ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
קה"ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראש־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיח.

בו יסופר גודל הבטחון שהיה לדוד והרבה תהלות להש״י שקיים לנו מה שהבטיח אותנו:

א הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
ב יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ג יֹאמְרוּ־נָא
בֵית־אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ד יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי
יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ה מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ
עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: ו יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה
לִי אָדָם: ז יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי:
ח טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: ט טוֹב
לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: י כָּל־גּוֹיִם
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יא סַבּוּנִי גַם־
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יב סַבּוּנִי כִּדְבוֹרִים
דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יג דָּחֹה
דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי: יד עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ
וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: טו קוֹל | רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי
צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: טז יְמִין יְהוָה
רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: יז לֹא־אָמוּת
כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יח יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ
וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: יט פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־
בָם אוֹדֶה יָהּ: כ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ
בוֹ: כא אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה:
כב אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה:
כג מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ:
כד זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ:
כה אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה
נָּא: כו בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית
יְהוָה: כז אֵל | יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים
עַד־לַקְרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כח אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי
אֲרוֹמְמֶךָּ: כט הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ:

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת
יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ:
ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה
צִוִּיתָה פִּקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי
לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי

המשך מזמור קיט נדפס בעמוד סט

נקודות משיחות קודש – מזמור קיח מתוך ״תהילות מנחם״

ו–ז – ואני אראה בשונאי

הפירוש הפנימי ב״ואני אראה בשונאי״

א. בגאולת כ״ק מו״ח אדמו״ר מן השבי׳ הוא אמר שני מאמרי חסידות בשני הימים י״ב י״ג תמוז תרפ״ז[1]: ביום שלישי י״ב תמוז כשהודיעו לו מהפקודה לשחררו מגירושו לקאסטראמא, אמר מיד מאמר חסידות[2] עה״פ ״הוי׳ לי בעוזרי ואני אראה בשונאי״. אולם מכיון שבאותו היום משרדי הממשלה היו סגורים (עקב חגא שלהם), תעודת השחרור ניתנה לו למחרת, ביום רביעי י״ג תמוז, ואז אמר מאמר חסידות[3] שמתחיל ״ברוך הגומל לחייבים טובות שגמלני טוב״[4].

המשך ביאור מזמור קיט נדפס בעמוד עב

1) ראה פרשת ימים אלו באריכות בסה״מ שם שבהערה 1.
2) קונטרסים שם. סה״מ תרפ״ז ע׳ רא.
3) שם ע׳ רח.
4) וכן אמר עוד מאמר בד״ה זה (שם) בש״פ פינחס, שאז עלה לתורה ובירך ברכת הגומל.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיח, קיט ..... ג

ג) מאמר ד״ה תקעו בחודש שופר
יום ב׳ דראש השנה, ה׳תשכ״ט ..... ה

ד) מאמר ד״ה שובה ישראל
שבת פרשת וילך, שבת תשובה, ו׳ תשרי, ה׳תשכ״ט ..... יט

ה) ר״ד בעת הסעודות דראש השנה ה׳תשכ״ט .....ל

ו) שיחת יום ב׳ דראש השנה, ה׳תשכ״ט ..... לג

ז) שיחת שבת פרשת וילך, שבת שובה
וא״ו תשרי, ה׳תשכ״ט .....לה

ח) לקוטי-שיחות פרשת וילך כרך יט..... מח

ט) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... נב

י) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת וילך..... נד

יא) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת וילך..... נה

יב) שיעורי תהלים לשבוע פרשת וילך .....עד

יג) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת וילך.....עה

יד) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת וילך ..... פט

טו) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... צא

שיעורי רמב״ם

טז) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת וילך .....צד

יז) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת וילך..... קנג

יח) – ספר המצוות לשבוע פרשת וילך .....קעד

יט) נביאים וכתובים
ירמיה פרק כב, קהלת פרק ח-ט.....קעז

כ) משניות – מסכת אבות
ביאור קהתי..... קעט

כא) עין יעקב מסכת מגילה ..... קפז

כב) מסכת מעילה עם ביאורים
מדף יב עד דף יח.....קפח

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כג) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רטז

כד) שולחן ערוך הלכות תפלה
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רטז

כה) לקוטי תורה שובה ישראל
אדמו״ר הזקן .....ריט

כו) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי .....רכז

כז) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רכח

כח) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רלא

כט) קונטרס עץ החיים
אדמו״ר מוהרש״ב .....רלב

ל) ספר המאמרים – ה׳תש״ז
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רלג

לא) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רלה

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ.....רלח

לג) חומש לקריאה בציבור ..... רלט

לד) קריאה התורה למנחת שבת-קודש ..... רמד

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת וילך .....רמה

לו) סדר מצות הדלקת נרות לר״ה ושבת קודש .... רמז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. יום ב' דראש השנה, ה'תשכ"ט

(הנחה בלתי מוגה)

תִּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ, כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב[1]. הִנֵּה מַה שֶּׁכָּתוּב כָּאן "בַּחֹדֶשׁ" סְתָם, לְשׁוֹן הִתְחַדְּשׁוּת, הוּא לְפִי שֶׁבְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא הַחִדּוּשׁ הַכְּלָלִי לִכְלָלוּת הָעוֹלָמוֹת, וְלָכֵן נִקְרָא "בַּחֹדֶשׁ" סְתָם, לְפִי שֶׁבְּעִנְיַן הֶחָדָשִׁים גּוּפָא הוּא חִדּוּשׁ, כַּמְּבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[2] שֶׁבְּכָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ הוּא הִתְחַדְּשׁוּת חַיּוּת פְּרָטִית לְאוֹתוֹ הַחֹדֶשׁ, וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא הִתְחַדְּשׁוּת הַחַיּוּת הַכְּלָלִית לְכָל הַשָּׁנָה, וּמִמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ חַיּוּת פְּרָטִית לְכָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּיָּדוּעַ שֶׁ"חֹדֶשׁ" קָאֵי עַל סְפִירַת הַמַּלְכוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[3] "חֹדֶשׁ אִשְׁתּוֹ", וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא בִּנְיַן סְפִירַת הַמַּלְכוּת[4], שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מִתְחַדֶּשֶׁת כְּלָלוּת הַחַיּוּת שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת, כִּי שֹׁרֶשׁ כָּל הָעוֹלָמוֹת הוּא מִסְּפִירַת הַמַּלְכוּת, וְכַיָּדוּעַ שֶׁסְּפִירַת הַמַּלְכוּת הִיא הַשֹּׁרֶשׁ דִּ'זְמַן' וּ'מָקוֹם'[5], וְלָכֵן נִקְרָא רֹאשׁ־הַשָּׁנָה "חֹדֶשׁ" סְתָם. וְזֶהוּ "תִּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר", שֶׁהִתְחַדְּשׁוּת הַחַיּוּת שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת וּבִנְיַן סְפִירַת הַמַּלְכוּת - הוּא עַל־יְדֵי הַתְּקִיעָה בַּשּׁוֹפָר,

ביאור בדרך אפשר

אודות ראש השנה נאמר בספר תהילים:

תִּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ ביום הראשון של החודש **שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ, כִּי** היום הזה, יום ראש השנה, **חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב**[1] וכפי שיתבאר להלן הקשר והשייכות הפנימית של התקיעה בשופר עם זה שראש השנה הוא "חוק לישראל" ו"משפט לאלוקי יעקב".

הִנֵּה מַה שֶּׁכָּתוּב כָּאן בפסוק זה שצריך לתקוע בשופר **"בַּחֹדֶשׁ" סְתָם, לְשׁוֹן הִתְחַדְּשׁוּת,** והכתוב לא מפרט לאיזה חודש מחודשי השנה הכוונה **הוּא לְפִי שֶׁבְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה** היום הראשון של חודש תשרי **הוּא הַחִדּוּשׁ הַכְּלָלִי לִכְלָלוּת הָעוֹלָמוֹת,** כמבואר בהרחבה בתורת החסידות שבסיום השנה הרצון האלוקי להחיות את העולמות עולה ונעלם ובראש השנה הבאה יורד ונמשך רצון חדש להשפיע לעולמות חיות מחודשת **וְלָכֵן נִקְרָא** ראש השנה, ההתחלה של חודש תשרי, **"בַּחֹדֶשׁ" סְתָם, לְפִי שֶׁבְּעִנְיַן הֶחָדָשִׁים גּוּפָא** מבין חדשי השנה עצמם, חודש תשרי **הוּא חִדּוּשׁ** מיוחד, יותר משאר חדשי השנה, **כַּמְּבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'**[2] לאדמו"ר הזקן **שֶׁבְּכָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ** של כל חדשי השנה **הוּא הִתְחַדְּשׁוּת חַיּוּת** אלוקית **פְּרָטִית לְאוֹתוֹ הַחֹדֶשׁ** בפרט, **וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא הִתְחַדְּשׁוּת הַחַיּוּת הַכְּלָלִית לְכָל הַשָּׁנָה, וּמִמֶּנּוּ** מהחיות הכללית המתחדשת בראש השנה **נִמְשָׁךְ חַיּוּת פְּרָטִית לְכָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ** בפרט, כלומר, החיות הכללית הנמשכת בראש השנה, מתחלקת לחלקים פרטיים הנמשכים מידי חודש וכפי שיתבאר עוד להלן בהמשך המאמר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּיָּדוּעַ בקבלה וחסידות **שֶׁ"חֹדֶשׁ" קָאֵי** מכוון **עַל סְפִירַת הַמַּלְכוּת** העליונה, האחרונה והעשירית מבין עשר הספירות (עשרה כוחות אלוקיים שדרכם ובאמצעותם באה ההמשכה וההשפעה האלוקית לעולמות ולנבראים), **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[3] בספר דברי הימים בפרק המדבר על תולדות בני בנימין **"חֹדֶשׁ אִשְׁתּוֹ",** שאחת הנשים נקראה בשם "חודש" ומבואר בקבלה וחסידות שספירת המלכות נמשלה לאשה (על שם שהיא מקבלת את עניינה ואורה מהספירות שלמעלה ממנה כמו האשה שהיא בבחינת 'מקבל' ביחס לבעל שהוא בבחינת 'משפיע') **וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא בִּנְיַן סְפִירַת הַמַּלְכוּת**[4], כמבואר בקבלה וחסידות, וכנזכר לעיל, מידי שנה בבוא ראש השנה, הקדוש־ברוך־הוא מסלק את רצונו למלוך על העולמות ובתקיעת־שופר בני־ישראל ממליכים אותו שוב על־ידי 'בניין המלכות' מחדש, לאחר שבליל ראש השנה, בעקבות סילוק הרצון, נותרה חיות מועטת ומצומצמת, ללא הארת התענוג והרצון והשכל והמידות, כמשל אדם שפועל בכוח המעשה בלבד ולכן הוא מסולק ונבדל מהפעולה שלו, ולאחר תקיעת־שופר, כאשר בני־ישראל חוזרים ומכתירים את הקדוש־ברוך־הוא, הוא חוזר להיות מלך עם כל הרצון והעונג, המוחין והמידות, וזו העבודה של 'בניין המלכות', להביא את הכוחות הפנימיים הנעלים להאיר במלכות והתעוררות הרצון העליון להיות מלך על העולמות והנבראים היא על ידי קבלת עול מלכות שמים, כעם המכתיר את המלך על ידי ההתבטלות בפניו וכמו שכתוב לגבי בריאת האשה (וספירת המלכות נמשלה לאשה על שם שהיא מקבלת מהספירות כשם שהאשה מקבלת מבעלה) "ויבן... את הצלע...", לשון בניין **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** באמצעות 'בניין המלכות' **מִתְחַדֶּשֶׁת** בראש השנה מידי שנה בשנה **כְּלָלוּת הַחַיּוּת שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת, כִּי שֹׁרֶשׁ** החיות וההשפעה של **כָּל הָעוֹלָמוֹת הוּא מִסְּפִירַת הַמַּלְכוּת,** שדרכה ובאמצעותה האור האלוקי שמצד עצמו הוא אין־סוף ובלי־גבול יורד להחיות עולמות ונבראים מוגבלים **וְכַיָּדוּעַ** בקבלה וחסידות **שֶׁסְּפִירַת הַמַּלְכוּת הִיא הַשֹּׁרֶשׁ דִּ'זְמַן' וּ'מָקוֹם'**[5] שני הגדרים, גדרי הזמן (עבר, הוה ועתיד) וגדרי המקום שעושים את העולם הזה הגשמי למציאות מוגבלת ומוגדרת, **וְלָכֵן** על שם התחדשות החיות הכללית על כל השנה ביום זה **נִקְרָא רֹאשׁ־הַשָּׁנָה "חֹדֶשׁ" סְתָם** מבלי לפרט שהכוונה לחודש תשרי.

וְזֶהוּ התוכן הפנימי של הכתוב **"תִּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר", שֶׁהִתְחַדְּשׁוּת הַחַיּוּת שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת וּבִנְיַן סְפִירַת הַמַּלְכוּת**

---

1) תהלים פא, ד־ה. 2) ד"ה תקעו בחודש שופר – דרושים לר"ה נג, ד. וראה גם ד"ה הנ"ל תרכ"ט (סה"מ תרכ"ט ע' שמא). 3) דברי הימים־א ח, ט. אוה"ת בראשית י, ב. 4) פרי עץ חיים שער ר"ה. שער הכוונות שם. ובכ"מ. 5) ראה תניא שעהיוה"א פ"ז.

ביאור בדרך אפשר

בראש השנה, כמבואר לעיל - **הוא עַל־יְדֵי הַתְּקִיעָה בַּשּׁוֹפָר**, שהיא הפועלת ומעוררת את הרצון העליון להמשיך ולהשפיע לעולמות חיות חדשה **וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[6] בגמרא שהקדוש־ברוך־הוא אומר לבני ישראל **אִמְרוּ לְפָנַי** פסוקים המדברים על **מַלְכֻיּוֹת** מלכות ה׳ על העולמות ועל הנבראים כדי **שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם**, וכן פסוקים של **זִכְרוֹנוֹת** המדברים על כך שהקדוש־ברוך־הוא זוכר את כל הנבראים כדי **שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנְכֶם לְפָנַי** בראש השנה שהוא יום הדין והמשפט של כל הנבראים **לְטוֹבָה, וּבַמֶּה** תתעורר ותתחדש המלכות ויהיה זיכרון לטובה **בְּשׁוֹפָר** על ידי התקיעה בשופר, כפי שיתבאר להלן בהמשך המאמר.

וְזֶהוּ ״תִּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר״, שֶׁעַל־יְדֵי הַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר נַעֲשֶׂה עִנְיַן ״בַּחֹדֶשׁ״ כי התקיעה בשופר פועלת ומעוררת את הרצון העליון להשפיע חיות לעולמות.

ב) וְצָרִיךְ לְהָבִין[7], **הֲרֵי עִנְיַן רֹאשׁ־הַשָּׁנָה (וְהַחִדּוּשׁ שֶׁבּוֹ) הוּא בְּדֶגְמַת תְּחִלַּת הַבְּרִיאָה**, **וּכְמַאֲמַר ״זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ״**[8], **וְכֵיוָן שֶׁבְּרִיאַת הָעוֹלָם הָיְתָה בְּכ״ה בֶּאֱלוּל (שֶׁהֲרֵי בָּא׳ בְּתִשְׁרֵי שֶׁהוּא יוֹם הַשִּׁשִּׁי שֶׁל שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, הָיְתָה בְּרִיאַת הָאָדָם, אֲבָל כְּלָלוּת הָעוֹלָם נִבְרָא בְּכ״ה בֶּאֱלוּל)**[9], **אֵינוֹ מוּבָן, לָמָּה קָבְעוּ אֶת רֹאשׁ־הַשָּׁנָה בָּא׳ בְּתִשְׁרֵי, וְלֹא בְּכ״ה בֶּאֱלוּל. וּבְיוֹתֵר אֵינוֹ מוּבָן עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בַּקַּבָּלָה וּבַחֲסִידוּת, שֶׁבְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא בִּנְיַן עוֹלָם הַדִּבּוּר**[10], **וַהֲרֵי עִנְיַן הַהִתְהַוּוּת שֶׁמֵּהַדִּבּוּר שַׁיָּךְ לְכָל הַנִּבְרָאִים, אֲבָל לֹא לִנְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, כִּי מַה שֶּׁכָּתוּב ״בִּדְבַר הֲוָיָ׳ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ״**[11], **וּ״בַעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם״**[12], **הֲרֵי זֶה רַק בְּנוֹגֵעַ לַמַּלְאָכִים וְכָל שְׁאָר הַנִּבְרָאִים, אֲבָל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה**[13]. **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז״ל**[14] **בְּמִי נִמְלַךְ בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים; הֵינוּ, שֶׁהַהַמְלָכָה עַל הַבְּרִיאָה שֶׁהִתְהַוּוּתָהּ מִבְּחִינַת הַדִּבּוּר, הָיְתָה עִם נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל. כִּי נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה שֶׁהָיְתָה קֹדֶם שֶׁהָיְתָה הַבְּרִיאָה מִבְּחִינַת הַדִּבּוּר, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[13] **שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם מֵהַדְּבָרִים שֶׁקָּדְמוּ לָעוֹלָם. וְאִם־כֵּן מַהִי הַשַּׁיָּכוּת שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה שֶׁהוּא בִּנְיַן עוֹלָם הַדִּבּוּר, לְיוֹם הַדִּבּוּר**, שהוא יום התחלת הבריאה בכלל?

וּבְיוֹתֵר אֵינוֹ מוּבָן השאלה מדוע ראש השנה לא נקבע בכ״ה באלול, יום התחלת הבריאה, מתחזקת יותר, **עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בַּקַּבָּלָה וּבַחֲסִידוּת, שֶׁבְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא בִּנְיַן עוֹלָם הַדִּבּוּר**[10], היא ספירת המלכות שעניינה הוא הדיבור כמרומז בכתוב בקהלת ״באשר דבר מלך שלטון״, ההינו שהשליטה של המלך היא על ידי הדיבור, ובפנימיות הדברים, ההשפעה לעולמות באה על ידי הדיבור העליון באמצעות ספירת המלכות, **וַהֲרֵי עִנְיַן הַהִתְהַוּוּת** של המציאות הגשמית **שֶׁמֵּהַדִּבּוּר שַׁיָּךְ לְכָל הַנִּבְרָאִים, אֲבָל לֹא לִנְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל** שההתהוות שלהם היא ממקור יותר נעלה ויותר פנימי מאשר הדיבור העליון, **כִּי מַה שֶּׁכָּתוּב ״בִּדְבַר הֲוָיָ׳ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ״**[11], **וּ״בַעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם״**[12], היינו שהעולם והנבראים נתהוו על ידי הדיבור האלוקי **הֲרֵי זֶה רַק בְּנוֹגֵעַ לַמַּלְאָכִים וְכָל שְׁאָר הַנִּבְרָאִים**, הגשמיים והרוחניים, **אֲבָל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה**[13] שהיא עניין יותר פנימי ויותר עמוק מהדיבור.

וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז״ל[14] במדרש **בְּמִי נִמְלַךְ** התייעץ הקדוש־ברוך־הוא, כביכול, האם לברוא את העולם **בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים; הֵינוּ, שֶׁהַהַמְלָכָה** ההתייעצות **עַל הַבְּרִיאָה שֶׁהִתְהַוּוּתָהּ** של הבריאה **מִבְּחִינַת הַדִּבּוּר, הָיְתָה עִם נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל. כִּי נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה** האלוקית העליונה **שֶׁהָיְתָה קֹדֶם שֶׁהָיְתָה הַבְּרִיאָה** של העולמות והנבראים הנחותים מהנשמות שנתהוו **מִבְּחִינַת הַדִּבּוּר, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[13] במדרש **שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם מֵהַדְּבָרִים שֶׁקָּדְמוּ לָעוֹלָם** והם למעלה מהעולם. **וְאִם־כֵּן** מאחר שנשמות ישראל הם למעלה מהעולם והנבראים **מַהִי הַשַּׁיָּכוּת שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה שֶׁהוּא בִּנְיַן עוֹלָם הַדִּבּוּר, לְיוֹם בְּרֹא הָאָדָם** שיש לו נשמה שלמעלה מהעולם?

---

6) ר״ה טז, א. לד, ב. 7) בהבא לקמן — ראה גם אוה״ת דרושים לר״ה ע׳ א׳שפב ואילך. סה״מ עזר״ת ס״ע יו״ד ואילך. 8) תפילת מוסף דר״ה (ר״ה כז, א). 9) ויק״ר רפכ״ט. 10) לקו״ת פ׳ ראה לא, ג. דרושים לר״ה ס, סע״א. ובכ״מ. 11) תהלים לג, ו. 12) אבות רפ״ה. 13) ב״ר פ״א, ד. 14) ב״ר פ״ח, ז. רות רבה פ״ב, ג.

ביאור בדרך אפשר

וְאַף שֶׁגַּם בְּרִיאַת הָאָדָם ונתינת הנשמה באדם **בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי** למעשה בראשית שהוא א׳ בתשרי **הָיְתָה עַל־יְדֵי הַמַּאֲמָר** האלוקי **״נַעֲשֶׂה אָדָם״ גו׳**[15], ואם כן גם האדם נברא מהדיבור, כמו שאר הנבראים, ואין להתפלא על כך שראש השנה נקבע ביום בריאת האדם, אבל לאמיתו של דבר הקושיא והפליאה במקומה עומדת כי **הֲרֵי הַמַּאֲמָר** האלוקי **״נַעֲשֶׂה אָדָם״** שעל ידו נברא האדם **הוּא רַק בְּנוֹגֵעַ לְחִבּוּר נִשְׁמַת הָאָדָם עִם גּוּפוֹ, אֲבָל עִקַּר עִנְיָנָם וּמַעֲלָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא** לא גופם, וגם לא חיבור הנשמה עם הגוף, אלא **הַנְּשָׁמָה שֶׁבָּהֶם, שֶׁעָלְתָה בַּמַּחְשָׁבָה** שלמעלה מהדיבור **וְלֹא נִבְרְאָה מֵהַדִּבּוּר** כמו כללות העולמות והנבראים. **וּכְמוֹ שֶׁהוּא בִּכְלָלוּת יִשְׂרָאֵל,** שנשמות ישראל לא נבראו מהדיבור אלא מהמחשבה הנעלית מהדיבור, **כֵּן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן,** שֶׁרק החיבור של גופו עם הנשמה היה על ידי הדיבור ״נעשה אדם״, אבל בריאת והתהוות **נִשְׁמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן עָלְתָה בַּמַּחְשָׁבָה, שֶׁהֲרֵי נִשְׁמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן כּוֹלֶלֶת בְּתוֹכָהּ אֶת כָּל הַנְּשָׁמוֹת, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[16] בגמרא **שׁוּפְרֵיהּ דְּיַעֲקֹב** היופי של יעקב אבינו **מֵעֵין שׁוּפְרֵיהּ** היופי **דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁ״שׁוּפְרֵיהּ דְּיַעֲקֹב״** במובן הרוחני **הוּא כְּלָלוּת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל,** השורש והמקור של נשמות ישראל למעלה באלוקות **וּבְחִינָה זוֹ** ״כנסת ישראל״ **הִיא ״מֵעֵין שׁוּפְרֵיהּ דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן״, כִּי כָּל הַנְּשָׁמוֹת** של כל בני ישראל **כְּלוּלוֹת בְּנִשְׁמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן**[17] ואם כן בוודאי נשמת אדם הראשון נבראה באותו אופן שבו נבראו כל הנשמות. **וְכֵיוָן שֶׁעִקַּר עִנְיַן הָאָדָם הוּא** כמובן לא הגוף שלו אלא **הַנְּשָׁמָה שֶׁבּוֹ** המחשבה העליונה **לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַדִּבּוּר שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם, אֵינוֹ מוּבָן לָמָּה נִקְבַּע יוֹם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה** המציין את בריאת העולם **בְּיוֹם בְּרֹא אָדָם הָרִאשׁוֹן** בא׳ תשרי, ולא בכ״ה אלול שהוא יום התחלת הבריאה?

ביאור בדרך אפשר

1 בְּרֹא הָאָדָם. וְאַף שֶׁגַּם בְּרִיאַת הָאָדָם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי
2 הָיְתָה עַל־יְדֵי הַמַּאֲמָר ״נַעֲשֶׂה אָדָם״ גו׳[15], הֲרֵי
3 הַמַּאֲמָר ״נַעֲשֶׂה אָדָם״ הוּא רַק בְּנוֹגֵעַ לְחִבּוּר
4 נִשְׁמַת הָאָדָם עִם גּוּפוֹ, אֲבָל עִקַּר עִנְיָנָם וּמַעֲלָתָם
5 שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא הַנְּשָׁמָה שֶׁבָּהֶם, שֶׁעָלְתָה
6 בַּמַּחְשָׁבָה וְלֹא נִבְרְאָה מֵהַדִּבּוּר. וּכְמוֹ שֶׁהוּא
7 בִּכְלָלוּת יִשְׂרָאֵל, כֵּן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְאָדָם
8 הָרִאשׁוֹן, שֶׁנִּשְׁמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן עָלְתָה
9 בַּמַּחְשָׁבָה, שֶׁהֲרֵי נִשְׁמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן כּוֹלֶלֶת
10 בְּתוֹכָהּ אֶת כָּל הַנְּשָׁמוֹת, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[16]
11 שׁוּפְרֵיהּ דְּיַעֲקֹב מֵעֵין שׁוּפְרֵיהּ דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן,
12 שֶׁ״שׁוּפְרֵיהּ דְּיַעֲקֹב״ הוּא כְּלָלוּת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל,
13 וּבְחִינָה זוֹ הִיא ״מֵעֵין שׁוּפְרֵיהּ דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן״,
14 כִּי כָּל הַנְּשָׁמוֹת כְּלוּלוֹת בְּנִשְׁמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן[17].
15 וְכֵיוָן שֶׁעִקַּר עִנְיַן הָאָדָם הוּא הַנְּשָׁמָה שֶׁבּוֹ
16 שֶׁעָלְתָה בַּמַּחְשָׁבָה, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת
17 הַדִּבּוּר שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם, אֵינוֹ מוּבָן לָמָּה נִקְבַּע
18 יוֹם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה בְּיוֹם בְּרֹא אָדָם הָרִאשׁוֹן.
19 **וְיֵשׁ** לְהוֹסִיף בָּזֶה, עַל־פִּי הַיָּדוּעַ[18] בְּדִיּוּק לְשׁוֹן
20 חֲכָמֵינוּ ז״ל יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה,
21 שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה גּוּפָא הֵם בְּדַרְגָּה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה
22 שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה, וּבְדַרְגָּה זוֹ עַצְמָהּ, בָּאֹפֶן הֲכִי נַעֲלֶה
23 שֶׁבָּהּ. דְּהִנְּהָ, ״מַחֲשָׁבָה״ קָאֵי עַל סְפִירַת הַחָכְמָה,
24 וּכְמַאֲמַר הַזֹּהַר[19] מַחֲשָׁבָה וְיוֹבְלָא לֹא אִתְפְּרַשׁ
25 לְעָלְמִין, וְהַכְּוָנָה כָּאן בְּ״מַחְשָׁבָה וְיוֹבְלָא״ הִיא
26 לִסְפִירוֹת חָכְמָה־וּבִינָה[20]. וּמַה שֶׁ״יִשְׂרָאֵל עָלוּ
27 בַּמַּחְשָׁבָה״ הֵינוּ שֶׁהֵם בַּבְּחִינָה הָעֶלְיוֹנָה
28 שֶׁבִּסְפִירַת הַחָכְמָה. דְּהִנְּהָ, סְפִירַת הַחָכְמָה יֵשׁ
29 בָּהּ כַּמָּה וְכַמָּה מַדְרֵגוֹת, וּבִכְלָלוּת הִיא נֶחֱלֶקֶת
כַּמָּה וְכַמָּה מַדְרֵגוֹת, וּבִכְלָלוּת באופן כללי **הִיא** החכמה על
42 שֶׁעָלְתָה בַּמַּחְשָׁבָה, שֶׁהִיא המחשבה העליונה לְמַעְלָה מִבְּחִינַת
43 הַדִּבּוּר שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם, אֵינוֹ מוּבָן לָמָּה נִקְבַּע יוֹם
44 רֹאשׁ־הַשָּׁנָה המציין את בריאת העולם בְּיוֹם בְּרֹא אָדָם הָרִאשׁוֹן
45 בא׳ תשרי, ולא בכ״ה אלול שהוא יום התחלת הבריאה?
46 **וְיֵשׁ** לְהוֹסִיף בָּזֶה, עַל־פִּי
47 הַיָּדוּעַ[18] בתורת החסידות בְּדִיּוּק
48 לְשׁוֹן חֲכָמֵינוּ ז״ל יִשְׂרָאֵל
49 עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה, כמבואר לעיל,
50 השורש והמקור של נשמות ישראל
51 הוא במחשבה העליונה (בשונה משאר
52 הנבראים שהשורש והמקור שלהם הוא
53 בבחינת הדיבור) ומדיוק הלשון ״עלו
54 במחשבה״, לשון עלייה, יש ללמוד
55 שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה גּוּפָא עצמה שיש בה
56 כמה וכמה דרגות הֵם נשמות ישראל
57 בְּדַרְגָּה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה
58 שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה, וּבְדַרְגָּה זוֹ הדרגה
59 הכי עליונה שבמחשבה עַצְמָהּ,
60 נשמות ישראל ״עלו״ והמחשבה היא
61 השורש והמקור שלהם בָּאֹפֶן הֲכִי
62 נַעֲלֶה שֶׁבָּהּ כפי שממשיך ומבאר.
63 דְּהִנְּהָ, ״מַחֲשָׁבָה״ קָאֵי מכוונת
64 עַל סְפִירַת הַחָכְמָה, וּכְמַאֲמַר
65 הַזֹּהַר[19] מַחֲשָׁבָה וְיוֹבְלָא
66 החכמה והבינה לֹא אִתְפְּרַשׁ
67 לְעָלְמִין, לא התגלו לעולמות
68 וְהַכְּוָנָה כָּאן בְּ״מַחְשָׁבָה
69 וְיוֹבְלָא״ הִיא לִסְפִירוֹת
70 חָכְמָה־וּבִינָה[20] (החכמה היא
71 שורש ומקור המחשבה ועל בינה נאמר
72 שישנם ״חמישים שערי בינה״ כמספר
73 שנות היובל שהוא חמישים שנה)
74 והכוונה לפנימיות החכמה ופנימיות
75 הבינה שלמעלה מגילוי ורק החלק
76 החיצוני יותר של החכמה והבינה
77 נמשך ומתגלה בעולמות. וּמַה
78 שֶׁ״יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה״
79 הֵינוּ שֶׁהֵם בַּבְּחִינָה הָעֶלְיוֹנָה
80 שֶׁבִּסְפִירַת הַחָכְמָה עצמה.
81 דְּהִנְּהָ, סְפִירַת הַחָכְמָה יֵשׁ בָּהּ
82 כַּמָּה וְכַמָּה מַדְרֵגוֹת, וּבִכְלָלוּת הִיא

---

15) בראשית א, כו. 16) ב״מ פד, א. ראה תניא אגה״ק ס״ז. סהמ״צ להצ״צ כט, א. 17) ראה ספר הגלגולים פ״א־ב. טעמי המצוות פ׳ קדושים. סהמ״צ להצ״צ כח, א. ובכ״מ. 18) לקו״ת שה״ש יט, ב. 19) ח״א קכג, א. 20) ביאורי הזהר להצ״צ ח״א ע׳ פ. ובכ״מ.

ביאור בדרך אפשר

הדרגות הרבות שבה **נֶחְלֶקֶת לִשְׁתֵּי בְּחִינוֹת** כלליות, **חִיצוֹנִיּוּת הַחָכְמָה וּפְנִימִיּוּת הַחָכְמָה, וְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הוּא בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת הַחָכְמָה** שכמובן נעלית יותר ועמוקה יותר מהחיצוניות.

וּמִזֶּה המבואר לעיל אודות שורש ומקור נשמות ישראל במחשבה העליונה שהיא פנימיות החכמה **מוּבָן שֶׁשֹּׁרֶשׁ נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הוּא לְמַעְלָה גַּם מֵהַתּוֹרָה,** השורש והמקור של התורה למעלה באלוקות **שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה הִיא רַק בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַחָכְמָה** העליונה ולא פנימיות החכמה, **וּכְמַאֲמַר**[21] המדרש **נוּבְלוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה - תּוֹרָה** (וזה לשון המדרש: "שלש נובלות הן, נובלות מיתה שינה, נובלות נבואה חלום, נובלות העולם הבא שבת, ר' אבין מוסיף תרתין [שניים] נובלות אורה של מעלה גלגל חמה, נובלות חכמה של מעלה תורה", ובמפרשי המדרש שם: "דוגמא ודמיון, מעין אותו דבר שנדמה לו" (מתנות כהונה), "כשנאצלים דברים קטנים וקלים, מדברים גדולים וכבדים - נקראים "נובלות", וכמו שכתוב 'כנבול עלה מגפן" (פירוש מהרז"ו)) **הַיְנוּ שֶׁהַתּוֹרָה הִיא רַק בְּחִינַת "נוּבְלוֹת חָכְמָה"** (כמבואר ב'אגרת הקודש' שבספר התניא שהכוונה ל"בחינת אחוריים [החלק החיצוני ולא הפנימי] דחכמה, המלובשת בבינה המתלבשת בו' ספירות תחתונות שנקראו 'זעיר אנפין' סוד התורה ומתפשטת עד סוף ד' ספירות התחתונות... בסוד נובלות חכמה שלמעלה תורה שהיא בבחינת 'זעיר אנפין' וכדכתיב וראית את אחורי ופני לא יראו"). **אַךְ זֶהוּ** דברי המדרש שהתורה היא "נובלות" וחיצוניות החכמה **בְּעִנְיַן הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַטָּה** לאחר שירדה למטה ונתלבשה בענייני העולם. **אָמְנָם גַּם** אפילו **הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה** בעולמות העליונים הרוחניים, לפני שירדה למטה, **הִיא גַּם־כֵּן בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת לְגַבֵּי בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַחָכְמָה** האלוקית העליונה - **שֶׁבָּהּ** בפנימיות **מֵשֹׁרְשׁוֹת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל,** ונמצא ששורש נשמות ישראל יותר נעלה ויותר גבוה משורש התורה **וּכְמַאֲמַר**[22] חכמינו ז"ל במדרש **שְׁנֵי דְּבָרִים קָדְמוּ לָעוֹלָם,** והם למעלה מהעולם, **תּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל, וַעֲדַיִן אֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה מֵהֶם** מבין השניים הללו, תורה וישראל, **קָדוּם** ונעלה יותר מהשני, **אוֹמֵר אֲנִי: יִשְׂרָאֵל קָדְמוּ** ויש לנשמות ישראל מעלה ויתרון על התורה, **שֶׁנֶּאֱמַר** בתורה **דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמִּזֶּה** שהתורה מתייחסת לבני ישראל כמציאות שכבר קיימת **מוּבָן שֶׁיִּשְׂרָאֵל קָדְמוּ** ויש להם מעלה ויתרון **גַּם** אפילו **לַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁקָּדְמָה לָעוֹלָם, בְּחִינַת תּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה** קודם שירדה למטה ונתלבשה בענייני העולם. **וְזֶהוּ "יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה", שֶׁשֹּׁרֶשׁ נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הוּא בַּבְּחִינָה הֲכִי עֶלְיוֹנָה** והכי פנימית **שֶׁבִּסְפִירַת הַחָכְמָה** וכפי שממשיך ומפרט בביאור עניין פנימיות החכמה.

דְּהִנְּה, אִיתָא בַּ'פְּרְדֵּס'[23] ספר קבלה שכתב המקובל רבי משה קורדובירו, הרמ"ק **שֶׁכָּל סְפִירָה וּסְפִירָה** מעשר הספירות העליונות **תִּבָּחֵן** תתחלק **בְּשָׁלֹשׁ בְּחִינוֹת** שונות. **בְּחִינָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁבְּכָל סְפִירָה הִיא בְּעֵרֶךְ** ביחס ובשייכות **מַה שֶּׁמַּשְׁפַּעַת** מעצמה אל הספירה שלמטה ממנה, **וְהוּא בְּחִינַת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד** הספירות התחתונות **שֶׁבָּהּ,** כמבואר בקבלה וחסידות שכל אחת מהספירות כלולה מכל השאר ובחכמה, למשל, יש חכמה שבחכמה, בינה שבחכמה וכן הלאה עד מלכות שבחכמה **וְכַיָּדוּעַ**[24] **שֶׁבְּחִינַת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד שֶׁבָּעֶלְיוֹן** המשפיע **נַעֲשֶׂה בְּחִינַת מוֹחִין לַתַּחְתּוֹן** המקבל ממנה ולמשל נצח־הוד־יסוד שבחכמה יורד ונשפע לבינה ונעשה המוחין (חכמה־בינה־דעת) שבבינה. **וּבְחִינָה הַנִּמְצֵאת הִיא** האמצעית, בין העליונה והתחתונה, **שֶׁבָּהּ** בכל אחת מהספירות **הִיא בְּעֵרֶךְ** ביחס ובשייכות **עַצְמוּתָהּ,** העניין העיקרי והמרכזי של ספירה זו (חכמה או חסד וכד') **וְהִיא** דרגה זו, האמצעית, **עַצְמוּת הַסְּפִירָה. וּבְחִינָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבָּהּ** בכל ספירה **הִיא בְּעֵרֶךְ** ביחס

ביאור בדרך אפשר

1 לִשְׁתֵּי בְּחִינוֹת, חִיצוֹנִיּוּת הַחָכְמָה וּפְנִימִיּוּת
2 הַחָכְמָה, וְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הוּא בִּבְחִינַת
3 פְּנִימִיּוּת הַחָכְמָה. וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁשֹּׁרֶשׁ נִשְׁמוֹת
4 יִשְׂרָאֵל הוּא לְמַעְלָה גַּם מֵהַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה
5 הִיא רַק בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַחָכְמָה, וּכְמַאֲמַר[21]
6 נוֹבְלוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה - תּוֹרָה, הַיְנוּ שֶׁהַתּוֹרָה
7 הִיא רַק בְּחִינַת "נוֹבְלוֹת חָכְמָה". אַךְ זֶהוּ בְּעִנְיַן
8 הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַטָּה. אָמְנָם גַּם הַתּוֹרָה כְּמוֹ
9 שֶׁהִיא לְמַעְלָה, הִיא גַּם־כֵּן בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת לְגַבֵּי
10 בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַחָכְמָה - שֶׁבָּהּ מֵשֹׁרָשׁוֹת
11 נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וּכְמַאֲמַר[22] שְׁנֵי דְּבָרִים קָדְמוּ
12 לָעוֹלָם, תּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל, וַעֲדַיִן אֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה
13 מֵהֶם קָדוּם, אוֹמֵר אֲנִי: יִשְׂרָאֵל קָדְמוּ, שֶׁנֶּאֱמַר
14 דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמִּזֶּה מוּבָן שֶׁיִּשְׂרָאֵל קָדְמוּ
15 גַּם לַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁקָּדְמָה לָעוֹלָם, בְּחִינַת תּוֹרָה
16 שֶׁלְּמַעְלָה. וְזֶהוּ "יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה", שֶׁשֹּׁרֶשׁ
17 נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הוּא בַּבְּחִינָה הֲכִי עֶלְיוֹנָה
18 שֶׁבִּסְפִירַת הַחָכְמָה. דְּהִנְּה, אִיתָא בַּ'פְּרְדֵּס'[23] שֶׁכָּל
19 סְפִירָה וּסְפִירָה תִּבָּחֵן בְּשָׁלֹשׁ בְּחִינוֹת. בְּחִינָה
20 הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁבְּכָל סְפִירָה הִיא בְּעֵרֶךְ מַה
21 שֶּׁמַּשְׁפַּעַת, וְהוּא בְּחִינַת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד שֶׁבָּהּ,
22 וְכַיָּדוּעַ[24] שֶׁבְּחִינַת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד שֶׁבָּעֶלְיוֹן נַעֲשֶׂה
23 בְּחִינַת מוֹחִין לַתַּחְתּוֹן. וּבְחִינָה הַנִּמְצֵאת שֶׁבָּהּ
24 הִיא בְּעֵרֶךְ עַצְמוּתָהּ, וְהִיא עַצְמוּת הַסְּפִירָה.
25 וּבְחִינָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבָּהּ הִיא בְּעֵרֶךְ מַה

---

21) ב"ר פי"ז, ה. וראה תניא אגה"ק סי"ט (קכז, ב ואילך). קונטרס אחרון קס, ב. 22) ראה תדבא"ר פי"ד. ב"ר פ"א, ד. סה"מ תרל"ה ח"ב ס"ע שנו ואילך. 23) שער ג פ"ז. 24) ראה עץ חיים שער טו (שער הזיווגים) פ"א־ב. שער מ (שער פנימיות וחיצוניות) דרוש ח. ובכ"מ.

שֶׁמְּקַבֶּלֶת, וְהוּא הַדִּבֵּקוּת בְּעִלָּתָה. וּמְבֹאָר שָׁם בְּעִנְיַן בְּחִינָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבִּסְפִירַת הַחָכְמָה, שֶׁהִיא מִשְׁתַּוִּית אֶל הַ׳כֶּתֶר׳, שֶׁבְּבְחִינָה זוֹ סְפִירַת הַחָכְמָה מְקַבֶּלֶת וּמְאִירָה מִמְּנָה כּוֹ׳ שֶׁנִּצְטָרֵף אֵלֶיהָ ׳כֶּתֶר עֶלְיוֹן׳. וְהוּא בְּחִינַת ׳מַ״ה שֶׁבַּחָכְמָה׳ שֶׁלֹּא נִתְּנָה לְהָנוֹת כְּלָל, וְכַמְּבֹאָר בַּאֲרוּכָה בְּ׳הֶמְשֵׁךְ וְכָכָה׳[25], שֶׁמִּצַּד בְּחִינָה זוֹ שֶׁבַּחָכְמָה הִיא מְקַבֶּלֶת מִבְּחִינַת רֵישָׁא־דְּלָא־אִתְיְדַע, שֶׁבַּ׳כֶּתֶר׳ גּוּפָא הוּא בְּבְחִינַת ״לֹא אִתְיְדַע״, וְכַמְּבֹאָר בַּאֲרוּכָה בְּמַאֲמָרֵי כ״ק אַדְמוֹ״ר (מְהוֹרָשַׁ״ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן[26]. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[27] עַל הַפָּסוּק[28] קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי, יָכוֹל כָּמוֹנִי תַּלְמוּד־לוֹמַר כּוֹ׳, דְּלִכְאוֹרָה אֵיךְ אֶפְשָׁר לִהְיוֹת סַלְקָא־דַּעְתָּךְ שֶׁ״יָּכוֹל כָּמוֹנִי״. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּלִהְיוֹת שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מֻשְׁרָשׁוֹת בִּבְחִינַת ׳מַ״ה שֶׁבַּחָכְמָה׳, שֶׁשָּׁוָה לִבְחִינַת רֵישָׁא־דְּלֹא־אִתְיְדַע, הִנֵּה מִצַּד בְּחִינָה זוֹ אֶפְשָׁר לִהְיוֹת שֶׁ״יָּכוֹל כָּמוֹנִי״ (וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְהַלָּן פְּרָטֵי הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבָּזֶה). וְעַל־פִּי כָּל הַנַּ״ל בְּבֵאוּר מַעֲלַת הָאָדָם מִצַּד הַנְּשָׁמָה שֶׁבּוֹ, תֵּגְדַּל בְּיוֹתֵר הַקֻּשְׁיָא: מַדּוּעַ נִקְבַּע רֹאשׁ־הַשָּׁנָה בְּיוֹם בְּרֹא הָאָדָם דַּוְקָא. וְהִנֵּה, הַתֵּרוּץ עַל קֻשְׁיָא זוֹ, מְבֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב ״תִּקְעוּ גוֹ׳, שֶׁזֶּהוּ מִפְּנֵי ״כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב״, כְּדִלְקַמָּן.

ביאור בדרך אפשר

ובשייכות **מַה שֶׁמְּקַבֶּלֶת** מהספירה שלמעלה ממנה, **וְהוּא הַדִּבֵּקוּת** של הספירה **בְּעִלָּתָה** בספירה שלמעלה ממנה שהיא העילה והסיבה והמקור שלה. **וּמְבֹאָר שָׁם** בספר ה׳פרדס׳ **בְּעִנְיַן בְּחִינָה הָעֶלְיוֹנָה** חלק המוחין **שֶׁבִּסְפִירַת הַחָכְמָה, שֶׁהִיא מִשְׁתַּוִּית** יש לה יחס וערך **אֶל הַ׳כֶּתֶר׳** שלמעלה מהחכמה (כשם שהכתר הגשמי הוא מעל ראש האדם), **שֶׁבְּבְחִינָה זוֹ** העליונה שבה **סְפִירַת הַחָכְמָה מְקַבֶּלֶת** מה׳כתר׳ **וּמְאִירָה מִמֶּנָּה כּוֹ׳** והכתר הוא מקור האור המאיר בחכמה **שֶׁנִּצְטָרֵף אֵלֶיהָ** אל החכמה ומשפיע בה ומאיר בה **׳כֶּתֶר עֶלְיוֹן׳** שלמעלה מהחכמה. **וְהוּא** אור הכתר המאיר בספירת החכמה, בחלק העליון והפנימי שלה, **בְּחִינַת ׳מַ״ה שֶׁבַּחָכְמָה׳** כמבואר בחסידות, ׳חכמה׳ היא אותיות ׳כח מה׳ ויש לכך כמה משמעויות ואחת מהן שהביטוי ׳מה׳ פירושו דבר שלא מובן ולא נקלט בהשגה ודבר זה מודגש במיוחד לגבי השליש העליון של החכמה שבו מאיר אור הכתר והוא דרגה זו שבחכמה **שֶׁלֹּא נִתְּנָה לֵהָנוֹת כְּלָל,** כי למעלה מהבנה ולמעלה מהתגלות **וְכַמְּבֹאָר בַּאֲרוּכָה בְּ׳הֶמְשֵׁךְ וְכָכָה׳**[25], קבוצת מאמרים של אדמו״ר המהר״ש המתחילים בפסוק (האמור בקרבן פסח) ״וככה תאכלו אותו״ **שֶׁמִּצַּד בְּחִינָה זוֹ שֶׁבַּחָכְמָה** שהיא כאמור החלק הכי עמוק, פנימי ונעלה בחכמה **הִיא מְקַבֶּלֶת** וקולטת לתוכה אור אלוקי **מִבְּחִינַת רֵישָׁא־דְּלָא־אִתְיְדַע,** ה׳ראש העליון׳ של הכתר, נקרא ״רישא דלא אתידע״ („רדל״א״), היינו הראש שלא נודע (שלא מתגלה), **שֶׁבַּ׳כֶּתֶר׳ גּוּפָא** עצמו שכללות הכתר הוא למעלה מעשר הספירות **הוּא בִּבְחִינַת ״לֹא אִתְיְדַע״,** למעלה מגילוי, **וְכַמְּבֹאָר בַּאֲרוּכָה בְּמַאֲמָרֵי כ״ק אַדְמוֹ״ר (מְהוֹרָשַׁ״ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן**[26] המאריך לפרט את הבחינות והדרגות השונות בכתר, ולענייננו כאן – אור הכתר המאיר בחלק העליון והפנימי של ספירת החכמה הוא אור מדרגה גבוהה ביותר בכתר עצמו.

ביאור בדרך אפשר

וְזֶהוּ התוכן הפנימי במה **שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[27] במדרש **עַל הַפָּסוּק**[28] **קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי, יָכוֹל** האם ניתן לפרש את הפסוק כציווי על בני ישראל להיות קדושים **כָּמוֹנִי** כמו הקדוש־ברוך־הוא **תַּלְמוּד־לוֹמַר כּוֹ׳** הכתוב ממשיך ואומר ״כי קדוש אני״, לומר ש״קדושתי למעלה מקדושתכם״ ולאדם אין אפשרות להיות קדוש ברמה של ״כמוני״, **דְּלִכְאוֹרָה אֵיךְ אֶפְשָׁר לִהְיוֹת סַלְקָא־דַּעְתָּךְ** איך מלכתחילה אפשר להעלות על הדעת אפשרות **שֶׁ״יָּכוֹל כָּמוֹנִי״** ואדם יכול להיות קדוש בקדושתו שתהיה כמו קדושתו של הקדוש־ברוך־הוא?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שאכן יש מקום להעלות על הדעת שהציווי ׳קדושים תהיו׳ משמעו קדושה ׳כמוני׳ והסיבה לכך היא **דְּלִהְיוֹת שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מֻשְׁרָשׁוֹת בִּבְחִינַת ׳מַ״ה שֶׁבַּחָכְמָה׳, שֶׁשָּׁוָה לִבְחִינַת רֵישָׁא־דְּלֹא־אִתְיְדַע,** כאמור לעיל ששורש נשמות ישראל ש״עלו במחשבה״ הוא בחלק העליון, הפנימי והנעלה, של ספירת החכמה, שהוא כלשון ה׳פרדס׳ ״בערך״, היינו ביחס ובהשוואה לדרגה הנעלית בכתר, ״רישא־דלא אתיידע״, וכיוון שהשורש של בני ישראל כל־כך נעלה, **הִנֵּה מִצַּד בְּחִינָה זוֹ אֶפְשָׁר** יכול **לִהְיוֹת שֶׁ״יָּכוֹל כָּמוֹנִי״ (וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְהַלָּן** בהמשך המאמר **פְּרָטֵי הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבָּזֶה** ועל איזו בחינה בקדושה מדובר).

וְעַל־פִּי כָּל הַנַּ״ל בְּבֵאוּר מַעֲלַת הָאָדָם מִצַּד הַנְּשָׁמָה שֶׁבּוֹ, תֵּגְדַּל בְּיוֹתֵר הַקֻּשְׁיָא: מַדּוּעַ נִקְבַּע רֹאשׁ־הַשָּׁנָה היום של התחדשות הרצון והמשכת החיות של כללות הבריאה (שהתהוותה היא מצד הדיבור) **בְּיוֹם בְּרֹא הָאָדָם** (הנעלה לאין שיעור והתהוותו היא מבחינת המחשבה)? **דַּוְקָא**

וְהִנֵּה, הַתֵּרוּץ עַל קֻשְׁיָא זוֹ, מְבֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב ״תִּקְעוּ גוֹ׳, שֶׁזֶּהוּ הסיבה לקביעת ראש השנה ביום בריאת האדם היא **מִפְּנֵי ״כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב״, כְּדִלְקַמָּן.**

---

25) תרל״ז – פרק כג (סה״מ תרל״ז ח״ב ע׳ תלב ואילך). 26) המשך תער״ב ח״ג ע׳ א׳רנג. ושם ע׳ א׳רנא. 27) ויק״ר פכ״ד, ט. 28) קדושים יט, ב.

ג) **וְיוּבָן זֶה בְּהַקְדִּים, שֶׁהַטַּעַם שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל יְכוֹלִים לִפְעֹל עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם** כמבואר בחסידות ש׳בניין המלכות׳ בראש השנה נפעל על־ידי כך שבני ישראל מקבלים על עצמם את מלכותו של הקדוש־ברוך־הוא ועל־ידי התקיעה בשופר מעוררים את הרצון העליון למלוך על העולם ולהשפיע לו חיות **אֶת בִּנְיַן סְפִירַת הַמַּלְכוּת, עוֹלָם הַדִּבּוּר,** והטעם שבני ישראל יכולים לעשות זאת **הוּא מִפְּנֵי שֶׁ״עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה״ דַּוְקָא שֶׁקֹּדְמָה לַדִּבּוּר,** כמבואר לעיל שבניגוד לכללות העולמות והנבראים שהשורש והמקור של חיותם הוא מהדיבור העליון, השורש והמקור של נשמות ישראל הוא מהמחשבה **דִּכְשֶׁם שֶׁבָּאָדָם לְמַטָּה הֲרֵי הַמַּחְשָׁבָה וְהַדִּבּוּר הֵם בְּאֵין־עֵרֶךְ זֶה לָזֶה,** ויש ביניהם פער גדול עד כדי כך שאין ביניהם יחס והשוואה, אלא המחשבה נעלית מהדיבור לאין שיעור, **כֵּן הוּא גַּם לְמַעְלָה,** באלוקות **שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁ״עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה״ הֵם לְמַעְלָה בְּאֵין־עֵרֶךְ** ללא כל יחס והשוואה **מִבְּחִינַת עוֹלָם הַדִּבּוּר, בְּחִינַת הַמַּלְכוּת** שדרכה ובאמצעותה באה החיות לכללות העולמות והנבראים. **וְזֶהוּ ״אִמְרוּ לְפָנַי מַלְכִיּוֹת״, ״אִמְרוּ״ הוּא לְשׁוֹן שֶׁבַח וְחִשִּׁיבוּת, כְּמוֹ** בפסוק **״אֶת חֲוֵי׳ הֶאֱמַרְתָּ״**[29], שפירושו שבני ישראל משבחים את הקדוש־ברוך־הוא ומחשיבים אותו **וְ״אִמְרוּ לְפָנַי מַלְכִיּוֹת״ הֵינוּ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים ״לְשַׁבֵּחַ וּלְהַחֲשִׁיב״ אֶת בְּחִינַת הַמַּלְכוּת שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם״, דְּלִהְיוֹת שֶׁבְּכָל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה חוֹזְרִים כָּל הַדְּבָרִים לִמְקוֹרָם וְעַצְמוּתָם, וְצָרִיךְ לִבְנוֹת אֶת סְפִירַת הַמַּלְכוּת מֵחָדָשׁ, לָכֵן מְבַקְּשִׁים אֵצֶל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם יַחֲשִׁיבוּ אֶת סְפִירַת הַמַּלְכוּת עַל־יְדֵי־זֶה יֶמְשַׁךְ בְּחִינַת הַתַּעֲנוּג הָעַצְמִי מֵעַצְמוּת הַמַּאֲצִיל בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת** שכן העליה וההסתלקות של האור והחיות בסיום השנה החולפת נובעת מכך שהעונג שיש למעלה, כביכול, מהבריאה, מתעלה ומסתלק, וכאשר בני ישראל ׳אומרים׳ ומשבחים את ספירת המלכות ובונים אותה מחדש, העונג שמקורו ב׳עצמות המאציל׳, עצמיות הבורא, חוזר ונמשך ומאיר בספירת המלכות ועל־ידי זה מתחדשת השפעת החיות לעולמות.

וּמִכָּל זֶה מוּבָן הַשַּׁיָּכוּת דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, בִּנְיַן עוֹלָם הַדִּבּוּר שבו נבראו כל העולמות והנבראים - **לְיוֹם בְּרֹא הָאָדָם, נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁעָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה,** ומיושבת השאלה מדוע קבעו את יום ראש השנה ביום בריאת האדם ולא ביום כ״ה אלול בו התחילה בריאת העולם כולו **כִּי זֶה עַצְמוֹ שֶׁאֶפְשָׁר** שיכולה **לִהְיוֹת בִּנְיַן הַמַּלְכוּת** והמשכת והשפעת חיות לכללות העולמות והנבראים, **הוּא דַּוְקָא מִצַּד זֶה שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מֻשְׂרָשׁוֹת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** ובגלל מעלה זו יש בכוחן לפעול את ׳בניין המלכות׳, כמבואר לעיל, **וּבִכְלָלוּת** באופן כללי, המעלה והיתרון של נשמות ישראל לעומת כל שאר הנבראים **הֲרֵי זֶה מַה שֶּׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם בְּבְחִינַת זְעֵיר־אַנְפִּין** המידות העליונות שבעשר הספירות (חסד, גבורה וכו׳) נקראות ׳זעיר אנפין׳, פנים קטנות, כי האור המאיר במידות הוא מועט ומצומצם לגבי האור המאיר במוחין, אבל מצד ׳זעיר אנפין׳ זו דרגה **חֲשִׁיבוּת זוֹ שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַחֲשִׁיבִים אֶת בְּחִינַת הַמַּלְכוּת, נַעֲשֶׂה בִּנְיַן סְפִירַת הַמַּלְכוּת, כַּמְּבֹאָר בַּאֲרוּכָה בְּ׳אוֹר הַתּוֹרָה׳ לְכ״ק אַדְמוֹ״ר הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳**[30]. **וְזֶהוּ ״אִמְרוּ לְפָנַי מַלְכִיּוֹת כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם״, דְּלִהְיוֹת שֶׁבְּכָל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה חוֹזְרִים כָּל הַדְּבָרִים לִמְקוֹרָם וְעַצְמוּתָם, וְצָרִיךְ לִבְנוֹת אֶת סְפִירַת הַמַּלְכוּת מֵחָדָשׁ, לָכֵן מְבַקְּשִׁים אֵצֶל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם יַחֲשִׁיבוּ אֶת סְפִירַת הַמַּלְכוּת, וְעַל־יְדֵי־זֶה יֶמְשַׁךְ בְּחִינַת הַתַּעֲנוּג הָעַצְמִי מֵעַצְמוּת הַמַּאֲצִיל בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת. וּמִכָּל זֶה מוּבָן הַשַּׁיָּכוּת דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, בִּנְיַן עוֹלָם הַדִּבּוּר - לְיוֹם בְּרֹא הָאָדָם, נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁעָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה, כִּי זֶה עַצְמוֹ שֶׁאֶפְשָׁר לִהְיוֹת בִּנְיַן הַמַּלְכוּת, הוּא דַּוְקָא מִצַּד זֶה שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מֻשְׂרָשׁוֹת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּבִכְלָלוּת הֲרֵי זֶה מַה שֶּׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם בְּבְחִינַת זְעֵיר־אַנְפִּין**

---

29) תבוא כו, יז. 30) ראה אוה״ת תבוא ע׳ תתרסט ואילך. ע׳ תתרעט ואילך.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁלְּמַעְלָה מִסְּפִירַת הַמַּלְכוּת, והיא המדיריגה של נשמות ישראל **וְעַד שֶׁנִּקְרָאִים** נשמות ישראל **״אַחִים וְרֵעִים״ לְ׳זְעֵיר־אַנְפִּין׳**[31], (כמבואר ב׳לקוטי תורה׳ לאדמו״ר הזקן: ״יש גם כן נשמות גבוהות מאד... והן הנשמות שנקראות אחים ורעים למקום כמו שכתוב ׳למען אחי ורעי׳ כו׳ ומבואר בזוהר שהן למעלה אפילו מבחינת בנים... והיינו שנמשכו מייחוד אבא ואימא דאצילות ולכן נקראים אחים לזעיר־אנפין דאצילות״) **שֶׁמִּצַּד זֶה דַּוְקָא** בגלל היתרון והמעלה שיש להם על ספירת המלכות עצמה **יְכוֹלִים** נשמות ישראל **לִבְנוֹת אֶת בְּחִינַת הַמַּלְכוּת, וְכַמּוּבָן גַּם בְּפַשְׁטוּת,** במלאכת הבניין בגשמיות כפשוטה, **שֶׁהַבּוֹנֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת לְמַעְלָה** במעמד ומצב ובדרגה נעלית יותר **מֵהַבִּנְיָן** שהוא בונה.

ד) אָמְנָם הַדִּיּוּק בָּזֶה הוּא (״שֶׁתַּמְלִיכוּנִי״) עֲלֵיכֶם״, מדיוק לשון חכמינו ז״ל שהקדוש־ברוך־הוא אומר לבני ישראל ״שתמליכוני עליכם״ **דְּקָאֵי** הכוונה **עַל נְשָׁמוֹת שֶׁבְּגוּפִים דַּוְקָא** היינו בני ישראל כפי שהם למטה בעולם הזה הם אלה שמקבלים על עצמם את מלכותו של הקדוש־ברוך־הוא ופועלים את התחדשות הרצון העליון לעולמות ואת ׳בנין המלכות׳, כפי שממשיך ומבאר. **וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל אוֹמֵר** בברכות השחר **״אֱלֹקַי, נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא, אַתָּה בְרָאתָהּ כו׳**[32], **וְכֵיוָן שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל** ללא יוצא מן הכלל, לא רק צדיקים בעלי דרגה גבוהה, **נִצְטַוָּה לְבָרֵךְ בְּרָכָה זוֹ וְלַחְתּוֹם** את הברכה **בְּשֵׁם,** באזכרת שם ה׳ (״ברוך אתה ה׳ המחזיר נשמות לפגרים מתים״) **שֶׁעִנְיַן הַבְּרָכָה מוֹרֶה** **שֶׁאֵין בָּזֶה** בתוכן הדברים הנאמרים בברכה **שׁוּם סָפֵק כְּלָל (כַּמְּבֹאָר בְּ׳אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה׳**[33] שבספר התניא לעניין בקשת סליחה מה׳ כשעושים תשובה על חטא – ״להיות נכון לבו בטוח בה׳ כי חפץ חסד הוא וחנון ורחום ורב לסלוח תיכף ומיד שמבקש מחילה וסליחה מאיתו ית׳... בלי שום ספק וספק־ספיקא בעולם. וכמו שאנו מברכין בכל תפילת י״ח תיכף שמבקשים

ביאור בדרך אפשר

1 **שֶׁלְּמַעְלָה מִסְּפִירַת הַמַּלְכוּת, וְעַד שֶׁנִּקְרָאִים**
2 **״אַחִים וְרֵעִים״ לְ׳זְעֵיר־אַנְפִּין׳**[31], **שֶׁמִּצַּד זֶה דַּוְקָא**
3 **יְכוֹלִים לִבְנוֹת אֶת בְּחִינַת הַמַּלְכוּת, וְכַמּוּבָן גַּם**
4 **בְּפַשְׁטוּת, שֶׁהַבּוֹנֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת לְמַעְלָה מֵהַבִּנְיָן.**
5 **ד) אָמְנָם** הַדִּיּוּק בָּזֶה הוּא (״שֶׁתַּמְלִיכוּנִי״)
6 **עֲלֵיכֶם״, דְּקָאֵי עַל נְשָׁמוֹת**
7 **שֶׁבְּגוּפִים דַּוְקָא. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כָּל אֶחָד**
8 **וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל אוֹמֵר ״אֱלֹקַי, נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי**
9 **טְהוֹרָה הִיא, אַתָּה בְרָאתָהּ כו׳**[32], **וְכֵיוָן שֶׁכָּל**
10 **אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל נִצְטַוָּה לְבָרֵךְ בְּרָכָה זוֹ**
11 **וְלַחְתּוֹם בְּשֵׁם, שֶׁעִנְיַן הַבְּרָכָה מוֹרֶה שֶׁאֵין בָּזֶה**
12 **שׁוּם סָפֵק כְּלָל (כַּמְּבֹאָר בְּ׳אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה׳**[33]),
13 **דְּהִנֵּה מוּבָן שֶׁזֶּהוּ דָּבָר וַדַּאי שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד**
14 **מִיִּשְׂרָאֵל יֶשְׁנָהּ הַנְּשָׁמָה לֹא רַק כְּמוֹ שֶׁ״אַתָּה**
15 **בְרָאתָהּ״, דְּקָאֵי עַל הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁנַּעֲשֵׂית**
16 **בִּבְחִינַת נִבְרָא, אֶלָּא גַּם כְּמוֹ שֶׁ״טְהוֹרָה הִיא״**
17 **(שֶׁקֹּדֶם לְ״אַתָּה בְרָאתָהּ״), שֶׁקָּאֵי עַל הַנְּשָׁמָה**
18 **כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵהַבְּרִיאָה. וְכַנַּ״ל שֶׁעִנְיַן**
19 **הַבְּרִיאָה הוּא מֵהַדִּבּוּר, וְ״נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עָלוּ**
20 **בַּמַּחֲשָׁבָה״, וְעַל בְּחִינָה זוֹ שֶׁבַּנְּשָׁמוֹת כְּמוֹ**
21 **שֶׁ״עָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה״, אוֹמְרִים ״טְהוֹרָה הִיא״.**
22 **וְהוּא בְּחִינַת גְּלִיף גְּלִיפוּ בִּטְהִירוּ עִילָּאָה**[34],
23 **שֶׁהוּא עִנְיָן אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה. וְכַיָּדוּעַ שֶׁאַף שֶׁגַּם**
24 **בַּמַּחֲשָׁבָה, וְגַם בַּמַּחֲשָׁבָה הֲכִי נַעֲלִית (״יִשְׂרָאֵל**
25 **עָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה״), יֶשְׁנָן אוֹתִיּוֹת, מִכָּל־מָקוֹם**
43 סלח לנו ברוך אתה ה׳ חנון המרבה לסלוח והרי ספק ברכות להקל משום
44 חשש ברכה לבטלה אלא אין כאן שום ספק כלל מאחר שבקשנו סלח לנו
45 מחל לנו״), **הֲרֵי מוּבָן שֶׁזֶּהוּ דָּבָר וַדַּאי** ללא שום ספק **שֶׁבְּכָל אֶחָד**
46 **וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל** תהיה רמתו הרוחנית אשר תהיה **יֶשְׁנָהּ הַנְּשָׁמָה לֹא**
47 **רַק כְּמוֹ שֶׁ״אַתָּה בְרָאתָהּ״,**
48 **דְּקָאֵי** המכוון **עַל הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ**
49 **שֶׁנַּעֲשֵׂית בִּבְחִינַת נִבְרָא,** מציאות בפני עצמה, **אֶלָּא גַּם כְּמוֹ**
50 **שֶׁ״טְהוֹרָה הִיא״ (שֶׁקֹּדֶם**
51 **לְ״אַתָּה בְרָאתָהּ״** הנאמר בנוסח
52 הברכה לפני ״אתה בראתה״, כי
53 הכוונה לנשמה כפי שהיא במצב נעלה
54 יותר), **שֶׁקָּאֵי** הלשון ״טהורה היא״
55 מכוון **עַל הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא**
56 **לְמַעְלָה מֵהַבְּרִיאָה. וְכַנַּ״ל**
57 שיש הבדל גדול בין כללות הבריאה
58 לנשמות ישראל **שֶׁעִנְיַן הַבְּרִיאָה**
59 **הוּא מֵהַדִּבּוּר, וְ״נִשְׁמוֹת**
60 **יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה״,**
61 והמחשבה נעלית מהדיבור לאין
62 שיעור, כמבואר לעיל באריכות, **וְעַל**
63 **בְּחִינָה זוֹ שֶׁבַּנְּשָׁמוֹת כְּמוֹ**
64 **שֶׁ״עָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה״,** שהיא
65 בחינה נעלית לאין שיעור מהבחינה
66 שעליה אומרים ״אתה בראתה״,
67 **אוֹמְרִים ״טְהוֹרָה הִיא״.**
68 **וְהוּא בְּחִינַת גְּלִיף גְּלִיפוּ**
69 **בִּטְהִירוּ עִילָּאָה**[34], נאמר בזוהר
70 שבתחילת התעוררות הרצון האלוקי
71 לברוא עולמות, ״בריש הורמנותא
72 דמלכא גליף גליפו בטהירו עילאה״,
73 כלומר, בתחילת הרישיון והרצון של
74 הקב״ה, נחקקה חקיקה בטוהר העליון
75 **שֶׁהוּא עִנְיַן אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה**
76 כלומר, ׳אותיות׳ הם אמצעי שדרכו יש
77 ביטוי וגילוי של הענינים הפנימיים (רצון, מוחין, מידות) באמצעות המחשבה
78 והדיבור, ובתחילה, בשלב הראשון של התעוררות הרצון, האותיות היו
79 ׳אותיות החקיקה׳, כמו אותיות החקוקות באבן שהן חלק ממהות האבן עצמה
80 ולא מציאות בפני עצמה. **וְכַיָּדוּעַ שֶׁאַף שֶׁגַּם בַּמַּחֲשָׁבָה,** ולא רק
81 בדיבור **וְגַם** ואפילו **בַּמַּחֲשָׁבָה הֲכִי נַעֲלִית (״יִשְׂרָאֵל עָלוּ**
82 **בַּמַּחֲשָׁבָה״** וכמבואר לעיל באריכות, מדובר בדרגה הכי נעלית של
83 מחשבה, העומק והפנימיות של החכמה), **יֶשְׁנָן אוֹתִיּוֹת,** וגם המחשבה
84

31) לקו״ת שה״ש יט, סע״ב ואילך. ביאורי הזהר לאדמו״ר האמצעי קיד, ד ואילך. ולהצ״צ ח״א ע׳ תקמו ואילך. 32) נוסח ברכות השחר. 33) פי״א. 34) זח״א טו, א.

ביאור בדרך אפשר

מתגלית באמצעות מילים, **מִכָּל־מָקוֹם** עדיין יש הבדל ופער גדול מאד בין ׳אותיות המחשבה׳ ל׳אותיות הדיבור׳ כי **בָּאוֹתִיּוֹת גּוּפָא** עצמן **יֶשְׁנָם שְׁנֵי סוּגִים, אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה** כמו אותיות הכתובות על קלף וכד׳ שהן דבר נפרד לעצמן **וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה** כמו אותיות החקוקות באבן שהן דבר אחד עם האבן עצמה, **וְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הוּא בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה.** **וְזֶהוּ** היתרון המיוחד הזה של נשמות ישראל ש״עלו במחשבה״ **הַטַּעַם שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים וְכֵן הַמַּלְאָכִים (מִצַּד־עַצְמָם) הֵם בְּחִינַת ״עוֹמְדִים״**, ונמצאים תמיד באותה דרגה, **וְרַק נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם בְּחִינַת מְהַלְּכִים**[35] ההולכים ומתעלים מדרגה לדרגה, **כִּי בְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, לִהְיוֹתָם דָּבָר נוֹסָף עַל הָעֶצֶם,** הדבר שעליו הן כתובות, **לֹא שַׁיָּךְ שֶׁתִּהְיֶה בָּהֶם הוֹסָפָה,** אלא תמיד הן נשארות בצורה ובמצב כפי שנכתבו מלכתחילה, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה שֶׁהֵן גְּדֵלוֹת יַחַד עִם הָעֶצֶם,** כי הן חלק בלתי נפרד ממנו **הֲרֵי כְּשֶׁיֶּשְׁנָהּ הוֹסָפָה בָּעֶצֶם, אֲזַי נִתְוַסֵּף מִמֵּילָא גַּם בָּאוֹתִיּוֹת (כֵּן יֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ־אֶפְשָׁר). וְהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁיְּרִידַת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף הִיא יְרִידָה צֹרֶךְ עֲלִיָּה, וְאֵינוֹ מוּבָן, דְּכֵיוָן שֶׁהַנְּשָׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן לְמַעְלָה הֵן בִּבְחִינַת ״טְהוֹרָה הִיא״, מַה שַּׁיָּךְ בָּהֶן עִנְיַן הָעֲלִיָּה. וְיָדוּעַ הָעִנְיָן בָּזֶה, עַל־פִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז״ל[36] שֶׁקְּדֻשָּׁה הִיא לְמַעְלָה גַּם מִטַּהֲרָה. הַיְנוּ, שֶׁהַנְּשָׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן בִּשְׁרָשָׁן הֵן בִּבְחִינַת ״טְהוֹרָה הִיא״, וְעַל־יְדֵי יְרִידָתָן לְמַטָּה בַּגּוּף וְעִסְקָם בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵן מִתְעַלּוֹת לִבְחִינַת קְדֻשָּׁה שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת ״טְהוֹרָה״ וְלכן הירידה היא צורך עליה והירידה כדאית, בגלל העליה מ׳טהרה׳ שבה הנשמה נמצאת לפני הירידה למטה ל׳קדושה׳ שאליה הנשמה מגיעה דווקא על ידי הירידה. **וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב ״קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי״, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל ״יָכוֹל כָּמוֹנִי״,** והסיבה והטעם לכך שאפשר להעלות על הדעת אפשרות שהציווי ״קדושים תהיו״ הוא על קדושה כמו קדושתו של הקדוש־ברוך־הוא היא **דְּכֵיוָן שֶׁגַּם קֹדֶם יְרִידָתָן לְמַטָּה** כבר **הָיוּ** נשמות ישראל **בִּבְחִינַת ״טְהוֹרָה הִיא״, דְּקָאֵי** שהכוונה היא **עַל עוֹלָם הָאֲצִילוּת,** הראשון והנעלה ביותר מארבעת העולמות הרוחניים הכלליים אצילות־בריאה־יצירה־עשיה **שֶׁשָּׁם** האלוקות היא בגילוי רב ולכן בעולם האצילות **״אֵיהוּ וְחַיּוּהִי חַד, אֵיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד״**[37], בגלל עוצמת הגילוי האלוקי בעולם האצילות אין בו שום מציאות עם גדרים משלה, נפרדת מאלוקות, אלא הוא ׳וחיוהי׳, הקדוש־ברוך־הוא והאורות של הספירות העליונות בעולם האצילות והוא ׳וגרמוהי׳, הקדוש־ברוך־הוא והכלים של אורות אלו, הם אחד ואין שום מציאות מלבד האלוקות עצמה ושם נמצאות הנשמות כפי שהן בדרגת ״טהורה היא״, **וְעַל־יְדֵי יְרִידָתָן** של הנשמות **לְמַטָּה** להתלבש בגוף גשמי בעולם הזה הגשמי **מִתְעַלּוֹת עוֹד לְמַעְלָה יוֹתֵר** הנשמות לדרגה גבוהה יותר מדרגת ״טהורה היא״, **בִּבְחִינַת קְדֻשָּׁה, לָכֵן יֶשְׁנָהּ סְבָרָא בְּ״תוֹרַת אֱמֶת״ שֶׁ״יָּכוֹל כָּמוֹנִי״** שהרי זו קדושה שבאה אחרי המעלה הגדולה של ״טהורה היא״, כמבואר לעיל באריכות.

ביאור בדרך אפשר

1 בָּאוֹתִיּוֹת גּוּפָא יֶשְׁנָם שְׁנֵי סוּגִים, אוֹתִיּוֹת
2 הַכְּתִיבָה וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, וְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמוֹת
3 יִשְׂרָאֵל הוּא בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה. וְזֶהוּ
4 הַטַּעַם שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים וְכֵן הַמַּלְאָכִים (מִצַּד־
5 עַצְמָם) הֵם בְּחִינַת ״עוֹמְדִים״, וְרַק נִשְׁמוֹת
6 יִשְׂרָאֵל הֵם בְּחִינַת מְהַלְּכִים[35], כִּי בְּאוֹתִיּוֹת
7 הַכְּתִיבָה, לִהְיוֹתָם דָּבָר נוֹסָף עַל הָעֶצֶם, לֹא שַׁיָּךְ
8 שֶׁתִּהְיֶה בָּהֶם הוֹסָפָה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּאוֹתִיּוֹת
9 הַחֲקִיקָה שֶׁהֵן גְּדֵלוֹת יַחַד עִם הָעֶצֶם, הֲרֵי
10 כְּשֶׁיֶּשְׁנָהּ הוֹסָפָה בָּעֶצֶם, אֲזַי נִתְוַסֵּף מִמֵּילָא גַּם
11 בָּאוֹתִיּוֹת (כֵּן יֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ־אֶפְשָׁר). וְהִנֵּה יָדוּעַ
12 שֶׁיְּרִידַת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף הִיא יְרִידָה צֹרֶךְ עֲלִיָּה,
13 וְאֵינוֹ מוּבָן, דְּכֵיוָן שֶׁהַנְּשָׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן לְמַעְלָה
14 הֵן בִּבְחִינַת ״טְהוֹרָה הִיא״, מַה שַּׁיָּךְ בָּהֶן עִנְיַן
15 הָעֲלִיָּה. וְיָדוּעַ הָעִנְיָן בָּזֶה, עַל־פִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ
16 חֲכָמֵינוּ ז״ל[36] שֶׁקְּדֻשָּׁה הִיא לְמַעְלָה גַּם מִטַּהֲרָה.
17 הַיְנוּ, שֶׁהַנְּשָׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן בִּשְׁרָשָׁן הֵן בִּבְחִינַת
18 ״טְהוֹרָה הִיא״, וְעַל־יְדֵי יְרִידָתָן לְמַטָּה בַּגּוּף
19 וְעִסְקָם בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵן מִתְעַלּוֹת לִבְחִינַת
20 קְדֻשָּׁה שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת ״טְהוֹרָה״. וְזֶהוּ מַה
21 שֶׁכָּתוּב ״קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי״, וְאָמְרוּ
22 רַבּוֹתֵינוּ ז״ל ״יָכוֹל כָּמוֹנִי״, דְּכֵיוָן שֶׁגַּם קֹדֶם
23 יְרִידָתָן לְמַטָּה הָיוּ בִּבְחִינַת ״טְהוֹרָה הִיא״, דְּקָאֵי
24 עַל עוֹלָם הָאֲצִילוּת, שֶׁשָּׁם ״אֵיהוּ וְחַיּוּהִי חַד,
25 אֵיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד״[37], וְעַל־יְדֵי יְרִידָתָן לְמַטָּה
26 מִתְעַלּוֹת עוֹד לְמַעְלָה יוֹתֵר בִּבְחִינַת קְדֻשָּׁה, לָכֵן
27 יֶשְׁנָהּ סְבָרָא בְּ״תוֹרַת אֱמֶת״ שֶׁ״יָּכוֹל כָּמוֹנִי״.

מביאה לידי יראת חטא ויראת חטא מביאה לידי חסידות וחסידות מביאה לידי רוח הקודש ורוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים ותחיית המתים באה על ידי אליהו זכור לטוב אמן״, ומאחר וטהרה מביאה לידי פרישות ופרישות מביאה לידי קדושה, מובן שקדושה היא למעלה מטהרה), **הַיְנוּ,** שהמשמעות הפנימית של הדברים, ביחס לדרגות השונות של הנשמה, היא **שֶׁהַנְּשָׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן בִּשְׁרָשָׁן הֵן בִּבְחִינַת ״טְהוֹרָה הִיא״, וְעַל־יְדֵי יְרִידָתָן לְמַטָּה בַּגּוּף וְעִסְקָם בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵן מִתְעַלּוֹת לִבְחִינַת קְדֻשָּׁה שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת ״טְהוֹרָה״** ולכן הירידה היא צורך עליה והירידה כדאית, בגלל העליה מ׳טהרה׳ שבה הנשמה נמצאת לפני הירידה למטה ל׳קדושה׳ שאליה הנשמה מגיעה דווקא על ידי הירידה. **וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב ״קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי״, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל ״יָכוֹל כָּמוֹנִי״,** והסיבה והטעם לכך שאפשר להעלות על הדעת אפשרות שהציווי ״קדושים תהיו״ הוא על קדושה כמו קדושתו של הקדוש־ברוך־הוא היא **דְּכֵיוָן שֶׁגַּם קֹדֶם יְרִידָתָן לְמַטָּה** כבר **הָיוּ** נשמות ישראל **בִּבְחִינַת ״טְהוֹרָה הִיא״, דְּקָאֵי** שהכוונה היא **עַל עוֹלָם הָאֲצִילוּת,** הראשון והנעלה ביותר מארבעת העולמות הרוחניים הכלליים אצילות־בריאה־יצירה־עשיה **שֶׁשָּׁם** האלוקות היא בגילוי רב ולכן בעולם האצילות **״אֵיהוּ וְחַיּוּהִי חַד, אֵיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד״**[37], בגלל עוצמת הגילוי האלוקי בעולם האצילות אין בו שום מציאות עם גדרים משלה, נפרדת מאלוקות, אלא הוא ׳וחיוהי׳, הקדוש־ברוך־הוא והאורות של הספירות העליונות בעולם האצילות והוא ׳וגרמוהי׳, הקדוש־ברוך־הוא והכלים של אורות אלו, הם אחד ואין שום מציאות מלבד האלוקות עצמה ושם נמצאות הנשמות כפי שהן בדרגת ״טהורה היא״, **וְעַל־יְדֵי יְרִידָתָן** של הנשמות **לְמַטָּה** להתלבש בגוף גשמי בעולם הזה הגשמי **מִתְעַלּוֹת עוֹד לְמַעְלָה יוֹתֵר** הנשמות לדרגה גבוהה יותר מדרגת ״טהורה היא״, **בִּבְחִינַת קְדֻשָּׁה, לָכֵן יֶשְׁנָהּ סְבָרָא בְּ״תוֹרַת אֱמֶת״ שֶׁ״יָּכוֹל כָּמוֹנִי״** שהרי זו קדושה שבאה אחרי המעלה הגדולה של ״טהורה היא״, כמבואר לעיל באריכות.

וְכאמור הכוונה היא שהנשמות חקוקות בעצמיות האלוקות, מַה שַּׁיָּךְ בָּהֶן עִנְיַן הָעֲלִיָּה ולמה אם כן כל הירידה כדאית?

וְיָדוּעַ הָעִנְיָן בָּזֶה, עַל־פִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז״ל[36] במשנה **שֶׁקְּדֻשָּׁה הִיא לְמַעְלָה גַּם מִטַּהֲרָה** (וזה לשון המשנה: רבי פנחס בן יאיר אומר, זריזות מביאה לידי נקיות ונקיות מביאה לידי טהרה וטהרה מביאה לידי פרישות ופרישות מביאה לידי קדושה וקדושה מביאה לידי ענווה וענווה

35) ראה תו״א וישב ל, סע״א ואילך. ובכ״מ. 36) סוטה פ״ט מט״ו. ע״ז כ, ב. 37) תקו״ז בהקדמה (ג, סע״ב).

ביאור בדרך אפשר

וְזֶהוּ הַדִּיּוּק בלשון חכמינו ז״ל **״תַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם״**, ״עליכם״, על בני ישראל, דווקא **נְשָׁמוֹת שֶׁבְּגוּפִים דַּוְקָא, כִּי עִנְיָן זֶה שֶׁבְּכֹחָן שֶׁל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל לִפְעֹל אֶת בְּנְיַן הַמַּלְכוּת** מחדש בראש השנה, כמבואר לעיל באריכות, **הֲרֵי זֶה מִצַּד אֲמִתִּית הָעֲלוּי שֶׁלָּהֶן** של נשמות **שֶׁנַּעֲשָׂה** ונפעל **בָּהֶן עַל־יְדֵי יְרִידָתָן לְמַטָּה דַּוְקָא** כי רק אז הנשמות זוכות לא רק לטהרה (״טהורה היא״) שהוא מצב הנשמה בהיותה למעלה, בעולם האצילות, קודם הירידה למטה אלא לקדושה (״קדושים תהיו״), מצב שיכול להיות רק על־ידי הירידה למטה לגוף גשמי בעולם גשמי.

וְיוּבָן בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר עַל־פִּי מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[38] במאמר שנאמר בשבת פרשת נצבים תשכ״ח, לפני אמירת מאמר זה בראש השנה תשכ״ט **שֶׁנִּשְׁתַּנָּה** אופן **יְצִירַת הָאָדָם מִיְּצִירַת כָּל הַנִּבְרָאִים, שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים נִבְרְאוּ רַק מִבְּחִינָה אַחַת**, באלקות, **וְהָאָדָם נִבְרָא מִכָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, שֶׁלָּכֵן נֶאֱמַר בּוֹ ״נַעֲשֶׂה אָדָם״, ״נַעֲשֶׂה״ לְשׁוֹן רַבִּים, לִהְיוֹתוֹ כָּלוּל מִכָּל הַסְּפִירוֹת**[39], כמבואר בתורת החסידות בהרחבה, **וַהֲרֵי עִקַּר הִתְכַּלְּלוּת זוֹ** של עשר הספירות כולם יחד **אֵינָהּ בַּנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה לְמַעְלָה, וְרַק בִּירִידָתָהּ לְמַטָּה** כשירדה להתלבש בגוף **נַעֲשָׂה בָּהּ** בנשמה **הִתְכַּלְּלוּת זוֹ, שֶׁלָּכֵן נֶאֱמַר ״נַעֲשֶׂה אָדָם״ לְשׁוֹן רַבִּים, בְּעִנְיַן יְרִידַת הַנְּשָׁמָה בְּגוּף דַּוְקָא** כי יש התכללות של ספירות רבות יחד. **וּמִצַּד זֶה שֶׁהַנְּשָׁמָה כְּלוּלָה מִכָּל הַסְּפִירוֹת (שֶׁלָּכֵן הִיא כְּלוּלָה מִכָּל הַנִּבְרָאִים, שֶׁהֲרֵי כָּל נִבְרָא נִתְהַוָּה מִסְּפִירָה מְיֻחֶדֶת**[40]**, בְּכֹחָהּ לְהַמְלִיךְ אֶת הַקָּבָּ״ה עַל כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים**[41] בנוסח התפילה של ראש השנה, לגבי מלכות ה׳ על כל העולם **וְיֵדַע כָּל פָּעוּל** כל אחד ואחד מהנבראים **כּוֹ׳** ״כי אתה, הקדוש־ברוך־הוא, פעלתו״ **וְיָבִין כָּל יְצוּר כּוֹ׳** ״כי אתה, הקדוש־ברוך־הוא יצרתו״ **וְיֹאמַר כָּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ: הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ כּוֹ׳, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר אָדָם הָרִאשׁוֹן** מיד שנברא, ביום השישי למעשה בראשית, לא רק לגבי עצמו בפרט אלא **לְכָל הַנִּבְרָאִים ״בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה״ גו׳**[42], ונשתחוה ונבטל את עצמנו לפני ה׳ שעשה אותנו, **שֶׁפָּעַל** אדם הראשון **בְּכָל הַנִּבְרָאִים אֲשֶׁר יְקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת עֹל מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּרָצוֹן (״בְּרָצוֹן״ דַּיְקָא, שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת שֶׁבַּמַּלְכוּת**[43] שהעם מקבל את מלכות המלך מרצונו ובכך הוא מתבטל כלפי המלך בביטול יותר עמוק ויותר פנימי מאשר עבד שנמצא תחת מרות אדונו בכפיה שלא מרצונו). **וְכָל זֶה** האמור לעיל שהנשמה יורדת למטה ובירידה זו היא מתעלית למצב נעלה יותר מכפי שהיתה קודם הירידה ויש לה השפעה ופעולה על כללות הבריאה **הוּא בִּירִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה דַּוְקָא, שֶׁאָז הִיא כְּלוּלָה מִכָּל הַסְּפִירוֹת, וּמִתְעַלִּית** בכוח זה **לַבְּחִינָה הַיּוֹתֵר נַעֲלִית, וְכַמְּבֹאָר בַּאֲרוּכָה בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל** במאמר הפותח בפסוק **״יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת״**[44] בספר ״תורה אור״ לאדמו״ר הזקן, **שֶׁבְּגַשְׁמִיּוּת דַּוְקָא יֶשְׁנוֹ כֹּחַ הָאֵין־**

ביאור בדרך אפשר

1 וְזֶהוּ הַדִּיּוּק ״תַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם״, נְשָׁמוֹת
2 שֶׁבְּגוּפִים דַּוְקָא, כִּי עִנְיָן זֶה שֶׁבְּכֹחָן שֶׁל נִשְׁמוֹת
3 יִשְׂרָאֵל לִפְעֹל אֶת בְּנְיַן הַמַּלְכוּת, הֲרֵי זֶה מִצַּד
4 אֲמִתִּית הָעֲלוּי שֶׁלָּהֶן שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהֶן עַל־יְדֵי
5 יְרִידָתָן לְמַטָּה דַּוְקָא. וְיוּבָן בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר עַל־פִּי
6 מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[38] שֶׁנִּשְׁתַּנָּה יְצִירַת הָאָדָם
7 מִיְּצִירַת כָּל הַנִּבְרָאִים, שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים נִבְרְאוּ רַק
8 מִבְּחִינָה אַחַת, וְהָאָדָם נִבְרָא מִכָּל הָעֶשֶׂר
9 סְפִירוֹת, שֶׁלָּכֵן נֶאֱמַר בּוֹ ״נַעֲשֶׂה אָדָם״, ״נַעֲשֶׂה״
10 לְשׁוֹן רַבִּים, לִהְיוֹתוֹ כָּלוּל מִכָּל הַסְּפִירוֹת[39], וַהֲרֵי
11 עִקַּר הִתְכַּלְּלוּת זוֹ אֵינָהּ בַּנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה
12 לְמַעְלָה, וְרַק בִּירִידָתָהּ לְמַטָּה נַעֲשָׂה בָּהּ
13 הִתְכַּלְּלוּת זוֹ, שֶׁלָּכֵן נֶאֱמַר ״נַעֲשֶׂה אָדָם״ לְשׁוֹן
14 רַבִּים, בְּעִנְיַן יְרִידַת הַנְּשָׁמָה בְּגוּף דַּוְקָא. וּמִצַּד
15 זֶה שֶׁהַנְּשָׁמָה כְּלוּלָה מִכָּל הַסְּפִירוֹת (שֶׁלָּכֵן הִיא
16 כְּלוּלָה מִכָּל הַנִּבְרָאִים, שֶׁהֲרֵי כָּל נִבְרָא נִתְהַוָּה
17 מִסְּפִירָה מְיֻחֶדֶת[40]), בְּכֹחָהּ לְהַמְלִיךְ אֶת הַקָּבָּ״ה
18 עַל כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים[41] וְיֵדַע
19 כָּל פָּעוּל כּוֹ׳ וְיָבִין כָּל יְצוּר כּוֹ׳ וְיֹאמַר כָּל אֲשֶׁר
20 נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ: הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ כּוֹ׳, וּכְמוֹ
21 שֶׁאָמַר אָדָם הָרִאשׁוֹן לְכָל הַנִּבְרָאִים ״בֹּאוּ
22 נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה״ גו׳[42], שֶׁפָּעַל בְּכָל הַנִּבְרָאִים
23 אֲשֶׁר יְקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת עֹל מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ
24 בְּרָצוֹן (״בְּרָצוֹן״ דַּיְקָא, שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת
25 שֶׁבַּמַּלְכוּת[43]). וְכָל זֶה הוּא בִּירִידַת הַנְּשָׁמָה
26 לְמַטָּה דַּוְקָא, שֶׁאָז הִיא כְּלוּלָה מִכָּל הַסְּפִירוֹת,
27 וּמִתְעַלִּית לַבְּחִינָה הַיּוֹתֵר נַעֲלִית, וְכַמְּבֹאָר
28 בַּאֲרוּכָה בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל ״יָבִיאוּ לְבוּשׁ
29 מַלְכוּת״[44], שֶׁבְּגַשְׁמִיּוּת דַּוְקָא יֶשְׁנוֹ כֹּחַ הָאֵין־

---

38) ד״ה כי המצוה הזאת, דש״פ נצבים תשכ״ח פ״ג (תו״מ חנ״ג ע׳ 457). 39) ראה ביאור ע״פ כי המצוה הזאת, במאמרי אדה״ז תקס״ה ח״ב ע׳ תתקלה ואילך. ועם הוספות וכו׳ — אוה״ת נצבים ע׳ א׳רכט ואילך. סה״מ תרכ״ו ע׳ רמב ואילך. תרל״ח ע׳ שא ואילך. 40) כ״ה בזכרון אחדים (המו״ל). 41) תפילת מוסף דר״ה. 42) תהלים צה, ו. ראה זהר ח״א רכא, ב. ח״ג קז, ב. תקו״ז תנ״ו. פדר״א פי״א (ורד״ל שם). תנחומא פקודי ג (בסופו). 43) ראה לקו״ת דרושים לר״ה נו, סע״ב ואילך. ובכ״מ. 44) תו״א מגילת אסתר צ, ב.

ביאור בדרך אפשר

דַּוְקָא יֶשְׁנוֹ כֹּחַ הָאֵין־סוֹף, כי בשונה מהנבראים הרוחניים שיש להם ערך ויחס לאין סוף המהווה אותם והתהוותם היא בדרך ״עילה ועלול״, התהוות הגשמיות שהיא נחותה לאין שיעור מההאור אין סוף המהווה אותה היא בדרך ״יש מאין״ וכתוצאה מזה כוח האין סוף נמצא בגשמיות יותר מאשר ברוחניות, **וְלָכֵן דַּוְקָא בִּירִידַת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף** הגשמי **- הֲרֵי הִיא מַמְלִיכָה אֶת הַקָּבָּ״ה עַל כָּל הַבְּרִיאָה.**

ה) אָמְנָם אֲמִירַת הַמַּלְכֻיּוֹת בִּלְבַד אֵינוֹ מַסְפִּיק כדי לפעול את ״בנין המלכות״ והתחדשות החיות האלקית לעולמות בראש השנה, **אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם ״אִמְרוּ לְפָנַי זִכְרוֹנוֹת כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנְכֶם לְפָנַי לְטוֹבָה״. וְהָעִנְיָן** התוכן הפנימי של ״זכרונות״ **הוּא, כִּי כָּל זְמַן שֶׁלֹּא יֶשְׁנָהּ** שעדיין אין **הַמְּשָׁכָה** השפעה והתגלות של חיות אלקות **מַעֲצְמוּתוֹ** עצם המהות של האלקות **יִתְבָּרֵךְ, הֲרֵי הַנְּשָׁמוֹת מִצַּד עַצְמָן, וְגַם** אפילו **לְאַחַר עֲבוֹדָתָם בַּאֲמִירַת ״מַלְכֻיּוֹת״, אֵין בִּיכָלְתָּם לִפְעֹל הַהַמְשָׁכָה מֵעַצְמוּתוֹ, כִּי הַגַּם שֶׁ״נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה״,** ואכן שורשם ומקורם נעלה מאד (בפנימיות החכמה, כמבואר לעיל באריכות) **מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי גַּם הַמַּחְשָׁבָה הִיא בְּאֵין־עֲרֹךְ,** לגבי עצמותו יתברך **לִהְיוֹתָהּ רַק מַחֲשָׁבָה אַחַת שֶׁבְּאֵין־עֲרֹךְ לְגַבֵּי כְּלָלוּת כֹּחַ הַמַּחְשָׁבָה, שֶׁהֲרֵי יָכוֹל** כוח המחשבה **לַחֲשֹׁב מַחֲשָׁבוֹת עַד אֵין קֵץ, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן שֶׁהוּא** מחשבה אחת בלבד **בְּאֵין־עֲרֹךְ לְגַבֵּי הָעֶצֶם, שֶׁהֲרֵי כְּלָלוּת הַמַּחְשָׁבָה לְגַבֵּי הָעֶצֶם הוּא רַק כֹּחַ אוֹ רַק לְבוּשׁ בִּלְבַד** (ועל דרך המבואר בספר התניא (פרק כ) לענין ביטול העולמות לאלקות כי כל התהוותם היא מדבר ה׳ המלובש בהם ״ולמשל כמו בנפש האדם כשמדבר דיבור אחד שדיבור זה לבדו כלא ממש אפילו לגבי כללות נפשו המדברת שהוא בחינת לבוש האמצעי שלה שהוא כח הדבור שלה שיכול לדבר דיבורים לאין קץ ותכלית

ביאור בדרך אפשר

וכל שכן לגבי בחינת לבוש הפנימי שלה שהוא המחשבה שממנה נמשכו הדיבורים והיא חיותם ואין צריך לומר לגבי מהות ועצמות הנפש...״). **וְלָכֵן** מאחר שבפעולת הנשמות לא די כדי לפעול את ״בנין המלכות״, **צָרִיךְ לִהְיוֹת ״אִמְרוּ לְפָנַי זִכְרוֹנוֹת״, שֶׁהַזִּכָּרוֹן הוּא בְּמַחְשָׁבָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה** פעולת הנשמות במחשבה **מַמְשִׁיכִים מֵעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לִבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה, וְאָז דַּוְקָא** לאחר שבבחינת המחשבה כבר יש המשכה והתגלות מהעצמות, **אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַהַמְשָׁכָה גַּם בִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת, עוֹלָם הַדִּבּוּר,** השורש והמקור לכללות העולמות והנבראים. **וּמְסַיֵּם** מאמר חכמינו ז״ל אודות ״תמליכוני עליכם״ על ידי אמירת ״מלכיות״ ואמירת ״זכרונות״ **״וּבַמֶּה** וכיצד תפעלו את ״תמליכוני עליכם״, בנוסף על ״מלכיות״ ו״זכרונות״, **בְּשׁוֹפָר״, שֶׁכָּל זֶה** כל ענין התחדשות המלוכה האלקית על העולם בראש השנה, **נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי שׁוֹפָר שֶׁל אַיִל שֶׁהוּא** האיל שהוא בעל־חי **לְמַטָּה** בדרגה נמוכה **מִן הָאָדָם עַצְמוֹ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא נַעֲשָׂה בִּנְיַן הַמַּלְכוּת. וְצָרִיךְ לְהָבִין** מהו הטעם, לפי פנימיות הדברים ש׳בנין המלכות׳ נעשה על ידי התקיעה בשופר של איל **שֶׁהֲרֵי נִתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁהָאֶפְשָׁרִיּוּת לְבִנְיַן הַמַּלְכוּת** על ידי האדם, היינו על ידי נשמות ישראל, **הוּא לְפִי שֶׁהָאָדָם כָּלוּל מִכָּל** עשר **הַסְּפִירוֹת,** לאחר שנתהווה על ידי כל עשר הספירות כמרומז בלשון הכתוב **״נַעֲשֶׂה״ לְשׁוֹן רַבִּים, וְאִלּוּ הָאַיִל הוּא רַק בַּעַל פֹּעַל אֶחָד אוֹ שְׁנֵי פְּעָלִים[45], כְּכָל הַנִּבְרָאִים,** שנתהוו על ידי ספירה אחת ויש להם בעיקר כוח אחד ותכונה אחת, **וְאֵיךְ אֶפְשָׁר** יכול **לִהְיוֹת בִּנְיַן הַמַּלְכוּת עַל־יְדֵי הַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל?**

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁתְּקִיעַת הָאָדָם בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, הוּא עִנְיַן התוכן הפנימי של הכתוב בתהילים **״אָדָם וּבְהֵמָה תּוֹשִׁיעַ הֲוָיָ״[46],**

---

45) רמב״ם בהקדמה לפירוש המשניות. הובא בלקו״ת אמור לז, ג. 46) תהלים לו, ז. וראה גם לקו״ת דרושים לר״ה נט,

ביאור בדרך אפשר

וְהַיְנוּ שאמנם האיל מצד עצמו הוא בדרגה נחותה מהאדם, אך כאשר האדם תוקע בשופר של איל יש כאן שילוב של ״אדם ובהמה״ וזה פועל את ׳בנין המלכות׳ לא בכוח האיל עצמו אלא **שֶׁהָאָדָם שֶׁכָּלוּל מִכָּל הַסְּפִירוֹת, פּוֹעֵל עִנְיָן זֶה עַל־יְדֵי הָאַיִל כוּ׳**[47] כפי שצויין בהערת המו״ל, כאן חסר קצת מדברי הרבי במאמר.

ו) וּבָזֶה יוּבָן מַה שֶּׁכָּתוּב בפסוק הפותח את המאמר **״תִּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר גּוֹ׳ כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא״ גּוֹ׳, דְּאוֹמְרוֹ ״כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא״ הוּא נְתִינַת טַעַם** והסבר **עַל ״תִּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר״** היינו שבמילים אלו טמון הביאור על כך שהתקיעה בשופר בראש השנה פועלת את ׳בנין המלכות׳, כפי שממשיך ומבאר. **דְּהִנֵּה, ״חֹדֶשׁ״** מכוון **עַל סְפִירַת הַמַּלְכוּת, כַּנַּ״ל. וְ״תִּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר״ הַיְנוּ שֶׁבִּנְיַן הַמַּלְכוּת וְהִתְחַדְּשׁוּת הַחַיּוּת** האלוקית **הַכְּלָלִית** לעולמות ולנבראים בראש השנה **שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי בִּנְיַן הַמַּלְכוּת הוּא עַל־יְדֵי הַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, שֶׁבּוֹ תּוֹקֵעַ הָאָדָם דַּוְקָא,** ולא משום מעלת האיל מצד עצמו, כמבואר לעיל, **לְפִי שֶׁבְּכֹחַ הָאָדָם דַּוְקָא לִפְעֹל אֶת עִנְיַן בִּנְיַן הַמַּלְכוּת. וְכֹחַ זֶה אֵינוֹ מִצַּד מַעֲלַת הַנְּשָׁמָה שֶׁבּוֹ** כי הנשמות ״עלו במחשבה״ ויש להם יתרון על כל הנבראים שהם מעולם הדיבור, אין זה משום כך **בִּלְבַד, אֶלָּא הָעִקָּר הוּא מִצַּד חִבּוּר נִשְׁמַת הָאָדָם עִם גּוּפוֹ דַּוְקָא, שֶׁאָז נִתְחַדֵּשׁ בּוֹ עִנְיַן ״נַעֲשֶׂה אָדָם״ לְשׁוֹן רַבִּים, כַּנַּ״ל בַּאֲרוּכָה. וְזֶהוּ טַעַם קְבִיעוּת רֹאשׁ־הַשָּׁנָה בְּיוֹם הַשִּׁשִּׁי שֶׁל הַבְּרִיאָה דַּוְקָא, כִּי בְּיוֹם זֶה נִתְחַדֵּשׁ עִנְיַן ״נַעֲשֶׂה״ לְשׁוֹן רַבִּים, הִתְכַּלְּלוּת מִכָּל הַסְּפִירוֹת, שֶׁהִתְכַּלְּלוּת זוֹ לֹא הָיְתָה בַּנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה, וְרַק בִּירִידָתָהּ לְמַטָּה דַּוְקָא לְהִתְחַבֵּר עִם גּוּף גַּשְׁמִי, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מִתְעַלִּית הַנְּשָׁמָה לְבְחִינָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר** מכפי שהיתה קודם הירידה, **כַּנַּ״ל בַּאֲרוּכָה (שֶׁכָּל זֶה הוּא מִצַּד מַעֲלַת שֹׁרֶשׁ הַגַּשְׁמִיּוּת,** כי בשורש ומקור הדברים, יש לגשמיות שורש נעלה ביותר, לפי הכלל ש״כל הגבוה ביותר, יורד למטה יותר״) **שֶׁמִּטַּעַם זֶה צְרִיכָה לִהְיוֹת הַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל דַּוְקָא, גַּשְׁמִיּוּת שֶׁמְּחוּץ לָאָדָם** שיש לה שורש ומקור יותר נעלה מהאדם עצמו, וכפי שמבואר בחסידות שזו הסיבה הפנימית לכך שהאדם ניזון מן החי ומן הצומח אף שהוא נעלה מהם, כי שורשם גבוה משורש האדם).

וּמִמְּשִׁיךְ בַּכָּתוּב ״כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא״, שֶׁבָּזֶה בכך שהכתוב מזכיר כאן את המושג ״חוק״ **מְבֹאָר הָעִלּוּי** והיתרון המיוחד **שֶׁנַּעֲשָׂה בַּנְּשָׁמָה עַל־יְדֵי יְרִידָתָהּ לְמַטָּה וְהִתְחַבְּרוּתָהּ עִם הַגּוּף,** שהוא עילוי ויתרון לגבי מעמדה ומצבה של הנשמה לפני הירידה למטה, **דְּ״חֹק״ הוּא לְשׁוֹן מָזוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[48] במשלי **הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי,** כלומר, פרנסני את המזון הקצוב לי, **וְ״יִשְׂרָאֵל״ הוּא בְּחִינַת שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה (בִּבְחִינַת זְעִיר־אַנְפִּין** המידות העליונות, למעלה מספירת המלכות, כמבואר לעיל), **וּמַה שֶּׁכָּתוּב ״כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל״ הַיְנוּ הַהוֹסָפָה וְהָעִלּוּי שֶׁנַּעֲשָׂה בִּבְחִינַת ״יִשְׂרָאֵל״, עַל־יְדֵי** ירידת הנשמה למטה שאז נעשה **הַחִבּוּר** של הנשמה **עִם הַגּוּף, בְּדֶרֶגְמַת**

ביאור בדרך אפשר

רַבִּים, בריאה על ידי **הִתְכַּלְּלוּת מִכָּל הַסְּפִירוֹת, שֶׁהִתְכַּלְּלוּת זוֹ לֹא הָיְתָה בַּנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה, וְרַק בִּירִידָתָהּ לְמַטָּה דַּוְקָא לְהִתְחַבֵּר עִם גּוּף גַּשְׁמִי, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** דווקא על ידי הירידה למטה **מִתְעַלִּית הַנְּשָׁמָה לִבְחִינָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר** מכפי שהיתה קודם הירידה, **כַּנַּ״ל בַּאֲרוּכָה (שֶׁכָּל זֶה הוּא מִצַּד מַעֲלַת שֹׁרֶשׁ הַגַּשְׁמִיּוּת,** כי בשורש ומקור הדברים, יש לגשמיות שורש נעלה ביותר, לפי הכלל ש״כל הגבוה ביותר, יורד למטה יותר״) **שֶׁמִּטַּעַם זֶה צְרִיכָה לִהְיוֹת הַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל דַּוְקָא, גַּשְׁמִיּוּת שֶׁמְּחוּץ לָאָדָם** שיש לה שורש ומקור יותר נעלה מהאדם עצמו, וכפי שמבואר בחסידות שזו הסיבה הפנימית לכך שהאדם ניזון מן החי ומן הצומח אף שהוא נעלה מהם, כי שורשם גבוה משורש האדם).

וּמִמְּשִׁיךְ בַּכָּתוּב ״כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא״, שֶׁבָּזֶה בכך שהכתוב מזכיר כאן את המושג ״חוק״ **מְבֹאָר הָעִלּוּי** והיתרון המיוחד **שֶׁנַּעֲשָׂה בַּנְּשָׁמָה עַל־יְדֵי יְרִידָתָהּ לְמַטָּה וְהִתְחַבְּרוּתָהּ עִם הַגּוּף,** שהוא עילוי ויתרון לגבי מעמדה ומצבה של הנשמה לפני הירידה למטה, **דְּ״חֹק״ הוּא לְשׁוֹן מָזוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[48] במשלי **הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי, וְ״יִשְׂרָאֵל״ הוּא בְּחִינַת שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה (בִּבְחִינַת זְעִיר־אַנְפִּין), וּמַה שֶּׁכָּתוּב ״כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל״ הַיְנוּ הַהוֹסָפָה וְהָעִלּוּי שֶׁנַּעֲשָׂה בִּבְחִינַת ״יִשְׂרָאֵל״, עַל־יְדֵי הַחִבּוּר עִם הַגּוּף, בְּדֶרֶגְמַת**

ב. המשך תער״ב ח״ב ע׳ תרנב ואילך. ע׳ א׳קמו. 47) חסר קצת (המו״ל). 48) משלי ל, ח. וראה לקו״ת שם נד, ד. נה, סע״ד.

ביאור בדרך אפשר

הַמָּזוֹן הגשמי כפשוטו **הַמְּחַבֵּר אֶת הַנְּשָׁמָה עִם הַגּוּף** ולכן חיבור זה נקרא "חק (אוכל ומזון) לישראל".

וּמִצַּד הָעִלּוּי שֶׁנַּעֲשָׂה בַּנְּשָׁמָה עַל־יְדֵי הִתְחַבְּרוּתָהּ עִם הַגּוּף, כמבואר לעיל באריכות, **יְכוֹלָה הִיא לִפְעֹל אֶת בִּנְיַן הַמַּלְכוּת** בראש השנה, **וּלְהַמְשִׁיךְ** להביא לידי גילוי **תַּעֲנוּג עַצְמִי מֵעַצְמוּת הַמַּאֲצִיל** כמבואר בחסידות שהתעוררות הרצון האלוקי לברוא עולמות ולהשפיע להם חיות נובעת מכך שבעצמות ומהות הבורא יש, כביכול, תענוג מהעולמות ונשמות ישראל הן הממשיכות ומגלות את "התענוג עצמי" - **בִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת** שדרכה יורדת ונמשכת החיות למטה. **וְהַמְּשָׁכָה זוֹ הִיא עַל־יְדֵי הַבִּטּוּל שֶׁבְּקַבָּלַת־עֹל שֶׁבְּרֵאשׁ־הַשָּׁנָה** שהוא המעורר את הרצון להשפיע לעולמות לאחר שבסיום השנה החולפת עלה ונסתלק. **וְכִמְבֹאָר בַּאֲרוּכָה בְּמַאֲמָרֵי כ"ק מו"ח אַדְמו"ר**[49] **שֶׁבְּרֵאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא הַבִּטּוּל שֶׁל הַכְּתָרָה,** כשם שבעת הכתרת המלך בני העם מתבטלים אליו ומקבלים את מלכותו, כך בראש השנה מידי שנה בשנה מכתירים את הקדוש־ברוך־הוא מחדש למלך על העולם על ידי הביטול של האדם לאלקות וקבלת עול מלכות שמים **וְהַיְנוּ שֶׁמִּתְבַּטֵּל** האדם **מִמְּצִיאוּתוֹ (עֶר וועֶרְט אוֹיס מְצִיאוּת)** הוא חדל מלהיות מציאות, עם רצונות משלו), **וְכָל מְצִיאוּתוֹ הִיא רַק שֶׁעוֹמֵד הָכֵן לְמַלֵּא צִוּוּיוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וּכְמוֹ הַצִּוּוּי "אִמְרוּ לְפָנַי מַלְכִיּוֹת", שֶׁבִּטּוּל** ביטול **זֶה הוּא בַּהֲזָזָה** המציאות של האדם ו'מזיז' ו'מטלטל' אותה לגמרי והיא 'הזזה' **שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, וַהֲזָזָה זוֹ פּוֹעֶלֶת גַּם בְּכָל הַכֹּחוֹת שֶׁנִּיזוֹזִים בְּכָל עַצְמוּתָם** ושום פרט בכוחות הנפש לא נשאר כפי שהיה. **וְעַל־יְדֵי־זֶה** שבאדם הביטול הוא מוחלט וה'הזזה' היא בעצם מהותו ובכל הפרטים **הוּא מְעוֹרֵר** 'נוגע' ו'תופס') **אֶת הָ'עֶצֶם' שֶׁלְּמַעְלָה, וּמַמְשִׁיךְ תַּעֲנוּג עַצְמִי מֵעַצְמוּת הַמַּאֲצִיל, וְזֶה** התעוררות התענוג העצמי **מְעוֹרֵר (דָּאס דֶעֶרְנֶעֶמְט) גַּם אֶת הָ'עֶצֶם' שֶׁל כָּל הַסְּפִירוֹת,** בדוגמת ה'הזזה' בעצם הנפש של האדם שפועלת על כל הכוחות, וכפי שמוסיף ומפרט, **עֶצֶם הַתַּעֲנוּג, עֶצֶם הַשֵּׂכֶל, עֶצֶם הַמִּדּוֹת, וְעַד לְעֶצֶם שֶׁל מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, כַּמְּבֹאָר בַּסִּדּוּר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "לְהָבִין עִנְיַן תְּקִיעַת שׁוֹפָר עַל־פִּי כַּוָּנַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב ז"ל"**[50].

ז) **וְזֶהוּ "תִּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[51] במדרש שאת המילים "בחודש" ו"שופר" יש לדרוש **"חַדְּשׁוּ מַעֲשֵׂיכֶם, שַׁפְּרוּ מַעֲשֵׂיכֶם".** כלומר, בראש השנה הוא הזמן לחדש ולשפר מעשים של תורה ומצוות, ובמשמעות יותר פנימית, **"חַדְּשׁוּ מַעֲשֵׂיכֶם" הַיְנוּ שֶׁמִּצַּד הַקַּבָּלַת־עֹל** והביטול לאלוקות **בְּרֵאשׁ־הַשָּׁנָה** שעניינה נתבאר לעיל באריכות **נַעֲשֵׂית אֶצְלוֹ חִיּוּת חֲדָשָׁה בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה. וְ"שַׁפְּרוּ מַעֲשֵׂיכֶם" הַיְנוּ שֶׁיְּשַׁפֵּר אֶת הַמַּעֲשִׂים שֶׁלּוֹ שֶׁיִּהְיוּ 'מַעֲשִׂים טוֹבִים'** ומשופרים **כו'. וְהַפֵּרוּשׁ הַפְּנִימִי בְּ"שַׁפְּרוּ" הוּא מִלְּשׁוֹן** הכתוב בברכת יעקב אבינו לנפתלי **"אִמְרֵי שֶׁפֶר"**[52] **- תַּעֲנוּג, וּפֵרוּשׁ "שַׁפְּרוּ מַעֲשֵׂיכֶם" הַיְנוּ שֶׁהַ'מַּעֲשִׂים טוֹבִים' שֶׁלּוֹ שֶׁעוֹסֵק בְּתוֹרָה־וּמִצְוֹת, יִהְיוּ** לא רק מתוך קבלת־עול וביטול אלא גם **מִתּוֹךְ תַּעֲנוּג. וְכַנַּ"ל שֶׁמִּצַּד**

---

49) ראה סה"מ תש"א ע' 2 ואילך. תש"ב ע' 11 ואילך. תש"ג ס"ע 6 ואילך. 50) רמד, ג ואילך. 51) מדרש תהלים עה"פ. פסיקתא דרב כהנא פיסקא כג (פיסקא בחודש השביעי). ויק"ר פכ"ט, ו. 52) ויחי מט, כא.

ביאור בדרך אפשר

הַקַּבָּלַת־עֹל בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה נִמְשָׁךְ תַּעֲנוּג בְּכָל הַכֹּחוֹת הפרטיים, שֶׁלָּכֶן עֵסֶק הַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת שֶׁלּוֹ הוּא בְּתַעֲנוּג וּבְהִדּוּר כו׳. וְעַל־יְדֵי־זֶה פּוֹעֲלִים שֶׁכְּפִי שֶׁבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל פּוֹסְקִים ומתנהגים לְמַטָּה, כֵּן נַעֲשָׂה גַּם לְמַעְלָה ועבודת בני ישראל בתורה ומצות מתוך תענוג מעוררת את התענוג למעלה, כביכול, וכמו שמצינו שפסק דין של בני ישראל למטה קובע למעלה, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[53] במדרש שֶׁהַקָּבָּ״ה אוֹמֵר לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת: אֲנִי וְאַתֶּם נֵלֵךְ אֵצֶל בֵּית־דִּין שֶׁל מַטָּה, לֵידַע אֵימָתַי רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, וְאָז ביום שנקבע כראש השנה על ידי בית דין של מטה, הַקָּבָּ״ה יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דִּין, וּמִיָּד לאחר שמתיישב על כסא דין, הוּא עוֹלֶה מִכִּסֵּא דִּין וְיוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים[54], וְיָדוּעַ מַאֲמַר קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן[55] שנמסר על ידי רבותינו נשיאינו, ביחס לאימרה שאחרי שריפה וכד׳ מתעשרים, כי סדר הספירות הוא חסד, גבורה תפארת, ותפארת היא מידת הרחמים. ולכן לאחר נהגו באדם במידת הגבורה, רחמנא ליצלן, הגיעה העת שינהגו בו במידת הרחמים שֶׁעִנְיַן הָרַחֲמִים הוּא בְּעֹמֶק יוֹתֵר מֵחֶסֶד שלפני מידת הגבורה, שֶׁבְּרַחֲמִים בניגוד לחסד אֵין הַגְּבָלוֹת כְּלָל, לִהְיוֹתוֹ מִקָּו הָאֶמְצָעִי שיש בו תוקף מיוחד (כי הוא משלב גם חסד שבקו הימין וגם גבורה שמצד השמאל). וְעִנְיַן זֶה של התעוררות מידת הרחמים בראש השנה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי הַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִזְכָּר הַקָּבָּ״ה כְּבְיָכוֹל עַל אֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק שהוקרב על הר המוריה תמורת יצחק שנעקד כבר על גבי המזבח ובא מלאך ואמר לאברהם ״אל תשלח ידך אל הנער״ ואז אברהם ראה איל נאחז בסבך בקרניו ולכן האיל מזכיר את עקידת יצחק ומעורר רחמים, וכפי שאומרים בתפילת ראש השנה ״וַעֲקֵדַת יִצְחָק לְזַרְעוֹ הַיּוֹם בְּרַחֲמִים תִּזְכֹּר״[41], שֶׁמַּזְכִּירִים לְכָל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל אֶת זְכוּת הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ דַּעֲקֵדַת יִצְחָק, כלומר, זכות העקידה עומדת לכל אחד ואחד מישראל בכל הדורות כִּי עִנְיַן הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ הביטול וההתמסרות המוחלטת לאלוקות בכל מחיר יֶשְׁנוֹ לא רק באברהם ויצחק אלא בְּכָל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, וּכְמַאֲמַר אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן[56] שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל אֵינוֹ רוֹצֶה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת נִפְרָד חַס־וְשָׁלוֹם מֵאֱלֹקוּת, שֶׁעִנְיָן זֶה יֶשְׁנוֹ בְּכָל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, וְכִפְסַק־דִּין הָרַמְבַּ״ם[57] שֶׁגַּם מִי שֶׁצָּרִיךְ לִכְפּוֹת אוֹתוֹ עַל קִיּוּם מִצְוַת־עֲשֵׂה הוא מצידו טוען שאיננו רוצה לעשות את המצוה, הִנֵּה האמת היא כי בְּנַפְשׁוֹ פְּנִימָה רוֹצֶה גַּם אפילו הוּא לְקַיֵּם אֶת רְצוֹן הַקָּבָּ״ה, ומשום כך פוסק הרמב״ם כי החייב לתת גט לאשתו ואומר שאינו רוצה, גם אם הוא מסכים לאחר שכופים עליו להסכים, הרי זה נחשב שעשה זאת ברצון, כי הרצון האמיתי של כל יהודי הוא לקיים את מצוות ה׳, וְלָכֵן מַזְכִּירִין לְכָל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל אֶת עֲקֵדַת יִצְחָק, וּבְאֹפֶן שֶׁל רַחֲמִים, שֶׁאֵין בָּזֶה הַגְּבָלוֹת כְּלָל כמאמר חכמינו ז״ל על הבטחת הקדוש־ברוך־הוא ליעקב אבינו ״ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה״ שהכוונה נַחֲלָה בְּלִי מְצָרִים[58] ללא גבולות. וְעַל־יְדֵי־זֶה כתוצאה מהתעוררות מידת הרחמים נִמְשָׁכוֹת מִלְּמַעְלָה כָּל הַהַשְׁפָּעוֹת בְּאֹפֶן שֶׁל הַרְחָבָה מֻפְלָגָה בְּלִי הַגְּבָלוֹת, וּכְמוֹ בִּכּוּרִים שֶׁהֵם מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים דַּוְקָא שֶׁבָּהֶם נִשְׁתַּבְּחָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבְשִׁבְעַת מִינִים אֵלּוּ גּוּפָא עצמם,

1 שֶׁמִּצַּד הַקַּבָּלַת־עֹל בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה נִמְשָׁךְ תַּעֲנוּג
2 בְּכָל הַכֹּחוֹת, שֶׁלָּכֵן עֵסֶק הַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת שֶׁלּוֹ הוּא
3 בְּתַעֲנוּג וּבְהִדּוּר כו׳. וְעַל־יְדֵי־זֶה פּוֹעֲלִים שֶׁכְּפִי
4 שֶׁבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל פּוֹסְקִים לְמַטָּה, כֵּן נַעֲשָׂה גַּם
5 לְמַעְלָה, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[53] שֶׁהַקָּבָּ״ה אוֹמֵר
6 לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת: אֲנִי וְאַתֶּם נֵלֵךְ אֵצֶל בֵּית־דִּין שֶׁל
7 מַטָּה, לֵידַע אֵימָתַי רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, וְאָז הַקָּבָּ״ה
8 יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דִּין, וּמִיָּד הוּא עוֹלֶה מִכִּסֵּא דִּין
9 וְיוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים[54], וְיָדוּעַ מַאֲמַר קְדוֹשֵׁי
10 עֶלְיוֹן[55] שֶׁעִנְיַן הָרַחֲמִים הוּא בְּעֹמֶק יוֹתֵר מֵחֶסֶד,
11 שֶׁבְּרַחֲמִים אֵין הַגְּבָלוֹת כְּלָל, לִהְיוֹתוֹ מִקַּו
12 הָאֶמְצָעִי. וְעִנְיַן זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי הַתְּקִיעָה
13 בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִזְכָּר הַקָּבָּ״ה
14 כְּבְיָכוֹל עַל אֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק, וַעֲקֵדַת יִצְחָק לְזַרְעוֹ
15 הַיּוֹם בְּרַחֲמִים תִּזְכֹּר[41], שֶׁמַּזְכִּירִים לְכָל אֶחָד
16 וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל אֶת זְכוּת הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ דַּעֲקֵדַת
17 יִצְחָק, כִּי עִנְיַן הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ יֶשְׁנוֹ בְּכָל אֶחָד
18 וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, וּכְמַאֲמַר אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן[56] שֶׁכָּל
19 אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל אֵינוֹ רוֹצֶה וְאֵינוֹ יָכוֹל
20 לִהְיוֹת נִפְרָד חַס־וְשָׁלוֹם מֵאֱלֹקוּת, שֶׁעִנְיָן זֶה יֶשְׁנוֹ
21 בְּכָל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, וְכִפְסַק־דִּין הָרַמְבַּ״ם[57]
22 שֶׁגַּם מִי שֶׁצָּרִיךְ לִכְפּוֹת אוֹתוֹ עַל קִיּוּם מִצְוַת־
23 עֲשֵׂה, הִנֵּה בְּנַפְשׁוֹ פְּנִימָה רוֹצֶה גַּם הוּא לְקַיֵּם
24 אֶת רְצוֹן הַקָּבָּ״ה, וְלָכֵן מַזְכִּירִין לְכָל אֶחָד וְאַחַת
25 מִיִּשְׂרָאֵל אֶת עֲקֵדַת יִצְחָק, וּבְאֹפֶן שֶׁל רַחֲמִים,
26 שֶׁאֵין בָּזֶה הַגְּבָלוֹת כְּלָל כַּנַּ״ל, נַחֲלָה בְּלִי
27 מְצָרִים[58]. וְעַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁכוֹת מִלְּמַעְלָה כָּל
28 הַהַשְׁפָּעוֹת בְּאֹפֶן שֶׁל הַרְחָבָה מֻפְלָגָה בְּלִי
29 הַגְּבָלוֹת, וּכְמוֹ בִּכּוּרִים שֶׁהֵם מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים
30 דַּוְקָא שֶׁבָּהֶם נִשְׁתַּבְּחָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[59], וּבְשִׁבְעַת
31 נִשְׁתַּבְּחָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[59], וּבְשִׁבְעַת מִינִים אֵלּוּ גּוּפָא עצמם,

---

53) דב״ר פ״ב, יד. 54) ויק״ר ופסיקתא שם. 55) אג״ק אדה״ז ע׳ תל. אדמו״ר הצ״צ ע׳ קנט. ע׳ קסט. 56) ראה אג״ק אדמו״ר מהוריי״צ ח״ד ע׳ שפד (הועתק ב״היום יום״ כה תמוז). שם ע׳ תקמז (הועתק ב״היום יום״ כא סיון). ועוד. 57) הל׳ גירושין ספ״ב. 58) שבת קיח, סע״א. 59) מנחות פד, ב. ספרי ופירש״י תבוא כו, ב.

ביאור בדרך אפשר

הֲרֵי הַבִּכּוּרִים הֵם מִן הַמֻּבְחָר דַּוְקָא[60] והמשובח והמובחר מסמל את השפע ללא גבולות. **וְהַיְנוּ,** המשמעות המעשית הפשוטה של הדברים היא **שֶׁתִּהְיֶה כְּתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה בְּטוֹב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה,** בטוב שגם נראה בגלוי לעינינו **הֵן בָּעִנְיָנִים הָרוּחָנִיִּים בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת, וְהֵן בָּעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים בִּבְנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי,** ילדים בריאות פרנסה, **וְכָל זֶה יִהְיֶה בְּאֹפֶן שֶׁל רְוִיחֵי וּבְהַרְחָבָה, וּבְאֹפֶן שֶׁל ״וּפָרַצְתָּ״**[61] שעל זה נאמר, כנזכר לעיל, ״נחלה בלי מצרים״ היינו שפע ללא גבולות, **עַד אֲשֶׁר יֵפְרֵץ גִּדְרוֹ שֶׁל עוֹלָם,** ויתבטלו ההגבלות והגדרים של המציאות **וְיַעֲלֶה הַפּוֹרֵץ לְפָנֵינוּ**[62], כלשון הכתוב בנבואת מיכה ״עלה הפורץ לפניהם״, וה״פורץ״ **דָּא מַלְכָּא מְשִׁיחָא**[63], זה מלך המשיח **יָבוֹא וְיִגְאָלֵנוּ בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, בַּעֲגָלָא** במהירות **דִּידָן** שלנו, מהר לפי המושגים שלנו.

ביאור בדרך אפשר

מִינִים אֵלּוּ גּוּפָא, הֲרֵי הַבִּכּוּרִים הֵם מִן הַמֻּבְחָר דַּוְקָא[60]. וְהַיְנוּ, שֶׁתִּהְיֶה כְּתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה בְּטוֹב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה, הֵן בָּעִנְיָנִים הָרוּחָנִיִּים בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת, וְהֵן בָּעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים בִּבְנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי, וְכָל זֶה יִהְיֶה בְּאֹפֶן שֶׁל רְוִיחֵי וּבְהַרְחָבָה, וּבְאֹפֶן שֶׁל ״וּפָרַצְתָּ״[61], עַד אֲשֶׁר יֵפְרֵץ גִּדְרוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְיַעֲלֶה הַפּוֹרֵץ לְפָנֵינוּ[62], דָּא מַלְכָּא מְשִׁיחָא[63], יָבוֹא וְיִגְאָלֵנוּ בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, בַּעֲגָלָא דִּידָן.

60) ראה ביכורים פ״א מ״ג. רמב״ם הל׳ ביכורים פ״ב ה״ג. 61) ויצא כח, יד. 62) ע״פ מיכה ב, יג. 63) ב״ר פפ״ה, יד וברש״י שם. אגדת בראשית ספס״ג.

המשך ביאור למס׳ מעילה ליום רביעי עמ׳ ב

הדמאי, שהם פירות של עם הארץ שספק לנו אם עישרן כדין, **וְהַחַלָּה** – המופרשת מן העיסה וניתנת לכהן, **וְהַבִּכּוּרִים** – המופרשים משבעת המינים וניתנים לכהן, **מְצַטְרְפִין** כל אלו **זֶה עִם זֶה לֶאֱסוֹר,** וכגון אם נפל שאור מהם לתוך עיסה של חולין ולא היה באחד מהם כדי לחמצה, אבל היה בכולם יחד כדי לחמצה וחימצוה, נאסרת באכילה לזרים, **וּלְחַיֵּב עֲלֵיהֶן אֶת הַחוֹמֶשׁ** – לזר שאכל מהם, שאף אם לא היה באחד מהם שוה פרוטה, מכל מקום אם היו כולם יחד שוים פרוטה בכולם יחד חייב להוסיף חומש על תשלומיו כדין זר שאכל תרומה, והטעם שמצטרפים, מפורש בגמרא שהוא משום שכל אלו קרויים תרומה, ונוהגים בהם כל ההלכות הנוהגות בתרומה.

מלמדת המשנה דין נוסף בצירוף איסורים זה עם זה: **כָּל הַפִּיגּוּלִים** של כל מיני הקרבנות שחשב בעבודותיהם לאכול או להקטיר מהם חוץ לזמנם, **מְצַטְרְפִין זֶה עִם זֶה** לשיעור כזית לחייב כרת את האחוכל מהם במזיד או חטאת לאוכל בשוגג, **וְכֵן כָּל הַנּוֹתָרִים** שמכל הקרבנות שנותר מבשרם לאחר זמן אכילתם, **מְצַטְרְפִין זֶה עִם זֶה** לשיעור כזית לחייב את את האוכל מהם.

גמרא

הגמרא מבארת מהו הטעם שמצטרפים הדברים המנויים במשנה להלכות הנזכרות בה. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מהו הטעם לכך שמצטרפים יחד כל הדברים שנמנו במשנה לאסור חולין שנתערבו בהם או לחייב זר האוכלם בחומש, שהרי חיוב חומש לא נאמר בתורה אלא בתרומה, וחלה וביכורים אינם תרומה, ואף לענין לאסור חולין שנתערבו בהם, הלא ישנה דעת תנאים הסוברת שאין איסורים שונים מצטרפים יחד לאסור היתר שנתערבו בו. מתרצת הגמרא: **כּוּלְּהוּ** – כל הדברים המנויים במשנה, **אִיקְּרוּ תְּרוּמָה** – מצאנו בתורה שקרויים תרומה, שכן **גַּבֵּי חַלָּה כְּתִיב** – נאמר בה (במדבר טו כ) ״**רֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה**״ – כשתלושו את עיסתכם תרימו מראשיתה תרומה, וכן **גַּבֵּי בִּיכּוּרִים נַמִּי אִיקְּרוּ תְּרוּמָה, דְּתַנְיָא** – כמו ששנינו בברייתא שדרשו מה שנאמר בפסוק (דברים יב יז) ״**וּתְרוּמַת יָדֶךָ**״, **שֶׁאֵלּוּ הַבִּכּוּרִים** שקרויים כך משום שנאמרה בהבאתם לשון יד בפסוק (שם כו ד), ״וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ״. מוסיפה הגמרא: **אֲבָל אֵינָךְ** – אבל שאר הדברים המנויים במשנה, שהם תרומה ותרומת מעשר ותרומת מעשר של דמאי, **לֹא צְרִיכָא** – אין צורך לנו ללמוד בהם מפסוק שמצטרפים יחד, שדבר פשוט הוא שהרי הם עצמם קרויים תרומה.

ובכך נתבאר מה שאמרה המשנה שמצטרפים כל דברים אלו לאסור חולין שנתערבו בהם, שמשום שכל אלו קרויים תרומה חשובים כולם כאיסור אחד, וכן מצטרפים לחייב את הזר האוכלם חומש, שבכולם נוהג חיוב חומש לזר האוכלם, כמו שמפורש בתורה בתרומה.

משנה

המשנה ממשיכה בביאור דיני צירוף מיני איסורים השונים זה מזה יחד: **כָּל הַנְּבֵלוֹת** של כמה בעלי חיים שמתו, **מְצַטְרְפוֹת זוֹ עִם זוֹ** לשיעור כזית, לחייב את האוכלם מלקות על לאו שבאכילת נבילה, **וְכָל הַשְּׁקָצִים מְצַטְרְפִין זֶה עִם זֶה** לשיעור כזית לחייב מלקות את האוכלם משום לאו של אכילת שרץ.

גמרא

הגמרא מביאה שיטות האמוראים החולקים אם דברי המשנה שמצטרפים כמה נבלות יחד עוסקים בכל מיני הנבלות, ואם מצטרפים גם לשיעור איסור הלאו שבאכילתם, או שמא לשיעור טומאתם בלבד: **אָמַר רַב**

בס"ד. שבת פרשת וילך, שבת תשובה, ו' תשרי, ה'תשכ"ט

(הנחה בלתי מוגה)

שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ[1], וּידוּעִים הַדִּיּוּקִים בָּזֶה, מַה שֶּׁכָּתוּב "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל" דַּוְקָא[2], וְלֹא יַעֲקֹב, כִּי מֵאַחַר שֶׁמְּדַבֵּר עַל קְרִיאָה לִתְשׁוּבָה, מוּבָן שֶׁהָאָדָם שֶׁאֵלָיו מוֹפְנִית הַקְּרִיאָה נִמְצָא בְּמַצָּב רוּחָנִי נְחוּת, וְאִם־כֵּן יֵשׁ לְהִתְפַּלֵּא מִדּוּעַ נֶאֱמַר "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל" וְלֹא "שׁוּבָה יַעֲקֹב" הֲרֵי יִשְׂרָאֵל הוּא שֵׁם הַמַּעֲלָה, שֶׁנִּיתַּן לְיַעֲקֹב אָבִינוּ לְאַחַר שֶׁהִתְעַלָּה בְּדַרְגָּה שֶׁבִּתְחִילָּה כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב אָבִינוּ הָיָה נִקְרָא בְּשֵׁם יַעֲקֹב, וְרַק אַחֲרֵי מֶשֶׁךְ זְמַן רַב שֶׁנִּים רַבּוֹת לְאַחַר מִכֵּן נִקְרָא בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל, מִלְּשׁוֹן "כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים וְעִם אֲנָשִׁים וַתּוּכָל"[3], וַהֲרֵי עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה שַׁיָּךְ לִכְאוֹרָה בְּמַדְרֵגוֹת נְמוּכוֹת דַּוְקָא, וְאִם־כֵּן מַהוּ אוֹמְרוֹ "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל" דַּוְקָא. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין[4] מַה שֶּׁכָּתוּב "עַד הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ", דִּלְכְאוֹרָה הַוָה־לֵיהּ־לְמֵימַר "שׁוּבָה לַהֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ", וּמַהוּ לְשׁוֹן "עַד". וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין, מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסְּפָרִים[5] וְהוּבָא בְּ׳אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה׳ לָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן[6] שֶׁ"שַּׁבָּת" הוּא אוֹתִיּוֹת "תָּשֵׁב", וְאֵינוֹ מוּבָן, דִּלְכְאוֹרָה עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה שַׁיָּךְ יוֹתֵר בִּימֵי הַחוֹל, שֶׁאָז יֶשְׁנָם הָעִנְיָנִים שֶׁל ׳עוּבְדִין דְּחֹל׳, וְלָכֵן שַׁיָּךְ יוֹתֵר עִנְיָן שֶׁל פְּגָם כּוּ׳, וּמַדּוּעַ מִתְיַחֵס עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה לְשַׁבָּת דַּוְקָא. וּבְיוֹתֵר אֵינוֹ מוּבָן, דְּמִזֶּה שֶׁאוֹמְרִים שֶׁ"שַּׁבָּת" הוּא אוֹתִיּוֹת "תָּשֵׁב", מוּבָן שֶׁהַתְּשׁוּבָה שֶׁבְּשַׁבָּת אֵינָהּ רַק עִנְיָן פְּרָטִי בּוֹ, אֶלָּא שֶׁתְּשׁוּבָה הוּא תָּכְנוֹ הַפְּנִימִי שֶׁל יוֹם הַשַּׁבָּת, שֶׁהֲרֵי שְׁמוֹ שֶׁל כָּל דָּבָר שֶׁבּוֹ נִקְרָא בִּלְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ מוֹרֶה עַל אֲמִתִּית תֹּכֶן הַדָּבָר[7], וְכֵיוָן שֶׁיּוֹם הַשַּׁבָּת נִקְרָא בְּשֵׁם "שַׁבָּת" אוֹתִיּוֹת "תָּשֵׁב", מוּבָן שֶׁתָּכְנוֹ הָאֲמִתִּי שֶׁל יוֹם הַשַּׁבָּת הוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה. וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהִי הַשַּׁיָּכוּת שֶׁל יוֹם הַשַּׁבָּת לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה.

ב) **וְיוּבָן** עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ פָּרָשַׁת בָּלָק[8] שֶׁ׳יַעֲקֹב׳ וְ׳יִשְׂרָאֵל׳ הוּא־עִנְיַן יְמוֹת הַחוֹל וְיוֹם הַשַּׁבָּת. וְהַיְנוּ, דִּכְשֵׁם שֶׁבְּעִנְיַן הַזְּמַן

ביאור בדרך אפשר

1 נאמר בנבואת הושע, וזה הפסוק הפותח את ההפטרה של ׳שבת תשובה׳,
2 השבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים:
3 **שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ**[1], **וידועים הַדִּיּוּקִים בָּזֶה,**
4 השאלות בפסוק זה המבוססות על דיוקים בלשון הכתוב, **מַה שֶּׁכָּתוּב**
5 **"שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל" דַּוְקָא**[2], **וְלֹא**
6 **יַעֲקֹב,** כי מאחר שמדובר על קריאה
7 לתשובה, מובן שהאדם שאליו מופנית
8 הקריאה נמצא במצב רוחני נחות, ואם־
9 כן יש להתפלא מדוע נאמר "שובה
10 ישראל" ולא "שובה יעקב" **הֲרֵי**
11 **יִשְׂרָאֵל הוּא שֵׁם הַמַּעֲלָה,** שם
12 שניתן ליעקב אבינו לאחר שהתעלה
13 בדרגה **שֶׁבִּתְחִילָּה** כשנולד יעקב
14 אבינו **הָיָה נִקְרָא בְּשֵׁם יַעֲקֹב,**
15 **וְרַק אַחֲרֵי מֶשֶׁךְ זְמַן רַב** שנים
16 רבות לאחר מכן **נִקְרָא בְּשֵׁם**
17 **יִשְׂרָאֵל, מִלְּשׁוֹן "כִּי שָׂרִיתָ**
18 לשון שררה וגדולה **עִם אֱלֹקִים**
19 **וְעִם אֲנָשִׁים וַתּוּכָל"**[3], **וַהֲרֵי**
20 **עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה שַׁיָּךְ לִכְאוֹרָה**
21 **בְּמַדְרֵגוֹת נְמוּכוֹת דַּוְקָא** שעל
22 זה מורה השם "יעקב" מלשון עקב
23 שהוא החלק הנמוך ביותר בגוף האדם,
24 ולא במצב של שררה שעל זה מורה
25 השם "ישראל", **וְאִם־כֵּן מַהוּ**
26 **אוֹמְרוֹ** מדוע נאמר כאן, כשהכתוב
27 מדבר על תשובה, **"שׁוּבָה**
28 **יִשְׂרָאֵל" דַּוְקָא?**
29 **גַּם צָרִיךְ לְהָבִין**[4] **מַה שֶּׁכָּתוּב**
30 **"עַד הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ", דִּלְכְאוֹרָה**
31 **הַוָה־לֵיהּ־לְמֵימַר** היה לו –
32 לפסוק – לומר **"שׁוּבָה לַהֲוָיָ׳**
33 **אֱלֹקֶיךָ"** שהרי מי שחטא התרחק
34 מה׳ ועליו לשוב אל ה׳, **וּמַהוּ** פירוש
35 ומשמעות **לְשׁוֹן "עַד"?**
36 **וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין, מַה שֶּׁכָּתוּב**
37 **בַּסְּפָרִים**[5] **וְהוּבָא בְּ׳אִגֶּרֶת**
38 **הַתְּשׁוּבָה׳** שבספר התניא
39 **לָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן**[6] **שֶׁ"שַּׁבָּת"**
40 **הוּא אוֹתִיּוֹת "תָּשֵׁב",** ומכאן
41 שלשבת יש שייכות מיוחדת לתשובה
42 **וְאֵינוֹ מוּבָן, דִּלְכְאוֹרָה עִנְיַן**

ביאור בדרך אפשר

43 **הַתְּשׁוּבָה שַׁיָּךְ יוֹתֵר בִּימֵי הַחוֹל, שֶׁאָז** בששת ימי החול **יֶשְׁנָם**
44 **הָעִנְיָנִים שֶׁל ׳עוּבְדִין דְּחֹל׳,** מעשים ועיסוקים של חול **וְלָכֵן** בימי
45 החול **שַׁיָּךְ יוֹתֵר עִנְיָן שֶׁל פְּגָם כּוּ׳** שיצטרכו לעשות עליו תשובה
46 ולתקנו, **וּמַדּוּעַ מִתְיַחֵס עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה לְשַׁבָּת דַּוְקָא?**
47 **וּבְיוֹתֵר אֵינוֹ מוּבָן, דְּמִזֶּה**
48 **שֶׁאוֹמְרִים שֶׁ"שַּׁבָּת" הוּא**
49 **אוֹתִיּוֹת "תָּשֵׁב", מוּבָן**
50 **שֶׁהַתְּשׁוּבָה שֶׁבְּשַׁבָּת אֵינָהּ רַק**
51 **עִנְיָן פְּרָטִי בּוֹ,** בתוכן ובעניין של
52 יום השבת **אֶלָּא שֶׁתְּשׁוּבָה הוּא**
53 **תָּכְנוֹ הַפְּנִימִי שֶׁל יוֹם הַשַּׁבָּת,**
54 **שֶׁהֲרֵי שְׁמוֹ שֶׁל כָּל דָּבָר שֶׁבּוֹ**
55 **נִקְרָא בִּלְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ מוֹרֶה עַל**
56 **אֲמִתִּית תֹּכֶן הַדָּבָר**[7], כמובא
57 ב׳שער היחוד והאמונה׳ שבספר התניא
58 "וכן בכל הנבראים שבעולם השמות
59 שנקראים בהם בלשון הקודש הן הן
60 אותיות הדבור המשתלשלות ממדרגה
61 למדרגה מעשרה מאמרות שבתורה...
62 עד שמגיעות ומתלבשות באותו נברא
63 להחיותו...", **וְכֵיוָן שֶׁיּוֹם הַשַּׁבָּת**
64 **נִקְרָא בְּשֵׁם "שַׁבָּת" אוֹתִיּוֹת**
65 **"תָּשֵׁב", מוּבָן שֶׁתָּכְנוֹ הָאֲמִתִּי**
66 הפנימי, ולא רק פרט מסויים, **שֶׁל**
67 **יוֹם הַשַּׁבָּת הוּא עִנְיַן**
68 **הַתְּשׁוּבָה. וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהִי**
69 **הַשַּׁיָּכוּת** המיוחדת **שֶׁל יוֹם**
70 **הַשַּׁבָּת לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה?**
71 **ב) וְיוּבָן עַל־פִּי הַמְּבֹאָר**
72 **בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ פָּרָשַׁת בָּלָק**[8]
73 **שֶׁ׳יַעֲקֹב׳ וְ׳יִשְׂרָאֵל׳ הוּא־עִנְיַן**
74 **יְמוֹת הַחוֹל וְיוֹם הַשַּׁבָּת** ׳יעקב׳
75 – כנגד ימות החול ו׳ישראל׳ כנגד יום
76 השבת, וכפי שממשיך ומבאר.

---

1) הושע יד, ב. 2) אוה"ת דרושים לשבת שובה ע׳ א׳תצז. 3) וישלח לב, כט. 4) לקו"ת דרושים לשבת שובה סו, ב. 5) תורת נתן למהרנ"ש בסופו. יפה תואר לב"ר ספכ"ב. 6) פ"י. 7) ראה אור תורה להה"מ ד, סע"ב ואילך. תניא שעהיוה"א פ"א. 8) עב, א.

ביאור בדרך אפשר

וְהַיְנוּ, דִּכְשֵׁם שֶׁבְּעִנְיַן הַזְּמַן (הנקרא **שָׁנָה**, שכן כללות המציאות היא בשלושה מימדים – המקום הנקרא ״עולם״, הזמן הנקרא ״שנה״ והאדם הנקרא ״נפש״) **יֶשְׁנָן שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת יְמוֹת הַחוֹל וְיוֹם הַשַּׁבָּת, כְּמוֹ־כֵן יֶשְׁנָן שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ גַּם בַּנֶּפֶשׁ, וְהֵם ׳יַעֲקֹב׳ וְ׳יִשְׂרָאֵל׳. וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן שֶׁמַּה שֶּׁכָּתוּב כָּאן ״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל״ דַּוְקָא, הוּא אוֹתוֹ הָעִנְיָן שֶׁ״שַּׁבָּת״ אוֹתִיּוֹת ״תָּשֵׁב״** שכן ״ישראל״ הוא עניין השבת ואם כן שני העניינים (״שובה ישראל״ ו״שבת אותיות תשב״ הם עניין אחד).

וּבֵאוּר מַעֲלַת ׳יִשְׂרָאֵל׳ עַל ׳יַעֲקֹב׳, שֶׁמְּצַד מַעֲלָה זוֹ יֵשׁ בְּ׳יִשְׂרָאֵל׳ דַּוְקָא אֲמִתִּית עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, ״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד הַוָי׳ אֱלֹקֶיךָ״, יוּבָן מֵעִנְיַן מַעֲלַת הַשַּׁבָּת עַל יְמֵי הַחוֹל, שֶׁהֵם שִׁשָּׁה יָמִים שֶׁבָּהֶם נִבְרְאוּ כָּל הָעוֹלָמוֹת, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם בָּ׳עוֹלָם׳ מימד המקום **(כְּמוֹ בְּ׳שָׁנָה׳** הזמן **וְ׳נֶפֶשׁ׳** האדם) **יֶשְׁנָן שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ** של ״יעקב״ ו״ישראל״, כפי שיוסבר להלן.

ג) וְהָעִנְיָן בָּזֶה[9]**, דְּהִנֵּה כְּלָלוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת נֶחְלָקִים לִשְׁנֵי סוּגִים, עָלְמִין סְתִימִין** עולמות סתומים, היינו נעלמים ומכוסים, והם עולמות נעלים יותר שמפני מעלתם אינם מתגלים **וְעָלְמִין דְּאִתְגַּלְּיָן** עולמות גלויים והם עולמות נחותים יותר שמציאותם גלוייה. **וּבִלְשׁוֹן הַגְּמָרָא**[10] **הוּא־עִנְיַן עוֹלָם־הַבָּא וְעוֹלָם־הַזֶּה, שֶׁבִּיּוּ״ד** של שם הוי׳ **נִבְרָא עוֹלָם־הַבָּא וּבְהֵ״א** של שם הוי׳ **נִבְרָא עוֹלָם־הַזֶּה. וְהֵם שִׁלְשָׁה הָעוֹלָמוֹת** הרוחניים הכלליים **בְּרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה, שֶׁעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר**[11] בנבואת ישעיה **בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו** שבהם קיימת חלוקה זו של ״עלמין סתימין״ (עולם הבא) ו״עלמין דאתגלין״ (עולם הזה). **דְּהִנֵּה, עוֹלָם הַבְּרִיאָה הוּא רַק הַתְחָלַת הַהִתְהַוּוּת** ועדיין אין בו מציאות מוגדרת, **וְעוֹלָם הַיְצִירָה יֵשׁ בּוֹ כְּבָר צוּרָה** ולנבראים שבעולם היצירה יש גדר ו״ציור״, **אֶלָּא שֶׁמִּכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה** המציאות של עולם היצירה **עֲדַיִן גְּמַר וּשְׁלֵמוּת הַהִתְהַוּוּת, וּבְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה הוּא גְּמַר וּשְׁלֵמוּת הַהִתְהַוּוּת** וב״עשייה״ המציאות היא לא בעלת ״ציור״ מסויים אלא מציאות מוגדרת, **כִּי ״עֲשִׂיָּה״ הוּא מִלְּשׁוֹן** האמור באשת יפת תואר **״וְעָשִׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ״**[12], וכפירוש התרגום ״ותתקן״ **וּמִלְּשׁוֹן** האמור על מעשה הבריאה **״לַעֲשׂוֹת - לְתַקֵּן״**[13]. **וּשְׁלִשָּׁה עוֹלָמוֹת אֵלּוּ** בריאה־יצירה־עשיה **הֵם דֶּגֶמֶת שְׁלֹשׁ הַבְּחִינוֹת מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה**[14] שלושת האמצעים בהם האדם מתבטא ופועל (וכמו כל העניינים שלמטה, הם משתלשלים מכך שעניינים מעין אלו קיימים למעלה). **כִּי הַמַּחְשָׁבָה הִיא רַק לְעַצְמוֹ,** פעולה שהאדם עושה בינו לבין עצמו **וְאֵין בָּהּ מְצִיאוּת** נפרדת **שֶׁמְּחוּץ לְעַצְמוֹ כְּלָל, דֶּגֶמַת עוֹלָם הַבְּרִיאָה שֶׁהוּא רַק הַתְחָלַת הַהִתְהַוּוּת כוּ׳** ואין בו מציאות ממשית מלבד הבורא עצמו. **וְדִבּוּר הוּא מְצִיאוּת שֶׁנִּמְצָא** קיים **כְּבָר בָּעוֹלָם שֶׁמְּחוּץ לְעַצְמוֹ,** שהרי הדיבור הוא אמצעי שבו האדם מתבטא אל הזולת שמחוץ לעצמו **אֶלָּא שֶׁמִּכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה עֲדַיִן הַגְּמָר** של יצירת מציאות ממשית, **שֶׁהֲרֵי גַּם אַחֲרֵי הַדִּבּוּר, ״אָמַר מַלְכָּא״**[15], חכמינו ז״ל אמרו שלדיבורו של המלך יש תוקף רב עד כדי כך ש״אמר מלכא עקר טורא״, כשהמלך אומר ומצווה, ההר נעקר

1 (שָׁנָה) יֶשְׁנָן שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת יְמוֹת הַחוֹל וְיוֹם
2 הַשַּׁבָּת, כְּמוֹ־כֵן יֶשְׁנָן שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ גַּם
3 בַּנֶּפֶשׁ, וְהֵם ׳יַעֲקֹב׳ וְ׳יִשְׂרָאֵל׳. וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן
4 שֶׁמַּה שֶּׁכָּתוּב כָּאן ״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל״ דַּוְקָא, הוּא
5 אוֹתוֹ הָעִנְיָן שֶׁ״שַּׁבָּת״ אוֹתִיּוֹת ״תָּשֵׁב״. וּבֵאוּר
6 מַעֲלַת ׳יִשְׂרָאֵל׳ עַל ׳יַעֲקֹב׳, שֶׁמְּצַד מַעֲלָה זוֹ יֵשׁ
7 בְּ׳יִשְׂרָאֵל׳ דַּוְקָא אֲמִתִּית עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, ״שׁוּבָה
8 יִשְׂרָאֵל עַד הַוָי׳ אֱלֹקֶיךָ״, יוּבָן מֵעִנְיַן מַעֲלַת
9 הַשַּׁבָּת עַל יְמֵי הַחוֹל, שֶׁהֵם שִׁשָּׁה יָמִים שֶׁבָּהֶם
10 נִבְרְאוּ כָּל הָעוֹלָמוֹת, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם בָּ׳עוֹלָם׳ (כְּמוֹ
11 בְּ׳שָׁנָה׳ וְ׳נֶפֶשׁ׳) יֶשְׁנָן שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ.
12 ג) **וְהָעִנְיָן בָּזֶה**[9]**, דְּהִנֵּה כְּלָלוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת**
13 **נֶחְלָקִים לִשְׁנֵי סוּגִים, עָלְמִין**
14 **סְתִימִין וְעָלְמִין דְּאִתְגַּלְּיָן. וּבִלְשׁוֹן הַגְּמָרָא**[10]
15 **הוּא־עִנְיַן עוֹלָם־הַבָּא וְעוֹלָם־הַזֶּה, שֶׁבִּיּוּ״ד נִבְרָא**
16 **עוֹלָם־הַבָּא וּבְהֵ״א נִבְרָא עוֹלָם־הַזֶּה. וְהֵם שִׁלְשָׁה**
17 **הָעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־וַעֲשִׂיָּה, שֶׁעֲלֵיהֶם**
18 **נֶאֱמַר**[11] **בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו. דְּהִנֵּה,**
19 **עוֹלָם הַבְּרִיאָה הוּא רַק הַתְחָלַת הַהִתְהַוּוּת,**
20 **וְעוֹלָם הַיְצִירָה יֵשׁ בּוֹ כְּבָר צוּרָה, אֶלָּא שֶׁמִּכָּל־**
21 **מָקוֹם אֵין זֶה עֲדַיִן גְּמַר וּשְׁלֵמוּת הַהִתְהַוּוּת,**
22 **וּבְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה הוּא גְּמַר וּשְׁלֵמוּת הַהִתְהַוּוּת, כִּי**
23 **״עֲשִׂיָּה״ הוּא מִלְּשׁוֹן ״וְעָשִׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ״**[12],
24 **וּמִלְּשׁוֹן ״לַעֲשׂוֹת — לְתַקֵּן״**[13]**. וּשְׁלִשָּׁה עוֹלָמוֹת**
25 **אֵלּוּ הֵם דֶּגֶמַת שְׁלֹשׁ הַבְּחִינוֹת מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר**
26 **וּמַעֲשֶׂה**[14]**. כִּי הַמַּחְשָׁבָה הִיא רַק לְעַצְמוֹ, וְאֵין**
27 **בָּהּ מְצִיאוּת שֶׁמְּחוּץ לְעַצְמוֹ כְּלָל, דֶּגֶמַת עוֹלָם**
28 **הַבְּרִיאָה שֶׁהוּא רַק הַתְחָלַת הַהִתְהַוּוּת כוּ׳. וְדִבּוּר**
29 **הוּא מְצִיאוּת שֶׁנִּמְצָא כְּבָר בָּעוֹלָם שֶׁמְּחוּץ**
30 **לְעַצְמוֹ, אֶלָּא שֶׁמִּכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה עֲדַיִן הַגְּמָר,**
31 **שֶׁהֲרֵי גַּם אַחֲרֵי הַדִּבּוּר, ״אָמַר מַלְכָּא״**[15]**, צְרִיכָה**

---

9) ראה לקו״ת שבת שובה שם ואילך. 10) מנחות כט, ב. פירש״י בראשית ב, ד. 11) ישעי׳ מג, ז. 12) תצא כא, יז. וראה סה״מ תרצ״ז ע׳ 214. וש״נ. 13) ראה ב״ר פי״א, ו ובפירש״י שם. וראה סה״מ שם. וש״נ. 14) ראה גם לקו״ת אחרי כה, סע״ד ואילך. 15) לשון חז״ל — ב״ב ג, ב.

לְהִיוֹת הָעֲשִׂיָּה בְּפֹעַל, שֶׁאָז הוּא גְּמַר הַדָּבָר, שֶׁזֶּהוּ שֶׁבְּדֶגְמַת עוֹלָם הַיְּצִירָה וְהָעֲשִׂיָּה, שֶׁעִם הֱיוֹת שֶׁגַּם עוֹלָם הַיְּצִירָה הוּא כְּבָר מְציאוּת, מִכָּל־מָקוֹם הַגְּמָר הוּא בְּעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה דַּוְקָא. וּשְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת אֵלּוּ נֶחְלָקִים לִשְׁנֵי סוּגִים, עָלְמִין סְתִימִין וְעָלְמִין דְּאִתְגַּלְיָן. עוֹלָם הַבְּרִיאָה שֶׁהוּא דֶּגְמַת הַמַּחְשָׁבָה הוּא־עִנְיָן עָלְמִין סְתִימִין, כְּמוֹ עִנְיָן הַמַּחְשָׁבָה שֶׁהוּא סָתוּם וְנֶעְלָם לְעַצְמוֹ, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁגַּם בַּמַּחְשָׁבָה יֶשְׁנָן אוֹתִיּוֹת, הֲרֵי אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ הֵן בְּהֶעְלֵם וְאֵינָן בְּגִלּוּי לְזוּלָתוֹ. וְעוֹלָם הַיְּצִירָה וַעֲשִׂיָּה הֵם עָלְמִין דְּאִתְגַּלְיָן, כְּמוֹ הַדִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁהֵם בְּגִלּוּי.

וְהִנֵּה הַמַּעֲלָה שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה עַל הַדִּבּוּר וְהַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהַמַּחְשָׁבָה הִיא לְעַצְמוֹ, וְהַדִּבּוּר וּבִפְרָט הַמַּעֲשֶׂה הֵם כְּבָר נִפְרָדִים כו׳, יֶשְׁנָה גַּם בְּדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה כְּפִי שֶׁמִּתְעַלִּים וְנִכְלָלִים בִּבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה, כִּי שָׁם גַּם הַדִּבּוּר וְהַמַּעֲשֶׂה הֵם בִּבְחִינָה שֶׁלְּעַצְמוֹ כו׳. וְזוֹהִי מַעֲלַת הַשַּׁבָּת נַעֲשֶׂה תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת יְמֵי הַחוֹל, שֶׁבְּשַׁבָּת נַעֲשֶׂה תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת בַּבְּרִיאָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[16] ״וַיְכֻלּוּ״, שֶׁפֵּרוּשׁוֹ וְאִשְׁתַּכְלָלוּ[17], הַיְנוּ, שֶׁבְּשַׁבָּת כָּל הַנִּבְרָאִים הֵם בְּהִשְׁתַּכְלְלוּת וּשְׁלֵמוּת, כִּי אָז גַּם הַדִּבּוּר וְהַמַּעֲשֶׂה מִתְעַלִּים לִבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה. דְּהִנֵּה, בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם[18], שֶׁהַהִתְהַוּוּת הִיא מֵהַדִּבּוּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[19] בִּדְבַר הֲרָיָ׳ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ, וְדִבּוּרוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה חָשִׁיב מַעֲשֶׂה[20]. אָמְנָם בְּשַׁבָּת הִיא הַשְׁבִּיתָה מֵהַדִּבּוּר, שֶׁזֶּהוּ הַטַּעַם שֶׁבְּשַׁבָּת צָרִיךְ הָאָדָם לִשְׁבּוֹת מִדִּבּוּרִים גַּשְׁמִיִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[21] מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר, כֵּיוָן שֶׁבְּשַׁבָּת שׁוֹבֶת הַקָּבָ״ה מֵהָ״עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת״[22].

ביאור בדרך אפשר

ממקומו, ולענייננו, הכוונה להדגיש את ההבדל בין אמירה לעשייה שגם לאחר ש״אמר מלכא״, הרי כדי שהדר אכן יזוז וייעקר מקומו **צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲשִׂיָּה בְּפֹעַל, שֶׁאָז הוּא גְּמַר הַדָּבָר, שֶׁזֶּהוּ** דווקא ההבדל בין **עוֹלָם הַיְּצִירָה** ההבדל בין **בְּדֶגְמַת עוֹלָם הַיְּצִירָה הוּא כְּבָר מְציאוּת,** כמו הדיבור לגבי המחשבה, כמבואר לעיל, **מִכָּל־מָקוֹם הַגְּמָר** של הנבראים כמציאות ממשית עם גדרים ברורים **הוּא בְּעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה דַּוְקָא** ולא בעולם הבריאה ואפילו לא בעולם היצירה. **וּשְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת אֵלּוּ** בריאה־יצירה־עשיה **נֶחְלָקִים לִשְׁנֵי סוּגִים, עָלְמִין סְתִימִין** הסתומים ונעלמים **וְעָלְמִין דְּאִתְגַּלְיָן** הגלויים. **עוֹלָם הַבְּרִיאָה שֶׁהוּא דֶּגְמַת הַמַּחְשָׁבָה הוּא־עִנְיָן עָלְמִין סְתִימִין, כְּמוֹ עִנְיָן הַמַּחְשָׁבָה שֶׁהוּא סָתוּם וְנֶעְלָם לְעַצְמוֹ** והמחשבה קיימת באדם בינו לבין עצמו מבלי להתגלות חוץ ממנו, **דְּעִם הֱיוֹת שֶׁגַּם בַּמַּחְשָׁבָה יֶשְׁנָן אוֹתִיּוֹת,** וגם כדי לחשוב - האדם משתמש במילים (ולכן כל אחד חושב בשפה מסויימת) **הֲרֵי אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ** המילים של המחשבה **הֵן בְּהֶעְלֵם** וקיימות רק באדם עצמו **וְאֵינָן בְּגִלּוּי לְזוּלָתוֹ** ולכן המחשבה היא הבחינה של עולם הבריאה שהוא מהעולמות הנעלמים. **וְעוֹלָם הַיְּצִירָה וַעֲשִׂיָּה הֵם עָלְמִין דְּאִתְגַּלְיָן,** עולמות שבהם המציאות גלוייה **כְּמוֹ הַדִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁהֵם בְּגִלּוּי** מציאות שמחוץ לאדם עצמו.

וְהִנֵּה הַמַּעֲלָה שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה עַל הַדִּבּוּר וְהַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהַמַּחְשָׁבָה הִיא לְעַצְמוֹ ואין לה ביטוי מחוץ לאדם עצמו, **וְהַדִּבּוּר וּבִפְרָט הַמַּעֲשֶׂה הֵם כְּבָר נִפְרָדִים** מהאדם עצמו **כו׳,** וכך גם למעלה, כביכול, המחשבה העליונה, עולם הבריאה, דבוקה בקדוש־ברוך־הוא בעצמו יותר מאשר עניין הדיבור והמעשה, עולמות יצירה ועשיה, ומעלה זו **יֶשְׁנָה גַּם בְּדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה כְּפִי שֶׁמִּתְעַלִּים** מדרגתם הרגילה **וְנִכְלָלִים בִּבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה, כִּי שָׁם** כאשר הדיבור והמעשה הופכים להיות חלק מהמחשבה ומפסיקים להיות מציאות נפרדת, **גַּם הַדִּבּוּר וְהַמַּעֲשֶׂה הֵם בִּבְחִינָה שֶׁלְּעַצְמוֹ כו׳** ולא מציאות נבדלת ונפרדת, כמו המחשבה שבה הם כלולים. **וְזוֹהִי מַעֲלַת הַשַּׁבָּת עַל יְמֵי הַחוֹל, שֶׁבְּשַׁבָּת נַעֲשֶׂה תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת בַּבְּרִיאָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[16] בתורה על מעשה בראשית שעם סיום היום השישי והמעבר לשבת ״וַיְכֻלּוּ״, **שֶׁפֵּרוּשׁוֹ** בתרגום אונקלוס **וְאִשְׁתַּכְלָלוּ**[17], **הַיְנוּ, שֶׁבְּשַׁבָּת כָּל הַנִּבְרָאִים הֵם בְּהִשְׁתַּכְלְלוּת וּשְׁלֵמוּת,** לגבי מצבם בששת ימי החול, **כִּי אָז** בשבת **גַּם הַדִּבּוּר וְהַמַּעֲשֶׂה מִתְעַלִּים לִבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה,** כפי שממשיך ומבאר.

דְּהִנֵּה, אמרו חכמינו ז״ל בפרקי אבות **בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם**[18], ומכאן למדים **שֶׁהַהִתְהַוּוּת** של העולם והנבראים **הִיא מֵהַדִּבּוּר** העליון, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[19] בתהלים **בִּדְבַר הֲרָיָ׳ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ, וְדִבּוּרוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה חָשִׁיב מַעֲשֶׂה**[20], כדברי המדרש. **אָמְנָם בְּשַׁבָּת הִיא הַשְׁבִּיתָה מֵהַדִּבּוּר** ובעוד שבימי החול עשרה המאמרות מתחדשים כל הזמן, בשבת אין הקדוש־ברוך־הוא ״אומר״ אותם **שֶׁזֶּהוּ הַטַּעַם שֶׁבְּשַׁבָּת צָרִיךְ** גם **הָאָדָם לִשְׁבּוֹת** לא רק ממלאכה של מעשה בפועל אלא גם **מִדִּבּוּרִים גַּשְׁמִיִּים** של ענייני חול, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[21] בנבואת ישעיה ״אם תשיב משבת רגלך, עשות חפצך ביום קדשי, וקראת לשבת עונג לקדוש ה׳ מכובד, וכבדתו מעשות דרכיך״, **״מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר״,** ודרשו על זה בגמרא, ״שלא יהיה דבורך של שבת כדבורך של חול״, **כֵּיוָן שֶׁבְּשַׁבָּת שׁוֹבֶת הַקָּבָ״ה מֵהָ״עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת״**[22].

---

16) בראשית ב, א. 17) בת״א. וראה אוה״ת בראשית ח״ג תקח, ב ואילך. 18) אבות רפ״ה. 19) תהלים לג, ו. 20) ב״ר פמ״ד, כב. 21) ישעי׳ נח, יג. וראה שבת קיג, ב. 22) אבות רפ״ה.

ביאור בדרך אפשר

וְאֵינוֹ מוּבָן, מהי המשמעות הפנימית של שביתת הקדוש־ברוך־הוא מאמירת ה״עשרה מאמרות״ בשבת, **דְּכֵיוָן שֶׁהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת** תמיד **הִיא בִּדְבַר הַוָיָ׳,** והאמירה ״יהי אור״, ״יהי רקיע״ וכדומה מתחדשת תמיד ומשפיעה לבריאה חיות אלוקית שבאמצעותה הכול מתהווה כל רגע מחדש וכך הבריאה ממשיכה להתקיים, **וּכְתִיב**[23] בתהילים **לְעוֹלָם הַוָיָ׳ דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם, וּפֵרֵשׁ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב**[24] **שֶׁדְּבַר הַוָיָ׳** ולגבי השמים הכוונה לאמירה ״יהי רקיע״ **צָרִיךְ לִהְיוֹת נִצָּב** נמצא וקיים **תָּמִיד בַּנִּבְרָא בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע לְהַוּוֹתוֹ** בכל רגע ורגע מחדש **מֵאַיִן וְאֶפֶס,** (ובלשון אדמו״ר הזקן ב׳שער היחוד והאמונה׳ שבספר התניא: ״ופירש הבעל־שם־טוב זכרונו לברכה כי דברך שאמרת ״יהי רקיע בתוך המים׳ וגו׳, תיבות ואותיות אלו הן נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים ומלובשות בתוך כל הרקיעים לעולם להחיותם, כדכתיב ׳ודבר אלוקינו יקום לעולם׳ ודבריו חיים וקיימים לעד כו׳. כי אילו היו האותיות מסתלקות כרגע חס ושלום, וחוזרות למקורן, היו כל השמים אין ואפס ממש והיו כלא היו כלל, וכמו קודם מאמר ״יהי רקיע׳ כו׳ ממש, וכן בכל הברואים שבכל העולמות עליונים ותחתונים, ואפילו ארץ הלזו הגשמית ובחינת דומם ממש, אילו היו מסתלקות ממנה כרגע חס ושלום האותיות מעשרה מאמרות שבהן נבראת הארץ בששת ימי בראשית, הייתה חוזרת לאין ואפס ממש כמו לפני ששת ימי בראשית ממש״), **וְזֶהוּ** דבר ה׳ שמחייה ומקיים אותו **כָּל מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הַנִּבְרָא, וְכֵיוָן שֶׁבְּשַׁבָּת נַעֲשָׂה הַשְּׁבִיתָה** של הקדוש־ברוך־הוא **מֵהַדִּבּוּר של** ה״עשרה מאמרות״, **כֵּיצַד נַעֲשָׂה קִיּוּם הָעוֹלָמוֹת בְּשַׁבָּת** והרי ללא דבר הוי׳ אין העולם יכול להתקיים אפילו רגע אחד?

וְיָדוּעַ הַתֵּרוּץ בָּזֶה[25] בתורת החסידות **[עַל־דֶּרֶךְ הַתֵּרוּץ בְּעִנְיַן קִיּוּם הָעוֹלָמוֹת בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה**[26], מבואר בחסידות שמידי שנה, עם סיום השנה החולפת, הרצון האלוקי להשפיע חיות לעולמות עולה ומסתלק. ולאחר מכן, על ידי עבודת בני ישראל בראש השנה ובמיוחד על־ידי תקיעת השופר, באה ונמשכת חיות חדשה. ונשאלת השאלה, כיצד מתקיים העולם בזמן שבין כניסת ראש השנה של השנה החדשה ועד התחדשות הרצון

ביאור בדרך אפשר

והחיות, הרי העולם לא יכול להתקיים אפילו רגע ללא השפעת חיות אלוקית כל רגע מחדש, ועל כך בא המענה שהחיות של העולמות באותה שעה היא מדרגה נמוכה יותר מאשר החיות שבאה לאחר התחדשות החיות ואין זו חיות מפנימיות הרצון אלא מחיצוניות הרצון בלבד, וגם ההסבר לגבי שבת דומה להסבר זה שנאמר לגבי ראש השנה

אֶלָּא שֶׁבְּשַׁבָּת הוּא בְּאֹפֶן הָפוּךְ כי בעוד שבראש השנה, אחרי הסתלקות החיות, יש חיות בדרגה נמוכה יותר, בשבת המצב הפוך כי החיות של העולמות בשבת נעלית יותר מהחיות של העולמות בימות החול, כפי שיוסבר להלן), **שֶׁחַיּוּת הָעוֹלָמוֹת בְּשַׁבָּת הִיא מִבְּחִינַת הַמַּחְשָׁבָה** שלמעלה מהדיבור.

וְאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁבְּשַׁבָּת הַחַיּוּת האלוקית המחייה ומקיימת את העולמות **הִיא מִבְּחִינַת הַמַּחְשָׁבָה עַצְמָהּ, שֶׁהֲרֵי גַּם בְּשַׁבָּת יֶשְׁנָה מְצִיאוּת הָעוֹלָמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵם** ללא שינוי במציאות הגשמית לגבי ימי החול **(עֶס וועֶרְט נִיט אוֹיס מְצִיאוּת** זה – העולמות – לא חדל מלהיות מציאות**), כִּי־אִם** אלא **שֶׁבְּחִינַת הַדִּבּוּר וְהַמַּעֲשֶׂה, שֶׁמֵּהֶם נִמְשֶׁכֶת חַיּוּת הָעוֹלָמוֹת גַּם בְּשַׁבָּת** ולכן גם בשבת המציאות היא כמו בימי החול, **מִתְעַלִּים וְנִכְלָלִים בִּבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה** כלומר, לא נמשכת לעולמות חיות ממקור נעלה יותר אלא שהעולמות מתעלים ומתבטלים ונכללים במקורם הנעלה יותר מהמקור שממנו הם מקבלים חיות ישירות בימי החול, כי, כאמור, בשבת הדיבור והמעשה שהם חיות העולמות בימות החול מתעלים ונכללים במדרגת המחשבה. **וְזֶהוּ שֶׁ״שַׁבָּת״ הוּא אוֹתִיּוֹת ״תָּשֵׁב״, כִּי שַׁבָּת עִנְיָנוֹ הַתְּשׁוּבָה וְהַחְזָרַת הַדְּבָרִים לִמְקוֹרָם וְשָׁרְשָׁם, שֶׁהַדִּבּוּר וְהַמַּעֲשֶׂה נִכְלָלִים בַּמַּחְשָׁבָה, כַּמְּבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳**[27] במאמרי שבת תשובה, שם מוסבר עניין ׳עליית העולמות׳ בשבת (וזה חלק מהדברים: ״והנה בשבת כתיב כי ששת ימים עשה וגו׳. וביום השביעי שבת. ולכאורה אינו מובן שהרי הוא יתברך מחדש בכל יום מעשה בראשית וגם בשבת מחדש... ולכן אומרים גם בשבת המחדש בטובו. אך העניין דכתיב כי ששת ימים עשה דייקא, דהיינו מה שנתפשט ונמשך החיות על־ידי בחינת עשייה אבל בשבת - שבת מבחינת התלבשות בבחינת עשייה וגם לא נתלבש בבחינת הדיבור

1 וְאֵינוֹ מוּבָן, דְּכֵיוָן שֶׁהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת הִיא
2 בִּדְבַר הַוָיָ׳, וּכְתִיב[23] לְעוֹלָם הַוָיָ׳ דְּבָרְךָ נִצָּב
3 בַּשָּׁמָיִם, וּפֵרֵשׁ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב[24] שֶׁדְּבַר הַוָיָ׳
4 צָרִיךְ לִהְיוֹת נִצָּב תָּמִיד בַּנִּבְרָא בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע
5 לְהַוּוֹתוֹ מֵאַיִן וְאֶפֶס, וְזֶהוּ כָּל מְצִיאוּתוֹ שֶׁל
6 הַנִּבְרָא, וְכֵיוָן שֶׁבְּשַׁבָּת נַעֲשָׂה הַשְּׁבִיתָה מֵהַדִּבּוּר,
7 כֵּיצַד נַעֲשָׂה קִיּוּם הָעוֹלָמוֹת בְּשַׁבָּת. וְיָדוּעַ
8 הַתֵּרוּץ בָּזֶה[25] [עַל־דֶּרֶךְ הַתֵּרוּץ בְּעִנְיַן קִיּוּם
9 הָעוֹלָמוֹת בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה[26], אֶלָּא שֶׁבְּשַׁבָּת הוּא
10 בְּאֹפֶן הָפוּךְ], שֶׁחַיּוּת הָעוֹלָמוֹת בְּשַׁבָּת הִיא
11 מִבְּחִינַת הַמַּחְשָׁבָה. וְאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁבְּשַׁבָּת הַחַיּוּת
12 הִיא מִבְּחִינַת הַמַּחְשָׁבָה עַצְמָהּ, שֶׁהֲרֵי גַּם בְּשַׁבָּת
13 יֶשְׁנָה מְצִיאוּת הָעוֹלָמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵם (עֶס וועֶרְט
14 נִיט אוֹיס מְצִיאוּת), כִּי־אִם שֶׁבְּחִינַת הַדִּבּוּר
15 וְהַמַּעֲשֶׂה, שֶׁמֵּהֶם נִמְשֶׁכֶת חַיּוּת הָעוֹלָמוֹת גַּם
16 בְּשַׁבָּת, מִתְעַלִּים וְנִכְלָלִים בִּבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה.
17 וְזֶהוּ שֶׁ״שַׁבָּת״ הוּא אוֹתִיּוֹת ״תָּשֵׁב״, כִּי שַׁבָּת
18 עִנְיָנוֹ הַתְּשׁוּבָה וְהַחְזָרַת הַדְּבָרִים לִמְקוֹרָם
19 וְשָׁרְשָׁם, שֶׁהַדִּבּוּר וְהַמַּעֲשֶׂה נִכְלָלִים בַּמַּחְשָׁבָה,
20 כַּמְּבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[27]. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא גַּם

---

23) תהלים קיט, פט. 24) תניא שעהיוה״א פ״א. 25) לקו״ת ש״ש שם, ג. וראה גם סה״מ תרס״ה ע׳ י. תש״ג ע׳ 38. לקו״ש ח״ט ע׳ 220. 26) ראה מאמרי אדמו״ר הזקן תקס״ה ע׳ תתפח ואילך. סידור עם דא״ח רמו, ג. סה״מ ולקו״ש שם. 27) שבהערה 25.

ביאור בדרך אפשר

שהם עשרה מאמרות שבהם נברא העולם... וביום השביעי שבת מהם אלא התלבשות אור אין־סוף ברוך־הוא להוות ולהחיות הברואים ולחדש בטובו מאין ליש בשבת הוא בבחינת המחשבה לבדה שהוא עולם הבריאה... ומשם נמשך גם כן שפע וחיות העולם הזה הגשמי שבבחינת העשייה... אבל אין זה בדרך התלבשות אלא בחינת עשייה הוא בבחינת ביטול לגבי בחינת המחשבה הנ״ל... והנה לשון שביתה שנאמר אצל הקדוש־ברוך־הוא כי בו שבת הוא על־דרך־משל כאדם השובת ונח ממלאכתו אשר עשה, שבשעת מעשה היה שכלו ומחשבתו מלובשים במעשה ההיא ואחר־כך כששובת חזרו שכלו ומחשבתו למקורן, וגם המעשה ההיא כלולה בהם שבשכלו ומחשבתו יש גם כן בחינת המעשה דהיינו בחינת מעשה שבשכל שהוא מתבונן בשכלו על המעשה שעשה והרי עולה החיות המתפשט ושכלו ומחשבתו שנתלבש במעשה וחוזר להתכלל במקורו הוא השכל והמחשבה. וכך על־דרך־זה בשבת עולה החיות שנמשך בששת ימי המעשה בעשרה מאמרות שנברא העולם לבחינת המחשבה (דהיינו שעלמין דאתגליין מקבלים החיות ממקום שמקבלים עלמין סתימין...) ולכן שבת אותיות תשב שעניין שבת ועניין תשובה הכול אחד דהיינו חזרת הדברים למקורן ושורשן, כי הנה תשובה אינה מעבירות שבידו דווקא אלא תשובה היא להשיב נפשו שירדה מטה מטה ונתלבשה בדברים גשמיים אל מקורה ושורשה לדבקה בו יתברך לבטל רצונו מפני רצון עליון...״).

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה כשם שבבחינת השבת שבזמן, ׳עליית העולמות׳ פועלת שחיות העולמות בשבת תהיה מבחינת המחשבה, כן **הוּא גַּם בִּבְחִינַת הַשַּׁבָּת שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, בְּחִינַת יִשְׂרָאֵל׳, שֶׁבִּבְחִינָה זוֹ דַּוְקָא הוּא אֲמִתִּית עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה**, הלכן לא נאמר בכתוב ׳שובה יעקב׳ אלא ׳שובה ישראל׳ **כִּי בְּחִינַת יִשְׂרָאֵל׳ קָאֵי** מכוונת **עַל הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה, שֶׁזֶּהוּ שֶׁ״יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה״**[28] וההתעלות של נשמות ישראל לבחינת המחשבה, היא חזרה לשורש ומקור של הנשמות, והיא תשובה במובן האמיתי והפנימי של המושג.

ד) אָמְנָם בֶּאֱמֶת, בדרגה יותר עמוקה ויותר פנימית, **הִנֵּה הָעֲלִיָּה** של הנשמה **לִבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה אֵינָהּ אֲמִתִּית עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה עֲדַיִן,**

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהֲרֵי סוף סוף **גַּם הַמַּחְשָׁבָה שַׁיֶּכֶת לָעוֹלָמוֹת, וְאַדְרַבָּה, הַשַּׁיָּכוּת בֵּין הַמַּחְשָׁבָה לַדִּבּוּר הִיא יוֹתֵר** קרובה **מֵהַשַּׁיָּכוּת שֶׁבֵּין הַדִּבּוּר לַמַּעֲשֶׂה, שֶׁלָּכֵן,** בגלל שבין הדיבור למעשה יש פער וריחוק גדול, בפסוק הרומז לשלושת העולמות בריאה־יצירה־עשייה שהם כנגד מחשבה־דיבור־מעשה, נאמר ״כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו״, **בֵּין ״יְצַרְתִּיו״** שכנגד הדיבור **לַ״עֲשִׂיתִיו״** שכנגד המעשה **נֶאֱמַר ״אַף״, שֶׁמּוֹרֶה עַל הֶפְסֵק הָעִנְיָן**[29], כי בין הדיבור למעשה יש מרחק ופער גדול (כמבואר ב׳לקוטי תורה׳: ״דכתיב ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, והם בחינות מחשבה דיבור ומעשה, בראתיו הוא בחינת מחשבה שהוא יש מאין, יצרתיו הוא בחינת הדיבור שהוא בחינת צורה שמצייר האותיות שבמחשבה. ״אף עשיתיו״ בחינת המעשה כתיב בלשון ״אף״ לפי שהמעשה דבר נפרד בפני עצמו שאינו כערך הדיבור נגד המחשבה שמצייר האותיות המחשבה ממש כי מה שחושב הוא מדבר, מה־שאין־כן ענין עשייה גשמיות הוא עניין בפני עצמו״) **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בֵּין ״בְּרָאתִיו״** שכנגד המחשבה **לְ״יְצַרְתִּיו״** שכנגד הדיבור **לֹא נֶאֱמַר ״אַף״** כי בין המחשבה לדיבור אין פער גדול כל כך. **וְלָכֵן,** סוף סוף **גַּם בְּחִינַת הַשַּׁבָּת שֶׁמִּצַּד הַמַּחְשָׁבָה שַׁיֶּכֶת לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַחוֹל. וַאֲמִתִּית עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה בְּשַׁבָּת הוּא בִּבְחִינַת הַשַּׁבָּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַזְּמַן.** בחינה זו בשבת שלא שייכת כלל לימי החול, כפי שממשיך ומבאר. **וְכַיָּדוּעַ**[30] בתורת החסידות **בְּעִנְיַן מַה שֶּׁאוֹמְרִים** ביום ראשון מידי שבוע **״הַיּוֹם יוֹם רִאשׁוֹן״ וְכוּ׳, דִּלְכְאוֹרָה קָשֶׁה, הֲרֵי כְּבָר עָבְרוּ רִבְבוֹת יָמִים מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית עַד עַתָּה, וְאִם־כֵּן אֵיךְ אוֹמְרִים ״הַיּוֹם יוֹם רִאשׁוֹן״** ומשמע שהיום הוא היום הראשון לבריאה?

וְהַתֵּרוּץ בָּזֶה, שֶׁבְּשַׁבָּת הוּא־עִנְיַן הָעֲלִיָּה של כל הבריאה **לִבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַזְּמַן, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן** המשמעות הפנימית של הכתוב בתהילים **״נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי״**[31] ואמרו חכמינו ז״ל בגמרא **שָׁרוֹ שֶׁל עוֹלָם אָמָרוֹ**[32], ומבואר בחסידות **שֶׁעִנְיַן ״זָקַנְתִּי״ הוּא**

---

28) ב״ר פ״א, ד. 29) ראה לקו״ת ר״פ בלק. 30) לקו״ת שה״ש כה, א. 31) תהלים לז, כה. 32) יבמות טז, ב.

ביאור בדרך אפשר

בְּשַׁבָּת, שֶׁאָז עוֹלֶה שַׂר הָעוֹלָם לִבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַזְּמַן, וכל הזמן שעבר עד אז אינו נמנה עוד וּבִימוֹת הַחוֹל החודרים ובאים אחר השבת מִתְחַדֶּשֶׁת וְנִתְהַוָּה עוֹד פַּעַם בְּחִינַת הַזְּמַן מההתחלה, בְּחִינַת ״נַעַר הָיִיתִי״ כמו נער שנולד מחדש. וְהֵינוּ, שֶׁבִּכְדֵי שֶׁתּוּכַל לִהְיוֹת עוֹד פַּעַם בכל שבוע מחדש הִתְהַוּוּת הַזְּמַן מֵחָדָשׁ, צָרִיךְ לִהְיוֹת ׳אַיִן׳ הפסקה של המציאות הקודמת בָּאֶמְצַע, בין סוף מציאות אחת להתחלת מציאות אחרת, כַּיָּדוּעַ[33] בתורת החסידות שֶׁבֵּין ׳יֵשׁ׳ מציאות אחת לְ׳יֵשׁ׳ מציאות אחרת צָרִיךְ לִהְיוֹת ׳אַיִן׳ העדר המציאות בָּאֶמְצַע, וְהוּא ה׳אין׳ וההפסק עִנְיַן הָעֲלִיָּה של העולמות בְּשַׁבָּת לְמַעְלָה מֵהַזְּמַן. וּבְחִינָה זוֹ שֶׁבְּשַׁבָּת הִיא לְמַעְלָה מֵעִנְיַן הָעוֹלָמוֹת לְגַמְרֵי, לא כמו בחינת המחשבה שאמנם נעלית מהדיבור אבל עדיין שייכת במידה מסוימת לגדרי המציאות, בחינה זו שלמעלה מהזמן היא למעלה מגדרי מציאות העולמות לגמרי, וּבָהּ כאשר מתעלים לבחינה זו שבשבת הוּא אֲמִתִּית עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה.

וְהִנֵּה כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּבְחִינַת הַשַּׁבָּת שֶׁבָּעוֹלָם, שהתשובה האמיתית איננה בעלייה לבחינת המחשבה אלא בעלייה לבחינה שלמעלה מזה, כְּמוֹ־כֵן הוּא גַּם בִּבְחִינַת הַשַּׁבָּת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, בְּחִינַת ׳יִשְׂרָאֵל׳ שבנשמה, שֶׁאֲמִתִּית עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה התעלות וחזרת הנשמה למקורה ושורשה אֵינָהּ בִּבְחִינַת הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בַּמַּחְשָׁבָה, כי בחינת המחשבה איננה רחוקה לגמרי ממציאות העולמות שנבראו בדיבור, כמבואר לעיל, אֶלָּא אֲמִתִּית עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[34] בקהלת וְהָרוּחַ תָּשׁוּב תחזור ותדבק אֶל הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ, וְהוּא בִּבְחִינַת עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר עוֹלָמוֹת כשם שהשבת היא למעלה מגדרי הזמן.

1 שֶׁאָז עוֹלֶה שַׂר הָעוֹלָם לִבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַזְּמַן,
2 וּבִימוֹת הַחוֹל מִתְחַדֶּשֶׁת וְנִתְהַוָּה עוֹד פַּעַם
3 בְּחִינַת הַזְּמַן, בְּחִינַת ״נַעַר הָיִיתִי״. וְהֵינוּ, שֶׁבִּכְדֵי
4 שֶׁתּוּכַל לִהְיוֹת עוֹד פַּעַם הִתְהַוּוּת הַזְּמַן מֵחָדָשׁ,
5 צָרִיךְ לִהְיוֹת ׳אַיִן׳ בָּאֶמְצַע, כַּיָּדוּעַ[33] שֶׁבֵּין ׳יֵשׁ׳
6 לְ׳יֵשׁ׳ צָרִיךְ לִהְיוֹת ׳אַיִן׳ בָּאֶמְצַע, וְהוּא עִנְיַן
7 הָעֲלִיָּה בְּשַׁבָּת לְמַעְלָה מֵהַזְּמַן. וּבְחִינָה זוֹ
8 שֶׁבְּשַׁבָּת הִיא לְמַעְלָה מֵעִנְיַן הָעוֹלָמוֹת לְגַמְרֵי,
9 וּבָהּ הוּא אֲמִתִּית עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה.
10 וְהִנֵּה כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּבְחִינַת הַשַּׁבָּת שֶׁבָּעוֹלָם,
11 כְּמוֹ־כֵן הוּא גַּם בִּבְחִינַת הַשַּׁבָּת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ,
12 בְּחִינַת ׳יִשְׂרָאֵל׳, שֶׁאֲמִתִּית עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה אֵינָהּ
13 בִּבְחִינַת הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בַּמַּחְשָׁבָה, אֶלָּא
14 אֲמִתִּית עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[34] וְהָרוּחַ
15 תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ, וְהוּא בִּבְחִינַת
16 עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר עוֹלָמוֹת. דְּהִנֵּה[35],
17 מַה שֶּׁ״יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה״, הִנֵּה אַף שֶׁקָּאֵי
18 עַל הַבְּחִינָה הֲכִי נַעֲלִית שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה, וּבִבְחִינָה זוֹ
19 עַצְמָהּ ״יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה״, מִכָּל־מָקוֹם גַּם
20 בְּחִינָה זוֹ יֵשׁ לָהּ שַׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת, שֶׁהֲרֵי כְּלָלוּת
21 עִנְיַן הַמַּחְשָׁבָה הוּא רַק לְבוּשׁ בִּלְבַד, דְּאַף
22 שֶׁהַמַּחְשָׁבָה הִיא לְבוּשׁ הַמְּאֵחָד, מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי
23 זֶה רַק לְבוּשׁ. וְגַם לְפִי הַמְּבֹאָר שֶׁמַּחְשָׁבָה הִיא
24 בְּחִינַת חָכְמָה, וּכְמַאֲמַר[36] מַחֲשָׁבָה וְיוֹבְלָא לֹא
25 אִתְפְּרַשׁ לְעָלְמִין, שֶׁהַכַּוָּנָה בְּמַה שֶׁכָּתוּב כָּאן
26 ״מַחֲשָׁבָה וְיוֹבְלָא״ הוּא לְעִנְיַן הַסְּפִירוֹת חָכְמָה־
27 וּבִינָה[37], הֲרֵי גַּם הַחָכְמָה הִיא כֹּחַ בִּלְבַד, וְלֹא

ביאור בדרך אפשר

דְּהִנֵּה[35], מַה שֶּׁ״יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה״, הִנֵּה אַף שֶׁקָּאֵי הכוונה היא עַל הַבְּחִינָה הֲכִי נַעֲלִית שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה, וכמבואר בהרחבה במאמר דיבור־המתחיל ׳תקעו׳ של שנה זו, תשכ״ט, וּבִבְחִינָה זוֹ עַצְמָהּ ״יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה״, התעלו לדרגה זו ונכללו בה, ואם כן מדובר בדרגה נעלית ביותר, מִכָּל־מָקוֹם גַּם בְּחִינָה זוֹ עם כל מעלתה הגדולה יֵשׁ לָהּ שַׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת, שֶׁהֲרֵי כְּלָלוּת עִנְיַן הַמַּחְשָׁבָה הוּא רַק לְבוּשׁ בִּלְבַד, כשם שבאדם המחשבה היא אחד משלושת הלבושים (האמצעים בהם הנפש באה לידי ביטוי וגילוי) מחשבה־דיבור־מעשה, דְּאַף שֶׁהַמַּחְשָׁבָה הִיא לְבוּשׁ הַמְּאֵחָד עם הנפש עצמה, בשונה מהדיבור והמעשה שהם ׳לבושים׳ נפרדים׳, מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי זֶה רַק לְבוּשׁ ולא חלק מהנפש עצמה והכוחות שלה, וכך גם בענייננו, למעלה באלוקות, בחינת המחשבה איננה עצמיות האלוקות אלא ׳לבוש׳, אחד מאמצעי הגילוי והביטוי.

וְגַם אפילו לְפִי הַמְּבֹאָר במאמר שנאמר בראש השנה, הנזכר לעיל, שֶׁמַּחְשָׁבָה העליונה בה מדובר כאן הִיא בְּחִינַת חָכְמָה העליונה, וּכְמַאֲמַר[36] הזוהר מַחֲשָׁבָה וְיוֹבְלָא ספירת החכמה וספירת הבינה (הנקראת ׳יובל׳ כי יש בה ׳חמישים שערי בינה׳ כמספר שנות היובל) לֹא אִתְפְּרַשׁ לְעָלְמִין לא נתפרשו, היינו לא נתגלו, לעולמות, כי המוחין שלמעלה הן למעלה מהעולמות ורק המידות יורדות להוות ולהחיות עולמות (כנרמז בכתוב ׳עולם חסד יבנה׳ - והחסד, עניין הגילוי וההשפעה, הוא עיקר המידות) שֶׁהַכַּוָּנָה בְּמַה שֶׁכָּתוּב כָּאן ״מַחֲשָׁבָה וְיוֹבְלָא״ הוּא לְעִנְיַן הַסְּפִירוֹת חָכְמָה־וּבִינָה[37], ואם כן מדובר על עניין נעלה מהמחשבה שהיא רק לבוש, מכל־מקום הֲרֵי גַּם הַחָכְמָה הִיא כֹּחַ בִּלְבַד, כמו כל הספירות, וְלֹא הָעֶצֶם שלמעלה מהכוחות, והכוחות והספירות בכלל, גם החכמה והבינה, יש להם שייכות

---

33) ראה תו״ח ויגש צא, ד. בשלח רסו, א ואילך (בהוצאה החדשה — ח״א קפו, ד ואילך). ובכ״מ. 34) קהלת יב, ז. 35) ראה המשך תער״ב ח״ג ע׳ א׳רנג. ד״ה תקעו בחודש שופר פ״ב (לעיל ע׳ 9 ואילך). 36) זח״א קכג, א. 37) ביאורי הזהר להצ״צ ח״א ע׳ פ. ובכ״מ.

ביאור בדרך אפשר

מסוימים לעולמות. **וְלָכֵן בְּחִינָה זוֹ שֶׁבְּ׳יִשְׂרָאֵל׳, שֶׁ״עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה״,** אף אם הכוונה לחלק הנעלה שבמחשבה, החכמה והבינה, סוף סוף **שַׁיֶּכֶת הִיא** במובן מסויים **לָעוֹלָמוֹת.**

וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז״ל[28] במדרש, בהמשך לכך ש׳ישראל עלו במחשבה׳, **שֶׁ״יִשְׂרָאֵל קָדְמוּ לָעוֹלָם״, שֶׁמִּלְּשׁוֹן זֶה עַצְמוֹ** אף שתוכנו הוא להדגיש את מעלת ישראל שהיא למעלה מהעולם, אבל מצד שני מלשון זה עצמו **מוּבָן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם** לנשמות ישראל **שַׁיָּכוּת לָעוֹלָם, וְרַק שֶׁקָּדְמוּ אֵלָיו, שֶׁהֲרֵי בִּבְחִינָה שֶׁאֵין לָהּ שַׁיָּכוּת כְּלָל,** אם היחס של נשמות ישראל לעולם היה כזה שאין להם כל שייכות לעולם כלל כי בינם ובין העולם יש פער וריחוק עצום שלא בערך **אֵין נוֹפֵל הַלָּשׁוֹן ״קְדִימָה״** לא מתאים להשתמש בביטוי ׳קדימה׳ ומכך שבכל זאת נאמר כאן ׳קדימה׳ מוכח שבכל אופן ואחרי הכול יש ביניהם איזו שהיא שייכות. **אַךְ אֲמִתִּית עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה,** ״שובה ישראל״ בדרגה העמוקה והפנימית ביותר, **הוּא בִּבְחִינַת הַנְּשָׁמָה** אותה בחינה פנימית ועמוקה בנשמות **שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר עוֹלָמוֹת לְגַמְרֵי, וְהוּא מַה שֶׁכָּתוּב**[38] בתהלים (בפרק מז שאומרים לפני התקיעות בראש השנה), בני ישראל מבקשים שהקדוש־ברוך־הוא **יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ, שֶׁאֲמִתִּית הַבְּחִירָה** של הקדוש־ברוך־הוא בנשמות ישראל **הוּא מִצַּד הָעַצְמוּת**[39], **וּבְחִירָה זוֹ** בנשמה איננה בפרט מסויים ובכוח מסויים אלא **הִיא בְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב כ״ק מו״ח אַדְמו״ר**[40] הרבי הריי״צ **בְּעִנְיַן ״אַתֶּם נִצָּבִים גו׳ לִפְנֵי הֲוָי׳ אֱלֹקֵיכֶם״**[41] (״אתם״, העצמיות של נשמות ישראל, עומדות **״לִפְנֵי״** לפנימיות ועצמיות האלוקות **דַּוְקָא), אַז עֶצֶם נֶעְמָט עֶצֶם,** שעצם ׳תופס׳ עצם **וְהוּא בְּחִינַת עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת ״טְהוֹרָה הִיא״**[42] מדריגת הנשמה כפי שהיא בעולם האצילות לפני התחלת הירידה שלה, וכפי שיתבאר עוד להלן.

וְזֶהוּ עִנְיַן הטעם וההסבר הפנימי על הכתוב בבריאת האדם **״נַעֲשֶׂה אָדָם״**[43] **לְשׁוֹן רַבִּים, לְפִי שֶׁהַנְּשָׁמָה כְּלוּלָה מִכָּל הַסְּפִירוֹת**[44] וביצירת האדם הייתה השתתפות ופעולה של כל עשר הכוחות של הספירות העליונות, **שֶׁהִתְכַּלְּלוּת זוֹ** של הספירות זו עם זו (ולמשל, החסד עם הגבורה, כך שישנה בחינת חסד שבגבורה וכן בחינת גבורה שבחסד וכד׳) **הִיא מִצַּד אוֹר־אֵין־סוֹף** הבלי־גבול שאין לו הגדרה ו׳ציור׳ **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַסְּפִירוֹת** שלכל אחת מהן יש ׳ציור׳ ועניין מיוחד לה ואינו דומה עניין החכמה לעניין החסד, למשל, **וְכַיָּדוּעַ** בתורת החסידות **בְּעִנְיַן** הביאור הפנימי בכתוב באיוב **״עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו״**[45], **שֶׁהַ״שָּׁלוֹם״ וְהַהִתְכַּלְּלוּת ״בִּמְרוֹמָיו״** בין הבחינות השונות למעלה (מיכאל שר של מים וגבריאל שר של אש ומכל־מקום אינם מכבים זה את זה), ובענייננו, התכללות הספירות זו בזו, **נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶם** כי אמנם מדובר בשתי בחינות שונות שלכל אחת מהן יש ׳ציור׳ וגדר מיוחד לה, אבל כיוון ששתיהן מתבטלות כלפי האין־סוף שלמעלה משתיהן גם יחד, הרי הן מתכללות זו עם זו. **שֶׁבְּחִינָה זוֹ** של ׳עצם הנשמה׳ בה כלולות כל הספירות, **הִיא לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת ״טְהוֹרָה הִיא״, בְּחִינַת הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת**[46], **כִּי גַּם עוֹלָם הָאֲצִילוּת שֶׁהוּא דֶּגְמַת הַמּוֹחִין, וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר דֶּגְמַת בְּחִינַת הַחָכְמָה,** כמבואר בחסידות שהעולמות הרוחניים הכלליים, אצילות־בריאה־יצירה־עשיה מכוונים כנגד חלוקת עשר הספירות לארבעה, אצילות – חכמה, בריאה - בינה, יצירה – מידות, עשיה – מלכות, הנה אפילו עולם האצילות **הוּא**

---

38) תהלים מז, ה. 39) ראה סד״ה יבחר לנו תש״ג (סה״מ תש״ג ע׳ 35). 40) ראה סה״מ תש״ז ע׳ 257 ואילך. ספר השיחות תש״ז ע׳ 152 ואילך. 41) נצבים כט, ט. 42) ״אלקי נשמה״ שבברכת השחר. 43) בראשית א, כו. 44) ראה ביאור ע״פ כי המצוה הזאת במאמרי אדה״ז תקס״ה ח״ב ע׳ תתקלה ואילך. ועם הוספות וכו׳ – אוה״ת נצבים ע׳ א׳רכט ואילך. סה״מ תרכ״ו ע׳ רמב ואילך. תרל״ח ע׳ שא ואילך. ד״ה כי המצוה הזאת דש״פ נצבים תשכ״ח פ״ג (תו״מ חנ״ג ע׳ 457). 45) איוב כה, ב. וראה תניא אגה״ק סי״ב. לקו״ת תזריע כג, ג. 46) סידור האריז״ל במקומו. לקו״ת פ׳ ראה כז, א.

ביאור בדרך אפשר

בְּכְלָל ׳עוֹלָם׳, מִלְּשׁוֹן הֶעְלֵם (וְהֶסְתֵּר)[47] ועם כל מעלתו, סוף סוף גם האצילות הוא אחד מארבע העולמות ו׳עולם׳ משמעו העלם והסתר על האור האלוקי. **וְכַמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר שֶׁנֶּאֱמַר** על־ידי הרבי מהר״ש **לִפְנֵי מֵאָה שָׁנָה**[48], בראש השנה תרכ״ט, **שֶׁגַּם עוֹלָם הָאֲצִילוּת, אַף שֶׁשָּׁם ״אֵיהוּ וְחַיּוּהִי וְגַרְמוֹהִי חַד״**[49], הוא – הקדוש־ברוך־הוא בעצמו – והאורות של עשר הספירות והכלים של עשר הספירות הם אחד, כי גם האורות וגם הכלים בטלים אליו ומאוחדים אתו לגמרי ואינם מציאות נפרדת לעצמם, מכל מקום גם עולם האצילות **נִקְרָא בְּשֵׁם ׳עוֹלָם׳ מִלְּשׁוֹן הֶעְלֵם. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עֶצֶם הַנְּשָׁמָה הִיא לְמַעְלָה מִגֶּדֶר עוֹלָמוֹת לְגַמְרֵי, וּבָהּ הוּא אֲמִתִּית עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה**, והביטול המוחלט והדבקות המוחלטת באלוקות, שעל זה דווקא נאמר **״וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ״.**

ה) וְזֶהוּ ״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל״ גו׳, שֶׁמַּתְחִיל הכתוב כבר בפתח ההפטרה, **לְדַבֵּר בְּעִנְיַן תְּשׁוּבָה נַעֲלִית זוֹ,** של דביקות מוחלטת של עצם הנשמה בעצמיות האלוקות, כמבואר לעיל, **אַף שֶׁצָּרִיךְ תְּחִלָּה לְהַגִּיעַ לִבְחִינַת ׳יִשְׂרָאֵל׳,** למרות שלכאורה יש לתמוה כיצד דורשים מהאדם להגיע לתשובה נעלית זו, הרי לשם כך צריך להיות תחילה בדרגה של ׳ישראל׳ ולא כל אחד נמצא בדרגה זו, אך מכל מקום זו הדרישה כבר בהתחלה **כִּי הָעֲבוֹדָה שֶׁתּוֹבְעִים מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד** גם מי שלעת עתה לא הגיע לדרגת ׳ישראל׳ והוא עדיין בבחינת ״עקב״ **הִיא לְהַגִּיעַ לִתְשׁוּבָה** נעלית **זוֹ דַּוְקָא. וְהַיְנוּ,** והדגש על העבודה הנעלית הזו של ׳שובה ישראל׳ הוא כיוון **שֶׁהַצָּרֵךְ** שהוא אכן הכרחי וצריך לבוא לפני העבודה הנעלית הזו **שֶׁהָאָדָם יָסִיר תְּחִלָּה אֶת כָּל הַדְּבָרִים הַמּוֹנְעִים וּמְעַכְּבִים** ממנו להתקרב ולהתבטל לאלוקות, **הַשַּׁיָּכִים בִּבְחִינַת ׳יַעֲקֹב׳,** כאשר האדם נמצא עדיין בדרגה נמוכה ולהתעלות מדרגה זו **וּלְהַגִּיעַ לִבְחִינַת ׳יִשְׂרָאֵל׳, הֲרֵי זֶה** עם היותו הכרח והקדמה מחויבת **רַק הַכָּנָה לַעֲבוֹדָה** האמיתית, **וְכַיָּדוּעַ שֶׁ״סוּר מֵרָע״** התרחקות מהדברים המונעים ומעכבים **הוּא רַק הַכָּנָה לְ״וַעֲשֵׂה טוֹב״, אֲבָל עִנְיַן הָעֲבוֹדָה עַצְמָהּ** שעל ידה האדם עובד את ה׳ ומתקרב ומתבטל לאלוקות **הוּא הָעֲבוֹדָה דְּ״וַעֲשֵׂה טוֹב״. וְעַל זֶה נֶאֱמַר ״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״, שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁהֵסִיר כְּבָר אֶת הַדְּבָרִים הַמּוֹנְעִים וּמְעַכְּבִים,** וכבר השלים את העבודה של ״סור מרע״, **וְהוּא בִּבְחִינַת ׳יִשְׂרָאֵל׳, מִלְּשׁוֹן ״כִּי שָׂרִיתָ״** לשון שררה וגדולה **עִם אֱלֹקִים וְעִם אֲנָשִׁים וַתּוּכָל״, אֲזַי הָעֲבוֹדָה הִיא ״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״**, כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, ובזה מיושבת השאלה שנשאלה בתחילת המאמר מדוע הכתוב אומר ״עד ה׳ אלוקיך״ ולא ״אל ה׳ אלוקיך״, **דְּהִנֵּה ״עַד״ הוּא מִלְּשׁוֹן נְצִחִיּוּת,** כמו הלשון ״עדי עד״, **וְזֶה** עניין הנצחיות בהקשר זה **מוֹרֶה עַל שְׁנֵי עִנְיָנִים**[50]. **עִנְיָן אֶחָד, שֶׁאֵין בָּזֶה שִׁנּוּיִים** והביטול לאלוקות והדבקות באלוקות לא נחלשים ולא נפחתים אלא הם תמיד בכל התוקף. **וְעִנְיָן שֵׁנִי, שֶׁהוּא** שיש לכך השפעה ופעולה **בְּגֶדֶר הַזְּמַן,** בתוך המציאות המוגדרת בגדרי הזמן **שֶׁהֲרֵי מַה שֶּׁהוּא לְמַעְלָה מִגֶּדֶר הַזְּמַן, לֹא שַׁיָּךְ לוֹמַר עָלָיו שֶׁהוּא נִצְחִי,** שהרי מלכתחילה הוא למעלה מגדרי הזמן ונצחיות משמעה תמיד, בעבר, בהווה ובעתיד שהם גדרי הזמן **וְהוּא בְּחִינַת** ספירת **הַמַּלְכוּת** שהשפע מהספירות שמעליה היורד לעולמות עובר צמצום שיהא מותאם לפי ערך העולמות המוגבלים **שֶׁהִיא שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַזְּמַן** שגדרי הזמן (יחד עם גדרי המקום) הם העושים את המציאות לבעלת גדרים והגבלות ולענייננו הכוונה היא שהתקרבות הנשמה לאלוקות היא נצחית וחודרת ומשפיעה גם בגדרי הזמן.

ולפי המבואר לעיל על המשמעות הפנימית של ״עד ה׳ אלוקיך״ שהכוונה

---

47) לקו״ת שלח לז, ד. ובכ״מ. 48) ד״ה תקעו תרכ״ט (סה״מ תרכ״ח בסופו). 49) תקו״ז בהקדמה (ג, סע״ב). תניא אגה״ק ס״כ. 50) לקו״ת ש״ש שם סז, ג.

ביאור בדרך אפשר

היא לתשובה שיש בה נצחיות, יובן יותר הקשר בין שני חלקי הכתוב ״שובה ישראל״ ו״עד הוי׳ אלוקיך״:

וְזֶהוּ ״שׁוּבָה גוֹ׳ עַד הָוָי׳ אֱלֹקֶיךָ״, דִּב״שׁוּבָה״ יֶשְׁנָם שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים, פירוש אחד **״שׁוּבָה״ אֶת עַצְמְךָ,** תשיב ותחזיר את עצמך לשורש נשמתך באלוקות פירוש שני **וְ״שׁוּבָה״ מִלְּשׁוֹן פֹּעַל יוֹצֵא,** תפעל ותשפיע על צד שלישי לשוב **כַּמְּבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳**[51]**, וְהַיְנוּ, שֶׁיָּשִׁיב** האדם על ידי עבודת ה׳ שלו ישיב ויחזיר **אֶת בְּחִינַת ״עַד״, בְּחִינַת הַמַּלְכוּת, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הַהִתְחַלְקוּת דְּ״מֶלֶךְ מָלַךְ יִמְלֹךְ״, הַשִּׁנּוּיִים דְּעָבָר הֹוֶה וְעָתִיד, וְעָתִיד,** היינו שמצד עצמה ומהותה היא נתונה בגדרי הזמן **שֶׁתְּהְיֶה בִּבְחִינַת נִצְחִיּוּת בְּלִי שִׁנּוּי,** ובסופו של דבר תתעלה מגדרי הזמן (כי תשוב אל שורשה ומקורה באין סוף שהוא בלי גבול כלל ולא נתון לשום גדרים ושינויים) **בְּחִינַת הָוָי׳ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד**[52]**,** כלשון הכתוב על לעתיד לבוא, ו״ועד״ פירושו לנצח, ללא שינוי, **״וָעֶד״ מִלְּשׁוֹן ״עַד״.**

וּתְשׁוּבָה זוֹ דְּ״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל״ גוֹ׳ אף שלכאורה היא דרגה גבוהה מאד, **תּוֹבְעִים מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל,** וגם מי שנמצא בדרגה נמוכה ולכאורה ראוי להיקרא ״יעקב״ נקרא כאן ״ישראל״ וגם אליו מכוונת הקריאה ״שובה ישראל״ **דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁחָטָא יִשְׂרָאֵל הוּא**[53]**, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֵׁם הַתֹּאַר** המתייחס לחיצוניות שלו **וְגַם שֵׁם הָעֶצֶם** המתייחס לפנימיות שלו **״יִשְׂרָאֵל״, וְלָכֵן תּוֹבְעִים מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד,** תהיה דרגתו הרוחנית אשר תהיה, **אֶת הַתְּשׁוּבָה דְּ״שׁוּבָה גוֹ׳ עַד הָוָי׳ אֱלֹקֶיךָ״.**

וְאַף שֶׁכְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּסֵדֶר מְסֻדָּר, בצורה הדרגתית, מן הקל אל הכבד, **וְסֵדֶר הָעֲבוֹדָה הוּא שֶׁבִּתְחִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת תְּשׁוּבָה־תַּתָּאָה,** תשובה תחתונה, היינו תשובה ברמה בסיסית, **וְרַק אַחַר־כָּךְ אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ לִתְשׁוּבָה־עִילָּאָה,** תשובה עליונה, תשובה ברמה גבוהה, ולמה אם כן מבואר כאן שגם ממי שנמצא בדרגה רוחנית נמוכה דורשים עבודת התשובה ברמה נעלית? **הִנֵּה עַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא**[54] **שֶׁאַף שֶׁסֵּדֶר הָעֲבוֹדָה הַקְּבוּעָה** והרגילה **הוּא שֶׁבִּתְחִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת יִרְאָה־תַּתָּאָה,** יראה תחתונה, נחותה, ורק לאחר מכן ניתן להגיע לעבודת ה׳ מאהבה שהיא נעלית מעבודת ה׳ מיראה, **מִכָּל־מָקוֹם בְּדֶרֶךְ ׳הוֹרָאַת שָׁעָה׳** מיוחדת, באופן יוצא מן הכלל, **אֶפְשָׁר לְהַתְחִיל מֵהָעֲבוֹדָה דְּאַהֲבָה, וּכְמוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן דּוּרְדַּיָּא**[55] עליו מסופר בגמרא **שֶׁעָשָׂה מִיָּד תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה,** מבלי שקדמה לה תשובה מיראה כלל, **כְּמוֹ־כֵן הוּא גַּם בְּעִנְיַן תְּשׁוּבָה־תַּתָּאָה וּתְשׁוּבָה־עִילָּאָה,** שאמנם בדרך כלל העבודה היא בסדר והדרגה שתחילה צריכה להיות תשובה בדרגה נמוכה ורק אחר כך עוברים לתשובה בדרגה עליונה, אבל יש מצבים יוצאים מן הכלל **שֶׁלִּפְעָמִים בְּדֶרֶךְ ׳הוֹרָאַת שָׁעָה׳, וּבִכְּפָרָט בִּזְמַן עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה (לְאַחֲרֵי הַקְּדָמַת הָעֲבוֹדָה** המיוחדת **בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל) שֶׁאָז** בימי עשרת תשובה **הוּא קָרוֹב הַמָּאוֹר אֶל הַנִּצּוֹץ**[56]**,** הקדוש־ברוך־הוא לבני ישראל בדוגמת מאור, מקור האור, המתקרב אל הניצוץ המתפשט ממנו, **שֶׁהַמָּאוֹר** הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **הוּא קָרוֹב לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁהַמָּאוֹר הוּא הָעֶצֶם** של האלוקות **שֶׁלְּמַעְלָה מִסְּפִירַת הַחָכְמָה, וּמִמֶּנּוּ נִמְשֶׁכֶת סְפִירַת הַחָכְמָה,** והוא מקורה, המקור שאליו שבים בעבודת התשובה, **הִנֵּה בִּזְמַנִּים** מיוחדים **אֵלּוּ** של עשרת ימי תשובה, **תּוֹבְעִים אֵצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד עִנְיַן ״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד הָוָי׳ אֱלֹקֶיךָ״, שֶׁהוּא עִנְיַן**

ביאור בדרך אפשר

1 דִּב״שׁוּבָה״ יֶשְׁנָם שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים, ״שׁוּבָה״ אֶת
2 עַצְמְךָ, וְ״שׁוּבָה״ מִלְּשׁוֹן פֹּעַל יוֹצֵא, כַּמְּבֹאָר
3 בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[51], וְהַיְנוּ, שֶׁיָּשִׁיב אֶת בְּחִינַת
4 ״עַד״, בְּחִינַת הַמַּלְכוּת, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הַהִתְחַלְקוּת
5 דְּ״מֶלֶךְ מָלַךְ יִמְלֹךְ״, הַשִּׁנּוּיִים דְּעָבָר הֹוֶה וְעָתִיד,
6 שֶׁתְּהְיֶה בִּבְחִינַת נִצְחִיּוּת בְּלִי שִׁנּוּי, בְּחִינַת הָוָי׳
7 יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד[52], ״וָעֶד״ מִלְּשׁוֹן ״עַד״.
8 וּתְשׁוּבָה זוֹ דְּ״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל״ גוֹ׳ תּוֹבְעִים מִכָּל
9 אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁחָטָא יִשְׂרָאֵל
10 הוּא[53], שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֵׁם הַתֹּאַר וְגַם שֵׁם הָעֶצֶם
11 ״יִשְׂרָאֵל״, וְלָכֵן תּוֹבְעִים מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד אֶת
12 הַתְּשׁוּבָה דְּ״שׁוּבָה גוֹ׳ עַד הָוָי׳ אֱלֹקֶיךָ״. וְאַף
13 שֶׁכְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּסֵדֶר מְסֻדָּר,
14 וְסֵדֶר הָעֲבוֹדָה הוּא שֶׁבִּתְחִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת
15 תְּשׁוּבָה־תַּתָּאָה, וְרַק אַחַר־כָּךְ אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ
16 לִתְשׁוּבָה־עִילָּאָה, הִנֵּה עַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא[54]
17 שֶׁאַף שֶׁסֵּדֶר הָעֲבוֹדָה הַקְּבוּעָה הוּא שֶׁבִּתְחִלָּה
18 צְרִיכָה לִהְיוֹת יִרְאָה־תַּתָּאָה, מִכָּל־מָקוֹם בְּדֶרֶךְ
19 ׳הוֹרָאַת שָׁעָה׳ אֶפְשָׁר לְהַתְחִיל מֵהָעֲבוֹדָה
20 דְּאַהֲבָה, וּכְמוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן דּוּרְדַּיָּא[55] שֶׁעָשָׂה
21 מִיָּד תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה, כְּמוֹ־כֵן הוּא גַּם בְּעִנְיַן
22 תְּשׁוּבָה־תַּתָּאָה וּתְשׁוּבָה־עִילָּאָה, שֶׁלִּפְעָמִים
23 בְּדֶרֶךְ ׳הוֹרָאַת שָׁעָה׳, וּבִכְּפָרָט בִּזְמַן עֲשֶׂרֶת יְמֵי
24 תְּשׁוּבָה (לְאַחֲרֵי הַקְּדָמַת הָעֲבוֹדָה בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל)
25 שֶׁאָז הוּא קָרוֹב הַמָּאוֹר אֶל הַנִּצּוֹץ[56], שֶׁהַמָּאוֹר
26 הוּא קָרוֹב לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁהַמָּאוֹר
27 הוּא הָעֶצֶם שֶׁלְּמַעְלָה מִסְּפִירַת הַחָכְמָה, וּמִמֶּנּוּ
28 נִמְשֶׁכֶת סְפִירַת הַחָכְמָה, הִנֵּה בִּזְמַנִּים אֵלּוּ
29 תּוֹבְעִים אֵצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד עִנְיַן ״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל
30 עַד הָוָי׳ אֱלֹקֶיךָ״, שֶׁהוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה שֶׁמִּצַּד
31 וְאַף שֶׁכְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה צְרִיכָה
32 לִהְיוֹת בְּסֵדֶר מְסֻדָּר, וְסֵדֶר
33 הָעֲבוֹדָה הוּא שֶׁבִּתְחִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת תְּשׁוּבָה־תַּתָּאָה,

---

51) שם סו, ריש ע״ב. 52) בשלח טו, יח. 53) סנהדרין מד, א. 54) פמ״ג. 55) ע״ז יז, א. 56) ראה דרך חיים כא, סע״ב. כד, ד ואילך. צא, א. סה״מ תרצ״ז ע׳ 158. תרח״ץ ע׳ ב. וש״נ.

ביאור בדרך אפשר

הַתְּשׁוּבָה שֶׁמִּצַּד הָעֶצֶם הנקודה הכי עמוקה והכי פנימית של הנשמה **שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל הַכֹּחוֹת** הפרטיים, **גַּם מִכֹּחַ הַחָכְמָה** שהוא הכוח הנעלה ביותר מבין הכוחות הפרטיים. **שֶׁלָּכֵן, הִנֵּה גַּם מִי שֶׁפָּגַם** בנפשו על־ידי החטא **כוּ׳, עַד אֲשֶׁר** כלשון הכתוב בפרק כז בתהילים (המתחיל ב״לדוד ה׳ אורי וישעי״) שאומרים בימי חודש אלול ותשרי **״אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי״**[57], **״אָבִי וְאִמִּי״ הוּא בְּחִינַת מוֹחִין דְּאַבָּא** ענין החכמה שנמשלה ל׳אבא׳ כי היא הנקודה הראשונית בדוגמת חלקו של האב בהולדה **וּמוֹחִין דְּאִימָּא**[58] ענין הבינה שנמשלה לאימא כי היא ׳מולידה׳ את המידות, **הִנֵּה מִכָּל־מָקוֹם** למרות הירידה והפגם, מתקיים בו כסיום הכתוב **״וַהֲוָיָ׳ יַאַסְפֻנִי״**[57], היינו שמתקרב לאלוקות, והכתוב מדייק ואומר **״וַהֲוָיָ״ בְּתוֹסֶפֶת וָא״ו, עַל־דֶּרֶךְ הַיָּדוּעַ**[59] בתורה **בְּעִנְיַן וַהֲוָיָ׳ יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי**[60], שגם בפסוק זה נאמר שם הוי׳ בתוספת וא״ו בתחילתו להורות על דרגה גבוהה בשם הוי׳, כזו שבכוחה להאיר גם את החושך של הדורות האחרונים, **וּתְשׁוּבָה זוֹ הִיא הַהֲשָׁבָה לְהָעֶצֶם כוּ׳,** השיבה והחזרה עצמיות האלוקות, **שֶׁעוֹזֵב אֶת הַ׳חָכְמָה וּבִינָה׳,** כנרמז בכתוב **״אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי״,** כמבואר לעיל שהכוונה להתקרבות ודבקות בהקב״ה עצמו, ולא רק בכוחות האלוקיים של הספירות, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[61] בתורה (לגבי המעלה המיוחדת של שבט לוי שלא חטאו בעגל ואף הרגו בחוטאים) **״הָאוֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו״,** **וְשָׁב** חוזר ומתקרב **אֶל בְּחִינַת הָעֶצֶם** של האלוקות עצמה **כוּ׳.**

ו) וּמִמְּשִׁיךְ בַּכָּתוּב[62] בנבואת הושע בה נאמר ״שובה ישראל...״, **וּנְשַׁלְּמָה פָּרִים שְׂפָתֵינוּ,** כמובא בדברי חכמינו ז״ל על פסוק זה, כאשר אין עבודת הקרבנות כפשוטה, ״פרים״, משלימים את הדבר על־ידי לימוד בענייַן הקרבנות ועל־ידי תפילה שהיא במקום הקרבנות, ועל כך שהכתוב מופיע בהמשך לענין התשובה, נאמר במדרש **כִּי גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה יוֹתֵר מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת**[63].

וְכַיָּדוּעַ מַאֲמַר חֲכָמֵינוּ ז״ל[64] במדרש לגבי השאלה מה תקנתו של החוטא **שֶׁאֲלוּ לַתּוֹרָה כוּ׳** והמענה של התורה היה **יָבִיא אָשָׁם וְיִתְכַּפֵּר,** היינו שתקנת החוטא היא על ידי קרבן, **שֶׁאֲלוּ לְהַקָּבָ״ה כוּ׳** וענה **יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְיִתְכַּפֵּר לוֹ,** היינו שתקנת החוטא היא על ידי התשובה, ולפי פנימיות העניינים הכוונה היא **שֶׁעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה (מַעֲנֵה הַקָּבָ״ה) הוּא לְמַעְלָה מֵעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת (מַעֲנֵה הַתּוֹרָה), שֶׁלָּכֵן בְּכַפָּרָה שֶׁמִּצַּד הַקָּרְבָּנוֹת יֶשְׁנָהּ הַגְּבָלָה** ויש זמנים, כשאין בית המקדש קיים, שבהם אי אפשר לכפר על חטא על־ידי הקרבנות, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּכַפָּרָה שֶׁמִּצַּד הַתְּשׁוּבָה אֵין שׁוּם הַגְּבָלוֹת כְּלָל** והיא קיימת ואפשרית תמיד, בכל מקום ובכל זמן.

וְזֶהוּ התוכן הפנימי של הפסוק **״וּנְשַׁלְּמָה פָּרִים שְׂפָתֵינוּ״, ״וּנְשַׁלְּמָה״ הוּא (לֹא רַק מִלְּשׁוֹן תַּשְׁלוּמִין,** היינו שהלימוד והתפילה משלימים את החיסרון של הקרבנות **אֶלָּא גַּם) מִלְּשׁוֹן שְׁלֵמוּת, שֶׁעַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה דְּ״שׁוּבָה גוֹ׳ עַד הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״** שהיא תשובה נעלית ביותר, דבקות עצם הנשמה בעצמיות האלוקות, כמבואר לעיל באריכות, **נַעֲשָׂה שְׁלֵמוּת הַכַּפָּרָה, לְמַעְלָה יוֹתֵר** כפרה יותר מושלמת ויותר נעלית **מֵהַכַּפָּרָה שֶׁעַל־יְדֵי קָרְבָּנוֹת (פָּרִים).**

אָמְנָם, מצד שני, **הֲרֵי יֶשְׁנָהּ מַעֲלָה** מיוחדת **גַּם בַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת,** שלא קיימת בעבודת התשובה שהיא עבודה בנפש האדם, והיא המעלה **בְּהַקְרָבַת הַבְּהֵמָה שֶׁמְּחוּץ לְהָאָדָם,** היינו שהאדם מקרב ומעלה לאלוקות גם את ענייני העולם, **וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[65] במאמר דיבור־המתחיל ׳תקעו׳ שנאמר בראש השנה שנה זו,

---

57) תהלים כז, י. 58) לקו״ת שם סז, א. 59) תו״א מקץ מא, א. שם, ג. 60) שמואל־ב כב, כט. 61) ברכה לג, ט. 62) הושע יד, ג. 63) ראה לקו״ת שם, ד. 64) ילקוט שמעוני, תהלים רמז תשב. 65) ד״ה תקעו בחודש שופר ספ״ה (לעיל ס״ע 13).

ביאור בדרך אפשר

תשכ״ט **בְּעִנְיַן** המשמעות הפנימית של מאמר חכמינו ז״ל ״אמרו לפני מלכיות... אמרו לפני זיכרונות... כדי שתמליכוני עליכם״ **״וּבַמֶּה** תהא המלכת הקדוש־ברוך־הוא בראש השנה **בְּשׁוֹפָר״, שֶׁלֹּא מַסְפִּיק אֲמִירַת פְּסוּקֵי מַלְכֻיּוֹת וְזִכְרוֹנוֹת,** שזו, האמירה, **הָעֲבוֹדָה שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם עַצְמוֹ, אֶלָּא צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל גַּשְׁמִי שֶׁמְּחוּץ לְהָאָדָם דַּוְקָא,** כמבואר שם בהרחבה שהדבר קשור בכך שעליית הנשמה כתוצאה מהירידה למטה היא דווקא כתוצאה מהחיבור עם הגוף הגשמי (ומשום שלגשמיות יש שורש נעלה ביותר) **הִנֵּה גַּם בְּנוֹגֵעַ לְמַעֲלָה זוֹ** שלכאורה קיימת רק בפעולה גשמית, אפילו על

ביאור בדרך אפשר

זה **נֶאֱמַר ״וּנְשַׁלְּמָה פָּרִים שְׂפָתֵינוּ״, שֶׁבִּ״שְׂפָתֵינוּ״ יֶשְׁנָה גַּם שְׁלֵמוּת זוֹ כוּ׳. וְעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת ״וּנְשַׁלְּמָה פָּרִים שְׂפָתֵינוּ״ עַכְשָׁו,** בזמן הגלות, כאשר לעת עתה אי אפשר להקריב קרבנות, **הִנֵּה בְּקָרוֹב יֵרֶד** מן השמים **בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי[66], וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ[67],** ועבודת הקרבנות תהיה בשלימות **בַּגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.**

״וּבַמֶּה בְּשׁוֹפָר״, שֶׁלֹּא מַסְפִּיק אֲמִירַת פְּסוּקֵי מַלְכֻיּוֹת וְזִכְרוֹנוֹת, הָעֲבוֹדָה שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם עַצְמוֹ, אֶלָּא צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל גַּשְׁמִי שֶׁמְּחוּץ לְהָאָדָם דַּוְקָא, הִנֵּה גַּם בְּנוֹגֵעַ לְמַעֲלָה זוֹ נֶאֱמַר ״וּנְשַׁלְּמָה פָּרִים שְׂפָתֵינוּ״, שֶׁבִּ״שְׂפָתֵינוּ״ יֶשְׁנָה גַּם שְׁלֵמוּת זוֹ כוּ׳. וְעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת ״וּנְשַׁלְּמָה פָּרִים שְׂפָתֵינוּ״ עַכְשָׁו, הִנֵּה בְּקָרוֹב יֵרֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי[66], וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ[67], בַּגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

66) ראה פירש״י ותוס׳ סוכה מא, סע״א. 67) כלשון תפילת המוספין.

אגרות קודש

ב״ה, ערב ר״ה, ה׳תשי״א

הוו״ח אי״א נו״מ מו״ה משה שי׳

שלום וברכה!

מאשר אני בתודה את קבלת מברק הברכה מכמ״ע וכל המברך יתברך בכל הצריך לו בגשמיות וברוחניות.

אף שבפרטות שונים הם התפקידים המוטלים על שרים, חיילים והעם כולו, אבל בעת הכתרת המלך הצד השוה בכולם הוא, אשר כולם מקבלים הם עליהם עול מלכות ועל ידי זה מתקשרים העם והמלך ביחס המלכות, אף שבעצם אין כל ערך ביניהם, וביחוד בנדו״ד בענין ראש השנה, שאז אומר הקב״ה לעמו [ת] מליכוני עליכם.

וכמו שהגוף בריא הוא, רק אם הקישור שלו עם הראש בשלימות הוא - כך השנה ״בריאה״ רק כאשר הקישור שלה עם ראשה בריא.

ז.א. אשר ההחלטות שמקבלים ע״ע בר״ה מתוך קבלת עול אף שאין השכל מסכים, מביאים אותן לפועל במשך השנה.

ומעלת חסיד בזה הוא - חסיד מאיזה סוג שיהי׳: פולני חבד״י מגאליצי׳ וכו׳ - שגם ענין של קבלת עול עושה הוא בשמחה, ובמילא העבודה נעשית בשלימותה.

בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

הרב מנחם שניאורסאהן

מהו סו״ס מצב חינוך הנוער העולה? ואיזה הם דרכי השלום לשפר אותו?

בס"ד. ר"ד בעת הסעודות דראש השנה, ה'תשכ"ט.

רשימה פרטית בלתי מוגה

יום א' דראש השנה

א. על שאלת א' המסובים, האם אפשר לומר שענין "דינא רפיא"[1] שביום ב' דר"ה, מתחיל מיד לאחרי תק"ש דיום א'? השיב כ"ק אדמו"ר שליט"א בחיוב[2].

[א' המסובים אמר, שעל סמך זה אמר "לחיים" ברמז. ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א (בבת־שחוק), שמצינו בשו"ע[3] שבר"ה צריך לפרש כל דבר כו', ולא די ברמז].

ב. דובר אודות לשון אדה"ז בסידורו בנוגע לתק"ש, שלפני "למנצח" כותב "יכין עצמו לתקוע בשופר ויאמר (התוקע) קאַפּיטל זה כו'"[4], ואילו לפני הפסוקים כותב "התוקע מתחיל וגם הקהל יאמרו כל פסוק ופסוק", ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שבנוגע לפסוקים צריך יותר לפרש ש"גם הקהל יאמרו", כיון שאמירת הברכות היא רק ע"י התוקע.

ג. בנוגע למ"ש "ויתודה בלחש" אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א (במענה לשאלות כמה מהמסובים):

א) מפורש בשיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר[5] שענין זה הוא רק במחשבה. וכנראה שהטעם הפשוט הוא כדי שלא יהי' הפסק.

ב) ענין זה שייך רק לתוקע. וע"ד שביוהכ"פ הי' הכה"ג מתוודה על כל עוונות בנ"י[6].

ג) אין בזה נוסח קבוע, והוא בקיצור כו'.

ולהעיר מהחידוש של רבינו הזקן[7] שענין הוידוי יכול להיות גם בתיבה אחת ("חטאתי") בלבד, אף שהוידוי הוא (לא ענין צדדי בתשובה, אלא) ביטוי בדיבור לתשובה שבלב[8] שצ"ל באופן "שיגמור בלבו בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה .. ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו הן במ"ע הן במל"ת"[9].

על שאלת א' המסובים איך אפ"ל וידוי בתיבה אחת, הרי צריך לפרט שוגג ומזיד — ענה כ"ק אדמו"ר שליט"א, שאפשר לומר בלשון שכולל שניהם יחד[10].

[א' המסובים הזכיר את דברי הצ"צ[11], שהוידוי מתקן את גוף החטא, והחרטה מתקנת את החיות והנשמה שבחטא. ובהמשך לזה הזכיר כ"ק אדמו"ר שליט"א הענין שהגופים מחלקים כו'[12]].

ד. כ"ק אדמו"ר שליט"א: בנוגע ל"מקריא" התקיעות — שנזכר בשו"ע אדה"ז[13], וכן נהגו בכל בתי־הכנסת של חסידי חב"ד — הנה בהיותי אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר ברוסטוב[14], ראיתי לראשונה תקיעות ללא מקריא בדיבור[15].

---

1) ראה זח"ג רלא, ריש ע"ב. שער הכוונות ענין ר"ה דרוש ב. פע"ח שער ר"ה פ"א.
2) ראה גם ר"ד יום ב' דר"ה (בעת הסעודות) תשכ"ז ס"ו (תורת מנחם חמ"ח ריש ע' 19).
3) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתקפ"ב ס"ז. וש"נ.
4) ראה גם לקו"ש חל"ט ע' 43 הערה 2.
5) ראה גם לקו"ד ח"א נ, סע"א ואילך. סה"ש תש"ד ע' 31. ס"ע 41 ואילך. סה"מ תש"ד ע' 30.
6) אחרי טז, כא.
7) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתר"ז ס"ד. וראה גם לקו"ש חי"ז ע' 193 ואילך.
8) ראה גם לקו"ש שם ע' 194 (ובהערה 14).
9) תניא אגה"ת פ"א.
10) ראה גם לקו"ש שם ע' 193, ובהערה 9.
11) סהמ"צ מצות וידוי ותשובה פ"א (דרמ"צ לח, ב).
12) ראה רמב"ם הל' שגגות פ"ה ה"ג.
13) או"ח סתקפ"ה ס"י. וש"נ.
14) בשנת תרפ"ד.
15) חסר מה ששאל שלכאורה קשה לומר שזהו מטעם הידור (המו"ל).

[א' המסובים רצה לומר, שענין המקריא (בדיבור) הוא רק כאשר התוקע אינו יודע הכוונות, ולכן לא הי' מקריא אצל הרביים. ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שגם בשנים שהתוקע לא הי' האדמו"ר בעצמו[16], לא היו מקריאים בדיבור[17]].

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) אולי אצל הרביים הי' נוגע יותר שלילת ענין ההפסק.

ה. כ"ק אדמו"ר שליט"א: שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר, שכשאביו, כ"ק אדנ"ע, הי' התוקע, הי' מפסיק בין שברים לתרועה[18]. ולא שאלתיו אם הי' זה מטעמי בריאות, או שכך צ"ל אופן התקיעות.

* * *

ליל ב' דראש השנה

ו. א' המסובים הזכיר המאמר[19] "כל מי שאינו בוכה כו' אין נשמתו שלימה". ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

דובר כבר בארוכה בענין זה אשתקד (וישנם הנחות ומראה־מקומות)[20] — הן בנוגע לשינויי הלשונות, שיש מקומות שבהם נאמר "כל מי שאינו בוכה כו'", ויש מקומות שבהם נאמר רק "מי שאינו בוכה כו'" (בלי תיבת "כל"), והן בנוגע להשייכות לכל הנשמות — שיש בהם חילוקי מדריגות, מנפש דנפש דמלכות דעשי' עד לבחי' החכמה כו'[21] — שאצל כולם ישנו ענין הבכי'[22], אבל ענין זה הוא בכאו"א לפי ערך מדרגת נשמתו (וכמו הענין ד"בכל מאדך"[23], מאד שלך דייקא[24]), וכמובן גם בפשטות, שהרי ענין הבכי' הוא בגלל שהוא לא יכול לסבול כו'[25].

ויש להביא דוגמא וראי' לדבר מנגלה דתורה[26] — ממשנה מפורשת בסוף מסכת מנחות: "נאמר בעולת בהמה אשה ריח ניחוח[27], ובעולת עוף אשה ריח ניחוח[28], ובמנחה אשה ריח ניחוח[29], לומר לך, אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים", והיינו, שיש אמנם חילוקים בין עולת בהמה, עולת עוף ומנחה (סולת), וכמו לגבי שמחת יו"ט, ש"אין שמחה אלא בבשר"[30], ואין יוצאים בו י"ח אכילת בשר אפילו ע"י עוף משובח ביותר, ועאכו"כ סולת; ואעפ"כ הרי הם משתווים — "אחד המרבה ואחד הממעיט".

ז. א' המסובים שאל בנוגע לכתבי האריז"ל על איזה מהם אפשר לסמוך כו', ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שכ"ק אדנ"ע כותב[31] ש"השמונה שערים מוסמך יותר ועליו סומכין כו'".

והזכיר גם את הגהותיו של מהר"י צמח, ואמר שממנו רואים עד כמה יכולים להתעלות כו' ("אויף וויפל מ'קען זיך אויפאַרבעטן"), שמבלי הבט על המאורעות הבלתי־רצויים שאירעו בימי חייו כו', הצליח

16) והוסיף: שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר, שפעם הי' הוא התוקע, ואביו, כ"ק אדנ"ע הי' המקריא.

17) ראה גם תורת מנחם – רשימת היומן ריש ע' קס. וש"נ.

18) ראה אוצר מנהגי חב"ד ר"ה ע' קכב.

19) פע"ח שער תפלת ר"ה פ"ז. סידור האריז"ל סוף סדר הנסירה.

20) תשכ"ח – ראה שיחות ש"פ האזינו, שבת תשובה ס"ט; וא"ו תשרי סל"ט; ר"ד ליל א' דחה"ס (בעת הסעודות) בתחלתו (תורת מנחם חנ"א ע' 32 ואילך; ע' 90; ע' 95). וש"נ.

21) ראה תניא פ"ב; פי"ח.

22) נזכר גם שכאשר ישנו ענין של בכי' ללא הכנה, הרי זה סימן שעכשיו דנים אותו למעלה, ולכן בוכה (פע"ח וסידור האריז"ל שם).

23) ואתחנן ו, ה.

24) ראה תו"א מקץ לט, ריש ע"ד. ובכ"מ.

25) ראה גם שם מג"א צו, ג. ובכ"מ.

26) והוסיף (בבת־שחוק): שהרי תובעים ממני להביא ראי' על כל דבר מנגלה דתורה (וראה גם תורת מנחם חנ"ג ע' 301. וש"נ).

27) ויקרא א, ט.

28) שם, יז.

29) שם ב, ב.

30) פסחים קט, א.

31) סידור (עם דא"ח) שיט, ג. סידור תו"א (קה"ת תשמ"ז) רמג, ג.

להתעלות בלימוד התורה כל כך עד שלמדו עמו חכמת הקבלה[32] (שלא היו לומדים עם כל אחד), ועד שהגהותיו הובאו בתורת החסידות[33].

ח. הרש"ג שאל אם אומרים בברכת המזון – מלבד "הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת כו'" – גם "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב", ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שבודאי אומרים זאת, והראי' מ"יעלה ויבוא", שמלבד "יום הזכרון" אומרים גם "יום טוב מקרא קודש"[34].

* * *

יום ב' דראש השנה

ט. דובר אודות הסידור עם פי' המלות ע"פ דא"ח, שאדמו"ר האמצעי בחר וליקט ממאמרי אדמו"ר הזקן וסידרם בתור "שערים"[35]: שער הציצית, שער התפילין וכו', כפי שנהג בספריו: "שערי אורה" וכו', מלבד "ענין כוונת המקוה"[36] (וכאשר א' המסובים רצה לבאר שזהו לפי ששם יש רק עניני שמות, אמר כ"ק אדמו"ר שאי אפשר לומר כן, שהרי גם בשאר המקומות שבסידור ישנם כוונות הקשורים עם שמות).

י. כ"ק אדמו"ר שליט"א: בסידור הנ"ל[37] מבאר רבינו הזקן שבר"ה חוזרים כל הדברים לקדמותם, ומסתלקים האורות כו', עד לאחרי תק"ש,

– ולהעיר, שיש מקומות שבהם נזכר גם הלשון "תפלות"[38], שעפ"ז הי' אפשר לומר שהאורות חוזרים מיד לאחרי תפלת ערבית בליל א' דר"ה. אבל מפורש להדיא באגה"ק[39]: "הסתלקות האור שמסתלק בליל ר"ה עד אחר התקיעות שיורד אור חדש עליון יותר כו'" –

ושואל, שעפ"ז אינו מובן כיצד נעשה אז קיום העולם, דלכאורה, הרי זה מצב גרוע יותר מכל השנה, דכיון שנסתלק החיות, הי' העולם צריך להתבטל ממציאותו?

ומבאר, שגם בעת סילוק החיות נשאר עדיין חיצוניות החיות, וכמו "קיסטא דחיותא"[40] שנשאר בעת השינה כו'.

ולהעיר מהסיפור[41] שאירע עם גיסתי הרבנית שיינא הי"ד (שהיום הוא ה"יאָרצייט" שלה)[42] ששאלה את זקנה, כ"ק אדנ"ע, איך אפשר שתהי' השינה לכבוד שבת, בה בשעה שבעת השינה אין האדם בעה"ב על עצמו.

ובנוגע לענינו: רואים כאן שגם במעמד ומצב של שינה, כביכול, נפעלים כל הענינים כו', החל מברכת "לשנה טובה כו'" בליל א' דר"ה.

יא. כ"ק אדמו"ר שליט"א: בנוגע לפיוט "אוחילה לא־ל", שלכאורה תוכנו שוה לפיוט "מסוד חכמים כו'"[43] (אא"כ נתקן ע"י פייטנים שונים) – הנה ע"פ המבואר בסידור האריז"ל[44], ש"א־ל" הוא חסד דעתיק וכו' (עד לסיום הפיוט בנוגע להמשכה במלכות), הרי מובן שבפיוט זה נפעל ענין חדש לגמרי.

---

32) ראה "אוצר ישראל" (אייזנשטיין) ח"ט ע' 40 ואילך. וש"נ.
33) ראה – לדוגמא – לקו"ת חוקת נז, ג. ובכ"מ.
34) ראה גם אוצר מנהגי חב"ד ר"ה ע' פד; ע' פו.
35) ראה גם לקוטי לוי"צ אג"ק ע' שלד.
36) חסר הביאור (המו"ל).
37) שער התקיעות – רמה, סע"ג ואילך.
38) ראה תניא אגה"ק סי"ד. לקו"ת דרושי ר"ה נד, סע"ג ואילך. נח, ב.
39) שם בסופו.
40) ראה זח"א פג, א.
41) ראה גם תורת מנחם חמ"ב ע' 113. וש"נ.
42) ראה אודותה – סה"ש תרפ"א ע' 32 הערה 62. וש"נ.
43) ראה גם מכתב עש"ק שובה, ה'תשכ"ב (אג"ק מילואים).
44) במקומו.

בס"ד. שיחת* יום ב' דראש השנה, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א נטל ידיו הק' לסעודה. ואח"כ צוה לנגן הניגון "אבינו מלכנו", "הושיעה את עמך", "ופרצת".

א. כתיב[1] "כי מי גוי גדול וגו'". זהו פסוק בתושב"כ. ומבואר בתושבע"פ – במדרש[2] ובש"ס ירושלמי[3] – שמצד זה נעשים בנ"י "אומה .. שיודעת אופי' של אלוקי'", היינו, שיודעים תכונותיו של הקב"ה, כביכול, ולכן, אע"פ שמנהגו של עולם הוא שקודם דין ומשפט מתנהגים באופן מסויים בנוגע לכמה ענינים, כפי שנתפרטו במדרש וירושלמי שם, הנה אצל בנ"י, כבר בערב ר"ה – ערב הדין ומשפט – "מגלחין שערם[4] ומחתכין צפרניהם, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלין ושותין ושמחין בר"ה, לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס", ויש גורסין[5]: "נסים" (לשון רבים).

ומבואר במפרשי הירושלמי[6] (מפרשים שמביאים בדרושי חסידות) שזהו "אפילו אינן זכאין", ועאכו"כ – הנסים שעושה הקב"ה בהיותם זכאין, שהרי "ועמך כולם צדיקים"[7], "זכאין"[8], ובפרט לאחרי העבודה דחודש אלול, ובחודש אלול גופא – סוף וחותם דאלול, ימי הסליחות, ולאח"ז שני ימים דר"ה, שכל אחד ואחת מישראל נמצא במעמד ומצב של התעוררות תשובה [וגם אם אינו יודע ומרגיש התעוררות זו, בגלל שהיא מכוסה בקליפה, הרי כן הוא מצד אמיתית מהותו של כאו"א מישראל], הרי בודאי שיודעין שהקב"ה עושה להם נסים.

וע"פ המבואר בבית יוסף[9] ש"פירשו גדול מלשון גידל, כלומר, שנתגדלה עם אלקי' ויודעת מדותיו" – מובן, שאין זו השערה בלבד, ועד להשערה הקרובה לודאי, אלא זוהי ידיעה וודאית, דכיון שזוהי אומה שנתגדלה ביחד ("זיך געהאָדעוועט"), כביכול, עם הקב"ה, הרי היא יודעת היטב את מדותיו.

ולכן שמחים בנ"י בר"ה שמחה גדולה, כיון שבטוחים שתהי' שנה גדולה – השפעה גדולה בכל הענינים, הן ברוחניות והן בגשמיות, ובאופן שלא רק בני וחיי, אלא גם מזוני יהיו באופן של רויחי, "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה"[10].

* * *

ב. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה תקעו בחודש שופר.

* * *

ג. בהאמור לעיל בדברי הבית יוסף שבנ"י הם אומה "שנתגדלה עם אלקי'", ישנו ענין פנימי ועמוק יותר – פירוש המגיד על הפסוק[11] "עשה לך שתי חצוצרות כסף", שקאי על כנס"י והקב"ה שהם "שתי חצאי צורות", כפי שנדפס באור תורה להרב המגיד בפ' בהעלותך[12], ונתבאר בארוכה ברשימות הצ"צ לתהלים[13], ובארוכה יותר – בהמשך תער"ב[14].

[וענין זה הוא עמוק יותר ממארז"ל[15] על הפסוק[16] "גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלקינו", "אימתי הוא גדול כשהוא בעיר אלקינו", כי, במארז"ל זה מדובר רק אודות גדלותו של הקב"ה שנעשית ע"י "עיר

---

*) שיחה זו התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א הגהתה (המו"ל).
1) ואתחנן ד, ז־ח.
2) יל"ש עה"פ (רמז תתכה) – הובא בטור או"ח סוסתקפ"א.
3) ר"ה פ"א ה"ג.
4) כן היא הגירסא שהובאה בספר בינה לעתים דרוש ב' (ראה אג"ק ח"א ע' יב).
5) יל"ש וירושלמי שם.
6) קה"ע שם.
7) ישעי' ס, כא. וראה סנהדרין ר"פ חלק.
8) תרגום שם.
9) לטור שם.
10) ברכה הג' דברהמ"ז.
11) בהעלותך יו"ד, ב.
12) סקל"ד.
13) יהל אור ס"ע שנז ואילך.
14) ח"ב פשפ"ד ואילך.
15) ראה זח"ג ה, א. זו"ח תשא מד, א.
16) תהלים מח, ב.

אלקינו״, ואילו בתורת המגיד הנ״ל מדובר אודות מציאותו של הקב״ה, כביכול, שבהיותו לעצמו, ללא כנס״י, אינו אלא כמו חצי צורה[17]].

וענין זה קשור עם ר״ה, שבו נעשה הענין ד״תמליכוני עליכם״[18], והקב״ה נעשה ״מלך ישראל״ — כי, ״אין מלך בלא עם״[19], כך, שמציאות המלך נעשית ע״י העם[20], ולאידך גיסא, כל מציאות העם היא היותם עמו של המלך, ונמצא, שהמלך והעם הם מציאות אחת: מציאות המלך תלוי׳ בהעם, ומציאות העם היא היותם עמו של המלך.

וכן הוא בספירת המלכות למעלה — שמחד גיסא, לית לה מגרמה כלום[21], ולאידך גיסא, על ידה נמשכת ריבוי השפעה בכל העולמות.

וכן הוא בענין המלכות בעבודה — קבלת עול — דאף שלכאורה הרי זה ענין נמוך שאין בו תענוג כו׳, הרי ידוע שדוקא ע״י העבודה דקבלת עול ממשיכים מעצם התענוג, ונמשך בכללות קיום התומ״צ, שיהי׳ מתוך תענוג ושמחה.

וזהו ענין התשובה שבעשי״ת שבאה מיד לאחרי הקבלת עול דר״ה — תשובה עילאה שהיא בשמחה[22], ובאה בפועל בלימוד התורה, עלי׳ נאמר[23] ״פקודי ה׳ ישרים משמחי לב״, ומלימוד התורה נמשך גם בקיום המצוות, שהרי ״גדול תלמוד שמביא לידי מעשה״[24], וזהו הטעם שבעשי״ת מהדרים כל בנ״י גם בענינים שאינם מהדרים בהם בשאר ימות השנה[25], והיינו לפי שעשי״ת באים לאחרי הקב״ע דר״ה שממשיך תענוג והידור בכללות קיום התומ״צ.

*

ד. בנוגע לב׳ ימי ר״ה, הנה לכאורה העיקר הוא היום הראשון, ועד שב׳ הימים נקראים ״יומא אריכתא״[26], והיינו, שהיום הראשון הוא יום ארוך שכולל גם את היום השני; אבל אעפ״כ מצינו מעלות גם ביום ב׳ דר״ה לגבי יום א׳ דר״ה — ובשתים:

א) ביום ששי של ששת ימי בראשית (א׳ תשרי, ר״ה) — ״הי׳ העולם חסר״[27], וכשבאת שבת, נעשה הענין ד״ויכולו גו׳״[28], שלימות הבריאה. ומזה מובן גם בנוגע לב׳ ימי ר״ה שבכל שנה (שהרי בכל שנה חוזרים כל הדברים לקדמותם[29], ונעשה חידוש כל הבריאה כמו בפעם הראשונה) — שיום א׳ דר״ה (שהוא כמו יום ששי דשי״ב) הוא עדיין חסר, ואילו ביום ב׳ דר״ה (שהוא בדוגמת יום השבת דשי״ב) נעשה ענין השלימות.

ב) מסופר בנחמי׳[30] אודות יום א׳ דר״ה: ״ויאמר נחמי׳ .. לכל העם היום קדוש הוא לה׳ אלקיכם אל תתאבלו ואל תבכו .. לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות גו׳ וילכו כל העם לאכול ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה״; ״וביום השני (של ר״ה) .. וימצאו כתוב בתורה אשר צוה ה׳ גו׳ אשר ישבו בני ישראל בסוכות בחג בחודש השביעי״, וצוו אשר ישמיעו קול לחוג את חג הסוכות[31], והיינו, שההכנות לחג הסוכות התחילו ביום ב׳ דר״ה.

---

17) חסר קצת (המו״ל).
18) ר״ה טז, סע״א. וש״נ.
19) רבינו בחיי עה״פ וישב לח, ל. ועוד. תניא שעהיוה״א רפ״ד. ובכ״מ (נסמן בתורת מנחם סה״מ תשרי ע׳ רלד הערה 86).
20) ברשימת ההנחה: ומה שמצינו בגמרא במסכת נדרים (כד, א) שהמלך אינו נהנה מן העם — הרי זה דוקא קודם שנעשה מלך, אבל לאחרי שנעשה מלך, הרי זה ע״ד שמצינו בכה״ג (יומא יח, א. וש״נ) ״גדלהו משל אחיו״ (קטע זה אינו ברור).
21) ראה זהר ח״א לג, ב. קפא, א. רמט, ב. ח״ב רטו, א. ריח, ב. ע״ח ש״ו (שער העקודים) פ״ה.
22) תניא אגה״ת ספי״א.
23) תהלים יט, ט. וראה תענית ל, סע״א.
24) קידושין מ, ב. וש״נ.
25) ראה שו״ע אדה״ז או״ח סתר״ג. וש״נ.
26) ראה שם סת״ר ס״ג ואילך. וש״נ.
27) פרש״י בראשית ב, ב. פרש״י מגילה ט, א (ד״ה ויכל). תוד״ה חצבה — סנהדרין לח, א. וראה ב״ר פ״י, ט ובמת״כ שם (ד״ה שאנן) בשם ״חז״ל״.
28) בראשית ב, א.
29) ראה פע״ח שער ר״ה. שער הכוונות ענין ר״ה. לקו״ת נצבים נא, ב. סידור (עם דא״ח) שער התקיעות רמו, א ואילך. ובכ״מ.
30) ח, ט־יב.
31) שם, יד־טו ובפרש״י.

והענין בזה – שאע"פ שר"ה הוא "בכסה"[32], והשמחה דר"ה מכוסה ברעדה, כמ"ש[33] "וגילו ברעדה", מ"מ, כיון שבחג הסוכות, "ליום חגינו"[33], מתגלים הענינים שהיו בר"ה "בכסה"[34], הרי מוכרח להיות כבר בר"ה מעין הגילוי דחג הסוכות. וענין זה מודגש יותר ביום ב' דר"ה, שבו התחילו ההכנות לסוכות, כנ"ל.

וענין זה מובן גם מהשייכות של ב' ימי ר"ה לב' הימים דשמע"צ ושמח"ת, שקביעותם באותם ימי השבוע[35] – שהרי השמחה דשמע"צ היא באופן ד"גילו ברעדה" לגבי השמחה דשמח"ת[36].

וכיון שביום ב' דר"ה מתחיל כבר ענין הגילוי, הרי מובן, שהקב"ה ממשיך כבר בגילוי את כל ההשפעות דר"ה, ולכן יכולים בנ"י לשמוח בשמחה גלוי'.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

כן ישמח ה' לבב כל אחד ואחת מישראל בכל המצטרך להם, בכל מילי דמיטב, מנפש ועד בשר,

ועד לנקודה העיקרית – גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, שתתקרב ע"י שמחת בנ"י, דכיון ששמחה פורצת גדר[37], הרי היא פורצת גדרו של עולם, ופועלת ש"יעלה הפורץ לפנינו"[38], דא מלכא משיחא, יבוא ויגאלנו בקרוב ממש, בעגלא דידן.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון הכנה. ניגון רבינו הזקן בן ד' הבבות (בבא הד' – פ"א), "ניע זשוריצי כלאָפּצי", "והריקותי לכם ברכה".

לאחרי ברכת המזון, תפלת ערבית והבדלה – נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א בידו הק' לכל אחד מהמסובים מ"כוס של ברכה"].

בס"ד. שיחת ש"פ וילך, שבת שובה, וא"ו תשרי, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

א. שבת שובה הוא א' מז' הימים שבין ר"ה ליוהכ"פ, שבהם ישנם כל שבעת ימי השבוע, ששת ימי החול ויום השבת. – בעשרת ימי תשובה יכולים אמנם להיות שתי שבתות, אבל בז' הימים שבין ר"ה ליוהכ"פ יש שבת א', לא פחות ולא יותר.

וענין זה מתאים גם עם המבואר בכתבי האריז"ל[1] שבימים שבין ר"ה ליוהכ"פ נעשה התיקון של כל ימי השנה: ביום ראשון שבין ר"ה ויוהכ"פ נעשה התיקון של יום ראשון שבכל שבועות השנה, וכן ביום שני וכו', ומזה מובן, שבימים שבין ר"ה ליוהכ"פ צריכים להיות כל שבעת ימי השבוע – שהרי צריכים לתקן את כולם; אבל אין צורך בימים נוספים, שהרי כבר נתתקנו כל שבעת ימי השבוע, וכיון שאין צורך – אין ימים נוספים, שהרי "ימים יוצרו ולו אחד בהם"[2], ובלשון חז"ל: "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה"[3], כי "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו"[4], "בראשית – בשביל ישראל ובשביל התורה"[5].

---

32) תהלים פא, ד. וראה ר"ה ח, סע"א ואילך. וש"נ.
33) שם ב, יא. וראה לקו"ת נצבים מז, א ואילך. ובכ"מ.
34) ראה לקו"ת דרושי ר"ה נד, סע"ג ואילך. ובכ"מ.
35) ראה גם תורת מנחם חמ"ז ע' 280. וש"נ.
36) ראה גם תורת מנחם חנ"א ע' 230. וש"נ.
37) ראה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך. ועוד.
38) ע"פ מיכה ב, יג. וראה ב"ר פפ"ה, יד וברש"י שם. אגדת בראשית ספס"ג.

1) שער הכוונות דרושי ר"ה (קודם דרוש א'). סידור האריז"ל (עשי"ת).
2) תהלים קלט, טז. וראה לקו"ש חט"ז ע' 273. וש"נ.
3) שבת עז, ב.
4) אבות ספ"ו.
5) פרש"י ורמב"ן ר"פ בראשית. ובכ"מ.

ב. והנה, ז' ימים אלו – מחד גיסא, נכללים הם בעשרת ימי תשובה, שמזה מובן שיש ענין משותף בכולם; ולאידך גיסא, יש גם חילוק ביניהם, שהם ג' גדרים שונים: ר"ה, יוהכ"פ, וז' הימים שביניהם.

ובפרטיות יותר: נוסף על הביאור[6] בדיוק לשון חז"ל[7] "עשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ" (אף שלכאורה יש רק ז' ימים בין ר"ה ליוהכ"פ), כיון שבר"ה ויוהכ"פ ישנם ב' ענינים: (א) ענינם העיקרי של ר"ה ויוהכ"פ, למעלה מענין התשובה, שמצדו הם למעלה מהימים ש"בין ר"ה ליוהכ"פ" שענינם הו"ע התשובה, (ב) ענין התשובה שבהם, שמצדו נכללים גם הם ב"עשרת ימי תשובה" – הנה גם בנוגע לענין התשובה (שזהו הענין המשותף שבכל עשי"ת) גדלה מעלת התשובה דר"ה ויוהכ"פ לגבי מעלת התשובה דז' הימים שבין ר"ה ליוהכ"פ.

ומתאים גם עם המבואר בכתבי האריז"ל[8] ש"הימים שבין ר"ה ויוהכ"פ הם כמו חול המועד, ואסורים במלאכה רק בעסק התורה והתשובה כו'" – כי, בחול המועד יש יו"ט לפניו ויו"ט לאחריו, ועד"ז בנוגע לז' ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ, שיש יו"ט לפניהם – ר"ה, ויו"ט לאחריהם – יוהכ"פ.

ג. ויש לבאר בדרך אפשר תוכן ענינם של ג' זמנים אלו:

בז' הימים שבין ר"ה ליוהכ"פ צ"ל בכל יום ענין הוידוי. ואע"פ שביום השבת שבז' ימים אלו אין אומרים וידוי[6], הרי יום השבת אינו ביום מיוחד מז' ימים אלו, שהרי בכל שנה חל יום השבת ביום אחר מז' הימים שבין ר"ה ליוהכ"פ, ונמצא, שבנוגע לז' הימים ישנו ענין הוידוי בכל אחד מהם.

משא"כ ר"ה – אין בו אמירת וידוי[6]. וגם הענין ד"יתודה בלחש" בעת התקיעות – הרי מבואר בלקוטי דיבורים[9] שזהו ענין הגעגועים כו'.

ויוהכ"פ – אף שאומרים בו וידוי, הרי זה ענין של יו"ט (וכמבואר בשיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר[10] אודות הנהגת אביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, שבליל יוהכ"פ לא הי' "אָנגעצויגן" כ"כ), ועד שהשטן אינו מקטרג ביום זה[11]; ולכן ישנו גם הענין דלבישת קיטל, כיון שנמצאים במעמד ומצב בדוגמת מלאכים[12].

והענין בזה:

ר"ה קשור עם הענין ד"במי נמלך בנשמותיהם של צדיקים"[13] – שענין זה הוא קודם בריאת העולם, אבל באופן שאצל הנשמות יש כבר ידיעה אודות העולם, דאל"כ לא שייך שימלכו בהם אודות בריאת העולם, והיינו, שיש אצלם עלוליות (בלשון חוקרי ישראל)[14] ואפשריות (בלשון הקבלה) על מציאות העולם.

ולכן אין בר"ה ענין של וידוי – כיון שלא שייך ענין של חטא, שהרי מדובר אודות נשמותיהם של צדיקים, "ועמך כולם צדיקים"[15], ועד שגם הידיעה אודות מציאות העולם (קודם שנברא בפועל) היא כפי ש"עולם על מילואו נברא"[16]; אבל אעפ"כ צריך להיות ענין התשובה – בגלל עצם הידיעה אודות העולם.

וכדאיתא בזהר[17] על הפסוק[18] "שיר המעלות ממעמקים קראתיך הוי'", "בשעתא דברא קוב"ה עלמא בעי למברי בר נש, אמליך באורייתא, אמרה קמי' .. האי בר נש זמין הוא למחטי קמך וכו', אמר לה, וכי למגנא אתקרינא א־ל[19] רחום וחנון ארך אפים", ומסיים: "ועד לא ברא קוב"ה עלמא, ברא תשובה,

---

6) ראה שיחת ש"פ האזינו, שבת תשובה דאשתקד ס"ג (תורת מנחם חנ"א ע' 28). וש"נ.
7) ר"ה יח, א. וש"נ.
8) סידור האריז"ל (שם).
9) ח"א נא, ב. וראה גם תורת מנחם חנ"ד ע' 3. וש"נ.
10) ראה תורת מנחם – רשימת היומן ע' קסח. וש"נ.
11) יומא כ, רע"א. וש"נ.
12) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתר"י ס"ט. וש"נ.
13) ב"ר פ"ח, ז. רות רבה רפ"ב.
14) ראה גם תורת מנחם חמ"ח ע' 129. וש"נ.
15) ישעי' ס, כא. וראה סנהדרין ר"פ חלק.
16) ראה ב"ר פי"ב, ו. פי"ג, ג. פי"ד, ז.
17) ח"ג סט, ב. וראה ד"ה שיר המעלות ממעמקים דש"ת תש"ג (סה"מ תש"ג ע' 18 ואילך). וראה גם סה"מ תרפ"ט ס"ע 149. וש"נ.
18) תהלים קל, א.
19) תשא לד, ו.

אמר לה לתשובה, אנא בעינא למברי בר נש בעלמא, על מנת דכד יתובון לך מחוביהון, דתהוי זמינא למשבק חוביהון ולכפרא עלייהו"; אלא שזהו ענין התשובה כפי ש"קדמה לעולם"[20].

ולאח"ז באים ז' הימים שבין ר"ה ליוהכ"פ – שבעת ימי השבוע, שהם כנגד שית אלפי שנין דהוי עלמא ואלף השביעי[21], ובכללות יותר – ז' שמיטות (וזה העולם הוא שמיטה שני'[22]). ומובן, שכאשר ישנה כבר מציאות העולם, אזי צ"ל ענין של בקשת סליחה ומחילה כו' (ענין הוידוי), כי, ענין העולם, אפילו עולם האצילות, הרי זה כבר לשון העלם[23], ולכן נקרא עולם האצילות בשם אלקות, ולא בשם "אלקה"[24].

ולאחרי ז' הימים בא יוהכ"פ, "שבת שבתון"[25] (ובזה גופא ישנו הענין ד"שבת שבתון היא לכם", ולמעלה מזה, "שבת שבתון הוא לכם"[26], ועד ל"יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"[27]) – כדאיתא במדרש[28] שזהו הענין ד"יום אחד"[29], שהקב"ה הוא "יחיד בעולמו"[30], ועד ל"יחיד" שלמעלה מאחד[31].

ד. וג' דרגות אלו ישנם גם בעבודת כל יום ויום:

בהתחלת היום ישנו הענין ד"וישכם לבן בבוקר"[32], שזוהי דרגא נעלית ביותר – למעלה מהעולם, ע"ד עלה במחשבה כו'; ולא כטעות העולם[33] שבהתחלת היום העבודה היא קשה יותר, אלא אדרבה, שאז נרגש יותר הענין ד"נשמה שנתת בי טהורה היא"[34].

ולאח"ז באה כללות העבודה במשך היום – שהרי לאחרי ההליכה "מבית הכנסת לבית המדרש"[35], צ"ל הענין ד"הנהג בהן מנהג דרך ארץ"[36], לצאת לעולם שיש בו העלם והסתר כו' [ועד שאמרו רז"ל[37] "על כרחך אתה חי" (בכח ה"מפליא לעשות .. (ש)קושר דבר רוחני בדבר גשמי"[38]), ויש צורך בזהירות גדולה כו'], כדי לעשות לו ית' דירה בתחתונים[39],

ולאחרי כן, בסוף עבודת היום, לאחרי שמשלים עבודתו ועורך חשבון צדק כו' – אזי נעשה הענין ד"בידך אפקיד רוחי"[40], ועז"נ[41] "ברוך אתה בצאתך", באופן של הוספה מרובה לגבי המעמד ומצב ד"ברוך אתה בבואך", ואז ישנו ענין השינה (שזהו כמו מעמד ומצב של נשמה ללא גוף), אשר, ע"פ המבואר בספרים[42] הרי זה ענין נעלה בעבודת ה', ועי"ז באים למעלה גדולה יותר[43].

ונמצא, שהמעמד ומצב שבהתחלת היום הוא בדוגמת ר"ה; העבודה במשך כל היום היא בדוגמת ז' הימים שבין ר"ה ליוהכ"פ, וגמר עבודת היום היא בדוגמת יוהכ"פ.

ה. ויש להוסיף, שהענין דיוהכ"פ ("שבת שבתון") ישנו גם בכל שבת ושבת (שבו נעשית שלימות העבודה – "ויכולו"[44] – דכל ימי השבוע, ובאופן ש"נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית"[45]) – לאחרי חצות היום, שזהו"ע "רעוא דרעוין"[46].

---

20) פסחים נד, א. ועוד.
21) ראה רמב"ן בראשית ב, ג.
22) ראה תו"א שמות נא, ד. סה"מ תרפ"ד ע' רמח ואילך. וש"נ. וראה גם אג"ק חי"ד ס"ע שסב ואילך.
23) ראה המשך וככה תרל"ז פע"ו (סה"מ תרל"ז ח"ב ס"ע תקפא ואילך). וש"נ.
24) שם פע"ח (שם ע' תקפה).
25) אחרי טז, לא. אמור כג, לב.
26) ראה לקו"ת נצבים נב, א.
27) תמיד בסופה.
28) ב"ר פ"ג, ח.
29) בראשית א, ה.
30) ב"ר שם. הובא בפרש"י עה"פ.
31) ראה תו"א וארא נה, ב. ובכ"מ.
32) ויצא לב, א. וראה תו"א ס"פ ויצא. ובכ"מ.
33) ראה גם לקו"ת תבוא מג, סע"ב.
34) ברכת "אלקי נשמה" בברכות השחר (ברכות ס, ב).
35) ברכות בסופה. וש"נ.
36) שם לה, ב.
37) אבות ספ"ד.
38) רמ"א או"ח ס"ו סוס"א.
39) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ.
40) תהלים לא, ו.
41) תבוא כח, ו.
42) ספרי עבודה ובפרט ספרי קבלה.
43) ראה גם התוועדויות תש"נ ח"ד ע' 90 ואילך. תשנ"ב ח"ב ע' 125 ואילך. וש"נ.
44) בראשית ב, א.
45) שבת קיט, ריש ע"ב.
46) ראה המשך תרס"ו ע' תקמב ואילך.

ו"מיני' מתברכין כולהו יומין"[47], כל ימי השבוע, וכל ימי השנה – שגם כאשר יוצאים לעבודה בעולם, יהי' כח לברר את העולם כו'.

וזהו גם ענין י"ג מדות הרחמים שמאירים ב(חודש אלול, ובפרט בעשי"ת ו)יוהכ"פ[48], החל מ"הוי' הוי'"[19] (ב"פ), ופסיק טעמא בגווייהו[49], א' קודם שיחטא וא' לאחרי שיחטא[50] – שגם אז יהי' בכחו לפעול ולברר כו'.

ועי"ז נמשכת גם הרחבה בכל הענינים, החל מברכת חתימה וגמר חתימה טובה על כל השנה כולה, ובאופן שתומשך ברכת ה' בריבוי ושפע גדול הלוך ומוסיף ואור, בנוגע לעבודה הרוחנית, ועל ידה יומשך השפע גם בגשמיות, בכל מילי דמיטב בכל המצטרך לכאו"א מנפש ועד בשר.

* * *

ו. דובר לעיל[51] אודות מארז"ל[52] שהובא בטור[53] על הפסוק[54] "כי מי גוי גדול וגו'", "איזו אומה כאומה זו שיודעת אופי' של אלוקי'", היינו, שבנ"י יודעים את תכונותיו של הקב"ה, שלכן "אוכלין ושותין ושמחין בר"ה, לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס" (או כהגירסא: "נסים"), ומבואר בבית יוסף[55], ש"פירשו גדול מלשון גידל, כלומר, שנתגדלה עם אלקי' ויודעת מדותיו".

והדיוק בזה – שנתגדלה עם אלקי', ולא רק אצל אלקי', שהרי יכול להיות שגדל אצל פלוני, אבל פלוני גדול ממנו, ולאו דוקא שמכירו כו', ורק כאשר גדל ביחד עמו, אזי מכירו כו'.

וזהו גם מה שבנ"י נקראים "אחים" ו"רעים" להקב"ה[56], כלשון הכתוב[57]: "אחי ורעי", והיינו, שנוסף לכך שבנ"י הם "אחי", שענין זה יכול להיות גם באופן שישנו אח גדול יותר שמחוייב בכבודו, כמ"ש[58] "כבד את אביך", "לרבות אחיך הגדול"[59], ועד לכבוד שהוא מעין כבודו של מקום[60] – הרי הם גם "רעי", וענין הריעות הוא בהתאם לתוכן הענין שנתגדלה עם אלקי'.

ונתבאר לעיל שענין זה קשור עם ר"ה, שאז מבקש הקב"ה מבנ"י "אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם"[61] – "תמליכוני" דייקא, ולא "שאמלוך עליכם", והיינו, שמבקשים מבנ"י (לא רק להתפלל על ענין המלכות, ואז ימלא הקב"ה את תפלתם וימלוך עליהם, אלא) לפעול את ענין המלכות, ועכצ"ל שיש בכחם לעשות זאת, דאל"כ, לא שייך לבקש מהם לעשות זאת (וכמשל המבקש מחבירו לבנות לו בית, שזהו דוקא כאשר יש בכחו לעשות זאת).

והענין בזה – שמחשבתן של ישראל קדמה לעולם[62], שנברא בשביל התורה ובשביל ישראל[5], כך, שבנ"י הם למעלה מכל עניני העולם הקשורים עם ספירת המלכות ונמשכים ממנה, וכמאמר[63] "אין מלך בלא עם", וכפי שמביא רבינו הזקן בשער היחוד והאמונה[64] ש"פי' עם מלשון עוממות", והיינו, שהענין ד"ה' אלקיך אש אוכלה"[65] הוא אצלם באופן של עוממות, בהעלם ולא בגילוי, אבל בנ"י הם למעלה מכל ענינים אלו, ולכן יכולים לפעול כל הענינים, כולל גם ענין המלוכה – "מלוך על העולם כולו", לאחרי שנעשה "מלך ישראל"[66].

---

47) זח"ב סג, ב. פח, א.
48) ראה לקו"ת האזינו עח, ג.
49) זח"ג קלח, א.
50) ר"ה יז, ב. הובא בפרש"י עה"ת תשא לד, ו.
51) שיחת יום ב' דר"ה בתחלתה (תורת מנחם חנ"ד ע' 17).
52) יל"ש עה"פ (רמז תתכה). ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג.
53) או"ח סו"ס תקפא.
54) ואתחנן ד, ז־ח.
55) כפי שהאריך החיד"א (בשה"ג ח"א בערך ר"י קארו) בגודל מעלתו, שנתקבל לפוסק שנתפשטו הוראותיו כו', וזכה למגיד המלאך הדובר בו כמפורש בס' מגיד מישרים וכו'.
56) ראה זהר ח"ב נה, ריש ע"ב. ח"ג ז, ב. ועוד.
57) תהלים קכב, ח.
58) יתרו כ, יב. ואתחנן ה, טז.
59) זח"ג פג, א. סהמ"צ להרמב"ם שורש ב. וראה כתובות קג, א. וראה גם תורת מנחם – רשימת היומן ע' רפו הערה א. וש"נ.
60) ראה לקו"ש חל"ו ע' 90 ואילך. וש"נ.
61) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.
62) ב"ר פ"א, ד. ועוד.
63) רבינו בחיי עה"פ וישב לח, ל. ועוד. תניא שעהיוה"א רפ"ז. ובכ"מ (נסמן בתורת מנחם סה"מ תשרי ע' רלד הערה 86).
64) רפ"ז.
65) ואתחנן ד, כד. וראה לקו"ת ר"פ אחרי. ובכ"מ.
66) נוסח תפלת ר"ה.

ז. וענין זה שייך גם למצות תפילין:

מבואר במאמר ד"ה תפילין דמארי עלמא[67], שתפילין הו"ע התכשיטין, שעל ידם ניתוסף אצל המתקשט בהם (ועד לתפילין של ראש, שעל ידם ניתוסף עילוי גם בראש), וכפי שמצינו בגמרא[68] "מכוערות שבהם .. אומרות .. ובלבד שתעטרונו בזהובים", "שאחרי הנישואין תתנו לנו תכשיטין"[69], שעי"ז ניתוסף אצלן עילוי גדול יותר.

והרי נוסף על התפילין דבנ"י, ישנם גם התפילין של הקב"ה (כמארז"ל[70] על הפסוק[71] "וראית את אחורי", "הראהו קשר של תפילין"), שעל זה אמרו בגמרא[72]: "תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו .. ומי[73] כעמך ישראל גוי אחד בארץ .. כי[54] מי גוי גדול ומי גוי גדול" — שזהו הפסוק שהובא במדרש הנ"ל בנוגע למעלתם של ישראל שיודעים אופי' של אלקי'; ועי"ז נעשה ענין הנחת תפילין אצל הקב"ה, בחי' ז"א, שנמשך בו מבחי' המוחין דאו"א[74].

וע"פ המבואר בתוס'[75]: "זה שיסד הפייטן .. טוטפת כלילו גדלי", (תפילין של הקב"ה של ראש הן כתר שלו) היינו, שע"י התפילין פועלים המשכת ענין הכתר (וכמבואר בד"ה יביאו לבוש מלכות[76], ש"הכתר .. אין להמן שליטה שם, ולא נעשה רק ע"י ישראל") — הרי זה קשור עם ענין ההכתרה שפועלים בנ"י בר"ה.

ובמילא הרי זה קשור גם עם כל עשי"ת — שהרי מבואר בלקו"ת[77] בנוגע לר"ה ויוהכ"פ, ש"יוהכ"פ נק' ג"כ ראש השנה בכתוב[78], והוא בחי' נשמה ופנימיות .. ובר"ה בסוד החיצונית", ומזה מובן, שענין ההכתרה נפעל במשך כל הימים שבין ר"ה ויוהכ"פ, שהם כולם בהמשך אחד.

ח. וענין זה נפעל גם בשבת שובה, ובאופן של הוספה לגבי ענין התפילין שישנו בימות החול, כי, אע"פ ששבת לאו זמן תפילין[79], הרי הסיבה לכך היא לפי שענין התפילין, "והי' לך לאות גו'"[80], נפעל ע"י יום השבת שהוא בעצמו "אות"[81], וא"כ, הרי זה באופן נעלה יותר מאשר בימות החול, כיון שבהם נפעל ענין זה רק במשך הרגעים שבהם מניחים תפילין, משא"כ ביום השבת הרי זה במשך כל הרגעים של המעת־לעת[82].

וכל זה — נוסף על מעלת יום השבת ש"אין עצב בה"[83], אלא ישנו רק ענין של שמחה ותענוג,

וקשור גם עם ענין השופר, מלשון "שפרו מעשיכם"[84], שהו"ע התענוג[85], וכן עם כללות "חודש השביעי"[86], מלשון שובע[87], שהו"ע התענוג[88],

והרי זהו העילוי דלעתיד לבוא — ש"כל המעדנים מצויין כעפר"[89], ויעסקו בלימוד התורה מתוך מנוחה ותענוג, ו"תרבה הדעה והחכמה והאמת, שנאמר[90] כי מלאה הארץ דעה את ה'", כמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה[91], ובהל' מלכים מביא גם סיום הכתוב[90]: "כמים לים מכסים"[92], בביאת משיח צדקנו.

* * *

67) סה"מ תרנ"ג ע' רלג ואילך.
68) תענית בסופה.
69) פרש"י שם.
70) ברכות ז, סע"א. וש"נ. הובא בפרש"י עה"פ.
71) תשא לג, כג.
72) שם ו, א. וש"נ.
73) דברי הימים־א יז, כא.
74) ראה סה"מ שם ע' רמט ואילך.
75) ד"ה מי כעמך ישראל — ברכות שם (ובשפתי חכמים לשם).
76) תו"א מג"א צב, סע"א.
77) דרושי ר"ה נח, א.
78) יחזקאל מ, א.
79) ראה שו"ע אדה"ז או"ח רסל"א. וש"נ.
80) בא יג, ט.
81) תשא לא, יג.
82) חסר קצת (המו"ל).
83) ראה ירושלמי ברכות פ"ב סה"ז. הובא בתוד"ה מ"ד — מו"ק כג, ב.
84) ויק"ר פכ"ט, ו.
85) ראה לקו"ת דרושי ר"ה נד, ג. ובכ"מ.
86) אמור כג, כד. ועוד.
87) ויק"ר שם, ח.
88) ראה אוה"ת דרושי ר"ה ע' ב'תפג. ועוד.
89) רמב"ם הל' מלכים בסופן.
90) ישעי' יא, ט.
91) ספ"ט.
92) ראה גם תורת מנחם חנ"ג ע' 304 ואילך. וש"נ.

ט. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה שובה ישראל.

* * *

י. בפרשת השבוע[93] נאמר "לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' אלקיכם" — שהחידוש בזה הוא (לא בספר התורה כשלעצמו, אלא) בהשייכות של ספר התורה עם הארון ("מצד ארון גו'"), שבו היו הלוחות.

והענין בזה:

בנוגע ללוחות, שגדלה מעלתן על מעלת הס"ת, יש לוחות ראשונות ולוחות שניות: לוחות ראשונות — היו "מעשה אלקים"[94], משא"כ לוחות שניות שבהם נאמר למשה "פסל לך שני לוחות אבנים"[95]. — הקב"ה הראה אמנם למשה מהיכן לפסול את הלוחות[96], אבל אעפ"כ הי' זה באופן ד"פסל לך", ולא כמו לוחות ראשונות שהיו "מעשה אלקים"; אבל לאידך גיסא יש גם מעלה בלוחות שניות, שהיו באופן ד"כפלים לתושי'"[97] — לא רק ב' פעמים ככה, אלא בריבוי שבאין ערוך, "הלכות מדרש ואגדות כו'"[98].

ומעלה נוספת בלוחות שניות — שמצדם דוקא היתה מונחת ס"ת (משא"כ לוחות ראשונות, גם להדעה ששברי הלוחות היו מונחים בארון[99], הרי זה רק שברי לוחות, ולא הלוחות כפי שהם מצד עצמם):

הלוחות עצמם — עם היותם בדרגא נעלית יותר, אותיות החקיקה[100], הרי בהם כלולים כל עניני התורה רק בדרך כלל וברמז[101], ואילו בס"ת באים כל פרטי הענינים — שזהו מה שנוגע לתכלית הכוונה: "אשר אנכי מצוך היום לעשות"[102], ענין המעשה. ולכן יש מעלה יתירה כשמצד הלוחות מונחת גם ס"ת.

וענין זה הוא בלוחות שניות דוקא — כי:

לוחות ראשונות שייכים למדריגת צדיק, שהרי לוחות ראשונות ניתנו במ"ת, שהו"ע הגירות[103], "כקטן שנולד"[104], שאז לא שייך ענין של חטא; משא"כ לוחות שניות (לאחרי ש"סלחתי כדברך"[105]) שייכים למדריגת בעל תשובה, ועד לעיקר התשובה — לא רק "סור מרע", אלא גם "עשה טוב", שזהו"ע תשובה מאהבה, שעל ידה "זדונות נעשים לו כזכיות"[106].

וזהו שדוקא בלוחות שניות ישנה המעלה שמצדם מונח ס"ת — כי, המעלה בס"ת שבה מתגלים כל הפרטים שייכת בעיקר ללוחות שניות, ששייכים לענין התשובה, שעי"ז נעשה הבירור בכל הענינים, אפילו בהזדונות.

ובהתאם לכך, הנה בעמדנו בשבת שובה, יש להתעכב על פירוש רש"י בפסוק זה. וכמדובר כמ"פ, שאף שבפירוש רש"י יש גם "יינה של תורה" (כדברי רבותינו נשיאינו[107]), רזין ורזי רזין, הרי עיקר מטרתו של רש"י היא — כפי שאומר בעצמו[108] — "אני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא", ולכן לכל לראש צ"ל הלימוד ע"ד הפשט.

יא. הביאור בפירוש רש"י:

א) "לקוח", "כמו זכור שמור הלוך",

— שכיון שלשון מקור ("לקוח") שולל את ענין הפעולה, יש מקום לפרש ש"לקוח" אינו לשון ציווי,

---

93) לא, כו.
94) תשא לב, טז.
95) שם לד, א.
96) ראה פרש"י עה"פ.
97) איוב יא, ו.
98) שמו"ר רפמ"ו.
99) ב"ב יד, ב. וש"נ.
100) ראה לקו"ת ר"פ בחוקותי וחוקת. ובכ"מ.
101) ראה לקו"ש ח"ט ע' 202 (משיחה זו). וש"נ. — ראה לקמן סוסי"א.
102) פ' ראה יג, יט.
103) ראה יבמות מו, א־ב. וש"נ.
104) שם כב, א. וש"נ.
105) שלח יד, כ.
106) יומא פו, ב.
107) סה"ש תרצ"ו ע' 137. תרצ"ז ס"ע 197 (נעתק ב"היום יום" כט שבט).
108) בראשית ג, ח. ועוד.

כי אם כאשר תהי'[109] לקיחת הס"ת, אזי (הציווי) "ושמתם וגו'". ולכן צריך רש"י להביא ראי' שמצינו ציווי בלשון מקור.

אך לא די בראי' מ"זכור", כיון שאין זה ציווי על פעולה במעשה; וגם לא מ"שמור", כי, פעולת השמירה היא שלילת הפעולות ההפכיות, ולכן נאמר הציווי בלשון מקור ששולל את ענין הפעולה. ולכן יש צורך בראי' גם מ"הלוך", שהוא ציווי על מעשה בפועל. ולאידך, תיבת "הלוך" נאמרה בתור הכנה להציווי, ולכן יש צורך גם בראי' מ"זכור" ו"שמור", שאינן בתור הכנה, כי אם ציווי הפעולה עצמה —

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חי"ד ע' 135 ואילך.

ב) "מצד ארון ברית ה'", "נחלקו בו חכמי ישראל בבבא בתרא[110], יש מהם אומרים דף הי' בולט מן הארון מבחוץ ושם הי' מונח, ויש אומרים מצד הלוחות הי' מונח בתוך הארון",

— שכיון שהציווי "לקוח גו' ושמתם אותו מצד ארון ברית ה'" נאמר אל "הלוים נושאי ארון ברית ה'"[111] [ומזה מוכח שהציווי לשים הס"ת "מצד ארון" קאי על הארון שעשה בצלאל, שאותו נשאו הלויים, ולא הארון שעשה משה שגם הוא נקרא[112] "ארון ברית ה'"[113]], ובהמשך ל"ויקרא משה ליהושע גו' כי אתה תבוא את העם הזה אל הארץ גו'"[114], הרי מובן, שהס"ת צ"ל "מצד ארון" גם בזמן המסעות (ולא רק בעת חניית המשכן, וכשיקימוהו לאחרי הכניסה לארץ). וכיון שבעת המסעות הי' הארון מכוסה בג' כיסויים, לא הי' הס"ת "מצד ארון" ממש, בגלל הפסק הכיסויים?

ועל זה מפרש רש"י ב' פירושים: "דף הי' בולט מן הארון מבחוץ", וגם הוא הי' מכוסה יחד עם הארון, או ש"מצד הלוחות הי' מונח בתוך הארון".

וב' הפירושים שקולים, בגלל הקושי שבכל אחד מהם: הפירוש "דף הי' בולט מן הארון מבחוץ" — שדוחק לומר שבשנת הארבעים שינו והוסיפו לארון דף מבחוץ; והפירוש "מצד הלוחות הי' מונח בתוך הארון" — היפך פשטות הלשון "מצד ארון", ולא בתוך הארון.

ובזה נחלקו חכמי ישראל (ר"מ ור"י) — עד כמה צריכים הפרטים (ס"ת) להיות קשורים עם נקודת הכלל (לוחות)[115].

ומציין לב"ב דוקא (אף שנמצא גם בירושלמי ומדרש[116]), כי, לפי החשבון בירושלמי ומדרש הי' מקום הארון מלא עם הלוחות ושברי לוחות (והס"ת — לדעת ר"מ), וכיון שלדעת רש"י[112] לא היו שברי הלוחות מונחים בארון שעשה בצלאל[117] (שבו היו לוחות שניות והס"ת), אלא בארון שעשה משה, נמצא שלפי ב' הדעות הי' בארון מקום פנוי; משא"כ לפי החשבון בב"ב, הי' כל מקום (אורך ורוחב) הארון ממולא מהלוחות (והס"ת — לדעת ר"מ), ולא הי' בו מקום לשברי הלוחות —

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס[118] בלקו"ש ח"ט ע' 196 ואילך.

* * *

109) וע"ד מצות שילוח הקן, שאינה מצוה חיובית, אלא "כי יקרא קן צפור", אזי ישנו הציווי "שלח תשלח גו'" (תצא כב, ו־ז ובפרש"י).

110) יד, א־ב.

111) פרשתנו שם, כה.

112) בהעלותך יו"ד, לג ובפרש"י.

113) וטעם הדבר — כי, הארון שעשה משה "זה הארון היוצא עמהם למלחמה" (פרש"י שם), וכיון שהס"ת ניתנה לבנ"י עבור כל הזמנים, אין לה שייכות לארון היוצא עמהם למלחמה דוקא (שבו שברי לוחות מונחים — פרש"י שם), ולכן מקומה "מצד ארון" שעשה בצלאל.

114) שם, ז.

115) ועפ"ז יש לקשר ב' פירושי רש"י הנ"ל — ראה לקו"ש שבפנים הערה 37.

116) שקלים פ"ו ה"א. סוטה פ"ח ה"ג. במדב"ר פ"ד, כ. וראה גם ברייתא דמלאכת המשכן פ"ו.

117) וטעם הדבר — כי, הלימוד בנוגע לשברי לוחות דמונחין בארון הוא ממ"ש (עקב יו"ד, ב) "אשר שברת ושמתם (קרא יתירה הוא למסמכי' ל"ושמתם" לדרשה) מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון" (ב"ב שם, ב (ובפרש"י)). אבל, נוסף לכך שדרשה זו אינה ע"פ פשש"מ, הרי בס"פ ברכה מפרש רש"י* "אשר שברת", "יישר כחך ששברת", וא"כ אין זה קרא יתירה לדרוש הסמיכות ל"ושמתם", ללמד שגם שברי לוחות מונחין בארון (ראה ב"ב שם).

118) בשילוב המשך הביאור בשיחת ש"פ האזינו.

*) וכאן רואים גם שפירושי רש"י קשורים זב"ז.

יב. יום השבת קשור עם ענין התשובה, שהרי "שבת" אותיות "תשב"[119] (כאמור לעיל[120]),

ובפרט יום השבת שבעשי"ת, שבהם מודגש ביותר ענין התשובה, כמ"ש הרמב"ם[121] "אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד, שנאמר[122] דרשו ה' בהמצאו",

ולכן, הרי זה הזמן המתאים לבאר ענין באגרת התשובה.

יג. בנוגע[123] למ"ש רבינו הזקן[124] "וזהו עיקר פי' לשון תשובה, לשוב אל ה' בכל לבו ובכל נפשו לעבדו ולשמור כל מצוותיו" — מביא ראי' מארבעה פסוקים[125]: "יעזוב[126] רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וגו'"[127]; "ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו וגו' בכל לבבך וגו'", ומציין שפסוק זה הוא "בפ' נצבים"[128]; "שובה ישראל עד ה' אלקיך"[129]; "השיבנו ה' אליך וגו'"[130].

ואינו מובן[131]:

א) מדוע זקוק רבינו הזקן לארבעה פסוקים[132], ואינו מסתפק באחד מהם?

ב) סדר הפסוקים: הפסוק "יעזוב רשע דרכו גו'" שנאמר בנביאים — מביאו לפני הפסוק "ושבת גו'" שנאמר בתורה, ולאחרי הפסוק "ושבת" שנאמר בתורה, מביא הפסוקים "שובה ישראל" ו"השיבנו" שנאמרו בנביאים אחרונים ובכתובים. וממה־נפשך: סדר הפסוקים הוצרך להיות או מן המוקדם אל המאוחר — ושבת גו', יעזוב רשע דרכו גו', שובה ישראל גו' והשיבנו גו', או מן המאוחר אל המוקדם — השיבנו, שובה ישראל, יעזוב רשע דרכו ושבת?

ג) כשמביא את הפסוק "ושבת גו'" — מקדים: "ובפ' נצבים כתיב", אבל בשאר ג' הפסוקים אינו מציין מקומם. ועכצ"ל, שבציון לפ' נצבים כוונתו לשלול פסוק אחר שדומה לפסוק זה (בשינויים) — בפ' ואתחנן[133], ולכן מדגיש "ובפ' נצבים כתיב", להורות שכוונתו לפסוק זה דוקא[134]. וצריך להבין: מהו אמנם החילוק בין ב' פסוקים אלו, שבגללו מדגיש רבינו הזקן שכוונתו לפסוק שבפ' נצבים?

לכאורה הי' אפשר לומר, שכיון שענין זה בא בהמשך למ"ש לפנ"ז אודות "מצות התשובה", שהתשובה (עזיבת החטא, ולא רק הוידוי) היא מצוה (כנ"ל בארוכה[135]), לכן אינו יכול להביא הפסוק שבפ' ואתחנן, כי שם ה"ושבת" הוא סיפור דברים, וכהתחלת הענין[136]: "העידותי בכם גו'"; משא"כ ה"ושבת" שבפ' נצבים, הנה אפילו להרמב"ם (שרבינו הזקן נקט גם לפי שיטתו[135]) שמפרש[137] שזוהי הבטחה, אפשר לומר שזהו גם ציווי (כפירוש הרמב"ן על הפסוק[128] ש"ושבת" כולל ב' הענינים)[138].

---

119) תורת נתן (למהרנ"ש) בסופו. יפ"ת לב"ר ספכ"ב. תניא אגה"ת ספ"י.

120) במאמר בתחלתו (תורת מנחם חנ"ד ע' 22).

121) הל' תשובה פ"ב ה"ו.

122) ישעי' נה, ו.

123) מכאן עד סוסי"ח — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפס בהוספות ללקו"ש חל"ט ע' 171 ואילך. במהדורא זו ניתוספו איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

124) אגה"ת פ"א.

125) כפי שמצינו בתושבע"פ על כל ענין: "מנא הני מילי, דאמר קרא" (מהנחה בלתי מוגה).

126) שם נה, ז.

127) כצ"ל ("וגו'", ולא "וכו'") — וכן לקמן — עיין בלוח התיקון לתניא הוצאת קה"ת.

128) ל, ב.

129) הושע יד, ב.

130) איכה ה, כא.

131) ראה גם שיחת כ"ף מנ"א תשכ"ח הערה 59 (תורת מנחם חנ"ג ע' 370). וש"נ.

132) ואם בגלל היותם "געשמאַקע פסוקים" — הרי ישנם עוד "געשמאַקע פסוקים" שמדברים אודות ענין התשובה.

ובפרט ע"פ המבואר שבספר התניא (כולל אגרת התשובה) כל תיבה היא בדיוק, וכהסיפור הידוע בזה עד כמה דייק רבינו הזקן בכל תיבה (ראה תורת מנחם — רשימת היומן ע' רלו. וש"נ), וכ"ש בנדו"ד, שאין זו רק תיבה אלא ענין, הרי זה בודאי בדיוק (מהנחה בלתי מוגה).

133) ד, ל.

134) ראה גם שיחת ש"פ האזינו סי"ט ואילך (תורת מנחם חנ"ד ע' 74 ואילך) — בנוגע להציון "בסוף יומא" שבהתחלת אגה"ת.

135) שיחת כ"ף מנ"א הנ"ל ס"ז (תורת מנחם שם ס"ע 370 ואילך). וש"נ.

136) ד, כו.

137) הל' תשובה פ"ז ה"ה.

138) ומר חפץ אלוף בסהמ"צ שלו מנה במנין העשין עשה ושבת עד ה' אלקיך (הובא בפי' הרי"ף פערלא לסהמ"צ להרס"ג פרשה מב). וכ"ה בסמ"ק מצוה נג "לשוב דכתיב ושבת עד ה"א ושמעת בקולו".

אבל קשה לתרץ כן, שהרי גם הפסוק "השיבנו גו'" אינו ציווי, אלא בקשה, ואעפ"כ הביאו רבינו הזקן בתור ראי' לענין התשובה, כיון שבנוגע לפירוש מהות התשובה (שעל זה מביא הראיות) לא חשוב אם הפסוק מדבר בלשון ציווי או בלשון בקשה. וא"כ, הלמאי שולל את הפסוק שבפרשת ואתחנן?

יד. והביאור בזה[131]:

בהמשך הפרקים דאגה"ת מבאר רבינו הזקן שבנ"י הם חלק משם הוי'[139], ולכן ע"י כל חטא מורידים "השפעת שם הוי' ב"ה .. תוך היכלות הסט"א"[140]. וכמשל החבל (שהרי על בנ"י נאמר[141] "יעקב חבל נחלתו"), שכאשר מושכים את קצהו התחתון, נמשך במילא גם קצהו העליון[142].

ומזה מובן, שכיון שבשם הוי' יש ד' אותיות, וכל ד' האותיות ישנם בכל אחד מישראל[143] [הן בנשמתו, כמבואר להלן ספ"ד, הן בגופו, כדאיתא בזהר[144] שהראש הוא בתמונת היו"ד, הגוף – וא"ו, וה' האצבעות שבימין ושמאל – ה' עילאה וה' תתאה[145]], הנה ע"י כל עבירה הרי הוא פוגם בכל ד' האותיות ומוריד אותם תוך היכלות הסט"א.

ואע"פ שבספ"ז מבואר שיש עבירות שפוגמים באות יו"ד, עבירות שפוגמים באות ה' וכו', מ"מ, כיון שאצל יהודי זה (שהוא עושה את החטא) ישנם כל ד' האותיות, וכל מעשה שעושה קשור, בכללות, עם כל כחות נפשו, הרי מובן, שע"י כל חטא ה"ה מוריד, בכללות, את כל ד' האותיות כו'.

ומזה מובן, שהתשובה (על כל חטא) ענינה – ההעלאה של כל ד' האותיות.

ועפ"ז יובן מה שמביא כאן ד' פסוקים בענין התשובה – שבכל פסוק נזכר שם הוי' – כיון שבד' הפסוקים מרומזת התשובה וההעלאה של ד' האותיות, כדלהלן.

[בלקו"ת פרשת בלק (ד"ה מה טובו[146]) נתבארו ד' הבחינות שבתשובה[147], כל בחינה בפני עצמה; אבל כאן בתניא רצונו לומר, שכל בחינה שבתשובה (אפילו תשובה תתאה שעיקרה בה"א תתאה – שאודות דרגא זו אומר כאן "לבל ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו ית' ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו", ומלכות היא בחי' ה"א תתאה) כלולה מכל הד']

טו. אודות ענין ד' אותיות שם הוי', מבואר לקמן בפ"ד, שה"א אחרונה הו"ע המעשה, וא"ו – קול וששה מדות, ה"א ראשונה – התבוננות, ויו"ד – שכל הנעלם שבכחו לצאת אל הגילוי כו'.

ועפ"ז מובן שד' הפסוקים מדברים אודות ההשבה והעלאה של ד' האותיות:

"יעזוב רשע דרכו גו' וישוב גו'" – (תשובה דבחי') ה"א תתאה, כי, דרך הרשע (שעוזב) הו"ע המעשה, ה"א תתאה.

---

139) פ"ד (צג, סע"ב).

140) רפ"ז.

141) האזינו לב, ט.

142) פ"ו (צו, סע"א ואילך). אלא ששם מבואר משל זה לענין בחי' ה"א תתאה. עיי"ש.

143) וכדי שענין זה יהי' בשלימות, צ"ל קיום התומ"צ בשלימות, כמ"ש (פ' שופטים יח, יג. וראה לקו"ת נצבים מה, ג) "תמים תהי' עם הוי' אלקיך" (מהנחה בלתי מוגה).

144) ח"ב מב, א. ולהעיר מת"ז תמ"ה – הובא בתניא ספ"מ בהג"ה.

145) ומה שגם גופי אומות העולם הוא בציור זה – י"ל בדא"פ שהוא בכדי שיהי' ענין הבחירה* (ראה סה"מ תרנ"ו ס"ע שיט בשוה"ג).

146) עג, סע"א ואילך.

147) ובכללות – תשובה תתאה ותשובה עילאה, ובכל א' מהם ישנו גם הענין דבעל תשובה שלמעלה מענין התשובה, שהרי ענין הבעלות מורה שהוא למעלה מהדבר עצמו (מהנחה בלתי מוגה).

---

*) כלומר: גם לאחרי הבחירה של הקב"ה בבנ"י, שהיא בנוגע להגוף, כמבואר בתניא (פמ"ט) ש"בנו בחרת .. הוא הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם", עדיין לא יכול להיות שינוי בין הגוף של בנ"י לגופי אומות העולם, כי, העבודה צ"ל באופן ש"נתתי לפניך גו' את החיים וגו' **ובחרת** בחיים" (נצבים ל, טר"ט), שרק אז העבודה היא באופן של יגיעה, ולא באופן של נהמא דכיסופא (ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקו"ת צו ז, ריש ע"ד. ובכ"מ), וכדי שיוכל להיות ענין הבחירה, צ"ל הגוף של אוה"ע בדומה לגוף של בנ"י (מהנחה בלתי מוגה).

"ושבת גו' ושמעת בקולו וגו' בכל לבבך וגו'" – (תשובה דבחי') וא"ו, כנ"ל שוא"ו ענינו קול, וששה מדות שהם בלב.

"שובה ישראל עד הוי' אלקיך" – (תשובה דבחי') ה' עילאה, דכיון שנקרא "ישראל" בשם המעלה, מובן שהדבר היחיד שחסר אצלו, שעליו צ"ל אצלו הענין ד"שובה", הוא רק ענין ההתבוננות. וענין ה"שובה" אצלו הוא "עד הוי' אלקיך", שהוי' יהי' אלקיך (שלך), בגילוי בפנימיות, שזה נעשה ע"י התבוננות דבינה.

"השיבנו ה'" – (תשובה דבחי') יו"ד, כמבואר בתניא[148] שה' מלובש בחכמה, וחכמה היא אות יו"ד, כנ"ל. וכיון שהתעוררות החכמה, עם "ה' המלובש בה", באה באופן דמלמעלה למטה – "ניעורה משנתה" – לכן נאמר "השיבנו ה'".

טז. ד' בחינות אלו שבתשובה ענינם "סור מרע ועשה טוב בקש שלום"[149]: תשובה בה"א תתאה – סור מרע[150], תשובה בוא"ו – "ועשה טוב", והתשובה בה"א עילאה וביו"ד – "בקש שלום", כי, ב"בקש שלום" גופא יש ב' מדריגות: מלמטה למעלה (תשובה שבה"א עילאה – העלאתה לבחי' היו"ד), ומלמעלה למטה (תשובה שביו"ד – המשכתה לבחי' ה"א), כמובן כל זה בלקו"ת פרשת בלק שם.

ועפ"ז יובן הטעם שמביא הפסוקים בסדר זה דוקא – כיון שזהו הסדר של עבודת התשובה:

לכל לראש – "סור מרע", שזהו הענין ד"יעזוב רשע דרכו" – "סור מרע".

לאח"ז באה העבודה ד"ועשה טוב", שזהו הענין ד"ושבת גו' ושמעת בקולו גו' בכל לבבך", כי, "ושמעת בקולו" הו"ע עשיית המצוות (ועשה טוב), וגם "בכל לבבך" – הרי לבא פליג לכל שייפין[151], בכל רמ"ח אברים, רמ"ח מ"ע[152].

ולאח"ז באה העבודה ד"בקש שלום" – תחילה באופן דמלמטה למעלה, ואח"כ באופן דמלמעלה למטה. ועל זה באים שני הפסוקים – תחילה "שובה ישראל" (מלמטלמ"ע) ואח"כ "השיבנו ה'" (מלמעלמ"ט).

וכיון שהעבודה ד"בקש שלום" – שלום ושלימות – גם בחינה התחתונה שבה יכולה לבוא דוקא לאחרי העבודה ד"סור מרע ועשה טוב", לכן, כבר בפסוק הראשון שמביא על העבודה ד"בקש שלום" נאמר הלשון "שובה ישראל", מלשון "כי שרית עם אלקים"[153], שהוא "שר" – מושל ושולט – על שם אלקים, כי ע"י עבודתו ב(סור מרע ו)עשה טוב תיקן את ההסתר הנמשך מהצמצום דשם אלקים[154].

יז. ועפ"ז מתורצים כל דיוקים הנ"ל:

רבינו הזקן מביא כל ד' הפסוקים – כיון שבפסוקים אלו מבואר ענין התשובה בכל ד' האותיות, כנ"ל, די"ל בדא"פ שגם מרמז אותם ב"בכל לבו (בינה לבא) ובכל נפשו (למעלה מהקודם[155]) לעבדו (פועל, עשי' – מ"ע) ולשמור (סור – "כל מקום שנאמר השמר – ל"ת"[156]) כל מצוותיו".

ומביא אותם בסדר זה דוקא – כיון שכן הוא סדר העבודה, כנ"ל.

[גם יש לומר, שכיון שאמר תחילה שמצות התשובה היא "עזיבת החטא", לכן מביא תחילה הפסוק "יעזוב רשע דרכו" (כברמב"ם[157]), ולאח"ז מביא את שאר הפסוקים לפי סדר התנ"ך: "ושבת" – בתורה, "שובה ישראל" – בנביאים, ו"השיבנו ה'" – בכתובים].

---

148) ח"א פי"ח ופי"ט.
149) תהלים לד, טו.
150) יעזוב רשע – אותיות רע ושי"ן הרומז לקדושה המובלע בין אותיות רע (כתהאריז"ל בהגש"פ פיסקא "הקהה את שיניו"). – וראה גם תורת מנחם חמ"ו ע' 182.
151) ראה זהר ח"ב קנג, א. ח"ג קסא, ריש ע"ב. רכא, ב. רלב, א.
152) ראה מכות כג, סע"ב.
153) וישלח לב, כט.
154) לקו"ת שם עד, ריש ע"ד.
155) עיין לקו"ת דרושי סוכות פ, סע"ד.
156) עירובין צו, א. וש"נ.
157) הל' תשובה פ"ב ה"ב.

ומדגיש "ובפ' נצבים כתיב", מתוך כוונה לשלול את הפסוק שבפ' ואתחנן כנ"ל – כי, בפ' ואתחנן לא נאמר "ככל אשר אנכי מצוך" (הנרמז כאן ב"וגו'"[158]); "בכל – לבבך", והרי כאן נוגע תיבות אלו, בכדי להדגיש (א) שזוהי התשובה דאות וא"ו – ששה מדות שבלב, (ב) שהעבודה דתשובה זו היא "ועשה טוב" רמ"ח מ"ע – אברים, שלבא פליג לרמ"ח אברים (ג) "ככל .. מצוך" – עשיית מצוות [בפ' ואתחנן יל"פ – שמיעה, ובכללות].

יח. ע"פ כל הנ"ל יובן גם מה שמוסיף "וגו'" בפסוק "השיבנו ה' אליך" – שיש לומר, שזהו לא רק בגלל ש"כל פסוקא דלא פסקי' משה אנן לא פסקינן לי"[159] (כמבואר בתשבי[160]), אלא גם בגלל שרוצה לרמז תיבת "ונשובה" שבאה לאחרי "השיבנו ה' אליך"[161]:

כיון ש"השיבנו ה' אליך" היא התשובה של אות יו"ד – בחינת החכמה – שבאה לאחרי התשובה של ג' האותיות שלפנ"ז, יכולים לחשוב שכיון שכבר היתה ההשבה דג' האותיות, פועלת התשובה ד"השיבנו ה'" רק בחכמה.

ועל זה מרמז ההמשך "ונשובה" – שהענין ד"השיבנו ה'" פועל גם "ונשובה", השבה, בכל כחות הנפש. וכמבואר בתניא[148] שכאשר מתעוררת בחינת החכמה, הרי זה פועל בכל כחות הנפש, ועד אפילו בלבוש המעשה.

ואע"פ שבג' האותיות שלפנ"ז הי' כבר ענין התשובה גם לפנ"ז, מ"מ, כיון שחכמה היא השרש ומקור[162], הנה כשנתעורר השרש, אזי במילא נעשה עילוי גם בכל הכחות[163], ועילוי שבאין ערוך, ועד שנקרא בשם תשובה – "ונשובה" – תשובה חדשה אפילו לגבי מצבם לאחרי ג' התשובות שלפנ"ז[164].

* * *

יט. בהמשך להביאור בפירוש רש"י, יש להוסיף בהאמור לעיל (ס"י־יא) אודות השייכות שבין הכלל (הלוחות) עם הפרטים (הס"ת) – שעד"ז מצינו גם בנוגע לראש השנה:

כתיב[165] "אתם נצבים היום כולכם" – ענין הכלל, ואח"כ צ"ל המשכת כל הפרטים – "ראשיכם שבטיכם וגו' מחוטב עציך עד שואב מימיך", כיון שצריכים לפעול הענין ד"דירה בתחתונים"[39] ע"י העבודה במשך כל השנה כולה בהתחלקות הפרטים דוקא[166].

וענין זה קשור גם עם ההפטרה דראש השנה:

בהפטרה דר"ה מסופר שאלקנה אמר לחנה: "הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים"[167] – שבחי' "אנכי",

---

158) ראה להלן הערה 161.
עוד ביאור בנוגע ל"וגו'" זה (ולמה שמציין לפ' נצבים דוקא) – ראה שיחת יום שמח"ת סמ"ב (תורת מנחם חנ"ד ע' 217).

159) תענית כז, ב. וש"נ.

160) ערך גמר.

161) שלכן כותב "וגו'" (בוא"ו), שיש לומר, שהטעם להחילוק, מה שלפעמים כותב "גו'" ולפעמים "וגו'" הוא כאשר נוגע גם התיבה שאינה מעתיקה בפירוש, כותב וגו' בוא"ו (ראה תורת מנחם ח"נ ריש ע' 85. וש"נ). ולפי זה, גם בשאר הפסוקים שמביא כאן, מכיון שגם בהם כותב "וגו'" בוא"ו, גם בהם נוגע סיום הפסוק.

162) וענין זה קשור עם משנת"ל (סי"א) בפירוש רש"י בנוגע לציווי שהוא בלשון של מקור. וראה הערה הבאה (מהנחה בלתי מוגה).

163) וזהו טעם הפנימי על זה מה שמהציוויים שנאמרו בלשון מקור – כמו השב, שלח, ועוד – לומדים "אפילו מאה פעמים" (ב"מ לא, א) – כי כח המעשה מצד עצמו הוא בהגבלה. ולכן, כשהציווי הוא (רק) על העשי', יש בה מדידה. משא"כ כשהציווי הוא בלשון של מקור, הרי מצד ה"מקור", לא ישנה הגבלה ואפילו לא בכח המעשה (ראה לקו"ש ח"ט ע' 203 הערה 37. וש"נ).

164) וע"ד הידוע שכאשר מתעלים לדרגא נעלית יותר, אזי תופסים מקום גם ענינים כאלו שבדרגתו הקודמת לא היו תופסים מקום עד שיהי' צורך לשוב עליהם. וזהו הטעם לאמירת "אשמנו כו'" דוקא לאחרי תפלת שמו"ע – דלכאורה היתה אמירה זו צריכה להיות קודם בקשת צרכיו בתפלת שמו"ע – ומבואר בזה (ראה לקו"ש חכ"ה ע' 15. וש"נ), שדוקא לאחרי שנתעלה למעמד ומצב ד"עבדא קמי מרי'" (שבת יו"ד, רע"א), אזי נחשבים לחטא גם ענינים כאלו שבדרגתו הקודמת לא היו נחשבים לחטא (לא בגלל שמרמה את עצמו – שהרי מדובר אודות איש אמת – אלא שבאמת לא היו נחשבים לחטא), וכמו הענין ד"מחוי במחוג", שרק "קמי מלכא" הרי זה נחשב לחטא (ראה חגיגה ה, ב). וכדאיתא בכתבי האריז"ל (פע"ח שער התפילין פ"י) בנוגע לתלמיד שלא כיון כדבעי באמירת "למען לא ניגע לריק" (מהנחה בלתי מוגה).

165) ר"פ נצבים.

166) ראה לקו"ת ר"פ נצבים.

167) שמואל־א א, ח.

שזהו ענינו של אלקנה, "אל קנה"[168], הו"ע נעלה וטוב יותר מ"עשרה בנים", שהם עשר הספירות דקדושה[169] (לא כמו בקליפה שיש רק ז' ספירות, ללא ענין המוחין, שאינם אלא בדרך טפל[170]).

אבל חנה – כנס"י – טוענת שאין להסתפק בבחי' "אנכי", אלא יש צורך ב"זרע אנשים"[171], כיון שצריכים לפעול בעולם הענין דדירה בתחתונים.

[וכפי שמצינו אצל רשב"י, שאף שמצד עצמו הי' במעמד ומצב ד"בחד קטירא אתקטרנא"[172], מ"מ, הענין דירידת גשמים הוצרך לפעול בעולם דוקא[173]].

ולהעיר גם מהמבואר בכתבי האריז"ל[174] בנוגע להסיפור דחנה – דלכאורה אינו מובן:

"מאי רבותי' דחנה דאמרה אם ראה תראה וגו'[171], ואמרו רז"ל[175] אם ראה, מוטב, ואם לאו תראה, אלך ואסתתר כו' (בידעה שאלקנה בעלה יקנא לה, לפי הדעה שקינוי מצוה[176], ועי"ז "ונקתה ונזרעה זרע"[177]), והלא כל שאר הנשים העקרות יכולות לעשות כך"?

ועוד צריך להבין: "על מה זה קראו רז"ל במדרש[178] את שמואל רבן של נביאים, וגם על מה זה שאמרו רז"ל[179] שארבעים שנה קודם שנולד שמואל היתה בת קול יוצאת ואומרת עתיד צדיק אחד להיות בעולם ושמו שמואל כו' .. ועוד מה ענין מ"ש אח"כ[180] לפנים בישראל יקרא הנביא הרואה, ובפסוק א' אומר[181] וידע כל ישראל כי נאמן שמואל לנביא, ולא אמר לרואה"?

ומבאר, ש"הענין יובן ממ"ש בסבא דמשפטים[182] בפסוק[183] ויאבק איש עמו ויגע בכף ירכו, דמתמן ואילך אתפגים נצח, ירכא ימינא, ולא הוה נביא דאתנבי מתמן, עד דאתא שמואל, וע"ד איתמר בי'[184] וגם נצח ישראל לא ישקר. ולסיבת פגימת הנצח הנזכר דמתמן נביאים, לא היו יכולים לראות נבואתם בצחצוח ובזכות. ולכן נקרא רואה, ולא נביא, כי הי' רואה הנבואה, אך לא הי' רואה הכל בשלימות, כדי שיוכל להיות מספר ומגיד ומנבא הדברים לעם, כי נביא מלשון ניב שפתים[185]. וכשבא שמואל ותיקן פגם הנצח .. אז נקרא נביא ממש, כי הי' רואה הנבואה בצחצוח גמור, והי' יכול להניב הנבואה ולפרסמה לישראל, כי על ידו נתקנה הירך ההוא. ומאז ואילך, כל שאר הנביאים היו יכולים להתנבא משם. נמצא כי הוא רבן של כל הנביאים, כי הוא תיקן מקום הנבואה, ומכחו נתנבאו כולם. ובעבור זה הי' בכל יום בת קול יוצאת ומכרזת על לידתו .. כי העולם כולו הי' מצפה להתקן על ידו".

ומסיים, ש"בזה יובן ענין חנה אמו, שאמרה אם ראה תראה .. כי כשתיקן שמואל הנצח, ניתן סוד הירך אל הנחש, בענין ירך הסוטה .. כי ניתן ירכה של סוטה לסמא"ל תמורת ירך יעקב. וז"ש חנה, רבש"ע, תן לי את שמואל, שיחטוף הירך של יעקב מיד סמא"ל, ואז ישאר לסמא"ל ירך הסוטה, ולכן, אם ראה הענין בזה, מוטב, ואם לאו אלך ואסתתר, ואז בהיותי טהורה, אגרום כי גם הירך של הסוטה אחטפנה מיד סמא"ל, כי לא יוכל לשלוט בי שאני טהורה, ועי"כ יקטרג ח"ו על ישראל כו'".

ויש להוסיף, שזהו גם הקשר עם ענין הבנים – שהרי הבנים נקראים "יוצאי ירכו"[186].

וזו היתה טענת חנה – שלא מספיק הענין ד"אנכי", אלא צ"ל "זרע אנשים", "זרע שמובלע בין אנשים"[175], מעורב עם הבריות כו', שיעמיד "צבאות השם", ודוקא עי"ז יפעל הענין ד"אחישנה"[187] בנוגע לביאת המשיח.

---

168) ראה תורת מנחם חל"ח ע' 114. וש"נ.
169) ראה סה"ל ול"ת להאריז"ל שמואל־א בתחלתו.
170) לשלימות הענין – ראה שיחת ש"פ האזינו ס"ו ואילך (תורת מנחם חנ"ד ע' 63 ואילך).
171) שמואל־א שם, יא.
172) זח"ג רפח, א.
173) ראה שם נט, ריש ע"ב.
174) שעה"פ שמואל־א בתחלתו.
175) ברכות לא, ב.
176) סוטה ג, א. רמב"ם הל' אישות פט"ו הי"ז. הל' סוטה פ"ד הי"ח.
177) נשא ה, כח.
178) מדרש שמואל פכ"ד. ועוד.
179) ראה שם פ"ג.
180) שמואל־א ט, ט.
181) שם ג, כ.
182) זח"ב קיא, ב.
183) וישלח לב, כה.
184) שמואל־א טו, כט.
185) ישעי' נז, יט.
186) ויגש מו, כו. ועוד.
187) ישעי' ס, כב. וראה סנהדרין צח, א.

* * *

כ. עומדים לקרוא בתפלת מנחה: "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי יערוף כמטר לקחי וגו'"[188] — שזהו"ע ההשפעה שע"י התורה כו'[189], ועד להשפעה כפשוטה, ש"הארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם"[190].

וקשור עם ענין השמחה — שהרי פרשת האזינו נקראת "שירה"[191], שהו"ע השמחה [ומה שיש בה כמה אזהרות כו' — הרי זה רק מה שגוערים על הסט"א, ו"כהמס דונג וגו'"[192]], ועד שבאים ל"שיר חדש", לשון זכר[193], שיהי' לעתיד לבוא[194].

[בסיום ההתוועדות התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "בך בטחו אבותינו"].

188) ר"פ האזינו.
189) ראה לקו"ת האזינו עג, ד ואילך. ובכ"מ.
190) פרש"י ר"פ האזינו.
191) פרשתנו לא, יט ובפרש"י.
192) תהלים סח, ג. וראה תניא ספי"ט.
193) ראה מכילתא בשלח טו, א. הובא בתוד"ה ה"ג ונאמר — פסחים קטז, ב.
194) חסר הסיום (המו"ל).

אגרות קודש

ב"ה, ד' תשרי, תשי"ח
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו עם הפ"נ המוסגרים בו, שיקראו בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

ולפלא שכותב ע"ד החתונה רק מלות ספורות בה בשעה שזהו זמן דהנחת יסוד לבנין עדי עד ועת רצון וע"פ מנהג ישראל נתעוררים אז לעניני תומ"צ, מדברים דברי תורה וחסידות, ואף שמעמיד אני על החזקה שבטח בנדון דידי' ה' זה חזרת דא"ח וגם הבכן שמזה, בכ"ז יש ריעותא בחזקה זו מפני המנהג שמפסיקים באמצע כו' ושלתמהוני ישנם גם מאנ"ש נוהגים כן! ואפילו את"ל דאזלת לקרתא עבדת כנימוסא הרי ישנה בכגון דא הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר, שצוה להשלים ואח"כ להתחיל פעם שני ולהפסיק.

במ"ש אודות מר.. שי' שאינו יודע לצרף האותיות וכו', יש להתייעץ בזה עם רופא מומחה במקצוע. וכן לברר אשר לפעמים תכופות, בכגון דא - בכמה פרטים וענינים מפותחים האנשים די צרכם, ואפשר גם יותר ממדה הממוצעת וכשמסדרים אותם באופן שיכולים להשתמש בכשרונם המפותח, לפעמים מתפתחים לאט לאט הענינים שלע"ע אינו כדבעי.

בטח מפריש הנ"ל איזה פרוטות לצדקה בכל יום קודם תפלת הבקר.

בברכת חתימה וגמח"ט

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

לקוטי־שיחות פרשת וילך כרך יט

א.
פירוש הרוגוטשובי על "הכהנים בני לוי"

בפירושו על הפסוק[1] "ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאים את ארון ברית ה' ואל כל זקני ישראל", מתעכב הגאון הרוגוטשובי[2] על המילים "הכהנים בני לוי":

הביטוי "הכהנים בני לוי" כבר כתוב לפני כן בסוף פרשת שופטים[3] בענין עגלה ערופה – "ונגשו הכהנים בני לוי...", ושם נאמר ב"ספרי": "אין לי אלא תמימים, בעלי מומים – מנין? תלמוד לומר – בני לוי". כלומר, שהמילים המיותרות "בני לוי" באות לרבות, שגם כהנים בעלי מומין[4] כשרים לענין עגלה ערופה[5] –

ועל כך שואל הרוגוטשובי "וכאן מאי?" – מה באה התורה לרבות כאן במילים "בני לוי"? הרי כאן אין לומר שמילים אלו מרבות בעלי מומים, כי אין מדובר כאן על עבודה, שלגביה בעלי מומים פסולים.

וזהו אחד מן המקומות הבודדים, שבהם נשאר הרוגוטשובי בקושייתו[6].

ב.
פירוש רש"י ל"ויכתוב משה..."

כאמור פעמים מספר, אפשר ללמוד מפירוש רש"י על התורה "ענינים מופלאים"[7] גם בשאר חלקי התורה. וכך גם בענינו, שלפי פירוש רש"י, מתורצת הקושיה דלעיל דוקא על פי פשוטו של מקרא:

רש"י מפרש בפסוקנו: "ויכתוב משה... ויתנה – כשנגמרה כולה נתנה לבני שבטו".

דברי רש"י "כשנגמרה כולה" מובנים, כפי שמסבירים מפרשיו[8]: כדי שלא יחשבו, שמשה רבנו כתב את ספר התורה רק עד לפרשה זו, ולא יותר, (כיון שהתורה מספרת כאן שמשה רבנו כתבו ונתנו), ונתן את ספר התורה בלתי מושלם, אומר רש"י שהוא נתנו "כשנגמרה כולה".

(בכך מובן מדוע מצטט רש"י ב"דיבור המתחיל" גם את המילה "ויתנה", ואינו אומר בקיצור "ויכתוב משה, כולה".

כי מהמילה "ויכתוב" בלבד עדיין אין הוכחה שמדובר כאן על "כולה". אך כיון שכתוב "ויתנה", מוכרחים לומר שהכוונה היא ל"כולה", כי בוודאי משה לא היה מוסר את התורה בלתי שלימה).

אך לא מובנים דברי רש"י בהמשך "נתנה לבני שבטו": לכאורה, הוא חוזר בכך על הנאמר בפסוק עצמו – "ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאים את ארון..."?

אם כוונת רש"י היא להדגיש שמשמעות המילה "כהנים" כאן כוללת את שבט לוי כולו – "בני שבטו" – קשה: הביטוי "כהנים בני לוי" כבר כתוב קודם לכן, כדלעיל, ושם אין הכוונה לשבט לוי כולו, אלא רק לכהנים, כפי שמודגש שם בהמשך "כי בם בחר ה'... לשרתו ולברך... ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע", כמו כן נאמר גם הביטוי "הכהנים הלויים" מספר פעמים בתורה[9], ובכל מקום[10] הכוונה היא לכהנים בלבד, כפי שמפרש רש"י בפעם הראשונה[11]: "הכהנים הלויים – הכהנים שיצאו משבט לוי", מהי איפוא הוכחתו של רש"י כאן, שהמילים "ויתנה אל הכהנים בני לוי" מכוונות אל שבט לוי כולו – "לבני שבטו"?

אמנם, בסוף הפסוק עצמו נאמר "הנושאים את ארון ברית ה'", ונושאי הארון היו הלויים[12], אך אפשר להסביר, כדברי ה"חזקוני"[13], שמדובר כאן על הכהנים שהכינו את הארון כדי לאפשר ללויים לשאתו, והם "שמו אותם (את בני קהת)... אל משאו", ככתוב בסוף

---

1) פרשתנו לא, ט.

2) עה"ת כאן (ע' רסא).

3) כא, ה.

4) בספרי (הובא ברש"י) עה"פ (שופטים יח, א) "לא יהי' לכהנים הלוים כל שבט לוי" מרבה בעלי מומים ממש"נ "כל שבט לוי". ואכ"מ.

5) וגם לברכת כהנים כשרים, כהמשך הכתוב "כי בם בחר גו' ולברך גו", וכבספרי שם. וראה תענית כז, רע"א ובתוד"ה אי.

6) וידוע דכ"ק מו"ח אדמו"ר אמר עליו "שר התורה".

7) ל' השל"ה במס' שבועות שלו (קפא, א).

8) ראה גו"א, ס' זכרון (בפי' הא') וחי' ופי' מהרי"ק כאן. ש"ח ומשכיל לדוד באו"א.

9) שופטים יז, ט. יז, יח. יח, א. תצא כד, ח. תבא כז, ט.

10) ומה שפרש"י בשופטים (יח, א) "ונחלתו – אלו קדשי הגבול תרומות ומעשרות כו'", דקאי גם על הלויים – היינו משום שנאמר "(לכהנים הלויים) כל שבט לוי", שמרבה גם הלויים. ואף שפרש"י (כנ"ל הערה 4) "כל שבט לוי – בין תמימין בין בעלי מומין" – היינו מתיבת "כל" (ודלא כבש"ח שם). ואכ"מ.

11) שופטים יז, ט.

12) ראה חי' ופי' מהרי"ק כאן.

13) בפי' הב' (וראה גם ש"ך עה"ת כאן). – בפי' הא' כ' דהכהנים נקראו "נושאי ארון גו'" מפני שנשאו אותו אחרי פטירת משה כו' (וכן נקראו בספר יהושע (קאפיטל ג'ד) "הכהנים נושאי ארון גו'" וכיו"ב) – אבל קשה לפרש כן בפרש"י, שהרי התלמיד לא למד זה עדיין.

פרשת במדבר[14]. ואמנם, פירוש זה אינו כל־כך "חלק", אך בכל זאת הוא קרוב יותר לפשוטו של מקרא מאשר הפירוש שבמילים "הכהנים בני לוי" הכוונה היא לשבט לוי כולו.

(ובפרט: שבין כך ובין כך, אי אפשר לפרש ש"הנושאים את ארון ברית ה'" הם כל שבט לוי, כי רק בני קהת נשאו את הארון[15]).

ג.
ההסבר: הכהנים - נציגי שבט לוי

ההסבר לכך הוא:

גם כאן, כבפסוקים אחרים, סובר רש"י, שב"ויתנה אל הכהנים בני לוי" הכוונה היא, שהנתינה ממש היתה רק לכהנים, אך דוקא משום כך מתעוררת השאלה, שעליה הוא עונה בפירושו: הרי משה רבנו מסר את ספר התורה כפי שנאמר בסוף הפסוק, גם "ואל כל זקני ישראל" – לכל שבטי ישראל, אשר הזקנים היו נציגיהם[16]. ואם ספר התורה שניתן ל"הכהנים בני לוי", היה לכהנים בלבד, יוצא שהוא ניתן לכל שבטי ישראל, חוץ מהלויים של שבט לוי?!

לכן מדגיש רש"י בפירושו: "נתנה לבני שבטו", שמסירת ספר התורה על־ידי משה רבנו לכהנים, היא מסירה "לבני שבטו", כי הכהנים ייצגו בכך את שבט לוי כולו[17], בדיוק כשם שכל זקני ישראל קבלו את ספר התורה כנציגים של כל שבטי ישראל.

זוהי גם הסיבה לכך, שהתורה מוסיפה את המילים "בני לוי", כי לא נתנו להם את ספר התורה ככהנים בפני עצמם, אלא כ"כהנים בני לוי" – נציגי שבט לוי, אשר בהיותם ה"שרים"[18] של שבט לוי הם נציגי השבט כולו, בדומה לזקני שבטי ישראל.

אמנם, באופן כללי, הכהנים מובדלים משבט לוי[19], והם מחנה נפרד[20], אך אין הכוונה בכך, לפי פשוטו של מקרא[21], שהם נפרדים לחלוטין משבט לוי, אלא שבנוסף למעלת ה'לויה' יש להם גם את מעלת הכהונה.

להלן חלק מן ההוכחות לכך:

א) בתחילת פרשת בהעלותך אומר רש"י: "למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים.. שלא היה עמהם... לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקדוש־ברוך־הוא: חייך, שלך גדול משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות". מזה מוכח, שלמרות שענין הדלקת הנרות והטבתם שייכת רק לאהרן (כהונה[22]), בכל זאת זוהי השתתפותו של[23] השבט כולו בחנוכת המזבח, והקדוש־ברוך־הוא הסיר על־ידי־כך את הטענה ש"לא הוא ולא שבטו..."[24].

ב) לאחר מחלוקת קרח, אמר הקדוש־ברוך־הוא למשה: "קח מאתם מטה מטה... שנים עשר מטות... ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי כי מטה אחד..."[25] וכפי שמפרש רש"י: "כי מטה אחד – אף־על־פי שחלקתים לשתי משפחות – משפחות כהונה לבד ולויה לבד – מכל־מקום שבט אחד הוא".

ד.
ה'לויה' - זרות לכהונה, כבעלי מומים לגבי כהנים

לפי האמור לעיל מובן, גם בלימוד בדרך ההלכה, כיצד במילים "(הכהנים) בני לוי" אשר בסוף פרשת

---

14) ד, ה ואילך.

15) ראה ספר זכרון כאן.

ומש"נ (עקב י, ח) "בעת ההיא הבדיל גו' שבט הלוי לשאת את ארון ברית ה'" – י"ל כי נקט שלימות ותכלית ההבדלה דשבט לוי – שזהו נשיאת הארון.

ומש"נ לקמן בפרשתנו (לא, כה) "ויצו משה את הלוים נושאי ארון גו'" יש לפרש כנ"ל [או דקאי רק על בני קהת (ובראב"ע שם – דקאי על הכהנים) – ודוחק לומר כן לרש"י, מדסתים].

16) פרש"י בהעלותך יא, כו.

17) וכן דייק בפ' תבוא (כט, ג) "נתן משה הספר תורה לבני לוי.. את בני שבטך כו'".

18) פרש"י יתרו יט, ו. וראה ג"כ פרש"י שמות ב, טז.

19) וכמש"נ (דה"י א כג, יג) "ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים הוא ובניו על עולם גו'", ובלשון הרמב"ם (הל' כלי המקדש רפ"ד): הכהנים הובדלו מכלל הלויים כו'.

20) פרש"י במדבר ב, ב.

21) ראה שקו"ט ע"ד ההלכה בס' חקרי לב או"ח סי' לה.

22) כלשון רש"י "שאתה מדליק ומטיב כו'". וראה תו"י יומא כד, ב ד"ה הדלקה. וראה צפע"נ הל' מת"ע לג, ג"ד (נעתק בצפע"נ עה"ת פ' בהעלותך ע' פדפח): ועוד. ונתבאר בארוכה – ע"ד הפשט – בלקו"ש [המתורגם] חי"ח ע' 108 ואילך.

23) ובפרט שבתנחומא (בהעלותך ג) ובמדב"ר (פט"ו, ג) מסיים: "לכך נאמר דבר אל אהרן וגו' בהעלותך ואח"כ קח את הלויים", ורש"י מביא רק דשל אהרן גדול מצד הנרות כו' (רק עניני כהונה כו'. וראה תנחומא שם ה. במדב"ר שם, ו). והחילוק י"ל: בתנחומא (שם ג) ובבמדב"ר (שם ג). "והיו מצירין ואומרים כו'" (כל שבט לוי), משא"כ בפרש"י (ועד"ז בתנחומא שם, ה. במדב"ר שם, ו) "חלשה אז דעתו" (רק של אהרן) אף שהסיבה הייתה גם "ולא שבטו".

24) וראה תנחומא (שם, ה) ובמדב"ר (שם, ו): ומי הי' נשיא הלוי זה אהרן כו'.

25) קרח יז, יד־יח. וראה תנחומא ובמדב"ר שבהערה הקודמת.

שופטים, מרבה התורה את בעלי המומים, כדלעיל, בסעיף א׳:

כשם שבעלי המומים הם כהנים, ואף אוכלים קדשי קדשים, שאכילתם מכפרת[26], אך בכל זאת הם נקראים ״זרים״ לגבי כהנים תמימים, כנאמר בתלמוד הירושלמי[27]: ״הוא זר, הוא בעל מום״ – כך גם בני לוי, למרות שהם ״שבט אחד״ עם הכהנים, בכל זאת הם נחשבים כ״זרים״ לעומת הכהנים, ולכן, מצד דוגמא זו, המילים ״בני לוי״ מרבות את בעלי המומים.

וכך בענייננו: ספר התורה לא ניתן לכהנים מפני קדושת הכהונה כשלעצמה, אלא כ״כהנים בני לוי״ – ככהנים הכוללים בתוכם גם את ענין ה׳לויה׳, למרות שיש בכך ״זרות״ לגבי חלק הכהונה שבהם.

ה.

בשלושה ענינים אלו - הכהנים שונים, לכאורה

אך עדיין לא ברור: אם הכהנים נפרדים בכל זאת מן הלויים, עד אשר היו במחנה בפני עצמו[28], מדוע לא ניתן להם ספר התורה ככהנים בפני עצמם, ולא רק בתור ״שרים״ של הלויים?

שאלה זו קיימת גם לגבי שני הענינים שנזכרו לעיל – (א) הדלקת והטבת הנרות, שהיא במקום ״חנוכת המשכן והמזבח״ (ב) המטה במחלוקת קרח – מדוע לא הפרידו שם את הכהנים מן הלויים?

ואדרבה: בשלושה ענינים אלו סביר יותר, לכאורה, להפריד את הכהנים משבט לוי:

א) בענייננו, אמנם נאמר[29] על שבט לוי כולו ״יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל״ – שעליהם ללמד את ישראל תורה – אך בכל זאת, יש לכהנים תפקיד מיוחד בכך, ודוקא עליהם נאמר[30] ״ובאת אל הכהנים... והגידו לך... על פי התורה אשר יורוך...״, ״ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע״, ענין שאינו נאמר לגבי הלויים. ואם כך, צריך היה לתת להם את ספר התורה בנפרד, ולא יחד עם הלויים.

ב) מצות הדלקת[31] והטבת הנרות שייכת לכהנים בלבד, כלשון רש״י דלעיל: ״שאתה מדליק ומטיב את הנרות״, וללויים אסור לעשות זאת, כלכל שבטי ישראל. ואם כך – היתה צריכה להיות ללויים השתתפות אחרת בחנוכת המזבח.

ג) טענת קרח ״ומדוע תתנשאו על קהל ה׳״[32] כלל לא היתה לגבי שבט לוי, שקרח עצמו היה לוי, אלא דוקא על הכהונה כשלעצמה, כפי שהוא אומר[33] ״ובקשתם גם כהונה״ – והרי המטות היו ״למשמרת לאות״[34], ש״ולא ילונו עוד על הכהונה״[35], ואם כך היה צריך להיות לכהנים מטה לעצמם.

ו.

כהנים - אתהפכא, לויים - אתכפיא

ההסבר לכך, בפנימיות הענינים, הוא:

אמנם, הן הכהנים והן הלויים הורמו מכל ישראל כדי לשרת את הקדוש־ברוך־הוא[36] והם מופרשים מעניני העולם הזה[37], אך יש הבדל ביניהם: לכהן אסור להיטמא[38], ולפיכך אסור לו לצאת לחוץ־לארץ[39], ואילו על הלוי אין איסור זה חל. כלומר, כהן מופרש לחלוטין מענינים של היפך הקדושה והטהרה, ואסור שתהיה בו טומאה. ואילו הלוי אינו מושלל מעניני טומאה, ורק כאשר הוא צריך לעסוק בעבודת הלויים הוא צריך להיטהר[40].

כך גם בדרגות של ״כהונה״ ו״לויה״ הקיימות אצל כל יהודי[41]: דרגת ״כהן״ היא הדרגה בנפש[42] שבה אין שום מגע עם טומאה[43]. ודרגת ״לוי״ שבנפש היא

---

26) תצוה כט, לג. רמב״ם רפ״י מהל׳ מעה״ק. וראה ג״כ סהמ״צ להצ״צ מצות איסור עבודת בע״מ כו׳ (ע׳ לא) מצות אכילת ק״ק (ע׳ צ).

27) יומא פ״ב ה״א.

28) ראה לעיל הערה 20.

29) ברכה לג, י.

30) שופטים יז, ט״יא. כא, ה.

31) ראה לעיל הערה 22.

32) קרח טז, ג.

33) שם, י. וראה בזה בארוכה לקו״ש [המתורגם] ח״ח ע׳ 107 וש״נ.

34) שם יז, כה.

35) פרש״י שם. וראה רמב״ן ומפרשי רש״י.

36) ראה עקב י, ח. ובפרש״י. ובל׳ הרמב״ם (הלכות כלי המקדש רפ״ג. וראה רמב״ם הל׳ שמיטה ויובל פי״ג הי״ב): זרע לוי כולו מובדל לעבודת המקדש כו׳.

37) ובל׳ הרמב״ם (הלכות שמיטה ויובל שם): הבדלו מדרכי העולם.

38) ר״פ אמור.

39) רמב״ם הל׳ אבל פ״ג הי״ג. טושו״ע יו״ד סו״ס שסט.

40) להעיר ממרז״ל (מנחות בסופה) כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה (אף שלא נמצא בשעה זו כהן ולוי שעוסקים בהל׳ אלו).

41) ראה רמב״ם (הל׳ שמיטה ויובל שם הי״ג): ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש וכו׳ קדש הקדשים.

42) להעיר מזח״ב צה, א – הובא באגה״ק סי״ב (קיח, א) – דהנשמה נקראת בת כהן.

43) ובפרטיות יותר, בחי׳ כהן סתם, מכיון שמותר לו ליטמא ״לשארו הקרוב וגו׳״, אינו מובדל לגמרי מענין הטומאה: משא״כ בחי׳ כה״ג (שלמעלה, ואצל כאו״א) הוא מובדל לגמרי מענין הטומאה – ראה בכ״ז לקו״ש ח״ז ע׳ 164 ואילך.

דרגה שהטומאה יכולה להגיע אליה, אך העבודה של דרגה זו מבטלת („טבילה" – אותיות „הביטל"[44]) את הטומאה.

במילים אחרות, ובלשון התניא[45]: כהן הוא עבודה של „אתהפכא", אין כלל רע, בדומה למעדנים העשויים „ממאכלים ערבים ומתוקים", לויים – עבודת „אתכפיא", שוברים את הרע ומבטלים אותו, כמעדנים העשויים „מדברים חריפים או חמוצים, רק שהם מתובלים ומתוקנים היטב...".

לפי זה מובן מדוע לא הפרידו את הכהנים מהלויים בשלושת הענינים שהוזכרו, כי מטרתם ותכליתם של שלושת הענינים הללו היא תיקון ענין בלתי רצוי, שאינו קשור לדרגת כהן, שבה אין שום רע, אלא לדרגת לוי. ולפיכך, היו ענינים אלו אפילו בכהנים עצמם מפני ענין ה'לויה' שבהם ולא מפני מעלת הכהונה שבהם.

ז.
שלושת הענינים הנ"ל - תיקון הרע

הסבר הדברים:

א) בענינו: ספר־התורה ניתן לא למען לימוד תורה סתם, אלא כדי למנוע התנהגות בלתי רצויה, ולכן הוא ניתן דוקא לאחר התוכחות וכריתת הברית שבפרשיות כי־תבוא וניצבים[46].

ב) הדלקת והטבת הנרות היתה קשורה ל"חלשה דעתו" של אהרן, זוהי עבודה שמעין חזרה בתשובה, הנובעת מדרגת "לוי" שבו – שענינה כללית: אורה יוצאה לכל העולם[47], שהרי אפילו מעט אור – תפקידו לדחות חושך.

ג) מחלוקת קרח: לקיחת המטות היתה קשורה לתיקון מחלוקת קרח, ככתוב[48] "והשכותי מעלי את תלונות בני ישראל...".

ולכן לא היו הכהנים מופרדים משבט לוי בשלושה ענינים אלו.

מצד שני, הכהנים (ואהרן) הם שלוחי שבט לוי לביצוע שלושה ענינים אלו, כי על־ידי־זה היו בתיקון ובתשובה שבהם שתי המעלות: דרגת לוי ו"אתכפיא" – תיקון הרע, ודרגת כהן ו"אתהפכא" – תיקון הרע נעשה בשיא השלימות[49], באופן של אתהפכא חשוכה לנהורא ומרירו למיתקא, והוא נעשה כולו טוב.

(משיחות ש"פ נצו"י תשכ"ו)

---

44) סידור סוף כוונת המקוה (קנט, סע"ד) ושם: אלא שנתחלף הוי"ו בה"א.

45) פכ"ז.

46) וכן לקמן בפרשתנו לא, טז ואילך. שם, כו ואילך.

47) תנחומא תצוה ו, שם בהעלותך ב. ויק"ר פל"א, ז. וראה ירושלמי ברכות פ"ד, ה"ה.

48) קרח יז, כ.

49) וכיון שג"ז עיקר – לכן א"א בלוים סתם, ואסורים ב(הדלקת ו)הטבת הנרות.

המשך ביאור למס' מעילה ליום רביעי עמ' א

פודים את הקדשים להאכילם לכלבים, ולפיכך אינה נקראת 'קדשי ה'' ואין מעילה נוהגת בה. ומבררת הגמרא: דברי רבי יוחנן **בְּמַאי** – באלו קדשים הם אמורים, **אִילֵימָא בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת** שאין קדושתם בגופם אלא בדמיהם שיהיו לצורך הקדש, **אֲפִילּוּ כִּי מֵתוּ נַמִּי** אין ראוי לומר שלא תנהג בהם מעילה, שהרי אפילו אם **לֹא יְהֵא** דינם **אֶלָּא** כבאופן **דְּאַקְדֵּישׁ** [–שהקדיש] **אַשְׁפָּה לְבֶדֶק הַבַּיִת** שאף שהיא דבר מאוס וערכה מועט, מכל מקום **לָאו אִית בָּהּ מְעִילָה** – האם תאמר שאין נוהג בה דין מעילה משום כך, שהרי ודאי שמכיון ויש לה דמים הראויים לצורך הקדש יש בה מעילה, ואף נבלה זו של קדשי בדק הבית שמתו אינה שונה ממנה, **אֶלָּא** בהכרח לפרש שדברי רבי יוחנן אמורים בקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, ואם כן יקשה לדברי רבי ינאי, וכי **דְּאוֹרַיְיתָא מִי אִית בָּהוּ מְעִילָה**, והלא לדבריו אין מעילה נוהגת כלל בקדשי מזבח מן התורה אפילו בחיידהם, ולמה הוצרך רבי יוחנן לומר שאחר שמתו אין בהם מעילה.

הגמרא מיישבת דברי רבי ינאי שאין פירושם כפי שסברנו עד עתה. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא הָכִי קָא אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי** – בבית מדרשו של רבי ינאי, **מַהַאי קְרָא** שנאמר בו, 'וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי ה'', **קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת שֶׁמְּעִינָן מִינָּהּ** – יש ללמוד ממנו שנוהגת בהם מעילה, שהם ראויים להיקרא 'קדשי ה'' שכולם לצורך גבוה, אבל **קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ** שיש בהם חלק גם לכהנים, **לֹא שֶׁמְּעִינָן מִינָּהּ** – אין ללמוד מפסוק זה שתנהג בהם מעילה, ואמנם אף על פי כן נוהגת בהם מעילה, שלמדנו בהם כן מפסוק אחר שנאמר (ויקרא כב יד) 'וְאִישׁ כִּי יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְיָסַף חֲמִשִׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ'.

בראשית מא, מה - ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן אן לאשה ויצא יוסף על ארץ מצרים

ס

רמז שנתוסף אות "ע" "פוטיפרע", למארז"ל (סוטה לו, ב) בא גבריאל ולמדו ליוסף "ע" לשון וכו'

ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע, הוא פוטיפר שר בית הטבחים.

ונתוסף אות[1] ע.

יש לומר:

הנה יוסף הי'[2] מתחלה עבד עברי כמ"ש[3] ושָׁם אתנו נער עברי[4] עבד, הנה כשיצא לחפשי צריך לתת לו[5] הענקה, וההענקה שניתן לו, הוא מה שנתן לו פרעה הטבעת ורבד הזהב (שהוא ענק כפרש"י בחומש[6]), ובגדי שש והרכיבו במרכבת המשנה ועוד, ככתוב בפ' מקץ[7].

ואל תקשי, הרי הענקה צריך להיות מהאדון שהי' עבד לו, וא"כ הי' צריך להיות ההענקה מפוטיפר שהי' אדונו.

י"ל מפוטיפר הי' ג"כ הענקה, והוא מה שניתן[8] לו בתו אסנת כמ"ש[9] ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע.

הנה עיקר ההענקה הוא מה שנתן לו הקב"ה, והוא מה ששלח את גבריאל ולמדו ע' לשון, כדאיתא בסוטה[10] דף לו ע"ב, ולא הוה גמר הוסיף לו אות אחת משמו של הקב"ה שנא'[11] עדות[12] ביהוסף שמו כו', ע"ש.

עדות הוא מלשון[13] עדי, דהיינו[14] ענק.

עדות אותיות[15] דעת, והוא ה"ע" לשון שלמדו, כי לשון[16] שייך לדעת.

וזהו רמז שנתוסף ע' - פוטיפרע, רומז על הע' לשון שלמד, פוטיפר[17] עם הכולל הוא מספר לשון.

אך פוטיפר שר הטבחים הוא דעת[18] דקטנות, ובע' הוא שיש ע' לשון, הוא דגדלות.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד קכ

* * *

בנוגע לביאור של אאמו"ר, אודות ההענקה ליוסף שהוא הי' עבד אצל פוטיפר.

וצריך להבין:

א) מדוע הקב"ה הי' צריך להעניק ליוסף?

ב) וגם להבין, למה בא הרמז של ע' לשון - הענקה של הקב"ה - באות ע' של פוטיפרע, מהו הקשר לפוטיפר, ובא בהמשך לשמו "פוטיפר-ע"?

וי"ל, דביוסף הי' שני ענינים, מתחלה הי' בבית

---

1) דמתחלה נק' פוטיפר ואח"כ פוטיפרע, שנתוסף אות ע', ועיין פרש"י. וכאן מבאר ומרמז למה דוקא אות "ע".

2) בהבא לקמן ראה לקוטי שיחות חלק כ"ד פרשת ראה (ב) עמוד 87.

3) בראשית מא, יב.

4) עברי עבד: מדייק, דכל דבר בתורה מדוייק הוא, ומזה שבתורה כתוב על יוסף "עברי עבד", שהי' לו דין עבד עברי, שמגיע לו הענקה כשיצא לחירות.

5) מבאר דיוסף קיבל הענקה, א) מפרעה, ב) מפוטיפר, ג) מהקב"ה, ו"עיקר" הענקה בא מהקב"ה, דהעבד בשעת העבדות אין לו דעת, דהוא משועבד לאדונו (ולכן הוא פטור ממצות, ע"ד קטן וכו'), וכשנעשה בן חורין, בנוסף להמתנות - ההענקה, גשמיים, העיקר הוא שבא לו "מוחין דגדלות" - שכל ודעת - ויצא לחפשי.

6) שם פסוק מב, "ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אתה על יד יוסף וילבש אתו בגדי שש וישם רבד הזהב על צוארו", ופרש"י רבד: ענק, ועל שהוא רצוף בטבעת קרוי רביד ע"כ. (ענק מלשון הענקה [קידושין טז, ב]).

7) שם פסוק מג, "וירכב אתו במרכבת המשנה אשר לו ויקראו לפניו אברך ונתון אתו על כל ארץ מצרים".

8) הערת כ"ק אדמו"ר זי"ע בלקו"ש חכ"ד עמוד 88 הערה 23 וז"ל: אולי יש לומר דמה שמדייק לכתוב "ניתן" ולא "נתן", הוא משום שנתינת אסנת ליוסף היתה ע"י פרעה* ולא ע"י פוטיפר.

*) פסוק מה: "ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן און לאשה וגו'".

9) בראשית מא, מה.

10) אמר רבי יוחנן בשעה שאמר לו פרעה ליוסף (שם פסוק מד) ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגו' אמרו איצטגניני פרעה, עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילהו עלינו, אמר להן גנוני מלכות אני רואה בו (ופרש"י, אצטגנינות - חכמים וחוזים בכוכבים ויודעים בחכמת המזלות: גנוני מלכות - גווני מלכים בחכמה גבורה ויופי, ע"כ), אמרו לו א"כ יהא יודע שבעים לשון, בא גבריאל ולימדו שבעים לשון, לא הוה קגמר הוסיף לו אות אחת משמו של הקב"ה ולמד שנא' (תהלים פא, ו) עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע. ראה לעיל סימן נט ביאור המאחז"ל.

11) תהלים פא, ו.

12) ראה לעיל סימן נט, טעם שנתוסף לו דוקא אות ה'.

13) מבאר, דמ"ש בפסוק "עדות ביהוסף" דלמדו ע' לשון, זהו מצד ההענקה ד"עדות" לשון עדי, ראה פרש"י דברים טו, יד. העניק תעניק, לשון עדי, בגובה ובמראית עין, ע"ש. ובמצודות ציון עה"פ בתהלים וז"ל: עדות מלשון עדי וקשוט, וכן את הנזר ואת העדות (מלכים ב, יא). וכעין זה פירש באבן עזרא בתהלים שם.

14) ענק מלשון הענקה, לשון נופל על לשון.

15) ראה אדרא זוטא - זהר חלק ג' דף רצא, א. אור התורה פרשת שופטים עמוד תתמז. נ"ך עמוד כז. תהלים - יהל אור - עמוד תקע.

16) ראה הביאור לעיל סימן כט. קהלת יעקב ערך לשון ב' וז"ל: סוד הדעת הוא בחינת לשון, והוא המזווג חכמה ובינה שהם סוד חיך וגרון, ע"ש.

17) פוטיפר בגי' 385, ועם הכולל 386, כמספר לשו"ן 386. וזהו רמז בשֵׁם פוטיפרע, נוט' פוטיפר-ע, "פוטיפר" בגי' לשון, שניתוסף לו "ע' לשון".

18) ראה לעיל סימן מח. נט.

פוטיפר והי׳ עבד מצליח, ואח״כ פוטיפר שָׂם אותו בבית הסוהר והי׳ שם עשר שנים, ובסוף העשר שנים ביקש יוסף משר המשקים ״והזכרתני אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה״, ובפועל ״ולא[19] זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו״, וכתוב במדרש[20] וז״ל: ״ויהי מקץ שנתים ימים, על ידי שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני ניתוסף לו שתי שנים שנאמר ויהי מקץ וגו׳. (תהלים מ) אשרי הגבר אשר שם ה׳ מבטחו זה יוסף, ולא פנה אל רהבים ע״י שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני ניתוסף לו שתי שנים״.

הרי השנתיים ימים הי׳ דבר נפרד ממאסרו ע״י פוטיפר שהיות שיוסף לא בטח כולו בהקב״ה, אלא ביקש מהשר המשקים שיראה להוציא אותו מבית הסוהר.

נמצא דיש כאן ב׳ ענינים:

א) זה שיוסף ישב עשר שנים בבית הסוהר בגלל פוטיפר.

ב) ואח״כ, עוד שנתיים ימים שזה הי׳ עונש מהקב״ה.

ולכן ישנם כאן ב׳ הענקות, הענקה מפוטיפר על זה שיוסף הי׳ אצלו עבד, ואח״כ הענקה מהקב״ה כי יוסף הי׳ עוד שנתיים ימים בבית הסוהר בגלל עונש מהקב״ה על העדר הבטחון.

והיות שגם העונש של הקב״ה שבא בהעדר הבטחון בא בסיבת פוטיפר, שהרי עי״ז שפוטיפר שָׂם את יוסף בבור ואז הי׳ לו נסיון בהעדר הבטחון בהקב״ה, ובגלל זה יוסף נענש, נמצא דפוטיפר גרם כ״ז, ואם לכתחלה פוטיפר לא הי׳ שָׂם את יוסף בבית הסוהר אז לא הי׳ מגיע יוסף לנסיון כזה, נמצא דהעונש של השתי שנים שישב יוסף בבית האסורים - שבא מהקב״ה, הוא בא בהמשך להעשר שנים שישב יוסף בגלל פוטיפר, לכן גם הענקה מהקב״ה ע״י השבעים לשון באה בהמשך לפוטיפר, וזהו שהוא מרומז בהשֵׁם פוטיפרע ״פוטיפר-ע״ בתוספת אות ע׳ כנ״ל.

שיחת קודש ש״פ ראה מבה״ח וער״ח אלול ה׳תשל״ד (הנחה בלתי מוגה)

19) בראשית מ, כג.

20) ראה בראשית רבה פרשה פט, ג (הובא בפרש״י מ, כג). לעיל סימן מד הערה 6. ע״ש. ראה הביאור בלקוטי שיחות חלק ג׳ עמוד 837. יהל אור - תהלים - קנא-ב.

נתוספו לו שתי שנים: כמ״ש פדר״א פל״ט, ובתנחומא סוף וישב, ושמו״ר ריש פ״ז [מובא לקמן סימן סח הערה 12] על שאמר דיבה על יו״ד אחיו נגזר עליו י׳ שנים במאסר אלא שנתוספו לו עוד ב׳ שנים ועל ידי זה זכה שנתגדל על ידי חלום פרעה. (פירוש מהרז״ו לב״ר שם)

[רהבים זה מצרים כמ״ש (ישעי׳ ל, ז) ומצרים וגו׳ לכן קראתי לזאת רהב, פי׳ מהרז״ו].

אגרות קודש

ב״ה, ז׳ תשרי, תשי״ט

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מיום הבהיר ח״י אלול עם הפ״נ המוסגר בו, שיקרא בעת רצון על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע,

לא נראית לי הסברא שילמוד בביה״ס בכתות מעורבות וכיו״ב, שהרי זה נתינת הכשר, ולא עוד אלא שגם מעין פרצות גדר דהנהגת החוג בו נמצא, והרי הזן ומפרנס לכל המציא לו פרנסתו עד עתה, ובודאי שגם בשנה זו החדשה ימציא לו פרנסתו בחן ובחסד וברחמים, ואף שבתקופתנו זו עבודה בחינוך עטה״ק ענין הכי נעלה וחיוני הוא, הרי עוד חזון למועד כשאפשר יהי׳ לסדר הדבר באופן שלא תהינה כל סרכות בהאמור.

בברכת חתימה וגמח״ט.

לה, ג – ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה

א. רבי נתן אומר חביבים ישראל שבכל מקום שגלו שכינה עמהם[1]. גלו למצרים שכינה עמהם, שנאמר (שמואל-א ב, כז) הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה. גלו לבבל שכינה עמהם, שנאמר (ישעי' מג, יד) למענכם שולחתי בבלה. גלו לעילם שכינה עמהם, שנאמר (ירמי' מט, לח) ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים. גלו לאדום שכינה עמהם, שנאמר (ישעי' סג, א) מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה. וכשהם חוזרים שכינה עמהם, שנאמר (דברים ל, ג) ושב ה' את שבותך ורחמך, והשיב לא נאמר אלא ושב ה' אלקיך[2]. ואומר (שיר השירים ד, ח) אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי תשוב מראש אמנה מראש שניר וחרמון ממעונות אריות ומהררי נמרים.

רבי אומר משל למה הדבר דומה, למלך שאמר לעבדו אם תבקשוני הריני אצל בני, כל זמן שאתה מבקשיני הריני אצל בני. וכן הוא אומר (ויקרא טז, טז) השוכן אתם בתוך טומאותם. ואומר (שם טו, לא) בטמאם את משכני אשר בתוכם. ואומר (לעיל ה, ג) ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם. ואומר (כאן) ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל.

ספרי

* * *

ולכאורה אינו מובן: מה מוסיף רבי על דברי ר' נתן ש"חביבים ישראל שכל מקום שגלו שכינה עמהם.. כשהם חוזרים שכינה עמהם", הרי גם מדברים אלו מובן שהקב"ה נמצא עם ישראל **תמיד**, בכל מקום.

אלא החילוק בין שני המ"ד הוא:

"ר' נתן אומר **חביבים** ישראל שבכל מקום שגלו שכינה עמהם". ר' נתן מדבר על הנשמה של היהודי כפי שהיא קשורה לענין שהוא בדוגמת רגש החביבות (בלשון בני אדם), לא עצם הנפש אלא רגש וגילוי - ונראה בגילוי, **חביבים** ישראל, שבזה הם **נבדלים** מכל אומות העולם, ומצד הנשמה אומרים שבכל מקום שגלו שכינה **עמהם**,

ומאחר שהנשמה מצד עצמה היא חלק אלקה ממעל ממש, בגלוי, די בכך ש"שכינה **עמהם**" כדי שהגלות לא תפעל עליהם.

על כך מוסיף רבי כיצד הדבר הוא גם מצד הגוף, ולכן הוא מביא את המשל "למלך שאמר לעבדו אם תבקשוני הריני **אצל** בני כל זמן שאתה מבקשני הריני **אצל** בני, וכה"א השוכן אתם **בתוך** טומאתם": כאן אין המדובר על דבר הקשור עם ענין של "**חביבים**" - רגש וגילוי, אלא עם ענין עצמי בדוגמת השייכות של אב ובן, שזה קשור עם גוף, שבו יש בחירת עצמותו ית'[3] כנ"ל[4].

ולכן: א) הוא מדגיש שזהו "**כל זמן** שאתה מבקשני", היות שהדבר קשור עם עצמותו ית' לא שייך בזה כל חילוק ושינוי[5]. ב) הוא מביא את הפסוק (ועל־דרך־זה שאר הפסוקים) "השוכן אתם **בתוך טומאתם**", ששייך להגוף ועניניו, ולא לנשמה[6] ועניני' - ש(אפילו) **דברי** תורה אין מקבלין טומאה[7].

לקוטי שיחות חלק כג עמוד 214 ואילך. תרגום מאידית

ל, ו – ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך

ב. ומל ד' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ד' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך. הענין נראה לפענ"ד כי ענין המיתה שנגזר על אדם הראשון כבר כתבו הקדמונים ומכללם הרמב"ן בפרשת בראשית, כי אם הי' עומד בצדקו הי' יוכל לחיות לעולם כמו מלאך, אך אחר שחטא ולא עמד במצות ד' הוכרח למות כי בחומר חומרותו אי אפשר לו לעמוד ולהיות נצחי ע"ש וכבר הארכתי בזה שם. ולפ"ז לאחר שימול ד' את לבבו והוא שלא יתאוה ולא יחמוד לרע כאשר הי' קודם החטא כמ"ש הרמב"ן פה וא"כ יהי' קיים נצחי, וז"ש ומל ד' אלקיך את לבבך למען חייך שתוכל להיות חי וקיים.

דברי שאול[8]

---

1) **חביבים ישראל שבכל מקום שגלו שכינה עמהם וכו'**: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת אמור סימן שלט סעיף ח. פרשת בשלח סימן קכ.

2) **והשיב לא נאמר אלא ושב ה' אלקיך וכו'**: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת נצבים פרק ל פסוק ג, ובהנסמן שם.

3) ראה ד"ה וה' אמר המכסה שם.

4) ויש לומר שזהו גם תוכן החילוק בפירוש "נקמת **ה**'" בין הספרי לבמדבר רבה (ותנחומא) שם: בבמדבר רבה (ותנחומא) מה שנקרא נקמת ה' הוא "בשביל תורה ומצות שנתת לנו, הלכך הנקמה שלך לתת נקמת ה'", היינו מצד בחי' הגילויים, מצד היותם מקושרים בגילוי להקב"ה (על ידי תורה ומצוות), וזה שייך בעיקר להנשמה; משא"כ בספרי הוא מצד עצם ענינם של ישראל שקדמו לתורה, לא מצד התקשרות הגלוי' (שעל ידי תורה ומצוות) וזה שייך בעיקר לגוף שלכן: א) צריך כאן לשלול אשר "לא נקמת **בשר ודם** אתם נוקמים". ב) ממשיך בהחיוב: "אלא נקמת מי שאמר **והי' העולם**" - שבענין "הי' העולם" נדמה גוף דבני ישראל לגופי אומות העולם.

[ולהעיר שבתורת שלום שם (עמוד 120) מוכח דבחירת עצמותו ית' בגוף שייכת לזה שהתהוות יש מאין הוא בכח עצמותו ית'. עיין שם. וראה שם עמוד 122. ולהעיר מספר המאמרים תרע"ח עמוד קיד ואילך. ואין כאן מקומו].

5) ואף שגם בדברי ר"נ אומר "**שבכל מקום** כו'" - אינו דומה לנדון דידן כי ר"נ מדגיש "כל מקום **שגלו**" ולא "**בכל זמן**" כבדברי רבי (ראה ספרי דבי רב לספרי שם).

6) שהיא מעין גנים באר מים חיים (ראה ד"ה אז ישיר ישראל (לקוטי תורה חקת סב, ב. ספר המאמרים תש"ב עמוד 129 ואילך. ד"ה הנ"ל תשמ"ג). וד"ה מעין גנים (ספר המאמרים שם עמוד 133. ספר המאמרים קונטרסים חלק א ר, א. ועוד)) שאינם מקבלים טומאה ואדרבה מטמאים את הטמא.

7) ברכות כב, א.

8) מחבר ספר שו"ת שואל ומשיב.

◆ יום ראשון כ״ט אלול ◆

לא (א) **וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃**

א וַאֲזַל מֹשֶׁה וּמַלִּיל יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל׃

רש״י ◄ **וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְגוֹ׳.**

(ב) **וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא־אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא וַיהוָה אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃**

ב וַאֲמַר לְהוֹן בַּר מְאָה וְעֶשְׂרִין שְׁנִין אֲנָא יוֹמָא דֵין לֵית אֲנָא יָכִיל עוֹד לְמִפַּק וּלְמֵעָל וַיְיָ אֲמַר לִי לָא תְּעַבַּר יָת יַרְדְּנָא הָדֵין׃

רש״י ◄ **לֹא־אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא.** יָכֹל שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: (לקמן לד) ״לֹא כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא נָס לֵחֹה״. אֶלָּא מַהוּ ״לֹא אוּכַל״? אֵינִי רַשַּׁאי, שֶׁנִּטְּלָה מִמֶּנִּי הָרְשׁוּת וְנִתְּנָה לִיהוֹשֻׁעַ. **וַה׳ אָמַר אֵלַי.** זֶהוּ פֵּרוּשׁ ״לֹא אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא״, לְפִי שֶׁה׳ אָמַר אֵלַי. **אָנֹכִי הַיּוֹם.** (ר״ה יא) הַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי, בְּיוֹם זֶה נוֹלַדְתִּי, וּבְיוֹם זֶה אָמוּת. דָּבָר אַחֵר: ״לָצֵאת וְלָבוֹא״, בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, מְלַמֵּד שֶׁנִּסְתְּמוּ מִמֶּנּוּ מָסוֹרוֹת וּמַעְיְנוֹת הַחָכְמָה.

(ג) **יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא־יַשְׁמִיד אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירִשְׁתָּם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃**

ג יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵהּ יַעְבַּר קֳדָמָךְ הוּא יְשֵׁצֵי יָת עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִקֳּדָמָךְ וְתֵירְתִּנּוּן יְהוֹשֵׁעַ הוּא עָבֵר קֳדָמָךְ כְּמָא די מַלִּיל יְיָ׃

◆ יום שני א׳ תשרי ◆

(ד) **וְעָשָׂה יְהוָה לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמֹרִי וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֹתָם׃**

ד וְיַעְבֵּד יְיָ לְהוֹן כְּמָא די עֲבַד לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי אֱמֹרָאָה וּלְאַרְעֲהוֹן די שֵׁצִי יָתְהוֹן׃

(ה) **וּנְתָנָם יְהוָה לִפְנֵיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃**

ה וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ קֳדָמֵיכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְהוֹן כְּכָל תַּפְקֻדְתָּא די פַּקֵּדִית יָתְכוֹן׃

בעל הטורים

לא (א) **וַיֵּלֶךְ.** בַּ״ג הַמֶּלֶךְ פַּ״ת וַיֵּלֶךְ. פֵּירוּשׁ: בַּ״ג הַמֶּלֶךְ – כְּשֶׁחָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה יוֹם בְּ׳ אוֹ ג׳, אָז נִצָּבִים וַיֵּלֶךְ נִפְרָדִים.
וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה. לְעֵיל מִינֵּיהּ כְּתִיב **לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב**, וּסְמִיךְ לֵיהּ **וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה**, שֶׁהָלַךְ אֲלֵיהֶם לְהַגִּיד לָהֶם כִּי קִיֵּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת שְׁבוּעָתוֹ וְהִכְנִיס יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ. וְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, מִכָּאן שֶׁהַמִּתִּים מְסַפְּרִים זֶה עִם זֶה. תורה ב

(ב) **וְלָבוֹא.** מְלֵא וְי״ו. שֶׁלֹּא אוּכַל עוֹד לָבוֹא בְּשִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. תורה ג

(ג) **ה׳ אֱלֹהֶיךָ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ.** הַפָּסוּק מַתְחִיל וּמְסַיֵּים בַּשֵּׁם, לוֹמַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹלֵךְ לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְאַחֲרֵיהֶם. וְכֵן כְּתִיב (יְשַׁעְיָה נב, יב) ״כִּי הֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם ה׳, וּמְאַסִּפְכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל״. תורה ד

(ו) חִזְקוּ וְאִמְּצוּ אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ׃ ס

ו תְּקִיפוּ וְאַלִּימוּ לָא תִּדְחַלוּן וְלָא תִּתְבְּרוּן מִקֳּדָמֵיהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ הוּא דְּמִתַּדַּר קֳדָמָךְ לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא יַרְטֵשִׁנָּךְ׃

רש״י◄ **לֹא יַרְפְּךָ** • לֹא יִתֵּן לְךָ רִפְיוֹן, לִהְיוֹת נֶעֱזָב מִמֶּנּוּ.

"בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – "השמים כסאי" עד והי׳ מידי חודש בחדשו גו׳", ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע".

התוועדויות חלק א תשמ"ה עמוד 351

הפטרה ליום ראשון של ראש השנה

שמואל א פרק א־ב

עטרת מרים

א וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הָרָמָתַיִם צוֹפִים מֵהַר אֶפְרָיִם וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיהוּא בֶּן־תֹּחוּ בֶן־צוּף אֶפְרָתִי: ב וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִנָּה וַיְהִי לִפְנִנָּה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים: ג וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ מִיָּמִים יָמִימָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת וְלִזְבֹּחַ לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי חָפְנִי וּפִנְחָס כֹּהֲנִים לַיהוָה: ד וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן לִפְנִנָּה אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מָנוֹת: ה וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה אַחַת אַפַּיִם כִּי אֶת־חַנָּה אָהֵב וַיהוָה סָגַר רַחְמָהּ: ו וְכִעַסַתָּה צָרָתָהּ גַּם־כַּעַס בַּעֲבוּר הַרְעִמָהּ כִּי־סָגַר יְהוָה בְּעַד רַחְמָהּ: ז וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְשָׁנָה מִדֵּי עֲלֹתָהּ בְּבֵית יְהוָה כֵּן תַּכְעִסֶנָּה וַתִּבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל: ח וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ חַנָּה לָמָּה תִבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֹאכְלִי וְלָמָּה יֵרַע לְבָבֵךְ הֲלוֹא אָנֹכִי אֲשֶׁר־לָךְ מֵעֲשָׂרָה בָנִים: ט וַתָּקָם חַנָּה אַחֲרֵי אָכְלָה בְשִׁלֹה וְעֵלִי הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא עַל־מְזוּזַת

עטרת מרים

א וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הָרָמָתַיִם שְׁתֵּי רָמוֹת הָיוּ, צוֹפִים מִמִּשְׁפַּחַת צוֹפִים, נְבִיאִים מֵהַר אֶפְרָיִם לֵוִי הָיָה וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיהוּא בֶּן־תֹּחוּ בֶן־צוּף אֶפְרָתִי גַּם צוּף הָיָה מֵהַר אֶפְרַיִם: ב וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִנָּה וַיְהִי לִפְנִנָּה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים: ג וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ מִיָּמִים יָמִימָה מִשָּׁנָה לְשָׁנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי ה׳ וְלִזְבֹּחַ שָׁם שְׁלָמִי שִׂמְחָה וְשַׁלְמֵי חֲגִיגָה לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי חָפְנִי וּפִנְחָס כֹּהֲנִים סְגָנֵי הַכְּהֻנָּה לַיהוָה כִּי עֵלִי אֲבִיהֶם שִׁמֵּשׁ בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה: ד וַיְהִי הַיּוֹם שֶׁל הֲכָאַת קָרְבְּנוֹתָיו וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן לִפְנִנָּה אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מָנוֹת מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים: ה וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה אַחַת מְיֻחֶדֶת בִּיפִי אַפַּיִם הָרְאוּיָה לְהִתְקַבֵּל בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת כִּי אֶת־חַנָּה אָהֵב וַיהוָה סָגַר רַחְמָהּ: ו וְכִעַסַתָּה צָרָתָהּ (שְׁתֵּי נָשִׁים מֵאִישׁ אֶחָד תִּקָּרֵאנָה צָרוֹת) גַּם־כַּעַס פְּעָמִים רַבּוֹת בַּעֲבוּר בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה חַנָּה הַרְעֵמָהּ זְעוּפָה וּקְצוּפָה כִּי־סָגַר יְהוָה בְּעַד פְּנֶגֶד רַחְמָהּ: ז וְכֵן יַעֲשֶׂה אֶלְקָנָה שָׁנָה בְשָׁנָה נוֹתֵן לָהּ חֵלֶק מוּבְחָר לְהַרְאוֹתָהּ שֶׁמַּחְבִּבָהּ מִדֵּי בְּכָל זְמַן עֲלֹתָהּ בְּבֵית יְהוָה כֵּן לְפִי חִבָּה שֶׁבַּעֲלָהּ מַרְאֶה לָהּ תַּכְעִסֶנָּה פְּגִינָה וַתִּבְכֶּה חַנָּה וְלֹא תֹאכַל: ח וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ חַנָּה לָמָּה תִבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֹאכְלִי וְלָמָּה יֵרַע לְבָבֵךְ הֲלוֹא אָנֹכִי אַהֲבָתִי אֵלַיִךְ טוֹב לָךְ גַּם לְעַוֵּר וּלְמָנֵן מֵעֲשָׂרָה בָנִים: ט וַתָּקָם חַנָּה אַחֲרֵי אָכְלָה מְעַט בְּשִׁלֹה לְהַחֲיוֹת אֶת הַנֶּפֶשׁ וְאַחֲרֵי שָׁתָה וְעֵלִי הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא עַל־מְזוּזַת

עטרת מרים

הֵיכַל יְהוָה: י וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ בְּבוֹאָהּ לְהִתְפַּלֵּל, הָיְתָה נַפְשָׁהּ מָרָה לָהּ בִּמְאֹד וַתִּתְפַּלֵּל עַל־יְהוָה וּבָכֹה תִבְכֶּה: יא וַתִּדֹּר נֶדֶר וַתֹּאמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־רָאֹה תִרְאֶה בָּעֳנִי אֲמָתֶךָ בִּמה שֶׁאֲנִי מְעֻנָּה בְּצַעַר וּזְכַרְתַּנִי וְלֹא־תִשְׁכַּח אֶת־אֲמָתֶךָ וְנָתַתָּה לַאֲמָתֶךָ זֶרַע אֲנָשִׁים שֶׁיִּהְיֶה זֶרַע חָשׁוּב לְשָׁרֵת לִפְנֵי ה׳ וּנְתַתִּיו לַיהוָה כָּל־יְמֵי חַיָּיו וּמוֹרָה וְתַעַר לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ כִּי יִהְיֶה נָזִיר וְקֹדֶשׁ לַה׳: יב וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי קְדֹשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת־פִּיהָ הָיָה מִמְּתִין לִשְׁמוֹעַ מִדִּבְרֵיהָ: יג אָבָל וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ בְּלַחַשׁ רַק שְׂפָתֶיהָ נָעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ וַיַּחְשְׁבֶהָ חֹשֵׁב אוֹתָהּ עֵלִי לְשִׁכּוֹרָה שֶׁלֹּא הָיוּ רְגִילִים לְהִתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ: יד וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֵלִי עַד־מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין כִּי שִׁכּוֹר אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל וְלִשְׁחוֹת בַּמִּקְדָּשׁ, לְכִן, הָסִירִי אֶת־יֵינֵךְ מִמֶּעָלָיִךְ וְאַחַר כָּךְ תָּבוֹאִי אֶל מִקְדְּשֵׁי אֵל: טו וַתַּעַן חַנָּה וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי לֹא כֵן הַדִּבָּר, אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ אָנֹכִי מְצֹרָה וּדְאָגָה, וּמִדַּעַת בָּאתִי חַנָּה לְהִתְפַּלֵּל וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי יְהוָה וּמַה לִּי לְהָרִים קוֹל לְהִשְׁמִיעַ לְיוֹלֶת: טז אַל־תִּתֵּן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי ה׳ כְּמוֹ בַּת־בְּלִיָּעַל לָבוֹא שִׁכּוֹרָה לְבֵית ה׳ כִּי־מֵרֹב שִׂיחִי וְכַעְסִי שֶׁצָּרְתִּי מַכְעֶסֶת אוֹתִי דִּבַּרְתִּי עַד־הֵנָּה עַד הַזְּמַן הַזֶּה: יז וַיַּעַן עֵלִי

עטרת מרים

וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם וֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת־שֵׁלָתֵךְ יְמַלֵּא אֶת בַּקָּשָׁתֵךְ אֲשֶׁר שָׁאַלְתְּ מֵעִמּוֹ: יח וַתֹּאמֶר תִּמְצָא שִׁפְחָתְךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ לְבַקֵּשׁ עָלֶיהָ רַחֲמִים וַתֵּלֶךְ הָאִשָּׁה לְדַרְכָּהּ הָלְכָה לָהּ לְבֵיתָהּ וַתֹּאכַל וּפָנֶיהָ הָרְעוּ לֹא־הָיוּ־לָהּ עוֹד: יט וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי יְהוָה וָשָׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתָם הָרָמָתָה וַיֵּדַע אֶלְקָנָה אֶת־חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרֵהָ יְהוָה: כ וַיְהִי לִתְקֻפּוֹת הַיָּמִים וַתַּהַר חַנָּה לְעֵת הִקּוּף תְּשִׁלּוּם יְמֵי הַהֵרָיוֹן וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי מֵיהוָה שְׁאִלְתִּיו: כא כְּשֶׁבָּא עֵת עֲלִיָּתוֹ וַיַּעַל הָאִישׁ אֶלְקָנָה וְכָל־בֵּיתוֹ לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֶת־זֶבַח הַיָּמִים וְאֶת־נִדְרוֹ שֶׁהָיָה רָגִיל לִזְבּוֹחַ בְּכָל שָׁנָה: כב וְחַנָּה לֹא עָלְתָה בַּשָּׁנָה הַהִיא כִּי־אָמְרָה לְאִישָׁהּ לֹא אָזוּז מִבֵּיתִי עַד יִגָּמֵל הַנַּעַר תִּשָּׁלֵם יְנִיקָתוֹ הוּא 24 חֹדֶשׁ, וְאַחֲרֵי הִגָּמְלוֹ וַהֲבֵאֹתִיו גַּם אוֹתוֹ אֶל בֵּית ה׳ וְנִרְאָה אֶת־פְּנֵי יְהוָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנָיו וּלְהוֹדוֹת לוֹ עַל הַנַּעַר הַיּוֹלֵד וְיָשַׁב שָׁם עַד־עוֹלָם וְלֹא יָשׁוּב עוֹד לְבֵיתוֹ: כג וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ עֲשִׂי הַטּוֹב בְּעֵינַיִךְ כִּפִּי חֶפְצֵךְ עֲשִׂי שְׁבִי עַד־גָּמְלֵךְ אֹתוֹ אַךְ יָקֵם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַבֵּן בְּזֶה הָאֹפֶן שֶׁיִּתְקַיֵּם בּוֹ מַה שֶׁנִּדְרָה חַנָּה וַתֵּשֶׁב הָאִשָּׁה וַתֵּינֶק אֶת־בְּנָהּ עַד־גָּמְלָהּ אֹתוֹ: כד וַתַּעֲלֵהוּ עִמָּהּ כַּאֲשֶׁר גְּמַלַתּוּ

הֵיכַל יְהוָה: י וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ וַתִּתְפַּלֵּל עַל־יְהוָה וּבָכֹה תִבְכֶּה: יא וַתִּדֹּר נֶדֶר וַתֹּאמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־רָאֹה תִרְאֶה בָּעֳנִי אֲמָתֶךָ וְנָתַתָּה לַאֲמָתֶךָ זֶרַע אֲנָשִׁים וּנְתַתִּיו לַיהוָה כָּל־יְמֵי חַיָּיו וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ: יב וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי יְהוָה וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת־פִּיהָ: יג וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ רַק שְׂפָתֶיהָ נָעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכּוֹרָה: יד וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֵלִי עַד־מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין הָסִירִי אֶת־יֵינֵךְ מֵעָלָיִךְ: טו וַתַּעַן חַנָּה וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ אָנֹכִי וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי יְהוָה: טז אַל־תִּתֵּן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַת־בְּלִיָּעַל כִּי־מֵרֹב שִׂיחִי וְכַעְסִי דִּבַּרְתִּי עַד־הֵנָּה:

יז וַיַּעַן עֵלִי וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם וֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת־שֵׁלָתֵךְ אֲשֶׁר שָׁאַלְתְּ מֵעִמּוֹ: יח וַתֹּאמֶר תִּמְצָא שִׁפְחָתְךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתֵּלֶךְ הָאִשָּׁה לְדַרְכָּהּ וַתֹּאכַל וּפָנֶיהָ לֹא־הָיוּ־לָהּ עוֹד: יט וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי יְהוָה וָשָׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתָם הָרָמָתָה וַיֵּדַע אֶלְקָנָה אֶת־חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרֵהָ יְהוָה: כ וַיְהִי לִתְקֻפּוֹת הַיָּמִים וַתַּהַר חַנָּה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי מֵיהוָה שְׁאִלְתִּיו: כא וַיַּעַל הָאִישׁ אֶלְקָנָה וְכָל־בֵּיתוֹ לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֶת־זֶבַח הַיָּמִים וְאֶת־נִדְרוֹ: כב וְחַנָּה לֹא עָלְתָה כִּי־אָמְרָה לְאִישָׁהּ עַד יִגָּמֵל הַנַּעַר וְהֲבִאֹתִיו וְנִרְאָה אֶת־פְּנֵי יְהוָה וְיָשַׁב שָׁם עַד־עוֹלָם: כג וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ עֲשִׂי הַטּוֹב בְּעֵינַיִךְ שְׁבִי עַד־גָּמְלֵךְ אֹתוֹ אַךְ יָקֵם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ וַתֵּשֶׁב הָאִשָּׁה וַתֵּינֶק אֶת־בְּנָהּ עַד־גָּמְלָהּ אֹתוֹ: כד וַתַּעֲלֵהוּ עִמָּהּ כַּאֲשֶׁר

עטרת מרים

בְּפָרִים שְׁלֹשָׁה לִזְבּוֹחַ לַה׳ וְאֵיפָה אַחַת קֶמַח לְמִנְחוֹת וְנֵבֶל יַיִן לְנִסְכִּים
וַתְּבִאֵהוּ אֶת הַנַּעַר בֵּית־יְהוָה שִׁלֹו וְהַנַּעַר נָעַר קָטֹן וְרַךְ: כה וַיִּשְׁחֲטוּ
אֶת־הַפָּר הָרִאשׁוֹן וַיָּבִאוּ אֶת־הַנַּעַר אֶל־עֵלִי לְהַרְאוֹתוֹ שֶׁנִּתְקַבְּלָה תְּפִלָּתוֹ:
כו וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי מַלֵּא שְׁאֵלָתִי זֹאת וְקַח אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה, וְשִׁם עֵינֶיךָ עָלָיו
חֵי נַפְשְׁךָ אֲדֹנִי וְהִשְׁבַּעְתּוּ בְּחַיֵּי
נַפְשׁוֹ, אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצֶּבֶת אֲשֶׁר
עָמַדְתִּי פֹּה עִמְּכָה בָּזֶה בִּהְיוֹתְךָ גַּם
אַתָּה יוֹשֵׁב פֹּה לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה:
כז אֶל־בַּעֲבוּר הַנַּעַר הַזֶּה
הִתְפַּלָּלְתִּי וַיִּתֵּן יְהוָה לִי אֶת־
שְׁאֵלָתִי אֲשֶׁר שָׁאַלְתִּי מֵעִמּוֹ:
כח וְגַם הֻשְׁאַלְתִּיהוּ לַיהוָה כָּל־הַיָּמִים
אֲשֶׁר הָיָה כָּל זְמַן אֲשֶׁר יִהְיֶה בָּזֶה
הָעוֹלָם הִוא שָׁאוּל לַיהוָה וַיִּשְׁתַּחוּ
שָׁם שְׁמוּאֵל לְהוֹדוֹת לַיהוָה אֲשֶׁר שָׁם
חֵלְקוֹ מֵעוֹבְדֵי ה׳: א וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה
וַתֹּאמַר עָלַץ שָׂמַח לִבִּי בַּיהוָה
בִּתְשׁוּעַת ה׳ רָמָה גָּבְהָה קַרְנִי
בַּיהוָה לְנֵגַח בּוֹ אוֹיְבַי, רָחַב פִּי
עַל־אוֹיְבַי עַל הַמַּכְעִיסִים אוֹתִי בִּהְיוֹתִי
עֲקָרָה כִּי שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ שֶׁנָּתַתָּ
לִי בֵּן: ב אֵין־קָדוֹשׁ כַּיהוָה כִּי־אֵין
בוֹרֵא בִּלְתֶּךָ שֶׁרָאוּי לְהִתְפַּלֵּל אֵלָיו
וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ וּמִי מֵהַנִּבְרָאִים
אֲשֶׁר תִּדְמֶה קְדֻשָּׁתוֹ לִקְדֻשַּׁת הַבּוֹרֵא:
ג אַל־תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה גְבֹהָה
גַּאֲוָה וְגִסּוּת, אַל יֵצֵא עָתָק דִּבְרֵי חֹזֶק
מִפִּיכֶם כִּי אֵל דֵּעוֹת יְהוָה הַיּוֹדֵעַ
הַכֹּל וְלוֹ וּלְפָנָיו נִתְכְּנוּ נִמְנִים עֲלִלוֹת
מַעֲשֵׂה הַבְּרִיּוֹת: ד וְעַל שֶׁהוּא יוֹדֵעַ
הַכֹּל, לְזֶה מְשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ,
וּפִתְאוֹם קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים יִשָּׁבְרוּ
וְנִכְשָׁלִים וְחַלָּשִׁים אָזְרוּ חָיִל חָגְרוּ
כֹּחַ: ה אֵלֶּה שֶׁהָיוּ שְׂבֵעִים יָרְדוּ
מִנִּכְסֵיהֶם עַד בַּלֶּחֶם בַּעֲבוּר פַּת לֶחֶם
נִשְׂכָּרוּ עַצְמָם. וּרְעֵבִים אֲשֶׁר הָיוּ
מִשְׂכִּירִים עַצְמָם בַּעֲבוּר הָרָעָבוֹן חָדֵלוּ
מָנְעוּ מִלְּהַשְׂכִּיר עַצְמָן, כִּי מָצְאוּ דֵּי
מַחְסוֹרָם עַד אֲשֶׁר מִי שֶׁהִיתָה עֲקָרָה
יָלְדָה שִׁבְעָה בָּנִים וְרַבַּת בָּנִים
אֻמְלְלָה כִּי הָיְתָה קוֹבֶרֶת בָּנֶיהָ:

עטרת מרים

ו יְהוָה מֵמִית בְּנֵי רַבַּת הַבָּנִים וּמְחַיֶּה בְּנֵי הָעֲקָרָה, וּבָזֶה מוֹרִיד אֶת בַּת רַבַּת
הַבָּנִים שְׁאוֹל לְעֹמֶק הַצָּרָה, וַיַּעַל הָעֲקָרָה מַעֲלָה: ז יְהוָה מוֹרִישׁ לָזֶה
וּמַעֲשִׁיר לָזֶה מַשְׁפִּיל אַף־מְרוֹמֵם אֶת
הָעֲנִיִּים הַחַלָּשִׁים: ח ה׳ מַלְכִּים מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן לְמַגְבִּיהוּ
עַד לְהוֹשִׁיב אוֹתוֹ עִם־נְדִיבִים
שָׂרִים וַחֲשׁוּבִים וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם
כִּי לַיהוָה מְצֻקֵי אֶרֶץ וסודות אֶרֶץ
וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל אֶת מְקוֹם
הַישׁוּב, לָכֵן בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת בְּעוֹלָמוֹ
כִּרְצוֹנוֹ: ט אוּלָם הַכֹּל בְּמִשְׁפָּט, כִּי
רַגְלֵי חֲסִידָיו יִשְׁמֹר מִמַּלְכֹּדֶת
וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמוּ יִכָּרְתוּ בְּעֵת
נִתְמַלֵּא סְאָתָם כִּי־לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר־
אִישׁ לֹא תוֹעִילֵם גְּבוּרָתָם וְעָשְׁרָם, כִּי
הַכֹּל בְּיַד ה׳: י נָא יְהוָה יַחֲתוּ יִהְיוּ
נִשְׁבָּרִים מְרִיבָיו אֲנָשֵׁי מִלְחַמְתּוֹ שֶׁל בְּנֵי
עָלָיו עַל הַפְּלִשְׁתִּים בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם
יַעֲשֶׂה רַעַם גָּדוֹל לְהַבְהִיל אוֹתָם (לקמן ז
י). יְהוָה נָא יָדִין בְּנֵי אַפְסֵי־קָצוֹת
אֶרֶץ לִהְיוֹת שׁוֹפֵט בְּיִשְׂרָאֵל, וּיסַבֵּב
בִּמְקוֹמוֹת עָרֵיהֶם לְשָׁפְטָם (שם מז)
וְיִתֵּן־עֹז לְמַלְכּוֹ אֲשֶׁר בְּנֵי יְמִלִּיךְ אוֹתוֹ
וְהוּא שְׁמוּאֵל וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ עַל דָּוִד
אֲמָרָה:

גְּמָלַתּוּ בְּפָרִים שְׁלֹשָׁה וְאֵיפָה אַחַת קֶמַח
וְנֵבֶל יַיִן וַתְּבִאֵהוּ בֵית־יְהוָה שִׁלֹו וְהַנַּעַר
נָעַר: כה וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת־הַפָּר וַיָּבִאוּ אֶת־
הַנַּעַר אֶל־עֵלִי: כו וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי חֵי
נַפְשְׁךָ אֲדֹנִי אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצֶּבֶת עִמָּכָה
בָּזֶה לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה: כז אֶל־הַנַּעַר הַזֶּה
הִתְפַּלָּלְתִּי וַיִּתֵּן יְהוָה לִי אֶת־שְׁאֵלָתִי אֲשֶׁר
שָׁאַלְתִּי מֵעִמּוֹ: כח וְגַם אָנֹכִי הִשְׁאִלְתִּיהוּ
לַיהוָה כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה הוּא שָׁאוּל
לַיהוָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁם לַיהוָה: **ב** א וַתִּתְפַּלֵּל
חַנָּה וַתֹּאמַר עָלַץ לִבִּי בַּיהוָה רָמָה קַרְנִי
בַּיהוָה רָחַב פִּי עַל־אֹיְבָי כִּי שָׂמַחְתִּי
בִּישׁוּעָתֶךָ: ב אֵין־קָדוֹשׁ כַּיהוָה כִּי־אֵין
בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ: ג אַל־תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה גְבֹהָה יֵצֵא
עָתָק מִפִּיכֶם כִּי אֵל דֵּעוֹת יְהוָה וְלוֹ נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת: ד קֶשֶׁת גִּבֹּרִים
חַתִּים וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל: ה שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ וּרְעֵבִים חָדֵלוּ
עַד־עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה וְרַבַּת בָּנִים אֻמְלָלָה: ו יְהוָה מֵמִית וּמְחַיֶּה
מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיַּעַל: ז יְהוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף־מְרוֹמֵם:
ח מֵקִים מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם־נְדִיבִים וְכִסֵּא
כָבוֹד יַנְחִלֵם כִּי לַיהוָה מְצֻקֵי אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל: ט רַגְלֵי
חֲסִידָיו יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמוּ כִּי־לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר־אִישׁ: י יְהוָה
יֵחַתּוּ מְרִיבָיו עָלָיו בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְהוָה יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִתֵּן־עֹז
לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ:

◆ יום שלישי ב׳ תשרי ◆

(ז) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם וְאַתָּה תַּנְחִילֶנָּה אוֹתָם:

ז וּקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַאֲמַר לֵהּ לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל תְּקַף וְאַלִּים אֲרֵי אַתְּ תֵּעוּל עִם עַמָּא הָדֵין לְאַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן וְאַתְּ תַּחְסְנִנַּהּ יָתְהוֹן:

רש״י◄ כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת־הָעָם הַזֶּה • ׳אֲרֵי אַתְּ תֵּעוּל עִם עַמָּא הָדֵין׳. מֹשֶׁה אָמַר לִיהוֹשֻׁעַ: ׳זְקֵנִים שֶׁבַּדּוֹר יִהְיוּ עִמְּךָ, הַכֹּל לְפִי דַּעְתָּן וַעֲצָתָן׳, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אָמַר לִיהוֹשֻׁעַ: ״כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם״ (לקמן לג), תָּבִיא, עַל כָּרְחָם, הַכֹּל תָּלוּי בְּךָ, טֹל מַקֵּל וְהַךְ עַל קָדְקָדָן, דַּבָּר אֶחָד לַדּוֹר וְלֹא שְׁנֵי דְּבָרִים לַדּוֹר (סנהדרין ח)◆

(ח) וַיהוָה הוּא הַהֹלֵךְ לְפָנֶיךָ הוּא יִהְיֶה עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָ לֹא תִירָא וְלֹא תֵחָת:

ח וַיְיָ הוּא דִּמְדַבַּר קֳדָמָךְ מֵימְרֵהּ יְהֵי בְּסַעְדָּךְ לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא יַרְחֵקִנָּךְ לָא תִדְחַל וְלָא תִתְּבַר:

(ט) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנֹּשְׂאִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וְאֶל־כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל:

ט וּכְתַב מֹשֶׁה יָת אוֹרַיְתָא הָדָא וִיהַבַּהּ לְכָהֲנַיָּא בְּנֵי לֵוִי דְּנָטְלִין יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ וּלְכָל סָבֵי יִשְׂרָאֵל:

רש״י◄ וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה וְגוֹ׳ וַיִּתְּנָהּ • כְּשֶׁגְּמָרָהּ כֻּלָּהּ, נְתָנָהּ לִבְנֵי שִׁבְטוֹ.

״בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – ״השמים כסאי״ עד והי׳ מידי חודש בחדשו גו׳״, ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ״ק מורי וחמי אדמו״ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע״.

התוועדויות חלק א תשמ״ה עמוד 351

עטרת מרים

א כֹּה אָמַר יְהוָה מָצָא חֵן בַּמִּדְבָּר עַם שְׂרִידֵי חָרֶב הָלוֹךְ לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל: ב מֵרָחוֹק יְהוָה נִרְאָה לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ עַל־כֵּן מְשַׁכְתִּיךְ חָסֶד: ג עוֹד אֶבְנֵךְ וְנִבְנֵית בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעְדִּי תֻפֵּיךְ וְיָצָאת בִּמְחוֹל מְשַׂחֲקִים: ד עוֹד תִּטְּעִי כְרָמִים בְּהָרֵי שֹׁמְרוֹן נָטְעוּ נֹטְעִים

הפטרה ליום שני של ראש השנה

ירמיה פרק לא

א כֹּה אָמַר יְהוָה מָצָא חֵן בַּמִּדְבָּר עַם שְׂרִידֵי חָרֶב הָלוֹךְ לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל: ב מֵרָחוֹק יְהוָה נִרְאָה לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ עַל־כֵּן מְשַׁכְתִּיךְ חָסֶד: ג עוֹד אֶבְנֵךְ וְנִבְנֵית בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעְדִּי תֻפֵּיךְ וְיָצָאת בִּמְחוֹל מְשַׂחֲקִים: ד עוֹד תִּטְּעִי כְרָמִים בְּהָרֵי שֹׁמְרוֹן נָטְעוּ נֹטְעִים

עטרת מרים

א כֹּה אָמַר יְהוָה מָצָא חֵן בְּעֵת שֶׁהָלְכוּ אַחֲרֵי בַּמִּדְבָּר עַם יִשְׂרָאֵל שְׂרִידֵי מֵחֶרֶב מִצְרַיִם הָלוֹךְ הָאֵל הָלַךְ לִפְנֵיהֶם לְהַרְגִּיעוֹ לִנְחוֹל אֶרֶץ מַרְגּוֹעָם יִשְׂרָאֵל: ב אוֹמֶרֶת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל בְּגָלוּת, אֱמֶת הוּא זֶה כִּי מֵרָחוֹק לִפְנֵי זְמַן רָחוֹק יְהוָה נִרְאָה לִי אַךְ עַתָּה הִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנִּי בַּגָּלוּת. עָנָה אוֹתָם הָאֵל, לֹא הָיִתָה אַהֲבָתִי אֵלֶיךָ לְפִי שָׁעָה אֶלָּא וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ עַל־כֵּן מְשַׁכְתִּיךְ לְךָ חָסֶד וְנִרְאֵתִי לְךָ בִּכְבוֹדִי עַל הַר סִינַי לִהְיוֹת אַהֲבָתִי לְךָ לְעוֹלָם: ג הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי בָּנוּ בְּנֵי אָדָם וְנֶחֱרְבוּ, אֲבָל עָוֹד אֶבְנֶךָ אֲנִי בְּעַצְמִי בִּנְיָן שְׁלִישִׁי וְנִבְנֵית וְתִשָּׁאֵר בְּנוּיָה עַד עוֹלָם. בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל עֲדַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעְדִּי תִּקַּשְׁטִי תֻּפֵּיךְ בְּכָל מִינֵי פְּאֵר וְיָצָאת בִּמְחוֹל וְתֵצֵא בְּרִקּוּד מְשַׂחֲקִים של שִׂמְחָה: ד עַם כִּי עַתָּה הֵמָּה שׁוֹמְמִין עוֹד תִּטְּעִי אֵת כְּרָמִים בִּהְרֵי שֹׁמְרוֹן נָטְעוּ נֹטְעִים יִקְחֵם הָאוֹיֵב וְחִלְּלוּ יִפְּדוּ בְּכֶסֶף אֶת פִּרְיָם, כִּי מִגֹּדֶל הָרִבּוּי לֹא יוּכְלוּ לַהֲבִיאָם לִירוּשָׁלַיִם: ה כִּי יֵשׁ־יוֹם מוּכָן אֲשֶׁר קָרְאוּ יַכְרִיזוּ בְּקוֹל נְצָרִים צוֹפִים

עטרת מרים

הָעוֹמְדִים בְּהַר אֶפְרַיִם קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כִּי בָּאָה הַגְּאוּלָּה וְחֲזָרָה הַשְּׁכִינָה לִמְקוֹמָהּ לְצִיּוֹן: ו כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל רָנּוּ בְּקול לְיַעֲקֹב בְּשִׂמְחָה עַל כָּל תְּחִלַּת הַגְּאוּלָּה וְצַהֲלוּ קול גָּדול בְּרֹאש הַגּוֹיִם בַּמְּקוֹמוֹת הַגְּבוֹהִים שֶׁבְּאַרְצוֹת הַגּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ וְהַלְלוּ אֶת ה׳ וְאִמְרוּ הוֹשַׁע יְהוָה אֶת־עַמְּךָ אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל: ז כִּי הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן אֲשֶׁר הָגְלוּ לְשָׁם וְקִבַּצְתִּים אֶת בְּנֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים מִיַּרְכְּתֵי מִסּוף אָרֶץ שֶׁגָּלוּ לִקְצוֹת הָאָרֶץ. גַּם אִתָּם יֹלֵךְ גַּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו כִּי יֵלְכוּ בְּנִחַת קָהָל גָּדול כֻּלָּם יָשׁוּבוּ הֵנָּה: ח בִּבְכִי יָבֹאוּ עַל יְדֵי תְּפִלָּה וּתְשוּבָה אֲגֻאֻלָּם וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם אוֹלִיכֵם אֶל אֲצֻל נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר לְמַעַן לֹא יִכָּשְׁלוּ בָּהּ כִּי־הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם חָבִיב עָלַי כְּבֵן בְּכֹרִי הוּא: ט שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה גּוֹיִם וְהַגִּידוּ בָאִיִּים מִמֶּרְחָק מַה שֶּׁתִּשְׁמְעוּ וְאִמְרוּ מְזָרֵה מִי שֶׁפִּזֵּר וְהִגְלָה אֶת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָאוּמּוֹת הוּא עַצְמוֹ יְקַבְּצֶנּוּ וּשְׁמָרוֹ וְיִשְׁמוֹר אוֹתוֹ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ הַפְּרָטִי: י כִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב מִצָּרוֹתָיו וּגְאָלוֹ מִצַּד הַקִּרְבָה מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ: יא וּבָאוּ וְרִנְּנוּ בִּמְרוֹם בְּהַר צִיּוֹן וְנָהֲרוּ יִמְשְׁכוּ כְּנָהָר לְבוֹא אֶל־טוּב יְהוָה לְקַבֵּל טוֹבָה מְרוּבָּה עַל־דָּגָן וְעַל־תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר וְעַל־בְּנֵי־צֹאן וּבָקָר וְהָיְתָה נַפְשָׁם שְׂבֵעִים בְּטוּבָה כְּגַן רָוֶה שְׂבֵעָה מִטּוּב ה׳ וְלֹא־יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד: יב אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֲבֵלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם: יג וְרִוִּיתִי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דֶּשֶׁן וְעַמִּי אֶת־טוּבִי יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה: יד כֹּה אָמַר יְהוָה קול בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי קול יְלָלַת בְּכִי תַּמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ: טו כֹּה אָמַר יְהוָה מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ מִדִּמְעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב: טז וְיֵשׁ־תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם: יז שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד יִסַּרְתַּנִי וָאִוָּסֵר כְּעֵגֶל לֹא לָמֻד הֲשִׁיבֵנִי וְאָשׁוּבָה כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהָי: דֶּשֶׁן שָׁמֵן הַקִּרְבָנוֹת שֶׁיִּרְבּוּ מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת וְעַמִּי אֶת־טוּבִי אֵת הַטּוּב הַבָּא לָהֶם מֵאִתִּי יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה: יד כֹּה אָמַר יְהוָה קול בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי קול יְלָלַת בְּכִי תַּמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ וְאֵין מִי נִשְׁאַר בְּאַרְצָם כִּי כֻּלָּם גָּלוּ: טו כֹּה אָמַר יְהוָה מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ מִנְעִי מִדִּמְעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ מִנְעִי מִדִּמְעָה כִּי אֵינֶנּוּ וְלֹא שָׁכְחוּ אֶת שְׁמִי וְלֹא עָבְרוּ עַל בְּרִיתִי נְאֻם־יְהוָה וּבְגִמּוּל זֶה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב: טז וְיֵשׁ־תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֵךְ לְאַחֲרִית טוֹב לְבָנַיִךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּאַחֲרִית הַיָּמִים יָשׁוּבוּ לִגְבוּלָם: יז שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד יִסַּרְתַּנִי וָאִוָּסֵר כְּעֵגֶל לֹא לָמֻד הֲשִׁיבֵנִי בְּעֵגֶל לֹא לָמֻד לִמּוּד שֶׁל שִׁמְחָה וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יִשְׂמְחוּ יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֲבֵלָם שֶׁהָיָה לָהֶם מֵאָז לְשָׂשׂוֹן וְנַחֲמְתִּים עַל הַצָּרוֹת שֶׁסָּבְלוּ בָּעָבָר וְשִׂמַּחְתִּים שִׂמְחַת הַלֵּב יוֹתֵר מִיגוֹנָם:

וְחִלֵּלוּ: ה כִּי יֵשׁ־יוֹם קָרְאוּ נֹצְרִים בְּהַר אֶפְרַיִם קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: ו כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה רָנּוּ לְיַעֲקֹב שִׂמְחָה וְצַהֲלוּ בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ הַלְלוּ וְאִמְרוּ הוֹשַׁע יְהוָה אֶת־עַמְּךָ אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל: ז הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ גַּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה: ח בִּבְכִי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם אוֹלִיכֵם אֶל־נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ בָּהּ כִּי־הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם בְּכֹרִי הוּא: ט שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה גּוֹיִם וְהַגִּידוּ בָאִיִּים מִמֶּרְחָק וְאִמְרוּ מְזָרֵה יִשְׂרָאֵל יְקַבְּצֶנּוּ וּשְׁמָרוֹ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ: י כִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ: יא וּבָאוּ וְרִנְּנוּ בִּמְרוֹם־צִיּוֹן וְנָהֲרוּ אֶל־טוּב יְהוָה עַל־דָּגָן וְעַל־תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר וְעַל־בְּנֵי־צֹאן וּבָקָר וְהָיְתָה נַפְשָׁם כְּגַן רָוֶה

וְלֹא־יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד: יב אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֲבֵלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם: יג וְרִוִּיתִי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דֶּשֶׁן וְעַמִּי אֶת־טוּבִי יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה: יד כֹּה אָמַר יְהוָה קול בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַּמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ: טו כֹּה אָמַר יְהוָה מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ מִדִּמְעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב: טז וְיֵשׁ־תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם: יז שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד יִסַּרְתַּנִי וָאִוָּסֵר כְּעֵגֶל לֹא לָמֻד הֲשִׁיבֵנִי

עטרת מרים

יח כִּי־אַחֲרֵי שׁוּבִי אֵלֶיךָ נִחַמְתִּי מִמַּעֲשַׂי הָרָעִים שֶׁעָשִׂיתִי וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי שֶׁנּוֹדַעְתִּי בְּעַצְמִי שֶׁלֹּא עָשִׂיתִי הַטּוֹב סָפַקְתִּי עַל־יָרֵךְ כְּדֶרֶךְ אָדָם הַמִּתְחָרֵט בֻּשְׁתִּי בְּעַצְמִי בַּמַּעֲשִׂים שֶׁעָשִׂיתִי וְגַם־נִכְלַמְתִּי כִּי נָשָׂאתִי כִּשְׁזִכַּרְתִּי חֶרְפַּת הָעֲוֹנוֹת שֶׁעָשִׂיתִי מֵאָז נְעוּרָי:

יט מֵשִׁיב לָהֶם ה׳ הֲבֵן יַקִּיר לִי שֶׁמָּא בְּנִי יַקִּירִי הוּא אֶפְרַיִם שֶׁלֹּא חָטָא לִי מֵעוֹלָם אַם יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים קָטָן הוּא שֶׁהֲנַם שֶׁיֶּחֱטָא לִפְנֵי אָבִיו בְּכָל זֹאת יֹאהֲבֶנּוּ, כִּי־מִדֵּי בְּכָל עֵת דַּבְּרִי שֶׁאֲדַבֵּר בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עֹוד בְּאַהֲבָתִי הַקְּדוּמָה עַל־כֵּן הָמֻּו מֵעַי לֹו יִתְגּוֹלְלוּ רַחֲמַי עָלָיו וְרַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ וְאִם כֵּן אֵיךְ תִּבַּקֵּשׁ שֶׁאֶעֱשֶׂה לְךָ עַתָּה נִפְלָאוֹת וְאוֹהֵב אוֹתְךָ כְּמוֹ בִּימֵי קֶדֶם נְאֻם־יְהֹוָה:

עטרת מרים

וְאָשׁוּבָה כִּי אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהָי: יח כִּי־אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל־יָרֵךְ בֻּשְׁתִּי וְגַם־נִכְלַמְתִּי כִּי נָשָׂאתִי חֶרְפַּת נְעוּרָי: יט הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם אַם יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים כִּי־מִדֵּי דַבְּרִי בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עֹוד עַל־כֵּן הָמֻּו מֵעַי לֹו רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ נְאֻם־יְהֹוָה:

◆ יום רביעי ג׳ תשרי ◆

(י) וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת:

יוּפַקִּיד מֹשֶׁה יָתְהוֹן לְמֵימַר מִסּוֹף שְׁבַע שְׁנִין בִּזְמַן שַׁתָּא דִשְׁמִטְתָּא בְּחַגָּא דִמְטַלַּיָּא:

רש״י◄ מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים • בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל שְׁמִטָּה, שֶׁהִיא שָׁנָה הַשְּׁמִינִית. וְלָמָּה קוֹרֵא אוֹתָהּ ״שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה״? שֶׁעֲדַיִן שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ, בְּקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית הַיּוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית.

(יא) בְּבוֹא כָל־יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם:

יאבְּמֵיתֵי כָּל יִשְׂרָאֵל לְאִתְחַזָּאָה קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא דִי יִתְרְעֵי תִּקְרֵי יָת אוֹרַיְתָא הָדָא קֳדָם כָּל יִשְׂרָאֵל וְתַשְׁמְעִנּוּן:

רש״י◄ תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת • הַמֶּלֶךְ הָיָה קוֹרֵא מִתְּחִלַּת ״אֵלֶּה הַדְּבָרִים״, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (מא), עַל בִּימָה שֶׁל עֵץ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בַּעֲזָרָה.

(יב) הַקְהֵל אֶת־הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת־יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת:

יבכְּנוֹשׁ יָת עַמָּא גֻּבְרַיָּא וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא וְגִיּוֹרָךְ דִּי בְקִרְוָיִךְ בְּדִיל דִּישְׁמְעוּן וּבְדִיל דִּיַלְפּוּן (נ״א דִּיֵלְפּוּן) וְיִדְחֲלוּן מִקֳּדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְיִטְרוּן לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא:

רש״י◄ הָאֲנָשִׁים • לִלְמֹד. וְהַנָּשִׁים • לִשְׁמֹעַ. וְהַטַּף • לָמָּה בָּאִים? לָתֵת שָׂכָר לִמְבִיאֵיהֶם.

בעל הטורים

(יא) **בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל.** מְלֵא יְ״ו, כִּי שִׁשָּׁה הָיוּ בָּאִים: כֹּהֲנִים, וְזְקֵנִים, אֲנָשִׁים, וְנָשִׁים, וְטָף, וְגֵרְךָ. תורה יב

(יב) **הָעָם הָאֲנָשִׁים.** בְּגִימַטְרִיָּא: **זֶה שֶׁהֵם בָּאִים לִלְמוֹד.** תורה יג

(יג) **וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: פ**

יג **וּבְנֵיהוֹן דִּי לָא יָדְעוּן יִשְׁמְעוּן וְיִלְפּוּן (נ״א וְיִלְפּוּן) לְמִדְחַל יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן כָּל יוֹמַיָּא דִּי אַתּוּן קַיָּמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתַהּ:**

... ביום י״ז תמוז ותשעה־באב יש לומדים (אף שמעטים הם ביותר – ולא נתפרסם כלל וכלל) בתורה (בנביאים) פרשת היום על־דבר ״צום הרביעי״ ו״צום החמישי״ (על־דרך שבכל יום אומרים שירו של יום וכיוצא־בזה), ויתירה מזה – התורה היא נצחית גם לעתיד־לבוא, כולל חלקים אלו בנביאים המדברים על־דבר הצומות; אלא **שבתורת אמת** ותורה **אור** – מאיר בגלוי הטוב שבכל דבר, היינו הטוב שבצומות אלו, כפי שייהפכו לששון ולשמחה ולמועדים **טובים** לעתיד־לבוא, ואדרבה – על־ידי הלימוד בנוגע להירידה לפי שעה, הרי־זה מגדיל השמחה וה׳יום טוב׳.

(משיחות שבת פרשת פינחס ה׳תשמ״ח – הערה 36)

הפטרה לתענית ציבור

ישעיה פרק נה

ו **דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב: ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי נְאֻם יְהוָה: ט כִּי־גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם: י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לַזּוֹרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: יא כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי**

שי למורא

ו) **בְּהִמָּצְאוֹ**, קֹדֶם גְּזַר דִּין, בְּעוֹד שֶׁהוּא אוֹמֵר לָכֶם דִּרְשׁוּנִי. ז) **דַּרְכּוֹ**, דֶּרֶךְ הָרֶשַׁע. **וְאִישׁ אָוֶן**, לְפִי הָעִנְיָן פֵּרוּשוֹ בַּעַל מַחֲשָׁבוֹת וְעֲצוֹת רָעוֹת. **מַחְשְׁבוֹתָיו**, מַחְשְׁבוֹתָיו הָרָעוֹת. **וְאֶל אֱלֹהֵינוּ כִּי יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ**, וְיָשׁוּב אֶל אֱלֹהֵינוּ, וְיֵשׁ לוֹ תִּקְוָה, כִּי הוּא מַרְבֶּה לִסְלֹחַ. ח) **כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם**, כִּי חֲשַׁבְתֶּם שֶׁאֶגְמֹל לָכֶם רָע אַף־עַל־פִּי שֶׁתָּשׁוּבוּ אֵלַי, עַל כֵּן אָמַר, לֹא מַחְשְׁבוֹתַי כְּמַחְשְׁבוֹתֵיכֶם, כִּי בְּמַחֲשַׁבְתִּי לְהֵיטִיב לָכֶם. **וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי**, אֵין דִּינִי כְּדִינֵי בָּשָׂר־וָדָם, אַתֶּם מִי שֶׁמּוֹדֶה בַּדִּין מִתְחַיֵּב, אֲבָל אֲנִי ״וּמוֹדֶה וְעוֹזֵב יֻרְחָם״ (משלי כח.יג). **ט) כִּי גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ** וגו׳, כְּעֵרֶךְ גֹּבַהּ הַשָּׁמַיִם מִן הָאָרֶץ, כֵּן דְּרָכַי גְּבוֹהִים בְּהֶבְדֵּל רַב מִדַּרְכֵיכֶם. וְהַדְּבָרִים הַגְּרֵאִים נִקְרָאִים ״דֶּרֶךְ״, וְהַדְּבָרִים הַנִּסְתָּרִים נִקְרָאִים ״מַחֲשָׁבוֹת״. י) **כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג** וגו׳, כְּמוֹ הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג שֶׁיּוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם, לֹא יָשׁוּב אֶל הַשָּׁמַיִם עַל יְדֵי חֹם הַשֶּׁמֶשׁ עַד שֶׁבַּתְּחִלָּה הַגֶּשֶׁם מַרְוֶה אֶת הַצִּמְּאוֹן שֶׁל הָאָרֶץ וגו׳ וְרַק אַחַר־כָּךְ יָשׁוּב לְמַעְלָה בְּחֹם הַשֶּׁמֶשׁ. **וְהוֹלִידָהּ**, וְהַגֶּשֶׁם יִגְרֹם שֶׁהָאָרֶץ תּוֹלִיד, כְּלוֹמַר לְהוֹצִיא הַצֶּמַח מֵהַגַּרְעִין בְּעֹמֶק הָאָרֶץ. **וְהִצְמִיחָהּ**, הִיא הוֹצָאַת הַצְּמָחִים מֵעַל הָאָרֶץ. **וְנָתַן זֶרַע** וגו׳, הַגֶּשֶׁם הוּא סִבָּה לְגִדּוּל הַתְּבוּאָה בִּשְׁבִיל לִזְרֹעַ מֵהֶן עוֹד בְּמָקוֹם אַחֵר, וְלִהְיוֹת לְמַאֲכָל לְמִי שֶׁצָּרִיךְ לָאֲכֹל. **יא) כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי** וגו׳, דְּבַר הַבְטָחָתִי שֶׁהִבְטַחְתִּי לָכֶם לְהוֹצִיאֲכֶם מִן הַגָּלוּת, לֹא יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם, אֶלָּא בֶּאֱמֶת יַעֲשֶׂה מַה שֶּׁחָפַצְתִּי. **וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו**, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל

עטרת מרים

ו **דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ** בְּעוֹד הוּא מְצוּי בָּכֶם **קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב:** ז **יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ** בְּמַעֲשֶׂה וּבְפֶה **וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו** הָרָעוֹת **וְיָשֹׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ** וְיֵשׁ תִּקְוָה **כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ:** ח **כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבֹתֵיכֶם** כִּי אֲנִי מַרְבֶּה לִסְלוֹחַ וְלֹא יִשָּׁאֵר אֶצְלִי מֵהֶעָוֹן דָּבָר **וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי** דֶּרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם לַעֲנוֹשׁ אֶת הַמּוֹרֵד בּוֹ וְאֵין מוֹעִיל תְּשׁוּבָה וּפִיּוּס, אֲבָל דַּרְכִּי לֹא כֵן הִיא **נְאֻם יְהוָה:** ט **וְאֵין** כָּאן רַק הֶבְדֵּל בְּפָחוֹת וְיָתֵר, אֶלָּא **כִּי** כְּמוֹ **גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ** בְּהֶבְדֵּל רַב **דְּרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם** וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם כִּי דֶּרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁלֹּא יָמְחוֹל כְּלָל וּכְלָל, וְדַרְכִּי לִמְחוֹל מִכֹּל וָכֹל: י **כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב** רֵיקָם כִּי אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ מוֹצִיא הַצֶּמַח מֵהַגַּרְעִין בְּעוֹמֶק הָאָרֶץ **וְהִצְמִיחָהּ** הַצֶּמַח מִמַּעַל לָאָרֶץ **וְנָתַן זֶרַע לַזּוֹרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל:** יא **כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי**

עטרת מרים

רִיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיו שֶׁבְּוַדַּאי תִּתְקַיֵּם הַבְטָחָתִי: יב וְזוֹהִי הַהַבְטָחָה כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ מִן הַגָּלוּת וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן תּוּבְאוּ לְאַרְצְכֶם, הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה דֶּרֶךְ מָשָׁל, וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף יַבּוּ בְּכַפֵּיהֶם לְשִׂמּוֹחַ, גַּם זֶה עִנְיָן מְלִיצָה: יג תַּחַת בִּמְקוֹם הַנַּעֲצוּץ הָרְשָׁעִים יַעֲלֶה בְּרוֹשׁ יִמְשְׁלוּ צַדִּיקִים וְתַחַת הַסִּרְפָּד וְנַעֲצוּץ הֵם מִינֵי קוֹצִים יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה הַדְּבָר הַזֶּה לַיהוָה לְשֵׁם גְּבוּרָה לְאוֹת עַד עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת:

א אֲמַר לִבְנֵי הַגָּלוּת כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וַעֲשׂוּ צְדָקָה בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא עַל יְדֵי זֶה וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת וְרַק הַתְּשׁוּבָה מְעַכֶּבֶת בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ: ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת אֶת הָאָמוּר לְמַטָּה וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לְהִאָמֵין בּוֹ לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ בְּעֵת יִקָּבְלוּ הַטּוֹבָה וְלֹא אֶקָּבֵל עִמָּהֶם, וְאִם כֵּן לָמָּה אֶצְדַּק וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ וְאֵינִי מְגַדֵּל פְּרִי, וְלֹא יִשָּׁאֵר שְׁמִי לְזִכָּרוֹן וְעַל מָה אֲיַשֵּׁר דַּרְכִּי: ד כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים אוֹחֲזִים בִּבְרִיתִי בְּתוֹרָתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי בַּהֵיכָל וּבְחוֹמֹתַי בְּמוֹשַׁב הַסַּנְהֶדְרִין וְהַזְּקֵנִים יָד מְקוֹם מַעֲלָה וּשְׁכָח יָשֵׁם שֶׁיִּזָּכֵר לְטוֹבָה, וְהוּא דָּבָר טוֹב יוֹתֵר מִזִּכָּרוֹן הַבָּא מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם לְטוֹבָה עַד עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת זִכָּרוֹן שְׁמוֹ: ו וּבְנֵי הַנֵּכָר וּבְנֵי הָעַמִּים הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה אֶל ה' לְשָׁרְתוֹ

שי למורא

אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיו: יב כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: יג תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסִּרְפָּד יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: א כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת: ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ: ד כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: ו וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים

קָצָת מִמֶּנּוּ, אֶלָּא הַכֹּל יַעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי. יב) כִּי בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וגו', וְהַהַבְטָחָה הִיא, כִּי בְּשִׂמְחָה תֵצְאוּ מֵהַגָּלוּת, וּבְשָׁלוֹם תּוּבְלוּ לְאַרְצְכֶם. הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה, שֶׁיִּתְּנוּ לָכֶם פְּרִים וּצְמָחִים וּירַנְּנוּ יוֹשְׁבֵיהֶם. יִמְחֲאוּ כָף, לְעֻמַּת הַמְּרַנְּנִים, יִמְחֲאוּ כַּף, כָּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה. וְהוּא עִנְיָן מְלִיצָה עַל רִבּוּי הַשִּׂמְחָה, שֶׁכָּל הַבְּרִיאָה תִּשְׂמַח עִמָּהֶם. יג) תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ, בִּמְקוֹם עֵץ הַנַּעֲצוּץ שֶׁהוּא קוֹצִי, יַעֲלֶה עֵץ הַבְּרוֹשׁ שֶׁהוּא עֵץ חָשׁוּב. כְּלוֹמַר, בִּמְקוֹם מֶמְשֶׁלֶת הַגּוֹיִם יִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל. אוֹ בָּא לוֹמַר, שֶׁהָרְשָׁעִים שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה יֵהָפְכוּ לְצַדִּיקִים. הַסִּרְפָּד, מִין צֶמַח קוֹצִי. וְהָיָה לַה' לְשֵׁם, הַפֶּלֶא הַזֶּה יִהְיֶה עוֹמֵד וְנִמְשָׁךְ וְיִהְיֶה לַה' לְשֵׁם גְּבוּרָה. לְאוֹת עוֹלָם וגו', וְיִהְיֶה לְאוֹת וּלְסִימָן עוֹלָם, כִּי כָּכָה יִהְיֶה עַד עוֹלָם וְלֹא יִכָּרֵת הַדָּבָר הַזֶּה. א) שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה, שִׁמְרוּ מִשְׁפָּטִי הַתּוֹרָה וַעֲשׂוּ צְדָקָה זֶה עִם זֶה. כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה תִּהְיֶה יְשׁוּעָתִי קְרוֹבָה לָבוֹא. וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת, וְצִדְקַת הַבְטָחָתִי תִּגָּלֶה לְעֵין כֹּל. ב) יַעֲשֶׂה זֹּאת, שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת הָאָמוּר לְהַלָּן. מֵחַלְּלוֹ, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שׁוּם מְלָאכָה. ג) בֶּן הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל ה', הוּא גֵּר צֶדֶק. הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי וגו', אֶהְיֶה נִבְדָּל מִיִּשְׂרָאֵל בְּעֵת שֶׁיִּקָּבְלוּ הַטּוֹבָה, וְחוֹשֵׁב לוֹמַר שֶׁאֵין לִשְׁמֹר וּלְקַיֵּם הַמִּצְוֹת. הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ, כְּמוֹ עֵץ יָבֵשׁ שֶׁאֵינוֹ מְגַדֵּל פְּרִי, כֵּן לֹא יִשָּׁאֵר שְׁמִי לְזִכָּרוֹן וַהֲרֵינִי כְּאִלּוּ לֹא בָּאתִי לָעוֹלָם וְלֹא חָפַץ בִּי ה' וּבְמַעֲשַׂי. ד) שַׁבְּתוֹתַי, שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית וְשַׁבַּת הָאָרֶץ. בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי, בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת. וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי, אוֹחֲזִים בְּתוֹרָתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי עָלֶיהָ בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל. אוֹ פֵּרוּשׁוֹ עַל בְּרִית הַמִּילָה שֶׁנִּתְּנָה בַּשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת, בְּפָרָשַׁת לֶךְ־לְךָ שֶׁנִּזְכְּרָה שָׁם שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה פְּעָמִים תֵּבַת "בְּרִית". ה) בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי, בְּבֵית מִקְדָּשִׁי וּבְתוֹךְ חוֹמוֹת הָעֲזָרָה וְחוֹמוֹת הַר הַבַּיִת. כְּלוֹמַר, בֵּין הַסַּנְהֶדְרִין אֲשֶׁר מוֹשָׁבָם שָׁם, שֶׁהֵם מְזַכִּירִים מַעֲשֵׂי הַחֲסִידִים שֶׁבִּזְמַנָּם וְשֶׁהָיוּ קֹדֶם זְמַנָּם. יָד, מָקוֹם, דְּהֵינוּ מַעֲלָה וְשֶׁבַח, עַל־דֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן "מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו". וָשֵׁם, שֶׁיִּמְשַׁךְ שְׁמוֹ לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים. טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת, כְּלוֹמַר, מַה שֶׁיִּזָּכֵר שְׁמוֹ שָׁם לְטוֹבָה, הוּא דָּבָר הַטּוֹב יוֹתֵר מִזִּכָּרוֹן הַבָּא מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת. שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן לוֹ, לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם אֶתֵּן שֵׁם עוֹלָם, כְּלוֹמַר, שֶׁעַד עוֹלָם יִזָּכֵר לְטוֹבָה. ו) עַל ה', כְּמוֹ אֶל ה'. לְשָׁרְתוֹ, כְּלוֹמַר, לְעָבְדוֹ מִיִּרְאָה וְלַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר מִן הַחִיּוּב לַעֲשׂוֹת. וּלְאַהֲבָה וגו', וְעַל יְדֵי שֶׁיַּעַבְדוּ ה' מֵאַהֲבָה יִהְיוּ לוֹ לַעֲבָדִים הָעוֹבְדִים

שי למורא

תָּמִיד בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְיוֹתֵר מִמַּה שֶׁהַחִיּוּב לַעֲשׂוֹת. כָּל שׁוֹמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ, שֶׁהוּא יְסוֹד גָּדוֹל בָּאֱמוּנַת ה׳, שֶׁהוּא מוֹדֶה שֶׁה׳ בָּרָא הָעוֹלָם מֵאַיִן וְאַיִן זוּלָתוֹ. **וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי,** אוֹחֲזִים בְּתוֹרָתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי עָלֶיהָ בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל. אוֹ פֵּרוּשׁוֹ עַל בְּרִית הַמִּילָה. ז) **וַהֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי** וגו׳, כְּמוֹ הַמַּכְנִיס אוֹרֵחַ בְּבֵיתוֹ וּמְקַבְּלוֹ בְּשִׂמְחָה, כֵּן אֲצַוֶּה לַכֹּהֲנִים שֶׁיְּקַבְּלוּם בְּשִׂמְחָה כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לְהִתְנַיֵּר. **וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי,** שֶׁיִּהְיוּ שְׂמֵחִים בְּרֹאשָׁם עַצְמָם בָּעֲזָרָה שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהוּא בֵּית הַתְּפִלָּה, שָׁנָה בְּשָׁנָה עִם יִשְׂרָאֵל בִּתְפִלָּתָם וּבְעוֹלוֹתֵיהֶם וּבְזִבְחֵיהֶם. לְכָל הָעַמִּים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ בִּתְפִלָּתוֹ "וְגַם אֶל הַנָּכְרִי" (מלכים־א ח,מא) **וְכָל־שֶׁכֶן** לַשֹּׁבִים לְדַת יִשְׂרָאֵל. ח) **מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל,** הַמְקַבֵּץ אֶת יִשְׂרָאֵל הַנִּדָּחִים בֵּין הַגּוֹיִם. **עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו,** כְּשֶׁאֲקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל, אֲקַבֵּץ עוֹד עַל נִקְבָּצָיו אֶת כָּל הַגֵּרִים. פֵּרוּשׁ אַחֵר, לְאַחַר שֶׁאֲקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל, עוֹד אֲקַבֵּץ עֲלֵיהֶם נִקְבָּצִים אֲחֵרִים עַל נִקְבָּצָיו, וְהֵם גּוֹג וּמָגוֹג שֶׁיִּתְקַבְּצוּ עֲלֵיהֶם בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל, וְיִפְּלוּ שָׁם, כַּכָּתוּב בִּנְבוּאַת יְחֶזְקֵאל (פרק לח ופרק לט).

עטרת מרים

וְלְאַהֲבָהּ אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל מִי בְהֵם אֲשֶׁר שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ז וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר בְּתוֹכָן לְהִתְפַּלֵּל שָׁם לְפָנַי, עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם יִהְיוּ מְקֻבָּלִים לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא יִהְיֶה מוּכָן לְכָל־הָעַמִּים: ח נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה מְקַבֵּץ הַמְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לִנְקְבָּצָיו מִישְׂרָאֵל:

עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ז וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים: ח נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לִנְקְבָּצָיו:

זכריה פרק ח

א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר: ב כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה וְחֵמָה
גְדוֹלָה קִנֵּאתִי לָהּ: ג כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁבְתִּי
אֶל־צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְנִקְרְאָה יְרוּשָׁלִַם
עִיר־הָאֱמֶת וְהַר־יְהוָה צְבָאוֹת הַר הַקֹּדֶשׁ: ד כֹּה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת
בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלִָם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ מֵרֹב
יָמִים: ה וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ יְלָדִים וִילָדוֹת
מְשַׂחֲקִים בִּרְחֹבֹתֶיהָ: ו כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים הָהֵם
גַּם־בְּעֵינַי יִפָּלֵא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: ז כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מִזְרָח
וּמֵאֶרֶץ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ: ח וְהֵבֵאתִי אֹתָם וְשָׁכְנוּ
בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם
לֵאלֹהִים בֶּאֱמֶת וּבְצִדְקָה: ט כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם הַשֹּׁמְעִים בַּיָּמִים הָאֵלֶּה
אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּיוֹם
יֻסַּד בֵּית־יְהוָה צְבָאוֹת הַהֵיכָל לְהִבָּנוֹת: י כִּי
לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שְׂכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר
הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין־שָׁלוֹם מִן־הַצָּר
וַאֲשַׁלַּח אֶת־כָּל־הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ: יא וְעַתָּה
לֹא כַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אֲנִי לִשְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: יב כִּי־זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן
פִּרְיָהּ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ
טַלָּם וְהִנְחַלְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־
אֵלֶּה: יג וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם קִלְלָה בַּגּוֹיִם בֵּית
יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וּהְיִיתֶם
בְּרָכָה אַל־תִּירָאוּ תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם: יד כִּי כֹה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהָרַע לָכֶם

בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֹתִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא נִחַמְתִּי: טו כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי בַּיָּמִים הָאֵלֶּה לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אַל־תִּירָאוּ: טז אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם: יז וְאִישׁ | אֶת־רָעַת רֵעֵהוּ אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי נְאֻם־יְהוָה: יח וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר: יט כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֶהֱבוּ: כ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וְיֹשְׁבֵי עָרִים רַבּוֹת: כא וְהָלְכוּ יֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר נֵלְכָה הָלוֹךְ לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלְכָה גַּם־אָנִי: כב וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת בִּירוּשָׁלִַם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה: כג כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם וְהֶחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם:

◆ יום חמישי ד׳ תשרי ◆

(יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת קְרָא אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְהִתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד וַאֲצַוֶּנּוּ וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וַיִּתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד:

יד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא קְרִיבוּ יוֹמָיךְ לְמִמַּת קְרָא יָת יְהוֹשֻׁעַ וְאִתְעַתָּדוּ בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא וֶאֱפַקְּדִנֵּהּ וַאֲזַל מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וְאִתְעַתָּדוּ בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא:

רש״י ◄ וַאֲצַוֶּנּוּ • וַאֲזָרְזֶנּוּ.

(טו) וַיֵּרָא יְהוָה בָּאֹהֶל בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד עַמּוּד הֶעָנָן עַל־פֶּתַח הָאֹהֶל:

טו וְאִתְגְּלִי יְיָ בְּמַשְׁכְּנָא בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא וְקָם עַמּוּדָא דַעֲנָנָא עַל תְּרַע מַשְׁכְּנָא:

(טז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם־אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה | אַחֲרֵי | אֱלֹהֵי נֵכַר־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָא־שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וַעֲזָבַנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ:

טז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא אַתְּ שָׁכֵב עִם אֲבָהָתָךְ וִיקוּם עַמָּא הָדֵין וְיִטְעֵי בָּתַר טַעֲוַת עַמְמֵי אַרְעָא דִּי הוּא עָל תַּמָּן בֵּינֵיהוֹן וְיִשְׁבְּקוּן דַּחַלְתִּי וְיַשְׁנוּן יָת קְיָמִי דִּי גְזַרִית עִמְּהוֹן:

בעל הטורים

(יד) **הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת.** אָמַר משֶׁה רַבֵּינוּ ע״ה: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! בְּזֶה הַלָּשׁוֹן שִׁבַּחְתִּיךָ, שֶׁאָמַרְתִּי (דברים י, יד) ״הֵן לַה׳ אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם״ וכו׳, וּבְדֶרֶךְ זֶה אַתָּה מְבַשְּׂרֵנִי לָמוּת?! אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: וְכִי לֹא אָמַרְתָּ (שמות ה, א) ״וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי״?! וְכֵן כָּתוּב (במדבר כ, יב) ״יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי״. תורה טו

(טז) **וְקָם הָעָם.** תַּגִּין עַל הַקּוֹ״ף. לוֹמַר שֶׁיִּמְאָסוּ בְּק׳ בְּרָכוֹת, וּבְבִנְיָן שֶׁל שְׁלֹמֹה שֶׁהָיָה הֵיכָלוֹ ק׳ אַמָּה.

(יז) וְחָרָה אַפִּי בוֹ בַיּוֹם־הַהוּא וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי־אֵין אֱלֹהַי בְּקִרְבִּי מְצָאוּנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה:

רש״י◄ וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי • כְּמוֹ שֶׁאֵינִי רוֹאֶה בְּצָרָתָם.

יז וְיִתְקוֹף רָגְזִי בְּהוֹן בְּעִידְנָא הַהִיא וְאַרְחֵקִנּוּן וֶאֱסַלֵּק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן וִיהוֹן לְמִבַּז וִיעָרְעַן יָתְהוֹן בִּישִׁין סַגִּיאָן וְעָקָן וְיֵימַר בְּעִידְנָא הַהִיא הֲלָא מִדְּלֵית שְׁכִינַת אֱלָהַי בֵּינִי עָרְעוּנִי בִּישַׁיָּא הָאִלֵּין:

(יח) וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים:

יח וַאֲנָא סַלָּקָא אֶסַלֵּק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן בְּיוֹמָא הַהוּא עַל כָּל בִּישָׁא דִּי עֲבָדוּ אֲרֵי אִתְפְּנִיוּ לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא:

(יט) וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש״י◄ אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת • (לקמן לב) ״הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם״, עַד ״וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ״.

יט וּכְעַן כְּתִיבוּ לְכוֹן יָת תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא וְאַלְפַהּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שַׁוְיַהּ בְּפֻמְּהוֹן בְּדִיל דִּתְהֵי קֳדָמַי תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא לְסָהִיד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

◆ יום שישי ה׳ תשרי ◆

(כ) כִּי־אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָיו זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן וּפָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבָדُוּם וְנִאֲצُוּנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי:

רש״י◄ וְנִאֲצُוּנִי • וְהִכְעִיסُוּנִי. וְכֵן כָּל לָשוֹן נִאוּץ, לָשוֹן כַּעַס.

כ אֲרֵי אָעֵלְנוּן לְאַרְעָא דִּי קַיֶּמֶת לַאֲבָהָתְהוֹן עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ וְיֵיכְלוּן וְיִשְׂבְּעוּן וְיִתְפַּנְּקוּן וְיִתְפְּנוּן בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא וְיִפְלְחֻנּוּן וְיַרְגְּזוּן קֳדָמַי וַיְשַׁנּוּן יָת קְיָמַי:

(כא) וְהָיָה כִּי־תִמְצָאן אֹתוֹ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ כִּי יָדַעְתִּי אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטֶרֶם אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבָּעְתִּי:

כא וִיהֵי אֲרֵי יְעָרְעָן יָתֵהּ בִּישִׁין סַגִּיאָן וְעָקָן וְתָתֵב תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָמוֹהִי לְסָהִיד אֲרֵי לָא תִתְנְשֵׁי מִפֻּם בְּנֵיהוֹן אֲרֵי גֶּלֵי קֳדָמַי יָת יִצְרְהוֹן דִּי אִנּוּן עָבְדִין יוֹמָא דֵּין עַד לָא אָעֵלְנוּן לְאַרְעָא דִּי קַיֶּמֶת:

רש״י◄ וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד • שֶׁהִתְרִיתִי בּוֹ בְּתוֹכָהּ עַל כָּל הַמּוֹצְאוֹת אוֹתוֹ. כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ • הֲרֵי זוֹ הַבְטָחָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין תּוֹרָה מִשְׁתַּכַּחַת מִזַּרְעָם לְגַמְרֵי.

בעל הטורים

הָעָם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי. בְּגִימַטְרִיָּא: **זֶה הוּא מְנַשֶּׁה.** תורה יז

(יז) **וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל.** סוֹפֵי תֵּיבוֹת בְּגִימַטְרִיָּא: **הָמָן.** וְזֶהוּ שֶׁדָּרְשׁוּ בְּחוּלִין (קלט, ב), ״וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר״ (לְהַלָּן פָּסוּק יח), רֶמֶז לְאֶסְתֵּר. **וּמְצָאֻהוּ.** חָסֵר וָי״ו. לוֹמַר, שִׁשָּׁה פְּעָמִים גָּלוּ. ג׳ עַל יְדֵי סַנְחֵרִיב, וְג׳ עַל יְדֵי נְבוּזַרְאֲדָן. **הָרָעוֹת הָאֵלֶּה.** בְּגִימַטְרִיָּא: **אַרְבַּע גָּלִיּוֹת.** תורה יח

(יט) **וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** בְּגִימַטְרִיָּא: **זֶה תּוֹרָה בִּכְתָב.** **שִׂימָהּ בְּפִיהֶם.** בְּגִימַטְרִיָּא: **זֶה תַּלְמוּד.** תורה כ

(כב) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

כב וּכְתַב מֹשֶׁה יָת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא בְּיוֹמָא הַהוּא וְאַלֵּפַהּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

(כג) וַיְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיֹּאמֶר חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ׃

כג וּפַקִּיד יָת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וַאֲמַר תְּקֵף וְאַלִּים אֲרֵי אַתְּ תָּעֵל יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית לְהוֹן וּמֵימְרִי יְהֵי בְּסַעְדָּךְ׃

רש״י◄ וַיְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן • מוּסָב לְמַעְלָה כְּלַפֵּי שְׁכִינָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ: ״אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם״.

(כד) וַיְהִי ׀ כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־סֵפֶר עַד תֻּמָּם׃

כד וַהֲוָה כַּד שֵׁצֵי מֹשֶׁה לְמִכְתַּב יָת פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא עַל סִפְרָא עַד דִּשְׁלִימוּ׃

◆ שבת קודש ו׳ תשרי ◆

(כה) וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לֵאמֹר׃

כה וּפַקִּיד מֹשֶׁה יָת לֵוָאֵי נָטְלֵי אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ לְמֵימָר׃

(כו) לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה־שָׁם בְּךָ לְעֵד׃

כו סִיבוּ יָת סִפְרָא דְּאוֹרַיְתָא הָדֵין וּתְשַׁוּוּן יָתֵהּ מִסְטַר אֲרוֹנָא קְיָמָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיהֵי תַּמָּן בָּךְ לְסָהִיד׃

רש״י◄ לָקֹחַ • כְּמוֹ: ״זָכוֹר״, ״שָׁמוֹר״, ״הָלוֹךְ״. מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־ה׳ • נֶחְלְקוּ בּוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּ׳בָבָא בַּתְרָא׳: יֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים: ׳דַּף הָיָה בּוֹלֵט מִן הָאָרוֹן מִבַּחוּץ, וְשָׁם הָיָה מֻנָּח׳, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: ׳מִצַּד הַלּוּחוֹת הָיָה מֻנָּח, בְּתוֹךְ הָאָרוֹן׳.

(כז) כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־מֶרְיְךָ וְאֶת־עָרְפְּךָ הַקָּשֶׁה הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מַמְרִים הֱיִתֶם עִם־יְהוָה וְאַף כִּי־אַחֲרֵי מוֹתִי׃

כז אֲרֵי אֲנָא יְדַעְנָא (יָדַעְנָא) יָת סָרְבָנוּתָךְ וְיָת קְדָלָךְ דְּקַשְׁיָא הָא בְּעַד אֲנָא קַיָּם עִמְּכוֹן יוֹמָא דֵין מְסָרְבִין הֲוֵיתוּן קֳדָם יְיָ וְאַף (אֲרֵי) בָּתַר דְּאֵמוּת׃

(כח) הַקְהֵילוּ אֵלַי אֶת־כָּל־זִקְנֵי שִׁבְטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם וַאֲדַבְּרָה בְאָזְנֵיהֶם אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָעִידָה בָּם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ׃

כח כְּנִישׁוּ לְוָתִי יָת כָּל סָבֵי שִׁבְטֵיכוֹן וְסָרְכֵיכוֹן וֶאֱמַלֵּל קֳדָמֵיהוֹן יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וְאַסְהֵד בְּהוֹן יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא׃

רש״י◄ הַקְהֵילוּ אֵלַי • וְלֹא תִּקְעוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בַּחֲצֹצְרוֹת לְהַקְהִיל אֶת הַקָּהָל, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר י) ״עֲשֵׂה לְךָ״, וְלֹא הִשְׁלִיט יְהוֹשֻׁעַ עֲלֵיהֶם, וְאַף בְּחַיָּיו נִגְנְזוּ קֹדֶם יוֹם מוֹתוֹ (סִפְרֵי אַחֲרֵי: בְּיוֹם מוֹתוֹ), לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: (קהלת ח) ״וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת״.

וְאָעִידָה בָּם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ • וְאִם תֹּאמַר: חֲרֵי כְּבָר הֵעִיד לְמַעְלָה: (לעיל ל) ״הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם וגו׳״? הָתָם לְיִשְׂרָאֵל אָמַר, אֲבָל לַשָּׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא אָמַר, וְעַכְשָׁו בָּא לוֹמַר: ״הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וגו׳״.

בעל הטורים

(כז) **וְאַף כִּי אַחֲרֵי מוֹתִי. כ״י** שָׁנִים אַחֲרֵי מוֹתִי. יְהוֹשֻׁעַ פִּרְנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל כ״ח שָׁנָה, וּשְׁתֵּי שָׁנִים הֶאֱרִיכוּ הַזְּקֵנִים. תורה כח

~ **נקודות משיחות קודש** ~ ע״פ לקוטי שיחות חכ״ד עמ׳ 220 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִפְּרְדוּ מֵעַל צֹאן מַרְעִיתָם

בְּפָרָשַׁת וַיֵּלֶךְ (לא, כח) כָּתוּב "הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת כָּל זִקְנֵי שִׁבְטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם". וּמְפָרֵשׁ רַשִׁ״י: "וְלֹא תָקְעוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בַּחֲצוֹצְרוֹת לְהַקְהִיל אֶת הַקָּהָל . . לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת".

וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ זֶה בְּדֶרֶךְ הַחֲסִידוּת:

יָדוּעַ מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים (ראה תניא אגה״ק סי׳ זך וביאורו. סי׳ כח. ובכ״מ) דְּ"בְּהַעֲלוֹת ה׳ רוּחוֹ [שֶׁל צַדִּיק] וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו יֶאֱסֹף . . יַעֲלֶה בְּעִילוּי אַחַר עִילוּי עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת". וְתָמוּהַּ, אֵיךְ זֶה מַתְאִים עִם מַה שֶּׁכָּתוּב "אֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת" דְּמַשְׁמָעוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה יְרִידָה בְּנִשְׁמַת הַצַּדִּיק?

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה, דְּפֵירוּשׁ הַכָּתוּב הוּא לְמַעֲלִיּוּתָא, דִּכְשֶׁאָדָם שׁוֹלֵט עַל מַשֶּׁהוּ, סִימָן הוּא שֶׁשַּׁיָּךְ הוּא לַדָּבָר עַד שֶׁבִּיכָלְתּוֹ לִשְׁלוֹט עָלָיו, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּיוֹם פְּטִירַת הַצַּדִּיק, מִכֵּיוָן שֶׁנִּתְעַלָּה בְּעִילוּי אַחַר עִילוּי, אֵין לוֹ שַׁיָּכוּת לְעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, וּבְמֵילָא "אֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת".

לְפִי־זֶה הָיְתָה־אֲמִינָא דִּבְיוֹם פְּטִירַת מֹשֶׁה שֶׁנִּתְעַלָּה כָּל־כָּךְ עַד שֶׁאֵין שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ לוֹ "שֶׁלִּיטָה" עַל יִשְׂרָאֵל, נִפְסַק הַקֶּשֶׁר רַחֲמָנָא־לִיצְלָן בֵּינוֹ לְצֹאן מַרְעִיתוֹ.

וּמִלַּמְּדֵנוּ הַכָּתוּב, שֶׁאַף בְּיוֹם פְּטִירַת מֹשֶׁה, אָמַר "הַקְהִילוּ אֵלַי", שֶׁבִּיקֵּשׁ בְּעַצְמוֹ לְהַקְהִיל אֶת כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי בְּכָל מַצָּב וּבְאֵיזֶה דַּרְגָּה שֶׁנִּמְצָא בּוֹ מֹשֶׁה, עֲדַיִן קָשׁוּר וּמְאוּחָד הוּא עִם צֹאן מַרְעִיתוֹ. וְכִלְשׁוֹן רַשִׁ״י (חקת כא, כא) "מֹשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל הוּא מֹשֶׁה".

(כט) כִּי יָדַעְתִּי אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי־הַשְׁחֵת תַּשְׁחִתُון וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם וְקָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי־תַעֲשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם:

כט אֲרֵי יְדַעְנָא (יָדַעְנָא) בָּתַר דְּאַמּוּת אֲרֵי חַבָּלָא תְּחַבְּלוּן וְתִסְטוּן מִן אָרְחָא דִּי פַקֵּדִית יָתְכוֹן וּתְעָרַע יָתְכוֹן בְּשָׁתָא בְּסוֹף יוֹמַיָּא אֲרֵי תַעְבְּדוּן יָת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי בְּעוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן:

רש״י◄ אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי־הַשְׁחֵת תַּשְׁחִתוּן • וַהֲרֵי כָּל יְמוֹת יְהוֹשֻׁעַ לֹא הִשְׁחִיתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שופטים ב) "וַיַּעַבְדוּ יִשְׂרָאֵל אֶת ה׳ כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ"? מִכָּאן שֶׁתַּלְמִידוֹ שֶׁל אָדָם חָבִיב עָלָיו כְּגוּפוֹ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיְּהוֹשֻׁעַ חַי, הָיָה נִרְאֶה לְמֹשֶׁה כְּאִלּוּ הוּא חָי.

(ל) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תֻּמָּם:

ל וּמַלִּיל מֹשֶׁה קֳדָם כָּל קְהָלָא דְּיִשְׂרָאֵל יָת פִּתְגָּמֵי תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא עַד דִּשְׁלִימוּ:

פ פ פ

ל׳ ועם מ׳ של נצבים ע׳ פסוקים, אדני״ה סימן. חסלת פרשת וילך

ההפטרה לציבור ולשמו״ת לקמן עמודים רמב - רמג

בעל הטורים

(כט) **הָרָעָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים.** רָאשֵׁי תֵּיבוֹת עוֹלָה בְּגִימַטְרִיָּא **גּוֹג.**

וְקָרָאת. ד׳ בַּמָּסוֹרָה. "וְקָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה", "וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל" (בְּרֵאשִׁית טז, יא), "וְקָרָאת שְׁמוֹ עִמָּנוּ אֵל" (יְשַׁעְיָה ז, יד), "וְקָרָאת יְשׁוּעָה חוֹמֹתַיִךְ" (שם ס, יח). כְּשֶׁתִּקְרָה אֶתְכֶם הָרָעָה, וְקָרָאת יִשְׁמָעֵאל, שֶׁתִּתְפַּלֵּל לָאֵל שֶׁיִּשְׁמַע אֵלֶיךָ, וְשֶׁיִּהְיֶה עִמָּנוּ אֵל, וְתָשׁוּב אֵלֶיו בִּתְשׁוּבָה, אָז "וְקָרָאת יְשׁוּעָה חוֹמֹתַיִךְ". תורה ל

צִדְקֶךָ׃ ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד׃
ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ׃
י בְּכָל־לִבִּי דִרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ׃
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ׃
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ׃ יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן׃ טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ׃ טז בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח
דְּבָרֶךָ׃ ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה דְבָרֶךָ׃
יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ׃ יט גֵּר אָנֹכִי
בָאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ׃ כ גָּרְסָה נַפְשִׁי
לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת׃ כא גָּעַרְתָּ זֵדִים
אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ׃ כב גַּל מֵעָלַי חֶרְפָּה
וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי׃ כג גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים בִּי
נִדְּבֶרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ׃ כד גַּם־עֵדֹתֶיךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֲצָתִי׃ ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר נַפְשִׁי
חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ׃ כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ׃ כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ׃ כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי׃
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי׃ לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי׃ לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי׃ ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב׃ לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב׃ לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי׃ לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בָּצַע׃ לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי׃ לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ׃
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים׃ מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי׃
ו מא וִיבֹאנִי חַסְדֶּךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ׃
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ׃ מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטְךָ
יִחָלְתִּי׃ מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃
מה וְאֶתְהַלְּכָה בֶרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ׃
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי׃ מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְּחֻקֶּיךָ׃
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי׃ נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי׃ נא זֵדִים הֱלִיצָנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי׃ נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאֶתְנָחָם׃ נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי
מֵרְשָׁעִים עָזְבֵי תוֹרָתֶךָ׃ נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי׃ נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תוֹרָתֶךָ׃ נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ׃
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ׃
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ׃
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ׃
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקֻּדֶיךָ׃ סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ׃ סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי׃ סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי׃ סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב ׀ אֶצֹּר
פִּקּוּדֶיךָ׃ ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי׃ עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ׃ עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף׃
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ׃ עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי׃ עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ׃ עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי׃ עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ׃ עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ

וְיִדֹּעֵי עֵדֹתֶיךָ: פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ: כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי: פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט: פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ: פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי: פז כְּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי
פִקֻּדֶיךָ: פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ:
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם: צ לְדֹר
וָדוֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אָרֶץ וַתַּעֲמֹד: צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ: צב לוּלֵי תֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי: צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי: צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן: צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד: מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי: צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי: צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי: ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי: קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלֵאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ: קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי: קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי:
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי | כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר: נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי:
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ: קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי: קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי: קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי: קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה: קיב נָטִיתִי לִבִּי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב: ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי: קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי: קטז סָמְכֵנִי כְאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי: קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ
תָמִיד: קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם: קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדֹתֶיךָ: קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי: ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי: קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעֲשְׁקֻנִי זֵדִים: קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ: קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי: קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הַבִּינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ:
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ: קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז: קכח עַל־כֵּן |
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי:
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי:
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים: קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי: קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ: קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָּל־אָוֶן: קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ: קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ: קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ: צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ:
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד:
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי:
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ:
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי: קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הַבִּינֵנִי וְאֶחְיֶה: ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה: קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ: קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ: קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי: קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ: קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת:
קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם: ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא

שָׁכַחְתִּי׃ קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי׃
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃ קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרַי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃ קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי׃
קסב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב׃
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֵבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל׃
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי׃
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד׃
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ׃
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי׃
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי׃
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק׃
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי׃
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֵנִי׃
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃

המשך ביאור למס' מעילה ליום שישי עמ' ב

מִבְּשַׂר הַמִּלְּאִים וּמִן הַלֶּחֶם עַד הַבֹּקֶר וְשָׂרַפְתָּ אֶת הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ הוּא׳, ומה שנאמר ׳לא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ הוּא׳ מיותר, ונאמר כדי לדרוש ממנו, שכל דבר שֶׁבַּקֹּדֶשׁ [–של קודש] שנעשה **פָּסוּל** מלאכלו, **בָּא הַכָּתוּב** – פסוק זה **לִיתֵּן** – להטיל איסור **לֹא תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתוֹ**, ומכך יש ללמוד גם שיצטרפו כל פסולי הקדשים יחד לכשיעור, שהרי נכללו כולם יחד בפסוק זה.

משנה

המשנה ממשיכה בביאור דיני צירוף מיני אוכלים ומשקים שונים לשיעור אחד לענין איסורים וטומאות והלכות שונות: **הָאוֹכֶל שֶׁנִּטְמָא** על ידי שנגע **בְּאַב הַטּוּמְאָה** – בטומאה שהיא במדרגת ׳אב׳, ואוכל אחר **שֶׁנִּטְמָא** על ידי שנגע **בְּוֶלֶד הַטּוּמְאָה** – בטומאה שנטמאה על ידי שנגעה באחת הטומאות שבמדרגת ׳אב׳, ולפיכך מדרגת טומאתה קלה יותר מן הטומאה שנטמאה על ידה, והיא קרויה ׳ולד׳ כולד הבא מכח האב, דין שני אוכלים אלו **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** לשיעור כביצה, שהוא שיעור אוכלים **לְטַמֵּא**, ומטמא שיעור זה המצורף משני מדרגות טומאה אלו בְּמדרגת הטומאה שהיא הַקַּל **שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם**, וכלומר, שהאוכל הנוגע בכביצה זו לא נעשה אלא שלישי לטומאה, כדין אוכל הנוגע בשני לטומאה, ולא נעשה שני לטומאה כנוגע בראשון לטומאה, שמכיון שאין כאן שיעור שלם לטמא מראשון לטומאה בלבדו אלא בצירוף האוכל שהוא שני לטומאה, אין בכח הראשון לעשות את הנוגע בו שני לטומאה.

כָּל מיני **הָאוֹכָלִים** שהם טמאים **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה**, לְענין **לְפָסוֹל** לאכילת תרומה וקדשים **אֶת הַגְּוִיָּה** – גוף האדם שאכל מן האוכלים הטמאים כְּשיעורם לענין זה שהוא **כַּחֲצִי פְּרָס** – חצי כבר שהיא שיעור שתי סעודות, ומחציתה הוא שיעור סעודה אחת, ומחצית חציה של כבר זו הוא שיעור פסול הגוף על ידי אוכלים טמאים.

וכן מצטרפים כל האוכלים לענין שיעור **כְּבִמְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת**, שהוא השיעור **לְעֵירוּב** שצריך לערב הרוצה לצאת בשבת מחוץ לתחום.

וְכן מצטרפים לשיעור **כַּבֵּיצָה**, לענין **לְטַמֵּא טוּמְאַת אוֹכָלִין**.

וְכן מצטרפים לשיעור **כַּגְּרוֹגֶרֶת**, שהוא שיעור אוכלים לְהתחייב עליהם משום **הוֹצָאַת שַׁבָּת** – הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים או להיפך, שהיא מל"ט אבות מלאכות האסורות בשבת.

וְכן מצטרפים לשיעור **כַּכּוֹתֶבֶת** – תמרה, שהוא השיעור שמתחייב בו האוכל **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים**.

עתה מבארת המשנה דין צירוף משקים שונים לשיעור אחד להלכות הנוהגות בהם, ולשיעורים הנוהגים בהם שהם שונים משיעור האוכלים: כָּל מיני **הַמַּשְׁקִין, מִצְטָרְפִין** יחד זוֹ **עִם** זוֹ, לענין **לְפָסוֹל אֶת הַגְּוִיָּה** – פסול גוף האדם השותה משקים טמאים לאכילת תרומה וקדשים כמו שנתבאר לעיל לענין אוכלים טמאים, שבמשקים שיעור פסול זה **בְּשתיית רְבִיעִית** מן המשקים הטמאים.

וְכן מצטרפים לשיעור **כְּמֻלֵּא לוּגְמָא** – כמלוא פיו, שהוא השיעור שמתחייב בו השותה **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים**.

גמרא

הגמרא מבארת טעם מה שמצטרף אוכל שני עם אוכל ראשון לטמא אוכל אחר: **תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מַה טַּעַם** דין זה שמצטרף אוכל שני עם אוכל ראשון, משום **שֶׁאֶפְשָׁר** לַאוכל שהוא **שֵׁנִי שֶׁיַּעֲשֶׂה** – שיטמא אוכל אחר במדרגת **רִאשׁוֹן**, ולפיכך ראוי להצטרף עמו. וסברה הגמרא שכוונת רבי שמעון לומר שאפשר שיהיה האוכל שנגע בשני לטומאה במדרגת ראשון לטומאה, ולפיכך מקשה הגמרא, **וּמִי קָא עָבִיד שֵׁנִי רִאשׁוֹן** – וכי אפשר שיהיה כך שיעשה אוכל שני לטומאה את האוכל שנגע בו ראשון לטומאה, **הָא לֹא אֶפְשָׁר** – שכן בכל מקום דין הנטמא שיורד במדרגת טומאתו מן המטמא, ואיך אפשר שיהיה הנטמא חמור מן המטמא. **אָמַר רָבָא** לתרץ קושיא זו, שאין כוונת רבי שמעון כמו שסבר המקשן, אלא **הָכִי קָאָמַר** – כך כוונתו לומר, **מִי גָּרַם** טומאה לַאוכל **הַשֵּׁנִי, וכי לָאו** האוכל **הָרִאשׁוֹן** שנגע בו הוא הגורם לו את טומאתו, ומכיון שבא השני מכח ראשון מצטרף עמו הראשון לטמא כל שבכח השני לטמא, אבל אין השני יכול להשלים את שיעור הראשון לטמא כדין ראשון העושה את הנוגע בו שני, שהלא אין הראשון בא מכח שני, ולכך אין השני ראוי להשלים את שיעורו. **רַב אַשִּׁי אָמַר** לתרץ קושיא זו, שלפיכך מצטרפים **רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי** יחד לעשות את הנוגע בהם שלישי, משום שלְגַבֵּי **שְׁלִישִׁי** – כלפי טומאת שלישי לטומאה, הרי הראשון והשני **בְּנֵי חֲדָא בִּיקְתָּא אִינּוּן** – כבני בית אחד הם, כלומר ששניהם באים ממקום אחד שהלא השני בא מכח הראשון, ולפיכך ראויים הם להצטרף יחד.

בפשטות תוכן החילוק בין שני מאמרים אלו הוא: "הוי' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי" הוא בקשה **לעתיד** – שמפני ש"הוי' לי בעוזרי", לכן יתקיים "ואני אראה (נקמה[5]) בשונאי". ואילו "ברוך הגומל לחייבים טובות שגמלני טוב" הוא שבח והודי' להקב"ה על **העבר** – על אשר "גמלני טוב".

ולכאורה סדר המאמרים אינו מובן, שהרי כששומעים בשורה טובה על הצהלה ושחרור, **הדבר הראשון**[6] שעושים הוא להודות להקב"ה על כך, ורק אח"כ יש לבקש בקשה נוספת כו' (על העתיד), וא"כ הי' יותר מתאים שהמאמר חסידות הראשון יהי' "ברוך הגומל"?

בדוחק אפשר לבאר, שמכיון שהרבי עדיין לא שוחרר אז בפועל (ורק שמע הבשורה שבאה הפקודה לשחררו), ולא "יצא (בודאי) מהסכנה לגמרי"[7], לא הי' יכול לברך את ברכת הגומל, לכן גם לא הי' מתאים לומר אז מאמר חסידות שמתחיל "ברוך הגומל"[8].

אבל עדיין דרוש ביאור: הרי פשוט שגם על בשורת השחרור צריך לומר שבח והודי' להקב"ה (גם כשאי אפשר עדיין לברך עלי' ברכת הגומל), וא"כ הי' לו להתחיל המאמר בלשון אחר של שבח והודי'[9] (לא "ברוך הגומל"), ועאכו"כ שזמנה לפני בקשה נוספת, ובפרט – לפני הבקשה "ואני אראה בשונאי".

ב. והביאור בזה: בהקדים שנוסף על הנס הגדול בעצם גאולתו של הרבי, היו אז בקשר לזה כמה וכמה נסים פרטיים וביניהם: מאורע שבשעתו לא שמו לו לב, אבל עתה כשמעיינים בענין באופן רגוע, רואים שבאמת הי' נס הכי גדול, שאין לו אפילו אחיזה בדרכי הטבע, והוא הסדר במדינה ההיא הי' (וכך הוא ג"כ המצב כעת), שכל תושבי המדינה היו תחת בחינה של עיני הממשלה, ובפרט מי שהי' קשור עם מאסר, שאז נערך "חיפוש מחופש"[10], ועקבו "בשבע עינים" אחרי כל מי שהיתה לו שייכות עם הרבי.

ואעפ"כ מיד כשהתפרסם מאסרו של הרבי, התחילו עשרות יהודים להתעסק בפעולות שונות ובהשתדלות לשחררו[11], מבלי להתחשב בכך שהם במעקב, ובסכנות העלולות לנבוע מכך.

יתירה מזו, הם עשו זאת בגילוי, והם שלחו מכתבים בשמותיהם המלאים. ויתירה מזו, הם בעצמם פנו אל הגורמים הממשלתיים שהיו אחראים על הפסקי דין, והשתדלו להשפיע עליהם.

וכאן רואים דבר פלא: לא הי' אחד ויחיד מכל מי שהשתדלו בזה שניזוק באופן כלשהו, לא בדברים הנוגעים בנפש, ולא בדברים הנוגעים בגוף, ואפילו לא בענינים של ממון ופרנסה[12]!

---

5) ראה מצו"ד וראב"ע עה"פ כאן.

6) להעיר מסדר ברכת הנהנין לאדה"ז פי"ב ס"ז.

7) ל' אדה"ז שם פי"ג ס"ה.

8) ונראה שלא בירך הגומל שהוא מפני שעדיין לא חזר לביתו ולא נקרא "יצא מהסכנה לגמרי", דאל"כ לא הו"ל להמתין בברכת הגומל עד שבת, כפסק אדה"ז (שם, משו"ע או"ח סרי"ט ס"ו ומ"א שם) "ונכון שלא לאחר ג' ימים לפיכך אם יצא מן הסכנה ביום ב' . . יברך . . בלא ס"ת ולא ימתין עד יום ה'", וצ"ל שאמירת תורה, שאמר בד"ה ברוך הגומל קודם לש"ק, זהו בדוגמת לימוד **ההלכה** בסמיכות לזמן קיומה.

9) ע"ד התחלת מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר מאותו היום (סה"מ תרפ"ז ע' רעח. אג"ק של ח"א ע' תקצט) – "הודו להוי' כי טוב כי לעולם חסדו".

10) ע"ד ל' הכתוב – תהלים סד, ז. וראה מפסחים ז, ב.

11) ראה ס' התולדות אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג פי"ז ואילך.

12) ע"ד הל' בהתרת נדרים בער"ה.

אמנם "שלוחי מצוה אינן ניזוקין", אולם "היכא דשכיחא היזיקא"[13] אין זה כך, כמ"ש בגמרא ופוסקים[14] (ובפרט שהיהודים שגרמו למאסר, היו בבחינת "שכיחא היזקא" לגמרי, ואף יותר מזה).

ופלא זה גדול עוד יותר, הרי בזמן שקדם המאסר, ועד"ז לאחריו, היו כאלה שהקשר שלהם עם בעל הגאולה הזיק להם בגשמיות (אומנם ברוחניות הי' קשר זה למעלה גבוה, ובאופן של באין ערוך, אבל בגשמיות היו שסבלו מכך). אך גם אנשים הללו, היו בנוגע להשתדלותם למען שחרור הרבי וגאולתו, הנה אף אחד מהם לא ניזוק (כנ"ל)! וזאת אפילו בימי המאסר, עוד לפני שהגיע נס השחרור והגאולה, כשהסכנה היתה בכל תוקפה. ובודאי שאף אחד מהם לא ניזוק לאחרי הגאולה, גם בתקופה שלאחרי זה, לאחר שהרבי יצא ממדינה ההיא.

ג. עוד זאת, מבחינה מסוימת נס זה גדול יותר מנס הגאולה עצמה, אפילו מצד חישובים טבעיים: גאולתו של הרבי היתה נס גלוי, אבל היתה לו אחיזה (ולבוש) בטבע - כמה אנשים בעלי השפעה וכו' במדינה עצמה ומחוצה לה השתדלו עבורו (בדרכי הטבע). ואילו המשתדלים עבור הרבי, ובפרט אלו שהלכו בעצמם למקומות ולמשרדים הגבוהים ביותר כדי לבקש את שחרורו של הרבי, הרי עפ"י שכל אנושי לא היתה להם שום הגנה!

ועד"ז מצד רוחניות הענינים: כמובן, שגאולת הרבי קשורה עם זכות של מסירות נפש עבור הרבצת תורה וחיזוק היהדות והפצתה, קשור עם זכות אבות, ועוד כמה וכמה זכויות. ואעפ"כ הגאולה הגיעה לאחרי שהי' לו צער רב, הכרוך לשבת בבית האסורים, עם כל היסורים שהיו לו שם, ולאח"ז השליחה לגלות וכו' וכו'.

משא"כ אלו שהשתדלו עבור הרבי, כולל אותם שלא הי' להם מסירות נפש עבור עניני תורה ומצות, הנה גם בחייהם הפרטים לא היו שומרי תומ"צ, והיו שייכים למפלגות וכו'. ואעפ"כ ההשתדלות שלהם לא הזיקה, והכל עבר באופן חלק!

---

13) שם.

14) פסחים ח, ב. וש"נ. שו"ע אדה"ז או"ח סתל"ג סל"ב.

אגרות קודש

ב"ה, ז' תשרי, תשי"ט
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מכ"ד אלול עם הפ"נ המוסגר בו, שיקרא בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, בו כותב אודות סברתו, ללמוד מלאכת סת"ם, ונכון הדבר במאד ומכמה טעמים.

ובודאי למותר לעוררו אשר סופר סת"ם צריך להרבות ביר"ש שלו, אלא שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ונותן מראש היכולת והכחות על זה, ואין הדבר תלוי אלא בהאדם, ואדרבה מוסיפין בסיוע שלו, וכמרז"ל הבא לטהר מסייעין לו, ועיין לקו"ת דברים פט, ד.

בברכת חתימה וגמח"ט.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ט אלול פרק כ, מפרק קמ עד סוף פרק קנ ופרקים פה-פז	**יום רביעי - ג' תשרי** מפרק יח עד סוף פרק כב ופרקים צד-צו
יום שני - א' תשרי פרק כ, מפרק א עד סוף פרק ט ופרקים פח-צ	**יום חמישי - ד' תשרי** מפרק כג עד סוף פרק כח ופרקים צז-צט
יום שלישי - ב' תשרי פרק כ, מפרק י עד סוף פרק יז ופרקים צא-צג	**יום שישי - ה' תשרי** מפרק כט עד סוף פרק לד ופרקים ק-קב
שבת קודש - ו' תשרי פרק כ מפרק לה עד סוף פרק לח ופרקים קג-קה	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ט אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קכט, האותיות הנגלות... עד עמ' קכט, וחיות כנודע:

האגרת הבאה, דיבור־המתחיל "האותיות הנגלות" היא מהאגרות שנוספו בהוצאת שנת תר"ס. כפי הידוע נוספו באותה הוצאה כמה אגרות קודש, כפי שכותב ר' אשר מניקולייב ב"מודעה רבה", שנוספו "השמטות מהאגה"ק"[44].

המשך אגרת זו לאגרת הקודמת הוא, שהרי באגרת הקודמת מדובר איך שרק הבחינות "נהי"ם" – נצח, הוד, יסוד, מלכות – של המשפיע נמשכות במקבל, ובסוף אגרת זו (דיבור־המתחיל "האותיות הנגלות") מוסבר גם כן אותו תוכן[45], שרק האחוריים והחיצוניות של בחינות נה"י – נצח, הוד, יסוד – של העליון, נמשכות בתחתון.

אגרת הקדש

האותיות הנגלות לנו הן במעשה דבור ומחשבה. דמעשה הן תמונת האותיות שבכתב אשורי שבס"ת. ואותיות הדבור נחקקות בהבל וקול המתחלק לכ"ב חלקים שונים זה מזה בצורתן. שהיא הברת ומבטא הכ"ב אותיות בכל לשון. כי אין הפרש בין לה"ק ובין שאר לשונות במהות הברת האותיות כ"א בצירופן. ואותיות המחשבה הן ג"כ בכל לשון שאדם מחשב תיבות ואותיות הלשון שהן כ"ב לבד. רק שבמחשבה יש בה ג' מיני בחי' אותיות. שהרי כשרואה בס"ת תמונת האותיות הן מצטיירות במחשבתו וזה נקרא בחינת עשי' שבמחשבה. וכן כאשר שומע אותיות הדבור הן נרשמות במחשבתו ומהרהר בהן וזה נקרא בחינת דבור שבמח' ובחי' יצירה. ואותיות המחשבה לבדה בלי הרהור אותיות הדבור נק' מח' שבמחשבה. בחי' בריאה. והנה אותיות הדבור ממש הן מתהוות ומקבלות חיותן מאותיות אלו עצמן שבמח'. ואף שלפעמים מדבר אדם ומהרהר בדבר אחר. הרי אינו יכול לדבר כ"א אותן דבורים וצירופים שכבר דברם והיו במחשבתו פעמים רבות מאד ונשאר בדיבורים וצירופים אלו הרשימו מהמחשבה שנכנסה

האותיות הַנִּגְלוֹת לָנוּ, הֵן: בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה. דְּמַעֲשֶׂה, – אותיות ה"מעשה", הבאות בכתב ובמעשה, **הֵן תְּמוּנַת הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבְּכְתָב אֲשׁוּרִי שֶׁבְּסֵפֶר־תּוֹרָה.** – כפי שהוסבר בהגה"ה בפרק י"ב של "שער היחוד והאמונה", הרי כל אות מכ"ב אותיות התורה היא המשכה וכוח וחיות פרטי מיוחד שאיננה נמשכת באות אחרת, ולכן יש לכל אות בכתיבתה (בכתב אשורי של ספר־תורה) ציור מיוחד המורה על ציור ההמשכה ועל אופן התגלות האור, החיות והכוח הנמשכים באותה אות, ובכתב ספר־תורה הרי האותיות עצמן הן ענין עיקרי וקשורות בכמה פרטי דינים על צורת כתיבתן, **וְאוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר נֶחְקָקוֹת בְּהֶבֶל וְקוֹל, הַמִּתְחַלֵּק לְכ"ב חֲלָקִים שׁוֹנִים זֶה מִזֶּה בְּצוּרָתָן, שֶׁהִיא הֲבָרַת וּמִבְטָא הַכ"ב אוֹתִיּוֹת בְּכָל לָשׁוֹן[47], כִּי אֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וּבֵין שְׁאָר לְשׁוֹנוֹת בְּמָהוּת הֲבָרַת** – ביטוי, **הָאוֹתִיּוֹת, כִּי־אִם בְּצֵרוּפָן[48].** – בצירוף האותיות קיים הבדל בין שפה אחת לשניה, ואילו בעצם ביטוי האותיות הדבר שווה בכל הלשונות. **וְאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה, הֵן גַּם־כֵּן בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאָדָם מְחַשֵּׁב תֵּבוֹת** – הלשון, **וְאוֹתִיּוֹת הַלָּשׁוֹן, שֶׁהֵן כ"ב לְבַד. רַק שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה, יֵשׁ בָּהּ ג' מִינֵי בְּחִינוֹת אוֹתִיּוֹת, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁרוֹאֶה בְּסֵפֶר תּוֹרָה תְּמוּנַת הָאוֹתִיּוֹת - הֵן מִצְטַיְּרוֹת בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ,** – בהתאם לכפי שהוא רואה אותן בספר התורה, **וְזֶה נִקְרָא בְּחִינַת "עֲשִׂיָּה שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה";** – כפי ש"מחשבה" מהרהרת ענין של מעשה, אותיות של מעשה וכתב, ו־עשיה של השתלשלות בריאה־יצירה־עשיה, **וְכֵן כַּאֲשֶׁר שׁוֹמֵעַ אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר - הֵן נִרְשָׁמוֹת בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ וּמְהַרְהֵר בָּהֶן, וְזֶה נִקְרָא בְּחִינַת "דִּבּוּר שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה"** – איך שבמחשבה הוא מהרהר באותיות של דיבור, **וְ** – זוהי **בְּחִינַת "יְצִירָה";** – שכן, מחשבה עצמה היא בחינה של "בריאה", ש"בראתיו יצרתיו אף עשיתיו"[49] הוא כנגד "מחשבה דיבור ומעשה", הרי, מחשבה היא – בחינת "בריאה", דיבור – בחינת "יצירה", ומעשה – בחינת "עשיה". ואם כן "מחשבה" היא הרי – בחינת "בריאה", ואילו כשהוא מהרהר במחשבה אותיות של דיבור, הרי זה **דיבור** שבמחשבה – בחינת "יצירה" שבבריאה). **וְאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה לְבַדָּהּ בְּלִי הִרְהוּר אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר - נִקְרָא "מַחֲשָׁבָה שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה", בְּחִינַת "בְּרִיאָה". וְהִנֵּה, אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר מַמָּשׁ,** – לא דיבור שבמחשבה, כי־אם דיבור ממש, **הֵן מִתְהַוּוֹת וּמְקַבְּלוֹת חִיּוּתָן מֵאוֹתִיּוֹת אֵלּוּ עַצְמָן שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה. וְאַף שֶׁלִּפְעָמִים מְדַבֵּר אָדָם וּמְהַרְהֵר** – בשעת מעשה, **בְּדָבָר אַחֵר** – ולכאורה אין אותיות הדיבור מקבלות אז חיות מאותיות המחשבה, שהרי הוא אינו מהרהר בענין שהוא מדבר, **הֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר** – כשאין הוא מהרהר במה שהוא מדבר, **כִּי־אִם אוֹתָן דִּבּוּרִים וְצֵרוּפִים** – של מלים, **שֶׁכְּבָר דִּבְּרָם וְהָיוּ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת מְאֹד, וְנִשְׁאַר בְּדִבּוּרִים וְצֵרוּפִים אֵלּוּ הָרְשִׁימוּ** – הרושם, **מֵהַמַּחֲשָׁבָה שֶׁנִּכְנְסָה בָּהֶם פְּעָמִים רַבּוֹת.** – הרי שהרושם של אותן אותיות

---

44. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולהעיר שמצינו שאדה"ז בעצמו הוסיף באגה"ק לאחר זמן (סה"מ תש"ח ע' 170. ובכ"מ)". **45.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דוגמא - עפמש"נ ומבשרי אחזה אלוקה איך שזהו באדם - במחדו"מ". **46.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכהנ"ל יל"ע באמ"ב ש' הק"ש פל"ב בי' שלכאורה באו"א קצת. וי"ל". **47.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מעלת האותיות דדיבור ומח' (משא"כ דעשי' - תמונתן - מתעלמות בתמונות אחרות)". **48.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע מה שייך צירופן להברתן דהוצרך לשלול? ואולי מתרץ שאינן קדושות הרי צ"ל בירידה מלשה"ק (עאכו"כ - בשינוי) - ומבאר שזהו בצירופן". **49.** ישעי' מג, ז.

המחשבה, הוא החיות של אותיות דיבור **אלו**. וְזֶהוּ – כפי שהדבר ב"ספירות", בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם וְחִיצוֹנִיּוּת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד מִ"פַּרְצוּף הָעֶלְיוֹן"

אגרת הקדש

בהם פעמים רבות. וזהו בחי' אחוריים וחיצוניות נה"י מפרצוף העליון שנכנס בתחתון להיות לו בחי' מוחין וחיות כנודע:

שֶׁנִּכְנַס בַּתַּחְתּוֹן, – מפרצוף המדריגה העליונה שנכנס במדריגה התחתונה, לִהְיוֹת לוֹ בְּחִינַת מֹחִין וְחַיּוּת, כַּנּוֹדַע:

יום שני א' תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קכט, כ. איהו וחיוהי... עד עמ' 258, בלה"ק.

כ. תוכן אגרת קודש זו (סימן כ) הוא אחד הענינים העמוקים ביותר בחסידות, ומתבטא בה יסוד בענין של חסידות שעד עתה טרם הוסבר בספר ה"תניא".

ברם, כפי שכבר הוסבר בפרוטרוט בהקדמה לסימן י"ח – ראוי לחפש בכל אגרת הקודש מה מתווסף באותה אגרת בנוגע לעבודה בפועל בקיום המצוות בכלל ובמצות הצדקה במיוחד (שכן, אגרות הקודש הרי נכתבו כדי "להורות לעם ה' הדרך ילכו בה **והמעשה** אשר יעשון", ללמד את בני ישראל דרכי ה' ו**במעשה** בפועל (כפי שכותבים בהקדמתם הרבנים הגאונים בני המחבר), וכיוון שרוב האגרות נכתבו בקשר לצדקה עבור אלה שעוסקים בתורה ועבודה בארץ ישראל – יש באגרות קודש אלו ענינים המוסיפים יתר חיות ועילוי במצות הצדקה).

חשיבותה המיוחדת של אגרת זו, יכולים לראות גם מכך, שרבנו הזקן כתב אותה (כפי שהרבי ה"צמח צדק" כותב[1]) "בימים שלפני הסתלקותו בכפר פייענא".

רואים אכן, שגם בענינים העמוקים המוסברים באגרת זו, מתבטא ענין יסודי חדש שנותן מושג אחר לגמרי בעילוי של קיום מצוות **מעשיות** בכלל (מצוות הנעשות בדברים גשמיים, כמו ציצית בצמר גשמי, תפילין בקלף גשמי, וכדומה), ומצות הצדקה במיוחד.

היסוד המוסבר באגרת־קודש זו, הוא – ש"התהוות הגשמיות" היא דוקא מ"עצמות אין סוף", התהוותם של הדברים הגשמיים היא דוקא מהקדוש־ברוך־הוא **עצמו** שהוא לגמרי למעלה מהאורות והגילויים שמהם מתהווים העולמות העליונים והענינים הרוחניים. שכן, "עצמות אין סוף" דוקא, ש"מציאותו מעצמותו בלי שום עילה וסיבה הקודמת לו חס־ושלום", שמציאותו היא עצמותית (לא מציאות שנוצרה, אלא מציאות שלא שייך בה ענין של "לא מציאות", הרי זה אופן של מציאות שהוא "מחוייב המציאות") – דוקא הוא יש בכוחו לברוא מציאות כזו כמו של הנבראים הגשמיים הנראים כמציאות לעצמם, ולעיני בשר לא נראה בהם כלל שהם תלויים וקשורים במציאות אחרת המהווה אותם (כפי שהדבר למשל ב"אור" שנראה בו שהוא התפשטות מ"מאור", ב"עלול" (מסובב) נראה שהוא בא וקשור ב"עילה" (סיבה) שלו, ואילו בדבר הגשמי לא נראה כלל שהוא בא **מן** ובטל **למ**שהו גבוה ממנו, אלא נראה שזה דבר שמציאותו היא באילו מעצמותו).

מציאות כזו, שהיא באין־ערוך לגמרי למקור שממנו היא באה, שכן המקור הוא רוחני, כוח אלקי, והיא – מציאות גשמית, עד שזה נקרא "**יש מאין**" – מציאות כזו יכולה להתהוות רק על ידי 'עצמות אין־סוף', מהקדוש־ברוך־הוא עצמו, שהוא **אין סוף** ולמעלה גם מגשמיות וגם מרוחניות. מזה יוצא, שדוקא התהוות הדברים **הגשמיים** היא מהקדוש ברוך הוא עצמו, שהוא למעלה מכל האורות והגילויים שמהם מתהווים הענינים הרוחניים.

יסוד **זה** נותן הפלאה ועילוי אחרים לגמרי בקיום מצוות מעשיות על ידי דברים גשמיים שהתהוותם היא דוקא מ'עצמות אין סוף'.

עילוי זה בענין קיום המצוות המעשיות, הוא ענין חדש, ובנוסף למה שהוסבר בחלק הראשון של ספר ה"תניא" (מפרק ל"ה ואילך) המעלה ב"לעשותו", במצוות שמקיימים במעשה, לגבי המצוות שמקיימים במחשבה ודיבור:

שם מדובר על המעלה של "מעשה" רק מצד הרצון והכוונה של הקדוש ברוך הוא: היות וכל תכלית הבריאה היא "להיות לו יתברך דירה בתחתונים", שתהיה להקדוש־ברוך־הוא דירה בעולם הגשמי התחתון, שתומשך אלקות בהתגלות כאן למטה בעולם הזה, במקום החושך והסתר על אלקות, ענין **זה** מבוצע בעיקר על ידי מצוות מעשיות. שכן, על־ידי־זה דוקא ממשיכים אלקות עד ל"עשיה" הגשמית, בענינים הגשמיים של העולם שהם למטה מענין המחשבה והדיבור.

כך גם בנוגע לבירור ולזיכוך הנפש הבהמית, זיכוכה והתהפכותה של הנפש הבהמית לטוב ולקדושה (שזו הרי תכלית ירידת הנשמה, שאין זה כדי לתקן אותה, אלא כדי לתקן את הנפש הבהמית) הרי זה מתבצע יותר על ידי מצוות מעשיות. שכן, עשיית פעולה גשמית של מצוה, הנחת תפילין, לבישת ציצית – הרי זה דוקא בכוח הנפש החיונית הבהמית.

הרי בהתאם לאמור, כל המעלה של "מעשה" היא רק מצד **הרצון** ו**הכוונה** של הקדוש־ברוך־הוא, אך מצד עצם הדבר, שבו המצוה נעשית, הרי לכאורה מצוה שנעשית בכוחות רוחניים, כמו מצות ידיעת והבנת אלקות בשכל ובהשגת המוח, או מצות אהבת ה' ברגש הרוחני של הלב – היא לכאורה למעלה מפעולה גשמית הנעשית בידים הגשמיות ובדברים גשמיים (כיוון שגם זו היא מצוה וגם בה מבצעים רצון הקדוש־ברוך־הוא, הרי שהענין של קיום הרצון העליון והקשר שזה מביא עם הקדוש־ברוך־הוא, ישנו גם במצוה רוחנית, ומצד עצם הדבר במה שמבצעים רצון הקדוש־ברוך־הוא – הרי לכאורה, דבר רוחני – כמו השגת המוח ורגש הלב – הוא עבודה עליונה ועמוקה יותר מאשר הפעולה הגשמית שבה עושים מצוה מעשית).

אך, מצד מה שמסביר באגרת־קודש זו המעלה של מצוות מעשיות מפני שהדברים הגשמים באים דוקא מעצמות־אין־סוף, יוצא מכך, שגם מצד

---

1. דרך מצותיך קע, א.

עצם הדבר שבו המצוה נעשית, ישנו עילוי והתעלות במצוות מעשיות מה שאין במצוות הנעשות על ידי ענינים רוחניים. שכן, יש בדברים הגשמיים כוח נעלם המתגלה בשעה שמבצעים בדבר הגשמי את הכוונה העליונה.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע מביא באחת משיחות הקודש שלו[2], שכאשר נתגלה היסוד הזה באגרת קודש זו, "מספר מלות־הנשמה השמיימיות", שהתהוות הדברים הגשמיים היא דוקא מ"עצמות אין־סוף" – נפתחו אצל חסידים מעיינות חדשים של חיות בקיום מצוות מעשיות.

בלמדנו הענין בפנים האגרת, עוד יצא להזכיר איך שהרבי מורה בפשטות גאונית מופלאה שהיסוד של אגרת זו מובא בלשון הלכה ופסק־דין במלים ספורות ברמב"ם בהלכות הראשונות של הלכות "יסודי התורה".

אגרת הקדש

כ **איהו** וחיוהי חד איהו וגרמוהי חד בהון. (פי' ע"ס דאצילות חיוהי הן האורות וגרמוהי הן הכלים שכולן אלקות משא"כ בבי"ע כו'). וצריך להבין היטב איך הא"ס חד עם גרמוהי הן הכלים הרי הכלים הן בבחי' גבול ותכלית כמ"ש בע"ח. אמנם הכוונה היא לומר שהן אלקות לברוא יש מאין כמו הא"ס ולא בבחי' השתלשלות עילה ועלול לבד ומ"ש הרמ"ק ענין השתלשלות עילה שישנו באין־סוף להאיר באופן שיומשך ממנו בגבול ובמדה. שכן, הרי הוא אומר ב"עבודת הקודש"[8]: "האין־סוף הוא שלימותא דכולא, כשם שיש לו כח בבלתי־בעל־גבול כן יש לו כח בגבול, שאם תאמר שיש לו כח בבלתי־בעל־גבול ואין לו כח בגבול הרי אתה מחסר שלימותו" – אין־סוף הוא **השלימות** של הכל, כשם שיש לו כוח בבלי גבול, כך יש לו כוח בגבול. שכן, אם תאמר שיש לו כוח רק בבלי גבול ואין לו כוח בגבול – אתה מחסר בשלימות שלו, כלומר, לאמיתו של דבר גם "בלי גבול" הוא "הגבלה", שהוא רק בלי גבול ולא גבול, ואם ישנה שלימות בענין ה"גבול", הרי, כוח שהוא רק "בלי גבול" ולא "גבול" חסר בו השלימות של "גבול", ואילו "אין־סוף" הוא הרי השלימות של **הכל**, מן ההכרח הרי שכשם שיש לו כוח בבלי גבול, כך יש לו כוח גם בגבול. והוא מסיים שם, שהגבול הבא ממנו לראשונה, הם ה"ספירות" (כלומר הכלים של הספירות) שהם בבחינה של **כוח** הגבול, כוח להאיר ולהמשיך ענינים בגבול ובמדה, שההשפעה שתומשך מהאור המתלבש בכלי, תהיה בבחינה של גבול, למרות שההשפעה היא מאור אין־סוף ובלי־גבול. על כל פנים, הרי הכלים הם בבחינה של גבול ושל תכלית, כיצד, איפוא, הם "חד" (דבר אחד) עם "אין סוף", שהוא למעלה לגמרי מגבול וממדה? **אָמְנָם הַכַּוָּנָה** – במה שהוא אומר שהאין־סוף וכלים הם דבר אחד, **הִיא** – הוספת כ"ק רבינו: שלא לומר, שהאין־סוף הוא דבר אחד עם הכלים של הספירות, אלא הכוונה היא, שהם מתאחדים בנוגע לפעולה – פעולה שיכולה להיעשות רק על ידי אין־סוף או כשמתאחדים עם אין־סוף, ופעולה זו נעשית על ידי אין־סוף בהם ועל ידם. ובלשון רבנו הזקן: **לוֹמַר, שֶׁהֵן אֱלֹקוּת** – בענין של **לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן כְּמוֹ הָ"אֵין־סוֹף"**, – התהוות "יש" מ"אין" היא רק בכוח הקדוש־ברוך־הוא[9], זה רק "בחיק הבורא", כמו שחכמינו ז"ל אומרים[10]: "אם מתכנשין (מתאספים) כל באי עולם אין יכולים לברוא כנף יתוש אחד ולהטיל בו נשמה", כי הענין של התהוות "יש" מ"אין" הוא רק "בחיק הבורא". ועל כך אומרים, ש"אין סוף" הוא דבר אחד עם הכלים של עשר ספירות ד"אצילות": שעל ידם יתהווה "יש" מ"אין", הרי שהם אלקות שמהם ועל ידם מתהווים "יש" מ"אין". **וְלֹא בְּבְחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עֵלָּה וְעָלוּל** – סיבה ומסובב, **לְבַד. וּמַה שֶׁכָּתַב הָרְמַ"ק**[11] – רבי משה קורדובירו אומר בענין "ספירות", **עִנְיַן הִשְׁתַּלְשְׁלוּת**

כ **איהו** וחיוהי חד איהו וגרמוהי חד בהון. (פי' ע"ס דאצילות חיוהי הן האורות וגרמוהי הן הכלים שכולן אלקות משא"כ בבי"ע כו'). וצריך להבין היטב איך הא"ס חד עם גרמוהי הן הכלים הרי הכלים הן בבחי' גבול ותכלית כמ"ש בע"ח. אמנם הכוונה היא לומר שהן אלקות לברוא יש מאין כמו הא"ס ולא בבחי' השתלשלות עילה ועלול לבד ומ"ש הרמ"ק ענין השתלשלות עילה

"**אִיהוּ וְחַיּוֹהִי חַד**, – הוא ועניני החיות הבאים ממנו (האורות שהם ענין של נשמה וחיות לכלים של ה"ספירות") הם דבר אחד (כלומר, האורות של ה"ספירות" הם לא רק מאוחדים אתו (עם אין־סוף) אלא הם **דבר אחד** עם האין־סוף), **אִיהוּ וּגְרָמוֹהִי חַד בְּהוֹן"**[3] – הוא והכלים הבאים ממנו (שהם הכלים לאורות של הספירות וכמו גופים לנשמות[4]) הם דבר אחד בהן (בספירות). (**פֵּרוּשׁ**[5], **עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת. "חַיּוֹהִי"** - **הֵן הָאוֹרוֹת**, – של הספירות (שהן ענין של חיות ואור) **ו"גְּרָמוֹהִי" - הֵן הַכֵּלִים**, – של הספירות שהם כגופים וכלים לחיות ולאורות, **שֶׁכֻּלָּן** – כפי שהם כולם דבר אחד עם "אור אין סוף", מפני שהם **אֱלֹקוּת**, – שגם הכלים של הספירות הם אלקות, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה כו'**). – שם הכלים של הספירות וכן חלק מסויים מהאורות של הספירות – אינם אלקות, אלא הם **נבראים** שנתהוו מאלקות. **וְצָרִיךְ לְהָבִין הֵיטֵב, אֵיךְ הָ"אֵין־סוֹף" חַד** – דבר אחד, **עִם "גְּרָמוֹהִי" הֵן הַכֵּלִים**, – של הספירות, **הֲרֵי הַכֵּלִים הֵן בִּבְחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית**, – לא זו בלבד שכל ספירה היא ענין **מיוחד**, חכמה היא לא בינה, חסד הוא לא גבורה, אלא החכמה או החסד הם גם כן בעלי גבול ותכלית, ואילו "אין ־סוף" הוא הרי פשוט בתכלית הפשיטות, ולמעלה מכל ציור ומכל ענין מוגדר כמו חכמה או חסד, והוא **אין סוף**, בלי קץ וגבול. כיצד, איפוא, יכולים הכלים להיות דבר אחד עם ה'אין־סוף'? **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים'**[6]. שהכלים הם בבחינה של גבול ותכלית. ה"צמח צדק" מסביר ב"אור התורה"[7], שמה שכלים הם בבחינה של גבול ומדה, הכוונה למה שהם **כוח** הגבול של אין־סוף, הכוח

---

2. אחש"פ תרצ"ד. **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ע"ח שמ"ז פי"ב. **ובכ"מ**". **4.** תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). **5.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יש פי' אחר בחיוהי וגרמוהי". **6.** שער ב' פ"ג. ועוד. **7.** ויצא קפב, ב. **8.** ח"א ריש פ"ח. **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכדלקמן (קל, ע"ב) הטעם". **10.** ראה ירושלמי סנהדרין פ"ז הי"ג. ב"ר פל"ט, יד. ויק"ר פי"ט, ב. ועוד. **11.** פרדס רימונים שער ו פ"ו. ועוד.

אגרת הקדש

ועלול וכ"ה בזוה"ק פ' בראשית היינו בהשתלשלות הספירות בספירות עצמן (בבחי' הכלים) שנקראות בלי מה בס"י שאינן בבחי' יש ומהות מושג וכמו הא"ס דלית מחשבה תפיסא ביה כלל וכמ"ש ופני לא יראו ונבואת משה רבינו ע"ה והשגתו היתה מפרק עליון דנצח דז"א ובהשתלשלות העלול הוא מוקף מהעילה ובטל במציאות אצלו כזיו השמש בשמש כמ"ש בפרדס מהרמ"ק ואף גם צמצומים רבים מאד לא יועילו להיות גשם עב כעפר מהשתלשלות הרוחניות משכלים נבדלים אפילו של המלאכים אלא להיות רוח הבהמה מפני שור כמ"ש במ"א וע"ש ויש מאין נקרא בריאה בלה"ק

עֵילָה וְעָלוּל, – שמהספירות נמשך באופן של עילה ועלול, **וְכֵן הוּא בְּזֹהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית**[12], **הַיְנוּ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַסְּפִירוֹת בַּסְּפִירוֹת עַצְמָן** – כפי שספירה אחת באה ומשתלשלת מספירה שניה, כמו למשל כפי ש"בינה" באה מ"חכמה" וכו', (**בְּבְחִינַת הַכֵּלִים**), – של הספירות, **שֶׁנִּקְרָאוֹת "בְּלִי מָה" בְּסֵפֶר יְצִירָה**[13], – הנקראות "בלי מה" בספר **יצירה**[14], – בלשון "עשר ספירות בלי מה, מדתן עשר וכו'", ו"בלי מה" הכוונה – **שֶׁאֵינָן בְּבְחִינַת יֵשׁ**[15] **וּמָהוּת מֻשָּׂג,** – לנבראים, **וּכְמוֹ הָ"אֵין־סוֹף" דְּלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל**[16], – שום מחשבה אי אפשר שתהיה לה תפיסה בו, כך גם הכלים של הספירות נקראים "בלי מה", בלי מהות, שאין זה שום מהות שהיא ברת־השגה לשכל הנבראים, הרי על כך אומרים ענין ההשתלשלות ב"ספירות", שאין ספירה אחת מתהווה מספירה שניה באופן של בריאה "יש מאין", כי הרי אין זה "יש" שיהיה מהות מושגת, אלא הוא "בלי מה" – הרי זה בא באופן של "עילה ועלול". על כך, שהכלים של הספירות אינם מהות מושגת – מביא רבנו הזקן ראיה: **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[17]: **"וּפָנַי** – הפנימיות שלי, **לֹא יֵרָאוּ".** – שאפילו לגבי משה רבנו אין זה מהות מושגת, ש"פני", הפנימיות, כאן הכוונה גם לפנימיות **הכלים**, שגם הם למעלה אפילו מהראיה וההשגה של משה רבנו, **וּנְבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עֶלְיוֹן־הַשָּׁלוֹם וְהַשָּׂגָתוֹ, הָיְתָה** – רק, **מִפֶּרֶק עֶלְיוֹן דְּנֶצַח דְ"זְעֵיר אַנְפִּין".** – מהחלק העליון של בחינת "נצח" של "זעיר אנפין" – שבע המדות, שכפי שנזכר באגרת הקודמת (סימן י"ט), הספירות נצח־הוד־יסוד הן רק כלי ההשפעה והירידה אל המקבל, הרי שהן רק חיצוניות הספירות ולא הפנימיות. **וּבְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעָלוּל** – המשתלשל מה"עילה", **הוּא מֻקָּף מֵהָעִילָה,** – שזה לפני שה"עלול" משתלשל מה"עילה", אלא הוא עדיין כלול בעילתו, שאז מוקף ה"עלול" ב"עילה" שלו, **וּבָטֵל בִּמְצִיאוּת אֶצְלוֹ** – הוא בטל ל"עילה" שלו, **כְּזִיו הַשֶּׁמֶשׁ** – כפי שזיו השמש בטל **בַּשֶּׁמֶשׁ,** – זה כבר גם אחרי שה"עלול" משתלשל ומתגלה מה"עילה", בכל זאת ה"עלול" בטל במציאות ל"עילה". שכך הדבר בהמשכת הספירות עצמן, שמה שנמשך ומתגלה בטל במציאות ל"עילה", לספירה העליונה שממנה היא משתלשלת, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'פַּרְדֵּס'**[18] **מֵהָרְמַ"ק.** – הרי באופן המשכה כזה לא היה יכול להתהוות "יש" שהוא מציאות בהרגשתו, שמרגיש עצמו למציאות ואינו בטל למקורו. הוספת כ"ק רבינו: **ועד"ז ביש דעשי'** – **וְאַף גַּם צִמְצוּמִים רַבִּים מְאֹד** – המצמצמים את האור, שהאור שאחרי הצמצום אינו בערך כלל לאור שלפני הצמצום – הרי אפילו צמצומים אלה, **לֹא יוֹעִילוּ לִהְיוֹת גֶּשֶׁם עָב כְּעָפָר, מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָרוּחָנִיּוּת מִשֻּׂכָּלִים נִבְדָּלִים אֲפִלּוּ** – הוספת כ"ק רבינו: **משכלים נבדלים,** שֶׁל **הַמַּלְאָכִים,** – מלאכים הם הרי בעלי חומר וצורה, בכל זאת כיוון שהחומר שלהם הוא הרי מיסודות **רוחניים** – לא יתהווה מזה גשם "עב" כמו עפר – אפילו כשזה בא אחרי צמצומים רבים. שכן, הרי זה עדיין ענין של השתלשלות, כמו שלשלת (שרשרת) שהטבעת התחתונה ביותר יש לה ערך והיא קשורה לטבעת העליונה ביותר, **אֶלָּא** – ההשתלשלות יכולה להשפיע, **לִהְיוֹת "רוּחַ הַבְּהֵמָה" מִ"פְּנֵי שׁוֹר",** – שבמרכבה שלמעלה, שלמרות שהרוח המחיה את גוף הבהמה רחוקה לגמרי ואינה בערך ל"פני שור" שבמרכבה העליונה, בכל זאת יש בכוח ההשתלשלות להשפיע שתשתלשל הרוח של הבהמה, כיוון שגם הרוח של הבהמה היא דבר רוחני, אלא שהיא למטה מטה במדריגה מ"פני שור" שבמרכבה; אך אין בכוח ההשתלשלות להשפיע שיתהווה "יש גשמי" מ"אין רוחני" – דבר שהוא מציאות חדשה לגמרי. **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, וְעַיֵּן שָׁם.** – הרבי מציין כאן, שיש לומר שכוונת רבנו הזקן היא – ל'תורה אור' ד"ה "יביאו לבוש מלכות"[19], ועוד. ב"תורה אור" שם, מסביר רבנו הזקן, שאפילו חכמה עילאה (עליונה) ד"אצילות", כיוון שהיא נקראת בשם "חכמה", הרי זה "דבר מה", ולא "אין", במילא גם זה אינו יכול להתהוות באופן של השתלשלות מ"אין סוף", כי־אם באופן של "יש מאין", כמו שכתוב[20]: "והחכמה **מאין** תמצא", ש'חכמה' לגבי למעלה מ'חכמה' היא ענין של "יש מאין". **וְ"יֵשׁ מֵאַיִן" נִקְרָא "בְּרִיאָה" בְּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ**[21]. – "בריאה" היינו, שנהיה דבר חדש שלא היה קיים לפני־זה (שלא כמו ב"עילה ועלול" שהעלול קיים גם לפני־זה אלא באופן אחר). וכנזכר לעיל שב"אין" אי אפשר שיהיה כלול "יש". שכן, אז זה הרי לא היה "אין" אלא "יש".

---

12. ח"א יט, ב ואילך. **13.** פ"א מ"ב. ועוד. **14.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "גם יצירת הספירות". **15.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "גם לא יש דבריאה. והראי' - ועד כדי כך - שאינן". **16.** תקו"ז בהקדמה (יז, א). **17.** תשא לג, כג. **18.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שלכן גם התהוות כלים די"ס דבי"ע - שאינן חד כ"א נפרדים - א"א ע"י ער"ע". **19.** צ, ב. **20.** איוב כח, יב. **21.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה מאי שייכותי' הכא?! וי"ל שזוהי הוכחה על הנ"ל (החידוש בבריאת יש הגשמי - לגבי השתל'

התהוות חדשה נקראת בלשון הקודש בשם "בריאה", כפי שהרמב"ן אומר בפרשת בראשית[22], שאין לנו בלשון הקודש ביטוי אחר לציין את ההתהוות של "יש מאין" אלא במלה "ברא". להלן יציין רבנו הזקן, למרות שגם ב"יש מאין" בטל ה"יש" באמת לכוח האלקי המהווה אותו, עד כפי שזיו השמש בטל בשמש ממש, כי הרי "כולא קמי' כלא חשיב" – הכל לגבי הקדוש־ברוך־הוא נחשב כלא כלום – כיצד אומרים, איפוא, שאי־אפשר שיתהווה "יש מאין" באופן של השתלשלות "עילה ועלול", שכן אז (הוא לא היה "יש" ומציאות, אלא) היה בטל כמו שה"עלול" בטל לגבי ה"עילה" שלו, בשעה שהאמת היא הרי, שגם בהיותו "יש" הוא בטל לגבי מקורו, הכוח האלקי המהווה אותו ונמצא בו תמיד לבראו מחדש? יסביר רבנו הזקן להלן, שזה אמור רק לגבי "קמי'", כפי שהדבר לפני הקדוש־ברוך־הוא בידיעה **שלו** (הרי זה כפי שהאמת היא, שהכל בטל לגביו יתברך וגם היש הנברא בטל כזיו השמש בשמש); אך בידיעתו ובהרגשתו של היש הנברא עצמו, הוא נרגש כ"מציאות יש", ואילו אם ההתהוות היתה באופן של "עילה ועלול" לא היה יכול הנברא להיות, גם בהרגשתו ובידיעתו **העצמית**, "מציאות יש", אלא גם בהרגש **שלו** היה בטל במציאות.

יום שלישי ב' תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 258, והגם שהיש הנברא... עד עמ' קל, לגבי עילתו.

וַהֲגַם – למרות, **שֶׁהַיֵּשׁ הַנִּבְרָא הוּא גַּם־כֵּן כְּלָא חָשִׁיב קַמֵּיהּ,** – נחשב לפניו יתברך כלא כלום, כי הרי "כולא קמי' כלא חשיבי" – הכל לגבי הקדוש־ברוך־הוא נחשב כלא כלום, הרי שגם היש הנברא הוא כלא כלום, **דְּהַיְנוּ שֶׁבָּטֵל בִּמְצִיאוּת** – הוספת כ"ק רבינו: **נישט נאר** (לא רק) **לגבי עצמו"ה – שאינו בגדר העולם והבריאה, כ"א בענין הבריאה, לְגַבֵּי הַכֹּחַ וְהָאוֹר הַשּׁוֹפֵעַ בּוֹ** – בנברא, כוח ואור זה הם **מֵהַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, שֶׁהַ"קַּו"** – של, **אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מֵאִיר בָּהֶם,** – שלכן[23] זה נקרא "קמי'" (לפניו), למרות שמדובר אודות הכוח האלקי המהווה אותו – שכן, בכלים של הספירות שמהם בא הכוח האלקי – מאיר בהם הקו, שהוא הגילוי של "אור אין סוף" בעולמות. וביטול זה הוא **וּכְ** – כמו ביטול **זִיו הַשֶּׁמֶשׁ בַּשֶּׁמֶשׁ,** – שבשמש לא נרגשת כלל מציאותו של הזיו, אלא רק המאור והמקור של הזיו שהוא השמש, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** – ספר ה"תניא", **חֵלֶק ב**[24] – שכל הנבראים בטלים באמת לגבי מקורם, כפי שהזיו בטל במקורו בשמש, כיצד, איפוא, אומרים אנו, שאם התהוות הנבראים היתה באופן של "עילה ועלול", הם לא היו מציאות "יש" אלא היו בטלים לגבי מקורם – הרי גם כעת, כשנתהוו בדרך "יש מאין" הם הרי גם כן בטלים באמת לגבי מקורם, ובאופן הביטול כמו שזיו השמש בטל לגבי השמש? מתרץ על כך רבנו הזקן: **הַיְנוּ "קַמֵּיהּ"** – לפני הקדוש־ברוך־הוא, **דַּוְקָא, שֶׁהִיא יְדִיעָתוֹ יִתְבָּרֵךְ** – כפי שהוא יודע את הנבראים באופן הידיעה של **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. אֲבָל בִּידִיעָה** – דעת תחתון, **שֶׁמִּמַּטָּה לְמַעְלָה** – הידיעה שמצד הנברא, **הַיֵּשׁ הַנִּבְרָא הוּא דָּבָר נִפְרָד לְגַמְרֵי בִּידִיעָה וְהַשָּׂגָה זוֹ שֶׁמִּמַּטָּה,** – הנברא נרגש למציאות "יש" ודבר **נפרד** מהמקור שמהווה אותו, ולא שהוא בטל במציאות לגבי מקורו; ולמרות שגם הנברא יודע שיש לו מקור המהווה אותו, ושמקור זה הוא כוח אלקי – כיצד, איפוא, הוא יכול לחשוב את עצמו כ"יש" ואת המקור כ"אין"? יסביר רבנו הזקן, שמה שהוא חושב את המקור ל"אין" אין הכוונה שהוא **לא נמצא**, אלא "אין" יש בו שני ענינים: א) שאינו מושג, שכן, אין הנברא משיג (אינו מבין) את מקורו, ודבר שאין הנברא מבין ומשיג הוא קורא לו "אין", כי בעולם ההשגה שלו אין הדבר קיים. ב) מפני **שבסוג זה** של מציאות כפי שהנברא והיש נמצאים – לא קיים מקורו, כי הוא מציאות אחרת לגמרי, ולכן הוא קורא לו "אין" – לא קיים – מצד זה שבאופן המציאות **שלו – אין** מקורו קיים. ובלשון רבנו הזקן: **כִּי הַכֹּחַ** – המהווה אותו ו־**הַשּׁוֹפֵעַ בּוֹ אֵינוֹ מֻשָּׂג כְּלָל וּכְלָל,** – לנברא, ולכן הוא קורא למקור "אין", כי בעולם ההשגה שלו – אין הוא קיים. ענין שני במה שהוא קורא למקורו "אין" הוא, מפני שבסוג המציאות שלו, אין הוא נמצא, אלא הוא מהות אחרת לגמרי – כפי שיסביר להלן: **וְגַם אֵין**

אגרת הקדש

והגם שהיש הנברא הוא

ג"כ כלא חשיב קמיה דהיינו שבטל במציאות לגבי הכח והאור השופע בו מהכלים די"ס דאבי"ע שהקו אור א"ס ב"ה מאיר בהם וכזיו השמש בשמש כמ"ש בלק"א ח"ב. היינו קמיה דוקא שהיא ידיעתו ית' מלמעלה למטה. אבל בידיעה שממטה למעלה היש הנברא הוא דבר נפרד לגמרי בידיעה והשגה זו שממטה כי הכח השופע בו אינו מושג כלל וכלל

דספירות כו') - דעפ"ז מובן פשש"מ ד"ברא אלקים" נאמר - לאחרי כל השתל' הנ"ל, רק בנוגע לשוה"א! (וגם לא במציאות החכ' מאין - כיון שאין החכ' באופן דמציאות דיש הגשמי, וא"כ נק' "אין"). **22.** א, א. **23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "דכאן הדיוק **להיפך** (כנ"ל בההוספה בחצע"ג): "**דאף** שהוא מהקו כו' ה"ה כמו שמאיר **בהם** (ומחזק זה בהדוגמא דזיו השמש בשמש - דלכאורה מה מוסיף בזה? אבל **עיקרית** היא, דהשמש היא **בסמיכות** ממש להזיו) - וגם בנדו"ד **ידיעה** שמלמעלמ"ט - שייכת גם באדם (משא"כ - ההרגש שבידיעה)". **24.** שער היחוד והאמונה פ"ג.

אגרת הקדש

וגם אין ערוך זה לזה כלל וכלל לא מיניה ולא מקצתיה מהערך שמהעלול אל העילה שהעלול יודע ומשיג איזה השגה בעילתו ובטל אצלו ע"י ידיעה והשגה זו וגם במהותם ועצמותם אין הפרש גדול כ"כ רק שזה עילה וזה עלול ולא מיניה ולא מקצתיה מההפרש שבין מהות היש הנברא למהות הכח והאור השופע בו להוותו מאין ליש ולכן נקרא יש מאין דוקא והנה ראשית היש הנברא ותחילתו הן הכלים די"ם דבי"ע וגם האורות נפש רוח ונבראו מבחי' הנשמה די"ם דבי"ע שהוא אלקות והן הלמ"ד כלים דמל' דאצילות וכן באצילות מחיצוניות הכלים די"ם דאצי' שהן אלקות נבראו ההיכלות דאצילות שמתלבש בהן בחי' העיגולים די"ם וגם גופות המלאכים דאצי' שהן בחי' יש וכמ"ש ובמלאכיו ישים תהלה. שאינן בבחי' ביטול לגמרי כעלול לגבי עילתו

1 **עָרוּךְ** – ואין שום שייכות, **זֶה לָזֶה כְּלָל וּכְלָל,** – אין בין ה"יש"
2 ל"אין" שום ערך ושייכות כלל, הם שתי מהויות נפרדות, ובסוג
3 המציאות שה"יש" נמצא, אין ה"אין" – מקורו – נמצא. כמו
4 למשל, שנאמר, שמשכל יתהווה אבן, הרי בסוג מציאות
5 שהאבן נמצאת, אין
6 השכל נמצא כלל, ולגבי
7 סוג מציאות זה היינו־הך
8 אם מתהווה האבן מ"אין"
9 או שהיא מתהווה משכל.
10 שכן, גם שכל **אינו** נמצא
11 בסוג זה של מציאות
12 שהאבן נמצאת בו, **לֹא**
13 **מִנֵּיהּ וְלֹא מִקְּצָתֵיהּ,** –
14 לא ממנו ולא ממקצת
15 ממנו, **מֵהָעֵרֶךְ שֶׁמֵּהֶעָלוּל**
16 **אֶל הָעִלָּה, שֶׁהֶעָלוּל**
17 **יוֹדֵעַ וּמַשִּׂיג אֵיזֶה הַשָּׂגָה**
18 **בְּעִלָּתוֹ** – הרי שה"עילה"
19 נמצאת בעולם ההשגה
20 שלו, וההשגה משפיעה
21 בו, **וּבָטֵל אֶצְלָהּ עַל־יְדֵי**
22 **יְדִיעָה וְהַשָּׂגָה זוֹ,** –
23 שהוא משיג בעילתו, אך ה"יש" אין לו שום השגה ב"אין"
24 המהווה אותו. **וְגַם בְּמָהוּתָם וְעַצְמוּתָם** – של ה"עלול"
25 וה"עילה", **אֵין הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל כָּל־כָּךְ, רַק שֶׁזֶּה עִלָּה וְזֶה עָלוּל,**
26 – אבל המהות והעצם הם אותו דבר, כפי שהוסבר לעיל בענין
27 השכל והמדות, שעצם מהות המדות ישנו כבר גם בשכל –
28 המדות שבשכל, שאם אמנם המדות שבשכל הן באופן אחר
29 מאשר המדות שבלב, אך גם הן, הן בעצם ומהות ענין של
30 מדות, **וְלֹא מִנֵּיהּ וְלֹא מִקְּצָתֵיהּ,** – ולא ממנו ולא ממקצת
31 ממנו, **מֵהַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין מָהוּת הַיֵּשׁ הַנִּבְרָא לְמָהוּת הַכֹּחַ**
32 **וְהָאוֹר הַשּׁוֹפֵעַ בּוֹ לְהַוּוֹתוֹ מֵאַיִן לְיֵשׁ,** – שה"אין" וה"יש" הם
33 עצם ומהות אחרים לגמרי, ובסוג המציאות של ה"יש" אין
34 ה"אין" נמצא כלל. **וְלָכֵן נִקְרָא**[25] – גם אליבא דאמת, **"יֵשׁ"**
35 **מֵ"אַיִן" דַּוְקָא.** – שהמקור נעשה "אין", למרות שהרי "ממך
36 הכל", הכל בא מאלקות, והנברא עצמו יודע שיש לו מקור
37 המהווה אותו, כיצד, איפוא, הוא יכול לקרוא לו "אין"? אלא,
38 כאמור, זה מצד שני הענינים: שאין הוא מובן ומושג ליש
39 הנברא, ואין הוא נמצא בסוג המציאות של היש הנברא.
40 אחרי שרבנו הזקן הסביר לעיל בדרך כלל, שהתהוות מציאות
41 "יש" מרוחניות, יכולה להיות רק באופן של בריאה "יש מאין"
42 (ולא באופן של "עילה ועלול") יסביר רבנו הזקן להלן שהראשית
43 וההתחלה של היש **הנברא** הן הכלים של עשר הספירות של
44 העולמות בריאה־יצירה־עשיה. שלמרות שזה ענין של "ספירות"
45 שבערך העולמות עצמם הן האלקות שבעולם – בכל זאת הכלים
46 של הספירות הם כבר ענין של מציאות "יש". וכן, שאפילו בעולם
47 ה"אצילות" ישנו ענין של "יש", אלא שזה "יש **הנאצל**" ולא "יש
48 **הנברא**" (שהוא "יש" ודבר נפרד). ורבנו הזקן יסכם, שעיקר
49 התהוות ה"יש" שהוא דבר נפרד, הוא מ"מלכות דאצילות"
50 שדוקא בה מתבטא הכוח של "אין סוף" להוות "יש מאין". ובלשון
51 רבנו הזקן: **וְהִנֵּה, רֵאשִׁית**
52 **הַיֵּשׁ הַנִּבְרָא וּתְחִלָּתוֹ, הֵן**
53 **הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת**
54 **דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,**
55 **וְגַם הָאוֹרוֹת נֶפֶשׁ רוּחַ;**
56 – האורות המתלבשים
57 בכלים והם ענין של חיות
58 לכלים – שבהם ישנן הרי
59 שלש הבחינות נפש, רוח
60 ונשמה, הרי שתי הבחינות
61 נפש ורוח הן גם כן ענין
62 של "יש", **וְנִבְרְאוּ**
63 **מִבְּחִינַת הַנְּשָׁמָה דְּעֶשֶׂר**
64 **סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־**
65 **עֲשִׂיָּה שֶׁהוּא אֲלָקוּת,** –
66 והאלקות של הספירות
67 מהווה את ענין ה"יש" של
68 הכלים של הספירות וגם
69 הנפש והרוח שלהם, **וְהֵן** – בחינה **זו** – **האורות** של הספירות –
70 הן **הַלָּמֶ"ד כֵּלִים דְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת.** – ב"אצילות" הרי גם
71 הכלים ואפילו חיצוניות הכלים של "מלכות דאצילות" הם
72 אלקות, ובחיצוניות הכלים של "מלכות דאצילות" המתלבשים
73 בעולמות בריאה־יצירה־עשיה להיות להם נשמה וחיות – יש
74 בכל אחד מהם שלש הבחינות: פנימי, אמצעי וחיצון, או כפי
75 שכתוב לפעמים הלשון "סת"ר", **סוף, תוך, ראש** – הרי שכל
76 עשר הספירות שב"מלכות" עם שלש הבחינות שבכל אחת מהן
77 – הם למ"ד כלים, המתלבשים בבריאה־יצירה־עשיה והם ענין
78 של אורות ושל נשמה ל"ספירות" של בריאה־יצירה־עשיה. **וְכֵן**
79 **בַּאֲצִילוּת,** – ההתהוות של ה"יש הנאצל" היא מחיצוניות
80 הכלים של הספירות שב"אצילות" – **מֵחִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר**
81 **סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת שֶׁהֵן אֲלָקוּת, נִבְרְאוּ הַהֵיכָלוֹת דַּאֲצִילוּת**
82 – שאין זה ענין של ספירות וכלים בהם מתלבשים אורות
83 פנימיים, אלא זה ענין של חיצוניות של אותו עולם, **שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ**
84 **בָּהֶן בְּחִינַת הָעִגּוּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת,** – "עיגולים" הוא ענין
85 של עיגול ומקיף של הספירות, שאינו מאיר בפנימיות, שהדבר
86 יהיה כמו האור הפנימי המחיה אותו – אלא הוא מאיר רק
87 באופן של מקיף, שהדבר שהוא מאיר ומחיה יוכל להיות נרגש
88 לענין של "יש" – על־כל־פנים "יש" כפי שהוא ב"יש הנאצל",
89 **וְגַם גּוּפוֹת** – **הגופים** של **הַמַּלְאָכִים דַּאֲצִילוּת שֶׁהֵן בְּחִינַת**
90 **יֵשׁ,** – מתהווים מחיצוניות הכלים של הספירות ד"אצילות",
91 **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[26]**: "וּבְמַלְאָכָיו יָשִׂים תְּהִלָּה",** – הרי לא כתוב
92 כאן מלאכים **סתם**, אלא "מלאכיו", המלאכים **שלו**, כלומר

---

25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "גם אליבא דאמת". **26.** איוב ד, יח.

המלאכים של עולם ה"אצילות" – הרי גם בהם יש ענין של בלתי־שלימות, בהיותם ענין של "יש" ולא אלקות, **שֶׁאֵינָן בְּבְחִינַת בִּטּוּל לְגַמְרֵי כְּעָלוּל לְגַבֵּי עִלָּתוֹ.** – שכן, הם מתהווים באופן של "יש מאין" ולא כמו "עילה ועלול".

יום רביעי ג' תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קל, אך נשמות... עד עמ' 260, בבי"ע.

אַךְ נִשְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים שֶׁיָּצְאוּ מִ"זִּוּוּג הַנִּשִּׁיקִין", – "זיווג נשיקין" הוא זיווג ויחוד רוחני של הספירות, שמזה בא ענין רוחני כמו **הנשמות** של המלאכים, **וְכֵן נִשְׁמוֹת הָאָדָם שֶׁיָּצְאוּ מִזִּוּוּג** – ויחוד, **דִ'זְעִיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא'** – של הספירות ז"א (מדות) ומלכות **דַּאֲצִילוּת** – שבהשוואה לזיווג של 'נשיקין' זה נקרא "זיווג גופני", ומזה נעשה הולדה של נשמות המתלבשות בגופים גשמיים, **קֹדֶם שֶׁיֵּרְדוּ לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** – אלא הן עדיין ב"אצילות", הרי הנשמות כפי שהן שם – **אֵינָן בִּכְלַל "יֵשׁ" וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי־עַצְמָן, אֶלָּא הֵן מֵעֵין בְּחִינַת אֱלָקוּת** – כפי שזה בא **בְּצִמְצוּם עָצוּם,** – בצמצום של להיות בחינה של נשמה, **וּכְעֵין הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, שֶׁהֵן בְּבְחִינַת גְּבוּל** – למרות שהן אלקות, בכל זאת הן בבחינת גבול של חכמה וחסד וכדומה. שזה **עַל־יְדֵי צִמְצוּם אוֹר הָאֵין־סוֹף, הוּא הַ"קַּו" הַמְלֻבָּשׁ בְּנֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה שֶׁלָּהֶם,** – שמצד שהקו המלובש בהן הוא בצמצום רב ולא מאיר בהן ענין ה"אין סוף" ו"בלי גבול" המאפיין את ה"קו", אלא הארה בלבד מה"קו" שלא נרגש בה ה"אין סוף" וה"בלי גבול" של ה"קו" – מצד זה יכולים הכלים של הספירות להיות בבחינת גבול, למרות שמצד התאחדותם וביטולם לאור הם ענין של "אלקות", כנזכר לעיל. דומה לכך הוא בנשמות ד"אצילות" כפי שהן עדיין ב"אצילות". אלא, על צמצום זה (שה"קו" המלובש בהם הוא הרי על ידי צמצום) אומר רבנו הזקן, שאין זה מיעוט בלבד באור ובהארה, אלא, **וּכְמוֹ צִמְצוּם הָרִאשׁוֹן לִהְיוֹת חָלָל וְכוּ'** – וכמו הצמצום הראשון שהיה ב"אור אין סוף" כדי שיוכל להיות מקום לענין העולמות, שצמצום זה (הצמצום הראשון) אינו ענין של מיעוט באור, אלא סילוק האור. ואילו שאר הצמצומים שבסדר השתלשלות הם הרי באופן של מיעוט. אך, צמצום **זה** של אור הקו המתלבש בספירות – בנר"נ (נפש־רוח־נשמה) של הספירות – דומה לאופן הצמצום של הצמצום הראשון. כל האמור הוא ביחס לנשמות ד"אצילות" כפי שהן עדיין ב"אצילות", לפני שהן מתלבשות בגוף, שאז הן מעין מאלקות ואינן "יש" ו"דבר נפרד". להלן יסביר רבנו הזקן, שגם אחרי שהנשמות ד"אצילות" ירדו לעולם הזה, הרי בצדיקים הראשונים גם כן לא נשתנו נשמות **אלו** להיות דבר נפרד מאלקות. (**וְאַף גַּם לְאַחַר שֶׁיָּרְדוּ הַנֶּפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה** – שהן במדריגה **דַּאֲצִילוּת לָעוֹלָם הַזֶּה לַצַּדִּיקִים הָרִאשׁוֹנִים - אֶפְשָׁר**[27] **שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה מָהוּתָן** – לגבי איך שהן היו בהיותן ב"אצילות", **לִהְיוֹת דָּבָר נִפְרָד מֵאֱלָקוּת,** – להיות מציאות "יש" הנפרד מאלקות, אלא הן נשארות באותה בחינה כפי שהן היו ב"אצילות", **וְלָכֵן הָיוּ מִסְתַּלְּקוֹת** – מהגוף, **כְּשֶׁרָצוּ לַחֲטֹא בְּטֶרֶם יֶחֱטְאוּ.** – וכפי שאומר בתיקוני זוהר[28], שבחינת "נשמה דאצילות", מסתלקת מהגוף לפני עשיית החטא, ומפרש שם בכך את הפסוק "עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלקיכם"[29], שהעוונות מבדילים בין הנשמה והאלקות של הנשמה (הנשמה מצד בחינת האצילות שבה שהיא ענין של אלקות), שכן, בחינה זו של הנשמה שמצד "אצילות" – מסתלקת, **וְקָרוֹב לוֹמַר, שֶׁגַּם**[30] **הָאֲלָפִים וְרִבְבוֹת עָלְמִין דְּיָתְבָא בְּ"גָלְגַלְתָּא" דִ"אַרִיךְ אַנְפִּין" וִ"זְעֵיר אַנְפִּין"** – שגם האלפים ורבבות עולמות הנמצאים בגלגל של "אריך אנפין"

אגרת הקדש

אך נשמות המלאכים שיצאו מזיווג הנשיקין וכן נשמת האדם שיצאו מזיווג דזו"נ דאצי' קודם שירדו לבי"ע אינן בכלל יש ודבר נפרד בפ"ע אלא הן מעין בחי' אלקות בצמצום עצום וכעין הכלים די"ס דאצי' שהן בבחי' גבול ע"י צמצום אור הא"ס הוא הקו המלובש בנר"נ שלהם וכמו צמצום הראשון להיות חלל וכו' (ואף גם לאחר שירדו הנר"נ דאצי' לעולם הזה לצדיקים הראשונים אפשר שלא נשתנה מהותן להיות דבר נפרד מאלקות ולכן היו מסתלקות כשרצו לחטוא בטרם יחטאו וקרוב לומר שגם האלפים ורבבות עלמין דיתבא בגולגלתא

---

27. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אומרו "אפשר" וכללות הענין - אפשר יש לקשרו עם הענין דמשה משה לא פסיק טעמי' משא"כ אברהם (תו"א ותו"ח ר"פ משפטים ובכ"מ)". **28.** תיקון ע' (קכד, סע"א). **29.** ישעי' מט, ב. **30.** הרבי מעיר, שאפשר להסביר זאת לפי מה שמבאר ה"צמח צדק" ב"אור התורה" שמות ע' קצט. שם כותב ה"צמח צדק": ...יובן ענין ריבוי העולמות הנז' באד"ר י"ג אלף עלמין כנ"ל וכן עוד כמה מספרים דאינו ר"ל עלמין ממש אלא הן בחי' אותיות עליונים רוחני' מאד ע"ד שנת' בהקדמה א' שיש כמה בחי' אותיות גבוה מעל גבוה ומה שנק' בשם עלמין היינו משום שאלו היו משתלשלים ונמשכים למטה בהשתלשלות המדריגות מדריגה אחר מדריגה עד שהיו מתגשמים להתלבש בעשיה הי' מהן התהוות תליסר אלף עלמין וא"כ אף שלא נתגשמו למטה הרי מ"מ יש בהם הכח והחיות של בחי' י"ג אלף עלמין והרי אדרבה עיקר בחי' עוה"ז וחיותו וקיומו הוא ג"כ בחי' אותיות המלובשים בו מדבר הוי' ורוח פיו ית' והרי עיקר מציאות הנברא הוא בחי' האותיות מע"מ המלובשים בו ובהסתלקותם הי' כלא הי' א"כ האותיות מע"מ הן הן עיקר העוה"ז אלא שירדו בהשתלשלות המדריגות ירידה אחר ירידה כענין ג' אלפים משל עד שיוכלו להתלבש בעוה"ז הגשמי שיוכל להכילן ע"י

ו"זעיר אנפין" (כפי שכתוב בקבלה)[31], **אֵינָן "עָלְמִין"** – עולמות **מַמָּשׁ כְּעֵין הַהֵיכָלוֹת דַּאֲצִילוּת וּבְחִינַת "יֵשׁ", אֶלָּא** – הם, **כְּעֵין נִשְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים שֶׁיָּצְאוּ מִ"זִוּוּג הַנְּשִׁיקִין"**, – כנזכר לעיל, שאין הן ענין של "יש" כמו ההיכלות או הגופים של המלאכים, **וְנִקְרְאוּ "עָלְמִין"** – ענין של עולמות, ש"עולם" הוא הרי מלשון העלם, ענין של "יש", **לְגַבֵּי בְּחִינַת הַ"גֻּלְגַּלְתָּא" וְ"דִיקְנָא"**). – שלעומת הביטול וההתאחדות עם "אור אין סוף" של הבחינות "גולגלתא" ו"דיקנא", הם נקראים "עלמין" (עולמות), **אַךְ** – המלאכים והנשמות ד"אצילות", **אֵינָן אֲלֻקוּת מַמָּשׁ לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן**, – בריאת "יש מאין" היא רק בכוח "אין סוף", וכיוון שהכלים של ספירות ד"אצילות" מאוחדים בתכלית היחוד עם "אור אין סוף", לכן יכולה להיות על־ידם ההתהוות של "יש מאין"; ואילו המלאכים ד"אצילות", וכן הנשמות, למרות שהם מעין מאלקות – אבל אין הם אלקות ממש להוות "יש מאין", **מֵאַחַר שֶׁכְּבָר יָצְאוּ וְנִפְרְדוּ מֵהַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת, שֶׁכָּהֵן** – בכלים, **מְלֻבָּשׁ הַ"קַּוָּ" מֵאוֹר אֵין־סוֹף**, – שמצד זה שמלובש בהם "אור אין סוף" (שכן, ה"קו" הוא הגילוי של "אור אין סוף" בעולמות), והם מאוחדים בתכלית היחוד עם "אור אין סוף" המלובש בהם, לכן יכול להיות מהם ההתהוות של "יש מאין", **שֶׁ** – כן **הָאוֹר הוּא כְּעֵין הַמָּאוֹר**, – מקור האור, **הוּא מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁמְּצִיאוּתוֹ הוּא מֵעַצְמוּתוֹ, וְאֵינוֹ עָלוּל מֵאַיִן עֵלָּה שֶׁקָּדְמָה לוֹ חַס־וְשָׁלוֹם**, – שכן, מציאותו איננה מסוג המציאות שיש לה גורם ועילה (מפני ששייך בה ענין של **לא**־מציאות), אלא היא מציאות עצמותית, **וְלָכֵן הוּא לְבַדּוֹ בְּכֹחוֹ וִיכֹלְתּוֹ לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן וְאֶפֶס הַמָּחֳלָט מַמָּשׁ**, – לא "אין" שכל ענינו הוא רק העדר ה"יש" – אבל הוא גם לא היפך ה"יש", אלא "אין ואפס המוחלט", העדר ה"יש" החלטי שהוא היפך ה"יש", **בְּלִי שׁוּם עִלָּה וְסִבָּה אַחֶרֶת קוֹדֶמֶת** – ושייכת, **לְיֵשׁ הַזֶּה**. – שכן, ה"אין האלקי" (הכוח האלקי) ממנו בא ה"יש", הוא הרי **היפך** ענין ה"יש", ואינו מהווה **סיבה** כלל **שבהקדמה ובשייכות** ל"יש", כי הוא הרי ההיפך מזה, הוא הענין של "אין" ולא "יש". ולכן, דוקא מהכלים של הספירות ד"אצילות", שבהם מלובש "אור אין סוף", יכולה להיות ההתהוות של "יש מאין"; אבל לא מהמלאכים והנשמות שכבר יצאו ונפרדו מהכלים, שאין הם אלקות ממש שתוכל להיות מהם ההתהוות של "יש מאין". אלא, כיוון שהתהוות ה"יש" היא דוקא בכוח ה"אין סוף", לשם מה זקוקים, איפוא, בזה לענין הכלים של הספירות? אומר על כך רבנו הזקן: **וּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַיֵּשׁ הַזֶּה הַנִּבְרָא בְּכֹחַ הָאֵין־סוֹף** – שהוא ענין של "אין סוף" ו"בלי גבול", הרי שהדבר הבא ממנו גם כן צריך להיות ענין של "בלי גבול", וכדי שה"יש" יהיה **בַּעַל גְּבוּל וּמִדָּה - נִתְלַבֵּשׁ אוֹר אֵין־סוֹף בְּכֵלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת**, – שיש בהם כבר הענין והגבלה של "חכמה", "חסד" וכו', **וּמִתְיַחֵד בְּתוֹכָן בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, עַד דְּ"אִיהוּ** – הוא, "אור אין סוף", **וּגְרָמוֹהִי** – והכלים של הספירות, **חַד"**, – הם דבר אחד, **לְבִרֹא בָּהֶן וְעַל־יָדָן בְּרוּאִים כְּבַעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית, וּבִפְרָט עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָן** – של הכלים של הספירות ד"אצילות", **בְּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה**. – דבר שמוסיף במיוחד לנבראים ענין הגבול

אגרת הקדש

דא"א וז"א אינן עלמין ממש כעין ההיכלות דאצי' ובחינת יש אלא כעין נשמות המלאכים שיצאו מזיווג הנשיקין ונקראו עלמין לגבי בחי' הגולגלתא ודיקנא) אך אינן אלקות ממש לברוא יש מאין מאחר שכבר יצאו ונפרדו מהכלים די"ס שבהן מלובש הקו מאור א"ס שהאור הוא כעין המאור הוא מהותו ועצמותו של המאציל ב"ה שמציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו ח"ו ולכן הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה וכדי שיהיה היש הזה הנברא בכח הא"ס בעל גבול ומדה נתלבש אור א"ס בכלים די"ס דאצילות ומתייחד בתוכן בתכלית היחוד עד דאיהו וגרמוהי חד לברוא בהן ועל ידן ברואים בעלי גבול ותכלית ובפרט ע"י התלבשותן בבי"ע.

שנתלבשו כו' ובעוד אותיות אלו בשרשן ומקורם הן נעלים יותר לאין קץ וגדל יותר כחם ומעלתם אז שאין ערוך בחי' אותיות מים המלובשים במים גשמי' לגבי אותיות אלו שבבחינת חסד עליון כו' וכנ"ל בהקדמה הב' וא"כ בחי' אותיות הנ"ל דיתבין בגולגלתא וכי מפני שלא ירדו בהשתלשלות נגרע ערכן הרי אדרבא הם נעלים יותר לאין קץ מאותיות אלו שירדו מדריגה אחר מדריגה לכן נק' אותיות הנ"ל דיתבין בגולגלתא בשם עלמין ממש שהן הן כח וחיות של תליסר אלף עלמין ממש בחיות רם ונפלא לאין שיעור יותר מהחיות המלובש בעולמות בי"ע כו' (ובזה יובן מ"ש באגה"ק ד"ה איהו וחיוהי וז"ל וקרוב לומר שגם **האלפים ורבבות עלמין דיתבין בגולגלתא דא"א וז"א אינן עלמין ממש כעין היכלות דאצי' ובחי' יש כו'** עכ"ל. ור"ל כי הנברא שנתהווה מהאותיות הוא יש ודבר נפרד משא"כ האותיות עצמן הן בחי' אלקות רק שנק' עלמין לגבי גולגלתא ור"ל שהן בחי' אותיות שכבר נמשכו להיות מקור ושרש להתהוות עלמין כמו בחי' אש שלמעלה שהוא מקור ושרש לאש הגשמי משא"כ בחי' גלגלתא כו', ומש"ש שאינן אלקות ממש לברוא יש מאין ר"ל כי עיקר התהוות היש הוא מבחי' א"ס ב"ה הסוכ"ע רק שהוא ע"י אותיות אלו כו' כצ"ל אם באנו לומר שדבריו באגה"ק הנ"ל עם מ"ש ועמדו רגליו הם שניהם כוונה אחת, אמנם יש לומר ג"כ דהתם באגה"ק פי' בענין אחר שהם ע"ד בחי' נשמות דאצילות ע"ש. אבל מ"מ שני מקומות עולה בקנה אחד שאינן בחי' יש ודבר נפרד כאשר העולמות דבי"ע). **31.** ראה זח"ג קכח, ב.

והגשמה. למרות שאמר לעיל שהתהוות ה"יש" היא בכוח ה"אור אין־סוף" על ידי הכלים של כל עשר הספירות ד"אצילות" – יאמר להלן שעיקר ענין הישות בנבראים (שהנבראים יהיו מציאות "יש" ודבר נפרד לגמרי) שבהרגשתם יהיו נפרדים לגמרי מאלקות, – בא מ"מלכות דאצילות". שכן, ענין ה"מלכות" (ומלוכה) הוא דוקא על דברים שהם נפרדים ומבטלים עצמם למלך המולך עליהם, כפי הכלל[32] "אין מלך בלא עם", "עם" – מלשון "עוממות", כלומר, כמו "גחלים עוממות", כך הכוונה ב"עם" לגבי אנשים, היא, כאלה שהם רחוקים ממעלת המלך ואין להם שום קירבה אליו, כפי שיש למשל לאב אל ילדיו, שעל ילדים לא שייך ענין המלוכה, אלא דוקא על זרים שהם נפרדים מהמלך. לכן מתהווים ממדת ה"מלכות" נבראים המרגישים עצמם כמציאות "יש" וכדבר נפרד מאלקות, שכן עליהם שייך ענין המלכות, שהם בעבודתם העצמית יתבטלו למלכות שמים.

יום חמישי ד' תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 260, אמנם מודעת... עד עמ' קלא, והלידה.

אָמְנָם מוֹדַעַת זֹאת, – הרי ידוע, **שֶׁעִקַּר הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ וְדָבָר נִפְרָד לְגַמְרֵי,** – מאלקות, **הוּא מִמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת** – מספירת ה"מלכות" של עולם ה"אצילות", **שֶׁנַּעֲשָׂה** – "מלכות דאצילות" נעשית **'עַתִּיק דִּבְרִיאָה',** – "עתיק" הוא ענין התענוג, פנימיות הרצון, ו"מלכות דאצילות" נעשית ענין של תענוג ורצון לעולם ה"בריאה" – מצד "מלכות" נוצר תענוג בנבראים המרגישים את עצמם ל"מציאות", ועל־ידי־זה מתבצע ענין ה"מלכות", **כִּי "אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם וְכוּ'"**[38]. – כנזכר לעיל, שהענין של מלך ומלוכה הוא על "עם" דוקא, על זרים ורחוקים מהמלך, שהם הנבראים של עולם ה"בריאה" והעולמות שלמטה ממנו, שאינם כמו הנאצלים שהם "אצלו וסמוך לו", קרובים ומאוחדים עם אלקות, אלא זה ענין של בריאה ונבראים שעליהם מתבטא ענין המלוכה. **וְגַם רִבּוּי הַנְּבָרִאִים וְהִתְחַלְּקוּתָן** – שכל נברא שונה מזולתו, למרות **שֶׁנִּבְרְאוּ בְּכֹחַ הָ"אֵין־סוֹף"** – שהוא יָחִיד וּמְיֻחָד בְּתַכְלִית – הרי מבלי הבט על מה שהנבראים באים מכוח ה"אין סוף" שהוא "יחיד ומיוחד" בתכלית, בכל זאת שיהיו בהם ריבוי גדול והתחלקות, **הוּא עַל־יְדֵי רִבּוּי הָאוֹתִיּוֹת הַיּוֹצְאִין מִמַּלְכוּת,** – הנקראת **"פִּי ה'"**, **"וּכְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם"**, – כמו שכתוב[33]: "(בדבר ה' שמים נעשו) וברוח פיו כל צבאם" – כל הנבראים, **וְה' מוֹצְאוֹת הַפֶּה** – שלמעלה, כשם שבאדם באות אותיות הדיבור מחמש מוצאות הפה, כך ישנן גם למעלה חמש מוצאות הפה, מהן באות אותיות הדיבור שלמעלה, **הֵן מֵה' גְּבוּרוֹת** – חמש בחינות הגבורה, **דְ'נוּקְבָא'.** – שב"מלכות", **וּלְזֹאת** – ולכן **נִקְרֵאת** – "מלכות", **"עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא",** – העולם של התגלות, **כִּי בָּהּ נִגְלָה כֹּחַ אוֹר אֵין־סוֹף לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן שֶׁלֹּא עַל־יְדֵי עֵלָּה וְעָלוּל,** – "עילה" ו"עלול" יש גם בנבראים, ואילו בריאת "יש מאין" היא רק בכוח ה"אין סוף", וכוח **זה** בא בגילוי ב"מלכות דאצילות", **אֲבָל ט' סְפִירוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת** – שלפני ספירת ה"מלכות", **נֶאֱצְלוּ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עֵלָּה וְעָלוּל, וְאוֹר הָאֵין־סוֹף הוּא מְלֻבָּשׁ בַּחָכְמָה לְבַדָּהּ.** – "חכמה" כפי שהיא מ"אין סוף" היא כעין "יש מאין", "והחכמה **מאין** תמצא", ו"אור אין סוף" מאיר ב"חכמה" (ועל ידי "חכמה" מאיר "אור אין סוף" בכל שאר הספירות). הוספת כ"ק רבינו: **ואין סתירה בין הנ"ל דבריאה – הוא לבדו בכחו כו' ומודעת זאת דהוא מל' כי וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב:** – בספר יצירה[34], בענין עשר ספירות: **"נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן",** – שה"תחילה" (שהיא למעלה מהראש) נמצאת **בסוף** במדה מרובה יותר מאשר בראש. ה"ראש" בספירות, הוא ספירת ה"חכמה" (הנקראת ראש וראשית, "ראשית חכמה")[35], וה"תחילה" שלמעלה מהראש היא ספירת ה"כתר". הרי שה"תחילה", ספירת הכתר, "נעוץ" ונמצאת בסוף של הספירות, ספירת ה"מלכות", האחרונה בכל הספירות, **כִּי 'כֶּתֶר' הוּא מִמְּצָעָא בֵּין הַמַּאֲצִיל** – שהוא "אין סוף", **לַנֶּאֱצָלִים,** – שהם ענין של גבול, **וְיֵשׁ בּוֹ** – ב"כתר", **בְּחִינָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל הָאֵין־סוֹף.** – שכן, כל ממוצע מכיל שתי המדריגות שהוא הממוצע ביניהן. וכיוון ש"כתר" ממוצע בין "אור אין סוף" לבין "נאצלים", הרי שהוא כולל בתוכו גם מ"אור אין סוף" וגם מה"נאצלים", ובחינת "אור אין סוף" ש"כתר" מכיל בתוכו היא הבחינה האחרונה של "אין סוף", והיא ה"תחילה", הבחינה של "אין סוף" ש"נעוץ" ונמצאת ב"מלכות", וכנזכר

אגרת הקדש

אמנם מודעת זאת שעיקר התהוות היש ודבר נפרד לגמרי הוא ממל' דאצילות שנעשה עתיק דבריאה כי אין מלך בלא עם וכו' וגם ריבוי הנבראים והתחלקותן שנבראו בכח הא"ם יחיד ומיוחד בתכלית הוא ע"י ריבוי האותיות היוצאין ממל' פי ה' וברוח פיו כל צבאם וה' מוצאות הפה הן מה"ג דנוק' ולזאת נקראת עלמא דאתגליא כי בה נגלה כח אור אין סוף לברוא יש מאין שלא ע"י עילה ועלול אבל ט' ספירות הראשונות נאצלו בהשתלשלות עילה ועלול ואור הא"ם הוא מלובש בחכמה לבדה. וז"ש נעוץ תחלתן בסופן כי כתר הוא ממוצע בין המאציל לנאצלים ויש בו בחי' האחרונה של הא"ם ולכן נקרא

---

32. בחיי וישב לח, ל. ובכ"מ. שער היחוד והאמונה פ"ז. **33.** תהלים לג, ו. **34.** פ"א מ"ז. **35.** תהלים קיא, י.

לעיל שב"מלכות" מתבטא כוח ה"אין סוף" לברוא "יש מאין", **וְלָכֵן נִקְרָא** – כתר, **"כֶּתֶר מַלְכוּת"**, – כפי שאומר במאמרו "פתח אליהו" שבתיקוני זוהר – "כתר עליון **איהו** (הוא) כתר מלכות", **כִּי אֵין כֶּתֶר אֶלָּא לְמֶלֶךְ**, – כך הדבר כאן – עיקר ענין הכתר הוא, כדי שיומשך ענין ה"אין סוף" (שב"כתר") ל"מלכות", **וְגַם** – כתר נקרא "כתר מלכות" לא רק מפני שממנו נמשך כוח ה"אין סוף" ל"מלכות", אלא שב"כתר" עצמו יש הענין של "מלכות" **כִּי בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה דְּאֵין־סוֹף הִיא מַלְכוּת דְּאֵין־סוֹף**[36], – הרי שב"כתר" יש גם הענין של "מלכות", שהרי הבחינה האחרונה של "אין סוף" היא "מלכות דאין סוף", **וְלָכֵן גַּם הַמַּלְכוּת דְּאֲצִילוּת נִקְרָא "כֶּתֶר" מִמַּטָּה לְמַעְלָה.** – כשמונים את הספירות מלמטה למעלה, מהספירה התחתונה לספירה העליונה, נקראת "מלכות", הספירה האחרונה, בשם "כתר" לגבי שאר הספירות – וזאת מפני שבה נמצאת בחינת ה"כתר", וזה מאיר לספירות שלמעלה מ"מלכות" באופן של "אור חוזר", כל האמור הוא מצד זה שב"מלכות דאצילות" מתבטא הכוח של "אין סוף" בענין בריאת "יש מאין", שמ"מלכות" מתהווים הנבראים שהם "יש" ו"דבר נפרד" (בהרגשתם) מאלקות. ואילו בנבראים – הרי זה רק שמתבטא **הכוח** של "אין סוף" לברוא "יש מאין", אבל אי אפשר לקרוא לכך **התגלות** של "אור אין סוף", שכן הנבראים הרי מרגישים עצמם למציאות "יש" – אין זה הרי **גילוי** של "אור אין סוף"; להלן יסביר רבנו הזקן, שלאמיתו של דבר נוצרים מצד "מלכות" גם ענינים שהם **גילוי** של אלקות ו"אור אין סוף", כפי שהדבר הוא בלידת והתהוות הנשמות שמ"מלכות", שנשמות הן הרי אלקות, וכפי שאלקות בא בצמצום של נברא, יש מצד "מלכות" גם הענין של **גילוי** אלקות ו"אור אין סוף", **שלכן** זה נקרא "עלמא דאתגליא" – עולמות של התגלות, – שעל ידי ספירה זו **נתגלה** "אור אין סוף" בעולמות (ולא רק **הכוח** של "אין סוף" המתבטא בהתהוות הנבראים, שכפי שהוסבר לעיל זה ענין של העלם בנבראים המרגישים את עצמם למציאות "יש"). **וּמַה גַּם**[37], **כִּי בְּרִיאַת הַנְּשָׁמוֹת** - **מְמֻנָּה**, – מ"מלכות", **לִהְיוֹת יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד כִּפְנֵי־עַצְמוֹ בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה**, – לא כפי שהנשמות הן בעולם ה"אצילות", שהן שם מהות של אלקות, בטלות ולא מרגישות עצמן ל"יש", אלא כמו שהנשמות הן בעולם ה"בריאה", שם הן מרגישות עצמן ל"יש" ו"דבר נפרד", ויחד עם זה הן ענין של אלקות וממשיכות אלקות בעולמות, **וְ** – מה שנשמות באות מ"מלכות", **נִקְרָא בְּשֵׁם "לֵידָה"**, – שזקוקים לכך לכוח עליון מיוחד של "אין סוף", **כִּקְרִיעַת יַם־סוּף** – שאומר על כך בזוהר[38] **דְּ"בְעַתִּיקָא תַּלְיָא".** – שהדבר תלוי ב"עתיק" שהוא נעתק ונבדל מעולמות, והוא פנימיות ה"כתר". שכן, ב"כתר" ישנם הרי "עתיק" ו"אריך", "אריך" – ראש ומקור לנאצלים, ו"עתיק" – הבחינה האחרונה של "אין סוף". וכשם שעל קריעת ים־סוף נדרש כוח של "עתיק" (מ"אין סוף"), כך גם ללידת הנשמות, שכפי שמדובר בקבלה זה **אותו** ענין של קריעת ים־סוף, נדרש גם על כך כוח מיוחד של "אין סוף". להלן יסביר רבנו הזקן, שלא רק **ללידת** הנשמות נדרש כוח של "אין סוף", כי־אם גם על ענין **העיבור** של הנשמות, שלפני הלידה, נדרשים אורות עליונים עד "אין סוף". **וְגַם כָּל גִּדּוּל הַנְּשָׁמוֹת כָּל ז' חֲדָשִׁים, מִזִּוּוּג שֶׁל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת עַד שְׁבִיעֵי שֶׁל פֶּסַח**, – שכתוב בקבלה[39] ששמיני עצרת הוא היחוד והזיווג "להוליד נשמות", ו"לידת הנשמות" היא בשביעי של פסח, בזמן קריעת ים־סוף, **הוּא כְּמוֹ גִּדּוּל 'זְעִיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא'** – הספירות "ז"א (זעיר אנפין – מדות) ו"מלכות" דאצילות, שהן לפני כן בהעלם, ומתגדלות **בְּבֶטֶן "אִמָּא עִלָּאָה"**, – בפנימיות "בינה" דאצילות, **שֶׁהוּא עַל־יְדֵי אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים מֵ"אִמָּא עִלָּאָה"**, – ספירת ה"בינה", **וּמִלְּכַעְלָה לְמַעְלָה עַד אֵין סוֹף, הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּהּ** – ב"בינה" – לשם גידול זו"נ ("זעיר אנפין" ו"מלכות") **כָּל ט' אוֹ ז' יַרְחֵי לֵידָה.** – "זו"נ" דאצילות "נולדות" מ"אימא **עילאה**", "בינה" דאצילות, וכך גם ב"אימא **תתאה**, ב"מלכות", שגידול הנשמות שבה הוא גם כן על ידי אורות עליונים והמשכה מ"אור אין־סוף". **וְכָכָה הוּא בִּבְרִיאַת נְשָׁמוֹת וּמַלְאָכִים לְעוֹלָם הַבְּרִיאָה.** – שזה גם כן על ידי אורות עליונים, עד "אור אין סוף", הנמשכים ב"מלכות". להלן יסביר רבנו הזקן, שלא רק עבור **לידת** הנשמות ועבור **העיבור** נמשכים אורות עליונים, כי־אם גם עבור שורש הענין של עיבור, שיוכל להיות העיבור, זקוקים גם כן להמשכת אורות עליונים. **וְגַם, כָּל עִיקַּר וְשֹׁרֶשׁ הַטִּיפָּה שֶׁ** – "מלכות", **מְקַבֶּלֶת וּמִתְעַבֶּרֶת מִ"זְעִיר אַנְפִּין"**, – (מדות), **הוּא מִמֹּחִין דְּ"אַבָּא וְאִמָּא"**, – "חכמה" ו"בינה", **וּבְכָל זִוּוּג** – של "חכמה" ו"בינה", שיומשך מזה ענין של הולדה, **נִמְשֶׁכֶת** – הטיפה **לְ"אַבָּא וְאִמָּא"** – "חכמה" ו"בינה", **מֵ"אֲרִיךְ אַנְפִּין" וְ"עַתִּיק**

אגרת הקדש

כתר מלכות כי אין כתר אלא למלך וגם כי בחי' אחרונה דא"ס היא מל' דאין סוף ולכן גם המל' דאצי' נקרא כתר ממטה למעלה ומה גם כי בריאת הנשמות ממנה להיות יש ודבר נפרד בפ"ע בעולם הבריאה ונקרא בשם לידה כקריעת י"ם דבעתיקא תליא וגם כל גידול הנשמות כל ז' חדשים מזיווג של שמיני עצרת עד שביעי של פסח הוא כמו גידול זו"נ בבטן אימא עילאה שהוא ע"י אורות עליונים מאימא עילאה ומלמעלה למעלה עד אין סוף המתלבש בה כל ט' או ז' ירחי לידה. וככה הוא בבריאת נשמות ומלאכים לעולם הבריאה וגם כל עיקר ושרש הטיפה שמקבלת ומתעברת מז"א הוא ממוחין דאו"א ובכל

---

36. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מההג"ה בפנ"ב (בח"א). ולקמן קלא, ריש ע"ב". **37. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שעי"ז יובן ביותר שאין סתירה בהנ"ל - כי בריאת הנשמות וכו' בעתיקא תליא ואפילו הגידול כו' וההיכלות". **38.** ח"ב נב, ב. **39.** ראה לקו"ת צו טז, ב. וש"נ.

יוֹמִין", וּמִלְּמַעְלָה לְמַעְלָה עַד אֵין סוֹף, רַק שֶׁהַכֹּל בְּהֶעְלֵם בַּמֹּחִין, עַד לֵידַת הַ'נּוּקְבָא' – "מלכות" מגלה, הַנְּשָׁמוֹת וְהַמַּלְאָכִים וְהַהֵיכָלוֹת לְעוֹלָם הַבְּרִיאָה. נִמְצָא, שֶׁזֶּהוּ גִּלּוּי אוֹר אֵין־סוֹף מַמָּשׁ, עַל־יְדֵי הָעִבּוּר וְהַלֵּדָה. – לא רק המשכה מכוח ה"אין סוף", הנמשכת על־ידי "מלכות" בהתהוות הנבראים, כי־אם גם ענין של גילוי מ"אור אין סוף" שבא על־ידי העיבור ולידת הנשמות, הרי מה ש"מלכות" נקראת "עלמא דאתגליא" – עולמות של התגלות – אינו רק מפני שעל־ידה מתגלה הכוח מ"אין סוף" בנבראים באופן של העלם, כי־אם גם התגלות ממש של אלקות ו"אור אין סוף" בעולמות כפי שזה נעשה על־ידי נשמות.

אגרת הקדש

זיווג נמשכת לאו"א מא"א וע"י ומלמעלה למעלה עד אין סוף רק שהכל בהעלם במוחין עד לידת הנוק' הנשמות והמלאכים וההיכלות לעולם הבריאה. נמצא שזהו גילוי אור א"ם ממש ע"י העיבור והלידה.

יום שישי ה' תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלא, ובזה יובן... עד עמ' קלא, וכדלקמן.

וּבָזֶה יוּבַן, הֱיוֹת הַמִּצְוֹת בְּמַלְכוּת - ה' שֶׁל שֵׁם הֲוָיָ"ה, – כפי שהמצוות הן בענין של "ספירות" ובאותיות שם הוי', הרי ב"ספירות" זו ספירת ה"מלכות", ובאותיות שם הוי' – הרי זו האות ה' אחרונה של שם הוי', וְהַתּוֹרָה – כפי שהיא ב"ספירות" ובאותיות של שם הוי', היא בְּ"זְעֵיר אַנְפִּין" – (מדות), האות וָא"ו שֶׁל שֵׁם הֲוָיָ"ה, הֲגַם – למרות, שֶׁלְּמַעְלָה – כפי שמצוות ותורה הן במדריגת "כתר" בְּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין" הַמִּצְוֹת הֵן בְּ"גַלְגַלְתָּא", – ב"גולגולת" ובמקיף שעל המוחין, בְּ"לַבְנוּנִית", – בבחינת "לובן" (חסדים של "אריך אנפין"), הִיא הָ"אַרְחָא" דְּבָ"פַלְגוּתָא דְּזְעֵרֵי", – ה"אורח" (הדרך) שיש בהתחלקות של השערות, דְּמִתְפַּלְגָא לְתַרְיַ"ג אָרְחִין – המתחלקים ל־613 דרכים והמשכות דְּאוֹרַיְתָא שֶׁבְּ"זְעֵיר אַנְפִּין", – של תורה אשר ב"זעיר אנפין", הרי שהמצוות הן בבחינת "גולגלתא" ומקיף, שלמעלה ממוחין "חכמה", וְשֹׁרֶשׁ הַתּוֹרָה דְּנָפְקָא מֵ"חָכְמָה עִלָּאָה" – שבאה מ"חכמה עליונה" – היא רק באה מ"חכמה עילאה", אבל שרשה הוא למעלה מ"חכמה עילאה", הוּא בְּ"מֹחָא סְתִימָאָה" דְּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין", – בבחינת "מוחא סתימאה" של 'אריך אנפין', חכמה סתומה שב"כתר", וְהַיְנוּ – איזו בחינה בתורה היא ב"חכמה סתימאה" (סתומה) שלמעלה לגמרי משכל ומהשגה, הַחָכְמָה דְּטַעֲמֵי הַמִּצְוֹת, – שהם "סתום ונעלם", ורק בביאת המשיח הוא יגלה טעמי המצוות, שאז תתגלה "חכמה סתימאה", החכמה הסתומה. הרי, כפי שתורה ומצוות הן ב"כתר", המצוות הן בבחינה עליונה יותר מאשר תורה, שתורה היא ב"חכמה סתימאה", ענין המוחין שב"כתר", ואילו מצוות הן ב"גולגלתא", בגולגלות ובמקיף שלמעלה מחכמה סתימאה שבכתר. כיצד, איפוא, הדבר שכפי שתורה ומצוות הן ב"ספירות" ובאותיות של שם הוי', התורה למעלה מן המצוות (מצוות הן ב"מלכות", אות ה' אחרונה של שם הוי', ותורה היא ב"ד"א", האות וא"ו של שם הוי'), וכפי שתורה ומצוות הן ב"כתר", המצוות הן בבחינה עליונה יותר מאשר ענין התורה? מתרץ רבנו הזקן: אֶלָּא שֶׁהוּא כַּחוֹתָם הַמִּתְהַפֵּךְ, – שמה שבחותם הוא צד ימין, הרי בדבר שעליו חותמים הוא צד שמאל, וכן להיפך; וכן גם מה ש"בולט" בחותם, "שוקע" בדבר שעליו חותמים, והאותיות השקועות שבחותם יוצאות בולטות בדבר שעליו חותמים – כך כאן, שמדריגת המצוות כפי שהן ב"כתר", בלמעלה מהשתלשלות, במדריגה עליונה יותר, יורדת בהשתלשלות הספירות למטה מענין התורה, שב"כתר" התורה היא במדריגה תחתונה יותר מאשר מצוות. וְ"נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן", – שה"תחילה" והמדריגה העליונה שב"כתר", ששם המצוות מושרשות, נעוצה בסוף ובמדריגה האחרונה של ספירות, ב"מלכות", הוּא כֹּחַ הָ'אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא' לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן, – כוח זה (כתר) ישנו, כנזכר לעיל, בספירת ה"מלכות", שממנה נעשית ההתהוות של "יש מאין", וְלֹא עַל־יְדֵי עִילָּה וְעָלוּל, שֶׁיִּהְיֶה הֶעָלוּל מֻקָּף מֵעִילָּתוֹ וּבָטֵל בִּמְצִיאוּת, – ל"עילה" שלו, שמסוג התהוות כזו אי אפשר שתתבצע כוונת ותכלית הבריאה, רַק יְהִיֶה הַיֵּשׁ – בהרגשתו, דָּבָר נִפְרָד מֵ – מקורו, מ – אֱלוּקוּת, בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא מֶלֶךְ עַל כָּל – הנבראים שבהרגשתם הם הַנִּפְרָדִים, – מאלקות, עַל־יְדֵי שֶׁיְּקַיְּמוּ מִצְוֹתָיו שֶׁיְּצִוֶּה עֲלֵיהֶם, – שדוקא על־ידי־זה

אגרת הקדש

ובזה יובן היות המצות במל' ה' של שם הוי' והתורה בז"א וא"ו של שם הוי'. הגם שלמעלה בא"א המצות הן בגולגלתא בלבנונית היא האורחא דבפלגותא דשערי דמתפלגא לתרי"ג אורחין דאורייתא שבז"א ושרש התורה דנפקא מח"ע הוא במו"ם דא"א והיינו החכמה דטעמי המצות אלא שהוא כחותם המתהפך ונעוץ תחלתן בסופן הוא כח הא"ם ב"ה לברוא יש מאין ולא ע"י עילה ועלול שיהיה העלול מוקף מעילתו ובטל במציאות רק יהיה היש דבר נפרד מאלקות בכדי שיהיה המאציל ב"ה מלך על כל הנפרדים ע"י שיקיימו מצותיו שיצוה עליהם וסוף מעשה במחשבה

מתבצעים הרצון והכוונה של הבריאה, מה ש"עלה ברצונו אנא אמלוך", ו"מלוכה" היא דוקא על דברים המרגישים עצמם כנפרדים, **והם** בטלים למלך, ביטולם של הנבראים לאלקות בא על ידי ענין המצוות המעשיות הנעשות **מן ועל-ידי** נבראים גשמיים שהתהוותם היא מספירת ה"מלכות", **וְ"סוֹף מַעֲשֶׂה** – המצוות שמקיימים בדברים גשמיים, עלו **בַּמַּחֲשָׁבָה תְּחִלָּה"**. – שהיא למעלה גם מ"ראשית" המחשבה, שב"תחלה" ובמדריגה העליונה יותר של מחשבה, ישנם הכוונה והרצון למצוות מעשיות הנעשות בדברים גשמיים. **וְלָכֵן אָמְרוּ בַּיְרוּשַׁלְמִי**[40]**: "וְלֵית לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן** – האם לא סובר ר' שמעון **שֶׁמַּפְסִיק לְלוּלָב וְכוּ'"**, – שמפסיקים מלימוד התורה כדי לקיים מצוה בזמן שיש לקיימה, כמו בקיום מצות לולב, בירושלמי שם מקשה כך על מה שאמר ר' שמעון, שהוא ו"החברים" שלו אינם מפסיקים מלימוד התורה גם לא לקריאת שמע, שואלים על כך בירושלמי: האם לא סובר ר' שמעון שמפסיקים מלימוד התורה כדי לקיים מצוה בזמנה – כמו לולב וסוכה, שכך הרי צריך להיות גם ביחס למצות קריאת שמע? אלא, להלן, מחלק בירושלמי בין קריאת שמע לבין שאר המצוות. שכן, זה "שינון" וזה "שינון": לימוד התורה וקריאת שמע הם שניהם ענין של שינון ולימוד, ואילו ביחס למצוות מעשיות בודאי שמודה ר' שמעון שמפסיקים מלימוד התורה כדי לקיים מצוה בזמנה. הוספת כ"ק רבינו: **"ובענין התורה עצמה ג"כ יש קדימות המצות, דמהן התחלתה ותלוי קיומה (בדוגמת שלי' וולד)"**. ואומר להלן בירושלמי, אמר רבי יוחנן **וְ"כָל הַלּוֹמֵד שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת - נֹחַ לוֹ שֶׁנִּתְהַפְּכָה שִׁלְיָתוֹ עַל פָּנָיו וְכוּ'"**, – הוספת כ"ק רבינו: "**ואין ולד**" – ולא היה נולד לכתחילה, הוא משתמש בלשון **זה** דוקא, שנוח לו שנתהפכה **שלייתו**, ואינו אומר סתם – שנוח לו שלא היה נולד, **כִּי הַשִּׁלְיָא נוֹצְרָה תְּחִלָּה מֵהַטִּפָּה, וְהִיא לְבַדָּהּ הָיְתָה עִקַּר הַוָּלָד עַד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁהַתְּחִילָה צוּרַת הַוָּלָד. וְכָכָה הַמִּצְוֹת הֵן עִקַּר הַתּוֹרָה וְשָׁרְשָׁהּ, הֲגַם** – למרות, **שֶׁהַמִּצְוָה הִיא גּוּפָנִית וְ** – אילו, **הַתּוֹרָה הִיא חָכְמָה,** – שהיא דבר רוחני, הוספת כ"ק רבינו: **"ול"ק דא"כ למה תורה למ' ממצות כדלעיל"**, **רַק שֶׁזֶּה** – המצות הן **בְּחִיצוֹנִיּוּת** – עליונותן מתבטאת בענין מקיף, לא בענין פנימי, **וְזֶה** – תורה היא **בְּפְנִימִיּוּת,** – ומכניסה נשמה וחיות במצות, **וּכְדִלְקַמָּן.** – וכפי שיוסבר להלן. הרי כיוון שהוא לומד תורה ואינו רוצה לקיים מצוות, חסר הרי העיקר והשורש של תורה, ולכן נוח היה לו אילו שלייתו מתהפכת ולא נשאר ממנו כלום.

אגרת הקדש

תחלה ולכן אמרו בירושלמי ולית ליה לר"ש שמפסיק ללולב וכו' וכל הלומד שלא לעשות נוח לו שנתהפכה שלייתו ע"פ וכו' כי השליא נוצרה תחלה מהטיפה והיא לבדה היתה עיקר הולד עד מ' יום שהתחילה צורת הולד. וככה המצות הן עיקר התורה ושרשה הגם שהמצוה היא גופנית והתורה היא חכמה רק שזה בחיצוניות וזה בפנימיות וכדלקמן.

יום שבת קודש ו' תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלא, והנה כמו"כ... עד עמ' 262, להחיותם.

וְהִנֵּה, כְּמוֹ-כֵן מִזִּוּוּג – ויחוד, **'זְעֵיר-אַנְפִּין וְנוּקְבָא' דִּבְרִיאָה-יְצִירָה-עֲשִׂיָּה** – "ז"א" (מדות) ו"מלכות" של העולמות בריאה-יצירה-עשיה, **נִבְרָאוּ מֵאַיִן לְיֵשׁ כָּל הַנִּבְרָאִים** – של עולם ה"בריאה", **וְהַנּוֹצָרִים** – היצורים של עולם ה"יצירה", **וְהַנַּעֲשִׂים,** – הדברים שבעולם ה"עשיה", כפי שהוסבר לעיל, הרי מ"מלכות דאצילות" ומהזיווג של "ז"א" ו"מלכות" דאצילות מתהווים הנשמות והמלאכים של עולם ה"בריאה", נבראים שהם כבר ענין של "יש", וכפי שהסביר רבנו הזקן, הרי זה על ידי כוח ה"אין סוף" הנמשך ב"מלכות" בכלל וביחוד וזיווג "ז"א" ו"מלכות" בפרט, ומצד זה שה"קו" של "אור אין סוף" מלובש בספירות, שבגלל זה יכולה להיות מהם ההתהוות של מציאות "יש", כך גם שמיחוד וזיווג "ז"א" ו"מלכות" מהספירות של העולמות **בריאה-יצירה-עשיה** מתהווים הנבראים של עולמות **אלה** (וכפי שיסכם רבנו הזקן, שגם בהם ישנה ההתלבשות של הארה מה"קו" של "אור אין סוף"), **עַל-יְדֵי אוֹר הַנְּשָׁמָה שֶׁבְּתוֹכָן, שֶׁהִיא** – הנשמה היא, **אֱלִקוּת, מֵהַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת,** – עשרת הכלים של "מלכות דאצילות" יורדים בספירות של בריאה-יצירה-עשיה להיות

אגרת הקדש

והנה כמו"כ מזיווג זו"ן דבי"ע נבראו מאין ליש כל הנבראים והנוצרים והנעשים ע"י אור הנשמה שבתוכן שהיא אלקות מהכלים די"ס דמל' דאצי' וגם בתוכה הארת

---

40. שבת פ"א ה"ב. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ולהעיר אשר כ"ז הוא ג"כ לפנ"ז בירוש' ברכות (פ"א ה"ב) אלא ששם מקדים סוכה ללולב ובשבת לולב ואח"כ סוכה, ולכן מסתבר דכאן הכוונה לסוגיית שבת דוקא (והטעם י"ל כי בשבת הוא עיקר דין זה). אבל צ"ע: בשני הסוגיות (בש"ס שלפנינו) "לעשות לולב ולעשות סוכה" - והחילוק מובן. וראה שו"ע אדה"ז חאו"ח ר"ס תרמ"א. ואכ"מ". וראה לקו"ש חלק כ' ע' 267 הערה 10. וש"נ.

הנשמה והאלקות של הספירות של בריאה־יצירה־עשיה. **וְגַם בְּתוֹכָהּ** – ב"מלכות דאצילות", ישנה **הָאָרַת הַ"קַּו" דְּאוֹר אֵין־סוֹף** – שמצד אור ה"קו" שהוא מעין המאור, יכולה להיות ההתהוות של "יש מאין", כפי שהסביר לעיל, **הַמְלֶבֶשׁ בַּאֲצִילוּת עַד הַ"פַּרְסָא",** – והמסך שבין "אצילות" ל"בריאה", שהאור של בריאה־יצירה־עשיה יהיה מהות אחרת מאשר האור של "אצילות". **וְהָאָרַת הַ"קַּו" שֶׁהָיָה מֵאִיר בַּכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּמַלְכוּת** – של "אצילות", **בְּקַע הַ"פַּרְסָא" עִמָּהֶם, וּמֵאִיר בָּהֶם** – בשלושים הכלים של "מלכות דאצילות" הנעשים נשמה לבריאה־יצירה־עשיה, **כִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה כְּמוֹ בַּאֲצִילוּת מַמָּשׁ.** – ענין **זה** של ההארה מה"קו" שהאיר בכלים דאצילות, הוא גם אחרי שנעשה פרסא ומסך בין "אצילות" ל"בריאה־יצירה־עשיה", והאור של בריאה־יצירה־עשיה אינו בכלל מהות האור שמ"אצילות", אך, כיוון ששלושים הכלים של "מלכות דאצילות" **בוקעים** את הפרסא, שגם אחרי הפרסא לא יהיה זה ענין אחר לגמרי, ענין של נברא ולא אלקות, אלא הם ענין של אלקות ואשר לכן הם אור הנשמה של בריאה־יצירה־עשיה (המהווה ומחיה הנבראים של בריאה־יצירה־עשיה), הרי כך גם ההארה מה"קו" **שבהם** גם כן **בוקעת** את הפרסא איתם וגם הארת ה"קו" מאירה באור הנשמה של בריאה־יצירה־עשיה. **וְכֵן, גַּם הַ"קַּו" בְּעַצְמוֹ** – לא רק הארת ה"קו" המאירה בכלים **דאצילות,** אלא גם ה"קו" בעצמו, **הַמְלֶבֶשׁ בְּסִיּוּם וְסוֹף נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד דְ"אָדָם קַדְמוֹן", שֶׁהוּא סוֹף רַגְלֵי הַיֹּשֶׁר שֶׁלּוֹ** – של 'אדם קדמון', **הַמִּסְתַּיְּמִים בְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה, הִנֵּה הָאָרַת הַ"קַּו" מְאִירָה מִשָּׁם** – מנצח־הוד־יסוד **ד'אדם קדמון', וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּאוֹר הַנְּשָׁמָה דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה שֶׁהוּא אֱלֹקוּת.** "א"ק" הוא 'אדם קדמון', שענינו הוא – המחשבה הראשונה האוצרת בתוכה ומקיפה את כל סדר ההשתלשלות ("צופה ומביט עד סוף כל הדורות"), ומהפרטים שבמחשבה הקדומה הזו באה החיות של כל סדר ההשתלשלות, ובזה גופא ישנם "יושר" ו"עיגולים" – "עיגולים" הוא ענין של "מקיף", המקיף על כל מדריגות ההשתלשלות בהשוואה ובאופן שוה, ש"אצילות" ו"עשיה" מוקפים יחד; ו"יושר" הוא הענין של אור פנימי, הנותן חיות בכל ענין של השתלשלות בהתאם למהות ולמדריגת הענין, הרי רגלי **היושר** של 'אדם קדמון' מסתיימים במדריגה **האחרונה** של עולם ה"עשיה", שהיא "מלכות דעשיה". ועל כך הוא אומר, שהארת ה"קו" המאירה עד "מלכות דעשיה" (לא מצד ההתלבשות בכלים ד"אצילות", כי־אם ענין ה"קו" המאיר ב"א"ק" (אדם קדמון) – נמצאת בכל מדריגות ההשתלשלות, עד במדריגה התחתונה של "מלכות דעשיה" הבאה מהמחשבה הקדומה ד"א"ק"), הרי ענין זה והארה זו מה"קו" מאיר ומתלבש באור הנשמה של עשר הספירות של העולמות בריאה־יצירה־עשיה, שהוא אלקות. **וְהָאָרָה דְּהָאָרָה,** – מה"קו", **מִתְלַבֶּשֶׁת בְּנֶפֶשׁ רוּחַ דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – לא רק באור הנשמה, אלא גם בנפש רוח, **וְאַף גַּם בְּכָל הַכֵּלִים שֶׁלָּהֶם.** בכלים של ספירות בריאה־יצירה־עשיה, למרות שאין הם אלקות, שמצד הארת ה"קו" מהכלים דאצילות לא מאירה שם ההארה, שכן "אצילות" אינו מאיר ואינו מתלבש בענין שאיננו אלקות, אך מצד ה"קו" עצמו שלמעלה מ"אצילות" יורדת (מצד המחשבה הקדומה של 'אדם קדמון') הארת ה"קו" באופן של הארה דהארה גם בכלים של ספירות בריאה־יצירה־עשיה. **וְהָאָרָה דְּהָאָרָה דְּהָאָרָה,** – כלומר המדריגה השלישית של הארה, **הוּא בְּכָל הַנִּבְרָאִים** – של עולם ה"בריאה", **וְנוֹצָרִים** – של עולם ה"יצירה", **וְנַעֲשִׂים,** – של עולם ה"עשיה", שעל־ידי־זה מאירה בכל נברא ונוצר ונעשה, הכוונה שבמחשבה הקדומה ד"א"ק", שעל הנברא ונוצר ונעשה להשלים, וכוונה זו היא החיות של הנברא ונוצר ונעשה. הענין של "הארה דהארה דהארה" הוא, **שהארה** איננה העצם, אבל היא עדיין אותה **מהות** של הענין שממנו באה ההארה, כך שהארת ה"קו" היא עדיין מהות של אלקות, ואשר לכן היא מתלבשת רק באור הנשמה של הספירות שהוא אלקות. **הארה דהארה** כבר אינה המהות של המדריגה הקודמת, אך היא עדיין המציאות של הענין הקודם, שלכן ההארה דהארה מתלבשת בנפש ורוח של ספירות בריאה־יצירה־עשיה, שכבר אינה המהות הקודמת (זה לא אלקות), אך זה עדיין **המציאות** של אותו ענין, ענין רוחני של כלים ושל ספירות, שלמרות שאין זה אלקות הרי זה גם כן לא **מציאות** של נברא. **הארה דהארה דהארה** היא כבר גם לא **המציאות** של ההארה האוריגינלית, שלכן ההארה דהארה דהארה של ה"קו" מתלבשת בכל הנבראים, נוצרים ונעשים שהם מציאות של נבראים. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[41]**: "הַיַּמִּים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם,** – עשית, **וְאַתָּה מְחַיֶּה**

אגרת הקדש

הקו דאור א"ס המלובש באצי' עד הפרסא והארת הקו שהיה מאיר בכלים די"ס דמל' בקע הפרסא עמהם ומאיר בהם בבי"ע כמו באצילות ממש וכן גם הקו בעצמו המלובש בסיום וסוף נה"י דא"ק שהוא סוף רגלי היושר שלו המסתיימים במל' דעשיה הנה הארת הקו מאירה משם ומתלבשת באור הנשמה די"ס דבי"ע שהוא אלקות והארה דהארה מתלבשת בנפש רוח די"ס דבי"ע ואף גם בכל הכלים שלהם והארה דהארה דהארה הוא בכל הנבראים ונוצרים

41. נחמי' ט, ו.

אגרת הקדש

ונעשים כמ"ש הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כולם וכל זאת בבחינת התפשטות החיות להחיותם

אֶת כֻּלָּם", – שנמשכת חיות מ"אור אין סוף", מ"אתה", בכולם (בכל הנבראים), שזה ההארה דהארה דהארה של ה"קו" מ"אור אין סוף", הנמשכת להיות חיות לכל הנבראים. **וְכָל זֹאת בִּבְחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת הַחִיּוּת לְהַחֲיוֹתָם.** – שבכך יש הבדל בין אופן ההתלבשות ב"אצילות", ובאור **הנשמה** של בריאה־יצירה־עשיה, ובנפש ורוח **וכלים** של עשר ספירות בריאה־יצירה־עשיה, עד בכל הנבראים.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ה אלול, תשי"ח
ברוקלין.

הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מו"ה דוד שי' שו"ב

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מכ"ג אלול עם המצורף אליו, בו שואל דעתי אם מותר להתפלל בבית הכנסת שמשתמשים שם במיקראפאן בשבת ויום טוב.

ולפלא גדול הספק בענין מבהיל כהאמור, שהרי שמוש במיקראפאן בשבת ויום טוב, הוא חילול ימי השבת ויום טוב ובפרהסיא, ונוסף על זה, גם ע"ד לכבוש את המלכה עמי בבית, ז.א. בבית תפלה לנותן התורה ומצותי', אשר מצות שבת שקולה היא כנגד כל המצות, וכמרז"ל ירושלמי נדרים (ספ"ג).

וכיון שחילול שבת נעשה בשם כל חברי ביהכ"נ זה, שהרי הגבאים המחליטים בהאמור הם באי כחם, יש מקום ספק לכל עניני תפלה וקריאת התורה אשר בו, ולא רק בחלקם הנמסר ע"י המיקראפאן, אלא גם שלפניהם ושלאחריהם.

והנה כל הנ"ל הוא משורת הדין דהלכות שבת, באם לא הי' כלל בזה ענין דחילול השם, אבל בשים לב גם לנקודה זו, הרי חמור הדבר פי כמה וכמה, ולדעתי פשוט בתכלית, שאפילו בראש השנה ויום הכפורים יש להתפלל ביחידות, אבל ח"ו בבית הכנסת האמור.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בברכה.

יום ראשון

יום רביעי — כט אלול, ערב ר״ה — ה׳תש״ג

סְלִיחוֹת בְּאַשְׁמוֹרֶת הַבֹּקֶר, וְאֵין נְפִילַת אַפַּיִם. הַתָּרַת נְדָרִים, וּבַעֲשָׂרָה. עֵרוּב תַּבְשִׁילִין.

שיעורים. חומש: האזינו, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קמ־קנ. פה־פז.
תניא: האותיות הנגלות . . . כנודע.

יום הולדת את הצ״צ – שנת תקמ״ט.

מפתגמי רבינו הזקן: מען האָט גאָר קיין השגה ניט, ווי עס איז טייער בא השי״ת דער גוף פון א אידען.

יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ – שְׁנַת תקמ״ט.
מִפִּתְגָּמֵי רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: אֵין לָנוּ שׁוּם מֻשָּׂג, עַד כַּמָּה יָקָר אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גּוּפוֹ שֶׁל יְהוּדִי.

יום שני

יום חמישי — א תשרי, א דר״ה — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: האזינו, חמישי עם פירש״י.
תהלים: א־ט. פח־צ.
תניא: כ. איהו . . . ־258־ בלה״ק.

בִּרְכַּת הַדְּלָקַת הַנֵּרוֹת: שֶׁל יוֹם הַזִּכָּרוֹן. שֶׁהֶחֱיָנוּ. אֵין כּוֹפְלִין "לְעֵלָּא" בַּקִּדּוּשׁ, לְבַד מִנְּעִילָה. לְדָוִד גו' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ גו' – קוֹדֶם עָלֵינוּ. בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם: תִּקְעוּ, כִּי חֹק. וְאֵין אוֹמְרִים "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי", וְ"אַתְּקִינוּ". לְתַשְׁלִיךְ: מְנַעֲרִים שׁוּלֵי הַטַּלִּית־קָטָן.
"יְהִי רָצוֹן" שֶׁעַל הַתַּפּוּחַ – אַחַר הַבְּרָכָה וְקוֹדֶם הָאֲכִילָה. אוֹכְלִים רֹאשׁ אַיִל, אֲבָל אֵין אוֹמְרִים "יְהִי רָצוֹן" כִּי־אִם עַל הַתַּפּוּחַ.

יום שלישי

יום ששי — ב תשרי, ב דר״ה — ה׳תש״ד

לְאֵל עוֹרֵךְ דִּין – בִּתְפִלַּת מוּסָף.

שיעורים. חומש: האזינו, ששי עם פירש״י.
תהלים: י־יז. צא־צג.
תניא: והגם שהיש . . . . ־קל־ עילתו.

בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים הוֹדוּ, אֲבָל אוֹמְרִים פָּתַח אֵלִיָּהוּ.

מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסִּדּוּר "שַׁעַר הַקְּרִיאַת־שְׁמַע" דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "לְהָבִין הַהֶפְרֵשׁ" (ע״ד עַמּוּד א), שֶׁקֹּדֶם תְּקִיעַת שׁוֹפָר אוֹמְרִים "אָנָּא בְּכֹחַ", פֵּרוּשׁוֹ: בְּדֶרֶךְ כְּלָל הֵם הַכַּוָּנוֹת מֵהַפְּסוּקִים שֶׁרָאשֵׁי תֵּבוֹת שֶׁלָּהֶם שֵׁם שֵׁנִי מִשֵּׁם מ״ב, אָמְנָם יֵשׁ שֶׁמְּכַוְּנִים הַתֵּבוֹת "אָנָּא בְּכֹחַ כוּ״" בְּמַחֲשָׁבָה, אֲבָל אֵין אוֹמְרִים הָאוֹתִיּוֹת וְהַתֵּבוֹת. וְהָעוֹסֵק בְּכַוָּנוֹת צָרִיךְ לִלְמֹד הָעִנְיָנִים בָּרוּר בְּכִתְבֵי הָאֲרִיז״ל, וְאָז כַּוָּנָתוֹ רְצוּיָה.

יום רביעי

שבת — ג תשרי ש״ת — ה׳תש״ד

מַתְחִילִין "מִזְמוֹר לְדָוִד" וְלֹא "לְכוּ נְרַנְּנָה", וְכֵן בְּכָל שַׁבָּת מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב.
הַפְּטוֹרָה: שׁוּבָה – יְכַשְּׁלוּ בָם. מִי אֵל כָּמוֹךָ – מִימֵי קֶדֶם.

שיעורים. חומש: האזינו, שביעי עם פירש״י.
תהלים: יחכב. צדצו.
תניא: אך נשמת . . . 260 בבי״ע.

בִּיחִידוּת הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ אֵצֶל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן ב תֵּצֵא בְּשִׁשִּׁי בֶּאֱלוּל תקס״ד סִפֵּר לוֹ רַבֵּנוּ: שַׁבָּת פָּרָשַׁת תָּבוֹא תקכ״ח אָמַר מוֹרִי וְרַבִּי (הָרַב הַמַּגִּיד מִמֵּעֶזְרִיטְשׁ) – תּוֹרָה, וְהַתְחָלָתָהּ "וְשַׁבְתָּ עַד הַוָ״י

אֱלֹקֶיךָ", וּבֵאר כִּי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה צְרִיכָה לִהְיוֹת עַד אֲשֶׁר הֲוָיָ', שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת, יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ, אֱלֹקִים בְּגִימַטְרִיָּא הַטֶּבַע, בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים. כָּל הַחֶבְרִיָּא קַדִּישָׁא הָיוּ בְּהִתְעוֹרְרוּת גְּדוֹלָה מִתּוֹרָה הַהִיא. הָרַב הַצַּדִּיק ר' מְשׁוּלָם זוּסְיָא מֵאַנִיפּאָלִי אָמַר, כִּי הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעַ לְמַעֲלַת תְּשׁוּבָה כָּזוֹ, וְעַל כֵּן יְחַלֵּק אֶת הַתְּשׁוּבָה לַחֲלָקִים, כִּי תְּשׁוּבָה רָאשֵׁי תֵבוֹת: ת, תָּמִים תִּהְיֶה עִם הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ. ש, שִׂוִּיתִי הֲוָיָ' לְנֶגְדִּי תָּמִיד. ו, וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ. ב, בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ. ה, הַצְנֵעַ לֶכֶת עִם ה' אֱלֹקֶיךָ.

כְּשֶׁסִּפֵּר לִי אָדוֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַ"ב] אֶת הַנַ"ל, סִיֵּם: תֵּבַת "תְּשׁוּבָה" צְרוּפָה מֵחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, אֲשֶׁר כָּל אוֹת הוּא דֶּרֶךְ וְאֹפֶן בַּעֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה – וּבֵאֵר בַּאֲרִיכוּת חֲמִשָּׁה הָאֲפָנִים – וְכֻלָּם בָּאִים מִכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה.

יום חמישי

יום ראשון — ד תשרי — ה'תש"ד

צוֹם גְּדַלְיָה גְּדֹחָה. אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ. סְלִיחוֹת.

שיעורים. חומש: ברכה, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: כג־כח. צז־צט.
תניא: אמנם . . . קלא והלידה.

קִצּוּר בֵּאוּר אֲדוֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַ"ב] בְּאֹפֶן הָא':

ת, תָּמִים תִּהְיֶה עִם הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ. עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה הַבָּאָה עַל־יְדֵי הַתְּמִימוּת, כַּמָּה בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת בְּעִנְיַן הַתְּמִימוּת, וּבְיַחַס אֶל הַתְּשׁוּבָה הָעוֹלָה עַל כֻּלָּנָה הִיא תְּמִימוּת הַלֵּב – הַנִּקְרֵאת עֶרְנְסְטְקֵייט [=רְצִינוּת] – כְּאָמוּר בְּאַבְרָהָם "וּמְצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ".

יום שישי

יום שני — ה תשרי — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, שני עם פירש"י.
תהלים: כט־לד. ק־קב.
תניא: ובזה יובן . . . קלא וכדלקמן.

קִצּוּר בֵּאוּר אֹפֶן הַב':

ש, שִׂוִּיתִי הֲוָיָ' לְנֶגְדִּי תָּמִיד. הֲוָיָ' מוֹרֶה עַל הִתְהַוּוּת הָעוֹלָם וְהִתְהַוּוּת הַנִּבְרָאִים, אֲשֶׁר הִתְהַוּוּת הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ וְחַיּוּתָהּ הוּא בְּדֶרֶךְ אֵין־עֲרוֹךְ מֵאַיִן לְיֵשׁ. וְהִיא עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה הַבָּאָה עַל־יְדֵי־זֶה אֲשֶׁר תָּמִיד לְנֶגֶד עֵינָיו עִנְיַן הַהֲוָיָ' שֶׁל הָעוֹלָם וּמְלוֹאוֹ.

שבת קודש

יום שלישי — ו תשרי — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, שלישי עם פירש"י.
תהלים: לה־לח. קג־קה.
תניא: והנה כמו"כ . . . 262 להחיותם.

קִצּוּר בֵּאוּר אֹפֶן הַג':

ו, וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, אֲשֶׁר זֶהוּ כְּלִי לְ"וְאָהַבְתָּ אֵת הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ", וּבֵאוּר בְּמַאֲמָר "כָּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ". עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה בְּסִבַּת לֵב טוֹב.

מצוות צריכות כוונה? יום ראשון כ"ט אלול ה'תשע"ט

הלכות חמץ ומצה פרק ו, הלכה ג: אָכַל מַצָּה בְּלֹא כַּוָּנָה, כְּגוֹן שֶׁאָנְסוּהוּ גוֹיִם לֶאֱכֹל - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ.

הקשה ה'מגיד משנה' (הל' "שופר פ"ב ה"ד):

לכאורה הרמב"ם כאן פוסק כדעת רבה (ר"ה כח, ב) שמצוות אינן צריכות כוונה, אך בהלכות שופר (פ"ב ה"ד) כתב "המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא ידי חובתו, וכן השומע מן המתעסק לא יצא. נתכוון שומע לצאת ידי חובתו ולא נתכוון התוקע להוציאו, או שנתכוון התוקע להוציאו ולא נתכוון השומע לצאת - לא יצא ידי חובתו", היינו, שמצוה צריכה כוונה!

והנה, לדעת כמה אחרונים (כסף משנה כאן, ועוד) הרמב"ם סובר שמצוות צריכות כוונה רק במצוות שאין בהן הנאת הגוף, ולכן תקיעת שופר צריכה כוונה, אבל אכילת מצה יש בה הנאת הגוף, ואף שלא התכוון לצאת באכילה זו – יצא, "שהרי על כרחו נהנה הגוף מאכילה זו" (שו"ע אדה"ז א"ח סי' תעה סכ"ח).

אך ב'אפרקסתא דעניא' (ח"ב א"ח סי' קב) ביאר:

לדעת הרמב"ם מצוות אינן צריכות כוונה, ולכן 'התוקע לשיר' (שמתכוון לתקוע תקיעה ראויה, אך לא לשם מצוה – ראה מ"מ הל' שופר שם) יצא אף שאינו מתכוון לשם מצוה, כי כיון שאין כאן כוונה כלל "אינה מעכבת לחול מצוה באותה תקיעה, אבל מי שמכוון תקיעתו למצוה אחרת, כמתעסק, שמכוון למצוה לחנך התינוקות (או לחנך את עצמו) אין תקיעתו עולה לו למצוה אחרת". כלומר, אי כוונה כלל אינו מעכב, אבל כוונה לענין אחר מעכבת, ולכן כתב הרמב"ם "המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא".

ועדיין צריך להבין: התוקע לעצמו (תוקע לשיר) אינו צריך כוונה, ומדוע התוקע לאחר צריך לכוון להוציא את השומע והשומע צריך להתכוון לצאת?

ומבאר ה'אפרקסתא דעניא' על פי דברי אדמו"ר הזקן ב'תניא' (פי"ז - י"ח), ש"מצד שורש נפשם בה' אחד" יש בכל ישראל אהבה מסותרת לה', ובעשותו את המצוה, האהבה המסותרת מצטרפת אל המעשה (בבחינת 'מצא מין את מינו וניעור').

והתעוררות אהבה זו באה על ידי התגברות הנפש, ולכן כאשר עושה את המצוה לעצמו, כיון שאוהב את עצמו, האהבה המסותרת מתעוררת מאליה. אבל כשבא להוציא את חבירו מצד ה'ערבות', כי "נקראו כל ישראל אחים מצד שורש נפשם בה' אחד", נדרשת כוונה כי "הנקודה הפנימית אינה מתעוררת רק על ידי כוונה לצאת ולהוציא שעל ידי זה הנפש מתגברת וממילא הנפשות מתקשרות והערבות על שלמותו".

מעילה בקול שופר יום שני א' תשרי ה'תש"פ

הלכות שופר פרק א, הלכה ג: וְכֵן שׁוֹפָר שֶׁל עוֹלָה, לֹא יִתְקַע; וְאִם תָּקַע - יָצָא, שֶׁאֵין בְּקוֹל דִּין מְעִילָה. וְאִם תֹּאמַר: וַהֲלֹא נֶהֱנֶה בִּשְׁמִיעַת הַקּוֹל? מִצְוֹת לֹא לֵהָנוֹת נִתְּנוּ.

ולכאורה, דברי הרמב"ם תמוהים: מתחילה ביאר שהתוקע בשופר של עולה יצא משום שאין בקול דין מעילה, ושוב הקשה: והרי נהנה! ותירץ שמצוות לאו ליהנות ניתנו. ויש לתמוה: לאחר הביאור שהטעם הוא משום שאין בקול מעילה, מדוע הקשה שוב 'והרי נהנה' ותירץ תירוץ אחר?

ויש לומר:

מצינו בענין זה שתי סוגיות סותרות לכאורה: בראש השנה (כח, א) נאמר שהתוקע בשופר של ערלה לא מעל כי מצוות לא ליהנות ניתנו, ומשמע מכך שבקול שאינו של מצוה יש מעילה. אך בפסחים (כו, א) נאמר "קול מראה וריח אין בהם משום מעילה" כי אין בהם ממש (רש"י שם), הרי שאין מעילה בקול כלל!

ויש לחלק שבפסחים מדובר אודות שמיעת קול נגינה שאינו של מצוה, ובזה אין ההנאה מכלי הנגינה עצמו אלא מהקול היוצא וגם אם הקול היה נשמע מאליו, ללא כלי נגינה, לא היתה הנאת השומע נפגמת, ומאחר והקול עצמו אין בו ממש – אין בכך מעילה.

אך בשמיעת קול שופר, השומע זקוק לשופר עצמו כי אין יוצאים ידי חובה בקול הנשמע מאליו ולא משופר, ונמצא שההנאה היא גם מהשופר עצמו שבו יש ממש, ואם לא ש"מצוות לאו ליהנות ניתנו" היתה זו מעילה.

ולפי זה יבוארו גם דברי הרמב"ם: בתחילה כתב "ואם תקע יצא, שאין בקול דין מעילה", היינו בהנאה מעצם הקול, ושוב כתב "ואם תאמר: והלא נהנה בשמיעת הקול?" היינו בכך שיצא ידי חובת המצוה, ובזה אין לומר "שאין בקול דין מעילה" כי ההנאה היא גם מהשופר ועל כך ביאר שבזה אין מעילה כי "מצוות לאו ליהנות ניתנו".

(אבני מלואים שו"ת סי' כא בסופו)

דיבור בין התקיעות יום שלישי ב' תשרי ה'תש"פ

הלכות שופר פרק ג, הלכה יא: וְאֵינוֹ מְדַבֵּר בֵּין תְּקִיעוֹת שֶׁמְּשֻׁבָּב לִתְקִיעוֹת שֶׁעַל הַסֵּדֶר; וְאִם סָח בֵּינֵיהֶן - אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר, אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ.

דעה זו הובאה גם ברי"ף (ראש השנה יא, א). והר"ן (על הרי"ף שם) תמה על כך: הרי מצינו איסור הפסקה רק בין הברכה לתחילת המצוה, אך לאחר שהתחיל כבר במצוה, מותר

לדבר, כשם שבברכת הנהנין אסור לדבר רק בין הברכה לתחילת האכילה אך אין איסור לדבר עד גמר הסעודה.

אמנם להלכה נפסק כשיטת הרי"ף והרמב"ם שאין לדבר עד לאחר סיום התקיעות (שו"ע או"ח סי' תקצב ס"ג). ובטעם הדבר מבאר הט"ז: מאחר וחייב גם בתקיעות של מוסף, אסור לו להפסיק לפניהן בדיבור, כדי שהברכה תחול גם עליהן, ואין זה דומה לברכת הנהנין שאין איסור לדבר לאחר שאכל מעט, משום שאין עליו חיוב להמשיך ולאכול, וכן במצות סוכה אין איסור לדבר לאחר שכבר בירך 'לישב בסוכה' ואכל מעט, משום שאינו חייב להמשיך לשבת בסוכה.

ויתירה מכך: בתקיעות, עיקר המצוה הוא דווקא בתקיעות שבמוסף, הנעשות על סדר הברכות (מלכיות זכרונות ושופרות) ואילו התקיעות הראשונות הן רק לבלבל את השטן כדי שלא יקטרג בתקיעות שבתפילה. ולכן לכתחילה יש להקפיד שלא לדבר עד אחרי התקיעות העיקריות שבתפילת מוסף כדי שהברכה תחול גם עליהן.

ואדמו"ר הזקן מבאר באופן אחר (סי' תקצב ס"ז):

בברכה הנעשית על מצוה אחת, אין איסור לדבר לאחר שהתחיל במצוה מאחר והברכה כבר חלה, אך כאשר הברכה פוטרת שתי מצוות נפרדות עליה לחול על כל אחת מהן בפני עצמה ולכן אין לדבר ביניהן, משום שהדיבור קוטע את שייכות הברכה למצוה השניה. ומטעם זה אסור לדבר בין תפילין של יד ושל ראש שהן מצוות נפרדות. ואם דיבר, עליו לחזור ולברך.

ולגבי תקיעות, על אף שהתקיעות דמיושב והתקיעות דמעומד הן מצוה אחת, מכל־מקום הן "נראין כשתי מצוות" ולכן לכתחילה אסור לדבר ביניהן כמו בין שתי מצוות. ומכל מקום, אם עבר ודיבר אינו צריך לשוב ולברך, משום שבעצם הן מצוה אחת.

לולב הגזול

יום רביעי ג' תשרי ה'תש"פ

הלכות לולב פרק ח, הלכה ט: כָּל אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהַן פְּסוּלִין... מִפְּנֵי גֵּזֶל וּגְנֵבָה - בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן בִּלְבַד; אֲבָל בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי עִם שְׁאָר הַיָּמִים, הַכֹּל כָּשֵׁר.

נחלקו אמוראים בדין לולב הגזול (סוכה ל, א): לדעת רבי יוחנן הוא פסול משום מצוה הבאה בעבירה ואין יוצאים בו כל ימי החג, ולדעת שמואל הוא פסול משום שנאמר "ולקחתם לכם", ודורשים "לכם־משלכם". ולפי זה הוא פסול רק ביום טוב ראשון ("ולקחתם לכם ביום הראשון"), וכיון שהרמב"ם פוסל לולב הגזול ביום הראשון בלבד, הרי הוא סובר כשמואל שהפסול הוא משום 'לכם'. אבל הראב"ד פוסל גם בשאר הימים כי לדעתו הפסול הוא משום 'מצוה הבאה בעבירה', כרבי יוחנן (מגיד משנה).

וכתבו התוספות (סוכה שם ד"ה מתוך) שלדעת שמואל אין לולב הגזול פסול משום מצוה הבאה בעבירה, כי פסול זה הוא במצוות דאורייתא, וכיון שבשאר ימי החג נטילת לולב היא מדרבנן יוצא גם בגזול. ואם כן, במקדש שמצות לולב נוהגת בו מן התורה כל שבעת ימי החג — גם לדעת שמואל לולב הגזול פסול כל ימי החג.

אבל מדברי הרמב"ם שכתב "ביום טוב שני עם שאר הימים - הכל כשר" ולא חילק בין המקדש לגבולין, משמע שאף במצוה דאורייתא אין פסול של 'מצוה הבאה בעבירה' (מגיד משנה. נודע ביהודה תנינא סי' קלג). **והקשו** (נוב"י שם) שלכאורה זו סתירה לדבריו בהלכות איסורי מזבח (פ"ה ה"ט) "אין מביאין מנחות ונסכים לא מן הטבל ולא מן החדש... מפני שהיא מצוה הבאה בעבירה שהקב"ה שונאה"?

ומבאר הגר"ש בן ה'נודע ביהודה' (שם סי' קלד):

גם לדעת שמואל שהרמב"ם סובר כמותו, מצוה הבאה בעבירה פוסלת, אך זהו רק כאשר המצוה באה מכוח פעולת העבירה ולכן בשאר ימי החג לולב הגזול אינו פסול, כי גם ללא הגזל יכול ליטלו בתורת שאלה, מה שאין כן ביום הראשון שלולב השאול פסול כיון שאינו שלו, ורק אם יכוין לגוזלו ויקנהו ביאוש יהיה שלו - הרי זה מצוה הבאה בעבירה, כי "בלתי הגזל לא היה יכול לקיים המצוה".

וב'שלחן ערוך' (או"ח סי' תרמט ס"ה) פסק כרמב"ם שלולב הגזול בשאר ימי החג כשר, וכתבו אחרונים שמכל־מקום לא יברך עליו כי 'בוצע ברך ניאץ ה'' (שעה"צ שם סקכ"ח). אך הרמ"א (שם) פסק כדעת הראשונים שפסול "לפי שהוא מצוה הבאה בעבירה, כי מקיים את המצוה באיסור גזל שהרי אם באו הבעלים לתבוע, חייב להחזיר להם את הגזילה" (שו"ע אדה"ז שם ס"ד).

כמה צריך לשלם על מצוה?

יום חמישי ד' תשרי ה'תש"פ

הלכות שקלים פרק א, הלכה א: אֲפִלּוּ עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה - חַיָּב, וְשׁוֹאֵל מֵאֲחֵרִים אוֹ מוֹכֵר כְּסוּת שֶׁעַל כְּתֵפוֹ, וְנוֹתֵן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל כֶּסֶף, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֶעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה, וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט וְגוֹ'".

ויש להבין:

בכל מצות־עשה שבתורה אין אדם צריך להוציא יותר מחמישית מרכושו לצורך קיום המצוה, ואם כן למה למצות מחצית השקל צריך לתת את כל רכושו ואפילו למכור את כסותו?

ויש שביארו כי רק לקיום מצות עשה אין צריך לשלם יותר מחומש, אך כדי לא לעבור על לא־תעשה חייב להוציא אפילו את כל רכושו, והרי במצות מחצית השקל נאמר 'העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל', ואם כן הממעיט מנתינת מחיצת השקל עובר על לאו, ולכן צריך להוציא על כך את כל רכושו (כלי חמדה ס"פ פקודי).

ויש שביארו (הררי קדם א, סי' רז), כי שונה מצות מחצית

השקל משאר המצוות כיון שבאה 'לכפר על נפשותיכם', ועל דבר הנוגע לנפש האדם אין הגבלה כמה יוציא אלא 'כל אשר לאיש יתן בעד נפשו'.

וכעין זה כתב אדמו"ר הזקן (אגרת התשובה ספ"ג) שלמרות האיסור לתת יותר מחמישית ממונו לצדקה, הרוצה לתת תשובה לכפרת נפשו יכול לתת גם יותר מחומש, שהרי לצורך רפואת הגוף ושאר צרכיו היה מוציא אף יותר מחומש, ולא תהא רפואת הנפש פחותה מרפואת הגוף.

וה'חלקת יואב' (דיני אונס סי' ז) חידש שבעצם האדם צריך לתת עבור מצוה כפי שוויה אף אם זהו כל רכושו, ומה שאמרו 'אל יבזבז יותר מחומש' היינו כאשר נדרש להוציא עבור המצוה יותר משוויה. ולכן בעניינו שזהו עיקר המצוה לתת מחצית השקל, הרי זהו שווי המצוה ואינו נפטר מכך אף אם זהו כל רכושו.

מנחת חביתין לאחר מות הכהן הגדול

יום שישי ה' תשרי ה'תש"פ

הלכות שקלים פרק ד, הלכה ד: כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמֵּת, וְלֹא מִנּוּ אַחֵר תַּחְתָּיו - מַקְרִיבִין אֶת הַחֲבַתִּין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.

מצות־עשה על כהן גדול להקריב מנחת חביתין בכל יום "מחצה בבקר עם תמיד של שחר, ומחצה בין הערבים עם תמיד של בין הערבים" (הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ח). מת הכהן הגדול ולא מינו אחר תחתיו, נחלקו תנאים משל מי היתה מנחת החביתין קריבה: רבי שמעון אומר משל ציבור, ולדברי רבי יהודה משל יורשים (מנחות נא, ב).

והקשו אחרונים (כס"מ, לח"מ שם):

כאן פסק הרמב"ם כרבי שמעון שהחביתין באים מתרומת הלשכה (משל ציבור), ואילו בהלכות תמידין ומוספין (פ"ג הכ"ב) כתב שהיורשים היו מביאים אותה, כדעת רבי יהודה!

ותירץ ה'לחם משנה':

מבואר בגמרא (מנחות שם) שלדעת רבי שמעון, מן התורה מביאים מתרומת הלשכה (משל ציבור) ולאחר שראו חכמים שמצב הלשכה דחוק תיקנו לגבותה מהיורשים. וכיון שראו שהיורשים אינם מביאים אותה, חזרו להעמידה על דין תורה שתבוא משל ציבור.

ואם כן, רבי שמעון ורבי יהודה נחלקו פעמיים: א. מהו דין התורה - לרבי יהודה משל יורשים ולרבי שמעון משל ציבור, ובזה פסק הרמב"ם (בהל' תמידין ומוספין) שמדין תורה היורשים מביאים. ב. לגבי התקנה - לדעת רבי שמעון חששו חכמים שמא היורשים לא יביאו משלהם וחזרו והעמידוה על דין תורה, ולדעת רבי יהודה לא חששו. ובזה סובר הרמב"ם כרבי שמעון, ולכן כתב כאן שבאה מתרומת הלשכה.

ביאור נוסף (שפת אמת מנחות שם. זכר יצחק סי' מג):

בהלכות תמידין ומוספין כתב הרמב"ם: "מת כהן גדול בשחרית (או כפי שכתב אחר כך: "קודם שיקריבו בבוקר ולא מינו כהן אחר")... מביאין היורשין", וכוונתו שחיוב הכהן הגדול להביא את המנחה הוא לאותו היום (וכל יום חל עליו החיוב מחדש), וכיון שכבר חל עליו החיוב נשתעבדו נכסיו לכך, ואם מת ולא מינו אחר תחתיו חייבים יורשיו להביאה. אבל בימים שלאחר מכן שעדיין לא נתחייב הכהן בהבאת המנחה אין מקום לחייב את יורשיו אלא היא באה משל ציבור. וזהו שכתב כאן שאם מת הכהן - וכבר לא חל עליו חיוב הבאת המנחה – תבוא מתרומת הלשכה.

מדוע אין עושים יום הכפורים שני ימים?

שבת קודש ו' תשרי ה'תש"פ

הלכות קידוש החודש פרק ה, הלכה ד: כְּשֶׁהָיְתָה סַנְהֶדְרִין קַיֶּמֶת, וְהֵן קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה - הָיוּ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל... עוֹשִׂין יָמִים טוֹבִים יוֹם אֶחָד בְּלִבַּד; וּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקוֹת שֶׁאֵין שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי מַגִּיעִין אֵלֵיהֶן, הָיוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים מִסָּפֵק, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִין יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶת הַחֹדֶשׁ.

ה'אור זרוע' (הל' יום הכפורים סו"ס רפא) הביא מ'ירושלמי' (חלה פ"א ה"א) שחכמים לא תיקנו לעשות את יום הכיפורים שני ימים גם במקומות שלא הגיעו אליהם שלוחי בית דין, כי "חזקה שאין בית דין מתעצלין". כלומר, אילו בית דין היו מעברים את חודש אלול, היו שולחים שלוחים לגולה כדי להודיע על כך (פני משה שם). וה'אור זרוע' מוסיף: תענית של שני ימים היא סכנת נפשות, ולכן לא תיקנו חכמים לעשות יום הכיפורים שני ימים.

וכתב ה'צמח צדק' (שו"ת או"ח סו"ס סב): לפי טעם ה'ירושלמי' לא מוסבר מדוע לא תיקנו שיתענו שני ימים במקומות המרוחקים ביותר שאין השלוחים יכולים להגיע שם, ולכן הוסיף ה'אור זרוע' את הביאור שלא תיקנו שני ימי תענית מפני הסכנה.

והקשה ה'כרתי ופלתי' (סי' קי, בית הספק): לדעת ריש לקיש (יומא עד, א) ש'חצי שיעור' מותר מן התורה (והאיסור הוא מדרבנן) מדוע לא תיקנו שני ימים, הרי אפשר לאכול פחות מהשיעור ויקיימו מצות עינוי מן התורה מבלי לבוא לידי סכנה?

וה'נודע ביהודה' (קמא, יו"ד סי' נז) הוסיף להקשות: אף אם לא תיקנו תענית משום חשש סכנה, מדוע לא גזרו איסור מלאכה שאין בה סכנה?

וביאר:

במועדי תשרי, מן התורה אין לחשוש שמא עיברו את חודש אלול, כי ברוב השנים אינו מעובר אלא שחכמים לא רצו לחלק בין המועדים ולכן חייבו לעשות אותם שני ימים. אבל ביום הכפורים שבגלל חשש סכנה לא יכלו לתקן הנהגה של יום־טוב כמו בשאר ימים טובים, לא רצו לתקן לחצאין, היינו לאסור מלאכה ולהתיר אכילה פחות מכשיעור.

וה'אור זרוע' מסיים שרבותיו היו עושים יום כיפור שני ימים. ולכן, אם מישהו יעשה כך - "הואיל וראיתי רבותי שעושין לא אמחה בידו, ואם בא לימלך אדם בי, אני אומר שלא לעשות".

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ט אלול תשע"ט-ו' תשרי תש"פ

יום ראשון כ"ט אלול ה'תשע"ט

הִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבארו בו דיני החמץ, המינין שהן מחמיצין ושאין מחמיצין. והמשקין המחמיצין. ומה שאסור לעשותו, מחשש חמץ, ומה שמותר ממנו. וכיצד ראוי ללוש פת פסח, וכיוצא בזה. ובסופו נתבארו דיני הכשר הכלים, שנשתמשו בהן חמץ, וכיוצא בזה.

א. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם חָמֵץ בַּפֶּסַח, אֶלָּא חֲמֵשֶׁת מִינֵי דָגָן בִּלְבָד[2], וְהֵם שְׁנֵי מִינֵי חִטִּים, שֶׁהֵן הַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת, וּשְׁלֹשָׁה מִינֵי הַשְּׂעוֹרִים, שֶׁהֵן הַשְּׂעוֹרָה וְשִׁבֹּלֶת־שׁוּעָל וְהַשִּׁפּוֹן. אֲבָל הַקִּטְנִיּוֹת, כְּגוֹן אֹרֶז וְדֹחַן וּפוֹלִים וַעֲדָשִׁים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם חָמֵץ; אֶלָּא אֲפִלּוּ לָשׁ קֶמַח אֹרֶז וְכַיּוֹצֵא בוֹ בְּרוֹתְחִין[3], וְכִסָּהוּ בִּבְגָדִים עַד שֶׁנִּתְפַּח כְּמוֹ בָּצֵק שֶׁהֶחְמִיץ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּאֲכִילָה[4], שֶׁאֵין זֶה חִמּוּץ אֶלָּא סִרְחוֹן.

2) (מסכת פסחים דף ל"ה עמוד א'). 3) שממהרים את תהליך החימוץ, ובאופן שלא רתחו המים יפה, שאם רתחו יפה אינם מחמיצים כלל (ראה להלן הלכה ג' והלכה י"ז). 4) מן הדין. אבל יש נוהגים בזה חומרא, שמא נתערבו מחמשת מיני הדגן בתוך הקטניות. ועוד שלפעמים טוחנים אותם לקמח ויבואו להחליף קמח זה בקמח חמשת המינים (הרמ"א סימן תנ"ג).

ב. חֲמֵשֶׁת[5] מִינֵי דָגָן אֵלּוּ, אִם לָשָׁן בְּמֵי פֵּרוֹת בִּלְבַד בְּלֹא שׁוּם מַיִם - לְעוֹלָם אֵין בָּאִין לִידֵי חִמּוּץ. אֶלָּא אֲפִלּוּ הִנִּיחָן כָּל הַיּוֹם עַד שֶׁנִּתְפַּח הַבָּצֵק - מֻתָּר בַּאֲכִילָה[6], שֶׁאֵין מֵי פֵּרוֹת מַחְמִיצִין אֶלָּא מַסְרִיחִין. וּמֵי פֵּרוֹת הֵן: כְּגוֹן יַיִן, וְחָלָב[7] וּדְבַשׁ[8] וְשֶׁמֶן־זַיִת וּמֵי־תַפּוּחִים וּמֵי־רִמּוֹנִים וְכָל כַּיּוֹצֵא בָהֶן מִשְׁאָר יֵינוֹת וּשְׁמָנִים וּמַשְׁקִין. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִתְעָרֵב בָּהֶן שׁוּם מַיִם בָּעוֹלָם. וְאִם נִתְעָרֵב בָּהֶן מַיִם כָּל־שֶׁהוּא, הֲרֵי אֵלּוּ מַחְמִיצִין[9].

5) (מסכת פסחים דף ל"ה עמודים א-ב). 6) הרמב"ם עצמו תיקן בכתב ידו "אין חייבין עליו כרת" (מעשה רוקח בשם הר"א בן הרמב"ם) וכן הוא בדפוסי רומא וויניציאה וכן מצא הרמ"ך בספר מוגה. ולפי זה אף על פי שאין חייבים עליו כרת יש בו איסור (מעשה רוקח). ולפני הראב"ד היתה הנוסחא שלפנינו ולפיכך השיג עליו וכתב שאע"פ שאינו חמץ גמור הרי הוא חמץ נוקשה ואסור (וראה במנחות דף נ"ד עמוד א'). 7) כשעשה סימן במצות שהן של חלב. שאם לא כן אסורות באכילה שמא יבוא לאכלם בבשר (פרק ט' מהלכות מאכלות אסורות הלכה כ"ב). 8) בין דבש תמרים ובין דבש דבורים (הגמי"י). 9) כן הוא בברייתא (מסכת פסחים דף ל"ו עמוד א' וראה להלן הלכה כ').

ג. אֵין מְבַשְּׁלִין חִטִּים בְּמַיִם[10], כְּגוֹן רִיפוֹת, וְלֹא קֶמַח, כְּגוֹן לְבִיבוֹת. וְאִם בִּשֵּׁל - הֲרֵי זֶה חָמֵץ גָּמוּר; וְהוּא, שֶׁיִּתְבַּקְּעוּ[11] בַּתַּבְשִׁיל. אֵין קוֹלִין[12] אֶת הַבָּצֵק[13] בְּשֶׁמֶן עַל הַמַּחֲבַת; אֲבָל מְבַשְּׁלִין אֶת הַפַּת[14] וְאֶת הַקֶּמַח הַקָּלוּי[15]. וְאִם הִרְתִּיחַ הַמַּיִם הַרְבֵּה, וְאַחַר־כָּךְ הִשְׁלִיךְ לְתוֹכָן הַקֶּמַח - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְבַּשֵּׁל מִיָּד קֹדֶם שֶׁיַּחְמִיץ[16]. וּכְבָר נָהֲגוּ[17] בְּשִׁנְעָר וּבִסְפָרַד וּבְכָל הַמַּעֲרָב לְאֱסֹר דָּבָר זֶה, גְּזֵרָה שֶׁמָּא לֹא יַרְתִּיחַ הַמַּיִם יָפֶה יָפֶה[18].

10) שאף על פי שמים רותחים אינם נותנים להחמיץ (להלן בסמוך) – בעוד שהמים פושרין הוא מחמיץ (רש"י מסכת פסחים דף ל"ט עמוד ב'). 11) (מסכת פסחים דף מ' עמוד א') כשמואל. 12) מלשון קלי וכרמל. לקלות בצק שלא נחמץ בשמן על מחבת. 13) שנילוש במים. ועכשיו יחמיץ אף על פי שקולים אותו בשמן, שמי פירות עם מים מחמיצים, כמו שכתב למעלה. 14) שאחרי שנאפה – אפילו שורהו במים אינו מחמיץ (מסכת פסחים דף ל"ט עמוד ב'). 15) שקלוהו על האש וראוי כבר לאכילה. 16) (מסכת פסחים דף ל"ט עמוד ב' במשנה ובגמרא) שחליטה (= נתינה ברותחים) אינה מביאה לידי חימוץ. 17) כן הוא ברי"ף בשם המתיבתא. 18) [ואם עשה כן בדיעבד יש אומרים שמותר, שלא אסרו אלא לכתחילה – פסקי זרעים לר"א מלונדריש עמוד כ"א].

ד. מֻתָּר[19] לְבַשֵּׁל הַדָּגָן אוֹ הַקֶּמַח בְּמֵי פֵּרוֹת. וְכֵן בָּצֵק שֶׁלָּשׁוּ בְּמֵי פֵּרוֹת - אִם בִּשְּׁלוּ בְּמֵי פֵּרוֹת אוֹ קָלָהוּ עַל הַמַּחֲבַת בַּשֶּׁמֶן, הֲרֵי זֶה מֻתָּר, שֶׁמֵּי פֵּרוֹת אֵינָן מַחְמִיצִין.

19) (מסכת פסחים דף ל"א עמוד ב'): "אמרי דבי ר' שילא: ותיקא דעביה במישחא ומילחא שרי" (מאכל קמח העשוי בשמן ומלח מותר) שמי פירות אינם מחמיצים (רי"ף). ואף לפי הנוסחא למעלה בהלכה ב' שאע"פ שאין חיוב כרת יש בזה איסור – כאן שיש גם חליטה ברותחים לא אסרו, גזרה שמא לא ירתיח יפה (למעלה הלכה ג') כיון שאין כאן חיוב כרת.

ה. כַּרְמֶל[20] שֶׁמְּהַבְהֲבִין אוֹתוֹ בָּאוּר וּטוֹחֲנִין אוֹתוֹ - אֵין מְבַשְּׁלִין אֶת הַקֶּמַח שֶׁלּוֹ בְּמַיִם, שֶׁמָּא לֹא נִקְלָה בָּאוּר יָפֶה, וְנִמְצָא מַחְמִיץ כְּשֶׁמְּבַשְּׁלִין אוֹתוֹ. וְכֵן כְּשֶׁמּוֹלְלִין[21] הַקְּדֵרוֹת הַחֲדָשׁוֹת, אֵין מְבַשְּׁלִין בָּהֶן אֶלָּא מַצָּה אֲפוּיָה[22] שֶׁחָזְרוּ וְטָחֲנוּ אוֹתָהּ, אֲבָל קֶמַח קָלִי - אָסוּר, שֶׁמָּא לֹא קָלָהוּ יָפֶה וְיָבוֹא לִידֵי חִמּוּץ.

20) שבלים שמעבירין אותן באש, אבל אינם קלויים כל כך (מסכת פסחים שם). ועיין בפירוש רבינו מנוח. 21) היו

נותנים קמח ומים ומבשלים אותם בקדירות חדשות כדי לחזקן (רבינו מנוח, ועיין לחם משנה – מסכת פסחים דף מ' עמוד ב'). 22) (מסכת פסחים שם): "רב פפא שרי לממחה קדירה בתסיסי" ומפרשה רבינו שרב פפא התיר למלול קדירה במצה אפויה, אבל בקמח אסור, כנ"ל.

ו. אֵין בּוֹלְלִין[23] אֶת הַשְּׁעוֹרִין בְּמַיִם בַּפֶּסַח, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רָפִין וּמַחְמִיצִין בִּמְהֵרָה. וְאִם בָּלַל[24] - אִם רָפוּ כְּדֵי שֶׁאִם הִנִּיחָן עַל־פִּי הַבִּיב[25] שֶׁאוֹפִין עָלָיו הַחַלּוֹת, יִתְבַּקְּעוּ - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין; וְאִם לֹא הִגִּיעוּ לְרִפְיוֹן זֶה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין.

23) (מסכת פסחים דף מ' עמוד א'). 24) (שם) כרב חסדא בשם מר עוקבא. 25) כן הוא בפירוש רבינו חננאל שם. והוא כלי מנוקב (תוספות שם).

ז. הַחִטִּים[26] מֻתָּר לִבְלֹל אוֹתָן בְּמַיִם כְּדֵי לְהָסִיר סֻבָּן, וְטוֹחֲנִין אוֹתָם מִיָּד כְּדַרְכּוֹ שֶׁטּוֹחֲנִין הַסֹּלֶת. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּשִׁנְעָר וּבְאֶרֶץ הַצְּבִי וּבִסְפָרַד וּבְעָרֵי הַמַּעֲרָב, שֶׁלֹּא יִבְלְלוּ הַחִטִּים בְּמַיִם, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִשְׁהוּ וְיַחְמִיצוּ[27].

26) שהם יותר קשים ואינם ממהרים להחמיץ כמו שעורים (מסכת פסחים שם). 27) תקנת הגאונים היא מפני שאין אנו בקיאים ללתות באופן שלא יחמיץ. וגם בגמרא שם אמרו: "בעל נפש (חסיד וירא שמים) אפילו חיטים דשרירי (שהם קשים) לא ילתות" (לא יבלול במים).

ח. תַּבְשִׁיל שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל וְנִמְצְאוּ בּוֹ שְׁעוֹרִים אוֹ חִטִּים: אִם נִתְבַּקְּעוּ[28] - הֲרֵי כָּל הַתַּבְשִׁיל אָסוּר, שֶׁהֲרֵי נִתְעָרֵב בּוֹ הֶחָמֵץ; וְאִם לֹא נִתְבַּקְּעוּ - מוֹצִיאִין אוֹתָן וְשׁוֹרְפָן[29], וְאוֹכְלִין שְׁאָר הַתַּבְשִׁיל, שֶׁאֵין הַדָּגָן שֶׁנִּבְלַל וְלֹא נִתְבַּקֵּעַ חָמֵץ גָּמוּר שֶׁל תּוֹרָה, וְאֵינוֹ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

28) שזה שכתבנו בהלכה ו' שאם נשרו עד שאם היו מניחין על פי הביב היו מתבקעין אפילו לא נתבקעו ממש, אסורים, זה אינו אלא לאכול אותם חטים בעינם, אבל בתבשיל, כיון שאיסור תערובת חמץ במשהו אינו אלא מדרבנן, לא אסרו אלא בנתבקעו ממש (מגיד משנה). 29) כמו חמץ ממש.

ט. מִשּׁוּם[30] שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת", כְּלוֹמַר - הִזָּהֲרוּ בַּמַּצָּה וְשִׁמְרוּ אוֹתָהּ מִכָּל צַד חִמּוּץ - לְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: צָרִיךְ אָדָם לִזָּהֵר בַּדָּגָן שֶׁאוֹכֵל מִמֶּנּוּ בַּפֶּסַח, שֶׁלֹּא יָבוֹא עָלָיו מַיִם אַחַר שֶׁנִּקְצַר[31], עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ שׁוּם חִמּוּץ. דָּגָן[32] שֶׁנִּטְבַּע בַּנָּהָר אוֹ שֶׁנָּפַל עָלָיו מַיִם - כֹּשֶׁם שֶׁאָסוּר לְאָכְלוֹ, כָּךְ אָסוּר לְקַיְּמוֹ[33]; אֶלָּא מוֹכְרוֹ לְיִשְׂרָאֵל וּמוֹדִיעוֹ[34], כְּדֵי שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ קֹדֶם הַפֶּסַח. וְאִם מוֹכְרוֹ לְנָכְרִי קֹדֶם הַפֶּסַח - מוֹכֵר מְעַט[35] לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, כְּדֵי שֶׁיִּכְלֶה קֹדֶם הַפֶּסַח, שֶׁמָּא יַחֲזֹר הַנָּכְרִי וְיִמְכְּרֶנּוּ לְיִשְׂרָאֵל.

30) כן צריך להיות שכאן מתחילה הלכה ט' שהרי מכאן מתחיל ענין חדש (מעשה רוקח וקובץ בשם פרי חדש). ובדפוסים אחרים מתחילה הלכה ט' להלן לפני "לפיכך אמרו". 31) (מסכת פסחים דף מ' עמוד א'): "אמר להם רבא לאלה המהפכים העמרים בגורן להזהר מהרטבתם במים. וראה להלן פרק ח' הלכה י"ג, שאם אין לו מצה משומרת אלא כזית, אוכל כל סעודתו ממצה שאינה משומרת ואוכל כזית מן המשומרת לבסוף. אבל לפני הקצירה אין צריך להזהר. 32) (מסכת פסחים דף מ' עמוד ב'). 33) שהרטיבות מביאתן לידי חימוץ. 34) אבל בלי הודעה אסור, מחשש שמא יקיימנו לפסח, שהחטים עדיין לא נבקעו ובלתיתה מותר לקיימן, וכאן ספק הוא שמא נתבקעו (משנה ברורה). 35) לפנינו שם בגמרא: "ליזבנינהו קבא קבא לישראל" (ימכרם מעט מעט לישראל). ונראה שהרמב"ם לא גרס "לישראל" (מגיד משנה).

י. דָּגָן שֶׁנָּפַל עָלָיו דֶּלֶף[36] - כָּל זְמַן שֶׁהוּא טוֹרֵד טִפָּה אַחַר טִפָּה, אֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - אֵינוֹ בָּא לִידֵי חִמּוּץ[37]. אֲבָל כְּשֶׁיִּפָּסֵק - אִם נִשְׁתַּהָה כַּשָּׁעוּר[38], הֲרֵי זֶה אָסוּר.

36) (מסכת פסחים דף ל"ט עמוד ב') ושם נאמר דין זה על קמח. 37) שטרוד הדלף הנופל באופן מתמיד וברציפות אינו נותן לו להחמיץ (ראה להלן הלכה י"ג). 38) היינו שיעור מיל (להלן הלכה י"ג).

יא. אֵין לָשִׁין בַּפֶּסַח עִסָּה גְּדוֹלָה[39], שֶׁמָּא תַּחְמִיץ, אֶלָּא כְּשִׁעוּר חַלָּה[40] בִּלְבָד. וְאֵין לָשִׁין[41], לֹא בְּחַמִּין וְלֹא בְּחַמֵּי חַמָּה[42], וְלֹא בְּמַיִם שֶׁנִּשְׁאֲבוּ בּוֹ בַּיּוֹם, אֶלָּא בְּמַיִם שֶׁלָּנוּ[43]. וְאִם עָבַר וְלָשׁ בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - הֲרֵי הַפַּת אֲסוּרָה[44].

39) (מסכת פסחים דף מ"ח עמוד א') וממה שכתוב "בפסח" ולא כתב לפסח משמע דוקא בזמן איסור חמץ קאמר, ויש מקילים בזה ואומרים שהכל תלוי במספר העובדים, שאם יש הרבה עובדים מותר אפילו בעיסה גדולה. 40) (ראה להלן הלכה י"ב ובפרק ו' מהלכות ביכורים הלכה ט"ו). 41) (מסכת פסחים דף מ"ב עמוד א'): "דרש רבא: אשה לא תלוש לא בחמה (= בשמש, להלן הלכה י"ב) ולא בחמין (כן הנוסחא ברא"ש במ"מ וברי"ח) ולא בחמי חמה". 42) מים שנתחממו מהשמש. 43) (מסכת פסחים שם). והם מים ששאבו אותם בזמן השקיעה והלינו אותן בלילה בבית. לפי שבימי ניסן השמש מהלכת בשיפולו של הרקיע והיא מחממת את המים שבקרקע לפיכך צריך לשאבם מן הארץ ולהלינם בכדי שיצטננו (רש"י שם). ויש מפרשים שהעיקר הוא שלא יהיו המים בלילה בתוך הקרקע מפני שבלילה מהלכת השמש מתחת לקרקע ומחממת את המים שבתוכה (ראבי"ה). 44) (מסכת פסחים שם): "עברה ולשה – אסור" ופירש"י: "עברה ולשה בחמין" ולדעת רבינו זה מוסב גם על מים שלא לנו.

יב. לֹא תֵּשֵׁב אִשָּׁה[45] תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ[46] וְתָלוּשׁ, וְלֹא

תַּחַת הָרָקִיעַ בְּיוֹם הֶעָבִים[47], אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַת בּוֹ. וְלֹא תַנִּיחַ אֶת הָעִסָּה וְתִתְעַסֵּק בְּדָבָר אַחֵר[48]. וְאִם הָיְתָה[49] לָשָׁה וְאוֹפָה[50] - צְרִיכָה שְׁנֵי כֵלִים שֶׁל מָיִם: אֶחָד, שֶׁמְּקַטֶּפֶת[51] בּוֹ, וְאֶחָד, שֶׁמְּצַנֶּנֶת בּוֹ יָדֶיהָ. וְאִם עָבְרָה וְלָשָׁה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ, אוֹ שֶׁלֹּא צִנְּנָה יָדֶיהָ, אוֹ שֶׁעִשְׁתָּה עִסָּה יָתֵר מִשִּׁעוּר חַלָּה - הַפַּת מֻתֶּרֶת[52]. וְכַמָּה שִׁעוּר חַלָּה? כְּמוֹ שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים בֵּיצִים וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה, כְּגוּף הַבֵּיצָה הַבֵּינוֹנִית[53], לֹא כְּמִשְׁקָלָהּ[54].

45) (מסכת פסחים שם). ואז היו הנשים אופות את המצות (וכן הוא במשנה מסכת פסחים דף מ"ח עמוד ב'): "שלש נשים לשות כאחת ואופות בתנור". 46) לפי שחום השמש מחמם את העיסה וקרובה להחמיץ. 47) (מסכת יומא דף כ"ח עמוד ב') שמטבע השמש אז להגביר חומה בכל מקום מבעד לעננים. 48) (מסכת פסחים דף מ"ב עמוד א'): "ולא תגביה ידה מן התנור", כלומר שתהא עוסקת בבצק כל הזמן שלא יחמיץ. 49) (מסכת פסחים שם). 50) דוקא אם היתה אופה שידיה מתחממות מהתנור (לדעת רש"י אפילו אם אינה אופה שידיה מתחממות מעצמן). 51) שטחה את פני החררה במים ונותנתה לתנור. 52) שכל אלו אינן אלא חששות לכתחלה. ויש אומרים שאם לשה בשמש אסור אפילו בדיעבד (מגיד משנה). 53) כלומר כמדתה. 54) שאין מדתה ומשקלה שוין.

יג. כָּל זְמַן[55] שֶׁאָדָם עוֹסֵק בַּבָּצֵק[56], אֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - אֵינוֹ בָא לִידֵי חִמּוּץ. וְאִם הִגְבִּיהַּ יָדוֹ וְהִנִּיחוֹ, וְשָׁהָה הַבָּצֵק עַד שֶׁהִגִּיעַ לְהַשְׁמִיעַ הַקּוֹל[57] בִּזְמַן שֶׁאָדָם מַכֶּה בְּיָדוֹ עָלָיו - כְּבָר הֶחְמִיץ, וְיִשָּׂרֵף מִיָּד. וְאִם אֵין קוֹלוֹ נִשְׁמָע - אִם שָׁהָה כְּדֵי שֶׁיְּהַלֵּךְ אָדָם מִיל[58], כְּבָר הֶחְמִיץ, וְיִשָּׂרֵף מִיָּד. וְכֵן אִם הִכְסִיפוּ פָּנָיו כְּאָדָם שֶׁעָמְדוּ שַׂעֲרוֹתָיו[59] - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְאָכְלוֹ, וְאֵין חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת.

55) (מסכת פסחים דף מ"ח עמוד ב' וראה למעלה הלכה י'). 56) שלש אותה או מגלגלה בעץ (אחרונים). 57) שהעיסה החמוצה משמעת קול וזהו חמץ גמור וזהו שיעור "כקרני חגבים" הנאמר במשנה (מסכת פסחים דף מ"ח עמוד ב'). 58) הלכה בינונית, והוא שיעור שני חומשי שעה = 24 דקות (פירוש המשניות מסכת פסחים דף מ"ה עמוד א'. ועיין למעלה פרק ה' מהלכות שבת הלכה ד' הערה י"ט). 59) וזהו "שיאור" (שם). שנשתנה מראיתן ללובן (ערוך).

יד. הָיוּ שְׁתֵּי עִסּוֹת, שֶׁהִגְבִּיהוּ הַיָּד מֵהֶן, נְלוּשׁוֹת בְּעֵת אַחַת וְנִשְׁתַּהוּ, הָאַחַת מֵהֶן יֵשׁ לָהּ קוֹל וְאַחֶרֶת אֵין לָהּ קוֹל[60] - שְׁתֵּיהֶן יִשָּׂרְפוּ[61], וַהֲרֵי הֵן חָמֵץ גָּמוּר.

60) וזהו "בצק החרש" שבמשנה (מסכת פסחים דף מ"ו עמוד א') שאינו משמיע קול כחרש הזה (פירוש המשניות שם). 61) כן הוא במשנה שם: "בצק החרש אם יש כיוצא בו שהחמיץ הרי זה אסור".

טו. אֵין עוֹשִׂין סְרִיקִין[62] הַמְצַיְּרִין בַּפֶּסַח, מִפְּנֵי שֶׁהָאִשָּׁה שׁוֹהָה עֲלֵיהֶן[63], וּמִתְחַמְּצִין בְּעֵת עֲשִׂיָּתָן. לְפִיכָךְ הַנַּחְתּוּמִין מֻתָּרִין לַעֲשׂוֹתָם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּקִיאִין בְּאֻמָּנוּתָן וּמְמַהֲרִים לַעֲשׂוֹתָם. אֲבָל בַּעֲלֵי־בָתִּים אֲסוּרִים, וַאֲפִלּוּ צָרוּ אוֹתָן בִּדְפוּס[64] - שֶׁמָּא יָבוֹאוּ אֲחֵרִים לַעֲשׂוֹתָן שֶׁלֹּא בִּדְפוּס[65] וְיִשְׁהוּ בַּעֲשִׂיָּתָן וְיַחְמִיצוּ.

62) (מסכת פסחים דף ל"ז עמוד א') פי' שמציירין בפת מין חיה ועוף. 63) לציירן. 64) שאינו שוהה כלום. 65) שהרואה אינו יודע שנעשו ע"י דפוס.

טז. מַיִם[66] שֶׁרוֹחֲצִין בָּהֶן הַיָּדַיִם וְהָעֲרֵבָה אַחַר שֶׁלָּשִׁין, וְכֵן מַיִם שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן בִּשְׁעַת לִישָׁה - הֲרֵי זֶה יִשְׁפֹּךְ אוֹתָן בִּמְקוֹם מִדְרוֹן[67], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְקַבְּצוּ בְּמָקוֹם אֶחָד וַיַּחְמִיץ.

66) (משנה במסכת פסחים דף מ' עמוד ב'). 67) כל זה לאחר זמן איסור חמץ (ב"י). וכן נראה להלן הלכה י"ח.

יז. אֵין שׁוֹרִין אֶת הַמּוּרְסָן[68] וּמַנִּיחִין לִפְנֵי הַתַּרְנְגוֹלִין, שֶׁמָּא יַחְמִיץ. אֲבָל חוֹלְטִין[69] לָהֶן הַמּוּרְסָן בְּרוֹתְחִין וּמַנִּיחִין לִפְנֵיהֶן. וּכְבָר נָהֲגוּ רֹב הָעוֹלָם שֶׁלֹּא לַחֲלֹט, גְּזֵרָה שֶׁמָּא לֹא יַרְתִּיחַ הַמַּיִם יָפֶה.

68) (משנה במסכת פסחים דף ל"ט עמוד ב') קליפה דקה הנשארת בנפה אחר יציאת הקמח קרויה מורסן ומיועדת לאכילת עופות. 69) לשים במים רותחים שאז אינו מחמיץ. וראה למעלה הלכה ג'.

יח. וּמֵתֶר לָלוּשׁ לַתַּרְנְגוֹלִין מוּרְסָן אוֹ קֶמַח וּמַאֲכִילָן מִיָּד[70], אוֹ נוֹתֵן לִפְנֵיהֶן, וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶן עַד שֶׁלֹּא יִשְׁהֶה לִפְנֵיהֶן כְּדֵי הִלּוּךְ מִיל. וְכָל זְמַן שֶׁהֵן מְנַקְּרִין בּוֹ אוֹ שֶׁהוּא מְהַפֵּךְ בְּיָדוֹ - אֵינוֹ מַחְמִיץ[71]. וּכְשֶׁיִּפְסְקוּ מְלֶאֱכֶל, יִשְׁטֹף הַכְּלִי בְּמַיִם וְיִשְׁפֹּךְ בִּמְקוֹם מִדְרוֹן.

70) ואנו פוסקים שאסור לעשות כן (ב"י). 71) כמו שכתב למעלה הלכה י"ג שכל זמן שאדם עוסק בבצק אינו בא לידי חימוץ, ועיין עוד בהלכה י'.

יט. לֹא תַשְׁרֶה[72] אִשָּׁה מוּרְסָן שֶׁתּוֹלִיךְ בְּיָדָהּ לַמֶּרְחָץ, אֲבָל שָׁפָה עַל בְּשָׂרָהּ יָבֵשׁ[73]. וְלֹא יִלְעַס[74] אָדָם חִטִּין וְיִתֵּן עַל מַכָּתוֹ[75], מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַחְמִיצוֹת. אֵין נוֹתְנִין אֶת הַקֶּמַח לְתוֹךְ הַחַרֹּסֶת[76]. וְאִם נָתַן - יִשְׁפֹּךְ מִיָּד[77], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַהֵר לְהַחְמִיץ. וְאֵין נוֹתְנִין אֶת הַקֶּמַח לְתוֹךְ הַחַרְדָּל[78]; וְאִם נָתַן - יֹאכַל מִיָּד.

72) (משנה במסכת פסחים דף ל"ט עמוד ב') קליפת־החטים

העבה (פירוש המשניות) וסובין היא הדקה. 73) דרכם הי' ליכנס למרחץ ולשוף הגוף במורסן ולהזיע, ובזה אין קפידא כיון שהמורסן לא נשרה במים ועל הגוף אין מים, רק זיעה מחום המרחץ, וזיעת אדם אינה מחמצת (כסף משנה). 74) (שם במשנה). 75) לרפואה. 76) תערובת של מיני פירות ויש בהן מים. 77) אפילו לפני זמן של הילוך מיל, שממהרים להחמיץ. 78) שמפני חוזקו וחריפותו אינו מחמיץ כל כך מהר.

1 **כ. מֻתָּר**[79] **לִתֵּן הַתַּבְלִין**[80] **וְהַשֶּׁמֶשְׁמִין וְהַקֶּצַח**[81]
2 **וְכַיּוֹצֵא בָהֶן לְתוֹךְ הַבָּצֵק. וְכֵן מֻתָּר**[82] **לָלוּשׁ הָעִסָּה**
3 **בְּמַיִם**[83] **וְשֶׁמֶן אוֹ דְּבַשׁ וְחָלָב**[84]**, אוֹ לְקַטֵּף**[85] **בָּהֶן.**
4 **וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן**[86] **אָסוּר לָלוּשׁ וּלְקַטֵּף, אֶלָּא בְּמַיִם**
5 **בִּלְבָד - לֹא מִשּׁוּם חָמֵץ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לֶחֶם**
6 **עֹנִי**[87]**, וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן בִּלְבַד הוּא שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת**
7 **זִכְרוֹן לֶחֶם עֹנִי.**

79) (תוספתא פרק ב' דמסכת פסחים): "יוצאין במצה המתובלת" (מעורבת בתבלין). 80) מיני בשמים שנותנים במאכל. 81) קימעל. 82) (מסכת פסחים דף ל"ו עמוד א'): "אמר ר' עקיבא: שבתי היתה (שביתתי היתה ביום טוב של פסח) אצל ר' אליעזר ור' יהושע ולשתי להם עיסה ביין ושמן ודבש (מעורב במים – תוס' שם דף ל"ה עמוד ב' ד"ה ומי) ולא אמרו לי דבר" (ועיין ראב"ד). 83) המגיד־משנה העתיק "ביין" (וגם בב"י או"ח סימן תס"ב חסרה המלה "במים") אבל בכל זאת גם המגיד־משנה מפרש שהמדובר בתערובת מים עם כל אלו. 84) (ראה למעלה הלכה ב'). 85) למרוח את העיסה. 86) כלומר בלילה הראשון ובכזית הראשון (מגיד משנה), ומקור הדברים (מסכת פסחים דף ל"ו עמוד א') שאמר להם ר' יהושע בן לוי לבניו: "ביום הראשון של פסח לא תלושו לי המצות בחלב". 87) כר' עקיבא (במסכת פסחים שם).

8 **כא. כָּל כְּלֵי־חֶרֶס**[88] **שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן חָמֵץ בְּצוֹנֵן -**
9 **מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן מַצָּה בְּצוֹנֵן**[89]**; חוּץ מִכְּלֵי**
10 **שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ אֶת הַשְּׁאוֹר, וּכְלֵי שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ חַרְסֶת,**
11 **מִפְּנֵי שֶׁחֲמוּצוֹ קָשֶׁה**[90]**. וְכֵן עֲרֵבוֹת שֶׁלָּשִׁין בָּהֶן**
12 **הֶחָמֵץ, וּמַנִּיחִין אוֹתוֹ שָׁם עַד שֶׁיַּחְמִיץ - הֲרֵי הֵן**
13 **כְּבֵית שְׁאוֹר, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן בַּפֶּסַח**[91]**.**

88) (מסכת פסחים דף ל' עמוד ב'): "אמר שמואל: כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה" [בצונן – כן הוא ברי"ף] ופירשה הרי"ף בכלי חרס, וראה להלן. 89) דוקא אם נשתמש בהם בחמץ בצונן אבל אם נשתמש בהם בחמץ בחמין אסור להשתמש בהם במצה אפילו בצונן גזירה שמא ישתמש בהם בחמין מכיון שהם כלי חרס ואי אפשר להגעילם. אבל כלי מתכת שאפשר להגעילם מותר להשתמש בהם בצונן ולא גזרו שמא יבוא להשתמש בהם בחמין שהרי יכול הוא להגעילם. ותפס כאן הלשון "מצה בצונן", להשמיענו חידוש זה לגבי כלים שנשתמשו בהם בחמין, אבל אם לא נשתמשו בהם בחמץ אלא בצונן מותר להשתמש בהם במצה גם בחמין שהרי לא בלעו כלום (מגיד משנה). 90) (מסכת פסחים שם). 91) אפילו בצונן.

14 **כב. בִּיב שֶׁל חֶרֶס**[92] **שֶׁאוֹפִין עָלָיו חַלּוֹת חָמֵץ כָּל**
15 **הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ - אֵין אוֹפִין עָלָיו מַצָּה בַּפֶּסַח**[93]**. וְאִם**
16 **מִלְּאוּ גֶּחָלִים וְהִסִּיק מָקוֹם שֶׁהָיָה מְבַשֵּׁל**[94] **בּוֹ הֶחָמֵץ**
17 **- מֻתָּר לְבַשֵּׁל**[95] **עָלָיו מַצָּה**[96]**.**

92) (הרי"ף במסכת פסחים שם). 93) מפני שפולט טעם החמץ שבלע ומבליע במצה. ואף על פי שהוא מסיקו באש לפני האפיה אינו מתכשר בכך שהרי הבליעה היא בפנים וההיסק אינו אלא מבחוץ (רי"ף שם). 94) בנ"א: "אופה". 95) בנ"א: "לאפות". 96) כבולעו כך פולטו.

18 **כג. כְּלֵי מַתָּכוֹת וּכְלֵי אֲבָנִים**[97] **שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן חָמֵץ**
19 **בְּרוֹתְחִין בִּכְלֵי רִאשׁוֹן**[98]**, כְּגוֹן קְדֵרוֹת וְאַלְפָּסִין - נוֹתֵן**
20 **אוֹתָן לְתוֹךְ כְּלִי גָּדוֹל שֶׁל מַיִם וּמְמַלֵּא עֲלֵיהֶן מַיִם**
21 **וּמַרְתִּיחָן בְּתוֹכוֹ עַד שֶׁיִּפְלְטוּ**[99]**, וְאַחַר־כָּךְ שׁוֹטֵף**
22 **אוֹתָן בְּצוֹנֵן**[100]**, וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּמַצָּה. וְכֵן הַסַּכִּינִין**[101]
23 **- מַרְתִּיחַ אֶת הַלַּהַב וְאֶת הַנֹּצֵב בִּכְלֵי רִאשׁוֹן**[102]**,**
24 **וְאַחַר־כָּךְ מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּמַצָּה.**

97) להוציא מדעת רב האי גאון (הובא בטור או"ח סימן תכ"א) שבכלי אבנים לא מועילה הגעלה (ועיין תוספתא זבחים פרק י' הוצ' צוק"מ עמ' 495/14). 98) על האש. 99) כן כתב גם הרי"ף בפסחים שם שצריך שישהה הכלי במים עד שיפלוט כל האיסור שבו, אבל לא נהגו כן כי מי יודע לשער מתי יפלוט הכל (טור או"ח סימן תנ"ב). 100) כדי לצנן את הכלים שאם לא יעשה כן יש חשש שמא יחזור הכלי ויבלע את האיסור מהמים החמים שעליו (טור שם בשם רש"י. ועיין תוספות זבחים דף צ"ו עמוד ב' ד"ה לא).

101) (מסכת פסחים דף ל' עמוד ב') ואף על פי שתשמישם על ידי האור ואם לקחם מהגוי צריך ללבן אותם באור כמו שכתב רבינו בפרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה ג' שכבולעו על ידי האש כך פולטו על ידי האש – כאן בחמץ שכשבלעו היה החמץ היתר, הקילו להתיר בהגעלה (מגיד משנה). 102) שעמד על האש ומימיו רותחים. ויש אומרים שאפילו אם הסירו אותו מן האש אפשר להגעיל בתוכו כל זמן שמימיו מעלים רתיחות (טור סימן תנ"א).

25 **כד. כְּלֵי מַתָּכוֹת וַאֲבָנִים וּכְלֵי עֵצִים שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן**
26 **חָמֵץ בִּכְלֵי שֵׁנִי**[103]**, כְּגוֹן קְעָרוֹת וְכוֹסוֹת - נוֹתֵן אוֹתָן**
27 **לְתוֹךְ כְּלִי גָּדוֹל, וְנוֹתֵן עֲלֵיהֶן מַיִם רוֹתְחִין**[104]**, וּמַנִּיחָן**
28 **בְּתוֹכוֹ עַד שֶׁיִּפְלְטוּ, וְאַחַר־כָּךְ שׁוֹטְפָן**[105] **וּמִשְׁתַּמֵּשׁ**
29 **בָּהֶן בְּמַצָּה.**

103) ששפכו בהם החמץ מכלי ראשון. 104) מכלי ראשון, כבולעו כך פולטו וראה מה שכתבנו לעיל בהערה 100. 105) במים צוננים (כמו שנזכר למעלה בהלכה כ"ג).

30 **כה. כָּל כְּלֵי־חֶרֶשׁ שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן חָמֵץ בְּחַמִּין - בֵּין**
31 **כְּלִי רִאשׁוֹן, כְּגוֹן קְדֵרוֹת; בֵּין כְּלִי שֵׁנִי, כְּגוֹן**
32 **קְעָרוֹת**[106]**; בֵּין שֶׁהָיוּ מְשׁוּחִין וְשׁוּעִין בְּאָבָר, שֶׁעוֹשִׂין**

אוֹתָן כְּעֵין זְכוּכִית[107]; בֵּין שֶׁהָיוּ חֶרֶס כְּמָה שֶׁהֵן - אֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן בְּמַצָּה[108], אֶלָּא מַנִּיחָן לְאַחַר הַפֶּסַח[109] וּמְבַשֵּׁל בָּהֶן.

106) ששופכים בהם מכלי ראשון. 107) (מסכת פסחים דף ל' עמוד ב'). 108) לפי שהתורה העידה שכלי חרס שבלעו איסור אינם פולטים אותו לעולם (מסכת פסחים שם). ולענין ליבון באש, ראה למעלה הלכה כ"ב. 109) כשמואל (מסכת פסחים דף ל' עמוד א') ולא כרב שאמר שישברו (שם).

כו. כְּלִי רִאשׁוֹן שֶׁרָצָה לְהַרְתִּיחוֹ, וְלֹא מָצָא כְּלִי גָּדוֹל מִמֶּנּוּ כְּדֵי לְהַרְתִּיחוֹ בְּתוֹכוֹ - הֲרֵי זֶה מַקִּיף לוֹ שָׂפָה שֶׁל טִיט עַל שְׂפָתוֹ מִבַּחוּץ, וּמְמַלְּאֵהוּ מַיִם עַד שֶׁיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל שְׂפָתוֹ, וּמַרְתִּיחַ הַמַּיִם בְּתוֹכוֹ, וְדַיּוֹ[110], וְאַחַר־כָּךְ שׁוֹטֵף אוֹתוֹ[111] וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּמַצָּה.

110) (מסכת עבודה זרה דף ע"ו עמוד א'). כבולעו כך פולטו, כשם שבלע על ידי התזת ניצוצות על שפתו כן פולטו (שם). 111) בצונן (כנ"ל הלכה כ"ג).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבארו בו דיני חיוב אכילת המצה מן התורה, ואיכות האכילה, ומאי זה דבר היא, ואיכות לישתה, והמחייבין באכילתה. ומה שאסרו חכמים בשבילה, רוצה לומר לאכול בערב הפסח, וכן מה שאסרו לאכול אחריה.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לֶאֱכֹל מַצָּה בְּלֵיל חֲמִשָּׁה־עָשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת"; בְּכָל מָקוֹם[2] וּבְכָל זְמַן[3]. וְלֹא תָּלָה אֲכִילָה זוֹ בְּקָרְבַּן הַפֶּסַח[4], אֶלָּא זוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּמִצְוָתָהּ כָּל הַלַּיְלָה[5]. אֲבָל בִּשְׁאָר הָרֶגֶל - אֲכִילַת מַצָּה רְשׁוּת: רָצָה, אוֹכֵל מַצָּה; רָצָה, אוֹכֵל אֹרֶז אוֹ דֹּחַן אוֹ קְלָיוֹת אוֹ פֵּרוֹת. אֲבָל בְּלֵיל חֲמִשָּׁה־עָשָׂר בִּלְבַד - חוֹבָה. וּמִשֶּׁאָכַל כַּזַּיִת, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ.

2) הן בא"י והן בחו"ל. שכל מצוה שהיא חובת הגוף, נוהגת בין בא"י ובין בחוצה לארץ (קידושין לז:). 3) בין בזמן שבית המקדש קיים, ובין בזמן שאין בית המקדש קיים. 4) אע"פ שכתוב: "על מצות ומרורים יאכלוהו", כלומר יאכלו את הפסח, הרי שהם תלויים זה בזה - ריבה הכתוב פסוק מיוחד: "בערב תאכלו מצות", לומר לך שאף־על־פי שאין קרבן פסח - מצוה לאכול מצה (פסחים קכ.). 5) מכיון שלא כתב כאן שחכמים גזרו שלא לאכול אלא עד חצות (כמו שכתב בסוף פ"ח מהל' קרבן פסח, לגבי אכילת הפסח) נראה שלא גזרו אלא בפסח שמא יאכלנו אחר עלות השחר ויתחייב בכרת, אבל במצה שאין בה כרת - לא גזרו ('רבינו מנוח'). ובמצות קריאת־שמע שיש בה מלכות שמים, גזרו בה יותר (ועיין ספר 'זמנים' עמוד מא).

ב. בָּלַע מַצָּה - יָצָא[6]; בָּלַע מָרוֹר - לֹא יָצָא[7]. בָּלַע מַצָּה וּמָרוֹר כְּאֶחָד - יְדֵי מַצָּה יָצָא, יְדֵי מָרוֹר לֹא יָצָא, שֶׁהַמָּרוֹר כִּטְפֵלָה לַמַּצָּה[8]. כְּרָכָן בְּסִיב[9] וְכַיּוֹצֵא בוֹ וּבְלָעָן - אַף יְדֵי מַצָּה לֹא יָצָא[10].

6) מפני שנגעה בפיו, הרי היא אכילה. 7) מפני שאנו צריכין שיטעום טעם מרור בפיו שהוא זכר ל"וימררו את חייהם", ובבליעה אינו טועם טעם מרירות (פסחים קטו:). ובנוסח אחר: "בלע מרור - יצא" (דפוסי רומא, שונצינו וויניציאה וכת"י תימן, וכ"ה בלחם־משנה וב'רבינו מנוח') וכגירסת רש"י בפסחים שם, ופירש בזה: "שאי־אפשר שלא טעם בו טעם מרור". 8) ולפיכך אינו מפסיק בין מצה לפיו, ויצא ידי מצה (מגיד־משנה, ועיין ראב"ד). 9) מיני חוטים שצומחים באילן. 10) שכיון שהסיב אינו מין מאכל, הרי הוא חוצץ. וכן כתב רבינו בפ"ג מהל' אבות הטומאות ה"ה: "הכורך כזית מבשר נבלת העוף הטהור בחזרת וכיוצא בה ובלעו אע"פ שלא נגע בגרונו, הרי זה טמא. כרכו בסיב ובלעו, הרי זה טהור" ועיין שם בכסף־משנה ('מעשה רוקח').

ג. אָכַל מַצָּה[11] בְּלֹא כַוָּנָה, כְּגוֹן שֶׁאֲנָסוּהוּ עַכּוּ"ם אוֹ לִסְטִין לֶאֱכֹל - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[12]; אָכַל כַּזַּיִת מַצָּה, וְהוּא נִכְפֶּה בְּעֵת שְׁטוּתוֹ[13], וְאַחַר־כָּךְ נִתְרַפֵּא - חַיָּב לֶאֱכֹל אַחַר שֶׁנִּתְרַפֵּא; לְפִי שֶׁאוֹתָהּ אֲכִילָה הָיְתָה בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה פָּטוּר מִכָּל הַמִּצְוֹת.

11) ראש השנה כט, א. 12) שמצוות אין צריכות כוונה (וראה בפ"ב מהל' שופר ה"ד). וכתב ה'מגיד משנה' שדווקא כשידע שזוהי מצה והיום פסח, אבל אם חשב שאין זו מצה כלל או שאין היום פסח - לא יצא. 13) חולה במחלת הנפילה, בעת שהוא נופל.

ד. אֵין אָדָם[14] יוֹצֵא יְדֵי חוֹבַת אֲכִילַת מַצָּה, אֶלָּא־אִם־כֵּן אֲכָלָהּ מֵאֶחָד מֵחֲמֵשֶׁת הַמִּינִין[15]; שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ, שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת" - דְּבָרִים הַבָּאִים לִידֵי חִמּוּץ, אִם אֲכָלָן מַצָּה, יָצָא בָּהֶן יְדֵי חוֹבָתוֹ; אֲבָל שְׁאָר דְּבָרִים, כְּגוֹן אֹרֶז וְדֹחַן וְקִטְנִיּוֹת - אֵין יוֹצֵא בָהֶן יְדֵי מַצָּה, לְפִי שֶׁאֵין בָּהֶם חָמֵץ[16].

14) משנה וגמרא, פסחים לה, א. 15) חיטה ושעורה, כוסמין, שיבולת שועל ושיפון. 16) וכשמתנפחות באות לידי סרחון וקלקול ולא לידי חימוץ.

ה. הָעוֹשֶׂה[17] עִסָּה מִן הַחִטִּים וּמִן הָאֹרֶז - אִם יֵשׁ בָּהּ טַעַם דָּגָן[18], יוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ. עִסַּת הַכְּלָבִים[19] - בִּזְמַן שֶׁהָרוֹעִים אוֹכְלִין מִמֶּנָּה[20], יוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ[21]; אֵין הָרוֹעִים אוֹכְלִין מִמֶּנָּה[22], אֵינוֹ יוֹצֵא בָהּ, שֶׁאֵין זוֹ מְשֻׁמֶּרֶת לְשֵׁם מַצָּה. מַצָּה שֶׁלָּשָׁהּ בְּמֵי־פֵרוֹת[23] - יוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּפֶּסַח[24]. אֲבָל אֵין לָשִׁין אוֹתָהּ בְּיַיִן אוֹ בְּשֶׁמֶן אוֹ[25] חָלָב[26], מִשּׁוּם "לֶחֶם עֹנִי", כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[27]. וְאִם לָשׁ וְאָכַל - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. אֵין יוֹצְאִין, לֹא בְּפַת מוּרְסָן[28] וְלֹא בְּפַת סַבִּין; אֲבָל לָשׁ הוּא אֶת הַקֶּמַח בְּסַבִּין שֶׁלּוֹ

וּבְמוּרְסָנוֹ, וְעוֹשֵׂהוּ פַּת, וְיוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ[29]. וְכֵן פַּת־סֹלֶת נְקִיָּה בְּיוֹתֵר - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת וְיוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּפֶּסַח, וְאֵין אוֹמְרִים בָּהּ אֵין זֶה "לֶחֶם עֹנִי".

17) חלה פ"ג מ"ז. 18) ואפילו אין בעיסה שיעור חיטים שיהא כזית בכדי אכילת פרס, יוצא בה כשאוכל כזית מן העיסה, כיון שהאורז מחובר עם החיטים, טבעו להיות נגרר אחר החיטים, וכשמתחמצים החיטים מתחמץ גם האורז (הרמב"ן והרא"ש). ודוקא בחיטים ואורז, אבל חיטים ודוחן וכיוצא בו או שאר מיני דגן עם אורז, אינו יוצא בה ידי חובתו אלא־אם־כן יש בדגן כזית בכדי אכילת פרס. ודעת הראב"ד שגם בחיטים ואורז דוקא כשיש כזית בכדי אכילת פרס. 19) חלה פ"א מ"ח. והיינו שעשה עיסה בשביל אכילת הכלבים. 20) שכיוון להאכיל ממנה גם לרועים הישראליים. 21) שהרי נשתמרה לשם מצה. 22) אפילו היתה פת נקיה. 23) ראה ב'כסף משנה' (למעלה פ"ה ה"א) שישנה נוסחא ישנה כאן, שלפיה אינו יוצא ידי חובתו גם אם לשה במי פירות. 24) שלחם עוני הוא. וכתב ה'מגיד משנה' שצריך שיוסיף קצת מים, שאם לא כן אינו בא לידי חימוץ, וכל מצה שאינה באה לידי חימוץ - אינו יוצא בה. 25) כ"ה בדפוס רומי. 26) ראה בפ"ט ממאכלות אסורות הכ"ב "שאין לשין העיסה בחלב, ואם לש - כל הפת אסורה, שמא יאכל בה בשר. ואם שינה בצורת הפת עד שתהיה ניכרת עדי שלא יאכל בה בשר, הרי זה מותר". וגם כאן מדובר ששינה בצורת המצות, שאם לא כן אסורה באכילה מטעם הנ"ל. וראה למעלה פ"ה ה"ב. 27) למעלה פ"ה ה"כ. 28) כ"ה בחלה פ"ב מ"ו, שסובין ומורסן אינם בכלל חיוב בחלה, והוא־הדין לענין מצה. 29) ודוקא אם לא הפרישן, אבל אם הפרישן ממנה וחזר ועירבן לתוך הקמח ולשן ביחד, אין מצטרפין לשיעור כזית (חלה, שם).

ו. אֶחָד מַצָּה שֶׁנֶּאֱפֵית בְּתַנּוּר אוֹ בְּאַלְפָּס[30] - בֵּין שֶׁהִדְבִּיק הַבָּצֵק בָּאַלְפָּס וְאַחַר־כָּךְ הִרְתִּיחַ, בֵּין שֶׁהִרְתִּיחַ וְאַחַר־כָּךְ הִדְבִּיק, אֲפִלּוּ אֲפָאָהּ בַּקַּרְקַע[31] - הֲרֵי זֶה יוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְכֵן אִם לֹא נֶאֱפֵית אֲפָיָה גְּמוּרָה, יוֹצְאִין בָּהּ; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיוּ חוּטִין שֶׁל בָּצֵק נִמְשָׁכִין מִמֶּנָּה בְּעֵת שֶׁפּוֹרְסָהּ[32]. וְיוֹצְאִין בְּרָקִיק הַשָּׁרוּי[33]; וְהוּא, שֶׁלֹּא נִמּוֹחַ. אֲבָל מַצָּה שֶׁבִּשְׁלָהּ - אֵינוֹ יוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּאֲכִילָתָהּ, שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהּ טַעַם פַּת[34].

30) קערה שמסיקין מתחתיה, ונותנים המצה בתוכה. 31) שעושין גומא בתוך הכירה, ושמים מים וקמח ואופין בה. 32) ששובורה. 33) היינו מצה שרויה, שעדיין יש בה טעם מצה (פסחים מא.). 34) כרבי יוסי לגבי רבי מאיר (שם).

ז. אֵין אָדָם[35] יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּאֲכִילַת מַצָּה שֶׁהִיא אֲסוּרָה לוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָכַל טֶבֶל[36] אוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן[37] שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, אוֹ שֶׁגְּזָלָהּ[38]. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו בִּרְכַּת הַמָּזוֹן - יוֹצֵא בוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ; וְכֹל שֶׁאֵין מְבָרְכִין עָלָיו בִּרְכַּת הַמָּזוֹן[39] - אֵין יוֹצֵא בוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ.

35) משנה, פסחים לה, א. 36) תבואת הארץ שלא הורמו ממנה תרומות ומעשרות. 37) שנותנים חלק אחד מעשרה מהתבואה ללויים, ועדיין אסורה לאכול גם ללויים עד שיפרישו הלויים מעשר מן המעשר הזה לכהנים. 38) 'ירושלמי' שבת פי"ג ה"ג. וכן הוא על־פי תלמוד בבלי (פסחים לח.) שאינו יוצא אלא במצה שהיא שלו, ודבר זה נלמד בגזירה־שוה "לחם - לחם" מחלה, שכתוב בה: "עריסותיכם" - שלכם. ואע"פ שכלל בידינו שגזל ואכל - קנאו ב"שינוי", כמו שאמרו (כתובות ל:): "לעסיה קנייה", אפשר שהמדובר שתחב לו מישהו בבית הבליעה ('מעשה רוקח' בהקדמה בשם תלמיד הרשב"א. וראה בספר "זמנים" עמוד מא). 39) למעלה פ"א מהל' ברכות הי"א. וכן נראה ב'ירושלמי' שם) שדין הברכה ודין מצה תלויים זה בזה.

ח. הַכֹּהֲנִים[40] יוֹצְאִין בַּחַלָּה[41] וּבַתְּרוּמָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא מַצָּה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְכָל אָדָם[42]. וְכֵן[43] יוֹצְאִין בְּמַצָּה שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[44] בִּירוּשָׁלַיִם; אֲבָל[45] אֵין יוֹצְאִין בְּמַצָּה שֶׁל בִּכּוּרִים, אֲפִלּוּ בִּירוּשָׁלַיִם, מִפְּנֵי שֶׁהַבִּכּוּרִים אֵין לָהֶם הֶתֵּר בְּכָל הַמּוֹשָׁבוֹת, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּפָּדֶה וְיֵאָכֵל בְּכָל מָקוֹם[46]; וְכָתוּב: "בְּכֹל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת" - מַצָּה הָרְאוּיָה לְהֵאָכֵל בְּכָל הַמּוֹשָׁבוֹת, הוּא שֶׁיּוֹצְאִין בָּהּ יְדֵי חוֹבָה.

40) משנה, פסחים לה, א. 41) חלק שמפרישין לכהנים מן הבצק, ונאכלת לכהנים כתרומה. 42) שהרי זר האוכלה חייב מיתה בידי שמים. 43) פסחים לו, א. 44) אף־על־פי שאסור לאכלו אלא בירושלים. 45) שם לו, ב. 46) גמרא, שם.

ט. חַלּוֹת תּוֹדָה[47] וּרְקִיקֵי נָזִיר שֶׁעָשׂוּ אוֹתָן לְעַצְמָן, אֵין יוֹצְאִין בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת" - מַצָּה הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת לְעִנְיַן מַצָּה בִּלְבַד, הוּא שֶׁיּוֹצְאִין בָּהּ; אֲבָל זוֹ מִשְׁתַּמֶּרֶת לְעִנְיַן הַזָּבַח[48]. וְאִם[49] עֲשָׂאָן לִמְכֹּר בַּשּׁוּק - הֲרֵי זֶה יוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ, שֶׁהָעוֹשֶׂה לִמְכֹּר בַּשּׁוּק, דַּעְתּוֹ, שֶׁאִם לֹא יִמְכְּרוּ יֹאכַל אוֹתָן, וְנִמְצָא, בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּתָן שְׁמָרָן לְשֵׁם מַצָּה.

47) משנה, שם. 48) שם לח, ב. כרבא ותניא כוותיה. 49) משנה, שם.

י. הַכֹּל חַיָּבִין בַּאֲכִילַת מַצָּה, אֲפִלּוּ נָשִׁים[50] וַעֲבָדִים[51]. קָטָן[52] שֶׁיָּכוֹל לֶאֱכֹל פַּת - מְחַנְּכִין אוֹתוֹ[53] בְּמִצְוֹת וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ כַּזַּיִת מַצָּה. חוֹלֶה אוֹ זָקֵן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל - שׁוֹרִין לוֹ רָקִיק בְּמַיִם וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ; וְהוּא, שֶׁלֹּא נִמּוֹחַ[54].

50) פסחים מג, ב. ואף שכל מצוה שתלויה בזמן ידוע, נשים פטורות ממנה - כיון שמוזהרות באיסור חמץ, נצטוו גם על 'עשה' של אכילת מצה (פסחים, שם). 51) גויים שנימולו וטבלו לשם עבדות, חייבים במצוות כנשים. 52) נלמד

ממה שאמרו (סוכה מב:) בענין חינוך הקטן במצוות. 53) אבל אינו בכלל "הכל חייבין" שלמעלה, כמו שכתב הרמב"ן שעל הקטן עצמו לא הטילו חיובים, ורק על אביו לחנכו (כסף־משנה). 54) ראה למעלה ה"ו.

יא. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁאֵין מַפְטִירִין[55] אַחַר מַצָּה[56] כְּלוּם, וַאֲפִלּוּ קְלִיּוֹת וֶאֱגוּזִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; אֶלָּא אַף־עַל־פִּי שֶׁאָכַל מַצָּה, וְאָכַל אַחֲרֶיהָ מַאֲכָלוֹת אֲחֵרוֹת וּפֵרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - חוֹזֵר וְאוֹכֵל כַּזַּיִת מַצָּה בָּאַחֲרוֹנָה וּפוֹסֵק.

55) אין מסיימין את הסעודה בדבר אחר, כדי שישאר טעם מצה בפיו. 56) כרב יהודה אמר שמואל, שהשווה מצה לפסח שאין מפטירין אחריו כלום (פסחים קיט:).

יב. אָסְרוּ חֲכָמִים לֶאֱכֹל מַצָּה בְּעֶרֶב הַפֶּסַח, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הֶכֵּר לַאֲכִילָתָהּ בָּעֶרֶב. וּמִי שֶׁאָכַל מַצָּה בְּעֶרֶב הַפֶּסַח, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ[57]. וְכֵן אָסוּר לֶאֱכֹל[58] עֶרֶב הַפֶּסַח מִקֹּדֶם הַמִּנְחָה[59] כְּמִעַט, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לַאֲכִילַת מַצָּה בְּתֵאָוָה. אֲבָל אוֹכֵל הוּא מְעַט פֵּרוֹת אוֹ יְרָקוֹת[60], וְלֹא יְמַלֵּא כְּרֵסוֹ מֵהֶן[61]. וַחֲכָמִים[62] הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַרְעִיבִין עַצְמָן עֶרֶב הַפֶּסַח, כְּדֵי לֶאֱכֹל מַצָּה בְּתֵאָוָה, וְיִהְיוּ מִצּוֹת חֲבִיבוֹת עָלָיו. אֲבָל בִּשְׂאָר עַרְבֵי שַׁבָּתוֹת אוֹ עַרְבֵי יָמִים טוֹבִים - אוֹכֵל וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁתֶּחֱשַׁךְ[63].

57) היינו שמזהירים אותו שלא יאכל, והוא אינו שומע ואוכל, ומכים אותו וחוזר ואוכל וכו' מכים אותו כל זמן שעובר על דברי חכמים ואוכל, אפילו אם במשך הזמן תצא נפשו. ובנוסחאות אחרות, אין המלים הללו "עד שתצא נפשו" ('מעשה רוקח' ו'רבינו מנוח'). 58) זה לשון רבינו בפירוש המשנה, בתחילת פרק ערבי פסחים (פסחים פ"י): "אינו אכילת לחם [חמץ] לבדו כי אין ברשותו לאכול לחם [חמץ] באותה שעה, ואסור לנו לאכול מצה יום ארבעה עשר עד שיאכלנה בשעת המצוה, אבל מנעוהו לאכול הרבה משאר המאכלים". והיינו מצה עשירה שאינו יוצא בה ידי חובתו ('תוספות' פסחים צט: ד"ה לא יאכל) או מצה מבושלת, שאף בה אינו יוצא ידי חובה (למעלה ה"ו) ולא הותר לאכול אלא פירות וירקות. 59) מנחה קטנה (מגיד־משנה, וכן כתב רבינו בפירוש המשנה בפ"י דפסחים). 60) פסחים קז, ב: "מטביל הוא במיני תרגימא (=פירות - רש"י), רבי יצחק מטביל בירק". 61) [בגמרא (ברכות לה:) מפורש שמעט יין אסור שהוא סועד הלב (ועיי"ש ב'תוספות'). ומכיון שלא הזכיר זאת רבינו, נראה שסובר שבין מעט ובין הרבה מותר לשתות, כמו שכתב ה'טור' (או"ח סי' תעא). וגירסא אחרת היתה לרבינו בגמרא ברכות שם. וראה בספרי "זמנים" עמוד לג]. 62) פסחים קח, א. 63) שם צט, ב.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבאר בו חיוב סיפור הנסים שנעשו לאבותינו, מן התורה, וחיוב הארבעה כוסות, וחיוב החרוסת מדבריהם, וחיוב אכילת המרור, שהוא בזמן הזה מדברי סופרים.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה לְסַפֵּר[2] בְּנִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם בְּלֵיל חֲמִשָּׁה־עָשָׂר בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם", כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת"[3]. וּמִנַּיִן שֶׁבְּלֵיל חֲמִשָּׁה־עָשָׂר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה" - בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים לְפָנֶיךָ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹ בֵּן, אֲפִלּוּ חֲכָמִים גְּדוֹלִים - חַיָּבִים לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם. וְכָל הַמַּאֲרִיךְ בַּדְּבָרִים שֶׁאֵרְעוּ וְשֶׁהָיוּ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[4].

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים... שנאמר זכור את היום הזה... כמו שנאמר זכור את יום השבת".

וצריך להבין מה עניינו של הפסוק המדבר בשבת לכאן? יש שתירצו על פי מה שכתב ב'ספר המצוות' בדבר החיוב לספר ביציאת מצרים, וציטט את הפסוק "והגדת לבנך ביום ההוא כו'" שעליו דורשת הגמרא ש"אם אין לו בן חייב גם בינו לבין עצמו" כמו זכירת השבת שחייב עליה בינו לבין עצמו.

אלא שאי אפשר לתרץ כך ברמב"ם כי ב'יד החזקה' חזר בו ממה שכתב ב'ספר המצוות' והביא הפסוק "זכור את היום הזה" וא"כ אין כלל מקום לחשוב שחיוב זה הוא רק בזמן שיש לו בן.

והביאור בזה: בהמשך הפסוק "זכור את היום הזה כו'" בא החיוב "ולא יאכל חמץ כו'"... "שבעת ימים תאכל מצות כו'" משא"כ בפסוק "זכור את יום השבת לקדשו" עניין הזכירה הוא בפני עצמו - זכירה בדברים, שלא כמו בפסוק "זכור את היום הזה" שבהמשך לו ובוא"ו החיבור בא הציווי ולא יאכל חמץ ולכן אי אפשר לפרשו כציווי בפני עצמו - "זכירה בדברים", לכן הוצרך להביא הפסוק "זכור את יום השבת לקדשו" כי בו הזכירה בדברים הוא עניין בפ"ע. ומכאן ראיה גם על הזכירה שבפסח שהיא זכירה בדברים, היינו לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים כו'".

(על פי יין מלכות ספר זמנים סימן כה)

2) שבכל יום ולילה מצוה **להזכיר יציאת מצרים** (פ"א מהל' קריאת שמע ה"ג) ואילו בליל פסח המצוה **לספר בפרטות** הנסים והנפלאות שנעשו אז לאבותינו. 3) [כלומר כשם ש"זכור" הנאמר בענין שבת הוא ציווי, אף־על־פי שנאמר בלשון מקור (=בזי"ן קמוצה), שהרי נאמר שם: "זכור את יום השבת לקדשו", כמו כן זכור הנאמר כאן בפסח הוא ציווי, אף־על־פי שנכתב בלשון מקור. וראה ברש"י על התורה (שמות כ, ח). וכן כתב רבינו ב'ספר המצוות' (עשה קנז): "זכור את היום הזה, רוצה לומר שהוא **צוה** לזכרו, כמו שנאמר: זכור את יום השבת". וראה ב'מגדל עוז' - "זמנים"

עמוד לז]. 4) וכן כתב רבינו ב'ספר המצוות' (שם) וז"ל: "וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם, ומה שעשו לנו המצרים מעול וחמס, ואיך לקח השם נקמתנו מהם ובהודות לו על מה שגמלנו מחסדיו - יהי' יותר טוב". ובתוספתא סוף פסחים, אמרו: "חייב אדם לעסוק בהלכות פסח כל הלילה אפילו בינו לבין בנו, אפילו לבין עצמו, אפילו בינו לבין תלמידו. מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסובין אצל ביתוס בן זונין בלוד, והיו עוסקין בהלכות פסח כל הלילה עד קרות הגבר". וכן הוא במכילתא סוף פרשת בא: "רבי אליעזר אומר, מנין אתה אומר שאם היתה חבורה של חכמים או של תלמידים שצריכים לעסוק בהלכות פסח עד חצות, לכך נאמר מה העדות", הרי שהחיוב לעסוק בהלכות פסח. וכן הוא בפסחים קטז: "ואפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח שואלין זה לזה".

1 **ב. מִצְוָה לְהוֹדִיעַ לַבָּנִים, וַאֲפִלּוּ לֹא שָׁאֲלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **"וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ"[5] - לְפִי דַעְתּוֹ שֶׁל בֵּן אָבִיו מְלַמְּדוֹ.**
3 **כֵּיצַד? אִם הָיָה קָטָן אוֹ טִפְּשׁ[6] - אוֹמֵר לוֹ: בְּנִי, כֻּלָּנוּ**
4 **הָיִינוּ עֲבָדִים, כְּמוֹ שִׁפְחָה זוֹ אוֹ כְּמוֹ עֶבֶד זֶה,**
5 **בְּמִצְרַיִם, וּבַלַּיְלָה הַזֶּה פָּדָה אוֹתָנוּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־**
6 **הוּא וַיּוֹצִיאֵנוּ לַחֵרוּת. וְאִם הָיָה הַבֵּן גָּדוֹל וְחָכָם -**
7 **מוֹדִיעוֹ מַה שֶּׁאֵרַע לָנוּ בְּמִצְרַיִם, וְנִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָנוּ**
8 **עַל־יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ - הַכֹּל לְפִי דַעְתּוֹ שֶׁל בֵּן[7].**

5) כן הוא ב'ספר המצוות' שם בשם מכילתא דרשב"י (והובא ב'מגדל עוז'): "מכלל שנאמר כי ישאלך בנך, יכול אם ישאלך אתה מגיד לו, ואם לאו אין אתה מגיד לו? תלמוד־לומר והגדת לבנך, אע"פ שלא שאלך" שלשון הגדה מורה שלא שאלוהו והוא מגיד מעצמו. 6) כנוסחת ה'ירושלמי' (פ"י דפסחים ה"ד) אבל בנוסח ההגדה שלנו: "תם". 7) משנה, פסחים קטז, א.

9 **ג. וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת שִׁנּוּי בַּלַּיְלָה הַזֶּה, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ**
10 **הַבָּנִים וְיִשְׁאֲלוּ וְיֹאמְרוּ: "מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה**
11 **מִכָּל הַלֵּילוֹת?" עַד שֶׁיָּשִׁיב לָהֶם, וְיֹאמַר לָהֶם: כָּךְ**
12 **וָכָךְ אֵרַע, כָּךְ וָכָךְ הָיָה. וְכֵיצַד מְשַׁנֶּה? מְחַלֵּק[8] לָהֶם**
13 **קְלִיּוֹת[9] וַאֲגוֹזִים[10], וְעוֹקְרִים הַשֻּׁלְחָן מִלְּפָנֵיהֶם[11] קֹדֶם**
14 **שֶׁיֹּאכְלוּ, וְחוֹטְפִין מַצָּה זֶה מִיַּד זֶה[12], וְכֵיוֹצֵא**
15 **בְּדָבָרִים הָאֵלּוּ. אֵין לוֹ בֵּן[13] - אִשְׁתּוֹ שׁוֹאֲלָתוֹ. אֵין**
16 **לוֹ אִשָּׁה - שׁוֹאֲלִין זֶה אֶת זֶה: "מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה**
17 **הַזֶּה", וַאֲפִלּוּ הָיוּ כֻּלָּן חֲכָמִים. הָיָה לְבַדּוֹ - שׁוֹאֵל**
18 **לְעַצְמוֹ: "מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה".**

8) פסחים קט, א. 9) שבלי חטים קלויים. 10) וזהו השינוי, שתמיד מחלקים להם כן לאחרי הסעודה. 11) מסירין את השולחן מהמקום (פסחים קטו:). 12) פסחים קט, א: "חוטפין מצה בלילי פסחים". והראב"ד פירש שממהרין לאכול. 13) פסחים קטז, א.

19 **ד. וְצָרִיךְ[14] לְהַתְחִיל בִּגְנוּת וּלְסַיֵּם בְּשֶׁבַח. כֵּיצַד?**
20 **מַתְחִיל וּמְסַפֵּר, שֶׁבַּתְּחִלָּה[15] הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ[16], בִּימֵי**
21 **תֶּרַח וּמִלְּפָנָיו, כּוֹפְרִים וְטוֹעִין אַחַר הַהֶבֶל וְרוֹדְפִין**
22 **אַחַר עֲבוֹדַת אֱלִילִים; וּמְסַיֵּם בְּדַת הָאֱמֶת, שֶׁקֵּרְבָנוּ**
23 **הַמָּקוֹם לוֹ, וְהִבְדִּילָנוּ מֵהָאֻמּוֹת, וְקֵרְבָנוּ לְיִחוּדוֹ. וְכֵן**
24 **מַתְחִיל[17] וּמוֹדִיעַ, שֶׁעֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם**
25 **וְכָל הָרָעָה שֶׁגָּמְלָנוּ, וּמְסַיֵּם בְּנִסִּים וְבַנִּפְלָאוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ**
26 **לָנוּ וּבְחֵרוּתֵנוּ. וְהוּא - שֶׁיִּדְרֹשׁ מֵ"אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי"[18]**
27 **עַד שֶׁיִּגְמֹר כָּל הַפָּרָשָׁה[19]. וְכָל הַמּוֹסִיף וּמַאֲרִיךְ**
28 **בִּדְרַשׁ פָּרָשָׁה זוֹ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.**

14) פסחים קטז, א במשנה). 15) כרב (פסחים שם). 16) לפני מתן־תורה הי' היחס נמשך גם למעלה מאברהם ונקראו "אבות", אבל לאחרי מתן־תורה "אין קורין אבות אלא לשלשה" (ברכות טז:). 17) כשמואל שם. וכן כתב רבינו חננאל: "והאידנא עבדינן כתרווייהו" (ועכשיו אנו עושים כשניהם = כרב וכשמואל). 18) פסחים, שם. 19) ראה ב'ספרי' פרשת כי־תבוא.

29 **ה. כָּל מִי שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בְּלֵיל**
30 **חֲמִשָּׁה־עָשָׂר - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[20], וְאֵלּוּ הֵן: פֶּסַח,**
31 **מַצָּה וּמָרוֹר[21]. פֶּסַח - עַל שׁוּם שֶׁפָּסַח הַמָּקוֹם עַל**
32 **בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח**
33 **הוּא לַה' וְגוֹ'". מָרוֹר[22] - עַל שׁוּם שֶׁמֵּרְרוּ הַמִּצְרִיִּים**
34 **אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. מַצָּה - עַל שׁוּם שֶׁנִּגְאֲלוּ.**
35 **וּדְבָרִים הָאֵלּוּ כֻּלָּן נִקְרָאִין הַגָּדָה[23].**

20) חובת מצות סיפור יציאת מצרים. 21) שהרי נאמר (שמות יב, כז): "ואמרתם זבח פסח" - שהמצוה היא לומר ולספר על ענין הפסח (פסחים קטז:) והושוו מצה ומרור לפסח ('תוספות' שם קטז. ד"ה ואמרתם). 22) שינה מסדר המשנה, וכתב: פסח מרור ומצה. וכן כתב להלן (פ"ח ה"ד, עיין שם). 23) על שם הכתוב: "והגדת".

36 **ו. בְּכָל דּוֹר וָדוֹר[24] חַיָּב אָדָם לְהַרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ**
37 **כְּאִלּוּ הוּא בְּעַצְמוֹ יָצָא עַתָּה מִשִּׁעְבּוּד מִצְרַיִם,**
38 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם וְגוֹ'[25]". וְעַל דָּבָר זֶה**
39 **צִוָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בַּתּוֹרָה: "וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד**
40 **הָיִיתָ", כְּלוֹמַר - כְּאִלּוּ אַתָּה בְּעַצְמְךָ הָיִיתָ עֶבֶד**
41 **וְיָצָאתָ לַחֵרוּת וְנִפְדֵּיתָ.**

24) משנה, פסחים קטז, ב. 25) כן הוא בגמרא שם: "וצריך שיאמר: ואותנו הוציא משם". ובמשנה שם למדו כאן מהפסוק: "בעבור זה עשה ה' לי". וכן הוא בנוסח ההגדות שלנו.

42 **ז. לְפִיכָךְ[26] כְּשֶׁסּוֹעֵד[27] אָדָם בַּלַּיְלָה הַזֶּה, צָרִיךְ לֶאֱכֹל**
43 **וְלִשְׁתּוֹת וְהוּא מֵסֵב דֶּרֶךְ חֵרוּת. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד -**
44 **בֵּין אֲנָשִׁים, בֵּין נָשִׁים[28] - חַיָּב לִשְׁתּוֹת בַּלַּיְלָה הַזֶּה**
45 **אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת שֶׁל יַיִן, אֵין פּוֹחֲתִין[29] לוֹ[30] מֵהֶם.**
46 **וַאֲפִלּוּ עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה - לֹא יִפְחָתוּ לוֹ[31]**
47 **מֵאַרְבָּעָה כּוֹסוֹת. שֶׁעוּר כָּל כּוֹס מֵהֶן - רְבִיעִית.**

26) מכיון שרואה את עצמו כנגאל ומשוחרר, על כן יסעד

בהסיבה כדרך בני חורין. 27) להלן ה"ח כתב רבינו: "שצריכים הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה כוסות... ושאר אכילתו ושתייתו - אם היסב הרי זה משובח". 28) אע"פ שפטורות מכל מצוות־עשה שהזמן גרמא - חייבות בארבעה כוסות, שאף הן היו באותו הנס של יציאת מצרים (פסחים קח:). וסמכו אותם חכמים (בראשית רבה פרשה סח) על ארבע לשונות של גאולה שנאמרו בפרשת וארא: "והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי". 29) נראה שרק לפחות אסור, אבל להוסיף מותר, כמו שכתבו הגאונים בענין עשרה פסוקים של מלכיות בראש השנה (אוצה"ג לר"ה חה"ת לב. ועיין או"ח סי' תעב ס"ז בהגהה). וכן כתב להלן ספ"ח ה"י) שמותר לשתות כוס חמישי. 30) בדפוס רומי, ליתא. 31) הגבאים.

1 **ח. אֲפִלּוּ עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל[32] לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיָּסֵב. אִשָּׁה**
2 **אֵינָהּ צְרִיכָה הֲסִבָּה[33]. וְאִם אִשָּׁה חֲשׁוּבָה הִיא -**
3 **צְרִיכָה הֲסִבָּה. וּבֵן אֵצֶל אָבִיו[34], וְהַשַּׁמָּשׁ בִּפְנֵי רַבּוֹ -**
4 **צְרִיכִין הֲסִבָּה. אֲבָל תַּלְמִיד בִּפְנֵי רַבּוֹ, אֵינוֹ מֵסֵב[35],**
5 **אֶלָּא־אִם־כֵּן נָתַן לוֹ רַבּוֹ רְשׁוּת. וַהֲסִבַּת יָמִין אֵינָהּ**
6 **הֲסִבָּה[36], וְכֵן הַמֵּסֵב[37] עַל עָרְפּוֹ אוֹ עַל פָּנָיו[38] - אֵין**
7 **זוֹ הֲסִבָּה. וְאֵימָתַי צְרִיכִין הֲסִבָּה? בִּשְׁעַת אֲכִילַת**
8 **כַּזַּיִת מַצָּה וּבִשְׁתִּיַּת אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת הָאֵלּוּ[39]; וּשְׁאָר**
9 **אֲכִילָתוֹ וּשְׁתִיָּתוֹ - אִם הֵסֵב, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח; וְאִם**
10 **לָאו, אֵינוֹ צָרִיךְ.**

32) פסחים צט, ב. 33) שסתם אשה, אין דרכה להסב בשום פעם. 34) פסחים קח, א. ואף שהבן חייב בכבודו ומוראו, בכל זאת צריך הסיבה, שמסתמא אב מוחל על כבודו לבנו. 35) שצריך לישב בפניו דרך מורא, ובהסיבה אין זו דרך מורא. 36) שאין זה דרך חירות, שהרי בימינו הוא צריך לאכול (רשב"ם שם). 37) פסחים, שם. 38) בפסחים שם אמרו: "פרקדן לא שמו הסיבה" ופירש רבינו: ש"פרקדן, היינו שוכב על פניו או ערפו" (ועיי"ש ב'תוספות' ד"ה פרקדן). 39) [לא הזכיר רבינו מה שאמרו בפסחים שם, שמרור אינו צריך הסיבה, מפני שסובר רבינו שאין דין זה מיוחד למרור דוקא (כמו שכתבו המפרשים מפני שמרור הוא זכר לעבדות) אלא שבכלל כל שאר אכילתו הוא שאינו צריך הסיבה. ואם כן לפי זה, גם במרור אם הסיב הרי זה משובח - "זמנים" עמוד מב].

11 **ט. אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת הָאֵלּוּ, צָרִיךְ לִמְזֹג[40] אוֹתָן כְּדֵי**
12 **שֶׁתִּהְיֶה שְׁתִיָּה עֲרֵבָה, הַכֹּל לְפִי הַיַּיִן וּלְפִי דַּעַת**
13 **הַשּׁוֹתֶה. וְלֹא יִפְחֹת בְּאַרְבַּעְתָּן מֵרְבִיעִית יַיִן חָי[41].**
14 **שָׁתָה אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת אֵלּוּ מִיַּיִן שֶׁאֵינוֹ מָזוּג - יָצָא יְדֵי**
15 **אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת, וְלֹא יָצָא יְדֵי חֵרוּת[42]. שָׁתָה אַרְבָּעָה**
16 **כּוֹסוֹת מְזוּגִין בְּבַת אֶחָת[43] - יְדֵי חֵרוּת יָצָא, יְדֵי**
17 **אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת לֹא יָצָא. וְאִם שָׁתָה מִכָּל כּוֹס מֵהֶן**
18 **רֻבּוֹ - יָצָא[44].**

40) שיינם היה חריף מדי, וקשה לשתייה. 41) באופן שבכל כוס וכוס יהיה רוב רביעית יין, ומוסיף בו מים עד רביעית. 42) פסחים קח, ב. כלומר, אין זו מצוה שלימה (רש"י). 43) פסחים, שם. והיינו שלא אמר הגדה ביניהן - לא יצא ידי ד' כוסות, שתיקנו דוקא על דרך הגדה. 44) פסחים, שם. ולכתחילה צריך לשתות כל הכוס.

19 **י. כָּל כּוֹס וְכוֹס מֵאַרְבָּעָה כּוֹסוֹת הַלָּלוּ, מְבָרֵךְ עָלָיו**
20 **בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ[45]. וְכוֹס רִאשׁוֹן, אוֹמֵר עָלָיו קִדּוּשׁ**
21 **הַיּוֹם. כּוֹס שֵׁנִי, קוֹרֵא עָלָיו אֶת הַהַגָּדָה[46]. כּוֹס**
22 **שְׁלִישִׁי, מְבָרֵךְ עָלָיו בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. כּוֹס רְבִיעִי, גּוֹמֵר**
23 **עָלָיו אֶת הַהַלֵּל וּמְבָרֵךְ עָלָיו בִּרְכַּת הַשִּׁיר[47]. וּבֵין**
24 **הַכּוֹסוֹת[48] הָאֵלּוּ, אִם רָצָה לִשְׁתּוֹת שׁוֹתֶה. בֵּין שְׁלִישִׁי**
25 **לִרְבִיעִי, אֵינוֹ שׁוֹתֶה[49].**

45) זה לשון רבינו אברהם בנו של הרמב"ם: "אלו הד' כוסות שתייתן חובה מדברי סופרים, וכל אחד מהן מצוה בפני עצמו, ולזה יברך על כל אחד מהם קודם שתייתו ברכה לעצמו: "בורא פרי הגפן", ואחר שתייתו אם שתאו כולו או רביעית ממנו: "על הגפן ועל פרי הגפן", וזו היא סברת אבא מארי ז"ל, והחילוק שחלק הרב בהלכות בין ברכת "בורא פרי הגפן" לבין ברכת "על הגפן", היא סברא לא יאמת אותה ההיקש, כמו שהיה אבא מארי ז"ל מעורר אותנו על זה בעת הלימוד לפניו" ('מעשה רוקח' בשם ספר כת"י קדמון). 46) בכת"י נוסף: "ומקצת ההלל עד חלמיש למעינו מים" ('מעשה רוקח'). 47) היא "ההללוך" (להלן פ"ח ה"י) כרב יהודה (פסחים קיח.). 48) משנה, פסחים קיז, ב. 49) שמא ישתכר ויישן ולא יגמור את ההלל, אבל מן הראשונים שבתוך הסעודה אינו משתכר ('הגהות מיימוניות' בשם 'ירושלמי').

26 **יא. הַחֲרֹסֶת מִצְוָה[50] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, זֵכֶר לַטִּיט,**
27 **שֶׁהָיוּ עוֹבְדִין בּוֹ בְּמִצְרַיִם[51]. וְכֵיצַד עוֹשִׂין אוֹתָהּ?**
28 **לוֹקְחִין תְּמָרִים אוֹ גְרוֹגָרוֹת אוֹ צִמּוּקִין וְכַיּוֹצֵא בָהֶן**
29 **וְדוֹרְסִין אוֹתָן, וְנוֹתְנִין לְתוֹכָן חֹמֶץ[52] וּמְתַבְּלִין אוֹתָן**
30 **בְּתַבְלִין, כְּמוֹ טִיט בְּתֶבֶן, וּמְבִיאִין אוֹתָהּ עַל הַשֻּׁלְחָן**
31 **בְּלֵילֵי הַפֶּסַח.**

50) כרבי אלעזר ברבי צדוק במשנה (פסחים קיד.) ואף־על־פי־כן אין מברכים עליה "אשר קדשנו במצותיו וכו'" מפני שהיא טפלה למרור ('טור' או"ח סי' תעה, ו'רבינו מנוח' כאן). ורבינו בפירוש המשנה כתב שלרבי אלעזר ברבי צדוק צריך לברך עליה אשר קדשנו וכו' אלא שאין הלכה כדבריו. וכאן חזר בו רבינו ממה שכתב שם (ב"ח שם, ועיין לחם־משנה כאן). 51) בחומר ובלבנים. כרבי יוחנן (פסחים קטז.) ולא כרבי לוי שאמר: זכר לתפוח שהיו יולדות בניהן תחת התפוח, שנאמר תחת התפוח עוררתיך. 52) בגמרא שם: "אמר אביי: הילכך צריך לקהוייה (= לעשותו חריף) זכר לתפוח, וצריך לסמוכיה (= לעשותו עב) זכר לטיט". ורבינו, אף־על־פי שכתב: "זכר לטיט" - הביא שנותנים לתוכה חומץ (= לעשותה חריף) משום זכר למרירות ('טור' או"ח סי' תעב). וגרס כגירסת הרי"ף: "צריך לקהוייה" ולא גרס: "זכר לתפוח" (ב"ח שם).

32 **יב. אֲכִילַת מָרוֹר אֵינָהּ מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ,**

אֶלָּא תְּלוּיָה הִיא בַּאֲכִילַת הַפֶּסַח, שֶׁמִּצְוַת עֲשֵׂה אַחַת לֶאֱכֹל בְּשַׂר הַפֶּסַח עַל מַצָּה וּמְרוֹרִים[53]; וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - לֶאֱכֹל הַמָּרוֹר לְבַדּוֹ בְּלֵיל זֶה, אֲפִלּוּ אֵין שָׁם קָרְבַּן פֶּסַח.

53) שנאמר (במדבר ט, יא): "על מצות ומרורים יאכלוהו", בזמן שיש פסח יש מרור, ובזמן שאין פסח אין מרור (פסחים קכ.).

יג. מְרוֹרִים[54] הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה הֵן הַחֲזֶרֶת[55] וְהָעֲלָשִׁין וְהַתַּמְכָא וְהַחַרְחֲבִינָא וְהַמָּרוֹר - כָּל אֶחָד מֵהֶן חֲמִשָּׁה מִינֵי יָרָק אֵלּוּ נִקְרָא מָרוֹר. וְאִם אָכַל מֵאֶחָד מֵהֶן אוֹ מֵחֲמִשְׁתָּן כַּזַּיִת - יָצָא[56], וְהוּא שֶׁיִּהוּ לַחִין[57]. וְיוֹצְאִין בַּקֶּלַח שֶׁלָּהֶן, אֲפִלּוּ יָבֵשׁ[58]. וְאִם שְׁלָקָן[59] אוֹ כְּבָשָׁן[60] אוֹ בִּשְׁלָן - אֵין יוֹצְאִין בָּהֶן[61].

54) משנה, פסחים לט, א. 55) חסא, על שם שחס הקדוש־ברוך־הוא עלינו וגאלנו (פסחים שם). ובגמרא שם אמרו שמצוה בחזרת, כלומר שהיא קודמת לשאר המינים. והרמב"ם השמיט דין זה, משום שמפרש "מצוה בחזרת" - מצוה גם בחזרת שאף־על־פי שהיא מתוקה, יוצאים בה - כיון שסופה מר ('בית יוסף' סי' תעג). 56) משנה, שם. 57) שם, לט, ב. 58) שם. 59) בישלם הרבה. 60) בחומץ או שראן במים מעת לעת. 61) שבטל טעם המרירות שלהם (שם).

יום שני א' תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבאר בו סידור עשיית מה שכבר קדם, ועניין הברכות, ומה שיש בין הזמן שהיה לנו קרבן, לזמן הזה. ומי שאין לו מה שראוי לעשות דברים אלו – כיצד יעשה.

א. סֵדֶר עֲשִׂיַּת מִצְוֹת אֵלּוּ בְּלֵיל חֲמִשָּׁה־עָשָׂר כָּךְ הוּא: בַּתְּחִלָּה מוֹזְגִין כּוֹס לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, וּמְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן", וְאוֹמֵר עָלָיו קִדּוּשׁ הַיּוֹם[2] וּזְמַן[3] וְשׁוֹתֶה[4]. וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ "עַל נְטִילַת יָדַיִם"[5] וְנוֹטֵל יָדָיו[6]. וּמְבִיאִין שֻׁלְחָן עָרוּךְ, וְעָלָיו מָרוֹר וְיָרָק אַחֵר[7], וּמַצָּה וַחֲרֹסֶת, וְגוּפוֹ שֶׁל כֶּבֶשׂ הַפֶּסַח, וּבְשַׂר חֲגִיגָה[8] שֶׁל יוֹם אַרְבָּעָה־עָשָׂר. וּבַזְּמַן הַזֶּה מְבִיאִין עַל הַשֻּׁלְחָן שְׁנֵי מִינֵי בָשָׂר[9]: אֶחָד זֵכֶר לַפֶּסַח, וְאֶחָד זֵכֶר לַחֲגִיגָה.

2) "אשר קדשנו במצותיו כו' מקדש ישראל והזמנים". 3) "שהחיינו". 4) בהסיבה. 5) שכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים (פסחים דף קט"ו עמוד א'). והרי הוא מטביל את הירק בחרוסת (כמו שכתב רבינו להלן הלכה ב'). 6) מברך תחילה ואחר כך נוטל ידיו שכל המצוות מברך עליהן עובר (לפני) לעשייתן (מסכת פסחים דף ז' עמוד ב' ועיין שם בתוס' ד"ה על). 7) (מסכת פסחים דף קי"ד עמוד ב'). 8) היו אוכלים אותה לפני קרבן הפסח כדי שתהיה אכילת קרבן הפסח על השובע. 9) כרב יוסף (מסכת פסחים דף קי"ד עמוד ב').

ב. מַתְחִיל וּמְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", וְלוֹקֵחַ יָרָק וּמְטַבֵּל[10] אוֹתוֹ בַּחֲרֹסֶת[11] וְאוֹכֵל כַּזַּיִת[12], הוּא וְכָל הַמְסֻבִּין עִמּוֹ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד אֵין אוֹכֵל פָּחוֹת מִכַּזַּיִת. וְאַחַר־כָּךְ עוֹקְרִין הַשֻּׁלְחָן[13] מִלְּפְנֵי קוֹרֵא הַהַגָּדָה[14] לְבַדּוֹ[15], וּמוֹזְגִין הַכּוֹס הַשֵּׁנִי, וְכָאן הַבֵּן שׁוֹאֵל. וְאוֹמֵר הַקּוֹרֵא[16]: "מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת - שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מַטְבִּילִין[17] אֲפִלּוּ פַּעַם אֶחָת, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְּעָמִים[18]. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חָמֵץ וּמַצָּה, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מַצָּה. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בְּשַׂר צָלִי, שָׁלוּק וּמְבֻשָּׁל, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ צָלִי[19]. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׁאָר יְרָקוֹת, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה מְרוֹרִים. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבִין בֵּין מְסֻבִּין, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלָּנוּ מְסֻבִּין"[20].

10) לעשות שינוי לתינוקות כדי שיתעוררו לשאול "מה נשתנה" (מסכת פסחים דף קט"ז עמוד א'). 11) כדעת הגאונים בתשובותיהם (אוצר הגאונים ח"א סימן שכ"ז וח"ב סימן פ"ז) שגם טבילת ירק היא בחרוסת כדי לבטל את הארס שבירקות. וראה להלן בהלכה ח' שלדעת רבינו צריך לטבול גם מצה בחרוסת וזהו ודאי לעשות זכר לטיט, כמו שכתב למעלה (פרק ז' הלכה י"א). 12) כן כתבו גם הגאונים (שם ח"ב סימן פ"ז) אבל הדבר תמוה, כיון שכל אכילה זו אינה אלא לעשות שינוי לתינוקות למה צריך דוקא כזית (הגהות מיימוניות ועיין במגיד משנה). 13) כדי שיהיה שינוי ויתמיה את התינוקות ויעוררם לשאול (מסכת פסחים דף קט"ו עמוד ב'). 14) שלא כל המסובים קראו את ההגדה אלא אחד מהם בלבד וכולם שמעו. וכן כתב רבינו אליהו מלונדריש בפירושו על ההגדה (תרביץ שנה כ"ב ספר א'). 15) בימיהם היה לכל אחד מהמסובים שלחן קטן לבדו והקורא מסיב בראש ושלחנו לפניו. 16) אותו קורא ההגדה. וכן כתב גאון (אוצר הגאונים פסחים עמוד 154): "ואומר אותו שמקדש מה נשתנה". 17) השאלות הן לפי סדר הדברים והטבילה היא לפני אכילת מצה וכן הנוסחא במשנה שבירושלמי. 18) הירק והמרור בחרוסת. 19) שקרבן פסח אינו נאכל אלא צלי. 20) כן הוא בסדר רב עמרם גאון (השלם עמוד 212) אבל במשנה (מסכת פסחים דף קט"ז עמוד א') לא הוזכרה שאלת ההסיבה מפני שבזמן המשנה היו רגילין בזה כל השנה ולא היה בזה משום שינוי.

ג. בַּזְּמַן הַזֶּה אֵינוֹ אוֹמֵר: "וְהַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ צָלִי", שֶׁאֵין לָנוּ קָרְבָּן. וּמַתְחִיל בִּגְנוּת[21] וְקוֹרֵא, עַד שֶׁגּוֹמֵר דְּרַשׁ פָּרָשַׁת "אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי" כֻּלָּהּ.

21) (למעלה פרק ז' הלכה כ').

ד. וּמַחֲזִיר הַשֻּׁלְחָן לְפָנָיו וְאוֹמֵר: "פֶּסַח זֶה[22] שֶׁאָנוּ אוֹכְלִין, עַל שֵׁם שֶׁפֶּסַח הַמָּקוֹם עַל בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַה'". וּמַגְבִּיהַּ הַמָּרוֹר[23] בְּיָדוֹ וְאוֹמֵר: "מָרוֹר זֶה שֶׁאָנוּ אוֹכְלִין, עַל שֵׁם שֶׁמָּרְרוּ הַמִּצְרִיִּים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ

בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם". וּמַגְבִּיהַּ
הַמַּצָּה בְּיָדוֹ וְאוֹמֵר: "מַצָּה זוֹ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִין, עַל שֵׁם
שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ עַד שֶׁנִּגְלָה
עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּגְאָלָם מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר:
וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם וְכוּ'". וּבַזְּמַן
הַזֶּה אוֹמֵר: "פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִין בִּזְמַן שֶׁבֵּית
הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, עַל שֵׁם שֶׁפָּסַח הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל
בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ וְכוּ'".

22) [במצה ומרור צריך להגביה כמו שכתב בסמוך ופסח אינו צריך להגביה שכן אמרו במסכת פסחים (דף קט"ז עמוד ב'): "בשר אין צריך להגביה ולא עוד אלא שנראה כאוכל קדשים בחוץ" ומפרש רבינו שבשר אין צריך להגביה אפילו בזמן שבית המקדש היה קיים והוסיפו ואמרו: "ולא עוד" כלומר שבזמן הזה יש טעם נוסף שנראה כאוכל קדשים בחוץ. והטעם שאינו צריך להגביה בשר הוא מפני שזה עתה החזירו את השלחן שעקרו מקודם ואם כן ניכר הדבר אף בלי הגבהה, אבל אחר כך כשכבר העמיד השלחן והפסיק בדברים ושוב אומר על המרור ועל המצה צריך להגביהם ולהראותם למסובים]. 23) [הקדים מרור למצה וכן כתב למעלה (פרק ז' הלכה ה') כנוסחת המשנה (כן כתב רבינו מנוח, וכ"ה בפירוש ההגדה כ"י אופסלה תרביץ שנה כ"ג ספר ב' עמ' 95, אבל במשנה שלפנינו הקדימו מצה למרור) ואילו בנוסח ההגדה שינה והקדים מצה למרור. והטעם בזה הוא משום שכל עיקר האמירה נכתבה בפסח: "ואמרתם זבח פסח" אלא שאנו לומדים מצה ומרור מפסח שגם בהם צריך אמירה (תוס' פסחים דף קט"ז עמוד א' ד"ה ואמרתם) ומכיון שמרור קשור יותר בפסח, שהרי אינו נוהג מן התורה אלא בזמן שיש פסח (למעלה פרק ז' הלכה י"ב), לכן הקדים כאן מרור למצה, אבל בנוסח ההגדה "שנהגו בה ישראל בזמן הגלות", שאין שם פסח, הקדים מצה, שהיא מן התורה, למרור, שאינו אלא מדרבנן – "זמנים" עמוד ל"ח. וכן נראה בפירוש ההגדה כ"י אופסלה שם, ועיין במרכבת המשנה].

ה. וְאוֹמֵר[24]: "לְפִיכָךְ אָנוּ חַיָּבִין לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל
לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְהַדֵּר לְרוֹמֵם לְגַדֵּל וּלְנַצֵּחַ לְמִי שֶׁעָשָׂה
לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ, וְהוֹצִיאָנוּ
מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת, מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר
גָּדוֹל, וְנֹאמַר לְפָנָיו הַלְלוּיָהּ". "הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי
ה'[25] וְגוֹ'" עַד "חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם", וְחוֹתֵם:
"בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ
וְגָאַל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, וְהִגִּיעָנוּ לַלַּיְלָה הַזֶּה
לֶאֱכֹל־בּוֹ מַצָּה וּמְרוֹרִים". וּבַזְּמַן הַזֶּה מוֹסִיף: "כֵּן
ה' אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים
אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן
עִירֶךָ וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתֶךָ[26], וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזְּבָחִים
וּמִן הַפְּסָחִים[27] שֶׁיַּגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן,
וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ.
בָּרוּךְ אַתָּה ה' גָּאַל יִשְׂרָאֵל". וּמְבָרֵךְ[28] "בּוֹרֵא פְּרִי
הַגָּפֶן" וְשׁוֹתֶה הַכּוֹס הַשֵּׁנִי.

24) (משנה במסכת פסחים דף קט"ז עמוד ב'). 25) להדגיש שאנו בני חורין – "עבדי ה' ולא עבדי פרעה". 26) לשון שמחה נופל על ההתחלה וששון היא על הגמר, שמחים בבנין וששים בעבודה (הגר"א). 27) זבחים ואחר כך פסחים שתחלה אוכל מן החגיגה ואחר כך מן הפסח (להלן הלכה ז') כדי שיאכל הפסח על השובע (פרק ח' מהלכות פסחים הלכה ג'). 28) (ראה למעלה פרק ז' הלכה י').

ו. וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ "עַל נְטִילַת יָדָיִם" וְנוֹטֵל יָדָיו
שֵׁנִית, שֶׁהֲרֵי הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ[29] בִּשְׁעַת קְרִיאַת הַהַגָּדָה.
וְלוֹקֵחַ שְׁנֵי רְקִיקִין, וְחוֹלֵק אֶחָד מֵהֶן, וּמַנִּיחַ פָּרוּס[30]
לְתוֹךְ שָׁלֵם, וּמְבָרֵךְ[31] "הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ".
וּמִפְּנֵי־מָה אֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת כִּשְׁאָר יָמִים
טוֹבִים? מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "לֶחֶם עֹנִי" - מַה דַּרְכּוֹ שֶׁל
עָנִי בִּפְרוּסָה, אַף כָּאן בִּפְרוּסָה. וְאַחַר־כָּךְ כּוֹרֵךְ[32]
מַצָּה וּמָרוֹר כְּאֶחָת, וּמְטַבֵּל בַּחֲרֹסֶת[33] וּמְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ
אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מַצּוֹת וּמְרוֹרִים", וְאוֹכְלָן. וְאִם אָכַל
מַצָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּמָרוֹר בִּפְנֵי עַצְמוֹ[34], מְבָרֵךְ עַל זֶה
בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

29) ונגע במקום המטונף (מסכת פסחים דף קט"ו עמוד א'). 30) (מסכת ברכות דף ל"ט עמוד ב'). 31) על המצה הפרוסה. 32) כשיטת הלל (מסכת פסחים דף קט"ו עמוד א') משם שנאמר: "על מצות ומרורים יאכלוהו". 33) זכר לטיט (ראה למעלה הלכה ב'). 34) כחכמים החולקים על הלל שהרי לא הוכרעה ההלכה כמי (מסכת פסחים דף קט"ו עמוד א').

ז. וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת
הַזָּבַח", וְאוֹכֵל מִבְּשַׂר חֲגִיגַת אַרְבָּעָה־עָשָׂר תְּחִלָּה.
וּמְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת הַפֶּסַח", וְאוֹכֵל
מִגּוּפוֹ שֶׁל פֶּסַח. וְלֹא בִּרְכַּת הַפֶּסַח פּוֹטֶרֶת שֶׁל זֶבַח,
וְלֹא שֶׁל זֶבַח פּוֹטֶרֶת שֶׁל פֶּסַח[35].

35) שזבח ופסח שתי מצוות הן, כרבי עקיבא (משנה מסכת פסחים דף קכ"א עמוד א').

ח. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם קָרְבָּן - אַחַר שֶׁמְּבָרֵךְ
"הַמּוֹצִיא לֶחֶם" חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ "עַל אֲכִילַת מַצָּה",
וּמְטַבֵּל מַצָּה בַּחֲרֹסֶת[36] וְאוֹכֵל[37], וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ "עַל
אֲכִילַת מָרוֹר", וּמְטַבֵּל מָרוֹר בַּחֲרֹסֶת וְאוֹכֵל. וְלֹא
יַשְׁהֶה[38] אוֹתוֹ בַּחֲרֹסֶת, שֶׁמָּא יִבְטֵל טַעְמוֹ. וְזוֹ מִצְוָה
מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְחוֹזֵר וְכוֹרֵךְ מַצָּה וּמָרוֹר, וּמְטַבֵּל
בַּחֲרֹסֶת, וְאוֹכְלָן בְּלֹא בְרָכָה זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ.

36) זכר לטיט כמו שנכתב למעלה (הלכה ו'). 37) ומרור אוכל אחר כך. לפי שבזמן הזה המרור אינו אלא מדרבנן (למעלה פרק ז' הלכה י"ב) וכלפי המצה שהיא מן התורה גם בזמן הזה (למעלה פרק ו' הלכה א') הוא כדבר של רשות וכלל בידינו כי דבר של רשות מבטל טעם המצוה (מסכת פסחים דף קט"ו עמוד א') וראה למעלה (הלכה ו') שבזמן המקדש, שגם המרור מן התורה, אפשר לכרוך שניהם ביחד. 38) (מסכת פסחים דף קט"ו עמוד ב') ולא כתב כן למעלה (הלכה ו') שכיון שאוכלו ביחד עם המצה אינו מרגיש מרירותו ואינו רגיל להשהותו.

ט. וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁךְ בַּסְּעוּדָה, וְאוֹכֵל כָּל מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה לֶאֱכֹל, וְשׁוֹתֶה כָּל מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה לִשְׁתּוֹת, וּבָאַחֲרוֹנָה אוֹכֵל מִבְּשַׂר הַפֶּסַח אֲפִלּוּ כַּזַּיִת, וְאֵינוֹ טוֹעֵם אַחֲרָיו כְּלָל[39]. וּבַזְּמַן הַזֶּה אוֹכֵל כַּזַּיִת מַצָּה, וְאֵינוֹ טוֹעֵם אַחֲרֶיהָ כְּלוּם[40], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הֶפְסֵק סְעוּדָתוֹ וְטַעַם בְּשַׂר הַפֶּסַח אוֹ הַמַּצָּה בְּפִיו, שֶׁאַכִּילָתָן הִיא הַמִּצְוָה.

39) שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (מסכת פסחים דף קי"ט עמוד ב' במשנה), כלומר שלא יאכלו אחר הפסח מיני מתיקה בקינוח סעודה כמו שהיו רגילים תמיד לאכול, שמה שאוכלים אחרי הסעודה קורין בשפה היוונית "אפיקומן" (תוס' רע"א בשם תשבי). 40) כרב יהודה אמר שמואל ש"אין מפטירין אחר מצה אפיקומן".

י. וְאַחַר־כָּךְ נוֹטֵל יָדָיו[41] וּמְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן עַל כּוֹס שְׁלִישִׁי וְשׁוֹתֵהוּ. וְאַחַר־כָּךְ מוֹזֵג כּוֹס רְבִיעִי וְגוֹמֵר עָלָיו אֶת הַהַלֵּל[42], וְאוֹמֵר עָלָיו בִּרְכַּת הַשִּׁיר, וְהִיא "יְהַלְלוּךָ ה' כָּל מַעֲשֶׂיךָ וְכוּ'"[43], וּמְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן". וְאֵינוֹ טוֹעֵם אַחַר־כָּךְ כְּלוּם כָּל הַלַּיְלָה, חוּץ מִן הַמָּיִם. וְיֵשׁ לוֹ לִמְזֹג כּוֹס חֲמִישִׁי[44] וְלוֹמַר עָלָיו הַלֵּל הַגָּדוֹל, מֵ"הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב" עַד "עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל". וְכוֹס זֶה אֵינוֹ חוֹבָה כְּמוֹ אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת. וְיֵשׁ לוֹ לִגְמֹר אֶת הַהַלֵּל בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מִקּוֹם סְעוּדָה.

41) למים אחרונים. 42) שעד עכשיו קרא רק עד "למעינו מים" (למעלה הלכה ה'). 43) כרב יהודה (מסכת פסחים דף קי"ח עמוד א'). 44) כן גרס ר"ח (מסכת פסחים דף קי"ח עמוד א'): "חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון" ובספר מעשה רוקח מביא בשם הר"א בן הרמב"ם: "שאביו הרמב"ם נוהג לשתות רק ד' כוסות ולא היה מוסיף".

יא. מָקוֹם[45] שֶׁנָּהֲגוּ לֶאֱכֹל צָלִי בְּלֵילֵי פְסָחִים, אוֹכְלִים. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל, אֵין אוֹכְלִין, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ בְּשַׂר פֶּסַח הוּא[46]. וּבְכָל מָקוֹם[47] אָסוּר לֶאֱכֹל שֶׁה צָלוּי כֻּלּוֹ כְּאֶחָד[48] בְּלֵיל זֶה, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּאוֹכֵל קָדָשִׁים בַּחוּץ. וְאִם[49] הָיָה מְחֻתָּךְ, אוֹ שֶׁחִסֵּר מִמֶּנּוּ אֵבֶר[50] אוֹ שֶׁלַּק בּוֹ אֵבֶר וְהוּא מְחֻבָּר[51] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ[52].

45) (משנה במסכת פסחים דף נ"ג עמוד א'). 46) והרי הוא אוכל קדשים בחוץ. 47) אפילו במקום שנהגו לאכול צלי. 48) (משנה במסכת ביצה דף כ"ב עמוד ב') כחכמים. 49) (מסכת פסחים דף ע"ד עמוד א'). 50) שכיון שהוא חסר אינו דומה לפסח. 51) אפילו מחובר. שלא יטעו שזה קרבן פסח, שאין דרכו בשליקה. 52) אפילו כוס אחד.

יב. מִי[53] שֶׁאֵין לוֹ יַיִן[54] בְּלֵילֵי הַפֶּסַח - מְקַדֵּשׁ עַל הַפַּת, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בְּשַׁבָּת, וְעוֹשֶׂה כָּל הַדְּבָרִים עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה. מִי שֶׁאֵין לוֹ יָרָק[55] אֶלָּא מָרוֹר בִּלְבַד - בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עַל הַמָּרוֹר שְׁתֵּי בְּרָכוֹת: "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה" וְ"עַל אֲכִילַת מָרוֹר" וְאוֹכֵל, וּכְשֶׁיִּגְמֹר הַהַגָּדָה מְבָרֵךְ עַל הַמַּצָּה וְאוֹכֵל, וְחוֹזֵר וְאוֹכֵל מִן הַמָּרוֹר בְּלֹא בְרָכָה.

53) (רי"ף). 54) אפילו כוס אחד. 55) (מסכת פסחים דף קי"ד עמוד ב'). כרב חסדא (שם דף קט"ו עמוד א').

יג. מִי[56] שֶׁאֵין לוֹ מַצָּה מְשֻׁמֶּרֶת[57] אֶלָּא כַּזַּיִת - כְּשֶׁגּוֹמֵר סְעוּדָתוֹ מִמַּצָּה שֶׁאֵינָהּ מְשֻׁמֶּרֶת, מְבָרֵךְ "עַל אֲכִילַת מַצָּה"[58] וְאוֹכֵל אוֹתוֹ כַּזַּיִת, וְאֵינוֹ טוֹעֵם אַחֲרָיו כְּלוּם[59].

56) (רי"ף). 57) לשם מצה (ראה למעלה פרק ו' הלכה ט'). 58) ויוצא גם מצות אפיקומן שהרי אכלו על השובע. 59) שאין מפטירין אחר המצה כלום (למעלה פרק ו' הלכה י"א).

יד. מִי שֶׁיָּשֵׁן בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה וְהֵקִיץ - אֵינוֹ חוֹזֵר וְאוֹכֵל[60]. בְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁיָּשְׁנוּ מִקְצָתָן בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה - חוֹזְרִין וְאוֹכְלִין[61]. נִרְדְּמוּ כֻּלָּן וְנֵעוֹרוּ - לֹא יֹאכֵלוּ. נִתְנַמְנְמוּ כֻּלָּן - יֹאכֵלוּ[62].

60) (משנה במסכת פסחים דף ק"כ עמוד א') לענין פסח והוא הדין לענין מצה והטעם הוא מפני ששינה חשובה כהפסק והרי הוא כאוכל בשני מקומות ואסור לאכול את הפסח בשני מקומות משום שנאמר: "בבית אחד יאכל" (מסכת פסחים דף פ"ו עמוד א') והוא הדין למצה. 61) מכיון שיתר בני החבורה היו נעורים אין זה הפסק אפילו לגבי הישנים. 62) כרבי יוסי (מסכת פסחים דף ק"כ עמוד ב') וסובר רבינו שדברי ר' יוסי מוסבים למה שאמר תנא קמא: "ישנו כולן – לא יאכלו" ועל זה אמר ר' יוסי שזהו דוקא בנרדמו אבל נתנמנמו, והוא שיתחילו לישן ולא נשתקעו בשינה ושומעין כשידברו אליהם ואם קראם אדם עונים מיד (פירוש המשנה לרבינו) יאכלו (ורשב"ם מפרש שר' יוסי חולק על הרישא שאמר תנא קמא "ישנו מקצתן יאכלו").

סְלִיקוּ לְהוּ הִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה

נֹסַח הַהַגָּדָה

נֹסַח הַהַגָּדָה שֶׁנָּהֲגוּ בָּהּ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן הַגָּלוּת[1] כָּךְ הִיא: מַתְחִיל עַל כּוֹס שֵׁנִי וְאוֹמֵר: בִּבְהִילוּ[2] יָצָאנוּ מִמִּצְרַיִם.

1) (ראה למעלה פרק ח' הלכה ד'). 2) בבהלה וחפזון וכן בתרגום אונקלוס על הפסוק (דברים פרק ט"ז פסוק ג'): "בחפזון יצאת מארץ מצרים" – "בבהילו נפקת מארעא דמצרים". ומה שאמר חציו ארמית ("בבהילו") וחציו עברית ("יצאנו ממצרים") מפני שלא היו שולטים אז בשפה העברית (פירוש ההגדה ב"הגדה שלמה" עמוד קל"ג).

1 הָא לַחְמָא עַנְיָא דִּי אֲכַלוּ אַבְהָתַנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם.
2 כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיֵיכוּל, כָּל דִּצְרִיךְ לְפֶסַח יֵיתֵי וְיִפְסַח.
3 הָשַׁתָּא הָכָא, לְשַׁתָּא דְאַתְיָא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל. הָשַׁתָּא
4 הָכָא עַבְדֵי, לְשַׁתָּא דְאַתְיָא בְּנֵי חָרֵי:
5 מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת? שֶׁבְּכָל
6 הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מַטְבִּילִין אֲפִלּוּ פַּעַם אֶחָת, וְהַלַּיְלָה
7 הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִים חָמֵץ
8 וּמַצָּה, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מַצָּה. שֶׁבְּכָל[3] הַלֵּילוֹת אָנוּ
9 אוֹכְלִים שְׁאָר יְרָקוֹת, וְהַלַּיְלָה הַזֶּה מָרוֹר. שֶׁבְּכָל
10 הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבִין בֵּין מְסֻבִּין, וְהַלַּיְלָה
11 הַזֶּה כֻּלָּנוּ מְסֻבִּין:

3) ובזמן הבית אמר עכשיו: "שבכל הלילות אנו אוכלים בשר צלי כו'" (פרק ח' הלכה ב').

12 עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם, וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
13 מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה. וְאִלּוּ לֹא הוֹצִיא
14 הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם - עֲדַיִן
15 אָנוּ, בָּנֵינוּ וּבְנֵי בָנֵינוּ מְשֻׁעְבָּדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה
16 בְּמִצְרָיִם. וַאֲפִלּוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים, כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים, כֻּלָּנוּ
17 זְקֵנִים, כֻּלָּנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה, מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר
18 בִּיצִיאַת מִצְרָיִם. שֶׁכָּל הַמַּאֲרִיךְ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת
19 מִצְרַיִם הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.
20 מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן
21 עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין
22 בִּבְנֵי־בְרַק, וְהָיוּ מְסַפְּרִין בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ
23 הַלַּיְלָה. עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: רַבּוֹתֵינוּ
24 הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית.
25 אָמַר לָהֶם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה: הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן
26 שִׁבְעִים שָׁנָה, וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם
27 בַּלֵּילוֹת, עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן
28 תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ".
29 "יְמֵי חַיֶּיךָ" - הַיָּמִים. "כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" - הַלֵּילוֹת.
30 וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: "יְמֵי חַיֶּיךָ" - הָעוֹלָם הַזֶּה. "כֹּל
31 יְמֵי חַיֶּיךָ" - לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ.
32 בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, בָּרוּךְ הוּא.
33 כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תּוֹרָה. אֶחָד חָכָם. וְאֶחָד
34 רָשָׁע. וְאֶחָד תָּם. וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל:
35 חָכָם מַה הוּא אוֹמֵר? "מָה הָעֵדוֹת וְהַחֻקִּים
36 וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם[4]". אַף אַתָּה
37 אֱמוֹר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח: "אֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח
38 אֲפִיקוֹמָן".

4) בכ"י התימנים, בדפוסי רומא שונצינו וויניציאה הנוסחא: "אותנו" וכ"ה בירושלמי (פסחים פרק י' הלכה ד') ובמכילתא סוף פרשת בא. מפני שבאמת החכם שואל בלשון "אותנו" שגם הוא כולל את עצמו בציווי, ולא כהרשע שאומר "לכם" ומוציא עצמו מן הכלל (להלן), אלא שהתורה לא העתיקה את לשון השאלה של החכם אלא סיפרה כי החכם ישאל אתכם (וראה הגדה שלמה) להגר"מ כשר מבוא פרק כ"ב).

39 רָשָׁע מַה הוּא אוֹמֵר? "מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לָכֶם".
40 לָכֶם וְלֹא לוֹ. וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל
41 כָּפַר בָּעִקָּר. אַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו וֶאֱמוֹר לוֹ:
42 "בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם". לִי וְלֹא
43 לוֹ. וְאִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל.
44 תָּם מַה הוּא אוֹמֵר? "מַה זֹּאת". "וְאָמַרְתָּ אֵלָיו:
45 בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים".
46 וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל אַתְּ פְּתַח לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִגַּדְתָּ
47 לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי
48 בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם". "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ" - יָכוֹל מֵרֹאשׁ
49 חֹדֶשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּיּוֹם הַהוּא". אִי "בַּיּוֹם
50 הַהוּא", יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּעֲבוּר
51 זֶה". לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁמַּצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים
52 לְפָנֶיךָ.
53 מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ, וְעַכְשָׁו
54 קֵרְבָנוּ הַמָּקוֹם לַעֲבוֹדָתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ
55 אֶל כָּל הָעָם: כֹּה אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, בְּעֵבֶר הַנָּהָר
56 יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי
57 נָחוֹר, וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים. וָאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת
58 אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר, וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן,
59 וָאַרְבֶּה אֶת זַרְעוֹ, וָאֶתֵּן לוֹ אֶת יִצְחָק. וָאֶתֵּן לְיִצְחָק
60 אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו, וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שֵׂעִיר
61 לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ, וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם".
62 בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ, בָּרוּךְ הוּא.
63 שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִשַּׁב אֶת הַקֵּץ, לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ
64 שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בֵּין הַבְּתָרִים. שֶׁנֶּאֱמַר:
65 "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדוֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ
66 לֹא לָהֶם, וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה,
67 וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי, וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ
68 בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל".
69 וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבַד
70 עָמַד עָלֵינוּ, אֶלָּא בְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ
71 לְכַלּוֹתֵנוּ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם.
72 צֵא וּלְמַד מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב
73 אָבִינוּ. שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָּזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים, וְלָבָן בִּקֵּשׁ
74 לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי, וַיֵּרֶד
75 מִצְרַיְמָה, וַיָּגָר שָׁם"[5] - מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד לְהִשְׁתַּקֵּעַ
76 אֶלָּא לָגוּר שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה: לָגוּר

1 בָּאָרֶץ בָּאנוּ, כִּי אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ, כִּי
2 כָּבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ
3 גֹשֶׁן".

5) בהגדות שלנו נוסף: "וירד מצרימה אנוס על פי הדבור" וכ"ה בנוסחת רב עובדיה.

4 "בְּמִתֵי מְעָט" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּשְׁבִעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ
5 אֲבוֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה, וְעַתָּה שָׂמְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי
6 הַשָּׁמַיִם לָרֹב".
7 "וַיְהִי שָׁם לְגוֹי" - מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם
8 לְגוֹי.
9 "גָּדוֹל וְעָצוּם" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ
10 וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד, וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ
11 אוֹתָם".
12 "וָרָב" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה
13 נְתַתִּיךְ, וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים, שָׁדַיִם
14 נָכֹנוּ, וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ, וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה"[6].

6) בהגדות שלנו נוסף כאן: "ואעבור עליך וארא כו' בדמייך חיי".

15 "וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִיִּם" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "הָבָה
16 נִתְחַכְּמָה לוֹ, פֶּן יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה
17 וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שֹׂנְאֵינוּ, וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן
18 הָאָרֶץ".
19 "וַיְעַנּוּנוּ" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים
20 לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם, וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה, אֶת
21 פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס".
22 "וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר:
23 "וַיַּעַבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ".
24 "וַנִּצְעַק אֶל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי
25 בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם, וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי
26 יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ, וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל
27 הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה".
28 "וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת קֹלֵנוּ" - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמַע
29 אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת
30 אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב".
31 "וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ" - זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כְּמוֹ
32 שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע
33 אֱלֹהִים".
34 "וְאֶת עֲמָלֵנוּ" - אֵלּוּ הַבָּנִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל
35 הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן".
36 "וְאֶת לַחֲצֵנוּ" - זֶה הַדֹּחַק, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגַם
37 רָאִיתִי אֶת הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם".
38 "וַיּוֹצִאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם" - לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ, וְלֹא עַל
39 יְדֵי שָׂרָף, וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
40 בִּכְבוֹדוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה
41 הַזֶּה, וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד
42 בְּהֵמָה, וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים, אֲנִי יְיָ"[7].

7) בהגדות שלנו נוסף: "ועברתי בארץ מצרים כו' ולא מלאך כו' ולא שרף כו' ולא אחר".

43 "בְּיָד חֲזָקָה" - זֶה הַדֶּבֶר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה יַד
44 יְיָ הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, בַּסּוּסִים בַּחֲמוֹרִים
45 בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן, דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד".
46 "וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה" - זוֹ הַחֶרֶב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחַרְבּוֹ
47 שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלָיִם".
48 "וּבְמֹרָא גָדֹל" - זוֹ גִּלּוּי שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אוֹ
49 הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי, בְּמַסֹּת
50 בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ
51 נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים, כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְיָ
52 אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ".
53 "וּבְאֹתוֹת" - זֶה הַמַּטֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה
54 תִּקַּח בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֹתֹת".
55 "וּבְמֹפְתִים" - זֶה הַדָּם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַתִּי
56 מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, דָּם וָאֵשׁ וְתִמְרוֹת עָשָׁן".
57 דָּבָר אַחֵר: "בְּיָד חֲזָקָה" - שְׁתַּיִם. "וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה"
58 - שְׁתַּיִם. "וּבְמֹרָא גָדוֹל" - שְׁתַּיִם. "וּבְאֹתוֹת" -
59 שְׁתַּיִם. "וּבְמוֹפְתִים" - שְׁתַּיִם. אֵלּוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת
60 שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם,
61 וְאֵלּוּ הֵן:
62 דָּם. צְפַרְדֵּעַ. כִּנִּים. עָרוֹב. דֶּבֶר. שְׁחִין. בָּרָד. אַרְבֶּה.
63 חֹשֶׁךְ. מַכַּת בְּכוֹרוֹת. רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם
64 סִימָן: דְּצַ"ךְ עֲדַ"ש בְּאַחַ"ב[8].

8) בהגדות שלנו נוספו כאן כמה דברים: "רבי יוסי הגלילי כו' רבי אליעזר כו' רבי עקיבא כו' כמה מעלות טובות כו' לכפר על כל עוונותינו".

65 רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כֹּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ
66 בַּפֶּסַח, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ: פֶּסַח. מַצָּה. וּמְרוֹרִים.
67 פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִין בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ
68 קַיָּם, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁפָּסַח הַמָּקוֹם עַל בָּתֵּי
69 אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח
70 הוּא לַיְיָ אֲשֶׁר פָּסַח עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם
71 בְּנָגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בָּתֵּינוּ הִצִּיל, וַיִּקֹּד הָעָם
72 וַיִּשְׁתַּחֲווּ".
73 מַצָּה זוֹ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִין, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁלֹּא
74 הִסְפִּיק בְּצֵקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ עַד שֶׁנִּגְלָה
75 עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּגְאָלָם
76 מִיָּד. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ
77 מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ, כִּי גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם
78 וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ וְגַם צֵדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם".
79 מְרוֹרִים אֵלּוּ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם
80 שֶׁמֵּרְרוּ הַמִּצְרִיִּים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם.
81 שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה, בְּחֹמֶר
82 וּבִלְבֵנִים, וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה, אֵת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר
83 עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ".

1 וּבְכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא
2 יָצָא מִמִּצְרַיִם[9]. שֶׁלֹּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בִּלְבַד גָּאַל, אֶלָּא
3 אַף אוֹתָנוּ גָּאַל. שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם,
4 לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
5 לַאֲבֹתֵינוּ".

9) בהגדות שלפנינו נוסף כאן: "שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" וכ"ה במשנה (מסכת פסחים דף קט"ז עמוד ב').

6 לְפִיכָךְ אָנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר
7 לְרוֹמֵם לְגַדֵּל וּלְהַדֵּר וּלְנַצֵּחַ לְמִי שֶׁעָשָׂה לָנוּ
8 וְלַאֲבוֹתֵינוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ. וְהוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת
9 לְחֵרוּת, וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה, וּמִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה, וּמֵאֵבֶל
10 לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל, וְנֹאמַר לְפָנָיו
11 הַלְלוּיָהּ.
12 הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ. יְהִי שֵׁם יְיָ
13 מְבֹרָךְ וְכוּ', עַד "הַלְּלוּיָהּ לְמַעְנְכוֹ מָיִם".
14 בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ
15 וְגָאַל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, וְהִגִּיעָנוּ הַלַּיְלָה הַזֶּה
16 לֶאֱכֹל בּוֹ מַצָּה וּמְרוֹרִים. כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ יַגִּיעֵנוּ
17 לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ
18 לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתֶךָ.
19 וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים שֶׁיַּגִּיעַ דָּמָם
20 עַל קִיר מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן, וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ עַל
21 גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל
22 יִשְׂרָאֵל:
23 כְּסֵדֶר שֶׁמְּבָרְכִין וְקוֹרְאִים הַהַגָּדָה בְּלֵיל יוֹם טוֹב
24 רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, כָּךְ מְבָרְכִים וְקוֹרְאִים בְּלֵיל הַשֵּׁנִי
25 שֶׁל גְּלִיּוֹת. וְכֵן חַיָּבִין בְּלֵיל הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה כּוֹסוֹת
26 וּבִשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁנַּעֲשׂוּ בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן.
27 סְלִיק נֹסַח הַהַגָּדָה.
28 סְלִיקוּ לְהוּ הִלְכוֹת סֵדֶר הַפֶּסַח וְדִין חָמֵץ וּמַצָּה
29 בְּסִיעְתָּא דִשְׁמַיָּא.

30 # הִלְכוֹת שׁוֹפָר וְסֻכָּה וְלוּלָב

31 יֵשׁ בְּכֻלָּן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְזֶהוּ פֵּרָטָן: א) לִשְׁמֹעַ
32 קוֹל שׁוֹפָר בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי. ב) לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה כָּל
33 שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג. ג) לִטֹּל לוּלָב בַּמִּקְדָּשׁ כָּל שִׁבְעַת
34 יְמֵי הֶחָג.
35 וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

36 ## פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) ביאר רבינו מצות התקיעה והשופר, מאי זה מין הוא, ואי זה שופר כשר, ואי זה שופר פסול. ואם מחללין עליו י"ט, וכל דיני הכשר השופר ושיעורו ומקום התקיעה.

37 א. מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה לִשְׁמֹעַ[2] תְּרוּעַת הַשּׁוֹפָר[3]
38 בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם".
39 וְשׁוֹפָר שֶׁתּוֹקְעִין בּוֹ - בֵּין בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, בֵּין בַּיּוֹבֵל[4]
40 - הוּא קֶרֶן הַכְּבָשִׂים הַכָּפוּף[5]. וְכָל הַשּׁוֹפָרוֹת
41 פְּסוּלִין[6], חוּץ מִקֶּרֶן הַכֶּבֶשׂ[7]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא
42 נִתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה תְּרוּעָה בְּשׁוֹפָר בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה[8] - הֲרֵי
43 הוּא אוֹמֵר בַּיּוֹבֵל: "וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר וְכוּ'", "תַּעֲבִירוּ
44 שׁוֹפָר". וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה[9] לָמְדוּ: מַה תְּרוּעַת יוֹבֵל
45 בַּשּׁוֹפָר, אַף תְּרוּעַת רֹאשׁ־הַשָּׁנָה בַּשּׁוֹפָר[10].

2) עיקר המצוה היא השמיעה ולא התקיעה, ולכן מברכין לשמוע קול שופר ולא לתקוע בשופר, ואם תקע ולא שמע קול השופר - לא יצא (להלן הלכה ח). וראה ב'תשובות רבינו' בסוף הספר. 3) כלשון הכתוב (במדבר כט, א): "יום תרועה יהיה לכם". ובהל' שמיטה ויובל (פ"י ה"י) בתקיעת היובל, כתב רבינו שמצוה לתקוע (ועיין כסף־משנה). 4) ביום הכיפורים של יובל, היא שנת החמישים. וראה בהל' שמיטה ויובל (פ"י ה"ח) שאחר שגלינו מארצנו, בטל דין היובל עד שיתקבצו הגליות. 5) ראש השנה כו, א. סתם קרן של כבשים הוא כפוף ('בית יוסף'), ואמר רבי אבהו (ר"ה טז.): "למה תוקעין בשופר של איל? אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידתו של יצחק, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני". 6) סובר רבינו, שמה שאמר רבי לוי (שם כו:) מצוה של ראש השנה בכפופין, כלומר של אילים או כבשים כפופים, הכוונה ששופרות אחרים פסולים. ודעת הראב"ד ושאר הראשונים, שאין זה אלא למצוה מן המובחר, אבל בדיעבד כשר אפילו ממינים אחרים. 7) הכפוף. כמו שכתב למעלה ('בית יוסף'). 8) שכתוב "יום תרועה" (במדבר שם), אבל עדיין לא שמענו במה יתקע אם בשופר או בשאר דברים. 9) הלכה למשה מסיני. 10) ראש השנה לג, ב.

46 ב. בַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ תּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה בְּשׁוֹפָר אֶחָד,
47 וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת מִן הַצְּדָדִין[11]. הַשּׁוֹפָר מַאֲרִיךְ[12],
48 וְהַחֲצוֹצְרוֹת מְקַצְּרוֹת, שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּשּׁוֹפָר[13]. וְלָמָּה
49 תּוֹקְעִין עִמּוֹ בַּחֲצוֹצְרוֹת? מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּחֲצֹצְרוֹת
50 וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה'". אֲבָל בִּשְׁאָר
51 מְקוֹמוֹת אֵין תּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, אֶלָּא בַּשּׁוֹפָר
52 בִּלְבַד[14].

11) משנה, שם כו, ב. שני אנשים היו תוקעין בחצוצרות בשעת התקיעה בשופר. 12) אחרי שגמרו לתקוע בחצוצרות, ממשיך עוד השופר לתקוע. 13) ולכך מסיימין במצות היום. 14) ראש השנה כז, א. כתוב: "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' (תהלים צח, ו) - אימתי יריעו בשופר וחצוצרות ביחד - לפני ה', ו"לפני" משמע שהשכינה שרויה שם ומריעים לפניה כביכול, כמו "ודוד מכרכר לפני ה'" (שמואל־ב ו, יד) שהיה הארון מהלך אתם.

53 ג. שׁוֹפָר שֶׁל עַכּוּ"ם[15], אֵין תּוֹקְעִין בּוֹ לְכַתְּחִלָּה[16].
54 וְאִם תָּקַע - יָצָא[17]. וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת[18] - אִם תָּקַע בּוֹ,
55 לֹא יָצָא[19]. שׁוֹפָר הַגָּזוּל שֶׁתָּקַע בּוֹ - יָצָא, שֶׁאֵין
56 הַמִּצְוָה אֶלָּא בִּשְׁמִיעַת הַקּוֹל[20], אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נָגַע
57 בּוֹ[21] וְלֹא הִגְבִּיהוּ הַשּׁוֹמֵעַ[22] - יָצָא, וְאֵין בְּקוֹל דִּין
58 גָּזֵל[23]. וְכֵן שׁוֹפָר שֶׁל עוֹלָה[24], לֹא יִתְקַע בּוֹ[25]; וְאִם

תָּקַע - יָצָא, שֶׁאֵין בְּקוֹל דִּין מְעִילָה[26]. וְאִם תֹּאמַר: וַהֲלוֹא נֶהֱנֶה בִּשְׁמִיעַת הַקּוֹל?[27] מִצְוֹת לָאו לֵהָנוֹת נִתְּנוּ[28]. לְפִיכָךְ הַמֵּדֵר הֲנָיָה מִשּׁוֹפָר[29], מֻתָּר לִתְקַע בּוֹ[30] תְּקִיעָה שֶׁל מִצְוָה.

15) ראש השנה כח, א. שהשתחוה הגוי לשופר ועשהו אליל או שתקע בו לעבודה־זרה, שכל אלו אפשר לבטלם (ראה להלן הערה טז). אבל שופר מקרן של בהמה שהקריבוה לעבודה־זרה, אין לו ביטול (מגיד־משנה). 16) שהתוקע בשופר יש לו הנאת הגוף מן התקיעות, וראה להלן הערה כט. 17) מפני ש"מצוות לאו ליהנות ניתנו", שההנאה ממה שקיים המצוה - אין זו הנאה (ר"ה כח.). וראה להלן הערה כז. וכל זה דוקא בעבודה־זרה של גוי שאפשר לבטלה (הלכות ע"ז פ"ח ה"ח), אבל עבודה־זרה של ישראל שאין אפשרות לבטלה (שם ה"ט) ועומדת להשרף, הרי היא כאילו כבר נשרפה. ועל אחת־כמה־וכמה שאין שיעורו (להלן הלכה ה) שלם, שהרי הוא כאילו אינו בעולם, ולפיכך אם תקע בו לא יצא (עי' מגיד־משנה). 18) שנתבאר דינה בהלכות ע"ז (פ"ה ה"ו) שממונה לשריפה עומד, והרי זה כשרוף ואיננו. 19) הרא"ש (פ"ג דר"ה ס"ט) בשם ה'ירושלמי' (סוכה פ"ג ה"א). 20) ראה למעלה הלכה א. 21) [ולפי זה, אם הרחיק את השופר מפיו ותקע בו - יצא, ושלא כדעת הרמב"ן שהביא המגיד־משנה להלן הלכה ו]. 22) ואף־על־פי שהתוקע הגביהו, מכיון שהשומע יוצא - יצא גם התוקע (מגיד־משנה). 23) שהקול אין בו ממש (כסף־משנה בשם 'רבינו מנוח'). ומקור הדברים ב'ירושלמי' שם. וראה בראב"ד. 24) ראש השנה כח, א. קרבן עולה שכולו כליל על המזבח. והוא־הדין לשופר של שלמים. 25) לכתחילה, שהרי הוא נהנה. ואע"פ שמצוות לאו ליהנות ניתנו - יש אנשים שנהנים מהתקיעות, וראה להלן הערה כט. 26) אשם מעילות שחייב להביא כל הנהנה מקדשי ה' (ויקרא ה, טו), וקול שאין בו ממש אין בו קרבן מעילה. וכן כתב רבינו בפ"ה מהל' מעילה הט"ז: "קול ומראה וריח של הקדש, לא נהנין ולא מועלין". 27) שאף־על־פי שאין בזה קרבן מעילה - הרי איסור הנאה יש, כמו שכתב רבינו בפ"ה מהל' מעילה הט"ז (וראה בלחם־משנה). 28) לא ניתנו לישראל להיות קיומם להם הנאה אלא לעול על צואריהם ניתנו (רש"י בר"ה שם), ואין זו הנאה גמורה. 29) כגון שאמר: הנאת השופר אסורה עלי. 30) בנוסח אחר: "לתקוע לו" ('מעשה רוקח'). וכ"ה בגמרא ר"ה כח. לפי כת"י ב בדק"ס וכ"ה ברי"ף. ולפי זה, דוקא אחר תוקע לו אבל הוא עצמו לא יתקע, שהרבה בני אדם יש להם הנאת הגוף בשעה שתוקעים (עיין שו"ע או"ח סי' תקפו ס"ה), ולפיכך אסר רבינו לתקוע בשופר של עבודה־זרה ובשופר של עולה. [וברמב"ם דפוס רומי (רמ) כתוב: "המודר הנייה מחבירו, מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה". ולפי"ז יתכן שבנוסחא שהביא 'מעשה רוקח', צ"ל: "המודר הנייה משופר, מותר לתקוע [בו תקיעה של מצוה. וכן המודר הנייה מחבירו מותר לתקוע] לו תקיעה של מצוה", וכמו שמפורש בר"ה כח. (ועיין כסף־משנה שהעיר על השמטת הרמב"ם בבא אחת. ולפי הנ"ל אתי שפיר). ונשמט בטעות הדומות "מותר לתקוע" - "מותר לתקוע". ולפי זה, מותר גם למודר עצמו לתקוע בשופר, ואין חוששים להנאת הגוף מן התקיעות. וצריך לומר כמו שכתב 'המאירי' בחיבור התשובה עמוד 332 לחלק בין נדר לע"ז והקדש: "שאין מחמירין בנדר כמו שאנו מחמירין בע"ז והקדש, שאע"פ שאנו דנין התרה מטעם מצוות לאו ליהנות ניתנו, אין מתירין אותו לכתחילה, שחומרת הקדש וע"ז היא שהביאתנו לכך, אבל בענין הדרת הנאה - מותר אף לכתחילה - שאין בתקיעתנו הנאת הגוף"].

ד. שׁוֹפָר שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת יוֹם־טוֹב, וַאֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם שְׁבוּת[31]. כֵּיצַד? הָיָה הַשּׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הָאִילָן אוֹ מֵעֵבֶר הַנָּהָר, וְאֵין לוֹ שׁוֹפָר אֶלָּא הוּא - אֵינוֹ עוֹלֶה בָּאִילָן[32] וְאֵינוֹ שָׁט עַל־פְּנֵי הַמַּיִם[33] כְּדֵי לַהֲבִיאוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין חוֹתְכִין אוֹתוֹ אוֹ עוֹשִׂין בּוֹ מְלָאכָה, מִפְּנֵי שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר מִצְוַת עֲשֵׂה, וְיוֹם־טוֹב - עֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה[34], וְאֵין עֲשֵׂה דּוֹחֶה לֹא־תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה. מֻתָּר לִתֵּן בְּתוֹכוֹ מַיִם אוֹ יַיִן אוֹ חֹמֶץ בְּיוֹם־טוֹב, כְּדֵי לְצַחְצְחוֹ[35]. וְלֹא יִתֵּן לְתוֹכוֹ מֵי־רַגְלַיִם לְעוֹלָם[36], מִפְּנֵי הַכָּבוֹד, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מִצְוֹת בְּזוּיוֹת עָלָיו.

31) ראש השנה לב, ב. לשון שבת ונופש. ראה פכ"א מהל' שבת ה"א. 32) שמא יקצוץ ענף (הל' שבת שם, ה"ו). 33) שמא יתקן כלי שיט (שם פכ"ג ה"ה). 34) "שבתון" שנאמר ביום־טוב הוא מצות־עשה, ו"כל מלאכה לא תעשו" זהו לא־תעשה (למעלה פ"א מהלכות יו"ט ה"ב). 35) ואין זה כמתקן כלי ביום־טוב שאסור (למעלה פ"ד מהלש יו"ט ה"ה). 36) אף־על־פי שתשמישי מצוה, לאחר זמן המצוה, נזרקין (מגילה כו:) - תשמיש מגונה אסור (אדר"ת).

ה. שְׁעוּר הַשּׁוֹפָר - כְּדֵי שֶׁיֹּאחֲזֶנּוּ[37] בְּיָדוֹ, וְיֵרָאֶה לְכָאן וּלְכָאן. נִסְדַּק לְאָרְכּוֹ[38] - פָּסוּל; לְרָחְבּוֹ - אִם נִשְׁתַּיֵּר בּוֹ כַּשְּׁעוּר[39], כָּשֵׁר, וּכְאִלּוּ נִכְרַת מְקוֹם הַסֶּדֶק. נִקַּב - אִם סְתָמוֹ[40] שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ[41], פָּסוּל[42]. סְתָמוֹ בְּמִינוֹ - אִם נִשְׁתַּיֵּר רֻבּוֹ שָׁלֵם[43], וְלֹא עִכְּבוּ הַנְּקָבִים שֶׁנִּסְתְּמוּ[44] אֶת הַתְּקִיעָה, הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. קְדָחוֹ[45] בְּזִכְרוּתוֹ[46] - כָּשֵׁר, שֶׁמִּין בְּמִינוֹ אֵינוֹ חוֹצֵץ[47]. דְּבֵק שִׁבְרֵי שׁוֹפָרוֹת עַד שֶׁהִשְׁלִימוֹ לְאֶחָד[48] - פָּסוּל.

37) אדם בינוני, ושיעורו טפח (נדה כו.). 38) ראש השנה כז, ב. כולו או רובו (מגיד־משנה). ודוקא אם נסדק מעבר לעבר ('משנה ברורה'). 39) כשיעור תקיעה לצד הפה (כסף־משנה). ואותו העודף אין לחשבו כמו הוספה שפוסלת (להלן ה"ו) - מכיון שלא נפרד ממנו מעולם ('כל בו' וריטב"א). 40) ואם לא סתמו כלל, כשר לדעת ה'ירושלמי'. 41) במין דבק שאינו עשוי מקרן של בעלי חיים. 42) שאינו קול שופר אלא קול שופר ודבר אחר. 43) שנשתייר רוב אורך השופר שלא ניקב, בין שהשופר גדול או קטן, שכל שלא נשתייר רובו, הרי הוא כאילו דבק שברי שופרות, שהנקב מחשב השופר כאילו שבור, ואפילו יש שיעור שופר מן הנקב, פסול. אבל אם נשתייר רובו, רובו ככולו - וכאילו לא נקב, ואז אפילו לא נשתייר שיעור שופר

עד הנחת הפה - כשר (ב"ח). 44) כלומר, שלאחרי הסתימה לא נשתנה קולו, אף־על־פי שלפני הסתימה נשתנה קולו (כסף־משנה). ויש מפרשים, שגם באופן שנשתנה קולו לפני הסתימה - הוא פסול ('הגהות מיימוניות' ו'רבינו מנוח', ועיין מגיד־משנה). היוצא מדברי רבינו, שאין השופר כשר אלא בהצטרף שלשה תנאים: א' שתהי' הסתימה ממין הקרן. ב' שישתייר רוב השופר שלא ניקב. ג' שלא ישתנה הקול אחר הסתימה (ולדעת אחרים גם לפני הסתימה) מכפי שהיה קודם. 45) עשה חור. 46) כשהקרן מחובר בבהמה בולט עצם מן הראש ונכנס לתוכו, ומוציאין אותו מתוכו, וזה לא הוציאו אלא ניקב את הזכרות (רש"י בר"ה כז:). 47) שם, בגמרא. ואין זה כנתן שופר בתוך שופר (להלן הלכה ז) כיון שהוא בתוכו מתחילת ברייתו ('משנה ברורה'). 48) אף־על־פי שאין בכל אחד מהשברים שיעור שופר, והיה מקום לטעות ולומר שאין כאן משום "שופר אחד אמר רחמנא, ולא שנים ושלשה שופרות" — קא־משמע־לן שגם זה פסול (ריטב"א, ועיין כסף־משנה).

1 **ו. הוֹסִיף עָלָיו כָּל־שֶׁהוּא, בֵּין בְּמִינוֹ בֵּין שֶׁלֹּא בְמִינוֹ**
2 **- פָּסוּל[49]. צִפָּהוּ זָהָב מִבִּפְנִים[50] אוֹ בִּמְקוֹם הַנָּחַת**
3 **פֶּה[51] - פָּסוּל. צִפָּהוּ מִבַּחוּץ: אִם נִשְׁתַּנָּה קוֹלוֹ**
4 **מִכְּמוֹת שֶׁהָיָה - פָּסוּל[52]; וְאִם לֹא נִשְׁתַּנָּה - כָּשֵׁר.**
5 **נָתַן שׁוֹפָר בְּתוֹךְ שׁוֹפָר: אִם קוֹל פְּנִימִי שָׁמַע[53] -**
6 **יָצָא; וְאִם קוֹל חִיצוֹן שָׁמַע[54] - לֹא יָצָא. הִרְחִיב אֶת**
7 **הַקָּצָר וְקִצֵּר אֶת הָרָחָב - פָּסוּל[55].**

49) שהם כשני שופרות (ר"ה כז: ורא"ש שם ס"ד). 50) שקול השופר יוצא מהזהב ולא מהשופר. 51) שיש הפסק בין פה לשופר [אולם אם הרחיק השופר מפיו ותקע בו - כשר. ראה למעלה הערה כ, ועיין מגיד־משנה כאן]. 52) שגם הציפוי הוא גורם בקול, ואין זה קול שופר. וכתב הרמב"ם: לפיכך אלו שמציירים צורות לנאותו, לא יפה הם עושים, שהרי נשתנה קולו מחמת אותם ציורים, ואע"פ שאין כולו מצופה במיני הציורים, לפעמים קולו משתנה בהם. ודוקא בציורים עם צבע, אבל סתם חקיקת צורות - מותר (ב"י). 53) כגון שהפנימי עודף על החיצון משני צדדיו, ונתן הפנימי בפיו ותקע בו - כשר. ודוקא אם לא נשתנה קולו במה שהוא נתון בתיק החיצון, שאם נשתנה - נמצא שהקול בא מכח שני שופרות (ב"י). 54) כגון שראש החיצון משוך מחוץ לפנימי, ואין הפנימי נוגע בפיו, לפי שהקול נכנס בפנימי ונכנס גם כן בין הפנימי והחיצון, ונמצא תוקע בשני שופרות. ו"שופר אחד אמר רחמנא, ולא שני שופרות" (כסף־משנה). 55) ששם את השופר במים רותחין ונעשה רך, ומתוך רכותו הרחיב את המקום הצר ועשהו רחב, ואת המקום הרחב עשהו צר, ומכיון ששינהו פסול, שנאמר (ויקרא כה, ט): "והעברת שופר תרועה" - כדרך שהאיל מעבירו בראשו מחיים, וצריך שיהיה כדרך גדילתו, שהצד הצר מול פני האדם (ר"ה כז:).

8 **ז. הָיָה אָרֹךְ וְקִצָּרוֹ - כָּשֵׁר[56]. גֵּרְדוֹ[57], בֵּין מִבִּפְנִים**
9 **בֵּין מִבַּחוּץ, אֲפִלּוּ הֶעֱמִידוֹ עַל גִּלְּדוֹ[58] - כָּשֵׁר. הָיָה**
10 **קוֹלוֹ עָב אוֹ דַק אוֹ צָרוּד[59] - כָּשֵׁר, שֶׁכָּל הַקּוֹלוֹת**
11 **כְּשֵׁרִין בַּשּׁוֹפָר.**

56) ראש השנה כז, ב. השמיענו בזה שלא נאמר שמכיון שקצרו אינו דרך העברתו ('תוספות' שם). או שהמדובר באופן שהיה בו פסול כגון שנסדק וקצרו, שעל־ידי־זה הוא חוזר לכשרותו ('רבינו מנוח' וכסף־משנה). 57) שעשהו דק ע"י הגרידה. 58) השופר מורכב משכבות דקות, והשאירו בו רק שכבה דקה אחת, ובכל זאת כשר ואפילו נשתנה קולו מכמות שהיה, כיון שאין השינוי בו מחמת דבר אחר אלא מצד עצמו של שופר - שכל הקולות כשרים בשופר (ריטב"א). 59) יבש. כי דרך השופרות שמתחממים ומתייבשים מחמת התקיעה ואין קולו צלול וצריך ללחלחו במים (כסף־משנה).

12 **ח. הַתּוֹקֵעַ בְּתוֹךְ הַבּוֹר[60] אוֹ בְּתוֹךְ הַמְּעָרָה - אוֹתָן**
13 **הָעוֹמְדִים בְּתוֹךְ הַבּוֹר וְהַמְּעָרָה, יָצָאוּ[61]; וְהָעוֹמְדִים**
14 **בַּחוּץ: אִם קוֹל שׁוֹפָר שָׁמְעוּ - יָצָאוּ; וְאִם קוֹל**
15 **הַבָּרָה[62] שָׁמְעוּ - לֹא יָצָאוּ. וְכֵן הַתּוֹקֵעַ לְתוֹךְ חָבִית[63]**
16 **גְּדוֹלָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ - אִם קוֹל שׁוֹפָר שָׁמַע, יָצָא; וְאִם**
17 **קוֹל הַבָּרָה שָׁמַע, לֹא יָצָא.**

60) משנה, ראש השנה כז, ב. וכתב רבינו האי גאון ז"ל, שהדברים הללו היו צריכים להם בימי השמד, שהיו מתייראים מהגוים לתקוע בגלוי. 61) שבתוך הבור לא נשמע בת־קול אלא קול שופר גרידא. 62) שעם קול השופר שמעו בסוף קול הברה - לא יצאו, שהרי קול פסול מעורב עם קול השופר (רש"י). 63) למעלה כתב "בתוך הבור", כלומר, שעומד בתוך הבור. אבל כאן בחבית שאין דרך להכנס בתוכה, כתב "לתוך חבית", כלומר שעומד מחוצה לה ותוקע אל תוכה (כסף־משנה).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו רבינו מי הם המחוייבים לשמוע קול שופר, ומי הם הפטורים. ואם צריך כוונת התוקע. ואם תוקעים בשבת גם כן. ופרטי דברים אלו בארוכה.

18 **א. הַכֹּל חַיָּבִין[2] לִשְׁמֹעַ קוֹל שׁוֹפָר: כֹּהֲנִים, לְוִיִּם[3],**
19 **יִשְׂרְאֵלִים, וְגֵרִים, וַעֲבָדִים[4] מְשֻׁחְרָרִים. אֲבָל נָשִׁים**
20 **וַעֲבָדִים[5] וּקְטַנִּים - פְּטוּרִין. מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ**
21 **בֶּן־חוֹרִין, וְטֻמְטוּם[6] וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[7] - חַיָּבִין[8].**

2) ראש השנה כט, א. 3) חידוש הוא בכהנים ולויים, לפי שכל עצמן של תקיעות בראש השנה אנו למידים מיובל, וכהנים ולויים אינם בדיני יובל שבקרקעות, שהרי שנינו "כהנים ולויים מוכרים וגואלים בין לפני היובל בין לאחר היובל", והיה מקום לטעות שאינם גם במצות תקיעות דראש־השנה (גמרא, שם). 4) ש"מצוות־עשה שהזמן גרמן" (=מצוות התלויות בזמן ידוע) נשים פטורות מהן, ועבדים אינם חייבים במצוות אלא כנשים. 5) עבד כנעני של שני שותפין ששחרר אחד את חלקו, והשני לא שחרר, ונמצא שחלקו המשוחרר הוא בן חורין כישראל וחייב במצות שופר, והחלק השני פטור. 6) אדם שעור מכסה את אבר המין שלו, ואין ידוע אם הוא זכר או נקבה. 7) זה שיש לו שני אברי המין, גם של זכר וגם של נקבה. 8) הטומטום והאנדרוגינוס מחמת ספק איש, וחצי עבד מחמת צד חירות שבו.

ב. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בַּדָּבָר, אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הַחַיָּב יְדֵי חוֹבָתוֹ[9]. לְפִיכָךְ אִשָּׁה אוֹ קָטָן שֶׁתָּקְעוּ בַּשּׁוֹפָר - הַשּׁוֹמֵעַ מֵהֶן לֹא יָצָא. אַנְדְּרוֹגִינוֹס[10] מוֹצִיא אֶת מִינוֹ, וְאֵינוֹ מוֹצִיא אֶת שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ[11]. טֻמְטוּם אֵינוֹ מוֹצִיא, לֹא אֶת מִינוֹ[12] וְלֹא שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ[13]; שֶׁהַטֻּמְטוּם שֶׁנִּקְרָע, אֶפְשָׁר שֶׁיִּמָּצֵא זָכָר וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּמָּצֵא נְקֵבָה.

9) משנה, ראש השנה כט, א. אבל אם הוא מחוייב אלא שיצא ידי חובת המצוה, יכול להוציא חבירו, ואפילו לברך בשבילו, מפני שכל ישראל ערבים זה לזה, וכל זמן שלא יצא חבירו - כאילו לא יצא הוא (׳רבינו מנוח׳). 10) שכל מין האנדרוגינוס אחד הוא, אם זה זכר גם זה זכר, ואם זו נקבה גם זו כמוהו. 11) זכר. שמא הוא בכלל נקבה שהתורה פטרה. 12) טומטום כמוהו, שמא הוא נקבה והשני זכר. 13) זכר.

ג. וְכֵן מִי שֶׁחֲצָיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן־חוֹרִין - אֵינוֹ מוֹצִיא אֲפִלּוּ עַצְמוֹ, שֶׁאֵין צַד עַבְדוּת שֶׁבּוֹ מוֹצִיא צַד חֵרוּת שֶׁבּוֹ[14]. אֶלָּא כֵּיצַד יֵצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ? שֶׁיִּשְׁמַע מִבֶּן־חוֹרִין שֶׁיִּתְקַע לוֹ.

14) שהתקיעה יוצאת גם ע"י תקיעת חלק שאינו מחוייב בה (ר"ה כט.).

ד. הַמִּתְעַסֵּק בִּתְקִיעַת שׁוֹפָר לְהִתְלַמֵּד - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[15]. וְכֵן הַשּׁוֹמֵעַ מִן הַמִּתְעַסֵּק, לֹא יָצָא. נִתְכַּוֵּן שׁוֹמֵעַ לָצֵאת יְדֵי חוֹבָתוֹ, וְלֹא נִתְכַּוֵּן הַתּוֹקֵעַ לְהוֹצִיאוֹ; אוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן הַתּוֹקֵעַ לְהוֹצִיאוֹ, וְלֹא נִתְכַּוֵּן הַשּׁוֹמֵעַ לָצֵאת - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּן שׁוֹמֵעַ וּמַשְׁמִיעַ[16].

15) שם לב, ב. שמצוות צריכות כוונה, לצאת ידי חובת המצוה. ובהל׳ חמץ ומצה (פ"ו ה"ג) פסק, שאם אכל מצה בלא כוונה - יצא ידי חובתו. ועיי"ש. 16) ראש השנה כח, ב.

ה. מִי שֶׁתָּקַע[17], וְנִתְכַּוֵּן לְהוֹצִיא כָּל הַשּׁוֹמֵעַ תְּקִיעָתוֹ, וְשָׁמַע הַשּׁוֹמֵעַ וְנִתְכַּוֵּן לָצֵאת יְדֵי חוֹבָתוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הַתּוֹקֵעַ מִתְכַּוֵּן לְזֶה פְּלוֹנִי שֶׁשָּׁמַע תְּקִיעָתוֹ, וְאֵינוֹ יוֹדְעוֹ - יָצָא, שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוֵּן לְכָל מִי שֶׁיִּשְׁמָעֶנּוּ. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ אוֹ יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְשָׁמַע הַתְּקִיעוֹת מִשְּׁלִיחַ־צִבּוּר - יָצָא, אִם נִתְכַּוֵּן לָצֵאת; שֶׁהֲרֵי שְׁלִיחַ־צִבּוּר מִתְכַּוֵּן לְהוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן.

17) משנה, שם, כז, ב. ושם בגמרא (כט.) פירשו משום ששליח ציבור מכוין להוציא כל שומעיו בכל מקום שהם.

ו. יוֹם־טוֹב[18] שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - אֵין תּוֹקְעִין בַּשּׁוֹפָר בְּכָל מָקוֹם; אַף־עַל־פִּי שֶׁהַתְּקִיעָה מִשּׁוּם שְׁבוּת[19], וּמִן הַדִּין הָיָה שֶׁתּוֹקְעִין - יָבוֹא עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה וְיִדְחֶה שְׁבוּת שֶׁל דִּבְרֵיהֶם. וְלָמָּה אֵין תּוֹקְעִין? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִטְּלֶנּוּ בְיָדוֹ וְיוֹלִיכֶנּוּ לְמִי שֶׁיִּתְקַע לוֹ, וְיַעֲבִירֶנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[20], אוֹ יוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת[21], וְיָבוֹא לִידֵי אִסּוּר סְקִילָה; שֶׁהַכֹּל חַיָּבִים בִּתְקִיעָה, וְאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין לִתְקַע.

18) משנה, שם כט, ב. 19) שמא יתקן כלי שיר (פכ"ג מהל׳ שבת ה"ד). 20) ואלמלא חשש זה, היה מותר לתקוע, ולא גזרו שמא יתקן כלי שיר, שאף בזה חייב סקילה שהרי הוא בכלל "מכה בפטיש" (רמב"ם הלכות שבת שם) - מפני ששבות זה נוהג גם ביום־טוב, שהרי גם בו אסור לתקן כלי, ונמצא שבטלה מצות תקיעה בראש השנה (לחם־משנה). 21) מרשות היחיד לרשות הרבים, בגמרא (שם) לא נזכר אלא שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים, וב׳תוספות׳ שם העירו, למה לא הזכירו גם שמא יוציאנו מרשות היחיד לרשות הרבים, עיי"ש. וביום כיפור של יובל לא גזרו חכמים בזה, אף־על־פי שגם ביום כיפור ישנו איסור הוצאה כמו בשבת (ראה בפ"א משביתת עשור ה"ב) - שאם כן תבטל מצוה זו, אבל בראש השנה תתקיים המצוה ביום־טוב שחל ביום חול (׳טורי אבן׳).

ז. הַתִּינוֹקוֹת[22] שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לְחִנּוּךְ[23], אֵין מְעַכְּבִין אוֹתָן מִלִּתְקַע בְּשַׁבָּת שֶׁאֵינָהּ יוֹם־טוֹב שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה[24], כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ. וּמֵתֶר לְגָדוֹל שֶׁיִּתְעַסֵּק עִמָּהֶן[25] כְּדֵי לְלַמְּדָן בְּיוֹם־טוֹב[26] - בֵּין קָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְחִנּוּךְ, בֵּין קָטָן שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְחִנּוּךְ; שֶׁהַתְּקִיעָה אֵינָהּ אֲסוּרָה אֶלָּא מִשּׁוּם שְׁבוּת.

22) משנה, שם לב, ב. 23) תינוק בן שש ושבע, שיודע מה היא תקיעת שופר - הוא "קטן שהגיע לחינוך". ולפני הגיל הזה, שוודאי אינו יודע, הוא בכלל "קטן שלא הגיע לחינוך", ועיין בפירוש ׳רבינו מנוח׳. ודעת רבינו שהתינוקות שהגיעו לחינוך מעכבים אותם מלתקוע בשבת, וכגירסת הרי"ף והגאונים בגמרא שם לג. וראה בלחם־משנה כאן בשם גמרא כתב־יד, ובהגהות הגר"א שם. 24) לפי שביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת ודאי מעכבין אותן, שלא יאמרו שתוקעין בר"ה שחל להיות בשבת (מגיד־משנה). 25) שאומרים להם תקעו ומלמדים אותם (מגיד־משנה). 26) כלומר, אע"פ שבשבת אם הגיע לחינוך מעכבין אותם מלתקוע, וכל־שכן שאין מתעסקין עמהם - ביו"ט אפילו הגיע לחינוך, מתעסקין עמהם. ולפי"ז עד "ללמדם" הפסיק הענין, והמילה "ביו"ט" נמשך למטה (מגיד־משנה). ואולי צ"ל "וביום־טוב".

ח. כְּשֶׁגָּזְרוּ שֶׁלֹּא לִתְקַע בְּשַׁבָּת, לֹא גָּזְרוּ אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ בֵּית־דִּין; אֲבָל בִּזְמַן שֶׁהָיָה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, וְהָיָה בֵּית־דִּין הַגָּדוֹל בִּירוּשָׁלַיִם - הָיוּ הַכֹּל תּוֹקְעִין בִּירוּשָׁלַיִם[27] בְּשַׁבָּת, כָּל־זְמַן שֶׁבֵּית־דִּין יוֹשְׁבִין[28]. וְלֹא אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל עִיר שֶׁהָיְתָה בְּתוֹךְ תְּחוּם יְרוּשָׁלַיִם, וְהָיְתָה רוֹאָה יְרוּשָׁלַיִם - לֹא שֶׁתְּהֵיֶה בְּתוֹךְ הַנַּחַל[29], וְהָיְתָה שׁוֹמַעַת קוֹל תְּקִיעַת יְרוּשָׁלַיִם - לֹא שֶׁתְּהֵיֶה בְּרֹאשׁ הָהָר[30], וְהָיְתָה יְכוֹלָה לָבוֹא בִּירוּשָׁלַיִם - לֹא שֶׁיִּהְיֶה נָהָר מַפְסִיק

בֵּינֵיהֶם; אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר הָיוּ תּוֹקְעִים בְּשַׁבָּת כִּירוּשָׁלַיִם. אֲבָל בִּשְׁאָר עָרֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ תּוֹקְעִין.

27) רבינו מפרש במשנה שם כט: "במקדש היו תוקעין", שגם ירושלים בכלל מקדש. ולא אמר התנא "בירושלים היו תוקעין" - להשמיענו שהגזירה "שמא יעבירנו ד' אמות ברה"ר", גזירה ישנה שהיתה, עוד מימי היות המשכן בנוב וגבעון ('תפארת ישראל'). 28) ראה בפ"ג מהל' סנהדרין ה"א, שבית־דין הגדול היו יושבים בשבתות ובימים־טובים בבית המדרש שבהר הבית, והטעם שהתירו אז את התקיעה בשבת - שכיון שיש מקדש בעיר וגם סנהדרין יושבין שם, אימת מקדש עליהן ואימת ב"ד עליהן, ולא יבואו להוציא לרשות הרבים ('תפארת ישראל'). 29) שאע"פ ששומעת קול התקיעות - אינה רואה את ירושלים. 30) שאע"פ שיכולה לראות - אינה שומעת התקיעות.

ט. וּבַזְּמַן הַזֶּה, שֶׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ - כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית־דִּין קָבוּעַ[31], וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה סָמוּךְ[32] בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל - תּוֹקְעִין בּוֹ בְּשַׁבָּת. וְאֵין תּוֹקְעִין בְּשַׁבָּת, אֶלָּא בְּבֵית־דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ; אֲבָל שְׁאָר בָּתֵּי־דִינִין, אֵין תּוֹקְעִין בָּהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן סְמוּכִין. וְאֵין תּוֹקְעִין אֶלָּא בִּפְנֵי בֵית־דִּין גָּדוֹל[33] בִּלְבָד, כָּל זְמַן שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין; וַאֲפִלּוּ נִגְעֲרוּ לַעֲמֹד[34] וְלֹא עָמְדוּ - תּוֹקְעִין בִּפְנֵיהֶם. אֲבָל חוּץ לְבֵית־דִּין אֵין תּוֹקְעִין. וְלָמָּה תּוֹקְעִין בִּפְנֵי בֵית־דִּין? מִפְּנֵי שֶׁבֵּית־דִּין זְרִיזִין הֵן, וְלֹא יָבוֹאוּ הַתּוֹקְעִין לְהַעֲבִיר הַשּׁוֹפָר בִּפְנֵיהֶם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁבֵּית־דִּין מַזְהִירִין אֶת הָעָם וּמוֹדִיעִין אוֹתָן.

31) דיינים קבועים, ולא שנזדמנו שם במקרה (ר"ה כט:). 32) ענין סמיכה היא נתינת רשות וכוח לדון, וזה נמשך ממשה רבינו שהוא סמך את יהושע והזקנים, והם סמכו הבאים אחריהם (ראה בפ"ד מהל' סנהדרין ה"א). אולם רבינו אלפסי סובר, שאין אנו צריכים בית־דין סמוך, אלא בית־דין קבוע ומובהק, וכן נהג הלכה למעשה שהיו תוקעין לפניו בר"ה שחל בשבת. 33) בית־דין סמוך וקבוע (כסף־משנה). 34) התכוננו לעמוד. בעיא שלא נפשטה (בגמרא ר"ה ל.) ופסק רבינו לקולא, לפי שכל ענין זה אינו אלא מדרבנן (מגיד־משנה).

י. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים בַּגְּלוּת[35] - כְּדֶרֶךְ שֶׁתּוֹקְעִין בָּרִאשׁוֹן, תּוֹקְעִין בַּשֵּׁנִי. וְאִם חָל יוֹם רִאשׁוֹן לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[36], וְלֹא הָיָה בַּמָּקוֹם בֵּית־דִּין הָרְאוּיִין לִתְקֹעַ - תּוֹקְעִין בַּשֵּׁנִי בִּלְבָד.

35) לפי החשבון "ואין יום־טוב שני להסתלק מן הספק אלא מנהג בלבד" (פ"ו מהל' יו"ט הי"ד) וידוע וברור שהיום הראשון הוא יום־טוב, והשני אינו אלא מנהג בלבד, ואעפ"כ חייבים בתקיעות בשני כבראשון (כסף־משנה). 36) ולא כתב אם חל יום שני להיות בשבת, לפי שאי־אפשר ליום ראשון של ראש השנה להיות בערב שבת, כמו שכתב רבינו להלן בפ"ז מהל' קידוש החודש ה"א.

יום שלישי ב' תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבאר בו שיעור התקיעה וכמותה, וכיצד הוא סדרה, וענין הברכות: מלכיות, זכרונות ושופרות. ומה שיש מזה מן התורה, ומה שהוא מדברי סופרים.

א. כַּמָּה תְּקִיעוֹת חַיָּב אָדָם לִשְׁמֹעַ בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה? תֵּשַׁע תְּקִיעוֹת. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר 'תְּרוּעָה' בְּיוֹבֵל וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים[2]; וְכָל תְּרוּעָה - פְּשׁוּטָה לְפָנֶיהָ[3] וּפְשׁוּטָה לְאַחֲרֶיהָ[4]. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁכָּל תְּרוּעוֹת שֶׁל חֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי אֶחָד הֵן - בֵּין בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, בֵּין בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל - תֵּשַׁע תְּקִיעוֹת תּוֹקְעִין בְּכָל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶן: תְּקִיעָה וּתְרוּעָה וּתְקִיעָה, תְּקִיעָה וּתְרוּעָה וּתְקִיעָה, תְּקִיעָה וּתְרוּעָה וּתְקִיעָה.

2) בשני העניינים יחד נזכרת התרועה שלש פעמים. בראש השנה: "זכרון תרועה" (ויקרא כג, כד), "יום תרועה" (במדבר כט, א) וביובל ביום כיפור: "שופר תרועה" (ויקרא כה, ט). 3) תקיעה פשוטה בהעברה לפני התרועה. 4) תקיעה פשוטה לאחר התרועה.

ב. תְּרוּעָה זוֹ הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, נִסְתַּפֵּק לָנוּ בָהּ סָפֵק, לְפִי אֹרֶךְ הַשָּׁנִים וְרֹב הַגָּלוּת, וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִין הֵיאַךְ הִיא: אִם הִיא הַיְלָלָה שֶׁמְּיַלְּלִין הַנָּשִׁים בֵּינֵיהֶן בְּעֵת שֶׁמְּיַבְּבִין[5], אוֹ הָאֲנָחָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁיֵּאָנַח הָאָדָם פַּעַם אַחַר פַּעַם, כְּשֶׁיִּדְאַג לִבּוֹ מִדָּבָר גָּדוֹל[6], אוֹ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד: הָאֲנָחָה, וְהַיְלָלָה שֶׁדַּרְכָּהּ לָבוֹא אַחֲרֶיהָ, הֵן הַנִּקְרָאִין תְּרוּעָה; שֶׁכָּךְ דֶּרֶךְ הַדּוֹאֵג - מִתְאַנֵּחַ תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ מְיַלֵּל. לְכָךְ אָנוּ עוֹשִׂין הַכֹּל[7].

5) שמשמיעות קולות קצרים ותכופים זה לזה והוא מה שאנו קוראים תרועה. 6) שמשמיע קול אחר קול ומאריך בהם קצת כדרך הבוכה בתחילת בכייתו וזה מה שאנו קוראים שברים. 7) לצאת ידי ספק.

ג. הַיְלָלָה הִיא שֶׁאָנוּ קוֹרְאִין תְּרוּעָה; וְהָאֲנָחָה זוֹ אַחַר זוֹ, הִיא שֶׁאָנוּ קוֹרְאִין אוֹתָהּ שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים. נִמְצָא סֵדֶר הַתְּקִיעוֹת כָּךְ הוּא: מְבֻרָךְ וְתוֹקֵעַ תְּקִיעָה, וְאַחֲרֶיהָ שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים, וְאַחֲרֶיהָ תְּרוּעָה, וְאַחֲרֶיהָ תְּקִיעָה; וְחוֹזֵר כְּסֵדֶר זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים[8]. וְתוֹקֵעַ תְּקִיעָה, וְאַחֲרֶיהָ שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים[9], וְאַחֲרֶיהָ תְּקִיעָה; וְחוֹזֵר כְּסֵדֶר זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְתוֹקֵעַ תְּקִיעָה, וְאַחֲרֶיהָ תְּרוּעָה, וְאַחֲרֶיהָ תְּקִיעָה; וְחוֹזֵר כַּסֵּדֶר הַזֶּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. נִמְצָא מִנְיַן הַתְּקִיעוֹת שְׁלֹשִׁים, כְּדֵי לְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק.

8) שצריך לשמוע תשע קולות. 9) מספק שמא שברים הם התרועה.

ד. שִׁעוּר תְּרוּעָה - כִּשְׁתֵּי תְּקִיעוֹת. שִׁעוּר שְׁלֹשָׁה

שְׁבָרִים - כִּתְרוּעָה. הֲרֵי שֶׁתָּקַע וְהֵרִיעַ, וְתָקַע תְּקִיעָה אֲרֻכָּה וּמָשַׁךְ בָּהּ כִּשְׁתַּיִם בָּרִאשׁוֹנָה - אֵין אוֹמְרִים, תֵּחָשֵׁב כִּשְׁתֵּי תְּקִיעוֹת, וְיָרִיעַ אַחֲרֶיהָ וַיַּחֲזֹר וְיִתְקַע; אֶלָּא אֲפִלּוּ מָשַׁךְ בָּהּ כָּל הַיּוֹם, אֵינָהּ אֶלָּא תְּקִיעָה אֶחָת; וְחוֹזֵר וְתוֹקֵעַ וּמֵרִיעַ וְתוֹקֵעַ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים.

ה. שָׁמַע תְּקִיעָה אַחַת בְּשָׁעָה אַחַת, וּשְׁנִיָּה בְּשָׁעָה שְׁנִיָּה; אֲפִלּוּ שָׁהָה כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין, וְיָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְהוּא, שֶׁיִּשְׁמַע כָּל בָּבָא מֵהֵן עַל סִדְרָהּ; לֹא שֶׁיִּשְׁמַע תְּרוּעָה וְאַחֲרֶיהָ שְׁתֵּי תְּקִיעוֹת, אוֹ שְׁתֵּי תְּקִיעוֹת וְאַחֲרֵיהֶן תְּרוּעָה[10] וְכַיּוֹצֵא בָזֶה.

10) שצריך שתהא פשוטה (=תקיעה) לפני התרועה ופשוטה לאחריה.

ו. שָׁמַע תֵּשַׁע תְּקִיעוֹת מִתִּשְׁעָה בְּנֵי־אָדָם כְּאֶחָד - לֹא יָצָא[11] אֲפִלּוּ יְדֵי אֶחָת[12]. תְּקִיעָה מִזֶּה, וּתְרוּעָה מִזֶּה, וּתְקִיעָה מִשְּׁלִישִׁי, בָּזֶה אַחַר זֶה - יָצָא, וַאֲפִלּוּ בְּסַרוּגִין, וַאֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. וְאֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ עַד שֶׁיִּשְׁמַע כָּל הַתֵּשַׁע תְּקִיעוֹת, שֶׁכֻּלָּן מִצְוָה אַחַת הֵן, לְפִיכָךְ מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ.

11) והיינו שאחד עשה תקיעה והשני תרועה והשלישי תקיעה (=בבת אחת) וכן כולם, לא יצא שכיון שכולם בבת אחת אין כאן פשוטה לפניה ולאחריה. 12) מפני שצריך שתהא התקיעה לפני התרועה, וכאן שומע התקיעות והתרועות בבת אחת.

ז. הַצִּבּוּר חַיָּבִין לִשְׁמֹעַ הַתְּקִיעוֹת עַל סֵדֶר הַבְּרָכוֹת. כֵּיצַד? אוֹמֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'אָבוֹת'[13] וּ'גְבוּרוֹת'[14] וּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם[15] וּ'מַלְכֻיּוֹת'[16], וְתוֹקֵעַ שָׁלֹשׁ; וְאוֹמֵר 'זִכְרוֹנוֹת'[17], וְתוֹקֵעַ שָׁלֹשׁ; וְאוֹמֵר 'שׁוֹפָרוֹת'[18], וְתוֹקֵעַ שָׁלֹשׁ; וְאוֹמֵר 'עֲבוֹדָה'[19] וְ'הוֹדָיָה'[20] וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים[21].

13) ברכה ראשונה שמוזכר בה "אלקי אברהם" ומסיים "מגן אברהם". 14) ברכת "אתה גבור" עד "מחיה המתים". 15) ברכת "אתה קדוש". 16) ברכה רביעית שאומר בה פסוקים שמוזכר בהם מלכות שמים. ומסיים "מלך על כל הארץ" וכולל בה קדושת היום ואומר "מקדש ישראל ויום הזכרון". 17) מתחלת ב"אתה זוכר" ומסיימת ב"זוכר הברית". 18) מתחלת ב"אתה נגלית" ומסיימת ב"שומע תרועה". ובה פסוקים שנזכרו בהם שופרות. 19) ברכת "רצה". 20) ברכת "מודים". 21) ברכת "שים שלום".

ח. שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֶמְצָעִיּוֹת אֵלּוּ שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל[22], שֶׁהֵן מַלְכֻיּוֹת וְזִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת, מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ[23]. וְצָרִיךְ לוֹמַר בְּכָל בְּרָכָה מֵהֵן עֲשָׂרָה פְּסוּקִים מֵעֵין הַבְּרָכָה[24]: שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים מִן הַתּוֹרָה, וּשְׁלֹשָׁה מִסֵּפֶר תְּהִלִּים, וּשְׁלֹשָׁה מִן הַנְּבִיאִים, וְאֶחָד מִן הַתּוֹרָה - מַשְׁלִים בּוֹ[25]; וְאִם הִשְׁלִים בַּנְּבִיא - יָצָא. וְאִם אָמַר פָּסוּק אֶחָד מִן הַתּוֹרָה וְאֶחָד מִן הַכְּתוּבִים וְאֶחָד מִן הַנְּבִיאִים - יָצָא. וַאֲפִלּוּ אָמַר: 'וּבְתוֹרָתְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ כָּתוּב לֵאמֹר', וְאָמַר פָּסוּק שֶׁל תּוֹרָה וְהִפְסִיק - שׁוּב אֵינוֹ צָרִיךְ כְּלוּם.

22) שהיו אומרים בו - ביובל - מלכיות זכרונות ושופרות, כמו בראש השנה. 23) שאם אינו יודע את כולם לא אומר גם את מה שיודע ולא אומר כלום. 24) והוא כנגד עשרה פסוקים של הללו א־ל בקדשו שנאמר בהם "בתקע שופר", וכנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, שהרי בראש־השנה נברא העולם וכנגד עשרת הדברות שהוזכר בהם שופר. 25) לעשרה.

ט. אֵין מַזְכִּירִין זִכְרוֹנוֹת, מַלְכֻיּוֹת וְשׁוֹפָרוֹת שֶׁל פֵּרְעָנוּת. זִכְרוֹנוֹת - כְּגוֹן "וַיִּזְכֹּר כִּי בָשָׂר הֵמָּה וְכוּ'"; מַלְכֻיּוֹת - כְּגוֹן "בְּחֵמָה שְׁפוֹכָה אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם"; שׁוֹפָרוֹת - כְּגוֹן "תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה וְכוּ'". וְלֹא זִכְרוֹן יָחִיד, אֲפִלּוּ לְטוֹבָה, כְּגוֹן "זָכְרֵנִי ה' בִּרְצוֹן עַמֶּךָ"; "זָכְרָה לִי אֱלֹהַי לְטוֹבָה". וּפִקְדוֹנוֹת אֵינָן כִּזִּכְרוֹנוֹת, כְּגוֹן "פֹּקֵד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם". וְיֵשׁ לוֹ לְהַזְכִּיר פֵּרְעָנוּת שֶׁל אֻמּוֹת עַכּוּ"ם, כְּגוֹן "ה' מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים"; "זְכֹר ה' לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלָיִם"; "וַה' אֱלֹהִים בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן". "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד"; "אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת וְכוּ'"; "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ וְכוּ'" - כָּל פָּסוּק מֵאֵלּוּ, מַלְכוּת הוּא עִנְיָנוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ זֵכֶר מַלְכוּת; וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ "ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד"; "וַיְהִי בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ וְכוּ'".

י. הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט בְּסִדֶּר הַתְּקִיעוֹת שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה בְּצִבּוּר כָּךְ הוּא: אַחַר שֶׁקּוֹרְאִין בַּתּוֹרָה וּמַחֲזִירִין הַסֵּפֶר לִמְקוֹמוֹ[26], יוֹשְׁבִין כָּל הָעָם[27]. וְאֶחָד עוֹמֵד[28] וּמְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִשְׁמֹעַ קוֹל שׁוֹפָר', וְכָל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'. וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ 'שֶׁהֶחֱיָנוּ', וְכָל הָעָם עוֹנִין אַחֲרָיו 'אָמֵן'. וְתוֹקֵעַ שְׁלֹשִׁים תְּקִיעוֹת שֶׁאָמַרְנוּ מִפְּנֵי הַסָּפֵק עַל הַסֵּדֶר, וְאוֹמְרִים קַדִּישׁ, וְעוֹמְדִין וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מוּסָף. וְאַחַר שֶׁגּוֹמֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּרָכָה רְבִיעִית, שֶׁהִיא 'מַלְכֻיּוֹת', תּוֹקֵעַ תְּקִיעָה, שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים, תְּרוּעָה, תְּקִיעָה, פַּעַם אֶחָת. וּמְבָרֵךְ בְּרָכָה חֲמִישִׁית, שֶׁהוּא 'זִכְרוֹנוֹת', וְאַחַר שֶׁגּוֹמְרָהּ תּוֹקֵעַ תְּקִיעָה, שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים וּתְקִיעָה. וּמְבָרֵךְ בְּרָכָה שִׁשִּׁית, שֶׁהִיא 'שׁוֹפָרוֹת', וְאַחַר שֶׁגּוֹמְרָהּ תּוֹקֵעַ תְּקִיעָה, תְּרוּעָה וּתְקִיעָה פַּעַם אַחַת, וְגוֹמֵר הַתְּפִלָּה.

26) רבנו אברהם בנו של רבינו כתב בעניין זה, וזו לשונו: "ואבא מורי ז"ל ומי שקדמו לו מחכמי המערב ז"ל מנהגם

להחזיר ספר־תורה למקומו קודם התקיעות". 27) אף על פי שהתוקע צריך לעמוד - לא הטריחו את הציבור בזה. 28) בשופר כתוב "לכם", ובעומר כתוב "לכם", מה עומר מעומד שהרי נאמר שם "בקמה" אל תקרי בקמה אלא "בקומה" כלומר מעומד, אף שופר מעומד.

יא. זֶה שֶׁתּוֹקֵעַ כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין, הוּא שֶׁתּוֹקֵעַ עַל סֵדֶר הַבְּרָכוֹת כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִים[29]. וְאֵינוֹ מְדַבֵּר[30] בֵּין תְּקִיעוֹת שֶׁמִּישֶׁב לִתְקִיעוֹת שֶׁמֵּעֹמֶד[31]. וְאִם סָח בֵּינֵיהֶן - אַף־עַל־פִּי שֶׁעָבַר, אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ.

29) שכיוון שהתחיל במצוה אומרים לו גמור. 30) התוקע. אבל השומעים מותרים לדבר. ויש סוברים שגם השומעים אסורים לדבר. 31) שהברכות שבירך לפני התקיעות הן גם על תקיעות שמעומד.

יב. בְּדִין הָיָה, שֶׁיִּתְקְעוּ עַל כָּל בְּרָכָה, כָּל בָּבָא מֵהֶן[32] שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁתָּקְעוּ כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ מִידֵי סָפֵק בַּתְּקִיעוֹת שֶׁמִּישֶׁב, אֵין מַטְרִיחִין עַל הַצִּבּוּר לַחֲזֹר בָּהֶן כֻּלָּן עַל סֵדֶר בְּרָכוֹת; אֶלָּא דַּי לָהֶן בָּבָא אַחַת עַל כָּל בְּרָכָה, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ תְּקִיעוֹת עַל סֵדֶר בְּרָכוֹת. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בְּצִבּוּר; אֲבָל הַיָּחִיד - בֵּין שֶׁשָּׁמַע עַל סֵדֶר בְּרָכוֹת[33], בֵּין שֶׁלֹּא שָׁמַע עַל הַסֵּדֶר; בֵּין מֵעֹמֶד בֵּין מִישֶׁב - יָצָא, וְאֵין בָּזֶה מִנְהָג.

32) רוצה לומר שיתקעו למלכיות כל הבבות הנזכרות למעלה: תשר"ת, תש"ת ותר"ת. וכן לזכרונות וכן לשופרות. 33) חידוש גדול משמיע רבנו שאפילו ביחיד מותר להפסיק באמצע התפילה לשמוע התקיעות, ויש סוברים שאסור לו להפסיק.

יג. הַתְּקִיעוֹת אֵינָן מְעַכְּבוֹת אֶת הַבְּרָכוֹת[34], וְהַבְּרָכוֹת אֵינָן מְעַכְּבוֹת אֶת הַתְּקִיעוֹת[35]. שְׁתֵּי עֲיָרוֹת: בְּאַחַת יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁיֵּשׁ שָׁם מִי שֶׁיְּבָרֵךְ לָהֶן תֵּשַׁע בְּרָכוֹת, וְאֵין שָׁם תּוֹקֵעַ; וּבַשְּׁנִיָּה, סָפֵק יֵשׁ שָׁם תּוֹקֵעַ, סָפֵק אֵין שָׁם תּוֹקֵעַ - הוֹלֵךְ לַשְּׁנִיָּה[36]; שֶׁהַתְּקִיעָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וְהַבְּרָכוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

34) שאם אין יכול לתקוע אף על פי כן יברך הברכות שבתפילת מוסף. 35) שאם אינו יודע לברך מלכיות זכרונות ושופרות אף על פי כן יכול לתקוע. 36) שספק דאורייתא עדיף מוודאי דרבנן.

הִלְכוֹת סֻכָּה

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבארו בו שיעורי הסוכה: רחבה וגבהה, ושיעור דפנותיה, ואיכותן וענינן. ותכונת הסוכה, והכשר דפנותיה, וכמה צריכין שיהיו וממה הן כשרין וכל הנמשך לזה.

א. שִׁעוּר הַסֻּכָּה - גָּבְהָהּ אֵין פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים[2], וְלֹא יָתֵר עַל עֶשְׂרִים אַמָּה[3]. וְרָחְבָּהּ - אֵין פָּחוֹת מִשִּׁבְעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעָה טְפָחִים[4]. וְיֵשׁ לוֹ לְהוֹסִיף בְּרָחְבָּהּ אֲפִלּוּ כַּמָּה מִילִין[5]. הָיְתָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה אוֹ מִשִּׁבְעָה עַל שִׁבְעָה, אוֹ גְּבוֹהָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה כָּל־שֶׁהוּא - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה.

2) משנה, סוכה ב, א. ורוצה לומר, החלל שלה מן הקרקע עד הסכך (עירובין ג:). 3) מפני שכתוב (ויקרא כג, מב): "בסוכות תשבו שבעת ימים", ואמרו חכמים בפירוש פסוק זה: "אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי" - "עד עשרים אמה, אדם עושה דירתו דירת עראי, למעלה מעשרים אמה אין אדם עושה דירתו דירת עראי אלא דירת קבע" (סוכה ב. לפי דברי רבא, והלכה כמותו, ועיין מגיד־משנה). 4) ששה טפחים צריך לגופו, שיוכל להכניס לסוכה ראשו ורובו, שנחשב כאילו כולו יושב בסוכה. ועוד טפח אחד לשולחנו (מגיד־משנה). 5) שהרי אמרו על מה שכתוב (ויקרא שם): "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" - "למלמד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת" (סוכה כז:).

ב. סֻכָּה שֶׁאֵין לָהּ שָׁלֹשׁ דְּפָנוֹת - פְּסוּלָה[6]. הָיוּ לָהּ שְׁתֵּי דְּפָנוֹת גְּמוּרוֹת[7] זוֹ בְּצַד זוֹ, כְּמִין גַּ"ם[8] - עוֹשֶׂה דֹּפֶן שֵׁיֵּשׁ בְּרָחְבּוֹ יָתֵר עַל טֶפַח, וּמַעֲמִידוֹ בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[9] סָמוּךְ לְאַחַד מִשְּׁתֵּי הַדְּפָנוֹת, וְדַיּוֹ[10]. וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהּ צוּרַת פֶּתַח[11], מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהּ שָׁלֹשׁ דְּפָנוֹת גְּמוּרוֹת[12]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת[13], שֶׁצּוּרַת פֶּתַח הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם, אֲפִלּוּ קָנֶה מִכָּאן וְקָנֶה מִכָּאן וְקָנֶה עַל גַּבֵּיהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ לָהֶן[14].

6) משנה, סוכה ב, א. ולמדו חכמים (שם ו:) מן המקראות, שאין צריך לעשות ארבע דפנות בסוכה, ודי בשלוש. וראה להלן עוד במה שחידשה ההלכה. 7) שלמות. 8) ג"ם יוונית, כזה. 9) שיהיה לבוד (=מחובר) לדופן, שכל פחות משלשה כלבוד הוא. והרי כאילו יש לנו דופן בן ארבעה טפחים שהוא רובו של הדופן הראוי לסוכה (=שבעה טפחים). 10) די בשתי דפנות (כשהן סמוכות כמין גאם יוונית), והשלישית אפילו טפח ומשהו כנ"ל. 11) שמעמיד קנה בסוף הדופן הקטוע הזה מול הדופן שכנגד, ומעמיד קנה על גביו ועל גבי חלק הדופן שיש ברחבו יותר על טפח כזה: 12) סוכה, שם. 13) פט"ז הי"ט. 14) כזה:

ג. הָיוּ לָהּ שְׁתֵּי דְּפָנוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ וּבֵינֵיהֶן מְפֻלָּשׁ[15] - עוֹשֶׂה דֹּפֶן שֶׁיֵּשׁ בְּרָחְבּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים וּמַשֶּׁהוּ[16], וּמַעֲמִידוֹ בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לְאַחַת מִשְּׁתֵּי הַדְּפָנוֹת[17] וּכְשֵׁרָה; וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהּ צוּרַת פֶּתַח[18]. קָנִים הַיּוֹצְאִים מִסְּכַךְ הַסֻּכָּה לִפְנֵי הַסֻּכָּה, וְדֹפֶן אַחַת נִמְשֶׁכֶת עִמָּהֶן[19] - הֲרֵי הֵן כַּסֻּכָּה[20].

15) כזה: 16) סוכה ז, א. כיון ששתי הדפנות אינן מחוברות זו לזו - לא מספיק בטפח ומשהו כבהלכה ב. 17) שביחד עם החלל יצטרף לרוחב שבעה טפחים.

18) קנה על גבי חלק הדופן שיש בו ארבעה טפחים ומשהו ועל הדופן שכנגד. כזה: 19) מקלות שסוככים בהם ונמשכים יותר מאורך קירות הסוכה, ויצא לחוץ לצד קיר הרביעי הפרוץ, וכותל אחד היה ארוך יותר מחבירו, כזה: 20) ואף־על־פי שההמשך הזה אין לו אלא דופן אחד - רואים את כולו כחלק מהסוכה השלימה (סוכה יט.).

ד. דְּפָנוֹת שֶׁהָיוּ דְּבוּקוֹת בְּגַג הַסֻּכָּה וְלֹא הָיוּ מַגִּיעוֹת לָאָרֶץ[21]: אִם הָיוּ גְּבוֹהוֹת מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - פְּסוּלָה; פָּחוֹת מִכֵּן - כְּשֵׁרָה[22]. הָיוּ הַדְּפָנוֹת דְּבוּקוֹת לָאָרֶץ, וְלֹא הָיוּ מַגִּיעוֹת לַסְּכָךְ - אִם גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן רְחוֹקִין מִן הַגַּג כַּמָּה אַמּוֹת, כְּשֵׁרָה[23]; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיוּ הַדְּפָנוֹת מְכֻוָּנוֹת תַּחַת שְׂפַת הַגָּג[24]. הִרְחִיק אֶת הַגָּג[25] מִן הַדֹּפֶן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - פְּסוּלָה; פָּחוֹת מִכֵּן - כְּשֵׁרָה. תָּלָה מְחִצָּה שֶׁגְּבוֹהָה אַרְבָּעָה וּמַשֶּׁהוּ בְּאֶמְצַע, בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לָאָרֶץ, וּבְפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לַגָּג - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[26].

21) משנה, סוכה טז, א. 22) שכל פחות משלשה, כמחובר עם הארץ הוא, וזהו דין "לבוד". 23) הלכה למשה מסיני היא, שאנו רואין כאילו הדפנות מגיעות לסכך - "גוד אסיק מחיצתא" (=משוך והעלה את המחיצה). 24) שאם אינן מכוונות, צריכים אנו ל"גוד אסיק" ו"לבוד". וסובר רבינו ששתי הלכות למשה מסיני במקום אחד - לא נאמרו (ועיין ט"ז או"ח סי' תרלב סק"א). 25) משנה, סוכה יז, א. 26) סוכה טז, ב. ומשמיענו בזה, שאף שאנו זקוקין להשתמש פעמיים בהלכה זו של "לבוד", פעם מן המחיצה לקרקע, ופעם מן המחיצה לגג - בכל זאת כשרה.

ה. הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ בֵּין הָאִילָנוֹת, וְהָאִילָנוֹת דְּפָנוֹת לָהּ[27] - אִם הָיוּ חֲזָקִים, אוֹ שֶׁקְּשַׁר אוֹתָם וְחִזֵּק אוֹתָם, עַד שֶׁלֹּא תִהְיֶה הָרוּחַ הַמְּצוּיָה מְנִידָה אוֹתָם[28] תָּמִיד, וּמְלֵא בֵּין הָאֲמִירִים[29] בְּחֶבֶן וּבְקַשׁ כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּנִיד אוֹתָם הָרוּחַ, וְקָשַׁר אוֹתָם - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה; שֶׁכָּל מְחִצָּה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה שֶׁל יַבֶּשֶׁת[30], אֵינָהּ מְחִצָּה.

27) משנה, סוכה כד, ב. 28) אף־על־פי שאין בכוחה להפילם - כיון שמנידה אותם, אינם מחיצה (סוכה שם, בגמרא). 29) הענפים, נוסחא אחרת: "האוירין". 30) אף־על־פי שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה של ים שהיא חזקה יותר - כיון שסוכה דירה עראית היא (סוכה כג. כרבי עקיבא). וראה להלן ה"ו.

ו. הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ בְּרֹאשׁ הָעֲגָלָה[31] אוֹ בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה[32] - כְּשֵׁרָה[33], וְעוֹלִין לָהּ בְּיוֹם־טוֹב. בְּרֹאשׁ הָאִילָן[34] אוֹ עַל גַּבֵּי הַגָּמָל - כְּשֵׁרָה[35], וְאֵין עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם־טוֹב; לְפִי שֶׁאָסוּר לַעֲלוֹת בְּיוֹם־טוֹב בְּאִילָן אוֹ עַל גַּבֵּי בְהֵמָה[36]. הָיוּ מִקְצָת הַדְּפָנוֹת עֲשׂוּיוֹת בִּידֵי אָדָם וּמִקְצָתָן אִילָנוֹת - רוֹאִין, כֹּל שֶׁאִלּוּ נִטְּלוּ הָאִילָנוֹת, הִיא יְכוֹלָה לַעֲמֹד בַּדְּפָנוֹת שֶׁבִּידֵי אָדָם, עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם־טוֹב[37].

31) שהתקין לו סוכה בתוך מושב העגלה, אף שהעגלה או הספינה אינה קבועה במקום אחד. 32) במקום הגבוה ביותר בספינה, שהרוחות שולטות שם בחזקה. 33) כשהיא יכולה לעמוד ברוח מצויה של יבשה, כמו שכתב רבינו למעלה. 34) בסיס הסוכה הוא האילן עצמו, ועשה לו קירות וסכך. 35) לחול־המועד, שאין איסור לעלות אליה. 36) ביצה לו, ב. ופכ"א מהל' שבת ה"ו וה"ט). 37) סוכה כב, ב. וכג, א.

ז. סֻכָּה שֶׁאֵין לָהּ גָּג - פְּסוּלָה[38]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיוּ רָאשֵׁי הַדְּפָנוֹת דְּבוּקוֹת זוֹ בְזוֹ כְּמִין צְרִיף[39]; אוֹ שֶׁסָּמַךְ רֹאשׁ הַדֹּפֶן שֶׁל סֻכָּה לַכֹּתֶל[40] - אִם הָיָה לָהּ גָּג אֲפִלּוּ טֶפַח[41], אוֹ שֶׁהִגְבִּיהַּ הַדֹּפֶן הַסָּמוּךְ לַכֹּתֶל מִן הַקַּרְקַע טֶפַח, הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[42]. סֻכָּה עֲגֻלָּה - אִם יֵשׁ בְּהֶקֵּפָהּ כְּדֵי לְרַבֵּעַ בָּהּ שִׁבְעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעָה טְפָחִים[43], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לָהּ זָוִיּוֹת, הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה.

38) שאין זה אוהל, כיון שלא ניכר מהו גג ומהו כותל. 39) שם יט, ב. כזה: 40) כזה: 41) שלא סמך ממש אל הקיר והשאיר רווח בין הכותל לסוכה שיעור טפח, ואנו רואים את הטפח כסתום וחשוב גג (סוכה, שם). 42) שכיון שיש טפח ישר - הרי הוא אוהל. 43) כלומר, אם אפשר לעשות ריבוע בתוך העיגול שיחזיק שטח של שבעה טפחים על שבעה טפחים (סוכה ז:).

ח. סִכֵּךְ עַל־גַּבֵּי אַכְסַדְרָה[44] שֶׁיֵּשׁ לָהּ פְּצִימִין[45] - בֵּין שֶׁהָיוּ נִרְאִין מִבִּפְנִים[46] וְאֵין נִרְאִין מִבַּחוּץ[47], בֵּין שֶׁהָיוּ נִרְאִין מִבַּחוּץ וְאֵין נִרְאִין מִבִּפְנִים - כְּשֵׁרָה[48].

44) שיש לה שני כתלים זה כנגד זה, כזה: (מגיד־משנה, וראה להלן ה"ט). 45) עמודים. 46) שהעמודים בולטים מצד פנים, כזה: ולמסתכל בחוץ, נראה חלק. 47) כזה: ומבפנים נראה חלק. 48) כיון שיש עמודים בולטים, אנו רואים את התקרה של האכסדרה, שהיא תקרה קבועה, כאילו יורדת וסותמת את הצד השלישי ליד העמודים (וכמו שכתב רבינו בפי"ז מהל' שבת הלכה לה), והרי יש כאן שלש דפנות (סוכה יח.). ובמקום שאין תקרה אין הסוכה כשרה אלא־אם־כן עשה דופן שיש ברחבו ארבעה טפחים ומשהו ברוח שלישית (למעלה הלכה ג).

ט. לֹא הָיוּ לָהּ פְּצִימִין - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סֻכָּה הָעֲשׂוּיָה כְּמָבוֹי, שֶׁהֲרֵי אֵין לָהּ אֶלָּא שְׁנֵי צִדֵּי הָאַכְסַדְרָה, וְאֶמְצַע הָאַכְסַדְרָה אֵין בּוֹ כֹּתֶל, וְשֶׁכְּנֶגְדּוֹ אֵין בּוֹ פְּצִימִין.

י. סִכֵּךְ עַל־גַּבֵּי מָבוֹי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לֶחִי[49] אוֹ עַל־גַּבֵּי בְּאֵר שֶׁיֵּשׁ לָהּ פַּסִּין[50] - הֲרֵי זוֹ סֻכָּה כְּשֵׁרָה לְאוֹתָהּ שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג בִּלְבַד[51]; מִתּוֹךְ שֶׁלֶּחִי זֶה וּפַסִּין אֵלּוּ מְחִצּוֹת לְעִנְיַן שַׁבָּת - נַחְשֹׁב אוֹתָן כִּמְחִצּוֹת לְעִנְיַן סֻכָּה[52].

49) מבוי מפולש שאין לו אלא שתי דפנות - כלומר, שתי שורות של בתים, אחת לצפון ואחת לדרום, ועשה לו צורת הפתח מצד מזרח ולחי מצד מערב, שאע"פ שלענין סוכה לא מועילה צורת הפתח שמצד מזרח להחשב כדופן שלישית - כיון שלענין שבת הרי זו רשות היחיד (פי"ז מהל' שבת ה"ג) היא סוכה כשרה בשבת של סוכות. 50) הם קרשים שהם עושין סביב הבאר, בצורה כזו כאן מופיע ציור בכדי להתיר לעולי רגלים שיוכלו לשאוב מים לבהמתם מן הבור שתוכו רשות היחיד והם עומדים ברשות הרבים, וקרשים אלו הם בני אמה אחת לכאן ואמה אחת לצד שכנגד, ועל ידי הפסים נעשו סביבות הבאר רשות היחיד (כמו שכתב רבינו בפי"ז מהל' שבת הכ"ז) והוא סיכך על הפסים האלו. 51) ולא לימים האחרים. 52) סוכה ז, א ועמוד ב.

1 **יא. נָעַץ אַרְבָּעָה קֻנְדָּסִין[53] עַל אַרְבַּע זָוִיּוֹת הַגָּג[54]**
2 **וְסִכֵּךְ עַל גַּבָּן - הוֹאִיל וְהַסִּכּוּךְ עַל שְׂפַת הַגָּג,**
3 **כָּשֵׁר[55]; וְרוֹאִין אֶת הַמְּחִצּוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת כְּאִלּוּ הֵן**
4 **עוֹלוֹת לְמַעְלָה עַל שְׂפַת הַסִּכּוּךְ.**

53) עמודים. 54) בשפת הגג. 55) כרב נחמן בסוכה ד: שאמר שפלוגתת רבי יעקב וחכמים אינה אלא אם נעץ הקונדיסים באמצע הגג, ובזה פוסלים חכמים, אבל בשפת הגג לדברי הכל כשר, שאנו אומרים "גוד אסיק מחיצתא" (ראה למעלה הערה כב). וכל זה לפי גירסת רב שרירא גאון בסוכה שם, אבל לפי נוסחתנו - נשאר הדבר ב"תיקו", ועיין ראב"ד.

5 **יב. סֻכָּה שֶׁיֵּשׁ לָהּ פְּתָחִים רַבִּים, וְיֵשׁ בִּכְתָלֶיהָ**
6 **חַלּוֹנוֹת הַרְבֵּה - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[56]; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁפָּרוּץ**
7 **מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֶד. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׁם פֶּתַח יָתֵר**
8 **עַל עֶשֶׂר[57]. אֲבָל אִם הָיָה שָׁם פֶּתַח יָתֵר עַל עֶשֶׂר -**
9 **אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ צוּרַת פֶּתַח[58], צָרִיךְ שֶׁלֹּא יִהְיֶה**
10 **הַפָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד.**

56) רוצה לומר, כשהיו שתי דפנות גמורות, ובדופן השלישי עשה קנים שמרוחקים זה מזה יותר משלשה טפחים במשך כל המחיצה (סוכה ז.). קולא היא בדופן השלישית כמו שהקילו במחיצת טפח למעלה ה"ב (מגיד־משנה). 57) כלומר, שלא יהיה פרוץ בין קנה לחבירו במקום אחד יותר מעשר אמות. 58) שפתח שהוא יותר מעשר אמות אינו פתח, שלא רגילים לעשות פתח רחב כזה. וראה מה שכתב רבינו בפט"ז מהל' שבת הט"ז.

11 **יג. סֻכָּה שֶׁאֲוִירָהּ[59] גָּבוֹהַּ מֵעֲשָׂרִים אַמָּה, וּמְעֻטָּה**
12 **בְּכָרִים וּכְסָתוֹת[60] - אֵינוֹ מְעוּט[61], וַאֲפִלּוּ בִּטְלָם[62].**
13 **מְעֻטָּה בְּתֶבֶן וּבִטְלוֹ - הֲרֵי זֶה מְעוּט; וְאֵין צָרִיךְ**
14 **לוֹמַר עָפָר וּבִטְלוֹ. אֲבָל בְּעָפָר סְתָם, אֵינוֹ מְעוּט[63].**
15 **הָיְתָה גְּבוֹהָה מֵעֲשָׂרִים אַמָּה, וְהוּצִין[64] יוֹרְדִין לְתוֹךְ**
16 **עֲשָׂרִים - אִם הָיְתָה צִלְּתָן מְרֻבָּה מֵחַמָּתָן[65], יֵחָשְׁבוּ**
17 **כְּגֹג עָבֶה[66] וּכְשֵׁרָה.**

59) כלומר, חללה=מקרקעית הסוכה עד הסכך. 60) שנתן על קרקעית הסוכה כרים וכסתות, ומתוך כך נתמעט חללה. 61) אינה נמעטת משיעורה. 62) שחשב בדעתו להניחם שם לעולם (מגיד־משנה) - כיון שעל־פי הרוב לא נוהגים לבטל דברים אלה. ואף שהוא ביטל - בטלה דעתו אצל כל אדם (סוכה ד.). 63) אע"פ שלא ינטלו משם כל ימי החג - כיון שהוא עתיד לפנותו לאחר החג (מגיד־משנה). 64) ענפים קטנים עם העלים שלהם. 65) כלומר, אם תסלק את הסכך העליון - יהיה הצל מרובה מהשמש, מחמת ההוצים. 66) וחללה של הסוכה הוא פחות מעשרים אמה (סוכה ד.).

18 **יד. בָּנָה אִיצְטַבָּה[67] בָּהּ כְּנֶגֶד דֹּפֶן הָאֶמְצָעִית[68]**
19 **עַל־פְּנֵי כֻלָּהּ[69] - אִם יֵשׁ בָּאִיצְטַבָּה שִׁעוּר רֹחַב**
20 **הַסֵּכָּה, כְּשֵׁרָה[70]. בָּנָה אִיצְטַבָּה כְּנֶגֶד דֹּפֶן הָאֶמְצָעִית**
21 **מִן הַצַּד[71] - אִם יֵשׁ מִשְׁפַּת אִיצְטַבָּה וְלַכֹּתֶל אַרְבַּע**
22 **אַמּוֹת, פְּסוּלָה; פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, כְּשֵׁרָה[72]. בָּנָה**
23 **אִיצְטַבָּה בְּאֶמְצָעָה - אִם יֵשׁ מִשְׁפַּת אִיצְטַבָּה וְלַכֹּתֶל**
24 **אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ, פְּסוּלָה; פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת,**
25 **כְּשֵׁרָה[73]; וּכְאִלּוּ הַמְּחִצּוֹת נוֹגְעוֹת בָּאִיצְטַבָּה, וַהֲרֵי**
26 **מִן הָאִיצְטַבָּה וְעַד הַסִּכּוּךְ פָּחוֹת מֵעֶשְׂרִים אַמָּה. בָּנָה**
27 **בָּהּ עַמּוּד[74], וְיֵשׁ בּוֹ הֶכְשֵׁר סֻכָּה[75] - פְּסוּלָה; שֶׁאֵין**
28 **אֵלּוּ מְחִצּוֹת הַנִּכָּרוֹת[76], וְנִמְצָא עַל־גַּב הָעַמּוּד סְכָךְ**
29 **כָּשֵׁר בְּלֹא דְּפָנוֹת.**

67) כעין ספסל מעצים או מאבנים, מוגבה מהארץ. 68) סמוך לדופן ממש שמנגד לפתח, ונקראת אמצעית, שסתם סוכה היא בת שלש דפנות, והרביעית היא כולה פתח (רש"י סוכה שם). 69) שנוגעת בשתי הדפנות מזה ומזה, כזה: 70) שהרי מקרקעית האיצטבה ועד הסכך אין גובה עשרים אמה. וי"א שמכיון שהיא כשרה במקום זה, כשרה היא אפילו מהאיצטבה והלאה, כדין פסל היוצא מן הסוכה למעלה ה"ג (רש"י סוכה שם). 71) בצד קיר אחד והגיעה עד הדופן האמצעי, כזה: 72) שכן היא ההלכה, שעד ארבע אמות רואים אנו את הסכך כאילו הוא חלק מהקיר שנתעקם ונשתפע מקרקעיתה. וזו היא: "דופן עקומה", ראה להלן פ"ה הי"ד. ומקור הדברים בסוכה ד. 73) סוכה, שם. והשמיענו בזה, שאומרים "דופן עקומה" בכל הרוחות. 74) גבוה עשרה טפחים (סוכה ד:). 75) שבעה טפחים על שבעה טפחים. והיה רחוק ארבע אמות מהדופן, הא לאו הכי - כשר כמו באיצטבה (מגיד־משנה). 76) שאף־על־פי שבעמוד גבוה עשרה, אמרו "גוד אסיק מחיצתא" (ראה למעלה הי"א), ואם כן הרי יש כאן סוכה כשרה, שהרי על גבי העמוד אין הסוכה גבוהה מעשרים אמה — אף־על־פי־כן אין הסוכה כשרה, שסוף־כל־סוף אין כאן מחיצות ממש, הניכרות לעין (סוכה שם, לדעת רבא).

30 **טו. הָיְתָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה[77], וְחָקַק בָּהּ[78] לְהַשְׁלִימָהּ**
31 **לַעֲשָׂרָה - אִם יֵשׁ מִשְׁפַּת חֵקֶק וְלַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה**
32 **טְפָחִים, פְּסוּלָה; פָּחוֹת מִכֵּן, כְּשֵׁרָה; שֶׁכָּל פָּחוֹת**
33 **מִשְּׁלֹשָׁה, הֲרֵי הוּא כְּדָבוּק[79], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת**
34 **שַׁבָּת[80].**

טז. דָּפְנֵי סֻכָּה כְּשֵׁרִין מִן הַכֹּל[81], שֶׁאֵין אָנוּ צְרִיכִין אֶלָּא מְחִצָּה מִכָּל מָקוֹם, וַאֲפִלּוּ מִבַּעֲלֵי־חַיִּים[82]. וְעוֹשֶׂה אָדָם אֶת חֲבֵרוֹ דֹּפֶן בְּיוֹם־טוֹב, כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה וְיִישַׁן בְּסֻכָּה כְּשֵׁרָה, שֶׁחֲבֵרוֹ דֹּפֶן לָהּ. וְהוּא, שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתוֹ שֶׁלֹּא לְדַעַת זֶה שֶׁנַּעֲשֶׂה דֹּפֶן[83]; אֲבָל אִם עָשָׂהוּ לְדַעַת - אָסוּר בְּיוֹם־טוֹב, וּמֻתָּר בִּשְׁאָר יְמֵי הֶחָג. וְכֵן עוֹשֶׂה בְּכֵלִים דֹּפֶן רְבִיעִית בְּיוֹם־טוֹב; אֲבָל דֹּפֶן שְׁלִישִׁית, לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּכֵלִים בְּיוֹם־טוֹב, לְפִי שֶׁהוּא מַכְשִׁיר הַסֻּכָּה, וְאֵין עוֹשִׂין אֹהֶל עֲרַאי בְּיוֹם־טוֹב[84].

81) משנה, סוכה יב, א: "וכולן (=כל הפסולים לסכך) כשרים לדפנות". שהדפנות לא נקראים סוכה, ואינם בכלל מה שאמרו (סוכה יב.): חג הסוכות תעשה לך באספך מגרנך ומיקבך - אין לך אלא פסולת גורן ויקב ולא יותר (ראה להלן פ"ה ה"א). 82) כרבי יהודה (סוכה כג.).
83) רוצה לומר, שלא ידע אותו שהועמד שם שבשביל מחיצה הועמד שם. שאם ידע, הרי זו דרך קביעות, ומחיצה קבועה אסור לעשותה ביו"ט (לבוש). וראה בדברי רבינו בפט"ז מהל' שבת הכ"ג. ויש אומרים שכל זה אינו אלא בדופן השלישי שהוא מעיקר הסוכה, אבל בדופן רביעי, שהסוכה כשרה בלעדו, מותר אפילו לדעתו (הראב"ד).
84) עירובין מד, א.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבארו בו דיני הסכך ממה שראוי שיהיה, ומאי זה דבר הם פסולים, ואם מקצת הסכך כשר ומקצתו פסול מה דינו. ואם צריך עשיה לשמה גם כן, וסוכה בתוך סוכה, וכיוצא בדברים אלו.

א. הַסְּכָךְ[2] שֶׁל סֻכָּה אֵינוֹ כָּשֵׁר מִכָּל דָּבָר. אֵין מְסַכְּכִין אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ[3], שֶׁנֶּעֱקַר מִן הָאָרֶץ[4], וְאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה[5], וְאֵין רֵיחוֹ רַע[6], וְאֵינוֹ נוֹשֵׁר וְאֵינוֹ נוֹבֵל תָּמִיד[7].

~ נקודות משיחות קודש ~

"הסכך של סוכה אינו כשר מכל דבר, אין מסככים אלא בדבר שגידולו מן הארץ כו'".

וקשה בלשונו מדוע לא הסתפק לכתוב "אין מסככים אלא בדבר שגידולו מן הארץ" ומה טעם ההקדמה "הסכך של סוכה אינו כשר מכל דבר". כמו־כן קשה בהלכה י"ב "העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית" ומדוע לא כתב בקיצור שהוא פסול. ואף שהוא לשון המשנה, ובגמרא למדו ממנו דין נוסף "לא שנו אלא באילן שצילתו מרובה מחמתו, אבל חמתו מרובה מצילתו כשר" אבל מדוע הרמב"ם שלא הזכיר החילוק הנ"ל השתמש בלשון "כאילו עשאה בתוך הבית", ולא כתב בקיצור - פסולה.

והביאור בזה: גם כאשר ישנו לימוד ודיוק מיוחד שלא הביאו הרמב"ם, בכל זאת מקפיד לכתוב בלשון המשנה אף שאין כוונתו לתוכן הדיוקים שבמשנה.

ויש להוסיף על פי מה שמצינו בכללי הרמב"ם שכשמוצא סברא הנראית לו יותר מסברת הגמרא, מביאה כטעם להלכה. ובעניינו, הפסול של בית מודגש יותר מהפסול של סוכה, כי תוכן מצות סוכה הוא "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים" ומובן שבית - דירת קבע - מנוגד לסוכה משא"כ אילן.

ומעתה יובן גם לשון הרמב"ם "הסכך של סוכה אינו כשר מכל דבר, אין מסככים בו אלא כו'". כי אף שהסגנון אינו מכריח שום חידוש בהלכה, יש והוא מוסיף ביופי סגנון הלשון, כי בסיום הפרק הקודם "דפני הסוכה **כשרים מן הכל** שאין אנו צריכים אלא מחיצה כו'" ובהמשך לסגנון זה כתב "הסכך של סוכה אינו כשר מכל דבר".

(על פי יין מלכות ספר זמנים סימן לב)

2) הכיסוי שעל הסוכה. 3) שצומח מן הארץ, שנאמר (דברים טז, יג): "חג הסוכות תעשה לך וכו' באספך מגרנך ומיקבך", ומכאן למדו חכמים (סוכה יב.), שצריך לסכך בדבר שגידולו מן הארץ, כמו גורן ויקב. 4) כגורן ויקב שהם תלושים מן הארץ. 5) ממה שנאמר "באספך מגרנך ומיקבך" למדו חכמים (שם), שהמדובר בפסולת גורן ויקב שאוספים אותה ומוציאים אותה מן הגורן ומן היקב. ופסולת זו, שאינה אוכל אדם, אינה מקבלת טומאה (ראה בפ"א מהל' טומאת אוכלין ה"א). 6) אבל ריחו רע אסור מדרבנן, שמא יצא מן הסוכה, כדלהלן. 7) סוכה יג, א.

ב. סִכֵּךְ בְּדָבָר שֶׁאֵין גִּדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ, אוֹ בְּמְחֻבָּר לָאָרֶץ, אוֹ בְּדָבָר שֶׁמְּקַבֵּל טֻמְאָה - פְּסוּלָה. אֲבָל אִם עָבַר וְסִכֵּךְ בְּדָבָר הַנּוֹבֵל וְנוֹשֵׁר, אוֹ בְּדָבָר שֶׁרֵיחוֹ רַע - כְּשֵׁרָה; שֶׁלֹּא אָמְרוּ, אֵין מְסַכְּכִין בָּאֵלּוּ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יַנִּיחַ הַסֻּכָּה וְיֵצֵא[8]. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִהְיוּ הוּצִין וְעָלִין שֶׁל סְכָךְ יוֹרְדִין לְתוֹךְ עֲשָׂרָה טְפָחִים[9], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵר לוֹ בִּישִׁיבָתוֹ. סִכְּכָהּ בְּמִינֵי מַתְּכוֹת[10], אוֹ בַּעֲצָמוֹת וְעוֹרוֹת[11] - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן גִּדּוּלֵי קַרְקַע. הִדְלָהּ[12] עָלֶיהָ גְּפָנִים[13] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ סֻכָּה - פְּסוּלָה, שֶׁהֲרֵי לֹא נֶעֱקָרוּ[14]. סִכְּכָהּ בִּכְלֵי[15] עֵץ וּבְמַחְצָלוֹת[16] הָעֲשׂוּיוֹת לִשְׁכִיבָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְקַבְּלִין טֻמְאָה. וְכֵן אִם סִכְּכָהּ בִּשְׁבָרֵי־כֵלִים וּבְלָיוֹתֵיהֶן[17], פְּסוּלָה; הוֹאִיל וְהָיוּ מְקַבְּלִין טֻמְאָה - שֶׁמָּא יְסַכֵּךְ בִּשְׁבָרִים שֶׁעֲדַיִן לֹא טָהֲרוּ[18].

8) סוכה, שם. וראה להלן הערה כה. 9) שאין אדם דר בדירה סרוחה, שההוצים והעלים נסרחים על ראשו (סוכה ד. אליבא דרבא). ונראה מדברי רבינו שאין כאן אלא זהירות לכתחילה, אבל אינה פסולה בדיעבד (׳מעשה רוקח׳ בהקדמה בשם גליון על הרמב"ם). 10) במטילי מתכות שטרם נעשו מהם שום כלי, ואינם מקבלים טומאה. ואף שיסודם מהארץ - פסולה, שצריך שיהיה צומח מהארץ. 11) שלא נעבדו ואינם מקבלים טומאה. 12) הגביהה ועשאה לסכך על הסוכה (משנה, סוכה יא.). 13) שכן דרכן של גפנים שענפיהן מתפשטים. 14) ומחובר פסול לסכך. 15) סוכה טו, א. 16) של קנים וקש וגמי (משנה, סוכה יט:). 17) שבלו ונקרעו (שם טו:). 18) שלא נשברו כל כך, עד שהשבירה תבטל הטומאה מהם.

1 **ג. סִכָּכָה בָּאֲכָלִין[19] - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְקַבְּלִין**
2 **טֻמְאָה. סוֹכֵי תְאֵנִים[20] וּבָהֶן תְּאֵנִים; פַּרְכִּילֵי עֲנָבִים[21]**
3 **וּבָהֶן עֲנָבִים; מַכְבָּדוֹת[22] וּבָהֶן תְּמָרִים, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
4 **בָהֶן: רוֹאִין אִם פְּסֹלֶת[23] מְרֻבָּה עַל הָאֲכָלִין - מְסַכְּכִין**
5 **בָּהֶן[24]; וְאִם לָאו - אֵין מְסַכְּכִין בָּהֶן. סִכֵּךְ בִּירָקוֹת[25],**
6 **שֶׁאִם יִיבְּשׁוּ יִבּוֹלוּ וְלֹא יִשָּׁאֵר בָּהֶן מַמָּשׁ, אַף־עַל־פִּי**
7 **שֶׁהֵן עַתָּה לַחִים - הֲרֵי מְקוֹמָן נֶחְשָׁב כְּאִלּוּ הוּא**
8 **אֲוִיר[26] וּכְאִלּוּ אֵינָם[27].**

19) מאכל אדם. שאילו מאכל בהמה אינו מקבל טומאה (הל׳ טומאת אוכלין שם). 20) ענפי תאנים. 21) זמורות הגפנים. 22) ענפי הדקל. 23) שאינה אוכל ואינה מקבלת טומאה וכשרה לסכך. 24) שהפסולת מבטלת את האוכל, וכאילו כל הסכך כשר (סוכה יג:). 25) שאינם מקבלים טומאה, כגון שאינם מיוחדים למאכל אדם. 26) והם פוסלים ברוחב שלשה טפחים כאויר (להלן ה"כ) – סוכה, שם. 27) המדובר באופן כזה שיפלו ותהיה הסוכה חמתה מרובה מצילתה, אבל אם תשאר צילתה מרובה מחמתה, אינה פסולה בדיעבד אלא אסורה לכתחילה שמא יניחנה ויצא, כמו שכתב רבינו לעיל ה"ב (כסף־משנה).

9 **ד. סִכָּכָה בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ[28], שֶׁלֹּא דָק אוֹתָן[29] וְלֹא**
10 **נִפְּצָן[30] - כְּשֵׁרָה, שֶׁעֲדַיִן עֵץ הוּא. וְאִם דָּק וְנִפֵּץ אוֹתָן**
11 **- אֵין מְסַכְּכִין בּוֹ[31], מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּנִּית צוּרָתוֹ, וּכְאִלּוּ**
12 **אֵינָן מִגִּדּוּלֵי קַרְקַע. מְסַכְּכִין בַּחֲבָלִים שֶׁל סִיב[32] וְשֶׁל**
13 **חֵלֶף[33] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁהֲרֵי צוּרָתָן עוֹמֶדֶת וְאֵין**
14 **הַחֲבָלִים כֵּלִים[34].**

28) על־פי מה שנאמר ביהושע ב, ו: "ותטמנם בפשתי העץ". 29) שלא כתתם במכתשת. 30) שלא סרקם במסרק. 31) סוכה יב, ב. אף־על־פי שאינו מקבל טומאה לפני טוייתו (עיי"ש ב׳תוספות׳ ד"ה באניצי). 32) הצומח מסביב לעץ. 33) מין עשב. 34) ואינם מקבלים טומאה (׳ירושלמי׳, הובא במגיד־משנה).

15 **ה. סִכָּכָה בְּחִצִּים: בִּזְכָרִים[35] - כְּשֵׁרָה; בִּנְקֵבוֹת[36] -**
16 **פְּסוּלָה; אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עָשׂוּי לְהִתְמַלֵּאת בְּבַרְזֶל,**
17 **בֵּית קִבּוּל הוּא, וּמְקַבֵּל טֻמְאָה כְּכָל כְּלֵי־קִבּוּל[37].**

35) נקראים זכרים על שם שמחודדים ונותנים אותם בתוך הברזל והם פשוטי כלי עץ (רש"י שם יב:). 36) חקוקים בראשם, ובאותו חקק נותנים הברזל (רש"י שם). 37) [כיון שאינו עשוי להשאר שם לעולם, אלא שמחזיקים בעץ וזורקים בכח את הברזל כלפי האויבים, והרי זה כבקעה של עץ ששמים בה סדן של צורפים שמקבלת טומאה, כמו שכתב רבינו בפ"ב מהל׳ כלים ה"ג, ועיין ׳שערי תשובה׳ או"ח סי׳ תרכט].

18 **ו. מַחְצֶלֶת קָנִים אוֹ מַחְצֶלֶת גֶּמִי אוֹ חֵלֶף: קְטַנָּה -**
19 **סְתָמָהּ לִשְׁכִיבָה[38]; לְפִיכָךְ אֵין מְסַכְּכִין בָּהּ, אֶלָּא־**
20 **אִם־כֵּן עָשָׂה אוֹתָהּ לְסִכּוּךְ[39]; גְּדוֹלָה - סְתָמָהּ לְסִכּוּךְ,**
21 **לְפִיכָךְ מְסַכְּכִין בָּהּ; אֶלָּא־אִם־כֵּן עָשָׂה אוֹתָהּ**
22 **לִשְׁכִיבָה[40]. וְאִם יֵשׁ לָהּ קִיר[41] - אֲפִלּוּ גְּדוֹלָה, אֵין**
23 **מְסַכְּכִין בָּהּ[42], שֶׁהֲרֵי הִיא כִּכְלִי־קִבּוּל; וַאֲפִלּוּ נִטַּל**
24 **הַקִּיר שֶׁלָּהּ, אֵין מְסַכְּכִין בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּשִׁבְרֵי־**
25 **כֵלִים[43].**

38) סוכה יט, ב. וכתנא־קמא, שאם הזב שוכב עליה היא מקבלת טומאה. 39) שכיון שאינה מיוחדת לשכיבה ואומרים לו לזב: עמוד ונעשה מלאכתנו - אינה מקבלת טומאה (שבת נט.). 40) ומחשבתו מועלת (סוכה, שם במשנה). 41) שפה גבוהה מסביב. 42) שם כ, ב. 43) למעלה ה"ב (רי"ף בסוכה שם).

26 **ז. נְסָרִים[44] שֶׁאֵין בְּרָחְבָּן אַרְבָּעָה טְפָחִים, מְסַכְּכִין**
27 **בָּהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן מְשֻׁשְּׁפִין[45]. וְאִם יֵשׁ בְּרָחְבָּן**
28 **אַרְבָּעָה - אֵין מְסַכְּכִין בָּהֶן[46], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָם**
29 **מְשֻׁשְּׁפִין; גְּזָרָה שֶׁמָּא יֵשֵׁב תַּחַת הַתִּקְרָה וִידַמֶּה שֶׁהִיא**
30 **כְּסֻכָּה[47]. נָתַן עָלֶיהָ נֶסֶר אֶחָד שֶׁיֵּשׁ בְּרָחְבּוֹ אַרְבָּעָה**
31 **טְפָחִים - כְּשֵׁרָה[48], וְאֵין יְשָׁנִין תַּחְתָּיו[49]. וְהַיָּשָׁן**
32 **תַּחְתָּיו - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. הָיוּ נְסָרִין שֶׁיֵּשׁ בְּרָחְבָּן**
33 **אַרְבָּעָה וְאֵין בְּעָבְיָן אַרְבָּעָה, וַהֲפָכָן בְּצִדֵּיהֶן שֶׁאֵין**
34 **בָּהֶן אַרְבָּעָה וְסִכֵּךְ בָּהֶן - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה; שֶׁהֲרֵי הַנֶּסֶר**
35 **פָּסוּל, בֵּין שֶׁסִּכֵּךְ בְּרָחְבּוֹ בֵּין שֶׁסִּכֵּךְ בְּעָבְיוֹ[50].**

44) קרשים. 45) שהם דומים לכלים. 46) משנה, סוכה יד, א. 47) שישב בביתו ויחשוב שיצא ידי חובתו במצות סוכה, שהרי גם ביתו מקורה בנסרים, וביתו ודאי פסול לסוכה - "סוכה" אמרה תורה ולא ביתו של כל ימות השנה (רש"י סוכה שם). וראה להלן ה"ח. 48) הסוכה. וכשנתן את הנסר מן הצד, באופן שנשארו לסכך כשר שלש דפנות, אבל באמצע פסול (מגיד־משנה). 49) שהוא סכך פסול (סוכה, שם). 50) ודינו כשפוד של מתכת (שם יד:).

36 **ח. תִּקְרָה שֶׁאֵין עָלֶיהָ מַעֲזִיבָה[51], שֶׁהִיא הַטִּיט**
37 **וְהָאֲבָנִים, אֶלָּא נְסָרִין תְּקוּעִין בִּלְבָד - הֲרֵי זוֹ**
38 **פְּסוּלָה; שֶׁהֲרֵי לֹא נַעֲשׂוּ לְשֵׁם סֻכָּה, אֶלָּא לְשֵׁם בַּיִת.**
39 **לְפִיכָךְ אִם פִּקְפֵּק הַנְּסָרִים וְהֵנִיד הַמַּסְמְרִים[52] לְשֵׁם**
40 **סֻכָּה - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּכָל נֶסֶר**
41 **וָנֶסֶר אַרְבָּעָה טְפָחִים[53]. וְכֵן אִם נָטַל אֶחָד מִבֵּינְתַּיִם**

וְהִנִּיחַ בִּמְקוֹמוֹ סְכָךְ כָּשֵׁר לְשֵׁם סֻכָּה - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[54].

51) מלשון הפסוק "ויעזבו ירושלים עד החומה" (נחמיה ג, ח). 52) כן כתב רבינו בפירוש המשנה (לסוכה טו.) "ומפקפק, פירוש שיעקור אותם ממקומם ומן המסמרים התקועים בהם". ולפי"ז צריכים כאן שני דברים: גם הזזת הנסרים ממקומם וגם להוציא המסמרים. וכן נראה מפירש"י שם שכתב: "מפקפק, סותר ומנענע". אבל הרא"ש (סי' כט) וה'טור' (או"ח סי' תרלא) כתבו: "שמסיר את המסמרים". ועיין ב"ח שם, ו'קרבן נתנאל' שם (או"ק א). 53) כמו שנכתב למעלה בה"ז. והרא"ש בסי' כט תמה על זה. 54) משנה, סוכה טו, א לבית הלל. [ומסתימת לשון רבינו נראה שמידת הסכך הכשר כמידת הסכך הפסול, ואעפ"כ - כשרה, וראה להלן הט"ז והערה צה].

ט. סֻכָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית כְּהִלְכָתָהּ מִכָּל מָקוֹם[55] - כְּשֵׁרָה[56], אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית לְשֵׁם מִצְוָה. וְהוּא, שֶׁתְּהֶיה עֲשׂוּיָה לְצֵל[57]; כְּגוֹן סֻכַּת עַכּוּ"ם[58] וְסֻכַּת בְּהֵמָה[59] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָהֶן[60]. אֲבָל סֻכָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית מֵאַלִּיהָ[61] - פְּסוּלָה, לְפִי שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית לְצֵל. וְכֵן הַחוֹטֵט בְּגָדִישׁ[62] וְעָשָׂהוּ סֻכָּה[63] - אֵינָהּ סֻכָּה, שֶׁהֲרֵי לֹא עִמֵּר גָּדִישׁ זֶה לְצֵל. לְפִיכָךְ אִם עָשָׂה בִּתְחִלָּה חֲלַל טֶפַח[64] בְּמֶשֶׁךְ שִׁבְעָה לְשֵׁם סֻכָּה, וְחָטַט בָּהּ אַחֲרֵי כֵן וְהִשְׁלִימָהּ לַעֲשָׂרָה - כְּשֵׁרָה, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה סְכָךְ שֶׁלָּהּ לְצֵל.

55) לאיזה צורך שהוא. 56) סוכה ח, ב. 57) להתגונן בצילה, ועל שם כך נקראת סוכה (סוכה שם ורש"י). 58) שעשאוה גוים לימי הקיץ. 59) שעשאוה בשביל בהמות. 60) כמו סוכת נשים (שפטורות ממצות סוכה), סוכת רועים וסוכת שומרים (סוכה שם) כשנעשו לצל (שם). 61) שנפלו העמודים התחתונים מן הגדיש, ונשארו העליונים, ונעשתה הסוכה מאליה. 62) הוציא העמרים התחתונים ונשארו העליונים, ונעשתה הסוכה מאליה. ואע"פ שעשה מעשה בהוצאת העמרים וביצירת החלל - אינה סוכה, לפי שלא עשה סככה לצל. 63) משנה, סוכה טו, א. 64) שחלל טפח נקרא "אהל" בכל מקום, וכשהגדיש העמרים על זה לשם צל - נקרא הסכך בשם סכך, כיון שיש תחתיו חלל טפח (סוכה טז.).

י. חֲבִילֵי קַשׁ וַחֲבִילֵי עֵצִים וַחֲבִילֵי זְרָדִין[65], אֵין מְסַכְּכִין בָּהֶן - גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה אוֹתָן חֲבִילוֹת עַל גַּגּוֹ כְּדֵי לִיַּבְּשָׁן[66], וְיִמָּלֵךְ וְיֵשֵׁב תַּחְתֵּיהֶן לְשֵׁם סֻכָּה, וְהוּא מִתְּחִלָּה לֹא עָשָׂה סְכָךְ זֶה לְצֵל, וְנִמְצֵאת כְּסֻכָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית מֵאַלֶּיהָ. וְאִם הִתִּירָם[67] - כְּשֵׁרוֹת[68]. וְאֵין חֲבִילָה פְּחוּתָה מֵעֶשְׂרִים־וַחֲמִשָּׁה בַדִּים[69].

65) קנים. 66) ולא לשם סכך. 67) התיר את הקשר. 68) כל זה במשנה סוכה יב, א. 69) 'ירושלמי'. וכן הי' דרכם לאגוד. ועיין ראב"ד.

יא. חֲבִילוֹת קְטַנּוֹת שֶׁאָגְדוּ אוֹתָן לְמִנְיָן[70], מְסַכְּכִין בָּהֶן[71]. וְכֵן הַחוֹתֵךְ רֹאשׁ הַדֶּקֶל וְהַחֲרֵיוֹת[72] אֲגוּדוֹת בּוֹ - מְסַכְּכִין בּוֹ, שֶׁאֲגֻדָּה בִּידֵי שָׁמַיִם[73] אֵינוֹ כַּחֲבִילָה[74]. וַאֲפִלּוּ קָשַׁר רָאשֵׁי הַחֲרֵיוֹת כֻּלָּן מִצַּד הָאֶחָד, שֶׁנִּמְצָאוּ בַּחֲבִילָה אַחַת, אֶחָד מִשְּׁנֵי רָאשִׁים בִּידֵי שָׁמַיִם וְאֶחָד בִּידֵי אָדָם - מְסַכְּכִין בָּהּ; שֶׁהָאוֹגֵד עֵץ אֶחָד, אֵינוֹ חֲבִילָה; וְזוֹ כְּעֵץ אֶחָד הִיא, שֶׁהֲרֵי אֲגוּדָה בִּידֵי שָׁמַיִם[75]. וְכֵן כָּל אֲגֻדָּה שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לְטַלְטְלוֹ[76], אֵינוֹ אֲגֻדָּה[77].

70) למוכרם במנין. ומיד כשיקנם הקונה, יתיר אותם. 71) סוכה יג, ב. שאין בהן גזירה "שמא יעשה אותן חבילות על גגו" (כנ"ל הלכה י) שהרי אין דרך להצניען באגדן (רש"י שם). 72) הענפים. 73) שכולם אגודים בגזע הדקל מתחילת בריאתם (שם יג.). 74) ואינו צריך להתיר אותה. 75) סוכה, שם. 76) שאם מטלטלו ממקום למקום, ניתק הקשר והחבילה מתפרדת. 77) שם יג, ב.

יב. הָעוּשֶׂה סֻכָּתוֹ תַּחַת הָאִילָן[78] - כְּאִלּוּ עֲשָׂאָהּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת[79]. הִדְלָה עָלֶיהָ עֲלֵי הָאִילָנוֹת וּבַדֵּיהֶן[80], וְסִכֵּךְ עַל גַּבָּן[81] וְאַחַר־כָּךְ קִצְצָן: אִם הָיָה הַסִּכּוּךְ[82] הַרְבֵּה מֵהֶן[83] - כְּשֵׁרָה; וְאִם לֹא הָיָה הַסִּכּוּךְ שֶׁהָיָה מִתְּחִלָּתוֹ כָּשֵׁר הַרְבֵּה מֵהֶן - צָרִיךְ לְנַעְנֵעַ[84] אוֹתָן אַחַר קִצְיָצָתָן, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה עֲשׂוּיָה לְשֵׁם סֻכָּה[85].

78) שענפי האילן סוככים עליה. 79) משנה, סוכה ט, ב. משום שנאמר (ויקרא כג, מב): "בסכת (בלי וא"ו) תשבו", ומכאן דרשו חכמים (שם בגמרא): "בסוכות תשבו - ולא בסוכה שתחת האילן (=סוכה אחת אמרתי, ולא שתי סוכות) ולא בסוכה שתחת הבית". 80) הגביה עליה עלי האילנות וענפיהם, שהם מחוברים לקרקע ופסולים לסיכוך (למעלה ה"ב). 81) שנתן סכך כשר על הענפים המחוברים. 82) הסכך הקשר. 83) ובענפי האילן לא היה די סיכוך לעשות הסוכה - "צילתה מרובה מחמתה" (סוכה, שם). 84) שם יא, א. 85) שלא תהא בכלל "תעשה ולא מן העשוי", ראה למעלה הלכה ט.

יג. עֵרֶב דָּבָר שֶׁמְּסַכְּכִין בּוֹ[86] בְּדָבָר שֶׁאֵין מְסַכְּכִין בּוֹ[87] וְסִכֵּךְ בִּשְׁנֵיהֶם - אַף־עַל־פִּי שֶׁהַכָּשֵׁר יָתֵר עַל הַפָּסוּל, פְּסוּלָה[88]. סִכֵּךְ בָּזֶה לְעַצְמוֹ וּבָזֶה לְעַצְמוֹ, זֶה בְּצַד זֶה[89]: אִם יֵשׁ בִּסְכָךְ פָּסוּל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים בְּמָקוֹם אֶחָד, בֵּין בְּאֶמְצַע, בֵּין מִן הַצַּד - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה[90].

86) שכשר לסכך בו. 87) שפסול לסכך בו. 88) שאין הסכך הפסול בטל ברוב הכשר אלא־אם־כן נפרדים הם, אבל אם מעורבים הם - אינו בטל. וכן מפרש רבינו בסוגיית הגמרא בסוכה ט: (כסף־משנה). 89) שאינם מעורבים. 90) סוכה יח, א.

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסֻכָּה קְטַנָּה; אֲבָל בְּסֻכָּה גְּדוֹלָה - סְכָךְ פָּסוּל בְּאֶמְצַע, פּוֹסְלָה בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים[91]; פָּחוֹת מִכֵּן - כְּשֵׁרָה. וּמִן הַצַּד[92] - פּוֹסֵל בְּאַרְבַּע אַמּוֹת; וּפָחוֹת מִכֵּן - כְּשֵׁרָה. כֵּיצַד? בַּיִת

שֶׁנִּפְחַת בְּאֶמְצָעוֹ[93], וְסִכֵּךְ עַל מְקוֹם הַפְּחָת; וְכֵן חָצֵר הַמַּקֶּפֶת אַכְסַדְרָה, שֶׁסִּכֵּךְ עָלֶיהָ; וְכֵן סֻכָּה גְּדוֹלָה שֶׁהִקִּיפוּהָ בְּדָבָר שֶׁאֵין מְסַכְּכִין בּוֹ בְּצַד הַדְּפָנוֹת מִלְּמַעְלָה: אִם יֵשׁ מִשְּׁפַת הַסְּכָךְ הַכָּשֵׁר וְלַכֹּתֶל אַרְבַּע אַמּוֹת - פְּסוּלָה; פָּחוֹת מִכֵּן - רוֹאִין כְּאִלּוּ הַכֹּתֶל נֶעֱקַם, וְיֶחְשַׁב זֶה הַסְּכָךְ הַפָּסוּל מִגּוּף הַכֹּתֶל וּכְשֵׁרָה. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[94].

91) כשהוא לכל אורך הסוכה. 92) ליד הדפנות. 93) שהוריד את התקרה מאמצע הבית. 94) משנה, סוכה יז, א. ונקרא בלשון חכמים "דופן עקומה" (סוכה ד.).

טו. וְאֵי־זוֹ הִיא סֻכָּה קְטַנָּה? כֹּל שֶׁאֵין בָּהּ אֶלָּא שִׁבְעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעָה טְפָחִים; וּגְדוֹלָה - כֹּל שֶׁיִּשָּׁאֵר בָּהּ יָתֵר עַל סְכָךְ הַפָּסוּל שִׁבְעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעָה טְפָחִים סְכָךְ כָּשֵׁר.

טז. סִכֵּךְ בְּדָבָר פָּסוּל וְדָבָר כָּשֵׁר, זֶה בְּצַד זֶה, וְאֵין בְּמָקוֹם אֶחָד מִסְּכָךְ הַפָּסוּל רֹחַב שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[95], אֶלָּא פָּחוֹת: אִם הָיָה כָּל הַסְּכָךְ הַכָּשֵׁר יוֹתֵר עַל כָּל הַסְּכָךְ הַפָּסוּל - כָּשֵׁר; וְאִם הָיָה זֶה כְּמוֹ זֶה בְּצִמְצוּם, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בְּמָקוֹם אֶחָד שְׁלֹשָׁה - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה; מִפְּנֵי שֶׁסְּכָךְ פָּסוּל כְּפָרוּץ הוּא נֶחְשָׁב[96].

95) [המדובר בסוכה קטנה הנפסלת בשלשה טפחים סכך פסול, ראה למעלה הי"ג-יד, ובב"ח סי' תרלא ד"ה סככה בשפודין]. 96) [בסוכה קטנה שסכך פסול בשלשה טפחים כמו אויר, רואים אותו כאילו הוא אויר. ובאויר אם הוא באותה המידה של הסכך, הרי זו פסולה מפני שחמתה תהיה מרובה מצילתה (להלן הי"ט) — מגיד־משנה. אבל בסוכה גדולה, שסכך פסול אינו פוסל אלא בארבעה טפחים, אין דינו כאויר, ואם מדתו כמדת הסכך הכשר, הרי זו סוכה כשרה. ראה למעלה ה"ח והערה נג].

יז. פֵּרַשׁ עָלֶיהָ בֶּגֶד מִלְּמַעְלָה[97], אוֹ שֶׁפֵּרַשׁ תַּחְתֶּיהָ מִפְּנֵי הַנִּשָּׁר[98] - פְּסוּלָה[99]. פֵּרְשׁוֹ כְּדֵי לְנָאוֹתָהּ[100] - כְּשֵׁרָה[101]. וְכֵן אִם סִכְּכָהּ כְּהִלְכָתָהּ, וְעִטְּרָהּ בְּמִינֵי פֵּרוֹת וּבְמִינֵי מְגָדִים וְכֵלִים, שֶׁתְּלוּיִין, בֵּין בִּכְתָלֶיהָ בֵּין בַּסְּכָךְ, כְּדֵי לְנָאוֹתָהּ - כְּשֵׁרָה.

97) מפני השמש. 98) העלים הנופלים. 99) משנה, סוכה י, א. שהרי מסוככת בבגד, שהוא מקבל טומאה, ופסול לסכך (למעלה ה"ב). 100) לייפותה. 101) שם, בגמרא. שאין שם סכך עליו (רש"י שם).

יח. נוֹיֵי סֻכָּה, אֵין מְמַעֲטִין בְּגָבְהָהּ[102], אֲבָל מְמַעֲטִין בְּרָחְבָּהּ[103]. הָיוּ נוֹיֵי הַסֻּכָּה מֻפְלָגִין[104] מְגַגָּהּ אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר - פְּסוּלָה[105]; שֶׁנִּמְצָא שֶׁהַיּוֹשֵׁב שָׁם, כְּאִלּוּ אֵינוֹ תַּחַת הַסְּכָךְ, אֶלָּא תַּחַת הַנּוֹיִים, שֶׁהֵן אֲכָלִין וְכֵלִים שֶׁאֵין מְסַכְּכִין בָּהֶן.

102) כשהיתה גבוהה מעשרים ופסולה (למעלה פ"ד ה"א) ורצה להנמיכה על ידי שתלה בה נוי סוכה, שנמצא מקרקעית הסוכה עד הנוי, פחות מעשרים - אינה ממועטת בזה, לפי שהנוי אינו סכך, והוא מקבל טומאה (סוכה י: ועיין רש"י שם). וכן אם היתה הסוכה גבוהה עשרה טפחים, אין הנוי ממעט אותה מעשרה והיא כשרה (סוכה, שם). 103) ששיעור סוכה שבעה טפחים על שבעה טפחים (למעלה פ"ד ה"א), כדי שיוכל להכנס לה ראשו ורובו ושולחנו. ונויי סוכה שתלה ליד הקירות, ממעטים מרחבה או מארכה, שהרי אין לו מקום להכנס אליה. 104) מרוחקים. 105) סוכה י, ב. שכל שהנוי רחוק מהסכך ארבעה טפחים, אינו בטל אל הסכך והוא כסכך בפני עצמו, והרי הוא סכך פסול.

יט. סְכָךְ שֶׁהָיוּ בוֹ חַלּוֹנוֹת חַלּוֹנוֹת[106] שֶׁהָאֲוִיר נִרְאֶה מֵהֶן: אִם יֵשׁ בְּכָל הָאֲוִיר כְּכָל מָקוֹם הַמְסֻכָּךְ[107] - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁחַמָּתָהּ תִּהְיֶה מְרֻבָּה מִצִּלָּתָהּ[108]; וְכֹל שֶׁהַחַמָּה מְרֻבָּה עַל הַצֵּל, אֵינוֹ סְכָךְ; וְאִם הָיָה הַסְּכָךְ רַב עַל הָאֲוִיר - כְּשֵׁרָה.

106) נקבים נקבים בסכך. 107) שיש שיעור מקום אויר כשיעור מקום המסוכך. 108) סוכה כב, ב: "אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי, כזוזא מלעיל כאיסתרא מלתחת" כשהנקב רחב כשיעור זוז (=מטבע קטן) - חמתה רחבה למטה כשיעור סלע (=מטבע גדול). וכן פירשו רבינו יצחק אלפסי ורש"י שם.

כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[109] בְּשֶׁלֹּא הָיָה בְּמָקוֹם אֶחָד אֲוִיר שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[110]. אֲבָל אִם הָיָה אֲוִיר שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, בֵּין בָּאֶמְצַע, בֵּין מִן הַצַּד - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה[111], עַד שֶׁיְּמַעֲטֶנּוּ מִשְּׁלֹשָׁה[112]. מִעֵטוֹ בְּדָבָר הַפָּסוּל, כְּגוֹן כָּרִים וּכְסָתוֹת: אִם סֻכָּה גְּדוֹלָה הִיא - כְּשֵׁרָה[113]; וְאִם בְּסֻכָּה קְטַנָּה - פְּסוּלָה[114], עַד שֶׁיְּמַעֲטֶנּוּ בְּדָבָר שֶׁמְּסַכְּכִין בּוֹ. הָיָה רֹב הַסִּכּוּךְ צִלָּתוֹ מְרֻבָּה מֵחַמָּתוֹ, וּמִעוּטוֹ חַמָּתוֹ מְרֻבָּה מִצִּלָּתוֹ - הוֹאִיל וְצִלַּת הַכֹּל מְרֻבָּה מֵחַמַּת הַכֹּל, כְּשֵׁרָה[115].

109) שאנו מחשבים לפי חשבון ריבוי השמש מהצל. 110) במקום אחד ומהלך על פני כולה, ולא נשאר שיעור הכשר סוכה עם דפנות במקום אחד. 111) שלא שייך כאן ההלכה של "דופן עקומה" (למעלה הי"ד), שהרי אין כאן דופן שנאמר כאילו נתעקם אל הסכך, אלא אויר המפסיק (רש"י בסוכה יז.). 112) יכסה שלא יהיה אויר שלשה. 113) שפסול אויר אין כאן, שהרי הוא פחות משלשה. וגם הסכך הפסול אינו יכול לפסול, שהרי הוא פחות מארבעה טפחים. ואין שני הפסולים האלו מצטרפים (סוכה יח.). 114) שכיון שיש כאן שיעור שלשה טפחים שאינו ראוי לסוכה, אין זה יכול להצטרף לארבעת הטפחים הנשארים, להכשיר את הסוכה (סוכה, שם). 115) כלומר, מכיון שבכל הסוכה בכללותה הצל רב על השמש - לא איכפת לנו אם במקום אחד רבה השמש על הצל (שם יט.).

כא. דֶּרֶךְ הַסִּכּוּךְ לִהְיוֹת קַל, כְּדֵי שֶׁיֵּרָאוּ מִמֶּנּוּ הַכּוֹכָבִים הַגְּדוֹלִים[116]. הָיְתָה מְעֻבָּה[117] כְּמִין בַּיִת - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הַכּוֹכָבִים נִרְאִין מִתּוֹכָהּ, כְּשֵׁרָה[118].

הָיָה הַסִּכּוּךְ מְדֻבְּלָל, וְהוּא הַסִּכּוּךְ שֶׁיִּהְיֶה מִקְצָתוֹ לְמַעְלָה וּמִקְצָתוֹ לְמַטָּה - כָּשֵׁר[119]; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בֵּין הָעוֹלֶה וְהַיּוֹרֵד שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[120]. וְאִם הָיָה בְּרֹחַב זֶה הָעוֹלֶה טֶפַח אוֹ יָתֵר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ יָתֵר מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ יָרַד לְמַטָּה וְנָגַע בִּשְׂפַת זֶה הַיּוֹרֵד[121]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד שְׂפַת הַיּוֹרֵד[122].

116) הנראים ביום (כסף־משנה בשם 'ירושלמי'). 117) סככה עב. 118) משנה, סוכה כב, א. 119) משנה, שם. 120) שהרי הם כאילו מונחים אחד ליד השני "שכל פחות משלשה, כלבוד הוא". 121) שכל רוחב טפח הרי הוא אוהל, ואמרו בזה: "חבוט רמי", כלומר: זרוק אותה למטה, שנראה כאילו מונחת ביחד עם כל הקנים, וזוהי הלכה למשה מסיני. 122) שכשתפילו למטה, הוא נשכב ליד האחרים.

כב. הָעוֹשֶׂה סֻכָּה עַל־גַּבֵּי סֻכָּה - הַתַּחְתּוֹנָה פְּסוּלָה, כְּמִי שֶׁעָשָׂה סֻכָּה בְּתוֹךְ הַבַּיִת[123]; וְהָעֶלְיוֹנָה - כְּשֵׁרָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהַתַּחְתּוֹנָה פְּסוּלָה? בְּשֶׁהָיָה גֹּבַהּ חֲלַל הָעֶלְיוֹנָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[124] אוֹ יָתֵר, וְהָיָה גַּג הַתַּחְתּוֹנָה יָכוֹל לְקַבֵּל כָּרִים וּכְסָתוֹת שֶׁל עֶלְיוֹנָה, אֲפִלּוּ עַל־יְדֵי הַדְּחָק[125]. אֲבָל אִם אֵין גָּבְהָהּ שֶׁל עֶלְיוֹנָה עֲשָׂרָה, אוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה הַתַּחְתּוֹנָה יְכוֹלָה לְקַבֵּל כָּרִים וּכְסָתוֹת שֶׁל עֶלְיוֹנָה אֲפִלּוּ עַל־יְדֵי הַדְּחָק - (אַף)[126] הַתַּחְתּוֹנָה כְּשֵׁרָה. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה גֹּבַהּ שְׁתֵּיהֶן יָתֵר עַל עֶשְׂרִים אַמָּה; שֶׁהַתַּחְתּוֹנָה, בִּסְכַּךְ הָעֶלְיוֹנָה הִיא נִתֶּרֶת[127].

123) שהתורה אמרה (ויקרא כג, מב): "בסכת (בלי וא"ו) תשבו" - בסוכה אחת ולא בסוכה שתחת סוכה, ולא בסוכה שתחת הבית (סוכה ט:). 124) שיש בה גובה כשיעור סוכה. 125) שהיא חזקה, שאדם יכול להניח שם כרים כדי לישן עליהם, ויושב שם ואוכל סעודתו - אז יש לה דין סוכה, ונפסלה התחתונה שהיא סוכה תחת סוכה (סוכה י: במשנה, כרבנן דרבי יהודה). 126) ה'כסף משנה' מוחק תיבה זו, שהרי לפי זה יוצא שאף העליונה כשרה, וזה אי־אפשר שהרי אינו יכול להשתמש בה אפילו על ידי הדחק. וה'לחם משנה' יישב נוסחה זו שאפשר שאדם קל יעלה שם. [וגם במשניות דפוס פיזרו בסוכה שם, הנוסחא "אף התחתונה כשרה", וכ"ה ברא"ש שם]. 127) כלומר, שהסוכה התחתונה חמתה מרובה מצילתה, ורק בהצטרף אליה סכך העליונה נעשה צילתה מרובה מחמתה. אבל אם הסוכה התחתונה צילתה מרובה מחמתה, ואינה נזקקת לסכך העליונה - כשרה, אפילו העליונה גבוהה יותר מעשרים, אם חמתה מרובה מצילתה (כסף־משנה).

כג. מִטָּה שֶׁבְּתוֹךְ הַסֻּכָּה - אִם גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[128], הַיּוֹשֵׁב תַּחְתֶּיהָ לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּסֻכָּה בְּתוֹךְ סֻכָּה[129]. וְכֵן כֵּילָה[130] שֶׁיֵּשׁ לָהּ גָּג אֲפִלּוּ טֶפַח[131] - אִם גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵין יְשֵׁנִין בָּהּ בַּסֻּכָּה. וְכֵן הַמַּעֲמִיד אַרְבָּעָה עַמּוּדִים וּפֵרַשׂ סָדִין עֲלֵיהֶן - אִם גְּבוֹהִין עֲשָׂרָה, הֲרֵי זֶה כְּסֻכָּה בְּתוֹךְ סֻכָּה[132].

128) והרי היא כאוהל בפני עצמה (סוכה כ: מימרא דשמואל). 129) משנה, סוכה שם. 130) וילון הפרוש על עמודים מסביב למיטה. 131) ששיפועו אינו נמשך עד הגובה, אלא למעלה יש רוחב טפח (סוכה יא.). 132) משנה, סוכה י, א.

כד. אֲבָל שְׁנֵי עַמּוּדִים שֶׁפֵּרַשׂ עֲלֵיהֶן סָדִין; וְכֵן כֵּילָה שֶׁאֵין בְּגַגָּהּ טֶפַח - אֲפִלּוּ גְּבוֹהִין כָּל־שֶׁהֵן[133], מֻתָּר לִישֹׁן תַּחְתֵּיהֶם בַּסֻּכָּה; שֶׁאֵינָן כְּסֻכָּה בְּתוֹךְ סֻכָּה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהּ גָּג.

133) כלומר, אפילו יותר מעשרה טפחים.

כה. סֻכָּה שְׁאוּלָה - כְּשֵׁרָה[134]; וְכֵן הַגְּזוּלָה - כְּשֵׁרָה. כֵּיצַד? אִם תָּקַף עַל חֲבֵרוֹ וְהוֹצִיאוֹ מִסֻּכָּתוֹ, וּגְזָלָהּ וְיָשַׁב בָּהּ - יָצָא, שֶׁאֵין הַקַּרְקַע נִגְזֶלֶת[135]. וְאִם גָּזַל עֵצִים וְעָשָׂה מֵהֶן סֻכָּה[136] - יָצָא[137]; שֶׁתַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁאֵין לְבַעַל הָעֵצִים אֶלָּא דְּמֵי עֵצִים בִּלְבַד[138]. וַאֲפִלּוּ גָּזַל נְסָרִים, וְהִנִּיחָן וְלֹא חִבְּרָן וְלֹא שִׁנָּה בָהֶן כְּלוּם - יָצָא. הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[139].

134) כרבנן דרבי אליעזר (סוכה כז:). ולמדו כן ממה שכתוב (ויקרא כג, מב): "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" - מלמד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת. ואי־אפשר שיהא לכל אחד בה חלק שהוא שוה פרוטה, ומכיון שאין לכל אחד שוה פרוטה אין זו שותפות, אלא על כרחנו שיוצאים בסוכה שאולה (רש"י שם). 135) והיא עומדת ברשות בעליה (פ"ח מהל' גזילה הי"ד). וכן הסוכה כיון שהיא מחוברת לקרקע - אינה נגזלת והרי היא כשאולה (סוכה לא. כרבנן). 136) ויש כאן דין גזילה, שהרי גזל מטלטלין, ומן התורה לא יצא ידי חובתו (כסף־משנה). 137) מדרבנן, כמו שמבאר. ומקורו בסוכה דף לא, א. 138) תיקנו כן כדי להקל על הרוצים לשוב בתשובה שלא יצטרכו לקעקע ביתם (ראה בפ"א מהל' גזילה ה"ה). ואמנם אם גזל סוכה העשויה בספינה או בראש העגלה, חייב להחזיר הסוכה עצמה ואינו יוצא בה שהרי היא גזולה (כסף־משנה). 139) כמו שביאר, שקרקע אינה נגזלת, והרי היא כסוכה שאולה וכשרה.

יום רביעי ג' תשרי ה'תש"פ

הִלְכוֹת סֻכָּה

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבארו בו מי הן המחוייבים בסוכה מן התורה, ומן דבריהם, ומי הם הפטורים - אם בכל, אם בחלק. וכיצד היא מצות ישיבה בסוכה. ובאלו סיבות אדם נפטר מחיובה. וענין הברכה, שאדם חייב לברך על ישיבתה. ונסתיים הפרק בביאור איסור עצי סוכה ונוייה - לימי החג.

א. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה[2]. טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, חַיָּבִים מִסָּפֵק. וְכֵן מִי שֶׁחֲצָיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן־חוֹרִין - חַיָּב. קָטָן שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְאִמּוֹ, שֶׁהוּא [כְּבֶן חָמֵשׁ] כְּבֶן שֵׁשׁ[3] - חַיָּב בַּסֻּכָּה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת.

2) מפני שהיא מצוות עשה שהזמן [=שצריכים לעשותם דווקא בזמנים מסויימים וקבועים] גרמא ונשים פטורות, ועבדים דינם כנשים. 3) כבן חמש - שגמרו לו חמש שנים, וכבן שש - שגמרו לו שש שנים, והכל תלוי בהתפתחותו של הילד.

ב. חוֹלִים וּמְשַׁמְּשֵׁיהֶן פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה[4]. וְלֹא חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ, וַאֲפִלּוּ חָשׁ בְּעֵינָיו. מִצְטַעֵר - פָּטוּר מִן הַסֻּכָּה[5]; הוּא וְלֹא מְשַׁמְּשָׁיו[6]. וְאֵיזֶהוּ מִצְטַעֵר? זֶה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישֹׁן בַּסֻּכָּה מִפְּנֵי הָרוּחַ אוֹ מִפְּנֵי הַזְּבוּבִים וְהַפַּרְעוֹשִׁים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אוֹ מִפְּנֵי הָרֵיחַ.

4) משום שנאמר: "בסוכות תשבו" ודרשו חכמים: "תשבו כעין תדורו". ואף לעניין זה נאמר שאם היה חולה כל השנה לא היה יושב בביתו דווקא אלא היה הולך למקום שנקל לו לחליו. ומשמשיהם פטורים משום שהם עוסקים במצוה. 5) "תשבו כעין תדורו", שגם בדירה אין אדם דר במקום שמצטער. 6) משמשיו של המצטער חייבים בסוכה כי אין הוא (=המצטער) זקוק כל כך למשמשים כמו החולה.

ג. הָאָבֵל חַיָּב בַּסֻּכָּה. וְחָתָן, וְכָל הַשּׁוֹשְׁבִינִין וְכָל בְּנֵי חֻפָּה, פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[7].

7) שאין שמחה אלא בחופה, היא מקום המוכן לישיבת חתן וכלה, ובסוכה בוש החתן לשמח כלתו, שסתם סוכה אין לה אלא שלוש דפנות.

ד. שְׁלוּחֵי מִצְוָה[8] פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה[9], בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה[10]. הוֹלְכֵי דְרָכִים בַּיּוֹם - פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה בַּיּוֹם[11], וְחַיָּבִין בַּלַּיְלָה. הוֹלְכֵי דְרָכִים בַּלַּיְלָה - פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה בַּלַּיְלָה, וְחַיָּבִים בַּיּוֹם. שׁוֹמְרֵי הָעִיר בַּיּוֹם - פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה בַּיּוֹם וְחַיָּבִים בַּלַּיְלָה. שׁוֹמְרֵי הָעִיר בַּלַּיְלָה - פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה בַּלַּיְלָה וְחַיָּבִים בַּיּוֹם. שׁוֹמְרֵי גַנּוֹת וּפַרְדֵּסִין, פְּטוּרִין, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה; שֶׁאִם יַעֲשֶׂה הַשּׁוֹמֵר סֻכָּה, יֵדַע הַגַּנָּב שֶׁיֵּשׁ לַשּׁוֹמֵר מָקוֹם קָבוּעַ, וְיָבוֹא וְיִגְנֹב מִן מָקוֹם אַחֵר[12].

8) כגון ללמוד תורה או לפדיון שבויים. 9) אפילו בשעת חנייתן ואף על פי שיש לפניהם סוכה בנוייה. משום שעוסק במצוה פטור מן המצוה. 10) אף על פי שאינם הולכים אלא ביום. פטורים גם בלילה מפני שטרודים במחשבת המצוה. 11) שלא עדיפה הסוכה מדירה ממש, שאינו נמנע מלנסוע לאיזה עניין ומניח את ביתו. 12) ואם היה שומר דבר מצומצם באופן שיכול לשמור כולו חייב לעשות סוכה.

ה. כֵּיצַד הִיא מִצְוַת הַיְשִׁיבָה בַּסֻּכָּה? שֶׁיִּהְיֶה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְדָר בַּסֻּכָּה כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה[13], כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא דָר בְּבֵיתוֹ בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה. וְכָל שִׁבְעַת הַיָּמִים עוֹשֶׂה אָדָם אֶת בֵּיתוֹ עֲרַאי וְאֶת סֻכָּתוֹ קֶבַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים". כֵּיצַד? כֵּלִים הַנָּאִים וּמַצָּעוֹת הַנָּאוֹת - בַּסֻּכָּה; וּכְלֵי שְׁתִיָּה, כְּגוֹן אֲשִׁישׁוֹת וְכוּסוֹת - בַּסֻּכָּה. אֲבָל כְּלֵי אֲכִילָה[14], כְּגוֹן קְדֵרוֹת וּקְעָרוֹת - חוּץ לַסֻּכָּה. הַמְּנוֹרָה - בַּסֻּכָּה[15]. וְאִם הָיְתָה סֻכָּה קְטַנָּה - מַנִּיחָהּ חוּץ לַסֻּכָּה[16].

13) נאמר בסוכה; "תשבו שבעת ימים" ונאמר במלואים: "תשבו יומם ולילה". מה תשבו הנאמר במלואים הוא ביום ובלילה, אף תשבו הנאמר בסוכה הוא ביום ובלילה. 14) לאחר הסעודה, שכיוון שאין דרך להחזיקם אז בדירתו רק בבית החיצון אין לו להחזיקם בסוכה. 15) אפילו כשאינה דולקת. 16) כשאינה דולקת. אבל כשדולקת מכניסה לסוכה.

ו. אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וִישֵׁנִים בַּסֻּכָּה כָּל שִׁבְעָה, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה. וְאָסוּר לֶאֱכֹל סְעוּדָה חוּץ לַסֻּכָּה כָּל שִׁבְעָה; אֶלָּא אִם אָכַל אֲכִילַת עֲרַאי, כַּבֵּיצָה, אוֹ פָּחוֹת אוֹ יָתֵר מְעַט. וְאֵין יְשֵׁנִים חוּץ לַסֻּכָּה, אֲפִלּוּ שְׁנַת עֲרַאי[17]. וּמֻתָּר לִשְׁתּוֹת מַיִם[18] וְלֶאֱכֹל פֵּרוֹת חוּץ לַסֻּכָּה. וּמִי שֶׁיַּחְמִיר עַל עַצְמוֹ וְלֹא יִשְׁתֶּה חוּץ לַסֻּכָּה אֲפִלּוּ מַיִם - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

17) לפי שאין קבע לשינה, רצונו לומר, לפעמים מספיקה שֵׁנָה קלה לאדם וזהו קבע בשבילו. 18) ויש אומרים שרק מים מותר לשתות אבל יין שהוא חשוב - אסור.

ז. אֲכִילָה בְּלֵילֵי יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן בַּסֻּכָּה - חוֹבָה[19]. אֲפִלּוּ אָכַל כַּזַּיִת פַּת, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[20]. מִכָּאן וְאֵילָךְ רְשׁוּת: רָצָה לֶאֱכֹל סְעוּדָה - סוֹעֵד בַּסֻּכָּה; רָצָה אֵינוֹ אוֹכֵל כָּל שִׁבְעָה אֶלָּא פֵּרוֹת אוֹ קְלִיּוֹת חוּץ לַסֻּכָּה - אוֹכֵל, כְּדִין אֲכִילַת מַצָּה בַּפֶּסַח.

19) נאמר בחג הסוכות: "בחמשה עשר" ונאמר בחג המצות: "ובחמשה עשר" - מה להלן בחג המצות הלילה הראשון חובה אף בחג הסוכות הלילה הראשון חובה. 20) כי גם במצה החיוב הוא בכזית.

ח. מִי שֶׁהָיָה רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בַּסֻּכָּה, וְשִׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אוֹ חוּץ לַסֻּכָּה, וְאוֹכֵל - הֲרֵי זֶה אָסוּר, וּכְאִלּוּ לֹא אָכַל בַּסֻּכָּה, עַד שֶׁיִּהְיֶה שֻׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַסֻּכָּה; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ אַחַר שֻׁלְחָנוֹ; וַאֲפִלּוּ בְּסֻכָּה גְּדוֹלָה.

ט. כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים קוֹרֵא בְּתוֹךְ הַסֻּכָּה. וּכְשֶׁמֵּבִין וּמְדַקְדֵּק בַּמֶּה שֶׁיִּקְרָא - יָבִין חוּץ לַסֻּכָּה[21], כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה דַעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו. הַמִּתְפַּלֵּל - רָצָה, מִתְפַּלֵּל בַּסֻּכָּה, אוֹ חוּץ לַסֻּכָּה[22].

21) כלומר אם רצה ללמוד בעיון - מותר לו ללמוד חוץ לסוכה. 22) כלומר באיזה מקום שנוח לו להתפלל בכוונה - שם יתפלל.

1 **י. יָרְדוּ גְשָׁמִים - הֲרֵי זֶה נִכְנָס לְתוֹךְ הַבַּיִת. מֵאֵימָתַי**
2 **מֻתָּר לְפַנּוֹת? מִשֶּׁיִּרְדוּ לְתוֹךְ הַסֻּכָּה טִפּוֹת, שֶׁאִם יִפְּלוּ**
3 **לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל יִפָּסֵל, אֲפִלּוּ תַּבְשִׁיל שֶׁל פּוֹל[23]. הָיָה**
4 **אוֹכֵל בַּסֻּכָּה וְיָרְדוּ גְשָׁמִים, וְנִכְנַס לְבֵיתוֹ וּפָסְקוּ**
5 **הַגְּשָׁמִים - אֵין מְחַיְּבִים אוֹתוֹ לַחֲזֹר לַסֻּכָּה (כָּל אוֹתוֹ**
6 **הַלַּיְלָה), עַד שֶׁיִּגְמֹר סְעוּדָתוֹ. הָיָה יָשֵׁן וְיָרְדוּ גְשָׁמִים**
7 **בַּלַּיְלָה, וְנִכְנַס לְתוֹךְ הַבַּיִת וּפָסְקוּ הַגְּשָׁמִים - אֵין**
8 **מַטְרִיחִין אוֹתוֹ לַחֲזֹר לַסֻּכָּה כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, אֶלָּא**
9 **יָשֵׁן בְּבֵיתוֹ עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשָּׁחַר.**

23) שהוא מתקלקל במהרה. ומי שאינו בקי בשיעור זה - אם ירדו כל כך עד שאם היו יורדים במידה זו לדירתו הקבועה היה עוזבה ויוצא, פטור מן הסוכה.

10 **יא. גָּמַר מְלֶאֱכֶל בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּשַׁחֲרִית - לֹא יַתִּיר**
11 **סֻכָּתוֹ[24]; אֲבָל מוֹרִיד הוּא אֶת כֵּלָיו וּמְפַנֶּה אוֹתָן, מִן**
12 **הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה. אֵין לוֹ מָקוֹם לְפַנּוֹת[25] - פּוֹחֵת בָּהּ**
13 **אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה[26]. וְאִם הֵצִרַךְ לִסְעֹד בִּשְׂאָר הַיּוֹם**
14 **- צָרִיךְ לֶאֱכֹל בַּסֻּכָּה, שֶׁמִּצְוָתָהּ כָּל שִׁבְעָה.**

24) ביום הושענא רבא, לא יסתור סוכתו, שהרי כל היום חובתו לישב שם. 25) כלומר אין לו מקום אחר לאכול ביום השמיני פרט למקום הסוכה. 26) מוריד סכך בשיעור זה כדי לעשות היכר, שאין מצוות סוכה ביום השמיני.

15 **יב. כָּל זְמַן שֶׁיִּכָּנֵס לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה כָּל שִׁבְעָה, מְבָרֵךְ[27]**
16 **קֹדֶם שֶׁיֵּשֵׁב[28]: 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לֵישֵׁב**
17 **בַּסֻּכָּה'. וּבְלֵילֵי יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן, מְבָרֵךְ עַל הַסֻּכָּה[29]**
18 **וְאַחַר־כָּךְ עַל הַזְּמַן[30], וּמְסַדֵּר כָּל הַבְּרָכוֹת עַל**
19 **הַכּוֹס[31]. נִמְצָא מְקַדֵּשׁ מֵעֹמֶד[32], וּמְבָרֵךְ 'לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה'**
20 **וְיוֹשֵׁב[33], וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַזְּמַן. וְכָזֶה הָיָה מִנְהַג**
21 **רַבּוֹתַי וְרַבָּנֵי סְפָרַד, לְקַדֵּשׁ מֵעֹמֶד בְּלֵיל רִאשׁוֹן שֶׁל**
22 **חַג הַסֻּכּוֹת, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ.**

27) ודווקא אם יצא יציאה גמורה שלא לחזור לאלתר. אבל אם לא יצא אלא לדבר עם חבירו או להביא דבר לסוכה אין זו יציאה מן הסוכה ואין צריך לברך כשנכנס עכשיו, שהרי כבר בירך מקודם. 28) דעת רבינו, שהישיבה היא המצוה, ולכן מברך קודם שישב, ש"כל המצוות מברך עליהן עובר (=לפני) לעשייתן". והראב"ד כתב כאן שעיקר המצוה היא האכילה בסוכה. 29) כלומר ברכת לישב בסוכה. 30) ברכת שהחיינו וכו' לזמן הזה. 31) שמחזיק כוס מלא בידו. 32) לפני שיושב, שאז התחלת המצוה. 33) שמשבירך לישב בסוכה צריך לישב מיד, ולא יפסיק בברכת שהחיינו.

23 **יג. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים[34] -**
24 **יוֹשְׁבִין בַּסֻּכָּה שְׁמוֹנָה יָמִים. וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי, שֶׁהוּא**
25 **יוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל שְׁמִינִי־עֲצֶרֶת, יוֹשְׁבִין בָּהּ וְאֵין**
26 **מְבָרְכִין 'לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה'[35]. וְכֵן טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס,**
27 **לְעוֹלָם אֵין מְבָרְכִין 'לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה', מִפְּנֵי שֶׁהֵן חַיָּבִין**
28 **מִסָּפֵק, וְאֵין מְבָרְכִין מִסָּפֵק[36].**

34) שאנו מסופקים בקביעות החודש ומחמירים לנהוג שני ימים טובים. 35) כי לעולם אין מברכים על הספק. 36) משמע מדברי רבינו, שאשה אינה יכולה לברך על הסוכה כיוון שאינה מצווה. ודעת הראב"ד שנשים מברכות אף על פי שאינן מצווות.

29 **יד. גָּמַר מְלֶאֱכֶל בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי - מוֹרִיד כֵּלָיו וּמְפַנֶּה**
30 **אוֹתָהּ. אֵין לוֹ מָקוֹם לְהוֹרִיד אֶת כֵּלָיו[37]: אִם הָיְתָה**
31 **קָטַנָּה - מַכְנִיס בָּהּ מְנוֹרָה[38]; וְאִם הָיְתָה גְּדוֹלָה - מַכְנִיס**
32 **בָּהּ קְדֵרוֹת וּקְעָרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[39], כְּדֵי לְהַזְכִּיר שֶׁהִיא**
33 **פְּסוּלָה וְשֶׁכְּבָר נִגְמְרָה מִצְוָתָהּ; וּמִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם־טוֹב,**
34 **אֵינוֹ יָכוֹל לִפְחוֹת בָּהּ וּלְפַסְּלָהּ.**

37) ורוצה לאכול בה גם בתשיעי, ולפחות מהתקרה אינו יכול - כיוון שהוא יום טוב. 38) מבלי שידליקה. 39) שלא היה עושה כן בזמן החג, ויש היכר.

35 **טו. מִי שֶׁלֹּא עָשָׂה סֻכָּה, בֵּין בְּשׁוֹגֵג, בֵּין בְּמֵזִיד -**
36 **עוֹשֶׂה סֻכָּה בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד; אֲפִלּוּ בְּסוֹף יוֹם שְׁבִיעִי**
37 **עוֹשֶׂה סֻכָּה, שֶׁמִּצְוָתָהּ כָּל שִׁבְעָה. עֲצֵי סֻכָּה אֲסוּרִין**
38 **כָּל שְׁמֹנַת יְמֵי הֶחָג - בֵּין עֲצֵי דְפָנוֹת, בֵּין עֲצֵי סְכָךְ.**
39 **אֵין נֵאוֹתִין מֵהֶן לְדָבָר אַחֵר כָּל שְׁמוֹנַת הַיָּמִים, מִפְּנֵי**
40 **שֶׁיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כֻּלּוֹ הַסֻּכָּה מֻקָּצָה עַד בֵּין־**
41 **הַשְּׁמָשׁוֹת[40]; וְהוֹאִיל וְהֻקְּצַת לְבֵין־הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל**
42 **שְׁמִינִי, הֻקְּצַת לְכָל הַיּוֹם.**

40) מה שאין כן באתרוג, כיוון שיצא בו בשחרית אינו זקוק לו יותר.

43 **טז. וְכֵן אֲכָלִין וּמַשְׁקִין שֶׁתּוֹלִין בַּסֻּכָּה כְּדֵי לְנָאוֹתָהּ,**
44 **אָסוּר לְהִסְתַּפֵּק מֵהֶן כָּל שְׁמוֹנָה. וְאִם הִתְנָה עֲלֵיהֶן**
45 **בְּשָׁעָה שֶׁתְּלָאָן וְאָמַר: אֵינִי בּוֹדֵל מֵהֶן כָּל בֵּין־**
46 **הַשְּׁמָשׁוֹת![41] - הֲרֵי זֶה מִסְתַּפֵּק מֵהֶן בְּכָל עֵת**
47 **שֶׁיִּרְצֶה; שֶׁהֲרֵי לֹא הֻקְּצָה אוֹתָם, וְלֹא חָלָה עֲלֵיהֶם**
48 **קְדֻשַּׁת הַסֻּכָּה, וְלֹא נֶחְשְׁבוּ כְּמוֹתָהּ.**

41) של יום טוב ראשון של סוכות, שכיוון שלא חלה עליהם קדושה מתחילת יום־טוב, שוב אינה חלה עליהם אחר כך.

הִלְכוֹת לוּלָב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו עניני לולב וכל מכשיריו, מה הן. וביאור ההבדל שבין מקצתן למינין אחרים הדומין להם. ועניין נטילתן ומניינן ומדתן ושיעורן, ובאי זה זמן ניטלים מן התורה ומדבריהם. וכן הגבלת מקום נטילתן מן התורה ומדבריהם. ודין ערבה ביום שביעי וענינה. ונסתיים הפרק בביאור מה שאסור ליהנות ממינין אלו מפני שהוקצו למצוותם כל שבעת ימי החג.

א. כַּפּוֹת תְּמָרִים הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה[2] הֵן חֲרֵיוֹת[3] שֶׁל דֶּקֶל, כְּשֶׁיִּצְמְחוּ, קֹדֶם שֶׁיִּתְפָּרְדוּ הֶעָלִין שֶׁלָּהֶן לְכָאן וּלְכָאן[4], אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה כְּמוֹ שַׁרְבִּיט; וְהוּא הַנִּקְרָא לוּלָב[5].

2) ויקרא כג, מ. 3) ענפים. 4) סוכה לב, א: "אמר לו רבינא לרב אשי - אימא הרותא? (אולי הכוונה, לענף שנתקשה, ועליו פנו זה לכאן וזה לכאן, עיין רש"י) - בעינא כפות וליכא" (דרשו כַּפות כמו כָּפוּת, שתהיה אפשרות לכפות אותו ולאגדו, וזה אינו יכול להאגד ולהכפת). 5) כן תרגם אונקלוס שם: "פרי עץ הדר, כפות תמרים" - "אתרוגין ולולבין".

ב. פְּרִי עֵץ הָדָר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[6] הוּא אֶתְרוֹג[7]. וַעֲנַף עֵץ עָבֹת הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[8] הוּא הַהֲדַס, שֶׁעָלָיו חוֹפִין אֶת עֵצוֹ[9]; כְּגוֹן שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה עָלִין אוֹ יָתֵר עַל כֵּן בְּגִבְעוֹל[10] אֶחָד. אֲבָל אִם הָיוּ שְׁנֵי הֶעָלִין בְּשָׁוֶה, זֶה כְּנֶגֶד זֶה, וְהֶעָלֶה הַשְּׁלִישִׁי לְמַעְלָה מֵהֶן - אֵין זֶה עָבֹת, אֲבָל נִקְרָא הֲדַס שׁוֹטֶה[11].

6) ויקרא, שם. 7) כתרגום אונקלוס הנ"ל, וכך קיבלו חז"ל. ולמדו זאת ממה שנאמר שם: "פרי עץ הדר" - שהפרי שוה בטעמו לעץ, והוא האתרוג (סוכה לה.). וכן "ראינו בלא ספק מיהושע [בן נון] עד עתה שהאתרוג היו לוקחים עם הלולב בכל שנה" (רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה, סדר זרעים. וראה להלן ה"ד). 8) שם. 9) והיינו עבות - מעשה שרשרת שהם מורכבים זה על זה (רש"י שם). 10) רוצה לומר, בכל בד ובד משלושת בדי ההדס. וכן נקטו הרא"ש (בתשובות, כלל כד) וה'טור' (באו"ח סי' תרמו) בדעת הרמב"ם. ועיין להלן פ"ח ה"ה והערה לד. ודעת הראב"ד ש"צריך להיות כן כל שיעור ההדס או רובו" (וראה במגיד־משנה וכסף־משנה). 11) סוכה לב, ב. ונקרא הדס שוטה מפני שאין עליו כסדר, אלא משובשים כשוטה. ויש אומרים, שהוא מלשון שוטתא דאסא (=שוט של הדס), שהדס כשר עומד ביושר בלא התפשטות, וזה נעשה מרובה בענפים כעין עצים, ועל שם ריבוי הענפים קוראו שוטה ('מאירי' שם).

ג. עַרְבֵי נַחַל הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה[12], אֵינָן כָּל דָּבָר הַגָּדֵל עַל הַנַּחַל, אֶלָּא מִין יָדוּעַ הוּא הַנִּקְרָא עַרְבֵי נַחַל[13]: עָלֶה שֶׁלּוֹ מָשׁוּךְ כַּנַּחַל[14], וּפִיו חָלָק[15], וְקָנֶה שֶׁלּוֹ אָדֹם, וְזֶהוּ הוּא הַנִּקְרָא עֲרָבָה[16]. וְרֹב מִין זֶה גָּדֵל עַל הַנְּחָלִים, לְכָךְ נֶאֱמַר 'עַרְבֵי נָחַל'[17]. וַאֲפִלּוּ הָיָה גָּדֵל בַּמִּדְבָּר אוֹ בֶּהָרִים, כָּשֵׁר.

12) ויקרא, שם. 13) סוכה לג, ב ובברייתא. 14) ולא עגול (שם). 15) רוצה לומר, חודו אינו עשוי פגימות פגימות. 16) שם לד, א. 17) ברייתא שלישית בסוכה שם: "אין לי אלא ערבי נחל, של בעל ושל הרים מנין? ת"ל ערבי, מכל־מקום" (=מלשון רבים - רש"י). והרא"ש (פ"ג דסוכה סי' יג) הביא בלשון רבינו "לכך נקרא ערבי נחל". ולפי"ז הכוונה לברייתא הראשונה בסוכה שם: "ת"ר ערבי נחל, הגדילין על הנחל", כלומר, ממין הגדל על הנחל. ואין צורך להוציא זאת מריבוי הלשון כדעת הברייתא השלישית (וראה בכסף־משנה).

ד. וְיֵשׁ מִין אַחֵר דּוֹמֶה לַעֲרָבָה, אֶלָּא שֶׁעָלֶה שֶׁלּוֹ עָגֹל, וּפִיו דּוֹמֶה לְמַסָּר[18], וְקָנֶה שֶׁלּוֹ אֵינוֹ אָדֹם; וְזֶהוּ הַנִּקְרָא צַפְצָפָה, וְהִיא פְּסוּלָה[19]. וְיֵשׁ שֵׁם מִין עֲרָבָה, שֶׁאֵין פִּי הֶעָלֶה שֶׁלָּהּ חָלָק, וְאֵינוֹ כְּמַסָּר, אֶלָּא יֵשׁ בּוֹ תְּלָמִים קְטַנִּים עַד מְאֹד, כְּמוֹ פִּי מַגֵּל קָטָן, וְזֶה כָּשֵׁר[20]. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, נִתְפָּרְשׁוּ[21].

18) שפגימותיה גדולות. 19) סוכה לד, א. 20) שפגימותיו קטנות, והיה נקרא "חילפי גילא" (שם). 21) ראה למעלה הערה ו.

ה. אַרְבָּעָה מִינִין אֵלּוּ מִצְוָה אַחַת הֵן, וּמְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה[22], וְכֻלָּן נִקְרָאִים מִצְוַת לוּלָב[23]. וְאֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן[24]. וְאִם לֹא נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן - אֵין מְבִיאִים תַּחְתָּיו מִין אַחֵר הַדּוֹמֶה לוֹ[25].

22) משנה, מנחות כז, א. וברייתא סוכה לד, ב. 23) הואיל והוא גבוה מכולם, נקראו על שמו (סוכה לז:). וראה להלן הלכה ו והערה כח. 24) מין אחר נוסף על המינים שהוזכרו (ברייתא בסוכה דף לא, א). 25) סוכה שם, ב: "לא מצא אתרוג, לא יביא לא פריש ולא רימון ולא דבר אחר".

ו. מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לֶאֱגֹד לוּלָב וַהֲדַס וַעֲרָבָה וְלַעֲשׂוֹת שְׁלָשְׁתָּן אֲגֻדָּה אֶחָת[26]. וּכְשֶׁהוּא נוֹטְלָם לָצֵאת בָּהֶן, מְבָרֵךְ תְּחִלָּה[27] 'עַל נְטִילַת לוּלָב', הוֹאִיל וְכֻלָּן סְמוּכִין לוֹ[29]. וְאַחַר־כָּךְ נוֹטֵל הָאֲגֻדָּה הַזֹּאת בִּימִינוֹ[30], וְאֶתְרוֹג בִּשְׂמֹאלוֹ. וְנוֹטְלָן דֶּרֶךְ גְּדִילָתָן, שֶׁיִּהְיוּ עִקָּרֵיהֶן לְמַטָּה לָאָרֶץ, וְרָאשֵׁיהֶן לְמַעְלָה לָאֲוִיר[31]. וְאִם לֹא אֲגָדָן, וּנְטָלָן אֶחָד אֶחָד - יָצָא[32]; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ אַרְבַּעְתָּן מְצוּיִין אֶצְלוֹ. אֲבָל אִם לֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא מִין אֶחָד, אוֹ שֶׁחָסֵר מִין אֶחָד - לֹא יִטֹּל עַד שֶׁיִּמְצָא הַשְּׁאָר[33].

26) כרבנן דרבי יהודה (סוכה יא:), שאמרו: "לולב מצוה לאגדו, משום שנאמר (שמות טו, ב) "זה אלי ואנוהו" - התנאה לפניו במצוות. ואגד זה, נוי הוא במצוה זו. 27) לפני שנוטלן. שכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן (כן פירש ה'טור' או"ח סי' תרנא בדעת רבינו). 28) ולא מברך על נטילת יתר המינים, ואין כוונת רבינו כאן לנוסח הברכה, שהרי כבר כתב בפי"א מהל' ברכות הט"ו שאם מברך קודם שיטול, אומר: "ליטול לולב". ואם מברך אחר הנטילה, אומר: "על נטילת לולב". וכאן המדובר שמברך לפני שנוטל, ואם כן צריך לומר: "ליטול לולב" (כסף־משנה). 29) כלומר, כולם טפלים לו לפי שהוא גבוה מכולן (סוכה לז:) — 'רבינו מנוח'. ויש אומרים שאם אינם סמוכים לו "שלא אגד את הלולב אלא שיצא בהם בזה אחר זה, מברך על כל אחד ואחד בפני עצמו" ('מאירי' שם). [ונראה מדברי רבינו להלן ה"ח (ראה שם הערה מט), שרק

אם אגדן צריך שיהיה שדרו של לולב יוצא מהם טפח. אבל אם לא אגדן, יכול להיות מין אחר גבוה מן הלולב]. 30) לפי שיש בה שלש מצוות - נוטלה ביד ימין החשובה (סוכה לז:). 31) בסוכה מה, ב: "אמר חזקיה א"ר ירמיה משום רשב"י, כל המצוות כולן אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן, שנאמר "עצי שטים עומדים" - שעומדים דרך גדילתם". 32) כרבנן דרבי יהודה, שאמרו (סוכה יא:): "לולב מצוה לאגדו, ואם לא אגדו - כשר". 33) במנחות כז, א. על מה ששנו שם במשנה "ארבעה מינים מעכבים זה את זה" - "אמר רב חנן בר רבא, לא שנו אלא שאין לו, אבל יש לו - אין מעכבין" (אפילו לא אגדן כאחד - רש"י). וכן כתב הרי"ף (פ"ג דסוכה): "ואע"ג דנטל כל חד וחד לחודיה, נפיק ידי חובתו, דקיימא־לן לולב אין צריך אגד" (=אע"פ שלקח כל אחד ואחד לבדו, יצא ידי חובתו, מפני שהלכה היא: "לולב אינו צריך אגד").

1 **ז. כַּמָּה נוֹטֵל מֵהֶן?[34] לוּלָב אֶחָד[35], וְאֶתְרוֹג אֶחָד[36],**
2 **וּשְׁנֵי בַּדֵּי עֲרָבָה[37], וּשְׁלֹשָׁה בַּדֵּי הֲדַס[38]. וְאִם רָצָה**
3 **לְהוֹסִיף בַּהֲדַס[39] כְּדֵי שֶׁתְּהֶיה אֲגֻדָּה גְּדוֹלָה - מוֹסִיף,**
4 **וְנוֹיֵי מִצְוָה הוּא[40]. אֲבָל שְׁאָר הַמִּינִין, אֵין מוֹסִיפִין**
5 **עַל מִנְיָנָם וְאֵין גּוֹרְעִין מֵהֶן[41]. וְאִם הוֹסִיף אוֹ גָרַע -**
6 **פָּסוּל (צ"ל: לֹא פָּסַל)[42].**

34) משנה, סוכה לד, ב. 35) מפני שכתוב "כפת תמרים" (בלי וא"ו), ולא כתוב "כפות" - מכאן שלולב אחד (שם וברש"י). 36) שכתוב "פרי עץ הדר" - משמע אחד ולא שנים (שם וברש"י). 37) שכתוב "ערבי נחל" - לשון רבים, ומיעוט רבים - שנים (רא"ש שם סי' יד). 38) "פירשו בגמרא הטעם: - ענף עץ עבות בשלש תיבות" ('מאירי' שם, ולפנינו בגמרא ליתא, והוא ברש"י). 39) בדפוס רומי ודפוס קושטא, נוסף "ובערבה". וכן הביא 'רבינו מנוח' שהגיהו כן בספרי רבינו, וכן הביא הר"ן בפרק לולב הגזול בלשון רבינו (וראה בכסף־משנה בשם רבינו ירוחם). אבל בכמה כתבי־יד הנוסחא כלפנינו. וכן כתב רבינו בתשובה, שלא הותר אלא בהדס, שמצאנו בגמרא שהתירו להוסיף בו "שהרי הלכה כר"ע, שדי בבד אחד, והוא אמר (סוכה לד:) לידרוש להו כרבי טרפון שאומר בשלשה" ('מאירי' שם, ועיין כסף־משנה). וראה עוד להלן. 40) שכל דבר שבא לנוי, אין בו לא משום חציצה (להלן הי"א) ולא משום בל תוסיף (שו"ת רשב"א ח"א תקלה). וכל זה בהדס, אבל בתוספת לולב ואתרוג וערבה - אין שום נוי (רשב"א שם). 41) [מכאן מוכח כנוסחא שלפנינו למעלה "להוסיף בהדס" ולא בערבה, וכאן המדובר גם בערבה. לפי הנוסחא בדפוס רומי ודפוס קושטא למעלה, מדובר שם גם בערבה, וכאן אין המדובר אלא באתרוג ובלולב, אם כן מה שייך בהם "אין גורעים" הלא אינם אלא אחד]. 42) רבינו אברהם (תשובת רבי אברהם סי' קיג) הביא שרבינו חזר ותיקן הספר בידו כך: "ואם הוסיף או גרע, לא פסל". וכן דעת הראב"ד שאין לפסול אלא אם הוסיף ממין אחר.

7 **ח. כַּמָּה שִׁעוּר אֹרֶךְ כָּל מִין מֵהֶם? לוּלָב - אֵין פָּחוֹת**
8 **מֵאַרְבָּעָה טְפָחִים[43]; וְאִם הָיָה אָרֹךְ כָּל־שֶׁהוּא[44] -**
9 **כָּשֵׁר[45]. וּמְדִידָתוֹ - מִשִּׁדְרָתוֹ[46] בִּלְבָד, לֹא מֵרֹאשׁ**
10 **הָעָלִים. וַהֲדַס וַעֲרָבָה - אֵין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה**
11 **טְפָחִים[47]; וְאִם הָיוּ אֲרֻכִּין כָּל־שֶׁהֵן[48] - כְּשֵׁרִים.**
12 **וַאֲפִלּוּ אֵין בְּכָל בַּד וּבַד אֶלָּא שְׁלֹשָׁה עָלִין לַחִין -**
13 **כְּשֵׁרִים; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ בְּרֹאשׁ הַבַּד[49]. וְאִם אָגַד הַלּוּלָב**
14 **- צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה שִׁדְרוֹ שֶׁל לוּלָב יוֹצֵא מִן הַהֲדַס**
15 **וַעֲרָבָה טֶפַח אוֹ יוֹתֵר[50]. וְשִׁעוּר אֶתְרוֹג - אֵין פָּחוֹת**
16 **מִכַּבֵּיצָה[51]. וְאִם הָיָה גָּדוֹל כָּל־שֶׁהוּא[52] - כָּשֵׁר.**

43) סוכה לב, ב. 44) למעלה מארבעה טפחים. 45) מנחות מב, א. לולב יש לו שיעור למטה ואין לו שיעור למעלה. 46) הקנה שממנו מתפרדים הענפים (סוכה, שם). 47) סוכה, שם. 48) למעלה מהשיעור המפורש. וזה נלמד ממה שנאמר בלולב (למעלה הערה מד) שאין לו שיעור למעלה (רבינו יצחק בן גיאת ח"א עמ' צו ו'רבינו מנוח'). 49) סוכה לג, א: "יבשו רוב עליו (של ההדס) ונשארו בו שלשה עלין לחיין (כצ"ל לפי הרמב"ם. ועיין ר"ח ורש"י) כשר. אמר רב חסדא, ובראש כל אחד ואחד". וסובר רבינו שהוא־הדין לערבה. [והביא זאת רבינו כאן להורות שלא רק באופן שהם ארוכים ומלאים עלים לחים - הם כשרים, שאפשר לומר רואים את המיותר למעלה כמי שאינו, אלא אפילו באופן שאי־אפשר לומר כן, שאם העליון כמי שאינו אין כאן שלשה עלין לחים – אף־על־פי־כן הם כשרים, וראה להלן פ"ח ה"ה והערה לד, ובכסף־משנה שם]. 50) [נראה, שאם לא אגדו - אין צריך שיהיה שדרו של לולב יוצא כו' (וראה למעלה הערה כח). וכן נראה בגמרא (סוכה לז:) שהקשו: "ולגבהיה לאתרוג ולבריך" (ונגביה את האתרוג יותר מן הלולב, ונברך על מצות אתרוג)? ולא הקשו מהדס וערבה, שיגביהו אותם - מפני שהם אגודים אתו, אלא מהאתרוג - שאינו אגוד אתו]. 51) סוכה לד, ב. כרבי יהודה. 52) למעלה מביצה, כרבי עקיבא שבא לבית הכנסת ואתרוגו על כתפו (סוכה לו:).

17 **ט. מִשֶּׁיַּגְבִּיהַּ[53] אַרְבָּעָה מִינִין אֵלּוּ - בֵּין שֶׁהִגְבִּיהָן**
18 **כְּאַחַת, בֵּין בָּזֶה אַחַר זֶה[54], בֵּין בִּימִין, בֵּין בִּשְׂמֹאל**
19 **- יָצָא[55]. וְהוּא, שֶׁיַּגְבִּיהֵן דֶּרֶךְ גְּדִילָתָן[56]; אֲבָל שֶׁלֹּא**
20 **דֶּרֶךְ גְּדִילָתָן - לֹא יָצָא. וּמִצְוָה כְּהִלְכָתָהּ - שֶׁיַּגְבִּיהַּ**
21 **אֲגֻדָּה שֶׁל שְׁלֹשָׁה מִינִין בִּימִין, וְאֶתְרוֹג בִּשְׂמֹאל,**
22 **וְיוֹלִיךְ וְיָבִיא וְיַעֲלֶה וְיוֹרִיד[57] וְיַנְעֲנֵעַ הַלּוּלָב שָׁלֹשׁ**
23 **פְּעָמִים בְּכָל רוּחַ וָרוּחַ[58].**

53) שם מב, א. 54) למעלה הלכה ו. 55) ומה שאמרו: לולב בימין ואתרוג בשמאל (שם לא:) אין זה אלא לכתחילה. אבל דעת ר"ח (שם מב.) שמה שאמרו: הפכו לא יצא, היינו אם נטל לולב בשמאל ואתרוג בימין. 56) נתבאר למעלה הלכה ו. 57) סוכה לז, ב. 58) מקור הדברים ב'ירושלמי' סוכה פ"ג ה"י.

24 **י. כֵּיצַד? מוֹלִיךְ וּמְנַעְנֵעַ רֹאשׁ הַלּוּלָב שָׁלֹשׁ פְּעָמִים,**
25 **וּמֵבִיא וּמְנַעְנֵעַ רֹאשׁ הַלּוּלָב שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וְכֵן**
26 **בַּעֲלִיָּה וִירִידָה. וְהֵיכָן מוֹלִיךְ וּמֵבִיא? בִּשְׁעַת קְרִיאַת**
27 **הַהַלֵּל - בְּ'הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב' תְּחִלָּה וָסוֹף, וּבְ'אָנָּא**

ה' הוֹשִׁיעָה נָּא'[59]. וְכָל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִנְטִילַת לוּלָב, וְאֵינוֹ נוֹטֵל בַּלַּיְלָה[60].

59) משנה, סוכה לז, ב. משום שנאמר (דברי הימים־א טז, לג־לה): "אז ירננו כל עצי יער וגו'", וסמוך לו "הודו לה' כי טוב וגו' ואמרו הושיענו" ('תוספות' שם ד"ה בהודו). 60) מגילה כ, ב. שנאמר: "ולקחתם לכם ביום הראשון", ביום ולא בלילה.

יא. עָשָׂה לַאֲגַדָּה זוֹ גִּימוֹן[61] שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב[62], אוֹ שֶׁכָּרַךְ עָלֶיהָ סָדִין וּנְטָלָהּ - יָצָא. לְקִיחָה עַל־יְדֵי דָּבָר אַחֵר, שְׁמָהּ לְקִיחָה[63]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה דֶּרֶךְ כָּבוֹד וְדֶרֶךְ הִדּוּר, שֶׁכָּל שֶׁהוּא לְנָאוֹתוֹ אֵינוֹ חוֹצֵץ. אֲבָל אִם נָתַן אֶת הַמִּינִין הָאֵלּוּ בְּעָצִיץ אוֹ בִּקְדֵרָה וּנְטָלָהּ - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[64].

61) מלשון גמי, כלומר חוס ('ערוך' ערך גמן). 62) כאנשי ירושלים שהיו אוגדים את לולביהם בגימוניות של זהב (סוכה לו: במשנה, אליבא דרבי מאיר), וראה עוד להלן הלכה יב והערה סה. 63) שם לז, א. כרבא. 64) שם מב, א.

יב. אָגַד אֶת הַלּוּלָב עִם הַהֲדַס וְהָעֲרָבָה, וְהִבְדִּיל בֵּין הַלּוּלָב וּבֵין הַהֲדַס בְּמַטְּלִית וְכַיּוֹצֵא בָהּ - הֲרֵי זֶה חוֹצֵץ. הִבְדִּיל בֵּינֵיהֶן בַּעֲלֵי הֲדַס - אֵינוֹ חוֹצֵץ, שֶׁמִּין בְּמִינוֹ אֵינוֹ חוֹצֵץ[65]. וְיֵשׁ לוֹ לֶאֱגֹד אֶת הַלּוּלָב בְּחוּט אוֹ בִּמְשִׁיחָה, וּבְכָל מִין שֶׁיִּרְצֶה, הוֹאִיל וְאֵין אֲגִידָתוֹ מְעַכֶּבֶת[66].

65) שם לז, ב. 66) כרבי מאיר בסוכה לו: במשנה, שאוגדים את הלולב שלא במינו, ואין כאן "בל תוסיף", לפי שהאגד אינו מעכב (שם בגמרא). וזהו טעמם של אנשי ירושלים שהיו אוגדים לולביהם בגימוניות של זהב. וכיון שכל ענין האגד הוא לנוי (סוכה יא:) אין זה חוצץ, שכל שהוא לנאותו - אינו חוצץ.

יג. מִצְוַת לוּלָב לְהִנָּטֵל בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג בִּלְבָד, בְּכָל מָקוֹם[67] וּבְכָל זְמַן[68], וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[69]; שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן'. וּבַמִּקְדָּשׁ יְמֵי הֶחָג, נוֹטְלִין אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִשִּׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְגוֹ'. חָל יוֹם הַשַּׁבָּת לִהְיוֹת בְּתוֹךְ יְמֵי הֶחָג - אֵינוֹ נִטָּל בְּשַׁבָּת[70], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יוֹלִיכֶנּוּ בְּיָדוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, כְּמוֹ שֶׁגָּזְרוּ בְּשׁוֹפָר[71].

67) אפילו חוץ לבית המקדש. 68) בין בזמן שבית המקדש קיים, ובין בזמן שאין בית המקדש קיים. 69) יבואר להלן הלכה יד. 70) אפילו בבית המקדש (מגיד־משנה). 71) פ"ב מהל' שופר ה"ו.

יד. וְלָמָּה לֹא גָּזְרוּ גְּזֵרָה זוֹ בְּיוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן? מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה, וַאֲפִלּוּ בִּגְבוּלִין. נִמְצָא, שֶׁאֵין דִּינוֹ וְדִין שְׁאָר הַיָּמִים שָׁוֶה; שֶׁבִּשְׁאָר יְמֵי הֶחָג אֵין אָדָם חַיָּב לִטֹּל לוּלָב, אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ[72].

72) סוכה מג, א. ושופר בראש השנה, שגם הוא מצוותו מן התורה בין במקדש ובין בגבולין, ובכל זאת גזרו עליו בשבת - מפני שעל־פי הרוב לא ידעו עוד בשעת התקיעות אם נתקדש החודש ('תוספות' ור"ן סוכה שם).

טו. מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִינוּ, שֶׁיִּהְיֶה לוּלָב נָטָל בְּכָל מָקוֹם כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ[73]. וְכָל יוֹם וָיוֹם מְבָרֵךְ עָלָיו 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת לוּלָב', מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[74]. וְתַקָּנָה זוֹ, עִם כָּל הַתַּקָּנוֹת שֶׁהִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ - כְּשֶׁיִּבָּנֶה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, יַחֲזִרוּ הַדְּבָרִים לְיָשְׁנָן.

73) משנה, סוכה מא, א. והסמיכו זאת למקרא שכתוב (ירמיה ל, יז) "כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאום ה', כי נדחה קראו לך ציון היא, דורש אין לה" - דורש אין לה, מכלל שהיא צריכה דרישה, שיעשו לה זכר (סוכה שם בגמרא) 74) והיכן ציונו? - "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים יז, יא) — (שבת כג.)

טז. בִּזְמַן שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, הָיָה לוּלָב נָטָל בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וְכֵן בִּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת, שֶׁיָּדְעוּ בְּוַדַּאי שֶׁיּוֹם זֶה הוּא יוֹם הֶחָג בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. אֲבָל הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים, שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים בִּקְבִיעוּת רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, לֹא הָיוּ נוֹטְלִין הַלּוּלָב מִסָּפֵק.

יז. וּמִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ אָסְרוּ חֲכָמִים לִטֹּל אֶת הַלּוּלָב בְּשַׁבָּת בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, וַאֲפִלּוּ בְּנֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, מִפְּנֵי בְּנֵי הַגְּבוּלִין הָרְחוֹקִים, שֶׁאֵינָן יוֹדְעִין בִּקְבִיעַת הַחֹדֶשׁ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל שָׁוִין בְּדָבָר זֶה, וְלֹא יִהְיוּ אֵלּוּ נוֹטְלִין בְּשַׁבָּת וְאֵלּוּ אֵין נוֹטְלִין; הוֹאִיל וְחִיּוּב יוֹם רִאשׁוֹן בְּכָל מָקוֹם, אֶחָד הוּא, וְאֵין שָׁם מִקְדָּשׁ לְהִתָּלוֹת בּוֹ[75].

75) שבזמן שבית המקדש קיים, היו הקרובים נוטלים הלולב כמו במקדש, והרחוקים אינם נוטלים, ואף־על־פי־כן לא היה נראה כשתי תורות, אבל כשאין בית המקדש קיים נראה הדבר כשתי תורות (לחם־משנה).

יח. וּבַזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהַכֹּל עוֹשִׂין עַל־פִּי הַחֶשְׁבּוֹן[76], נִשְׁאָר הַדָּבָר כְּמוֹת שֶׁהָיָה, שֶׁלֹּא יִנָּטֵל לוּלָב בְּשַׁבָּת כְּלָל, לֹא בִּגְבוּלִין וְלֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַכֹּל יוֹדְעִים בִּקְבִיעַת הַחֹדֶשׁ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[77], שֶׁעִקַּר הָאִסּוּר בִּנְטִילַת הַלּוּלָב בְּשַׁבָּת - גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַעֲבִירֶנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.

76) ולא על פי עדות העדים. ואף־על־פי־כן עושים שני ימים, מפני שהזהירונו רבותינו ז"ל שלא לבטל מנהג אבותינו (ביצה ד:). 77) למעלה הי"ג.

יט. כֹּל שֶׁחַיָּב בְּשׁוֹפָר וּבְסֻכָּה, חַיָּב בִּנְטִילַת הַלּוּלָב; וְכָל הַפָּטוּר מִשּׁוֹפָר וְסֻכָּה, פָּטוּר מִנְּטִילַת לוּלָב[78].

קָטָן הַיּוֹדֵעַ לְנַעְנֵעַ - חַיָּב בַּלּוּלָב מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת[79].

78) ששלשת מצוות אלו הן "מצוות־עשה שהזמן גרמן". 79) משנה, סוכה מב, א.

כ. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁמְּבִיאִין בַּמִּקְדָּשׁ עֲרָבָה אַחֶרֶת חוּץ מֵעֲרָבָה שֶׁבַּלּוּלָב[80]. וְאֵין אָדָם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בָּעֲרָבָה שֶׁבַּלּוּלָב[81]. וְשִׁעוּרָהּ - אֲפִלּוּ עָלֶה אֶחָד בְּכַד אֶחָד[82].

~ נקודות משיחות קודש ~

"הלכה למשה מסיני שמביאין במקדש ערבה אחרת חוץ מערבה שבלולב... כו'".

מלשונו "מביאין ערבה אחרת" משמע שהערבה שהיו זוקפין בצדי המזבח שונה מהערבה שבלולב בזה שהיא "חפצא" אחרת ולא רק מצד חיוב הגברא, ופסק כחכמים שלומדים שערבה שבמקדש היא הלכה למשה מסיני ולא כדעת אבא שאול שנלמדת מ"ערבי נחל" כערבה שבלולב. והביאור הפנימי בזה: ידועים דברי הרבי הריי"ץ שארבעת המינים שבלולב מלמדים שכל ישראל שווים בקיום המצוות, האתרוג מסמל את מי שיש בו גם תורה וגם מעשים טובים אבל גם יהודים שבבחינת לולב שיש בהם רק תורה גם הם בעלי מעשים טובים, שהרי "תלמוד מביא לידי מעשה" אלא שמאיר בהם בעיקר כח השכל, וגם יהודי שבבחינת הדס שיש בו מעשים טובים בוודאי שיש בו גם תורה כי מהיכן למד מעשים טובים.. אלא שמאיר בו בעיקר כח המידות שבלב, ואפילו יהודי שבבחינת ערבה אין הפשט שאין בו לא תורה ולא מצוות, אלא שלא מאיר בו לא כח השכל ולא כח המידות, ומה שמקיים ולומד הוא מצד כח האמונה הפשוטה. וידוע מאמר הבעש"ט שהפשיטות של האנשים הפשוטים היא דבר אחד עם פשיטות עצמותו ית', ועניין זה מתבטא בעיקר בערבה. בכל אחד מארבעת המינים ישנו עניין האחדות; בהדס שגודל "תלתא בחד קינא", בלולב ש"עליו כפופין", ובאתרוג ש"דר באילנו", אבל האחדות שבערבה גדולה יותר שגדלה באחווה ואחדות עם שאר הערבות.

לכן, עניין האחדות שבלולב מתבטא יותר במצות הערבה שבמקדש שאז לקחו רק את הערבה באופן שאינה מעורבת עם שאר המינים שאינם בדרגת האחדות שלה, ומשום כך סבר הרמב"ם שהערבה שבמקדש היא "חפצא" אחרת מהערבה שבלולב.

מטעם זה קיימו מצוה זו גם בשבת, ואף אחר החורבן תיקנו שיהיו מעברים את החודש אם צריך 'הושענא רבה' לצאת בשבת.

(על פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 222)

80) כחכמים החולקים על אבא שאול, שאמר (סוכה לד.) שמה שנאמר "ערבי נחל" - "ערבי שתים, אחת ללולב ואחת למקדש" - אלא הלכה למשה מסיני היא, בלי אסמכתא מן הפסוק (שם). 81) סוכה מד, א. 82) שם מד, ב. כרב ששת.

כא. כֵּיצַד הָיְתָה מִצְוָתָהּ? בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִשִּׁבְעַת הַיָּמִים הָיוּ מְבִיאִין מֵרִבְּיוֹת[83] שֶׁל עֲרָבָה וְזוֹקְפִין אוֹתָן[84] עַל צִדְדֵי הַמִּזְבֵּחַ, וְרָאשֵׁיהֶן כְּפוּפִין עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וּבָעֵת שֶׁהָיוּ מְבִיאִין אוֹתָהּ וְסוֹדְרִין אוֹתָהּ, תּוֹקְעִין וּמְרִיעִין וְתוֹקְעִין[85]. חָל יוֹם שַׁבָּת לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הֶחָג - אֵין זוֹקְפִין עֲרָבָה[86]; אֶלָּא־אִם־כֵּן חָל יוֹם שְׁבִיעִי לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - זוֹקְפִין אוֹתָהּ בְּשַׁבָּת, כְּדֵי לְפַרְסְמָהּ, שֶׁהִיא מִצְוָה[87].

83) ענפים. 84) ואחרי שזוקפים אותה, נוטלים אותה ביד כדי לקיים מצות נטילה, כדלהלן הלכה כב והערה פח. 85) שם מה, א במשנה. 86) גזירה שמא יעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים (סוכה מג:). 87) לפי שאינה מפורשת בתורה (כנ"ל הלכה כ) הוצרכו לפרסמה שהיא מן התורה ודוחה שבת (סוכה שם).

כב. כֵּיצַד הָיוּ עוֹשִׂין? מְבִיאִין אוֹתָהּ מֵעֶרֶב־שַׁבָּת לַמִּקְדָּשׁ, וּמַנִּיחִין אוֹתָהּ בְּגִיגִיּוֹת שֶׁל זָהָב, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכְמְשׁוּ הֶעָלִין[88]. וּלְמָחָר זוֹקְפִין אוֹתָהּ עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וּבָאִין הָעָם וְלוֹקְחִין מִמֶּנָּה וְנוֹטְלִין אוֹתָהּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּכָל יוֹם[89]. וַעֲרָבָה זוֹ, הוֹאִיל וְאֵינָהּ בְּפֵרוּשׁ בַּתּוֹרָה[90], אֵין נוֹטְלִין אוֹתָהּ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ, אֶלָּא בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בִּלְבַד הוּא שֶׁנּוֹטְלִין אוֹתָהּ בַּזְּמַן הַזֶּה. כֵּיצַד עוֹשֶׂה? לוֹקֵחַ בַּד אֶחָד אוֹ בַדִּין הַרְבֵּה, חוּץ מֵעֲרָבָה שֶׁבַּלּוּלָב, וְחוֹבֵט בָּהּ עַל הַקַּרְקַע אוֹ עַל הַכְּלִי פַּעֲמַיִם אוֹ שָׁלֹשׁ בְּלֹא בְרָכָה, שֶׁדָּבָר זֶה מִנְהַג נְבִיאִים הוּא[91].

~ נקודות משיחות קודש ~

הרמב"ם סומך ענין נטילת ערבה בזמן הזה זכר למקדש בהמשך להלכה אודות נטילת ערבה במקדש בשבת, כדי להדגיש שגם במקדש היה זה יום יותר מיוחד לערבה שהיו נוטלין אותה גם כשחל בשבת. כי לשיטתו החילוק בין הערבה שבלולב לערבה שזקפו בצדי המזבח הוא חילוק ב"חפצא" של המצוה (הערבה) ולא רק חיוב גברא נוסף על הערבה שבלולב.

(על פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 220 הערה 6)

88) משנה, סוכה מה, א. וסגולת העדר הכמישה אינה אלא בכלי זהב, ולא שנותנים בהם מים, שאם כן למה דוקא זהב, ואם משום כבוד - הרי נתנו טעם שלא יכמושו, ולא משום כבוד ('מעשה רוקח' בשם ר' ישמעאל בן חכמון). 89) שכן מסקנת הגמרא בסוכה מג, ב שמצות הערבה בנטילה (וראה ב'תוספות' שם מה, א ד"ה זוקפין, שדעתם שצריך ליטול ואחר־כך לזקוף, וכן דעת רש"י שם מג: ד"ה והביאום). ואעפ"כ אין מקיפים בערבה כדלהלן הלכה כג

והערה צא. 90) אע"פ שהיא הלכה למשה מסיני - כיון שאינה בפירוש בתורה, לא תיקנו שיטלו כל שבעה זכר למקדש (וראה במגיד־משנה). 91) סוכה מד, ב.

כג. בְּכָל יוֹם וָיוֹם הָיוּ מַקִּיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ בְּלוּלְבֵיהֶן[92] בִּידֵיהֶן פַּעַם אַחַת וְאוֹמְרִין: 'אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא', 'אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָא'. וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מַקִּיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים[93]. וּכְבָר נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת, לְהַנִּיחַ תֵּבָה בְּאֶמְצַע בֵּית־הַכְּנֶסֶת וּמַקִּיפִין אוֹתָהּ בְּכָל יוֹם[94], כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיוּ מַקִּיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ, זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ.

92) ולא בערבה. ואע"פ שפסק למעלה שמצות ערבה בנטילה. וכן כתב רבינו יצחק בן גיאת בשם רבינו שמואל הלוי, שגם למאן דאמר בנטילה, יש מקום לומר שאין מקיפים בערבה אלא בלולב (ראה 'אוצר הגאונים' סוכה, חלק התשובות עמוד 62). 93) משנה, סוכה מה, א. 94) כן כתב רב האי גאון ('אוצר הגאונים' שם עמוד 60).

כד. כָּךְ הָיָה הַמִּנְהָג בִּירוּשָׁלַיִם[95]: יוֹצֵא אָדָם מִבֵּיתוֹ שַׁחֲרִית וְלוּלָבוֹ בְּיָדוֹ, וְנִכְנָס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, וְהוּא בְּיָדוֹ; מִתְפַּלֵּל, וְהוּא בְּיָדוֹ[96]; וְיוֹצֵא לְבַקֵּר חוֹלִים וּלְנַחֵם אֲבֵלִים, וְהוּא בְּיָדוֹ[97]. וּכְשֶׁיִּכָּנֵס לַמִּדְרָשׁ, מְשַׁלְּחוֹ לְבֵיתוֹ בְּיַד בְּנוֹ אוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ.

95) סוכה מא, ב בברייתא. 96) ואף־על־פי שאין לאחוז ספר תורה בזרועו ותפילין בידו או כלים ומעות בידו ויתפלל, מפני שלבו טרוד בהם - מתפלל הוא ולולבו בידו מפני שהיא מצות היום, ומתוך שחביבה עליו - אינה מטרידתו (סוכה שם). [ושם בברייתא מפורש: "קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו". ורבינו השמיט "קורא קריאת שמע", מפני שאין בזה חידוש כלל, שלא אסרו לאחוז תפילין או כלים או מעות ביד בעת קריאת שמע וכל־שכן לולב בחג בעת מצוותו]. 97) סוכה, שם. וכל זה משום חביבות מצוה.

כה. מְקַבֶּלֶת[98] אִשָּׁה הַלּוּלָב מִיַּד בְּנָהּ אוֹ מִיַּד בַּעְלָהּ, וּמַחֲזִירָתוֹ לַמַּיִם בְּשַׁבָּת[99], בִּזְמַן שֶׁהָיוּ נוֹטְלִין לוּלָב בְּשַׁבָּת[100]. וּבְיוֹם־טוֹב - מוֹסִיפִין עַל הַמַּיִם[101]; וּבַמּוֹעֵד - מַחֲלִיפִין הַמָּיִם.

98) משנה, סוכה מב, א. 99) שלא יכמוש. ואף שהאשה פטורה ממצות לולב - מותר לה לטלטלו, כיון שראוי לנטילת אנשים (שם וברש"י). 100) בזמן המקדש, וביום־טוב ראשון שחל להיות בשבת, כמו שכתב רבינו למעלה הט"ז. 101) אבל לא מחליפין, משום טירחא (כסף־משנה).

כו. הַדַּס שֶׁבַּלּוּלָב, אָסוּר לְהָרִיחַ בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי אֶלָּא לְרֵיחַ; וְהוֹאִיל וְהֶקְצָה לַמִּצְוָה, אָסוּר לְהָרִיחַ בּוֹ. אֲבָל אֶתְרוֹג, מֻתָּר לְהָרִיחַ בּוֹ, שֶׁהֲרֵי הֶקְצָה לַמִּצְוָה מֵאֲכִילָה[102].

102) סוכה לז, ב.

כז. וְאָסוּר לֶאֱכֹל אֶתְרוֹג[103] כָּל יוֹם הַשְּׁבִיעִי, מִפְּנֵי שֶׁהֶקְצָה לְמִקְצָת הַיּוֹם - הֶקְצָה לְכֻלּוֹ[104]. וּבַשְּׁמִינִי מֻתָּר בַּאֲכִילָה[105]. וּבַזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין נוֹטְלִין לוּלָב בַּשְּׁמִינִי[106], הָאֶתְרוֹג אָסוּר בַּשְּׁמִינִי, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה אָסוּר בַּשְּׁמִינִי בִּזְמַן שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים מִפְּנֵי הַסָּפֵק, שֶׁהוּא סָפֵק שְׁבִיעִי[107]. הִפְרִישׁ שִׁבְעָה אֶתְרוֹגִין לְשִׁבְעַת הַיָּמִים - כָּל אַחַת וְאַחַת יוֹצֵא בָהּ לְיוֹמָהּ, וְאוֹכְלָהּ לְמָחָר[108].

103) שבירך עליו. 104) סוכה מו, ב. כרבי יוחנן. 105) ראה למעלה פ"ו מהל' סוכה הט"ו. 106) שאף־על־פי שיושבים בו בסוכה (למעלה פ"ו הי"ג) שהיא כל שבעה מן התורה - לא נוטלים בו לולב שאין מצוותו מן התורה בגבולין, אלא ביום הראשון בלבד (מגיד־משנה). 107) סוכה שם, כאביי. 108) סוכה, שם.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבאר בו סידור עשיית מה שכבר קדם, ועניין הברכות, ומה שיש בין הזמן שיש בהן. וכן אם אינן של מי שנוטלן אם יוצא בהן. ונסתיים הפרק בביאור השמחה שהיתה נוהגת במקדש בשבעת ימי החג.

א. אַרְבַּעַת מִינִין הָאֵלּוּ, שֶׁהֵן לוּלָב וַהֲדַס וַעֲרָבָה וְאֶתְרוֹג, שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן יָבֵשׁ[2] אוֹ גָזוּל[3] אוֹ גָנוּב, אֲפִלּוּ לְאַחַר יֵאוּשׁ[4]; אוֹ שֶׁיִּהְיֶה מֵאֲשֵׁרָה הַנֶּעֱבֶדֶת[5], אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּטְּלוּ הָאֲשֵׁרָה מִלְּעָבְדָהּ[6]; אוֹ שֶׁהָיָה שֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת[7] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל. הָיָה אֶחָד מֵהֶן שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - לֹא יִטֹּל לְכַתְּחִלָּה; וְאִם נָטַל, יָצָא[8]. הָיָה כָּמוּשׁ[9], וְלֹא גָּמַר לִיבַשׁ - כָּשֵׁר[10]. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק אוֹ בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה - לוּלָב הַיָּבֵשׁ כָּשֵׁר[11], אֲבָל לֹא שְׁאָר הַמִּינִין[12].

2) כולם מפורשים במשניות בסוכה כט: לב: לג: ו־לד: וטעם הפסול מפני שיבש אינו הדור. ואף־על־פי שלא נאמר "הדר" אלא באתרוג ולא בשאר מינים - למדו כולם מאתרוג (סוכה לא. ועיי"ש ב'תוספות' כט: ד"ה לולב). 3) במשניות, שם. 4) מפני שביאוש לבד אין הגזלן קונה את הגזילה, כמו שפסק רבינו בפ"ב מהל' גזילה ה"א, ובסוכות ביום הראשון כתוב ולקחתם "לכם" שיהיה שלכם ולא של אחר (להלן הלכה י) ולכן פסול (כסף־משנה). 5) שעיקר נטיעתה היתה לעבודה־זרה. 6) שהיא מאוסה למצוה (כסף־משנה). 7) שכיון שעומדת לשריפה, רואים אותה כאילו כבר נשרפה ואין בה שיעור, ובלשון הגמרא (סוכה לא:): "כתותי מיכתת שיעוריה". 8) סוכה, שם. שכיון שלא ניטעה מתחילתה לעבודה־זרה אינה מאוסה כל־כך כמו אשרה (כסף־משנה). 9) שיש בו עדיין לחות. 10) שם לא, א. 11) "מעשה שהורישו בני כרכין את לולביהן לבני בניהם" (שם לא:). ומכאן שיבש כשר בשעת הדחק. ודעת הראב"ד שלא יצאו בהם ידי חובה אלא נטלו אותו לסמל בלבד כדי שלא תשתכח תורת לולב. 12) שהמעשה הנ"ל היה בלולב ולא בשאר מינים. ואין לנו אלא מה שהזכירו חכמים במפורש (וכעין זה למעלה פ"ז הערה לח).

ב. אֶתְרוֹג שֶׁל עָרְלָה[13] וְשֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה[14] וְשֶׁל

טֶבֶל[15] - פָּסוּל. שֶׁל דְּמַאי[16] - כָּשֵׁר; שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיַּפְקִיר נְכָסָיו וְיִהְיֶה עָנִי, שֶׁמֻּתָּר לוֹ לֶאֱכֹל דְּמַאי[17]. אֶתְרוֹג שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה[18] וְשֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם[19] - לֹא יִטֹּל, שֶׁמָּא יַכְשִׁירוּ[20] לְטֻמְאָה. וְאִם נָטַל - כָּשֵׁר[21].

13) האסורה באכילה ובהנאה (ויקרא יט, כג), והתורה אמרה (שם כג, מ) "ולקחתם לכם", שיהי' ראוי לכם ולהנאתכם (סוכה לה.). 14) שאסורה באכילה ועומדת לשריפה, ואינה בכלל "ולקחתם לכם" (שם לה:). 15) שאסור באכילה. וגם יש לכהן וללוי חלק בו, שהרי התרומות והמעשר שלהם ('תוספות' פסחים לח. ד"ה אתיא), ויש אומרים שאתרוג של טבל כשר (עיין ר"ן בסוכה, שם). 16) תבואת עם הארץ שהצריכו חכמים להפריש ממנה תרומה מספק. 17) משנה, דמאי פ"ג מ"א. וסוכה ל, ב. 18) שראויה לאכילה לכהן. 19) שראוי לאכילה. אבל מחוץ לירושלים שאינו ראוי לאכילה - אינו יוצא בו אפילו בדיעבד. 20) שאין שום אוכל מקבל טומאה אלא־אם־כן נתנו עליו מים תחילה, ועל זה נאמר (ויקרא יא, לח): "וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו, טמא הוא לכם". ומכיון שמקרב האתרוג אל הלולב שהוא תמיד במים (למעלה פ"ז הכ"ה) הרי הוא מרטיב את האתרוג ומכשירו לקבל טומאה ואסור לגרום טומאה לתרומה, משום שנאמר (במדבר יח, ח): "משמרת תרומותי" שצריך לשמרה בטהרה, וכן אסור לגרום טומאה למעשר שני, שדינו כמו קודש, שנאמר (ויקרא כז, ל): "וכל מעשר הארץ וגו' קודש לה'" (סוכה לה: ורש"י שם). 21) שהם ראויים לאכילה (משנה וגמרא, שם לד:).

ג. לוּלָב שֶׁנִּקְטַם רֹאשׁוֹ - פָּסוּל[22]. נִסְדַּק[23] - אִם נִתְרַחֲקוּ שְׁנֵי סִדָּקָיו זֶה מִזֶּה עַד שֶׁיֵּרָאוּ כִּשְׁנַיִם, פָּסוּל[24]. הָיָה עָקֹם[25] לְפָנָיו, שֶׁהֲרֵי שִׁדְּרוֹ כְּגַב בַּעַל חֲטוֹטֶרֶת - פָּסוּל. הָיָה עָקֹם לַאֲחוֹרָיו[26] - כָּשֵׁר, שֶׁזּוֹ הִיא בְּרִיָּתוֹ. נֶעֱקַם לְאַחַד מִצִּדָּדָיו - פָּסוּל[27]. נִפְרְדוּ[28] עָלָיו זֶה מֵעַל זֶה וְלֹא נִדַּלְדְּלוּ כַּעֲלֵי הַחֲרֵיוֹת[29] - כָּשֵׁר. נִפְרְצוּ עָלָיו, וְהוּא שֶׁיִּדַּלְדְּלוּ[30] מִשִּׁדְּרוֹ שֶׁל לוּלָב כַּעֲלֵי הַחֲרֵיוֹת - פָּסוּל.

22) משנה, סוכה כט, ב. והיינו שנקצץ ראש העלה העליון שבו כלה הלולב (מגיד־משנה). 23) העלה העליון. 24) סוכה לב, א. ואף־על־פי שמטעם "נחלקה התיומת" (להלן הלכה ד) אינו נפסל (ראה להלן הערה כט). 25) [ב'מאירי' לסוכה (שם, עמ' 82) נראה שלא היה לפניו בדברי רבינו כאן כל דיני לולב עקום. וראה ב'מעשה רוקח' בשם נוסח אחר מכתב־יד]. 26) לצד השדרה (שם לב.). 27) סוכה שם, לפי הלשון הראשון. 28) התפרדו ולא התרחקו הרבה מהשדרה. 29) טבע החריות שהם מתקשים כעץ, והם מתפרדים ומתרחקים הרבה זה מזה. 30) שנפרדו כל־כך עד שעליהם תלויים למטה (מגיד־משנה). וכל זה במשנה (סוכה כט:).

ד. בְּרִיַּת עָלִין שֶׁל לוּלָב כָּךְ הִיא: כְּשֶׁהֵם גְּדֵלִין, גְּדֵלִין שְׁנַיִם שְׁנַיִם, וּדְבוּקִין מִגַּבָּן; וְגַב כָּל שְׁנֵי עָלִין הַדְּבוּקִין הוּא הַנִּקְרָא תְּיוֹמֶת[31]. נֶחְלְקָה הַתְּיוֹמֶת - פָּסוּל. הָיוּ עָלָיו אַחַת אַחַת מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ[32], וְלֹא הָיָה לָהֶם תְּיוֹמֶת - פָּסוּל. לֹא הָיוּ עָלָיו זֶה עַל־גַּב זֶה כְּדֶרֶךְ כָּל הַלּוּלָבִין, אֶלָּא זֶה תַּחַת זֶה: אִם רֹאשׁ זֶה מַגִּיעַ לָעֹקֶר שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ, עַד שֶׁנִּמְצָא כָּל שִׁדְּרוֹ שֶׁל לוּלָב מְכֻסֶּה בְּעָלִין - כָּשֵׁר[33]; וְאִם אֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה מַגִּיעַ לְצַד עִקָּרוֹ שֶׁל זֶה - פָּסוּל[34].

31) סוכה לב, א. והיינו שנחלקו רוב העלין שבלולב (מגיד־משנה). ויש חולקים ואומרים, שנחלקה התיומת היינו אם נחלק העלה האמצעי העליון מכולם. וגם לפי דבריהם אינו פוסל אלא אם נסדק ברובו (מגיד־משנה). וראה למעלה ה"ג בדין נסדק. 32) בעל מום הוא ואינו "הדר" (סוכה, שם). 33) והם "ציני הר הברזל" שנזכרו במשנה (סוכה כט:). 34) שם לב, א.

ה. חֲדַס שֶׁנִּקְטַם רֹאשׁוֹ[35] - כָּשֵׁר. נָשְׁרוּ רֹב עָלָיו - אִם נִשְׁתַּיְּרוּ שְׁלֹשָׁה עָלִין בְּקֵן אֶחָד[36], כָּשֵׁר. הָיוּ עֲנָבָיו[37] מְרֻבּוֹת מֵעָלָיו: אִם יֵרָקוֹת[38] - כָּשֵׁר; וְאִם אֲדֻמּוֹת אוֹ שְׁחוֹרוֹת - פָּסוּל[39]. וְאִם מְעֻטָּן - כָּשֵׁר. וְאֵין מְמַעֲטִין אוֹתָן בְּיוֹם־טוֹב, לְפִי שֶׁהוּא כִּמְתַקֵּן[40]. עָבַר וְלִקְּטָן, אוֹ שֶׁלִּקְּטָן אֶחָד אֶחָד לַאֲכִילָה[41] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר.

35) שנקצץ החלק העליון מהעץ. לפי שהלכה כרבי טרפון שאמר אפילו שלשתם קטומים כשר (סוכה לד: במשנה) ולא כסתם משנה (שם לב:) שפסקה שהדס שנקטם ראשו, פסול. והראב"ד כתב, שהופיע רוח הקודש בבית מדרשו, לאמר שהלכה כסתם משנה שפסול. 36) מדובר כאן בהדס שיש לו שבעה עלים בקן אחד, והוא "אסא מצראה", וכיון שנשארו שלשה כשר (מגיד־משנה). ויש מפרשים, שהמדובר בהדס רגיל ונשרו רוב עליו, ואעפ"כ כשר אם נשארו שלשה עלים בקן אחד, וראה למעלה פ"ז ה"א הערה ט, וה"ח והערה מח. 37) מין פרי קטן הגדל על ההדסים, ונקרא ענב. 38) כמראה ההדס ואין כאן שינוי מראה. 39) כיון שאין הפרי דומה לעץ, אין זה "הדר" ופסול (סוכה לג: ורש"י שם). 40) שמכשיר את ההדס למצוה, ומתקן כלי ביום־טוב אסור (פ"ד מהלכות יו"ט ה"ח). 41) שאז מותר לעשות כן לכתחילה, שהרי אינו מכוין לתקן, ודבר שאינו מתכוין מותר, כמפורש בכמה מקומות. ובגמרא (שם) אמרו, שהמדובר באופן שיש לו הדס אחר, שאם לא כן אסור, שאע"פ שאינו מכוין הרי הוא "פסיק רישיה" והרי הוא כמכוין. [ולדעת ה'מגיד משנה' גם רבינו סובר כן, והוא גורס בדברי רבינו "או שלקטם אחר", וכן הוא בכת"י אוקספורד ותימן. ופירש בזה ה'מגיד משנה': כלומר, מי שאינו צריך לצאת ידי חובה בהדס זה (ועי' כסף־משנה). ונראה שהיה כתוב בספר אחד "או שליקטם אחד" והגיה מישהו בגליון: "אחר" (כהמגיד־משנה הנ"ל) וטעו המעתיקים והכניסו הגהה זו בפנים ובשיבוש, ויצא להם "אחד אחד"].

ו. עֲרָבָה שֶׁנִּקְטַם רֹאשָׁהּ[42] - כְּשֵׁרָה. נִפְרְצוּ עָלֶיהָ[43] - פְּסוּלָה.

42) ראש העץ עצמו. וסובר רבינו שכשם שהכשירו בגמרא (סוכה לד:) הדס שנקטם, ודחו את המשנה המפורשת (שם לב:) כמו שפסק למעלה ה"ה (הערה לג), כן הדין בערבה. ודעת הרמב"ן לחלק בין הדס, שכל יופיו הוא בעבותו שעליו חופין את עצו, ואין קטימת עצו ניכרת כל־כך ולפיכך הוא כשר, לבין ערבה ושאר מינים שהקטימה ניכרת בהם. וכן נראה דעת הרי"ף והרב רבי יצחק אבן גיאת. 43) שנדלדלו מהקנה שהם מחוברים בו (מגיד־משנה).

ז. אֶתְרוֹג שֶׁנִּקַּב נֶקֶב מְפֻלָּשׁ[44] כָּל־שֶׁהוּא[45] - פָּסוּל[46]; וְשֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ - אִם הָיָה כְּאִסָּר[47] אוֹ יָתֵר, פָּסוּל. חָסַר כָּל שֶׁהוּא[48] - פָּסוּל. נִטַּל דַּדּוֹ[49]; וְהוּא הָרֹאשׁ הַקָּטָן שֶׁשּׁוֹשַׁנָּתוֹ בּוֹ - פָּסוּל. נִטַּל הָעֵץ שֶׁהוּא תָלוּי בּוֹ בְּאִילָן מֵעִקַּר הָאֶתְרוֹג, וְנִשְׁאַר מְקוֹמוֹ גֻּמָּא[50] - פָּסוּל[51]. עָלְתָה חֲזָזִית[52] עָלָיו: אִם בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת[53] - פָּסוּל; וְאִם בְּמָקוֹם אֶחָד - אִם עָלְתָה עַל רֻבּוֹ, פָּסוּל[54]; וְאִם עַל דַּדּוֹ, וַאֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא - פָּסוּל[55]. נִקְלַף הַקְּרוּם הַחִיצוֹנָה שֶׁלּוֹ, שֶׁאֵינוֹ מְחַסְּרוֹ, אֶלָּא נִשְׁאָר יָרֹק כְּמוֹת שֶׁהִיא בְּרִיָּתוֹ: אִם נִקְלַף כֻּלּוֹ - פָּסוּל[56]; וְאִם נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ כָּל־שֶׁהוּא - כָּשֵׁר[57].

44) מעבר לעבר (רש"י בסוכה לו.). ויש מפרשים שנקב עד חדרי הזרע שבתוכו. 45) על־ידי מחט, ואינו חסר כלום. 46) כן הוא במשנה (סוכה לד:): "ניקב, חסר כל שהוא פסול" (ולא גרס "וחסר") הרי שניקב פסול אפילו אם לא חסר (מגיד־משנה). ודעת הראב"ד שאין הנקב פוסל אלא־אם־כן חסר כל שהוא, וזהו לפי הנוסחא "ניקב וחסר כל שהוא". 47) רוחב הנקב היה כגודל של מטבע ששמו איסר, והמדובר כשלא היה חסרון בעצם האתרוג, כגון שנקב ע"י יתד שתחב בו (סוכה לו.). 48) שנחסר מבשר האתרוג עצמו. 49) היינו "ניטלה פיטמתו - פסול" שבמשנה סוכה, שם. 50) והרי חסר האתרוג כל שהוא. 51) כן הוא ברי"ף (מגיד־משנה). 52) ילפת (ויקרא כא, כ) תרגם אונקלוס "חזזן", והן כמין אבעבועות שיש בהן ממש וגבוהות קצת מהאתרוג עצמו. 53) שנראה כמנומר. 54) סוכה לה, ב. 55) משנה, סוכה לד, ב. 56) שאינו "הדר" (שם לה:). 57) משנה, שם לד, ב. וגמרא שם לה, ב. לו, א.

ח. אֶתְרוֹג שֶׁהוּא תָּפוּחַ[58], סָרוּחַ, כָּבוּשׁ[59], שָׁלוּק[60], שָׁחוֹר, לָבָן, מְנֻמָּר[61], יָרֹק כַּסַּרְתִּי[62] - פָּסוּל[63]. גִּדְּלוֹ בִּדְפוּס[64] וְעָשָׂהוּ כְּמִין בְּרִיָּה אַחֶרֶת - פָּסוּל. עָשָׂהוּ כְּמִין בְּרִיָּתוֹ - אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂהוּ דַּפִּין דַּפִּין[65], כָּשֵׁר. הַתְּיוֹם[66] וְהַבֹּסֶר[67], כָּשֵׁר. מָקוֹם שֶׁהָאֶתְרוֹגִין שֶׁלָּהֶם כְּעֵין שַׁחֲרוּת מְעוּטָה - כְּשֵׁרִין. וְאִם הָיוּ שְׁחוֹרִים בְּיוֹתֵר כְּאָדָם כּוּשִׁי - הֲרֵי זֶה פָּסוּל בְּכָל מָקוֹם[68].

58) שנפלו עליו מים והתנפח או נרקב (סוכה לו. וברש"י שם). 59) בחומץ. 60) מבושל. 61) כמה צבעים כמו נמר. 62) מין ירק. 63) כל זה בסוכה, שם. 64) בעודו קטן ומחובר בעץ עשאו מסביבו כמין דפוס, וגדל לפי מדת הדפוס ותמונתו (שם לו:). 65) כעין גלגל של ריחיים של מים. 66) שגדלו שני אתרוגים דבוקים זה בזה או ששני חצאי האתרוג חלוקים מלמעלה ומחוברין למטה כל שהוא ('ערוך' ערך תיום, בשם רב האי). 67) שעדיין לא נגמר בישולו (שם לו. כחכמים החולקים של רבי עקיבא). 68) שם לו, א.

ט. כָּל אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהֵם פְּסוּלִין מִפְּנֵי מוּמִין שֶׁבְּאַרְנוּ אוֹ מִפְּנֵי גָּזֵל וּגְנֵבָה - בְּיוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן בִּלְבָד; אֲבָל בְּיוֹם־טוֹב שֵׁנִי עִם שְׁאָר הַיָּמִים - הַכֹּל כָּשֵׁר[69]. וְהַפַּסְלָנוּת שֶׁהוּא מִשּׁוּם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁאוֹתוֹ אֶתְרוֹג אָסוּר בַּאֲכִילָה - בֵּין בְּיוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן, בֵּין בִּשְׁאָר יָמִים, פָּסוּל.

69) כן למדו הגאונים ממה שאמרו (סוכה לו:), שרב חנינא יצא ידי חובתו באתרוג החסר ביום־טוב שני — שהוא־הדין לכל המומים (מגיד־משנה).

י. אֵין אָדָם יוֹצֵא בְּיוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל חַג בְּלוּלָבוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁיִּשְׁאָלֶנּוּ מִמֶּנּוּ; עַד שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לוֹ בְּמַתָּנָה[70]. נְתָנוֹ לוֹ עַל־מְנָת לְהַחֲזִירוֹ - הֲרֵי זֶה יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ וּמַחֲזִירוֹ; שֶׁמַּתָּנָה עַל־מְנָת לְהַחֲזִיר שְׁמָהּ מַתָּנָה[71]. וְאִם לֹא הֶחֱזִירוֹ - לֹא יָצָא, שֶׁנִּמְצָא כְּגָזוּל[72]. וְאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ לְקָטָן[73], שֶׁהַקָּטָן קוֹנֶה[74] וְאֵינוֹ מַקְנֶה לַאֲחֵרִים מִן הַתּוֹרָה, וְנִמְצָא שֶׁאִם הֶחֱזִירוֹ לוֹ אֵינוֹ חוֹזֵר. וְאֶחָד הַלּוּלָב, וְאֶחָד כָּל מִין וָמִין מֵאַרְבַּע מִינִין שֶׁבּוֹ - אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן שָׁאוּל, אֵין יוֹצְאִין בּוֹ בְּיוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן[75].

70) מפני שנאמר (ויקרא כג, מ) "ולקחתם לכם ביום הראשון וגו'" ודרשו חכמים "לכם - משלכם", מכאן שאינו יוצא ידי חובתו ביו"ט ראשון בלולבו של חבירו (סוכה מא:). 71) סוכה, שם. שכל זמן שלא החזיר - נפקע כל כח הנותן, והתנאי הוא ככל תנאי שמתנים במתנה, שאינם גורעים מהמתנה כלל. 72) שמתברר שמעולם לא קנה מתנה זו, שהרי לא קיים התנאי (סוכה, שם). 73) לפני שיצא בו. 74) קנין גמור מן התורה כשגדול מקנה לו (סוכה, שם). 75) שהרי אמרה תורה (ויקרא שם): "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל", הרי שעל כולם אמרה "לכם" ולא של אחרים.

יא. שֶׁתָּפִין שֶׁקָּנוּ לוּלָב אוֹ אֶתְרוֹג בְּשֻׁתָּפוּת - אֵין אֶחָד מֵהֶן יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בָּרִאשׁוֹן, עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ חֶלְקוֹ בְּמַתָּנָה[76]. הָאַחִין שֶׁקָּנוּ אֶתְרוֹגִין מִתְּכִיסַת הַבַּיִת[77], וְנָטַל אֶחָד מֵהֶן אֶתְרוֹג וְיָצָא בּוֹ: אִם יָכוֹל לְאָכְלוֹ וְאֵין הָאַחִין מַקְפִּידִין בְּכָךְ - יָצָא[78]; וְאִם הָיוּ מַקְפִּידִין - לֹא יָצָא, עַד שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ חֶלְקָם בְּמַתָּנָה.

1 **וְאִם קָנָה זֶה אֶתְרוֹג וְזֶה פָּרִישׁ[79], אוֹ שֶׁקָּנוּ כְּאֶחָד**
2 **אֶתְרוֹג וְרִמּוֹן וּפָרִישׁ מִתְּפִיסַת הַבַּיִת - אֵינוֹ יוֹצֵא**
3 **בָּאֶתְרוֹג, עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ חֶלְקוֹ בְּמַתָּנָה; וְאַף־עַל־פִּי**
4 **שֶׁאִם אֲכָלוֹ אֵין מַקְפִּידִין עָלָיו[80].**

76) שצריך שיהיה כולו שלו (בבא־בתרא קלז:). וכל זה דוקא אם קנו אותו לאוכלו, אבל אם לקחוהו לצאת בו, בכל אופן יוצאין בו, שבשעה שלקחוהו היו יודעים שאינו ראוי להתחלק, ועל דעת כן לקחוהו שבשעה שיטלנו כל אחד מהם לצאת בו - שיהא כולו שלו. ועל זה סמכו בהרבה מקומות שלוקחים לולב אחד, וכל הקהל יוצאים בו ביום הראשון (מגיד־משנה). 77) הירושה לפני החלוקה בין היורשים נקראת "תפיסת הבית", שהבית בכללו (=המשפחה כולה) תופס את הנכסים, ואין כאן מיוחד לכל אחד וכולם שותפים בירושה. 78) שויתרו על חלקם, מאחר שיש לכל אחד אתרוג. 79) כיון שאין אתרוג לכל אחד ואחד, אפשר שכולם רוצים בו, ולא מועילה מחילתם בסתמא. 80) מחמת שוויו - ודאי שמקפידים הם מחמת המצוה, שגם הם רוצים לקיים המצוה (לחם־משנה).

5 **יב. אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּל הַמּוֹעֲדוֹת מִצְוָה לִשְׂמֹחַ בָּהֶן[81]**
6 **- בְּחַג הַסֻּכּוֹת הָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ יוֹם שִׂמְחָה יְתֵרָה,**
7 **שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת**
8 **יָמִים'[82]. וְכֵיצַד הָיוּ עוֹשִׂין?[83] עֶרֶב־יוֹם־טוֹב**
9 **הָרִאשׁוֹן הָיוּ מְתַקְּנִין בַּמִּקְדָּשׁ מָקוֹם לַנָּשִׁים**
10 **מִלְּמַעְלָה, וְלָאֲנָשִׁים מִלְּמַטָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ אֵלּוּ**
11 **עִם אֵלּוּ[84]. וּמַתְחִילִין לִשְׂמֹחַ מִמּוֹצָאֵי־יוֹם־טוֹב**
12 **הָרִאשׁוֹן; וְכֵן בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִימֵי חֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד**
13 **מַתְחִילִין מֵאַחַר שֶׁיַּקְרִיבוּ תָּמִיד שֶׁל בֵּין־הָעַרְבַּיִם**
14 **לִשְׂמֹחַ לִשְׁאָר הַיּוֹם עִם כָּל הַלַּיְלָה.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתרה שנאמר ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים".

וכתבו המפרשים שמזה שקישר ה"שמחה יתירה" עם הפסוק "ושמחתם לפני ה' אלוקיכם" מבלי להזכיר כלל ניסוך המים, מלמד שלדעת הרמב"ם השמחה היתירה היא חיוב מהתורה, ולפי זה צריך להבין:

א. אם ה"שמחה יתירה" הוא חיוב מהתורה, מדוע מתחילה השמחה רק ממוצאי יו"ט ראשון, הלא פשיטא שדוחה איסור כלי שיר, ובוודאי במקדש שלא נאסרה שבות.

ב. היכן הוא מקורו של הרמב"ם שהפסוק הנ"ל מדבר על "שמחה יתירה" הלא הגמרא למדה ממנו דין אחר - שבמקדש היו נוטלין הלולב כל שבעת ימים.

ג. בהלכה י"ד כתב "ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה אלא גדולי חכמי ישראל, וראשי ישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה... כו' אבל כל העם האנשים והנשים כולם באים לראות ולשמוע". ולכאורה אם הוא חיוב מהתורה, מניין לחלק בין ראשי העם ועמי הארץ.

ד. מהו המקור שדווקא אלו היו עושין את השמחה הנ"ל והלא במשנה הוזכרו רק "חסידים ואנשי מעשה".

הביאור בזה: בהביאו את הפסוק "ושמחתם.... שבעת ימים" לא התכוון הרמב"ם לומר שישנה מצוה נוספת של שמחה יותר משמחת יו"ט הידועה, אלא מכיון שחיוב השמחה בחג הסוכות מופיע בתורה שלוש פעמים, נהגו גדולי ישראל (שבעיקר הם שהרגישו בנפשם את חביבות המצוה) להרבות בשמחה זו בחג הסוכות. עניין זה מדוייק בלשונו שכתב "היתה במקדש שמחה יתירה" ולא מזכירה בלשון ציווי וכד'.

בהתאם לכך, גם רשימת העושים את שמחת בית השואבה הועתקה מהגמרא במסכת סוכה, שבה מתוארים מעשיהם של כמה תנאים בזמן שמחת בית השואבה.

"חכמי ישראל" למד הרמב"ם מרבי יהושע בן חנניה שהיה ידוע בחכמתו ונשלח להתווכח עם חכמי אתונה.

"ראשי ישיבות" למד הרמב"ם מרבי שמעון, כיון שרבי הוא תואר למי שיש לו תלמידים.

"הסנהדרין" למד מרבן שמעון בן גמליאל שהיה נשיא הסנהדרין.

"הזקנים" למד מהלל הזקן המוזכר גם הוא ברשימת המשתתפים בשמחת בית השואבה.

(על פי לקו"ש חלק יז, פרשת אמור ד')

81) בחג השבועות מפורש (דברים טז, יא): "ושמחת לפני ה' אלקיך", ובחג הסוכות (שם סז, יד): "ושמחת בחגך", וחג הפסח הוקש לחג השבועות וחג הסוכות, שהרי הוקשו כל המועדים זה לזה (ראש השנה ד:). 82) חוץ ממה שנאמר "ושמחת בחגך" (דברים שם). 83) משנה, סוכה נא, א. 84) ויבואו לידי עבירה.

15 **יג. וְהֵיאַךְ הָיְתָה שִׂמְחָה זוֹ? הֶחָלִיל מַכֶּה[85], וּמְנַגְּנִין**
16 **בְּכִנּוֹר וּבִנְבָלִים[86] וּבִמְצִלְתַּיִם[87], וְכָל אֶחָד וְאֶחָד**
17 **בִּכְלִי־שִׁיר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לְנַגֵּן בּוֹ; וּמִי שֶׁיּוֹדֵעַ בַּפֶּה -**
18 **בַּפֶּה. וְרוֹקְדִין וּמְסַפְּקִין[88] וּמְטַפְּחִין[89] וּמְפַזְּזִין**
19 **וּמְכַרְכְּרִין[90], כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּמוֹ שֶׁיּוֹדֵעַ, וְאוֹמְרִים**
20 **דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת. וְשִׂמְחָה זוֹ אֵינָהּ דּוֹחָה, לֹא**
21 **אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת יוֹם־טוֹב[91].**

85) מלשון המשנה בביכורים פ"ג מ"ד. 86) זה כלי שהי' לו כמה מיתרים ונקרא נבל, שהיו ניגוניו מתוקים ביותר, עד שמנבל כל כלי שיר שבעולם ("ירושלמי" פ"ה דסוכה ה"ו). 87) שתי קערות של מתכת שמקישים (=שמכים) זו בזו (סוכה נ:). 88) "הוא הניגון וההכאה בצלצל" (פירוש המשניות להרמב"ם, ביצה פ"ה מ"ב). 89) מכים כף על כף, כמו שכתבו (מלכים־ב יא, יב): "ויכו כף ויאמרו יחי המלך" - "ויכו" מתורגם: "וטפחו". 90) מלשון הכתוב (שמואל־ב ו, טז): "ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר",

שהוא לשון ריקוד (תוס' יו"ט). 91) פירוש, שבשבת אסור לחלל בחליל ובכלי שיר. ואף שהשיר שהיו שרים על הקרבנות בכלי, היה דוחה שבת ויו"ט - שיר של שמחה אינו דוחה, ואסור ביו"ט ושבת (מגיד־משנה).

יד. מִצְוָה לְהַרְבּוֹת בְּשִׂמְחָה זוֹ. וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָהּ עַמֵּי־הָאָרֶץ וְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה; אֶלָּא גְּדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי הַיְּשִׁיבוֹת וְהַסַּנְהֶדְרִין וְהַחֲסִידִים וְהַזְּקֵנִים וַאֲנָשֵׁי מַעֲשֶׂה - הֵם שֶׁהָיוּ מְרַקְּדִין וּמְסַפְּקִין וּמְנַגְּנִין וּמְשַׂמְּחִין בַּמִּקְדָּשׁ בִּימֵי חַג הַסֻּכּוֹת. אֲבָל כָּל הָעָם, הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים, כֻּלָּן בָּאִין לִרְאוֹת וְלִשְׁמֹעַ.

טו. הַשִּׂמְחָה שֶׁיִּשְׂמַח אָדָם בַּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה וּבְאַהֲבַת הָאֵל שֶׁצִּוָּה בָהֶן - עֲבוֹדָה גְּדוֹלָה הִיא[92]. וְכָל הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִשִּׂמְחָה זוֹ, רָאוּי לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב'. וְכָל הַמַּגִּיס[93] דַּעְתּוֹ וְחוֹלֵק כָּבוֹד לְעַצְמוֹ וּמִתְכַּבֵּד בְּעִינָיו בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ - חוֹטֵא וְשׁוֹטֶה. וְעַל זֶה הִזְהִיר שְׁלֹמֹה וְאָמַר: 'אַל תִּתְהַדַּר לִפְנֵי מֶלֶךְ'. וְכָל הַמַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ וּמֵקֵל גּוּפוֹ בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ - הוּא הַגָּדוֹל, הַמְכֻבָּד, הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה. וְכֵן דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אָמַר: 'וְנִקְלֹתִי עוֹד מִזֹּאת וְהָיִיתִי שָׁפֵל בְּעֵינָי'. וְאֵין הַגְּדֻלָּה וְהַכָּבוֹד, אֶלָּא לִשְׂמֹחַ לִפְנֵי ה', שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהַמֶּלֶךְ[94] דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי ה' וְגוֹ'.

~ נקודות משיחות קודש ~

"השמחה שישמח אדם בעשיית המצות ובאהבת הא-ל שציוה בה עבודה גדולה היא.. שנאמר ודוד מפזז ומכרכר לפני ה'".

עבודה גדולה, היינו עבודה קשה ביותר, וביחד עם זאת צריכה העבודה להיעשות מתוך שמחה וטוב לבב עד לאופן של "מפזז ומכרכר". ולכאורה, היאך אפשר לשמוח באופן כזה כאשר נמצאים בעוה"ז הגשמי. על כך ממשיך הרמב"ם שעניין זה הוא "לפני ה'" כי בכל מקום ובכל זמן נמצא הקב"ה ביחד עם כל אחד ואחד מישראל, וממילא נמצא היהודי "לפני ה'" כמו שכתוב בתחילת השו"ע "שויתי ה' לנגדי תמיד".

וכשם שהקב"ה מאיר פנים לכאו"א מישראל ומגלה אהבתו להם, הרי ש"כמים הפנים לפנים" גם הנהגתו של יהודי היא באותו אופן - "אהבת הא-ל" וזוהי העבודה להיות "שויתי ה' לנגדי תמיד" עד שנמצא במעמד ומצב של שמחה על שזכה להוולד יהודי ואז נמשך גם ממנו ית' העניין של "באור פני מלך חיים" באופן תמידי.

(על פי יין מלכות ספר זמנים סימן לו)

92) מדריגה עליונה בעבודת ה'. 93) מלשון "גס", כלומר מתגאה. 94) צ"ל: "המלך".

יום חמישי ד' תשרי ה'תש"פ

הִלְכוֹת שְׁקָלִים

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא: לִתֵּן כָּל אִישׁ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּכָל שָׁנָה. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבארו בו עניני מצות "מחצית השקל", שיעורה, והחייבים בה והפטורים ממנה, ושאינה נוהגת אלא בפני הבית, ודין ההכרזה על השקלים. ונסתיים הפרק בענין כפיה על השקלים.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לִתֵּן כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה[2]. אֲפִלּוּ עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה חַיָּב, וְשׁוֹאֵל מֵאַחֵרִים אוֹ מוֹכֵר כְּסוּת שֶׁעַל כְּתֵפוֹ, וְנוֹתֵן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל כֶּסֶף; שֶׁנֶּאֱמַר: הֶעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט וְגוֹמֵר. וְאֵינוֹ נוֹתְנוֹ בִּפְעָמִים רַבּוֹת, הַיּוֹם מְעַט וּלְמָחָר מְעַט, אֶלָּא נוֹתְנוֹ כֻּלּוֹ כְּאַחַת בְּפַעַם אֶחָת.

2) שהרי דרשו על הכתוב "זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה" - אמרה תורה, חדש והבא קרבן (בניסן) מתרומה חדשה, הרי שבכל שנה בחודש שהוא ראש השנה לתרומת השקלים - צריכים לחדש הבאת מחצית השקל לקנות מהם קרבנות ציבור.

ב. מִנְיַן כֶּסֶף הָאָמוּר בַּתּוֹרָה בְּאוֹנֵס וּבְמַפְּתֶּה וּבְמוֹצִיא שֵׁם רַע וְהוֹרֵג עֶבֶד, הוּא שֶׁקֶל הַנֶּאֱמָר בְּכָל מָקוֹם בַּתּוֹרָה. וּמִשְׁקָלוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שְׂעוֹרָה. וּכְבָר הוֹסִיפוּ חֲכָמִים עָלָיו[3], וְעָשׂוּ מִשְׁקָלוֹ כְּמִשְׁקַל הַמַּטְבֵּעַ הַנִּקְרָא סֶלַע בִּזְמַן בֵּית שֵׁנִי. וְכַמָּה הוּא מִשְׁקַל הַסֶּלַע? שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּע וּשְׁמוֹנִים שְׂעוֹרָה בֵּינוֹנִית.

3) ששית ממשקלו.

ג. הַסֶּלַע - אַרְבָּעָה דִינָרִין, וְהַדִּינָר - שֵׁשׁ מָעִין. וּמָעָה הִיא הַנִּקְרֵאת בִּימֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ גֵּרָה. וּמָעָה הִיא שְׁנֵי פּוּנְדְיוֹנִין, וּפוּנְדְיוֹן - שְׁנֵי אִסָּרִין. וּפְרוּטָה - אַחַת מִשְּׁמוֹנֶה בָּאִיסָּר. נִמְצָא מִשְׁקַל הַמָּעָה, וְהִיא הַגֵּרָה - שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שְׂעוֹרוֹת, וּמִשְׁקַל הָאִיסָּר - אַרְבַּע שְׂעוֹרוֹת, וּמִשְׁקַל הַפְּרוּטָה - חֲצִי שְׂעוֹרָה.

ד. וְעוֹד מַטְבֵּעַ אַחֵר הָיָה שָׁם, שֶׁהָיָה מִשְׁקָלוֹ שְׁתֵּי סְלָעִים, וְהוּא הָיָה נִקְרָא דַּרְכּוֹן. וְאֵלּוּ הַמַּטְבְּעוֹת כֻּלָּן שֶׁאָמַרְנוּ, וּבֵאַרְנוּ מִשְׁקַל כָּל אֶחָד מֵהֶן, הֵן שֶׁמִּשַּׁעֲרִין בָּהֶן בְּכָל מָקוֹם; וּכְבָר בֵּאַרְנוּם, כְּדֵי שֶׁלֹּא אֶהְיֶה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ מִשְׁקָלָם בְּכָל מָקוֹם.

ה. מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל זוֹ מִצְוָתָהּ שֶׁיִּתֵּן מַחֲצִית מַטְבֵּעַ שֶׁל אוֹתוֹ הַזְּמַן, אֲפִלּוּ הָיָה אוֹתוֹ מַטְבֵּעַ גָּדוֹל מִשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ. וּלְעוֹלָם אֵינוֹ שׁוֹקֵל פָּחוֹת מֵחֲצִי הַשֶּׁקֶל

שֶׁהָיָה בִּימֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[4], שֶׁהוּא מִשְׁקָלוֹ מֵאָה וְשִׁשִּׁים שְׁעוֹרָה.

4) מותר להוסיף ולהעלות את המטבע של שקל האמור בתורה אבל לא לפחות.

ו. בִּזְמַן שֶׁהָיָה מַטְבֵּעַ שֶׁל אוֹתוֹ זְמַן דַּרְכּוֹנוֹת, הָיָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שֶׁלּוֹ סֶלַע; וּבִזְמַן שֶׁהָיָה הַמַּטְבֵּעַ סְלָעִים, הָיָה נוֹתֵן כָּל אֶחָד בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שֶׁלּוֹ חֲצִי סֶלַע, שֶׁהוּא שְׁנֵי דִינָרִין; וּבִזְמַן שֶׁהָיָה הַמַּטְבֵּעַ חֲצִי סֶלַע, הָיָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל אוֹתוֹ חֲצִי הַסֶּלַע. וּמֵעוֹלָם לֹא שָׁקְלוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל פָּחוֹת מֵחֲצִי שֶׁקֶל שֶׁל תּוֹרָה.

ז. הַכֹּל חַיָּבִין לִתֵּן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל: כֹּהֲנִים, לְוִיִּים וְיִשְׂרְאֵלִים, וְגֵרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים[5]; אֲבָל לֹא נָשִׁים[6] וְלֹא עֲבָדִים[7] וְלֹא קְטַנִּים[8]. וְאִם נָתְנוּ - מְקַבְּלִין מֵהֶם[9]. אֲבָל הַכּוּתִים[10] שֶׁנָּתְנוּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל - אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶם. קָטָן שֶׁהִתְחִיל אָבִיו לִתֵּן עָלָיו מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל - שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק, אֶלָּא נוֹתֵן עָלָיו בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, עַד שֶׁיַּגְדִּיל וְיִתֵּן עַל עַצְמוֹ[11].

5) כנענים שמלו וטבלו לשם עבדות ושוחררו, שדינם כגרים. 6) שנאמר "ונתנו איש כופר נפשו" - איש ולא אשה. 7) שלא שוחררו, שדינם כנשים. 8) שלא הביאו שתי שערות. 9) ודווקא אם נתנו במתנה גמורה ומסרום לציבור בלב שלם. 10) שנינו: "וכן מפורש על ידי עזרא (כשרצו הכותיים לסייען לבניין בית המקדש, ושלחו להם "נבנה עמכם כי ככם נדרוש לא־לוהיכם") לא לכם ולנו לבנות בית לא־להינו". 11) שאומרים לו, מאחר שנתת עליו בשנה שעברה והעמדת עליו זאת המצוה, תן עליו תמיד עד שיגדל ולא תפסוק.

ח. הַשְּׁקָלִים אֵינָן נוֹהֲגִין אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[12]. וּבִזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, נוֹתְנִין אֶת הַשְּׁקָלִים בֵּין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[13]; וּבִזְמַן שֶׁהוּא חָרֵב, אֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵין נוֹהֲגִין.

12) כל זמן שבית המקדש קיים. 13) שהרי מצוות שקלים היא חובת הגוף ונוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ.

ט. בְּאֶחָד בַּאֲדָר מַשְׁמִיעִין עַל הַשְּׁקָלִים[14], כְּדֵי שֶׁיָּכִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שֶׁלּוֹ, וְיִהְיֶה עָתִיד לִתֵּן. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ יָשְׁבוּ הַשֻּׁלְחָנִים[15] בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וְתוֹבְעִין בְּנַחַת; כָּל מִי שֶׁיִּתֵּן לָהֶם - יְקַבְּלוּ מִמֶּנּוּ, וּמִי שֶׁלֹּא נָתַן - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן. בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ יָשְׁבוּ בַּמִּקְדָּשׁ לְגָבּוֹת, וּמִכָּאן וְאֵילָךְ כּוֹפִין אֶת מִי שֶׁלֹּא נָתַן עַד שֶׁיִּתֵּן, וְכָל מִי שֶׁלֹּא יִתֵּן - מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ, וְלוֹקְחִין עֲבוֹטוֹ[16] בְּעַל כָּרְחוֹ וַאֲפִלּוּ כְּסוּתוֹ.

14) מכריזים בכל ערי ישראל. 15) החלפנים (=הפורטים כספים). 16) חפץ למשכון.

י. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בִּשְׁקָלִים[17], אַף עַל פִּי שֶׁדִּרְכּוֹ לִתֵּן אוֹ הוּא עָתִיד לִתֵּן[18] - אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ. וְאֵין מְמַשְׁכְּנִין אֶת הַכֹּהֲנִים לְעוֹלָם, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם; אֶלָּא כְּשֶׁיִּתְּנוּ - מְקַבְּלִין מֵהֶן, וְתוֹבְעִין אוֹתָן עַד שֶׁיִּתְּנוּ[19].

17) כגון נשים ועבדים. 18) כגון קטן כשיגדל. 19) כן למד רבינו ממה שאמרו גבי קטן: "אין ממשכנין - הא לתבוע תובעין".

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו רבינו כיצד כונסים השקלים, שלש עשרה תיבות שבמקדש, בשלשה פרקים בשנה תורמים הלשכה, וכיצד תורמין אותה.

א. כֵּיצַד כּוֹנְסִין הַשֻּׁלְחָנִים אֶת הַשְּׁקָלִים? בְּכָל[2] מְדִינָה וּמְדִינָה[3] מַנִּיחִין לִפְנֵיהֶם שְׁתֵּי תֵּבוֹת[4]. שׁוּלֵי הַתֵּבָה רְחָבִין מִלְּמַטָּה, וּפִיהָ צַר מִלְּמַעְלָה, כְּמִין שׁוֹפָר; כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִיכוּ לְתוֹכָן, וְלֹא יִהְיֶה אֶפְשָׁר לִקַּח מֵהֶן בְּנַחַת[5]. וְלָמָּה עוֹשִׂין שְׁתֵּי תֵּבוֹת? אַחַת - שֶׁמַּשְׁלִיכִין בָּהּ שְׁקָלִים שֶׁל שָׁנָה זוֹ[6], וְהַשְּׁנִיָּה - מַנִּיחִין בָּהּ שִׁקְלֵי שָׁנָה שֶׁעָבְרָה[7], שֶׁגּוֹבִין מִמִּי שֶׁלֹּא שָׁקַל בַּשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה.

2) בכת"י: "מכל", וראה למעלה פ"א ה"ט. 3) בשקלים פ"ב מ"א: "כשם שהיו שופרות במקדש, כך היו שופרות במדינה". 4) מיעוט "שופרות" שתים (כסף־משנה ו'תוספות יום טוב'). 5) ב"ירושלמי' שקלים פ"ו ה"א: "השופרות הללו עקומות היו, צרות מלמעלן ורחבות מלמטן, מפני הרמאין" (שלא יוכלו להכניס ידן להראות עצמן כאילו נותנים לתוכן, ונוטלין מתוכן — 'קרבן העדה'). 6) שקלים פ"ו מ"ה. ונקראת "תקלין חדתין". 7) ונקראת "תקלין עתיקין". והנה מפורש בדברי רבינו, שגם במדינה היו תקלין חדתין. ואילו ב"ירושלמי' (פ"ב ה"א) מפורש: "ותני כן עתיקין במקדש ואין עתיקין במדינה" (ועי' ב'תוספות יום טוב'). [וברור הדבר שלהרמב"ם היתה נוסחא אחרת ב"ירושלמי', וכן יוצא מתוך פירושו של הריבב"ן שם ב"ירושלמי'. שזה לשון ה"ירושלמי': "ויעשה אותן מרגליות (=יקנה בשקלים מרגליות, למעט טורח הדרך)? - שמא תוזיל המרגליות ונמצא ההקדש מפסיד וכו', מתניתא בתקלין חדתין אבל בתקלין עתיקין לא בדא". ופירש הריבב"ן: "כלומר בתקלין עתיקין מותר לקנות מרגליות ולא חיישינן (=ולא חוששים) שמא תיזול שאין באין אלא לחומות העיר ומגדלותיה" (פ"ד משקלים מ"ב, ועי' בראב"ש ורע"ב פ"ו מ"ה), הרי שגם במדינה היו תקלין עתיקין. ולפי זה, על כרחנו דלא גרס הא "דתני כן עתיקין במקדש ואין עתיקין במדינה". וכן אמנם נמצא ב"ירושלמי' שהיה לפני בעל 'מעשה רוקח']

ב. וּבַמִּקְדָּשׁ[8] הָיָה לִפְנֵיהֶם תָּמִיד[9] שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תֵּבוֹת, כָּל תֵּבָה כְּמִין שׁוֹפָר: רִאשׁוֹנָה - לְשִׁקְלֵי שָׁנָה זוֹ[10]. שְׁנִיָּה - לְשִׁקְלֵי שָׁנָה שֶׁעָבְרָה[11]. שְׁלִישִׁית - לְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו קָרְבַּן שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, אֶחָד

עוֹלָה וְאֶחָד חַטָּאת[12], מַשְׁלִיךְ דְּמֵיהֶן לְתֵבָה זוֹ. רְבִיעִית - לְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עוֹלַת הָעוֹף בִּלְבַד, מַשְׁלִיךְ דְּמֵיהָ לְתֵבָה זוֹ. חֲמִישִׁית - לְמִי שֶׁהִתְנַדֵּב מָעוֹת לִקְנוֹת עֵצִים לַמַּעֲרָכָה בָּהֶן[13]. שִׁשִּׁית - לְמִי שֶׁהִתְנַדֵּב מָעוֹת לִלְבוֹנָה. שְׁבִיעִית - לְמִי שֶׁהִתְנַדֵּב זָהָב לַכַּפֹּרֶת[14]. שְׁמִינִית[15] - לְמוֹתַר חַטָּאת. כְּגוֹן שֶׁהִפְרִישׁ מָעוֹת לְחַטָּאתוֹ, וְלָקַח חַטָּאת וְהוֹתִיר מִן הַמָּעוֹת, יַשְׁלִיךְ הַשְּׁאָר לְתוֹכָהּ. תְּשִׁיעִית - לְמוֹתַר אָשָׁם. עֲשִׂירִית - לְמוֹתַר קִנֵּי זָבִים וְזָבוֹת וְיוֹלְדוֹת. אַחַת עֶשְׂרֵה - לְמוֹתַר קָרְבְּנוֹת נָזִיר. שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה - לְמוֹתַר אֲשַׁם מְצֹרָע. שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה - לְמִי שֶׁהִתְנַדֵּב מָעוֹת לְעוֹלַת בְּהֵמָה.

8) בעזרה (רא"ש ורע"ב). ומקור הדברים בשקלים פ"ו מ"ה. 9) ואילו השופרות שבמדינה לא היו אלא מחמשה עשר באדר, כמבואר בפרק הקודם הלכה ט. 10) והוא תקלין חדתין. 11) והוא תקלין עתיקין. 12) שקלים פ"ו מ"ה. כחכמים החולקים על רבי יהודה (שם). 13) ב'מעשה רוקח', חסירה תיבת "בהן". 14) נראה מדברי רבינו בפירוש המשנה, שהכוונה לכפורת של ארון הקודש, וראה בפירוש הרא"ש ובהערת הרב ניסן זק"ש שם. 15) מכאן עד סוף ההלכה, הוא על־פי התוספתא פ"ג דשקלים, ושם: "ששה לנדבה כנגד מותר חטאות ומותר אשמות ומותר קיני זבין, קיני זבות, קיני יולדות (קיני) [ומותר] קרבנות נזיר ומצורע, האומר מנה זו לנדבה וסלע זו לנדבה כו' ולוקחין בהן עולות". ועי' 'תוספות יום טוב' שם.

ג. וְשֵׁם כָּל דָּבָר, שֶׁיִּהְיוּ מְעוֹתָיו בְּתוֹךְ הַתֵּבָה, כָּתוּב עַל הַתֵּבָה[16] מִבַּחוּץ[17]. וּתְנַאי בֵּית דִּין הוּא עַל כָּל הַמּוֹתָרוֹת, שֶׁיִּקְרְבוּ עוֹלַת בְּהֵמָה[18]. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁכָּל הַמָּעוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּשֵׁשׁ הַתֵּבוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת - לְעוֹלַת בְּהֵמָה, וְעוֹרוֹתֶיהָ - לַכֹּהֲנִים, כִּשְׁאָר כָּל הָעוֹרוֹת; וְכָל הַמָּעוֹת שֶׁבְּתֵבָה שְׁלִישִׁית - לִקַּח בָּהֶן עוֹפוֹת, חֵצְיָן עוֹלוֹת וְחֵצְיָן חַטָּאוֹת; וְשֶׁבָּרְבִיעִית - כֻּלָּן עוֹלַת הָעוֹף.

16) שקלים פ"ו מ"ה. 17) לדעת לאיזו תיבה לשים המעות שהביא. 18) שם, מ"ו. מדרשו של יהוידע הכהן הגדול, ממה שנאמר (מלכים־ב יב, יז): "כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית ה', לכהנים יהיו", שאם נשאר לו כסף ממה שהפריש לחטאת או לאשם, לא יובא בית ה' לבדק הבית, אלא לכהנים יהיה אותו הכסף, והם לוקחין ממנו עולות. וממה שנאמר (ויקרא ה, יט): "אשם הוא, אשום אשם לה'", "אשם הוא", שמשמע כדין אשם הנאכל לכהנים, ו"אשם לה'", משמע שיהיה כולו לה', הא כיצד? - כל שבא משום חטאת ומשום אשם (=מותר חטאת ומותר אשם), ילקח בהם עולות; הבשר לה' ועור לכהנים.

ד. בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה, כְּשֶׁגּוֹבִין הַשְּׁקָלִים, מְשַׁלְּחִין אוֹתָן בְּיַד שְׁלוּחִים לַמִּקְדָּשׁ. וְיֵשׁ לָהֶם לְצָרֵף[19] אוֹתָן בְּדִינְרֵי זָהָב, מִפְּנֵי מַשּׂאוֹי הַדֶּרֶךְ[20]. וְהַכֹּל מִתְקַבְּצִין[21] לַמִּקְדָּשׁ, וּמַנִּיחִין אוֹתָן בְּלִשְׁכָּה אַחַת מִן הַלְּשָׁכוֹת בַּמִּקְדָּשׁ, וְסוֹגְרִין כָּל דַּלְתוֹתֶיהָ[22] בְּמַפְתְּחוֹת, וְחוֹתְמִין עָלֶיהָ חוֹתָמוֹת. וּמִמַּלְּאִין מִכָּל הַשְּׁקָלִים שֶׁיְּקַבְּצוּ שָׁם שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת גְּדוֹלוֹת; שְׁעוּר כָּל קֻפָּה - כְּדֵי שֶׁתָּכִיל תֵּשַׁע סְאִין[23], וְהַשְּׁאָר מַנִּיחִין אוֹתוֹ בַּלִּשְׁכָּה. וְזֶה שֶׁבְּתוֹךְ הַקֻּפּוֹת - הוּא הַנִּקְרָא תְּרוּמַת הַלִّשְׁכָּה[24], וְזֶה שֶׁיִּשָּׁאֵר שָׁם יָתֵר עַל מַה שֶׁיֵּשׁ בַּקֻּפּוֹת - הוּא הַנִּקְרָא שְׁיָרֵי הַלִّשְׁכָּה[25].

19) להחליף. 20) שקלים פ"ב מ"א. 21) בכת"י: "מתקבץ". 22) שלא תשלוט בהם יד, שלכן תיקנו חכמים תיבות כמין שופרות (למעלה בהלכה א): "ולא יהיה אפשר ליקח מהן בנחת". 23) כן הוא ב'ירושלמי' (שקלים פ"ג ה"ב): "תניא, בשלש קופות של שלש סאין שהן תשע סאין, שהן עשרים ושבע סאין, תורמין את הלשכה". והביאו רבינו בפירוש המשנה. ומתוך אותן קופות גדולות תורמים בשלשה פרקים בשנה, כל פעם שלש קופות קטנות, שכל אחת מכילה שלשה סאים (פ"ג דשקלים מ"א ומ"ב), וראה בראש"ש ורע"ב שם, ולהלן הלכה ה והערה לא. 24) וממנה קונים קרבנות הציבור של כל השנה (להלן פ"ד ה"א). 25) וממנה קונים צרכי העיר ומגדליה וכו', כמבואר להלן בפ"ד ה"ח.

ה. בְּשִׁלְשָׁה פְּרָקִים[26] בַּשָּׁנָה תּוֹרְמִין אֶת הַלִּשְׁכָּה: בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן[27], וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, קֹדֶם יוֹם טוֹב[28] אוֹ אַחֲרָיו[29], וְקֹדֶם עֲצֶרֶת בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם. וְכֵיצַד תּוֹרְמִין אוֹתָהּ? אֶחָד נִכְנָס לִפְנִים מִן הַלִּשְׁכָּה, וְהַשּׁוֹמְרִין עוֹמְדִים בַּחוּץ, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: אֶתְרֹם? וְהֵן אוֹמְרִים לוֹ: תְּרֹם, תְּרֹם, תְּרֹם - שָׁלֹשׁ פְּעָמִים[30]. וְאַחַר כָּךְ מְמַלֵּא שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת קְטַנּוֹת, כָּל קֻפָּה מֵהֶן מְכִילָה שָׁלֹשׁ סְאִין[31], מֵאוֹתָן שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת הַגְּדוֹלוֹת[32], וּמוֹצִיאָן לַחוּץ, כְּדֵי לְהִסְתַּפֵּק מֵהֶן[33] עַד שֶׁיִּכְלוּ. וְחוֹזֵר וּמְמַלֵּא אוֹתָן הַשָּׁלֹשׁ קֻפּוֹת הַקְּטַנּוֹת מִן שָׁלֹשׁ גְּדוֹלוֹת פַּעַם שְׁנִיָּה קֹדֶם עֲצֶרֶת, וּמִסְתַּפְּקִין מֵהֶן עַד שֶׁיִּכְלוּ.

26) שקלים פ"ג מ"א. 27) כמפורש במשנה, שם: "בפרוס הפסח בפרוס עצרת ובפרוס החג", ובירושלמי שם: "פרס - פלגא, פלגא דשלשים יום (=חצי משלשים יום, דהיינו חמשה עשר יום) קודם למועד שדורשים בהלכותיו". 28) משנה, שם: "ולא אמרו באחד בתשרי, מפני שהוא יום־טוב". 29) סובר רבינו שכשם שאפשר להקדים לפני יום־טוב, כמו כן אפשר לאחר (כסף־משנה). 30) שקלים פ"ב מ"ג. וכן דרך חכמים לשלש כל דבר, כמו במנחות סה. וביבמות קו: (הרא"ש והרע"ב). 31) שם משנה ב. 32) ראה למעלה הלכה ד והערה כב. 33) לקנות קרבנות ציבור הצריכים למקדש.

ו. וְחוֹזֵר וּמְמַלֵּא אוֹתָן פַּעַם שְׁלִישִׁית מִן הַשָּׁלֹשׁ קֻפּוֹת הַגְּדוֹלוֹת בְּתִשְׁרֵי, וּמִסְתַּפְּקִין מֵהֶן עַד שֶׁיִּכְלוּ, עַד רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן; וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן תּוֹרְמִין

מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה[34]. לֹא הִסְפִּיקוּ לָהֶן הַשְּׁקָלִים שֶׁבְּשָׁלֹשׁ קֻפּוֹת הַגְּדוֹלוֹת, וְכָלוּ עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ[35] נִיסָן - חוֹזְרִין וְתוֹרְמִין מִשְּׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה[36].

34) ראש השנה ז, א: "באחד בניסן ראש השנה לתרומת שקלים", שנאמר (במדבר כח, יד): "זאת עולת חודש בחדשו לחדשי השנה" - "אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה". ובניסן הכתוב מדבר, ונלמד ממה שנאמר (שמות יב, ב) "ראשון הוא לכם (=חודש ניסן) לחדשי השנה". "לחדשי השנה" - "לחדשי השנה" גזירה־שוה היא: מה שם ניסן, אף כאן ניסן. 35) בכת"י: "אשר הגיע". 36) 'ירושלמי' שקלים פ"ג ה"ג: "שלמה שלישית חוזר לשניה, שלמה שניה חוזר לראשונה, שלמו שלשתן חוזר ושוקל, רבי מאיר אומר חוזר לשיריים, שהיה רבי מאיר אומר מועלין בשיריים, שמא יצטרכו להן בסוף", והלכה כרבי מאיר (ועי' כסף־משנה, ופ"ו מהל' מעילה הי"ג).

ז. שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת הַקְּטַנּוֹת, שֶׁהוּא תּוֹרֵם בָּהֶם וּמוֹצִיאָן לַחוּץ, כָּתוּב עֲלֵיהֶן: אָלֶ"ף, בֵּי"ת, גִּימֶ"ל[37]; כְּדֵי שֶׁיִּסְתַּפְּקוּ מִן הָרִאשׁוֹנָה[38] עַד שֶׁתִּכְלֶה, וְאַחַר כָּךְ מִסְתַּפְּקִין מִן הַשְּׁנִיָּה, וְאַחַר כָּךְ מִסְתַּפְּקִין מִן הַשְּׁלִישִׁית. וְתוֹרֵם רִאשׁוֹנָה מִן הַקֻּפָּה הָאַחַת הַגְּדוֹלָה[39], וּמְחַפֶּה אוֹתָהּ הַגְּדוֹלָה בְּמִטְפַּחַת[40]; וְתוֹרֵם הַשְּׁנִיָּה מֵהַקֻּפָּה הַגְּדוֹלָה הַשְּׁנִיָּה, וּמְחַפֶּה אוֹתָהּ הַגְּדוֹלָה בְּמִטְפַּחַת; וְתוֹרֵם הַשְּׁלִישִׁית מִן הַקֻּפָּה הַגְּדוֹלָה הַשְּׁלִישִׁית, וְאֵינוֹ מְחַפֶּה אוֹתָהּ בְּמִטְפַּחַת; כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נִכֶּרֶת שֶׁבָּהּ סִיָּם, וְיַתְחִיל מִמֶּנָּה בַּתְּחִלָּה בְּפַעַם שְׁנִיָּה, כְּשֶׁיִּכָּנֵס קֹדֶם עֲצֶרֶת. וְתוֹרֵם הָרִאשׁוֹנָה מִן הַגְּדוֹלָה שֶׁהָיְתָה מְגֻלָּה, וּמְחַפֶּה אוֹתָהּ; וְתוֹרֵם הַשְּׁנִיָּה מִן הַגְּדוֹלָה שֶׁתָּרַם מִמֶּנָּה בָּרִאשׁוֹנָה תְּחִלָּה, וּמְחַפֶּה אוֹתָהּ; וְתוֹרֵם הַשְּׁלִישִׁית מִן הַגְּדוֹלָה הַסְּמוּכָה לָהּ, וְאֵינוֹ מְחַפֶּה אוֹתָהּ; כְּדֵי שֶׁיַּתְחִיל מִמֶּנָּה בַּתְּחִלָּה בְּפַעַם שְׁלִישִׁית, כְּשֶׁיִּכָּנֵס בְּתִשְׁרֵי. עַד שֶׁנִּמְצָא תּוֹרֵם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית הַקְּטַנּוֹת מִכָּל אַחַת וְאַחַת מִן הַגְּדוֹלוֹת[41].

37) שקלים פ"ג מ"ב. 38) 'ירושלמי' שם ה"ב. 39) בשקלים פ"ג מ"ד, תנן: "תרם את הראשונה ומחפה בטבלאות, שניה ומחפה בטבלאות, שלישית לא היה מחפה, שמא ישכח ויתרום מן הדבר התרום". ופירשו הרא"ש והרע"ב: תרם את הראשונה - תרומה ראשונה - בפרוס הפסח. ומחפה - כל השקלים שנשארו בלשכה. שניה - בפרוס עצרת. שלישית - בפרוס החג, ומדוע היה מחפה בראשונה ובשניה? שמא יתרום מן השיריים, ולכן מחפה אותם ומביאים שקלים חדשים ושמים על החיפוי. ובשלישית אין צריך לחפות שהרי כבר גמרו לתרום. אבל רבינו מפרש: הראשונה מהקופה הגדולה הראשונה. השניה - הקופה הגדולה השניה. השלישית - הקופה הגדולה השלישית (והעיר הרא"ש על זה, הלא במשנה לא מוזכרות כלל הקופות הגדולות, ורק ב'ירושלמי' נזכרו), ומחפה קופה גדולה ראשונה ושניה, ואינו מחפה שלישית "שמא ישכח ויתרום מן הדבר התרום", כלומר יתחיל לתרום גם בעצרת מאותה שהתחיל בה בפסח. ולדעת רבינו, אין חשש שמא יתרום מן השיריים, שלפי דעתו (למעלה ה"ד) שיריים אינם אלא אותם הנשארים חוץ משלש הקופות הגדולות. 40) במשנה, שם: "בקטבלאות" - עורות רבים. 41) ונמצא שמכל קופה גדולה תרם לכל ישראל: לשם ארץ ישראל, לשם כרכים המוקפות לה, ולשם בבל ומדי והמדינות הרחוקות וכל ישראל, כמפורש להלן ה"ח, שהרי בכל קופה וקופה תורם הוא על קצת מישראל ('פירוש המשניות' שם). וראה להלן הערה מד.

ח. כְּשֶׁהוּא תּוֹרֵם שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת אֵלּוּ[42], תּוֹרֵם אֶת הָרִאשׁוֹנָה לְשֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[43], וְהַשְּׁנִיָּה לְשֵׁם כִּכָּרִין הַמֻּקָּפִין[44] לָהּ וּלְשֵׁם כָּל (אֶרֶץ) יִשְׂרָאֵל[45], וְהַשְּׁלִישִׁית לְשֵׁם בָּבֶל וּלְשֵׁם מָדַי וּלְשֵׁם הַמְּדִינוֹת הָרְחוֹקוֹת וּלְשֵׁם שְׁאָר כָּל יִשְׂרָאֵל.

42) שקלים, שם. 43) שהם הראשונים שהספיקו להביא את שקליהם, שהם קרובים למקדש. [והכוונה למקומות הקרובים בארץ ישראל, ראה להלן הערה מד]. 44) הסמוכים, כלומר הקרובים לארץ ישראל, כגון: עמון ומואב בעבר הירדן המזרחי. 45) בכת"י התימנים, חסירה המלה "ארץ". [אבל כמו שהוא לפנינו, כן הוא גם בדפוס רומי וב'מעשה רוקח', וכן נכון. ונראה שהכוונה לשם המקומות הרחוקים בארץ ישראל גופא. שהרי כתב רבינו בפירוש המשניות שבכל קופה וקופה הוא תורם על קצת מישראל, ואילו לנוסחת כת"י תימן הוא תורם בשניה על כל ישראל. וראה בפרישת הרא"ש לשקלים עמוד ל' והערה סו].

ט. כְּשֶׁהוּא תּוֹרֵם[46], מִתְכַּוֵּן לִתְרֹם עַל הַגְּבוּי שֶׁיֵּשׁ בַּלִּשְׁכָּה[47], וְעַל הַגְּבוּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לַלִּשְׁכָּה[48], וְעַל הֶעָתִיד לִגְבּוֹת[49]; כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אֵלּוּ הַשְּׁקָלִים, שֶׁהוֹצִיאָן לְהִסְתַּפֵּק מֵהֶן, כַּפָּרָה עַל יִשְׂרָאֵל, וּכְאִלּוּ הִגִּיעוּ כָּל שִׁקְלֵיהֶן לַלִּשְׁכָּה, וְנִתְרְמָה מֵהֶן תְּרוּמָה זוֹ.

46) כתובות קח, א. 47) שאינו בשלש הקופות הגדולות. 48) ונמצא בדרך. 49) שנאנס ולא שלח שקלו באדר, והיה משלחו כל השנה כולה.

י. כְּשֶׁיִּכָּנֵס הַתּוֹרֵם[50] לִתְרֹם, לֹא יִכָּנֵס בְּבֶגֶד שֶׁאֶפְשָׁר לְהַחְבּוֹת בּוֹ כֶּסֶף, וְלֹא בְּמִנְעָל וְלֹא בְּסַנְדָּל, וְלֹא בִּתְפִלָּה[51] וְלֹא בְּקָמֵעַ; שֶׁמָּא יַחְשְׁדוּ אוֹתוֹ הָעָם וְיֹאמְרוּ: הֶחְבִּיא מִמְּעוֹת הַלִּשְׁכָּה תַּחְתָּיו כְּשֶׁתְּרָמָהּ[52]. וּמְדַבְּרִים הָיוּ עִמּוֹ מִשָּׁעָה שֶׁיִּכָּנֵס עַד שָׁעָה שֶׁיֵּצֵא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתֵּן לְתוֹךְ פִּיו[53]. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּזְהָרִים כָּל כָּךְ, עָנִי אוֹ מִי שֶׁהוּא נִבְהָל[54] לַהוֹן לֹא יִתְרֹם, מִפְּנֵי הַחֲשָׁד; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל[55].

50) שקלים פ"ג מ"ב. 51) במשנה, שם: "בתפילין" בלשון רבים. וכן הוא בנוסח אחר בדברי רבינו ('מעשה רוקח'). 52) במשנה (שם) אמרו: "שמא יעני, ויאמרו מעוון הלשכה העני, או שמא יעשיר, ויאמרו מתרומת

הלשכה העשיר". שהרי "אחד נכנס לפנים מן הלשכה" (למעלה ה"ה). 53) וב'ירושלמי' (שקלים פ"ג ה"ב) שאלו: "וימלא פומיה מים (ימלא פיו מים, ועל־ידי־זה יראו שאין כסף בפיו)? אמר רבי תנחום, מפני הברכה (שצריך לברך על התרמת תרומת שקלים)". 54) ב'ירושלמי' (שם): "תני דבי רבי ישמעאל, קוץ לא יתרום מפני החשד". הראב"ד כאן מפרש, קוץ הוא בעל שיער, מלשון קווצותיו תלתלים, שמא יחביא בשערו. אבל הרמב"ם מפרש שהוא עני ונבהל להון, מלשון: "ויקוצו" (שמות א, יב), או "קצתי בחיי" (בראשית כז, מו), או שגורס "קבץ" מלשון קבצן. 55) לשון המשנה (שם): "לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות, כדרך שצריך לצאת ידי המקום, שנאמר: והייתם נקיים מה' ומישראל, ואומר: ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם".

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) כלל בו דיני קלבון, שיעורו והחייבים בו, ומי שאבד שקלו.

א. חֲצָיֵי הַשְּׁקָלִים - הַכֹּל צְרִיכִין לָהֶן, כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן כָּל אֶחָד וְאֶחָד חֲצִי שֶׁקֶל שֶׁהוּא חַיָּב. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁהָיָה אָדָם הוֹלֵךְ אֵצֶל הַשֻּׁלְחָנִי וּמְצָרֵף[2] שֶׁקֶל בִּשְׁנֵי חֲצָאִין, יִתֵּן לוֹ תּוֹסֶפֶת עַל הַשֶּׁקֶל[3], וְאוֹתָהּ הַתּוֹסֶפֶת נִקְרֵאת קַלְבּוֹן[4]. לְפִיכָךְ, שְׁנַיִם שֶׁנָּתְנוּ שֶׁקֶל עַל שְׁנֵיהֶם - חַיָּבִין בְּקַלְבּוֹן[5].

2) ופורט. 3) דמי חילוף המטבע. 4) יש שכתבו שזהו נוטריקון: "קל־בון", דבר קל ומועט שנותנים להכריע ביניהם בשביל פירוט הכסף (רא"ש ורע"ב). 5) בקלבון אחד (שקלים פ"א מ"ו). ונראה מדברי רבינו שאחד הנותן מחצית השקל פטור מקלבון (תוספתא פ"א) ולא כרבי מאיר שמחייב בקלבון אף באופן זה (שם). ולדבריו, שנים שנתנו שקל - חייבים בשני קלבונות (משנה, שם).

ב. כָּל מִי[6] שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בַּשְּׁקָלִים, כְּגוֹן שְׁתֵּי נָשִׁים אוֹ שְׁנֵי עֲבָדִים[7], שֶׁנָּתְנוּ שֶׁקֶל[8] - פְּטוּרִים מִן הַקַּלְבּוֹן. וְכֵן אִם הָיָה אֶחָד חַיָּב וְאֶחָד פָּטוּר, וְנָתַן הַחַיָּב עַל יְדֵי הַפָּטוּר[9], כְּגוֹן אִישׁ שֶׁנָּתַן שֶׁקֶל עָלָיו וְעַל אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד - פָּטוּר מִן הַקַּלְבּוֹן. וְכֵן[10] הַכֹּהֲנִים פְּטוּרִין מִן הַקַּלְבּוֹן[11]. וְהַשּׁוֹקֵל עַל יַד הַכֹּהֵן פָּטוּר מִן הַקַّלְבּוֹן.

6) משנה, שם. 7) [במשנה שם שנינו: "אבל לא כהנים ונשים ועבדים וקטנים". ויתכן כי רבינו לא גרס במתניתין "כהנים" (ראה בכסף־ משנה וב'תוספות יום טוב') וכן לא גרס "קטנים", כי השוקל לקטן אינו בדרך הלוואה אלא דרך מתנה, כי הרי אין התחייבות בקטן, ובאופן זה גם השוקל לגדול פטור מן הקלבון, כמפורש להלן ה"ג. וכן נראה בפירוש המשניות שלא גרס "קטן", שהרי לא הזכיר קטן כלל]. 8) לפנים משורת הדין. 9) דרך הלוואה שיחזירו לו כשתמצא ידו. אבל אם נתן בדרך מתנה - פטור אפילו אם נתן על־ידי מי שחייב בשקלים, כדלהלן ה"ג (עי' רא"ש ורע"ב). 10) בכת"י חסר מכאן עד סוף ההלכה ('מעשה רוקח'). 11) הכהנים חייבים במחצית השקל מצד הדין (כמבואר למעלה בפ"א ה"ז) אבל אין ממשכנים אותם (שם ה"י) ולכן פטורים מלתת תוספות קלבון (כסף־משנה).

ג. הַנּוֹתֵן[12] שֶׁקֶל עָלָיו[13] וְעַל הֶעָנִי[14] אוֹ עַל שְׁכֵנוֹ אוֹ עַל בֶּן עִירוֹ: אִם נְתָנוֹ לָהֶם מַתָּנָה - פָּטוּר מִן הַקַּלְבּוֹן, שֶׁהֲרֵי נָתַן חֲצִי שֶׁקֶל מַתָּנָה כְּדֵי לְהַרְבּוֹת בִּשְׁקָלִים; וְאִם נָתַן לָהֶם הַחֲצִי שֶׁשָּׁקַל עַל יָדָם דֶּרֶךְ הַלְוָאָה, עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ לוֹ כְּשֶׁתִּמְצָא יָדָם - חַיָּב בְּקַלְבּוֹן.

12) שם פ"א מ"ז. 13) בשביל עצמו. 14) ובשביל העני.

ד. הָאַחִין[15] שֶׁעֲדַיִן לֹא חָלְקוּ מַה שֶּׁהִנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם, וְכֵן הַשֻּׁתָּפִים[16] שֶׁנָּתְנוּ שֶׁקֶל עַל יְדֵי שְׁנֵיהֶם - פְּטוּרִין מִן הַקַּלְבּוֹן[17]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֻׁתָּפִין שֶׁנִּשְׂאוּ וְנָתְנוּ בִּמְעוֹת הַשֻּׁתָּפוּת, וְנִשְׁתַּנָּה עֵין הַמָּעוֹת[18]; אֲבָל אִם הֵבִיא זֶה מְעוֹתָיו וְזֶה מְעוֹתָיו וְעֵרְבוּם[19], וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁתַּנּוּ הַמָּעוֹת וְלֹא הוֹצִיאוּם - הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין בְּקַלְבּוֹן[20]. נָשְׂאוּ וְנָתְנוּ, וְאַחַר זְמַן חָלְקוּ, וְחָזְרוּ וְנִשְׁתַּתְּפוּ - חַיָּבִין בְּקַלְבּוֹן[21], עַד שֶׁיִּשְׂאוּ וְיִתְּנוּ בְּשֻׁתָּפוּת זוֹ הָאַחֲרוֹנָה, וְיִשְׁתַּנּוּ הַמָּעוֹת.

15) משנה, שם. 16) רבינו גרס במשנה שם: "האחים והשותפים". והראב"ד גרס: "האחים השותפים", וראה להלן. 17) האחים פטורים, שכיון שלא חלקו עוד את הרכוש, הרי נחשב הדבר כאילו אביהם נותן בעדם, ופטור מקלבון. והשותפים פטורים, שחשוב הדבר כאילו אדם אחד נותן בעדם, ופטורים. אבל הראב"ד חולק על זה, כי הוא גורס במשנה "האחים השותפים", וזהו דין אחד: האחים שהם שותפים בעזבון אביהם. 18) שהכספים שהכניסו לשותפות התחלפו בינתיים. 19) שעירוב זה עושה השותפות (פ"ד מהל' שלוחין ושותפין ה"א). 20) דין השותפות הוא: שכל זמן שהמעות קיימין, ופחתו או הותירו מחמת שינוי המטבע - חולקים השכר או ההפסד לפי חלקם במעות (כאילו לא נשתתפו). ואילו נשאו ונתנו בהם ופחתו או הותירו, חולקים השכר או הפחת ביניהם בשוה (הל' שלוחין ושותפין שם ה"ג), וראה 'מגדל עוז' ו'כסף משנה'. ועי' להלן הערה הבאה מהמשנה בבכורות נו: 21) משנה, בכורות נו, ב. ולדעת רבינו ששותפים פטורים מקלבון, הוכרח לפרש שכאן מדובר כשעוד לא הוציאו המעות. וכן כתב בפירוש המשנה שם.

ה. הָאַחִין וְהַשֻּׁתָּפִין שֶׁהָיָה לָהֶן בְּהֵמָה וּכְסָפִים, וְחָלְקוּ בַּכְּסָפִים - חַיָּבִים בְּקַלְבּוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא חָלְקוּ הַבְּהֵמָה. וְאִם חָלְקוּ הַבְּהֵמָה, וְלֹא חָלְקוּ הַכְּסָפִים - פְּטוּרִין מִן הַקַּלְבּוֹן, עַד שֶׁיַּחְלְקוּ הַכְּסָפִים; וְאֵין אוֹמְרִין: הֲרֵי הֵם עוֹמְדִין לַחֲלֻקָּה[22].

22) בכורות נו, ב.

ו. הַנּוֹתֵן שֶׁקֶל לְהֶקְדֵּשׁ, כְּדֵי שֶׁיְּחַשְּׁבוּ לוֹ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ, וְיִטֹּל חֲצִי שֶׁקֶל מִמַּה שֶּׁנִּגְבָּה

מִן הָאַחֵרִים - חַיָּב שְׁנֵי קַלְבּוֹנוֹת[23]; שֶׁאִלּוּ הָיָה הַשֶּׁקֶל כֻּלּוֹ לִשְׁקָלִים[24], הָיָה חַיָּב קָלְבּוֹן אֶחָד[25].

23) בשקלים פ"א מ"ו: "הנותן סלע ונוטל שקל (העם קורין שקלים לחצי הסלעים שהיו שוקלים בכל שנה, ושקל של משה קורין סלע, כתרגומו - רמב"ן בפירושו על התורה) חייב שני קלבונות". 24) כששוקל שקל שלם, עליו ועל חבירו בדרך הלוואה (למעלה הלכה ג). 25) ועכשיו שהוציא מההקדש חצי שקל, חייב עוד קלבון.

ז. כַּמָּה הוּא שִׁעוּר הַקַּלְבּוֹן?[26] בִּזְמַן שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שְׁנֵי דִינָרִין[27], הָיָה הַקַّלְבּוֹן חֲצִי מָעָה, שֶׁהִיא אֶחָד מִשְּׁנֵים עָשָׂר בְּדִינָר[28]. וּמֵעוֹלָם לֹא נִתַּן הַקַّלְבּוֹן פָּחוֹת מִזֶּה[29]. וְהַקַّלְבּוֹנוֹת אֵינָן כִּשְׁקָלִים, אֶלָּא מַנִּיחִין אוֹתָן הַשֻּׁלְחָנִים בִּפְנֵי עַצְמָן, עַד שֶׁיִּסְתַּפֵּק מֵהֶן הַהֶקְדֵּשׁ[30].

26) שקלים פ"א מ"ז. 27) למעלה פ"א ה"ו. 28) ובזמן שהיו נותנים סלע שלם, היה הקלבון מעה שלמה, שלעולם צריך לתת הכרעה אחד מעשרים וארבעה (עיין 'תוספות' שבועות מד: ד"ה התקבלת). 29) שהרי מעולם לא שקלו פחות מחצי שקל (למעלה פ"א ה"ו). 30) ב'ירושלמי' (שקלים פ"א ה"ד): "לאיכן היו הקלבונות נופלין? רבי מאיר אומר: לשקלים, רבי לעזר אומר: לנדבה, רבי שמעון שזורי אומר: ריקועי זהב וציפוי לבית קודש הקדשים, בן עזאי אומר: שולחנין היו נוטלין אותן בשער, ויש אומרים: להוצאת דרכים (להביא השקלים לירושלים)". ונראה שרבינו פוסק כרבי לעזר שאמר לנדבה, ועי' בלחם־משנה.

ח. מִי שֶׁאָבַד שִׁקְלוֹ - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, עַד שֶׁיִּמְסְרֵנוּ לַגִּזְבָּר[31]. בְּנֵי הָעִיר שֶׁשָּׁלְחוּ אֶת שִׁקְלֵיהֶן בְּיַד שָׁלִיחַ, וְנִגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ, אִם שׁוֹמֵר חִנָּם הוּא[32] - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע לָהֶם[33] וְנִפְטָר, כְּדִין כָּל שׁוֹמְרֵי חִנָּם[34], וְהֵן חוֹזְרִין וְנוֹתְנִין שִׁקְלֵיהֶן פַּעַם שְׁנִיָּה[35]. וְאִם אָמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר: הוֹאִיל וְאָנוּ מְשַׁלְּמִין שִׁקְלֵינוּ, אֵין רְצוֹנֵנוּ שֶׁיִּשָּׁבַע הַשָּׁלִיחַ, שֶׁהוּא נֶאֱמָן לָנוּ - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן; לְפִי שֶׁתַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁאֵין הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא שְׁבוּעָה[36]. נִמְצְאוּ הַשְּׁקָלִים הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר שֶׁנִּשְׁבַּע הַשָּׁלִיחַ - אֵלּוּ וָאֵלּוּ שְׁקָלִים הֵם. וְאֵין עוֹלִין לָהֶן לְשָׁנָה אַחֶרֶת[37], וְהָרִאשׁוֹנִים יִפְּלוּ לְשֶׁקֶל הַשָּׁנָה, וְהָאַחֲרוֹנִים יִפְּלוּ לְשֶׁקֶל שָׁנָה שֶׁעָבְרָה[38].

31) 'ירושלמי' שקלים (פ"ב ה"א) כרבי יוחנן. וכן מפורש במשנה המובאה בסמוך. 32) שקלים פ"ב מ"א. לפי האוקימתא של רבי אלעזר בבבא מציעא נח. 33) שנגנב או שנאבד, ולא שלח בו יד להשתמש בו וגם לא פשע בשמירתו (פ"ד מהל' שאלה ופקדון ה"א). ושבועה זו תקנת חכמים היא, שהרי מן התורה אין שבועה בהקדש (בבא־מציעא שם). 34) החייבים בפשיעה ופטורים מגניבה ואבידה. 35) שכיון שמסרו השקלים לשומרי חנם, שאינם מחויבים לשמור כל־כך, פושעים הם וחייבים לשקול פעם שניה, אף אם כבר נתרמה התרומה, וראה להלן הלכה י (כסף־משנה). 36) 'ירושלמי' שקלים, שם. 37) שקלים פ"ב מ"א. כלומר אינו יכול לצאת ידי חובתו לשנה הבאה בשקלים המיותרים הנ"ל. 38) תקלין עתיקין ('ירושלמי' שקלים פ"ב ה"א). ומי הם ראשונים ומי הם אחרונים? יבואר להלן סוף הלכה ט, עיי"ש הערה מג.

ט. שָׁלְחוּ אֶת שִׁקְלֵיהֶם בְּיַד שׁוֹמֵר שָׂכָר[39], שֶׁהֲרֵי הוּא חַיָּב בִּגְנֵבָה וַאֲבֵדָה, וְאָבְדוּ מִמֶּנּוּ בְּאֹנֶס, כְּגוֹן שֶׁלְּקָחוּם לִסְטִים מְזַיְּנִים, שֶׁהוּא פָּטוּר - רוֹאִין: אִם אַחַר שֶׁנִּתְרְמָה הַתְּרוּמָה[40] נֶאֱנַס - נִשְׁבָּע הַשָּׁלִיחַ לַגִּזְבָּרִים[41], וּבְנֵי הָעִיר פְּטוּרִין; שֶׁהַתּוֹרֵם תּוֹרֵם עַל הַגָּבוּי[42] וְעַל הֶעָתִיד לִגָּבוֹת, וּבִרְשׁוּת הֶקְדֵּשׁ הֵן, וּבְנֵי הָעִיר מֶה הָיָה לָהֶן לַעֲשׂוֹת? הֲרֵי לֹא מָסְרוּ אֶלָּא לְשׁוֹמֵר שָׂכָר, שֶׁהוּא חַיָּב בִּגְנֵבָה וַאֲבֵדָה, אֲבָל הָאֹנֶס אֵינוֹ מָצוּי. וְאִם אָבְדוּ קֹדֶם שֶׁנִּתְרְמָה הַתְּרוּמָה - עֲדַיִן בִּרְשׁוּת בְּנֵי הָעִיר הֵם, וְהַשָּׁלִיחַ נִשְׁבָּע לִפְנֵי אַנְשֵׁי הָעִיר, וְהֵן מְשַׁלְּמִין. נִשְׁבַּע וְגָבוּ שְׁקָלִים שֵׁנִית, וְאַחַר כָּךְ הֶחֱזִירוּם הַלִּסְטִים - אֵלּוּ וָאֵלּוּ שְׁקָלִים. וְאֵין עוֹלִין לָהֶן לְשָׁנָה אַחֶרֶת[43], וְהַשְּׁנִיִּים יִפְּלוּ לְשִׁקְלֵי שָׁנָה שֶׁעָבְרָה. יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר, שֶׁהַשְּׁקָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁיִּפְּלוּ לְשִׁקְלֵי הַשָּׁנָה, הֵם הַשְּׁקָלִים שֶׁנִּגְנְבוּ בַּתְּחִלָּה וְאָבְדוּ אוֹ נֶאֱנְסוּ וְחָזְרוּ; וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר, שֶׁהַשְּׁקָלִים הָרִאשׁוֹנִים הֵן שֶׁהִגִּיעוּ לְיַד הַגִּזְבָּר תְּחִלָּה[44].

39) שקלים פ"ב מ"א שם, לפי אוקימתת שמואל בבא־מציעא שם. 40) המבוארת למעלה בפ"ב ה"ט. 41) אף שבועה זו היא מתקנת חכמים כנ"ל הערה לב (כסף־משנה). 42) בכת"י: "על הגבוי ועל האבוד". 43) בכת"י נוסף כאן: "והראשונים יפלו לשקלי הקדש" - כמו בהלכה הקודמת ('מעשה רוקח'). 44) כן הוא ב'ירושלמי' (שם): "אילו הן (איזו הם) הראשונים? ואילו הן השניים? רבי פנחס ב"ר חייא ורבי אבא מארי, חד אמר אלו ששלחו בני העיר תחילה, וחרונה (=השני) אמר אלו שהגיעו לידי גזברין תחילה".

י. הַנּוֹתֵן[45] חֲצִי שֶׁקֶל לַחֲבֵרוֹ לְהוֹלִיכוֹ לַשֻּׁלְחָנִי לִשְׁקֹל אוֹתוֹ עַל יָדוֹ[46], הָלַךְ[47] וּשְׁקָלוֹ עַל יְדֵי עַצְמוֹ[48], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְמַשְׁכְּנוּ אוֹתוֹ[49], אִם נִתְרְמָה הַתְּרוּמָה - מָעַל הַשּׁוֹקֵל[50]; שֶׁזֶּה הַשֶּׁקֶל בִּרְשׁוּת הֶקְדֵּשׁ הוּא, שֶׁכְּבָר תָּרְמוּ עַל הֶעָתִיד לִגָּבוֹת, וְנִמְצָא זֶה הִצִּיל עַצְמוֹ[51] בְּמָמוֹן הַהֶקְדֵּשׁ וְנֶהֱנָה בַּשֶּׁקֶל הַזֶּה. וְאִם לֹא נִתְרְמָה הַתְּרוּמָה - לֹא מָעַל, וְהוּא חַיָּב לִתֵּן לַחֲבֵרוֹ חֲצִי שֶׁקֶל שֶׁנָּתַן לוֹ. וְכֵן הַגּוֹזֵל אוֹ הַגּוֹנֵב חֲצִי שֶׁקֶל וּשְׁקָלוֹ[52] - יָצָא[53], וְהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים שְׁנַיִם[54] אוֹ לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ[55].

45) שקלים פ"ב מ"ב. 46) בשבילו, כלומר בשביל המשלח. 47) בשוגג. 48) בשביל עצמו. 49) שהרי ממשכנים את מי שאינו נותן שקלים (למעלה פ"א ה"ט).

50) חייב לשלם קרן וחומש להקדש ולהביא קרבן מעילה. ויש אומרים שאף כאן, כמו להלן הי"א, המדובר כשקרבה הבהמה (רא"ש. ועיי"ש עמוד יט הערה 8). 51) שלא ימשכנו אותו ('ירושלמי'). ועצם קיום מצות מחצית השקל לא חשובה הנאה לחייבו קרבן מעילה. משום שמצוות לאו ליהנות ניתנו (רמב"ם בפירוש המשנה). 52) בשביל עצמו. 53) ידי חובתו במצות נתינת מחצית השקל. 54) אם עדיין לא נתרמה התרומה. וזה מוסב על "הגונב", אבל "הגוזל" אינו משלם כפל. 55) אם כפר ונשבע לשקר ושוב הודה (פ"ז מהל' גזילה ה"א).

1 **יא. הַנּוֹתֵן[56] מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל מִן הַהֶקְדֵּשׁ[57], וְנִתְרְמָה**
2 **הַתְּרוּמָה מִמֶּנּוּ - כְּשֶׁיִּסְתַּפְּקוּ מִמֶּנָּה[58], יִתְחַיֵּב**
3 **בִּמְעִילָה, וְיָצָא יְדֵי מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל. נְתָנוֹ מִמְּעוֹת**
4 **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - יֹאכַל כְּנֶגְדּוֹ[59] בִּירוּשָׁלַיִם; מִדְּמֵי**
5 **שְׁבִיעִית[60] - יֹאכַל כְּנֶגְדּוֹ בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית. הָיָה שֶׁל**
6 **עִיר הַנִּדַּחַת - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[61].**

56) שקלים פ"ב מ"ב. 57) בשוגג. שיש בידו שקל של בדק הבית, וסבר שהוא של חולין (רע"ב). 58) כלומר, כשקרבה הבהמה שקנו מאותה התרומה. אבל כל זמן שלא קרבה - הקדש הוא בכל מקום שהוא, ולא נשתנה, ואין חיוב מעילה (פירוש המשנה). 59) יביא כסף חולין מביתו, ויאמר: כל מקום שנמצא חצי השקל של מעשר־שני, יהא מחולל על הכסף הזה. ויקנה עבורו פירות וחלה עליהם קדושת מעשר־שני. וחצי השקל שביד המוכר יוצא לחולין (עי' 'תוספות' קידושין נו. ד"ה מתקיף). ונמצא שלמפרע נקנה הקרבן גם בחצי השקל הזה ויוצא ידי חובת מחצית השקל. והוא־הדין לענין שביעית שבסמוך. 60) שניתנה רק לאכילה ולא להפסד וכו' (ראה בפ"ה מהל' שמיטה ויובל). 61) זה מוסב על מה שנאמר למעלה "נתנו ממעות מעשר שני" - שאם מעשר שני זה היה של עיר הנדחת שדינו להגנז, כמפורש בפ"ד מהל' עכו"ם הט"ו, ואי אפשר להוציאו לחולין, שאם יפדוהו, יהיה טעון שריפה, כמפורש שם לענין הקדש (הי"ג), ולפיכך לא עשה כלום ואינו יוצא ידי חובת מחצית השקל, שהרי חצי שקל זה נשאר באיסורו ולא נקנה ממנו הקרבן. ועי' 'מרכבת המשנה'.

7 **יב. הַמַּפְרִישׁ[62] שְׁקָלוֹ, וְסָבוּר שֶׁהוּא חַיָּב בּוֹ, וְנִמְצָא**
8 **שֶׁאֵינוֹ חַיָּב - לֹא קָדַשׁ[63]. הַמַּפְרִישׁ שְׁנַיִם, וְנִמְצָא**
9 **שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָד: אִם בָּזֶה אַחַר זֶה - הָאַחֲרוֹן**
10 **לֹא קָדַשׁ[64]; וְאִם בְּבַת אַחַת - הָאֶחָד שְׁקָלִים, וְהַשֵּׁנִי**
11 **מוֹתַר שְׁקָלִים[65]. הִפְרִישׁ שִׁקְלוֹ וָמֵת - יִפֹּל לִנְדָבָה[66].**

62) 'ירושלמי' שקלים פ"ב ה"ג. 63) שהקדש בטעות אינו הקדש. 64) כיון שכבר יצא בראשון. 65) ויוצא לחולין, כמו שכתב בסמוך בהלכה יג. 66) 'ירושלמי' שם ה"ד. והטעם מפני שאמרה התורה בשקלים (שמות ל, טו) "לכפר על נפשותיכם", ואין כפרה למתים ('מנחת חינוך', מצוה קה).

12 **יג. הַלּוֹקֵחַ[67] מָעוֹת בְּיָדוֹ וְאָמַר: אֵלּוּ לְשִׁקְלִי, אוֹ**
13 **שֶׁהָיָה מְלַקֵּט מָעָה מָעָה[68] אוֹ פְּרוּטָה פְּרוּטָה,**
14 **וּכְשֶׁהִתְחִיל לְלַקֵּט אָמַר: הֲרֵינִי מְלַקֵּט מָעוֹת לְשִׁקְלִי**
15 **- אֲפִלּוּ לִקֵּט מְלֹא כִּיס, נוֹתֵן מֵהֶן חֲצִי שֶׁקֶל שֶׁהוּא**
16 **חַיָּב בּוֹ, וְהַשְּׁאָר חֻלִּין; שֶׁמּוֹתַר הַשְּׁקָלִים - חֻלִּין[69].**

67) 'ירושלמי' שם ה"ג. 68) שקלים פ"ב מ"ג, כבית הלל. 69) שלא התכוון להקדיש אלא עד כדי שקלו, ומה שצירף יותר הוא הקדש בטעות ואינו הקדש.

17 **יד. מָעוֹת[70] שֶׁנִּמְצְאוּ בֵּין תֵּבָה שֶׁל שְׁקָלִים לְתֵבָה**
18 **שֶׁל נְדָבָה[71]: קָרוֹב לִשְׁקָלִים - יִפְּלוּ לִשְׁקָלִים, קָרוֹב**
19 **לִנְדָבָה - יִפְּלוּ לִנְדָבָה, מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה[72] - יִפְּלוּ**
20 **לִנְדָבָה[73]; מִפְּנֵי שֶׁהַנְּדָבָה כֻּלָּהּ עוֹלָה לָאִשִּׁים[74],**
21 **וְהַשְּׁקָלִים מִסְתַּפְּקִין מֵהֶן לְעוֹלוֹת וְלִדְבָרִים אֲחֵרִים[75].**

70) שקלים פ"ז מ"א. 71) ראה למעלה בפרק שני ה"ב. 72) הוא ספק מאין נפלו המעות, והולכים לחומרא. 73) שהיא חמורה יותר, כמו שממשיך לבאר. 74) נשרף על האש, ואין הכהנים אוכלים מבשרה. 75) שמשיירי הלשכה עושים צרכי העיר ומגדליה, כמבואר להלן בפ"ד ה"ח.

22 **טו. וְכֵן[76] כָּל הַמָּעוֹת הַנִּמְצָאִים בֵּין כָּל תֵּבָה וְתֵבָה**
23 **- יִפְּלוּ לַקָּרוֹב. נִמְצְאוּ מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה[77]: אִם בֵּין**
24 **עֵצִים לִלְבוֹנָה נִמְצְאוּ - יִפְּלוּ לִלְבוֹנָה[78], בֵּין קִנִּים[79]**
25 **לְגוֹזְלֵי עוֹלָה - יִפְּלוּ לְגוֹזְלֵי עוֹלָה[80]. זֶה הַכְּלָל:**
26 **הוֹלְכִין אַחַר הַקָּרוֹב בְּכֻלָּן[81], מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה -**
27 **לְהַחְמִיר. וְכָל הַמָּעוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּהַר הַבַּיִת -**
28 **חֻלִּין[82]; שֶׁאֵין הַגִּזְבָּר מוֹצִיא מָעוֹת מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה**
29 **עַד שֶׁהוּא מְחַלְּלָן עַל הַבְּהֵמוֹת שֶׁלּוֹקֵחַ לַקָּרְבָּנוֹת[83].**

76) שקלים פ"ז מ"א. 77) בכת"י: "על מחצה". - הרי זה ספק ונותנים הכסף לחמור ביותר, כמו שמבואר. 78) שהיא עצמה קרבן, ואילו עצים אינם אלא מכשירי קרבן. 79) קרבן יונים, שאחד חטאת ואחד עולה. 80) שהעולה כולה כליל, ואילו בקנים יש גם חטאת הנאכלת לכהנים. 81) בין להקל ובין להחמיר. 82) שקלים פ"ז מ"ב. 83) 'ירושלמי' שם ה"ב.

יום שישי ה' תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבארו בו מה עושים מתרומת הלשכה, וממותרה, וממותר שייר הלשכה. ונסתיים בדין הקרבת קרבנות מתרומה חדשה מר"ח ניסן ואילך.

30 **א. תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה מַה יַּעֲשֶׂה בָּהּ? לוֹקְחִין מִמֶּנָּה**
31 **תְּמִידִין שֶׁל כָּל יוֹם, וְהַמּוּסָפִין, וְכָל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר,**
32 **וְנִסְכֵּיהֶם, וְהַמֶּלַח שֶׁמּוֹלְחִין בּוֹ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת. וְכֵן**
33 **הָעֵצִים, אִם לֹא הֵבִיאוּ עֵצִים[2] וְלֹא נִמְצְאוּ אֶלָּא**
34 **בְּדָמִים. וְהַקְּטֹרֶת, וּשְׁכַר עֲשִׂיָּתָהּ. וְלֶחֶם הַפָּנִים,**
35 **וּשְׁכַר עוֹשֵׂי לֶחֶם הַפָּנִים. וְהָעֹמֶר, וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם,**
36 **וּפָרָה אֲדֻמָּה, וְשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וְלָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית**
37 **שֶׁקּוֹשְׁרִין בֵּין קַרְנָיו. כָּל אֵלּוּ בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.**

2) כי "זמן קבוע היה למשפחות לצאת ליערים ולהביא עצים למערכה".

ב. אֲבָל פַּר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר וּשְׂעִירֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - בַּתְּחִלָּה גּוֹבִין לָהֶן[3], וְאֵינָן בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. פָּרוּכוֹת שֶׁל הֵיכָל - תַּחַת בִּנְיָן עֲשׂוּיוֹת, וְאֵינָן בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, אֶלָּא מִקְּדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת[4]; אֲבָל פָּרוּכוֹת שֶׁל שְׁעָרִים - בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה[5]. הַמְּנוֹרָה וּכְלֵי שָׁרֵת - מִצְּוָתָן שֶׁיָּבוֹאוּ מִמּוֹתַר הַנְּסָכִים. וּבְהֵלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהָעוֹבְדִים בּוֹ יִתְבָּאֵר מַה הוּא מוֹתַר הַנְּסָכִים. וְאִם לֹא הָיָה לָהֶן מוֹתַר נְסָכִים - יָבִיאוּ מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. בִּגְדֵי כְּהֻנָּה, בֵּין בִּגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל בֵּין שְׁאָר בִּגְדֵי הַכֹּהֲנִים שֶׁעוֹבְדִין בָּהֶן בַּמִּקְדָּשׁ - הַכֹּל מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.

3) גזבר ההקדש גובה לשם כך מכל אחד מישראל. 4) שבבית הראשון הייתה מחיצה בנוייה שרוחבה אמה, מבדלת בין ההיכל לבין קדש הקדשים, ובבית השני שהיה ההיכל גבוה מאוד ולא יכולה מחיצה בנוייה להתקיים בגובה כזה - עשו שתי פרוכות וביניהן שיעור אמה במקום מחיצת הבניין שבבית ראשון, ולכן, יש לה דין בניין, שהוצאותיו באות מבדק הבית. 5) שנעשו שם לצניעות לכסות על הפתחים.

ג. כָּל הַבְּהֵמוֹת הַנִּמְצָאוֹת בִּירוּשָׁלַיִם אוֹ בְּחוּצָה לָהּ בְּקָרוֹב מִמֶּנָּה - בָּאוֹת עוֹלוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּפְסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין; נִסְכֵּיהֶן בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. וְכֵן עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁלַח עוֹלָתוֹ[6] מִמְּדִינָה אַחֶרֶת, וְלֹא שָׁלַח עִמָּהּ דְּמֵי נְסָכִים - יָבִיאוּ נִסְכֵּיהֶם מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.

6) שאין מקבלים מיד עובד כוכבים אלא קרבן עולה בלבד.

ד. גֵּר[7] שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ זְבָחִים, אִם יֵשׁ לוֹ נְסָכִים[8] - קְרֵבִין מִשֶּׁלּוֹ, וְאִם לָאו - בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמֵּת, וְלֹא מִנּוּ אַחֵר תַּחְתָּיו - מַקְרִיבִין אֶת הַחֲבִתִּין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. מְבַקְּרֵי מוּמִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְלַמְּדִים הִלְכוֹת שְׁחִיטָה לַכֹּהֲנִים וְהִלְכוֹת קְמִיצָה, וְנָשִׁים הַמְגַדְּלוֹת בְּנֵיהֶן[9] לְפָרָה אֲדֻמָּה - כֻּלָּן נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. וְכַמָּה הוּא שְׂכָרָן? כְּמוֹ שֶׁיִּפְסְקוּ לָהֶן בֵּית דִּין.

7) שאילו ישראל שמת, מקריבים יורשיו נסכיו. אבל גר שמת אין לו יורשים. 8) שהפרישן בחייו. 9) שהיו שומרים עליהם משעת לידתם שלא יטמאו בשום טומאה בעולם.

ה. בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, שֶׁהִיא הֶפְקֵר, שׁוֹכְרִין בֵּית דִּין שׁוֹמְרִין, שֶׁיִּשְׁמְרוּ מִקְצָת סְפִיחִים[10] שֶׁצָּמְחוּ, כְּדֵי שֶׁיָּבִיאוּ מֵהֶן הָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם, שֶׁאֵין בָּאִים אֶלָּא מִן הֶחָדָשׁ. וְאֵלּוּ הַשּׁוֹמְרִין נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.

10) הם הזרעים שצמחו מאליהם, ומותרים באכילה מן התורה אלא שחכמים אסרום גזירה שמא יזרע ויאמר מאליהם צמחו.

ו. מִי שֶׁהִתְנַדֵּב לִשְׁמֹר בְּחִנָּם - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[11]; מִשּׁוּם בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, שֶׁמָּא יָבוֹאוּ וְיִטְּלוּם מֵהֶן. לְפִיכָךְ תִּקְּנוּ לָהֶם חֲכָמִים שֶׁיִּטְּלוּ שָׂכָר מִן הַלִּשְׁכָּה, כְּדֵי שֶׁיִּפְרְשׁוּ הַכֹּל מֵאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁאֵלּוּ שׁוֹמְרִים שָׁם.

11) שעל ידי שההקדש ישלם שכר שמירה יתפרסם הדבר שהספיחים הם צורך קרבן, ולא יקחום בעלי זרוע.

ז. מַגִּיהֵי[12] סְפָרִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם וְדַיָּנִין[13] שֶׁדָּנִין אֶת הַגַּזְלָנִין בִּירוּשָׁלַיִם - נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. וְכַמָּה הָיוּ נוֹטְלִים? תִּשְׁעִים מָנֶה בְּכָל שָׁנָה. וְאִם לֹא הִסְפִּיקוּ לָהֶן[14] - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצוּ[15], מוֹסִיפִין לָהֶן כְּדֵי צָרְכָּן, הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בֵיתָן[16].

12) "של כל אדם ואדם, שאסור להשהות ספר שאינו מוגה, משום: אל תשכן באהליך עוולה. וראו בית דין שהיו מתעצלים בדבר, והפקירו תרומת הלשכה על כך". 13) הדיינים נוטלים שכר בטלה שהרי אסור ליטול שכר כדי לדון. 14) למזונות. 15) הדיינין לקבל. 16) לפי שבטלו ממלאכתם הוכרחו להספיק להם פרנסתם מכספי הציבור.

ח. כֶּבֶשׁ[17] הָיוּ בּוֹנִין מֵהַר הַבַּיִת לְהַר הַמִּשְׁחָה, שֶׁעָלָיו הָיוּ מוֹצִיאִין פָּרָה אֲדֻמָּה[18], וְכֶבֶשׁ שֶׁמּוֹצִיאִין עָלָיו שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ[19]. וּשְׁנֵיהֶם נַעֲשִׂין מִשְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה. וְכֵן מִזְבַּח הָעוֹלָה וְהַהֵיכָל וְהָעֲזָרוֹת - נַעֲשִׂין מִשְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה. אַמַּת הַמַּיִם[20] שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם וְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם[21] וְכָל מִגְדְּלוֹתֶיהָ וְכָל צָרְכֵי הָעִיר - בָּאִין מִשְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה. וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִתְנַדֵּב מָעוֹת לַדְּבָרִים הָאֵלּוּ אוֹ לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם בְּחִנָּם - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ, וַאֲפִלּוּ גֵּר תּוֹשָׁב[22]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא לָכֶם וָלָנוּ לִבְנוֹת וְגוֹמֵר, וְנֶאֱמַר: וְלָכֶם אֵין חֵלֶק וְגוֹמֵר.

17) גשר. 18) שעשו שני גשרים זה על גבי זה מהר הבית להר המשחה, ועל העליונה הוציאו את הפרה וכל מתעסקיה, כדי שלא יטמאו בטומאת התהום. 19) שעשו גשר מהעזרה שהייתה בקצה העיר, עד חוץ לעיר, שיעבור עליו המשלח את השעיר ביום הכפורים, מפני עמי הארץ שהיו דוחפים אותו למהר הליכתו לצוק, כדי שתושלם הכפרה ויתלבן לשון של זהורית של פתח ההיכל. 20) תיקון הנחל העובר בעזרה. 21) תיקון החומה. 22) גוי שאינו עובד עבודה זרה.

ט. מוֹתַר תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה וּשְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה - לוֹקְחִין בּוֹ זְכָרִים וְיִקְרְבוּ כֻּלָּן עוֹלוֹת; שֶׁתְּנַאי בֵּית דִּין הוּא עַל כָּל הַמּוֹתָרוֹת שֶׁיִּקְרְבוּ עוֹלַת בְּהֵמָה. אֲבָל לֹא עוֹלַת הָעוֹף, שֶׁאֵין בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר עוֹף. וְאֵלּוּ הָעוֹלוֹת הַבָּאִין מִמּוֹתַר הַשְּׁקָלִים, הֵם הַנִּקְרָאִים קַיִץ לַמִּזְבֵּחַ[23].

23) שכשהמזבח בטל מביאים מהם עולות, כמו שדרך בני אדם להעלות מיני מתיקה על השולחן בגמר סעודתם.

י. שְׁקָלִים שֶׁלֹּא הִסְפִּיקוּ לָהֶן לְכָל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר - מוֹצִיאִין אֶת הָרָאוּי לָהֶם מִקָּדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת; אֲבָל אֵין בֶּדֶק הַבַּיִת מוֹצִיא אֶת הָרָאוּי לוֹ מִקָּדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ[24].

24) ופירושה לדעת רבינו היא, שאם נחסר מעות לקדשי מזבח לוקחים את החסר מקדשי בדק הבית אבל לא להיפך. והראב"ד חולק עליו.

יא. מִשֶּׁגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, אֵין מַקְרִיבִין קָרְבְּנוֹת צִבּוּר אֶלָּא מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה. וְאִם לֹא בָּאָה הַחֲדָשָׁה - לוֹקְחִין מִן הַיְּשָׁנָה[25]. לְפִיכָךְ, אִם הִגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, וְיֵשׁ עִמָּהֶן בְּהֵמוֹת לִתְמִידִים מִתְּרוּמָה יְשָׁנָה - פּוֹדִין אוֹתָן וְיוֹצְאִין לְחֻלִּין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן תְּמִימִין[26], וְיִפְּלוּ דְּמֵיהֶן לִתְרוּמָה יְשָׁנָה שֶׁמְּקַיְּצִין בָּהּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ; שֶׁתְּנַאי בֵּית דִּין הוּא עַל כָּל הַבְּהֵמוֹת שֶׁלּוֹקְחִין לִתְמִידִין, שֶׁאִם לֹא יִהְיוּ צְרִיכִין לָהֶן - יֵצְאוּ לְחֻלִּין.

25) "קרבנות ציבור הבאין באחד בניסן מצוה להביא מן החדש ואם הביא מן הישן יצא אלא שחיסר מצוה". 26) והלכה היא שאין קדשים יוצאים לחולין על ידי פדיון אלא אם כן נפל בהם מום.

יב. וְכָךְ הָיוּ עוֹשִׂין בְּמוֹתַר הַקְּטֹרֶת[27]: מִשֶּׁגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, מְחַלְּלִין אוֹתוֹ עַל שְׁכַר הָאֲמָנִין[28], וְחוֹזְרִין מְעוֹת הַשָּׂכָר לְקֵיץ הַמִּזְבֵּחַ, וְנוֹטְלִין הָאֲמָנִין מוֹתַר הַקְּטֹרֶת בִּשְׂכָרָן, וְחוֹזְרִין וְלוֹקְחִין אֶת הַקְּטֹרֶת מֵהֶן מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה, כְּדֵי לְהַקְרִיבָהּ מִמְּעוֹת תְּרוּמָה חֲדָשָׁה. וְאִם אֵין לָהֶן תְּרוּמָה חֲדָשָׁה - מַקְטִירִין אוֹתָהּ מִתְּרוּמָה יְשָׁנָה[29].

27) שהלכה למשה מסיני שהקטורת תהיה במשקל שס"ח מנים, ואין מקריבים מהם אלא שנ"ד מנים לשנ"ד ימים של שנות הלבנה, מנה לכל יום, ועוד שלושה מנים יתירים שמקטירין ביום הכפורים בקדשי הקדשים, נשארו אחד עשר מנים יתירים בכל שנה. 28) מפטמי הקטורת ששכרם מתרומת הלשכה. 29) משנה שעברה.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת שְׁקָלִים

הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ

הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא: לְחַשֵּׁב וְלֵידַע וְלִקְבֹּעַ בְּאֵי זֶה יוֹם תְּחִלַּת כָּל חֹדֶשׁ מֵחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה[1].

וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) שנאמר "החודש הזה לכם ראש חדשים" (שמות יב, ב) "וזו היא מצות קידוש החודש" (ספר המצוות, עשה קנג).

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבאר בו ההבדל בין חדשי הלבנה לחדשי החמה, ושמצוה מן התורה על ב"ד לחשב ולידע ולהודיע על קידוש החודש, ונסתיים הפרק בדין אין קובעין חדשים בחוץ לארץ.

א. חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה הֵם חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה[2], שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ[3], וְנֶאֱמַר: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[4]: הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה דְּמוּת לְבָנָה וְאָמַר לוֹ: כָּזֶה רְאֵה וְקַדֵּשׁ[5]. וְהַשְּׁנַיִם שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין הֵם שְׁנֵי הַחַמָּה[6], שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב[7].

~ נקודות משיחות קודש ~

"... הראה לו הקב"ה למשה במראה הנבואה דמות לבנה ואמר לו כזה ראה וקדש".

וצריך להבין מדוע שינה ממקור הדברים במכילתא דרשב"י "הראה לו הקב"ה למשה באצבע דמות הלבנה כו'" ולא הזכיר כלל שהראהו במראה הנבואה, ובפרט שהלשון "כזה ראה וקדש" הוא ציווי על קידוש החודש על ־ידי בית־דין שבכל הדורות שנעשה על ידי ראיית הלבנה בפועל ממש, ופשיטא שאם יבואו עדים ויאמרו שראו את מולד הלבנה במראה הנבואה אין מקדשים על פיהם.

והביאור בזה: במכילתא הקשה "והלא כל הדברות שנתדבר על משה לא נתדבר עמו אלא ביום, החודש הזה הראהו בלילה וכיצד היה מדבר עמו ביום והראהו בלילה, ומתרץ שנדבר ביום עם חשיכה והראהו החודש בחשכה". אמנם תירוץ זה הוא דחוק, שהרי מיד אחר הציווי על קידוש החודש נאמר הציווי לקרבן פסח - "ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית" והרי לא מצינו שיהיה הפסק בין הדברים בקריאה נוספת ומיוחדת, וא"כ קשה תירוץ המכילתא שלפיו היה הפסק גדול ביניהם. לכן כתב הרמב"ם שמה שהראהו היה במראה הנבואה, וממילא כל הדיבור אל משה היה ביום ומה שהראהו היה במראה הנבואה.

ראיה להסבר זה מצינו בגמרא במסכת פסחים ששאלה "וממאי דבריש ירחא קאי, דילמא בארבעה או בחמשה בירחא קאי" והלא פשיטא לכו"ע שהדיבור היה בר"ח שנתקשה משה בראיית הלבנה. ועל פי האמור מובן שמכיוון שהראהו במראה הנבואה הרי שיכול להיות גם בחמשה בניסן.

(על פי יין מלכות ספר זמנים סימן לט)

2) שכל אחד מהם הוא "תשעה ועשרים יום, ושתים־עשרה שעות, ושבע מאות ושלושה ותשעים חלקים (היינו ארבעים וארבע דקות וחלק אחד, לפי חשבון של שמונה־עשר חלקים בכל דקה), וזהו חדשה של לבנה" (להלן פ"ו, ה"ג). 3) כלומר בחידושו, וזה אפשר לומר על הלבנה בלבד, שאורה מתחדש אחרי שנעלם. [וכן לשון הרמב"ם ב'מאמר העיבור': "ומאחר שאמר הצור יתברך זאת עולת חודש

בחדשו לחדשי השנה, נתחייבנו למנות חדשינו בלבנה, כי באיזהו חודש יתבאר בו החידוש, ואין זה אלא ללבנה"]. 4) [מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי, פרשת בא (מהדורת הרי"נ אפשטיין ע' 8)]. 5) כשתראה את הלבנה בשיעור זה, תקדש אותו יום לראש חודש, הרי שהמדובר בחדשי הלבנה. 6) "שנת החמה היא שלש מאות חמשה וששים יום ושש שעות" (להלן פ"ו, ה"ד). 7) כלומר "שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן" (סנהדרין יג:), וכן כתב רבינו להלן פ"ד, ה"א.

1 **ב. וְכַמָּה יִהְיֶה שְׁנַת הַחַמָּה עַל שְׁנַת הַלְּבָנָה?[8] קָרוֹב**
2 **מֵאַחַד עָשָׂר יוֹם[9]. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַתּוֹסֶפֶת**
3 **הַזֹּאת כְּמוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם, אוֹ פָּחוֹת מְעַט אוֹ יוֹתֵר מְעַט**
4 **- מוֹסִיפִין חֹדֶשׁ אֶחָד[10], וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ הַשָּׁנָה שְׁלֹשָׁה**
5 **עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְהִיא הַנִּקְרֵאת שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת[11]. שֶׁאִי**
6 **אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַשָּׁנָה[12] שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְכָךְ וְכָךְ**
7 **יָמִים[13], שֶׁנֶּאֱמַר: לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה - חֳדָשִׁים אַתָּה מוֹנֶה**
8 **לְשָׁנָה, וְאִי אַתָּה מוֹנֶה יָמִים[14].**

8) כלומר שנה פשוטה שאין בה אלאשנים עשר חדש בלבד (להלן פ"ו, ה"ד). 9) המספר המדויק (להלן שם): "עשרה ימים, ואחת ועשרים שעות, ומאתים וארבעה חלקים". 10) כדעת רבן שמעון בן גמליאל (ראש השנה יט:). שעיבור השנה הוא חודש (ולא כדעת תנא־קמא שם, שאמר "שלושים יום"), כלומר "רצה חודש, רצה שלשים". וכן כתב רבינו להלן פ"ד הי"ד: "שהרשות לבית־דין להוסיפו מלא או חסר", וכדעת רב פפא שם. 11) דוגמת אשה שנוסף לה עובר, שנקראת "מעוברת". 12) כל שנה ושנה. 13) "קרוב לאחד עשר יום", כנ"ל, במקום חודש אחד נוסף אחת לשתים או לשלוש שנים. 14) מגילה ה, א.

9 **ג. הַלְּבָנָה נִסְתֶּרֶת בְּכָל חֹדֶשׁ[15] וְאֵינָהּ נִרְאֵית כְּמוֹ שְׁנֵי**
10 **יָמִים[16], אוֹ פָּחוֹת[17] אוֹ יוֹתֵר מְעַט[18]; כְּמוֹ יוֹם אֶחָד**
11 **קֹדֶם שֶׁתִּדְבַּק בַּשֶּׁמֶשׁ[19] בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ, וּכְמוֹ יוֹם אֶחָד**
12 **אַחַר שֶׁתִּדְבַּק בַּשֶּׁמֶשׁ וְתֵרָאֶה בַּמַּעֲרָב[20] בָּעֶרֶב. וּבְלֵיל**
13 **שֶׁתֵּרָאֶה בַּמַּעֲרָב אַחַר שֶׁנִּסְתְּרָה - הוּא תְּחִלַּת הַחֹדֶשׁ,**
14 **וּמוֹנִין מֵאוֹתוֹ הַיּוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם; וְאִם יֵרָאֶה**
15 **הַיָּרֵחַ לֵיל שְׁלֹשִׁים - יִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ,**
16 **וְאִם לֹא יֵרָאֶה - יִהְיֶה רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ יוֹם אֶחָד**
17 **וּשְׁלֹשִׁים, וְיִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים מֵחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר. וְאֵין**
18 **נִזְקָקִין לַיָּרֵחַ[21] בְּלֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, בֵּין שֶׁנִּרְאָה בֵּין**
19 **שֶׁלֹּא נִרְאָה; שֶׁאֵין לְךָ חֹדֶשׁ לְבָנָה יוֹתֵר עַל שְׁלֹשִׁים**
20 **יוֹם[22].**

15) הלבנה יש לה צורת כדור, והיא מקבלת אורה מן השמש. מכאן השינויים בגודל השטח המואר של הלבנה, המותנה במצב הלבנה כלפי השמש. המצב שבו השמש והלבנה נמצאות מעבר האחד של הארץ, מכוונות זו למטה מזו על קו אחד, נקרא התקבצות הלבנה עם השמש. הירח נמצא אז בין הארץ ובין השמש. הצד המואר של הירח מופנה לשמש, והצד הבלתי מואר - לארץ. יום אחד לפני ההתקבצות, אין פס האור הצר של הלבנה הישנה נראה, מפני שהוא קטן מאד, ויום אחד אחר ההתקבצות - אין הפס הצר של אור הלבנה החדשה נראה - מאותה הסיבה. 16) רבי זירא בשם רב נחמן: עשרים וארבע שעות נסתרת הלבנה. לאנשי בבל נסתרת הלבנה הישנה בשש שעותיה האחרונות, והחדשה - בשמונה עשרה השעות הראשונות; לאנשי ארץ־ישאל - הישנה בשמונה עשרה השעות האחרונות, והחדשה בשש השעות הראשונות (ראש השנה כ:). בשעות אלה אין הלבנה נראית, מכיון שקו האור שלה קטן מדי. הרמב"ם מדבר על "שני ימים" בדרך כלל (רוב המקרים), והתלמוד מדבר על "עשרים וארבע שעות" - מינימום (לחם־משנה). 17) כשהאויר זך היא נראית יותר מוקדם. 18) בדפוס רומי ר"מ, וכן בדפוס קושטא, חסירה המילה "מעט". 19) שתתקבץ עם השמש, כמבואר בהערה טו. 20) הלבנה לאחר חידושה, נמצאת תמיד במערב. 21) אין צורך לראות את הירח. 22) הזמן בין התקבצות אחת של השמש והירח עד ההתקבצות השניה הוא עשרים ותשעה יום, שתים עשרה שעות, ארבעים וארבע דקות וחלק אחד. מכאן הוודאות שבליל שלושים ואחד כבר התחיל החודש החדש.

21 **ד. חֹדֶשׁ שֶׁיִּהְיֶה תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים, וְיֵרָאֶה יָרֵחַ בְּלֵיל**
22 **שְׁלֹשִׁים - נִקְרָא חֹדֶשׁ חָסֵר; וְאִם לֹא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ[23],**
23 **וְיִהְיֶה הַחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - נִקְרָא חֹדֶשׁ**
24 **מְעֻבָּר[24], וְנִקְרָא חֹדֶשׁ מָלֵא. וְיָרֵחַ שֶׁיֵּרָאֶה בְּלֵיל**
25 **שְׁלֹשִׁים - הוּא הַנִּקְרָא יָרֵחַ שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ[25]; וְאִם**
26 **נִרְאָה בְּלֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, וְלֹא נִרְאָה בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים**
27 **- הוּא נִקְרָא יָרֵחַ שֶׁנִּרְאָה בְּלֵיל עִבּוּרוֹ[26].**

23) בליל שלושים. אז יתחיל החודש החדש בליל שלושים ואחד. 24) בגלל תוספת היום לחודש שעבר. 25) ראש השנה כה, א. 26) ר"ה שם.

28 **ה. אֵין רְאִיַּת הַיָּרֵחַ מְסוּרָה לְכָל אָדָם[27] כְּמוֹ שַׁבָּת**
29 **בְּרֵאשִׁית[28], שֶׁכָּל אֶחָד מוֹנֶה שִׁשָּׁה וְשׁוֹבֵת בַּשְּׁבִיעִי[29];**
30 **אֶלָּא לְבֵית דִּין הַדָּבָר מָסוּר, עַד שֶׁיְּקַדְּשׁוּהוּ בֵּית**
31 **דִּין[30] וְיִקְבְּעוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ - הוּא שֶׁיִּהְיֶה**
32 **רֹאשׁ חֹדֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם[31] - עֵדוּת זוֹ**
33 **תִּהְיֶה מְסוּרָה לָכֶם.**

27) כלומר, אין כל אדם רשאי לקבוע ראש־חודש ולעשות המועדים על פי ראייתו הוא. 28) הכוונה לכל השבתות, וההוספה "בראשית" באה כדי למנוע טעות, כי גם המועדים נקראים "שבת". 29) [ראה בפ"ב מהל' שבת הכ"ב]. 30) "מועדי ה' צריכין קידוש ב"ד, שבת בראשית אין צריכה קידוש ב"ד" (נדרים עח:), כלומר מקדשים את החודש לשם קביעת המועדים, אבל אין מקדשים יום ראשון בשבוע, כדי לעשות שבת ביום השביעי. 31) המילה "לכם" מיותרת, וללמד באה ש"עדות זו תהא מסורה לכם", כלומר קבלת עדי ראיה וקידוש החודש מסורים לחשובי הדור בלבד, כגון משה ואהרן, הנזכרים בפסוק הקודם "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן" (ראש השנה כב.).

34 **ו. בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת[32] כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּחַשְּׁבִים**

הָאִיצְטַגְנִינִים[33], שֶׁיּוֹדְעִין מִקּוֹמוֹת הַכּוֹכָבִים[34]
וּמַהֲלָכָם[35], וְחוֹקְרִים וּמְדַקְדְּקִים[36], עַד שֶׁיֵּדְעוּ אִם
אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּזְמַנּוֹ, שֶׁהוּא לֵיל שְׁלֹשִׁים, אוֹ
אִי אֶפְשָׁר. אִם יָדְעוּ שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה - יוֹשְׁבִין
וּמְצַפִּין לְעֵדִים כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, שֶׁהוּא יוֹם שְׁלֹשִׁים.
אִם בָּאוּ עֵדִים, וּדְרָשׁוּם וַחֲקָרוּם כַּהֲלָכָה[37] וְנֶאֱמְנוּ
דִּבְרֵיהֶם[38] - מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ; וְאִם לֹא נִרְאָה, וְלֹא בָּאוּ
עֵדִים - מַשְׁלִימִין שְׁלֹשִׁים[39], וְיִהְיֶה חֹדֶשׁ מְעֻבָּר. וְאִם
יָדְעוּ בְּחֶשְׁבּוֹן שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה - אֵין יוֹשְׁבִים יוֹם
שְׁלֹשִׁים וְאֵין מְצַפִּין לְעֵדִים. וְאִם בָּאוּ עֵדִים - יוֹדְעִין
בְּוַדַּאי שֶׁהֵן עֵדֵי שֶׁקֶר[40], אוֹ שֶׁנִּרְאָת לָהֶם דְּמוּת לְבָנָה
מִן הֶעָבִים[41] וְאֵינָהּ הַלְּבָנָה הַוַּדָּאִית.

32) עיי"ש כ, ב. 33) החוזים בכוכבים. 34) יש קרובים לשמש ולארץ, ויש רחוקים מהם. 35) מסלול ההקפה של הקרובים לשמש, קטן יותר ממסלול הכוכבים הרחוקים יותר. 36) בחשבון. 37) פרטי החקירה מובאים במשנה ראש השנה כג, ב. ועי' להלן פ"ב, ה"ד. 38) על־ידי התאמה לחשבון הבית־דין. 39) לחודש שיצא. 40) ראש השנה כג, ב. 41) "תנו רבנן, פעם אחת נתקשרו שמים בעבים ונראית דמות לבנה..." (ראש השנה כה.).

ז. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה עַל בֵּית דִּין, שֶׁיְּחַשְּׁבוּ
וְיֵדְעוּ אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ אוֹ לֹא יֵרָאֶה, וְשֶׁיִּדְרְשׁוּ אֶת
הָעֵדִים[42] עַד שֶׁיְּקַדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ[43], וְיִשְׁלְחוּ
וְיוֹדִיעוּ[44] שֶׁאָר הָעָם בְּאֵי זֶה יוֹם הוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ,
כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ בְּאֵי זֶה יוֹם הֵן הַמּוֹעֲדוֹת[45]; שֶׁנֶּאֱמַר:
אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, וְנֶאֱמַר: וְשָׁמַרְתָּ אֶת
הַחֻקָּה[46] הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ.

42) "ואומרים לו (=לעד): כיצד ראית את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה..." (ראש השנה כג:). וראה להלן פ"ב ה"ב, והערה ח. 43) כתוב "החודש הזה לכם" - "עדות זו תהא מסורה לכם" (ר"ה כב.), כלומר תפקיד בית־דין הוא לברר את אמיתות דברי העדים בכל הדרכים, גם על־פי החשבון וגם על־ידי חקירת העדים. 44) "על ששה חדשים השלוחין יוצאין..." (ר"ה יח.). 45) "על ניסן מפני הפסח - על אלול מפני ראש השנה, ועל תשרי מפני תקנת המועדות" (שם). 46) כרבי עקיבא שאמר: חוקה זו נאמרה לענין פסח (מנחות לו:). וכן הביאה הרמב"ם ב'ספר המצוות' מצוה קנג בשם המכילתא [ובפ"ד מהל' תפילין ה"י, הביאה לענין תפילין, וצ"ע].

ח. אֵין מְחַשְּׁבִין וְקוֹבְעִין חֳדָשִׁים וּמְעַבְּרִין שָׁנִים
אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[47], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תּוֹרָה,
וּדְבַר ה' מִירוּשָׁלָיִם[48]. וְאִם הָיָה אָדָם גָּדוֹל בְּחָכְמָה,
וְנִסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְיָצָא לְחוּץ לָאָרֶץ, וְלֹא הִנִּיחַ
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹתוֹ - הֲרֵי זֶה מְחַשֵּׁב וְקוֹבֵעַ חֳדָשִׁים
וּמְעַבֵּר שָׁנִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ[49]. וְאִם נוֹדַע לוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָדָם גָּדוֹל כְּמוֹתוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר
גָּדוֹל מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה אָסוּר לִקְבֹּעַ וּלְעַבֵּר בְּחוּצָה
לָאָרֶץ[50]; וְאִם עָבַר וְקָבַע וְעִבֵּר - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[51].

47) כל זה יוצא מן הסיפור על חנינא בן אחי רבי יהושע, שהיה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ, ומיחו בו חכמים (ברכות סג.). 48) שם סג, ב. 49) כן עשה רבי עקיבא (שם סג.). 50) גם המעשה ברבי חנינא היה כך, שכשירד לגולה לא הניח כמותו בארץ ישראל, ובינתיים "נעשו הגדיים תיישים", כלומר גדולים בחכמה כמוהו (שם). 51) שם.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו רבינו מי הם הכשרים להעיד בקידוש החודש, קלקול הבייתוסים בזה, כיצד מקבלים העדים. ונסתיים הפרק בדין קידוש החודש בשוגג ובטעות.

א. אֵין כָּשֵׁר לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא שְׁנֵי אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים,
הָרְאוּיִין לְהָעִיד בְּכָל דָּבָר וְדָבָר[2]; אֲבָל נָשִׁים
וַעֲבָדִים[3] - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר פְּסוּלֵי עֵדוּת, וְאֵין מְעִידִין.
אָב וּבְנוֹ שֶׁרָאוּ אֶת הַיָּרֵחַ - יֵלְכוּ לְבֵית דִּין לְהָעִיד;
לֹא מִפְּנֵי שֶׁעֵדוּת הַחֹדֶשׁ כְּשֵׁרָה בִּקְרוֹבִים[4], אֶלָּא
שֶׁאִם יִמָּצֵא אֶחָד מֵהֶן פָּסוּל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גַּזְלָן
וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִשְּׁאָר הַפַּסְלָנוּת[5] - יִצְטָרֵף הַשֵּׁנִי עִם אַחֵר
וְיָעִידוּ. וְכָל הַפָּסוּל לְעֵדוּת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[6], אַף עַל
פִּי שֶׁהוּא כָּשֵׁר מִן הַתּוֹרָה[7] - פָּסוּל לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ[8].

2) להוציא פסולים מדרבנן, כגון משחק בקוביא ומפריחי יונים, שכשרים במקרים מסוימים, כגון להעיד על אשה שמת בעלה, אבל אינם כשרים בכל דבר ודבר. ולפיכך הם פסולים בקידוש החודש (ר"ה כב.). 3) גויים שמכרו עצמם לישראל, ומלו וטבלו לשם עבדות, ודינם בכל דבר כמו אשה. ועי' רמב"ם פ"ט מהל' עדות ה"ב וה"ד. 4) מחלוקת תנא־קמא ורבי יוסי ורבי שמעון (שם), ופסק כת"ק וכרבי יוסי, שקרובים פסולים לעדות החודש. 5) גזלן פסול מן התורה, וכן כל מי שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות מן התורה (רמב"ם פ"י מהל' עדות ה"ג וה"ד). 6) מדרבנן. 7) כגון המשחק בקוביא ומפריחי יונים (ר"ה כב.). 8) "זה הכלל: כל עדות שאין האשה כשרה לה, אף הן אינן כשרים לה" (שם), ומכיוון שאשה פסולה לעדות החודש, אף פסולי דרבנן פסולים לעדות החודש.

ב. דִּין תּוֹרָה שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בְּעֵדוּת הַחֹדֶשׁ[9];
שֶׁאֲפִלּוּ קִדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ עַל פִּי עֵדִים, וְנִמְצְאוּ
זוֹמְמִין בְּעֵדוּת זוֹ - הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ[10]. לְפִיכָךְ הָיוּ
בָּרִאשׁוֹנָה[11] מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ מִכָּל אָדָם
מִיִּשְׂרָאֵל[12], שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת[13] עַד שֶׁיּוַּדַּע
לְךָ שֶׁזֶּה פָּסוּל. מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַבַּיְתוֹסִים[14], וְהָיוּ שׁוֹכְרִין
אֲנָשִׁים לְהָעִיד שֶׁרָאוּ, וְהֵם לֹא רָאוּ[15], הִתְקִינוּ[16] שֶׁלֹּא
יְקַבְּלוּ בֵּית דִּין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא מֵעֵדִים שֶׁמַּכִּירִין
בֵּית דִּין אוֹתָן שֶׁהֵם כְּשֵׁרִים[17], וְשֶׁיִּהְיוּ דּוֹרְשִׁין
וְחוֹקְרִים בָּעֵדוּת[18].

9) לשאול אותם באיזו שעה ובאיזה מקום ראו את הלבנה. בדבר זה אין צורך מדין תורה, שהרי כל השאלות האלה אינן באות אלא לעשותם "עדות שאתה יכול להזימה" (הל' עדות פ"ב, ה"ה) וכל עדות שאינה ראויה להזמה אינה עדות (הל' רוצח, פ"ב ה"ט), וכאן אפילו אם יזימו אותם, עדותם קיימת והחודש מקודש, כמו שממשיך הרמב"ם לבאר בהלכה זו (וראה למעלה פ"א ה"ז, שמצות־עשה לדרוש אותם היאך ראו את הלבנה, אם לפני החמה וכו', וראה לחם־משנה כאן). וראה בהערה דלהלן. 10) 'ירושלמי' ר"ה פ"ג, ה"א: "קידשוהו ואחר־כך נמצאו העדים זוממין־הרי זה מקודש" (וראה כתובות כא: 'תוספות' ד"ה הנח). וכ"ה בתוספתא ר"ה, פ"ב, ה"א: "קידשו את החודש בזמנו ונמצאו עדים זוממין (שבאו עדים אחרים ואמרו להם היאך אתם מעידים כן, והלא באותו זמן עמנו הייתם במקום אחר) הרי זה מקודש". וראה להלן ה"י, שאם קידשו ב"ד את החודש והיו מוטעין - הרי זה מקודש. 11) לפני שקלקלו הבייתוסים. 12) אף אם לא הכירו אותו. 13) אף־על־פי שאין מכירים אותו. 14) תלמידי ביתוס, חבריהם של הצדוקים [ובדפוס רומי: "המינים", וכ"ה בכת"י במשנה ר"ה כב. ובפירוש רבינו נתן, אב הישיבה שם, ויתכן כי בדפוסים שלנו נשתנה ע"י הצנזורה]. 15) כדי להטעות את החכמים. ופעם אחת, שכרו שני בני אדם בארבע מאות זוז, שיעידו עדות שקר בראיית הלבנה (ר"ה כב:). ופירש רש"י שחל אז ל' אדר בשבת, והירח לא נראה בזמנו. ושכרום הצדוקים, שיעידו שראו את הירח בליל שבת, כדי שהנפת העומר תהיה ביום ראשון בשבוע, לחזק דעתם בפירוש הפסוק "ממחרת השבת יניפנו" (ויקרא כג, יא), שהכוונה ממחרת השבת ממש, בניגוד לדעת חז"ל, שהכוונה למחרת יום־טוב ראשון (ראה מנחות סה. וסו.). 16) חכמינו (ר"ה כב.). 17) שם. 18) באיזו שעה, ובאיזה מקום וכו' כתריס בפני עדי שקר. [והמקור הוא בר"ה כה: "נחקרו העדים", הרי שצריך לחקור אותם, ולפי דברי הירושלמי הנ"ל - על כרחנו שתקנת חכמים היא].

1 **ג. לְפִיכָךְ[19], אִם לֹא יִהְיוּ בֵּית דִּין יוֹדְעִים אֶת הָעֵדִים**
2 **שֶׁרָאוּ אֶת הַיָּרֵחַ, מְשַׁלְּחִין אַנְשֵׁי הָעִיר שֶׁנִּרְאָה בָּהּ**
3 **עִם הָעֵדִים שֶׁרָאוּ עֵדִים אֲחֵרִים[20], שֶׁמְּזַכִּין אוֹתָן[21]**
4 **לְבֵית דִּין, וּמוֹדִיעִין אוֹתָן שֶׁאֵלּוּ כְּשֵׁרִים הֵם, וְאַחַר**
5 **כָּךְ מְקַבְּלִין מֵהֶם.**

19) מכיון שתיקנו לקבל עדות ממכירים בלבד. 20) במשנה ר"ה כב. כתוב: "משלחין אחר עמו", דהיינו זוג אחר - שני עדים (שם כב:). וכ"ה בתוספתא (צוקרמנדל ע' 210) "משלחין עדיו עמו", בניגוד לדעת הירושלמי (ר"ה פ"ב ה"א) ש"אחר" היינו עד אחד ממש, כיון ש"בדין היה שלא יהו צריכין עדים, והן אמרו שיהו צריכין עדים, והן אמרו אחד נאמן". 21) מעידים עליהם שמכירים אותם ככשרים וכזכאים להעיד.

6 **ד. בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין[22] בַּדְּרָכִים שֶׁהָאִצְטַגְנִינִין**
7 **מְחַשְּׁבִין בָּהֶם, וְיוֹדְעִין הַלְּבָנָה, כְּשֶׁתִּרָאֶה בְּחֹדֶשׁ זֶה,**
8 **אִם תִּהְיֶה בִּצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ בִּדְרוֹמָהּ[23], וְאִם תִּהְיֶה**
9 **רְחָבָה אוֹ קְצָרָה[24], וּלְהֵיכָן יִהְיוּ רָאשֵׁי קַרְנֶיהָ**
10 **נוֹטִין[25]; וּכְשֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים לְהָעִיד, בּוֹדְקִין אוֹתָם[26]:**
11 **כֵּיצַד רְאִיתֶם אוֹתָהּ - בְּצָפוֹן אוֹ בְּדָרוֹם? לְהֵיכָן הָיוּ**
12 **קַרְנֶיהָ נוֹטוֹת?[27] כַּמָּה הָיְתָה גְּבוֹהָה בִּרְאִיַּת**
13 **עֵינֵיכֶם?[28] וְכַמָּה הָיְתָה רְחָבָה? אִם נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם**
14 **מְכֻוָּנִין[29] לְמַה שֶּׁנּוֹדָע בְּחֶשְׁבּוֹן - מְקַבְּלִין אוֹתָם[30],**
15 **וְאִם לֹא נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִין - אֵין מְקַבְּלִין אוֹתָם.**

22) ראה למעלה פ"א ה"ו. 23) הלבנה מתרחקת מן השמש פעם לצד צפון ופעם לצד דרום. 24) רוחב קו האור של חרמש הלבנה, משתנה בהתאם לקרבתה לשמש או לריחוקה ממנה. 25) לאיזה צד יהיו נוטים קרני האור של הלבנה, לצד צפון או לצד דרום. 26) ראש השנה כג, ב. 27) ר"ה שם. ועיין שם בפירוש הרע"ב ובפירוש המשניות להרמב"ם. 28) גבוהה מן האופק לפי ראות העין. 29) מתאימים. 30) ומקדשים את החודש על־פי עדי הראיה.

16 **ה. אָמְרוּ הָעֵדִים: רְאִינוּהוּ בַּמַּיִם[31] אוֹ בְּעָבִים[32] אוֹ**
17 **בַּעֲשָׁשִׁית[33], אוֹ שֶׁרָאוּ מִקְצָתוֹ בָּרָקִיעַ וּמִקְצָתוֹ**
18 **בְּעָבִים[34] אוֹ בַּמַּיִם[35] אוֹ בַּעֲשָׁשִׁית[36] - אֵין זוֹ רְאִיָּה[37],**
19 **וְאֵין מְקַדְּשִׁין עַל רְאִיָּה זֹאת. אָמַר אֶחָד: רְאִיתִיו**
20 **גָּבוֹהַּ[38] בְּעֵינַי[39] כְּמוֹ[40] שְׁתֵּי קוֹמוֹת, וְאָמַר הַשֵּׁנִי: כְּמוֹ**
21 **שָׁלֹשׁ קוֹמוֹת הָיָה גָּבוֹהַּ - מִצְטָרְפִין[41]. אָמַר הָאֶחָד:**
22 **כְּמוֹ שָׁלֹשׁ קוֹמוֹת, וְהַשֵּׁנִי אָמַר: כְּמוֹ חָמֵשׁ - אֵין**
23 **מִצְטָרְפִין[42]; וּמִצְטָרֵף אֶחָד מֵהֶם עִם שֵׁנִי שֶׁיָּעִיד**
24 **כְּמוֹתוֹ[43], אוֹ יִהְיֶה בֵּינֵיהֶן קוֹמָה אֶחָת[44].**

31) בנהר או במעין בבואה של הירח. 32) מאיר מבעד לעננים. 33) במנורת זכוכית שקופה, ראינו בבואה שלו. 34) מקצת החרמש הדק של הירח נראה ברקיע, ומקצתו מבעד לעננים. 35) מקצת החרמש הדק ברקיע, ומקצתו במים. 36) מקצת החרמש הדק ברקיע, ומקצתו בעששית. 37) שהרי לא ראה את הלבנה ממש אלא את דמותה במים או בעששית, וגם כשראה אותה דרך העננים - אינה ראיה ממש. 38) מן הארץ. 39) לפי ראות עיני. 40) בערך. 41) שבין שתי קומות לשלוש, אפשר לטעות. 42) כי עד כדי כך אין אדם טועה. 43) בראש השנה כד. אמרו: "מצטרפין לעדות אחרת", ובשבועות מח. פירש רבא: הוא ואחר מצטרפין לעדות אחרת של ראש חודש", שאם יבוא עד אחר ויעיד כמו אחד מן השנים המכחישים זה את זה, הרי שני אלה יהוו כת של שני עדים נגד האחד, ונקבל את עדות הכת החדשה. 44) הבדל של קומה אחת ביניהם, שזה אומר: ראיתיו גבוה בעיני כמו שתי קומות, וזה אומר - כמו שלוש קומות.

25 **ו. אָמְרוּ: רְאִינוּהוּ בְּלֹא כַּוָּנָה, וְכֵיוָן שֶׁהִתְבּוֹנַנּוּ בּוֹ**
26 **וְנִתְכַּוְּנוּ לִרְאוֹתוֹ לְהָעִיד שׁוּב לֹא רְאִינוּהוּ - אֵין זוֹ**
27 **עֵדוּת, וְאֵין מְקַדְּשִׁין עָלֶיהָ[45]; שֶׁמָּא עָבִים נִתְקַשְּׁרוּ[46]**
28 **וְנִרְאוּ כַּלְّבָנָה, וְכָלוּ וְהָלְכוּ לָהֶם[47]. אָמְרוּ עֵדִים:**
29 **רְאִינוּהוּ בְּיוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים שַׁחֲרִית בְּמִזְרָח, קֹדֶם**
30 **שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ[48], וּרְאִינוּהוּ עַרְבִית בְּמַעֲרָב בְּלֵיל**
31 **שְׁלִשִׁים[49] - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִים[50], וּמְקַדְּשִׁין עַל רְאִיָּה**

זו, שֶׁהֲרֵי רָאוּהוּ בִּזְמַנּוֹ; אֲבָל הָרְאִיָּה שֶׁאָמְרוּ שֶׁרָאוּהוּ בְּשַׁחֲרִית - אֵין נִזְקָקִין לָהּ, שֶׁאֵין אָנוּ אַחֲרָאִין לִרְאִיַּת שַׁחֲרִית, וּבְיָדוּעַ שֶׁהֶעָבִים הֵם שֶׁנִּתְקַשְּׁרוּ וְנִרְאָה לָהֶם כַּלְבָּנָה[51]. וְכֵן אִם רָאוּהוּ בִּזְמַנּוֹ[52], וּבְלֵיל עִבּוּרוֹ[53] לֹא נִרְאָה - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין[54]; שֶׁאֵין אָנוּ אַחֲרָאִין אֶלָּא לִרְאִיַּת לֵיל שְׁלֹשִׁים בִּלְבַד.

45) ראש השנה כד, א. 46) "תנו רבנן, פעם אחת נתקשרו שמים בעבים, ונראית דמות הלבנה" (ראש השנה כה.). כי עננים המוקרנים מקרני השמש - עלולים להראות כלבנה. 47) משום כך לא ראוהו כששוב התכוונו לראותו. 48) וזה הירח לפני המולד, שאז הוא מקדים את החמה. 49) אחרי המולד, הירח תמיד במערב (ראה למעלה פ"א, ה"ג). 50) זוהי מחלוקת רבי יוחנן בן נורי ורבן גמליאל (שם). ופסק רבינו כרבן גמליאל ('פירוש המשניות' שם). 51) בגלל קרני השמש. 52) בליל שלושים. 53) בליל שלושים ואחד. 54) מחלוקת רבי דוסא בן הרכינס ורבן גמליאל (שם). ופסק כרבן גמליאל.

ז. כֵּיצַד מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ?[55] כָּל מִי שֶׁרָאוּי לְהָעִיד[56], שֶׁרָאָה אֶת הַיָּרֵחַ, בָּא לְבֵית דִּין, וּבֵית דִּין מַכְנִיסִים אוֹתָן כֻּלָּן לְמָקוֹם אֶחָד[57], וְעוֹשִׂין לָהֶן סְעֻדּוֹת גְּדוֹלוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הָעָם רְגִילִין לָבוֹא. וְזוּגִ[58] שֶׁבָּא רִאשׁוֹן בּוֹדְקִין אוֹתָן רִאשׁוֹן[59] בַּבְּדִיקוֹת שֶׁאָמַרְנוּ[60]. מַכְנִיסִין אֶת הַגָּדוֹל[61] וְשׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ[62]. נִמְצְאוּ דְּבָרָיו מְכֻוָּנִים לַחֶשְׁבּוֹן - מַכְנִיסִים אֶת חֲבֵרוֹ. נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִין[63] - עֵדוּתָן קַיֶּמֶת. וּשְׁאָר כָּל הַזּוּגוֹת שׁוֹאֲלִין אוֹתָם רָאשֵׁי דְבָרִים[64]; לֹא שֶׁצְּרִיכִים לָהֶם[65], אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ[66], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ רְגִילִין לָבוֹא[67].

55) ראש השנה כג, ב. 56) שם כב, א. ועי' לעיל ה"א. 57) "חצר גדולה היתה בירושלים, ובית יעזק היתה נקראת, ולשם כל העדים מתכנסים" (שם כג:). 58) עדים. 59) שם. 60) למעלה ה"ד. 61) החשוב שבהם. 62) על פרטי ראיית הלבנה. 63) מתאימים אלו לאלו. 64) מבלי להכנס לפרטי הדברים. 65) כי עדות זוג אחד מספיקה לקידוש החודש על־ידי בית־דין. 66) מלשון הכתוב (איוב יא, כ), "מפח נפש". כלומר מאוכזבים על שהטריחו עצמם לחינם. 67) שאם לא ישאלו אותם, יחדלו מלבוא.

ח. וְאַחַר כָּךְ, אַחַר שֶׁתִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת, רֹאשׁ בֵּית דִּין אוֹמֵר: מְקֻדָּשׁ![68] וְכָל הָעָם עוֹנִים אַחֲרָיו: מְקֻדָּשׁ! מְקֻדָּשׁ![69] וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה[70], וְאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה[71]. וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא חֹדֶשׁ שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ[72]. וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא בַּיּוֹם[73]; וְאִם קִדְּשׁוּהוּ בַּלַּיְלָה - אֵינוֹ מְקֻדָּשׁ[74]. וַאֲפִלּוּ רָאוּהוּ בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא אָמְרוּ בֵּית דִּין 'מְקֻדָּשׁ' עַד שֶׁחָשְׁכָה לֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים[75], אוֹ שֶׁנֶּחְקְרוּ הָעֵדִים, וְלֹא הִסְפִּיקוּ בֵּית דִּין לוֹמַר 'מְקֻדָּשׁ' עַד שֶׁחָשְׁכָה לֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים[76] - אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, וְיִהְיֶה הַחֹדֶשׁ[77] מְעֻבָּר, וְלֹא יִהְיֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֶלָּא יוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאֵית בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים; שֶׁאֵין הָרְאִיָּה קוֹבַעַת, אֶלָּא בֵּית דִּין שֶׁאָמְרוּ 'מְקֻדָּשׁ' הֵם שֶׁקּוֹבְעִין[78].

68) משנה, ר"ה כד, א. ובגמרא שם לומדים דין זה מן הפסוק (ויקרא כג, מד): "וידבר משה את מועדי ה'", שהרי משה רבינו היה ראש בית־דין. 69) כתוב: "אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם" (שם פסוק ד'). "אתם" כתוב חסר ו', ועל כן אפשר לקרוא "אַתֶּם", והכוונה לעם כולו, שגם הוא יקרא "מקודש". ומכיון שכתוב "מקראי", בלשון רבים, צריכים שתי קריאות (גמרא שם). 70) "קידוש החודש... בשלשה" (סנהדרין י: ו'תוספתא' סנהדרין פ"ב). והטעם הוא משום שנאמר (שמות יב, א־ב): "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן... החודש הזה **לכם**", הרי שצריכים שנים (גם משה וגם אהרן), וכלל בידינו שאין בית־דין שקול (מספר זוגי), על כן מוסיפים עוד אחד, והרי כאן שלושה (ראש השנה כה, ב. ו'תוספות' שם). 71) החשבון, אימתי יתחדש הירח, בר־סמך הוא רק כשנעשה על־ידי שלושה (סנהדרין י:). 72) בליל שלושים. זוהי דעת רבי אלעזר ברבי צדוק החולק על החכמים (ר"ה כד.), והלכה כמותו (שם). 73) לפי שנאמר (תהלים פא, ד־ה): "תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו, כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב". הוקשה תקיעת שופר למשפט: מה משפט ביום, אף קידוש החודש ביום (ר"ה כה:). 74) משנה וגמרא, ראש השנה, שם). 75) ואף־על־פי שראוהו כל ישראל, ונתפרסם הדבר שנראה הירח ביום שלושים, אין החודש מקודש עד שיקדשוהו בית־דין (ר"ה שם). 76) ואף־על־פי שקבלת העדים וחקירתם נתקיימה **ביום**, לא אמרו שאמירת "מקודש" תהא כמו גמר דין בדיני ממונות, שעושים אותו אפילו בלילה (שם). 77) שיצא. 78) ראה למעלה פ"א ה"ה. ואם רצו בית־דין מחר לקדשו על־פי עדים, יכולים לעשות כן (להלן פ"ג הט"ו).

ט. רָאוּהוּ בֵּית דִּין עַצְמָן בְּסוֹף יוֹם תְּשִׁעָה וְעֶשְׂרִים[79]: אִם עַדַיִן לֹא יָצָא כּוֹכַב לֵיל שְׁלֹשִׁים[80] - בֵּית דִּין אוֹמְרִים מְקֻדָּשׁ, שֶׁעֲדַיִן יוֹם הוּא; וְאִם רָאוּהוּ בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים אַחַר שֶׁיָּצְאוּ שְׁנֵי כּוֹכָבִים[81] - לְמָחָר[82] מוֹשִׁיבִין שְׁנֵי דַיָּנִין אֵצֶל אֶחָד מֵהֶם, וְיָעִידוּ הַשְּׁנַיִם בִּפְנֵי הַשְּׁלִשָׁה, וִיקַדְּשׁוּהוּ הַשְּׁלִשָׁה[83].

79) ראיית בית־דין אינה פחותה מקבלת עדות - "לא תהיה שמיעה גדולה מראיה", ועל כן היא באה במקומה, אבל כשם שקבלת עדות אינה אלא ביום, כן ראיית בית־דין אינה מועילה אלא אם היא ביום, על כן אם ראוהו בית־דין בסוף יום תשעה ועשרים, בית־דין מקדשים, אבל אם ראוהו **בליל** שלושים, אין מקדשים על **ראיה** זו, אלא על סמך קבלת עדות למחרת (משנה וגמרא, ר"ה כה:). 80) יש מגיהים "אם עדיין לא יצא אלא כוכב אחד ליל שלושים" (רלב"ח, ועי' 'ספר קובץ' על הרמב"ם), שהרי אמרו (שבת לה.):

"אמר רב יהודה אמר שמואל: כוכב אחד - יום, שנים - בין השמשות, שלשה - לילה". [ובדפוס רומי ר"מ ובדפוס קושטא, הגירסא: "אם עדיין לא יצא כוכב בליל (במקום "ליל") שלשים", וכן העתיק בעל הפירוש. ונראה שצ"ל: "כוכב ב (=כוכב שני) ליל שלשים"]. 81) כי שנים - בין השמשות, ספק יום וספק לילה כנ"ל. על כן מחמירים, ודנים אותו כדין לילה. 82) כי בלילה אין מקדשים, ואין מקבלים עדים, וגם ראיתם כקבלת עדים, אינה ראיה. 83) ראש השנה כה, ב.

1 **י. בֵּית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ - בֵּין שׁוֹגְגִין[84], בֵּין**
2 **מֵטְעִין[85], בֵּין אֲנוּסִים[86] - הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ[87], וְחַיָּבִין**
3 **הַכֹּל לְתַקֵּן הַמּוֹעֲדוֹת עַל הַיּוֹם שֶׁקִּדְּשׁוּ בּוֹ. אַף עַל**
4 **פִּי שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ שֶׁטָּעוּ - חַיָּב לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם[88]; שֶׁאֵין**
5 **הַדָּבָר מָסוּר אֶלָּא לָהֶם, וּמִי שֶׁצִּוָּה לִשְׁמֹר הַמּוֹעֲדוֹת**
6 **הוּא צִוָּה לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם**
7 **וְגוֹמֵר.**

84) שטעו בית־דין מאליהם. 85) שהוטעו על־ידי עדי שקר. 86) כגון בפקודת המלך. 87) שלש פעמים כתוב בתורה "אשר תקראו אתם" חסר ו' (ויקרא כג), על כן קורא רבי עקיבא "אֵתֶם" להדגיש, שהכל תלוי בבית־דין, אפילו שוגגין, אפילו מזידין, אפילו מוטעין (ר"ה כה.). אבל בספרא אמור פ"י - "אנוסים" במקום "מזידין". וכן העתיק רבינו ב'ספר המצוות', מצוה קנג. וראה ב'הגהות מיימוניות'. 88) שהרי רבי יהושע ידע, שרבן גמליאל הוטעה, ובכל זאת נאמר לו, שעליו לסמוך על רבן גמליאל (ר"ה שם).

יום ש"ק ו' תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבאר בו שעדות החודש דוחה את השבת ושמקבלים אותם כל היום, ועל ששה חדשים השלוחים יוצאים.

8 **א. עֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ: אִם הָיָה בֵּינֵיהֶם וּבֵין**
9 **מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית דִּין מַהֲלַךְ לַיְלָה וָיוֹם אוֹ פָּחוֹת**
10 **- הוֹלְכִין וּמְעִידִין, וְאִם הָיָה בֵּינֵיהֶן יָתֵר עַל כֵּן - לֹא**
11 **יֵלְכוּ; שֶׁאֵין עֵדוּתָן אַחַר יוֹם שְׁלֹשִׁים מוּעֶלֶת, שֶׁכְּבָר**
12 **נִתְעַבֵּר הַחֹדֶשׁ[2].**

2) שהרי "מאיימים עליהם ומטריפים אותם בשאלות ומטריחים עליהם בבדיקות ומדקדקים בעדות ומשתדלים בית דין שלא יקדשו חודש זה הואיל ויצא שמו מעובר", ולפיכך כתב כאן שלא ילכו, שאפילו ילכו לא תהיה תועלת בעדותם.

13 **ב. עֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ - הֲרֵי אֵלּוּ הוֹלְכִין לְבֵית**
14 **דִּין לְהָעִיד וַאֲפִלּוּ הָיָה שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ**
15 **אֹתָם בְּמוֹעֲדָם, וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'מוֹעֵד' דּוֹחֶה אֶת**
16 **הַשַּׁבָּת[3]. לְפִיכָךְ אֵין מְחַלְּלִין אֶלָּא עַל רֹאשׁ חֹדֶשׁ**
17 **נִיסָן וְעַל רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי בִּלְבַד, מִפְּנֵי תַּקָּנַת**
18 **הַמּוֹעֲדוֹת[4]. וּבִזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם - מְחַלְּלִין עַל**
19 **כֻּלָּן, מִפְּנֵי קָרְבַּן מוּסָף שֶׁבְּכָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ,**
20 **שֶׁהוּא דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת[5].**

3) בקרבן התמיד כתוב: "תשמרו להקריב לי במועדו", והוא קרב אפילו בשבת. מכאן לומדים שכל מקום שכתוב בו "במועדו" דוחה שבת. 4) פסח, יום הכפורים וסוכות. על סיון אין מחללים, אף־על־פי שיש בו חג השבועות, מפני שהוא תלוי בספירת העומר, וכיוון שנתקדש חודש ניסן ונקבע חג הפסח, ידעו ממילא מתי יהיה חג השבועות. 5) משום שכתוב "אלה תעשו לה' במועדיכם", וזה מוסב על קרבן ראש חודש, הנזכר באותה פרשה.

21 **ג. כְּשֵׁם שֶׁמְּחַלְּלִין הָעֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ אֶת**
22 **הַשַּׁבָּת, כָּךְ מְחַלְּלִין עִמָּהֶן הָעֵדִים שֶׁמְּזַכִּין אוֹתָן[6]**
23 **בְּבֵית דִּין, אִם לֹא הָיוּ בֵּית דִּין מַכִּירִין אֶת הָרוֹאִין[7].**
24 **וַאֲפִלּוּ הָיָה זֶה שֶׁמּוֹדִיעַ אוֹתָן לְבֵית דִּין עֵד אֶחָד -**
25 **הֲרֵי זֶה הוֹלֵךְ עִמָּהֶן וּמְחַלֵּל מִסָּפֵק[8], שֶׁמָּא יִמָּצֵא**
26 **אַחֵר וְיִצְטָרֵף עִמּוֹ.**

6) המעידים עליהם שהם כשרים וזכאים להעיד. 7) ואף על פי שכל העדות הזאת אינה אלא מדרבנן, בכל זאת מותר לחלל על זה את השבת, שהרי בלי עדות זו לא יקבלו בית דין את העדים המעידים על החודש, מכיוון שאינם מכירים אותם. 8) "מעשה ברבי נהוראי שהלך אצל העד להעיד עליו בשבת באושא". וכרב אשי שם, שפירש שר' נהוראי הלך לבדו להצטרף עם עוד אחד באושא, אף־על־פי שהיה ספק שמא לא ימצאנו.

27 **ד. הָיָה הָעֵד, שֶׁרָאָה אֶת הַחֹדֶשׁ בְּלֵיל הַשַּׁבָּת, חוֹלֶה**
28 **- מַרְכִּיבִין אוֹתוֹ עַל הַחֲמוֹר[9], וַאֲפִלּוּ בְּמִטָּה[10]. וְאִם**
29 **יֵשׁ לָהֶן אוֹרֵב בַּדֶּרֶךְ[11] - לוֹקְחִין הָעֵדִים בְּיָדָן כְּלֵי**
30 **זַיִן[12]. וְאִם הָיָה דֶּרֶךְ רְחוֹקָה - לוֹקְחִים בְּיָדָם מְזוֹנוֹת.**
31 **וַאֲפִלּוּ רָאָהוּ גָּדוֹל וְנִרְאֶה לַכֹּל - לֹא יֹאמְרוּ: כְּשֵׁם**
32 **שֶׁרְאִינוּהוּ אֲנַחְנוּ רָאוּהוּ אֲחֵרִים, וְאֵין אָנוּ צְרִיכִין**
33 **לְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת; אֶלָּא כָּל מִי שֶׁיִּרְאֶה הַחֹדֶשׁ, וְיִהְיֶה**
34 **רָאוּי לְהָעִיד, וְיִהְיֶה בֵּינוֹ וּבֵין הַמָּקוֹם שֶׁקָּבוּעַ בּוֹ בֵּית**
35 **דִּין לַיְלָה וָיוֹם אוֹ פָּחוֹת - מִצְוָה עָלָיו לְחַלֵּל אֶת**
36 **הַשַּׁבָּת וְלֵילֵךְ וּלְהָעִיד.**

9) אף־על־פי שחולה הריהו כמשא ואסור להוציא משא על הבהמה בשבת. 10) אף־על־פי שהמוציא חולה במיטה חייב מיתה. 11) כגון הכותים והבייתוסים שארבו לעדי החודש ועכבום, כדי להטעות את החכמים. 12) אף־על־פי שיש בזה מלאכת הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים.

37 **ה. בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ בְּכָל יוֹם**
38 **שְׁלֹשִׁים[13]. פַּעַם אַחַת נִשְׁתַּהוּ הָעֵדִים מִלָּבוֹא עַד בֵּין**
39 **הָעַרְבַּיִם[14], וְנִתְקַלְקְלוּ בַּמִּקְדָּשׁ[15] וְלֹא יָדְעוּ מַה יַּעֲשׂוּ;**
40 **אִם יַעֲשׂוּ עוֹלָה שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם - שֶׁמָּא יָבוֹאוּ**
41 **הָעֵדִים, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּקְרִיבוּ מוּסַף הַיּוֹם אַחַר תָּמִיד**
42 **שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[16]. עָמְדוּ בֵּית דִּין וְהִתְקִינוּ, שֶׁלֹּא**
43 **יִהְיוּ מְקַבְּלִים עֵדוּת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא עַד הַמִּנְחָה[17], כְּדֵי**

שֶׁיְּהֵא שְׁהוּת בַּיּוֹם לְהַקְרִיב מוּסָפִין וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם וְנִסְכֵּיהֶם.

13) רוצה לומר שהיו רשאים לקבל עדות החודש כל היום, אבל לא אירע שהעדים יאחרו כל כך. 14) כלומר, העדים באו אחר זמן שחיטת התמיד, שהוא בשמונה שעות ומחצה, כלומר, שלוש שעות וחצי לפני שקיעת החמה. ומכיוון שבתחילת הזמן לא באו העדים - נתבלבלו, כדלהלן. 15) לפני שבאו העדים. 16) וצריך לומר שהקריבו כבש התמיד על תנאי, שאם לא יבואו העדים, יהא לקרבן תמיד, ואם יבואו העדים - יהא לקרבן מוסף, אלא לפי שלא ידעו טיבו של קרבן, לא ידעו איזה שיר לומר עליו, אם של תמיד - של חול או של מוסף. 17) היא עת הקרבת תמיד שבין הערביים.

ו. וְאִם הִגִּיעַ מִנְחָה, וְלֹא בָּאוּ עֵדִים - עוֹשִׂין תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[18]. וְאִם בָּאוּ עֵדִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה - נוֹהֲגִין אוֹתוֹ הַיּוֹם קֹדֶשׁ וּלְמָחָר קֹדֶשׁ[19], וּמַקְרִיבִין מוּסָף לְמָחָר, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ אַחַר מִנְחָה. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וּבֵית דִּינוֹ, שֶׁיִּהְיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ[20]; וַאֲפִלּוּ בָּאוּ עֵדִים יוֹם שְׁלֹשִׁים בְּסוֹף הַיּוֹם סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[21] - מְקַבְּלִין עֵדוּתָן, וּמְקַדְּשִׁין יוֹם שְׁלֹשִׁים בִּלְבַד.

18) שאף אם יבואו עדים אחר המנחה, לא יקבלו אותם. 19) ופירש רש"י שהמדובר בראש השנה, שמכיוון שעד עכשיו נהגו בו בקדושה, שחששו שמא יבואו עדים ויקדשוהו, גומרים יום זה בקדושה, אף־על־פי שכבר נתברר שאין היום יום טוב. 20) כי הסיבה לתקנה הקודמת - הקלקול בקרבן - בוטלה. 21) כשישנה עדיין שהות לקבלת עדים ולדרישה וחקירה, אבל אם ראוהו חברי הבית־דין עצמם, שאין צורך בדרישה וחקירה, אפשר לקדש את החודש אפילו בסוף היום ולאו דווקא בסמוך לשקיעת החמה.

ז. כְּשֶׁמְּעַבְּרִין בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָּאוּ עֵדִים כָּל יוֹם שְׁלֹשִׁים, הָיוּ עוֹלִין לְמָקוֹם מוּכָן וְעוֹשִׂין בּוֹ סְעֻדָּה בְּיוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, שֶׁהוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְאֵין עוֹלִין לְשָׁם בַּלַּיְלָה, אֶלָּא בַּנֶּשֶׁף קֹדֶם עֲלוֹת הַשֶּׁמֶשׁ[22]. וְאֵין עוֹלִין לִסְעֻדָּה זוֹ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה. וְאֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא בְּפַת דָּגָן וְקִטְנִית, וְאוֹכְלִין בְּעֵת הַסְּעֻדָּה. וְזוֹ הִיא סְעֻדַּת מִצְוָה שֶׁל עִבּוּר הַחֹדֶשׁ הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם[23].

22) ומפרש רבנו שהכוונה לפני עלות השמש, וזהו בשעה שלא יום גמור ולא לילה גמור. 23) ומטרת הסעודה - לפרסם עיבור החודש מאחר שלא קדשוהו.

ח. בָּרִאשׁוֹנָה, כְּשֶׁהָיוּ בֵּית דִּין מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ, הָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׂוֹאוֹת[24] בְּרָאשֵׁי הֶהָרִים, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הָרְחוֹקִים. מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַכּוּתִים, שֶׁהָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׂוֹאוֹת[25] כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת הָעָם[26], הִתְקִינוּ שֶׁיִּהוּ שְׁלוּחִים יוֹצְאִין[27] וּמוֹדִיעִין לָרַבִּים. וּשְׁלוּחִים אֵלּוּ אֵינָן מְחַלְּלִין לֹא אֶת יוֹם טוֹב וְלֹא אֶת יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שַׁבָּת[28]; שֶׁאֵין מְחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת לְקַיְּמוֹ, אֶלָּא לְקַדְּשׁוֹ בִּלְבַד[29].

24) מדליקים אבוקות אש ביום שלושים בערב (ליל היום השלושים ואחד), ואז ידעו הרחוקים, שיום השלושים היה ראש־חודש. ואם לא נראו המשואות, ידעו שהחודש שעבר מעובר. 25) במקרה שעיברו בית־דין את החודש ולא השיאו משואות, השיאו הם [=הכותים] משואות בהריהם. 26) שהעם יחשוב שהחודש חסר. 27) ובטלו את המשואות. ובירושלמי אמרו, שרבי הוא שביטלן. 28) חילול שבת חמור מחילול יום־הכפורים; זה [=שבת] בסקילה וזה [=יום הכפורים] בכרת. 29) כלומר, לעדי החודש המקדשים את החודש מותר לחלל את השבת, אבל לא לשלוחים שהם רק מקיימים ומודיעים שהחודש כבר קודש.

ט. עַל שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים הָיוּ שְׁלוּחִין יוֹצְאִין: עַל נִיסָן - מִפְּנֵי הַפֶּסַח, וְעַל אָב - מִפְּנֵי הַתַּעֲנִית, וְעַל אֱלוּל - מִפְּנֵי רֹאשׁ הַשָّנָה, כְּדֵי שֶׁיֵּשְׁבוּ מְצַפִּין בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים לְאֱלוּל[30]; אִם נוֹדַע לָהֶם[31] שֶׁקִּדְּשׁוּ בֵּית דִּין יוֹם שְׁלֹשִׁים - נוֹהֲגִים אוֹתוֹ הַיּוֹם קֹדֶשׁ בִּלְבַד, וְאִם לֹא נוֹדַע לָהֶם - נוֹהֲגִים יוֹם שְׁלֹשִׁים קֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים קֹדֶשׁ, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ לָהֶם שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי[32]. וְעַל תִּשְׁרֵי - מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת, וְעַל כִּסְלֵו - מִפְּנֵי חֲנֻכָּה, וְעַל אֲדָר - מִפְּנֵי הַפּוּרִים. וּבִזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם יוֹצְאִין אַף עַל אִיָּר - מִפְּנֵי פֶּסַח קָטָן[33].

30) ומשום כך צריך לדעת אימתי ראש־חודש אלול. 31) למקומות הקרובים לירושלים. 32) ואז ידעו מתי ראש חודש תשרי, ועל פיו יקבעו יום הכיפורים וסוכות. 33) פסח שני. ועל סיוון לא יצאו שלוחים, מפני שבועות, משום שזמנו קבוע, כי הוא תלוי בספירת העומר, והוא ביום החמישים לשני של פסח.

י. שְׁלוּחֵי נִיסָן וּשְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי אֵין יוֹצְאִין אֶלָּא בְּיוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ[34] אַחַר שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ[35], עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ מִפִּי בֵּית דִּין 'מְקֻדָּשׁ'[36]. וְאִם קִדְּשׁוּ בֵּית דִּין בְּסוֹף יוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְשָׁמְעוּ מִפִּי בֵּית דִּין 'מְקֻדָּשׁ' - יוֹצְאִין מִבָּעֶרֶב. וּשְׁלוּחֵי שְׁאָר הַשִּׁשָּׁה חֳדָשִׁים יֵשׁ לָהֶם לָצֵאת מִבָּעֶרֶב אַחַר שֶׁנִּרְאָה הַיָּרֵחַ, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא קִדְּשׁוּ בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ; הוֹאִיל וְנִרְאָה הַחֹדֶשׁ - יֵצְאוּ, שֶׁהֲרֵי לְמָחָר בְּוַדַּאי מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ בֵּית דִּין.

34) בחודש ניסן, אבל בתשרי אינם יכולים לצאת מחמת קדושת יום־טוב. 35) שקידוש החודש אינו אלא ביום. 36) כיוון שקביעת המועדים תלוייה בהם, צריך שיתאמת להם הדבר יותר מבשאר החדשים.

יא. כָּל מָקוֹם שֶׁהָיוּ הַשְּׁלוּחִין מַגִּיעִין, הָיוּ עוֹשִׂין

אֶת הַמּוֹעֲדוֹת יוֹם טוֹב אֶחָד כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה; וּבַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים, שֶׁאֵין הַשְּׁלוּחִים מַגִּיעִין אֲלֵיהֶם, הָיוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים מִפְּנֵי הַסָּפֵק[37], לְפִי שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ אִי זֶה יוֹם הוּא.

37) והם נקראים "שני ימים טובים של גלויות".

יב. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁהָיוּ מַגִּיעִין אֲלֵיהֶם שְׁלוּחֵי נִיסָן, וְלֹא הָיוּ מַגִּיעִין לָהֶן שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי[38], וּמִן הַדִּין הָיָה שֶׁיַּעֲשׂוּ פֶּסַח יוֹם אֶחָד, שֶׁהֲרֵי הִגִּיעוּ לָהֶן שְׁלוּחִין וְיָדְעוּ בְּאֵי זֶה יוֹם נִקְבַּע רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְיַעֲשׂוּ יוֹם טוֹב שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת שְׁנֵי יָמִים, שֶׁהֲרֵי לֹא הִגִּיעוּ אֲלֵיהֶן הַשְּׁלוּחִין; וּכְדֵי שֶׁלֹּא לַחֲלֹק בַּמּוֹעֲדוֹת הִתְקִינוּ חֲכָמִים, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאֵין שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי מַגִּיעִין שָׁם עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים[39], אֲפִלּוּ יוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת[40].

38) משום ששלוחי תשרי אינם מהלכים בראש השנה וביום הכפורים. 39) "גזירה ניסן אטו תשרי", שאם יעשו פסח יום אחד, יעשו גם סוכות יום אחד, שלא על פי השלוחים, ופעמים יטעו. 40) חג השבועות. אף־על־פי שאינו תלוי בקידוש ראש חודש סיוון אלא בספירת העומר.

יג. וְכַמָּה בֵּין שְׁלוּחֵי נִיסָן לִשְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי? שְׁנֵי יָמִים. שֶׁשְּׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי אֵינָן מְהַלְּכִין בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי - מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם טוֹב, וְלֹא בַּעֲשִׂירִי בּוֹ - מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם כִּפּוּר.

יד. אֵין הַשְּׁלוּחִין צְרִיכִין לְהִיוֹתָן שְׁנַיִם, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֶחָד נֶאֱמָן. וְלֹא שָׁלִיחַ בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ תַּגָּר[41] מִשָּׁאָר הָעָם, שֶׁבָּא כְּדַרְכּוֹ וְאָמַר: אֲנִי שָׁמַעְתִּי מִפִּי בֵּית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ בְּיוֹם פְּלוֹנִי - נֶאֱמָן[42], וּמְתַקְּנִין אֶת הַמּוֹעֲדוֹת עַל פִּיו; שֶׁדָּבָר זֶה דָּבָר הֶעָשׂוּי לְהִגָּלוֹת[43], וְעֵד אֶחָד כָּשֵׁר[44] נֶאֱמָן עָלָיו.

41) רוכל. 42) "בא אחד מסוף העולם ואמר קדשו בית דין את החודש - נאמן". 43) ובדבר העשוי להגלות אין אדם משקר. 44) ואף על פי שב"עדות אשה" (להעיד לאשה שמת בעלה), נאמנים אפילו פסולים לעדות, מטעם זה, שהוא עשוי להגלות - שם יש טעם נוסף: "שלא תישאר עגונה".

טו. בֵּית דִּין שֶׁיָּשְׁבוּ כָּל יוֹם שְׁלִשִׁים וְלֹא בָּאוּ עֵדִים, וְהִשְׁכִּימוּ בַּנֶּשֶׁף וְעִבְּרוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה, וְאַחַר אַרְבָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה יָמִים בָּאוּ עֵדִים רְחוֹקִים[45] וְהֵעִידוּ שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ, שֶׁהוּא לֵיל שְׁלִשִׁים, וַאֲפִלּוּ בָּאוּ בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ - מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן אִיּוּם גָּדוֹל, וּמַטְרִיפִים אוֹתָם[46] בִּשְׁאֵלוֹת, וּמַטְרִיחִין עֲלֵיהֶן בִּבְדִיקוֹת[47], וּמְדַקְדְּקִין בָּעֵדוּת[48], וּמִשְׁתַּדְּלִין בֵּית דִּין שֶׁלֹּא יְקַדְּשׁוּ חֹדֶשׁ זֶה, הוֹאִיל וְיָצָא שְׁמוֹ מְעֻבָּר[49].

45) ממקום רחוק. 46) מבלבלים את דעתם. 47) שאלות צדדיות בלתי חשובות. 48) בשאלות הנוגעות לעדות גופא. 49) שנתפרסם כמעובר.

טז. וְאִם עָמְדוּ הָעֵדִים בְּעֵדוּתָן[50], וְנִמְצָאת מְכֻוֶּנֶת, וַהֲרֵי הָעֵדִים אֲנָשִׁים יְדוּעִים וּנְבוֹנִים[51] וְנֶחְקָרָה הָעֵדוּת כָּרָאוּי - מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, וְחוֹזְרִין וּמוֹנִין לְאוֹתוֹ הַחֹדֶשׁ מִיּוֹם שְׁלִשִׁים, הוֹאִיל וְנִרְאָה הַיָּרֵחַ בְּלֵילוֹ[52].

50) וכל האיומים לא השפיעו. 51) וכל השאלות לא בלבלו את דעתם. 52) כן היא משמעות המלה "מאיימין", מאיימין עליהם ומבלבלים אותם שלא יעידו, אבל אם לא נתבלבלו מקבלים עדותם.

יז. וְאִם הֵצִרְכוּ בֵּית דִּין לְהַנִּיחַ חֹדֶשׁ זֶה מְעֻבָּר, כְּשֶׁהָיָה קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים אֵלּוּ - מַנִּיחִין. וְזֶה הוּא שֶׁאָמְרוּ: מְעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצֹרֶךְ[53]. וְיֵשׁ מִן הַחֲכָמִים הַגְּדוֹלִים מִי שֶׁחוֹלֵק בְּדָבָר זֶה, וְאוֹמֵר: לְעוֹלָם אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצֹרֶךְ[54]; הוֹאִיל וּבָאוּ עֵדִים - מְקַדְּשִׁין, וְאֵין מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן[55].

53) וגם בזה פירש רבנו כשהחודש כבר נתעבר, ואחר כך באו עדי ראייה, שאין מקבלים עדותם, ומשאירים את החודש מעובר, אם יש צורך בכך. 54) והשנה סדורה: חודש אחד חסר וחודש אחד מלא, ואין מקום לעבר חודש נוסף לאיזה צורך שהוא. 55) "ואין מאיימין על העדים על החודש שנראה בזמנו לעברו".

יח. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין מַחֲלֹקֶת הַחֲכָמִים בְּדָבָר זֶה אֶלָּא בִּשְׁאָר הַחֳדָשִׁים חוּץ מִן נִיסָן וְתִשְׁרֵי, אוֹ בְּעֵדֵי נִיסָן וְתִשְׁרֵי שֶׁבָּאוּ אַחַר שֶׁעָבְרוּ הָרְגָלִים, שֶׁכְּבָר נַעֲשָׂה מַה שֶּׁנַּעֲשָׂה וְעָבַר זְמַן הַקְּרְבָּנוֹת וּזְמַן הַמּוֹעֲדוֹת; אֲבָל אִם בָּאוּ הָעֵדִים בְּנִיסָן וְתִשְׁרֵי קֹדֶם חֲצִי הַחֹדֶשׁ[56] - מְקַבְּלִין עֵדוּתָן[57], וְאֵין מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן כְּלָל; שֶׁאֵין מְאַיְּמִין עַל עֵדִים, שֶׁהֵעִידוּ עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁרָאוּהוּ בִּזְמַנּוֹ, כְּדֵי לְעַבְּרוֹ.

56) שעדיין קביעת המועדים תלוייה בהם. 57) ומקדשים החודש ביום השלשים.

יט. אֲבָל מְאַיְּמִין עַל עֵדִים שֶׁנִּתְקַלְקְלָה עֵדוּתָן, וַהֲרֵי הַדָּבָר נוֹטֶה וּגְנַאי שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת וְיִתְעַבֵּר הַחֹדֶשׁ, מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן כְּדֵי שֶׁתִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת וְיִתְקַיֵּם הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ. וְכֵן אִם בָּאוּ עֵדִים לְהָזֵם אֶת הָעֵדִים שֶׁרָאוּהוּ בִּזְמַנּוֹ קֹדֶם שֶׁקִּדְּשׁוּהוּ בֵּית דִּין[58] - הֲרֵי אֵלּוּ מְאַיְּמִין עַל הַמְּזִמִּין עַד שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּם הַהַזָּמָה וְיִתְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ.

58) כי אם נמצאו זוממין אחרי שקדשוהו בית־דין, הרי זה מקודש.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) כלל בו דיני עיבור השנה, ועל מה מעברין אותה, ושאין

מעברין אותה מר"ח ניסן, ואין מעברין בשנת רעבון ובשנת השמיטה.

א. שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת הִיא שָׁנָה שֶׁמּוֹסִיפִין בָּהּ חֹדֶשׁ. וְאֵין מוֹסִיפִין לְעוֹלָם אֶלָּא אֶחָד[2], וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁנֵי אֲדָרִין: אֲדָר רִאשׁוֹן וַאֲדָר שֵׁנִי. וּמִפְּנֵי מָה מוֹסִיפִין חֹדֶשׁ זֶה?[3] מִפְּנֵי זְמַן הָאָבִיב, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַפֶּסַח בְּאוֹתוֹ זְמַן; שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב[4] - שֶׁיִּהְיֶה חֹדֶשׁ זֶה[5] בִּזְמַן הָאָבִיב, וְלוּלֵא הוֹסֶפֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה - הַפֶּסַח בָּא פְּעָמִים בִּימוֹת הַחַמָּה וּפְעָמִים בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים[6].

2) ר"ה ז, א. וסנהדרין יב, א. ולמדו זאת במכילתא (בא פרשה ב) מקידוש החודש: "מה חודש אין תוספת עיבורו אלא בסוף, אף שנה אין תוספת עיבורה אלא בסוף" (בחודש האחרון הוא אדר). 3) כלומר, למה צריך לעבר את השנה? 4) וגומר "ועשית פסח". 5) של פסח. 6) ראה למעלה פ"א ה"ב.

ב. עַל שְׁלֹשָׁה סִימָנִין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה[7]: עַל הַתְּקוּפָה[8], וְעַל הָאָבִיב, וְעַל פֵּרוֹת הָאִילָן. כֵּיצַד? בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין וְיוֹדְעִין, אִם תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן אוֹ אַחַר זְמַן זֶה - מְעַבְּרִין אוֹתָהּ הַשָּׁנָה, וְיַעֲשׂוּ אוֹתוֹ נִיסָן אֲדָר שֵׁנִי, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַפֶּסַח בִּזְמַן הָאָבִיב[9]. וְעַל סִימָן זֶה סוֹמְכִין וּמְעַבְּרִין, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְסִימָן אַחֵר[10].

~ נקודות משיחות קודש ~

מטרתה של שנת העיבור היא להשוות את שנת הלבנה לשנת החמה, ואינו רק גדר ודין בפסח "כדי שיהיה הפסח בחודש האביב" אלא שנוגע גם לחשבון השנים שיהיו שני חמה.

והעניין בעבודת האדם: החמה היא משפיע והלבנה מקבל - "סיהרא לית לה מגרמה כלום" ומקבלת את אורה מהחמה. והנה בכל יהודי ישנם שני העניינים, משפיע ומקבל, ולדוגמא בקבלת עול בכללות עניני התורה ומצוותיה הרי הוא מקבל, ובמצות הצדקה הרי הוא נותן. והעבודה היא להשוות שנת החמה לשנת הלבנה, היינו שתמיד יש להיות בשתי הבחינות כאחת, ולדוגמא: אל יאמר אדם הרי אני עכשיו בזמן התפילה - מקבל - ואיני יכול להיות משפיע באותו זמן ולתת צדקה לעני הבא לבקשני בזמן התפילה, אלא שבכל רגע ורגע צריך יהודי להיות בשני בעניינים יחד, מקבל וגם משפיע.

(על פי יין מלכות ספר זמנים סימן מא)

7) סנהדרין יא, ב. 8) בשנת החמה, ישנן ארבע תקופות: תקופת ניסן - התחלת האביב "היא השעה והחלק שתכנס בו השמש בראש מזל טלה" (להלן פ"ט, ה"ג); תקופת תמוז - התחלת הקיץ, "היות השמש בראש מזל סרטן" (שם); תקופת תשרי - התחלת הסתיו, "היות השמש בראש מזל מאזנים" (שם); תקופת טבת - התחלת החורף "היות השמש בראש מזל גדי" (שם). 9) כלומר, לאחר שהגיעה תקופת ניסן, וזו נקבעת על־ידי מהלך השמש. 10) ראש השנה כא, א: "שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא, כד חזית (כשתראה) דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן, עברה לההיא שתא ולא תחוש לה, דכתיב שמור את חודש האביב, שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן". ומכאן שמה שאמר רבן שמעון בן גמליאל בברייתא בסנהדרין יא, ב: "על התקופה" - כוונתו שעל התקופה לבדה מעברין, ובגמרא שם נסתפקו בביאור דברי רשב"ג ('מאירי' עמ' 36, 37). וכן הוא בפרקי דרבי אליעזר פ"ח שמעברין על התקופה לבדה ואין צורך בסימן נוסף ('אור שמח'). ועיין השגת רמ"ה ו'תוספות' ר"ה שם ד"ה עברה.

ג. וְכֵן אִם רָאוּ בֵּית דִּין שֶׁעַדַּיִן לֹא הִגִּיעַ הָאָבִיב[11], אֶלָּא עַדַּיִן אָפֵל[12] הוּא, וְלֹא צָמְחוּ פֵּרוֹת הָאִילָן[13] שֶׁדַּרְכָּן לִצְמֹחַ בִּזְמַן הַפֶּסַח - סוֹמְכִין עַל שְׁנֵי סִימָנִין אֵלּוּ וּמְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה[14]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַתְּקוּפָה קֹדֶם לְשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן - הֲרֵי הֵן מְעַבְּרִין, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָאָבִיב מָצוּי[15] לְהַקְרִיב מִמֶּנּוּ עֹמֶר הַתְּנוּפָה בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן[16], וּכְדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַפֵּרוֹת צוֹמְחִין כְּדַרְכָּן כָּל זְמַן הָאָבִיב.

11) כלומר, עדיין לא התבשלה השעורה. השווה "אביב קלוי באש" (ויקרא ב, יד), ועי' מנחות פד, א. אבל "זמן האביב", כלומר תקופת ניסן באה בזמנה לפני טז בניסן, ועי' במפרש. 12) מתאחר לבוא. 13) מאיזו סיבה שהיא, אף־על־פי שכבר הגיעה תקופת ניסן. 14) סנהדרין יא, ב. 15) כלומר, בשתים משלוש הארצות הנזכרות להלן. 16) ויקרא כג, טו.

ד. וְעַל שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת הָיוּ סוֹמְכִין בָּאָבִיב[17]: עַל אֶרֶץ יְהוּדָה, וְעַל עֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְעַל הַגָּלִיל. וְאִם הִגִּיעַ הָאָבִיב בִּשְׁתֵּי אֲרָצוֹת מֵאֵלּוּ, וּבְאַחַת לֹא הִגִּיעַ - אֵין מְעַבְּרִין; וְאִם הִגִּיעַ בְּאַחַת מֵהֶן, וְלֹא הִגִּיעַ בִּשְׁתַּיִם - מְעַבְּרִין, אִם עַדַּיִן לֹא צָמְחוּ פֵּרוֹת הָאִילָן[18]. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁהֵן הָעִקָּר שֶׁמְּעַבְּרִין בִּשְׁבִילָן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַשָּׁנִים שְׁנֵי הַחַמָּה[19].

17) סנהדרין יא, ב. 18) שהרי דרושים שני הסימנים: א) לא הגיע האביב בשתים מתוך שלוש הארצות; ב) לא צמחו פירות האילן, ראה למעלה ה"ג. 19) כל שלושת הדברים קשורים בחמה, וכל עיקר העיבור בא לשם השוואת שנות הלבנה עם שנות החמה. ראה למעלה פ"א ה"א וה"ב.

ה. וְיֵשׁ שָׁם דְּבָרִים אֲחֵרִים, שֶׁהָיוּ בֵּית דִּין מְעַבְּרִין בִּשְׁבִילָן[20] מִפְּנֵי הַצֹּרֶךְ, וְאֵלּוּ הֵן: מִפְּנֵי הַדְּרָכִים שֶׁאֵינָן מְתֻקָּנִין, וְאֵין הָעָם יְכוֹלִין לַעֲלוֹת[21] - מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה עַד שֶׁיִּפְסְקוּ הַגְּשָׁמִים וְיִתַּקְּנוּ הַדְּרָכִים. וּמִפְּנֵי הַגְּשָׁרִים שֶׁנֶּהֱרְסוּ, וְנִמְצְאוּ הַנְּהָרוֹת מַפְסִיקִין וּמוֹנְעִין אֶת הָעָם[22], וּמִסְתַּכְּנִים בְּעַצְמָן וּמֵתִים[23] - מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה עַד שֶׁיִּתַּקְּנוּ הַגְּשָׁרִים. וּמִפְּנֵי תַּנּוּרֵי פְּסָחִים

1 שֶׁאָבְדוּ בַּגְּשָׁמִים, וְאֵין לָהֶם מָקוֹם לִצְלוֹת אֶת
2 פִּסְחֵיהֶם - מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה עַד שֶׁיִּבְנוּ הַתַּנּוּרִים
3 וְיֵיבְשׁוּ[24]. וּמִפְּנֵי גָּלְיוֹת יִשְׂרָאֵל[25] שֶׁנֶּעֱקְרוּ מִמְּקוֹמָן[26]
4 וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לִירוּשָׁלַיִם - מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה, כְּדֵי
5 שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם פְּנַאי לְהַגִּיעַ.

20) שם יא, א. ומעברים אפילו על אחד מהם ('תוספות' שם, ד"ה מפני). 21) לרגל. 22) מלעלות לרגל. 23) אלה שאינם נמנעים, ועולים לרגל. 24) של חרס היו, ויבשו אותם בשמש, ועיין תענית יט, א. 25) בני הגולה. ובגלל תושבי ארץ ישראל לא היה צורך לעבר, משום שהזמן בין ראש־חודש לפסח, הספיק להם להגיע לירושלים, אפילו לאלה שגרו במקום הרחוק ביותר מירושלים (עי"ש 'תוספות' ד"ה ומפני). 26) על מנת לעלות לירושלים. "ומנין שמעברין את השנה על הגלויות שגלו ועדיין לא הגיעו? תלמוד־לומר: בני ישראל מועדי, עשה מועדות, שיעשו כל ישראל" ('תורת כהנים', אמור פ"ט; 'ירושלמי' סנהדרין פ"א, ה"ב).

6 ו. אֲבָל אֵין מְעַבְּרִין הַשָּׁנָה לֹא מִפְּנֵי הַשֶּׁלֶג וְלֹא מִפְּנֵי
7 הַצִּנָּה[27], וְלֹא מִפְּנֵי גָּלְיוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁעֲדַיִן לֹא נֶעֱקְרוּ
8 מִמְּקוֹמָם, וְלֹא מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה[28]; כְּגוֹן שֶׁהָיוּ רֹב
9 הַקָּהָל אוֹ רֹב הַכֹּהֲנִים טְמֵאִים[29] - אֵין מְעַבְּרִין אֶת
10 הַשָּׁנָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם פְּנַאי לְטַהֵר וְיַעֲשׂוּ בְּטָהֳרָה,
11 אֶלָּא יַעֲשׂוּ בְּטֻמְאָה[30]. וְאִם עִבְּרוּ אֶת הַשָּׁנָה מִפְּנֵי
12 הַטֻּמְאָה[31] - הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת[32].

27) כי בגלל דברים אלה אין איש נמנע מלעלות לירושלים (רש"י בסנהדרין שם). 28) שם יב, א. 29) טומאת מת. וכלה אפר הפרה ואינם יכולים להטהר עכשיו (כן פירש רבינו בפירושו לתלמוד, מסכת סנהדרין, בשם רב האי, הביאו המפרש). 30) שרק יחיד טמא נדחה לפסח שני, אבל ציבור טמא אינו נדחה, אלא עושים את הפסח בזמנו בטומאה (פ"ז מהל' קרבן פסח ה"א). 31) מפני הטומאה לחוד. 32) סנהדרין יב, ב. "מפני שהטומאה לא הותרה בציבור, אלא באיסורה עומדת ודחויה היא עתה מפני הדחק" (רמב"ם פ"ד מהל' ביאת מקדש הט"ו). ועי' בסוגיית הגמרא בסנהדרין שם.

13 ז. יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁאֵין מְעַבְּרִין בִּשְׁבִילָן כְּלָל[33], אֲבָל
14 עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד[34] לְשָׁנָה שֶׁצְּרִיכָה עִבּוּר מִפְּנֵי
15 הַתְּקוּפָה אוֹ מִפְּנֵי הָאָבִיב וּפֵרוֹת הָאִילָן. וְאֵלּוּ הֵן[35]:
16 מִפְּנֵי הַגְּדָיִים וְהַטְּלָאִים שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלְדוּ אוֹ שֶׁהֵן
17 מְעַט, וּמִפְּנֵי הַגּוֹזָלוֹת שֶׁלֹּא פָּרְחוּ. אֵין מְעַבְּרִין
18 בִּשְׁבִיל אֵלּוּ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַגְּדָיִים וְהַטְּלָאִים מְצוּיִין
19 לַפְּסָחִים, וְהַגּוֹזָלוֹת מְצוּיִין לָרְאִיָּה[36] אוֹ לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב
20 בְּקָרְבַּן הָעוֹף[37]; אֲבָל עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד לַשָּׁנָה.

33) אפילו כשסימנים אלה מזדמנים ביחד. 34) להסביר את הצורך בחודש העיבור, למען לא יהיה הדבר קשה על הציבור (עי' 'מאירי'). 35) שם יא, א. 36) עולת ראייה שמביאים בשלש הרגלים, והיא באה גם מעוף, עי' הל' חגיגה פ"א, ה"א. 'ראיה' על שם הפסוק "...ולא יראה את פני ה' ריקם..." (דברים טז, טז). 37) כגון יולדות (ויקרא יב, ח), והיו משהות את הבאת קרבנן עד הרגל.

21 ח. כֵּיצַד עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד לַשָּׁנָה? אוֹמְרִין: שָׁנָה זוֹ
22 צְרִיכָה עִבּוּר מִפְּנֵי הַתְּקוּפָה שֶׁמָּשְׁכָה[38], אוֹ מִפְּנֵי
23 הָאָבִיב וּפֵרוֹת הָאִילָן שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ[39], וָעוֹד שֶׁהַגְּדָיִים
24 קְטַנִּים וְהַגּוֹזָלוֹת רַכִּים.

38) שמעברין עליה לבד (למעלה ה"ב). 39) שמעברין על שני סימנים אלו (למעלה ה"ג).

25 ט. אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בִּמְזֻמָּנִין לָהּ[40].
26 כֵּיצַד? יֹאמַר רֹאשׁ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[41] לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי
27 מִן הַסַּנְהֶדְרִין: הֱיוּ מְזֻמָּנִין לִמְקוֹם פְּלוֹנִי, שֶׁנְּחַשֵּׁב[42]
28 וְנִרְאֶה וְנֵדַע אִם שָׁנָה זוֹ צְרִיכָה עִבּוּר אוֹ אֵינָהּ
29 צְרִיכָה; וְאוֹתָן שֶׁהֻזְּמְנוּ בִּלְבַד הֵן שֶׁמְּעַבְּרִין אוֹתָהּ[43].
30 וּבְכַמָּה מְעַבְּרִין אוֹתָהּ? מַתְחִילִין[44] בִּשְׁלֹשָׁה דַּיָּנִין
31 מִכְּלַל סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה מִמִּי שֶׁסָּמְכוּ אוֹתָן[45]. אָמְרוּ
32 שְׁנַיִם: לֹא נֵשֵׁב וְלֹא נִרְאֶה אִם צְרִיכָה עִבּוּר אִם
33 לָאו[46], וְאֶחָד אָמַר: נֵשֵׁב וְנִבְדֹּק - בָּטֵל יָחִיד
34 בְּמִעוּטוֹ[47]. אָמְרוּ שְׁנַיִם: נֵשֵׁב וְנִרְאֶה, וְאֶחָד אוֹמֵר:
35 לֹא נֵשֵׁב - מוֹסִיפִין עוֹד שְׁנַיִם מִן הַמְזֻמָּנִים,
36 וְנוֹשְׁאִים וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר[48].

40) סנהדרין י, ב־יא, א. כלומר מזומנים מבערב למחר - שהעיבור הוא ביום (להלן הי"ב). 41) הוא הנשיא, כדלהלן הי"ב. 42) עי' ה"ב. 43) שם יא, א. 44) כרבן שמעון בן גמליאל (סנהדרין ב.). 45) כלומר, אלה שנסמכו. 46) שדעתם היא שאינה צריכה עיבור. 47) ואין צורך לדון בשאלת העיבור. 48) אם צריכה עיבור או לא.

37 י. שְׁנַיִם אוֹמְרִים: צְרִיכָה עִבּוּר, וּשְׁלֹשָׁה אוֹמְרִין:
38 אֵינָהּ צְרִיכָה - בָּטְלוּ שְׁנַיִם בְּמִעוּטָן[49]. שְׁלֹשָׁה
39 אוֹמְרִין: צְרִיכָה עִבּוּר, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִין: אֵינָהּ צְרִיכָה
40 עִבּוּר - מוֹסִיפִין שְׁנַיִם מִן הַמְזֻמָּנִין לָהּ, וְנוֹשְׁאִין
41 וְנוֹתְנִין, וְגוֹמְרִין בְּשִׁבְעָה[50]. אִם גָּמְרוּ כֻּלָּם לְעַבֵּר אוֹ
42 שֶׁלֹּא לְעַבֵּר - עוֹשִׂין כְּמוֹ שֶׁגָּמְרוּ; וְאִם נֶחְלְקוּ -
43 הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב[51] בֵּין לְעַבֵּר בֵּין שֶׁלֹּא לְעַבֵּר.
44 וְצָרִיךְ שֶׁיְּהֵא רֹאשׁ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, שֶׁהוּא רֹאשׁ
45 יְשִׁיבָה שֶׁל אֶחָד וְשִׁבְעִים, מִכְּלַל הַשִּׁבְעָה. וְאִם גָּמְרוּ
46 בִּשְׁלֹשָׁה לְעַבֵּר - הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת[52]; וָהוּא, שֶׁיְּהֵא
47 הַנָּשִׂיא עִמָּהֶן אוֹ שֶׁיִּרְצָהוּ[53]. וּבְעִבּוּר הַשָּׁנָה מַתְחִילִין
48 מִן הַצַּד[54], וּלְקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל[55].

49) ועומדים והולכים להם. 50) "שאין המנין פחות משבעה" (שם י:). 51) "אחרי רבים להטות" (שמות כג, ב). 52) שם ב, א. 53) שם יא, א. 54) מן הקטן שבדיינים. הוא מתחיל ואומר: "הרי השנה מקודשת בעיבורה" ('ירושלמי' ראש השנה, פ"ב ה"ה; סנהדרין פ"א, ה"ב). ואין מתחילים מן הגדול, שמא יסמכו השאר על

דעתו ולא יראו עצמם כדאים לחלוק עליו, כמו שאמרו בדיני נפשות (פ"י מהל' סנהדרין ה"ו). 55) "ראש בית־דין אומר מקודש" (ראש השנה כד, א. 'ירושלמי' שם).

יא. אֵין מוֹשִׁיבִין לְעִבּוּר הַשָּׁנָה לֹא מֶלֶךְ וְלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל[56]. מֶלֶךְ - מִפְּנֵי חֵילוֹתָיו וּמִלְחֲמוֹתָיו, שֶׁמָּא דַּעְתּוֹ נוֹטָה בִּשְׁבִילָן לְעַבֵּר אוֹ שֶׁלֹּא לְעַבֵּר[57]; וְכֹהֵן גָּדוֹל - מִפְּנֵי הַצִּנָּה[58], שֶׁמָּא לֹא תִּהְיֶה דַעְתּוֹ נוֹטָה לְעַבֵּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא תִּשְׁרֵי בִּימֵי הַקֹּר, וְהוּא טוֹבֵל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים חָמֵשׁ טְבִילוֹת[59].

56) סנהדרין יח, ב. 57) מפני חיילותיו, שמחלק להם סכום קצוב לשנה, דעתו נוטה לעבר. ומפני מלחמותיו, שישנם כאלה הפטורים שנה מלצאת לצבא - חתנים בשנה ראשונה לנישואיהם - דעתו נוטה שלא לעבר (ראה ברש"י לסנהדרין שם, ובהגהות הגאון האדר"ת לרמב"ם). 58) סנהדרין, שם. 59) יומא לב, א.

יב. הָיָה רֹאשׁ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, וְהוּא הַנִּקְרָא נָשִׂיא, בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה[60] - אֵין מְעַבְּרִין אוֹתָהּ אֶלָּא עַל תְּנַאי אִם יִרְצֶה הַנָּשִׂיא. בָּא וְרָצָה - הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת, לֹא רָצָה - אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת[61]. וְאֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יְהוּדָה[62], שֶׁהַשְּׁכִינָה בְּתוֹכָהּ[63], שֶׁנֶּאֱמַר: לְשִׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ; וְאִם עִבְּרוּהָ בַּגָּלִיל - מְעֻבֶּרֶת. וְאֵין מְעַבְּרִין אֶלָּא בַּיּוֹם; וְאִם עִבְּרוּהָ בַּלַּיְלָה - אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת[64].

60) ולא יספיק להגיע עד סוף אדר. 61) סנהדרין יא, א. 62) שם יא, ב. 63) בבית המקדש שבירושלים. 64) סנהדרין, שם. דין עיבור השנה כדין עיבור החודש. השווה למעלה פ"ב, ה"ח.

יג. יֵשׁ לְבֵית דִּין לְחַשֵּׁב וְלִקְבֹּעַ וְלִידַע אֵי זוֹ שָׁנָה תִּהְיֶה מְעֻבֶּרֶת בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, אֲפִלּוּ לְכַמָּה שָׁנִים. אֲבָל אֵין אוֹמְרִין: שָׁנָה פְּלוֹנִית מְעֻבֶּרֶת; אֶלָּא אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא שֶׁאוֹמֵר: שָׁנָה זוֹ מְעֻבֶּרֶת[65]. וְדָבָר זֶה - מִפְּנֵי הַדְּחָק[66]; אֲבָל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַדְּחָק - אֵין מוֹדִיעִין שֶׁהִיא מְעֻבֶּרֶת, אֶלָּא בַּאֲדָר הוּא שֶׁאוֹמֵר: שָׁנָה זוֹ מְעֻבֶּרֶת, וְחֹדֶשׁ הַבָּא אֵינוֹ נִיסָן אֶלָּא אֲדָר שֵׁנִי. אָמְרוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה: שָׁנָה זוֹ שֶׁתִּכָּנֵס מְעֻבֶּרֶת - אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת בַּאֲמִירָה זוֹ[67].

65) "אין מעברים את השנה לפני ראש השנה... אבל מפני הדחק מעברין אותה אחר ראש השנה מיד" (שם יב, א). לפני ראש השנה אין מודיעים, משום שעד הפסח עלולים לשכוח, ויבואו לזלזל בחמץ (רש"י שם, ד"ה אין מעברין). 66) כגון שיש חשש, שהשלטון הזר ימנע את העיבור בזמנו (רש"י, שם). 67) סנהדרין, שם.

יד. הִגִּיעַ יוֹם שְׁלֹשִׁים בַּאֲדָר וְלֹא עִבְּרוּ עֲדַיִן הַשָּׁנָה - לֹא יְעַבְּרוּ אוֹתָהּ כְּלָל[68]; שֶׁאוֹתוֹ הַיּוֹם רָאוּי לִהְיוֹת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, וּמִשֶּׁיִּכָּנֵס נִיסָן וְלֹא עִבְּרוּ - אֵינָן יְכוֹלִים לְעַבֵּר[69]. וְאִם עִבְּרוּהָ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים שֶׁל אֲדָר - הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת[70]. בָּאוּ עֵדִים אַחַר שֶׁעִבְּרוּ וְהֵעִידוּ עַל הַיָּרֵחַ - הֲרֵי אֵלּוּ מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים, וְיִהְיֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר שֵׁנִי[71]; וְאִלּוּ קִדְּשׁוּהוּ קֹדֶם שֶׁיְּעַבְּרוּ אֶת הַשָּׁנָה - שׁוּב לֹא הָיוּ מְעַבְּרִין, שֶׁאֵין מְעַבְּרִין בְּנִיסָן.

68) שם יב, ב. 69) "החודש הזה לכם" (שמות יב, ב) - "זה ניסן, ואין אחר ניסן" (שם). אם קבעו אותו ניסן, אי־אפשר לעשותו אדר ולדחות את ניסן לחודש הבא. 70) כי כל זמן שלא באו עדים ולא קידשו, אין זה ניסן אלא אדר (שם). 71) כדעת רב נחמן, שם. ואף שעל־ידי הקידוש התברר שיום השלושים באמת ראוי להיות ראש־חודש ניסן, בכל זאת נשאר העיבור בתוקפו, ויום השלושים נעשה לראש־חודש אדר שני. ואף־על־פי שמוטב היה לעבר חודש אדר ולעשות יום שלשים ואחד לראש־חודש אדר שני, ואז היה עיבור השנה כשר מלכתחילה, בכל זאת מקדשים את החודש, כיון שבאו עדי ראייה, ועי' להלן פי"ח הי"א, ועי' 'אור שמח'.

טו. אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה בִּשְׁנַת רְעָבוֹן[72]; שֶׁהַכֹּל רָצִים לְבֵית הַגְּרָנוֹת לֶאֱכֹל וְלִחְיוֹת, וְאִי אֶפְשָׁר לְהוֹסִיף לָהֶן זְמַן לְאִסּוּר הֶחָדָשׁ[73]. וְאֵין מְעַבְּרִין בִּשְׁבִיעִית[74]; שֶׁיַּד הַכֹּל שׁוֹלֶטֶת עַל הַסְּפִיחִין[75], וְלֹא יִמָּצְאוּ לְקָרְבַּן הָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם[76]. וּרְגִילִין הָיוּ לְעַבֵּר בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית[77].

72) סנהדרין יב, א. 73) התבואה החדשה אסורה באכילה עד הקרבת העומר בט"ז בניסן (פ"י מהל' מאכלות אסורות ה"ב). 74) סנהדרין, שם. וכנראה שרק בשביעית אין מעברין, אבל במוצאי שביעית מעברין, וכדעת רבן גמליאל (סנהדרין יב.). וראה ב'מאירי' עמ' 38. 75) כל הצומח בשדה מאליו בלי חרישה וזריעה, נקרא "ספיח" (ויקרא כה, ה) והוא אסור באכילה מדרבנן, שמא יבואו עוברי עבירה ויזרעו, ויאמרו: ספיחים הם (פ"ד מהל' שמיטה ה"ב). ולפי שאסורים באכילה, יד הכל שולטת עליהם להשחיתם ולקלקלם (וראה מה שכתב המפרש). 76) עומר בט"ז בניסן ושתי הלחם בעצרת, והם באים בשביעית מן הספיחין (ראה בפ"ד מהל' שקלים ה"ה, וב'תוספות' מנחות פד, א ד"ה שומרי). 77) כדי להוסיף חודש לעבודת האדמה (סנהדרין יב.).

טז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין מְעַבְּרִין בִּשְׁנַת רְעָבוֹן וּבִשְׁבִיעִית - שֶׁלֹּא יְעַבְּרוּ בָּהֶם מִפְּנֵי צֹרֶךְ הַדְּרָכִים וְהַגִּשָּׁרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם[78]; אֲבָל אִם הָיְתָה הַשָּׁנָה רְאוּיָה לְהִתְעַבֵּר מִפְּנֵי הַתְּקוּפָה אוֹ מִפְּנֵי הָאָבִיב וּפֵרוֹת הָאִילָן - מְעַבְּרִין לְעוֹלָם בְּכָל זְמַן[79].

78) ראה למעלה ה"ה. ובדפוס רומי ר"מ, קושטא וויניציה, הגירסה: מפני "הצורך", והמלים "והדרכים והגשרים וכיוצא בהם" - אינן. והשווה להלן פ"ה, ה"א. 79) אפילו בשנת בצורת ואפילו בשביעית, כי שלושת הסימנים האלה הם העיקר, שבגללם מעברים את השנה (למעלה ה"ד). וראיה לכך, ממה שעיבר ר"ש בן יהוצדק בשנה השביעית (סנהדרין כו.), ועל כרחנו שזה היה מפני שלשה דברים אלו,

וראה ב'תוספות' שם ד"ה לעבר ('אור שמח'). וראה בהשגת הרמ"ה.

יז. כְּשֶׁמְּעַבְּרִין בֵּית דִּין אֶת הַשָּׁנָה, כּוֹתְבִין אִגְּרוֹת לְכָל הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים וּמוֹדִיעִים אוֹתָן שֶׁעִבְּרוּהָ, וּמִפְּנֵי מָה עִבְּרוּ. וְעַל לְשׁוֹן הַנָּשִׂיא נִכְתְּבוּ[80], וְאוֹמֵר לָהֶן: יוֹדֵעַ לָכֶם, שֶׁהִסְפַּמְתִּי אֲנִי וַחֲבֵרַי וְהוֹסַפְנוּ עַל שָׁנָה זוֹ כָּךְ וָכָךְ. רָצוּ - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם[81], רָצוּ - שְׁלֹשִׁים יוֹם; שֶׁחֹדֶשׁ הָעִבּוּר הָרְשׁוּת לְבֵית דִּין לְהוֹסִיפוֹ מָלֵא אוֹ חָסֵר[82] לָאֲנָשִׁים הָרְחוֹקִים שֶׁמּוֹדִיעִין אוֹתָם[83], אֲבָל הֵם[84] - לְפִי הָרְאִיָּה הֵם עוֹשִׂים, אִם מָלֵא אִם חָסֵר.

80) כלומר, בשמו. 81) ראש השנה יט, ב. וסנהדרין יא, א. 82) כרב פפא. וראה למעלה פ"א הערה י. 83) אף־על־פי שעכשיו אין יודעים עדיין, אם חודש העיבור יהיה מלא או חסר. 84) בארץ ישראל.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר בו שקביעות החודש ועיבור השנה אינם אלא בסנהדרין. ונמשך לדין יום טוב שני של גלויות.

א. כָּל מַה שֶּׁאָמַרְנוּ מִקְּבִיעוּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ עַל הָרְאִיָּה[2] וְעִבּוּר הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַזְּמַן[3] אוֹ מִפְּנֵי הַצֹּרֶךְ[4], אֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ אֶלָּא סַנְהֶדְרִין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹ בֵּית דִּין הַסְּמוּכִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[5] שֶׁנָּתְנוּ לָהֶן הַסַּנְהֶדְרִין רְשׁוּת[6]; שֶׁכָּךְ נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים, וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה[7] לָמְדוּ אִישׁ מֵאִישׁ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁכָּךְ הוּא פֵּרוּשׁ הַדָּבָר: עֵדוּת זוֹ תִּהְיֶה מְסוּרָה לָכֶם[8] וְכָל הָעוֹמֵד אַחֲרֵיכֶם בִּמְקוֹמְכֶם. אֲבָל בִּזְמַן שֶׁאֵין שָׁם סַנְהֶדְרִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֵין קוֹבְעִין חֳדָשִׁים וְאֵין מְעַבְּרִין שָׁנִים אֶלָּא בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין בּוֹ הַיּוֹם[9].

2) למעלה פ"א. 3) למעלה פ"ד, ה"ב. 4) שם ה"ה. 5) [כן הוא במכילתא (בא פרשה ב): "רבי יאשיה אומר, מנין שאין מעברין את השנה אלא בבית־דין הגדול שבירושלים, תלמוד־לומר: ראשון הוא לכם". וכן הוא ב'ספר המצוות' מ"ע קנג, וב'חינוך' מצוה ד]. 6) שהרי שנינו (סנהדרין ב.) "עיבור החודש בשלשה, עיבור השנה בשלושה". ועל כרחנו שזהו ברשות הסנהדרין. 7) מפי הקבלה, כי אין זה יוצא מתוך פשט הפסוק. 8) ראש השנה כב, א. 9) עי' להלן פ"ו.

ב. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[10] הוּא: שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ סַנְהֶדְרִין - קוֹבְעִין עַל פִּי הָרְאִיָּה[11], וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם סַנְהֶדְרִין - קוֹבְעִין עַל פִּי הַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין בּוֹ הַיּוֹם, וְאֵין נִזְקָקִין לִרְאִיָּה, אֶלָּא פְּעָמִים שֶׁיִּהְיֶה יוֹם שֶׁקּוֹבְעִין בּוֹ בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה הוּא יוֹם הָרְאִיָּה, אוֹ קֹדֶם לוֹ בְּיוֹם אוֹ אַחֲרָיו בְּיוֹם. וְזֶה שֶׁיִּהְיֶה לְאַחַר הָרְאִיָּה בְּיוֹם - פֶּלֶא הוּא, וּבָאֲרָצוֹת שֶׁהֵן לְמַעֲרַב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[12].

10) "שאין לו רמז במקרא ואינו נקשר בו, ואי אפשר להוציאו בדרך מדרכי הסברא" (הקדמת רבינו לפירוש המשנה). 11) כי ברוב המקרים יום הקביעה, הוא קודם ליום הראיה, או יום הקביעה הוא יום הראיה. 12) ששם קודמת הראיה לראיית בני ארץ־ישראל, עי' להלן פי"ח הי"ג.

ג. וּמֵאֵימָתַי הִתְחִילוּ כָּל יִשְׂרָאֵל[13] לְחַשֵּׁב בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה? מִסּוֹף חַכְמֵי הַגְּמָרָא, בָּעֵת שֶׁחָרְבָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא נִשְׁאַר שָׁם בֵּית דִּין קָבוּעַ. אֲבָל בִּימֵי חַכְמֵי מִשְׁנָה, וְכֵן בִּימֵי חַכְמֵי הַגְּמָרָא עַד יְמֵי אַבָּיֵי וְרָבָא[14] - עַל קְבִיעַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיוּ סוֹמְכִין.

13) אפילו בחוץ־לארץ, אף־על־פי שאין קובעים חדשים בחו"ל (ועיין להלן הי"ג). 14) בימי רבא היה עדיין בית־דין שקידש את החודש (עי' ראש השנה כא.).

ד. כְּשֶׁהָיְתָה סַנְהֶדְרִין קַיֶּמֶת וְהָיוּ קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה, הָיוּ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁמַּגִּיעִין אֲלֵיהֶן שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי עוֹשִׂין יָמִים טוֹבִים יוֹם אֶחָד בִּלְבַד; וּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקוֹת, שֶׁאֵין שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי מַגִּיעִין אֲלֵיהֶם, הָיוּ עוֹשִׂים שְׁנֵי יָמִים מִסָּפֵק[15], לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִין יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶת הַחֹדֶשׁ.

15) אף־על־פי שהגיעו אליהם שלוחי ניסן - כיון שלא הגיעו שלוחי תשרי (שהולכים פחות, מפני ראש השנה ויום הכיפורים), עושים שני ימים אפילו בפסח (למעלה פ"ג הי"ב והי"ג).

ה. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם סַנְהֶדְרִין, וּבֵית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹבְעִין עַל חֶשְׁבּוֹן זֶה - הָיָה מִן הַדִּין, שֶׁיִּהְיוּ בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת עוֹשִׂין יוֹם טוֹב אֶחָד בִּלְבַד, אֲפִלּוּ הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקוֹת שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּמוֹ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַכֹּל עַל חֶשְׁבּוֹן אֶחָד סוֹמְכִין וְקוֹבְעִין; אֲבָל תַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא, שֶׁיִּזְהֲרוּ בְּמִנְהַג אֲבוֹתֵיהֶם שֶׁבִּידֵיהֶם[16].

16) שלחו מתם: "הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם" (ביצה ד:) שמא תגזור המלכות גזירות על ישראל, ומתוך כך ישכחו את החשבון (שם). [וראה בפ"ו מהל' יום־טוב הי"ד, ובפ"ו מהל' תלמוד תורה הי"ד אות יא, ובלחם־משנה שם].

ו. לְפִיכָךְ: כָּל מָקוֹם שֶׁלֹּא הָיוּ שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי מַגִּיעִין אֵלָיו, כְּשֶׁהָיוּ הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין - יַעֲשׂוּ שְׁנֵי יָמִים, וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בִּזְמַן שֶׁבְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה; וּבְנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בַּזְּמַן הַזֶּה עוֹשִׂין יוֹם אֶחָד כְּמִנְהָגָן, שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא עָשׂוּ שְׁנֵי יָמִים. נִמְצָא, יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין בַּגָּלֻיּוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁתִּקְּנוּ דָּבָר זֶה.

ז. יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, בִּזְמַן שֶׁהָיוּ קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה, הָיוּ רֹב בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין אוֹתוֹ שְׁנֵי

יָמִים מִסָּפֵק, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִין יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ, שֶׁאֵין הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין בְּיוֹם טוֹב.

ח. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּירוּשָׁלַיִם עַצְמָהּ, שֶׁהוּא מְקוֹם בֵּית דִּין, פְּעָמִים רַבּוֹת הָיוּ עוֹשִׂין יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שְׁנֵי יָמִים; שֶׁאִם לֹא בָּאוּ הָעֵדִים כָּל יוֹם שְׁלִשִׁים - נוֹהֲגִין הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁמְּצַפִּין לָעֵדִים[17] קֹדֶשׁ וּלְמָחָר קֹדֶשׁ[18]. וְהוֹאִיל וְהָיוּ עוֹשִׂין אוֹתוֹ שְׁנֵי יָמִים וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן הָרְאִיָּה, הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ עוֹשִׂין אֲפִלּוּ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ תָּמִיד שְׁנֵי יָמִים בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁקּוֹבְעִין עַל הַחֶשְׁבּוֹן. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁאֲפִלּוּ יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה בַּזְּמַן הַזֶּה - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[19].

17) כגון, אם לפי חשבונם אפשר שיראה הירח בזמנו, כלומר ביום השלושים (למעלה פ"א, ה"ו). 18) שאף־על־פי שהתקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלים עדות החודש כל היום (ראש השנה ל:) - אם לא באו, נוהגים אותו היום קודש ולמחר קודש (ביצה ה, ב לפי גירסת ר"ח, ועי' שם ב'תוספות'). 19) מאותו טעם של "מנהג אבותינו בידינו".

ט. אֵין עֲשִׂיַּת יוֹם טוֹב אֶחָד תְּלוּיָה בִּקְרִיבַת הַמָּקוֹם. כֵּיצַד? אִם יִהְיֶה מָקוֹם בֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ חֲמִשָּׁה יָמִים אוֹ פָּחוֹת, שֶׁבְּוַדַּאי אֶפְשָׁר שֶׁיַּגִּיעוּ לָהֶן שְׁלוּחִין - אֵין אוֹמְרִין, שֶׁאֲנַשֵּׁי מָקוֹם זֶה עוֹשִׂין יוֹם טוֹב אֶחָד; שֶׁמִּי יֹאמַר לָנוּ שֶׁהָיוּ הַשְּׁלוּחִים יוֹצְאִין לְמָקוֹם זֶה, שֶׁמָּא לֹא הָיוּ שְׁלוּחִים יוֹצְאִין לְמָקוֹם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל[20], וְאַחַר שֶׁחָזְרוּ לִקְבֹּעַ עַל הַחֶשְׁבּוֹן יָשְׁבוּ שָׁם יִשְׂרָאֵלִים שֶׁהֵן חַיָּבִין לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי יָמִים[21]; אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה חֵרוּם בַּדֶּרֶךְ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה בֵּין יְהוּדָה וְגָלִיל בִּימֵי חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה[22]; אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ הַכּוּתִים מוֹנְעִין אֶת הַשְּׁלוּחִין לַעֲבֹר בֵּינֵיהֶן[23].

20) ומעולם לא נהגו בו יום־טוב אחד כבמקום שהגיעו אליו השלוחין. 21) כמנהג רוב העולם, עיין להלן הי"ב. 22) עי' בבא־בתרא לח. במשנה ובגמרא שם. 23) עי' ראש השנה כב, א. ובמשנה וברש"י שם.

י. וְאִלּוּ הָיָה הַדָּבָר תָּלוּי בִּקְרִיבַת הַמָּקוֹם, הָיוּ כָּל בְּנֵי מִצְרַיִם עוֹשִׂין יוֹם אֶחָד[24]; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיַּגִּיעוּ לָהֶן שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי[25], שֶׁאֵין בֵּין יְרוּשָׁלַיִם וּמִצְרַיִם עַל דֶּרֶךְ אַשְׁקְלוֹן אֶלָּא מַהֲלַךְ שְׁמוֹנָה יָמִים אוֹ פָּחוֹת. וְכֵן רֹב סוּרְיָא. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הַדָּבָר תָּלוּי בִּהְיוֹת הַמָּקוֹם קָרוֹב.

24) ראה להלן סוף הלכה יא, שיש מקומות במצרים שנהגו מעולם לעשות יום אחד. 25) עי' 'תוספתא' פאה פ"ד (הוצאת צוק"מ עמ' 23) וכתובות ריש פ"ג.

יא. נִמְצָא, עִקַּר דָּבָר זֶה עַל דֶּרֶךְ זוֹ כָּךְ הוּא: כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ יָתֵר עַל עֲשָׂרָה יָמִים מִמְּפֻרָּשִׁים - עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים לְעוֹלָם, כְּמִנְהָגָם מִקֶּדֶם; שֶׁאֵין שְׁלוּחֵי כָּל תִּשְׁרֵי וְתִשְׁרֵי[26] מַגִּיעִין אֶלָּא לְמָקוֹם שֶׁבֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ עֲשָׂרָה יָמִים אוֹ פָּחוֹת. וְכָל מָקוֹם שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ עֲשָׂרָה יָמִים בְּשָׁוֶה אוֹ פָּחוֹת, שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ שְׁלוּחִין מַגִּיעִין אֵלָיו - רוֹאִים: אִם אוֹתוֹ הַמָּקוֹם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ בָּהּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת הָרְאִיָּה כְּבִכּוּשׁ שְׁנֵי, כְּגוֹן אוּשָׁא וּשְׁפַרְעָם וְלוּז וְיַבְנֶה וְנֹב וּטְבֶרְיָא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - עוֹשִׂין יוֹם אֶחָד בִּלְבַד[27]; וְאִם אוֹתוֹ הַמָּקוֹם מִסּוּרְיָא[28], כְּגוֹן צוֹר וְדַמֶּשֶׂק וְאַשְׁקְלוֹן[29] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ מִחוּצָה לָאָרֶץ, כְּגוֹן מִצְרַיִם וְעַמּוֹן וּמוֹאָב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - עוֹשִׂין כְּמִנְהַג אֲבוֹתֵיהֶן שֶׁבִּידֵיהֶן: אִם יוֹם אֶחָד, יוֹם אֶחָד, וְאִם שְׁנֵי יָמִים - שְׁנֵי יָמִים.

26) יש אשר שלוחי תשרי אינם יכולים ללכת ארבעה ימים: שתי שבתות ור"ה ויום הכיפורים, ומהלכם אינו אלא עשרה ימים בלבד. ויש אשר יכולים ללכת אחד עשר יום, כגון אם ר"ה חל בשבת. אבל שלוחי כל תשרי ותשרי אינם מגיעים, אלא למרחק שאינו עולה על מהלך עשרה ימים. 27) שוודאי הגיעו אליהם השלוחים. 28) שדוד כבשה וצירפה לא"י ונקראת כיבוש יחיד, ואין דינה כארץ ישראל לכל דבר (ראה פ"א מהל' תרומות הי"ג). 29) שלא כבשוה עולי בבל, ואינה בתחום ארץ ישראל (ראה גיטין ב. ו'תוספות' שם ד"ה ואשקלון, ו'ירושלמי' שביעית פ"ה ה"א). [וצ"ע שכאן משמע שדינה כסוריא, ולהלן בפ"א מהל' תרומות ה"ט כתב רבינו שדינה כחוץ לארץ].

יב. מָקוֹם שֶׁבֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם עֲשָׂרָה יָמִים אוֹ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וְהוּא סוּרְיָא אוֹ חוּצָה לָאָרֶץ, וְאֵין לָהֶם מִנְהָג; אוֹ שֶׁהִיא עִיר שֶׁנִּתְחַדְּשָׁה בְּמִדְבַּר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹ מָקוֹם שֶׁשָּׁכְנוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל עַתָּה - עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים כְּמִנְהַג רֹב הָעוֹלָם. וְכָל יוֹם טוֹב שֵׁנִי - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וַאֲפִלּוּ יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהַכֹּל עוֹשִׂין אוֹתוֹ בַּזְּמַן הַזֶּה[30].

30) ראה למעלה ה"ח.

יג. זֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין בַּזְּמַן הַזֶּה כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּעִירוֹ, וְאוֹמְרִין שֶׁרֹאשׁ חֹדֶשׁ יוֹם פְּלוֹנִי וְיוֹם טוֹב בְּיוֹם פְּלוֹנִי - לֹא בְּחֶשְׁבּוֹן שֶׁלָּנוּ אָנוּ קוֹבְעִין וְלֹא עָלָיו אָנוּ סוֹמְכִין, שֶׁאֵין מְעַבְּרִין שָׁנִים וְקוֹבְעִין חֳדָשִׁים בְּחוּצָה לָאָרֶץ[31], וְאֵין אָנוּ סוֹמְכִין אֶלָּא עַל חֶשְׁבּוֹן בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּקְבִיעָתָם. וְזֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין - לְגַלּוֹת הַדָּבָר בִּלְבַד הוּא, כֵּיוָן שֶׁאָנוּ יוֹדְעִין שֶׁעַל חֶשְׁבּוֹן זֶה הֵן סוֹמְכִין, אָנוּ מְחַשְּׁבִין לֵידַע יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵי זֶה יוֹם הוּא, וּקְבִיעַת בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ הוּא שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ יוֹם טוֹב, לֹא מִפְּנֵי חֶשְׁבּוֹן שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין.

31) ברכות סג, א. משום שנאמר (ישעיה ב, ג): "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ט אלול תשע"ט־ו' תשרי תש"פ

יום ראשון כ"ט אלול ה'תשע"ט

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) נתבאר מהו הנקרא "גוף הנזק" כדי שיהיו תשלומי התם נגבים ממנו. וכן נתבאר בו אם אירע ספק או מחלוקת בין המזיק והניזק, דינם ופרטי דברים אלו וכן משפט מזיק אחד שהזיק לשנים וכיוצא בזה באלו הדברים.

א. בְּהֵמָה[2] מְעֻבֶּרֶת שֶׁהִזִּיקָה - גּוֹבֶה חֲצִי נֶזֶק מִמֶּנָּה וּמִוְּלָדָהּ[3]; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִגּוּפָהּ[4]. אֲבָל תַּרְנְגֹלֶת שֶׁהִזִּיקָה - אֵינוֹ גּוֹבֶה[5] מִבֵּיצָתָהּ[6]; מִפְּנֵי שֶׁהַבֵּיצָה אֵינָהּ מִגּוּפָהּ, אֲבָל מֻבְדֶּלֶת וּמֻפְרֶשֶׁת מִמֶּנָּה[7].

2) בבא קמא מו. 3) ואם הפרה איננה, גובה כל חצי הנזק מן הוולד. זוהי דעת רבא שם, מז. 4) הוולד, בהיותו עובר בשעת הנגיחה, גוף אחד הוא עם הפרה. על כן גם בתם שאינו גובה אלא מגופו, גובה אף מן הוולד. 5) חצי הנזק. 6) שהטילה לאחר שהזיקה. זהו המשך דברי רבא, שם. 7) אינה מחוברת לגוף התרנגולת אפילו בהיותה עוד במעיה, מה שאין כן וולד בהיותו עובר שמחובר לפרה. ומזה אתה למד, שאם ידוע שהביצה הייתה מקושרת לאשכול או לאם בשעה שהזיקה, גובים ממנה (לפי מגיד משנה וכדעת התוספות).

ב. מְעֻבֶּרֶת שֶׁנְּגָחָה וְנִמְצָא וְלָדָהּ בְּצִדָּהּ, וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נָגְחָה יָלְדָה[8] אוֹ אַחַר שֶׁנָּגְחָה יָלְדָה[9] - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִן הַפָּרָה[10], וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַוָּלָד כְּלוּם[11] עַד שֶׁיָּבִיא[12] רְאָיָה שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנָּגְחָה הָיְתָה מְעֻבֶּרֶת; שֶׁהַמּוֹצִיא[13] מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו לְהָבִיא הְרָאָיָה[14].

8) ואין לוולד כל חלק בנגיחה, וכל חצי הנזק משתלם אך ורק מגוף הפרה. 9) ואז גובה חצי הנזק מן הפרה ומוולדה, כמו בהלכה הקודמת. 10) בנוגע לתשלום מגוף הפרה אין הבדל אימתי נולד הוולד. 11) אפילו במקרה שהפרה איננה. בניגוד לדעת סומכוס (במשנה, שם), שממון המוטל בספק חולקים, וגובים מן הוולד רבע נזק, היינו חצי מחצי הנזק. 12) הניזק. 13) ממון. 14) זוהי דעת החכמים, דם, מו:

ג. שׁוֹר שֶׁנָּגַח פָּרָה מְעֻבֶּרֶת וְנִמְצָא עֻבָּרָהּ נוֹפֵל[15] בְּצִדָּהּ, וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נָגְחָה הִפִּילָה[16] אוֹ מֵחֲמַת נְגִיחָה הִפִּילָה[17] - מְשַׁלֵּם נֶזֶק הַפָּרָה[18], וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם נֶזֶק הַוָּלָד[19]; שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הְרָאָיָה.

15) מת. 16) ובעל השור אינו אשם בנזק העובר. 17) ובעל השור חייב אף בחצי נזק של העובר, כלומר, חצי דמי העובר, אם השור היה תם, ונזק שלם אם היה מועד. 18) תם כדינו ומועד כדינו. 19) אפילו היה מועד אינו משלם כלום, בניגוד לדעת סומכוס, שתם משלם רבע ומועד חצי דמי העובר.

ד. נָגַח פָּרָה מְעֻבֶּרֶת וְהִפִּילָה - אֵין שָׁמִין פִּחַת פָּרָה[20] בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּפִחַת הַוָּלָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ[21], אֶלָּא שָׁמִין כַּמָּה הָיְתָה הַפָּרָה שָׁוָה כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת[22] וּבְרִיאָה[23] וְכַמָּה הִיא שָׁוָה עַכְשָׁו[24], הִיא וְהַנֵּפֶל שֶׁלָּהּ, וּמְשַׁלֵּם הַפִּחָת[25], אוֹ חֶצְיוֹ[26] - אִם הָיָה תָּם.

20) ההפרש בין דמי הפרה החיה לדמי הפרה המתה. 21) ההפרש בין דמי הוולד החי לדמי הוולד המת. 22) מחיר זה כולל דמי עובר ולא דמי וולד חי, שדמיו מרובים מדמי עובר. חישוב זה הוא לטובת המזיק הטוען: שורי הזיק פרה מעוברת, על כן גם החישוב צריך להיות לפי דמי פרה מעוברת. 23) כשהיא מעוברת היא נראית בריאת בשר ושמנה, וזה מעלה את דמיה. 24) לאחר הנגיחה. 25) אם הוא מועד. 26) חצי הפחת.

ה. הָיְתָה הַפָּרָה לְאַחַר וְהַוָּלָד לְאַחַר: הֲרֵי פִּחַת הַשֹּׁמֶן[27] שֶׁפִּחַת גּוּף הַפָּרָה[28] - לְבַעַל הַפָּרָה, וּפִחַת הַנֶּפַח[29] - חוֹלְקִין אוֹתוֹ בַּעַל הַפָּרָה עִם בַּעַל הַוָּלָד[30], וְהַנֵּפֶל - שֶׁל בַּעַל הַוָּלָד.

27) כשהפרה מעוברת היא מוסיפה שומן, וזה בא בחישוב דמי הנזק. 28) שהרי השומן נבלע באיבריה, ואין לגוף העובר חלק בו. משום כך פחת זה שייך לבעל הפרה. 29) כשהפרה מעוברת הנפח שלה גדול יותר ונראית בעלת איברים גדולים, ומחירה עולה. גם זה בא בחישוב דמי הנזק. 30) ובעל הוולד מקבל חצי, שהרי גם לגוף הוולד חלק בגידול הנפח.

ו. שׁוֹר שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר שׁוֹר אַחֵר וְהֶזֵּק[31], הַנִּזָּק אוֹמֵר: שׁוֹרְךָ הִזִּיק, וְזֶה אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ[32], שֶׁמָּא בְּסֶלַע לָקָה - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הְרָאָיָה. וַאַף עַל פִּי שֶׁהַנִּזָּק אוֹמֵר: אֲנִי יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי, וְזֶה אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ. טָעַן הַנִּזָּק וְאָמַר: וַדַּאי אַתָּה יוֹדֵעַ[33] שֶׁשּׁוֹרְךָ הִזִּיק - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[34] שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, אִם הָיָה מוּעָד; אֲבָל אִם הָיָה תָּם - פָּטוּר אַף מִשְּׁבוּעַת הֶסֵּת; שֶׁאֲפִלּוּ הוֹדָה מֵעַצְמוֹ[35] - פָּטוּר, שֶׁחֲצִי נֶזֶק קְנָס הוּא, וּמוֹדֶה בִּקְנָס - פָּטוּר הוּא[36].

31) הנרדף. 32) כך מפרשת שם הגמרא את המשנה "רישא ניזק ברי ומזיק שמא". אין מחייבים לשלם כסף אלא על פי הוכחה ברורה, ואין טענת הניזק־התובע מספקת, אפילו היא חזקה מטענת הספק של המזיק. 33) ואתה טוען "איני יודע" כדי להשתמט מן התשלום. 34) שבועה שתיקנוה חכמי הגמרא לכופר בכל, ואין לתובע עדים (שבועות מ:) ופירוש המלה "היסת" הוא, החכמים הסיתוהו להישבע, כדי להפיס את דעת התובע. שבועה כזו שונה מיתר השבועות בזה, שאינה צריכה נקיטת חפץ, כלומר, אין

הנשבע אוחז ספר תורה (רבינו בפרק יא מהלכות שבועות הלכה יג). 35) ששורו נגח. 36) בבא קמא סד: דין זה לומדים מן הפסוק "אשר ירשיעון אלוהים" (שמות כב, ח), ולא המרשיע את עצמו.

ז. הָיוּ שְׁנַיִם רוֹדְפִים אַחַר אֶחָד, וַהֲרֵי עֵדִים שֶׁאֶחָד מֵהֶן הִזִּיק[37], וְאֵין הָעֵדִים יוֹדְעִים אֵי זֶהוּ מִשְּׁנֵיהֶם, זֶה אוֹמֵר: שׁוֹרְךָ הִזִּיק, וְזֶה אוֹמֵר: שׁוֹרְךָ הִזִּיק - שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין[38]. וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם שֶׁל אִישׁ אֶחָד - חַיָּב לְשַׁלֵּם[39] מִגּוּף הַפְּחוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם[40]. וְאִם הָיוּ מוּעָדִין - מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם מִנְּכָסָיו[41].

37) ולא כמו בהלכה הקודמת שספק הוא, אם השור הזיק. במקרה זה לו הודה המזיק, היה חייב לשלם, ואין לפטור אותו כדין מודה בקנס, כי ישנם עדים ואף על פי שאינם יודעים שורו של מי הזיק, מועילה עדותם שלא לדונו כמודה בקנס (לחם משנה, הלכה ט). 38) על יסוד הכלל הנזכר בהלכה הקודמת "המוציא מחברו עליו הראיה". 39) כי וודאי הוא ששורו הזיק. 40) כשהוא תם. ואם כולו אינו שווה דמי חצי הנזק, מפסיד הניזק את ההפרש, כי המזיק יוכל לטעון שמא הפחות הזיק. 41) כי התשלום מוטל על בעל השור ועל נכסיו ולכן אין כל משקל לשאלה: מי הזיק.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[42]? בְּשֶׁשְּׁנֵי הַשְּׁוָרִים עוֹמְדִין; אֲבָל אִם מֵת אֶחָד מֵהֶן אוֹ אָבַד, וְהָיָה אֶחָד מֵהֶן תָּם, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שֶׁל אִישׁ אֶחָד - פָּטוּר, שֶׁהַרֵי אוֹמֵר לוֹ: הָבֵא רְאָיָה[43] שֶׁזֶּה הָעוֹמֵד הוּא שֶׁהִזִּיק וַאֲשַׁלֵּם לְךָ.

42) שאם היו שניהם של איש אחד חייב לשלם. 43) כי המוציא מחבירו עליו הראייה. שמא המזיק זה שאבד או שמת, ותם אינו משלם אלא מגופו. [ודין זה נאמר רק כשנאבד התם, אבל כשנאבד המועד חייב בעל השוורים בחצי נזק ממה נפשך, אם המועד הזיק, חייב לשלם מנכסיו נזק שלם, ואם התם הזיק, הרי הוא עומד לפנינו ואפשר לגבות מגופו. כך פירש בעל מאירת עיניים בחושן משפט סימן ת סעיף קטן ה. אולם סגנונה של הלכה זו כאן מתנגד לפירוש זה. רבינו כותב אם מת "אחד מהם", ומשמע שאין כל הבדל איזה מהם מת. מתקבל איפוא על הדעת פירושו השני, שהמדובר כשלא ידוע איזה מהם תם ואיזהו מועד].

ט. הָיוּ שְׁנֵי הַשְּׁוָרִים[44] הָרוֹדְפִין אֶחָד גָּדוֹל[45] וְאֶחָד קָטָן[46], הַנִּזָּק אוֹמֵר: גָּדוֹל הִזִּיק, וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: קָטָן הִזִּיק; הָיָה אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, הַנִּזָּק אוֹמֵר: מוּעָד הִזִּיק[47], וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: תָּם הִזִּיק[48] - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[49].

44) שם לה: הלכה זו עוסקת במקרה שאין עדים כלל. 45) המספיק לתשלום חצי נזק. 46) שאינו מספיק לתשלום חצי נזק. 47) ואתה חייב לי נזק שלם. 48) ומגיע לך רק חצי נזק ומגופו של הנוגח. 49) ואם הניזק לא יביא ראייה, לא יקבל אפילו מה שהודה בו המזיק, בהתאם לכלל "טענו חיטים והודה לו בשעורים פטור אף מדמי השעורים", שם לה: (ראה פירוש המשנה לרבינו). ואפילו לדעת האומרים שבתם ומועד אין לדונו כטענו חיטים והודה לו בשעורים, מפני שגם התם בכלל נכסי המזיק ונכלל בטענתו של הניזק, אף על פי כן פטור המזיק מכלום, כדין מודה בקנס, שהרי אין עדים. הטעם של הכלל הוא: התובע עצמו מודה שהנתבע אינו חייב לו שעורים, והודאת בעל הדין כמאה עדים. וראה חושן משפט סימן פח עוד כמה טעמים.

י. לֹא הָיְתָה שָׁם[50] רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁזֶּה הִזִּיק, אֶלָּא עֵדִים מְעִידִים שֶׁאֶחָד מִשְּׁנֵי אֵלּוּ הִזִּיק - מְשַׁלֵּם הַמַּזִּיק כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר[51]. וְאִם טָעַן הַנִּזָּק: שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ וַדַּאי, שֶׁזֶּה הִזִּיק בְּפָנֶיךָ[52] - הֲרֵי הַמַּזִּיק נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה[53] וּמְשַׁלֵּם כְּמוֹ שֶׁהוֹדָה, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה בְּמִקְצָת.

50) במקרה המתואר בהלכה הקודמת. 51) ואין זה דומה לטענו בחיטים וכו', כי שם אין עדים כלל וכאן דנים במקרה שיש עדים (מגיד משנה) וראה ש"ך חושן משפט סימן פח סעיף קטן טו. 52) כגון במקרה של תם ומועד טוען הניזק: אתה יודע שהמועד הזיק. 53) כדין כל מודה במקצת, ולא ככופר הכל שנשבע שבועת היסת (ראה למעלה הלכה ו). וטעמו של דבר הוא: כשהניזק אינו טוען שהמזיק עצמו יודע, מתקבלת על הדעת טענת המזיק שלא ידוע לו איזה שור הזיק ולכן הוא פטור משבועה (ש"ך חושן משפט סימן ת סעיף קטן ד), מה שאין כן כשהניזק טוען: אתה יודע שהגדול הזיק.

יא. הָיוּ הַנִּזָּקִין שְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְהַמַּזִּיקִין אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, הַנִּזָּק אוֹמֵר: גָּדוֹל הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל[54] וְהַקָּטָן אֶת הַקָּטָן[55], וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: לֹא כִּי[56], אֶלָּא קָטָן הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל[57] וְגָדוֹל אֶת הַקָּטָן[58]; אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, הַנִּזָּק אוֹמֵר: הַמּוּעָד הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל[59] וְתָם הִזִּיק אֶת הַקָּטָן[60], וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: תָּם הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל[61] וְהַמּוּעָד הִזִּיק אֶת הַקָּטָן[62] - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. לֹא הָיְתָה שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה[63] - הַמַּזִּיק פָּטוּר[64]. לָמָּה זֶה דּוֹמֶה? לְזֶה טוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ חִטִּים וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׁעוֹרִים, שֶׁהוּא נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[65] וּפָטוּר אַף מִדְּמֵי שְׁעוֹרִים[66], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת טוֹעֵן. וְאִם תָּפַס הַנִּזָּק - הֲרֵי מְשַׁלֵּם[67] לַקָּטָן מִן הַגָּדוֹל וְלַגָּדוֹל מִן הַקָּטָן, כְּמוֹ שֶׁהוֹדָה הַמַּזִּיק; אֲבָל אִם לֹא תָּפַס - אֵין מוֹצִיאִין מִן הַמַּזִּיק כְּלוּם.

54) וגוף המזיק הגדול מספיק לתשלום חצי הנזק הגדול, מה שאין כן גוף הקטן. 55) ומגופו אקבל חצי הניזק הקטן, ודמי חצי נזק שורי הגדול אקח משורך הגדול. 56) לא כן. 57) ותיקח רק את הקטן לתשלום חצי נזקו של הגדול, אף על פי שחצי נזק של הגדול מרובה על כל שוויו, ותפסיד את השאר. 58) ותיקח חצי נזק הקטן מן הגדול. 59) ואתה חייב לשלם לי מנכסיך דמי שור גדול. 60) ומגופו אקח חצי הנזק של הקטן. 61) ותיקח אותו בלבד, ואף על פי שאינו שווה חצי דמי הגדול שניזק

ותפסיד את ההפרש. 62) ומגיע לך מנכסי דמי קטן בלבד. 63) הכוונה שאין שם עדים כלל, כי במקרה שיש עדים על הנגיחה, אלא שאינם יודעים איזה מהם הזיק את הגדול, נאמר למעלה בהלכה י, שמשלם כמו שאומר המזיק, וטעם הדבר נתבאר שם (מגיד משנה). 64) אף ממה שהודה. 65) כי הוא כופר בחיטים. 66) כי התובע מודה שהנתבע אינו חייב לו. 67) ואף על פי שמודה בקנס פטור ובכל מודה בקנס הדין הוא שאפילו אם תפס מוציאים מידו, סובר רבינו שחצי נזק עדיף על קנס אחר, ואין מוציאים מיד הניזק אם תפס. וכן פירש גם הראב"ד, מובא כאן במגיד משנה.

יב. שׁוֹר שֶׁנָּגַח וְחָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר - הֲרֵי הַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן וְהַבְּעָלִים שֶׁתָּפִין בּוֹ. כֵּיצַד? שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנָּגַח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְּלוּם - הַנִּזָּק נוֹטֵל מֵאָה, וּבַעַל הַשּׁוֹר מֵאָה. חָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר[68] שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְּלוּם - הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מֵאָה, וְהַנִּזָּק שֶׁלְּפָנָיו עִם הַבְּעָלִים נוֹטְלִין חֲמִשִּׁים זוּז[69]. חָזַר וְנָגַח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְּלוּם - הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מֵאָה[70], וְנִזָּק שֶׁלְּפָנָיו חֲמִשִּׁים[71], וְהַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן עִם הַבְּעָלִים עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה[72]. וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה חוֹלְקִין וְהוֹלְכִים[73].

68) חייבים שני השותפים, היינו הבעלים והניזק, בתשלום חצי נזק בסך מאה זוז. 69) הבעלים והניזק הראשון מחלקים ביניהם את מאה הזוזים הנותרים. 70) כי כולם אחראים לנזקו. 71) חלקו בשור היה מאה, כלומר חצי השור, על כן עליו להשתתף בתשלום חצי הנזק ב־50%, היינו, חמישים זוז, ונשארים לו חמישים זוז בלבד. 72) חמישים זוז הנותרים מחלקים ביניהם הבעלים והניזק הראשון שווה בשווה, כי חלקיהם בשור שווים היו. 73) במקרה שחזר לתמותו (למעלה פרק ו הלכה ז), או שהיה מועד לשוורים ונגח מין אחר, שאם לא כן אין כל אפשרות לדין זה, שהרי אחרי שלוש נגיחות נעשה מועד.

יג. נִזָּק שֶׁתָּפַס בְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה, לִגְבּוֹת חֲצִי נִזְקוֹ מִגּוּפָהּ - נַעֲשָׂה עָלֶיהָ שׁוֹמֵר שָׂכָר[74] לִנְזָקִין; וְאִם יָצְתָה וְהִזִּיקָה - הַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן חַיָּב[75] בִּנְזָקֶיהָ, וְהַבְּעָלִים פְּטוּרִין. כֵּיצַד? שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנָּגַח וְהִפְסִיד מָאתַיִם, וּתְפָסוֹ הַנִּזָּק לִגְבּוֹת מִמֶּנּוּ מֵאָה, וְחָזַר וְנָגַח וְהִפְסִיד בְּמֵאָה וְאַרְבָּעִים - הֲרֵי הַנִּזָּק הָאַחֲרוֹן מִשְׁתַּלֵּם שִׁבְעִים, וְהַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן שֶׁתְּפָסוֹ מִשְׁתַּלֵּם מוֹתַר נִזְקוֹ, וְהוּא שְׁלֹשִׁים[76], וְהַבְּעָלִים מֵאָה[77]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[78].

74) כדין המלווה על המשכון (בבא מציעא פ:). 75) כי הוא אחראי לשמירת השור. 76) כי הוא אחראי לכל חצי הנזק בסך שבעים זוז. 77) חלקו הקודם בשור בעינו עומד, משנה שם לו. וגמרא לו: 78) אם מספר הניזקים גדול יותר, תמיד אחרון אחרון נשכר, וחלק הבעלים שמור ועומד.

יד. שְׁנֵי שְׁוָרִים תַּמִּים שֶׁחָבְלוּ זֶה בָּזֶה - מְשַׁלְּמִין בַּמּוֹתָר[79] חֲצִי נֶזֶק. שְׁנֵיהֶם מוּעָדִין, אוֹ מוּעָד וְאָדָם שֶׁחָבְלוּ זֶה בָּזֶה - מְשַׁלְּמִין בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם. אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד: מוּעָד בְּתָם[80] - מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם, תָּם בְּמוּעָד - מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק. כֵּיצַד? שׁוֹר תָּם שֶׁהִפְסִיד[81] בְּשׁוֹר תָּם אַחֵר שָׁוֶה מָנֶה, וְחָזַר זֶה הָאַחֲרוֹן וְהִפְסִיד בָּרִאשׁוֹן שָׁוֶה אַרְבָּעִים - הֲרֵי בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם לְבַעַל הָאַחֲרוֹן שְׁלֹשִׁים[82]. הָיוּ שְׁנֵיהֶם מוּעָדִין - בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם שִׁשִּׁים. הָרִאשׁוֹן מוּעָד[83] וְאַחֲרוֹן תָּם[84] - בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם שְׁמוֹנִים. הָרִאשׁוֹן תָּם[85] וְהָאַחֲרוֹן מוּעָד[86] - בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם עֲשָׂרָה.

79) בהפרש של דמי שתי החבלות שכל אחד חייב. 80) אם הנזק שהמועד הזיק עלה על דמי חצי הנזק שהזיק התם. 81) שעשה הפסד. 82) חצי ההפרש. 83) וחייב מאה זוז. 84) וחייב עשרים זוז. 85) וחייב חמישים זוז. 86) וחייב ארבעים זוז. משמיענו רבינו שלא תחשוב שמעמידים נזק תחת נזק, אפילו במועד ותם, והמועד משלם רק את הנזק העודף, ובדין ראשון מועד ואחרון תם משלם המועד רק שישים, אין הדין כן, אלא משלם שמונים, היינו מאה נזק שלם פחות חצי הנזק שהזיק התם.

יום שני א' תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) נתבאר בו משפט בהמה שהמיתה את האדם אם היא תמה ואם היא מועדת, שהבעלים משלמים את הכופר, וכיצד היא נעשית מועדת לדבר זה, ומהות הבעלים שהבהמה הממיתה היא שלהם, וכיצד תמית ובאי זה רשות ואי זה נפש תמית ותהיה חייבת.

א. שׁוֹר שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם בְּכָל מָקוֹם[2] - בֵּין גָּדוֹל[3] בֵּין קָטָן[4], בֵּין עֶבֶד[5] בֵּין בֶּן חוֹרִין, אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד[6] - הֲרֵי זֶה נִסְקָל. וְאִם הֵמִית אֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[7] - פָּטוּר, כְּדִינֵיהֶם[8].

2) בין ברשות היחיד ובין ברשות הרבים. 3) בן שלש עשרה שנה ויום אחד שהביא שתי שערות. 4) שהרי כתוב בפירוש "או בן יגח או בת יגח, כמשפט הזה יעשה לו" (שמות כא, לא). 5) שכתוב "אם עבד יגח השור... והשור יסקל" (שם לב). 6) שבשניהם כתוב עונש סקילה. בתם - "סקול יסקל השור", ובמועד - "השור יסקל" (שם כח, כט). את כל הדינים הנ"ל מביאה המשנה בבא־קמא מא. 7) השוה למעלה פרק ח הלכה ה. 8) והרי אנו דנין להם כדיניהם, כנאמר למעלה.

ב. אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד שְׁאָר בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף[9] שֶׁהֵמִיתוּ - הֲרֵי אֵלּוּ נִסְקָלִין. מַה בֵּין תָּם שֶׁהָרַג אֶת הָאָדָם לְמוּעָד[10] שֶׁהָרַג אֶת הָאָדָם? שֶׁהַתָּם פָּטוּר מִן הַכֹּפֶר[11], וְהַמּוּעָד חַיָּב בְּכֹפֶר[12]; וּבְלְבַד שֶׁיִּהְיֶה מוּעָד לַהֲרֹג[13].

9) אמנם בתורה כתוב "וכי יגח שור", אולם "שור" הוא דוגמה בלבד, ולקוחה מן המציאות היום־יומית. וראה למעלה פ"א, ה"א (וראה עדויות פ"א מי"ב). 10) הלא שניהם נסקלים. 11) פטור מלשלם דמי האדם ההרוג ליורשיו, כי כתוב מפורש "ובעל השור נקי" (שמות כא, כח). שם מא, ומא: 12) שמות כא, ל. 13) אדם או בהמה, אבל מועד לחבל אדם - אינו חייב כופר, שם.

ג. וְהוֹאִיל וְכָל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף שֶׁהָרְגוּ אֶת הָאָדָם[14] נִסְקָלִין, הֵיאַךְ יִמָּצֵא מוּעָד לַהֲרֹג[15] עַד שֶׁיְּשַׁלְּמוּ בְּעָלָיו אֶת הַכֹּפֶר? כְּגוֹן שֶׁהָרַג שְׁלֹשָׁה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[16] וְאַחַר כָּךְ הָרַג יִשְׂרָאֵל; שֶׁהַמּוּעָד לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים הֲרֵי זֶה מוּעָד לְיִשְׂרָאֵל[17]. אוֹ שֶׁהָרַג שְׁלֹשָׁה יִשְׂרָאֵל טְרֵפָה[18] וְאַחַר כָּךְ הָרַג שָׁלֵם[19]. אוֹ שֶׁהָרַג וּבָרַח[20], וּבְרִבִיעִי נִתְפָּס; שֶׁאֵין הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר עַד שֶׁיְּסַקֵּל הַשּׁוֹר[21]. וְכֵן אִם סִכֵּן שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם[22] כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁהָרַג שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת[23] - הֲרֵי זֶה מוּעָד לַהֲרִיגָה[24], וּבְעָלִים מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר[25]. וְכֵן אִם הִכִּירוּ עֵדִים אֶת בַּעַל הַשּׁוֹר וְלֹא הִכִּירוּ אֶת הַשּׁוֹר[26] בְּפַעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, וּבָרְבִיעִית רָאוּ שׁוֹרוֹ שֶׁהָרַג[27] וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין אִם זֶה הוּא הַשּׁוֹר שֶׁהָרַג בְּשָׁלֹשׁ פְּעָמִים הָרִאשׁוֹנוֹת אוֹ אַחֵר הָיָה[28] - הוֹאִיל וְהוּעֲדוּ הַבְּעָלִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בִּכְקָרֶם שׁוֹר שֶׁהָרַג שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, הָיָה לָהֶם לִשְׁמֹר כָּל בְּהֶמְתָּם[29], וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא שָׁמְרוּ - מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר.

14) בפעם הראשונה. 15) זוהי קושיית הגמרא, שם. 16) תשובת ר' שימי, שם. שור שהמית גוי פטור, למעלה הלכה א. 17) המגיד־משנה תמה על רבינו שפסק כדעת רב שימי, שהרי הגמרא מתפלאה על רב שימי, ומקשה: "ומועד לגויים הוי מועד לישראל?!" ומסיימת ואומרת, "אלא אמר ר' שמעון בן לקיש...", זאת־אומרת שתשובת רב שימי נדחתה. והוא מתרץ ואומר: שרבינו אינו גורס "אלא", והוא מפרש בניחותא, ש"מועד לגויים הוי מועד לישראל", ור' שמעון בן לקיש אומר טעם שני. 18) אדם שיש בו אחד הדברים שמטריפים בבהמה, כגון שניקב קרום מוחו, ואין סוקלים שור על טריפה, מכיון ש"אדם הרוג הרג". 19) ומועד לטריפה הרי זה מועד לשלם, שם. 20) שלוש פעמים, שם. 21) כמו שכתוב: "השור יסקל . . . אם כופר יושת עליו" (שמות כא, כט־ל). על כן אם לא נתפס, אין הבעלים משלמים כופר. 22) ולא מתו, וכשהרג אדם רביעי מתו כולם, בבא־קמא מא. 23) שם. 24) ומה שפסק רבינו למעלה פרק ו הלכה ח, שמועד לאדם אינו מועד לבהמה, וכל־שכן שמועד לבהמה אינו מועד לאדם, לא נאמר אלא במועד להזיק, אבל במועד להריגת בהמה מועד גם לאדם, ומכל־שכן להיפך. ראה מאירי לבבא־קמא עמוד 127, וכסף־משנה כאן. 25) כשהרג אדם אחרי ג' הבהמות. 26) הם יודעים מי הוא בעל השור שהמית, אבל אינם יודעים לציין בדיוק איזה שור הוא, כי יש לו לאיש זה כמה שוורים. 27) ויודעים בדיוק איזה שור הרג ברביעית. 28) שגם כן שייך לאותם הבעלים, אבל יודעים הם ששור אחד נגח כל שלש הנגיחות הראשונות. 29) מכיון שאינם יודעים איזהו הרג. זוהי תשובת רבינא בגמרא, שם.

ד. זֶה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה[30] 'וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת' - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[31] לָמְדוּ, שֶׁחִיּוּב מִיתָה זוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם[32]; וְאִם נָתַן כֹּפֶר הַנֶּהֱרָג[33] - מִתְכַּפֵּר לוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּפֶר כַּפָּרָה[34], מְמַשְׁכְּנִין מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּכֹפֶר[35] בְּעַל כָּרְחוֹ.

30) בשור מועד שהרג אדם. 31) מפי קבלת חכמינו ז"ל. 32) ולא בידי אדם. במסכת סנהדרין טו: דרשו: "אמר קרא "מות יומת המכה רוצח הוא" (במדבר לה, כא), על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו על רציחת שורו". 33) תשלום דמי הנהרג. זוהי דעת החכמים: "ונתן פדיון נפשו" (שמות כא, ל) דמי ניזק, שם מ. 34) וחייבי כפרה, כגון חייבי חטאות ואשמות - אין ממשכנים אותם. 35) ואינו דומה לחייב קרבן חטאת או אשם, שמוחזק בעינינו שלא יתרשל, ויביא את הקרבן לה', ועל כן אין צורך למשכן אותו. אבל בכופר עלול אדם להקל, כי הוא משלם אותו לחבירו, ויראה בזה חוב רגיל. ולפיכך יש צורך למשכן אותו, אם אינו משלם. זוהי בעיא שלא נפתרה בגמרא שם, ורבינו פוסק לחומרא. ואף־על־פי שדרכו לפסוק שאין מוציאים ממון בבעיא שלא נפשטה, בתשלומי כפרה דן לחומרא, וכן בהלכה ה; ובחידושי הרשב"א תירץ, שרבינו אומר שבית־דין ממשכן את זה שנתחייב בכופר, והאיבעיא בגמרא מתכוונת ליורשי הנהרג (מגיד־משנה).

ה. שׁוֹר[36] שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין שֶׁהָרַג - כָּל אֶחָד מֵהֶם מְשַׁלֵּם כֹּפֶר שָׁלֵם[37]; שֶׁהֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן צָרִיךְ כַּפָּרָה גְּמוּרָה[38].

36) מועד. 37) ואינו דומה לנזק רגיל, שכל אחד מן השותפים משלם חצי. 38) מה־שאין־כן בנזק רגיל, שצריך רק להשלים להניזק דמי נזקו בשלמותם. גם זו בעיא שלא נפתרה בגמרא, שם. גם כאן מחמיר רבינו, משום שאין זה ספק ממון סתם שפוסקים לקולא לנתבע, אלא זה ענין של כפרה.

ו. אֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל שׁוֹר אֶלָּא בִּפְנֵי בְּעָלָיו[39], אִם הָיוּ לוֹ בְּעָלִים; אֲבָל אִם לֹא הָיוּ לוֹ בְּעָלִים, כְּגוֹן שׁוֹר הַמִּדְבָּר[40] וְשׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ וְשׁוֹר שֶׁל גֵּר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁין אִם הֵמִית - הֲרֵי זֶה נִסְקָל[41], וְגוֹמְרִין דִּינוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ בְּעָלִים[42]. וְכֵן שׁוֹר הָאִשָּׁה[43] וְשׁוֹר הַיְתוֹמִים[44] וְשׁוֹר הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹסִים[45] שֶׁהֵמִיתוּ - נִסְקָלִין. וְאֵין הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹסִים מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר[46]; שֶׁהַכֹּפֶר כַּפָּרָה הוּא[47], וְאֵין הַקְּטַנִּים וְהַחֵרְשִׁים וְהַשּׁוֹטִים בְּנֵי חִיּוּב כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ צְרִיכִין כַּפָּרָה.

39) שם מד: 40) שהוא הפקר ואין לו בעלים. 41) משנה שם, וכדעת החכמים. 42) כי ההעדה בבעלים בתורה נאמרה רק בשיש לו בעלים. 43) אף־על־פי שבתורה כתוב "בעל השור", לשון זכר (רש"י). 44) שאין להם

אפוטרופוס. 45) השייך ליתומים או לחרש ושוטה. 46) ברייתא שם, מ. 47) בניגוד לחצי נזק ונזק שלם, שחייב האפוטרופוס לשלם, וחוזר וגובה מן היתומים כשיגדלו. השוה למעלה פרק ו הלכה ד.

ז. שׁוֹר שֶׁהוּא טָרֵפָה[48] שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ[49], אוֹ שֶׁהָיָה הַשּׁוֹר שֶׁל אָדָם טָרֵפָה - אֵינוֹ נִסְקָל[50]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת - כְּמִיתַת הַבְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר[51], וְכֵיוָן שֶׁבְּעָלָיו כְּמֵת הֵם חֲשׁוּבִים וְאֵינָן צְרִיכִין מִיתָה[52] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[53].

48) כגון ניקב קרום מוחו, או יש בו אחד משאר י"ז סוגי טרפות. 49) בפני עדים, אבל אם הרג בפני בית־דין הורגים אותו משום "ובערת הרע מקרבך" (דברים יג, ו - ראב"ד). 50) זוהי דעת רב אשי בסנהדרין עח. 51) מקישים זה לזה, מכיון שהתורה כתבתם בפסוק אחד, שם. 52) ואין לקיים בו "וגם בעליו יומת". [בגמרא שם נימוק אחר, שעדות זו אי אתה יכול להזימה, ואולי שני הנימוקים עולים בקנה אחד]. 53) לפיכך גם שורו פטור, ואין מקיימים בו "השור יסקל". אותו הנימוק גם בשור שהוא עצמו טריפה והרג את הנפש. אילו בעליו היו טריפה, היו פטורים ממיתה, כך גם שורו שהוא טריפה פטור ממיתה.

ח. הַמְשַׁסֶּה[54] כֶּלֶב בַּחֲבֵרוֹ וַהֲרָגוֹ - אֵין הַכֶּלֶב נִסְקָל[55]. וְכֵן אִם גִּירָה בּוֹ בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה וַהֲרָגוּהוּ. אֲבָל אִם שִׂסָּה בּוֹ נָחָשׁ, וַאֲפִלּוּ הִשִּׁיכוֹ בּוֹ[56], וַהֲרָגוֹ - הַנָּחָשׁ נִסְקָל[57]; שֶׁאֵרֵס הַנָּחָשׁ שֶׁמִּמִּית מֵעַצְמוֹ מִקִּיאוֹ[58]. לְפִיכָךְ, זֶה הָאָדָם שֶׁהִשִּׁיךְ בּוֹ נָחָשׁ פָּטוּר מִמִּיתַת בֵּית דִּין[59].

54) בקול או בתנועת יד. 55) כדין שור שהגיחו אותו, שאינו חייב מיתה, ראה למעלה פרק ו הלכה ה. 56) שם את שיני הנחש בגוף האדם. 57) כדעת החכמים במשנה סנהדרין עו: עח. 58) ולפיכך דינו כהורג מעצמו וחייב, שם עח. 59) אבל חייב בדיני שמים, כי גרם למות האדם.

ט. אֵין הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת אִם הֵמִיתָה עַד שֶׁנִּתְכַּוְּנָה לְהַזִּיק לְמִי שֶׁהִיא חַיֶּבֶת עָלָיו סְקִילָה[60]. אֲבָל שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת הַבְּהֵמָה וְהָרַג אֶת הָאָדָם[61], נִתְכַּוֵּן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהָרַג לְיִשְׂרָאֵל, נִתְכַּוֵּן לִנְפָלִים[62] וְהָרַג בֶּן קַיְמָא - פָּטוּר מִן הַמִּיתָה[63]. וְאִם הָיָה מוּעָד[64] - הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר[65], אוֹ בִּקְנָס אִם הֵמִית עֶבֶד[66]; וְאַף עַל פִּי שֶׁהָרַג בְּלֹא כַּוָּנָה[67], הוֹאִיל וְהוּא מוּעָד לָזֶה[68].

60) אפילו אם לא נתכוונה לזה שהרגה, כגון נתכוונה להרוג את ראובן והרגה את שמעון - נסקלת, כי אילו הרגה את ראובן, גם כן היתה חייבת סקילה, בבא־קמא מד: 61) משנה שם מד. 62) כל הדוגמאות האלה מובאות במשנה שם. 63) כמיתת הבעלים כך מיתת השור, וכשם שבעל השור שלא נתכוון פטור, כך גם השור שלא נתכוון פטור, שם. 64) כגון שהרג לפני כן שלוש בהמות. 65) אם המית בן חורין, כדעת שמואל "פטור ממיתה וחייב בכופר", שם עמוד א, וכדעת ר' יוחנן: "לרבות כופר שלא בכוונה ככופר בכוונה", שם מג: 66) ישלם שלושים שקלים, כמו שכתוב: "אם עבד יגח השור או אמה, כסף שלשים שקלים יתן לאדניו" (שמות כא, לב). סכום זה עליו לשלם בין אם העבד שווה פחות ובין אם הוא שווה יותר, ומשום כך נחשב לקנס. השווה למעלה פרק ב, הלכה ח. 67) כדעת ר' יוחנן: ". . . לרבות עבד שלא בכוונה כעבד בכוונה", שם מג: 68) לכן משלם כופר אף־על־פי שהשור אינו נסקל, ואין זה דומה לדין הרג וברח, שאין הבעלים חייבים בכופר מפני שהשור אינו נסקל (למעלה הלכה ג), מכיון ששם השור חייב סקילה, אבל בדין שלפנינו השור פטור מסקילה (כסף־משנה למעלה הלכה ג).

י. הָיָה מוּעָד לִפֹּל[69] עַל בְּנֵי הָאָדָם בְּבוֹרוֹת, וְרָאָה יָרָק בְּבוֹר[70] וְנָפַל לַבּוֹר בִּשְׁבִיל הַיָּרָק, וְהָיָה שָׁם אָדָם וָמֵת; אוֹ שֶׁהָיָה מוּעָד לְהִתְחַכֵּךְ בִּכְתָלִים[71] וּלְהַפִּיל[72] עַל בְּנֵי אָדָם, וְנִתְחַכֵּךְ בְּכֹתֶל לַהֲנָאָתוֹ, וְנָפַל[73] עַל אָדָם וָמֵת מֵחֲמַת חִכּוּכוֹ - הַשּׁוֹר פָּטוּר מִמִּיתָה, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְהָמִית; וְהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר, שֶׁהֲרֵי זֶה מוּעָד לִפֹּל בְּבוֹרוֹת עַל בְּנֵי אָדָם אוֹ לְהַפִּיל עֲלֵיהֶם הַכְּתָלִים. וְהֵיאַךְ יְדַע שֶׁנִּתְחַכֵּךְ לַהֲנָאָתוֹ?[74] כְּשֶׁנִּתְחַכֵּךְ לְאַחַר שֶׁהִפִּיל וְהֵמִית[75].

69) שם מח: 70) דוגמת רב יוסף, שם. 71) שם מד. 72) את הכתלים. 73) הכותל מחמת חיכוכו. 74) ולא נתכוון להרוג אדם. 75) גמרא שם.

יא. אֵין הַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר עַד שֶׁתָּמִית בְּהֶמְתָּן חוּץ מִרְשׁוּתָן; אֲבָל אִם הֵמִית בִּרְשׁוּת הַמַּזִּיק, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּסְקִילָה[76] - הַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִן הַכֹּפֶר[77]. כֵּיצַד? הִנְכְּנַס לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּתוֹ, וַאֲפִלּוּ נִכְנַס[78] לִתְבֹּעַ שְׂכָרוֹ[79] אוֹ חוֹבוֹ[80] מִמֶּנּוּ, וּנְגָחוֹ שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת וָמֵת - הַשּׁוֹר בִּסְקִילָה, וְהַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִן הַכֹּפֶר; שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ רְשׁוּת לִכָּנֵס לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל זֶה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ.

76) טענת הבעלים: "באיזו רשות נכנסת לחצרי", מועילה לענין תשלומי ממון וקנס בלבד, אבל לא לענין מיתת השור, בבא־קמא כג: 77) לגבי כופר מועילה טענה זו. 78) פועל. 79) ברייתא שם, לג. 80) המלווה מן הלווה.

יב. עָמַד בַּפֶּתַח[81] וְקָרָא לְבַעַל הַבַּיִת, וְאָמַר לוֹ 'הֵן', וְנִכְנַס[82], וּנְגָחוֹ שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - הֲרֵי הַבְּעָלִים פְּטוּרִין; שֶׁאֵין מַשְׁמַע 'הֵן' אֶלָּא עֲמֹד בִּמְקוֹמְךָ[83] עַד שֶׁאֲדַבֵּר עִמָּךְ.

81) שם. 82) כי הבין את תשובת "הן" כנתינת רשות להכנס. 83) כדעת החכמים בברייתא.

יג. בְּהֵמָה שֶׁנִּכְנְסָה לַחֲצַר הַנִּזָּק, וְדָרְסָה עַל גַּבֵּי תִּינוֹק[84] דֶּרֶךְ הִלּוּכָהּ[85] וַהֲרַגַתְּהוּ - הַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר[86]; שֶׁהֲרֶגֶל מוּעֶדֶת[87] לְהַזִּיק בְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ, וּבִרְשׁוּת הַנִּזָּק חַיָּב אַף עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל[88], כְּמוֹ

1 שֶׁבֵּאַרְנוּ[89]. נִמְצֵאתָ לָמֵד: שֶׁהַמּוּעָד שֶׁהֵמִית בְּכַוָּנָה[90]
2 - נִסְקָל, וְהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר; וְאִם הֵמִית שֶׁלֹּא
3 בְּכַוָּנָה[91] - פָּטוּר מִן הַמִּיתָה, וְהַבְּעָלִים חַיָּבִים בְּכֹפֶר.
4 וְתָם שֶׁהֵמִית שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה - פָּטוּר מִן הַמִּיתָה וּמִן
5 הַכֹּפֶר[92]; וְאִם נִתְכַּוֵּן לְהָמִית - נִסְקָל, וְהַבְּעָלִים
6 פְּטוּרִין מִן הַכֹּפֶר, וְכֵן מִקְנָס שֶׁל עֶבֶד[93].

84) שם, כו. 85) שזוהי "רגל" ברשות הניזק. 86) מיד בפעם הראשונה, ולא כמו בקרן שחייב בכופר רק לאחר שלוש נגיחות. 87) מתחילתה, ולפיכך הבעלים משלמים כופר בפעם הראשונה כמו קרן אחר שלוש פעמים. 88) מה־שאין־כן ברשות הרבים שפטור על שן ועל רגל. 89) למעלה פרק א הלכה ה, ז. 90) כגון נגח. 91) כמו הדוגמה של "דרסה על גבי תינוק דרך הילוכה", והדוגמאות למעלה הלכה ט. 92) כי דין הכופר נאמר בתורה במועד בלבד, שמות כא, ל. 93) תם שהרג עבד פטור מלשלם שלושים שקלים, כי דין זה נאמר בתורה במועד בלבד, ראה למעלה הלכה ט.

7 יד. נִרְאֶה לִי[94], שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַתָּם שֶׁהֵמִית בְּכַוָּנָה
8 עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה פָּטוּר מִן הַקְּנָס, שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים סֶלַע
9 הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה[95], אִם הֵמִית שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה[96] - מְשַׁלֵּם
10 חֲצִי דְּמֵי הָעֶבֶד אוֹ חֲצִי דְּמֵי הַשִּׁפְחָה מִגּוּפוֹ[97], כְּאִלּוּ
11 הֵמִית שׁוֹר חֲבֵרוֹ[98] אוֹ חֲמוֹרוֹ.

94) זוהי סברת עצמו, בלי מקור ברור בתלמוד ובגאונים. 95) שמות כא, לב. בתורה כתוב "שקלים". בלשון המשנה נקרא שקל זה בשם סלע. גם התרגום אונקלוס מפרש שם "שקלים" - סלעים. 96) ודינו הוא שפטור מסקילה. 97) כדין תם שהזיק, שמשלם חצי נזק מגופו. 98) כי על עבדו ועל אמתו, אומרת התורה במפורש - באותו פרק, פסוקים אחדים לפני כן - "כי כספו הוא", כלומר דינו כשורו וכחמורו, אבל תם שהרג אדם שלא בכוונה פטור אף מחצי דמיו, מפני שאין דמים לבן חורין (מגיד־משנה).

יום שלישי ב' תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק אֶחָד עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו כמות הכופר לפי [מה] שהוא הנהרג אם בן חורין או עבד, וכן [אם] בהמה אחת המיתה והזיקה מה דינה, וכן אם הוציאו הבעלים הבהמה מרשותם אחר שהמיתה, ותשלום דיני בהמה ההורגת.

12 א. כַּמָּה הוּא הַכֹּפֶר? כְּמוֹ שֶׁרָאוּ הַדַּיָּנִין[2] שֶׁהוּא דְּמֵי
13 הַנֶּהֱרָג[3], הַכֹּל לְפִי שָׁוְיוֹ שֶׁל נֶהֱרָג. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן
14 פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹ[4] כְּכֹל אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו[5]. וְכֹפֶר הָעֲבָדִים -
15 בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים[6], בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת[7] -
16 הוּא הַקְּנָס הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה: שְׁלֹשִׁים סֶלַע כֶּסֶף יָפֶה,
17 בֵּין שֶׁהָיָה הָעֶבֶד שָׁוֶה מֵאָה מָנֶה[8] בֵּין שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה
18 אֶלָּא דִינָר. וְכָל הַמְעַכֵּב גֵּט שִׁחְרוּר[9] - אֵין לוֹ קְנָס[10],
19 הוֹאִיל וְאֵין לוֹ אָדוֹן[11], שֶׁהֲרֵי יָצָא לְחֵרוּת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"הכל לפי שויו של נהרג"

במהותו של תשלום כופר יש לחקור האם הוא חיוב נפרד בפני עצמו, או שבא **במקום** מיתה (ונפק"מ כשהשור פטור ממיתה אם חייב או פטור מכופר). ויש לומר שאין לך אלא חידושו המפורש בקרא - עצם תוכן תיבת כופר שמשמעותו שבא במקום.

ולחידודי יש לומר שהדבר תלוי בשתי מחלוקות: א. האם כופר הוא דמי מזיק וא"כ הוא במקום מיתתו בידי שמים, או שהוא דמי ניזק וכל עניינו השלמת חיסרון הניזק וא"כ הרי הוא חיוב בפני עצמו. ב. האם יש כופר על המתה שלא בכוונה (שאז פטור ממיתה) ואם יש הרי שהוא חיוב בפני עצמו. או שאין כופר שלא בכוונה וא"כ חיוב הכופר הוא במקום מיתה וכיון שפטור ממיתה פטור גם מכופר.

ומכיון שפסק הרמב"ם שכופר הוא דמי ניזק - "הכל לפי שויו של נהרג" - ושיש כופר שלא בכוונה (נזקי ממון פ"י הי"ג) מוכח שסובר שהוא חיוב בפני עצמו.

(על פי לקו"ש חי"ג עמוד 299)

2) ולא כמו שרואים היורשים. 3) ולא דמי בעל השור שהמית, אף־על־פי שהכופר בא לכפר על נפשו, דין זה הוא כדעת החכמים, בבא־קמא מ. 4) של הנהרג. 5) ע"י בית הדין. 6) כי התורה אינה מבחינה וכותבת "אם עבד יגח השור", שם, לב. 7) כי כתוב "אם עבד יגח השור או אמה". 8) לשון המשנה שם מא. משום כך נקרא תשלום שלשים הסלעים "קנס", כי הוא סכום קבוע בין אם העבד שוה יותר או פחות מזה. 9) עבד שיצא לחירות אלא טעון עדיין שטר שחרור, כגון שחיסרו רבו אחד מכ"ד ראשי איבריו, או שהפקירו או הקדישו, גיטין מב: 10) אם המית אותו שור מועד - אין לבעליו קנס. 11) והתורה אמרה: "כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו". זוהי בעיא בגמרא שם, שלא נפתרה, ולפיכך בעל השור פטור, כי המוציא מחבירו עליו הראיה.

20 ב. לְמִי נוֹתְנִין הַכֹּפֶר? לְיוֹרְשֵׁי הַנֶּהֱרָג. וְאִם הֵמִית
21 אִשָּׁה - הַכֹּפֶר לְיוֹרְשֶׁיהָ מֵאָבִיהָ, וְאֵינוֹ לַבַּעַל[12]. הֵמִית
22 מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין[13] - נוֹתֵן חֲצִי קְנָס[14]
23 לְרַבּוֹ, וְהַחֲצִי הָאַחֵר[15] רָאוּי לִתֵּן[16] וְאֵין מִי יִקָּחֶנּוּ[17].

12) הכופר אינו משתלם אלא לאחר מיתתה, ולא זכתה בו האשה מחיים, ואין הבעל יכול לרשת אותו, כי הוא יורש רק מה שאשתו החזיקה בו מחיים. "אין הבעל נוטל בראוי - לבוא לאחר מיתתה - כבמוחזק", שם מב: 13) כגון עבד של שני שותפים, ושחרר אחד מהם את חלקו. 14) חמשה עשר סלעים. 15) שהוא בן חורין. 16) חצי כופר ליורשיו. 17) שהרי אין לו יורשים, כי אין לעבד קידושין, ועל כן זוכה בו המזיק. מקור הלכה זו בגיטין מב. ומג. לפי תשובת רבא, שם.

24 ג. שׁוֹר שֶׁנָּגַח אִשָּׁה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ[18], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא

מוּעָד[19] לִיגַּח - הַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִדְּמֵי וְלָדוֹת; שֶׁלֹּא חִיְּבָה תּוֹרָה בִּדְמֵי וְלָדוֹת אֶלָּא לְאָדָם[20].

18) מתים. 19) וכל־שכן כשהוא תם. 20) שהכה אשה ויצאו ילדיה, כמו שכתוב: "וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה . . . ענוש יענש" (שמות כא, כב), מכאן אמר ר' עקיבא: "אנשים" ולא שוורים. שם מב.

ד. נָגַח שִׁפְחָה[21] וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ - מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת[22]; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁנָּגַח חֲמוֹר מְעֻבֶּרֶת[23]. וְאִם הָיָה תָּם - מְשַׁלֵּם חֲצִי דְּמֵי וְלָדוֹת מִגּוּפוֹ.

21) כנענית. 22) אם הוא מועד, דעת רב פפא שם, מט. 23) שם.

ה. כֵּיצַד שָׁמִין[24] אוֹתָהּ? אוֹמְדִין כַּמָּה הָיְתָה שִׁפְחָה זוֹ שָׁוָה כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת[25] וְכַמָּה הִיא שָׁוָה עַתָּה[26], וְנוֹתֵן לְבַעְלֶיהָ הַפְּחָת[27] אוֹ חֶצְיוֹ[28]. וְאִם הֵמִית[29] הַשִּׁפְחָה - מְשַׁלֵּם הַכֹּפֶר הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה בִּלְבַד[30], כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[31].

24) מעריכים את השפחה שניגחה ויצאו ילדיה, לשם חישוב דמי הנזק. 25) לפני הנגיחה. מחירה אז גבוה גם בגלל העובר וגם בגלל עצמה, שנראית משובחת ובעלת איברים. 26) לאחר שנגחו אותה ויצאו ילדיה. חישוב זה עושה המשנה בבא־קמא מח: 27) כשהוא מועד. 28) כשהוא תם. 29) והוא מועד. 30) שלושים שקלים, ואינו משלם דמי ולדות. 31) למעלה הלכה א, שאפילו היתה שווה מאה מנה, משלם שלושים סלעים בלבד.

ו. שׁוֹר שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִבְהֵמָה וְנָגַח אֶת הָאָדָם, אַף עַל פִּי שֶׁאִם הֵמִיתוֹ פָּטוּר[32] כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[33], אִם חָבַל בּוֹ[34] - חַיָּב בְּנֶזֶק[35]. וְאִם תָּם הוּא - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפוֹ[36], וְאִם מוּעָד - נֶזֶק שָׁלֵם.

32) ממיתה. 33) למעלה פרק י, הלכה ט. 34) הזיקו ולא הרגו. 35) כשם שחייב בתשלומי כופר כשהרג שלא בכוונה, שם מד: 36) כדעת החכמים האומרים "כמשפט הזה יעשה לו" (שמות כא, לא) "כמשפט שור בשור, כך משפט שור באדם. מה שור בשור, תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם; אף שור באדם, תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם", שם לג. וראה למעלה פרק ז, הלכה ג.

ז. שׁוֹר תָּם שֶׁהֵמִית[37] וְהִזִּיק[38] - דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וְאֵין דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[39]; וּמוּעָד שֶׁהֵמִית וְהִזִּיק - דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[40], וְחוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת. קָדְמוּ וְדָנוּהוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה - חוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[41].

37) אדם. 38) ואחר־כך הזיק ממון. 39) שתם אינו משלם אלא מגופו, והרי הוא נסקל. 40) ומשלם מן העליה. 41) אף־על־פי שכבר נגמר דינו לסקילה ואין לו בעלים. כל ההלכה הזאת כלשונה היא ברייתא שם, צ: אמנם שם כתוב: "קדמו ודנוהו דיני נפשות, אין חוזרין ודנין אותו דיני ממונות", אולם זה מדובר - לפי רבא אליבא דרבי עקיבא - במקרה שברח השור לאחר שדנוהו להסקל, אבל אם לא ברח, גם אם קדמו ודנוהו דיני נפשות, חוזרים ודנים אותו דיני ממונות.

ח. וּמֵהֵיכָן מְשַׁתְּלֵם?[42] מִן הַשֵּׁבַח שֶׁהִשְׁבִּיחַ בִּרְדִיָּתוֹ[43] אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לִסְקִילָה אֵין לוֹ בְּעָלִים שֶׁיִּתְחַיְּבוּ בִּנְזָקָיו[44]. דָּנוּהוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת וּבָרַח - אֵין דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[45].

42) במקרה שקדמו ודנו אותו דיני נפשות, ואחר־כך חזרו ודנו אותו דיני ממונות. 43) מן השכר שמכניס השור בחרישתו. 44) ולכן אי־אפשר לגבות מן הבעלים, ואף־על־פי שבשעה שהזיק היו לו בעלים. 45) כי אפשר לגבות רק מחרישת השור, והוא איננו. ברייתא שם צ: ולפי פירוש רבא אליבא דרבי עקיבא שם צא. [רש"י שם מפרש כשברחו הבעלים, אולם רבינו מפרש כשברח השור, כך הבינו דבריו הראב"ד ומגיד־משנה].

ט. שׁוֹר שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם[46] וְהִקְדִּישׁוֹ בְּעָלָיו - אֵינוֹ קָדוֹשׁ[47]; וְכֵן אִם הִפְקִירוֹ - אֵינוֹ מֻפְקָר; מְכָרוֹ - אֵינוֹ מָכוּר; הֶחֱזִירוֹ שׁוֹמֵר לִבְעָלָיו[48] - אֵינָהּ חֲזָרָה[49]; שְׁחָטוֹ - בְּשָׂרוֹ אָסוּר בְּהַנָּאָה[50]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לִסְקִילָה, אֲבָל עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ לִסְקִילָה, אִם הִקְדִּישׁוֹ - מֻקְדָּשׁ[51]; וְאִם הִפְקִירוֹ - הֲרֵי הוּא מֻפְקָר[52]; מְכָרוֹ - הֲרֵי זֶה מָכוּר; הֶחֱזִירוֹ שׁוֹמֵר לִבְעָלָיו[53] - הֲרֵי זֶה מֻחְזָר[54]; וְאִם קָדַם וּשְׁחָטוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּאֲכִילָה.

46) הלכה זו מקורה במשנה ובברייתא שם, מד: , מה. 47) כי לאחר שנגמר דינו לסקילה, אין לבעלים כל זכות על השור. 48) לאחר שהמית אדם ברשותו, ונגמר דינו לסקילה. 49) והשומר חייב לשלם דמי השור לבעליו. 50) בברייתא פסחים כב: ובבבא־קמא מא. למדו דין זה ממה שנאמר בתורה (שמות כא, כח) "סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו". ושאלו: אם השור נסקל, למה צריך להוסיף ולהשמיענו שהוא אסור באכילה, הלא אסור משום נבילה? ואם נתכוון לאסרו בהנאה, היה עליו לכתוב "ולא יהנה", אלא "מגיד לך הכתוב, שאם שחטו אחר שנגמר דינו אסור" וכו', וגם עורו אסור בהנאה, מהכתוב שם "ובעל השור נקי", ופירש בן זומא "נקי מנכסיו", ותנאים אחרים למדו הנאת עורו מ"את בשרו" - הטפל לבשרו. 51) והנהנה ממנו מעל. 52) ומי שזכה והשתמש בו לחרישה וכדומה - הרווח שלו. 53) לאחר שהמית אדם ברשותו. 54) והשומר פטור, אפילו אם אחר שהחזירו יגמרו דינו של השור לסקילה, כי בזמן שהחזירו השומר, יכלו הבעלים לשחוט אותו ולאכלו.

י. שׁוֹר שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב בִּשְׁוָרִים אֲחֵרִים - כֻּלָּן פְּטוּרִין; לְפִי שֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל שׁוֹר אֶלָּא בִּפְנֵי הַשּׁוֹר[55], כְּדִין הָאָדָם[56]. נִגְמַר דִּינוֹ וְאַחַר כָּךְ נִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים, אֲפִלּוּ בְּאֶלֶף - כֻּלָּן נִסְקָלִים[57]; וְנִקְבָּרִין וַאֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, כְּדִין בְּהֵמָה נִסְקֶלֶת[58].

55) ומכיון שאין מכירים אותו, אין זה בפניו. 56) "השור יסקל וגם בעליו יומת" - כמיתת הבעלים כך מיתת השור, מה בעלים בפניהם אף שור בפניו, שם מה. 57) ואינו בטל ברוב, כי בעלי חיים חשובים הם ודבר חשוב אינו בטל, ומכיון שכולם אסורים בהנאה, אין הפסד לבעלים בסקילה, על כן סוקלים אותם, כדי לקיים מצות סקילה בשור שנגמר דנו, סנהדרין עט: פ. 58) ולא כדין נבילה סתם שמותרת בהנאה.

1 **יא. פָּרָה מְעֻבֶּרֶת שֶׁהֵמִיתָה אֶת הָאָדָם, וְכֵן כָּל בְּהֵמָה**
2 **שֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה[59] - הֲרֵי עֲבָרָהּ כָּמוֹהָ; הִיא וְעֻבָּרָה**
3 **נָגְחָה[60], הִיא וְעֻבָּרָה נִרְבְּעָה.**

59) כגון שנרבעה על־ידי אדם וחייבת מיתה, ויקרא כ, טו. 60) וגם העובר חייב סקילה, דעת רבא שם, פ.

4 **יב. נָגְחָה וְהֵמִיתָה וְאַחַר כָּךְ נִתְעַבְּרָה[61]: אִם עַד שֶׁלֹּא**
5 **נִגְמַר דִּינָהּ נִתְעַבְּרָה, וְיָלְדָה קֹדֶם גְּמַר דִּין - וְלָדָהּ**
6 **מֵתָה[62]; וְאִם יָלְדָה אַחַר גְּמַר דִּין - וְלָדָהּ אָסוּר[63],**
7 **שֶׁהָעֻבָּר יֵרֶךְ אִמּוֹ הוּא[64]. וְאִם נִתְעָרֵב וָלָד זֶה**
8 **בַּאֲחֵרִים - כּוֹנְסִין אֶת כֻּלָּם בְּכִפָּה[65] עַד שֶׁיָּמוּתוּ**
9 **שָׁם[66].**

61) כלומר שהעובר לא היה בשעת הנגיחה. 62) כי לא היה בשעת הנגיחה, וגם לא בשעת גמר הדין. 63) אף־על־פי שלא היה בשעת הנגיחה. אבל אינו נסקל, מכיון שלא היה בשעה שנגחה. 64) ומכיון שנגמר דינה של האם, ואסורה באכילה ובהנאה, גם העובר אסור. במה דברים אמורים כשנתעברה לפני גמר דין, אבל נתעברה לאחר גמר דין וילדה, הוולד מותר, מפני שגם הזכר המותר באכילה גרם לוולד, וזה וזה גורם מותר (רבינו בהלכות עבודה זרה פרק ז, הלכה יד). 65) בחדר מאסר. 66) ואין סוקלים אותם, כי הוולד האסור עצמו אינו חייב סקילה, ברייתא שם, ס.

10 **יג. שׁוֹר הַנִּסְקָל שֶׁהוּזְמוּ עֵדָיו[67] - כָּל הַקּוֹדֵם בּוֹ**
11 **זָכָה[68], שֶׁהֲרֵי מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ הִפְקִירוּהוּ בְּעָלָיו[69]. וְאִם**
12 **הֵעִידוּ שֶׁבְּעָלָיו רְבָעוּהוּ[70], וְהֵזִים[71] אֶת הָעֵדִים - הֲרֵי**
13 **הַשּׁוֹר לְבְעָלָיו, וְהַקּוֹדֵם וּמְשָׁכוֹ לֹא זָכָה בּוֹ; שֶׁכֵּיוָן**
14 **שֶׁהַבַּעַל יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא חָטָא וְשֶׁאֵלּוּ עֵדֵי שֶׁקֶר**
15 **הֵם, וַהֲרֵי הוּא מְיַחֵל[72] לַהֲזָמָם, לֹא הִפְקִיר.**

67) שבאו עדים והעידו על עדי הנגיחה: עמנו הייתם באותה שעה במקום אחר, ולפי התורה מאמינים לעדים המזימים, ופסק־הדין של סקילה מתבטל. 68) מימרא של רבי יוחנן, כריתות כד. 69) כי האמין לעדים, וסבור היה שאין לו כלום בשור זה, מכיון שאסור בהנאה. 70) והשור חייב סקילה. 71) בעל השור הביא עדי הזמה. 72) מצפה. 73) מימרא של רבא שם.

יום רביעי ג' תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו מה ענין הבור, ובאי זה רשות יהיה ואי זה דבר יוזק בו ויהיה חייב. ואי זה היא שמירתו, וכמה שיעורו ורוב משפטי הבור וענינו.

16 **א. הַחוֹפֵר בּוֹר[2] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[3], וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר**
17 **אוֹ חֲמוֹר[4] וָמֵת, אֲפִלּוּ הָיָה הַבּוֹר מָלֵא גִזּוֹת שֶׁל צֶמֶר[5]**
18 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[6] - הֲרֵי בַּעַל הַבּוֹר[7] חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק**
19 **שָׁלֵם; שֶׁנֶּאֱמַר: בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם[8]. וְאֶחָד[9] שׁוֹר**
20 **וַחֲמוֹר אוֹ שְׁאָר מִינֵי בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף. לֹא נֶאֱמַר**
21 **שׁוֹר וַחֲמוֹר אֶלָּא בַּהֲוֶה[10].**

2) משנה, בבא קמא נ: 3) מקום שאינו רשאי לחפור שם. 4) הדוגמא לקוחה מן התורה "וכי יפתח איש בור ... ונפל שמה שור או חמור" (שמות כא, לג). 5) הדוגמא של שמואל, שם. 6) ריפוד רך המונע חבטה, והמוות לא בא מחמת החבטה אלא מחמת ההבל (האוויר המחניק) של הבור. 7) החופר נקרא בעל הבור וחייב, מכיוון שעשהו, אף על פי שאינו שלו. 8) ולא חשוב אם המוות בא מחבטה או מהבל. 9) ודין אחד. 10) דוגמא מן המציאות היום-יומית, משנה שם נד:

22 **ב. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ הַחוֹפֵר בּוֹר**
23 **בִּרְשׁוּתוֹ[11] וּפִתְּחוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים[12] אוֹ פָּתַח לִרְשׁוּת**
24 **חֲבֵרוֹ[13], אוֹ שֶׁחָפַר וּפָתַח לִרְשׁוּתוֹ[14] וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ[15]**
25 **וְלֹא הִפְקִיר בּוֹרוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב[16] בִּנְזָקָיו. אֲבָל אִם**
26 **הִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וּבוֹרוֹ, אוֹ שֶׁהִפְקִיר בּוֹרוֹ שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ[17]**
27 **אוֹ הִקְדִּישׁוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: בַּעַל הַבּוֹר**
28 **יְשַׁלֵּם - מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים, וְזֶה הֶפְקֵר; וּבַתְּחִלָּה[18]**
29 **בִּרְשׁוּת חָפַר[19], מִפְּנֵי שֶׁחָפַר בִּרְשׁוּתוֹ.**

11) כגון בחצירו, מקום שמותר לו לחפור שם. 12) והפתח של הבור, שדרכו אפשר ליפול, נמצא ברשות הרבים. משום כך חייב בעל הבור. 13) אף על פי שהפתח נמצא ברשות היחיד, שאין רבים מצויים בה, בכל זאת חייב. 14) כלומר גם החפירה וגם הפתיחה נעשו ברשותו. 15) וכל אחד רשאי להיכנס לשם. 16) כי הוא בעל הבור, והתורה אומרת "בעל הבור ישלם", אף על פי שחפר את הבור וגם פתחו בחצירו. 17) ולא הפקיר רשותו. 18) כאשר חפר את הבור. 19) ואין לחייבו על מעשה החפירה, כשם שמחייבים את החופר ברשות הרבים על מעשה החפירה, אף על פי שאיננו בעל הבור. כל ההלכה הזאת במשנה שם מט: ובגמרא שם נ.

30 **ג. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר אוֹ שֶׁנִּחְפַּר מֵאֵלָיו[20] אוֹ שֶׁחָפַרְתּוֹ**
31 **בְּהֵמָה[21] אוֹ חַיָּה - הוֹאִיל וְהוּא חַיָּב לְמַלֹּאתוֹ[22] אוֹ**
32 **לְכַסּוֹתוֹ וְלֹא עָשָׂה, הֲרֵי זֶה חַיָּב בִּנְזָקָיו. וְאֶחָד**
33 **הַחוֹפֵר אוֹ הַלּוֹקֵחַ[23] אוֹ שֶׁנִּתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה; שֶׁנֶּאֱמַר:**
34 **בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם - מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים מִכָּל מָקוֹם[24].**

20) ברשותו, כגון ששקעה האדמה, ובהפקיר רשותו ולא הפקיר בורו מדובר, כמו בהלכה הקודמת. 21) בין אם זו בהמתו ובין אם זו בהמת חבירו. במקרה שזו בהמת חבירו, חייב בעל הבהמה בנזקי החצר, והאחריות לבור נופלת על בעל הבור ולא על בעל הבהמה, כי יכרה "איש" בור, אמרה

תורה, ולא "שור" בור, וחובת הכיסוי מוטלת על בעל החצר בלבד. 22) כי זה בורו, שם מח. 23) הקונה. 24) כולל קנייה ומתנה. מקור דין זה במכילתא דרבי שמעון בן יוחאי. שם נאמר: "... מניין לרבות את שירש ולקח ושניתן לו במתנה? תלמוד לומר בעל הבור ישלם, לרבות את שירש ולקח ושניתן לו במתנה" ובירושלמי בבא קמא פרק ה הלכה ו, לומד זה מהפסוק "או כי יכרה", כנראה מהמלה "או".

1 **ד. אֶחָד הַחוֹפֵר אוֹ הַמְגַלֶּה[25] מָקוֹם שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה;**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר[26] אוֹ כִּי יִכְרֶה. וְאִם כִּסָּהוּ**
3 **כָּרָאוּי[27], אַף עַל פִּי שֶׁהִתְלִיעַ[28] מִתּוֹכוֹ[29] וְנָפַל לְתוֹכוֹ**
4 **שׁוֹר וָמֵת - פָּטוּר[30]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְכַסֶּנּוּ. הָא אִם**
5 **כִּסָּהוּ - פָּטוּר[31]. כִּסָּהוּ בְּדָבָר שֶׁיָּכוֹל לַעֲמֹד בִּפְנֵי**
6 **שְׁוָרִים וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד בִּפְנֵי גְּמַלִּים, וְהָלְכוּ עָלָיו**
7 **גְּמַלִּים וְנִתְרוֹעֵעַ[32], וְהָלְכוּ עָלָיו שְׁוָרִים וְנָפְלוּ בּוֹ: אִם**
8 **אֵין הַגְּמַלִּים מְצוּיִין בְּאוֹתוֹ מָקוֹם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר,**
9 **מִפְּנֵי שֶׁזֶּה אֹנֶס[33]; וְאִם יָבוֹאוּ[34] שָׁם גְּמַלִּים אֲפִלּוּ**
10 **לִפְרָקִים - הֲרֵי זֶה חַיָּב[35].**

25) בור שנחפר על ידי אחר. 26) יסיר את המכסה מבור שהיה קיים כבר. 27) כיסוי שיוכל לעמוד בפני שור. 28) ואינו יכול לעמוד בפני שור. 29) ולא ניכר מבחוץ. 30) כי אנוס הוא, שם נב. 31) ואינו מחוייב לבדוק את הכיסוי ולדרוך עליו ולנקוש עליו, כדי להיווכח אם התליע או לא. 32) ונתקלקל, ואינו יכול לעמוד בפני שוורים. 33) כי לא היה צריך להעלות על דעתו, שיעברו שם גמלים, מכיוון שאין גמלים מצויים שם. 34) כלומר, ואם באו ונתרועע הכיסוי, ואחרי כן הלכו שם שוורים ונפלו. 35) כי היה צריך להעלות על דעתו, שיעברו שם גמלים, כדעת ה"איכא דאמרי" שם, נב:

11 **ה. הִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ וְנָפְלוּ בּוֹ שְׁוָרִים, אַף עַל פִּי**
12 **שֶׁהַגְּמַלִּים מְצוּיִין שָׁם תָּמִיד וַהֲרֵי הוּא פּוֹשֵׁעַ**
13 **לִגְמַלִּים[36] - הוֹאִיל וּמֻחֲמַת שֶׁהִתְלִיעַ[37] נָפְלוּ בּוֹ**
14 **הַשְּׁוָרִים, הֲרֵי זֶה פָּטוּר[38]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[39].**

36) ולו נפלו בו גמלים היה חייב. 37) ולא שנתרועע מחמת הגמלים. 38) כי אין כל קשר בין הפשיעה ובין מיתת השוורים, שם. 39) שאין אפשרות לתלות את הנזק בפשיעה. ואין זה דומה לתחילתו בפשיעה וסופו באונס שלמעלה בפרק ד, הלכה א, כי שם לולא פשיעתו לא היה מגיע האונס (ראה תוספות כאן).

15 **ו. הַמּוֹצֵא בּוֹר וְכִסָּהוּ וְחָזַר וְגִלָּהוּ - בַּעַל הַבּוֹר**
16 **חַיָּב[40], וְזֶה הָאַחֲרוֹן[41] פָּטוּר. סְתָמוֹ בְּעָפָר וְחָזַר**
17 **וְהוֹצִיא אֶת כָּל הֶעָפָר - זֶה הָאַחֲרוֹן חַיָּב[42]; שֶׁכֵּיוָן**
18 **שֶׁסְּתָמוֹ בְּעָפָר נִסְתַּלֵּק מַעֲשֵׂה רִאשׁוֹן[43].**

40) זה שהבור שלו, שהשאירו מגולה. 41) שכיסה וגילה. 42) שסתם והוציא את כל העפר. 43) נסתלק הבור שעשה הראשון, וכשהוציא השני את העפר, הריהו חופר בור חדש וחייב, שם כט:

19 **ז. בּוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, וְעָבַר הָרִאשׁוֹן וְלֹא כִּסָּהוּ,**
20 **הַשֵּׁנִי וְלֹא כִּסָּהוּ - הָרִאשׁוֹן חַיָּב[44] עַד שֶׁיִּמְסֹר**
21 **דָּלְיוֹ[45] לַשֵּׁנִי; וּמִשֶּׁמָּסַר דָּלְיוֹ לַשֵּׁנִי לִדְלוֹת מִמֶּנּוּ**
22 **נִפְטַר הָרִאשׁוֹן וְנִתְחַיֵּב הַשֵּׁנִי לְכַסּוֹתוֹ. כִּסָּהוּ**
23 **הָרִאשׁוֹן[46], וּבָא הַשֵּׁנִי וּמְצָאוֹ מְגֻלֶּה וְלֹא כִּסָּהוּ -**
24 **הַשֵּׁנִי חַיָּב. וְעַד אֵימָתַי יִהְיֶה הַשֵּׁנִי לְבַדּוֹ חַיָּב?**
25 **עַד שֶׁיֵּדַע הָרִאשׁוֹן שֶׁהַבּוֹר מְגֻלֶּה, וּכְדֵי שֶׁיִּשְׁכֹּר**
26 **פּוֹעֲלִים[47] וְיִכְרֹת אֲרָזִים וִיכַסֶּנּוּ. וְכֹל שֶׁיָּמוּת בּוֹ**
27 **תּוֹךְ זְמַן זֶה - הֲרֵי הַשֵּׁנִי לְבַדּוֹ חַיָּב[48] בּוֹ; וְכֹל**
28 **שֶׁיָּמוּת בּוֹ אַחַר זְמַן כָּזֶה[49] - שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין לְשַׁלֵּם,**
29 **שֶׁהֲרֵי שְׁנֵיהֶן פָּשְׁעוּ בּוֹ.**

44) כי מרגע שהראשון דלה והשאיר את הבור פתוח, נתחייב בנזק שיבוא. זוהי גירסת הרי"ף ורבינו במשנה, שם, שלא כגירסה במשנתינו האומרת, "השני" חייב. 45) את הדלי לדלות מים (ואולי שימש הדלי גם כיסוי לבור, השווה לקמן הלכה ט). זוהי דעת רבי אליעזר בן יעקב שם נא: 46) לאחר שנשתמש בו, משנה שם נב. 47) שיעור הזמן הדרוש לשכירת פועלים. הלכה זו היא כדעת רבי יוחנן שם. 48) כי הראשון הוא אנוס. 49) הדרוש לפעולות האמורות ולא עשאן.

30 **ח. הַמּוֹסֵר בּוֹרוֹ לְשׁוֹמֵר - חַיָּב בִּנְזָקָיו[50]. וְאִם מְסָרוֹ**
31 **לְחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[51], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה[52] -**
32 **הֲרֵי הַבְּעָלִים חַיָּבִים; שֶׁהַבּוֹר עָשׂוּי לְהִתְגַּלּוֹת[53], וְאֵלּוּ**
33 **אֵין בָּהֶן דַּעַת[54].**

50) השומר חייב, כי נכנס במקום הבעלים, השווה למעלה פרק ד, הלכה ד. 51) שאין בהם דעת לשמור. 52) כראוי, שם י. 53) על ידי שקיעת העפר, והבעלים היו צריכים להעלות זאת על דעתם. 54) לתקן ולכסות את הבור. לפיכך אין זו שמירה מספקת, והבעלים חייבים.

34 **ט. הַמְכַסֶּה בּוֹרוֹ בְּדָלְיוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ[55], וּבָא בַּעַל הַדְּלִי**
35 **וְנָטַל דָּלְיוֹ - בַּעַל הַבּוֹר חַיָּב[56].**

55) שלקח מבורו של חבירו שלא ברשות. 56) על הנזקים שהזיק בורו המגולה, כי צריך היה להעלות על דעתו, שבעל הדלי יקח את הדלי. ואין מחייבים את בעל הדלי שיודיע לבעל הבור, שלקח את דליו, שם ל.

36 **י. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר[57] אוֹ שִׁיחַ[58] אוֹ מְעָרָה[59] אוֹ**
37 **חָרִיץ[60]. וְלָמָּה נֶאֱמַר[61] בּוֹר? עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּדֵי**
38 **לְהָמִית[62]. וְכַמָּה כְּדֵי לְהָמִית? עֹמֶק עֲשָׂרָה טְפָחִים.**
39 **אֲבָל אִם הָיָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ**
40 **שְׁאָר בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף וָמֵת - פָּטוּר[63]; וְאִם הֵזִקוּ -**
41 **חַיָּב[64] בַּעַל הַתַּקָּלָה[65] נֶזֶק שָׁלֵם.**

57) עגול. 58) ארוך. 59) מרובעת ומכוסה בקירוי. 60) רחב ומרובע כמערה ואינה מקורה. כל הנ"ל דינם כדין בור. 61) בתורה (שמות כא, לג). 62) או בהבל או בחבטה. וסתם בור יש בו עומק של עשרה טפחים, ויש בו כדי להמית. 63) כי לא הבור המיתו. 64) כי כל בור

בכל עומק שהוא יש בו כדי להזיק. 65) בעל החפירה. אין רבינו אומר: "בעל הבור", כי פחות מעשרה טפחים אין עליו שם בור.

יא. הָיָה עֹמֶק הַבּוֹר תִּשְׁעָה, וּמֵהֶן טֶפַח אֶחָד מַיִם - חַיָּב; שֶׁהַטֶּפַח שֶׁל מַיִם[66] חָשׁוּב כְּעֹמֶק שְׁנֵי טְפָחִים בַּיַּבָּשָׁה. הָיָה עָמֹק שְׁמוֹנָה, וּמֵהֶן שְׁנֵי טְפָחִים מַיִם, אוֹ שֶׁהָיָה עָמְקוֹ שִׁבְעָה, וּמֵהֶן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים מַיִם, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכִיּוֹצֵא בּוֹ וָמֵת - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְשַׁלֵּם[67]; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[68]; שֶׁהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ יֵשׁ בָּהֶן סָפֵק.

66) מוסיף הבל ושקול כשני טפחים יבשה. 67) בעיות שלא נפתרו, והמוציא מחבירו עליו הראייה, שם (לרבינו כאן גירסה אחרת מאשר בגמרא שלנו, ראה שם). הבעייא היא: אם גם בשניים ובשלושה טפחים מים, אומרים שמוסיפים הבל במידה כזאת שהם שקולים כנגד ארבעה ושישה טפחים יבשה, או מכיוון שהבור אינו עמוק, אין תוספת הבל כזאת. 68) כמו בכל מקרה של ספק.

יב. הַחוֹפֵר בּוֹר עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים, וּבָא אַחֵר וְהִשְׁלִימוֹ לְעֶשְׂרִים, וּבָא אַחֵר וְהִשְׁלִימוֹ לִשְׁלֹשִׁים[69] - כֻּלָּן חַיָּבִים[70]. חָפַר הָרִאשׁוֹן פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה[71] אֲפִלּוּ טֶפַח, וּבָא הָאַחֲרוֹן וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה[72], בֵּין שֶׁחָפַר בּוֹ טֶפַח[73] אוֹ שֶׁהִגְבִּיהַּ בִּנְיָן עַל שְׂפָתוֹ טֶפַח[74] - זֶה הָאַחֲרוֹן חַיָּב[75]. סָתַם טֶפַח שֶׁהוֹסִיף[76] אוֹ שֶׁסָּתַר טֶפַח שֶׁבָּנָה[77] - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם כְּבָר נִסְתַּלֵּק מַעֲשֵׂה רִאשׁוֹן[78] אוֹ עֲדַיִן לֹא נִסְתַּלֵּק.

69) זוהי הדוגמא של הברייתא. 70) אם נפל לתוכו שור והוזק או מת, מפני שכולם שותפים בבור זה של ל' טפחים, כרב זביד בלשון ראשון, שם עמוד ב. 71) שאין בו כדי להמית. 72) ועשה אותו לבור, שיש בו כדי להמית. 73) והוסיף את הטפח מלמטה. 74) כגון שהניח אבן על שפת הבור, והוסיף מזה טפח למעלה מן הבור, דוגמא של רבא שם, נא: 75) בכול, בין בנזקים ובין במיתה, כדעת רבנן, שם. הטעם הוא, מכיוון שהאחרון עשה בור שלא היה קיים קודם, היינו בור שיש בו כדי להמית, לפיכך הוא לבדו חייב. ואין זה דומה למקרה הקודם, שהשלימו לכ', כי שם גם קודם לכן היה בור שעשוי להמית. 76) מלמטה. 77) מלמעלה. 78) ברגע שהאחרון הוסיף את הטפח, וכל הבור ברשותו של האחרון הוא, ואם כן אפילו סתם את הטפח שלו, נשאר בור של ט' של הראשון כמקודם, והראשון חייב.

יג. חָפַר הָרִאשׁוֹן בּוֹר עָמֹק[79], וּבָא הָאַחֲרוֹן וְהִרְחִיבוֹ[80], וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וָמֵת: אִם מֵחֲמַת הֶבְלוֹ[81] מֵת - הָאַחֲרוֹן פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי מִעֵט הֶבְלוֹ[82]; וְאִם מֵחֲמַת חֲבָטוֹ[83] מֵת - הָאַחֲרוֹן חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הוּא קִירֵב הֶזֵּק בּוֹר זֶה[84]. וְכֵן אִם נָפַל הַשּׁוֹר מֵאוֹתוֹ הַצַּד שֶׁהִרְחִיב הָאַחֲרוֹן - הָאַחֲרוֹן חַיָּב, שֶׁהֲרֵי קִירֵב הֶזֵּק בּוֹר זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת מִן הַהֶבֶל[85]; וְאִם מִן הַצַּד שֶׁחָפַר הָרִאשׁוֹן נָפַל[86] - הָרִאשׁוֹן חַיָּב, שֶׁזֶּה הָאַחֲרוֹן מִעֵט הֶבְלוֹ.

79) שיש בו כדי להמית. 80) והגדיל את שטח הבור ואת אפשרות הנפילה לתוכו. 81) האוויר הלא טוב שבבור. 82) כי במידה שהבור רחב יותר, האוויר שבתוכו פחות מזיק. 83) המכה שקיבל מקרקעית הבור. 84) בזה שהגדיל את שטח הבור ושטח החבטה בתוכו. כדעת רב אשי, שם נא: 85) והלא האחרון מיעט את ההבל, בכל זאת הוא חייב, כי ייתכן שלולא הרחיב את פי הבור, לא היה השור מגיע למקום פי הבור שבתחילה, ולא היה נופל לתוכו. 86) זהו פירוט לדין הראשון שבהלכה זו, שמת מחמת הבלו, האחרון פטור, ואם מחמת חבטו מת, האחרון חייב. הבדל זה בין שני הצדדים הוא כדעת ה"יש אומרים" בשם רב אשי, שם. לדעת רבינו שתי הלשונות של רב אשי שם משלימות זו את זו, (כסף משנה).

יד. בּוֹר שֶׁחִיְּבָה עָלָיו הַתּוֹרָה - אֲפִלּוּ לֹא מֵתָה הַבְּהֵמָה אֶלָּא מֵהֶבְלוֹ[87], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם מֵתָה מֵחֲבָטוֹ[88]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה עֹמֶק הַבּוֹר כָּרְחְבּוֹ - אֵין לוֹ הֶבֶל[89], וְאִם לֹא נֶחְבְּטָה בּוֹ הַבְּהֵמָה וָמֵתָה - פָּטוּר[90]. הָיָה עָמְקוֹ יָתֵר עַל רָחְבּוֹ - יֵשׁ לוֹ הֶבֶל, וְאִם מֵתָה בּוֹ הַבְּהֵמָה - חַיָּב אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶחְבְּטָה בְּקַרְקָעִיתוֹ[91].

87) שבא מאליו ולא מעצם הבור. 88) שנחבט השור בקרקעית הבור גופו. דין זה הוא כדעת שמואל שם, נ: 89) אין האוויר שבו מזיק, מחלוקת רבה ורב יוסף שם נא: 90) כי המוות לא בא מפאת הבור. 91) כי מתה מחמת הבל הבור, שם.

טו. עָשָׂה תֵּל גָּבוֹהַּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנֶחְבְּטָה בּוֹ הַבְּהֵמָה[92] וָמֵתָה: אִם הָיָה גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים[93] - חַיָּב לְשַׁלֵּם[94], וְאִם הָיָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה - פָּטוּר עַל מִיתַת הַבְּהֵמָה[95]. אֲבָל אִם הֵזִּקָה בִּלְבַד - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וַאֲפִלּוּ בְּתֵל גָּבוֹהַּ כָּל שֶׁהוּא[96] אוֹ בַּחֲפִירָה כָּל שֶׁהִיא; שֶׁהַנֶּזֶק בְּכָל שֶׁהוּא דָּבָר מָצוּי וְיָדוּעַ[97], וְאֵין הַמִּיתָה בְּכָל שֶׁהוּא מְצוּיָה, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ אֹנֶס[98].

92) שעלתה על התל ונפלה. 93) כשיעור העומק של בור, שיש בו כדי להמית. 94) כדעת שמואל, שהתורה אמרה "ונפל", בכל נפילה שהיא חייב, ולאו דווקא לתוך עומק, שם. 95) כי המיתה אינה מצוייה בנפילה פחותה מעשרה טפחים, ולכן במקרה של מיתה בנפילה כזו, הרי זה כאונס. 96) כל גובה שהוא, כדעת תנא קמא, תוספתא שם פרק ו; ירושלמי שם פרק א, הלכה ב. 97) ועל כן פשע בעל התל, שהיה לו להעלות על דעתו, שהתל יזיק. 98) שלא היה לו להעלות על דעתו אפשרות של מיתה.

טז. וְכֵן אֵינוֹ חַיָּב עַל מִיתַת הַבְּהֵמָה בְּבוֹר אוֹ עַל חֲבִיטָתָהּ בְּתֵל אֶלָּא אִם הָיְתָה הַבְּהֵמָה קְטַנָּה אוֹ חֵרֶשֶׁת אוֹ שׁוֹטָה[99] אוֹ סוֹמָא אוֹ שֶׁנִּפְלָה בַּלַּיְלָה[100],

אֲבָל אִם הָיְתָה פִּקֵּחַת וְנָפְלָה בַּיּוֹם וָמֵתָה - פָּטוּר; שֶׁזֶּה כְּמוֹ אֹנֵס, מִפְּנֵי שֶׁדַּרְכּוֹ הַבְּהֵמָה לִרְאוֹת וְלָסוּר מִן הַמִּכְשׁוֹלוֹת. וְכֵן אִם נָפַל לְתוֹכוֹ אָדָם וָמֵת, אֲפִלּוּ הָיָה סוֹמֵא אוֹ שֶׁנָּפַל בַּלַּיְלָה, בֵּין שֶׁהָיָה בֶּן חוֹרִין אוֹ עֶבֶד - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[101]. וְאִם הֵזִּיק בּוֹ הָאָדָם אוֹ הַבְּהֵמָה הַפִּקֵּחַת - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם[102], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[103].

99) שאינן בנות דעת. 100) אפילו הייתה פקחת. 101) שם, דין זה הוא גזירת הכתוב "ונפל שמה שור", ודורשים "שור" ולא אדם, בבא קמא כח: 102) טעמו של דבר, אדם אין דרכו להתבונן בדרכים. ובהמה נזהרת אמנם ממכשולים גדולים ומסוכנים ביותר, אבל לא ממכשולים קטנים. 103) בהלכה הקודמת, שחייבים על נזקי בהמה בבור פחות מי' טפחים.

יז. נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[104] וָמֵת - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ - מִי שֶׁהַמֵּת שֶׁלּוֹ[105], יָצָא זֶה שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה וְדִינוֹ שֶׁיִּקָּבֵר.

104) כגון שור קרבן שנפל בו מום ואפילו לאחר שנפדה. 105) שיוכל ליהנות ממנו. כל זה לשון רבא, שם נא.

יח. הָיָה חוֹפֵר בְּבוֹר, וְנָפְלָה הַבְּהֵמָה בְּתוֹךְ הַבּוֹר מִקּוֹל הַחֲפִירָה וָמֵתָה: אִם נָפְלָה מִלְּפָנֶיהָ - חַיָּב; מֵאַחֲרֶיהָ, כְּגוֹן שֶׁנִּבְעֲתָה[106] וְחָזְרָה עַל עֲקֵבָהּ לְאָחוֹר וְנָפְלָה[107] וָמֵתָה - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָפַל - עַד שֶׁיִּפֹּל דֶּרֶךְ נְפִילָה[108]. נָפְלָה לְפָנֶיהָ מִקּוֹל הַחֲפִירָה חוּץ לַבּוֹר וָמֵתָה - אֵין בֵּית דִּין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ[109]; וְאִם תָּפַס הַנֶּזֶק - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְאִם נָפְלָה לַאֲחוֹרֶיהָ חוּץ לַבּוֹר וּמֵתָה אוֹ הֵזִּקָה - בַּעַל הַבּוֹר פָּטוּר[110].

106) שנבהלה. 107) לתוך הבור. 108) זוהי נפילה על הפנים ולא על העורף. 109) כי הבהמה מתה מחבטה בקרקע רשות הרבים ולא בקרקע של הבור ולא בהבלו. 110) לדעת הכול, שם.

יט. שׁוֹר שֶׁדָּחַף בְּהֵמָה לְתוֹךְ הַבּוֹר וָמֵתָה: אִם מוּעָד הוּא - בַּעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם מֶחֱצָה, וּבַעַל הַשּׁוֹר מֶחֱצָה[111]; וְאִם תָּם הוּא - בַּעַל הַשּׁוֹר מְשַׁלֵּם רְבִיעַ מְגוּפוֹ[112], וּבַעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים[113] מִן הַיָּפֶה שֶׁבְּנִכְסָיו. שֶׁבַּעַל הַנְּבֵלָה אוֹמֵר לְבַעַל הַבּוֹר: פְּחַת נְבֵלָה[114] זוֹ יֵשׁ לִי אֶצְלְךָ[115]; אַף עַל פִּי שֶׁהִיא גְּדוֹלָה וּפִקֵּחַת[116], כֵּיוָן שֶׁנִּדְחֲפָה הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁנָּפְלָה בַּלַּיְלָה[117]; כֹּל שֶׁאֲנִי יָכוֹל לְהוֹצִיא מִבַּעַל הַשּׁוֹר אֲנִי מוֹצִיא[118], וְהַשְּׁאָר אַתָּה חַיָּב לְשַׁלְּמוֹ.

111) כי שניהם המיתוהו. כדעת רבי נתן שם. 112) שאילו השור לבדו היה ממית, היה משלם חצי נזק מגופו, עכשיו שיש לו שותף, גם התשלום הוא למחצה, דהיינו רבע הנזק מגופו. 113) במקום חצי. 114) ההפרש בין מחיר הבהמה בחיים לבין מחירה לאחר מיתה. 115) כי בהמה שלי נמצאה מתה בתוך בורך, ואתה אחראי לכל הנזק. 116) ואמרנו בהלכה טז, שאם נפלה ביום ומתה, בעל הבור פטור. 117) כי אין מקום לנימוק הקודם "שדרך הבהמה לראות ולסור מן המכשולות". 118) ומבעל השור אי אפשר להוציא יותר מרבע. כל הטענה הזאת של הניזק כלפי בעל הבור מובאת בגמרא, שם, שם.

כ. וְכֵן הַמַּנִּיחַ אֶבֶן עַל פִּי הַבּוֹר[119], וּבָא הַשּׁוֹר וְנִתְקַל בָּהּ, וְנָפַל לַבּוֹר וָמֵת - הַמַּנִּיחַ אֶת הָאֶבֶן מְשַׁלֵּם מֶחֱצָה[120], וּבַעַל הַבּוֹר מֶחֱצָה.

119) על שפת הבור. 120) כי הוא ובעל הבור המיתוהו. אין בעל האבן יכול להטיל את כל האחריות על בעל הבור בטענה, שלולא הבור לא הייתה האבן גורמת נזק לשור, כי בעל הבור יכול לענות: לולא נתקל באבן, לא היה נופל בבור. על כן מידת אחריותם שווה, וכל אחד משלם חצי הנזק.

כא. וְכֵן שׁוֹר שֶׁל הֶדְיוֹט וְשֶׁל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[121] שֶׁנָּגְחוּ כְּאֶחָד: אִם תָּם הוּא זֶה שֶׁל הֶדְיוֹט - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק[122], וְאִם מוּעָד - נֶזֶק שָׁלֵם. שֶׁהַנִּזָּק אוֹמֵר לוֹ: כֹּל שֶׁאוּכַל לְהוֹצִיא מִזֶּה אוֹצִיא, וְהַשְּׁאָר מִמְּךָ; וְזֶה הוֹאִיל וְהֶקְדֵּשׁ הוּא וּפָטוּר, אַתָּה תְּשַׁלֵּם לִי הַכֹּל[123].

121) שלא נפדה, או שאין לו פדיון, כגון בכור בעל מום. 122) ואין שותפות של הקדש מועילה לו כלום, מכיוון שאי אפשר לגבות ממנו בדין. 123) כי כל אחד משני השותפים אחראי לנזק כולו, כדעת רבא שם נג.

כב. מִי שֶׁהָיָה חוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָפַל עָלָיו שׁוֹר וְהָרָגוֹ - בַּעַל הַשּׁוֹר פָּטוּר[124]. וְאִם מֵת הַשּׁוֹר - נוֹטֵל בַּעַל הַשּׁוֹר דְּמֵי שׁוֹרוֹ מִיּוֹרְשֵׁי בַּעַל הַבּוֹר[125].

124) כי חופר הבור פשע, ואין השור נסקל, כי לא נתכוון להזיק, בבלי ערכין ז. ראה למעלה פרק י, הלכה ט. 125) אף על פי שזהו חוב בלי שטר גובה מן היורשים, בהתאם לדעתו בהלכות מלווה ולווה סוף פרק יא.

יום חמישי ד' תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו הדברים שבעל הבור פטור מנזקיהן, ונזכרה בו תולדת הבור והוא המניח תקלה כנזכר שם, ונתבארו בו פרטי משפטי תולדה זו בשלימות, ונמשך לזה ביאור הדברים שאדם מורשה לעשותן ברשות הרבים, וכיצד יעשה אותם, ומה שאינו רשאי לעשותם שם, ומשפט הרבים עם היחיד בכל מה שהוא ברשותם או על רשותם וכיוצא בזה.

א. כֵּלִים שֶׁנָּפְלוּ לְבוֹר[2] וְנִשְׁתַּבְּרוּ - בַּעַל הַבּוֹר פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ: שׁוֹר - וְלֹא אָדָם[4], חֲמוֹר - וְלֹא כֵּלִים[5]. אֲפִלּוּ נָפַל שׁוֹר בְּכֵלָיו[6], וּמֵת הַשּׁוֹר וְנִשְׁתַּבְּרוּ כֵּלָיו - חַיָּב עַל הַבְּהֵמָה וּפָטוּר עַל הַכֵּלִים.

~ נקודות משיחות קודש ~

ופטור על הכלים...

דין זה מלמדנו יסוד גדול הנוגע לכל דיני נזיקין. דיני ממונות בכלל, מובנים על פי שכל והגיון, עד שהגמרא אומרת "הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות כו'" ובכל זאת מלמדנו הדין "שור ולא אדם, חמור ולא כלים" שגם את דיני הממונות יש לקיים לא משום שהם מובנים בשכל אלא משום שכך ציווה הקב"ה. שהרי אין הגיון מדוע יפטר בעל הבור בתשלום נזק הכלים שנפלו לבורו, ועל־אחת־כמה־וכמה לא מובן הדין ששור הנושא כלים שנפל לבור חייב על השור ופטור על הכלים.

מלבד זאת יש הוראה נוספת מדין בור שיש בו שני פרטים, בור עמוק עשרה טפחים, ותל גבוה עשרה טפחים. שבעבודת האדם עניינם משפיע ומקבל שהם שתי תנועות אצל כל אדם, וכל אחד צריך להיות גם מקבל - "איזהו חכם הלומד מכל אדם", וגם משפיע כדוגמא שמצינו שהכל חייבים בנתינת צדקה "אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר".

ומכיון שיש לאדם בחירה יכול ח"ו להפוך עניינים אלו להיפך ולהיות משפיע באופן של "חכמים המה להרע" ו(לדוגמא) מקבל באופן של תלמיד חצוף המעיז פניו כנגד רבו. והעניין של עומק וגובה עשרה מורה על כך ששלמות ההשפעה והקבלה הם כשהדבר חודר בכל עשר כוחות נפשו של אדם, וצריך להיזהר מאוד בבור שלילי כי אז חודר הדבר כל עשר כוחות הנפש והופך לאחד מארבעה אבות נזיקין עד שגורם נזק בל ישוער. אלא צריך לנצל כל הכוחות שניתנו לו הן כמשפיע והן כמקבל לענייני טוב וקדושה ולהשפיע על כל הסביבה.

עניין זה קשור להקמת בתי חב"ד בכל מקום שאינם בגדר "בור עמוק" היינו שמחכים עד שיבוא אליהם המקבל אלא שהם בבחינת "תל גבוה ברשות הרבים" שאפשר להניח עליו חפץ, לטפס עליו ולראות למרחוק וכו' במובנים הרוחניים שבדבר.

(על פי 'יין מלכות' ספר נזיקין סימן ה)

ב. הַבּוֹר מֵאֲבוֹת נְזִיקִין[7] הוּא, וְתוֹלְדוֹתָיו[8] כָּמוֹהוּ מוּעָדִין מִתְּחִלָּתָן[9]. וְכָל הַמַּנִּיחַ תַּקָּלָה[10] - הֲרֵי זוֹ תּוֹלֶדֶת הַבּוֹר[11]. וְאִם הֵזַק בָּהּ אָדָם[12] אוֹ בְּהֵמָה - מְשַׁלֵּם זֶה שֶׁהִנִּיחַ הַתַּקָּלָה גֶּזֶק שָׁלֵם[13], בֵּין הִפְקִיר הַתַּקָּלָה בֵּין לֹא הִפְקִירָהּ[14]; וְאִם הֵזִּקוּ בָּהּ כֵּלִים - פָּטוּר[15].

7) מעיקרי נזיקין המפורשים בתורה, הכוללים בתוכם שאר נזיקין שהם תולדות. שם ב. 8) הנזיקין הדומים לבור. 9) וחייבים לשלם נזק שלם, אף כשהזיקו בפעם הראשונה. 10) ברשות הרבים. 11) שם כח: 12) בור בנזקי אדם חייב, כי התורה מיעטה את האדם רק במקרה שמת, שם. וכן פסק רבינו למעלה בפי"ב הי"ז. 13) כדין בור. 14) דינה כבור ולא כממונו, דעת שמואל שם, שם. 15) שם.

ג. כֵּיצַד? הַמַּנִּיחַ[16] אַבְנוֹ אוֹ סַכִּינוֹ[17] אוֹ תִּבְנוֹ[18] אוֹ מַשָּׂאוֹ[19] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֵזִּקוּ בָּהֶן בֵּין אָדָם בֵּין בְּהֵמָה - חַיָּב גֶּזֶק שָׁלֵם[20]. וְכֵן אִם הִנִּיחָן בִּרְשׁוּתוֹ, וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְלֹא הִפְקִירָן. נִתְּקַל בַּקַּרְקַע וְנֶחְבַּט בְּתַקָּלָה זוֹ וְהֵזַק בָּהּ - חַיָּב בַּעַל הַתַּקָּלָה[21]. וְאִם הֵזִּקוּ כֵּלִים בְּכָל אֵלּוּ אוֹ נִטַּנְּפוּ[22] - פָּטוּר[23].

16) תקלה שדינה כבור. 17) שם ג: 18) כדי שירקב ויעשה זבל, שם ל. 19) שהיה עייף ורצה לנוח. 20) שם כח: 21) אף־על־פי שגם הקרקע השתתפה בנזק, חייב בעל התקלה לשלם הכל, מכיון שהקרקע הפקר היא, ואינה בדין תשלומין. דין זה הוא כדעת ר' נתן, שם כח: השוה למעלה פרק יב, הלכה יט וכא. 22) כגון השופך מים ברשות הרבים ונתלכלכו כליו של אחר, שם ל. 23) כי דין המים כדין הבור, שפטור בכלים.

ד. הִכְנִיס שׁוֹרוֹ[24] לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהִרְבִּיץ גְּלָלִים[25], וְנִטַּנְּפוּ בָּהֶן כֵּלָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - פָּטוּר[26]; שֶׁהַגָּלָל זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹר הוּא, וְלֹא מָצָאנוּ בּוֹר[27] שֶׁחַיֵּב בּוֹ עַל הַכֵּלִים.

24) שם, מח. 25) צואת הבקר. 26) בעל השור. 27) אפילו אם הכלים לא נשברו אלא נטנפו בלבד, שם כח:

ה. הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד[28] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָלַךְ [הַמְהַלֵּךְ] וְנִתְקַל בָּהּ וְשִׁבְּרָהּ - פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדֶּרֶךְ[29] כְּשֶׁהֵן מְהַלְּכִין. וְאִם הֵזַק בָּהּ - הֲרֵי בַּעַל הַכַּד חַיָּב בִּנְזָקָיו[30], וַאֲפִלּוּ הִפְקִיר הַכַּד[31]; שֶׁכָּל הַמַּפְקִיר נְזָקָיו בִּמְקוֹם שֶׁאֵין לוֹ רְשׁוּת[32] לַעֲשׂוֹתָהּ מִתְּחִלָּה[33] - חַיָּב כְּאִלּוּ לֹא הִפְקִירָן[34].

28) כדי לנוח, שם כז: 29) מפני שאדם שקוע במחשבתו וטרוד בעניניו, שם כז: 30) כי הכד דינו כבור, וחייב בנזקי אדם. 31) מחלוקת ר' יוחנן ור' אלעזר, שם כט: 32) כגון ברשות הרבים. 33) אבל אם חפר בו ברשותו, והפקיר רשותו ובורו - פטור, מכיון שבתחילה ברשות חפר, ראה למעלה פרק יב, הלכה ב. 34) והאחריות נופלת עליו, כאילו הוא עדיין בעל הבור.

ו. הִנִּיחַ אֶת הַכַּד בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהַנִּיחָהּ שָׁם, כְּגוֹן מְקוֹם הַקְּרָנוֹת[35] שֶׁל גַּתּוֹת[36] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[37], וְנִתְקַל בָּהּ וְשִׁבְּרָהּ - חַיָּב[38]; וְאִם הֵזַק בָּהּ הַמְהַלֵּךְ -

2) משנה בבא־קמא יב. 3) ששמע תלמיד מפי רבו בעל־פה, ורבו מרבו עד משה רבינו. 4) אם אדם נפל לבור ומת, בעל הבור פטור. 5) וכל שאינו בעל חיים, נכלל בדין כלים ופטור, שם נג: 6) כגון העול והמחרישה, ולא כמו בדין הראשון שנפלו כלים בלבד.

בַּעַל הַכַּד פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְהִסְתַּכֵּל[39]. וְאִם הָיְתָה אֲפֵלָה[40], אוֹ שֶׁמִּלֵּא כָּל הַדֶּרֶךְ כַּדִּים[41] - פָּטוּר[42] עַל שְׁבִירָתָהּ; וְאִם נִתְקַל בָּהּ - הֲרֵי בַּעַל הַכַּד חַיָּב[43]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

35) הרחבה לפני הגיתות. 36) מקום שדורכין בו ענבים לעשות יין. 37) כגון קרנות של בית הבד, שכותשים בו זיתים כדי להוציא שמנם. במקומות אלו רשאים להניח את הכלים, כי אין די מקום בפנים הגת או בית הבד. 38) בבא־קמא כז: 39) כי ידוע שמקומות אלו מלאים כלים. 40) הדוגמא של שמואל, שם. 41) ואין מוצא לעובר אלא לדרוך על הכדים, דוגמא של רב, שם. 42) מפני שהטענה, "היה לו להסתכל" נופלת: באפלה - אי אפשר לראות, ובמילא כל הדרך כדים, אי אפשר לעבור, ואפילו יתבונן בדרך, בלי שישבור כד. 43) מכיון שבגלל האפלה או משום שהדרך חסומה בכדים נתקל אין להאשימו, ולפיכך יש לחייב את בעל הכד.

ז. נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[44], וְהֶחְלַק אֶחָד בַּמַּיִם[45] אוֹ שֶׁלָּקָה בַּחֲרָסֶיהָ - פָּטוּר[46] מִדִּינֵי אָדָם, לְפִי שֶׁאָנוּס הוּא[47]; וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[48], מִפְּנֵי שֶׁלֹּא סִלֵּק הַחֲרָסִים. וַהֲרֵי הַחֲרָסִים וְהַמַּיִם כְּהֶפְקֵר[49], וְלֹא הִפְקִיר אֶלָּא אַחַר שֶׁנֶּאֱנַס[50], וּלְפִיכָךְ פָּטוּר[51]. וְאִם נִתְכַּוֵּן לִזְכּוֹת בַּחֲרָסֶיהָ[52], וְהִזִּיק בָּהֶן אַחֵר - חַיָּב[53]. וְהוּא הַדִּין לְנָפְלָה גְּמַלּוֹ[54] וְלֹא הֶעֱמִידָהּ[55] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהּ. וְאִם הֶזִּיקוּ כֵּלִים בְּכָל אֵלּוּ[56] - פָּטוּר[57], בֵּין הִפְקִיר בֵּין לֹא הִפְקִיר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[58].

44) משנה שם, כח. כגון שנתקל במשהו, ומתוך כך נשבר הכד. 45) וניזוק. 46) כדעת ר' יהודה שם. 47) כי לא שבר את הכד בכוונה, אלא נשבר לאחר שנתקל במשהו. 48) כדעת החכמים שם, כט. 49) כי בדרך כלל אדם מפקיר אותם. 50) ואין זה דומה לדין הפקיר הכד שלמעלה בהלכה ה. 51) אבל אם שבר את הכד בכוונה, אפילו הפקיר את חרסיו חייב, כלמעלה הלכה ה; שם כט: 52) שם כט. 53) כי החרסים הם כבור. 54) ברייתא שם כח: 55) והפקירה והוזק בה אחר. בעל הגמל פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, ואם לא הפקיר את הגמל והוזק בה אחר, חייב משום בור. 56) במים, או בחרסים או בגמל. 57) שבור פטור בכלים, בין בשבירתם ובין בהיזקם. 58) למעלה הלכה א וב.

ח. שְׁנֵי קַדָּרִים[59] שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ זֶה אַחַר זֶה, וְנִתְקַל הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשֵּׁנִי בָּרִאשׁוֹן: אִם הָיָה לָרִאשׁוֹן לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד - חַיָּב הָרִאשׁוֹן בְּנִזְקֵי שֵׁנִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָנוּס אָנוּס בִּשְׁעַת נְפִילָה - אֵינוֹ אָנוּס בִּהְיוֹתוֹ מֻטָּל בַּדֶּרֶךְ, וַהֲרֵי הוּא יָכוֹל לַעֲמֹד[60]; וְאִם לֹא הָיָה לוֹ לַעֲמֹד[61] - פָּטוּר[62], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר[63] לָזֶה שֶׁנִּתְקַל בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָרוּד בְּנַפְשׁוֹ[64].

59) מוכרי קדירות, משנה שם לא. 60) ועל כן הוא חייב כבור, כי הרי גופו אינו הפקר, שם. 61) פירוש: לא הספיקה השעה לעמוד. 62) כי אנוס הוא. 63) ואפשר לחייב אותו על שלא הזהיר, בכל זאת פטור. 64) דעת רבי יוחנן שם.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא חַיָּב בִּנְזָקָיו שֶׁל שֵׁנִי? כְּשֶׁהֵזִּיק גּוּפוֹ שֶׁל שֵׁנִי; אֲבָל אִם הֵזִּיקוּ כֵּלָיו - פָּטוּר; שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל הַכֵּלִים בְּבוֹר, וְכָל תַּקָּלָה[65] תּוֹלֶדֶת בּוֹר הוּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[66].

יא. נָפַל הָרִאשׁוֹן וְהָיָה מֻטָּל לְרֹחַב הַדֶּרֶךְ[73], וְנִתְקַל אֶחָד בְּרֹאשׁוֹ וְאֶחָד בְּרַגְלָיו וְאֶחָד בְּבִטְנוֹ - הֲרֵי הוּא חַיָּב בְּנִזְקֵי כֻּלָּן[74], הוֹאִיל וְהָיָה לוֹ לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד.

73) שם לא: 74) "ואם מחמת ראשון נפלו, ראשון חייב בנזקי כולם", ברייתא שם לא.

יב. הַשּׁוֹפֵךְ אֶת הַמַּיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[75], וְהֵזִּיק בָּהֶן אַחֵר - חַיָּב בִּנְזָקָיו[76]; וְאִם נִטַּנְּפוּ כֵּלָיו - פָּטוּר[77], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[78]. נִבְלְעוּ הַמַּיִם בָּאָרֶץ[79] וְנִשְׁאֲרָה הָאָרֶץ חֲלָקָה, וְהֵחְלַק וְנָפַל וְהֵזִּיק בַּקַּרְקַע - הֲרֵי זֶה חַיָּב בִּנְזָקָיו[80].

75) משנה שם ל. 76) כי יש למים דין בור, ואין הבדל אם הפקיר או לא, כי המפקיר נזקיו חייב, השוה למעלה הלכה ב וז. 77) כי בור פטור בכלים. 78) למעלה הלכה א. 79) גמרא שם. 80) אף־על־פי שהוזק בקרקע והקרקע אינה שלו, כי גם הבור שבתורה הפקר הוא, ובכל זאת חייבה התורה, אם אדם נחבט בקרקע הבור וניזוק. הלכה זו היא כדעת שמואל, שכל תקלה, בין הפקירה ובין לא הפקירה - דינה כבור, ראה למעלה פרק יב, הלכה יד.

יג. כָּל אֵלּוּ[81] שֶׁפּוֹתְקִין בִּיבוֹתֵיהֶן[82] וְגוֹרְפִין מְעָרוֹתֵיהֶן[83] - אֵין לָהֶן רְשׁוּת לִשְׁפֹּךְ הַמַּיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בִּימוֹת הַחַמָּה[84]; אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - יֵשׁ לָהֶן רְשׁוּת[85]. וְאַף עַל פִּי כֵן[86], אִם הֵזִּיק אָדָם אוֹ בְּהֵמָה בַּמַּיִם - חַיָּבִין נֶזֶק שָׁלֵם[87].

81) ברייתא שם, ו. ול. 82) שפותחים את צינורות השופכין, כדי שהמים יזרמו לרשות הרבים. 83) ומנקים מערותיהם ומשליכים את הזבל לרשות הרבים. 84) מפני שהרחובות נקיים ואסור ללכלך אותם. 85) מכיון שהרחובות מלוכלכים. 86) אף־על־פי שעשו ברשות בית־דין. 87) כי בית הדין הרשה להם לשפוך את המים לרשות הרבים בתנאי שיקבלו על עצמם אחריות לנזקים.

יד. לֹא יוֹצִיא אָדָם[88] תִּבְנוֹ[89] וְקַשּׁוֹ[90] לִרְשׁוּת הָרַבִּים כְּדֵי שֶׁיִּדּוֹשׁוּ וְיֵעָשׂוּ לוֹ זֶבֶל[91]. וְאִם הוֹצִיא - קְנָסוּהוּ חֲכָמִים[92] שֶׁיִּהְיוּ כְּהֶפְקֵר[93], וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶן זָכָה מֵעַת שֶׁנִּדּוֹשׁוּ וְהִשְׁבִּיחוּ[94]. וְאִם קָדַם אָדָם וְזָכָה בָּהֶן מִשְּׁעַת הוֹצָאָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים - אֵין[95] מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[96]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן כְּהֶפְקֵר, אִם הֵזִּיק בָּהֶן אָדָם אוֹ בְּהֵמָה - הֲרֵי זֶה הַמּוֹצִיא חַיָּב לְשַׁלֵּם[97].

88) שם ל. 89) זה שנשאר אחר דישה. 90) מה

שמשאירים בקרקע אחר קצירה. 91) לזבל את שדהו. החכמים אסרו להוציא תבן וקש לרשות הרבים, כיון שבני אדם מתחלקים בהם וניזוקים. 92) כדי שלא יוציאו. 93) כחפץ בלי בעלים. 94) כלומר, לאחר שהשאיר אותם זמן רב ברשות הרבים ונעשו זבל. 95) שעדיין לא השביחו. 96) כי זוהי בעיא שלא נפתרה, אם קונסים אותו מיד משעה שהוציאם, או לאחר שהשביחו, שם ל: 97) כדין בור, כדי שלא ירויח על־ידי הקנס שהוטל עליו.

טו. יֵשׁ[98] לְכָל אָדָם לְהוֹצִיא אֶת הַזֶּבֶל וְהַגְּלָלִים[99] לִרְשׁוּת הָרַבִּים בִּשְׁעַת הוֹצָאַת זְבָלִים וְלִצְבֹּר אוֹתָן שָׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם[100] כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִשּׂוּף[101] בְּרַגְלֵי אָדָם [וְרַגְלֵי בְּהֵמָה]. וְאַף עַל פִּי כֵן, אִם הִזִּיק - חַיָּב לְשַׁלֵּם[102]. וְחַיָּבִין עַל זֶה הַגָּלָל מִשּׁוּם גָּזֵל[103]; כֵּיוָן שֶׁאֵין בּוֹ שֶׁבַח[104] אִם נָדוֹשׁ, לֹא קָנְסוּ בּוֹ.

98) רשות. 99) צואת הבקר. 100) דעת רבי יהודה, שם ל. 101) נדרך. 102) כדעת תנא־קמא החולק שם על ר' יהודה הפוטרו מניזקין, ואומר: "כל אלו שאמרו מותרין לקלקל ברשות הרבים, אם הזיקו חייבין לשלם". 103) אם בא אחר ולקח אותו, בניגוד לתבנו וקשו, שכל הקודם בהן זכה. 104) כדעת רב שאמר "קנסו גופו משום שבחן", ומכיון שאין שבח בגלל, לא קנסו, ואסור לאחר לקחת אותו משום גזל.

טז. אֵין שׁוֹרִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[105], וְאֵין לוֹבְנִים לְבֵנִים[106]; אֲבָל גּוֹבְלִין טִיט[107] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֲבָל לֹא לְבֵנִים.

105) אין נותנים את הטיט במים, כדי שיתרכך, מפני שמשהה אותו ימים רבים, משנה, בבא מציעא קיח: 106) מפני שמשאיר אותן זמן רב עד שיתייבשו. 107) מערבבים אותו במים על־מנת לתתו מיד בבנין.

יז. הַבּוֹנֶה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[108] - הַמֵּבִיא אֲבָנִים מֵבִיא וְהַבּוֹנֶה בּוֹנֶה[109]. וְכֻלָּן שֶׁהִזִּיקוּ - חַיָּבִין[110] לְשַׁלֵּם גֵּזֶל שָׁלֵם.

108) לשון המשנה, שם. 109) מקבל את האבנים מיד המביא וקובע אותן בבנין, ואל ישהה אותן ברשות הרבים. 110) כמו בהלכה טו.

יח. הַחוֹצֵב[111] שֶׁחָצַב אֶבֶן[112] וּמְסָרָהּ לְסַתָּת[113], וְהֵזִּיק בָּהּ אָדָם[114] אוֹ בְּהֵמָה - הַסַּתָּת חַיָּב. וְסַתָּת שֶׁמָּסַר לְחַמָּר[115] - הַחַמָּר חַיָּב. מָסַר חַמָּר לְכַתָּף[116] - הַכַּתָּף חַיָּב. מָסַר כַּתָּף לְבוֹנֶה - הַבּוֹנֶה חַיָּב. מְסָרָהּ הַבּוֹנֶה לָזֶה שֶׁמְּתַקֵּן יְשִׁיבָתָהּ בַּבִּנְיָן[117] - הַמְתַקֵּן חַיָּב. וְאִם אַחַר שֶׁהֶעֱלוּהָ עַל גַּבֵּי הַדִּימוֹס[118] נָפְלָה וְהִזִּיקָה, וְהָיוּ עוֹשִׂין בְּקַבְּלָנוּת[119] - כֻּלָּן חַיָּבִין[120]; וּבִשְׂכִירוּת[121] - הָאַחֲרוֹן חַיָּב[122], וְכֻלָּן פְּטוּרִין[123].

111) בבא מציעא קיח: 112) שעקר אבנים מן החצבה. 113) הנותן צורה לאבן ומחליקה. 114) בשעה שהיתה תחת ידו של הסתת. 115) המעביר את האבנים המסותתות על גבי החמור למקום הבנין. 116) הנושא את האבנים על הכתף ומוסרן לבנאי, העומד על החומה. 117) שתהיה מונחת בדיוק במקומה הנכון בשורה אחת עם שאר האבנים. 118) שורת הבנין. 119) שקבלו עליהם לעשות את כל המלאכה, וכולם שותפים בה, ומשום כך כולם אחראים ביחד לנזק. 120) אבל כל זמן שהאבן בידי אחד מהקבלנים, הוא לבדו אחראי. 121) המקבל שכרו לפי שעות העבודה. 122) זה ששם את האבן על גבי הדימוס. 123) כי אינם אחראים למלאכה כולה, אלא כל אחד לעבודתו.

יט. הַכֹּתֶל וְהָאֵילָן[124] שֶׁנָּפְלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[125], וְאַף עַל פִּי שֶׁהִפְקִירָן[126]; לְפִי שֶׁאֵינָן דּוֹמִים לְבוֹר, שֶׁהֲרֵי אֵין תְּחִלָּתָן לְהַזִּיק[127]. וְאִם הָיוּ רְעוּעִין - בֵּית דִּין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן לָקֹץ אֶת הָאִילָן וְלִסְתּוֹר אֶת הַכֹּתֶל. וְכַמָּה הַזְּמַן? שְׁלֹשִׁים יוֹם[128]. נָפְלוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר; לְאַחַר הַזְּמַן - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁשִּׁהָה אוֹתָן.

124) משנה שם קיז: 125) כי אין בעל הכותל או בעל האילן אשם בכך. 126) ולדעת הכל, בין לרב ובין לשמואל, תקלה שהפקירוה דינה כבור. 127) וברשות בנה את הכותל או נטע את האילן, ומשום כך פטור. 128) זהו זמן בית־דין בכל מקום בתלמוד, שם קיח.

כ. הַמַּצְנִיעַ אֶת הַקּוֹץ[129] וְאֶת הַזְּכוּכִית, וְהַגּוֹדֵר גְּדֵרוֹ בְּקוֹצִים וְהִפְרִיחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים[130], וְהֵזִּיק אֶחָד בָּהֶן - חַיָּב[131] נֶזֶק שָׁלֵם. וְאִם גָּדַר בְּקוֹצִים בְּצִמְצוּם[132] בְּתוֹךְ רְשׁוּתוֹ - פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְחַכֵּךְ בִּכְתָלִים[133].

129) בתוך כותל, משנה בבא־קמא ל. 130) הקוצים היו בולטים מחוץ לכותל לתוך רשות הרבים. 131) כי אסור לשים מכשול ברשות הרבים. 132) ולא יצא מחוץ לכותל כלום. 133) ולכן אין לדונו כדין נותן מכשול ברשות הרבים. טעם זה "שאין דרך בני אדם..." מובא בגמרא שם.

כא. הַמַּצְנִיעַ קוֹצָיו[134] וּזְכוּכִיּוֹתָיו בְּתוֹךְ כָּתְלוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וּבָא בַּעַל הַכֹּתֶל וְסָתַר אֶת כָּתְלוֹ, וְנָפַל לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיק[135]: אִם כֹּתֶל רָעוּעַ הָיָה - הַמַּצְנִיעַ חַיָּב[136], וְאִם כֹּתֶל בָּרִיא הוּא - בַּעַל הַכֹּתֶל חַיָּב[137].

134) ברייתא, שם. 135) הקוצים או הזכוכית. 136) כי הוא פשע, שהיה צריך להעלות על דעתו, שיהרסו את הכותל הרעוע. 137) בעל הקוצים פטור, שלא היה עליו להעלות על דעתו שיסתרו את הכותל. ובעל הכותל הבריא, שהיה מחוייב להצניע את הקוצים לאחר הריסת הכותל, ולא הצניעם - חייב.

כב. חֲסִידִים[138] הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַצְנִיעִין אֶת הַקּוֹצִים וְאֶת הַזְּכוּכִיּוֹת בְּתוֹךְ שְׂדוֹתֵיהֶן בְּעֹמֶק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים בָּאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲלֵם הַמַּחֲרֵשָׁה. וַאֲחֵרִים

שׁוֹרְפִים[139] אוֹתָם בָּאֵשׁ, וַאֲחֵרִים מַשְׁלִיכִים אוֹתָם לַיָּם אוֹ לַנָּהָר[140], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵזֵק בָּהֶם אָדָם.

138) אנשים העושים לפנים משורת הדין, שם. 139) כגון רב ששת, שם. 140) כגון רבא, שם.

כג. לֹא יְסַקֵּל אָדָם[141] מֵרְשׁוּתוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים. וְאֵין עוֹשִׂין חָלָל[142] תַּחַת רְשׁוּת הָרַבִּים, וְלֹא בּוֹרוֹת[143] וְלֹא שִׂיחִין[144] וְלֹא מְעָרוֹת[145], וְאַף עַל פִּי[146] שֶׁהָעֲגָלָה יְכוֹלָה לְהַלֵּךְ עַל גַּבֵּיהֶן וְהִיא טְעוּנָה אֲבָנִים, שֶׁמָּא תִּפְּחַת[147] מִלְּמַטָּה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. וְהַחוֹפֵר בּוֹר לְצָרְכֵי רַבִּים[148] - מֵתָּר[149].

141) לא יפנה אבניו מרשותו לרה"ר, כי הן מכשול לרבים, וגם הוא עצמו עלול להתקל בהן, שם נ: 142) אפילו אם הוא מקבל עליו אחריות לנזקים העתידים לבוא, משנה בבא בתרא ס. 143) עגולים. 144) ארוכים. 145) מרובעות ומקורות. 146) שהכיסוי חזק, שלא כדעת ר' אליעזר המתיר במקרה זה. 147) נימוקו של תנא־קמא שם, שאף־על־פי שהמכסה כעת חזק, חוששים שיתקלקל בעתיד, ואף־על־פי שאינו רשאי לעשות זאת, אם עשה וכסה כראוי - פטור, כמבואר למעלה פרק יב בכמה הלכות (מגיד־משנה). 148) שישתו ממי הגשמים הצבורים בו. 149) בבא־קמא נ.

כד. אֵין מוֹצִיאִין[150] זִיזִין[151] וּגְזֵזְטְרָאוֹת[152] לִרְשׁוּת הָרַבִּים אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ לְמַעְלָה מִגָּמָל וְרוֹכְבוֹ[153]; וָהוּא[154], שֶׁלֹּא יַאֲפִיל הַדֶּרֶךְ עַל בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים. וְאִם רָצָה, כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ[155] וּמוֹצִיאוֹ. כָּנַס[156] וְלֹא הוֹצִיא[157] - הֲרֵי זֶה מוֹצִיא כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה[158]. אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיר כְּתָלִים לִמְקוֹמָן לְעוֹלָם[159]; שֶׁכָּל מֻצָּר[160] שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ רַבִּים[161] - אָסוּר[162] לְקַלְקְלוֹ.

150) כדי שלא יכשלו בהן עוברי דרך, משנה בבא בתרא ס. 151) קורות קטנות. 152) קורות גדולות הבולטות מן הבית לרשות הרבים. 153) כמו באילן בהלכה כו לקמן, שמקורה במשנה בבא־בתרא כז: כן פסק הרי"ף סוף חזקת הבתים. 154) בתנאי. 155) כונס את הכותל לתוך הקרקע שלו, ומשאיר מן הקרקע לחוץ כדי שיעור הוצאת הזיזין. 156) את הכותל. 157) את הזיזין. 158) ואין אומרים שאם לא הוציא את הזיזין מיד, ויתר עליהם ואבד זכותו, שם ס: 159) מכיון שבינתיים החזיקו רבים באותה חלקת קרקע. זוהי דעת רבי יוחנן שם. 160) דרך. 161) ברשות. 162) לבעל הדרך, דעת רב יהודה, שם.

כה. לָקַח[163] חָצֵר וּבָהּ זִיזִין וּגְזֵזְטְרָאוֹת יוֹצְאוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקָתָהּ[164]; וְאִם נָפְלָה - חוֹזֵר וּבוֹנֶה אוֹתָהּ[165] כְּשֶׁהָיְתָה.

163) קנה, שם ס. 164) וטוענים ללוקח ואומרים, שהזיזין והגזוזטראות בהיתר נעשו, מתוך הנחה שהמוכר כונס בתוך שלו היה. אבל במקרה שהרבים תובעים לדין את זה שבנה הבית, והוא טוען שנכנס בתוך שלו, עליו להביא ראיה. 165) ואינו צריך להביא ראיה, שהמוכר כונס בתוך שלו היה, אלא מספיקה ההוכחה, שכך קנה את החצר עם הזיזין.

כו. אֵילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה[166] לִרְשׁוּת הָרַבִּים[167] - קוֹצֵץ[168] כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַגָּמָל עוֹבֵר בְּרוֹכְבוֹ[169]. וּמַנִּיחִין מָקוֹם פָּנוּי[170] מִשְּׁתֵי שִׂפְתוֹת הַנָּהָר[171] כְּרֹחַב כִּתְפֵי הַמַּלָּחִים שֶׁיּוֹרְדִין שָׁם וּמוֹשְׁכִין הַסְּפִינָה[172]. וְכָל אִילָן הַנִּמְצָא בְּרֹחַב זֶה - קוֹצְצִין אוֹתוֹ מִיָּד, וְאֵין מַתְרִין בִּבְעָלָיו, שֶׁהֲרֵי מְעַכֵּב מוֹשְׁכֵי הַסְּפִינָה.

166) בבא־בתרא כז: 167) שענפיו יוצאים לרשות הרבים. 168) מן הענפים מלמטה. 169) מתחת לענפים העליונים, כדעת תנא־קמא במשנה, שם. 170) מאילנות ומענפים, בבא־מציעא קז: 171) כי פעמים באה הספינה משפת הנהר מכאן, ופעמים משפת הנהר מכאן. 172) לצד היבשה, ומטים עצמם באלכסון לצד היבשה.

כז. מִי שֶׁהָיְתָה[173] דֶּרֶךְ הָרַבִּים עוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[174], נִטְּלָהּ[175] וּנְתָנָהּ לָהֶם מִן הַצַּד - מַה שֶּׁנָּתַן נָתַן וְזָכוּ בּוֹ, וְזֶה שֶׁנָּטַל לֹא זָכָה בּוֹ[176]. וְכַמָּה רֹחַב דֶּרֶךְ הָרַבִּים? אֵין פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה[177].

173) משנה בבא־בתרא צט: 174) בידיעת הבעלים. 175) בעל השדה לעצמו. 176) "שכל מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו", כלמעלה הלכה כד. 177) משנה שם, וראה שבת צט.

יום שישי ה' תשרי ה'תש"פ

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דיני ההבערה בשלימות. וסבת זה הסדר הוא, שראוי להקדים נזקי בעלי החיים לנזקי הבור לפי שהם הולכים ויוצאים לחוץ ומזיקים, ונזקיהם מצויים יותר. וראוי להקדים נזקי הבור לנזקי האש לפי שנזקי הבור או נזקי תולדותיו מצויים יותר. והפרק המדבר בדברים המבארים ענייני שלשה אבות בעלי החיים והם: הקרן והרגל והשן בכלל הם ותולדותיהם ראוי להיותו ראשון, כי יש להקדים כללים לפרטים, ואחר־כך יש לבאר פרטי כל אחד מהם. והתחיל רבינו בפרק שני בביאור תולדות השן והרגל לפי שהן מועדות מתחלתן ונזקיהם מצויים יותר. ויש להקדים הרגל לשון, לפי שידוע שאין חיוב השן והרגל אלא ברשות הניזק, ואם־כן בהמצא נזק השן כבר קדם לו הרגל, ר"ל שכבר נכנסה הבהמה ברשות הניזק. ואחר ביאור זה במעט עיון תתבאר למבין סיבת סדר כל הלכות אלו.

א. הַמַּדְלִיק[2] בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ[3], וְעָבְרָה הַדְּלֵקָה[4] [וְהִזִּיקָה] - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה וְגוֹמֵר, שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם[6] הַמַּבְעִיר וְגוֹמֵר. וְהַבְּעֵרָה מֵאֲבוֹת נְזִיקִין הִיא[7].

2) בבא־קמא ס. 3) בלי רשות. 4) למקום אחר ושרפה. 5) כי אש מועדת מתחילתה. המדליק חייב, אפילו עברה

האש מרחק גדול ובלתי צפוי מראש, הואיל והדליק שלא ברשות. 6) בין אם זה גדיש (תבואה שכבר נקצרה) ובין אם זה קמה (תבואה שעדיין מחוברת לקרקע), ובין אם זה קוצים בלבד, שזה נזק פעוט, על הכל הוא חייב לשלם. 7) מעיקרי נזיקין המפורשים בתורה (שם ב.).

ב. הִדְלִיק בְּתוֹךְ רְשׁוּתוֹ[8] - צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִסּוֹף הַמֶּצֶר[9] כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲבֹר הַדְּלֵקָה[10] לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ. וְכַמָּה שִׁעוּר הַהַרְחָקָה?[11] הַכֹּל לְפִי גֹּבַהּ הַדְּלֵקָה[12]. וְאִם לֹא הִרְחִיק כָּרָאוּי[13], וְעָבְרָה הָאֵשׁ וְהִזִּיקָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם. הִרְחִיק כָּרָאוּי, וְעָבְרָה וְהִזִּיקָה - פָּטוּר[14]; שֶׁזּוֹ מַכָּה בִּידֵי שָׁמַיִם הִיא[15]. וְכֵן אִם עָבְרָה[16] נָהָר אוֹ שְׁלוּלִית[17] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַיִם וְרָחְבָּן שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת - פָּטוּר[18].

8) משנה שם פא: 9) הגבול המפריד בין רשותו לרשות חברו. 10) ואין אדם רשאי לעשות ברשותו ככל העולה על רוחו, שמעשיו מביאים נזקים לאחרים. 11) שאלת המשנה, שם. 12) במדה שהאש גבוהה וגדולה יותר, צריך המרחק להיות גדול יותר. זוהי דעת רבי שמעון במשנה שם, לפי פירושו של רבה בר אבוה. 13) אם האש לפי גדלה, יכולה, למשל, להגיע עד מרחק עשרים אמה, והוא הרחיק פחות מזה. 14) בניגוד להלכה הקודמת שחייב בכל מרחק שהוא, מכיון שהדליק בשדה חבירו שלא ברשות. 15) ואין המדליק אשם בכך, ועצם ההדלקה ברשות היתה. 16) ברייתא שם סא. 17) מקום שבו מתקבצים מי גשמים. 18) כי אין דרך האש, אפילו היא גדולה, לעבור רוחב שמונה אמות מים, אבל אם אין בהם מים, קובעים את הדין לפי הכלל הקודם, אם הרחיק כראוי או לא.

ג. עָבְרָה גָדֵר[19] - אוֹמְדִין גֹּבַהּ הַגָּדֵר וְגֹבַהּ הַדְּלֵקָה[20] וְהָעֵצִים אוֹ הַקּוֹצִים[21] הַמְּצוּיִין שָׁם: אִם אֵינָהּ רְאוּיָה לַעֲבֹר - פָּטוּר, וְאִם רְאוּיָה לַעֲבֹר - חַיָּב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֵשׁ הַקּוֹדַחַת[22]; אֲבָל אִם הָיָה לָהּ לַהַב גָּדוֹל הָעוֹלֶה וְנִכְפָּף מִגֹּבַהּ עֲלִיַּת הַלַּהַב, וְהָיוּ עֵצִים מְצוּיִין שָׁם - אֵין לָהּ אֹמֶד[23], אֶלָּא אֲפִלּוּ עָבְרָה אֶלֶף אַמָּה[24] - חַיָּב.

19) משנה שם סא. 20) במדה שהדליקה גבוהה יותר, צריכה גם הגדר להיות גבוהה יותר. 21) שהאש נאחזת בהם בקלות. 22) נוקבת ושורפת בלי שלהבת גדולה, מלשון "אש קדחה באפי" (דברים לב, כב). זוהי גירסת רבינו חננאל ופירושו, וראה אוצר הגאונים לבבא־קמא עמוד 63. זוהי גם גירסת רבינו. בגמרא שלנו הגירסא "קולחת". [המשנה קובעת גובה של ארבע אמות, ובגמרא אומר רב שגובה זה מספיק "בקודחת" או "בקולחת", והלכה כמותו נגד דעת שמואל, בניגוד לכלל שהלכה כשמואל בדיני ממונות. ולפלא, למה רבינו אינו מזכיר כלל את השיעור של ארבע אמות]. 23) אין לה שעור, כי האש הולכת ומתקדמת בלי הרף. 24) בברייתא שם, סא. "אפילו עד מאה מיל".

ד. נָפְלָה דְּלֵקָה בַּחֲצֵרוֹ[25], וְנָפַל גָּדֵר שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַדְּלֵקָה[26], וְעָבְרָה הַדְּלֵקָה בְּחָצֵר אַחֶרֶת, אִם הָיָה יָכוֹל לִגְדֹּר הַגָּדֵר שֶׁנָּפַל וְלֹא גְדָרוֹ - חַיָּב[27]. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה?[28] לְשׁוֹרוֹ שֶׁיָּצָא[29] וְהִזִּיק, שֶׁהָיָה לוֹ לְשָׁמְרוֹ וְלֹא שְׁמָרוֹ.

25) פרצה שריפה מחמת האש שהצית בעל החצר, שם כג. 26) אילו נפלה מחמת הדליקה היה חייב, אפילו לא היתה לו שהות להקים את הגדר שנפלה, מכיון שהוא אשם בכך, שלא הרחיק כראוי. 27) אף־על־פי שאין להאשים אותו על האש שהדליק, חייב הוא על שלא שמר על האש שלו שלא תזיק. 28) השוואה זאת מובאת בגמרא, שם. 29) שהכניסו לדיר ולא נעל הדלת כראוי, שהוא חייב.

ה. הַשּׁוֹלֵחַ[30] אֶת הַבְּעֵרָה[31] בְּיַד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[32] - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[33] וְחַיָּב בִּידֵי שָׁמַיִם[34]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[35] שֶׁמָּסַר לָהֶן גַּחֶלֶת וְלִבּוּהָ[36], שֶׁדֶּרֶךְ הַגַּחֶלֶת לְהִכָּבוֹת מֵאֵלֶיהָ קֹדֶם שֶׁתַּעֲבֹר וְתַדְלִיק; אֲבָל אִם מָסַר לָהֶן שַׁלְהֶבֶת[37] - חַיָּב[38], שֶׁהֲרֵי מַעֲשָׂיו גָּרְמוּ[39].

30) משנה שם נט: 31) אש, חומר בוער. 32) שאינם בני־דעת. 33) אם החרש, השוטה או הקטן שרפו גדיש, פטור השולח, כי הוא לא שרף. 34) כי גם הוא אשם במידה מסויימת בנזק זה. 35) שפטור מדיני אדם. 36) החרש, השוטה או הקטן נפחו בה והגדילו את הלהבה, ולולא זה היתה גחלת כבה מאליה. 37) כגון אבוקה דולקת. 38) אף בדיני אדם. רבינו פסק כדעת חזקיה ולא כר' יוחנן, משום שחזקיה היה רבו של ר' יוחנן, שם. 39) והריהו כאילו שם בעצמו את השלהבת במקום הגדיש.

ו. שָׁלַח[40] אֶת הַבְּעֵרָה בְּיַד פִּקֵּחַ - זֶה הַפִּקֵּחַ שֶׁהִבְעִיר חַיָּב לְשַׁלֵּם[41], וְהַשּׁוֹלֵחַ פָּטוּר[42]. וְכֵן אִם הִנִּיחַ שׁוֹמֵר לִשְׁמֹר הַבְּעֵרָה - הַשּׁוֹמֵר חַיָּב[43].

40) משנה, שם. 41) כי הוא בר דעת ואחראי למעשיו. 42) אף־על־פי שלמדנו ששלוחו של אדם כמותו, זה רק בדבר מצוה או בדבר רשות, אבל לא בדבר עבירה, ואין לזקוף את מעשה העבירה על חשבון השולח, ומפני כך השולח פטור, אפילו מסר שלהבת ועצים ביד הפקח. 43) שהשומר נכנס במקום הבעלים. השווה למעלה פרק ד, הלכה ד.

ז. אֶחָד[44] הֵבִיא אֶת הָאוּר[45] וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים[46] - הַמֵּבִיא אֶת הָעֵצִים חַיָּב[47]. אֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר - הַמֵּבִיא אֶת הָאוּר חַיָּב[48]. בָּא אַחֵר וְלִבָּה - הַמְלַבֶּה חַיָּב[49]. לִבַּתּוּ רוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה תָּמִיד[50] - הֲרֵי כֻּלָּן פְּטוּרִין[51]. לִבָּה וְלִבַּתּוּ הָרוּחַ[52] - חַיָּב; שֶׁהֲרֵי הוּא גָּרַם[53], וְכָל הַגּוֹרֵם לְהַזִּיק מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבַּנְּכָסִים, כִּשְׁאָר כָּל הַמַּזִּיקִין[54].

44) המשך המשנה שם. 45) אש. 46) אחרי שהראשון הביא את האש. 47) כי בלי העצים היתה האש נכבית,

והראשון לא עשה כלום. 48) תמיד חייב האחרון, מהטעם הקודם. 49) והראשונים פטורים, אם האש לא היתה מתלבה מאליה. 50) ואפילו אם דרכה לבוא לעתים לא רחוקות כל כך. 51) שהרי זה אונס, כי לא היו צריכים להעלות על דעתם, שתבוא רוח שאינה מצויה. ומובן שזה רק כשבאותה שעה לא היתה מנשבת רוח שאינה מצויה. כך פירש הירושלמי את המשנה "ליבתה הרוח כולן פטורין", שמדובר ברוח שאינה מצויה. 52) ברייתא שם, ס. 53) שהרי בלעדו היתה האש נכבית, ועל כן הוא חייב. 54) שן, רגל ובור שבעל המזיק חייב, משום שגרם לנזק ע"י חוסר שמירה. [הברייתא "ליבה ולבתה הרוח" מבחינה בין שני מקרים: אם יש בליבויו כדי ללבותה חייב, ואם לאו פטור. רבינו סתם, ומשמע שבכל מקרה חייב, ועל זה משיג עליו הראב"ד, אולם רבא שם מפרש, שהבדל זה קיים רק במקרה שהרוח שלבתה היתה רוח שאינה מצויה, ועל כן אם אין בליבויו כדי ללבותה פטור, כי לא היה צריך להעלות על דעתו, שתבוא רוח שאינה מצויה, אולם ליבה ולבתה רוח מצויה, אף־על־פי שבלי הרוח היתה האש כבה מאליה - חייב, כי הרי הוא יודע על קיום הרוח המצויה, ויכול לדעת מראש שאם גם הוא ילבה תפרוץ דליקה ותזיק. ודברי רבינו כאן נאמרו ברוח מצויה (ראה מגיד־משנה)].

ח. אֵשׁ[55] שֶׁיָּצְאָה וְאָכְלָה עֵצִים אוֹ אֲבָנִים[56] אוֹ עָפָר[57] - חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָצְאָה קֹצִים[58] אוֹ הַשָּׂדֶה[59]. אָכְלָה גָדִישׁ[60] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְהָיוּ כֵּלִים טְמוּנִים בְּתוֹךְ הַגָּדִישׁ: אִם הָיוּ כְּגוֹן מוֹרִיגִים[61] וּכְלֵי בָקָר[62] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן אַנְשֵׁי הַשָּׂדֶה לְטָמְנָם בְּגָדִישׁ - חַיָּב לְשַׁלֵּם[63]; הָיוּ בְּגָדִים וּכְלֵי זְכוּכִית[64] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - פָּטוּר עַל הַכֵּלִים[65].

55) משנה שם ס. 56) אף־על־פי שאינן נשרפות כליל כמו עצים. 57) כגון לחכה נירו (חריש שלא נזרע) ונתקלקל. 58) הנשרפים כליל. 59) הקרקע שאינה נשרפת כליל. 60) התבואה שנערמה לאחר הקציר, משנה שם סא: 61) לוח בעל שיני ברזל, שבו דשים את התבואה. 62) כגון מרדעת של חמור ועול בקר. 63) כי בעל הגדיש לא שינה ממנהגו של עולם, ועל המדליק לדעת שכלים כאלו נמצאים בגדיש. 64) שאין דרכם להמצא בגדיש. 65) שלא היה עליו להעלות על הדעת, שכלים אלו נמצאים בגדיש. ומשערים את מקום אותם הכלים כאילו היה מלא תבואה ממין הגדיש. הלכה זו היא כדעת החכמים, ולפי פירוש רבא בגמרא שם.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[66] בְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ[67]; אֲבָל בְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְעָבְרָה לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ - פָּטוּר עַל כָּל הַכֵּלִים הַטְּמוּנִים[68] בַּגָּדִישׁ. אֲבָל מְשַׁלֵּם הוּא שִׁעוּר מְקוֹם הַכֵּלִים[69], וְרוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מְלֵא גָדִישׁ שֶׁל חִטִּים אוֹ שֶׁל שְׂעוֹרִים[70].

66) שחייב על הכלים הטמונים בגדיש. 67) מכיון שלא ברשות הדליק. 68) אפילו על אלה שדרכם לטמנם בגדיש, כי כתוב בתורה "או הקמה" (שמות כב, ד), ודרשו החכמים "מה קמה בגלוי, אף כל בגלוי". ולשון הפסוק "כי תצא אש", משמע במדליק בתוך שלו, שם ס. 69) גודל המקום שהכלים תופסים. 70) אם הגדיש היה של שעורים. דין זה מכוון גם למדליק בתוך שדה חבירו, שפטור על בגדים וכלי זכוכית, כמו שכתבנו בהלכה הקודמת.

י. הַמַּדְלִיק בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ, וְיָצְאָה הָאֵשׁ וְנֶאֱכַל הַגָּדִישׁ, וְהָיָה גְדִי כָּפוּת לוֹ[71] וְעֵבֶד סָמוּךְ לוֹ וְנִשְׂרַף עִמּוֹ - חַיָּב[72]; שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם[73] לַעֲשׂוֹת בַּגָּדִישׁ. הָיָה עֶבֶד כָּפוּת וּגְדִי סָמוּךְ לוֹ וְנִשְׂרַף עִמּוֹ - פָּטוּר[74].

71) קשור לו, משנה שם, סא: 72) על הגדי. מן הפסוק "או הקמה", דורשים החכמים "כל בעלי קומה", כלומר גם בעלי החיים, שם ס. 73) והיה צריך להעלות על הדעת, ואף־על־פי־כן פטור על העבד, כי היה עליו לברוח. 74) מפני שהמדליק חייב מיתה על שריפת העבד, וכל המחוייב מיתה, פטור מכל חיוב ממון הקשור במעשהו זה. כלל זה ידוע בתלמוד בשם: "קים ליה בדרבה מיניה". ואפילו במקרה שאין בית־דין ממיתים אותו, כגון בשוגג או שהודה מעצמו ואין עדים, פטור מממון.

יא. הַמַּשְׁאִיל[75] מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ, וְהִגְדִּישׁ[76] בּוֹ וְהִטְמִין בּוֹ כֵּלִים, וְהִדְלִיק הַמַּשְׁאִיל וְשָׂרַף הַגָּדִישׁ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דְּמֵי גָדִישׁ בִּלְבַד[77]. הִשְׁאִילוֹ מָקוֹם לְהַגְדִּישׁ חִטִּים וְהִגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים, אוֹ לְהַגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים וְהִגְדִּישׁ חִטִּים[78], אוֹ שֶׁהִגְדִּישׁ חִטִּים[79] וְחִפָּם בִּשְׂעוֹרִים[80], אוֹ שֶׁהִגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים וְחִפָּם בְּחִטִּים[81] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לוֹ אֶלָּא דְּמֵי שְׂעוֹרִים בִּלְבַד.

75) שם סב. 76) עשה גדיש. 77) כי השאיל את המקום לגדיש בלבד. 78) משלם דמי שעורים בלבד, אף־על־פי שנשרפו חיטים ששוים יותר משעורים, מכיון שלא נתן רשות להגדיש חטים. 79) לאחר שקיבל רשות לכך. 80) וכיסם בשעורים. הדין הוא, שהוא משלם דמי שעורים בלבד, אף־על־פי שנשרפו חיטים שנגדשו ברשות. הטעם הוא, שהמשאיל יכול לטעון: ראיתי שעורים בלבד, ועל כן לא נזהרתי כל כך. 81) אם השאיל להגדיש שעורים, מובן מאליו שישלם דמי שעורים בלבד, ואם השאיל להגדיש חיטים והגדיש שעורים וחיפם בחיטים, גם כן הדין שישלם דמי שעורים בלבד, ואת מקום החיטים - דמי חיטים.

יב. הַמַּדְלִיק אֶת הַבִּירָה[82] שֶׁל חֲבֵרוֹ - מְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ; שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ כָּל כְּלֵיהֶם וְכָל חֶפְצֵיהֶם בַּבָּתִּים. וְכֹל שֶׁיִּטְעַן בַּעַל הַבַּיִת[83] - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[84] וְנוֹטֵל[85]. וּשְׁבוּעָה זוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[86], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[87]. וּבִלְבַד שֶׁיִּטְעַן דְּבָרִים שֶׁהוּא אָמוּד בָּהֶן[88], אוֹ שֶׁהוּא לָמוּד[89] לִהְיוֹת אוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁטָּעַן פִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ[90].

82) משנה שם סא: 83) כל כלי שיאמר בעל הבית שהיה בבית ויתבע תשלומו. 84) כשהוא נשבע, יאחוז בידו חפץ קדוש, כגון ספר תורה. 85) בניגוד לכלל "נשבע ויוצא פטור", שאין בכוח השבועה לחייב ממון. 86) חכמי תורה

שבעל־פה הראשונים. 87) בהלכות חובל ומזיק פרק ז, הלכה יז. דין הניזק כדין הנגזל, שחכמינו תיקנו "נשבע ונוטל". 88) שיש לשער שהיו לו, שהולמים את מצבו הכלכלי, דעת רב אשי, שם סב. 89) רגיל. 90) כגון אדם נאמן, ובני אדם רגילים להפקיד אצלו חפצים יקרים.

1 **יג. גָּמָל שֶׁהוּא טָעוּן פִּשְׁתָּן[91] וְעוֹבֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים,**
2 **וְנִכְנַס פִּשְׁתָּנוֹ לְתוֹךְ הַחֲנוּת[92] וְדָלְקָה בְּגָרוֹ שֶׁל חֲנָנִי,**
3 **וְהִדְלִיק אֶת כָּל הַבִּירָה[93] - בַּעַל הַגָּמָל חַיָּב, מִפְּנֵי**
4 **שֶׁהִרְבָּה בְּמַשֹּׂאוֹ[94]. בֵּין שֶׁעָמְדָה הַבְּהֵמָה[95] בֵּין שֶׁלֹּא**
5 **עָמְדָה[96]. הִנִּיחַ הַחֲנָנִי גֶּרוֹ מִבַּחוּץ[97] - הַחֲנָנִי חַיָּב**
6 **אַף בִּדְמֵי פִּשְׁתָּן[98], מִפְּנֵי שֶׁהִנִּיחַ גֶּרוֹ מִבַּחוּץ[99]. וַאֲפִלּוּ**
7 **גֶּר חֲנֻנָּה[100] הָיָה לוֹ לֵישֵׁב לִשְׁמֹר[101].**

91) משנה בבא־קמא סב: 92) מכיון שמעטן הפשתן היה גדול מדי. 93) בנין גדול. 94) בעל הגמל פשע, מפני שהטעין משא יותר משיעור רוחב רשות הרבים. טעם זה מובא בגמרא שם, כב: 95) שהוסיף פשע על שלא מיהר להרחיק אותה מן המקום. 96) אלא בעברה הדליקה את הבית, גמרא שם כב. 97) ובגלל זה נדלק בו הפשתן. 98) נוסף על חיוב בדמי הבירה, אם איננה של החנוני. 99) דבר האסור לו לעשות. גם טעם זה מובא בגמרא שם כב: 100) שרשאי להניחו בחוץ משום מצוה. 101) ולפיכך הוא חייב, כדעת תנא־קמא, ולא כרבי יהודה האומר "בנר חנוכה פטור", שם סב:

8 **יד. הַכּוֹפֵף[102] קָמָתוֹ[103] שֶׁל חֲבֵרוֹ לִפְנֵי הָאֵשׁ[104] עַד**
9 **שֶׁתִּדְלַק, אִם אֵין הָאֵשׁ מַגַּעַת לָהּ אֶלָּא בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ**
10 **מְצוּיָה[105] - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[106] וְחַיָּב בְּדִינֵי**
11 **שָׁמַיִם[107]. וְהַטּוֹמֵן קָמָתוֹ[108] שֶׁל חֲבֵרוֹ בְּעָפָר[109] אוֹ**
12 **בְּתֶבֶן[110], וְעָבְרָה הָאֵשׁ[111] וְאָכְלָה אוֹתָהּ - הֲרֵי הַטּוֹמֵן**
13 **פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[112] וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[113], מִפְּנֵי**
14 **שֶׁהַמַּדְלִיק אֶת הָאֵשׁ פָּטוּר עַל הַטָּמוּן[114].**

102) שם נה: 103) תבואתו, המחוברת לקרקע. 104) לצד האש. 105) לעתים קרובות. 106) כי זה מעין אונס, שלא עלה בדעתו שתבוא רוח שאינה מצויה. 107) כי לולא הכפיפה לא היתה האש מגעת, אף ברוח שאינה מצויה, שם נו. 108) דברי רב אשי שם. 109) המגן בפני אש. 110) המגביר את סכנת האש. 111) שהדליק אחר. 112) כי הוא לא הדליק את האש, ולא שרף את הקמה. 113) כי לולא טמן, היה בעל הקמה גובה דמי הקמה מן המדליק את הדליקה. 114) למעלה הלכה ט.

15 **טו. אֵשׁ שֶׁעָבְרָה וְהִזִּיקָה אֶת הָאָדָם וְחָבְלָה בּוֹ - הֲרֵי**
16 **הַמַּבְעִיר חַיָּב[115] בִּנְזָקָיו וּבְשִׁבְתּוֹ[116] וּבְרִפּוּיוֹ**
17 **וּבְצַעֲרוֹ[117] וּבְבָשְׁתּוֹ[118], כְּאִלּוּ הִזִּיקוֹ בְּיָדוֹ; שֶׁאַף עַל**
18 **פִּי שֶׁאִשּׁוֹ מְמוּנוֹ הוּא[119], הֲרֵי הוּא כְּמוֹ שֶׁהִזִּיקָה**
19 **בְּחִצָּיוֹ[120]. אֲבָל אִם הִזִּיקָה בְּהֶמְתּוֹ אוֹ בּוֹרוֹ אֶת הָאָדָם**
20 **- אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּנֶזֶק בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[121].**

115) בבא־קמא כג. 116) שנתבטל ממלאכתו בכלל החבלה. 117) שלא נכלל בחישוב הנזק. 118) בגמרא נאמר שם "לחייבו בארבעה דברים", ורבינו וגם רבינו חננאל מפרשים שהכוונה שם לצער, ריפוי, שבת, בושת (שלא כפירוש רש"י). 119) כשורו, ושורו שהזיק חייב על הנזק בלבד. 120) המדליק אש דומה לזורק חץ בידים, ועל כן חייב בחמשת הדברים. זוהי דעת ר' יוחנן שם כב. 121) למעלה פרק יא, הלכה ו; פרק יג, הלכה ב.

21 **טז. כָּל תּוֹלְדוֹת הָאֵשׁ[122] הֲרֵי הֵן כָּאֵשׁ[123]. כֵּיצַד? 22**
הִנִּיחַ אֶבֶן[124] אוֹ סַכִּין אוֹ מַשָּׂא בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ[125], וְנָפְלוּ 23
בְּרוּחַ מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ[126] - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; שֶׁכָּל 24
אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן תּוֹלְדוֹת הַבְּעֵרָה הֵן[127]. וְאִם נָפְלוּ 25
בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה[128] וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר[129].

122) מזיקים הדומים לאש, ואינם מפורשים בתורה. 123) דינם כדין אש, שם ג: 124) דוגמא זו מובאת בגמרא שם. 125) בקצה הגג, שיכולים ליפול משם. 126) בדרך נפילתם. 127) כשם שאת האש מוליכה הרוח, כך הוליכה הרוח את הסכין ואת האבן והזיקו. 128) ולולא זאת לא יכלו ליפול. 129) כי זהו אונס, שלא היה צריך להעלות על דעתו שתבוא רוח שאינה מצויה ותפילם.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום ש"ק ו' תשרי ה'תש"פ

הִלְכוֹת גְּנֵבָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ 26
מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) שֶׁלֹּא לִגְנֹב 27
מָמוֹן. ב) דִּין הַגַּנָּב. ג) לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם עִם 28
הַמִּשְׁקָלוֹת. ד) שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עָוֶל בַּמִּדּוֹת וּבַמִּשְׁקָלוֹת. 29
ה) שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְאָדָם אֶבֶן וָאֶבֶן אֵיפָה וְאֵיפָה, אַף 30
עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֵחַ וְנוֹתֵן בָּהֶן. ו) שֶׁלֹּא יַסִּיג גְּבוּל. 31
ז) שֶׁלֹּא לִגְנֹב נְפָשׁוֹת. 32
וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ: 33

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) ענינו בביאור איסור הגניבה ומהותה וענין התשלומים, אם תשלומי כפל אם תשלומי ארבעה וחמשה בגונב שור ושה וטבחם או מכרם. ומי הוא הגנב שהוא חייב, ואם הגניבה בעין מה דינה בין נשתנית הגניבה בין לא נשתנית הגניבה, וכן אם הועתקה לרשות הדיוט אחר וכיוצא בזה.

א. כָּל הַגּוֹנֵב[2] מָמוֹן[3] מִשֶּׁוֶה פְּרוּטָה[4] וּלְמַעְלָה[5] - 34
עוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[6]: לֹא תִגְנֹב. וְאֵין לוֹקִין 35
עַל לָאו[7] זֶה, שֶׁהֲרֵי נִתַּן לְתַשְׁלוּמִין[8], שֶׁהַגַּנָּב חִיְּבָתוּ 36
תּוֹרָה לְשַׁלֵּם[9]. וְאֶחָד[10] הַגּוֹנֵב מָמוֹן יִשְׂרָאֵל אוֹ הַגּוֹנֵב 37
מָמוֹן עוֹבֵד כּוֹכָבִים[11], וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הַגָּדוֹל אוֹ 38
אֶת הַקָּטָן[12]. 39

~ נקודות משיחות קודש ~

"לא תגנוב"

הציווי "לא תגנוב" שבעשרת הדיברות מדבר בגונב נפשות, ואילו "לא תגנובו" שבפרשת קדושים מדבר בגניבת ממון. וצריך עיון מדוע בריש הלכות גניבה (בדפוסים שלנו) הביא הכתוב לא תגנוב. אבל בחינוך מצוה רכ"ד מעתיק לשון הרמב"ם לא תגנובו. וכן כתב הרמב"ם בספר המצוות מל"ת רמד, ובמניין המצוות בסוף ספר היד - לא תגנובו.

(על פי לקו"ש חי"ז עמוד 205 הערה 4)

~ נקודות משיחות קודש ~

"אחד הגונב ממון ישראל או גונב ממון גוי כו'"

ובנוגע לגזילה, ראה רמב"ם ריש הלכות גזילה ואבידה. טושו"ע שם ריש סימן שנט (ראה ש"ך שם סק"ב בשם המהרש"ל, שהרמב"ם והסמ"ג ס"ל שהוא מדאורייתא).

(על פי לקו"ש חי"ב עמוד 115 הערה 7)

2) הגדרת המונח "גנב" ראה להלן הלכה ג. 3) רכוש (ולאו דווקא כסף). 4) מטבע קטנה של נחושת, אחד ממאה תשעים ושניים בדינר של כסף. 5) פחות משווה פרוטה אדם מוחל (ראה סנהדרין נז. ורש"י שם). 6) ויקרא יט, יא. שם כתוב "לא תגנובו". פסוק זה מדבר בגונב ממון, אבל "לא תגנוב" שבעשרת הדברות מדבר בגונב נפשות (סנהדרין פו. וכן כותב רבינו להלן בפרק ט הלכה א). 7) על אזהרה זו של "לא תגנובו", אף על פי שיש בו מעשה, ו"כל לא תעשה שבתורה, לאו שיש בו מעשה, לוקין עליו" (ראה מכות טז.). 8) ו"כיוון דחייב בתשלומין אין לוקה ומשלם". 9) "אם המצא ... שניים ישלם" (שמות כב, ג). 10) ואחד ... ואחד = בין ובין. 11) "גזל גוי אסור" - בבא קמא קיג א-ב, והוא הדין לגניבה. 12) כי החיוב בתורה בא על הגניבה ולא חשוב אם גנב מגדול או גנב מקטן.

1 **ב. אָסוּר לִגְנֹב כָּל שֶׁהוּא[13] דִּין תּוֹרָה[14]. וְאָסוּר לִגְנֹב**
2 **דֶּרֶךְ שְׂחוֹק אוֹ לִגְנֹב עַל מְנָת לְהַחֲזִיר[15] אוֹ עַל מְנָת**
3 **לְשַׁלֵּם[16]; הַכֹּל אָסוּר[17], שֶׁלֹּא יַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּכָךְ.**

13) אפילו פחות משווה פרוטה. 14) אף על פי שהשיעור לעבור על הלא תעשה הוא שווה פרוטה, האיסור הוא אף בפחות משיעור, כמו חצי שיעור באיסורי אכילה. רבינו פוסק כרבי יוחנן, שחצי שיעור אסור מן התורה (יומא עד.). 15) את החפץ גופו, ואין בדעתו לעכבו בשבילו. 16) תשלומי כפל משום "שרוצה להנותו ויודע בו שלא יקבל" (רש"י בבבא מציעא סא:). 17) [בגמרא בבא מציעא שם, למדו דין זה מן הכתוב (ויקרא יט, יא) "לא תגנובו" שהוא מיותר. ולפי טעם זה עובר גנב זה בלאו כגנב ממש שלא על מנת לשלם וכדומה - ומדברי רבינו יש ללמוד שאין בזה לאו ממש, וצריך עיון].

4 **ג. אֵי זֶהוּ גַּנָּב? זֶה הַלּוֹקֵחַ מָמוֹן אָדָם בַּסֵּתֶר[18] וְאֵין**
5 **הַבְּעָלִים יוֹדְעִים, כְּגוֹן הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ לְתוֹךְ כִּיס חֲבֵרוֹ**
6 **וְלָקַח מְעוֹתָיו וְאֵין הַבְּעָלִים רוֹאִים, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
7 **בָּזֶה. אֲבָל אִם לָקַח בְּגָלוּי[19] וּבְפַרְהֶסְיָא[20] בְּחֹזֶק יָד[21]**
8 **- אֵין זֶה גַּנָּב, אֶלָּא גַּזְלָן[22]. לְפִיכָךְ, לִסְטִים מְזֻיָּן**
9 **שֶׁגָּנַב[23] - אֵינוֹ גַּזְלָן, אֶלָּא גַּנָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים**
10 **יוֹדְעִים[24] בְּשָׁעָה שֶׁגָּנַב.**

18) ולא לעיני הבעלים. 19) שהבעלים רואים. 20) לעיני הכול. 21) נגד רצון הבעלים. 22) הגדרה זו של גזלן מבוססת על הדוגמא שמביאה הגמרא מבניהו בן יהוידע, שנאמר בו (שמואל-ב, כג, כא): "ויגזול את החנית מיד המצרי ויהרגהו" (בבא קמא עט:). 23) הבא בסתר ומפחד מפני אנשים. 24) כי הוא לוקח ממנו בחזקה באיום הנשק, בכל זאת נחשב גנב, משום שהוא מתחבא מפני אנשים, ואינו עושה מעשהו בפרהסייא (שם נו: ונז.).

11 **ד. גַּנָּב שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים[25] כְּשֵׁרִים[26] שֶׁגָּנַב - חַיָּב**
12 **לְשַׁלֵּם שְׁנַיִם[27] לְבַעַל הַגְּנֵבָה. אִם גָּנַב דִּינָר - מְשַׁלֵּם**
13 **שְׁנַיִם[28]; גָּנַב חֲמוֹר אוֹ כְּסוּת אוֹ גָּמָל - מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם**
14 **בְּדָמֶיהָ[29]. נִמְצָא מַפְסִיד כְּשִׁעוּר שֶׁבִּקֵּשׁ לְחַסֵּר אֶת**
15 **חֲבֵרוֹ[30].**

25) עד אחד לא מספיק, כי כתוב בתורה "לא יקום עד אחד באיש לכל עוון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא, על פי שני עדים או על פי שלושה עדים יקום דבר" (דברים יט, טו). 26) רשימת הפסולים לעדות, ראה סנהדרין פרק ג משנה ג וד, וראה למעלה הלכות נזקי ממון פרק ח הלכה יג שקבע שם כלל: "אין מחייבים לעולם ממון על פי עדים עד שיהיו עדים הכשרים להעיד שאר עדויות". 27) שכתוב "שניים ישלם" (שמות כב, ג). 28) דינר אחד שגנב ודינר נוסף כקנס על מעשה הגניבה. 29) כדי שלא תטעה לומר, שהגנב מחוייב לשלם שני חפצים ממש בעד כל חפץ שגנב, מדייק רבינו ואומר "שניים בדמיה" פירוש - הגנב משלם כסף או משהו אחר שדמיו כפליים מדמי הגניבה. 30) "עונש כל חוטא לזולתו בכלל שיעשה בו כמו שעשה בשווה ... ומי שהזיק בממון, יינזק בממונו כשיעור ההוא בשווה ... ישלם שניים לרעהו, רצונו לומר הדבר אשר לקח, וילקח ממנו כיוצא בו" (מורה נבוכים, חלק ג פרק מא).

16 **ה. גַּנָּב שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ[31] שֶׁגָּנַב - מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן[32]**
17 **וּפָטוּר מִן הַכֶּפֶל[33]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים[34]**
18 **יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם - וְלֹא הַמַּרְשִׁיעַ אֶת עַצְמוֹ[35] מְשַׁלֵּם**
19 **שְׁנַיִם. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַקְּנָסוֹת[36], שֶׁהַמּוֹדֶה בָּהֶן**
20 **פָּטוּר[37].**

31) בבא קמא סד: באופן המחייב אותו לשלם את הקרן, כמבואר להלן בפרק ג הלכה ט. 32) הדבר שגנב. 33) אף על פי שבאו עדים אחרי כן והעידו שגנב, ראה להלן פרק ג, הלכה ח. 34) שירשיע אותו השופט על פי עדים. 35) על ידי הודאתו. 36) כגון חצי נזק ועוד. המושג "קנס" מקיף כל תשלום שהוא יתר על הקרן או פחות (ראה למעלה הלכות נזקי ממון פרק ב, הלכה ח; בבא קמא טו:). 37) כי הקנס בא כאמצעי למניעת החטא, ואם החוטא מודה

מעצמו - ובמקרה גניבה גם מחזיר את הגניבה - מוותרים לו על הקנס. דין מודה בקנס, בגמרא שם.

ו. תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל נוֹהֲגִין בַּכֹּל, חוּץ מִשֶּׁה וְשׁוֹר; שֶׁהַגּוֹנֵב אֶת הַשּׁוֹר אוֹ אֶת הַשֶּׂה וְטָבַח אוֹ מָכַר[38] - מְשַׁלֵּם עַל הַשֶּׂה תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה, וְעַל הַשּׁוֹר תַּשְׁלוּמֵי חֲמִשָּׁה.

38) "כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמישה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה" (שמות כא, לז), והטעם שהחמירו בשור ובשה יותר מבשאר מטלטלין, אם מכר או שחט בעלי חיים אחרים, פירש רבינו במורה נבוכים שם, משום שהצאן והבקר נמצאים על פי רוב בשדות, ואי אפשר לשמרם כמו ששומרים הדברים בתוך היישוב וקל לגנוב אותם, ובמידה שיותר קל לעשות את העבירה החמירו בעונשה, כדי שיימנעו מלעשותה. בבקר החמירו יותר מבצאן, כי הבקר רועים מפוזרים שלא כצאן הרועים יחד, ויותר קל לגנוב שור מאשר כבשה, ועל כן החמירו בשור, אם מכר או שחט, יותר מאשר בכבשה. ובמכילתא משפטים פרשה יב ובתוספתא בבא קמא פרק ז הלכה ג, נמסרו טעמים אחרים שהובאו גם בגמרא בבא קמא עט: למה החמירו בשור מבשה, רבי מאיר אומר משום שהשור עובד בשדה, והגנב ביטלו ממלאכתו. "שור שיש לו מלאכה משלם חמישה, שה שאין לו מלאכה משלם ארבעה", ורבי יוחנן בן זכאי מסביר, מפני כבוד הבריות, שה הוא נושא על כתפו ומתבזה, ושור הולך מעצמו.

ז. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה[39] שֶׁגָּנְבוּ - חַיָּבִין[40] לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[41]. הָיְתָה אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁאֵין לָהּ לְשַׁלֵּם[42] - חֲרֵי הַכֶּפֶל[43] עָלֶיהָ חוֹב עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ אוֹ יָמוּת בַּעְלָהּ, וּבֵית דִּין נִפְרָעִים מִמֶּנָּה[44].

39) בין איש ובין אשה, דין אחד לשניהם. 40) השווה הכתוב אשה לאיש לכל דינין שבתורה. 41) או תשלומי ארבעה וחמישה. 42) שהרי מעשי ידיה לבעלה, ואם יש לה נכסים, הרי פירותיהם לבעלה. 43) אבל הגניבה עצמה, אם היא בידה או ביד בעלה מוציאים ממנה. 44) מהנכסים שלה.

ח. קָטָן[45] שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[46], וּמַחֲזִירִין לוֹ[47] דָּבָר הַגָּנוּב מִמֶּנּוּ. וְאִם אִבְּדוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם אַף הַקֶּרֶן, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁהִגְדִּיל[48].

45) לפני שהגיע לגיל י"ג שנה ויום אחד וצמחו לו שתי שערות במקומות ידועים בגופו. 46) שקטן איננו בר עונשין, כי אין בו דעת ואינו אחראי למעשיו (שם לט.). 47) לבעל הגניבה. 48) כי בשעה שגנב לא נתחייב כלל, מה שאין כן באשת איש שחייבת לשלם, אלא שאי אפשר היה לגבות ממנה לפני שנתגרשה או שנתאלמנה, וכן עבד שנשתחרר, ראה הלכה ט.

ט. הָעֶבֶד שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[49], וּבְעָלָיו פְּטוּרִין. שֶׁאֵין אָדָם חַיָּב עַל גְּזֵקֵי עֲבָדָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מָמוֹנוֹ[50], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשָׁמְרָן; שֶׁאִם יַכְעִיסֶנּוּ רַבּוֹ, יֵלֵךְ וְיַדְלִיק גָּדִישׁ[51] בְּאֶלֶף דִּינָר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁאָר גְּזָקִין. נִשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד - חַיָּב לְשַׁלֵּם[52] אֶת הַכֶּפֶל.

49) כי אין לו כסף לשלם, כי כל מה שקנה עבד, קנה רבו. 50) ואדם אחראי לנזקי ממונו. 51) כדי לחייב את רבו לשלם. טעם זה מובא בגמרא שם. 52) כדין אשה שנתגרשה, כי הפטור הקודם בא רק משום שלא היו לו נכסים, משנה שם פז.

י. רָאוּי לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת אֶת הַקְּטַנִּים[53] כְּפִי כֹּחַ הַקָּטָן עַל הַגְּנֵבָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְגִילִין בָּהּ. וְכֵן אִם הִזִּיקוּ שֶׁאֵר גְּזָקִין. וְכֵן מַכִּין אֶת הָעֲבָדִים שֶׁגָּנְבוּ אוֹ שֶׁהִזִּיקוּ מַכָּה רַבָּה[54], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְגִילִין לְהַזִּיק.

53) אף על פי שהם פטורין מן הדין. 54) מפני שהם גדולים ויכולים לעמוד במכה רבה בלי לפגום בבריאותם ובכושר עבודתם ומפני שיש בהם דעת ועושים זאת מתוך כוונת זדון. [ואפילו לדעת האומרים שאין בית דין מצווים להרחיק את הקטן מעבירה, זה נאמר רק במצוות שבין אדם למקום, אבל במצוות שבין אדם לחבירו מוטל על בית הדין להרחיק את הקטנים מלהזיק לאחרים (מגיד משנה)].

יא. הָיְתָה הַגְּנֵבָה בְּיַד הַגַּנָּב וְהִשְׁבִּיחָהּ מֵאֵלֶיהָ, כְּגוֹן כִּבְשָׂה שֶׁיָּלְדָה[55] וּגְזָזָהּ - מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ וְאֶת גִּזּוֹתֶיהָ וְאֶת וְלָדוֹתֶיהָ[56]. וְאִם אַחַר יֵאוּשׁ[57] יָלְדָה וּגְזָזָהּ - מְשַׁלֵּם כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[58]. הוֹצִיא עָלֶיהָ הוֹצָאָה וְהִשְׁבִּיחָהּ, כְּגוֹן שֶׁפִּטְּמָהּ - חֲרֵי הַשֶּׁבַח שֶׁל גַּנָּב[59] אֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ. וּכְשֶׁמַּחֲזִיר הַגְּנֵבָה עִם הַכֶּפֶל - נוֹטֵל הַשֶּׁבַח[60] מִן הַבְּעָלִים, אוֹ מְחַשְּׁבִים לוֹ מִן הַכֶּפֶל[61].

55) משנה שם צג: בדין הגזלן, וגנב דינו כגזלן לעניין זה. 56) כשהייתה מעוברת וטעונה צמר בשעת הגניבה. דעת רבינו, שאין זה שינוי מעשה גמור, ואין הגנב קונה אותה, ולא את הוולד ולא את הצמר. 57) הבעלים חדלו מלקוות להחזרת הדבר הנגנב. רבינו מפרש את הכלל במשנה זו, האומר: "כל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה", שמדובר לאחר ייאוש. 58) אם הייתה מעוברת או טעונה, משלם דמי מעוברת או טעונה, והוולד והצמר של גנב. אבל אם נתעברה ונטענה אצל הגנב, וילדה וגזזה מחזירה כמו שהיא עכשיו. 59) טענת הגנב "אנא פטימנא ואת שקלת"? פירוש: אני אפטם ואתה תקח?! (שם). 60) תוספת מחיר הבהמה לאחר הפיטום. 61) מנכים לו דמי השבח מן הכפל ומשלם את המותר.

יב. הַגְּנֵבָה עַצְמָהּ שֶׁהִיא בְּיַד הַגַּנָּב[62] וְלֹא נִשְׁתַּנִּית - חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ[63] בֵּין לִפְנֵי יֵאוּשׁ בֵּין לְאַחַר יֵאוּשׁ[64]; אֶלָּא שֶׁאַחַר יֵאוּשׁ הַשֶּׁבַח לַגַּנָּב[65], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[66]. נִשְׁתַּנִּית הַגְּנֵבָה בְּיַד הַגַּנָּב[67] - קְנָאָהּ[68] וְקָנָה שִׁבְחָהּ אֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דָּמִים[69].

62) ולא העבירה לרשות אחר. 63) כמו שכתוב "והשיב את הגזילה אשר גזל" (ויקרא ה, כג), ודרשו רבותינו: אם כעין שגזל (שלא נשתנתה) יחזיר (שם סו.). ודין הגניבה כדין הגזילה. 64) כדעת רב יוסף שם, שאמר, "יאוש אינו קונה ואפילו מדרבנן", ועל כן עליו להחזיר את הגניבה עצמה. 65) והבעלים ישלמו לגנב את דמי השבח. 66) בהלכה הקודמת. 67) כגון הגוזל עצים ועשאן כלים, צמר ועשאן בגדים. 68) כדעת רבה, ששינוי קונה (שם). 69) ואינו חייב להחזיר את הגניבה עצמה, אפילו היא ביד הגנב, כי שינוי מעשה בלבד, אף בלי יאוש, קונה.

יג. גָּנַב כְּחוּשָׁה[70] וְהִשְׁמִינָהּ[71], אוֹ שְׁמֵנָה וְהִכְחִישָׁה[72] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[73] כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[74]. גָּנַב טָלֶה[75] וְנַעֲשָׂה אַיִל, עֵגֶל וְנַעֲשָׂה שׁוֹר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[76]. טָבְחוֹ אוֹ מְכָרוֹ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל - נַעֲשָׂה שִׁנּוּי[77] בְּיָדוֹ וְקָנָהוּ, וְשֶׁלּוֹ הוּא טוֹבֵחַ וְשֶׁלּוֹ הוּא מוֹכֵר, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

70) בהמה כחושה, ברייתא שם סה. 71) הגנב פטמה. 72) הגנב הכחישה על ידי עבודה יתירה (שם). 73) אם שחטה או מכרה. 74) במקרה שהגנב פיטמה יכול הוא לטעון: "אני פטמתי ואתה תקח"?! שם. ובמקרה שהכחישה, אומרים: "מה לי קטלה כולה מה לי קטלא פלגא"? פירוש: אין הבדל בין הרגה לגמרי או הרגה במקצת, כלומר הכחישה, וכשם כשהרגה ממש משלם כשעת הגניבה, כך גם בהכחישה. 75) כבשה צעירה. 76) שם סה: הטעם הוא, שכפל הוא חייב על הגניבה, ובשעת הגניבה היה זה טלה. 77) אף על פי שזה בא מאליו ולא על ידי מעשה.

יד. גָּנַב בְּהֵמָה אוֹ כְּלִי[78] וְכִיּוֹצֵא בָהֶן, וּבִשְׁעַת הַגְּנֵבָה הָיָה שָׁוֶה אַרְבָּעָה, וְעַכְשָׁו בִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין שָׁוֶה שְׁנַיִם - מְשַׁלֵּם קֶרֶן כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[79], וְתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין[80]. הָיָה שָׁוֶה בִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה שְׁנַיִם, וּבִשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין אַרְבָּעָה: אִם שָׁחַט אוֹ מָכַר אוֹ שִׁבֵּר הַכְּלִי[81] אוֹ אִבְּדוֹ - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין[82]; וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה אוֹ אָבַד הַכְּלִי מֵאֵלָיו - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[83].

78) שאין בו תשלומי ארבעה וחמישה. 79) ואינו יכול להחזיר את הבהמה עצמה ולהגיד: "הרי שלך לפניך" (דעת רב שם). וטעמו, שהתורה אמרה בגניבה "חיים ... ישלם" (שמות כב, ג) "אחייה לקרן כעין שגנב", כלומר אם מחיר הקרן ירד, ישלם הגנב כעין שגנב. 80) דעתו של רב שם, בשעה שבית הדין מחייב אותו לשלם כפל או ד' וה' יש לחשב לפי מחיר הגניבה באותה שעה, כי הריהי הוזלה ברשות הבעלים. 81) מקביל לשחט בבעל חי. 82) זה כולל גם את הקרן, שמשלם כשעת העמדה בדין, כי הגניבה שייכת לבעלים, ואם נתייקרה, הרווח לבעלים. זה דומה להשביחה מאליה, שהרווח לבעלים, ראה למעלה הלכה יא.

83) החיוב בא רק על הגניבה, לכן מחייבים אותו לשלם כשעת הגניבה, מה שאין כן במקרה הקודם, שחייב על שעה שמכר או שבר הכלי.

טו. מִי שֶׁגָּנַב כְּלִי וְשִׁבְּרוֹ אוֹ פִּחֲתוֹ[84], אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִפְחַת מֵאֵלָיו - אֵין שָׁמִין לוֹ הַפְּחָת[85], אֶלָּא רוֹאִין כַּמָּה הָיָה שָׁוֶה אוֹתוֹ הַכְּלִי וּמְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים שְׁנַיִם בְּדָמָיו, וְהַכְּלִי הַשָּׁבוּר יִהְיֶה לַגַּנָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם רָצוּ הַבְּעָלִים לִטֹּל הַכְּלִי הַשָּׁבוּר וִישַׁלֵּם לָהֶם הַפְּחָת[86] וְהַכֶּפֶל - שׁוֹמְעִין לָהֶם[87].

84) קלקלו. 85) אין מוסרים את הכלי השבור או הנפחת לבעלים ומשלימים בכסף את ההבדל בין מחיר הכלי השבור למחירו לפני שבירתו. זוהי דעת שמואל (שם יא.), שאמר: "אין שמין לגנב" מכוונים לכל תשלומי הגנב, כלומר לא רק לקרן, אלא גם לכפל (שלא כדעת הראב"ד כאן, וראה ירושלמי שם). 86) הפרש בין מחיר כלי שלם לבין מחיר הכלי השבור. 87) כי לטובת הבעלים נאמר הדין שלמעלה, ולכן אם הבעלים מוותרים או מעדיפים שיישאר בידם הכלי המקולקל, שומעים להם.

טז. הַגַּנָּב שֶׁגָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר לִפְנֵי יֵאוּשׁ בְּעָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָנָה לוֹקֵחַ[88] וַהֲרֵי הַגְּנֵבָה חוֹזֶרֶת בְּעַצְמָהּ[89] מִיַּד הַלּוֹקֵחַ - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[90]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם טָבַח אוֹ מָכַר לְאַחַר יֵאוּשׁ[91] שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי הוֹעִיל בְּמַעֲשָׂיו[92] וְקָנָה הַלּוֹקֵחַ[93].

88) כי שינוי רשות בלי ייאוש אינו קונה. 89) ולא הועיל מעשה הגנב, וכאילו לא מכר. 90) כי התורה מחייבת ארבעה וחמישה על עצם המכירה, והרי מכר (דעת רב נחמן שם). 91) כדעת ר' יוחנן, רב נחמן ורב ששת שם, ואין אומרים שלו הוא טובח, שלו הוא מוכר, כי ייאוש בלבד אינו קונה. 92) ומכירתו קיימת, אפילו גילו את הגניבה ביד הקונה. 93) ואין מחזירים את הגניבה לבעלים. [בטביחה החידוש הוא החיוב לאחר ייאוש. שאין אנו אומרים: "שלו הוא טובח", ובמכירה חידושו - החיוב לפני ייאוש אף על פי שלא הועילה כלום, כי שינוי רשות לבד אינו קונה. כל מה שנאמר כאן במקרה של לפני יאוש משתייך איפוא לדין מכירה, והמלה טבח מתוך שיגרה נאמרה שם ואין בה ניגוד לדין].

יז. הַגּוֹנֵב מִגַּנָּב אַחֵר[94], אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[95] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאִם טָבַח וּמָכַר - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה לַגַּנָּב הָרִאשׁוֹן; שֶׁהֲרֵי דִּין הַבְּהֵמָה הַזֹּאת לַחֲזֹר בְּעֵינֶיהָ[96] לַבְּעָלִים וְלֹא קְנָאָהּ הַגַּנָּב[97]. וְלַבְּעָלִים אֵינוֹ מְשַׁלֵּם[98] הַכֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גְנָבָהּ מֵרְשׁוּתָן[99].

94) גנב ראשון גנבה מבעל הבית, וגנב שני גנבה מגנב ראשון. 95) וכל שכן כשלא נתייאשו הבעלים. 96) היא עצמה ולא דמיה. 97) כי יאוש בלבד אינו קונה, ושינוי

הרשות מבית הבעלים לבית הגנב אפילו עם יאוש אינו קונה אלא כשיצאה הגניבה מרשות הגנב לרשות אחרת, ואפילו לדעת רבינו לקמן פרק ה הלכה ג ובהלכות גזילה פרק ב הלכה ג, ששינוי רשות ואחר כך יאוש קונה. 98) אף על פי שהבהמה היא של הבעלים. 99) והתורה אמרה: "וגונב מבית האיש" (שמות כב, ו) ולא מבית הגנב (משנה בבא קמא סב: וגמרא סז).

יח. גָּנַב וְטָבַח, וּבָא גַּנָּב אַחֵר וְגָנַב - הַגַּנָּב הָאַחֲרוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַגַּנָּב הָרִאשׁוֹן, שֶׁהֲרֵי קָנָה בְּשִׁנּוּי מַעֲשֶׂה[100], וְגַנָּב הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. גָּנַב וּמָכַר, וּבָא אַחֵר וְגָנַב מִן הַלּוֹקֵחַ: אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - הֲרֵי הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, וְהַגַּנָּב הַשֵּׁנִי מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[101]; וְאִם לֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - אֵין הָאַחֲרוֹן מְשַׁלֵּם אֶלָּא קֶרֶן בִּלְבַד[102].

100) על ידי השחיטה, ושינוי מעשה בלבד, אפילו בלי ייאוש קונה, שם. 101) לקונה, שקנה בייאוש ובשינוי רשות, ואין הבדל אם הייאוש היה כבר לפני המכירה, או בא רק לאחר המכירה, כשהייתה כבר בידי הקונה, לפי דעת רבינו לקמן פרק ה הלכה ג ובהלכות גזילה שם. 102) כי הלוקח לא קנה.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ט אלול תשע"ט־ו' תשרי תש"פ

יום ראשון כ"ט אלול ה'תשע"ט

מצות לא תעשה ר. רא. מצות עשה קנח.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא יֵרָאֶה חָמֵץ בְּכָל־מוֹשְׁבוֹתֵינוּ כָּל־שִׁבְעַת הַיָּמִים, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלֶךָ" (שמות יג, ז). וְאֵין אֵלּוּ שְׁנֵי לָאוִין בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים, אֶלָּא הֵם בְּעִנְיָן אֶחָד. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (ביצה ז:): "פְּתַח הַכָּתוּב בְּחָמֵץ וְסִיֵּם בִּשְׂאוֹר — לוֹמַר לָךְ: הָיְנוּ חָמֵץ הָיְנוּ שְׂאֹר", כְּלוֹמַר: שֶׁאֵין חִלּוּק בֵּין הַשְּׂאֹר (המחמיץ) עַצְמוֹ אוֹ הַדָּבָר שֶׁנִּתְחַמֵּץ. וּמִי שֶׁעָבַר וְהִנִּיחַ חָמֵץ בִּרְשׁוּתוֹ — אֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת, אֶלָּא אִם לָקַח חָמֵץ בַּפֶּסַח וְקָנָהוּ שֶׁיְּהֵא (שאז) עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה. וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא. "הַמְשַׁיֵּר חָמֵץ בַּפֶּסַח וְהַמְקַיֵּם כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם — אֵינוֹ לוֹקֶה".

הַמִּצְוָה הָר"א —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא יִמָּצֵא חָמֵץ בִּרְשׁוּתֵנוּ, גַּם אִם אֵינוֹ נִרְאֶה אוֹ אִם הוּא מֻפְקָד, וְהוּא אָמְרוֹ: "שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֶּיכֶם" (שם יב, יט). וְגַם זֶה לוֹקִין עָלָיו בִּתְנַאי שֶׁיְּהֵא שָׁם מַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְנוּ לְפִי הַכְּלָלִים שֶׁנִּתְבָּאֲרוּ בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (כא.) וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים: עוֹבֵר בְּכַל יֵרָאֶה וּבַל יִמָּצֵא. וּבִתְחִלַּת מַסֶּכֶת פְּסָחִים (ה.) נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי שְׁתֵּי הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה, וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ הָעִנְיָנִים שֶׁהִזְהִיר עֲלֵיהֶם בְּאָמְרוֹ: "לֹא־יֵרָאֶה וְגוֹ' בְּכָל־גְּבֻלֶךָ" (שם יג, ז) וְהָעִנְיָנִים שֶׁהִזְהִיר עֲלֵיהֶם בְּאָמְרוֹ: "לֹא־יִמָּצֵא בְּבָתֶּיכֶם". וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁכָּל־לָאו (מהשנים: "בל יראה" ו"בל ימצא") לוֹמֵד מִן־הָאַחֵר עִנְיָן שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ, וְשֶׁהַמְקַיֵּם חָמֵץ בַּפֶּסַח עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין: עַל בַּל־יֵרָאֶה וְעַל בַּל־יִמָּצֵא.

הַמִּצְוָה הַקנ"ח —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לֶאֱכֹל מַצָּה בְּלֵיל ט"ו בְּנִיסָן, בֵּין שֶׁיֵּשׁ כֶּבֶשׁ הַפֶּסַח וּבֵין שֶׁאֵין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת" (שם יב, יח). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ: "בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת — הַכָּתוּב קְבָעוֹ חוֹבָה". וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּפְסָחִים, שֶׁאֲכִילַת מַצָּה בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן —— חוֹבָה; מִכָּאן וְאֵילָךְ —— רְשׁוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים.

יום שני א' תשרי ה'תש"פ

מצות עשה קנז.

נוסח ההגדה (מספר משנה תורה)

מצות עשה קע.

הַמִּצְוָה הַקנ"ז —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם בְּלֵיל ט"ו בְּנִיסָן בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹן הַמְסַפֵּר (ללא נוסח קבוע ומוגבל). וְכָל־מַה־שֶּׁיּוֹסִיף לְסַפֵּר וּלְהַאֲרִיךְ בִּדְבָרִים בְּהַגְדָּלַת מַה שֶּׁעָשָׂה לָנוּ הַשֵּׁם, וְהֶעָוֵל שֶׁעָשׂוּ בָּנוּ וּמַה שֶּׁעָנוּ אוֹתָנוּ הַמִּצְרִים וְאֵיךְ נִפְרַע לָנוּ ה' מֵהֶם, וּלְהוֹדוֹת לוֹ יִתְעַלֶּה עַל כָּל־הַחֶסֶד אֲשֶׁר גְּמָלָנוּ —— הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: "כָּל־הַמַּאֲרִיךְ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח". וְהַכָּתוּב שֶׁבָּא לָנוּ בְּצִוּוּי זֶה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא" (שמות יג, ח). וּבָא הַפֵּרוּשׁ (מכילתא): "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ —— יָכוֹל מֵרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּיּוֹם הַהוּא. אִי בַּיּוֹם הַהוּא —— יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: בַּעֲבוּר זֶה (שם); לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִין לְפָנֶיךָ", כְּלוֹמַר: מִתְּחִלַּת הַלַּיְלָה חַיָּב לְסַפֵּר. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא: "מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִּנְךָ (שם יד) יָכוֹל אִם יִשְׁאָלְךָ —— אַתָּה מַגִּיד לוֹ; וְאִם לָאו —— אֵין אַתָּה מַגִּיד לוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ —— אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא שְׁאֵלְךָ. אֵין לִי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן; בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, בֵּינוֹ לְבֵין אֲחֵרִים מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה" (שם ג), כְּלוֹמַר: צִוָּה לְזָכְרוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר "זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (שם כ, ח). וּכְבָר יָדַעְתָּ לְשׁוֹנָם (בנוסח ההגדה): "אֲפִלּוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים, כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים, כֻּלָּנוּ יוֹדְעִים אֶת־הַתּוֹרָה —— מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף פְּסָחִים.

נִסַּח הַהַגָּדָה נִדְפַּס לְעִיל מעמ' קה עַד עמוד קח

הַמִּצְוָה הַק"ע — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁמוֹעַ קוֹל שׁוֹפָר בְּיוֹם הָאֶחָד בְּתִשְׁרֵי, וְהוּא אָמְרוֹ עָלָיו: "יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם" (במדבר כט, א). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ.

יום שלישי ב' תשרי ה'תש"פ

מצות עשה קסח.

הַמִּצְוָה הַקס"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה שִׁבְעַת יָמִים בְּכָל־יְמֵי הֶחָג, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים" (ויקרא כג, מב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לְכָךְ, כְּלוֹמַר: מַסֶּכֶת סֻכָּה. וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ.

יום רביעי ג' תשרי ה'תש"פ

מצות עשה קסט.

הַמִּצְוָה הַקס"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִטּוֹל לוּלָב וְלִשְׁמוֹחַ לִפְנֵי ה' שִׁבְעַת יָמִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וְגוֹ'" (ויקרא כג, מ). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה. וְשָׁם (מא.) נִתְבָּאֵר, שֶׁאֵין מִצְוָה זוֹ חוֹבָה שִׁבְעַת יָמִים אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ בִּלְבָד; אֲבָל בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן בִּלְבַד הִיא חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה. וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ.

יום חמישי ד' תשרי ה'תש"פ

מצות עשה קעא.

הַמִּצְוָה הַקע"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתֵּן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל כָּל־שָׁנָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַה'" (שמות ל, יב), וְאָמַר "זֶה יִתְּנוּ" (שם, יג). וּבָרוּר, שֶׁאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר: "כָּל־הָעוֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים" (שם) (כל מי שנפקד לצבא — יצאו נשים שאינן נפקדות). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, כְּלוֹמַר: מַסֶּכֶת שְׁקָלִים. וְשָׁם (פרק ח משנה ח) נִתְבָּאֵר, שֶׁמִּצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת.

יום שישי ה' תשרי ה'תש"פ

מצות עשה קעא. קנג.

הַמִּצְוָה הַקע"א נִדְפַּסָה בְּיוֹם הַקּוֹדֵם.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁצִּוָּנוּ יִתְעַלֶּה לְקַדֵּשׁ חֳדָשִׁים וּלְחַשֵּׁב חֳדָשִׁים וְשָׁנִים, וְזוֹ הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ (קביעת יום ראש־חדש נקרא "קידוש"), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים" (שמות יב, ב), וּבְפֵרוּשׁ נֶאֱמַר (ראש השנה כב.): "עֵדוּת זוֹ תְּהֵא מְסוּרָה לָכֶם", כְּלוֹמַר: מִצְוָה זוֹ אֵינָהּ מְסוּרָה לְכָל־אֶחָד וְאֶחָד כְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית (השבת. על־שם שבה שבת הקדוש ברוך הוא ממעשה בראשית) — שֶׁכָּל־אֶחָד מוֹנֶה שִׁשָּׁה יָמִים וְשׁוֹבֵת בַּשְּׁבִיעִי — כָּךְ שֶׁגַּם כָּל־אָדָם הָרוֹאֶה אֶת־הַלְּבָנָה יַעֲשֶׂנּוּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ יְחַשֵּׁב בַּחֶשְׁבּוֹן הַתּוֹרָנִי (חישובי הלוח כפי שקבעו חכמי התורה) וְיַעֲשֶׂה רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ יִרְאֶה שֶׁהָאָבִיב אֵחַר (אחת הסיבות לעיבור השנה) וְזוּלָתוֹ (או סיבה אחרת) מִמַּה שֶׁרָאוּי לְהִתְחַשֵּׁב בּוֹ וְיוֹסִיף חֹדֶשׁ — אֶלָּא מִצְוָה זוֹ לֹא יַעֲשֶׂנָּה לְעוֹלָם אֶלָּא בֵּית דִּין הַגָּדוֹל דַּוְקָא וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא. לְפִיכָךְ בָּטְלָה אֶצְלֵינוּ הַיּוֹם הָרְאִיָּה מֵחֲמַת הֶעְדֵּר בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁבָּטְלָה הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת מֵחֲמַת הֶעְדֵּר הַמִּקְדָּשׁ. וּבְזֶה טָעוּ הַמִּינִים הַנִּקְרָאִים כָּאן בַּמִּזְרָח 'קְרָאִים', וְזֶהוּ הַיְסוֹד שֶׁגַּם לֹא כָּל־הָרַבָּנִים עָמְדוּ עָלָיו, וְהֵחֵלּוּ מְגַשְּׁשִׁים עִמָּהֶם בְּחֶשְׁכַּת הָאֲפֵלָה. דַּע, שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִים הַיּוֹם וְיוֹדְעִים בּוֹ רָאשֵׁי הֳדָשִׁים וְהַמּוֹעֲדִים, אֵין מַתָּר לַעֲשׂוֹתוֹ אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד; אֲבָל בִּשְׁעַת הַדְּחָק וּבְהֶעְדֵּר חֲכָמִים מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָז מֻתָּר לְבֵית דִּין הַסָּמוּךְ (הסמוך לכך) בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים בְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה רַבִּי עֲקִיבָא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּתַּלְמוּד (ברכות סג.) — וּבְזֶה יֵשׁ קְשִׁי גָּדוֹל, וְהַיָּדוּעַ (ש)כְּמְעַט תָּמִיד בֵּית דִּין הַגָּדוֹל אָמְנָם הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהֵם שֶׁיִּקְבְּעוּ חֳדָשִׁים וְיַעַבְּרוּ שָׁנִים בַּדְּרָכִים הַמְקֻבָּלוֹת אֶצְלָם וּבְהִתְקַבְּצָם יָחַד.

וְיֵשׁ כָּאן יְסוֹד גָּדוֹל מְאֹד מִיסוֹדוֹת הָאֱמוּנָה, שֶׁלֹּא יֵדָעוּהוּ וְלֹא יַרְגִּישׁוּ בּוֹ אֶלָּא הַמַּעֲמִיקִים חֵקֶר. הֵינוּ: זֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִים הַיּוֹם בְּחוּצָה לָאָרֶץ בְּסֵדֶר הָעִבּוּר שֶׁבְּיָדֵינוּ וְאוֹמְרִים שֶׁיּוֹם זֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְיוֹם זֶה חַג — לֹא בִּגְלַל חֶשְׁבּוֹנֵנוּ אָנוּ עוֹשִׂים אוֹתוֹ חַג בְּשׁוּם אֹפֶן, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּבָר קָבְעוּ יוֹם זֶה חָג אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּמִפְּנֵי שֶׁהֵם אָמְרוּ שֶׁהַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ הַיּוֹם חָג, הוּא נַעֲשֶׂה חָג אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, בֵּין שֶׁהָיְתָה פְּעֻלָּתָם זוֹ עַל פִּי חֶשְׁבּוֹן אוֹ עַל פִּי רְאִיָּה, כְּמוֹ שֶׁנִּמְסַר לָנוּ בַּקַּבָּלָה (ראש השנה כה.): "אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם (ויקרא כג, ב) — אֵין לִי מוֹעֲדוֹת אֶלָּא אֵלּוּ", כְּלוֹמַר: אֲשֶׁר יֹאמְרוּ הֵם שֶׁהֵם מוֹעֲדוֹת, אֲפִלּוּ שׁוֹגְגִין אֲפִלּוּ אֲנוּסִין אֲפִלּוּ מֵטָּעִין, כְּמוֹ שֶׁבָּא לָנוּ בְּקַבָּלָה. וְאֵין אָנוּ עוֹשִׂים הַיּוֹם חֶשְׁבּוֹן אֶלָּא כְּדֵי שֶׁנֵּדַע אֶת־הַיּוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בְּנֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁבְּסֵדֶר זֶה עַצְמוֹ מְחַשְּׁבִים וְקוֹבְעִים הַיּוֹם — לֹא בִּרְאִיָּה; וְעַל קְבִיעָתָם אָנוּ סוֹמְכִים — לֹא עַל חֶשְׁבּוֹנֵנוּ. וְאֵין חֶשְׁבּוֹנֵנוּ אֶלָּא לְגַלּוֹתֵי מִלְּתָא (לגלות דבר שכבר נקבע בזמנו), וְהָבֵן זֶה הֵיטֵב.

וְהִנְנִי מוֹסִיף לְךָ בֵּאוּר: אֵלּוּ הַנִּדְּחוּ, לְמָשָׁל, שֶׁבְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יַעְדְּרוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — חָלִילָה לָאֵל מִלַּעֲשׂוֹת זֹאת, לְפִי שֶׁכְּבָר הִבְטִיחַ שֶׁלֹּא יִמְחֶה וְלֹא יְשָׁרֵשׁ אֶת־שְׁאֵרִית הָאֲמָה לְגַמְרֵי — וְלֹא יִהְיֶה שָׁם בֵּית דִּין בְּנִמְצָא,

וְלֹא יִהְיֶה בְּחוּצָה לָאָרֶץ בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — הֲרֵי אָז לֹא הָיָה חֶשְׁבּוֹנֵנוּ זֶה מוֹעִיל לָנוּ כְּלָל בְּשׁוּם אֹפֶן, לְפִי שֶׁאֵין לָנוּ לְחַשֵּׁב בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּלְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים אֶלָּא בְּאוֹתָם הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ "כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תּוֹרָה וּדְבַר־ה' מִירוּשָׁלָם" (ישעיה ב, ג). וְאִם יִתְבּוֹנֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דֵּעָה שְׁלֵמָה בְּדִבְרֵי הַתַּלְמוּד שֶׁבְּעִנְיָן זֶה, יִתְבָּאֵר לוֹ כָּל־מַה־שֶּׁאָמַרְנוּ בֵּרוּר שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם סָפֵק. וְהִנֵּה יֵשׁ רְמָזִים בְּלִשּׁוֹן הַתּוֹרָה, הַמּוֹרוֹת עַל יְסוֹדוֹת הַסֵּדֶר שֶׁאָנוּ סוֹמְכִים עָלָיו בִּידִיעַת רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְעִבּוּר שָׁנִים, מֵאֵלֶּה אָמְרוּ: "וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה" (שמות יג, י). אָמְרוּ (מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי): "מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת־הַשָּׁנָה אֶלָּא בַּפֶּרֶק הַסָּמוּךְ לַמּוֹעֵד" (בחודש אדר — הסמוך למועד פסח) וְאָמְרוּ (שם): "מִנַּיִן שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת־הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶת־הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִיָּמִים יָמִימָה". וְאָמַר יִתְעַלֶּה: "לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (שם יב, ב), אָמְרוּ (מגילה ה.): "חֳדָשִׁים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְשָׁנָה, וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב יָמִים" — מַשְׁמַע שֶׁהַהוֹסָפָה בָּהּ לֹא תְּהֵא אֶלָּא חֹדֶשׁ שָׁלֵם. וְאָמַר: "חֹדֶשׁ יָמִים" (במדבר יא, כא) — אָמְרוּ: "יָמִים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְחֹדֶשׁ וְאֵין אַתָּה מְחַשֵּׁב שָׁעוֹת". וְאָמְרוּ: "שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב" (דברים טז, א) — מַשְׁמַע שֶׁבְּשָׁנִים שֶׁלָּנוּ חוֹבָה שֶׁנִּשְׁמוֹר בָּהֶן תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה, וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ שְׁנוֹת חַמָּה (למרות שחישוב החדשים מבוסס על מהלך הירח). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת בְּפֶרֶק א' מִסַּנְהֶדְרִין (יא.) וּבְמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (ב.) וְגַם בִּבְרָכוֹת (סג.).

יום ש"ק ו' תשרי ה'תש"פ

מצות עשה קנג.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום הקודם.

אגרות קודש

ב"ה, ד' תשרי, תשי"ט
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו ממוצש"ק שנתקבל ז"ע, בו כותב ע"ד צערו כשנזכר, איפוא הי' בשעת כתיבת המכתב לפני שלש שנים, ואיפוא נמצא עכשיו.

ויעיין בהמבואר בדא"ח במשנה יפה שעה אחת בתשובה ומעש"ט, ומהם בהמשך וככה הגדול, ונקודה התיכונה, שתשובה ומעש"ט, **אלו** הם הענינים הגורמים נח"ר **להשי"ת**, וחיי עוה"ב הם הגורמים נח"ר **להאדם**, שמזה מובן, גודל הריחוק וגודל דיפה זה,

ומענין זה ה"ז ג"כ בהנוגע למצבו לפני שלש שנים שאז הי' העיקר נח"ר לאדם, ומצבו עתה שבו הוא העיקר נח"ר להשי"ת ע"י פעולותיו בהפצת המעינות חוצה, וק"ל וגם פשוט, והאומנם על שינוי זה שהוא יפה יותר, יש לומר שח"ו מצטערים.

ובמ"ש אודות ריחוק המקום וכו', הנה בימינו אלה לא נפלאת היא ולא רחוקה היא, אלא שהאלקים עשה הכל יפה בעתו.

במ"ש אודות שידוכים, ידוע פסק רז"ל בנות ישראל יפות הן, ופשוט שגם... בכלל זה, ובפרט בשנים הכי אחרונות ששינוי גדול לטוב בעניני יהדות ניכר גם לעיני בשר.

בברכה לבשו"ט בכל האמור ולחתימה וגמח"ט.

ירמיה פרק־כב יח־כו

יח לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא־יִסְפְּדוּ לוֹ הוֹי אָחִי וְהוֹי אָחוֹת לֹא־יִסְפְּדוּ
לוֹ הוֹי אָדוֹן וְהוֹי הֲדָרוֹ: יט קְבוּרַת חֲמוֹר יִקָּבֵר סָחוֹב וְהַשְׁלֵךְ מֵהֲלְאָה לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִָם: כ עֲלִי הַלְּבָנוֹן
וְצְעָקִי וּבַבָּשָׁן תְּנִי קוֹלֵךְ וְצַעֲקִי מֵעֲבָרִים כִּי נִשְׁבְּרוּ כָּל־מְאַהֲבַיִךְ: כא דִּבַּרְתִּי אֵלַיִךְ בְּשַׁלְוָתַיִךְ אָמַרְתְּ לֹא
אֶשְׁמָע זֶה דַרְכֵּךְ מִנְּעוּרַיִךְ כִּי לֹא־שָׁמַעַתְּ בְּקוֹלִי: כב כָּל־רֹעַיִךְ תִּרְעֶה־רוּחַ וּמְאַהֲבַיִךְ בַּשִּׁבִי יֵלֵכוּ כִּי אָז
תֵּבֹשִׁי וְנִכְלַמְּתְּ מִכֹּל רָעָתֵךְ: כג (ישבתי) יֹשֶׁבֶתְ בַּלְּבָנוֹן (מקננתי) מְקֻנַּנְתְּ בָּאֲרָזִים מַה־נֶּחְנַתְּ בְּבֹא־לָךְ
חֲבָלִים חִיל כַּיֹּלֵדָה: כד חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה כִּי אִם־יִהְיֶה כָנְיָהוּ בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתָם עַל־יַד
יְמִינִי כִּי מִשָּׁם אֶתְּקָנְךָ: כה וּנְתַתִּיךְ בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשֶׁךָ וּבְיַד אֲשֶׁר־אַתָּה יָגוֹר מִפְּנֵיהֶם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד הַכַּשְׂדִּים: כו וְהֵטַלְתִּי אֹתְךָ וְאֶת־אִמְּךָ אֲשֶׁר יְלָדַתְךָ עַל הָאָרֶץ אַחֶרֶת אֲשֶׁר לֹא־יֻלַּדְתֶּם
שָׁם וְשָׁם תָּמוּתוּ:

רש"י

(יח) והוי הדה. הוי על תפארתו: **(כ)** עלי הלבנון וצעקי. סקי לבית מקדשא וצווחי: ובבשן תני קולך. על הבשן שיחרב וי"ת ובתרעי טור ביתא ואיני יודע לפרש האיך נופל לשון בשן בשערי הר הבית אם לא בשביל הדלתות שעושין מאלוני הבשן והוא שם מקום או לשון בשן מקום בקעה רחבה כן היקף הר הבית מגרש ריוח לבה"מ: וצעקי מעברים. וצווחי על מגיזתא והם לשון מקום: **(כא)** בשלותיך. כשהיית בשלוה: **(כב)** כל רועיך. כל מלכיך: תרעה רוח. רוח קדים תרוצצם: **(כג)** מקוננת בארזי'. ששמת קנך במגדלות בתי ארזי' לבנות בתי מדות: מה נחנת. מה מצאת חן בשביל גובה מגדלייך בעיני שודדיך בבא לך חבלים של לידה ומנחם פתר נחנת ל' חניה אבל דונש פתר אותו ל' חן: **(כד)** חותם על יד ימיני. חקוק וחתום בתוך בשר זרועי: אתקנך. אנתקך לשון התיקם כצאן לטבחה (לעיל יב) עד התיקנו אותם (יהושע ח) והנו"ן יתירה בו ומדרש אגדה במקום שנתק נתקן שעשה תשובה בבבל ונשאל הקב"ה על שנשבע כתבו את האיש הזה ערירי (כאן) ונולד לו זרובבל בבבל ונאמר לו על פי הנביא ביום ההוא אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי ושמתיך כחותם (לקמן סוף מ"ג) כלפי שאמר לאביו אם יהיה חותם על יד ימיני אנתקנו: **(כו)** והטלתי. לשון השלכה:

מצודת דוד

(יח) לא יספדו לו. כאשר ימות לא יספדו עליו קרוביו לומר הוי כי אחי היה וקרובותיו לא תספדנה לומר הוי כי הייתי לו לאחות: **הוי אדון.** עבדיו לא יספדו לומר הוי כי אדון היה לנו הוי על הודו והדרו ר"ל על מלכותו שאבדה ממנו במותו: **(יט) קבורת חמור יקבר.** ר"ל שכמו שלא יקבר החמור כשימות בדרך אבל יעזבוהו שם, כן יהיה ענין יהויקים כי יוליכוהו בגולה וימות בדרך ויהיה לו קבורה כמו שיש אל החמור ר"ל כמו שאין לחמור כן לא יהיה לו: **סחוב והשלך.** יהיה מגורר ומושלך להלן לשערי ירושלים מחוץ להם ולא יקבר כלל: **(כ) עלי הלבנון.** עלי על הר הלבנון וצעקי למען יהיה נשמע הקול למרחוק: **ובבשן.** על הר בשן הרימי את קולך וצעקי בכל עבר ובכל צד: **כל מאהביך.** העכו"ם שהיו לך לעזרה והם אשור ומצרים גם המה נשברו על ידי נ"נ ומעתה לא תמצא עוזרים: **(כא) בשלותיך.** עוד היית יושבת בשלווה דברתי אליך לשוב אלי ואתה אמרת לא אשמע: **זה דרכך.** כן דרכך מאז בחרתיך לי לעם כי מעולם לא שמעת בקולי: **(כב) כל רועיך.** אשור ומצרים שהיו רועים ומנהיגים אותך ישבר אותם הרוח ועל נ"נ יאמר כי הוא ישברם: **ומאהביך.** הם אשור ומצרים וכפל הדבר במ"ש: **כי אז.** כאשר ילכו המה בשבי תבושי מכל רעתך אשר עזבת את ה' ובטחת עליהם: **(כג) יושבת בלבנון.** אתה ישראל היושבת בלבנון וחזר ופירש מקוננת בארזים ד"ל יושבת בבתי עצי ארזי לבנון: **מה נחנת.** מהו החן אשר תמצא בזה בבוא לך מכאובים וחיל כיולדה ר"ל וכי בעבור זה תמצא חן בעיני האויב: **(כד) חותם.** טבעת כמו שחותמין בו אגרות הנתון תמיד על יד הימין ואין מזיזה ממנה ואחז במשל בדרך הנהוג בבן אדם: **משם אתקנך.** עכ"ז אסיר אותך מן היד ולפי שהמשילו לטבעת שחותמין בו, אמר לשון הנופל בטבעת ור"ל אף שאתה מזרע דוד מ"מ אעזבך: **(כה) ונתתיך ביד וכו'.** כפל הדבר פעמים רבות במ"ש להגדיל הענין ולהפחידו: **(כו) והטלתי אותך.** אשליך אותך: **אשר ילדתך.** אשר גידלה אותך ללכת בדרך הרעה:

מצודת ציון

(יח) הוי. הוא ענין לשון יללה: **הדה.** ענין הדר ויופי: **(יט) סחוב.** ענין גרירה ומשיכה על הקרקע וכן ואת הכלבים לסחוב (לעיל טו): **מהלאה.** להלן ורחוק: **(כ) מעברים.** מל' עבר וצד: **(כא) בשלותיך.** מלשון שלוה: **(כב) תרעה.** ענין שבירה כמו תרועם בשבט ברזל (תהלים ב): **ונכלמת.** מל' כלימה וחרפה: **(כג) מקוננת.** ענין מדור כמו ודרור קן לה (תהלים פד) ואמר בלשון שאלה: **נחנת.** מל' חן: **חבלים.** מכאובים: **חיל.** חלחלה: **(כד) כניהו.** הוא יכניה והוא יהויכין: **חותם.** כן נקראת הטבעת שחותמים בה האגרות וכן חותמך ופתילך (בראשית לח): **אתקנך.** ענין העתקה והסרה: **(כה) יגור.** ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): **(כו) והטלתי.** ענין השלכה כמו ויטילו את הכלים (יונה א): **ילדתך.** ענין גידול ואימון וכן יולדו על ברכי יוסף (בראשית נ):

קהלת פרק־ח טז־יז

טז כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת־לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְלִרְאוֹת אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
שֵׁנָה בְּעֵינָיו אֵינֶנּוּ רֹאֶה: יז וְרָאִיתִי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם לִמְצוֹא אֶת־הַמַּעֲשֶׂה
אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת־הַשָּׁמֶשׁ בְּשֶׁל אֲשֶׁר יַעֲמֹל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ וְלֹא יִמְצָא וְגַם אִם־יֹאמַר הֶחָכָם לָדַעַת לֹא
יוּכַל לִמְצֹא:

קהלת פרק־ט א

א כִּי אֶת־כָּל־זֶה נָתַתִּי אֶל־לִבִּי וְלָבוּר אֶת־כָּל־זֶה אֲשֶׁר הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים
גַּם־אַהֲבָה גַם־שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם:

רש"י

(טז) כאשר נתתי את לבי. אין כאשר זה משמש לשון דוגמא כמו כאשר עשה כן יעשה אלא לשון זמן (בראשית לו) כמו כאשר בא יוסף כאשר (שם מג) כלו לאכול וגומר אף זה כן כשהייתי נותן לבי לדעת ולתור וגומר, אז וראיתי כל מעשה האלהים: **שנה בעיניו איננו רואה.** הרשע השטוף אחר הממון והעריות: **(יז) את כל מעשה האלהים.** שמסר לבריות: **כי לא יוכל האדם למצוא וגו'.** אין הבריות יכולין לעמוד על סוף דרכו של הקב"ה מה שכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואין רשעים מצליחים וצדיקים יורדים: **בשל אשר יעמול האדם לבקש.** בשביל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש ולמצוא את סוף המדה ואינן יכולין: **וגם אם יאמר החכם.** שהוא יודע לא יוכל שהרי מרע"ה לא עמד על הדבר באומרו (שמות לג) הודיעני נא את דרכיך:

(א) ולבור. ולברר: **את כל זה.** בירדתי והבחנתי, אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים, הוא עוזרם והוא שופטם כדי להטיבם באחריתם: **ועבדיהם.** הם תלמידיהם משמשיהם הולכי אורחותם: **גם אהבה גם שנאה.** אין יודעין שאר הבריות ואין מכירין לתת לב במה יאהבו למקום ובמה הם שנואים: **הכל לפניהם.** לפני הצדיקים והחכמים:

מצודת דוד

(טז) כאשר. מוסב למעלה לומר מתי שבחתי את השמחה, ואמר כאשר שמתי את לבי לדעת חכמה ולהתבונן בה ולראות במוחש דבר הנעשה, למען השכיל מהם הנהגת האדם: **כי גם.** כל כך חשבה לבי הרבה מחשבות, עד כי נדדה שנתי מעיני ביום ובלילה: **בעיניו איננו רואה.** מוסב על הלב, רוצה לומר עיני ולבי. ואמר בדרך שאלה והוא ענין מליצה: **(יז) וראיתי.** אז הסתכלתי והתבוננתי את כל מעשה האלהים, והשכלתי אשר לא יוכל האדם למצוא ולדעת אמיתת המעשה הנעשה בזה העולם: **בשל.** בעבור אשר אם יעמול האדם לבקש ולדעת לא יוכל למצוא: **וגם.** ואפילו אם חכם לבב יחשוב לדעת, לא יוכל למצוא עם רוב חכמתו. ומוסב למעלה לומר כאשר שמתי לבי לדעת חכמה וראיתי את זה אז שבחתי את השמחה, הואיל ובענין זולתו יעמול האדם ולא ישיג תוחלתו:

מצודת ציון

(יז) בשל. ענינו כמו בעבור וכן בשלי הסער הגדול (יונה א יב):

(א) ולבור. ולברר: **ועבדיהם.** מעשיהם. כמו לכן יכיר מעבדיהם (איוב לד כה):

(א) כי את כל זה. האמור למעלה שמתי אל לבי, ולברר ממנו את כל זה אשר הצדיקים והחכמים עצמם ומעשיהם אשר יעשו הכל המה ביד האלהים, והם אינם שולטים לא בעצמם ולא במעשיהם: **גם אהבה.** אפילו האהבה שאוהבים את מי, גם השנאה ששונאים את מי, אין האדם יודע מהו הסיבה: **הכל לפניהם.** כל אלה נגזר מן השמים לפני בואם:

רק בדרך התורה והמצוות יכולים אנו למלא את תפקידנו העיקרי והמהותי שהוא לפי ציוויו של בורא העולם כולו – להיות "ממלכת כוהנים וגוי קדוש" ועל־ידי־זה גם "סגולה" לאנושות כולה.

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז

יב אַרְבַּע מִדּוֹת בַּתַּלְמִידִים: מַהֵר לִשְׁמוֹעַ וּמַהֵר לְאַבֵּד — יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ; קָשֶׁה לִשְׁמוֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד — יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ; מַהֵר לִשְׁמוֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד — חָכָם; קָשֶׁה לִשְׁמוֹעַ וּמַהֵר לְאַבֵּד — זֶה חֵלֶק רַע.

יג אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה: הָרוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים — עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל אֲחֵרִים; יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן — עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ; יִתֵּן וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים — חָסִיד; לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים — רָשָׁע.

יד אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי לְבֵית הַמִּדְרָשׁ: הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה — שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ; עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ — שְׂכַר מַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ; הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה — חָסִיד; לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה — רָשָׁע.

פירוש ברטנורא

יב מהר לשמוע ומהר לאבד יצא שכרו בהפסדו. דמאחר ששוכח מה שלומד מה הנאה יש במה שהוא מהר לשמוע, נמצא הפסדו גדול משכרו: **קשה לשמוע וקשה לאבד יצא הפסדו בשכרו.** שמדה טובה שיש בו יתירה על המדה הנפסדת, הואיל ומה ששמע אחר הקושי הוא זוכר ואינו שוכח. ונפקא מינה, שאם יש לפנינו שני תלמידים ואין לנו לספק מזון אלא לאחד מהם, נקדים הקשה לאבד על המהר לשמוע: **זה חלק רע.** לא הוה שייך למתני הכא חסיד או רשע, שאין זה דבר התלוי בבחירתו של אדם, אלא חסרון שהיה בו מעיקר ברייתו:

יג ארבע מדות בנותני צדקה. כלומר בנתינת הצדקה. ולא בנותני צדקה ממש, דהא איכא בהו מי שאינו נותן. וכן בסמוך בהולכי לבית המדרש, היינו בהליכת בית המדרש: **עינו רעה בשל אחרים.** דיודע שהצדקה מעשרת ואינו רוצה שאחרים יתעשרו. פירוש אחר, יש מי שחס על ממון קרוביו יותר מעל ממונו, ואע"פ שהוא נותן אינו רוצה שקרוביו יתנו, שלא יאבדו את ממונם, והיינו עינו רעה בשל אחרים דומיא דעינו רעה בשלו דבסיפא:

יד הולך ואינו עושה. הולך לבית המדרש לשמוע ואינו שונה ולומד ולא מבין: **עושה ואינו הולך.** לומד ושונה בבית המדרש שבביתו:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה יב

אַרְבַּע מִדּוֹת בַּתַּלְמִידִים – בכשרונותיהם של התלמידים; א. **מַהֵר** ויש גורסים: ממהר, מהיר – **לִשְׁמוֹעַ** – שתופס ומבין מהר מה שלומד, **וּמַהֵר לְאַבֵּד** – אבל מאבד הוא מהר את הדברים שלמד, ששכחן הוא, המשכח מהר את תלמודו, **יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ** – כלומר גדול הפסדו משכרו, כי מאחר ששוכח מה שלומד, שוב אין לו תועלת רבה בתפיסתו המהירה. ב. **קָשֶׁה לִשְׁמוֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד** – שבתחילה מתקשה הוא בהבנת דברי הלימוד, אבל לאחר שנותן דעתו ולבו על הדברים הרבה מאד, עד שתופס אותם, נשארים כבר הדברים בזכרונו ואינו שוכחם, **יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ** – הואיל ואינו מאבד מה שהצליח להבין ולתפוס, הרי שכרו מרובה כנגד ההפסד שיש לו, שצריך לעמול הרבה עד שמבין את לימודו. ג. **מַהֵר לִשְׁמוֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד** – שיש לו תפיסה מהירה ואף כוח זכרון משובח, הרי זה **חָכָם** – כלומר שמעלותיו אלו מכשירות אותו להיות חכם, ד. **קָשֶׁה לִשְׁמוֹעַ וּמַהֵר לְאַבֵּד** – שיש לו תפיסה קשה ואף זכרון חלש; שאינו מבין את הלימוד אלא בקושי, ולאחר שהבין הרי הוא שוכחו מהר, **זֶה חֵלֶק רַע** – וצריך הוא לעמול הרבה מאד ולחזור על תלמודו פעמים רבות, כדי שיבין אותו ואף יזכור קצת מהדברים שלמד.

באור משנה יג

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה – כלומר בענין נתינת צדקה: א. **הָרוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים** – שהוא לבדו יתן צדקה, ואחרים לא יתנו, **עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל אֲחֵרִים** – שרוצה הוא לזכות לבדו בתהלה ובשם טוב בשל מעשה הצדקה; ויש מפרשים, שנוח לו שלא יעשו אחרים צדקה, כדי שיצא עליהם שם רע ויתכבד הוא בקלונם, או שימעטו נכסיהם, בעוון קפיצת ידיהם מהצדקה (**המאירי**). ובעל "תפארת ישראל" מפרש: עינו רעה בשל אחרים – היינו בשל עניים, "שעינו צרה שתהא לעניים הרווחה יתירה". ב. **יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן** – משתדל הוא אמנם שאחרים יתנו צדקה לעניים, אבל משלו אינו רוצה לתת, **עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ** – שחושש הוא ומתיירא שמא יחסר לו (**המאירי**); ולפי "תפארת ישראל": "אינו חושש שתהא לעניים הרווחה, אבל שתהא להם הרווחה על ידו, בזה עינו צרה". ג. **יִתֵּן וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים** – שנותן הוא משלו בעין טובה, ועוד מזרז את האחרים לתת ביד נדיבה, הרי זה **חָסִיד** – שמתנהג לפנים משורת הדין, ועליו אומר הכתוב (**ישעיה לב, ח**): "ונדיב נדיבות יעץ, והוא על נדיבות יקום" – כלומר שהוא יועץ לעצמו לנדב, וגם מעורר אחרים לעשות כמוהו. ד. **לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים** – שאינו רוצה לתת משלו וגם מייעץ לאחרים שלא יתנו, הרי זה **רָשָׁע** – שמתאכזר על הבריות ואינו דואג לחייהם של העניים, ועליו אמר הכתוב (**שם שם, ז**): "וכלי כליו רעים, הוא זמות יעץ לחבל עניים באמרי שקר": כשמתכנסים אנשים לטכס בענין הצדקה, הוא יועץ בליעל לבטל מחשבתם הטובה (**"מגן אבות"**). בספר "מדרש דוד" (**פירוש על פרקי אבות מאת נכדו של הרמב"ם ז"ל**) מצינו: "וממאמר החכמים, שהצדקה דומה לשלושה דברים: יש צדקה שהיא חשובה כזהב, ויש צדקה נחשבת ככסף, ויש הנחשבת כנחושת. הצדקה החשובה כזהב – היא הצדקה אשר יעשנה האדם בסתר, כשהוא משכיל אל דל ומהנהו מנכסיו בדרך כבוד, באופן שהמקבל אינו מתבייש ואינו חש דכאון רוח; זוהי צדקה שעליה אמר שלמה (**משלי כא, יד**): "מתן בסתר יכפה אף" (**סימן לדבר**: "זהב" – **ראשי תיבות**: זה הנותן בסתר). והצדקה הדומה לכסף, היא הצדקה שאינה תפארת לעושיה, שכן הוא נותן אותה בחלותו, או בשעת סכנה מתוך פחד ויאוש ("כסף" – **ראשי תיבות**: כשרואה סכנה פתח). והצדקה הדומה לנחושת – כשאדם לא חנן דל מימיו, וידו קפוצה תמיד מכילות וצרות עין; ולבסוף כשהוא מרגיש שהקץ הולך ומתקרב, ועוד מעט יעזוב לאחרים חילו, אז הוא מצווה לאנשי ביתו על מעשי צדקה בממונו" (נחושת – **ראשי תיבות**: נאום חולה שיאמר תנו).

בארנו בתחילת משנתנו בנותני צדקה – כלומר בענין נתינת צדקה, לפי שאין לפרש בנותני צדקה ממש, שהרי המשנה מונה גם מי שאינו נותן. ויש מפרשים בנותני צדקה ממש, ומה שהמשנה מונה "לא יתן" היינו שאינו רוצה ליתן, אבל הוא נותן בעל כורחו, מפני שכופים אותו, או מפני הבושה ("שפת אמת").

יום שני

באור משנה יד

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי לְבֵית הַמִּדְרָשׁ – כלומר בענין הליכה לבית המדרש לשמוע תורה מפי חכמים: א. **הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה** – הולך לבית המדרש ואינו עוסק שם בלימוד, או שלומד ואינו עושה חיל בלימודו, שאינו נותן לבו להקשיב היטב לדברי החכמים, **שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ** – אף על פי שאינו עושה, מכל מקום יש לו שכר הליכה; שאף ההליכה לבית המדרש מצוה היא כשלעצמה, שכן נמצא הוא שם באוירה של תורה. ב. **עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ** – שהוא יושב ולומד בביתו, ואף מצליח בלימודו, ואינו הולך לבית המדרש, **שְׂכַר מַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ** – שהרי עוסק הוא בתורה, אבל מפסיד הוא שכר הליכה. ג. **הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה** – אף על פי שהוא עוסק בתורה גם כשהוא יושב בביתו, ואינו זקוק לבית המדרש, מכל מקום הולך הוא לבית המדרש,

טו אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבֵי לִפְנֵי חֲכָמִים: סְפוֹג, וּמַשְׁפֵּךְ, מַשְׁמֶרֶת, וְנָפָה. סְפוֹג, שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל; מַשְׁפֵּךְ, שֶׁמַּכְנִיס בָּזוֹ וּמוֹצִיא בָּזוֹ; מַשְׁמֶרֶת, שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַיַּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמָרִים; וְנָפָה, שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת הַסֹּלֶת.

טז כָּל אַהֲבָה שֶׁהִיא תְּלוּיָה בְּדָבָר — בָּטֵל דָּבָר, בְּטֵלָה אַהֲבָה; וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר — אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם. אֵיזוֹ הִיא אַהֲבָה הַתְּלוּיָה בְּדָבָר? זוֹ אַהֲבַת אַמְנוֹן וְתָמָר. וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר? זוֹ אַהֲבַת דָּוִד וִיהוֹנָתָן.

יז כָּל מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם — סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם; וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם — אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. אֵיזוֹ הִיא

פירוש ברטנורא

טז **ביושבים לפני חכמים.** לעיל בארבע מדות בתלמידים איירי בענין הזכרון והשכחה, והשתא מיירי בענין הסברא הישרה וברירת הדבר הצודק מהבלתי צודק: **ספוג.** הוא סופג את המים, בין עכורים בין צלולים, כך יש מי שלבו רחב ומקבל כל מה ששומע, ואין בו כח לברור האמת מן השקר: **משפך.** כלי שנותנים על פי חבית או על פי הנוד כשרוצים למלאותו יין או שמן: **שמכניס בזו ומוציא בזו.** כך יש מי שמקבל כל מה שלומד וכבולעו כך פולטו: **משמרת.** מוציא כל מה ששומע בבית המדרש, וקולט דבר של בטלה: **נפה.** לאחר שמוציאים הסובין והמורסן מן הקמח הנטחן ונשאר הקמח הדק עם הסולת הגס והוא החשוב, מעבירין אותו בנפה דקה מאד ויורד ממנה כל אותו הקמח הדק שהוא כעין עפרורית לבנה ונשאר הסולת הגס החשוב. וכן היו עושין למנחות. כך יש מי שיש בו כח לברר וללבן שמועותיו, וקולט האמת מן השקר והבטל:

טז **כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל.** שאינו מתקיים, כשיתבטל הדבר שהיה סבה לאותה אהבה, גם האהבה בטלה. וכל אהבה שאינה תלויה בדבר בטל אלא בדבר קיים, כגון אהבת הצדיקים והחכמים, אינה בטלה לעולם. כשם שהדבר שהוא סבה לאותה אהבה אינו בטל, כך אין האהבה בטלה: **אהבת אמנון ותמר.** מפני יפיה: **אהבת דוד ויהונתן.** להשלים רצון קונם. דאמר לו יהונתן לדוד אתה תהיה למלך על ישראל ואני אהיה לך למשנה:

יז **כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים.** כלומר שאנשי המחלוקת ההיא מתקיימים ואינם אובדין, כמחלוקת הלל ושמאי שלא אבדו לא תלמידי

משניות מבוארות – קהתי

שמשפיל עצמו ומראה כאילו הוא צריך ליושבים בבית המדרש (**"מדרש שמואל"**), הרי זה **חָסִיד** — שמתנהג בזה לפנים משורת הדין. ד. **לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה** — אינו הולך לבית המדרש ואינו עוסק בתורה כלל, הרי זה **רָשָׁע** — שמזלזל בדברי תורה. וכן מבואר ב"המאירי": "הולך — שהולך וגולה למקום תורה, ואינו עושה — שאין לימודו מצליח בידו, מכל מקום שכר הליכה בידו; עושה ואינו הולך — כלומר שאינו מטריח עצמו לילך למקום שמרביצים בו תורה, אבל מתעסק בתורה בביתו ועולה בידו, אף על פי שאם היה הולך למקום תורה היה עולה בידו יותר ויותר, מכל מקום שכר מעשה בידו. הולך ועושה, חסיד — שעמל וטורח כל כך לאהבת התורה. לא הולך ולא עושה, רשע — שמבזה התורה ומתרשל בלימודו".

באור משנה טו

במשנה י"ב שנינו: "ארבע מידות בתלמידים", בענין כשרון התפיסה וכוח הזכרון; וכאן במשנתנו מונה התנא ארבע מידות "בענין הסברה הישרה וברירת הדבר הצודק מהבלתי צודק" (ברטנורא). ומכאן נוקט התנא במשנתנו: "ביושבים לפני חכמים", דהיינו בתלמידים מובהקים המשמשים בקביעות את רבותיהם.

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבֵי לִפְנֵי חֲכָמִים — בתלמידים היושבים לפני חכמים: **סְפוֹג, וּמַשְׁפֵּךְ, מַשְׁמֶרֶת, וְנָפָה** — כפי שהתנא הולך ומפרש. **סְפוֹג, שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל** — כשם שהספוג סופג לתוכו כל מיני נוזלים, בין עכורים בין צלולים, כך יש תלמיד שקולט כל מה ששומע, מבלי לדעת להבחין בין סברה נכונה לסברה שאינה נכונה; **מַשְׁפֵּךְ, שֶׁמַּכְנִיס בָּזוֹ וּמוֹצִיא בָּזוֹ** — משפך הוא כלי שמעבירים בו נוזלים מכלי אל כלי, וכל מה שנותנים לתוכו, יוצא לכלי שתחתיו, כך יש תלמיד שמקבל אמנם הכל מה ששמע מרבו, אבל שוכח אותם מהר, שכבולעו כך פולטו; **מַשְׁמֶרֶת, שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַיַּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמָרִים**— משמרת זוהי מסננת שמסננים בה יין; וכשם שבמשמרת היין הזך יוצא והשמרים נשארים בתוכה, כך יש תלמיד שמניח את העיקר ומחזיק בטפל; **וְנָפָה, שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת הַסֹּלֶת** — ב"ברטנורא" מבואר: "נפה — לאחר שמוציאים הסובין והמורסן מן הקמח הנטחן, ונשאר הקמח הדק עם הסולת הגס והוא החשוב, מעבירין אותו בנפה דקה מאד, ויורד ממנה כל אותו הקמח הדק, שהוא כעין עפרורית לבנה, ונשאר הסולת הגס החשוב; וכן היו עושים למנחות. כך יש תלמיד שבכוחו לברר וללבן שמועותיו, וקולט את האמת מן השקר והבטל". ובאבות דרבי נתן (**פרק מ**) אמרו: "ארבע מידות ביושבים לפני חכמים: יש דומה לספוג, יש דומה לנפה, יש דומה למשפך, ויש דומה למשמרת. דומה לספוג כיצד? זה תלמיד חכם שיושב לפני חכמים ולמד מקרא, משנה, מדרש, הלכות ואגדות; כשם שספוג סופג את הכל, כך הוא סופג את הכל. לנפה כיצד? זה תלמיד חכם פיקח שיושב לפני חכמים ושמע מקרא, משנה, מדרש, הלכות ואגדות; כשם שנפה מוציאה את הקמח וקולטת את הסולת, כך הוא מוציא את הרע וקולט את היפה. למשפך כיצד? זה תלמד טיפש שיושב לפני חכמים ושומע מקרא, משנה מדרש, הלכות ואגדות; כשם שהמשפך מטיל מכאן ויוצא מכאן, כך הוא — כל דבר ודבר שמטילין באזניו, נכנסים מכאן ויוצאים מכאן; ראשון ראשון נשמט והולך לו. למשמרת כיצד? זה תלמיד רשע שיושב לפני חכמים, ושמע מקרא ומשנה, מדרש, הלכות ואגדות; וכשם שהמשמרת מוציאה את היין וקולטת את השמרים, כך הוא מוציא את היפה וקולט את הרע".

יום שלישי

באור משנה טז

משנתנו באה ללמד שיש שני סוגי אהבה: א. אהבה שאינה נובעת אלא מתוך גורמים חיצוניים; ב. אהבה הנובעת מתוך יחס נפשי ללא כל גורמים וסיבות.

כָּל אַהֲבָה שֶׁהִיא תְּלוּיָה בְּדָבָר — המשמש גורם וסיבה לאותה אהבה, כגון תועלת או הנאת הגוף, **בָּטֵל דָּבָר, בְּטֵלָה אַהֲבָה** — כיון שבטל הדבר שגרם לאהבה זו, גם האהבה בטלה. **וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר** — אבל אהבה שאינה תלויה בשום גורם חיצוני, אלא נובעת היא מתוך יחס פנימי לזולת, **אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם** — ויש גורסים: כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל, בטל דבר בטלה אהבה; ושאינה תלויה בדבר בטל (אלא בדבר קיים, כגון אהבת הצדיקים והחכמים), אינה בטלה לעולם (**רמב"ם; ברטנורא**). **אֵיזוֹ הִיא אַהֲבָה הַתְּלוּיָה בְּדָבָר? זוֹ אַהֲבַת אַמְנוֹן וְתָמָר** — שלאחר שבטלה סיבת אהבתו של אמנון לתמר כתוב בו (**שמואל ב יג, טו**): "וישנאה אמנון שנאה גדולה מאד". **וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר?** — איזו היא אהבה שאינה תלויה בדבר? **זוֹ אַהֲבַת דָּוִד וִיהוֹנָתָן** — שהיתה ביניהם אהבת נפש, כאהבת אב לבנו, כמו שכתוב (**שמואל א יח, א**): "ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד, ויאהבהו יהונתן כנפשו".

באור משנה יז

לאחר ששנינו במשנה הקודמת על שני סוגי אהבה, באה משנתנו ללמד על שני סוגי מחלוקת.

כָּל מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם — לא לשם קינטור והתנצחות,

מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם? זוֹ מַחֲלֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי; וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם? זוֹ מַחֲלֹקֶת קֹרַח וְכָל עֲדָתוֹ.

יח כָּל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים — אֵין חֵטְא בָּא עַל יָדוֹ; וְכָל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים — אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מֹשֶׁה זָכָה וְזִכָּה אֶת הָרַבִּים, זְכוּת הָרַבִּים תְּלוּיָה בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג, כא)**: "צִדְקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל". יָרָבְעָם חָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים, חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (מלכים א טו, ל)**: "עַל־חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל".**

יט כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הַלָּלוּ — מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ; וּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֲחֵרִים — מִתַּלְמִידָיו

פירוש ברטנורא

בית שמאי ולא תלמידי בית הלל. אבל קורח ועדתו אבדו. ואני שמעתי, פירוש סופה, תכליתה והמבוקש מענינה. והמחלוקת שהיא לשם שמים, התכלית והסוף המבוקש מאותה מחלוקת להשיג האמת, וזה מתקיים, כמו שאמרו מתוך הויכוח יתברר האמת, וכמו שנתברר במחלוקת הלל ושמאי שהלכה כבית הלל. ומחלוקת שאינה לשם שמים, תכלית הנרצה בה היא בקשת השררה ואהבת הניצוח, וזה הסוף אינו מתקיים, כמו שמצינו במחלוקת קורח ועדתו שתכלית וסוף כוונתם היתה בקשת הכבוד והשררה והיו להיפך:

יח אין חטא בא על ידו. כדי שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידיו בגן עדן: **אין מספיקין בידו לעשות תשובה.** שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידיו בגיהנם: **וזיכה את הרבים.** שלימד תורה לכל ישראל: **צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל.** ומשפטיו שעם ישראל כאילו הוא עשאן: **אשר חטא ואשר החטיא את ישראל.** מדלא קאמר על חטאת ירבעם וישראל, שמע מינה שהכל תלוי בירבעם:

משניות מבוארות – קהתי

אלא מתוך כוונה להעמיד את הדברים על אמיתותם, **סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם** – עתידה המחלוקת להביא לידי בירור האמת ולקיומם של הדברים שיתבררו ויתלבנו על ידה. **וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם** – אבל מחלוקת שאינה לשם שמים אלא לשם בקשת השררה או לשם קינטור והתנצחות, **אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם** – לא תושג התכלית של אותה המחלוקת, ומגמתה לא תקיים. **אֵיזוֹ הִיא מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם? זוֹ מַחֲלֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי** – שמתוך מחלוקתם נתבררה ההלכה ונקבעה לדורות. **וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם?** – ואיזו היא מחלוקת שאינה לשם שמים? **זוֹ מַחֲלֹקֶת קֹרַח וְכָל עֲדָתוֹ** – שבאו לקנטר על משה ואהרן מתוך בקשת כבוד ושררה, ולא נתקיימה כוונתם, כמו שכתוב (**במדבר טז, לב-לג**): "ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ואת בתיהם, ואת כל האדם אשר לקורח...וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה, ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל". – ולמה לא הזכיר כאן התנא את הצד השני של המחלוקת, דהיינו את משה ואהרן, כשם שהזכיר קודם את שני הצדדים: "זו מחלוקת הלל ושמאי"? לפי שבמחלוקת הלל ושמאי שני הצדדים שווים הם, אבל כאן אינם שווים, שהרי משה ואהרן כוונתם לשמים היתה, ולא היתה בהם שום בחינה שלא לשם שמים (**"תוספות יום טוב" בשם מדרש שמואל**). ויש מבארים: רואים אנחנו לעתים קרובות, שבעלי מחלוקת קמים על מוריהם ומדברים עליהם בגאוה ובוז, וכיצד אפשר להבחין אם כוונתם היא לקנטר ולבזות את מוריהם, או כוונתם לשם שמים, כאשר יאמרו בפיהם? ברם, בזאת ייבחנו: אם רואים שיש אחדות בחבורתם וקשורים הם איש לרעהו באהבה רבה, סימן הוא שדברי אמת בפיהם, ומתכוונים הם לשם שמיים. אבל אם אנו רואים, שמלבד ענין המחלוקת המאחד ומקשר אותם, בכל שאר העניינים חלוקים ביניהם, וקנאה ושנאה בלבותיהם, סימן הוא שאין כוונתם לשם שמים, ורק רוע לבם הביאם למחלוקת זו. וזהו מה שאמר התנא: "ואיזו היא מחלוקת שאינה לשם שמים? זו מחלוקת קורח וכל עדתו" – כי הם היו מאתיים וחמישים איש, וכל אחד התאווה לכהונה גדולה; ונמצא שביניהם לבין עצמם שררה המחלוקת – מחלוקת קורח ועדתו. אלא שנגד משה רבנו היו כולם יחד בעצה אחת לחלוק עליו (**"נועם אלימלך" על פי "מתנת אבות"**).

יום רביעי

באור משנה יח

משנתנו באה ללמד, מה רב שכרו של המזכה את הרבים, ומה גדול עונשו של המחטיא את הרבים.

כָּל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים – שמלמדם תורה ומוסר, ומדריכם בדרך ישרה, **אֵין חֵטְא בָּא עַל יָדוֹ** – שמן השמים מונעים אותו מלהיכשל בחטא, שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידיו בגן עדן (**גמרא יומא פז, א**); **וְכָל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים** – שמסית בני אדם לעבירה, ומתעה אותם מן הדרך הישרה, **אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה** – אין מסייעים לו מן השמים שיהא סיפק בידו לעשות תשובה, שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידיו בגיהנם (**שם**). ולפי הרמב"ם: שוללים ממנו את הבחירה החפשית, ומונעים אותו מלעשות תשובה, כדי שיבוא עליו עונשו הראוי לו. וכן מובא באבות דרבי נתן (**פרק מ**): "כל המזכה את הרבים, אין מגלגלים עבירה על ידו, שלא יהיו תלמידיו נוחלים העולם הבא והוא יורד לשאול, שנאמר (**תהלים טז, י**): "כי לא תעזוב נפשי לשאול, לא תתן חסידיך לראות שחת", כלומר לא תעזוב נפשי לבוא לידי עבירה, שאלך אל שאול, ולא תתן חסידיך – תלמידי שזכו על ידי, והם בגן עדן – שיראוני בשחת (**"תוספות יום טוב"**). וכל המחטיא את הרבים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה, כדי שלא יהיו תלמידיו יורדים לשאול והוא נוחל העולם הבא, שנאמר (**משלי כח, יז**): "אדם עשוק בדם נפש, עד בור ינוס אל יתמכו בו", כלומר מי שנתחייב בנפש שנאבדה על ידו, אל יתמכו בו שלא יפול, אלא מניחים אותו, ויפול בבור הגיהנם (**רש"י יומא פז, א**). **מֹשֶׁה זָכָה** – שהגיע לתכלית השלימות האנושית בחכמה ובמעשה, **וְזִכָּה אֶת הָרַבִּים** – שלימד את ישראל תורה ומצוות והורה להם הדרך להיות לעם סגולה, ולכן **זְכוּת הָרַבִּים** – שמקיימים את המצוות, **תְּלוּיָה בּוֹ** – כאילו הוא קיים עמהם כל אותן המצוות, **שֶׁנֶּאֱמַר: "צִדְקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל"** – כלומר שהשלים וקיים כל התורה, הוא וכל ישראל עמו (**המאירי**). **יָרָבְעָם חָטָא** – שעשה עגלי זהב ואמר לבני ישראל: "רב לכם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים" (**מלכים א יב, כח**), **וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים** – השתחוו לעגלים ועבדו עבודה זרה, **חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ** – כאילו הוא עשה את כל החטאים שעשו ישראל, **שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל"** – לא כתוב "על חטאות ירבעם וישראל" אלא "על חטאות ירבעם אשר חטא ואשר החטיא", מכאן שהכל תלוי בירבעם (ברטנורא).

באור משנה יט

כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הַלָּלוּ – המפורטים להלן, הריהו **מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ** – הנמשכים אחרי מידותיו והולכים בעקבותיו; **וּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֲחֵרִים** – וכל מי שיש בו שלושה דברים אחרים המפורשים לקמן, שהם ההיפך מהקודמים, הוא

שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. עַיִן טוֹבָה, וְרוּחַ נְמוּכָה, וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה — מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ; עַיִן רָעָה, וְרוּחַ גְּבוֹהָה, וְנֶפֶשׁ רְחָבָה — מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. מַה בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתַלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע? תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ אוֹכְלִין בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחֲלִין בָּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח, כא)**: "לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ, וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא"; אֲבָל תַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע יוֹרְשִׁין גֵּיהִנָּם וְיוֹרְדִין לִבְאֵר שַׁחַת, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים נה, כד)**: "וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת, אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא־יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם, וַאֲנִי אֶבְטַח־בָּךְ".**

כ יְהוּדָה בֶן תֵּימָא אוֹמֵר: הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר, וְקַל כַּנֶּשֶׁר, וְרָץ כַּצְּבִי, וְגִבּוֹר כָּאֲרִי, לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. הוּא

פירוש ברטנורא

יט מתלמידיו של אברהם אבינו. למד ממנו והולך בדרכיו: **עין טובה.** מסתפק במה שיש לו ואינו חומד ממון אחרים. שכן מצינו באברהם שאמר למלך סדום (בראשית י"ד) אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך: **ורוח נמוכה.** ענוה יתירה. וכן מצינו אברהם אומר (שם י"ח) ואנכי עפר ואפר: **ונפש שפלה.** זהירות והפרישה מן התאוות. ומצינו זה באברהם, דכתיב (שם י"ב) הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, שעד עכשיו לא הכיר בה מרוב צניעות. ובבלעם אשכחן עין רעה, שהיה יודע שהיה רע בעיני המקום שילך אצל בלק והיה הולך כדי ליטול שכר, דכתיב (במדבר כ"ב) אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב: **ורוח גבוהה.** דאמר (שם כ"ד) נאם שומע אמרי אל ויודע דעת עליון: **ונפש רחבה.** שאם לא היה רב התאוה לא היה יועץ להפקיר בנות מואב לזנות. ואמרו חכמים [סנהדרין ק"ה ע"א] בלעם בועל אתונו היה: **להנחיל אוהבי יש.** אברהם אקרי אוהב, דכתיב (ישעיה מ"א) זרע אברהם אוהבי. יש, בעוה"ב. ואוצרותיהם אמלא, בעוה"ז: **אנשי דמים.** בלעם איקרי איש דמים, שהפיל בעצתו עשרים וארבעה אלפים מישראל:

כ עז כנמר. הנמר הזה נולד מן חזיר היער והלביאה, כי בעת יחם האריות הלביאה מכנסת ראשה בסבכי היער ונוהמת ותובעת את הזכר, והחזיר שומע קולה ורובעה, ונמר יוצא מבין שניהן. ולפי שהוא ממזר הוא עז פנים, אע"פ שאין בו גבורה כל כך. אף אתה הוי עז ולא תתבייש לשאול מרבך מה שלא הבנת, כאותה ששנינו לא הביישן למד: **וקל כנשר.** לחזור אחר תלמודך, ולא תיגע. כדכתיב (שם מ') יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו: **ורץ כצבי.** לרדוף

משניות מבוארות – קהתי

מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע – שנמשכים אחרי מידותיו הרעות. מי שיש בו **עַיִן טוֹבָה** – שמסתפק במה שיש לו ושמח בחלקו, **וְרוּחַ נְמוּכָה** – ענוה יתירה, **וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה** – שפורש מתאוות העולם וממותרות החיים, **מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ** – שהיה שלם בכל המידות הללו: בעין טובה – שכן מוצאים שאמר למלך סדום **(בראשית יד, כג)**: "אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך"; ברוח נמוכה – שאמר **(שם יח, כז)**: "ואנכי עפר ואפר"; בנפש שפלה – שאמר לשרה אשתו **(שם יב, יא)**: "הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את", ומבואר במדרש, שעד כאן לא נסתכל בה. וכן גם פסוקים אחרים מוכיחים על מידותיו אלו. – שלש המידות הללו הן כנגד הקנאה והתאוה והכבוד, אשר – לפי דברי רבי אליעזר הקפר – מוציאים את האדם מן העולם (לעיל פרק ד משנה כא), שכן מי שיש לו עין טובה הוא שמח בחלקו, ואין לו קנאה; ובעל רוח נמוכה אינו מבקש כבוד; ובעל נפש שפלה אין התאוה הגופנית יכולה להשתלט עליו **(חיד"א על פי "מתנת אבות")**. אבל מי שיש בו **עַיִן רָעָה** – שאוהב בצע, ומתוך כך הוא מלא קנאה, ועינו רעה בשל אחרים, **וְרוּחַ גְּבוֹהָה** – רוח של גאוה, **וְנֶפֶשׁ רְחָבָה** – בעל תאווה, הריהו **מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע** – שהיו בו כל המידות הרעות הללו: עין רעה – שבגלל חמדת הממון הלך לקלל את ישראל, וכן מפרש רש"י על הפסוק **(במדבר כב, יח)**: "אם יתן לי בלק מלוא ביתו כסף וזהב" – מכאן שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים; רוח גבוהה – שאמר **(במדבר כד, טז)**: "נאום שומע אמרי אל ויודע דעת עליון"; ונפש רחבה – שיעץ להפקיר בנות מואב לזנות; ואילו לא היה בעל תאווה לא היה יועץ כדבר הזה, שאין אדם מצווה ומייעץ לאחרים אלא לפי טבעו והלך רוחו, "כי הטובים לא יצוו ברע אלא יזהירו ממנו, והכתוב אומר **(במדבר לא, טז)**: "הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם", כלומר שבדבר בלעם ובעצתו הפקירו את בנותיהם" **(רמב"ם)**. **מַה בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתַלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע?** – מה שכרם של תלמידי אברהם אבינו ומה עונשם של תלמידי בלעם הרשע? **תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, אוֹכְלִין בָּעוֹלָם הַזֶּה** – פירות מעשיהם הטובים, **וְנוֹחֲלִין בָּעוֹלָם הַבָּא** – את שכרם המלא, **שֶׁנֶּאֱמַר: "לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ, וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא"** – "אוהבי" הם תלמידי אברהם אבינו הנקרא אוהב, שכתוב **(ישעיהו מא, ח)**: "זרע אברהם אוהבי", והכתוב אומר: להנחילם "יש" בעולם הבא ("יש" משמעו: דבר של קיום), וחכמים דרשו מפסוק זה: עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י (שלש מאות ועשר) עולמות, כלומר שההנאה וקורת הרוח שיש לכל צדיק וצדיק בעולם הבא הוא שלש מאות ועשר פעמים כנגד כל העולם הזה **(ברטנורא)**, ואוצרותיהם אמלא – בעולם הזה. **אֲבָל תַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע יוֹרְשִׁין גֵּיהִנָּם** – בעולם הזה **("תוספות יום טוב")**. **וְיוֹרְדִין לְבְאֵר שַׁחַת** – בעולם הבא, **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת, אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא־יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם, וַאֲנִי אֶבְטַח־בָּךְ"** – בלעם נקרא "איש דמים", שהפיל בעצתו עשרים וארבעה אלף מישראל, והוא גם "איש מרמה", בעשותו תחבולות לפעולות הרע **(רמב"ם)**, ומכאן שגם תלמידיו נקראים "אנשי דמים ומרמה", ונאמר עליהם: "תורידם לבאר שחת" – בעולם הבא; "לא יחצו ימיהם" – בעולם הזה.

יום חמישי
באור משנה כ

משנתנו המסתיימת בתפילת "יהי רצון", היא, כנראה, חתימת המסכת, והמשניות הבאות אחריה, תוספות הן. יהודה בן תימא – מלבד במשנתנו אינו נזכר יותר במשנה. בגמרא (חגיגה יד, א) דרשו חכמים על הפסוק "משען ומשענה" (ישעיה ג, א) – "משען" אלו בעלי מקרא; "משענה" אלו בעלי משנה, כגון רבי יהודה בן תימא וחבריו. באבות דרבי נתן (פרק מא) מובאים מאמרים נוספים בשמו: "הווה אוהב את השמים, ירא מן השמים, חרד ושש מכל המצוות. ואם עשית לחברך רעה קימעא, יהא בעיניך הרבה; ואם עשית לחברך טובה הרבה, יהא בעיניך מעט. ואם עשה לך חברך טובה קמעא, יהא בעיניך הרבה; ואם עשה לך רעה רבה, יהא בעיניך קימעא. ספוג וקנקנה זפותה (שאינה מאבדת טיפה) – אלו תלמידי חכמים; משפך ושפופרת (שמכניס בזו ומוציא בזו) – אלו הרשעים. הווי למוד לקבל את הצער והווי מוחל על עלבונך".

יְהוּדָה בֶן תֵּימָא אוֹמֵר: הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר, וְקַל כַּנֶּשֶׁר, וְרָץ כַּצְּבִי, וְגִבּוֹר כָּאֲרִי, לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם– עז כנמר. שלא תתבייש לשאול מרבך מה שלא הבנת **(ברטנורא)**, ויש מפרשים: עז כנמר כנגד המלעיגים על מעשי המצוות **(בעל הטורים)**; וקל כנשר – לחזור על לימודך ללא יגיעה **(ברטנורא)**; ולפי "בעל הטורים": קל כנשר – להתרחק מן העבירה; ורץ כצבי – אחר מצוה קלה כחמורה; וגבור כארי – לכבוש את יצרך. **הוּא** – יהודה בן תימא – **הָיָה אוֹמֵר: עַז פָּנִים לְגֵיהִנָּם** – אף על פי שהזהיר קודם להיות עז כנמר, זהו רק לשם שמים בשעת הצורך, אבל בדרך כלל אין זו מידה טובה כי עזות הפנים מביאה את האדם לשנוא את מוכיחיו ולמאוס בדרך הטובה **(המאירי)**, ונמצאת מידה זו מורישה גיהנם. **וּבֹשֶׁת פָּנִים לְגַן עֵדֶן** – כמו שאמרו **(נדרים כ, א)**: "כל אדם שיש לו בושת פנים,

הָיָה אוֹמֵר: עַז פָּנִים לְגֵיהִנֹּם, וּבֹשֶׁת פָּנִים לְגַן עֵדֶן. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּבָּנֶה עִירְךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

כא הוּא הָיָה אוֹמֵר: בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא, בֶּן עֶשֶׂר לַמִּשְׁנָה, בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לַמִּצְוֹת, בֶּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לַתַּלְמוּד, בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה לַחֻפָּה, בֶּן עֶשְׂרִים לִרְדּוֹף, בֶּן שְׁלֹשִׁים לַכֹּחַ, בֶּן אַרְבָּעִים לַבִּינָה, בֶּן חֲמִשִּׁים לָעֵצָה, בֶּן שִׁשִּׁים

פירוש ברטנורא

אחר המצות: **וגבור כארי.** לכבוש את יצרך מן העבירות: **עז פנים.** לפי שהעזות ניכר בפנים כדכתיב (משלי כ"א) העז איש רשע בפניו, לפיכך נקרא עז פנים: **שתבנה עירך במהרה בימינו.** כלומר, כשם שחוננתנו זאת המדה, שסימן לזרע אברהם ביישנים רחמנים וגומלי חסדים [יבמות ע"ט ע"א], כן יהי רצון שתבנה עירך וכו':

כא בן חמש שנים למקרא. מערלה ילפינן, דכתיב (ויקרא י"ט) שלש שנים יהיה לכם ערלים וגו' ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים, שאביו מלמדו צורת האותיות והיכר הנקודות. ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו, מכאן ואילך ספי ליה כתורא: **בן עשר למשנה.** שלומד מקרא חמש שנים, וחמש שנים משנה, וחמש שנים גמרא. דאמר מר [חולין כ"ד ע"א] כל תלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו חמש שנים שוב אינו רואה, דכתיב (במדבר ח') ואת אשר ללוים מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבא לצבוא צבא, שבא ולומד הלכות עבודה חמש שנים, ובן שלשים עובד: **בן שלש עשרה למצות.** דכתיב (שם ה') איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם, וגבי שכם כתיב (בראשית ל"ד) ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו, ולוי באותו פרק בן שלשה עשר שנה היה, וקרי ליה איש: **בן שמונה עשרה לחופה.** י"ט אדם כתובים בפרשת בראשית מן ויאמר אלהים נעשה אדם עד ויבן ה' אלהים את הצלע, חד לגופיה, פשו ליה שמונה עשר לדרשא: **בן עשרים לרדוף.** אחר מזונותיו. לאחר שלמד מקרא משנה וגמרא ונשא אשה והוליד בנים, צריך הוא לחזור ולבקש אחר מזונות. פירוש אחר, בן עשרים לרדוף אותו מן השמים ולהענישו על מעשיו, שאין ב"ד של מעלה מענישין פחות מבן עשרים: **בן שלשים לכח.** שהלוים היו מקימים את המשכן ומפרקין וטוענין את העגלות ונושאין בכתף מבן שלשים שנה ומעלה: **בן ארבעים לבינה.** שלאחר ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר אמר להם משה (דברים ט"ט) ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה: **בן חמשים לעצה.** שנאמר בלוים (במדבר ח') ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד ושרת את אחיו וגו', ומהו השירות, שיתן להם עצה: **בן**

משניות מבוארות – קהתי

לא במהרה הוא חוטא, שכתוב (**שמות כ, יז**): "ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו"; ואמנם בושת פנים מביאה את האדם להימשך אחר הטובים והישרים, כי יבוש בעצמו ומאחרים, אם יצא עליו שם רע בדבר מן הדברים (**המאירי**). **יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּבָּנֶה עִירְךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ** – הרמב"ם מפרש: לאחר שציין התנא את מעלת הבושה, ביקש ואמר: ה' א־להינו, כשם שחננתנו זאת המעלה, כן תחננו להיבנות עירך במהרה בימינו. ובתוספות רבי עקיבא איגר מובא בשם רד"ך, שמפרש את ענין התפילה בסיום משנתנו, משום שבלימוד צריך שיהיה עז פנים, כמו ששנינו: ולא הביישן למד. אבל לעתיד לבוא תימלא הארץ דעה ולא נצטרך עזות אפילו בתורה; ולכן משום שאמר: "עז פנים לגיהנם", ובתורה צריך עזות פנים, התפלל: יהי רצון שתבנה עירך ותשיב עבודת בית המקדש במקומה, ואז תתבטל העזות מכל וכל. ובעל "תפארת ישראל" כותב: לא מצינו תפילה בכל המשנה אלא זו, ואפשר לפרש על פי מה שאמרו חכמינו (**סוף מסכת סוטה**): "בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא", לכן התפלל: יהי רצון שתבנה אתה עירך בחסדך הגדול, ולא על ידי חוצפת עזי הפנים; וכן תן חלקנו, חלק העזות פנים שבנו, ותסייענו שנשתמש בו אך ורק בתורתך...

באור משנה כא

משנתנו באה לחלק שנות האדם לתקופותיהן, כדי לזרז את האבות ללמד את בניהם בזמנן הראוי. ובדרך אגב צורפו גם המקרים הנמשכים ובאים בפרקי הזמן מצד הטבע (המאירי).

הוּא הָיָה אוֹמֵר – ב"תוספות יום טוב" מובא (**בשם מדרש שמואל**), שאין אלו דברי רבי יהודה בן תימא, וכל המשנה אינה מסדר מסכת זו, אלא שחכמים הסמיכום והוסיפום כאן, ודברי שמואל הקטן הם. ויש נוסחאות שגורסים כאן את המשנה ששנינו לעיל (**ד, יט**): שמואל הקטן אומר: בנפול אויבך אל תשמח" וכו'. **בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא** – יש מפרשים: להכניסו לבית הספר לאותיות שיתחיל בלימוד הקריאה; אולם יש סוברים: בן שלש לאותיות, ומצאו לזה סמך במדרש (תנחומא קדושים; ויקרא רבה). שדרשו את הכתוב (**ויקרא יט, כג**): "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ... וערלתם ערלתו את פריו, שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל" – בפריה של תורה הכתוב מדבר, כמו שכתוב (**משלי כז, יח**): "נוצר תאנה יאכל פריה"; ורמז לנו הכתוב, שהעץ הוא הולד, וביאת הארץ היא יציאתו אל אויר העולם; ואמר, שכל שלש השנים ערלה, ובשנה הרביעית קודש הילולים, כלומר: כשישלמו שלש השנים הראשונות של ערלה וייכנס לרביעית, הקדישהו לה' ללמדו האותיות. ואמר אחר כך: "ובשנה החמישית... להוסיף לכם תבואתו" – שיהיו מוסיפים בלימודו ויכניסוהו למקרא (**המאירי**). **בֶּן עֶשֶׂר לַמִּשְׁנָה** – לאחר שלמד חמש שנים מקרא, מתחיל ללמוד משניות; ולמה קבע התנא תקופה של חמש שנים? שכן אמרו (**חולין כד, א**): "כל תלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו חמש שנים, שוב אינו רואה". **בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לַמִּצְוֹת** – כלומר שאז נחשב הוא כבר לגדול וחייב במצוות, וסמכוהו על הכתוב (**ישעיה מג, כא**): "עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו" – זו בגימטריה שלש עשרה. ויש כותבים, שזו הלכה למשה מסיני (**תשובת הרא"ש**), **בֶּן חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה לַתַּלְמוּד** – ללימוד גמרא, והכוונה לסברות ולטעמים שהתנאים האחרונים היו מדקדקים בדברי התנאים שקדמו להם לבארם ולהסבירם וליתן להם טעם – שהרי בימים ההם לא היתה עוד הגמרא שלנו (**ספר המאור להרמב"ם**). **בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה לַחֻפָּה** – ומצאו במדרש רמז לכך, שכתוב (**ויקרא כא, יג**): "והוא אשה בבתוליה יקח" – והוא בגימטריא שמונה עשרה. ורש"י פירש, כי שמונה עשרה פעמים כתוב "אדם" מ"בראשית" עד "כי מאיש לוקחה זאת". **בֶּן עֶשְׂרִים לִרְדּוֹף** – שאם לא נשא אשה עד כאן יהיה רודף לישא אשה ולא ימתין עוד בשום פנים, שלא ישתקע בהרהורים רעים (**המאירי**). ויש מפרשים: לרדוף אחר מזונותיו; שלאחר שלמד מקרא משנה וגמרא, ונשא אשה, והוליד בנים, צריך הוא לחזור אחר מזונות (**ברטנורא**). ויש מבארים: לרדוף – אחרי האויב, שחייב הוא לצאת לצבא (**מחזור ויטרי**), כמו שכתוב (**במדבר א, ג**): "מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא בישראל". **בֶּן שְׁלֹשִׁים לַכֹּחַ** – שכן מוצאים בלויים, שהתחילו בעבודת המשכן בהיותם בני שלושים, כמו שכתוב (**במדבר ד, מז**): "מבן שלושים שנה ומעלה... כל הבא לעבוד עבודת עבודה ועבודת משא באוהל מועד". **בֶּן אַרְבָּעִים לַבִּינָה** – נתבשל כוח שכלו להבין דבר מתוך דבר; שלאחר ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, אמר להם משה (**דברים כט, ג**): "ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע, עד היום הזה" (**עניין עבודה זרה ה, ב**). ויש מוצאים רמז בכתוב "ולבבו יבין" – לבבו בגימטריא ארבעים (**מלאכת שלמה**). **בֶּן חֲמִשִּׁים לָעֵצָה** – כי העצה צריכה שני דברים: א. מצד שכל האדם; ב. מצד ראייתו מנסיונות הזמן; וכשהגיע לחמישים כבר ראה מן הנסיונות הרבה ועדיין הוא בתוקף שכלו, ונמצאת עצתו מזוקקת מצד שני הדברים הדרושים לה (**המאירי**); וכן נאמר בלויים (**במדבר ח, כה-כו**): "ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה, ולא יעבוד עוד. ושרת את אחיו"...

לַזִּקְנָה, בֶּן שִׁבְעִים לַשֵּׂיבָה, בֶּן שְׁמוֹנִים לַגְּבוּרָה, בֶּן תִּשְׁעִים לָשׂוּחַ, בֶּן מֵאָה כְּאִלּוּ מֵת וְעָבַר וּבָטֵל מִן הָעוֹלָם.

כב בֶּן בַּג בַּג אוֹמֵר: הֲפֹךְ בָּהּ וַהֲפֹךְ בָּהּ, דְּכֹלָּהּ בָּהּ; וּבָהּ תֶּחֱזֵי, וְסִיב וּבְלֵה בָהּ, וּמִנָּהּ לָא תְזוּעַ, שֶׁאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּה.

כג בֶּן הֵא הֵא אוֹמֵר: לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא.

פ ר ק ש ש י

שָׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה. בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם.

פירוש ברטנורא

ששים לזקנה. דכתיב (איוב ה׳) תבא בכלח אלי קבר. בכל״ח בגימטריא ששים: **בן שבעים לשיבה.** דכתיב בדוד (דברי הימים א כ״ט) וימת בשיבה טובה, וימי חייו היו שבעים שנה: **בן שמונים לגבורות.** דכתיב (תהלים צ׳) ואם בגבורות שמונים שנה: **בן תשעים לשוח.** הולך שחוח וכפוף. ויש אומרים, לשון שוחה עמוקה:

כב הפוך בה והפוך בה. בתורה: **דכולה בה.** שהכל תמצא בה: **וסיב ובלה בה.** גם עד זקנה ושיבה לא תעזבנה: **ומינה לא תזוע** שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמוד חכמת יונית, שאין מותר ללמוד חכמת יונית אלא במקום שאסור להרהר בדברי תורה, כגון בבית המרחץ או בבית הכסא. כששאלו את ר׳ יהושע מהו ללמד אדם את בנו יונית, אמר להם ילמדנו בשעה שאינו לא יום ולא לילה, דהא כתיב והגית בו יומם ולילה:

כג לפום צערא אגרא. כפי רוב הצער שאתה סובל בלמוד התורה ועשיית המצוה, יהיה שכרך מרובה:

משניות מבוארות – קהתי

ומהו השירות שנותן להם? שמייעץ אותם ומלמדם לשמור משמרתם (**רש״י**). **בֶּן שִׁשִּׁים לַזִּקְנָה** – שכתוב (**איוב ה, כו**): ״תבוא בכלח אלי קבר״ – בכלח בגימטריא ששים. ויש מפרשים: לזקנה – לחכמה, שיודע להטעים חכמתו בדברי טעם ושכל טוב, שנאמר (**איוב יב, יב**): ״בישישים חכמה״. **בֶּן שִׁבְעִים לַשֵּׂיבָה** – שכתוב בדוד המלך (**דברי הימים א כט, כח**): ״וימת בשיבה טובה״, וימי חייו היו שבעים שנה. **בֶּן שְׁמוֹנִים לַגְּבוּרָה** – שכתוב (**תהלים צ, י**): ״ואם בגבורות שמונים שנה״. **בֶּן תִּשְׁעִים לָשׂוּחַ** – הולך שחוח וכפוף. ורבנו יונה מפרש, שהוא מלשון ״ישפוך שיחו״, והיינו שכשהגיע לתשעים, ראוי להיות כל עסקו בתפילה ובתהלות ה׳ ולשוח בנפלאותיו ולתקן מידותיו ולבקש תורה ומצוות. **בֶּן מֵאָה כְּאִלּוּ מֵת וְעָבַר וּבָטֵל מִן הָעוֹלָם** – שהרי כהו עיניו ונשתנו פניו, ומעיין החכמה פסק ממנו, והוא משתטה והולך (**רש״י**). ואם יש לו דעת, מכל שכן שלא יוציאנה אלא לתפילה ולתחינה ולבקשה (**המאירי**).

יום ששי

באור משנה כב

בן בג בג היה, כנראה, בן דורו של הלל; ולפי התוספות (חגיגה ט, ב) היה גר. וכן מובא גם ב״מדרש שמואל״, שבן בג בג ובן הא הא (בעל המשנה הבא) גרים היו, וכדי להסתירם מן המלשינים נקראו כך, והם בני אברהם ושרה שנתוספה ה״א על שמותם, ושהיו תחילה לגרים, ולפיכך נקרא כל הגרים בניהם. ״בג בג״ בגימטריא ה״א ה״א (מנין האותיות ״בג״ עולה למנין אות ה״א, דהיינו חמישה), ושניהם אחד, אלא שבג בג יותר נסתר ונעלם, וקראום זה משונה מזה, כדי להכיר ולידע בין זה לזה״. ויש סוברים ש״בן בג בג״ ו״בן הא הא״ הם שני שמות של תנא אחד; ״בג בג״ ראשי תבות: בן גר, בן גירות; ״בן הא הא״ – בן אברהם ושרה אבות הגרים, שאות ה״א נתוספה לשמותיהם, כמבואר למעלה (עיין חגיגה ט, ב; תוספות דיבור המתחיל ״בר הי הי להלל״). – המאמרים מובאים כאן בארמית, שזו היתה לשונם של הגרים (״תוספות יום טוב״ בשם ״דרך חיים״). ויש מבארים שהואיל ודברי תורה הם צורך גדול לבני אדם, לכן נאמרו הפתגמים בלשון ארמית, שהיו הכל מכירין בה כשעלו מבבל. וכן מובא למעלה הפתגם של הלל הזקן בענין לימוד התורה בארמית (פרק א משנה יג). – ולאחר ששנינו במשנה הקודמת על סידור שני חיי האדם בענין הלימוד, מביאה משנתנו מאמרו של בן בג בג, שלא יחשוב האדם, שאם למד מקרא ומשנה וגמרא, כבר השיג את התורה עד תכליתה, כי התורה אין לה קץ ותכלית, כמו שכתוב (תהלים קיט, צו): ״לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד״ (מדרש שמואל).

בֶּן בַּג בַּג אוֹמֵר: הֲפֹךְ בָּהּ וַהֲפֹךְ בָּהּ – הווה עוסק בתורה וחוזר ועוסק בה תדיר, **דְּכֹלָּהּ בָּהּ** – שהכול בה, כלומר שכל חכמות העולם כלולות בה (**מחזור ויטרי**). ויש מבארים, שבן בג בג מזהיר כאן, שלא יסתפק העוסק בתורה בקריאה גסה ושטחית לבד, אלא שיהא הופך ומהפך בה תמיד בעיון, שאם יעשה כן, הוא ימצא בה כל מה שמפקפק לבו עליו (**המאירי**), וזהו שאמר: ״דכולה בה״ – שהכל מבואר אחר עיון ודיוק בדברים. ורש״י מפרש: דכולה בה שבכל שעה שתהא מהפך ומעיין בתורה, תמצא בה חידושים וטעמים, וכן אמרו (**עירובין נד, ב**): ״למה נמשלו דברי תורה לתאנה, כמו שנאמר (**משלי כז, יח**): ״נוצר תאנה יאכל פריה״? לומר לך: מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים (שאינן מתבשלות בבת אחת, אלא היום מעט ולמחר מעט, וכל שעה ראוי לאכול מהם – **רש״י**), אף דברי תורה, כל זמן שאדם הוגה בהם, מוצא בהם טעם״. **וּבָהּ תֶּחֱזֵי** – ובה תראה האמת בעין שכלך (**רמב״ם**), **וְסִיב וּבְלֵה בָהּ** – ותזקין ותבלה בה, כלומר עסוק בתורה עד זקנה ושיבה. **וּמִנָּהּ לָא תְזוּעַ** – וממנה לא תזוז; ואל תאמר: כבר למדתי די צרכי ואיני צריך עוד להתעסק בה, אלך ואעסוק בחכמות אחרות, **שֶׁאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּה** – מאשר להתדבק בתורה ולעסוק בה תדיר, כמו שכתוב (**יהושע א, ח**): ״לא ימוש ספר התורה הזה מפיך, והגית בו יומם ולילה״.

באור משנה כג

פתגמו הקצר של בן הא הא – המסיים את פרקנו – מובא כאן כתוספת למשנה הקודמת, בה למדנו שצריך האדם להתמיד בעמל התורה, ולעסוק בה בעיון רב, כדי לגלות עומק ענייניה והאור הרב הגנוז בה. ובאה משנתנו לציין, שכל מה שאדם יטרח ויעמול יותר בלימוד התורה, כן ישיג בה יותר ויותר הישגים עמוקים וחידושים נפלאים, וכן ירבה שכרו. – על בן הא הא עיין בהקדמה לבאור המשנה הקודמת.

בֶּן הֵא הֵא אוֹמֵר: לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא – לפי הצער הוא השכר. הרמב״ם מפרש: ״לפי מה שתצטער בתורה (בעסקך בתורה בעמל ויגיעה), יהיה שכרך״ (בהשגת אמיתה של תורה), כמו שאמרו (**ברכות סג, ב**): ״אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה״; וכן אמרו (**שם**): ״במי אתה מוצא חמאה של תורה? במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה״. ובמדרש שמואל מבואר, שבא התנא לנחם את האדם הטורח ומצטער הרבה עד שהוא משיג את דברי התורה שהוא לומד, כי גם אדם כזה אינו צריך להרפות מלימוד התורה, לפי שאין השכר ניתן לפי ההשגה אלא לפי הצער והטורח; ולפעמים האדם שעמל ויגע בתורה, אף שלא השיג בלימודו הרבה, שכרו שווה לשכר של החכם הגדול שבדור, כי לפי הצער הוא השכר.

שבת קודש

באור הפתיחה

פרק זה כולל ברייתות העוסקות בשבחה של התורה ובמעלתו של העוסק בה. מכאן, שם הפרק: ״קניין תורה״. ויש קוראים לו: ״פרק דרבי מאיר״, על שם שמתחיל: ״רבי מאיר אומר״. וכבר הזכרנו בפתיחה למסכתנו, כי הפרק הזה צורף למסכת אבות בזמן מאוחר, משום המנהג ללמוד פרקי אבות בשבתות, והוסיפו את הפרק ״קנין תורה״ כדי ללמדו בשבת שלפני חג השבועות (עיין בפתיחה). ואמנם

א רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ — זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַי הוּא לוֹ. נִקְרָא רֵעַ, אָהוּב, אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַמָּקוֹם, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת; וּמַלְבֻּשָׁתוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה, וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק וְחָסִיד וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן, וּמְרַחֶקֶת מִן הַחֵטְא, וּמְקָרֶבֶת לִידֵי זְכוּת; וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה, בִּינָה וּגְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח, יד): "לִי־עֵצָה וְתוּשִׁיָּה, אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה"; וְנוֹתֶנֶת לוֹ מַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה וְחִקּוּר דִּין; וּמְגַלִּין לוֹ רָזֵי תוֹרָה, וְנַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר וּכְנָהָר שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵק; וֶהֱוֵי צָנוּעַ, וְאֶרֶךְ רוּחַ, וּמוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנוֹ; וּמְגַדְּלָתוּ וּמְרוֹמְמָתוּ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים.

משניות מבוארות – קהתי

הפתיחה שבראש פרקנו באה לציין שמכאן ואילך ברייתא היא, אלא שהיא שנויה בלשון המשנה; ומבואר ב"מדרש שמואל", שהקדמה זו באה להודיענו, כי הברייתות שוות הן במעלתן למשניות, אלא שהמשניות נישנו בבית מדרשו של רבי יהודה הנשיא, והברייתות נישנו מחוץ לבית מדרשו על ידי תלמידיו: רבי חייא, רבי אושעיא ובר קפרא (חולין קמא, ב). – הפרק הזה נמצא כמעט כולו בסדר אליהו זוטא, פרק י"ז, ובמסכת כלה רבתי, פרק ח'.

שָׁנוּ חֲכָמִים בְּלָשׁוֹן הַמִּשְׁנָה – "שנו חכמים" הוא הביטוי השגור בגמרא בארמית: "תנו רבנן"; חכמים שנו את הברייתות דלקמן בלשון המשנה. **בָּרוּךְ** – המקום, **שֶׁבָּחַר בָּהֶם** – בחכמים, **וּבְמִשְׁנָתָם** – ששנו, כמו שכתוב (**דברים יז, יא**): "על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל"; ואמרו (**עבודה זרה לה, א**): "כי טובים דודיך מיין" – ערבים עלי דברי דודיך (דברי סופרים) יותר מיינה של תורה (עיקר תורה שבכתב – **רש"י**). ובעל "תפארת ישראל" מפרש: ובמשנתם – "שגם בלימודם בחר ה', היות ואינם מתכוונים בו כדי להתפאר; ולכן הישמר לך מלהרהר אחריהם ולחשוב, שהואיל והתורה היא עסקם לכן יהללו לימודה בפרק זה".

באור משנה א

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ – לשם ידיעת התורה וקיומה, **זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה** – המפורטים לקמן (**מחזור ויטרי**). ויש מפרשים: לדברים הרבה – מלבד אלה המנויים להלן, והכוונה כאן שזוכה בטובות העולם הזה, בעוד שהדברים הנימנים לקמן הם קניינים רוחניים הבאים בעקבות שלימות הנפש (**מדרש שמואל**). **וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַי הוּא לוֹ** – כדאי הוא העולם שנברא וראוי הוא שיתקיים בשבילו, שתכלית בריאת העולם היתה בשביל התורה, כמו שכתוב: "בראשית ברא"... ודרשו חכמים (**בראשית רבה א**): בשביל התורה שנקראת ראשית, שנאמר (**משלי ח, כב**): "ה' קנני ראשית דרכו"; נמצא הלומד תורה לשמה משלים רצון קונו. וכן אמרו (**ברכות ו, ב**): "סוף דבר הכל נשמע את הא־להים ירא את מצוותיו שמור כי זה כל האדם" (סוף קהלת) – כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה. **נִקְרָא רֵעַ** – של הקב"ה, כמו שנאמר (**תהלים קלט, יז**): "ולי מה יקרו רעיך א־ל"; **אָהוּב** – כמו שכתוב (**משלי ח, יז**): "אני אוהבי אהב"; ובעל "תפארת ישראל" מפרש: נקרא ריע – שראוי להתחבר עמו לשמוע עצתו בכל דבר, אהוב – שמפני מידותיו היקרות אהוב הוא על הכל. ויש מפרשים: נקרא ריע אהוב, כלומר ריע שהוא אהוב לה' ולבריות (החסיד ר"י יעבץ ז"ל); **אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם** – שלומד תורתו מאהבה; **אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת** – שמקרבן לתורה ומדריכן בדרך ישרה, כדי שגם הם יזכו לרוב טוב. ובעל "תפארת ישראל" מפרש: אוהב את הבריות – אפילו המקולקלין במידות, שאין לאהבן אלא מפני שהן בריותיו של הקב"ה; **מְשַׂמֵּחַ אֶת הַמָּקוֹם** – בחכמתו ובמעשיו; ובמדרש שמואל מבואר, שבזכותו ה' מיטיב לעולם, נמצא משמח בזה את המקום, לפי שה' יתברך כוונתו להיטיב לברואיו, והוא שמח כשמיטיב להם; **מְשַׂמֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת** – בדברי חכמתו ובמעשיו הטובים; ולפי "מדרש שמואל": משמח את הבריות – שבזכותו כל העולם שמחים וטובי לב. **וּמַלְבֻּשָׁתוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה** – התורה מלבשתו שתי המידות: ענוה ויראת שמים; וכן דרשו (**ויקרא רבה לז**): "גפן ממצרים תסיע" (**תהלים פ, ט**) – מה הגפן הזו יש בה אשכולות גדולות וקטנות, הגדול מחבירו נראה כאילו נמוך מחבירו, כך ישראל כל מה שאחד מהם יגע בתורה וגדול מחבירו בתורה – נראה נמוך מחבירו; וכתוב (**דברים יז, יט**): "למען ילמד ליראה את ה' א־להיו" – מלמד שהתלמוד מביא לידי יראה ("ספרי" שופטים); **וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק** – באמונתו, **וְחָסִיד** – במעשיו, שעושה לפנים משורת הדין, **וְיָשָׁר** – בלבו, **וְנֶאֱמָן** – בדיבורו; ובעל "תפארת ישראל" מפרש: צדיק – בינו למקום, וחסיד – בינו לחברו, וישר – בינו לעצמו, שלא ישחית מדותיו, כגון שלא יהיה עצל או רעבתן וכדומה, ונאמן – לדרך חייו, שיהא איתן ברוחו ולא יוכרע על ידי היצר או מקרי הזמן; **וּמְרַחֶקֶת מִן הַחֵטְא** – שלא ייכשל בשום חטא אף במחשבה והרהור, כי מושל הוא ברוחו וכובש את יצרו, **וּמְקָרֶבֶת לִידֵי זְכוּת** – שיזכה לעשות מצוות ומעשים טובים; ויש מפרשים: ומרחקתו מן החטא – שלא באה לאחרים תקלה של חטא על ידו, ומקרבתו לידי זכות – שזוכים אחרים על ידו. **וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ** – בני אדם, **עֵצָה** – בעצה טובה, **וְתוּשִׁיָּה** – ובתושיה, שהיא התורה שלומדים ממנו, **בִּינָה** – בבינה, שהוא העיון, **וּגְבוּרָה** – ובגבורה שהוא המעשה (**מדרש שמואל**), **שֶׁנֶּאֱמַר: "לִי־עֵצָה וְתוּשִׁיָּה** (כך אומרת החכמה, היינו התורה), **אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה"** – ומי שעוסק בתורה לשמה מחונן בכל המעלות הללו; **וְנוֹתֶנֶת לוֹ מַלְכוּת** – וכן אמרו (**גיטין סב, א**): מניין שחכמים נקראים מלכים? שכתוב (**משלי ח, טז**): "בי מלכים ימלוכו", **וּמֶמְשָׁלָה** – כמו שאמרו (**ברכות ו, ב**): כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים, **וְחִקּוּר דִּין** – שיודע לחקור את הדין לאמיתו ולהיות שופט צדק, **וּמְגַלִּין לוֹ רָזֵי תוֹרָה** – כמו שכתוב (**תהלים כה, יד**): "סוד ה' ליראיו". **וְנַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר וּכְנָהָר שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵק** – ויש גורסים: כמעין שאינו פוסק וכנהר שמתגבר והולך. כלומר שחכמתו הולכת ומתווספת, וכל הקרב אליו ירווה צמאונו ממעיין תורתו וחכמתו (**אמונת שמואל**), כמו שכתוב (**משלי ה, טז**): "יפוצו מעיינותיך חוצה, ברחובות פלגי מים"; **וֶהֱוֵי צָנוּעַ** – בנוסח אחר: והווה צנוע, שאף על פי שהוא מתפרסם בחכמתו ובמידותיו, הוא תמיד צנוע, **וְאֶרֶךְ רוּחַ** – סבלן; ויש שמבחינים בין ארך אפים לארך רוח, שארך אפים כועס אלא שמאריך אפו ואינו נוקם מיד, ואילו ארך רוח אינו כועס כלל, אף כשעשו לו דבר שלא כהוגן (**מדרש שמואל**), **וּמוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנוֹ** – שהוא מן הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים (**שבת פח, ב**), ולא עוד אלא שהוא מוחל למי שהעליבו, כדי שלא ייענש עליו, **וּמְגַדְּלָתוּ וּמְרוֹמְמָתוּ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים** – לאחר שזכה לכל המידות הללו, התורה מגדלת ומרוממת אותו על כל מעשי הבריאה, כמו שכתוב (**תהלים ח, ז**): "תמשילהו במעשי ידך" (**מנחת שבת**). ויש מפרשים: על כל המעשים – על כל מעשי המצוות, שיותר יתפארו המצוות בו ממה שיתפאר הוא במצוות כביכול, כאילו הוא גדול ומרומם מהן ומדרגתו גדולה ממדרגתן (**מדרש שמואל**).

באור משנה ב

רבי יהושע בן לוי היה מגדולי אמוראי ארץ ישראל שבדור הראשון. למד תורה

ב אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בְּכָל יוֹם וָיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת: אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה! שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִקְרָא נָזוּף, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יא, כב): "נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר, אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם". וְאוֹמֵר (שמות לב, טז): "וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה, וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא, חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת", אַל תִּקְרָא "חָרוּת" אֶלָּא "חֵרוּת", שֶׁאֵין לְךָ בֶּן חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה. וְכָל מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה תָּדִיר, הֲרֵי זֶה מִתְעַלֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא, יט): "וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל, וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת".

משניות מבוארות – קהתי

מפי בר קפרא שהיה תלמידו של רבי יהודה הנשיא, אולם רבו המובהק היה רבי יהודה בן פדיה, בן אחותו של בר קפרא (בראשית רבה צד, ה). עיר מושבו היתה לוד, שהרביץ שם תורה; ובסוף ימיו היתה ישיבתו בטבריה. הרבה עסק בצרכי ציבור, עד שהיה מתאונן, שמרוב טרדותיו בעסקי הציבור שכח הרבה מן ההלכות שלמד אצל רבי יהודה בן פדיה רבו (תנחומא, וארא). הוא היה גדול במידת החסידות עד שזכה לגילוי אליהו, ואף להיכנס בעודו חי לגן עדן (כתובות עז, ב). הרבצת התורה היתה חשובה מאד בעיניו, ולא היה נמנע מללמוד תורה אף עם בעלי מחלות מדבקות, והיה שוהה במחיצתם והם כרוכים אחריו, כי היה אומר: "תורה מגינה על לומדיה" (שם). אדרבא, מי שחלה, התורה תבריאהו: "חש בראשו, יעסוק בתורה"; "חש בכל גופו, יעסוק בתורה" (עירובין נד, ב).

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בְּכָל יוֹם וָיוֹם, בַּת קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב – הוא הר סיני, שבו ניתנה התורה, **וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת: אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה** – שהואיל ואין עוסקים בה, גדול עלבונה, ועל כך "אוי להם לבריות"! – בענין בת קול ישנם פירושים שונים. ב"תוספות יום טוב" (**יבמות טז, ז**) מבואר: "בת קול שנזכר הרבה פעמים בדברי חז"ל, הוא הקול שנשתמשו בו לאחר שפסקה הנבואה, והוא קול מחודש לשעתו מהבורא יתברך להודיע סודו ליראיו". ברם, בעל "מדרש שמואל" כותב על משנתנו: "ראוי להבין, שכיון שבת קול זו באה להתרות בני אדם, שיעסקו בתורה תדיר, היה ראוי שישמעו אותה כל העולם. לכן אפשר לומר, שהעניין הוא דרך משל, לפי שהתורה ניתנה בהר חורב שהוא הר סיני, ושם נשבעו כל ישראל לעסוק בה יומם ולילה, אם כן כשישראל אינם עוסקים בתורה, צריך שיחשוב האדם, כאילו הר חורב בעצמו מכריז ואומר: "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה"! **שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה** – כראוי, **נִקְרָא נָזוּף** – שראוי הוא לנזיפה בגלל מעשיו המגונים; ורש"י מפרש: נזוף – מנודה. וכן מבואר ב"מחזור ויטרי": "שהוא כמנודה לשמים, שכתוב (**דברים כז, כו**): "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת", וכשאינו לומד, היאך יקיים? הלא "אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד"? ואמרו חכמים (**שבועות לז, א**): "ארור" – בו נידוי, בו קללה, נמצא שהוא מנודה לשמים"; **שֶׁנֶּאֱמַר: "נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר, אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם"** – כמו נזם זהב באף חזיר כך היא אשה יפה וסרת טעם, ומשל הוא לאדם שיודע תורה והוא מזניח את לימודה, שהוא כחזיר הזה שמלכלך את נזם הזהב שבאפו, וכאותה אשה חסרת טעם שמנוולת את יפיה וממאסת אותו. ויש דורשים: נזם זהב באף – נוטריקון: נזוף. **וְאוֹמֵר** – הכתוב: **"וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה, וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא, חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת", אַל תִּקְרָא "חָרוּת" אֶלָּא "חֵרוּת", שֶׁאֵין לְךָ בֶּן חוֹרִין** – שאינו משועבד ליצרו הרע ולתאוות לבו, **אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה** – כפי ששנינו במשנה הקודמת, שהתורה "מלבשתו ענוה ויראה, ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות, ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים", **וְכָל מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה תָּדִיר, הֲרֵי זֶה מִתְעַלֶּה** – עולה הוא לגדולה בזכות חכמת התורה ומידות הנפש שרכש לו, **שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל, וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת"** – התחלת הפסוק היא: "וממדבר מתנה", ודרשו חכמים (**ערובין נד, א**): "אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו, תלמודו מתקיים בידו, ותורה ניתנת לו במתנה; וכיון שניתנה לו במתנה, נחלו א־ל (ה' הוא נחלתו), **שנאמר**: "וממתנה נחליאל"; **וכיון שנחלו א־ל, עולה לגדולה, שנאמר**: "ומנחליאל במות".

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג אלול, תשי"א
ברוקלין.

הרה"ג הוו"ח אי"א נו"נ וכו' עוסק בצ"צ
באמונה כו' מהו"ר דב יהודא שי' וכל
המשתתפים עמו ביום הבהיר ח"י אלול,
ד' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בנועם קראתי מכתבו, בו מודיע אשר עשו התועדות ח"י אלול, וקראו שיחות הקדש מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ובטח היתה ג"כ התעוררות לאהבת ישראל, אהבת התורה ואהבת השי"ת, אשר כולא חד, ונתגלה זה ע"י כ"ק מורנו הבעש"ט וכ"ק מורנו אדמו"ר הזקן בעל השו"ע והתניא, שיום ההולדת שלהם הוא ביום ח"י אלול, ויה"ר מהשי"ת שכאו"א מאתנו יגשם בפועל את כל ההחלטות הטובות בתורה ומצות.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי ברכת כתיבה וחתימה טובה לו ולב"ב שיחיו לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בברכה.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף יח ע"א: מאמר נוסף של אמוראים אלו לענין תפירת המגילה: **וְאָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, מְגִילָּה נִקְרֵאת 'סֵפֶר',** שנאמר (שם ט לב) 'וְנִכְתַּב בַּסֵּפֶר', **וְנִקְרֵאת 'אִגֶּרֶת',** שנאמר (שם ט כט) 'אִגֶּרֶת הַפּוּרִים'. ומבאר את הדינים הנלמדים מזה: מכך **שנִקְרֵאת 'סֵפֶר'** למדנו **שֶׁאִם תְּפָרָהּ** לחבר יריעותיה **בְּחוּטֵי פִּשְׁתָּן פְּסוּלָה** אלא צריך לתפרה בגידים כדין ספר תורה (מכות יא.), **וְמכך שנִקְרֵאת 'אִגֶּרֶת'** למדנו **שֶׁאף אִם הִטִּיל בָּהּ** רק **שְׁלֹשָׁה חוּטֵי גִידִין** ותפרה בהם **כְּשֵׁרָה,** שאין דינה חמור כספר תורה ממש שצריך שכולו יתפר בגידים. **וְאָמַר רַב נַחְמָן, וּבִלְבַד שֶׁיְּהוּ** התפירות בגידים **מְשׁוּלָּשִׁין,** כלומר שיהיה המרחק מראש הספר עד התפר הראשון כמו המרחק שבין התפר הראשון לתפר השני, וכן בין השני לשלישי ובין השלישי לסוף הספר.

דין נוסף היוצא מכך שמגילה נקראת 'אגרת': **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הַקּוֹרֵא בִּמְגִילָּה הַכְּתוּבָה בֵּין** ספרי **הַכְּתוּבִים** בספר אחד כספר תורה, **לֹא יָצָא,** משום שנראה כקורא במקרא, וצריך שתהא 'אגרת' לעצמה, שבכך מתפרסם הנס יותר. **וְאָמַר רָבָא, לֹא אֲמָרָן** שלא יצא **אֶלָּא** דִּקלף המגילה **לֹא מְחַסְּרָא וּמְיַתְּרָא פּוּרְתָּא** - שאינה קצרה או ארוכה מעט משאר הקלף שבספר, **אֲבָל** אם **מְחַסְּרָא וּמְיַתְּרָא פּוּרְתָּא,** ובכך ניכר שהיא אגרת לעצמה, **לֵית לָן בָּהּ,** וניתן לצאת בה.

מעשה בענין זה: **לֵוִי בַּר שְׁמוּאֵל הֲוָה קָא קָרֵי קַמֵּיהּ דְּרַב יְהוּדָה בִּמְגִילָּה הַכְּתוּבָה בֵּין הַכְּתוּבִים. אָמַר לֵיהּ** רב יהודה ללוי בר שמואל, **חֲרֵי אָמְרוּ, הַקּוֹרֵא בִּמְגִילָּה הַכְּתוּבָה בֵּין הַכְּתוּבִים לֹא יָצָא,** ועליך לקרוא במגילה אחרת הכתובה בפני עצמה.

מאמר נוסף בענין זה: **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַקּוֹרֵא בִּמְגִילָּה הַכְּתוּבָה בֵּין הַכְּתוּבִים, לֹא יָצָא.** ולאחר שאמר שמועה זו **מָחוּ לָהּ אַמּוֹחָא** – הכה על מוחה, כלומר, סתר את שמועתו במקצת ואמר, שדווקא **בְּצִבּוּר שָׁנוּ** שלא יצא, אך ביחיד יצא.

מאמרים נוספים של רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: **וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** דין **שִׁיּוּר הַתֶּפֶר** - שכשתופרים את היריעות של ספר התורה לחברם יחד, משיירים קצת מעל התפר העליון ותחת התחתון, דין זה הוא **הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי,** ולא חידשו אותו חכמים. **וּמָחוּ לָהּ אַמּוֹחָא** - ולאחר מכן סתר מאמרו ואמר, שדין זה אינו הלכה למשה מסיני אלא חכמים אמרוהו, **וְלֹא אָמְרוּ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרַע** הספר בשעת גלילתו כשמהדקו בחוזק, שכיון שישייר בתפר מעתה כשיהדקנו בחוזק יראה שהגליונות מתחילים להיפרד במקום שאינו תפור ולא יהדק יותר.

וְעוד אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אִלְמָלֵי נִשְׁתַּיֵּיר בַּמְּעָרָה שֶׁעָמַד בָּהּ מֹשֶׁה וְאֵלִיָּהוּ כשעבר ה' לפניהם, פתח **כְּמִלֹּא נֶקֶב מַחַט סִדְקִית** - מחט דקה לתפירת בגדים שנקרעו, **לֹא הָיוּ יְכוֹלִין לַעֲמוֹד מִפְּנֵי הָאוֹרָה** שבהתגלות השכינה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות לג כ) **'כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי',** ולכן כיסה ה' לגמרי את פתח המערה.

וְעוד אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב בלוחות הברית (דברים ט י) **'וַעֲלֵיהֶם כְּכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם בָּהָר',** שהיה לו לכתוב 'ועליהם הדברים' ומהו שכתוב 'ככל', **מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה** אף **דִּקְדּוּקֵי תּוֹרָה** שלמדים מהם הלכות, כתיבות 'את' ו'גם' שהן ריבויים, וכן תיבות 'אך' ו'רק' שהן מיעוטים, **וְדִקְדּוּקֵי סוֹפְרִים** - מה שדייקו החכמים האחרונים מלשון משנת ראשונים וחידשו מהם דינים, **וּמַה שֶׁהַסּוֹפְרִים עֲתִידִין לְחַדֵּשׁ, וּמַאי נִיהוּ** דבר זה, **מִקְרָא מְגִילָּה.**

רש"י

נקראת ספר — "ונכתב בספר". שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה — דאיכא למאן דאמר במסכת מכות (יא, א) ספר תורה שתפרו בפשתן פסולה. **ונקראת אגרת** — לומר שאינה חמורה כספר. **שיהו משולשין** — שיהא מראש התפר עד מקום תפירת הגיד כממנו ועד הגיד השני, ומן השני לשלישי כמשלישי לסוף התפר. **הכתובה בין הכתובים** — ספרים שהיו בימי החכמים כולן בגליון, כספר תורה שלנו. **לא יצא** — דבעינן אגרת לעצמה, דמיפרסם ניסא טפי. דכי קוראה בין הכתובים נראה כקורא במקרא. **אי מחסרא או מייתרא** — ארוכה משאר הקלפים למעלה או למטה, או קצרה מהן, ויש לה היכר לעצמה. **ומחו לה אמוחא** — לאחר שאמר שמועה זו הכה על קדקדה. כלומר, סתר מקצתה, ואמר: לא אמרו אלא בצבור. **שיור התפר** — כשתופרין יריעות של ספר תורה לחברן יחד, משיירין בתפר למעלה ולמטה. **ומחו לה אמוחא** — לאחר שאמרה הכה על מוחה, כלומר חזר וסתר, ואמר: לאו הלכה למשה מסיני הוא, אלא חכמים אמרו. **כדי שלא יקרע** — שאם אינו משייר מהדק בחזקה כשהוא מהדקו לספר תורה, והוא נקרע. אבל עכשיו, כשהוא מהדקו בכח ומתחיל להרחיב ורוצה להיקרע — מונע מלהדקו יותר. **מערה שעמד בה משה** — כשעבר הקדוש ברוך הוא לפניו, שנאמר "ושמתיך בנקרת הצור" (שמות לג). ואליהו אף הוא עמד באותה מערה ועבר הקדוש ברוך הוא לפניו, שנאמר "ויבא שם אל המערה וגו' ויאמר צא ועמדת בהר וגו' והנה ה' עובר וגו'" (מלכים א' יט). **מחט סידקית** — שלנו, שהיא דקה ותופרין בה סדקי בגדים. ויש מחט אחרת גסה, שנקראת מחט של שקאין.

לגבי מִזְבַּח הַחִיצוֹן שיש מעילה בתרומת הדשן שלו, משום דִּכְתִיב בֵּיהּ – שנאמר בענינו (ויקרא ו ג) 'וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ' ולמדנו מתיבת 'וְשָׂמוֹ' שטעון גניזה, והיה נבלע במקומו, כדי שלא ימעלו בו, אלא מִזְבַּח הַפְּנִימִי, מְנָלָן – מהיכן למדנו שמניח את דשנו במקום תרומת הדשן, ושיש בו איסור מעילה אחר שהניחו עם תרומת הדשן.

משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר קְרָא – שנאמר בפסוק בענין עולת העוף (ויקרא א טז) 'וְהִסִּיר אֶת מְרָאתוֹ בְּנוֹצָתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ קֵדְמָה אֶל מְקוֹם הַדֶּשֶׁן', אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְמִזְבַּח הַחִיצוֹן – כיון שהפסוק 'אֶל מְקוֹם הַדֶּשֶׁן' אינו נצרך ללמדנו את מקום דשן מזבח החיצון, שזה נלמד מן הפסוק שנאמר בענינו, תְּנֵהוּ עִנְיָן לְמִזְבַּח הַפְּנִימִי – נלמד מפסוק זה ששם הוא מקום דשן מזבח הפנימי, ושיש בו איסור מעילה כדשן מזבח החיצון המונח שם, מאחר שנתערבו.

דוחה הגמרא את הלימוד מן הפסוק. שואלת הגמרא: אִימָּא – נאמר, אִידִי וְאִידִי – זה וזה, כלומר, בין הפסוק בתרומת הדשן ובין הפסוק בעולת העוף מדברים בְּדשן מִזְבַּח הַחִיצוֹן, וְהפסוק השני נצרך כדי לְקַבּוּעַ לוֹ מָקוֹם להשלכת מוראת עולת העוף ונוצתה שיהא במקום תרומת הדשן, ואם כן מנין נלמד שמניח שם אף דשן מזבח הפנימי ושיש בו מעילה. משיבה הגמרא: אִם כֵּן שהפסוק מלמדנו את מקום השלכת מוראת העוף, לֵימָא קְרָא – היה לפסוק לומר 'אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ' בלבד, ולא היה לו לסיים 'אֶל מְקוֹם הַדֶּשֶׁן', ונלמד בגזרה שוה 'אֵצֶל' 'אֵצֶל' שהוא במקום הנחת תרומת הדשן שאף בה נאמר (ויקרא ו ג) 'אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ', ואם כן מַאי – מפני מה נאמר 'אֶל מְקוֹם הַדֶּשֶׁן', ודאי בא ללמדנו דַּאֲפִילּוּ דשן מִזְבַּח הַפְּנִימִי שם מקומו, ויש בו איסור מעילה.

שואלת הגמרא: דשן הַמְּנוֹרָה מְנָלָן שמניחו במקום הנחת תרומת הדשן. משיבה הגמרא: 'דֶּשֶׁן' 'הַדֶּשֶׁן' – ייתור האות ה"א בתיבת 'הַדֶּשֶׁן' מלמד לרבות אף את דשן המנורה.

משנה

המשנה מביאה תנא החולק על דין המעילה בתורים, המבואר במשנה לעיל (יא:): רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, תּוֹרִין קְטַנִּים שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן, שהקדישם לקרבן העוף, מוֹעֲלִין בָּהֶן, אף שעדיין אינם ראויים להקרבה, שכיון שכשיגדלו יהיו ראויים להקרבה, נחשבים מעתה ראויים למזבח, אבל בְּנֵי יוֹנָה גדולים שֶׁכִּבֵּר עָבַר זְמַנָּן, שהקדישם לקרבן, לֹא נֶהֱנִין מהם, וְלֹא מוֹעֲלִין בָּהֶן.

גמרא

מבררת הגמרא את טעם מחלוקת רבי שמעון וחכמים. שואלת הגמרא: כְּשֶׁלָּמָא מובן טעם רַבִּי שִׁמְעוֹן שיש מעילה בתורים קודם זמן הקרבתם, כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא – כפי ששנוי טעמו לענין השוחט קרבן מחוץ לעזרה, שאם היו בהמות קרבן אם ובנה, ונשחטה האם בעזרה כדינה ואחר כך בו ביום שחט את בנה בחוץ, אף שאינו חייב כרת משום שוחט בחוץ, שהרי אינו ראוי היום להקרבה, סובר רבי שמעון שעובר באיסור לא תעשה, מפני שֶׁהָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל הָרָאוּי להקריבו לְאַחַר זְמַן, כגון בן הבהמה שנשחטה היום שיהיה ראוי מחר להקרבה, וְהִקְדִּישוֹ בְּתוֹךְ זְמַנּוֹ – קודם שהגיע הזמן שראוי להקרבה, ושחטו מחוץ לעזרה, הֲרֵי הוּא עובר בְּאיסור לֹא תַעֲשֶׂה, וְאֵין בּוֹ חִיּוּב כָּרֵת, אם כן סובר רבי שמעון שיש קדושת קרבן בבהמה שתהיה ראויה להקרבה לאחר זמן, ועל כן סובר שתורים שהקדישם לקרבן קודם זמנם, כיון שיהיו ראויים להקרבה כאשר יגיע זמנם, יש בהם כבר עתה איסור מעילה. אֶלָּא לדעת רַבָּנַן הסוברים במשנה לעיל (יא:) שאין איסור מעילה בתורים קודם זמנם, לא מובן מַאי שְׁנָא – מדוע שונה הדין בתורים קודם זמנם מִמְּחוּסַּר זְמַן – מבהמה קודם שעברו שבעה ימים מלידתה, שנכנסת לדיר להתעשר, ואם תצא עשירית תקדש בקדושת קרבן מעשר אף שאינה ראויה עדיין להקרבה, וכשיגיע זמנה תקרב, ומדוע אין הדין שוה לדעת חכמים בתורים שהקדישם לקרבן העוף קודם זמנם, וסוברים שאינם קדושים בקדושת קרבן ואין בהם מעילה.

משיבה הגמרא: אָמְרִי – אמרו בני הישיבה, אין דין מחוסר זמן בבהמה ובעוף דומה, מְחוּסַּר זְמַן בבהמה חל עליה קדושת קרבן, מִידֵּי דַּהֲוָה דַּבְעֵל מוּם דְּבַר פִּדְיוֹן הוּא – בדומה לקרבן בהמה שיש בו מום, שאף שאינו קרב יש בו קדושה שהרי יש לפדותו, ומתוך שהוא חשוב שיש בו קדושה אף כשאינו ראוי להקרבה מחמת מום, כך יש בו קדושה גם כשאינו ראוי להקרבה מחמת שהוא מחוסר זמן, אֲבָל הָנֵי [–אלו] עוֹפוֹת, כֵּיוָן דְּאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּעוֹפוֹת, לפיכך אֵין לָעוֹפוֹת פִּדְיוֹן, ואי אפשר לומר בהם שמתוך שיש בהם קדושה במומם כך יש בהם קדושה כאשר הם מחוסרי זמן, ולכך לדעת חכמים אין קדושה בתורים קודם זמנם ואין בהם מעילה.

הגמרא דנה בדין מעילה בקדשים שמתו: אָמַר עוּלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, קָדָשִׁים שֶׁמֵּתוּ, יָצְאוּ מִידֵּי איסור מְעִילָה דְּבַר תּוֹרָה, שכיון שאי אפשר להקריבם אינם בכלל הפסוק האמור בענין מעילה (ויקרא ה טו) 'מִקָּדְשֵׁי ה'', ואף אין בהם קדושת דמים משום שאינם ראויים אלא להאכל לכלבים, ואין פודים את הקדשים להאכילם לכלבים.

מקשה הגמרא על דברי רבי יוחנן: יָתִיב עוּלָּא וְקָאָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא – ישב עולא ואמר שמועה זו. אָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא, מַאן שָׁמַע לָךְ וּלְרִבִּי יוֹחָנָן רַבָּךְ – מי יקבל ממך ומרבי יוחנן רבך דין זה, [וְכִי] קְדוּשָּׁה שֶׁהִיתָה בָּהֶן בקדשים אלו בחייהם שהיה בהם איסור מעילה מן התורה, לְהֵיכָן הָלְכָה, שלכך אתה אומר שאין בהם מעילה.

אָמַר לֵיהּ עולא לרב חסדא, לשיטתך תִּיקְשֵׁי מַתְנִיתִין – תהיה קושיא על משנתנו, ששנינו (לעיל יא:), תּוֹרִין קְטַנִּים שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן, שהקדישם לקרבן, וּבְנֵי יוֹנָה גדולים שֶׁעָבַר זְמַנָּן ושוב אינם ראויים להקרבה, שהקדישם לקרבן, בין הקדישם בתוך זמנם ובין אחר שעבר זמנם, לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין, ולשיטתך הָכָא נַמִּי נֵימָא – אף כאן, בבני יונה שהקדישם בתוך זמנם ואחר כך עבר זמנם, נאמר קְדוּשָּׁה שֶׁהִיתָה בָּהֶן כאשר היו בתוך זמנם לְהֵיכָן הָלְכָה, ומדוע אין בהם מעילה. אלא מוכח שאין אומרים קדושה שבהם להיכן הלכה, ואף לגבי קדשים שמתו לא נאמר כן.

מוסיף עולא על דבריו: (אמר ליה) [אֲכָל] מוֹדִינָא לָךְ – אבל אני מודה לך רב חסדא, דְּאִיכָּא – שיש איסור מְעִילָה מִדְּרַבָּנַן בקדשים שמתו ובתורים קודם זמנם ובבני יונה שעבר זמנם, ומשלם הקרן להקדש, אף שאין בהם מעילה מן התורה ופטור מחומש ואשם.

מקשה רב חסדא לעולא: וְקַשְׁיָא לִי – וקשה לי על דין זה שאמרת, שבתורים קודם זמנם יש מעילה מדרבנן, מִי אִיכָּא מִידִּי – וכי יש דבר, דְּמַעְיְקְרָא לֹא אִית בֵּיהּ מְעִילָה – שמתחילתו לא היה בו כלל איסור מעילה מן התורה, וּלְבַסּוֹף אִית בֵּיהּ מְעִילָה – גזרו רבנן שיהיה בו איסור מעילה, ואיך אתה אומר שיש מעילה מדרבנן בתורים קודם זמנם הרי בתחילה בשעה שהוקדשו לא היה בהם מעילה מן התורה.

מקשה הגמרא על קושיית רב חסדא: וְלֹא – וכי לא מצינו דבר שמעולם לא היה בו איסור מעילה ובסופו גזרו בו איסור מעילה מדרבנן, וְהָא אִיכָּא – והרי ישנו דָּם הקרבנות, דְּמַעְיְקְרָא – מיד כשנשחט קודם שנזרק על המזבח לֵית בָּהּ – אין בה איסור מְעִילָה, וּלְבַסּוֹף אחר שיצא לנחל קידרון אִית בָּהּ – יש בה איסור מְעִילָה מדרבנן, דִּתְנַן (לעיל יא.), דָּם הקרבנות, בַּתְּחִלָּה קודם שיצא לנחל קידרון אֵין מוֹעֲלִין בּוֹ, יָצָא לְנַחַל קִדְרוֹן מוֹעֲלִין בּוֹ. משיבה הגמרא: אָמְרִי – תירצו בני הישיבה, הָתָם – שם בדם הקדשים, נַמִּי אִיכָּא מְעִילָה מַעְיְקְרָא – גם כן ישנו איסור מעילה מתחילתו,

רש"י

אלא דישון מזבח הפנימי מנלן — שהיה מניחו אצל מזבח החיצון, ושיהו מועלין בו לאחר שבא עם תרומת הדשן. **והסיר את מוראתו בנוצתה וגו'** — "אל מקום הדשן". אם אינו ענין למכתב "אל מקום הדשן" לדישון מזבח החיצון, דהא כתיב ביה "דשן" אחר, דכתיב (ויקרא ז) "והרים את הדשן", תנהו ענין האי "אל מקום הדשן" לדישון מזבח הפנימי והמנורה ששם היה מקומו, דמועלין בו כבתרומת הדשן של מזבח החיצון המונח שם. **אימא אידי ואידי** — קראי בדישון מזבח החיצון מיירי. והא דשנה עליו הכתוב "והשליך" וגו' — כדי לקבוע לו מקום, שתהא השלכת מוראת העוף אצל המזבח קדמה. ואכתי לא ידעינן אמאי מועלין בדישון מזבח הפנימי, דהא לא כתיב ביה דישון כלל, דהאי דכתיב "ודשנו את המזבח" — ההוא בשעת מסעות קמיירי. **אם כן** — כדאמרת, דלקבוע לו מקום הוא דאתא, אם כן לימא קרא "והשליך אותו אצל המזבח קדמה" ותו לא, וממילא ידענא דהיינו מקום הדשן, דליף "אצל" "אצל" מ"ושמו אצל המזבח", ואיכא למימר דבתרוייהו בדישון מזבח החיצון קמיירי. אלא מדאיצטריך למכתב בהאי קרא "הדשן", שמע מינה בדישון מזבח הפנימי מיירי. דאם אינו ענין כו', וכיון דכתיב ביה "דשן" בתרומת הדשן של מזבח החיצון, מועלין בה. **הדשן** — מריבוייא דה"א אתי דישון המנורה. **משנה רבי שמעון אומר תורים שלא הגיע זמנן מועלין בהן** — לפי שראוין למזבח כשיבוא שיגדילו. **גמרא בשלמא לרבי שמעון** — דמחייב מעילה בשלא הגיע זמנן. כדקתני **מעמא** — בפרק "אותו ואת בנו". **שהיה רבי שמעון אומר** — השוחט אותו ואת בנו קדשים בחוץ שני — הרי הוא בלא תעשה (דאותו ואת בנו), ואין בו כרת. שהיה רבי שמעון אומר: כל הראוי לבוא לאחר זמן, כגון זה שהוא ראוי לישחט למחר בפנים, ושחטו בחוץ — הרי זה עובר בלא תעשה, ואין בו כרת, לפי שאינו מתקבל בפנים. דאיסור "אותו ואת בנו" נוהג נמי בקדשים (חולין עח,א). והני תורים נמי שהקדישן קודם זמנן, הואיל ויהיו ראוין לאחר מכאן, השתא נמי אית בהו מעילה. **אלא לרבנן** — תנא קמא דאמר לא נהנין ולא מועלין, מאי שנא ממחוסר זמן דבהמה דקיימא לן שנכנס לדיר להתעשר, כדאמרינן פרק "מעשר בהמה" (בכורות נו,א): מחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר. דיליף "העברה" "העברה" מבכור, מה בכור — קדוש לפני זמנו, שהרי קדוש מרחם, אף מחוסר זמן נמי שאינו בן שמונה — קדוש לפני זמנו, וקרב לאחר זמנו. והני תורין נמי ליקדשו קודם זמנן, ולמעול בהו. **אמרי** — לא דמי מחוסר זמן דבהמה למחוסר זמן דעופות, דהיינו טעמא דמחוסר זמן דבהמה קדוש: מידי דהוה אבעל מום דבהמה, דבר פדיון הוא. דמיגו דחשיבא דאית בה קדושה בשהיא בעלת מום, אית בה קדושה נמי בשהיא מחוסר זמן. אבל עופות, דליכא למימר בהו האי מגו, הואיל ואין המום פוסל בעופות דאין תמות וזכרות בעופות, ואין לעופות פדיון — הכי נמי לית בהו קדושה במחוסר זמן דעוף. **יצאו מידי מעילה דבר תורה** — דלא "קדשי ה'" נינהו, דלא חזו לגבוה. וקדושת דמים נמי לית בהו, דאין פודין את הקדשים להאכילם לכלבים. **ותיקשי לך מתניתין כו'** — אלא כי היכי דבמתניתין לא אמרינן "קדושה שבהן להיכן הלכה", הכי נמי לא אמר גבי קדשים שמתו, הלכך יצאו מידי מעילה דבר תורה. אבל בהא מודינא לך, אף על גב דאמינא יצאו מידי מעילה דבר תורה, מודינא דאיכא מעילה מדרבנן בקדשים שמתו ובתורין שלא הגיע זמנן, ומשלם הקרן. **וקשיא לי** — אתורין, דלרב חסדא דאמר "וכי קדושה שבהן להיכן הלכה" וכו', דמשמע דסבירא ליה דאית בהו קדושה, ומי איכא מידי דמעיקרא לית ביה מעילה כלל ולבסוף אית בהו מעילה דרבנן? בשלמא היכא דהוה בה מעילה מעיקרא מדאורייתא, כגון הני קדשים שמתו, דאית בהו מעילה מדרבנן לבסוף שפיר. אבל בתורין שלא הגיע זמנן, דבשעת הקדש לא הוה בהו מעילה מדאורייתא, דלא חזו ב"קדשי ה'", מי אמרינן דליהוי בהו מעילה מדרבנן לבסוף. **והא איכא דם** — דמעיקרא לאלתר כשנשחט קודם שנזרק אין בו מעילה, לפי שאין מועלין בדמים.

המקיז

מדרבנן ליכא. וקשיא לי: מי איכא מידי,

כלומר

מזְבֵּחַ הַחִיצוֹן - דִּכְתִיב בֵּיהּ "וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ", מִזְּבֵחַ הַפְּנִימִי מְנָלָן? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: דַּאֲמַר קְרָא "וְהֵסִיר אֶת מֶרְאָתוֹ בְּנוֹצָתָהּ", אִם אֵינוֹ עִנְיָן לַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן - תְּנֵהוּ עִנְיָן לַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי. אֵימָא: אִידִי וְאִידִי בַּמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן, וְלִקְבּוֹעַ לוֹ מָקוֹם! אִם כֵּן לֵימָא קְרָא "אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ", מַאי "הַדֶּשֶׁן" - דַּאֲפִילּוּ מִזְּבֵחַ הַפְּנִימִי. מְנוֹרָה מְנָלָן? "דֶּשֶׁן" "הַדֶּשֶׁן". **משנה** רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: תּוֹרִין שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן - מוֹעָלִין בָּהֶן. בְּנֵי יוֹנָה שֶׁעָבַר זְמַנָּן - לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעָלִין בָּהֶן. **גמרא** בִּשְׁלָמָא רַבִּי שִׁמְעוֹן, כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא, שֶׁהָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּל הָרָאוּי לְאַחַר זְמַן וְהִקְדִּישׁוֹ בְּתוֹךְ זְמַנּוֹ - חַיָּיב הוּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וְאֵין בּוֹ כָּרֵת. אֶלָּא רַבָּנַן, מַאי שְׁנָא מִמְּחוּסַּר זְמַן? אָמְרִי: מְחוּסַּר זְמַן - מִידֵּי דַּהֲוָה אַבַּעַל מוּם, דְּבַר פִּדְיוֹן הוּא. אֲבָל הָנֵי עוֹפוֹת, כֵּיוָן דְּאֵין מוּם פּוֹסֵל בְּעוֹפוֹת - אֵין לָעוֹפוֹת פִּדְיוֹן. אֲמַר עוּלָּא, אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: קָדָשִׁים שֶׁמֵּתוּ - יָצְאוּ מִידֵּי מְעִילָה דְּבַר תּוֹרָה. יָתֵיב עוּלָּא וְקָאָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא. אֲמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא: מַאן שְׁמַע לָךְ וּלְרַבִּי יוֹחָנָן רַבְּךָ? וְכִי קְדוּשָּׁה שֶׁבָּהֶן לְהֵיכָן הָלְכָה?! אֲמַר לֵיהּ: תִּיקְשֵׁי מַתְנִיתִין "תּוֹרִין שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן וּבְנֵי יוֹנָה שֶׁעָבַר זְמַנָּן - לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעָלִין", הָכָא נַמִּי נֵימָא: קְדוּשָּׁה שֶׁבָּהֶן לְהֵיכָן הָלְכָה? אֲמַר לֵיהּ: מוֹדֵינָא לָךְ דְּאִיכָּא מְעִילָה מִדְּרַבָּנַן, וְקַשְׁיָא לִי: מִי אִיכָּא מִידֵּי דְּמֵעִיקָּרָא - לָא אִית בֵּיהּ מְעִילָה, וּלְבַסּוֹף - אִית בֵּיהּ מְעִילָה? - וְלָא? וְהָא אִיכָּא דָּם, דְּמֵעִיקָּרָא - לֵית בָּהּ מְעִילָה, וּלְבַסּוֹף אִית בָּהּ מְעִילָה. דְּתַנְיָא: דָּם, בַּתְּחִלָּה - אֵין מוֹעָלִין בּוֹ, יָצָא לְבַלֵּל קְדֵרוֹן - מוֹעָלִין בּוֹ! אָמְרִי: הָתָם נַמִּי - אִיכָּא מְעִילָה מֵעִיקָּרָא

דאמר

מנורה מנא לן, לא קבעי מדישון, דהא כתיב בהדיא (שמות ל) "בהיטיבו את הנרות", אלא קבעי: מנלן דהיה קביעות מקום לדשנו [שלו] מנורה אצל מזבח קדמה. לכך נראה לפרש: דהכא נמי בעי בקביעות מקום, דמשמע מתוך המשנה דקביעות מקום דמזבח הפנימי הוא אצל קדמה, במקום ששם דישון מזבח החיצון, מדקאמר "דישון מזבח הפנימי אין מועלין" משמע: הא למזבח החיצון, במקום שקבוע דישון פנימי — מועלין. ואם כן, דישון מזבח הפנימי הוא אצל המזבח קדמה. שאם היה חוץ (לזמנה), אמאי מועלין שם אפילו במזבח החיצון? והא אמרינן לעיל דמועלין בה עד שתצא לבית הדשן. אלמא, דכי יצאת לבית הדשן — לית בה מעילה. אלא ודאי דישון מזבח הפנימי היה אצל מזבח קדמה סמוך לתרומת הדשן של מזבח החיצון (ובכאן גרס "בית הדשנים היה שם"). והשתא ניחא דקאמר "דישון מזבח הפנימי אין מועלין" — הא של מזבח החיצון באותו מקום, מועלין. דאכתי לא יצא לבית הדשן שמחוץ למחנה. ועלה קאמר בגמרא: בשלמא מזבח החיצון, נפקא לן קביעות מקום לתרומת הדשן, דכתיב "ושמו אצל המזבח", אלא מזבח הפנימי מנלן שיש קביעת מקום לדישון? — דאמר קרא "והסיר מוראתו בנוצתה והשליך אותה אצל המזבח קדמה" — אם אין ענין למזבח החיצון, דהא כתיב "ושמו", תנהו למזבח הפנימי. **ואימא** אידי ואידי למזבח החיצון ולקבוע לו מקום — פירוש: לקבוע מקום למוראה ונוצה (שיש לו שתהא) במקום תרומת הדשן של מזבח. וקשה: דמשמע דקאי לקבוע מקום אתרומת הדשן של מזבח החיצון גופייהו. ועוד קשיא, מאי משנו: אם כן לימא קרא "אצל המזבח", הוה ליה למימר: אם כן לא לכתוב "אל מקום הדשן", אלא "והשליך אותה אצל המזבח קדמה" ותו לא? אלא הכי פירושו: ואימא אידי ואידי לדישון המזבח החיצון, ולקבוע לו מקום לדישון שהיא קדמה. דבאידך קרא ד"ושמו" לא כתיב "קדמה", ולא הוה ידענא במזרח או במערב. ומשני: אם כן לימא קרא "אצל" (אצל), כלומר, למה לי דכתיב "אל מקום הדשן", לא לכתוב אלא "אצל המזבח קדמה", והייתי למד בגזרה שוה "אצל" "אצל" דדישון מזבח החיצון במקום שזורקין בו המוראה והנוצה. מאי "מקום הדשן"? דאפילו מזבח הפנימי. כלומר, שגם קביעות מקום דישון מזבח הפנימי היה שם אצל מזבח החיצון. **מנורה** מנלן — דדישונה היה שם אצל המזבח? — "דשן" "הדשן". כלומר, בגזירה שוה "דשן" "דשן" נפקא לן ממזבח.

בשלמא לרבי שמעון — לכן מועלין בתורין שלא הגיע זמנן, כדקתני טעמא בפרק "השוחט" (זבחים קיב,ב) גבי "אותו ואת בנו", ומחוסר זמן הרי הוא בלא תעשה אם שחט בחוץ. וכיון דאם שחטה בחוץ עובר בלא תעשה, אם כן חשיבי לענין שמועל בהם. אלא לרבנן דאמרי דליכא לאו אם שחט בחוץ, מאי שנא ממחוסר זמן דמועלין בו קודם שיגיע זמנו. מעיקרא הוה מצי למימר: בשלמא לרבי שמעון, מידי דהוי אמחוסר זמן, בלאו האי טעמא דאית בהו לא תעשה. אלא בעי למימר טעמא דאתי שפיר אפילו במסקנא דמסיק מידי דהוה אבעל מום ומחלק בין מחוסר זמן לעופות. וכהאי גוונא פירשתי בפרק קמא דשבת (ה,ב) גבי בשלמא בן עזאי מהלך כעומד דמי.

אבל גבי עופות כיון דאין המום פוסל בעופות אין לעוף פדיון — לאו דוקא משום דאין פוסל, דהא אפילו מחוסר אבר שפוסל בעופות לית ביה פדיון, כדמשמע במסכת מנחות (ק,ב) שאין פדיון אלא לבהמה.

וכי קדושה שבהן להיכן הלכה — כלומר, קדושה שהיה להם קודם שמתו, שהיה בהם מעילה מן התורה. אמר עולא: ותיקשי לך מתניתין "תורין שלא הגיע זמנן ובני יונה שעבר זמנן לא נהנין ולא מועלין", ומיירי אף בשהקדישן קודם שעבר זמנן. ואמאי, לימא "קדושה שבה להיכן הלכה", שהיה בהן קדושה ביונים קודם שעבר זמנו למעילה בהו. והוא הדין דהוה מצי פריך מחמש חטאות המתות. אמר ליה: מודינא לך דאיכא מעילה דרבנן. רב חסדא הדר ביה מקושייתו, והכי קאמר: מודינא לך דוודאי ליכא מעילה אלא מדרבנן, כמו בקדשים שמתו, והא דהוה (קהדר) קשה לי "וכי קדושה שבהן להיכן הלכה" — לאו קושיא היא, דהא גבי יונים אפילו מעילה

כלומר

כלומר, מכל מקום קשיא לי גבי מתניתין דתורין שלא הגיע זמנן, דמשמע ליה: לכי שיגיע זמנן — מועלין בהם, ומי איכא מידי דמעיקרא לית בהו מעילה קודם שיגיע זמנו, ולכשיגיע זמנו אית בהו מעילה? וקשיא לפירוש זה: חדא, דמאי מייתי ראיה בסמוך מדם דכי יצא לנחל קדרון מועלין בו, והלא לא הוי מעילה בדם אלא מדרבנן, וגבי תורים לכשיגיע זמנו מועל בהם מן התורה? ועוד קשיא: דמשמע שבא לישב קושיתו דלעיל, ולא משמע דקאי אהדהיא דתורין דאייתי ליה עלה! לכך נראה דהכי פירושו: מודינא לך דאיכא מעילה מדרבנן, כלומר, לא כמו שאתה סובר מתוך קושיתו דאיכא מעילה מן התורה, מודינא לך דאיכא מעילה מדרבנן דוקא ולא מן התורה. וקשיא לי: מי איכא מידי כו'. כלומר, מיהו הייתי מקשינן כך, והיה קשיא לי על דבריך מי איכא מידי כו', משום דקאמר פסיקתא ואמרת דכל קדשים שמתו יצאו מידי מעילה דבר תורה, אבל מדרבנן אית בהו מעילה אפילו בקדשים קלים. ואמאי, הא לית בהו מעילה בקדשים קלים קודם שמתו, ולבסוף לאחר שמתו — איכא מעילה מדרבנן. והיינו הא דקאמר לעיל "וכי קדושה שבהן להיכן הלכה". כלומר, קדושה שבהם שלא היה בה מעילה כלל להיכן הלכה שתחול עליה קדושה חמורה. והשתא ניחא דמייתי שפיר מדם, דאיכא מעילה לבסוף מדרבנן. דהוא הדין גבי קדשים שמתו שהיה בהם מעילה מדרבנן, ואף על גב דמעיקרא ליכא בהן מעילה כלל. והדר דחי: התם איכא מעילה במקיז דם אפילו מן התורה, ואם כן הויא דכי נמי נשחטה יש בהן מעילה מדרבנן.

המקיז דם בבהמת קדשים אסור ומועלין בו — ואם תאמר: הכתיב "לכפר", ודרשינן: לכפרה נתרבו ולא למעילה! יש לומר: דהני מילי בדם שחוטה — ההיא לכפרה, אבל דם בהמה חיה דלא חזי לכפרה — לא. **מתיב** רב המנונא וביצי תורים כו' — וקא סלקא דעתך דדם כמו חלב. ומשני: כי קאמר, גבי דם — דלא מקיימא בלא דם, וחשוב כגופה. אבל חלב, דמקיימא שפיר בלא חלב — לא הוי כגוף הבהמה.

הפרש והזבל שבחצר — פירוש: שיצאו מן הקדשים. **ודמיו** יגיעו ללשכה מסייע ליה לרבי אלעזר דאמר רבי אלעזר כל מקום שאמרו חכמים קדוש ואינו קדוש — כלומר, "לא נהנין ולא מועלין" — דמיו יפלו לנדבה. משמע שרצה לומר: שישלם אותו שנהנה ממנו את הקרן. ולא נראה, דאם כן מאי איכא בין לא מועלין מדרבנן למועלין מדרבנן? דאפילו כי איכא מעילה מדרבנן לא משלם אלא קרן, כדפירש במתניתין. וכל "לא מועלין" דמתניתין רצה לומר: דלא מועלין אף מדרבנן! אלא הכי פירושו: "ודמיו יפלו לנדבה" — הגזברים חייבים ליטפל בפרש ובזבל למוכרן ולהגיע דמיו ללשכה. והכי קאמר רבי אלעזר: כל מקום שאמרו חכמים קדוש ואינו קדוש, כמו חלב המוקדשין וכיוצא בו שאין יכולין ליהנות מהם מה יעשו מהם? — יפלו דמיו לנדבה. **חלב** המוקדשין וביצי תורין לא נהנין ולא מועלין — פירוש: חלב של בהמה נקבה של קדשים, וכן ביצים של תורין של הקדש שקדושתם קדושת מזבח, כדמפרש ואזיל. ואם תאמר: הא תינח בביצי תורים, דלא מצינו שיהא שום איסור בהם. אלא חלב המוקדשין, הא אשכחן דאסור אף בפסולי המוקדשין, דאמר (בכורות טו,א): "תזבח" — [ולא גיזה], "בשר" — ולא חלב, ואם כן אמאי אין מועלין? ויש מפרשים: דבי אסר רחמנא חלב, הני מילי לענין שאסור לחלוב. כי היכי דרשינן (שם) מ"תזבח" ולא גיזה, דאסור לגזוז, אבל החלב עצמו שרי, מידי דהוה דאורחי אי אפשר לומר כן, דהא אמרינן בפרק "השוחט" (חולין לו,א): הואיל ואסירי בגיזה ועבודה, דמן ליבעי קבורה. ומאי קאמר, והא גיזה עצמה שריא. אלמא מייתי ראיה מחלב דאסור, אף כי נחלב כבר. והא דמייתי גיזה — כמו וכו' הוא, ושיטפת התלמוד הוא, לאיתויי במשמעותיה דקרא, דלמעוטי גיזה כתיב "תזבח" — כלומר, אבל לא תגוז. למעוטי חלב כתיב "ואכלת בשר" — דמשמע: אבל חלב לא תאכל. ושם בחולין (לו,א) פירש כן, אלמא משמע דחלב עצמו אסור. וכן משמע בהדיא בבכורות (ו,ב) דקאמר: מדאסר רחמנא חלב של פסולי המוקדשין, הא חלב דחולין — שרי. אם כן דחלב עצמו אסור, וקשה לן: אמאי אין מועלין. ונראה לפרש למורי שיחיה: דנהי דאסור, מכל מקום כיון דאינו ראוי לבא למזבח — אין מועלין, דלא הוו "קדשי ה'". וגם אין חיות הבהמה תלוי בו, דלהוי חשוב כגוף הבהמה. וראיה מדאמר בראש השנה (כח,א): שופר של עולה — לא יתקע, ואם תקע — יצא. שופר של שלמים — לא יתקע, ואם תקע — לא יצא. וקאמר התם: מאי שנא? ומשני: גבי שופר של עולה — כיון דמעל, נפקי לחולין. אבל של שלמים, דליכא מעילה — איסור הוא דרביב עליה. אלמא דבשופר של שלמים איכא איסורא, ומכל מקום ליכא מעילה בשלמים, משום דלא הוו "קדשי ה'".

הקדיש תרנגולת מועלין בה ובביצתה — דהכא ראוי לימכר ולהביא הדמים לבדק הבית. **אלא** גבי מזבח כי אקדיש קדושת דמים לית בהו מעילה — קא סלקא דעתך דהכי קאמר במתניתין: במה דברים אמורים? בקדשי מזבח — שהקדישו לצורך מזבח למוכרו וליקח מהן צורכי מזבח, וקדשי בדק הבית — דהיינו קדושת דמים. **במה** דברים אמורים שהקדישו קדושת הגוף לגבי מזבח — פירוש: ליקרב לגבי המזבח, ואם כן לא היה דעתו להקדיש דבר שאין ראוי למזבח כמו חלב המוקדשין וביצי תורין, ולכך אין מועלין. **כל** הראוי למזבח כו' — כדמפרש ואזיל: הקדיש בור מלא מים, דהמים ראוים לבדק הבית לגבל בהן את הטיט. אבל אין ראוים למזבח, שהרי הקרב והכרעים לא היו רוחצים אלא באמת המים. וגם לא חזו לניסוך המים, דבעינן בניסוך המים שיהיו "מים חיים", כמו ששנינו בפרק "לולב וערבה" (סוכה מח,א) שהיה ממלא ממעיין בית השילוח, כדנפקא לן התם מדכתיב "ושאבתם מים בששון" וגו'. אשפה מלאה זבל — אין ראוי לא למזבח ולא לבדק הבית. שובך מלא יונים — היונים ראוים למזבח להקרבה, אבל השובך אין ראוי לבדק הבית, דשובך שוה הרבה ואין עוקרים אבניו לשום בבדק הבית, דאם כן פוחתין דמיו. וכן באילן ובפירות — אין האילן ראוי לבדק הבית לקורות, דאם כן היה פוחת דמיו. והפירות — אין ראוין למזבח, כדכתיב (ויקרא ב): "כל שאור וכל דבש לא תקטירו", ו"דבש" היינו כל מיני מתיקה. אך אם הוא זית או גפן — ראוים למזבח, זית — לשמן למנחות, וגפן — ליין לנסכים, ואין ראוים לבדק הבית, כדפרישית.

המקיז דם לבהמת קדשים — אותו דם שהקיז אסור בהנאה ומועלין בו, דכיון דלא חזי לזריקה — חשיב כגופה דבהמה, ומועלין בו. וכיון דאית ביה האי מעילה מעיקרא, משום הכי אית ביה מעילה נמי לאחר שיצא לנחל קדרון. אבל תורין, דלא הויא בהו מעילה מעיקרא כלל, קשה לי. **איתיביה רב המנונא חלב המוקדשין וכו'** — ולא אמרינן דכגופה דמי, הכי נמי לימא גבי מקיז דם, אמאי מועלין. **דלא מתקיימת הבהמה בלא דם** — דדם הוא הנפש, להכי אמרינן כגופה דמי, ומועלין בו. **הא מתקיימא בלא חלב** — הלכך אין מועלין בו. **הזבל והפרש** — של קדשים שהוא בחצר. הוא הדין בכל מקום, אלא דדרכו להיות בחצר של הקדש, לא נהנין ולא מועלין. **ויפלו דמיו ללשכה** — גרסינן. **הכא נמי לא מקיימא הבהמה בלא פרש** — שלא יהא קצת פרש במעיה וכגופה הוא, ולימעול ביה. **אמרי** — לא דמי דמה לפרשה. דפרש מעלמא אתי לה לבהמה מחמת מאכל של חולין, אפילו אזל מגופה לגמרי — אתי אחרינא, כשתחזור ותאכל, ולא כגופה דמי. הלכך אין מועלין בו. **לאפוקי דם דגופה של בהמה היא** — שהרי נברא עמה, הלכך מועלין בו. **קתני לא נהנין ולא מועלין ודמיו ללשכה מסייע ליה לרבי אלעזר דאמר כל מקום שאמרו חכמים קדוש ואינו קדוש** — דהיינו לא נהנין ולא מועלין, דמיו יפלו ללשכה. **משנה במה דברים אמורים בקדשי מזבח** — דהואיל וחלב וביצים אינן ראוין למזבח, הלכך אין מועלין בהן. **אבל בקדשי בדק הבית** — דהואיל וקדושת דמים הן, וכולן ראוין לבדק הבית, אפילו אם הקדיש תרנגולת וכו' — דמועלין בין בביצים בין בחלב. **גמרא השתא** — קא דייק למתניתין דקתני "במה דברים אמורים", וקאמר גבי מזבח אפילו כי אקדישה קדושת דמים לית בהו מעילה. דהכי משמע: במה דברים אמורים? — בקדשי מזבח, אבל בקדשי בדק הבית וכו'. אבל אם הקדיש בהמה ועוף למזבח, שיקנה מהם דבר הראוי למזבח — אין מועלין בחלב וביצים. ואמאי לית בהן מעילה? אלא אמר רב פפא כו'.

משנה

דַּאֲמַר רַב: הַמַּקִּיז דָּם לְבְהֵמַת קָדָשִׁים - אָסוּר בַּהֲנָאָה, וּמוֹעֲלִין בּוֹ. גּוּפָא, אָמַר רַב הוּנָא, אָמַר רַב: הַמַּקִּיז דָּם לְבְהֵמַת קָדָשִׁים - אָסוּר בַּהֲנָאָה, וּמוֹעֲלִין בּוֹ. מְתִיב רַב הַמְנוּנָא: חֶלֶב הַמּוּקְדָּשִׁין וּבֵיצֵי תּוֹרִין לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין! אָמַר לֵיהּ: כִּי קָאָמְרִינַן - לְגַבֵּי דָּם, דְּלָא מִתְקַיְּימָא בְּלָא דָּם, אֲבָל חֶלֶב, דְּקָא מִקַּיְּימָא בְּלָא חֶלֶב - לָא. מְתִיב רַב מְשַׁרְשִׁיָא: הַזֶּבֶל וְהַפֶּרֶשׁ שֶׁבָּחָצֵר - אֵין נֶהֱנִין וְאֵין מוֹעֲלִין, וְיִפְּלוּ דָּמָיו לַלִּשְׁכָּה. אַמַּאי? הָכָא נַמִּי לָא מִקַּיְּים בְּלָא פֶּרֶשׁ! אָמְרִי: מַאי אִירְיָא! הָדֵין פֶּרֶשׁ דְּמִן עָלְמָא קָאָתֵי לֵהּ, אָזֵיל הַאי - אָתֵי אַחֲרִינָא. לְאַפּוּקֵי דָּם - מִגּוּפֵהּ. הָא קָתָנֵי "לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין וְדָמָיו לַלִּשְׁכָּה", מְסַיְּיעָא לֵיהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר. דַּאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל מָקוֹם שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים קָדוֹשׁ וְאֵינוֹ קָדוֹשׁ - דָּמָיו יִפְּלוּ לַלִּשְׁכָּה. **משנה** חֶלֶב הַמּוּקְדָּשִׁין וּבֵיצֵי תּוֹרִין - לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, אֲבָל בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, הִקְדִּישׁ תַּרְנְגוֹלֶת - מוֹעֲלִין בָּהּ וּבְבֵיצָתָהּ, חָמוֹרָה - מוֹעֲלִין בָּהּ וּבַחֲלָבָהּ. **גמרא** אֶלָּא גַּבֵּי מִזְבֵּחַ, כִּי אַקְדְּשָׁהּ קְדוּשַׁת דָּמִים, לָא אִית בָּהּ מְעִילָה? אָמַר רַב פַּפָּא: חַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא, וְהָכִי קָתָנֵי: "בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - כְּשֶׁהִקְדִּישׁ קְדוּשַׁת הַגּוּף לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ. אֲבָל הִקְדִּישׁוֹ קְדוּשַׁת דָּמִים לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ - נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁהִקְדִּישׁוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת. הִקְדִּישׁ תַּרְנְגוֹלֶת - מוֹעֲלִין בָּהּ וּבְבֵיצָתָהּ, חֲמוֹרָה - מוֹעֲלִין בָּהּ וּבַחֲלָבָהּ. **משנה** כָּל הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ

דְּאָמַר רַב, הַמַּקִּיז דָּם לְבֶהֱמַת קָדָשִׁים בעודה בחייה, אותו הדם אָסוּר בַּהֲנָאָה וּמוֹעֲלִין בּוֹ, שכיון שאינו ראוי לזריקה על המזבח, נחשב כגוף הבהמה ויש בו מעילה, וכיון שהיה בדם מעילה מתחילתו קודם שנשחט הקרבן, גזרו שיהיה בסופו אחר שיצא לנחל קדרון מעילה מדרבנן, אבל לענין תורים שלא הגיע זמנם, שמעולם לא היה בהם מעילה, קשה, מפני מה יש בהם מעילה מדרבנן אחר שהוקדשו, שהרי לא מצינו דבר שמעולם לא היה בו מעילה מן התורה ובסופו גזרו רבנן שיהיה בו מעילה.

הגמרא דנה בדברי רב, שיש מעילה בדם בהמת קדשים בעודה בחייה. אומרת הגמרא: גּוּפָא – נבאר את עצם דברי רב, אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, הַמַּקִּיז דָּם לְבֶהֱמַת קָדָשִׁים בעודה בחייה, אותו הדם אָסוּר בַּהֲנָאָה וּמוֹעֲלִין בּוֹ.

הגמרא מקשה על רב: מַתִּיב – הקשה רַב הַמְנוּנָא לרב הונא, כיצד אתה אומר בשם רב, שדם בהמת קדשים בעודה בחייה הוא כגופה ומועלים בו, והרי שנינו במשנה להלן, חֵלֶב בהמת הַמּוּקְדָּשִׁין, וּבִיצֵי התּוֹרִין של קרבנות העוף, לֹא נֶהֱנִין מהם וְלֹא מוֹעֲלִין בהם, ואין אנו אומרים שהחלב הוא כגוף הקרבן ומועלים בו, ומדוע שונה הדין בדם שהופרש מן הבהמה בעודה בחייה, שנחשב כגופה ומועלים בו. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב הונא לרב המנונא, כִּי קָאָמְרִינַן – מה שאנו אומרים שנחשב כגוף הבהמה הוא דווקא לְגַבֵּי דָּם, משום דְּלֵא מִתְקַיְּימָת הבהמה כְּלֵא דָם, שהרי הדם הוא הנפש, אֲבָל חָלָב, דְּקָא מִקַּיְּימָא – שהבהמה מתקיימת כְּלֵא חָלָב, לֵא – אין אנו אומרים שיחשב כגוף הבהמה, ולכך אין בו מעילה.

הגמרא מקשה על תירוץ רב הונא: מַתִּיב – הקשה רַב מְשַׁרְשְׁיָא לרב הונא, שנינו בברייתא, הַזֶּבֶל וְהַפֶּרֶשׁ של בהמות הקדשים שֶׁבָּחֵצֵר של הקדש, אֵין נֶהֱנִין וְאֵין מוֹעֲלִין בהם, וְיִפְּלוּ דָּמֶיהָ לַלִּשְׁכָּה – ואם נהנה ממנו אדם ישלם דמיו לשיירי הלשכה. אַמַּאי – מדוע אין מעילה בפרש, הָכָא נַמִּי – והרי אף כאן לֵא מַקַּיְּים כְּלֵא פֶּרֶשׁ – אי אפשר שתהיה הבהמה קיימת בלא שיש לה מעט פרש במעיה, ומדוע אם כן אין נחשב הפרש כגופה של הבהמה ואין בו מעילה.

מתרצת הגמרא: אָמְרִי – אמרו בני הישיבה, מַאי אִירְיָא – מה קושיא היא זו, הרי אין לדמות דם לפרש, הָדֵין פֶּרֶשׁ – הפרש הזה דְּמֵן עֶלְמָא קָאָתֵי לָהּ – שמחוץ לגופה ממאכל של חולין נכנס לתוכה, אָזֵיל הַאי – ואפילו אם יצא ממנה הפרש הזה לגמרי אָתֵי אַחֲרִינָא – יבא במקומו פרש אחר כשתשוב ותאכל, ואינו נחשב כגופה, ולכך אין מועלים בו, לְאַפּוּקֵי דָּם – להוציא דם, כלומר שונה ממנו הדם, שחלק מִגּוּפָהּ של הבהמה הוא, שהרי לא נכנס לתוכה מחוצה לה אלא נברא עמה, ולכך מועלים בו.

הגמרא מביאה ראיה מן הברייתא, לענין אחר: הָא קָתָנֵי – זה ששנינו בברייתא שלֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין מן הזבל והפרש, וְדָמָיו יִפְּלוּ לַלִּשְׁכָּה, מְסַיְּיעָא לֵיהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר – ראיה הוא לדינו של רבי אלעזר, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל מָקוֹם שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים לענין מעילה, קָדוֹשׁ וְאֵינוֹ קָדוֹשׁ, כלומר, שלא נהנים מדבר פלוני ולא מועלים בו, דָּמָיו יִפְּלוּ לַלִּשְׁכָּה – לשיירי הלשכה.

משנה

המשנה מבארת את דין המעילה בחלב וביצים הבאים מבהמות ועופות של הקדש: חֵלֶב בהמת הַמּוּקְדָּשִׁין, וּבִיצֵי תּוֹרִין של קרבן העוף, לֹא נֶהֱנִין מהן וְלֹא מוֹעֲלִין בהן. כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאין מועלין בחלב וביצים, בְּחלב וביצים של קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ – של הקרבנות, שכיון שהחלב והביצים אינם ראויים להקרבה על המזבח אין בהם מעילה, אֲבָל בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, אם הִקְדִּישׁ לבדק הבית תַּרְנְגוֹלֶת, מוֹעֲלִין בָּהּ וּבְבֵיצָתָהּ, ואם הקדיש לבדק הבית חֲמוֹרָה, מוֹעֲלִין בָּהּ וּבַחֲלָבָהּ, שכיון שקדושתם קדושת דמים, ואף דמי החלב והביצים ראויים לבדק הבית, לכך אף בהם יש איסור מעילה.

גמרא

הגמרא דנה בחילוק הדינים במשנה, בין קדשי מזבח לקדשי בדק הבית. מקשה הגמרא: מדברי המשנה האומרת שבקדשי מזבח אין מעילה בחלב וביצים, ואילו בקדשי בדק הבית יש מעילה בחלב וביצים, יש לדייק, אֶלָּא – שבאופן שהקדיש בהמה או עוף לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, כִּי אַקְדְּשָׁהּ – כאשר הקדיש את הבהמה או את העוף בקְדוּשַׁת דָּמִים למוכרה ולקחת בדמיה קרבנות, לֵא אִית בָּהּ – אין בחלבה או בביצתה מְעִילָה, וקשה, הרי גם החלב והביצים ראויים להמכר ולקחת בדמיהם קרבנות, ולמה אם כן לא יהיה בהם מעילה כפי שיש בכל דבר העומד להמכר על מנת לקנות בדמיו דבר לצורך המזבח.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, חַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי – יש ללמוד את המשנה כאילו היא חסירה, וכך יש לשנות בה, כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאין מועלין בחלב וביצים, כְּשֶׁהִקְדִּישׁ את הבהמה או העוף קְדוּשַׁת הַגּוּף להקריבו לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, אֲבָל אם הִקְדִּישׁוֹ – את הבהמה או את העוף קְדוּשַׁת דָּמִים לקנות בדמיו דבר הראוי להקרב לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, נַעֲשָׂה דינו כְּמִי שֶׁהִקְדִּישׁוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת, שדינו שאם הִקְדִּישׁ תַּרְנְגוֹלֶת לבדק הבית מוֹעֲלִין בָּהּ וּבְבֵיצָתָהּ, ואם הקדיש חֲמוֹרָה לבדק הבית מוֹעֲלִין בָּהּ וּבַחֲלָבָהּ.

משנה

משנתנו ממשיכה לבאר דין חפצים שנתקדשו למזבח או לבדק הבית, או רק לדמיהם, האם מועלים בהם ובמה שנמצא וגדל בתוכם: כָּל דבר, הָרָאוּי לַהקריבו על גבי המִזְבֵּחַ שהקדישו, כגון שור וכבש תמימים, שראויים להקרב על גבי המזבח,

---

אגרות קודש

ב"ה, ד' תשרי, תשי"ח
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתביו מכ"ז אלול, ג' הקודמיו והפ"נ לר"ה, ולפלא שמזמן לזמן ולצערי בהפסק לא גדול מתקבל ממנו מכתב מלא יאוש או צער עכ"פ. ומה שמצער עוד יותר, שמסיק מזה מסקנות **היפך** מסקנות הרצויות, וגם במכתבו זה כנ"ל אשר אין לו סבלנות כו' ומהסיבות בזה החסרון בהפעולות וכו', ומזה המסקנא שהפסיק... ועד כמה גדול חשך הגלות, שאין רואה הסתירה **המבהילה** - שבין המסקנות מהמציאות באמת והמסקנות שבא אליהן.

המשך בעמוד הבא

וְלֹא ראוי **לְבֶדֶק הַבַּיִת**, או הראוי **לְבֶדֶק הַבַּיִת**, כגון זהב וכסף ואבנים יקרות, **וְלֹא** ראוי **לַהקרב** על **הַמִּזְבֵּחַ**, או דבר **שלֹא** ראוי לא **לַמִּזְבֵּחַ וְלֹא לְבֶדֶק הַבַּיִת**, אלא כדי למוכרו ודמיו יהיו קדושים, כגון חלב וגבינה וכדומה, אם נהנה באחד מכל אלו **מוֹעֲלִין בָּה**.

המשנה מביאה דוגמאות לאופנים הנזכרים: **כֵּיצַד** הוא דבר שאינו ראוי למזבח וראוי לבדק הבית, **הִקְדִּישׁ כּוֹר מָלֵא מַיִם**, שהמים אינם ראויים למזבח, אבל ראויים לבדק הבית לעשות עמהם טיט לבנות בנין לבדק הבית. וכיצד הוא דבר שאינו ראוי לא למזבח ולא לבדק הבית: הקדיש **אַשְׁפּוֹת מְלֵאוֹת זֶבֶל**, שאינם ראויים לא למזבח, ואף לא לבדק הבית, אלא למוכרם ודמיהם יהיו קדושים. וכיצד הוא דבר הראוי למזבח ולא לבדק הבית: הקדיש **שׁוֹבָךְ מָלֵא יוֹנִים**, שהיונים ראויים להקרב על המזבח אך אינם ראויים לבדק הבית. או הקדיש **אֵילָן** של גפן **מָלֵא פֵּירוֹת**, שהענבים ראויים למזבח בניסוך היין, אך אין ראויים לבדק הבית, כי עצי הגפנים דקים ואינם ראויים לבנין, או משום שאם יעשה מהם קורות לבנין הבית נמצא מפסידים.

אופן נוסף של דבר שאינו ראוי לא למזבח ולא לבדק הבית: הקדיש **שָׂדֶה מְלֵאָה בַעֲשָׂבִים**, שאינה ראויה לא למזבח, ואף לא לבדק הבית, אלא למוכרה ודמיה יהיו קדושים, בכל הדברים האלו **מוֹעֲלִין בָּהֶם, וְכַמָּה שֶׁבְּתוֹכָהּ**.

המשנה מביאה אופנים שמועלים רק בהם ולא במה שבתוכם: **אֲבָל אִם הִקְדִּישׁ כּוֹר** ריק, **וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא מַיִם**, או שהקדיש **אַשְׁפָּה וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא זֶבֶל**, או שהקדיש **שׁוֹבָךְ וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא יוֹנִים**, או שהקדיש **אִילָן וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא בִּפֵּירוֹת**, או שהקדיש **שָׂדֶה וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלְּאָה עֲשָׂבִים**. בכל אלו **מוֹעֲלִין בָּהֶם** מחמת שהקדישם, **וְאֵין מוֹעֲלִין בְּמַה שֶׁבְּתוֹכָהּ**. רַבִּי יוֹסֵי חולק בשדה שגדלו בו עשבים ובאילן שהתמלא בפירות, **וְאוֹמֵר, הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַשָּׂדֶה וְהָאִילָן מוֹעֲלִין בָּהֶן וּבְגִידוּלֵיהֶן** לאחר שנתלשו, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן גִּידוּלֵי הֶקְדֵּשׁ**, וגידולי הקדש הם כמו הקדש.

המשנה דנה בדינו של ולד חולין הנולד לבהמה מקודשת כיצד ינק מאמו: **וְלַד** של בהמה **הַמְעוּשֶׁרֶת** – שיצאה עשירית מהדיר והתקדשה בקדושת מעשר בהמה, ויש לה ולד שנולד קודם שהתקדשה, **לֹא יִנּוֹק מִן הַמְעוּשֶׁרֶת**, כיון שהוא חולין ונהנה מחלב אמו הקדושה. **וַאֲחֵרִים מִתְנַדְּבִים בָּן** – ואנשים היו נוהגים להתנות קודם שהיו מכניסים את הבהמה לדיר להתעשר, שאם תצא עשירית ותתקדש, רק גופה יתקדש אבל חלבה ישאר חולין ותוכל להמשיך ולהניק את ולדה, ובכזה אופן מותר לה להניק את הולד. וכן **וְלַד** של בהמת **הַמּוּקְדָּשִׁין** שנולד קודם שנתקדשה אמו, **לֹא יִנּוֹק** מאמו שהיא **מִן הַמּוּקְדָּשִׁין, וַאֲחֵרִים** היו **מִתְנַדְּבִים בָּן** – שמקדישים את האם על מנת שחלבה לא יתקדש ובנה יוכל להמשיך ולינוק ממנה.

המשנה מבארת האם פועלים ופרה העובדים בשדה הקדש יכולים לאכול בזמן העבודה: **הַפּוֹעֲלִים** שעושים מלאכה בשדה הקדש, **לֹא יֹאכְלוּ מִן גְּרוֹגְרוֹת הֶקְדֵּשׁ**, ואינם כמו פועלים העושים מלאכתם בשדות חולין שמותרים לאכול בשעת העבודה. **וְכֵן פָּרָה** הדשה שדה הקדש, לא תאכל **מִכַּרְשִׁינֵי הֶקְדֵּשׁ**, אלא יחסום את פיה.

גמרא

הגמרא מבארת מנין שולד חולין לא ינק מאמו הקדושה בקדושת מעשר בהמה. אומרת הגמרא: **קָתָנֵי** – שנינו במשנה, **וְלַד הַמְעוּשֶׁרֶת לֹא יִנַּק מִן** אמו **הַמְעוּשֶׁרֶת**. שואלת הגמרא: **מְנָהֲנֵי מִילֵּי** שאף חלבה של בהמה המעושרת קדוש, ואסור לה להניק את ולדה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב אַחְדְּבוֹי בַּר אַמִּי, אָתְיָא הַעֲבָרָה הַעֲבָרָה מִבְּכוֹר** – דורשים גזירה שוה מבכור, שאצל בכור כתוב (שמות יג יב) 'וְהַעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לַה'', ואצל מעשר בהמה כתוב (ויקרא כז לב) 'כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'', **מַה בְּכוֹר מוֹעֲלִין בּוֹ** בכל מה שבתוכו, שהרי הוא זכר, **אַף** מעשר בהמה מועלים בכל מה שבתוכו, ולכך **חֵלֶב הַמְעוּשֶׁרֶת מוֹעֲלִין בּוֹ**. הגמרא מוסיפה לבאר מנין שגם חלב המוקדשין אסור. אומרת הגמרא: **חֵלֶב הַמּוּקְדָּשִׁין** שקדוש בקדושת האם ומועלים בו **נַמִּי אָתְיָא** – גם כן נלמד בגזירה שוה **אִמּוֹ אִמּוֹ מִבְּכוֹר**, שבבכור כתוב (שמות כב כט) 'שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ לִי', ובבהמת קדשים כתוב (ויקרא כב כז) 'וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן', מה בכור מועלין בכל מה שבתוכו, אף שאר הקרבנות מועלין בכל מה שבתוכם, אף בחלבם. שנינו במשנה: **הַפּוֹעֲלִין לֹא יֹאכְלוּ** מן גרוגרות הקדש כו', וכן פרה מכרשיני הקדש.

הגמרא מבארת מנין שפרה לא תאכל בשעה שהיא דשה שדה הקדש. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** פרה לא תאכל כרשיני הקדש. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב אַחְדְּבוֹי בַּר אַמִּי, דְּאָמַר קְרָא** (דברים כה ד) '**לֹא** תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ', ודורשים שדווקא **דִּישׁוֹ** שֶׁלְּךָ – כשדש בשלך אז לא תחסום, **וְלֹא דִּישׁוֹ** שֶׁל הֶקְדֵּשׁ – ולא כשדש שדה הקדש, שאז אתה יכול לחוסמו.

הגמרא מבארת מדוע הדש קלעילין מועל: **הַדָּשׁ** קַלְעִילִין [–מין קטניות] של חולין **בִּשְׂדֵה הֶקְדֵּשׁ, מָעַל**, כיון שנהנה מהקדש. מקשה הגמרא: **וְהָא** כדי למעול **בְּתָלוּשׁ בָּעֵינַן**, שהרי אין מעילה במחובר לקרקע, וכל שכן בקרקע עצמה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּינָא שְׁמַע מִינָּהּ אֲבָקָהּ** – האבק של השדה שעולה ממנה כשדש בה, **מְעַלֵּי לָהּ** – מועיל לקלעילין, ולכך מועל באבק של הקרקע כשנהנה ממנו, שכשמגיע עליהם הוא כבר תלוש מהקרקע.

המשך מעמוד הקודם

וכבר מלתי אמורה לכמה להצעירים ולאנ״ש שבאמת על כאו״א לפעול פעולתו וה׳ הטוב בעיניו יעשה אם יצליח או ח״ו לא, וזכינו דוקא בדורנו דור יתום זה, שרואים בעיני בשר איך שמתקיים הפסק בי״ד של מעלה שאנ״ש מצליחים בפעולותיהם, ותמורת זה וכמו להכעיס מזמן לזמן מוצאים אמתלאות למעט בפעולה פלונית או למעט ענין פלוני וכו׳ וחבל על זמנם שכותבים לי נימוקים כאלו, כיון שאינם מתקבלים אצלי **כלל**, ובאם הי׳ הוא מקבל כזה מאיש אחר ולא הי׳ נוגע בדבר, הי׳ רואה הסתירה המבהילה וביטול המסקנא מעיקרא...

ויהי רצון שמכאן ולהבא הוא וכן חבריו שיחיו יבשרו ע״ד פעולות ממשיות, וענין התלונות התאוננות וכו׳ לא ימצא להם מקום בד׳ אמות שלהם, ואז סו״ס לא תהיינה בכל ד׳ אמות שלהם כל אותן הסיבות להתלונות וכו׳ והרי זכות הרבים והתעוררות ר״ר של נשיאינו רבותינו הק׳ מסייעתם.

בברכת חתימה וגמר חתימה טובה.

משנה בור מלא מים — ראוי לבדק הבית לבנין לעשות בו טיט, ולא למזבח. ולניסוך המים נמי לא חזי — שלא היו מנסכין אלא ממי השילוח שהן "מים חיים". **אשפה מליאה זבל** — היא עצמה אינה ראויה לא למזבח ולא לבדק הבית. **אילן מלא פירות** — אמר לי רבי: דהאי "אילן" הוא גפן. וראוי למזבח ולניסוך היין, ואינו ראוי לבדק הבית — לפי שעצי גפן דקין הן, ואינן ראויין לשום בנין, ובבכורים לא מיתוקמא — שהרי אינם קריבין לגבי המזבח. **שדה מלאה עשבים** — אינה ראויה לא למזבח ולא לבדק הבית. **ואין מועלין במה שבתוכו** — (דבור ונתמלא מים) דכל הני הוו גידולין. **רבי יוסי אומר כו'** — לא פליג אלא אהנך תרתי. דתנא קמא אמר: אין מועלין בשבח הקדש במה שהשביחו לאחר שהוקדשו, ורבי יוסי סבר: המקדיש שדה או אילן מועלין בגידוליהם, הואיל וגדלו ממש בהקדש. אבל בור ואשפה ושובך, דלאו גידולי שובך נינהו — לא פליג רבי יוסי. **ולד המעושרת לא ינוק מן המעושרת** — לפי שהיא קדושה, דכתיב (ויקרא כז): "העשירי יהיה קודש", ובנה חולין הוא, ונמצא נהנה מחלב המוקדשין. **ואחרים מתנדבים כן** — כלומר, בסתם ודאי אסור לינק מן המעשרות, אבל אחרים מתנדבים כן — שמתנין קודם לכן: "על מנת כן אני מכניס נקבה זו לדיר להתעשר, שאם תקדש — יהא חלבה חולין, שתהא מניקה ולדה בהיתר". ושמעתי דלהכי מהני להו תנאה, הואיל ויכולין לעבד שלא תכנס נקבה זו לדיר עד לאחר זמן, הלכך מהני תנאה והוי כנדבה. ולהכי קרי להו "אחרים" — שאינן מחמירין עליהן כראוי. וכן נמי בולד מוקדשין לא היו מקדישין חלב האם. **הפועלים** — שעושין מלאכה בשל הקדש, לא יאכלו מגרוגרות של הקדש, ואף על גב דכתיב "כי תבוא בכרם רעך ואכלת" וגו' (דברים כג), ואמרינן בפרק "השוכר את הפועלים" (בבא מציעא פז,ב): בפועל הכתוב מדבר, בשל הקדש — לא יאכלו. ד"כרם רעך" אמר רחמנא, ולא כרם של הקדש. **וכן פרה של חולין** — חרשה בשל הקדש — לא תאכל מכרשיני הקדש. **גמרא אתיא העברה העברה** — כתיב בבכור (שמות יג) "והעברת כל פטר רחם", וכתיב במעשר (ויקרא כז) "כל אשר יעבור תחת השבט" וגו' — מה בכור מועלין בו בכל דבר שיש בו, דזכר הוא ולא נקבה. אף מעשר נמי, דנוהג בנקבה, מועלין בכולו, אפילו בחלב. **אתיא אמו אמו מבכור** — כתיב בבכור (שמות כב) "כן תעשה לשורך לצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו", וגבי מוקדשין כתיב בפרשת אמור "[והיה] שבעת ימים (יהיה עם) [תחת] אמו" — מה בכור שהוא זכר מועלין בכולו, אף מוקדשין נמי מועלין בכולו. **הפועלין כו' מאי טעמא** — לא תאכל מכרשיני הקדש? גבי פועלין דלא יאכלו מגרוגרות של הקדש לא צריך למיבעי, דהא מיעט קרא בפירוש "רעך" — ולא הקדש, אבל פרה דלא כתיב בה הכי, קבעי. **דישו** — כלומר, כי דש בשלך — לא תחסום, אבל כי דש בשל הקדש — אתה חוסם, דענינא כולה בחולין קמיירי. **קלעילין** — מין קטנית, קדש מועלין של חולין בשדה הקדש — מעל, דנהנה מהקדש. **והא בתלוש בעינן** — כדאמרינן לקמן בפרק "הנהנה" (יח,ב) דאין מעילה במחובר לקרקע, וכל שכן בקרקע עצמו. **מדקאמר מעל שמע מינה אבקה** — אבק של שדה מעלי להו לאותן קלעילין, וכי מעלה אבק מן הקרקע דמתערב בקלעילין — הוה ליה תלוש, ולהכי מעל.

משנה

ומועלין בהן ובמה שבתוכו — פירש רבינו שמואל בן מאיר ב"המוכר את הבית" (בבא בתרא עט,א) דגבי בור שייך מעילה, כגון שהצניע חפצים לתוכו. וקשיא: דאמרינן לקמן (יח,ב) דאין מעילה במחובר! לכן פירש רבינו תם: כגון שעקר חוליא ונהנה הימנה, דהוי תלוש. **אבל** אם הקדיש בור ואחר כך נתמלא כו' מועלין בהם אבל לא מה שבתוכו — ולא ביונים מטעם הפקר, דחצר משום יד איתרבאי (גטין כא,א), ואין יד להקדש. וגבי אילן ונתמלא — משום דאין מעילה בגידולי הקדש. רבי יוסי אומר כו' — קסבר: יש מעילה בגידולין.

ולד המעושרת — כלומר, שנולד קודם שנבנסה אמו לדיר להתעשר, והוה הולד חולין. ולכך קאמר "לא ינוק מן המעושרת", כדמפרש בגמרא טעמא מקרא. **ואחרים** מתנדבין כן — כלומר, ויש [בני] אדם מתנדבין ומתנין קודם הכנסתה לדיר: "על מנת שתניק בנה שהוא חולין". ולד מוקדשין שהוא חולין — שנולד קודם שהקדיש [האם].

הפועלין לא יאכלו מגרוגרות של הקדש — אף על גב דבהדיוט פועל אוכל בין בתלוש בין במחובר, כדאמר בבבא מציעא (פז,א), מכל מקום בשל הקדש אינו אוכל, כדמפיק ליה בגמרא מקרא. וכן פרה לא תאכל מן כרשינים של הקדש, ומותר לחסום פיה. וקשיא על מה שפירש "ואחרים מתנדבין" — שהיו מתנים על מנת להניק, דלישנא לא משמע כן, והוה ליה למימר "ואחרים מתנין בכך". ועוד קשיא: דבתוספתא קתני לה גבי פועלים ופרה, והתם מה מועיל התנאי בדבר שהוא כבר של הקדש? לכך נראה לפרש "ואחרים מתנדבין" כו' — כלומר, ואחרים בעלי בתים נדיבי לב היו מתנדבין להניק אותן ולדות מבהמות שלהן שהיא חולין. וכן בפועלים ופרה של הקדש, לפי שעושין בשביל הקדש היו עשירים מתנדבין לפרנסם. **מאי** טעמא — א"פועלים דלא יאכלו" קאי. "דישו" [שלך] ולא של הקדש, ואיתקש פועל לשור, כדאמר בבבא מציעא (פט,א): איתקש חוסם לנחסם ונחסם לחוסם.

קלעילין — מין קטנית הוא. **והא** בתלוש בעינן — דהא אין מעילה בקרקע במחובר. **אבקה** מעלי — פירוש: האבק של קרקע שהוא תלוש, שמשבח הקטנית, כשהוא דש בקרקע של הקדש האבק עולה מן הקרקע. **אתיא** העברה העברה — דכתיב גבי בכור (דכתיב) (שמות יג) "והעברת כל פטר רחם", גבי מעשר בהמה כתיב (ויקרא כז) "כל אשר יעבור תחת השבט". "מה בכור מועלין בו" — לאו בחלב קאמר, שהרי לא שייכא הנקה בבכור, דהא זכר הוא. אלא הכי קאמר: מה בכור מועלין בכולו, אף מעשר מועלין בכולו, ואף בהנקת הבן. ולאו דוקא מועלין, דהא אמרינן לעיל (יב,ב): חלב המוקדשין אין מועלין בו. אלא רוצה לומר: שנאסר החלב להניק ממנו, חלב המוקדשין נמי להכי אסרינן במתניתין להניק ממנו, דאתיא "אמו" "אמו" מבכור. דכתיב גבי בכור בפרשת משפטים "שבעת ימים יהיה עם אמו", וגבי מוקדשין כתיב בפרשת אמור "שבעת ימים (יהיה) תחת אמו". ואם תאמר: למה לי קרא לאסור חלב המוקדשין, תיפוק ליה מדדרשינן בכורות (טו,א) גבי פסולי המוקדשין "בשר" — ולא חלב! ואין לומר: דהתם היינו דוקא לאחר שפירש, אבל בהנקה לא אסור אי לאו האי קרא. דהכא זה אינו ודאי, דלכאורה משמע שחלב פסולי המוקדשין בכל ענין הוא אסור. ויש מפרשים דכי אסר רחמנא חלב פסולי המוקדשין היינו באכילה, דכתיב (דברים יב) "ואכלת בשר" — ולא חלב, אבל בהנאה שריא. ולהכי צריכינן הכא לגזרה שוה ד"אמו" "אמו" לאסור אף הנאת יניקת הולד. ואין נראה, דהא אמרינן פרק "השוחט" (חולין לו,א): הואיל ואסירי בגיזה ועבודה, סלקא דעתך אמינא: דמן ליבעי קבורה. משמע, דאף החלב אסור בהנאה וטעון קבורה, דהא ודאי מדמי דם לחלב ולא לגיזה ועבודה, כדפירשתי במתניתין לעיל! לכך נראה למורי שיחיה: דאי לאו האי קרא דהכא דקאסר חלב במוקדשים, לא הוה דרשינן גבי פסולי המוקדשין ד"בשר" אתי למעוטי חלב. דלא הוה ידעינן לה למאי קאתי "בשר" למעוטי. אבל השתא דאסר חלב במוקדשין, קאתי "בשר" לומר: אבל חלב — כדקאי קאי. תדע מדאצטריך לכתוב "ולא תגזז בכור שורך" ואסור גיזה בקדשים, ואמאי צריך, תיפוק ליה מדאמר גבי פסולי המוקדשים "תזבח" — ולא גיזה! אלא ודאי לא הוה ידענא למאי קאתי "תזבח" למעוטי, אבל השתא דאסור גיזה בקדשים אם כן אתי "תזבח" לומר: אבל גיזה — כדקיימא קיימא. ואם תאמר: ב"מרובה" (בבא קמא עז,ב) דקאמר: כל מקום

משנה שָׁרְשֵׁי אֵילָן שֶׁל הֶדְיוֹט הַבָּאִין בְּשֶׁל הֶקְדֵּשׁ, וְשֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁבָּאִין בְּשֶׁל הֶדְיוֹט - לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין. מָעַיִן שֶׁהוּא יוֹצֵא מִתּוֹךְ הַשֵּׂדֶה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ - לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין. יָצָא חוּץ לַשָּׂדֶה - נֶהֱנִין מִמֶּנּוּ. הַמַּיִם שֶׁבְּכַד שֶׁל זָהָב - לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין. נְתָנָן בְּצַלּוֹחִית - מוֹעֲלִין בְּהֶן. עֲרֵבָה - לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין. רַבִּי אֱלִעֶזֶר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: נוֹהֲגִין הָיוּ הַזְּקֵנִים שֶׁנֶּהֱנִים מִמֶּנּוּ בְּלוּלְבֵיהֶן. **גמרא** אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: אֵין מוֹעֲלִין - בְּכוּלָּן, אֲבָל מוֹעֲלִין בְּשֶׁלֹּשׁ לוּגִין. - וְהָקְתָנֵי סֵיפָא "נְתָנוֹ לַצַּלּוֹחִית - מוֹעֲלִין בָּהֶן", מִכְּלָל דְּרֵישָׁא - אֲפִילּוּ בְּשִׁלְשָׁה לוּגִין נַמִּי לָא! אֶלָּא אִי אִיתְּמַר, אֲסִיפָא אִיתְּמַר. "מוֹעֲלִין בָּהֶן", אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: אֵין מוֹעֲלִין אֶלָּא בְּשִׁלְשָׁה לוּגִין. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: מוֹעֲלִין בְּכוּלָּן. לְמֵימְרָא דְּקָסָבַר רֵישׁ לָקִישׁ יֵשׁ שִׁיעוּר לַמַּיִם? וְהָתְנַן, אָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר: הַמְנַסֵּךְ מֵי חָג בְּחָג בַּחוּץ - חַיָּיב, וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם מְנַחֵם יוֹדְאֵפָה: רַבִּי אֱלִעֶזֶר בְּשִׁיטַת רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר, דְּדָרֵישׁ "נִסְכֵּיהֶם" - אֶחָד נִיסּוּךְ הַמַּיִם וְאֶחָד נִיסּוּךְ הַיָּיִן, וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: אִי מַה יַּיִן - שָׁלֹשׁ לוּגִין, אַף מַיִם - שָׁלֹשׁ לוּגִין. מִכְּלָל דְּסָבַר רֵישׁ לָקִישׁ: אֵין שִׁיעוּר לַמַּיִם! - לְטַעֲמָא דִּמְנַחֵם יוֹדְאֵפָה קָאָמַר. **משנה** הַקֵּן שֶׁבְּרֹאשׁ הָאִילָן שֶׁל הֶקְדֵּשׁ - לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין. שֶׁבַּאֲשֵׁירָה - יַתִּיז בְּקָנֶה. הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַחוֹרֶשׁ - מוֹעֲלִין בְּכוּלּוֹ. **גמרא** איתמר

משנה שרשי אילן של הדיוט הבאין לשל הקדש לא נהנין ולא מועלין – דאזלינן בתר אילן, ואילן בשל הדיוט קאי. ושל הקדש הבאין בשל הדיוט – נמי לא מועלין ולא נהנין, הואיל ועיקרו קאי בשל הקדש. מעין היוצא בתוך שדה הקדש – שהמעין מתוך שדה של חולין הוא נובע, אלא שיוצא ומושך בתוך שדה של הקדש. לא נהנין ממנו – כל זמן שהוא בתוך שדה של הקדש, (הוו מועלין) ולא מועלין בו – כל מי שהוא שותה ממנו בתוך שדה של הקדש. המים שבתוך הכד של זהב – באותו כד שהיו ממלאים לצורך ניסוך, כדתנן בפרק "לולב וערבה" (סוכה מח,ב): כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהיה ממלא מערב שבת מן השילוח בחבית של זהב, שאינה מקודשת, כדי שלא יפסל בלינה. ובאותם מים שבחבית של זהב שאינה מקודשת לא נהנין, משום דנתמלאו לצורך הקדש. ולא מועלין – משום דלא נתקדשו לניסוך המים למעילה עד שינתנו בצלוחית של זהב, דהיינו כלי מקודש לכך. ערבה – שהיה סידורן בהר הבית. לא נהנין ממנה קודם שזקפוה אצל המזבח, הואיל ולכך עומדת. אבל משזקפוה, דנעשית מצוותה – נהנין ממנה. נהנין היו ממנה זקנים בלולביהן – אפילו קודם שנזקפה אצל המזבח. **גמרא** אין מועלין בכולן – שאם יש באותו כד של זהב יותר משלשה לוגין – אין מועלין בהן, אבל אם יש בכד שלשה לוגין לא פחות ולא יותר, דאין ביה שיעור ניסוך – מועלין בו. והקתני סיפא נתנן בצלוחית מועלין בהן מכלל דרישא – בכד של זהב, אפילו בשלשה לוגין גרידי – אין מועלין. דיש שיעור למים – של ניסוך, דהיינו שלשה לוגין, להכי אין מועלין בהו אלא בשלשה לוגין, כשיעור הראוי לניסוך. ורבי יוחנן סבר: אין שיעור למים, להכי קאמר "מועלין בכולן". והתנן רבי אלעזר אומר המנסך מי החג בחג בחוץ חייב – משום מעלה בחוץ, דכל דבר שהוא מתקבל בפנים – חייבין עליו משום שחוטי חוץ, כדאמרינן במסכת זבחים. ואמר רבי יוחנן משום רבי מנחם יודפאה – התם בפרק "השוחט והמעלה בחוץ". ואחד ניסוך המים – וכיון דניסוך המים נפקא ליה מדאורייתא, משום הכי קאמר דחייב עליו משום מעלה בחוץ. ואמר ריש לקיש לרבי יוחנן – כיון דאמרת דרבי אלעזר בשיטת רבי עקיבא אמרה, דדריש "נסכיהם", ואמרת דניסוך המים הוי דאורייתא כמו ניסוך היין, אם כן נימא הכי: אי מה יין שלשה לוגין. ומדקאמר ליה ריש לקיש הכי, מכלל דסבירא ליה דאין שיעור לניסוך המים. לטעמיה דרבי מנחם יודפאה קאמר – וקאמר ליה ריש לקיש לטעמיה דרבי מנחם דאמר אין שיעור למים, וקדרש "נסכיהם": אי מה יין שלשה לוגין, אף מים שלשה לוגין. והא שמעינן ליה לרבי יוחנן דאמר משום מנחם יודפאה: מועלין בכולן, דמשמע דאין שיעור למים. אבל ריש לקיש לעולם סבירא ליה דיש שיעור למים, כדאמרינן לעיל. **משנה** הקן שבראש האילן – בגמרא מפרש מאיזה עצים הוא עשוי. יתיז בקנה – שאם אינו יכול להגיע בידו לקן, יפיל בקנה הקן לארץ, אבל לא יעלה לאילן ויקחנו, שלא יהנה מן האילן בעלייתו כשעולה עליו. ובגמרא מפרש מאי "יתיז". המקדיש את החורש מועלין בכולו – בעצים בענפים ובנבייה. **גמרא** דלא

שנאמר "שה" — אינו אלא להוציא כלאים. למאי? אי לבכורה — יליף "העברה" "העברה" ממעשר, ומעשר "תחת" "תחת" מקדשים. למה לי למילף בכור ממעשר ומעשר מקדשים, לילף בכור מקדשים בגזרה שוה ד"אמו" "אמו"! ויש לומר: דלא דריש לה אלא לענין דבר התלוי באם, כגון הנקה דהכא וכגון לענין לידה בריש פרק "יוצא דופן" (נדה מ,א), אבל לענין דבר אחר — לא ניתנה לידרש. ובהאי תירוצא מיתרצא קושיא אחריתא שיש להקשות: היאך יליף מבכור שהוא אסור להניק, והא אין דנין אפשר משאי אפשר, מבכור דליתיה בהנקה, דזכר הוא! ולפי מאי דפרישית ניחא: דעל כרחך צריך ללמוד מבכור (לענין מכל מקום ואף) לענין דילפינן מגזירה שוה ד"העברה" "העברה", מכל מקום כיון דלא ניתן ללמוד מוקדשים מבכור לענין הנקה, אף על גב ד"אפשר" מ"אי אפשר" הוי, כמו כן לענין מעשר (אלא) ילפינן שפיר מבכור. כך דקדק וטרי לישב שיטת התוספות על בוריה. וכל זה דוחק מאד. ועוד קשיא: דמילתא דפשיטא הוא דולד המעושרת לא ינק מן המעושרת, כיון שהוא חולין. דהא כבר תנא לעיל "חלב המוקדשין — לא נהנין"! ועוד: דקאמר "ואחרים מתנדבין כן", ובמתניתין פירשתי: שהיו עשירים מתנדבים להניק את הולדות מבהמות שלהם, ומה נדבה היא זאת, כיון דלית שום ריוח להקדש? לכך נראה למורי רבי הרב רבי פרץ שיחיה: דמתניתין מיירי בוולד מעושרת וולד מוקדשים שילדו משהיו מוקדשין. והיינו רבותא: דאפילו הכי, אסור להניק מהם. והיינו הא דקאמר "ואחרים מתנדבין כן" — שבשביל שהיו הולדות להקדש, היו מתנדבין להניק אותם. וקבעי בגמרא מנא הני מילי דלא ינוק מאמו, והכתיב "תחת אמו" דמשמע: אפילו היתה אמו קדושה, מכל מקום יונק ממנה, וקאתיא "העברה" "העברה" מבכור. מה בכור מועלין בו — פירוש: שאסור להניק את הבכור מבהמת מעשר וקדשים, דהא לא מצינו בכור של בהמת מעשר וקדשים, שהרי הם פטורים מן הבכורות. אף מעשר — כלומר, אף ולד שהוא קדוש קדושת המעשר שנולד מבהמת מעשר — אסור להניק מאמו שהוא מעשר. והלב המוקדשין נמי אתיא "אמו" "אמו" מבכור. דמה "אמו" "אמו" האמור בבכור אינה של הקדש, דבהמה של הקדש פטורה מן הבכורה, אף "אמו" האמור בקדשים דכתיב "שבעת ימים (יהיה) תחת אמו", דמשמע לפי הפשט שמותר להניק לולדות של בהמת קדשים מאמו שהיא קדושה — אינו כן, דודאי אותה אם דחולין, ולכך מותר להניק מאמו. אבל אם היא קדושה — אסור להניק לו. והשתא ניתא, דשפיר איצטריך גזרה שוה להכי, דאף בשהולד של הקדש — אסור להביא מן האם. וגם ניחא דלא ילפינן התם מדף גזרה שוה ד"אמו" "אמו", דהא לא דרשינן הך גזרה שוה אלא ללמוד ד"אמו" דגבי קדשים רצה לומר: שהאם חולין, כמו "אמו" דגבי בכור, כדפירשנו. שרשי אילן של הדיוט — בבבא בתרא פרק "לא יחפור" (כו,ב) מפרש לה שפיר. מים שבכד של זהב — בשמחת בית השואבה מיירי, שהיו ממלאים מאתמול ממי השלוח, ונותנין אותה לחבית שאינה מקודשת, שלא יהיו נפסלין [בלינה] כדאמר פרק "לולב וערבה" (סוכה מח,ב). ואין תימא, ד"כד" דהיינו חבית (בבא קמא כז,א).

נתנו לצלוחית — אותה צלוחית היתה כלי שרת, ולכך מועלין בהם.

ערבה היו מקיפין המזבח — ולא נהנין, ולא מועלין — לפי שלא קדשו. נהנין היו מהם זקנים בלולביהם — קסבר: מצות לאו ליהנות ניתנו.

אבל מועלין בשלשה לוגין — וקא סלקא דעתך דקאי אריש דמתניתין, דקאמר "מים שבכד לא נהנין ולא מועלין", וקאמר דבשלשה לוגין מועלין. ולהכי פריך: והא קתני סיפא "נתנו בצלוחית מועלין בהן", דמשמע — אבל אריש ליכא מעילה, שבכד לא נקדש! אלא [אי] איתמר כו' אמר רבי שמעון בן לקיש לא שנו הא דקאמר גבי צלוחית דמועל בהן אלא בשלשה לוגין. דקסבר: יש שיעור למים בשלשה לוגין, ואם יש יותר משלשה לוגין — אין מועלין אלא בשלשה לוגין, דאין המים מקודש כי אם בשיעור הצריך לנסכי המים. אבל אם ישתה משלשה לוגין האחרונים — יהיה מועל. ויש מפרשים: שהיה בו בכלי הרבה מים, וקאמר דאין מועלין עד שישתה שלשה לוגין, דזהו שיעור. **רבי** אליעזר בשיטת רבי עקיבא רבו אמר — "ונסכיה". אינו אומר "נסכה" אלא "ונסכיה" — דמשמע שני ניסוכין, ומקיש ניסוך המים לנסכי יין, הואיל ומחד קרא נפקי: מה נסכי יין המנסכו בחוץ יהא חייב, ואמר ריש לקיש: אי מה יין שלשה לוגין, אף מים שלשה לוגין. ובזבחים פרק "השוחט והמעלה" (קי,ב) מסיק בתר הכי: והא "מי החג" קאמר, דאין שיעור למים, וסיומא דקושיא הוא. כלומר, וכי תימא: דאין הכי נמי, והא "מי החג" קאמר, דמשמע דאין שיעור למים. אלמא קסבר רבי שמעון בן לקיש: אין שיעור למים. ואי קסבר: יש שיעור, אם כן מאי פריך "אי מה יין שלשה לוגין, אף מים שלשה לוגין", והא איהו גופיה אית ליה הכי! ומשני: לטעמא דמנחם יודפאה קאמר, כלומר, ריש לקיש גופיה סבר דיש שיעור למים, והא דקפריך התם "אי מה נסכי יין" — כלומר, לטעמא דמכח הך קפריך, דפירש טעמא דרבי אלעזר, ואית ליה לרבי אלעזר דאין שיעור למים. ולהכי פריך, הואיל ורבי אלעזר מקיש מים ליין, אם כן אמאי קאמר אין שיעור למים. ויש מפרשים: דדהיא דלעיל דמועלין בשלשה לוגין אליבא דמנחם, דמפיק ליה מקרא דאיתקש נסכי מים לנסכי יין, ואם כן יש שיעור למים. ולא נראה, דהכא מנחם יודפאה מאן דכר שמיה? ועוד: דבפרק "השוחט והמעלה" (שם) משמע דמנחם לא בעי שיעור, וקושיא דריש לקיש דמקשה ליה, לאו מילתא היא.

הקן שבראש האילן — בגמרא מפרש לה שפיר. **יתיז** בקנה — ולא יקחם בידו, אלא מנענעו על ידי מקל, ויפול. **המקדיש** החורש — "יער" בלשון תרגום.

משנה

משנתנו מביאה דינם של דברים נוספים הנמצאים בשדה הקדש, שהם אסורים בהנאה, אך הנהנה מהם לא מעל: שַׁרְשֵׁי אִילָן [שֶׁל] הֶדְיוֹט הַבָּאִין – הנכנסים ומתפשטים בְּתוֹך קרקע שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, וכן [–או] שרשי אילן שֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁבָּאִין – שנכנסים ומתפשטים בְּתוֹך קרקע שֶׁל הֶדְיוֹט, לֹא נֶהֱנִין מן השרשים. וְלֹא מוֹעֲלִין – ומי שנהנה מהם לא מעל.

מַעְיָן מים שֶׁהוּא יוֹצֵא [–נובע] בתוך שדה של חולין, ונמשך ועובר מִתּוֹךְ שָׂדֶה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, המים הנמצאים בשדה ההקדש לֹא נֶהֱנִין מהם, וְלֹא מוֹעֲלִין בהם. אבל אם יָצְאוּ מי המעין חוּץ לַשָּׂדֶה של הקדש, נֶהֱנִין מִמֶּנּוּ – ממי המעין, כיון שהמים לא התקדשו כשעברו בשדה הקדש.

בערב שבת שחל בחג הסוכות היו ממלאים מים בכד של זהב שאינו מקודש, לצורך ניסוכם על גבי המזבח ביום השבת. המשנה מבררת את דין אותם מים: הַמַּיִם שֶׁנמצאים בְּכַד שֶׁל זָהָב, אף שאינם קדושים מכל מקום לֹא נֶהֱנִין בהם כיון שמילאום לצורך הקדש. וְלֹא מוֹעֲלִין בהם, כיון שלא התקדשו. אבל לאחר שנִּתְּנָן [–את המים] בשבת בבוקר בְּצִלּוֹחִית – כלי שרת של הקדש, כיון שנתקדשו בכך, מוֹעֲלִין בָּהֶן כשנהנה מהם.

עֲרֵבָה שהיו זוקפים אותה בחג הסוכות אצל המזבח, קודם שזקפוה לֹא נֶהֱנִין בה, שכיון שהביאו אותה כדי לזוקפה על יד המזבח נראית כקדשי מזבח. וְלֹא מוֹעֲלִין בה, כיון שאינה קדושה. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרִבִּי צָדוֹק אוֹמֵר, נוֹהֲגִין הָיוּ הַזְּקֵנִים שֶׁנֶּהֱנִים מִמֶּנּוּ – מהערבות שהביאו למקדש לזוקפם על יד המזבח, בְּלוּלְבֵיהֶן – לקיים בהם מצות נטילת לולב, ואף קודם שהניחום אצל המזבח.

גמרא

הגמרא מבררת באיזה אופן מועלים במים שמילאום כדי לנסכם ובאיזה אופן אין מועלים: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מה ששנינו במשנה שמי ניסוך החג שמילאם בתוך כד של זהב אין מועלים בהם, כוונתה שאֵין מוֹעֲלִין בְּכוּלָּן – באופן שיש בכד יותר משלשה לוגין או פחות משלשה לוגין, שהוא השיעור שמנסכים על גבי המזבח, אֲבָל מוֹעֲלִין בִּשְׁלֹשָׁה לוּגִּין – אבל אם יש בכד שלשה לוגין, שהוא השיעור שמנסכים על גבי המזבח, מועלים בו.

מקשה הגמרא: וְהָקָתָנֵי בסֵיפָא, שרק אם נִתְּנָן את המים לְתוֹך הַצְּלוֹחִית שמקודשת מוֹעֲלִין בָּהֶן, מִכְּלָל – משמע מזה דְּרֵישָׁא כשהם עדיין בכד של זהב אֲפִילּוּ כשהם בְּשִׁיעוּר שְׁלֹשֶׁת לוּגִּין נַמִּי לֹא מועלים, כיון שהמים עדיין לא התקדשו.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אִי אִיתְּמַר אַסֵּיפָא אִיתְּמַר – אלא מה שנאמר בשם ריש לקיש שמועלין בשלשה לוגין, על הסיפא של המשנה נאמר, ששנינו בה, שאם נתן את המים בצלוחית של זהב שהיא כלי שרת מוֹעֲלִין בָּהֶן, ועל זה אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ שאף כשנתנם בצלוחית אֵין מוֹעֲלִין אֶלָּא כשנתן בָּהּ שְׁלֹשָׁה לוּגִּין שהוא השיעור שמנסכים על גבי המזבח, אבל אם נתן בה יותר משלשה לוגין או פחות, המים לא מתקדשים ואין מועלין בהם. וְרִבִּי יוֹחָנָן אָמַר מוֹעֲלִין בְּכוּלָּן – אף ביותר משלשה לוגין, כי רבי יוחנן סובר, שאין שיעור למים שמנסכים על גבי המזבח, ולכך הצלוחית מקדשת את כל המים שניתנו בה.

הגמרא תמהה על ריש לקיש, ממה שהקשה על שיטת רבי יוחנן. מקשה הגמרא: לְמִימְרָא דְּקָסָבַר רֵישׁ לָקִישׁ יֵשׁ שִׁיעוּר לַמַּיִם שמנסכים על גבי המזבח בחג הסוכות, ולכך לא מועלים רק אם יש בכד שלשה לוגין, וְהָתְנַן (זבחים קי:), אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר הַמְנַסֵּךְ מֵי חָג – מים שהתמלאו כדי לנסכם בחג הסוכות, בָּחָג הסוכות, שאז הם ראויים להתנסך, בַּחוּץ – מחוץ לעזרה, חַיָּב כרת במזיד וחטאת בשוגג, על שהעלה בחוץ דבר הראוי להקרב בפנים. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן על משנה זו מִשּׁוּם – משמו של מְנַחֵם יוֹדְפָאָה – ממקום הנקרא יודפת, שרַבִּי אֶלְעָזָר שחייב את המנסך מים בחוץ, בְּשִׁיטַת רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר, הסובר שניסוך המים הוא מהתורה, דְּדָרִישׁ ממה שנאמר (במדבר כט לא) בקרבנות של חג הסוכות, 'מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ [וּנְסָכֶיהָ'] (נסכיהם) בלשון רבים ולא כתבה 'ונסכה', שבחג הסוכות יש להביא שני ניסוכים עם התמיד, אֶחָד נִיסּוּךְ הַמַּיִם, וְאֶחָד נִיסּוּךְ הַיַּיִן שמקריבים עם כל קרבן. ולכך כיון שדורש מפסוק שיש לנסך מים בחג הסוכות, המנסך בחוץ חייב משום שהעלה קרבן בחוץ.

וְאָמַר לו רֵישׁ לָקִישׁ לרבי יוחנן, לשיטתך שרבי אלעזר סובר כרבי עקיבא שדורש מ'ונסכיה' חובת ניסוך המים, אִי – אם כן הוקש ניסוך המים לניסוך היין, ונאמר, מַה יַּיִן שיעור ניסוכו הוא שְׁלֹשָׁה לוּגִּין, אַף שיעור הניסוך של מַיִם שְׁלֹשָׁה לוּגִּין. מדייקת הגמרא ממה שתמה ריש לקיש על רבי יוחנן שלשיטתו נמצא שיש שיעור למים, מִכְּלָל דְּסָבַר רֵישׁ לָקִישׁ עצמו שאֵין שִׁיעוּר לַמַּיִם, ואם כן מדוע אמר שאין מועלים במים כשיש בצלוחית יותר או פחות משלשה לוגים.

מתרצת הגמרא: ריש לקיש עצמו סובר שיש שיעור למים ולכך לא מועלים כשיש יותר או פחות משלשה לוגים, וּלְטַעֲמֵיהּ דִּמְנַחֵם יוֹדְפָאָה קָאָמַר – ריש לקיש הקשה כן לשיטתו של מנחם יודאפה, שמצד אחד אמר מנחם יודאפה, שהמקור לניסוך המים מן התורה הוא דרשת רבי עקיבא מהפסוק 'ונסכיה', שמזה יש ללמוד ששיעור הניסוך הוא שלשה לוגים כשיעור היין. ומצד שני אמר רבי יוחנן כאן בשם מנחם יודאפה, שמועלין בכולן, שמזה מוכח שאין שיעור למים, ולכך גם אם נתן יותר משלשה לוגים או פחות נתקדשו המים ומועלים בהם, אבל ריש לקיש עצמו סובר שיש שיעור למים כמו ליין, ולכך אמר שאין מועלים בכולם.

משנה

המשנה מביאה דינם של דברים נוספים הנמצאים במקומות המוקדשים או האסורים בהנאה, האם הם מותרים בהנאה: הַקָּן – עצי הקן שבו מקוננים היונים שֶׁבְּרֹאשׁ הָאִילָן שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, לֹא נֶהֱנִין מעצי הקן, וְלֹא מוֹעֲלִין – ומי שנהנה מעצי הקן לא מעל. עצי הקן שֶׁנמצאו בְּרֹאשׁ אילן של אֲשֵׁירָה – אילן של עבודה זרה שאסור בהנאה, יַתִּיז – יכה בְּקָנֶה על הקן כדי שיפול מהעץ ויהנה ממנו, לכן לא יעלה על העץ להורידו. וכן אם יכול להורידו בידיו ללא העלאה על העץ, מותר.

הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַחוֹרֶשׁ – יער שיש בו עצים מוֹעֲלִין בְּכוּלּוֹ – בין בעצים עצמם, ובין בנסורת שמוריד הנגר בשעת הניסור, ובין בעלים שעל גבי העצים, כי כשהקדיש את החורש היתה דעתו להקדיש את כל מה שנמצא בו.

הצד השווה לכל הזמנים, לכל הארצות ולכל התנאים שבדברי ימינו – התורה והמצוות ששמרו בני־ישראל בחייהם היום־יומיים במסירות נפש גדולה ביותר.

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת האם עבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת בהנאה, ולפי זה נחלקו בביאור משנתנו: **אִיתְּמַר** – נאמר בבית המדרש, **עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁנִּשְׁתַּבְּרָה מֵאֵלֶיהָ** ולא שברה בכוונה לבטלה, **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אֲסוּרָה** בהנאה כדין כל עבודה זרה, **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מוּתֶּרֶת** בהנאה.

הגמרא מבארת את טעם מחלוקתם: **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אֲסוּרָה** בהנאה, משום **דְּלֹא בְּטֵלָהּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים** בפירוש, ולכך אף שנשתברה היא אסורה. **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מוּתֶּרֶת** בהנאה, כי כשנשתברה ביטלה העובד כוכבים בליבו, **דְּמֵימַר אָמַר** – אומר בליבו בתמידה, **הֵיא** [–העבודה זרה] את **גּוּפָהּ לֹא מַצְּלָה** – את עצמה אינה יכולה להציל כדי שלא תשבר, **לְדִידִי מַצְּלָה לִי** – האם אותי תוכל להציל.

הגמרא מקשה על רבי יוחנן ממשנתנו: **אֵיתִיבֵיהּ** [–הקשה] **רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן**, שנינו במשנתנו, **הַקֵּן** של ציפורים **שֶׁנִּמְצָא בְּרֹאשׁ הָאִילָן שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, אֵין נֶהֱנִין וְאֵין מוֹעֲלִין** ממנו. אבל קן **שֶׁבַּאֲשֵׁירָה** – בראש אילן של אשירה מותר בהנאה, **וַיְתִיז** – יכה על הקן **בְּקָנֶה** [–במקל] כדי שיפול ויהנה ממנו. **מַאי** – מה היא כוונת המשנה, **לָאו** – האם אין כוונתה **דְּאִיתְּבַר מִגּוּפָהּ** – בקן הנעשה מענפי האשירה ששברה הציפור, דהיינו עבודת כוכבים שנשתברה מאליה, **וְקָתָנֵי** – וכתבה המשנה **שַׁיְתִיז בְּקָנֶה**, כלומר שהקן מותר בהנאה, ומוכח שעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת, וקשה על רבי יוחנן האוסר.

מתרצת הגמרא: **לֹא** – אין המשנה עוסקת בקן הנעשה מעצי האשירה, אלא **דְּאַיְתֵי** – שהביאה הציפור **עֵצִים** המותרים בהנאה **מֵעָלְמָא** – ממקום אחר בעולם, ומהם בנתה את קינה. וחידשה המשנה שמותר ליהנות מהקן ולא חוששים שמא יבוא ליהנות אף מעצי גוף האילן האסור בהנאה.

ריש לקיש דוחה תירוץ זה ומוכיח שהמשנה עוסקת בקן הנעשה מעצי האשירה: **אִי הָכִי** – אם נאמר כן, שהמשנה עוסקת בקן הנעשה מעצים המותרים הבאים ממקום אחר, **אַמַּאי** – מדוע ברישא של המשנה, בקן שנמצא באילן **שֶׁל הֶקְדֵּשׁ**, שנינו, **שאין נֶהֱנִין וְאֵין מוֹעֲלִין**, והרי כמו שקן שבאשירה הותר בהנאה, ולא חששו שמא יהנה מהאילן עצמו מהקנים שמחוברים לעץ שיעשה מהם קן, כך גם בקן שבאילן הקדש הדין נותן שלא נגזור ויהא מותר בהנאה, שהרי נעשה מעצים המותרים. **אֶלָּא** מזה שמשנתנו אוסרת ליהנות מקן שבאילן הקדש, מוכח, שמדובר בקן הנעשה מעצי האילן של הקדש, והטעם שהנהנה מהקן לא מעל, הוא משום שנעשה **בְּגִידּוּלִין הַבָּאִין לְאַחַר מִכָּאן** – מענפים שגדלו לאחר שהאילן הוקדש, **וְקָסָבַר** התנא של המשנה, **אֵין מוֹעֲלִין בְּגִידּוּלִין** שגדלו לאחר שהוקדש האילן, אך מכל מקום היות והם עצי הקדש, הם אסורים בהנאה מדרבנן. ואם כן אף בסיפא של המשנה בקן שבאשירה מדובר בקן שנעשה מענפי האשירה, וחוזרת ההוכחה מזה שהקן מותר בהנאה, שעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מתבטלת, וקשה על רבי יוחנן הסובר שאינה מתבטלת ואסורה.

הגמרא מביאה ראיה נוספת שמשנתנו עוסקת ב'איתבר מגופה'. מוסיפה הגמרא ומדייקת: **הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא** – כך גם מסתבר שהסיפא של המשנה עוסקת שהקן נעשה מענפי האשירה, **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – שאם עולה על דעתך **דְּאַיְתֵי מֵעָלְמָא** – שהקן נעשה מעצים מותרים ולא מהאשירה, **אַמַּאי** 'שַׁיְתִיז בְּקָנֶה', **לִשְׁקְלֵיהּ מִשְּׁקָל** – יטול את הקן בידו בלא מקל, אלא מוכרח שהקן נעשה מעצי האשירה, ולכך גזרו חכמים שלא יטול את הקן בידים, שמא יבוא ויטול מעצי האשירה המחוברים הדומים לעצי הקן שנעשו מעצי האשירה. ומוכח כריש לקיש שעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת, ולכך אף שהקן נעשה מעצי אשירה הוא מותר בהנאה, וקשה על רבי יוחנן האוסר.

הגמרא מיישבת את המשנה לדעת רבי יוחנן: **אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לְעוֹלָם** המשנה עוסקת בקן הנעשה מעצים **דְּאַיְתֵי** – שהביאה הציפור **מֵעָלְמָא** – מהעולם, ודין הקדש ודין אשירה שוים, וגם קן זה שלא נעשה מענפי האשירה וההקדש אסור בהנאה, משום שגזרו שמא יטול מהענפים המחוברים האסורים בהנאה, **וּמַאי** כוונת המשנה 'שַׁיְתִיז', שמשמע שהקן שבאשירה מותר בהנאה, לא שיתיז את הקן, שכאמור, הקן עצמו אסור בהנאה, אלא שַׁיְתִיז על גביו כדי שיפרחו **הָאֲפָרוֹחִים** ויצאו מהאילן, שהאפרוחים מותרים בהנאה בין בהקדש ובין באשירה, ולא יטלם בידים, משום שיש לחשוש שמא יעלה על האילן האסור בהנאה. ולפי זה קן שנעשה מעצי אשירה אסור בהנאה, כיון שעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה וכשיטת רבי יוחנן.

הגמרא מחלקת בין אפרוחים לביצים: **אָמַר לֵיהּ רַבִּי יַעֲקֹב לְרַבִּי יִרְמְיָה, אֲפָרוֹחִים** – אם היו בקן אפרוחים, **כָּאן וְכָאן** – בין באילן של הקדש ובין באילן של אשירה, **מוּתָּרִין**, שכיון שהאפרוחים גדולים ויכולים לעוף, אין הם צריכים את האילן ואין לאסרם כמו האילן, ועל כך שנינו במשנה שיתיז בקנה כדי ליטול את האפרוחים המותרים. אבל **בֵּיצִים** שנמצאים בתוך הקן, **כָּאן וְכָאן** – בין באילן הקדש ובין באשירה, **אֲסוּרִין**, שכיון שהם נשמרים על ידי האילן, גזרו חכמים שיהא דינם כדין האילן.

אָמַר רַב אַשֵּׁי, אִם הֲאֲפָרוֹחִים צְרִיכִין עֲדַיִין לְאִמָּן, שהם קטנים ביותר, **כְּבֵיצִים דָּמוּ** – דינם כמו ביצים, שגזרו עליהם שיאסרו בהנאה כמו האילן.

משנה

משנתנו ממשיכה לבאר דיני מעילה בעצי הקדש: **הַנִּזְבָּרִים** של הקדש **שֶׁלָּקְחוּ** [–שקנו] **עֵצִים** מיער של חולין לעשות מהם קורות, **מוֹעֲלִין בָּעֵצִים** עצמם, כיון שראויים לקורות, **וְאֵין מוֹעֲלִין לֹא בַּשִּׁיפּוּיִי** – בנסורת הנופלת כשמנסרים את הקורה, **וְלֹא בַּנְּבָיָיה** – בעלי העצים, משום שכשקנו את העצים לצורך הקדש לא היתה כוונתם שיוקדש רק מה שצריך להקדש, והנסורת והעלים אין להקדש בהם צורך.

גמרא

הגמרא מבארת שכשבונים בנין לצורך הקדש, היו מקדישים אותו רק לאחר שנבנה: **אָמַר שְׁמוּאֵל**, כשבונים בנין בשביל בדק הבית, **בּוֹנִין בַּחוֹל** – קונים את כל צרכי הבנין, ממעות חולין שהיו לווים, או שהיו קונים בהקפה, **וְאַחַר כָּךְ** כשנגמר הבנין היו **מַקְדִּישִׁין** את הבנין על ידי שהיו לוקחים מעות הקדש כסכום דמי כל הבנין וכסכום שכר האומנים שבנו את הבנין, ואומרים שתחול הקדושה שיש על המעות על הבנין, ועל ידי כך היה הבנין מתקדש והמעות יוצאים לחולין, ופורעים בהם את הוצאות הבנין ואת שכר האומנים. **מַאי מַעֲמָא** עשו כן, כיון **דְּמַאן** [–שמי] **דְּמִתְנַדֵּב מָעוֹת** לבדק הבית **מַקְדִּישׁ לְהוּ** מיד בשעה שהוא נודבם, ולכך אם היו הגזברים משלמים למוכר על צרכי הבנין מיד בשעת קנייתם, היה המוכר מועל כשיהנה מהמעות, כיון שכששילמו לו אין לקדושה שיש במעות על מה לחול, (**דאמר**) [וְלכך **אָמַר**] – אומר הגזבר כך, **תִּיחוּל** – יתחללו **קְדוּשַׁת הַמָּעוֹת אַבִּנְיָן** – על הבנין שכבר בנוי, **וְאז יָהִיב לְהוֹן לָאוּמָּנִין בְּשָׂכָרָן** – יתן את המעות שהם כבר חולין לאומנים בשכר טרחתם, ואף ישלם למי שלוו מהם כסף כדי לקנות את צרכי הבנין.

דלא ביטלה — שהרי לא ביטלה גוי בפירוש. **ריש לקיש אמר מותרת** — דביטלה הגוי בלבו, דמימר אמר הגוי: היא גופה לא מצלה, שלא הצילה עצמה שלא תישבר. **דאיתבר מגופיה של אילן** — שיבר מן הענפים של אילן ועשה הקן, דהיינו עבודה זרה שנשתברה מאליה דלא ביטלה הגוי, וקתני "יתיז", דמשמע דמותר בהנאה. **לא דאייתי העוף עצים מעלמא** — ועשה קן.

דיקא נמי — דקתני גבי הקדש "לא נהנין ולא מועלין". אי אמרת בשלמא דאייתי עצים מעלמא — להכי לא נהנין, מדרבנן, הואיל ועל אילן של הקדש קאי, ולא מועלין — הואיל דאייתי מעלמא. אלא אי אמרת וכו'. **לעולם אימא לך דאיתבר מגופיה** — ואמאי לא מועלין? — הכא גבי הקדש בגידולין הבאין לאחר (מכאן) שהוקדש עסקינן, וקסבר: אין מעילה בגידולין. וליכא למידק מהכא לעבודה זרה שנשתברה מאליה, ולא קשיא לרבי יוחנן. ורבי [אבהו אמר רבי] יוחנן — מתרץ להאי "יתיז" — לאו בקן עצמו מיירי, אלא דכיון דאיתבר מגופה דאשרה, קן עצמו אסור בהנאה. אלא מאי "יתיז בקנה"? — באפרוחים קמיירי. לישנא אחרינא: [והכי נמי מסתברא], ולא שמענו. משום דקתני בה "לישקליה משקל" — דמשמע שיעלה באילן ויקחהו בידו, והא אי אפשר שלא יהנה מן האילן. **אפרוחים כאן וכאן** — בין באילן של הקדש ובין של אשרה. לפי שאינן צריכין לאילן, שפורחין בכל מקום שרוצין. אבל ביצים — כאן וכאן אסורין, משום דלא ניידי, וצריכין לאילן וכאילן עצמו דמי. ואפרוחין שצריכין לאמן, שעדיין לא גדלה נוצתן ואינן יכולין לפרוח — בביצים דמי, ואסירי. **משנה הגוברין שלקחו את העצים** — מן היער של חולין לצורך קורות. **מועלין בעצים** — עצמן הראוים לקורות. **ולא בשפוי** — הנסורות שמשפה החרש מן הקורה. **ונבייה** — היינו עלין שלהן. לפי שהגוברים לא קנו והקדישו אלא דבר הצריך לבנין, ולא שפוייה ונבייה. **גמרא אמר שמואל בונין בחול ואחר כך מקדישין** — כלומר, כשהן בונין בבדק הבית, היו קונין כל צרכי הבנין ממעות של חולין, או היו לוקחין כל צרכי הבנין באמנה. ולאחר שנגמר הבנין היו מקדישין אותו כן. שהיו מביאין ממעות של הקדש כשיעור דמי כל הבנין והשבח שהשביחו האומנין בבנין ושכר האומנין, ואומר: "תחול קדושה שיש במעות הללו על הבנין הזה". ונמצא קדוש, והמעות יצאו לחולין, ופורעין מהן שכר האומנין ממה שחיללו השבח שהשביחו האומנין בבנין, ופורעין לאותן שלוו מהן מעות של חולין שנהנו בהן צורכי הבנין או לאותן שהאמינו להן צרכי הבנין. **מאי טעמא** — בונין בחול? משום דמאן דמתנדב מעות לבדק הבית, לאלתר מקדיש להו. וכיון דמקדיש להו, שוב אינו יכול לקנות בהן דבר של חולין בהדיא, לפי שהמוכר היה מועל בהן. לפיכך צריך שיאמר כך "תחול" וכו' — שיהו מחוללין קודם שיבואו לידי המוכר.

מותר

מותרת מימר אמר — פירוש: הגוי שעובד אותה, אומר: "היא גופה לא מצלה, לדידי מצלה"?! בתמיה. והלכך בידוע שביטלה.

שבאשרה יתיז בקנה מאי לאו דאתבר מגופה — שנשברו הקנים שנעשו (הזו) מגוף האשרה, וקאמר "יתיז בקנה", והקן עצמו מותר. אלמא עבודה זרה שנשתברה מאליה — מותרת! ומשני: לא, דקמייתי מעלמא — כלומר, שנעשית הקן מקנים אחרים ולא מגוף האילן. "אי הכי של הקדש אמאי לא נהנין ולא מועלין" — א"לא נהנין" פריך, דכיון שאין הקן מאילן של הקדש, אמאי לא נהנין? אלא מיירי באיתבר מגופה. וכי תימא: אמאי לא מועלין? הכא מיירי בגידולים, וקסבר: אין מעילה בגידולים. "הכי נמי מסתברא" — פירוש: דמיירי באיתבר מגופה, דאי סלקא דעתך דאייתי מעלמא, אמאי יתיז בקנה? לישקליה משקל — כלומר, יטול הקן בידו בלא מקל! אלא שמע מינה דמיירי דאיתברא מגופה, ולכך לא שרי ליה ליטול מקל בידו, דלמא אתי למישקל מגוף האשירה שלא נשבר. דהא אותם קנים שנשברו דומים לאותם המחוברין לאשרה. אבל אי הוה מיירי באייתי מעלמא, דלא דמי לגוף האשרה, לא שייבא למיגור אטו דלמא שקיל מאשירה עצמה. אלא ודאי מיירי דאיתבר מגופה. ואם תאמר: אמאי הוצרך לומר הוכחה זו דאיירי באיתבר מגופה, הא כבר מוכחא שפיר מדקאמר גבי של הקדש לא נהנין?! יש לומר: דהוכחה ראשונה אינו אלא על ידי, דומיא דבי היכי דמיירי בשל הקדש שאיתבר מגופה, מדקאמר "לא נהנין", כמו כן מיירי בשל אשרה באיתבר מגופה. אבל עכשיו מיירי מגופה דאשרה, מדקאמר "יתיז בקנה", דמיירי באיתבר מגופה, וקשיא לרבי יוחנן דאמר עבודה זרה שנשתברה מאליה אסורה! ומשני, אמר רב אבא, אמר רב יוחנן: לעולם דאייתי מעלמא. "יתיז אפרוחין" — כלומר, מתניתין, ואפילו כדאייתא מעלמא, ליכא לאקשויי מידי. דהא דקאמר "יתיז" — לא קאי אקן, דודאי הקן אסור בהנאה בין גבי הקדש בין גבי אשירה. ומאי "יתיז"? — יתיז אפרוחים, שהאפרוחים מותרים בהנאה בין גבי הקדש בין גבי אשרה, כדאמר לקמיה. והשתא ניחא הכל. דליכא לאקשויי דלישקלינהו ביד — דאיכא למיחש שמא יעלה באשרה. ואם תאמר: והא כדסלקא דעתך דקאי "יתיז" אקן עצמו, הוי קשיא ליה אמאי לא שקל להו, ולא קאמר "שמא יעלה"? ויש לומר: דודאי מעיקרא דקאמר "יתיז" הקן עצמו, ליכא למיחש שמא יעלה שיכוין ליטול הקן בידו בלא עלייה על גבי אשרה. אבל השתא דקאי "יתיז" אאפרוחים, דודאי איכא למיחש שמא יעלה, כי אין נוח כל כך ליטול האפרוחים בלא הקן אם לא יעלה, כי הם נשמטים כאן וכאן, ולכך צריך להתיז בקנה את האפרוחים, דכיון דמתיז בקנה לא יצטרך לעלות באשרה כדי להתיז בקנה, כי הדבר קל להתיזם בקנה אף כשעומד על גבי קרקע. ואם תאמר: אכתי אמאי של הקדש לא נהנין אף מן הקן עצמו, כיון דמיירי בדאייתי מעלמא? יש לומר: דגזרינן דלמא אתו לאיחלופי בקנים המחוברים באילן. ואם תאמר: כיון דשייך למיגזר אף בדאייתי מעלמא אטו אותם המחוברים באילן, אם כן מעיקרא מאי הוה פריך "אמאי של הקדש לא נהנין", והא שייך שפיר למגזר, כדפרישית? יש לומר: לעולם ידע שפיר דשייך למיגזר כדפרישית, והכי הוה פריך מעיקרא: של הקדש אמאי לא נהנין כמו גבי אשירה, ולא גזרינן. דהא מעיקרא סלקא דעתך ד"יתיז בקנה" קאי אקנים, דקן דמותר בהנאה ולא גזרינן בהו מידי, ולכך הוה פריך אמאי חיישינן גבי הקדש יותר משל אשרה. אבל השתא דאשרה ואילן של הקדש שוים הן, דהקן עצמו אסור כאן וכאן. ואף הביצים כדמפרש בסמוך, אבל האפרוחים מותרים כאן וכאן, דתנן "יתיז" באפרוחים דאשרה, והוא הדין בשל הקדש, כמו שאפרש בסמוך. הלכך ליכא למיפרך מידי, דהקדש ואשרה שוים הם, דהכא והכא גזרינן דלמא אתי לאחלופי בקנים המחוברים לאילן, כדפרישית. כך נראה למורי רבינו הרב רבי פרץ שיחיה לפרש סוגיא זו מראשה ועד סופה. **אפרוחין** כאן וכאן מותרין — פירוש: בין באשרה בין בשל הקדש, כיון דאית בהן רוח חיים ואין צריכין לאמן, כדמפרש בסמוך. והא דקאמר "יתיז בקנה" — קאי אאפרוחים. והוא הדין גבי הקדש "אבל לא נהנין" — קאי אקן וביצים, והוא הדין גבי אשרה. ואם תאמר: ואמאי תנן להתירא גבי אשרה וקתני לאיסורא גבי הקדש? יש לומר: דלהכי תנא "לא נהנין" גבי הקדש, משום דבעי למיתני "אין מועלין". ו"מתיז בקנה" קתני גבי אשרה, דאף על גב דהוי דבר מאוס מאד שהוא של עבודה זרה, אפילו הכי שרי אפרוחים בהנאה. כך נראה למורי רבינו יצחק.

בונין בחול ואחר כך מקדישין — פירוש: כשהיו בונין, היו בונין בהקפה. ולא היו נותנין בהם מעות של הקדש שנתנדבו לעשות בנין, עד שנעשה כל הבנין. מאי טעם? — כלומר, למה לא היה מקדיש מקמי בנין האבנים. "מאן דמתנדב מעות מקדיש להו ואמר תיחול קדושת המעות אבנין ויהיב להו לאומנין בשכרם" — כלומר, ואי הוה מקדיש להו לאבנים מקמי בנין, אם כן לא היה יכול לפרוע שכר האומנין ממעות של הקדש, שאין הקדש מתחלל על המלאכה. אבל עתה שבונה בחול, מחלל קדושת המעות על כל הבנין, ופורעים אחר כך שכר האומנים מאותן המעות שנתחללו ויצאו לחולין. ופורע מעות למי שמכר אבנים כמה שקנו אותם. ואם תאמר: הא אמרינן פרק בתרא דכתובות (קו,א): מגיהי ספרים שבירושלים נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, ומאי שנא משכר האומנין דהכא? יש לומר: דשאני תרומת הלשכה שבאה בנדבת צבור, ולב בית דין מתנה עליהם. אבל לא שייך לומר לב בית דין מתנה בהקדש נדבת יחיד, אפילו הקדישם למוסרם לצבור.

מותר

איתמר, עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנִּשְׁתַּבְּרָה מֵאֵלֶיהָ, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲסוּרָה, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: מוּתֶּרֶת. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אֲסוּרָה - דְּלָא בִּטְּלָה גּוֹי. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: מוּתֶּרֶת, מִימַּר אָמַר - הִיא גּוּפָהּ לָא מַצְּלָה, לְדִידִי מַצְּלָה לִי?! אֵיתִיבֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן: הַקֵּן שֶׁבְּאַשֵּׁירָה הָאִילָן שֶׁל הֶקְדֵּשׁ - אֵין נֶהֱנִין וְאֵין מוֹעֲלִין, שֶׁבְּאַשֵּׁירָה - יַתִּיז בְּקָנֶה. מַאי לָאו - דְּאִיתְּבַר מִגּוּפָהּ, וְקָתָנֵי "יַתִּיז בְּקָנֶה"! - לָא, דְּאַיְיתֵי עֵצִים מֵעָלְמָא. - אִי הָכִי, אַמַּאי שֶׁל הֶקְדֵּשׁ אֵין נֶהֱנִין וְאֵין מוֹעֲלִין? אֶלָּא בְּגִידּוּלִין הַבָּאִין לְאַחַר מִכָּאן, וְקָסְבַר: אֵין מוֹעֲלִין בְּגִידּוּלִין. הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּאַיְיתֵי מֵעָלְמָא, אַמַּאי יַתִּיז בְּקָנֶה? לִשְׁקְלֵיהּ מִשְׁקַל! אֲמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְעוֹלָם דְּאַיְיתֵי מֵעָלְמָא, וּמַאי "יַתִּיז" - יַתִּיז אֶפְרוֹחִים. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יַעֲקֹב לְרַבִּי יִרְמְיָה: אֶפְרוֹחִים - כָּאן וְכָאן מוּתָּרִין, בֵּיצִים - כָּאן וְכָאן אֲסוּרִין. אָמַר רַב אַשִׁי: אִם אֶפְרוֹחִים צְרִיכִין לְאָמָּן - כְּבֵיצִים דָּמוּ. **מִשְׁנָה** הַגּוּבְּרִים שֶׁלָּקְחוּ עֵצִים - מוֹעֲלִין בָּעֵצִים, וְאֵין מוֹעֲלִין לֹא בְּשִׁיפּוּיֵי וְלֹא בְּנִבְיָיה. **גְּמָרָא** אָמַר שְׁמוּאֵל: בּוֹנִין בַּחוֹל וְאַחַר כָּךְ מְקַדְּשִׁין. מַאי טַעְמָא? מַאן דְּמִתְנַדֵּב מָעוֹת, מְקַדֵּשׁ לְהוּ, דַּאֲמַר: "תֵּיחוֹל קְדוּשַׁת מָעוֹת אַבְּנָיָן", וְיָהֵיב לְהוֹן לְאוּמָּנִין בִּשְׂכָרָן.

מיתיבי:

מותר הקטרת — היו מפטמין כאחת שלש מאות וששים וחמשה מנין כמנין ימות החמה להקטיר קטרת בכל יום, חציו בבקר וחציו בערב. ועוד שלשה מנין לצורך יום הכפורים, והיה נותר מן הקטרת, כדאמר התם (כריתות ו,ב): פעם לששים שנה או לשבעים שנה היו (בא) [מפטמין] חצאים, כלומר, היו עולין השירים לחצי הקטרת. ועלה קאי הך דשמעתין: מה היו עושין מאותו מותר? מפרישין שכר האומנין ממעות הלשכה, ומזכה אותן על ידי אחרים בשביל האומנין, ומחללים הקטרת על אותם המעות שזכה בהם בשביל האומנין. ונכנסין המעות בקדושת הקטרת בקדושת תרומה ישנה, והקטרת יוצא לחולין, ונותנין אותו הקטרת לאומנין בשכרם, וחוזרים ולוקחין אותן מיד האומנין מתרומת הלשכה. ולכך היה צריך לעשות כן, לפי שאי אפשר להקטיר קטורת מתרומה ישנה לשנה הבאה. ואם תאמר: ולמה החזקו לעשות כן שחיללו הקטרת על מעות האומנין, היה להם לחלל מעות של תרומה חדשה על הקטרת שיצא כבר לחולין! יש לומר: דבהכי עדיף טפי, לפי שהוא דרך מקח וממכר ממש, והוי צניע טפי. אי נמי: אם לא היו עושין כן — אתי לאיתרשולי, שיש כאן לחזור לחלל קדושת מעות של תרומה חדשה על הקטרת. אבל עתה שהוא מפריש ליד ליד — לא אתי לאיתרשולי. "ואמאי? ליחליה אבנין"! כלומר, אי אית ליה לדשמואל דאמר בונין בחול, למה להן לעשות כל אלה, יחללו אותם הקטרת על הבנין ויצא לחולין ויחזרו ויחללו מעות של תרומה חדשה על אותה קטרת! ולמה היו צריכין להפריש שכרם ולחלל כו'. ומשני: דליכא בנין. ופריך: והא "מעות האומנין" קתני, משמע: שעסוקים בבנין! ומשני: דליכא בנין כשיעור מעות של קטרת — פירוש: אין הכי נמי דודאי יש בנין חול, מדקתני "האומנים", אך אין בנין כשיעור מעות (שמן) של קטרת, ולכך צריך להפריש מעות מתרומת הלשכה כשיעור הקטרת לשכר האומנים. ואם תאמר: וכי אפשר להיות כך ששכר הבנין הוא מרובה על הבנין? יש לומר: באומנות ציור, שיש שכר לאומנין יותר ממעות בנין. אי נמי: הכי פירושו, דליכא בנין כשיעור מעות הבנין לולי שכר האומנין שעם הבנין, וצריך עיון. ויש מפרשים: דמיירי בשכר שחייבים לאומנין בשביל מלאכה שעדיין לא נעשית, אך קצת יש בנין. הלכך כיון דליכא בנין עדיין בנוי כשיעור הקטרת בסוף השנה שרוצים לקדש הקטרת, אי אפשר לחלל עליו. אבל מפרישים כל שכר האומנין שעתיד ליתן להם לעשות המלאכה אשר התחילו כבר. ולהכי נקט מילתא דאיכא בנין קצת, דאי ליכא בנין כלל — היה גנאי להפריש מעות מתרומת הלשכה על שכר האומנין העתיד. אלא מתוך שהוצרכו להפריש לצורך האומנין בשביל שכרן המועט, אינו גנאי להפריש הרבה על העתיד. ועוד אמר רש"י: לפי שמכאן התחילו במלאכה — כמי שגמרו דמי, שהרי אין יכולין לחזור בהם.

והאמר שמואל הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל — כלומר, ומה בכך אי ליכא בנין כשיעור מעות? ומשני: הני מילי — דיעבד, אבל לבתחלה — לא, משום פסידא דהקדש. ודוקא בזמן שבית המקדש קיים, דאיכא פסידא להקדש, אבל בזמן שאין בית המקדש קיים, דליכא פסידא להקדש — לא, ואפשר לחלל לבתחלה על שוה פרוטה. ואם תאמר: הכא נמי ליכא שום פסידא להקדש, שהרי שירי הקטרת הללו חוזרים להקדש? ויש לומר: דמכל מקום כיון דבית המקדש קיים, ואם היו מחללים על שוה פרוטה בעלמא דאיכא פסידא להקדש, אף על גב דהכא ליכא פסידא — מכל מקום אינו מחולל, דגזרינן (דלמא) אטו רוב מקומות דאיכא פסידא להקדש בכהאי גוונא. ולא דמי לההיא דהתם דקאמר בזמן שאין בית המקדש קיים אפשר לחלל, דהתם לא שייך בשום ענין פסידא להקדש. **לא** ניתנה תורה למלאכי השרת — ואי אפשר ליזהר שלא יהנו מן החומה כי עבד בחול, דלמא אתי למיזגא עליהו. שפעמים שצריכים הפועלים לסמוך על האבנים, ונמצא שמועלין.

אי בעצים דמכאן ואילך הכי נמי הכא במאי עסקינן בעצים דיומיה — כלומר, עצים שלקחו לבנותם ביום הלקיחה, ובזמן מועט יכולים ליזהר מלסמוך עליהם.

הדרן עלך ולד חטאת

מֵיתִיבִי: מוֹתַר הַקְּטֹרֶת מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בּוֹ? - הָיוּ מַפְרִישִׁין מִמָּנָּה שְׂכַר הָאוּמָּנִין, וּמְחַלְּלִין אוֹתָהּ עַל מְעוֹת הָאוּמָּנִין, וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ לָאוּמָּנִין, וְחוֹזְרִין וְנוֹטְלִין אוֹתָהּ מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה. וְאַמַּאי? לִיחְלֵיהּ אַבְּנִין! - דְּלָא אִיכָּא בְּנִין. - וְהָא "מְעוֹת הָאוּמָּנִין" קָתָנֵי! - דְּלֵיכָּא בְּנִין כִּשְׁעוּר מָעוֹת. וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל: הֶקְדֵּשׁ שָׁוֶה מָנֶה שֶׁחִילְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה - מְחוּלָּל! - הָנֵי מִילֵּי - דְּאִי עָבַד, לְכַתְּחִלָּה - לָא. רַב פַּפָּא אָמַר: הֵיינוּ טַעְמָא דְּבוֹנִין בַּחוֹל - לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. אָמְרִי, דִּלְמָא בָּעֵי לְמִיזְגָא, וְזָגָא עֲלֵיהוּ, אִי בְּנָא בְּקִדּוּשָׁא - אִישְׁתַּכַּח דְּקָמָעֵיל בְּקִדּוּשָׁא. תְּנַן: הַגְּזָבְרִין שֶׁלָּקְחוּ אֶת הָעֵצִים - מוֹעָלִין בָּהֶן, וְאֵין מוֹעָלִין לֹא בְּשִׁפּוּיֵי וְלֹא בְּנִבְיָיהּ. וְאַמַּאי מוֹעָלִין בָּהֶן? הָכָא נַמִּי לִיעֲבַד בַּחוֹל, אָמְרִי דִּדְלִמָּא בָּעֵי לְמִיזְגָא, וְזָגָא עֲלֵיהֶן, וְאִישְׁתַּכַּח דְּקָא מוֹעֵל בַּקֳדָשִׁים! אָמַר רַב פַּפָּא: אִי בְּעֵצִים דְּמִכָּאן וְאֵילָךְ - הָכִי נַמִּי, אֶלָּא כִּי תְּנַן בְּמַתְנִיתִין - בְּעֵצִים דְּיוֹמֵיהּ.

הדרן עלך ולד חטאת

מותר הקטרת — מה שהיה נשאר על שלש מאות ששים וחמש מנה, מה היו עושין בה? דלאחר שנכנס ניסן, אין ראוייה להקטרה, דבעינן חדש, והבא קרב מתרומה חדשה. **מפרישין ממנה** — ממותר הקטרת כנגד שכר האומנין. דקא סלקא דעתך: דלאלתר כשקנו צרכי הבנין, מיד היו מחללין מעות הקדש בשעת קניה על העצים ועל האבנים ועל כל צרכי הבנין שקנו, ופורעין, אבל לא שכר האומנין שבונין בבנין. שהכל היה קדש, חוץ מן השבח שהיו האומנים משביחין בבנין בכל יום. ובכל יום היה הגזבר מביא מעות הקדש כשיעור השבח שהשביחו האומנין בבנין באותו יום, ומחלל אותן על השבח שהשביחו האומנין בבנין באותו יום. והיינו טעמא דעושין כן בכל יום — משום דאמרן לעיל: דמאן דמתנדב מעות וכו'. והיו המעות חולין, והבנין קדש. אבל לא היה הגזבר נותן להן המעות לאלתר, דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, כשיגמר הבנין. וכן היו עושין כל השבח, ועדיין לא היה שם מותר הקטרת על המעות. אבל כשמגיע ניסן, שיש שם מותר הקטרת, דצריכין ללוקחו מתרומה חדשה — מחללין אותו מותר הקטרת על אותן מעות חולין שיש ביד הגזבר, שחילל על השבח שהשביחו האומנין. והוי הקטרת חול, ומעות חזרו לקדושתן בבתחלה, וחוזרין ולוקחין הקטרת מן האומנין מתרומה חדשה. ואי קשיא לך: מה צורך לחללה על מעות האומנים, ליתבה לקטרת לאומנין לאלתר! הא לא קשיא, דליכא בהאי מותר כשיעור כל שכר האומנין. להכי עבדי הכי. **ואי סלקא דעתך** — כדאמר שמואל, דבונין בחול ואחר כך מקדישים, ליחלה לקטרת אבנין עצמו, ואמאי מפרישים וכו'. ומשני: **דלא איכא בנין** — שלא בנו אותה כלום. **והא על מעות האומנין קתני** — אלמא דבנו בנין. אין — ודאי בנו בנין, אלא דליכא בנין שיעור מעות. **ואכתי** — אם איתא לדשמואל, ליחלה אההוא פורתא בנין, על אותו מיעוט שהשביחו האומנין בבנין לאחר שיחללו על מה שהשביחו, אף על גב דלא הוי כשיעור דמי הקטרת דאמר שמואל הקדש וכו'. **אבל לכתחלה לא** — הלכך מחללין אותה על מעות האומנין בלבד. **רב פפא אמר היינו טעמא דבונין בחול דלא נתנה תורה למלאכי השרת** — דאי אפשר דלא יתבי זמנין בטולא דבנין מפני החמה, ונמצא מועל. "דדלמא בעי למיזגא עליהון" — כלומר, שאם הוצרך וישב עליהן, נמצא נהנה מהן. **אי בעצים דמכאן ואילך הכי נמי** — כלומר, אי בעצים דאין דעתו לבנותן בבנין עד זמן מרובה, הכי נמי דלא מקדשינן להו עד שיבנו בבנין, דאיכא למיחש דלמא יתיב עליהון וקא מעיל. **אלא כי תנן במתניתין דמועלין בעצים דיומיה** — שדעתו לבנותן בו ביום שלקחום, דהשתא ליכא למיחש דלמא אתי למזגא עליהון, הואיל ובנו להו לאלתר בו ביום בבנין.

הדרן עלך ולד חטאת

כל בעל שכל הישר, המודה על האמת, מוכרח להגיע לידי מסקנה, שקיומו ועצם מהותו של עמנו קשורים בחיי תורה ומצוות, כי הם חיינו ואורך ימינו.

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז

הגמרא מקשה על שמואל ממשנה: **מֵיתִיבִי** – הקשו בני הישיבה על שמואל, שנינו במשנה (שקלים פ"ד מ"ה), **מוֹתַר הַקְּטֹרֶת** – קטרת שקנו את סממניה ממעות שתרמו את הלשכה בשנה הקודמת, והגיע ראש חודש ניסן ונותר מקצתה, ואין מותרה ראוי להקטרה כיון שבא משקלי השנה הקודמת, **מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בּוֹ** כדי שיוכלו להקטירו, **הָיוּ מַפְרִישִׁין מִמֶּנָּה** [–ממותר הקטורת], את **שֶׁכַּר הָאוּמָּנִין** הבונין לבדק הבית, **וְהָיוּ מְחַלְּלִין אוֹתָהּ** [–את מותר הקטורת שהפרישו לשכר האומנים], **עַל מָעוֹת** חולין שיועדו לשכר **הָאוּמָּנִין**, ומעות אלו נתחללו כבר על ידי שחיללו את קדושתם על מה שהשביחו האומנים בבנין, ועל ידי חילול מותר הקטורת על מעות אלו, יצאה מותר הקטורת לחולין, והמעות חזרו ונתקדשו במקום הקטורת, **וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ** [–את מותר הקטורת המחוללת] **לָאוּמָּנִין** של בדק הבית שפדו במעות שכרם את מותר הקטורת, **וְחוֹזְרִין וְנוֹטְלִין** – הגזבר חוזר וקונה **אוֹתָהּ** [–את מותר הקטורת] מהם **מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה** – משקלי תרומת הלשכה של השנה החדשה, ועל ידי זה נמצא שמותר הקטורת באה ממעות תרומה חדשה, ויכולים להקטירה בשנה החדשה.

הגמרא מסיימת קושייתה: **וְאִם** נסבור כדברי שמואל שאמר, שכשבונים בנין להקדש, בונים אותו כשהוא עדיין חול, ורק לאחר שהוא בנוי מקדישים את הבנין, **אַמַּאי** היו צריכים לחלל את מותר הקטורת על המעות שנתחללו על השבח שהשביחו האומנים, **לִיחַלֵּיהּ** – נחלל את מותר הקטורת **אַבִּנְיָן** – על הבנין עצמו שהוא עדיין חול קודם שגמרו את בנייתו והקדישוהו. אלא מוכח ש'בונין בקודש', ולכן מיד שקנו את האבנים והעצים בשביל הבנין היו מקדישים אותם, ולא היה בידם לחלל את קדושת מותר הקטורת אלא על שכר האומנים, ולא כדברי שמואל שאמר 'בונים בחול ואחר כך מקדישים'.

מתרצת הגמרא: **דְּלָא אִיכָּא בִּנְיָן** – שלא בנו הקדש בשנה זו בנין, ולכך אין אפשרות לפדות את מותר הקטורת על הבנין.

מקשה הגמרא: **וְהָא מָעוֹת** שמשלם הקדש **לָאוּמָּנִין קָתָנֵי**, ומוכח שבנו באותה שנה בנין להקדש, שאם לא כן, לא היו צריכים לשלם שכר לאומנים.

מתרצת הגמרא: שאכן בנו בנין להקדש ואף היו בונים אותו בחול כדברי שמואל, אלא **דְּלֵיכָּא בִּנְיָן כְּשִׁיעוּר מָעוֹת** – שהבנין שבנו הקדש אין בו את השווי של מותר הקטורת, ולכך לא יכולים לפדות את מותר הקטורת על הבנין שבנו באותה שנה, אבל בשכר האומנים היה כשיעור הדמים של מותר הקטורת.

מקשה הגמרא: **וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל הֶקְדֵּשׁ שֶׁוֶּה מָנֶה שֶׁחִילְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה מְחוּלָּל**, ואם כן אף שהבנין לא שוה בשווי של הקטורת, אפשר לחללו עליו. מתרצת הגמרא: **הָנֵי מִילֵּי דְּאִי עָבַד** – שמואל אמר דברים אלו רק בדיעבד, כלומר, שאם כבר חילל שוה מנה על שוה פרוטה הרי הוא מחולל, אבל **לְכַתְּחִלָּה לֹא** מחללים שוה מנה על שוה פרוטה כדי שהקדש לא יפסיד, ולכך היו מחללים את מותר הקטורת על מעות האומנים בכל השווי שלהם ולא על הבנין עצמו.

הגמרא מביאה טעם נוסף מדוע בונים להקדש בחול: **רַב פַּפָּא אָמַר, הֵיינוּ טַעְמָא** – זהו הטעם **דְּבוֹנִין בַּחוֹל** כשבונים להקדש, כיון **שֶׁלֹּא נִתְּנָה תּוֹרָה לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, אָמְרִי** – ואמרו חכמים, **דִּלְמָא בָּעֵי לְמִיזְנָא וּזְנָא עֲלֵיהוּ** – שמא הפועלים בשעת הבניה ירצו לשבת, וישבו על גבי האבנים שבונים אותם, **וְאִי בְּנָא בְּקוּדְשָׁא** – ואם בשעת הבניה יהיו העצים והאבנים קדושים, **אִישְׁתְּכַח דְּקָמְעִיל בְּקוּדְשָׁא** – נמצא שמעלו בקודש, לכך תיקנו שיקדישו אותם רק לאחר שיגמרו לבנותם.

הגמרא מקשה על רב פפא ממשנתנו: **תְּנַן** – שנינו במשנתנו, **הַגּוּבְרִין שֶׁלָּקְחוּ אֶת הָעֵצִים** מיער של חולין לצורך הקדש, **מוֹעֲלִין בָּהֶן, וְאֵין מוֹעֲלִין לֹא בַּשִּׁיפּוּיִי** – בנסורת, **וְלֹא בִּגְבִיָּיה** – בעלים. מקשה הגמרא: **וְאַמַּאי** – מדוע העצים קדושים **וּמוֹעֲלִין בָּהֶן, הָכָא נַמִּי לֶיעֱבַד** – שיעשו ויתקנו חכמים שאף לאחר שיקנו אותם הגזברים לא יתקדשו, ויעבדו בהם **בַּחוֹל**, ואחר כך יוקדשו, כיון **דְּאָמְרִי** – שיאמרו ויחששו **דִּדְלְמָא בָּעֵי לְמִיזְנָא וּזְנָא עֲלֵיהוֹן** – שמא הפועלים בשעת הבניה ירצו לשבת, וישבו על גבי העצים שבונים אותם, **וְאִישְׁתְּכַח דְּקָא מוֹעֲלִים הַפּוֹעֲלִים בַּקָּדָשִׁים**.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פַּפָּא, אִי** – אם היה מדובר **בְּעֵצִים דְּמִכָּאן וְאֵילַךְ** – שדעתו להשתמש בהם לאחר זמן, **הָכִי נַמִּי שִׁיש לְחַשּׁוּשׁ שֶׁמָּא יִמְעֹלוּ בָּהֶם**, ואותם לא יקדישו רק לבסוף, **אֶלָּא כִּי תְּנַן בְּמַתְנִיתִין שֶׁמּוֹעֲלִים בְּעֵצִים**, כשכוונתו **לְדִיּוּמֵיהּ** – לבנותם באותו יום שקנה אותם, שאין לחשוש שמא ישב על גבם כיון שבונה אותם מיד.

הדרן עלך ולד חטאת

אגרות קודש

ב"ה ז' תשרי, ה'תשי"א

מחו' הרה"ג והרה"ח הוו"ח

אי"א נו"נ וכו' מוהר"ר גרשון שי'

שלום וברכה!

...ת"ח על השורות האחדות שכותב לי בדבר הכינוס שהי' בח"י אלול, ובטח, כפי המנהג, עשו פרטי-כל מהשקו"ט והמו"מ שהי' שם.

הנני מסגיר פה קונטרס לשבת תשובה ויוהכ"פ שזה עתה הו"ל ובטח יזכה בו את הרבים באופן המתאים.

בברכת חתימה וגמר חתימה טובה והצלחה בעבודתו בקדש, המחכה לבשורות טובות.

מנחם שניאורסאהן

פרק רביעי - קדשי מזבח

פרק זה עוסק בהלכות צירוף לשיעור שמתחייבים עליו באיסורים שונים שבתורה, במקרה שלא היה באיסור שעבר עליו שיעור שלם מדבר אחד, אלא שהצטרפו להשלים השיעור כמה מיני דברים האסורים באותו איסור. תחילה פתחה המשנה בביאור דיני הצירוף לענין מעילה שהיא הענין הנדון במסכת זו, ואגב כך נתפרשו גם הלכות הצירוף באיסורים אחרים הנוהגים בקדשים וכן לענין איסורים אחרים שבתורה.

משנה

קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ – הקרבנות המוקדשים להקריבם על המזבח, **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** – מין אחד מהם עם מין אחר, וכגון עולה עם שלמים, **לְמְעִילָה** – שאם נהנה משני מינים מהם מכל אחד בשוה חצי פרוטה, מצטרפים הם יחד לשיעור פרוטה שהוא השיעור שמתחייבים עליו אשם מעילות, **וּלְחַיֵּב עֲלֵיהֶם** כרת בעובר במזיד או חטאת בעובר בשוגג, **מִשּׁוּם** איסור **פִּיגּוּל**, אם נתפגלו אלו הקדשים שאכל מהם על ידי שחשב באחת מעבודותיהם לאכול מבשרם חוץ לזמן אכילתו או להקטיר מהראוי מהם להקטרה למחרת שחיטתם, **וְכֵן** מצטרפים יחד לשיעור כזית להתחייב על אכילתם אם היו **נוֹתָר** שעבר זמן אכילתם שקבעה להם התורה לכל אחד מן הקדשים כדינו, **וְכֵן** מצטרפים לשיעור כזית להתחייב עליהם אם היה האדם האוכל **טָמֵא**.

מבארת המשנה דין נוסף בדיני צירוף קדשים זה עם זה: **קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת** שהוקדשו לצרכי תיקון בית המקדש, **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** אם נהנה משני הקדשות בכל אחד בשוה חצי פרוטה, מצטרפים יחד לשוה פרוטה להתחייב עליה אשם מעילות, אבל צירוף לענין איסורי פיגול נותר וטמא אינו שייך בהם, שאין איסורים אלה נוהגים אלא בקדשים הקרבים על המזבח.

ועוד מלמדת המשנה בדין צירוף מיני קדשים יחד: **אֶחָד קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ וְאֶחָד קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת** אף על פי ששני מיני קדושות הם וכל אחד מהם עומד לצורך אחר, מכל מקום **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְמְעִילָה** אם נהנה כשיעור פרוטה משניהם יחד.

גמרא

הגמרא באה לבאר למה הוצרכה המשנה לפרש בקדשי מזבח שמצטרפים זה עם זה למעילה. מקשה הגמרא: **הַשְׁתָּא יֵשׁ לוֹמַר** – יש לך עתה להקשות, מכיון **דְּקָתָנֵי**, שאֶחָד **קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ וְאֶחָד קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת** מצטרפים זה עם זה למעילה, אף על גב **דְּהַאי** – קדשי מזבח, קדושתם **קְדוּשַׁת הַגּוּף**, **וְהַאי** – קדשי בדק הבית, קדושתם **קְדוּשַׁת דָּמִים**, ונמצא שאין קדושותיהן שוות זו לזו, **וַאֲפִילּוּ הָכִי קָתָנֵי מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה**, **קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ עִם קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ** שקדושתם שוה, **מִיבַּעְיָא**. מתרצת הגמרא: **מִשּׁוּם דְּקָתָנֵי עָלָה** – על דין זה של צירוף קדשי מזבח זה עם זה, **לְחַיֵּב עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּיגּוּל נוֹתָר וְטָמֵא**, שצירוף זה לא יכולנו ללמוד ממה שמצטרפים עם קדשי בדק הבית, **דְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת לֵא אִיכָּא הָכִי** – שהרי בקדשי בדק הבית אין איסורים אלו נוהגים כלל, ואינם יכולים להשלים שיעור כזית לענין איסורים אלו, **מִשּׁוּם הָכִי קָא פָּלִיג לֵיהּ** – לפיכך הוצרך התנא לפרש דין צירוף קדשי מזבח בפני עצמו, כדי ללמד שמצטרפים גם לענין איסורים אלו שאין קדשי בדק הבית מצטרפים לגביהם.

הגמרא מביאה דברי רבי ינאי שאמר שמהפסוק האמור בתורה בפרשת מעילה (ויקרא ה טו) אין ללמוד שתנהג מעילה בקדשי מזבח אלא בקדשי בדק הבית, ודנה הגמרא בדבריו אם אכן דעתו לומר שאין מעילה נוהגת בקדשי מזבח מן התורה: **אָמַר רַבִּי יַנַּאי, מְחַוַּרְתָּא** – דבר ברור הוא בידי, **שֵׁאֵין חַיָּבִין** להביא אשם מעילות ולהוסיף חומש על התשלומים **מִשּׁוּם מְעִילָה** שמעל בקדשים, **אֶלָּא עַל קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת**, וכן על **עוֹלָה בִּלְבָד**, ולא על זבחים שהוקדשו לשאר קרבנות. ומפרש רבי ינאי את מקור דבריו שממנו למד כן, **מַאי טַעְמָא, דְּאָמַר קְרָא** בפרשה שנתפרש בה דין מעילה בהקדש (שם) 'נֶפֶשׁ כִּי תִמְעוֹל מַעַל וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי ה'', ומכך יש ללמוד שקָדָשִׁים **הַמְיוּחָדִין** לגמרי **לַה'** – לצורך גבוה, **יֵשׁ בָּהֶן מְעִילָה, אֲבָל קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ אֵית בְּהוּ לַכֹּהֲנִים** – יש בהם הנאה לכהנים, כבשר חטאת ואשם ובכור הנאכלים לכהנים ואינם עולים לגבוה, וכן חזה ושוק של בשר תודה ושלמים, **וְאִית בְּהוּ לַבְּעָלִים** – ויש בהם חלק לבעלים, כשאר בשר של כל הקדשים הקלים שנאכלים לבעליהם, ומדרשה זו יש ללמוד שבקדשים אלו שאין כולם לגבוה לא נאמרה בהם פרשת מעילה כלל, ולפיכך אף אימוריהם שדינם להקטרה על המזבח אין מעילה נוהגת בהם.

הגמרא מבקשת להוכיח מכמה משניות במסכת זו שיש מעילה גם בקדשי מזבח, ושלא כפי שסברנו עתה לפרש דברי רבי ינאי: **תְּנַן**, שכמה מיני **קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְשִׁיעוּר הַרְאוּי** להתחייב עליו מחמת איסור **מְעִילָה**, והרי מובח מכך שיש איסור מעילה בקדשי מזבח. דוחה הגמרא: איסור מעילה זה שמדברת בו משנתנו אינו אלא **מִדְּרַבָּנָן**, ומה שאמרה המשנה שמצטרפים קדשי מזבח יחד, היינו לחייב את המועל לשלם מה שנהנה מן ההקדש, אבל אשם מעילות וחומש לא יתחייב על מעילה זו, שמן התורה אין מעילה נוהגת בהם כלל.

עוד מנסה הגמרא להוכיח שלא כדברי רבי ינאי, מן המשנה ששנינו לעיל (ב.): **קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁשְּׁחָטָן בַּדְּרוֹם** שלא כדינם להישחט בצפון (זבחים מז.), ומשום כך לא הותר בשרם לכהנים לאכילה, **מוֹעֲלִים בָּהֶן**, שמכיון שלא הותרו לאכילה להדיוט הרי הנהנה בהם מועל בקדושתם שהיתה עליהם מחיים, שאין הקדושה פוקעת בשחיטה שאינה מתירה הבשר לאכילה, ומכך מובח שמעילה נוהגת בקדשי מזבח. דוחה הגמרא: גם מעילה זו אינה אלא **מִדְּרַבָּנָן**.

הגמרא שוב מנסה להוכיח: **תְּנַן** (יח.), **הַנֶּהֱנֶה מִן הַחַטָּאת** שהיא בעלת מום, **כְּשֶׁהִיא חַיָּה לֵא מָעַל עַד שֶׁיִּפְּגוֹם** בה ויפחות משוייה, וכפי הכלל (שם) שכל דבר ששייך בו פגם ודרכו להיפגם אין מועלים בו בהנאה שנהנה ממנו בלבד, אלא אם פגם בו ופיחת משויו, וחטאת זו שבעלת מום היא על ידי שפוגם בה גורם לפחות משוייה לפדיון, ולפיכך אין מעילה בה בהנאה לבד אלא בפגם הגורם לפחות משוייה, אבל אם נהנה מחטאת תמימה או בעלת מום **כְּשֶׁהִיא מֵתָה, כֵּיוָן שֶׁנֶּהֱנֶה כָּל שֶׁהוּא** והיינו בהנאה השוה פרוטה ואפילו בלא פגם, **מָעַל**, שמאחר ומתה אינה ראויה לפדיון, שהרי כלל הוא (פסחים כט.) שאין פודים קדשים להאכילם לכלבים, ומכיון שאינה עומדת לפדיון אין לה דמים ואין שייך בה פגם, והרי מובח מכך שיש מעילה בבהמת חטאת. דוחה הגמרא: שגם המעילה האמורה במשנה זו אינה אלא **מִדְּרַבָּנָן**.

ממשיכה הגמרא בבירור דברי רבי ינאי: **וּמִדְּאוֹרַיְיתָא לֵא** – האם אפשר שדעת רבי ינאי לומר שמן התורה אין מעילה כלל בקדשי מזבח, **וְהָתְנֵיָא, רַבִּי אוֹמֵר**, שהפסוק שנאמר באימורי קדשים קלים (ויקרא ג טז) 'כָּל חֵלֶב לַה'', בא **לְרַבּוֹת אֵימוּרֵי קָדָשִׁים קַלִּים** לאחר זריקת הדם שהם ראויים לעלות על המזבח **לְמַעְלָה**, והרי מובח מכאן שיש מעילה בקדשי מזבח מדאורייתא. דוחה הגמרא: גם מעילה האמורה בברייתא זו אינה אלא **מִדְּרַבָּנָן**. חוזרת הגמרא ומקשה: איך אפשר לפרש דברי רבי שכוונתו למעילה מדרבנן, **וְהָא קְרָא קָא נָסִיב לֵהּ** – והרי למד את דבריו מדרשת הפסוק. מתרצת הגמרא: שדרשה זו שהזכיר רבי בדבריו אינה אלא **אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא** – סמך הוא שהביא מפסוק זה שנוהגת מעילה באימורי קדשים קלים, אבל מן התורה אין מעילה כלל בקדשי מזבח אלא מתקנת חכמים.

הגמרא מקשה עוד על מה שסברנו לפרש דברי רבי ינאי שאין מעילה כלל מן התורה בקדשי מזבח. מקשה הגמרא: **וְהָא אָמַר עוּלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, בהמות **קָדָשִׁים שֶׁמֵּתוּ יָצְאוּ מִידֵּי מְעִילָה דְּכַר תּוֹרָה**, משום שבפרשת מעילה נאמר (ויקרא ה טו) 'וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי ה'', ובהמת קדשים שמתה שאין בה עוד שום צורך ותועלת להקדש, שאף לפדיון אינה ראויה כפי ההלכה שאין

המשך בעמוד נא

רש"י

משנה **למעילה** — שאם נהנה משני מיני קדשי מזבח בשוה פרוטה — מעל, ומצטרפין נמי לכזית — לחייב עליהן משום נותר או פיגול או טמא, או (לכזית) — לחייב משום מעלה בחוץ. **קדשי בדק הבית מצטרפין זה עם זה** — למעילה, אבל פגול ונותר וטמא — אין בהן, משום דהני לא נהגו בקדשי בדק הבית, וקדושת דמים נינהו. **קדשי מזבח וקדשי בדק הבית מצטרפין זה עם זה למעילה** — אבל לא לדבר אחר. ומשום הכי קא פליג לה מתניתין, דתני קדשי מזבח בפני עצמן וקדשי בדק הבית בפני עצמן. **גמרא** **אמר רב יגאי מחוורתא** — דבר ברור הוא, כמו "במחוורת עליו", נזיר (סג,א). **שאין** — חייבין קרבן מעילה וכו' תנן וכו'. ומתרץ: **מדרבנן** הוא דאית בהו מעילה בקדשי מזבח, אבל לא מדאורייתא. **הנהנה מן החטאת כשהיא חיה לא מעל עד שיפגום** — כגון שרכב עליה והכחישה, כדמפרש בפירקין דלקמן מעילה (יט,א) דבחטאת בעלת מום מיירי, דקיימא לדמי, לפיכך מעל — שהפסיד להקדש, שפחת מדמיה. וכשהיא מתה, כיון שנהנה ממנה, אף על פי שלא פגם — מעל, דלאו לדמי קיימא, שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים (פסחים כט,א). האי "מעל" נמי — מדרבנן. **והא קרא קא נסיב** — לאשמועינן (דמדאורייתא מעל). **יצאו מידי מעילה דבר תורה** — משום דכתיב "קדשי ה'", וכיון דמתו — לא חזו לקדשי ה'. **ובמאי** — קמיירי עולא, אלימא בקדשי בדק הבית — אפילו מתו נמי לא יצאו מידי מעילה. לא יהא אלא דאקדיש אשפה, מי לא קדשה לדמיה, דאית בה מעילה?! הכי נמי דאי אקדיש בהמה לבדק הבית, אף על גב דמתה — קדשה נמי לדמים, ואית בה מעילה. **אלא פשיטא דבקדשי מזבח מיירי** — ולאחר מיתה יצאו מידי מעילה דבר תורה, מכלל דבחייהן — יש בהן מעילה מדאורייתא, וקשיא לרבי יגאי. **אמר לך רבי יגאי** — אין, ודאי בקדשי מזבח נמי אית בהו מעילה מדאורייתא, אבל מהאי "קדשי ה'" דבקרא ד"נפש כי תמעול מעל" לא שמעינן מיניה אלא קדשי בדק הבית, דמחווירן לה'. אלא מקרא אחרינא נפקא לן דקדשי מזבח אית בהו מעילה, דכתיב: "ואיש כי יאכל קדש בשגגה" וגו' (ויקרא כב) — דבכל קדש מיירי.

קדשי מזבח מצטרפין זה עם זה למעילה — אם אכל בשר עולה זו חצי זית ומבשר עולה אחרת חצי זית — חייב קרבן מעילה. וכן למאן דאמר לקמן (יח,ב) דמעילה בשוה פרוטה, אם אכל חצי שוה פרוטה מזו וחצי שוה פרוטה מזו — חייב. **ולחייב** משום פיגול ונותר וטמא — שאם אכל חצי זית מזה וחצי זית מזה — חייב כרת. קדשי בדק הבית מצטרפין זה עם זה למעילה, ואם נהנה חצי שיעור מזה וחצי שיעור מזה — מעל. **אחד** קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית כו' — שאם נהנה כחצי זית בשר קדשי מזבח וכחצי זית מבשר שהוקדשה לבדק הבית — מצטרפין.

השתא יש לומר — קתני "אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית מצטרפין" כדקתני בסיפא דמתניתין, "קדשי מזבח עם קדשי מזבח" מיבעיא?! ואמאי קתני רישא דמתניתין? ואם תאמר: ומאי קא מתמה, וכי אין דרך משניות בהרבה מקומות ששונה בהן בזה הענין ב"זו ואף זו"? יש לומר: דפריך משום דרישא מכלל סיפא היא, ד"אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית" משמע בכל ענין — בין קדשי מזבח עם קדשי בדק הבית, בין קדשי מזבח עם קדשי מזבח, בין קדשי בדק הבית עם קדשי בדק הבית. ואם כן אין זה שיטה ד"זו אף זו". אם היה רוצה לשנות ב"זו אף זו" — הוה ליה למיתני בסיפא "קדשי מזבח מצטרפין עם קדשי בדק הבית". **משום** דקתני עלה ולחייב עליו משום פיגול ונותר וטמא — דבקדשי בדק הבית לא איכא הכי. "משום הכי קא פליג ליה" — כלומר, לכן שנאה בבבא ראשונה לעצמה, משום דלא הוה שייך למיתני "ולחייב עליה משום פיגול" גבי סיפא דקתני בה קדשי בדק הבית. וכיון דקתני קדשי מזבח עם קדשי מזבח לחודייהו בחד בבא, תנא נמי כהאי גוונא בקדשי בדק הבית, ואף על גב דמסיפא שמעינן להו.

מחוורתא — לומר: דבר ברור ומחוור הוא זה, אבל קדשי מזבח — אית בהן לכהנים ואית בהו לבעלים, הלכך לית בהו מעילה. ועולה נמי — עורה לכהנים. ובסמוך פריך עלה טובא, עד דקאמר במסקנא דלרבי יגאי רצה לומר כי מזה הפסוק לא נפקא לן מעילה בקדשי מזבח. ואם תאמר: והא בשילהי תמורה (לב,ב) אמר רבי יגאי דאין מעילה מפורשת מן התורה אלא בעולה בלבד, שנאמר "מקדשי ה'", אלמא משמע איפכא דבקדשי מזבח מפורשת מעילה יותר מקדשי בדק הבית, והכא קאמר איפכא? יש לומר דלא קשו אהדדי, דהכי פירושו: לא קאמר בעולה לאפוקי בדק הבית, דהא ודאי משמע מתוך הפסוק ד"מקדשי ה'" בקדשי בדק הבית יש בהם מעילה, וליכא מאן דפליג אהא. אלא בא רבי יגאי לומר דחטאת ואשם אין בהם מעילה מפורשת, שאינם מיוחדים לשם כמו עולה. והכי פירושו דהתם: אין מעילה מפורש בקדשי מזבח אלא בעולה. והכא דקאמר "אלא על קדשי בדק הבית" — לא אתי לאפוקי עולה, דאיקרי "קדשי ה'", שהיא קריבה למזבח, ואף על גב דעורה לכהנים — אין בכך כלום, דמכל מקום דהקרבה עיקר. ולא אתי אלא לאפוקי חטאת ואשם. והכי קאמר הכא: אין חייבין משום מעילה אלא על בדק הבית, דבקדשי בדק הבית מילתא פסיקא היא דאית בהו מעילה. אבל בקדשי מזבח לא הויא מילתא פסיקא דליכא מעילה אלא בהו בעולה. והיינו הא דקאמר "אבל בקדשי מזבח אית בהו לכהנים ואית בהו למזבח", כלומר, בהני הוא דלית מעילה, דהיינו חטאת ואשם, דעולה מיקריא שפיר "מיוחדת לשם", כיון שכולה כליל. **כשהיא** חיה לא מעל עד שיפגום — הא פגם — אית בהו מעילה.

ואפילו כי מתו (להו) [נמי] לא יהא אלא דאקדישי אשפה כו' — כלומר, דשייך שפיר מעילה, דלא גרעי מאשפה. והקשה רבנו חיים הכהן גדול: מי דמי, אשפה — ראויה לפדות, אבל האי — לאו בר פדיון הוא, דלאו בר העמדה והערכה? יש לומר: דשמא קסבר קדשי בדק הבית לא היו בכלל העמדה. אי נמי: מי לא עסקינן דהעמידן מחיים, ולא הספיק לפדותן מחיים עד שמתו, ואפילו הכי קאמר עולא דיצאו מידי מעילה. ואם תאמר: תיפוק ליה דלא מעל, משום דאמר "אין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים", ואפילו בקדשי בדק הבית אמרינן בפרק "כל שעה" (פסחים כט,א) דליכא מעילה! יש לומר: כדפירש שם, דוקא להאכילן לכלבים, אבל לשאר הנאות — פודין, (כגון) בקדשי בדק הבית, כגון להסיקן תחת תבשילו. ולהכי שייך הכא בקדשים שמתו מעילה. **מהאי** קרא קדשי בדק הבית שמעינן — כלומר, מקרא ד"מקדשי ה'" לא נפקא לן אלא קדשי בדק הבית, ולא קדשי מזבח, ונפקא לן קדשי מזבח מקרא דלעיל ד"כל חלב". ויש מפרשים דלא גרסינן לעיל "והתניא כל חלב", אלא גרס "והא קרא קא נסיב לה" — פירוש: רבי יגאי קא מפיק מקרא, בסוף פרק "כל הבשר" (חולין קיז,א) דאיכא מעילה, דמקיש פר כהן משוח לזבח שלמים מ"כאשר יורם". מיהו נראה למורי שיחיה דגרס "והתניא כל חלב", והא דלא מפיק מרבי יגאי — פשיטא ליה דמדרבנן קאמר ואסמכתא בעלמא, אלא פריך מקרא ד"כל חלב", והיינו קרא דמפקי מיניה במסקנא דיש מעילה בקדשי מזבח. ואם תאמר: והיאך נפקא ליה מיניה קדשי קדשים, והא לא איירי קרא אלא באימורי קדשים קלים? יש לומר: דכיון דאפקינהו קרא ד"מקדשי ה'", מהדהיא דרשא דקאמר לעיל דדוקא קדשים המיוחדין לשם, אלמא לא דרשי מיניה כלל אלא מוקמינן ליה בכל קדשים. כן נראה למורי.

תוספות

קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְמַעֲלָה, וּלְחַיֵּב עֲלֵיהֶם מִשּׁוּם פִּיגּוּל וְנוֹתָר וְטֻמְאָה. קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. אֶחָד קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ וְאֶחָד קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְמַעֲלָה. גְּמָרָא הָשְׁתָּא יֵשׁ לוֹמַר דִּקְתָנֵי "אֶחָד קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ וְאֶחָד קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת", דְּהַאי קְדוּשַׁת הַגּוּף וְהַאי קְדוּשַׁת דְּמִים, אֲפִילּוּ הָכִי קָתָנֵי "מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה", קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ עִם קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ מִיבַּעְיָא! מִשּׁוּם הָכָא קָתָנֵי עֲלָהּ "לְחַיֵּב עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּיגּוּל נוֹתָר וְטֻמְאָה", דְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת לָא אִיכָּא הָכִי, מִשּׁוּם הָכִי קָא פָּלֵיג לֵיהּ. אָמַר רַבִּי יַנַּאי: מְחַוֵּרְתָּא, אֵין חַיָּבִין מִשּׁוּם מְעִילָה אֶלָּא עַל קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת וְעוֹלָה בִּלְבַד. מַאי טַעְמָא? - דַּאֲמַר קְרָא "נֶפֶשׁ כִּי תִמְעֹל מַעַל מִקָּדְשֵׁי ה'" - קָדָשִׁים הַמְיוּחָדִין לַה' יֵשׁ בָּהֶן מְעִילָה, אֲבָל קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ - אִית בְּהוּ לְכַהֲנִים וְאִית בְּהוּ לַבְּעָלִים. תְּנַן: "קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְמַעֲלָה"! - מִדְּרַבָּנַן. "קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁשְּׁחָטָן בַּדְּרוֹם מוֹעֲלִים בָּהֶן" - מִדְּרַבָּנַן. תְּנַן "הַנֶּהֱנֶה מִן הַחַטָּאת כְּשֶׁהִיא חַיָּה לֹא מָעַל עַד שֶׁיִּפְגּוֹם. כְּשֶׁהִיא מֵתָה כֵּיוָן שֶׁנֶּהֱנֶה כָּל שֶׁהוּא מָעַל"! - מִדְּרַבָּנַן. - וּמִדְּאוֹרַיְיתָא לָא? וְהָתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: "כָּל חֵלֶב לַה'" - לְרִבּוֹת אֵימוּרֵי קָדָשִׁים קַלִּים לִמְעִילָה! - מִדְּרַבָּנַן. - וְהָא קְרָא קָא נָסֵיב לַהּ? - אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא. - וְהָא אָמַר עוּלָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: קָדָשִׁים שֶׁמֵּתוּ יָצְאוּ מִידֵי מְעִילָה דְּבַר תּוֹרָה. בְּמַאי, אִילֵימָא בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת - אֲפִילּוּ כִּי מֵתוּ נַמִּי, לָא יְהֵא אֶלָּא דְּאַקְדֵּישׁ אַשְׁפָּה לְבֶדֶק הַבַּיִת, לָאו אִית בָּהּ מְעִילָה. אֶלָּא קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ דְּאוֹרַיְיתָא, מִי אִית בְּהוּ מְעִילָה? אֶלָּא הָכִי קָא אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי: מֵהַאי קְרָא - קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת שֶׁמְּעִין מִינָּהּ, קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ - לָא שָׁמְעִין מִינָּהּ.

משנה

קדשי מזבח מצטרפין זה עם זה למעילה — אם אכל בשר עולה זו חצי זית ומבשר עולה אחרת חצי זית — חייב קרבן מעילה. וכן למאן דאמר לקמן (יח,ב) דמעילה בשוה פרוטה, אם אכל חצי שוה פרוטה מזו וחצי שוה פרוטה מזו — חייב. **ולחייב** משום פיגול ונותר וטמא — שאם אכל חצי זית מזה וחצי זית מזה — חייב כרת. קדשי בדק הבית מצטרפין זה עם זה למעילה, ואם נהנה חצי שיעור מזה וחצי שיעור מזה — מעל. **אחד** קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית כו' — שאם נהנה כחצי זית בשר קדשי מזבח וכחצי זית מבשר שהוקדשה לבדק הבית — מצטרפין.

השתא יש לומר — קתני "אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית מצטרפין" כדקתני בסיפא דמתניתין, "קדשי מזבח עם קדשי מזבח" מיבעיא?! ואמאי קתני רישא דמתניתין? ואם תאמר: ומאי קא מתמה, וכי אין דרך משניות בהרבה מקומות ששונה בהן בזה הענין ב"זו ואף זו"? יש לומר: דפריך משום דרישא מכלל סיפא היא, ד"אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית" משמע בכל ענין — בין קדשי מזבח עם קדשי בדק הבית, בין קדשי מזבח עם קדשי מזבח, בין קדשי בדק הבית עם קדשי בדק הבית. ואם כן אין זה שיטה ד"זו אף זו". אם היה רוצה לשנות ב"זו אף זו" — הוה ליה למיתני בסיפא "קדשי מזבח מצטרפין עם קדשי בדק הבית". **משום** דקתני עלה ולחייב עליו משום פיגול ונותר וטמא — דבקדשי בדק הבית לא איכא הכי. "משום הכי קא פליג ליה" — כלומר, לכן שנאה בבבא ראשונה לעצמה, משום דלא הוה שייך למיתני "ולחייב עליה משום פיגול" גבי סיפא דקתני בה קדשי בדק הבית. וכיון דקתני קדשי מזבח עם קדשי מזבח לחודייהו בחד בבא, תנא נמי כהאי גוונא בקדשי בדק הבית, ואף על גב דמסיפא שמעינן להו.

מחוורתא — לומר: דבר ברור ומחוור הוא זה, אבל קדשי מזבח — אית בהן לכהנים ואית בהו לבעלים, הלכך לית בהו מעילה. ועולה נמי — עורה לכהנים. ובסמוך פריך עלה טובא, עד דקאמר במסקנא דלרבי יגאי רצה לומר כי מזה הפסוק לא נפקא לן מעילה בקדשי מזבח. ואם תאמר: והא בשילהי תמורה (לב,ב) אמר רבי יגאי דאין מעילה מפורשת מן התורה אלא בעולה בלבד, שנאמר "מקדשי ה'", אלמא משמע איפכא דבקדשי מזבח מפורשת מעילה יותר מקדשי בדק הבית, והכא קאמר איפכא? יש לומר דלא קשו אהדדי, דהכי פירושו: לא קאמר בעולה לאפוקי בדק הבית, דהא ודאי משמע מתוך הפסוק ד"מקדשי ה'" בקדשי בדק הבית יש בהם מעילה, וליכא מאן דפליג אהא. אלא בא רבי יגאי לומר דחטאת ואשם אין בהם מעילה מפורשת, שאינם מיוחדים לשם כמו עולה. והכי פירושו דהתם: אין מעילה מפורש בקדשי מזבח אלא בעולה. והכא דקאמר "אלא על קדשי בדק הבית" — לא אתי לאפוקי עולה, דאיקרי "קדשי ה'", שהיא קריבה למזבח, ואף על גב דעורה לכהנים — אין בכך כלום, דמכל מקום דהקרבה עיקר. ולא אתי אלא לאפוקי חטאת ואשם. והכי קאמר הכא: אין חייבין משום מעילה אלא על בדק הבית, דבקדשי בדק הבית מילתא פסיקא היא דאית בהו מעילה. אבל בקדשי מזבח לא הויא מילתא פסיקא דליכא מעילה אלא בהו בעולה. והיינו הא דקאמר "אבל בקדשי מזבח אית בהו לכהנים ואית בהו למזבח", כלומר, בהני הוא דלית מעילה, דהיינו חטאת ואשם, דעולה מיקריא שפיר "מיוחדת לשם", כיון שכולה כליל. **כשהיא** חיה לא מעל עד שיפגום — הא פגם — אית בהו מעילה.

ואפילו כי מתו (להו) [נמי] לא יהא אלא דאקדישי אשפה כו' — כלומר, דשייך שפיר מעילה, דלא גרעי מאשפה. והקשה רבנו חיים הכהן גדול: מי דמי, אשפה — ראויה לפדות, אבל האי — לאו בר פדיון הוא, דלאו בר העמדה והערכה? יש לומר: דשמא קסבר קדשי בדק הבית לא היו בכלל העמדה. אי נמי: מי לא עסקינן דהעמידן מחיים, ולא הספיק לפדותן מחיים עד שמתו, ואפילו הכי קאמר עולא דיצאו מידי מעילה. ואם תאמר: תיפוק ליה דלא מעל, משום דאמר "אין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים", ואפילו בקדשי בדק הבית אמרינן בפרק "כל שעה" (פסחים כט,א) דליכא מעילה! יש לומר: כדפירש שם, דוקא להאכילן לכלבים, אבל לשאר הנאות — פודין, (כגון) בקדשי בדק הבית, כגון להסיקן תחת תבשילו. ולהכי שייך הכא בקדשים שמתו מעילה. **מהאי** קרא קדשי בדק הבית שמעינן — כלומר, מקרא ד"מקדשי ה'" לא נפקא לן אלא קדשי בדק הבית, ולא קדשי מזבח, ונפקא לן קדשי מזבח מקרא דלעיל ד"כל חלב". ויש מפרשים דלא גרסינן לעיל "והתניא כל חלב", אלא גרס "והא קרא קא נסיב לה" — פירוש: רבי יגאי קא מפיק מקרא, בסוף פרק "כל הבשר" (חולין קיז,א) דאיכא מעילה, דמקיש פר כהן משוח לזבח שלמים מ"כאשר יורם". מיהו נראה למורי שיחיה דגרס "והתניא כל חלב", והא דלא מפיק מרבי יגאי — פשיטא ליה דמדרבנן קאמר ואסמכתא בעלמא, אלא פריך מקרא ד"כל חלב", והיינו קרא דמפקי מיניה במסקנא דיש מעילה בקדשי מזבח. ואם תאמר: והיאך נפקא ליה מיניה קדשי קדשים, והא לא איירי קרא אלא באימורי קדשים קלים? יש לומר: דכיון דאפקינהו קרא ד"מקדשי ה'", מהדהיא דרשא דקאמר לעיל דדוקא קדשים המיוחדין לשם, אלמא לא דרשי מיניה כלל אלא מוקמינן ליה בכל קדשים. כן נראה למורי.

משנה

חמשה

חמשה דברים בעולה כו' — מפרש להו ואזיל. **מתני** ליה רב הונא לרבה חמשה דברים בעולם — היה טועה בגירסת המשנה, דגרס "בעולה", והוא אמר "בעולם". אמר ליה: "בעולם" קאמרת — כלומר, וכי אין בעולם אלא חמשה דברים? והא קתני "ששה דברים שבתודה"! ומסיק: אלא תני "שבעולה" — כלומר, חזור בך וגריס "בעולה".

בשלמא להעלותו בחוץ עולה דכליל הויא מצטרפין — פירוש: אם העלה בחוץ כזית, בין בשר בין אימורים — חייב, מפני שכולה כליל, והכל חשוב כמו אימורים. שלמים — לא, פירוש: העלה בחוץ כזית משלמים, בין בשר ואימורים — פטור, שהרי אינו חייב על העלאת חוץ אלא על דבר שמתקבל בפנים, כדאיתא התם פרק "השוחט והמעלה" (זבחים קיא,ב), ובשר שלמים אינו למזבח. והתנן: כל הפיגולין מצטרפין זה עם זה, ואפילו אימורין ובשר! אלא אימא: "עולה ואימוריה מצטרפין לזרוק עליה את הדם" — כלומר, שאם אבד ונשאר חצי זית מאימורים וחצי זית מן בשר העולה — זורק הדם כאילו נשאר כזית מאחד מהם, שהרי הכל אכילת מזבח, ויש להם להצטרף זה עם זה. אבל בשלמים — לא. שהאימורים — אכילת מזבח, ובשר — אכילת אדם, ואכילת אדם ואכילת מזבח לא מצטרפים. ומני? רבי יהושע היא, דתניא "כל הזבחים" כו'. ולאפוקי מדרבי אלעזר דאמר: יש דם, אף על פי שאין בשר. לדידיה לא בעינן. והא דקתני "לחייב עליה משום פיגול ונותר וטמא" — היינו לזרוק עליו את הדם לכתחלה בבשר. חייבים עליו משום פיגול ונותר וטמא — שהזריקה קובעתו בפיגול, וקרי ביה "קרבו מתירין".

כזית בשר וכזית חלב — או כזית חלב קאמר. **מנחה** מאי עבידתיה — כלומר, מאי זריקת דם שייכא הכא? אמר רב פפא: מנחת נסכים — פירוש: שיש זבח עם המנחה, ואבד כל הזבח. וסלקא דעתך אמינא: דכיון דהמנחה קיימא, והרי היא תחת הבשר או תחת האימורים, ויזרוק. קא משמע לן, דלא. **התרומה** ותרומת מעשר כו' — בגמרא מפרש טעמא: משום דכל הני איקרו "תרומה".

כל הפיגולים וכו' וכל הנותרים כו' — כבר תנא ליה ברישא, ואיידי דבעי למיתני "כל הנבילות מצטרפות וכל השרצים מצטרפות", תנא נמי "כל הפיגולים".

אבל הנך לא צריכא — פירוש: תרומה ותרומת מעשר ותרומת מעשר של דמאי לא צריך לפרושי מאי טעמא דמצטרפי. כלומר, שהרי דבר פשוט הוא שהם עצמן נקראים "תרומה". **כל** הנבילות — בגמרא מפרש לענין מאי קאמר. **כל** הנבילות מצטרפות זו עם זו — כלומר, בשר נבלה זו עם בשר נבלה [אחרת]. **אמר** רב לא שנו אלא לענין טומאה — והכי קאמר במתניתין: כל הנבילות מצטרפות לטומאה, אבל לענין אכילה — לא מצטרפין, אלא טהורים לעצמן וטמאים לעצמן. דאיסור דטהורה — משום נבלה, ואיסור טמאה — משום טומאה, אבל משום נבילה — ליכא, דקסבר: אין איסור חל על איסור. ולוי אמר: לאכילה נמי מצטרפין. ואם תאמר: וכי פליגי רב ולוי בפלוגתא דתנאי בעלמא, דאמרינן דפליגי באיסור חל על איסור? הא מדפריך בסמוך לרב אסי וקא משני: קסבר האי תנא איסור חל על איסור, אלמא אית להו לכולהו אמוראי דפליגי הכא דאין איסור לא

משנה חָמִשָּׁה דְּבָרִים בָּעוֹלָה מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה: הַבָּשָׂר, וְהַחֵלֶב, וְהַסּוֹלֶת, וְהַיַּיִן, וְהַשֶּׁמֶן. וְשִׁשָּׁה בַּתּוֹדָה: הַבָּשָׂר, וְהַחֵלֶב, וְהַסּוֹלֶת, וְהַיַּיִן, וְהַשֶּׁמֶן וְהַלֶּחֶם. **גמרא** מַתְנִי לֵיהּ רַב הוּנָא לְרָבָא: "חֲמִשָּׁה דְּבָרִים בָּעוֹלָם מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה". אֲמַר לֵיהּ: "בָּעוֹלָם" קָא אָמְרַתְּ? וְהָא קָתָנֵי בְּתוֹדָה, "שִׁשָּׁה דְּבָרִים שֶׁבַּתּוֹדָה: הַבָּשָׂר וְהַחֵלֶב וְהַסּוֹלֶת וְהַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן וְלֶחֶמִי תוֹדָה"! אֲמַר לֵיהּ: תְּנֵי "בָּעוֹלָה". תָּנֵינָא לְהָא דְּתַנּוּ רַבָּנַן: עוֹלוֹת וְאֵימוּרִים מִצְטָרְפִין לְכַזַּיִת לְהַעֲלוֹתָן בַּחוּץ, וּלְחַיֵּב עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּיגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא. קָתָנֵי בְּעוֹלָה - אִין, בְּשְׁלָמִים - לָא. בִּשְׁלָמָא לְהַעֲלוֹתָן בַּחוּץ, עוֹלָה דְּכָלִיל הִיא - מִצְטָרְפִין, שְׁלָמִים - לָא מִצְטָרְפִין. אֶלָּא לְחַיֵּב עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּיגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא, שְׁלָמִים אַמַּאי לָא מְחַיֵּב? וְהָתְנַן: כָּל הַפִּיגּוּלִים מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, וְכָל הַנּוֹתָרוֹת מִצְטָרְפוֹת זוֹ עִם זוֹ! אֶלָּא אֵימָא: "עוֹלָה וְאֵימוּרֶיהָ - מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְכַזַּיִת לִיזְרֹק עֲלֵיהֶן אֶת הַדָּם". וְכֵיוָן דְּמִצְטָרְפִין לִיזְרֹק אֶת הַדָּם - "חַיָּיב" וכו'. וּמַאן קָתָנֵי לָהּ? רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא. דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל הַזְּבָחִים שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁנִּשְׁתַּיֵּר מֵהֶן כַּזַּיִת בָּשָׂר וְכַזַּיִת חֵלֶב - זוֹרֵק אֶת הַדָּם. כַּחֲצִי זַיִת בָּשָׂר וְכַחֲצִי זַיִת חֵלֶב - אֵינוֹ זוֹרֵק אֶת הַדָּם. וּבְעוֹלָה, אֲפִילּוּ כַּחֲצִי זַיִת בָּשָׂר וְכַחֲצִי זַיִת חֵלֶב - זוֹרֵק אֶת הַדָּם, מִפְּנֵי שֶׁכּוּלָּהּ כָּלִיל. וּבַמִּנְחָה, אֲפִילּוּ כּוּלָּהּ קַיֶּמֶת - לֹא יִזְרוֹק. מִנְחָה מַאי עֲבִידְתֵּיהּ? אֲמַר רַב פַּפָּא: מִנְחַת נְסָכִים. **משנה** הַתְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי, וְהַחַלָּה, וְהַבִּכּוּרִים - מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לָאֱסוֹר, וּלְחַיֵּב עֲלֵיהֶן אֶת הַחוֹמֶשׁ. כָּל הַפִּיגּוּלִים מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, וְכָל הַנּוֹתָרִים מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. **גמרא** מַאי טַעְמָא? כּוּלְּהוּ אִיקְרוּ "תְּרוּמָה". גַּבֵּי חַלָּה כְּתִיב "רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה", גַּבֵּי בִּיכּוּרִים נַמִי אִיקְרוּ "תְּרוּמָה", דְּתַנְיָא: "וּתְרוּמַת יָדְךָ" - אֵלּוּ בִּיכּוּרִים, אֲבָל אִינָּךְ לָא צְרִיכָא. **משנה** כָּל הַנְּבֵילוֹת מִצְטָרְפִין זוֹ עִם זוֹ, וְכָל הַשְּׁקָצִים מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. **גמרא** אָמַר רַב:

משנה חמשה דברים בעולה מצטרפין זה עם זה הכשר והחלב והסלת — היינו מנחה הבאה עמה והיין והשמן מצטרפין זה עם זה בכזית לחייב משום מעלה בחרוץ, ולחייב משום פגול ונותר וטמא, ומשום מעילה נמי. ואף על גב דתנא רישא נמי "קדשי מזבח מצטרפין זה עם זה", איצטריך למיתני הא — לאשמועינן רבותא, דבשר וסלת ויין מצטרפין, אף על גב דמינא אחרינא נינהו. **ששה דברים שבתודה** — מצטרפין זה עם זה לפיגול ונותר וטמא. והאי סלת נמי דקתני גבי תודה, היינו נמי מנחת נסכים הבאה עם התודה, כדאמרינן במסכת מנחות בפרק "שתי מדות" (צ,ב) דתודה נמי טעונה מנחת נסכים, דמפיק ליה מ"או זבח". **גמרא בעולם קאמרת** — דמשמע: בכל הזבחים שבעולם חמשה דברים שמצטרפין זה עם זה, ותו לא. **ואמר ליה והרי תודה שיש בה ששה דברים שמצטרפין זה עם זה** — ודם לא קא חשיב — לפי שאין מועלין בדמים, וליתיה לא בפגול ולא בטמא, כדאמרינן בפרק "כל הבשר" (חולין קיז,ב). **אלא תני בעולה איכא חמשה דברים המצטרפין ולא במקום אחר** — ענין אחר: אמר לו רבי, "בעולם" קאמרת — מדבכל דבר שבעולם מצטרפין אלו חמשה דברים, והא קתני "בתודה", דמשמע דבזבחים מיירי ולא בחולין. **עולה ואימוריה מצטרפין לכזית להעלותו בחוץ** — דאי מקטיר כחצי זית בשר וכחצי זית אימורין בחרוץ — חייב עליהם משום מקטיר בחרוץ. והקטרה בעינן בכזית, כדכתיב "ואם האכל יאכל", ואמרינן (זבחים כח,ב): בשתי אכילות הכתוב מדבר, אחת אכילת אדם ואחת אכילת מזבח. מה אכילת אדם — בכזית, אף אכילת מזבח — בכזית. **עולה דכליל היא מצטרפין** — הבשר והחלב לחייב הקטרה בחרוץ, אבל שלמים דאינן כליל — לא מצטרפי לאימורין. **אלא לחייב עליהן משום פיגול ונותר וטמא** — בשלמים אמאי לא מצטרפין בכזית לחייב משום פיגול ונותר וטמא? **אלא אימא** — עולה ואימוריה מצטרפין לכזית לזורק עליהן את הדם. ורבי יהושע היא, דתניא וכו'. **שכולה כליל** — מה שאין כן בשאר הזבחים. וטעמיה דרבי יהושע בשאר זבחים: משום דכתיב "ואם האכל יאכל", כדאמרינן לעיל דבשתי אכילות הכתוב מדבר. משום הכי סבירא ליה דאין זורקין עליהן את הדם עד שישתייר מהן כזית בשר — דהיינו אכילת אדם, [או כזית חלב — דהיינו אכילת מזבח]. אבל [חצי זית בשר, דהיא אכילת אדם] וחצי זית חלב, דלאו אכילת אדם הוא — אינו זורק עליו, דאין מצטרפין. אבל עולה דלית בה אכילת אדם, אפילו כחצי זית בשר וכחצי זית חלב — מצטרפין. **ובמנחה אפילו כולה קיימא** — ואין שם כלום מן הבשר — לא יזרוק. **מנחה מאי עבידתיה** — מאי זריקה טעונה מנחה? **אמר רב פפא מנחת נסכים** — כלומר, האי דקאמר "ובמנחה אפילו כולה קיימא" וכו' — באותה מנחה הבאה בנסכים קאמר, כדכתיב: "ומנחתם סלת" וגו'. דקא סלקא דעתך: הואיל ובהדי זבח קאתייא — כגופא דזבח דמיא. ואף על גב דלא נשתייר מן הבשר כלום — יזרוק עליה את הדם. קא משמע לן, דלא. **משנה התרומה** — היינו תרומה גדולה, תרי ממאה. **ותרומת מעשר** — היינו מעשר מן המעשר. **ותרומת מעשר של דמאי** — שהוא אחד ממאה. **והחלה והבכורים מצטרפין זה עם זה לאסור** — שאם נפל מכולן לתוך עיסה של חולין ויש בו כדי לחמץ — אסורה. **ומצטרפין לאוכל מכולן** — בשוה פרוטה בשגגה לחייב עליהן את החומש. **גמרא מאי טעמא** — מצטרפין חלה ובכורים עם התרומה. **אבל אינך** — כלומר, שאר הנך לא צריכי קרא לאיתויי דמצטרפין זה עם זה, דהא מיקרו "תרומה". **משנה כל הנבילות מצטרפות זו עם זו** — לכזית. משמע השתא: אפילו נבלת בהמה טמאה עם נבלת בהמה טהורה. וכל השרצים מצטרפין זה עם זה לאוכל מהן כזית. **גמרא**

משנה

המשנה ממשיכה לבאר דיני צירוף המינים השונים שישנם בקדשי מזבח לענין כל האיסורים הנוהגים בקדשים אלו: **חֲמִשָּׁה דְּבָרִים** – מינים הקרבים על המזבח שישנם **בָּעוֹלָה, מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** – להתחייב עליהם כרת במזיד וחטאת בשוגג אם העלה בחוץ כשיעור כזית מכולם יחד, וכן אם היו פיגול ואכל כזית מכולם יחד, או אם נותרו עד למחרת שחיטת הזבח ואכל מהם, או אם אכלם אדם טמא, וכן להתחייב עליהם משום מעילה אם נהנה בשוה פרוטה בצירוף כולם יחד, והם **הַבָּשָׂר** של בהמת העולה, **וְהַחֵלֶב** שבה, **וְהַסּוֹלֶת** של מנחת הנסכים הבאה עמה, **וְהַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן** של מנחת הנסכים. **וְשִׁשָּׁה** דברים ישנם **בַּתּוֹדָה** – הראויים להצטרף לכל איסורים אלו, והם **הַבָּשָׂר, וְהַחֵלֶב, וְהַסּוֹלֶת וְהַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן** של נסכי התודה, **וְהַלֶּחֶם** הבא עם התודה, ונתחדש לנו בזה, שבקרבן תודה שבא עמו לחם מצטרף גם הוא לאיסורים אלו.

גמרא

הגמרא מביאה גירסא אחרת שהיתה ביד האמוראים בנוסח משנתנו, ומבררת את הגירסא הנכונה מן הגירסאות: **מַתְנִי לֵיהּ רַב הוּנָא לְרַבָּא** – שנה רב הונא לרבא משנה זו בנוסח אחר משהיא לפנינו, 'חֲמִשָּׁה דְּבָרִים בָּעוֹלָם [ולא כפי נוסח המשנה שלפנינו 'בעולה'] מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה', ומשמעות דברי המשנה לפי נוסח זה, שבאה לומר שבקרבנות ישנם חמשה מיני דברים היכולים להצטרף יחד לענין איסורי פיגול נותר וטמא. **אָמַר לֵיהּ** רבא לרב הונא, **בָּעוֹלָם קָא אָמְרַת** – וכי סבור אתה לומר שכך אמרה המשנה שאין בכל מיני הקרבנות שבעולם אלא חמשה דברים המצטרפים יחד, **וְהָא קָתָנֵי** – והרי שנינו בהמשך המשנה המדברת **בְּתוֹדָה, שִׁשָּׁה דְּבָרִים שֶׁבְּתוֹדָה הַבָּשָׂר וְהַחֵלֶב וְהַסּוֹלֶת וְהַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן וְלֶחֶמֵי תוֹדָה**, והרי לפנינו דבר ששי הראוי להצטרף עמהם, ואיך אפשר שאמרה המשנה שאין בעולם אלא חמשה דברים הראויים להצטרף לאיסורים אלו. **אָמַר לֵיהּ** רב הונא לרבא, האמת כדבריך, ואכן **תְּנֵי** – שנה בנוסח המשנה 'בָּעוֹלָה', ולפי גירסא זו דברי המשנה מיושבים, שאכן בעולה אין אלא חמשה דברים הראויים להצטרף, אבל בתודה שבא עמה לחם מצטרפים בה ששה דברים.

הגמרא מסמיכה לדברי המשנה ברייתא שגם בה נשנה דין צירוף מינים שונים ממיני הקדשים זה עם זה: **תְּנִינָא לְהָא** – שנינו כאן במשנתנו דין זה **דְּתָנוּ רַבָּנַן** – ששנו התנאים בברייתא, בשר **עוֹלָה וְאֵימוּרֶיהָ**, שהם החלב ויותרת הכבד והכליות, **מִצְטָרְפִין לְכַזַּיִת לְהַעֲלוֹתָן בַּחוּץ** – להתחייב עליהם כרת במזיד וחטאת בשוגג אם העלה מהם כזית להקטרה על המזבח חוץ לעזרה, **וְכֵן לְחַיֵּב עֲלֵיהֶן מְשׁוּם פִּגּוּל** אם נתפגלו במחשבה שחשב באחת מעבודות העולה להקטיר ממנה למחר ואכל ממנה אחר כך, **וְכֵן** אם אכל מהם אחר שנעשו **נוֹתָר, וְכֵן** אם אכל מהם אדם **טָמֵא**.

הגמרא מבררת מדוע נקטה הברייתא דין זה בעולה ולא בקרבנות אחרים. מדייקת הגמרא: **קָתָנֵי** – נשנה בברייתא דין זה שמצטרף בשר הזבח עם האימורים, **בָּעוֹלָה אִין** – שבעולה הוא נוהג, ומשמע מכך **שֶׁבִּשְׁלָמִים לֹא** – אינו נוהג, ואין הבשר מצטרף בהם עם האימורים. מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא** – מובן מה שאין נוהג דין זה אלא בעולה לענין **לְהַעֲלוֹתָן בַּחוּץ**, שהרי **עוֹלָה דְּכָלִיל הִיא** – שבשרה כולו נקטר על המזבח, **מִצְטָרְפִין** – לפיכך יכול הוא להצטרף עם האימורים לשיעור העלאה בחוץ, אבל **שְׁלָמִים** שאין עולה מהן להקטרה על המזבח, **לֹא מִצְטָרְפִין**, שהרי כלל הוא (זבחים קט.) שאין חיוב כרת בהעלאת חוץ אלא בדבר הראוי להיקרב על המזבח בפנים, **אֶלָּא** לענין **לְחַיֵּב עֲלֵיהֶן מְשׁוּם פִּגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא**, יקשה על כך **שְׁלָמִים אַמַּאי לֹא מְחַיֵּב** – מדוע לא נאמר גם בשלמים שיצטרפו בהם הבשר והאימורים לענין איסורים אלו, **וְהָתְנַן** – והרי שנינו במשנה להלן 'כָּל הַפִּגּוּלִים **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה וְכָל הַנּוֹתָרוֹת מִצְטָרְפוֹת זוֹ עִם זוֹ**' ומשמעות דברי המשנה שמצטרפים יחד כל מיני פיגול ונותר הן מבשר והן מאימורים ואפילו מכמה קרבנות.

הגמרא מבארת דברי הברייתא באופן אחר שלפיו תתורץ הקושיא: **אֶלָּא אֵימָא** – אמור ובאר דברי הברייתא שכוונתה לומר **שְׁעוֹלָה וְאֵימוּרֶיהָ מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְכַזַּיִת לִיזְרוֹק עֲלֵיהֶן אֶת הַדָּם** – שצירוף האימורים עם הבשר הנאמר בברייתא נאמר לענין ההלכה שאין דם קרבן נזרק אלא אם קיים לפנינו כזית מן הראוי להיות נקטר ממנו על המזבח, ועל כך אמרה הברייתא שבעולה יכול כזית זה להצטרף גם מבשר ומאימורים יחד, כיון ששניהם נקטרים על המזבח, ולפיכך נקטה הברייתא דין זה בעולה דווקא, שאילו בשלמים שבשרם דינו לאכילה ולא להקטרה, אכן לא יצטרף עם האימורים, מפני שכזית זה צריך להיות כולו מן העומד להקטרה או מן העומד לאכילה, ואינו מצטרף מן העומד להקטרה ולאכילה יחד. ומה שאמרה הברייתא שצירוף זה הוא לענין איסורי פיגול נותר וטמא, הכוונה בזה שכֵּיוָן **דְּמִצְטָרְפִין לִיזְרוֹק אֶת הַדָּם חַיָּיב וכו'**, שאיסורים אלו אין חייבים עליהם אלא בקרבן שנזרק דמו כדין, ולפיכך בשלמים שאין דמם נזרק על כזית המצורף מבשר ואימורים, לא ינהגו בהם איסורים אלו, שאף אם זרק דמם על כזית זה אין זו זריקה כשירה, אבל בעולה שדמה נזרק על כזית מבשר ואימורים יחד, תועיל זריקה זו שינהגו בה איסורים אלו.

מבררת הגמרא: **וּמַאן קָתָנֵי לָהּ** – ובדעת מי מן התנאים נשנית ברייתא זו, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא** – כדעת רבי יהושע, **דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כָּל הַזְּבָחִים שֶׁבַּתּוֹרָה** שֶׁאבדו בשרם ואימוריהם קודם זריקת הדם **וּנִשְׁתַּיֵּיר מֵהֶן כַּזַּיִת בָּשָׂר** הראוי לאכילה, **וְכֵן** אם נשתייר מהם **כַּזַּיִת חֵלֶב, זוֹרֵק אֶת הַדָּם** כדינו, אבל אם לא נשתייר מהם אלא **כַּחֲצִי זַיִת בָּשָׂר וְכַחֲצִי זַיִת חֵלֶב אֵינוֹ זוֹרֵק אֶת הַדָּם**, שכך למד ממה שנאמר (דברים יב כז) 'וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֵּאָכֵל' שאין הדם ניתן על המזבח אלא אם יהיה הבשר ניתר לאכילה על ידו, או אם ניתרים האימורים להקרבה, שממה שנאמר (ויקרא יז ו) 'וְזָרַק הַכֹּהֵן אֶת הַדָּם עַל מִזְבַּח ה' פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְטִיר הַחֵלֶב לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַה'' למדנו שראוי הדם להיות נזרק אף על הקטרת אימורים, אבל אם אין כאן כזית שהוא שיעור אכילה והקטרה, לא מבשר ולא מחלב, אין הדם ראוי לזריקה, ואף אם יש כאן שיעור כזית משניהם יחד, מפני שאין אכילת אדם והקטרה שהיא אכילת מזבח מצטרפים יחד, **וְאוּלַם** אם אירע כך **בָּעוֹלָה, אֲפִילּוּ** אם לא נשתייר אלא **כַּחֲצִי זַיִת בָּשָׂר וְכַחֲצִי זַיִת חֵלֶב, זוֹרֵק אֶת הַדָּם, מִפְּנֵי שֶׁכּוּלָּהּ** הן בשרה והן אימוריה נקטרים **כָּלִיל** על המזבח, ונמצא שיש כאן כזית לאכילת מזבח, ולפיכך ראוי הדם ליזרק עליו.

כל זה דעת רבי יהושע, אולם רבי אליעזר חולק עליו (פסחים עז.) וסובר שראוי הדם להיזרק על המזבח אף כאשר אין קיימים לא הבשר ולא החלב, ונמצא לדבריו שאין שום הפרש בענין זה בין עולה לשאר קרבנות, ולפי מה שפירשה הגמרא את הברייתא הוצרכה להעמיד ברייתא זו כדעת רבי יהושע.

מוסיפה עוד הברייתא: **וְאִם** אירע כך **בַּמִּנְחָה, אֲפִילּוּ כּוּלָּהּ כַּיָּיֶמֶת** ולא נאבד ממנה כלום, **לֹא יִזְרוֹק** את הדם. שואלת הגמרא: האם כוונת הברייתא לקרבן **מִנְחָה, מַאי עֲבִידְתֵּיהּ** – איזו שייכות יש לדם במנחה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָא**, מנחה זו הכוונה **לְמִנְחַת נְסָכִים** הבאה עם הקרבן, ועליה באה הברייתא ללמד שאם אבדו בשר הקרבן ואימוריו ולא נשתייר אלא מנחת הנסכים הבאה עמו, לא יזרוק עליה את הדם, מפני שאינה מגוף הקרבן.

משנה

אגב מה שביארה המשנה לעיל דיני צירוף קדשים זה עם זה, מפרשת המשנה גם דיני צירוף שאר איסורים שבתורה: **הַתְּרוּמָה** – תרומה גדולה המופרשת מגידולי הארץ, **וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר** – מעשר שעל הלוי להפריש ממעשר ראשון הניתן לו ולתתו לכהן, **וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי** – תרומה המופרשת ממעשר ראשון שהופרש מן

המשך בעמוד יח

לא שָׁנוּ במשנתנו שמצטרפות כל הנבילות זו עם זו, **אֶלָּא** לְעָנְיַן **טוּמְאָה** הנוהגת בנבלות, **אֲבָל** לְעָנְיַן להתחייב מלקות על **אֲכִילָה** מבשרם, אין כל הנבילות מצטרפות לשיעור כזית, אלא נבלת בעלי חיים **טְהוֹרִין בִּפְנֵי עַצְמָן** מצטרפים יחד לכזית ללקות עליהם משום לאו של אכילת נבלה, **וּבעלי חיים טְמֵאִין** מצטרפים **בִּפְנֵי עַצְמָן** לכזית ללקות עליהם משום לאו של אכילת בהמה טמאה, אבל אין חייבים עליהם משום לאו שבאכילת נבלה, מכיון ש'אין איסור חל על איסור', ומאחר שבעודם בחייהם כבר יש עליהם איסור בהמה טמאה, אין איסור נבלה חל עליהם במותם, ולפיכך אינם ראויים להצטרף עם בהמות טהורות לכזית ללקות עליו משום לאו שבאכילת נבלה. **וְלֵוִי אָמַר, אֲפִילּוּ** לְענין איסור **אֲכִילָה נַמִּי מִצְטָרְפִין** נבלות בהמות טמאות עם טהורות, וטעמו, שסובר שאיסור חל על איסור אחר, ולפיכך יש בבהמות טמאות גם משום איסור נבלה, וראויות להצטרף עם נבלות טהורות להשלים שיעור איסור זה. **וְרַב אַסִּי אָמַר** שמה שנאמר במשנתנו שכל הנבלות מצטרפות פירושו **שְׁטָהוֹרִים** מצטרפים **לְעַצְמָן וּטְמֵאִין לְעַצְמָן.**

הגמרא מביאה שני פירושים בדברי רב אסי: **אִיכָּא דְּאָמְרֵי** – שמה שאמר רב אסי שאין מצטרפים טהורים וטמאים יחד, **פְּלִינָא אַדְּרַב** – נאמר במחלוקת על דברי רב, שאף שגם רב אמר כך, מכל מקום אינו סובר כן אלא לענין אכילה, אבל לענין טומאה סובר שמצטרפים גם טהורים עם טמאים, ואילו רב אסי לא חילק בדבריו בין אכילה לטומאה, משום שסובר שגם לענין טומאה אינם מצטרפים. **וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי, לֹא פְּלִינָא** – אין רב אסי חולק על רב, ומה שאמר שאין מצטרפים אלא טהורים לעצמם וטמאים לעצמם, כוונתו גם הוא לענין אכילה, אבל לענין טומאה מודה שמצטרפים.

הגמרא מקשה על דברי רב אסי: **מֵיתִיבִי, מִיתַת פָּרָה וְחֵצִי נָמָל** – נטל חצי זית מפרה מתה וחצי זית מגמל חי, **אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** לכזית, לא לענין איסור נבלה ולא לענין איסור אבר מן החי, שהרי אין כאן כזית מאחד מהם, ואף לא לענין טומאה, משום שאין בשר הפורש מן החי מטמא כנבלה, ומדייקת הגמרא מדברי הברייתא, **הָא** – הרי מוכח ממה שלא הזכירה הברייתא שלא יצטרפו אלא כשהאחד חי והאחד מת שבמִיתַת שְׁנֵיהֶם – אם צירף חצי זית משניהם כשהם מתים, שמִצְטָרְפִין, **וְקַשְׁיָא לְרַב אַסִּי** שאמר לפי לשון ראשון שלשון ענין אינם מצטרפים.

מתרצת הגמרא: לא תדייק מן הברייתא כדבריך, אלא **אֵימָא** – אמור ודייק ממנה, **הָא** אם תלש חצי זית מן הפרה וחצי זית מן הגמל בחַיֵּי שְׁנֵיהֶם, מִצְטָרְפִין לכזית להתחייב עליו משום איסור אבר מן החי, וזה הוא שנתכוונה הברייתא לדייק במה שנקטה דבריה דווקא במיתת פרה וחיי גמל, אבל לא באה למעט מיתת שניהם, שאף בזה אינם מצטרפים וכדברי רב אסי. ולפי זה ברייתא זו מַנִּי – כדעת מי היא הולכת, רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּאָמַר (חולין קא:) **אֵבֶר מִן הַחַי נוֹהֵג בְּבִהֵמָה טְמֵאָה.**

הגמרא סותרת התירוץ מדיוק דברי הברייתא: **אֲבָל** בשר הנתלש מהם בִּמִיתַת שְׁנֵיהֶם **מַאי** – מה תרצה לומר בו לפי תירוצך, **שֶׁלֹּא מִצְטָרְפִי** וכדברי רב אסי, **אִם כֵּן** יקשה לדבריך, **מַאי אִירְיָא** דְּרָהִיט וְתָנֵי – מהו זה ששנה התנא במרוצת לשונו דווקא מִיתַת פָּרָה וְחֵצִי גָּמָל, **הָא אֲפִילּוּ** מִיתַת שְׁנֵיהֶם **לֹא מִצְטָרְפִי,** ויכול היה להשמיענו דבריו גם במיתת שניהם שגם בזה לא יצטרפו, וממה שלא שנה כך מוכח שבא למעט בדבריו גם אופן זה שאף בו מצטרפים.

הגמרא מוסיפה לדחות התירוץ על דברי רב אסי מכח המשך דברי הברייתא: **וְעוֹד תַּנְיָא** – שנינו בהמשך דברי הברייתא הנזכרת, חֵצִי זַיִת מבשר פָּרָה שנתלש ממנה בְּחַיֶּיהָ וַחֲצִי זַיִת מבשר גָּמָל שנתלש ממנה בְּמִיתָתָהּ אֵין מִצְטָרְפִין, **אֲבָל** חֲצִי זַיִת מִפָּרָה וַחֲצִי זַיִת מִגָּמָל שנתלשו מהם בֵּין בְּחַיֶּיהָ – בחיי הפרה והגמל ובֵין בְּמִיתָתָהּ – במיתת שניהם, מִצְטָרְפִין, ואם כן קַשְׁיָא רֵישָׁא שאמרנו לעיל לדייק ממנו שבמיתת שניהם אינם מצטרפים **אַסֵּיפָא** שבה מבואר שמצטרפים, **אֶלָּא לָאו** – ודאי שְׁמַע מִינָּהּ שמִיתַת שְׁנֵיהֶם מִצְטָרְפִין כמו שמבואר בסיפא, ובהכרח שלכך גם נתכוונה הברייתא ברישא, ומוכח ממנה שלא כדברי רב אסי.

מתרצת הגמרא: **אָמַר** – יתרץ לָךְ **רַב אַסִּי, הַאי תַּנָּא** – תנא זה ששנה ברייתא זו **סָבַר שֵׁאִיסּוּר חָל עַל אִיסּוּר** אחר, ולפיכך דעתו שמצטרפים טהורים וטמאים לאיסור נבלה כמוכח מן הברייתא, משום שלדעתו אכן נוהג איסור נבלה גם בטמאים, ומה שאין מצטרפים בחיי פרה ומיתת גמל או להיפך, משום שאין איסור נבלה חל על אבר הפורש ממנה בחייה, ואין איסורו אף לאחר מיתת הבהמה אלא משום אבר מן החי, ונמצא שאין כאן שיעור שלם מאיסור אחד. ואין להקשות מברייתא זו על דברי רב אסי, שדבריו הולכים בשיטת תנאים אחרים הסוברים 'אין איסור חל על איסור', ולדבריהם אין בטמאים משום איסור נבלה, ולפיכך אינם מצטרפים עם נבלת טהורים.

אגרות קודש

ב"ה, ג' תשרי, תשי"ט

ברוקלין.

האברך יצחק שי'

שלום וברכה!

מאשרים קבלת מכתבו מכ"ו אלול, ומוסגר בזה המענה לקבוצת הנוער החרדי, שבטח יסבירם, באם זקוקים לזה, מתאים להבנתם והשגתם, ובודאי למותר להעיר שהיגיעה ע"ד הוספת חברים עיקר גדול ובפרט מבין אלו שכבר פעם השתתפו בקבוצה זו, כפי שכותב במכתבו.

ויהי רצון שכפי שכותב, שהוא כבר טעם מפרי השתדלותו בהאמור הנה יוסיף השי"ת העזר גם בהשתדלותו וגם בהטעימה, שילך מחיל אל חיל בתורה ומצות וכן בהשפעתו בכיוון האמור.

בברכה לבשו"ט וחתימה וגמח"ט.

המשך בעמוד רז

אמר רב לא שנו — דנבלות מצטרפות זו עם זו, דמשמע: אפילו נבלת בהמה טמאה עם נבלת בהמה טהורה, אלא לענין טומאה הנוגע בהן, דבתרוייהו כתיב (ויקרא יא) "הנוגע בנבלתה יטמא". אבל לענין אכילה, לחייב עליה משום "לא תאכלו כל נבלה" (דברים יד) — לא מצטרפין. אלא נבלות טהורים בפני עצמן מצטרפות זו עם זו, ונבלות טמאות בפני עצמן (אבל לענין איסור אכילה — לא מצטרפין), דאין איסור חל על איסור, דלא אתי איסור נבלה וחייל על איסור בהמה טמאה, הלכך לא מצטרפין. ולוי **אמר אפילו לאכילה נמי מצטרפי** — דקסבר: איסור חל על איסור, וחייב שתים: אחת משום בהמה טמאה, ואחת משום נבלה. **איכא דאמרי הא דרב אסי פליגא אדרב** — ומצינן לאוקמא (דקסבר) האי דקאמר רב אסי "טהורה לעצמה וטמאה לעצמה" — (משום) דבין לענין טומאה ובין לענין אכילה. ומוקים רב אסי למתניתין דתני "כל הנבלות מצטרפות" — היינו טהורין בפני עצמן וטמאין בפני עצמן, ואפילו לענין טומאה. והיינו "פליגא אדרב". [ואיכא דאמרי: לא פליגא, דמצינן] לאוקמי נמי לדרב אסי כדרב. וכי קאמר רב אסי "טהורין לעצמן" — לענין אכילה, אבל לטומאה — הכי נמי דמצטרפין, והיינו כרב. **מיתת פרה וחיי גמל** — שאם נטל חצי זית מפרה מתה וחתך חצי זית מגמל חי ואכלם — אינם מצטרפין לחייב, לא משום נבלה דמיתת פרה, ולא משום אבר מן החי הבא מגמל חי. **הא מיתת שניהם** — שנטל חצי זית מפרה מתה וחצי זית מגמל מת — מצטרפין לטומאה, וקשיא לרב אסי אליבא דמאן דאמר דפליגא אדרב, דקאמר אפילו לענין טומאה נמי טמאות לעצמן וטהורות לעצמן. אבל לרב לא מצי לפרוכי, דרב מצי לאוקמי להא דוקיא דהא מיתת שתידהם מצטרפין — לענין טומאה קאמר. **אימא הא חיי שניהן מצטרפין** — לכזית אבר מן החי. **ומני רבי יהודה היא** — דאמר בפרק "גיד הנשה" (חולין קא,א) דאבר מן החי נוהג נמי בטמאה. **אבל מיתת שניהן [מאי] לא מצטרפי** — משום דטהורות לעצמן וטמאות לעצמן. **אם כן** — אמאי רדיט ותני ברייתא "מיתת פרה וחיי גמל אין מצטרפין" משום דזה חי וזה מת, הא אמרינן "אפילו מיתת שניהן אין מצטרפין", אף על גב דשניהם מתים. וליתני הכי: "מיתת פרה וגמל — שניהם אין מצטרפין"! אלא ודאי דמדתני "מיתת פרה וחיי גמל אינן מצטרפין", מכלל דסבירא ליה דהא מיתת שניהן — מצטרפין, וקשיא לרב אסי. **ועוד תניא חצי זית פרה וכו'** — אבל חצי זית מפרה וחצי זית מגמל, בין בחיין ששניהן חיין, בין במיתת שניהן — מצטרפין. והיינו סיפא דהאי ברייתא דלעיל דקתני "מיתת פרה וחיי גמל". **קשיא רישא** — דקתני "מיתת פרה וחיי גמל" וכו', דדייקת: הא מיתת שניהן — לא מצטרפין, אהא סיפא דקתני "אבל חצי זית מפרה בין בחייה בין במיתתה — מצטרפין"! אלא לאו שמע מינה: מדסיפא — מצטרפת מיתת שניהן, ברישא נמי — מצטרפת מיתת שניהן, וקשיא לרב אסי לאיכא דאמרי דפליגא אדרב. **אמר לך רב אסי האי תנא קסבר איסור חל על איסור** — דאף על גב דאיכא איסור של טמאה, איכא איסור נבלה, להכי מצטרפין. ולא סבירא לי הכי, אלא סבירא לי דאין איסור חל על איסור, ומיתת שניהן — אין מצטרפין. והא דקתני ברישא "מיתת פרה וחיי גמל אין מצטרפין" — היינו נבלה ואבר מן החי דלבהמה טמאה, דלא אתי איסור נבלה וחייל אאיסור אבר מן החי. והא דקתני סיפא "חצי זית מפרה בחייה" וכו' — התם ליכא איסור נבלה, דבבהמה טמאה ליכא איסור נבלה, אלא איסור בהמה טמאה ואבר מן החי. ענין אחר: קשה רישא אסיפא, דהא רישא דקתני "חצי זית מפרה בחייה וחצי [זית] מגמל במיתתה — אין מצטרפין" קשה להא סיפא דקתני "אבל חצי זית מפרה וחצי זית מגמל בין בחייה בין במיתתה — מצטרפין". דהא דקתני "בין בחייה בין במיתתה" משמע ליה: בין במיתת חדא וחיי חברתה, וקתני "מצטרפין". אלא לאו שמע מינה דמיתת שניהן מצטרפין. והכי קאמר: אלא מאי אית לך למימר, דלא תיקשי רישא לסיפא — הכי צריך לפרושי להא סיפא דקתני "[בין] בחייה בין במיתתה", תריץ הכי: בין במיתתה בין במיתת שניהן, וקתני דמצטרפין. וקשיא לרב אסי להך לישנא דפליגא אדרב, דמשמע דסבירא ליה לרב אסי דאפילו לטומאה נמי אין מצטרפין. **אמר לך רב אסי האי תנא סבר וכו'** — ולא מן המורה.

אמר

לא שָׁנוּ אֶלָּא לְעִנְיַן טוּמְאָה, אֲבָל לְעִנְיַן אָכִילָה - טְהוֹרִין בִּפְנֵי עַצְמָן, וּטְמֵאִים בִּפְנֵי עַצְמָן. וְלֵוִי אָמַר: אֲפִילּוּ לְאָכִילָה נַמִּי מִצְטָרְפִין. וְרַב אַסִּי אָמַר: טְהוֹרִים לְעַצְמָן, וּטְמֵאִין לְעַצְמָן. אִיכָּא דְּאָמְרִי: פְּלִיגָא אַדְּרַב, וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: לָא פְּלִיגָא. מֵיתִיבֵי: מִיתַת פָּרָה וְחַיֵּי גָּמָל - אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, הָא מִיתַת שֶׁנֵּיהֶם - מִצְטָרְפִין, וְקָשְׁיָא לְרַב אַסִּי! אֵימָא: הָא חַיֵּי שֶׁנֵּיהֶם - מִצְטָרְפִין, וּמַנִּי - רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דַּאֲמַר: אֲבָר מִן הַחַי נוֹהֵג בְּטֻמְאָה. אֲבָל מִיתַת שֶׁנֵּיהֶם מַאי? - לָא מִצְטָרְפִי, אִם כֵּן מַאי אִירְיָא דְּרָהֵיט וְתָנֵי מִיתַת פָּרָה וְחַיֵּי גָּמָל, הָא אֲפִילּוּ מִיתַת שֶׁנֵּיהֶם לָא מִצְטָרְפִי! וְעוֹד, תַּנְיָא: חֲצִי זַיִת פָּרָה בְּחַיֶּיהָ וַחֲצִי זַיִת גָּמָל בְּמִיתָתָהּ - אֵין מִצְטָרְפִין, אֲבָל חֲצִי זַיִת מִפָּרָה וַחֲצִי זַיִת מִגָּמָל, בֵּין בְּחַיֶּיהָ בֵּין בְּמִיתָתָהּ - מִצְטָרְפִין. קָשְׁיָא רֵישָׁא אַסִּיפָא! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ: מִיתַת שֶׁנֵּיהֶם - מִצְטָרְפִין! אָמַר לָךְ רַב אַסִּי: הַאי תַּנָּא סָבַר אִיסּוּר חָל עַל אִיסּוּר.

איסור חל על איסור! ונראה לפרש: דודאי כולהו איירי למאן דאמר אין איסור חל על איסור. ולוי אמר לך: אף על גב דבעלמא אין איסור חל על איסור, הכא מודה דאיסור חל על איסור, דגלי קרא בנבלה, דכתיב (ויקרא ז): "וחלב נבילה [וגו'] ואכול לא תאכלוהו" — התורה אמרה: יבא איסור נבילה ויחול על איסור חלב, והוא הדין דחייל נמי איסור נבילה אטמאה. ורב אסי אומר: טהורים בפני עצמן וטמאין בפני עצמן. איכא דאמרי: פליגא אדרב, וקסבר דלענין טומאה נמי לא מצטרפי. ואם תאמר: ומאי טעמא, דהתינח לענין אכילה — כדפירשנו לעיל דשני איסורים הם, אלא לענין טומאה — אמאי לא מצטרפי? והא איסור טהורה וטמאה משום טומאה! יש לומר: דקסבר כיון דלענין אכילה לא מצטרפי, לענין טומאה נמי לא מצטרפי. ואם תאמר: והא קתני במתניתין "כל הנבילות" דמשמע: דמצטרפי לכל הפחות לענין טומאה? יש לומר: דמיירי בטהורה וטהורה כגון עז ופרה, או בטמאה וטמאה כגון גמל וחמור. ואם תאמר: והא קתני במתניתין "כל ששיעורו וטומאתו שוה — מצטרפין", וכל הנבילות בין של טומאה בין של טהורה טומאתו ושיעורו שוה! יש לומר: דלא קאמר מצטרפין אלא בשרצים, שאין חלוקים לענין אכילה. [אבל בבהמה דחלוקה לענין אכילה] כגון טהורה או טמאה — בהא לא קאמר דמצטרפי. **ואיכא** דאמרי לא פליג אדרב — והא דקאמר "טהורים בפני עצמן וטמאין בפני עצמן" — לענין אכילה קאמר, אבל לענין טומאה מודה לרב. **מיתיבי** מיתת פרה וחיי גמל אין מצטרפין זה עם זה הא מיתת שניהם מצטרפין — וקשה לרב אסי לליישנא דקאמר דפליג אדרב. אבל לא פריך לרב, משום דרב מוקי לה לענין טומאה. וכן משמע לכאורה מדקאמר בסמוך "אמר לך רב אסי", אלמא לרב אסי דוקא קפריך. ותו, דהיכי מצי מוקי לה רב לענין טומאה, והא על כרחך הא דקאמר "מיתת פרה וחיי גמל אין מצטרפין" — לענין אכילה קאמר, שאם אכל חצי זית מפרה מתה וחצי זית מגמל חי — אין מצטרפין להתחייב לא משום נבלה ולא משום טומאה. דלענין טומאה לא מיירי, דבחיי גמל לא שייכא שום טומאה, כדאמר בפרק "העור והרוטב" (חולין קכח,ב) דבשר הפורש מן החי אינו מטמא? ויש לומר: ד"חיי גמל" דהכא היינו אבר מן החי, דשייכא ביה טומאה, כדאמר התם בתורת כהנים, לפי שאין לו חליפין, והויא דומיא דנבלה. ואם תאמר: אם כן, למה לי צירוף, הא אמרינן התם דאין לו שיעור? יש לומר: דמכל מקום בעינן שיהא בשר גידין ועצמות. והכא מיירי בדאיתא גידין ועצמות, אבל בשר ליבא, ולכך צריך צירוף קודם שיטמא. ומכל מקום קשיא: דהיכי קא דחי "הא חיי שניהן מצטרפין", והא אמרינן בסוף פרק "גיד הנשה" (שם קג,ב), דאף באבר שלם אם חלקו מבחוץ — אינו עובר עליו. אלמא דאם חלק האבר לשנים ואכלו כולו — פטור. וכל שכן כזית משני אברים, חצי אבר מזה וחצי אבר מזה, דפטור! אלא שמע מינה דעל כרחך מיירי הכא לענין אכילה, ואם כן אמאי לא פריך לרב כמו דפריך לרב אסי? ויש לומר: דאין הכי נמי דפריך אפילו לרב, והא דקאמר "אמר לך רב אסי" — משום דסבירא ליה לבעל התלמוד דלאפליג אדרב, וכי היכי דניחא לרב אסי — מדהאי טעמא נמי ניחא ליה לרב. ועוד אומר מורי שיחיה: דלפי הלשון דלא פליגא אדרב, אם כן רב ורב אסי הכל אחד, ורב אסי משמיה דרב קאמר, שהוא היה תלמידו.

ורבי יהודה היא — פירוש: דקאמר בפרק "גיד הנשה" (חולין קא,ב) דאבר מן החי נוהג בטמאה ובטהורה, והוא הדין לבשר מן החי דנוהג בטמאה ובטהורה, ולכך מצטרפין חיי שניהם להתחייב באכילה, ומשום אבר מן החי. מאי איריא דרהיט ותני "מיתת פרה וחיי גמל" — כלומר, מאי איריא דנקט "מיתת פרה וחיי גמל". ולשון רבנו משה מקוצי "מעילה משונה הוא משאר מקומות". **ועוד** תניא חצי זית כו' — אבל חצי זית מפרה כו' מצטרפין — קשיא רישא אסיפא. "אלמא שמע מינה דמיתת שניהם מצטרפין" — פירוש: אף הא דקאמר בסיפא דהך ברייתא "בין במיתתם בין בחייהם" רוצה לומר: כגון חיי גמל ומיתת פרה או איפכא, דמצטרפין. אם כן תקשה רישא אסיפא! אלא שמע מינה במיתת שניהם מצטרפין. ויש לומר: בין במיתת שניהם בין בחייהם. והא דקאמר הכי, אין זה רק כדי ליישב הברייתא דלא תיקשי דתיהוי משבשתא, דהא אי הוה הא בין במיתתם בין בחייהן רוצה לומר: אחד חי ואחד מת, מכל מקום מוכח שפיר מיתת שניהם הוא. אמר לך רב אסי: קסבר האי תנא איסור חל על איסור, ואנא קאמינא למאן דאמר אין איסור חל על איסור — כדפירשנו לעיל דכולהו אמוראי פליגי אליבא דמאן דאמר אין איסור חל על איסור.

מאי

מאי טעמא אכילה כתיב בהו — וסתם אכילה בכזית. **פתח** באכילה וסיים בטומאה — דכתיב: "והבדלתם (אתם) בין הבהמה (הטמאה לטהורה) ולא תשקצו [את] נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה" — הרי לך "פתח הכתוב באכילה", דשיקוץ נפש שייך באכילה. וכתיב "אשר הבדלתי (אותם) [לכם] לטמא" — דהיינו לטמא אחרים בנגיעה, והיינו "סיים בטומאה". "לומר: מה טומאה בבעדשה" כו' — כלומר, להכי פתח הכתוב באכילה וסיים בטומאה, לומר לך: שיעור אכילה כשיעור טומאה. מה טומאה — בבעדשה, כדדרשינן (חגיגה יא,א): "מהם" "בהם", ושיערו חכמים חומט תחלת בריתו בבעדשה. **וקלסיה** רבי יוחנן — לרבי יוסי בר רבי חנינא שסידר הברייתא לפניו, ואם כן קשיא לרב דאמר "בכזית". ולא גברא אגברא, דמסתברא טעמא דרב משום דליכא מאן דפליג, וגם מפיק מילתא מקראי.

כאן במיתתן כאן בחיידהם — כלומר, במיתתן, דאיכא טומאה בבעדשה — אמרי: איסור אכילה שיעורו כשיעור טומאה. אבל בחיים, ליכא טומאה — אמרי: דלוקה על אכילתו בכזית. "אמר ליה אביי והא רב אמתניתין קאי" — כלומר, והלא רב אמרה למילתיה על משנתינו ד"כל השרצים", דמיירי בין במיתתם בין בחיידהם. "אמר [ליה רב יוסף] ההוא דילך הוא" — לשון קנטור הוא. כלומר, דיוק זה שלך יהיה ואין לי עסק בו. "רב שמעתא בעלמא קאמר" — כלומר, מילתא באפי נפשיה, ולא אמתניתין קאי. ואביי סלקא דעתיה דקאי אמתניתין דומיא דהתיא דלעיל ד"לא שנו אלא לענין טומאה". "מיתיבי האברים" וכו' — כלומר, וכי קילס רבי יוחנן? והלא יש תשובה על זה! דקשיא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן. "האברים אין להם שיעור" — אף על גב דבעינן בנבלה כזית ובשרץ בבעדשה, מכל מקום באברים לא בעינן שום שיעור. "ואמר רבי יוחנן: אין לוקין עליהן אלא בכזית" — ולעיל קאמר בבעדשה סגי. ואם תאמר: לישני: "כאן — במיתתן, כאן — בחיידהן"? ויש לומר: (דכולי עלמא) הכא נמי מיירי במיתתן, דאברייתא דאברים קאי (הא), דמיירי במיתה, מדקאמר "מטמאין". **אמר** רבא במובדלין דבר הכתוב — כלומר, הא דאמר רבי יוחנן "איסורו בטומאה" — היינו מובדלים שבפרשה, כלומר, שמונה שרצים דטומאתן בבעדשה. והא דקאמר רבי יוחנן "אין לוקין עליהם אלא בכזית" — בשאר שרצים מיירי, שהם טהורים מלטמא, ולא שייך בהן לומר "איסורו בטומאה". ואם תאמר: כי שני לעיל "כאן — בחיידהם, כאן — במיתתן", לישני "כאן — במובדלין, כאן — בשאינן מובדלין" כי הכא? יש לומר: דאי מיירי הא דרב דלעיל באין מובדלין, מאי רבותיה דקא משמע לן רב? פשיטא דבעי כזית, מידי דהוה אכל איסורין שבתורה! מיהו קשיא: דאם כן, רבי יוחנן נמי מאי קא משמע לן, כיון דמיירי בשאר שרצים, דלא שייך טומאה? ועוד קשיא: דאם כן דמיירי הך דרבי יוחנן דהכא בשאר שרצים, אם כן לא קאי אמאי דמיירי בברייתא בשמונה שרצים המובדלין, מדקתני "מטמאין"? לכך נראה דהכי פירושו: "במובדלין דבר הכתוב" — כלומר, לא הקיש הכתוב אכילה לטומאה אלא גבי שרצים דשייך בהו הבדלה, כגון שמונה שרצים שמובדלין מן האחרים. אבל בהמה לא הוקשה אכילתה לטומאתה, ובבהמה הוא דקאמר רבי יוחנן דבעינן כזית. ולא קאי אכל מילי דברייתא, לא קאי אפחות מכעדשה מן השרץ, אלא אאברים דנבלה. וקא משמע לן: דאף על גב דלענין טומאה — מהני אפילו פחות מכזית, מכל מקום לענין אכילה — בעינן כזית. ועל זה פריך: "בהמה נמי לפלוג בין מובדלת לשאינה מובדלת" — כי היכי דגבי שרצים מפלגין בין מובדלין לאינן מובדלין, וגבי מובדלין — מקשי אכילה לטומאה. הכי נמי גבי בהמה, הוה לן לאקושי אכילה לטומאה.

אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: אֲכִילַת שְׁרָצִים לוֹקֶה עָלָיו בְּכַזַּיִת, מַאי טַעְמָא? 'אֲכִילָה' כְּתִיב בְּהוּ. וְהָתָנֵי רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי חֲנִינָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: "וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא תְשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא", פָּתַח הַכָּתוּב בַּאֲכִילָה וְסִיֵּים בְּטוּמְאָה, מַה טּוּמְאָה - בְּכַעֲדָשָׁה, אַף אֲכִילָה - בְּכַעֲדָשָׁה, וְקִלְּסֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן, וְקַשְׁיָא לְדִרַב! לָא קַשְׁיָא, כָּאן - בְּמִיתָתָן, כָּאן - בְּחַיֵּיהֶן. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: וְהָא רַב אַמַּתְנִיתִין קָאֵי, וּמַתְנִיתִין "כָּל הַשְּׁרָצִים" קָתָנֵי - אֲפִילּוּ בְּמִיתָתָן לָאו, דְּאִיכָּא פּוּרְתָּא מֵהַאי וּפוּרְתָּא מֵהַאי. אֲמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף: הַהִיא דִּיוּקָא, דִּילְךָ הוּא, רַב - שְׁמַעְתָּא בְּעָלְמָא קָאָמַר. וְקִלְּסֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן. מֵיתִיבִי: הָאֵיבָרִין אֵין לָהֶן שִׁיעוּר, אֲפִילּוּ פָּחוֹת מִכַּזַּיִת נְבֵלָה וּפָחוֹת מִכַּעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ - מְטַמְּאִין, וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן אֶלָּא בְּכַזַּיִת! אָמַר רָבָא: בְּמוּבְדָּלִין דִּבֵּר הַכָּתוּב. אָמַר לֵיהּ רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה לְרָבָא: אֶלָּא מֵעַתָּה, בְּהֵמָה נַמִּי - לִיפַּלְגֵי בֵּין מוּבְדֶּלֶת לְשֶׁאֵינָהּ מוּבְדֶּלֶת!

אמר

אמר רב יהודה אמר רב **אכילת שרצים אינו לוקה עליהן אלא בכזית** — ולא בבעדשה. **מאי טעמא אכילה כתיב בהו** — "לא תאכלום כי שקץ הם" (ויקרא יא), ואכילה אינה פחותה מכזית. **פתח הכתוב באכילה** — דהאי דכתיב (שם ויקרא כ) "ולא תשקצו את נפשותיכם" — היינו באכילה, דכי אכיל להו — משקץ נפשיה. **וסיים במומאה** — "אשר הבדלתי לכם לטמא" (שם ויקרא). אלא לומר לך: מה טומאת שרץ — בבעדשה, אף אכילה — לוקה עליהן בבעדשה. **וקלסיה רבי יוחנן** — להאי דתני רבי יוסי בר רבי חנינא, וקשיא לרב יהודה אמר רב דאמר "בכזית". **לא קשיא כאן בחייהן כאן במיתתן** — הא דתני "כזית" — היינו כי אכיל מינייהו בחיידהן, אבל כי אכיל מינייהו במיתתן — אפילו בבעדשה לקי, דומיא דטומאה. **והא רב נמי אמתניתין קאי** — ומנא ידעי דהכי הוא, משום דקאמר רב לעיל "לא שנו אלא לענין אכילה", וההיא ודאי אמתניתין קאי, א"כל הנבלות מצטרפין". הכא נמי הא דקאמר רב "אכילת שרצים לוקה עליהן בכזית" קאי אמתניתין, א"כל השרצים מצטרפין זה עם זה". ומתניתין — במיתתן קא מיירי, דהא קתני "כל הנבלות מצטרפות זו עם זו", דהיינו במיתתן. וכיון דקאי אמתניתין, מכלל דהא דקאמר רב נמי "בכזית" קאי במיתתן, והיכי מתרצא לדרב בחיידהן? **דאיכא פורתא וכו'** — לא שמענו פירושו. **אמר ליה רב יוסף לאביי ההוא דיוקא דילך היא** — כלומר, האי דיוקא דקא דייקת דרב אמתניתין קאי, שלך יהא אותו דקדוק. ולא סבירא לי דרב דאמר "אכילת שרצים" וכו' לא קאי אמתניתין, אלא שמעתא בעלמא קאמר. **וקלסיה רבי יוחנן, מיתיבי** — על הא דקאמר לעיל דקלסיה רבי יוחנן, דמשמע דסבירא ליה דאכילת שרצים בבעדשה, מותיב ליה השתא. **האברים אין להם שיעור** — דאבר כל שהוא אם הוא שלם, אפילו הוא פחות מכזית לענין נבלות, או אבר שלם מן השרץ, שהוא פחות מכעדשה — מטמאין. דהואיל והן איברין שלמין, אף על פי שאין בהן כשיעור — מטמאין, משום דחשיבי. **ואמר רבי יוחנן אין האוכלין לוקה עליהן אלא בכזית** — והשתא משמע דרבי יוחנן קאי אהאי ברייתא ד"האיברין", והך ברייתא ודאי במיתתן קמיירי, דקתני "אפילו פחות מכזית נבלות", ואמר רבי יוחנן "אין לוקין אלא בכזית", והיכי קלסיה רבי יוחנן להא דרבי יוסי בר רבי חנינא דלוקין עליהן בבעדשה, דאוקימנא לה נמי דבמיתתן קמיירי? **וקשיא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן! אמר רבא במובדלין דבר הכתוב** — דהא דקלסיה רבי יוחנן לההיא "מה טומאה בבעדשה, אף אכילה בבעדשה" — במובדלין דבר הכתוב. בהני דכתיב בהן "והבדלתם", בהנך שמונה שרצים שבתורה שמובדלין משאר שרצים וחמורין לענין טומאה יותר מן האחרים, דאחרים לא מטמו כלל אלא הני שמונה. ובהנהו קאמר קרא, דמשמע דאכילה נמי בבעדשה. והאי דאמר רבי יוחנן "אין לוקין עליהן אלא בכזית" לא קאי אברייתא, דברייתא ודאי מיירי בשרצים שאינן מובדלין, קאמר רבי יוחנן דאין לוקין עליהן אלא בכזית. **אלא מעתה** — דבמובדלין דבר הכתוב, דמשני שיעורא בין מובדלין לשאינן מובדלין. בהמה נמי, הואיל והקישה רחמנא לשרצים בחד קרא, נבלת בהמה טמאה ונבלת בהמה טהורה לשרצים, דכתיב "והבדלתם וגו' בכל אשר תרמוש האדמה" וגו' — נימא נמי דלהכי אקשינהו, דשני בין מובדלת לשאינה מובדלת. ולימא הכי: דהא דקאמר דנבלה מטמאה בכזית — היינו במובדלת. לבהמה טהורה קרי לה "מובדלת" — שמובדלת מבהמות טמאות, דמותרת באכילה. אבל בהמה טמאה, שאינה מובדלת — לא מטמאה עד דאיכא טפי מכזית, עד דאיכא כביצה.

אמר

דהא בהמה איתקש לשרצים בהאי קרא, ונפקא מינה לענין אבר נבלת בהמה — שיהא איסורה בטומאה, דהיינו בכל שהוא, כדקתני "האברים אין להם שיעור". והא דקתני "בין מובדלות לשאינן מובדלות" — "לשאינן מובדלות" לאו דוקא, אלא כלומר, דלגבי בהמה לא תיבעי (אבר) כזית. ומשני: "כי מקיש להו רחמנא לבל תשקצו" — כלומר, הא דמקשינן אכילה לטומאה, היינו בשרצים, דעלייהו קאי "אשר הבדלתי לכם לטמא". אבל בהמה — לא מיירי קרא ד"אשר הבדלתי", דליכא לפלוגי בין מובדלין לשאינן מובדלין, שהרי כל הבהמות, בין טהורות בין טמאות — מטמאות. הלכך, כיון דלא שייכא בהו הבדלה, לא קאי סיפא דקרא אבהמות, ואם כן ליכא לאקשויי אכילה לטומאה גבי בהמה. וכי איתקוש בהמה לשרצים, היינו דווקא ל"בל תשקצו". ופירוש זה דחוק מאד: דמעיקרא מאי סלקא דעתך? וכי לא ידע שפיר דליכא לאקושי אכילה לטומאה אלא בשרצים דשייך בהו הבדלה? לכך נראה דמעיקרא הכי פירושו: "בהמה נמי ליפלוג בין מובדלין לשאינן מובדלין" — כלומר, הא ודאי דליכא לאקושי אכילה לטומאה בהיקשא, דנראה דגבי בהמה לא שייך בה הבדלה. אלא מכל מקום כיון דגבי שרצים איתקש אכילה לטומאה משום דשייך בהו הבדלה, גבי בהמה נמי הוה לן למימר דאיסור אכילתה בטומאה, וגבי אברים לא תבעי כזית, דהא בהמה ושרצים איתקשו להדדי בהאי קרא? ומשני: "כי הקיש להו רחמנא לבהמה ושרצים היינו דווקא לבל תשקצו" — שיש בשניהם לאו ד"בל תשקצו", אבל לענין לעשות אכילה כטומאה — לא הוי בהמה כשרץ.

השרצים

הגמרא מביאה דברי רב בענין שיעור אכילת שרצים להתחייב עליהם באיסור לאו: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אֲכִילַת שְׁרָצִים** אין **לוֹקֶה עָלָיו** אלא **בְּכַזַּיִת** בכבכל איסורים שבתורה, ואף שלענין טומאה הנוהגת בהם שיעורם בכעדשה. **מַאי טַעְמָא** לא נאמר שאף לאכילה יהיה שיעורם בכעדשה, **אֲכִילָה כְּתִיב בְּהוּ** – משום שבלאוין האמורים בשרצים נאמר לשון אכילה, ואין אכילה בפחות מכזית.

הגמרא מקשה על דברי רב: **וְהָתְנֵי רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי חֲנִינָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן,** נאמר בתורה (ויקרא ב כה) 'וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהוֹר וְלֹא תְשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא', וממה שפָּתַח הַכָּתוּב בַּאֲכִילָה, שמה שנאמר בפסוק 'ולא תשקצו את נפשותיכם' הוא לשון השייך באכילה, ששיקוץ נפש על ידי אכילה הוא, **וְסַיֵּים בְּטוּמְאָה** במה שנאמר 'אשר הבדלתי לכם לטמא', יש ללמוד מכך שמַה **טּוּמְאָה** שיעורה **בְּכַעֲדָשָׁה, אַף אֲכִילָה** שיעורה גם היא בשרצים **בְּכַעֲדָשָׁה. וְקָלְסֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן** – ושיבח רבי יוחנן את דברי ברייתא זו שנשנתה לפניו, ומוכח מכך שסובר כמותם, **וְקַשְׁיָא לְדִרַב** שאמר ששיעור שרצים לענין אכילה בכזית. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – בברייתא האומרת ששיעורם בכעדשה, המדובר בה **בְּמִיתָתָן** של השרצים שנוהגת בהם טומאה בכעדשה, ולכך אף לאכילה שיעורם בכעדשה משום ההיקש הנאמר בברייתא, ואילו **כָּאן** – בדברי רב האומר ששיעורם בכזית, המדובר בהם **בְּחַיֵּיהֶן** של השרצים שאין טומאה נוהגת בהם, ולא נאמר בהם אז שיעור כעדשה, ולפיכך גם לענין אכילה שיעורם בכזית ככל איסורים שבתורה.

אביי מקשה על תירוץ זה: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי, וְהָא רַב** שאמר ששיעור אכילת שרצים בכזית, **אַמַּתְנִיתִין קָאֵי** – נאמרו דבריו על משנתנו האומרת שכל השרצים מצטרפים זה עם זה, שכשם שדבריו האמורים לעיל (ע"א) לחלק בין צירוף נבלות לענין אכילה לצירוף לענין טומאה נאמרו על משנתנו, כך גם דבריו אלו בשיעור אכילת שרצים נאמרו על משנתנו, וללמד שהשיעור שעליו אמרה המשנה שמצטרפים לו הוא בכזית, **וּמַתְנִיתִין** – והלא משנתנו המבארת דין **כָּל הַשְּׁרָצִים, קָתָנֵי** – עוסקת היא **אֲפִילּוּ בְּמִיתָתָן,** שהלא נשנה בה גם דין טומאת נבלות, ומסתבר שגם השרצים הנזכרים בה הכוונה בהם גם כשהם מתים, (**לָאו דְּאִיכָּא פּוּרְתָּא מֵהַאי וּפּוּרְתָּא מֵהַאי**).

מתרץ רב יוסף את קושיית אביי: **אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף** לאביי, **הַהִיא דִּיּוּקָא** – דיוק זה שלמדת ממנו שדברי רב מוסבים על המשנה, **דִּילָךְ הוּא** – שלך יהא, וכלומר, איני חושש לדיוק זה, משום שסובר אני שרַב **שְׁמַעְתָּא בְּעָלְמָא קָאָמַר** – אמר רב את דבריו כמימרא בפני עצמה ולא על דברי המשנה, ולפיכך אף שהמשנה אכן מדברת בשרצים מתים אין להוכיח מכך שדברי רב אמורים גם הם בשרצים מתים, אלא נאמרו בשרצים חיים, ואין סתירה מהם לדברי רבי יוחנן שאמר בשרצים מתים ששיעורם לאכילה בכעדשה.

הגמרא חוזרת ומקשה על דברי רבי יוחנן: **וְקָלְסֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן** – וכי קילס רבי יוחנן את דברי הברייתא ששנה לפניו רבי יוסי בר חנינא ששיעור אכילת שרצים בכעדשה, והלא מכך מוכח שסובר גם הוא כן, ועל כך **מֵיתִיבֵי** – הקשו בני הישיבה, שנינו בברייתא, **הָאֵיבָרִין** שלמים של בעלי חיים שהם מטמאים, **אֵין לָהֶן שִׁיעוּר** לטומאתם, **וַאֲפִילּוּ פָּחוּת מִכַּזַּיִת נְבֵלָה** שהוא שיעור טומאתה, **וּפָחוּת מִכַּעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ** שהוא שיעור טומאתו, **מְטַמְּאִין,** משום שאבר שלם הוא ויש בו חשיבות לטמא אף בפחות מכשיעור. **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** שאף על פי שלענין טומאה חשוב אבר שלם לטמא בפחות מכשיעור, מכל מקום **אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן** – על אכילתם **אֶלָּא בְּכַזַּיִת,** והרי מבואר מכך שדעת רבי יוחנן שאף שרצים שיעור אכילתם ללקות עליהם הוא בכזית, וקשה אם כן מדוע קילס רבי יוחנן את דברי רבי יוסי בר חנינא ששנה לפניו ששיעורם בכעדשה גם לאכילה. **אָמַר רָבָא** לתרץ קושיא זו, **בְּמוּבְדָּלִין הִבַּר הַכָּתוּב** – הפסוק 'ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא' שממנו למדה הברייתא ששנה רבי יוסי בר חנינא ששיעור אכילת שרצים בכעדשה, נאמר בתחילתו 'והבדלתם', ומכך יש ללמוד שאינו מדבר אלא בשרצים המובדלים, והם שמונה השרצים האמורים בתורה שדינם מובדל משאר שרצים בכך שיש בהם טומאה, ובאלה הוא שאמרה אותה ברייתא ששיעור אכילתם בכעדשה כשיעור טומאתם, אבל לא בשאר שרצים, ודברי רבי יוחנן שאין לוקים על אכילת שרצים אלא בכזית מדברים בשאר שרצים ולא בשמונה שרצים אלו.

רב אדא בר אהבה מקשה על תירוץ רבא: **אָמַר לֵיהּ רַב אֲדָא בַּר אַהֲבָה לְרָבָא, אֶלָּא מֵעַתָּה** – שלמדנו ממה שנאמר 'והבדלתם' שלא השוה הפסוק אכילה לטומאה אלא בבעלי חיים שדינם מובדל מאחרים, **בְּבְהֵמָה נַמִּי לִיפְלְגִי** – נחלק גם בה **בֵּין מוּבְדֶּלֶת** – בהמה טהורה שדינה מובדל משאר בהמות בכך שהיא מותרת באכילה, **לְבְהֵמָה שֶׁאֵינָהּ מוּבְדֶּלֶת** – כלומר בהמה טמאה, ונאמר שלכך נזכרו בפסוק זה גם בהמות טמאות וטהורות, כדי ללמד שאין השיעור לטומאה בכזית כשיעור אכילה אלא בבהמה טהורה, אבל בהמה טמאה יהא שיעורה לטומאה בכביצה.

המשך מעמוד רד

נ.ב. בשאלתו במכתבו במרז"ל כל הגדול מחבירו יצרו גדול, שאינו מובן, שהרי כשזה קם זה נופל, והפירוש בהאמור הוא, כשנותנים לאדם נשמה גדולה נפש אלקית נעלית במדריגתה, הרי מתאים לזה גם כן נפש הבהמית גדולה היא במדותיי וענינה ז.א. בהתנגדותה [והוא מכמה טעמים, שלא יבואו בטענות, שנצח המלחמה ע"י שנתנה לו נפש אלקית נעלית ונפה"ב חלושה ביותר], ולאחרי זה כשלוחם בכחות נפשו האלקית להאיר בנר מצוה ותורה אור, הרי מתחילה הפעולה דאור דוחה חשך וכשזה קם זה נופל, עד שסו"ס יכול להגיע גם להדרגא שאין לו יצר הרע כי הרגו בתענית וע"ד המבואר בתניא קדישא בנוגע לדוד מלך ישראל.

מתרץ רבא את קושיית רב אדא בר אהבה: אָמַר לֵיהּ, כִּי קָא מַקְשֵׁי רַחֲמָנָא – מה שהוקשו בפסוק זה בהמות טהורות וטמאות יחד עם שרצים, נאמר לְלמד שגם בנבלות טהורות ובטמאות נוהג בהם הלאו כָּל – 'וְלֹא תְשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה' האמור בפסוק זה, מלבד הלאוים האמורים בכל אחד מהם במקומו, אֲבָל לְשִׁיעוּרִין – לומר שישתנה שיעור טומאתם, לֹא, אין ללמוד כך מפסוק זה.

משנה

המשנה ממשיכה בביאור דין צירוף איסורים וטומאות שונים יחד, ומבארת משנתנו דין צירוף דם שרצים עם בשרם: דַּם הַשֶּׁרֶץ וְהַבָּשָׂר מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לשיעור כעדשה שהוא שיעור טומאת שרצים.

עוד מבארת המשנה הכלל שבו תלוי דין צירוף כל הטומאות זו עם זו: כְּלָל אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, כֹּל דבר המטמא שֶׁטּוּמְאָתוֹ – חומר הטומאה הבאה על ידו, אם טומאת ערב או טומאת שבעה ימים, וְשִׁיעוּרוֹ לטמא שָׁוִין עם הטומאה האחרת שנצטרפה עמו, וכגון חצי זית מנבלה אחת וחצי זית מנבלה אחרת, או חצי עדשה מבשר חולד וחציה מבשר עכבר, מִצְטָרְפִין זה עם זה להשלים שיעור האחד על ידי האחר, אבל אם אין שוה למטמא האחר אלא בחומר טוּמְאָתוֹ וְלֹא בשִׁיעוּרוֹ, – וכגון שרץ ונבלה שטומאת שניהם טומאת ערב היא, אבל שיעור שרץ לטומאה בכעדשה ושיעור נבלת בהמה בכזית, או ששוה לו בשִׁיעוּרוֹ וְלֹא בטוּמְאָתוֹ, וכגון בשר מן המת ובשר נבלת בהמה ששיעור שניהם בכזית, אבל אין מדרגת טומאתם שוה, שמת מטמא את הנוגע בו שבעה ימים, ונבלה אינה מטמאה את הנוגע בה אלא ליום אחד, וכן אם אינו שוה לו לֹא בטוּמְאָתוֹ [וְלֹא] בשִׁיעוּרוֹ, וכגון מת ושרץ, שהמת מטמא טומאת שבעה ובכזית, והשרץ מטמא ליום אחד ובכעדשה, כל אלו אֵין מִצְטָרְפִין האחד עם האחר.

גמרא

הגמרא מביאה דברי האמוראים המעמידים דברי משנתנו באופנים מסוימים בלבד: אָמַר רַב חֲנִין אָמַר רַב זְעֵירָא (וכן) וּכֵן – מה שנאמר במשנה שמצטרף דם השרץ עם הבשר, אינו אלא עם בשר אותו שרץ שיצא ממנו, אבל עם שרץ אחר אינו מצטרף.

רבי יוסי בר חנינא מקשה על דברי רב זעירא מברייתא: מוֹתִיב רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי חֲנִינָא להקשות על דברי רב זעירא מן הברייתא ששנינו בה, נאמר בפסוק (ויקרא יא לא) 'אֵלֶּה הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ', ומה שנאמר 'הַטְּמֵאִין' מְלַמֵּד שֶׁהֵן – שמונת השרצים הנזכרים בפסוקים הקודמים שם מִצְטָרְפִין זה עם זה לטומאה, וַאֲפִילּוּ שֶׁרֶץ אחד וְשֶׁרֶץ אחר, או שֶׁרֶץ וָדָם, בֵּין מִשֵּׁם אֶחָד – ממין אחד של שרצים, וכגון חולד עם חולד אחר או עכבר עם עכבר אחר, בֵּין מִשְּׁנֵי שֵׁמוֹת – משני מינים של שרצים, וכגון חולד עם עכבר, ומברייתא זו הרי עולה שמצטרף דם שרץ עם בשר שרץ אפילו כאשר הם משני שרצים וממינים שונים, ושלא כדברי רב זעירא. אָמַר רַב יוֹסֵף לתרץ קושיא זו, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – דברי הברייתא שמצטרף דם השרץ גם עם שרץ אחר, מדברים בְּכוּלּוֹ – כאשר היו כאן לפנינו שני השרצים בשלימותם, ואחר כך פירש מאחד מהם בשר פחות מכעדשה, ומהאחר דם פחות מכעדשה, שמשום שהיו לפנינו בעודם שלמים הם חשובים יותר, ומועיל להם צירוף גם מכמה שרצים יחד. וכָּאן – במשנתינו שהעמידה רב זעירא בצירוף דם השרץ עם השרץ שבא ממנו דווקא, זהו מפני שמדברת המשנה בְּמִקְצָתוֹ – כאשר לא באו לפנינו השרצים אלא לאחר שנתפרדו לחלקים, שבאופן זה אין בהם חשיבות, ואין מועיל להם צירוף דם משרץ אחד עם בשר משרץ אחר.

הגמרא מביאה מקור לחילוקו של רב יוסף: וּמְנָא תֵּימְרָא – לחלק כך, מִדְּתַנְיָא – ממה ששנינו בברייתא לענין רביעית דם מן המת, נִשְׁפַּךְ הדם עַל הַרְצָפָה, וְהָיָה מְקוֹמָהּ של רצפה זו קְטַפְּרֵס – מדרון משופע, אִיחֵל – אם האהיל אדם בגופו עַל מִקְצָתוֹ של דם זה, וכגון ששחה והתכופף מעל מקצת הדם המפוזר על הרצפה, טָהוֹר משום שלא האהיל על רביעית דם, ואם אִיהֵל עַל כּוּלּוֹ, טָמֵא שהרי האהיל על שיעור שלם. מבררת הגמרא: מַאי – מה היא הכוונה במה שאמרה הברייתא מִקְצָתוֹ, אִילֵימָא – אם נאמר שבאה לחלק בין איהל על מִקְצָת דָּם לבין איהל על כולו, קשה על כך, וְהָא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא אָמַר רַבִּי, רְבִיעִית דָּם הבא מן המת שֶׁהֵגִים בָּהּ – שהיפך בה בקנה שתחב בתוכה, טְהוֹרָה – האדם המגיס לא נטמא על ידי כך, משום שעל ידי ההיפוך ודאי נבלע מעט מן הדם בתוך הקנה, ונמצא שאין כאן עוד רביעית דם בכלי, ואף שכאשר הגיס בדם שבכלי ודאי האהיל על כולו, מכל מקום לא נטמא משום שאין הדם כולו במקום אחד שמקצתו בלוע בקנה שהגיס בו, ואף שעדיין נוגע מקצת הדם הבלוע בקנה לדם שבכלי. וקשה מדוע אמרה הברייתא שכאשר מאהיל על כולו טמא אף שאין כל הדם במקום אחד. אֶלָּא לְאוּ שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מתוך כך החילוק שאמרנו בין טומאה הבאה מדבר שלם לטומאה הבאה ממקצתו, ובכך תתיישב גם קושיא זו, שכָּאן – הברייתא האומרת שמאהיל על רביעית דם שאינה במקום אחד טמא מדברת בְּאופן שבא הדם מכוּלּוֹ – ממת שלם, וכָּאן – בדברי רבי חנינא במגיס ברביעית דם, מדברים בְּאופן שבא הדם ממִקְצָתוֹ של מת. מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ – אכן יש להוכיח כך.

הגמרא מביאה דברי רבי שמעון בן יוחאי במקור הדין שדם שרצים מטמא: שָׁאַל רַבִּי מַתְיָא בֶּן חָרָשׁ אֶת רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי בְּרוּמִי, מִנַּיִן לְדַם שְׁרָצִים שֶׁהוּא טָמֵא כבשרם. אָמַר לֵיהּ – השיב לו רבי שמעון בן יוחאי, שכך למדנו ממה דְּאָמַר קְרָא (ויקרא יא כט) 'וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ', ופסוק זה מיותר הוא, שהלא אחר שנמנו שם שמונת השרצים, נאמר שם שוב 'אֵלֶּה הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ', ומה שנאמר תחילה 'וזה לכם הטמא' בא לרבות את דם השרץ שמטמא כבשרו. אָמְרוּ לוֹ לרבי מתיא בן חרש תַּלְמִידָיו, חֲכָמִים לֵיהּ בֶּן יוֹחַאי – רואים אנו שנתחכם רבי שמעון בן יוחאי ביותר שיפה דרש ללמוד דין זה מדרשת הכתובים. אָמַר לָהֶם רבי מתיא בן חרש, שלא חידש רבי שמעון בר יוחאי דרשה זו מדעתו, אלא תַּלְמוּד עָרוּךְ היא דרשה זו בְּפִי שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר רַבִּי יוֹסֵי, וקיבלה רבי שמעון בן יוחאי ממנו, וכמבואר להלן.

הגמרא מביאה מעשה שמתוכו עולה שקיבל רבי שמעון בן יוחאי דרשת 'וזה לכם הטמא' מרבי אלעזר בר יוסי: שֶׁפַּעַם אַחַת גָּזְרָה שְׁמָד מַלְכוּת הָרִשְׁעָה על בני ישראל, שֶׁלֹּא יִשְׁמְרוּ אֶת הַשַּׁבָּת, וְשֶׁלֹּא יָמוּלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְשֶׁיִּכְעֲלוּ אֶת נִדּוֹת. הָלַךְ רַבִּי רְאוּבֵן בֶּן אִיסְטְרוֹבִּלִּי, וְסִיֵּפֵר את שערו בתספורת הקרויה קוֹמִי, והיא שמגלח את השער שמצד פניו ומניח את השער שמאחוריו כדרך הגויים הנוהגים להסתפר כך, כדי שלא יכירו בו שהוא יהודי, וְהָלַךְ וְיָשַׁב עִמָּהֶם – עם גדולי המלכות. אָמַר לָהֶם רבי ראובן לגדולי המלכות, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹיֵב, האם דרכו לרצות שיַעֲנִי אויבו אוֹ שיַעֲשִׁיר. אָמְרוּ לוֹ, ודאי דרכו לרצות שיַעֲנִי. אָמַר לָהֶם, אִם כֵּן כדבריכם שנוח יותר לאדם שיעני אויבו, הרי מוטב שלֹא יַעֲשׂוּ ישראל מְלָאכָה ולא ישתכרו במלאכתם בַּשַּׁבָּת כְּדֵי שֶׁיַּעֲנוּ, ומדוע גזרתם עליהם שלא ישמרו את השבת. אָמְרוּ גדולי המלכות, טָבִית אָמַר – טובים ונכונים דבריו, וראויה גזירה זו לִיבָּטֵל, וְאכן כְּבָטְלוּהָ. חָזַר וְאָמַר עוד לָהֶם, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹיֵב, האם דרכו לרצות שיַכְחִישׁ אוֹ שיַכְבִּיר. אָמְרוּ לוֹ, ודאי דרכו לרצות שיַכְחִישׁ. אָמַר לָהֶם, אִם כֵּן כדבריכם שדרך אדם לרצות שיכחיש אויבו, הרי מוטב שיְמוּלוּ בְּנֵיהֶם לִשְׁמוֹנָה יָמִים, וְבכך יַכְחִישׁוּ בניהם, ומדוע גזרתם עליהם שלא ימולו את בניהם. אָמְרוּ גדולי המלכות, טָבִית אָמַר – טובים ונכונים דבריו, וּכְבָטְלוּהָ גם לגזירה זו. חָזַר וְאָמַר לָהֶם עוד, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹיֵב, האם דרכו לרצות שיִרְבֶּה אויבו אוֹ שיִתְמַעֵט. אָמְרוּ לוֹ, ודאי דרכו לרצות שיִתְמַעֵט. אמר להם רבי ראובן, אִם כֵּן הרי מוטב שלֹא יִבָּעֲלוּ נִדּוֹת, שבכך ממעטים הם מלעסוק בפריה ורביה, וגורם להם הדבר שיתמעטו. אָמְרוּ גדולי המלכות, טָבִית אָמַר – טובים ונכונים דבריו, וּכְבָטְלוּהָ גם לגזירה זו. אולם לאחר מכן הִכִּירוּ גדולי המלכות בּוֹ – ברבי ראובן בן איסטרובלי שֶׁהוּא יְהוּדִי, ולא היתה כוונתו בדבריו אלא לטובת היהודים להעביר הגזירות מעליהם, ולפיכך הֶחֱזִירוּם – לשלשת הגזירות הנזכרות. אָמְרוּ החכמים שבדור, את מִי ראוי לשלוח שיֵּלֵךְ וּיְבַטֵּל הַגְּזֵרוֹת.

רש"י

אמר ליה כי אקשינהו רחמנא — בהמה טמאה וטהורה לשרצים, לאו לפלוגי שיעורא בין נבילה מובדלת בין לנבילה שאינה מובדלת, אלא ל"בל תשקצו". וקא משמע לן דאחת נבלת בהמה טמאה, ואחת נבלת בהמה טהורה, ואחד שרצים — מחייב האוכלן משום "בל תשקצו" נמי. ולאפושי לאו בנבלת בהמה טמאה לבד מלאו דנבלה, דאיכא לאו ד"לא תשקצו" ולאו דבהמה טמאה. **משנה דם השרץ ובשרו** — מצטרפין לכעדשה לטמא. **כלל אמר רבי יהושע כל שטומאתו ושיעורו שוין** — כגון נבלה ונבלה, או חולד ועכבר. **טומאתו ולא שיעורו** — כגון שרץ ונבלה, דטומאתן שוה — דשניהן הויין טומאת ערב, ולא שיעורו — דנבלה שיעור טומאתה בכזית (ושרץ בכעדשה). **ולא טומאתו** — (כגון נבלה ומת — תרוייהו מטמאין בכזית), מת הויא טומאתו שבע, ונבלה לא הויא אלא טומאת ערב. **לא טומאתו ולא שיעורו** — כגון מת ושרץ, דשרץ — שיעורו בכעדשה וטומאתו עד הערב, ומת — שיעורו בכזית וטומאתו שבעה. **גמרא אמר רב חנין וכו'** — כלומר, הא דקתני "דם השרץ והבשר מצטרפין" — דוקא בשרו של אותו שרץ עצמו שפירש ממנו הדם, דהוי דם ובשר משרץ אחד. ולא שהדם משרץ אחד והבשר משרץ אחר, אבל אי אתו משני שרצים — לא מצטרף. **הטמאים** — ה"א יתירא, מלמד שמצטרף אפילו שרץ ושרץ. כלומר, כחצי שיעור משרץ זה וכחצי שיעור משרץ אחר — מצטרפין, חצי שיעור מחולד וחצי שיעור מעכבר — מצטרפין. וקשיא לרבי יוחנן. **אמר רב יוסף כאן בכולו כאן במקצתו** — אי הוו שרצים כולן שלימין, בין משם אחד בין משני שמות, ופירש חצי שיעור מזה וחצי שיעור מזה, או מזה דם ומזה בשר — כיון דאתו ממקום חשוב, דתרוייהו השרצים שלימין נינהו וחשיבי, מצטרפין. והא דאמר רבי חנין וכו' — דהיינו במקצתן, דלא הוו השרצים שלימין אלא מקצתו של כל אחד ואחד מונח בבאן, ופירש דם מזה ובשר מזה — הואיל ולא אתו משרצים שלימין, לא חשיבי ולא מצטרפי הדם עם הבשר, אלא עם בשר אותו שרץ שפירש ממנו הדם. **ומנא תימרא** — דשני לן בין כולו למקצתו. **נשפך על הרצפה** — רביעית דם שלימה והיה מקומו קטפרס. ולהכי נקט "רצפה" — שהרצפה היתה חלקה, דהויא במדרון, ונתפשט הדם. **איהל על מקצתו** — של רביעית דם, כגון ששחה על מקצתו — טהור, משום דלא איהל על כל השיעור. **איהל על כולו** — על הרביעית של דם טמא. **והא אמר רב חנינא רביעית דם שהגיס בה** — שהפך בה בכוש או בכרכר — טהור. ואף על גב דכי הגיס בה אי אפשר שלא יאהיל על כולו, קתני "טהור", אותו המגיס בו. ואמאי קתני אידך ברייתא "איהל על כולו — טמא". **אלא לאו שמע מינה כאן בכולו כאן במקצתו** — דהאי דקתני "איהל על כולו — טמא", היינו היכא דאתי האי רביעית דם ממת שלם, ולהכי חשיב דמטמא באהל. והא דקתני "שהגיס בה — טהור", היינו היכא דלא בא רביעית זה ממת שלם, אלא שיצא ממקצתו. שהיה מונח שם מקצת מת, ופירש ממנו אותו דם. אף על גב דאית ביה רביעית, הואיל ואינו בא ממת שלם — לא חשיב, ואינו מטמא באהל. וכן אמר רבי. **אמר ליה דכתיב זוה לכם וגו'** — והאי קרא מיותר הוא לדרשא, למידרש ביה הכי, דהא כתיב קרא אחרינא (ויקרא יא) "אלה הטמאים לכם". **אמרו לו** — לרבי מתיא תלמידיו של רבי מתיא. **חכים לו בן יוחאי** — כבר נתחכם בן יוחאי שיודע לומר דבר זה. **למוד ערוך** — ולא אמרה מדעתו. ומנלן דלמדה מרבי אלעזר בר רבי יוסי, מהכא. שפעם אחד וכו'. **וסיפר קומי** — שגילה השערה שעל מצחו, והניחה השער של אחריו כעין בלורית שהגוים עושין, כדי שלא יכירו בו שהוא יהודי. **מי שיש לו אויב** — רצונו שיעשיר או רצונו שיעניי. שהוא

תוספות

השרצים מצטרפין זה עם זה — כגון שמונה שרצים: החולד, והעכבר וגו'. **כל** שטומאתו ושיעורו שוין מצטרפין — כגון שרץ ושרץ, נבילה ונבילה. טומאתו ולא שיעורו — כגון אבר מן המת וכזית מן המת, שטומאה שוה באהל. ולא שיעורו, דכזית מטמא בבשר ואבר בכל שהוא. לא טומאתו ולא שיעורו — שרץ ונבלה. **אמר** רב חנין כו' — פירוש: הא דקאמר במתניתין "דם השרץ ובשרו מצטרפין" — דהיינו דווקא בעוד הדם בשרץ, אבל פירש הדם מבשר השרץ — אין מצטרפין. "מתיב רבי יוסי בר רבי חנינא: "הטמאים" — מלמד שמצטרפין, ואפילו שרץ ושרץ, שרץ ודם, בין משם אחד בין משני שמות" — פירוש: "שני שמות" — שני שרצים, כמו חולד ועכבר, אז מצטרף דם השרץ עם שרץ אחר, וכל שכן דם השרץ ובשרו שמצטרפין אפילו כי פירש. "אמר רב יוסף: כאן בכולו כאן במקצתו" — כלומר, הא דאמר הכא בבריתא שמצטרפין דם של שרץ זה ובשר שרץ אחר — היינו דווקא בכולו, שפירש הדם משרץ שלם, וזו חשוב להצטרף. והא דאמר גבי מתניתין דאין מצטרף אלא אם כן עודו בו — היינו במקצתו, שלא פירש הדם מאבר אחד או מחתיכה אחת, ואז אינו חשוב להצטרף. "ומנא תימרא" — שיש חילוק בין כשבא משרץ שלם בין כשבא משרץ שאינו שלם? "כדתניא, נשפך על הרצפה והיה מקומה קטפרס" — פירוש: נשפך רביעית דם המת במקום מדרון, ולא היה מתעכב במקום אחד, אלא כאן מעט וכאן מעט. "האהיל על מקצתו — טהור" — לפי שלא האהיל על כל רביעית הדם. "איהל על כולו" — שאיהל על כל מקום שנשפך הדם, כגון שאיהל ידו עליו — טמא, דאז איהל על רביעית. דקסבר שהדם שבמקום זה מצטרף לדם שבמקום אחר. **והא** אמר רבי יוחנן רביעית דם שהגיס בו טהור — פירוש: מגיס הדם בכף או בקנה — טהור, לפי שאי אפשר שלא בלע הקנה ולא ישאר רביעית. ואמאי טהור, הא אמרינן איהל על מקצתו — טמא, אף על פי שלא האהיל על כל הרביעית (במקום אחר)? "אלא, כאן בכולו, כאן במקצתו" — הא דאמרינן "איהל על מקצתו טמא" — היינו בכולו. כלומר, כשאותו דם בא ממת שלם. והא דרבי יוחנן טהור — כשבא ממקצת המת, ולא בא ממת שלם. וקשיא לפירושו: דכיון דמוקי ליה בעודו כו' כלומר, שהדם בבשר השרץ, מאי צירוף בעי בשר, "השרץ" קרינא ביה בכוליה, כיון שלא פירש מעולם! ועוד קשיא: מהיכא תיתי האי חילוק דבכולו למקצתו, כיון דאיכא רביעית, מה לי בא ממת שלם מה לי בא ממת חסר? לכך נראה כמו שפירש רבינו נסים גאון: דגרסינן "אמר רב חנין אמר רב זעירי" כו' — פירוש: אמר רבי זעירי אמר ר' יוסי (האמורה וכו'), צריך שיהא אותו הדם מאותו השרץ שהבשר נבדלה ממנו. כלומר, אבל דם של שרץ זה — אינו מצטרף עם בשר שרץ אחר. ועל זה פריך מההיא שבאים שני שמות, דקאמר בהדיא דמצטרפין, ואף על פי שבאים משני שרצים. ומשני: "כאן בכולו כאן במקצתו" — פירוש: הא דקאמר התם דמצטרפין, אף על גב דבאים משני שרצים — כגון שנגע בכולו בדם ובבשר. והא דקאמר זעירי דדוקא משרץ אחד ולא משני שרצים — כגון שלא נגע אלא במקצתו, בדם או בבשר. ולהכי קאמר דכי הם משרץ אחד דמצטרפין — דהוי כאילו הדם והבשר מחוברין כאחד. אבל כשהם משני שרצים — כל חד וחד, דבר בפני עצמו הוא. "ומנא תימרא" — דאיכא לפלוגי בהכי בין נגע בכולו בין נגע במקצתו. "כדתניא נשפך כו' איהל על מקצתו טהור" כו' — אלמא שיש חילוק בין איהל על כולו לאיהל על מקצתו, והוא הדין שיש לחלק בנגיעה. ואם תאמר: אם כן אמאי מייתי תו "והאמר רבי יוחנן רביעית דם" כו'? פירש השר מקוצי: משום דאי לא ההיא דרבי יוחנן, הוה מצי למימר דהא דאמר הכא "איהל על מקצתו טהור" — כגון דליכא רביעית. ולהכי מייתי הא דרבי יוחנן, דמיירי אף ברביעית, ומכל מקום הוא טהור, כיון שלא נגע אלא במקצתו. **דכתיב** זוה לכם הטמא — מייתורא דו"ו ד"וזה" קדרשינ, או מה"א ד"הטמא". **חכים** ליה בן יוחי — כלומר, נתחכם לעצמו. **וסיפר** קומי — עשה כדי להתנכר שלא יכירו בו שהוא יהודי, שיהודים אינם מספרים קומי. **אמרו** טבית — כלומר, נכון הדבר וטוב לעשות לבטל הגזרה. **אילו** היה אבא חלפתא קיים — יכולין אתם לומר "תן בנך להריגה", כמו שאתם אומרים לעצמי לשלוח בני עם רבי שמעון בן יוחי שהוא כעסן, וירא אני שמא יענישנו. ורבי שמעון היה סובר שלא היה אומר כך בעבורו, אלא בעבור אימת המלכות פן יסתכן בדבר, ולכך אמר אילו

אָמַר לֵיהּ: כִּי קָא מַקֵּישׁ רַחֲמָנָא - לְ"בַל תְּשַׁקְּצוּ" אֲבָל לְשִׁעוּרִין - לָא. **משנה** דַּם הַשֶּׁרֶץ וְהַבָּשָׂר מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. כְּלָל אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: כָּל שֶׁטּוּמְאָתוֹ וְשִׁעוּרוֹ שָׁוִין - מִצְטָרְפִין. טוּמְאָתוֹ וְלֹא שִׁעוּרוֹ, שִׁעוּרוֹ וְלֹא טוּמְאָתוֹ, לֹא טוּמְאָתוֹ שִׁעוּרוֹ - אֵין מִצְטָרְפִין. **גמרא** אָמַר רַב חָנִין, אָמַר רַב זְעֵירָא, וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי חֲנִינָא: "הַטְּמֵאִין" - מְלַמֵּד שֶׁהֵן מִצְטָרְפִין. וַאֲפִילּוּ שֶׁרֶץ וְשֶׁרֶץ, שֶׁרֶץ וְדָם, בֵּין מִשֵּׁם אֶחָד בֵּין מִשְּׁנֵי שֵׁמוֹת! אָמַר רַב יוֹסֵף: לָא קַשְׁיָא, כָּאן - בְּכוּלּוֹ, כָּאן - בְּמִקְצָתוֹ. וּמִנָּא תִּימְרָא? - מִדְּתַנְיָא: נִשְׁפַּךְ עַל הָרִצְפָּה, וְהָיָה מְקוֹמָהּ קְטַפְּרֵס. אִיהֵל עַל מִקְצָתוֹ - טָהוֹר, אִיהֵל עַל כּוּלּוֹ - טָמֵא. מַאי "מִקְצָתוֹ"? אִילֵימָא מִקְצַת דָּם, וְהָא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אָמַר רַבִּי: רְבִיעִית דָּם שֶׁהִגִּיס בָּהּ - טָהוֹרָה! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ: כָּאן - בְּכוּלּוֹ, כָּאן - בְּמִקְצָתוֹ, שְׁמַע מִינָּהּ. שָׁאַל רַבִּי מָתְיָא בֶּן חָרָשׁ אֶת רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי בְּעִיר רוֹמִי: מִנַּיִן לְדָם שְׁרָצִים שֶׁהוּא טָמֵא? אָמַר לֵיהּ: דַּאֲמַר קְרָא "זֶה לָכֶם הַטָּמֵא". אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: חַכִּים לֵיהּ בֶּן יוֹחַאי. אָמַר לָהֶם: תַּלְמוּד עָרוּךְ בְּפִיו שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר רַבִּי יוֹסֵי. שֶׁפַּעַם אַחַת גְּזֵרָה הַמַּלְכוּת גְּזֵרָה שֶׁלֹּא יִשְׁמְרוּ אֶת הַשַּׁבָּת, וְשֶׁלֹּא יָמוֹלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְשֶׁיְּבַעֲלוּ אֶת נִדּוֹת. הָלַךְ רַבִּי רְאוּבֵן בֶּן אִיסְטְרוֹבִּלִי, וְסִיפֵּר קוֹמִי, וְהָלַךְ וְיָשַׁב עִמָּהֶם. אָמַר לָהֶם: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹיֵב, יֵעָנִי אוֹ יַעֲשִׁיר? אָמְרוּ לוֹ: יֵעָנִי. אָמַר לָהֶם: אִם כֵּן, לֹא יַעֲשׂוּ מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, כְּדֵי שֶׁיֵּעָנוּ. אָמְרוּ: טָבִית אָמַר. לִיבְטַל. וּבְטַלוּהּ. חָזַר וְאָמַר לָהֶם: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹיֵב, יַכְחִישׁ אוֹ יַבְרִיא? אָמְרוּ לוֹ: יַכְחִישׁ. אָמַר לָהֶם: אִם כֵּן, יָמוֹלוּ בְּנֵיהֶם לִשְׁמוֹנָה יָמִים, וְיַכְחִישׁוּ. אָמְרוּ: טָבִית אָמַר, וּבְטַלוּהּ. חָזַר וְאָמַר לָהֶם: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹיֵב, יְרַבֶּה אוֹ יִתְמַעֵט? אָמְרוּ לוֹ: יִתְמַעֵט. אִם כֵּן, לֹא יְבַעֲלוּ נִדּוֹת. אָמְרוּ: טָבִית אָמַר, וּבְטַלוּהּ. הִכִּירוּ בּוֹ שֶׁהוּא יְהוּדִי, הֶחֱזִירוּם. אָמְרוּ: מִי יֵלֵךְ וִיבַטֵּל הַגְּזֵרוֹת? יֵלֵךְ

אילו היה יוחז אבא קיים כו'. והשיב רבי יוסי: "אנא אזלי, דלמא עניש ליה רבי שמעון לברי מסתפינא" — שהוא נער, וממהר להשיב, ורבי שמעון נוח לכעוס, ומקפיד בדבר מועט הוא. "כשהם מהלכים בדרך" כו'. ומכל מקום הלך רבי אלעזר ברבי יוסי, כדמפרש בירושלמי שרבי שמעון נדר לו שלא יענישנו. **עקם** פיו — מיהר להשיב. **אל** יחזור הבן אצל אביו — בירושלמי מפרש: שאחזתו אסכרא. וכשנזכר רבי שמעון על שהתנה [להשיבו אל] אביו, חזר ונתפלל עליו ונתרפא.

יצא לקראתו בן תמליון — אותו הוא שקורין למטוך בלעז, וכמו תינוק קטן הוא, ורגיל בין הנשים להתלוצץ בהן. **אמר** רצונכם אבוא עמכם — ועל ידי יבא נס. "בכה רבי שמעון ואמר: שפחה של בית אבא נזדמן לה מלאך שלש פעמים" — על הגר אמר כן, כדכתיב (בראשית טז) [שם] "מלאך (השם)" שלש פעמים — מלמד שראתה שלשה מלאכים. "אני לא פעם אחת" — כלומר, ואני איני ראוי שיזדמן לי פעם אחת. "יבא הנס מכל מקום" — כלומר, יבא הנס מכל מקום, על ידי הדיוט זה. "קדים הוא, על בבת דקיסר" — הלך הוא לפניהם ונכנס בגוף בת קיסר. "כי מטו להתם רבי שמעון ורבי אלעזר אמרו לו בן תמליון צא" — בנחת אמרו לו ובלט, שלא ירגישו האחרים בזה, ויסברו שעל ידי תפלה הוא אמרו. **אמרו** להון אילו כו' — פירוש: הא בני בית המלך אמרו כן. **לההיא** איגרא — איגרא של גזרת המלכות.

והיינו דאמר רבי אלעזר בר רבי יוסי אני ראיתיה בעיר [רומי] — על הפרוכת אמר כן. ובאותה שעה שבכאן היה שראה אותו, שלא מצינו שהיה בעיר [רומי] רק עתה שהיה בארצר המלך וראה אותה שם.

תני

יֵלֵךְ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, שֶׁהוּא מְלוּמָּד בְּנִסִּים. וְאַחֲרָיו מִי יֵלֵךְ? - רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר רַבִּי יוֹסֵי. אָמַר לָהֶם רַבִּי יוֹסֵי: וְאִילּוּ הָיָה אַבָּא חַלַּפְתָּא קַיָּים, יְכוֹלִין אַתֶּם לוֹמַר לוֹ "תֵּן בִּנְךָ לַהֲרִיגָה"? אָמַר לָהֶם ר' שִׁמְעוֹן: אִילּוּ הָיָה יוֹחַאי אַבָּא קַיָּים, יְכוֹלִין אַתֶּם לוֹמַר לוֹ "תֵּן בִּנְךָ לַהֲרִיגָה"? אֲמַר לְהוּ רַבִּי יוֹסֵי: אֲנָא אָזְלִין, דִּלְמָא עָנֵיש לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּקָא מִסְתַּפֵּינָא. קַבֵּיל עָלֵיהּ דְּלָא לִיעַנְּשֵׁיהּ, אֲפִילּוּ הָכִי עַנְּשֵׁיהּ. כְּשֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ נִשְׁאֲלָה שְׁאֵלָה זוֹ בִּפְנֵיהֶם: מִנַּיִן לְדַם הַשֶּׁרֶץ שֶׁהוּא טָמֵא? עִקֵּם פִּיו רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר רַבִּי יוֹסֵי, וְאָמַר: "וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא". אָמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן: מְעַקְּמִיתָ שְׂפָתֶיךָ אַתָּה נִיכָּר שֶׁתַּלְמִיד חָכָם אַתָּה, אַל יַחֲזוֹר הַבֵּן אֵצֶל אָבִיו. יָצָא לִקְרָאתוֹ בֶּן תְּמַלְיוֹן: רְצוֹנְכֶם אָבוֹא עִמָּכֶם? בָּכָה רַבִּי שִׁמְעוֹן וְאָמַר: מַה שִּׁפְחָה שֶׁל בֵּית אַבָּא - נִזְדַּמֵּן לָהּ מַלְאָךְ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וַאֲנִי לֹא פַּעַם אַחַת? יָבֹא הַנֵּס מִכָּל מָקוֹם. קָדִים הוּא, עַל בִּבְרָתֵיהּ דְּקֵיסָר. כִּי מְטָא הָתָם, אָמַר: בֶּן תְּמַלְיוֹן, צָא! בֶּן תְּמַלְיוֹן, צָא! וְכֵיוָן דְּקָרוּ לֵיהּ - נְפַק אֲזַל. אֲמַר לְהוֹן: שְׁאִילוּ כָּל מָה דְּאִית לְכוֹן לְמִישְׁאַל. וְעָיְילִינְהוּ לִגְנֵזֵיהּ, לִשְׁקוֹל כָּל דְּבָעוּ. אַשְׁכָּחוּ הַהוּא אִיגְּרָא, שְׁקַלּוּהָ וּקְרָעוּהָ. וְהַיְינוּ דַּאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר רַבִּי יוֹסֵי: אֲנִי רְאִיתִיהָ בָּעִיר רוֹמִי, וְהָווּ עָלֶיהָ כַּמָּה טִיפֵּי דָמִים.

משנה הַפִּיגּוּל וְהַנּוֹתָר - אֵין מִצְטָרְפִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁנֵי שֵׁמוֹת. הַשֶּׁרֶץ וְהַנְּבֵלָה, וְכֵן הַנְּבֵלָה וּבְשַׂר הַמֵּת - אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְטַמֵּא, אֲפִילּוּ בַּקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶן. **גמרא** אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא לְטוּמְאַת הַיָּדַיִם דְּמִדְּרַבָּנַן הִיא, אֲבָל לְעִנְיַן אֲכִילָה - מִצְטָרְפִין, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר "לֹא יֹאכַל כִּי קֹדֶשׁ הוּא" - כָּל שֶׁבַּקֹּדֶשׁ פָּסוּל, בָּא הַכָּתוּב לִיתֵּן לֹא תַּעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתוֹ. **משנה** הָאוֹכֵל שְׁנִטְמָא בְּאַב הַטּוּמְאָה וְשֶׁנִּטְמָא בְּוֹלַד הַטּוּמְאָה - מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְטַמֵּא בַּקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם. כָּל הָאוֹכְלִים מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, לִפְסוֹל הַגְּוִיָּה - כְּבַחֲצִי פְּרָס, כְּבִמְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת - לָעֲירוּב, וְכַבֵּיצָה - לְטַמֵּא טוּמְאַת אוֹכְלִין, וְכִגְרוֹגֶרֶת - לְהוֹצָאַת שַׁבָּת, וְכִכּוֹתֶבֶת - בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. כָּל הַמִּשְׁקִין מִצְטָרְפִין זוֹ עִם זוֹ, לִפְסוֹל אֶת הַגְּוִיָּה - בְּרֻבִיעִית, וְכִמְלֹא לוּגְמָא - בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. **גמרא** תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מַה טַּעַם? - שֶׁאֶפְשָׁר לַשְׁנֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה רִאשׁוֹן. וּמִי קָא עָבֵיד שְׁנֵי רִאשׁוֹן? הָא לָא אֶפְשָׁר! אֲמַר רָבָא: הָכִי קָאָמַר, מִי גָּרַם לַשְּׁנִי? לָאו רִאשׁוֹן?! רַב אַשִׁי אָמַר: רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי לְגַבֵּי שְׁלִישִׁי - בְּנֵי חָדָא בִּיקְתָא אִינּוּן.

מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְטַמֵּא, אֲפִילּוּ בַּקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶן. **גמרא** אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא לְטוּמְאַת הַיָּדַיִם דְּמִדְּרַבָּנַן הִיא, אֲבָל לְעִנְיַן אֲכִילָה - מִצְטָרְפִין, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר "לֹא יֹאכַל כִּי קֹדֶשׁ הוּא" - כָּל שֶׁבַּקֹּדֶשׁ פָּסוּל, בָּא הַכָּתוּב לִיתֵּן לֹא תַּעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתוֹ. **משנה** הָאוֹכֵל שְׁנִטְמָא בְּאַב הַטּוּמְאָה וְשֶׁנִּטְמָא בְּוֹלַד הַטּוּמְאָה - מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְטַמֵּא בַּקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם. כָּל הָאוֹכְלִים מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, לִפְסוֹל הַגְּוִיָּה - כְּבַחֲצִי פְּרָס, כְּבִמְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת - לָעֲירוּב, וְכַבֵּיצָה - לְטַמֵּא טוּמְאַת אוֹכְלִין, וְכִגְרוֹגֶרֶת - לְהוֹצָאַת שַׁבָּת, וְכִכּוֹתֶבֶת - בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. כָּל הַמִּשְׁקִין מִצְטָרְפִין זוֹ עִם זוֹ, לִפְסוֹל אֶת הַגְּוִיָּה - בְּרֻבִיעִית, וְכִמְלֹא לוּגְמָא - בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. **גמרא** תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מַה טַּעַם? - שֶׁאֶפְשָׁר לַשְׁנִי שֶׁיַּעֲשֶׂה רִאשׁוֹן. וּמִי קָא עָבֵיד שְׁנִי רִאשׁוֹן? הָא לָא אֶפְשָׁר! אֲמַר רָבָא: הָכִי קָאָמַר, מִי גָּרַם לַשְּׁנִי? לָאו רִאשׁוֹן?! רַב אַשִׁי אָמַר: רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי לְגַבֵּי שְׁלִישִׁי - בְּנֵי חָדָא בִּיקְתָא אִינּוּן.

מִשְׁנָה

אי אמרת דמצטרפין — הויא גזרה לגזרה. **אבל לענין אכילה** — דפיגול ונותר — מצטרפין, דאי איכא פחות מכזית פיגול, ונותר משלימו לכזית, ואכלו — חייבין עליו משום פיגול. וכן אי הוי רוב דנותר, ופיגול משלימו לכזית, ואכלו — חייב עליו משום נותר. ואמר לו רבי דאי הוי חצי זית מזה וחצי זית מזה — מצטרפין זה עם זה לחייב עליו משום נותר ומשום פיגול. **כי קדש הם** — משמע דשניהן מצטרפין לאכילה, ומ"לא יאכל" נפקא דכל שבקדש פסול, כגון נותר ופגול, בא הכתוב וכו'. **משנה האוכל שנטמא באב הטומאה** — דהוא ולד ראשון, והאוכל שנטמא בולד הטומאה דהוא שני — מצטרפין זה עם זה לטמא בקל שבשניהן, דהיינו שני. ומצטרפין יחד לעשות שלישי, כדרך שהשני עושה, דהוא קל שבשניהן. אבל לא מצטרפין להכי שיעשו שני כמו ראשון שעושה שני, דאם כן היינו חמור שבשניהן. **גמרא תניא אמר רב שמעון מה טעם** — מצטרפין ולד ראשון עם ולד שני, לפי שאפשר לשני שיעשה ראשון. **והא לא אפשר** — דשני לעביד ראשון לעולם, דלא מצינו טומאה שעושה כיוצא בה. דאפילו שני נמי לא עביד, וכל שכן דראשון לא עביד. **אלא מה טעם מצטרפין** — משום דמי גרם לשני שיבוא לידי טומאה, לאו ראשון?! וכיון דמכח ראשון אתי עליה טומאה, הוי כי ראשון, ולהכי מצטרפין. **בני חדא ביקתא נינהו** — מבית אחד הן (משמונה שרצים). כלומר, דתרווייהו ראשון ושני אתי מקראי מחדא, דשני אתי מכח ראשון. להכי אמר שוו דמצטרפין זה עם זה כקל שבשניהן דעושין שלישי. בין רבא לרב אשי ליכא ביניהו אלא שינוי לשון, דרב אשי מוסיף ואמר "בני חדא בקתא אינון".

משנה

השיטה שנהייה ככל הגויים, לא זו בלבד שאינה יכולה להבטיח את קיומנו, אלא היא מעמידה את עצם קיומו של עם ישראל בסכנה ח"ו.

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז

יֵלֵךְ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, שֶׁהוּא מְלוּמָּד – רגיל בְּנִסִּים, שהרי נעשו לו כמה נסים כאשר הסתתר במערה מאימת קיסר רומי, וראוי הוא שיעשה גם עתה על ידו נס להצליח שליחותו לביטול הגזירות. אמרו החכמים: וְאַחֲרָיו מִי יֵלֵךְ עוד להתלוות עמו, אמרו, ילך עמו רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר רַבִּי יוֹסֵי. אָמַר לָהֶם רַבִּי יוֹסֵי בן חלפתא, שהוא אביו של רבי אלעזר, וְאִילּוּ הָיָה אַבָּא חֲלַפְתָּא [שהוא אביו של רבי יוסי] קַיָּים – בחיים, וכי יְכוֹלִין הייתם אַתֶּם לוֹמַר לוֹ תֵּן בִּנְךָ ללכת לשליחות זו שיש בה סכנה לבוא לִידֵי חֲרִיגָה, וכן אני אין דעתי מסכמת שיסתכן בני בשליחות זו. אָמַר לָהֶם רַבִּי שִׁמְעוֹן, גם אני יכול לומר כך שאִילּוּ הָיָה יוֹחַאי אַבָּא [אביו של רבי שמעון] קַיָּים, וכי הייתם יְכוֹלִין אַתֶּם לוֹמַר לוֹ תֵּן בִּנְךָ לַחֲרִיגָה, והרי רואים אתם שהנני מכניס עצמי לסכנה זו כדי לבטל הגזירות הרעות מעל ישראל, ואף לאחרים הזקוקים להצטרף עמי ראוי להם לעשות כך. אָמַר לְהוּ רַבִּי יוֹסֵי לחכמים, אֲנָא אָזִילְנָא – מוטב יותר שאלך אני ולא בני רבי אלעזר, שאם ילך בני דִּלְמָא עָנֵיש לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן – שמא יענישנו רבי שמעון אם לא יזהר בכבודו כראוי, דְּקָא מִסְתְּפִינָא שחושש אני מכך. קַבֵּיל עֲלֵיהּ – קיבל עליו רבי שמעון דְּלֵא לְעַנְּשֵׁיהּ – שלא יענישנו, וַאֲפִילּוּ הָכִי – אף שקיבל עליו רבי שמעון שלא יענישנו, מכל מקום אירעה בדרכם סיבה המבוארת בהמשך שמחמתה עָנְשֵׁיהּ – ענש אותו, אלא שכאשר נזכר שקיבל עליו שלא יענישנו הסיר מעליו הענוש כמבואר להלן.

כְּשֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ לבוא אל רומי, נִשְׁאֲלָה שְׁאֵלָה זוֹ הנזכרת לעיל בִּפְנֵיהֶם, מִנַּיִן לְדַם הַשֶּׁרֶץ שֶׁהוּא טָמֵא, עָקַם פִּיו – שינה רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר רַבִּי יוֹסֵי את דיבורו מכפי רגילותו לדבר בקול רם והשיב בלחישה, כדי שלא יראגיש רבי שמעון בר יוחאי בתשובתו ויהא כמורה הלכה לפני רבו, וְאָמַר לשואל שנלמד דין זה ממה שנאמר (ויקרא יא כט) 'וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא'. ואף על פי כן הרגיש בכך רבי שמעון והקפיד עליו, וַאֲמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן, מֵעֵקִימַת שְׂפָתֶיךָ – מדבריך שדיברת בלחישה אַתָּה נִיכָּר שֶׁתַּלְמִיד חָכָם אַתָּה שהשבת לשואל כהוגן, אלא שלא יפה עשית שהורית הלכה בפני רבך, ולפיכך הקפיד רבי שמעון עליו ואמר – אַל יַחֲזוֹר הַבֵּן אֵצֶל אָבִיו בשלום, ואכן גרמה הקפדתו של רבי שמעון שחלה רבי אלעזר באסכרה ונטה למות, אלא שאחר כך נזכר רבי שמעון שהבטיח לאביו רבי יוסי שלא יענישנו והתפלל עליו ונתרפא.

כאשר הגיעו לעיר רומי יָצָא לִקְרָאתוֹ של רבי שמעון בֶּן תְּמַלְיוֹן – שד הקרוי כך, ושאל לרבי שמעון ורבי אלעזר, האם רְצוֹנְכֶם שאֶבוֹא עִמָּכֶם להיכל המלך לסייע בידכם לבטל הגזירות. כָּכָה רַבִּי שִׁמְעוֹן מחמת צערו שתתגלגל ישועתם של ישראל על ידי שד זה, וְאָמַר, מַה הגר המצרית שאינה אלא שִׁפְחָה שֶׁל בֵּית אַבָּא – אברהם אבינו, נִזְדַּמֵּן לָהּ לצרכה מַלְאָךְ מן השמים שָׁלֹשׁ פְּעָמִים לצורך הודעת שלשה דברים שביקשו להודיעה מן השמים, ואם כן כל שכן שהיה ראוי להיות כך לצרכי וצורך ישראל שאנו מזרעו של אברהם, וְאילו אֲנִי לֹא זכיתי שיזדמן לצרכי מלאך אף לא פַּעַם אַחַת. ואף על פי כן הסכים רבי שמעון שיבוא עמו השד, משום שאמר שאין לחוש על ידי מי תהיה הישועה אלא יָבֹא הַנֵּס מִכָּל מָקוֹם שיבוא. קְדֵים הוּא הקדים שד זה לבוא לפניהם לבית המלך, וְעָל כִּבְרַתֵּיהּ דְּקֵיסָר – ונכנס בגופה של בת המלך, ונשתגעה והיתה צועקת ואומרת שיביאו אליה את רבי שמעון בר יוחאי שבידו לרפאותה. כִּי מְטָא הָתָם – כאשר בא רבי שמעון לבית המלך, אָמַר רבי שמעון לשד, בֶּן תְּמַלְיוֹן צֵא, בֶּן תְּמַלְיוֹן צֵא, וְכֵיוָן דְּקָרוּ לֵיהּ – ומיד כאשר קראו לו רבי שמעון ורבי אלעזר, נְפַק אֲזַל – יצא מגופה של בת הקיסר והלך לו. אָמַר לְהוֹן – אמר הקיסר לרבי שמעון ורבי אלעזר מתוך שהכיר להם טובה על שנתרפאה בתו על ידם, שְׁאִילוּ – בקשו ממני כָּל מַה דְּאִית לְכוֹן לְמִישְׁאַל – שברצונכם לבקש, וְעָיְילִינְהוּ לְגַנְזֵיהּ – והכניסם לגנזיו לִשְׁקוֹל כָּל דְּבָעוּ – שיטלו משם כל מה שרצונם ליטול. אַשְׁכָּחוּ דַּהֲווּ אִינְּרָא – מצאו את אותה איגרת שהיו כתובים בה הגזירות שנגזרו על ישראל האמורות לעיל, שַׁקְלוּהָ – לקחוה וְקָרְעוּהָ, ובכך בטלו הגזרות שנכתבו בה.

ומוסיפה הגמרא, וְהַיְינוּ דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר רַבִּי יוֹסֵי – שלמעשה זה הנזכר כוונת רבי אלעזר בר רבי יוסי במה שאמר (יומא נז.) לענין הפרוכת המבדילה בין ההיכל לבין קדש הקדשים, אֲנִי רְאִיתִיהָ בְּרוֹמִי, וַהֲווּ עָלֶיהָ כַּמָּה טִיפֵּי דָּמִים מדם ההזאות שהיה הכהן הגדול מזה עליה מדם פרים ושעירים הפנימיים במפורש שם, שכאשר הורשה באותו מעשה להכנס לגנזי המלכות שברומי ראה אז את הפרוכת שהובאה לשם על ידי הרומיים שהחריבו את בית המקדש.

משנה

המשנה ממשיכה בביאור דיני צירוף כמה איסורים וטומאות יחד לשיעור טומאתם: הַפִּיגּוּל – קדשים שנתפגלו על ידי שחשב בעשיית עבודותם לאכול מהם אחר זמן אכילתם, שדינם שאסורים באכילה והאוכל מהם במזיד חייב כרת, ועוד תיקנו בהם חכמים שהנוגע בהם נטמאו ידיו, ואם נגע אחר כך בידיו בתרומה או בקדשים נפסלו מלאכלם על ידי כך, וְהַנּוֹתָר – קדשים שעבר זמן אכילתם, שהם אסורים עתה באכילה וחייבים עליהם כרת, וגם בהם תיקנו חכמים טומאת ידים לנוגע בהם, אֵין מִצְטָרְפִין יחד לשיעור טומאתם, וכגון אם נגע בכחצי שיעור מפיגול וכחצי שיעור מנותר, לא נטמאו ידיו בנגיעה זו, מִפְּנֵי שֶׁהֵן – הפיגול והנותר שְׁנֵי שֵׁמוֹת של איסור, ואין כאן שיעור שלם מכל אחד שתחול עליו תקנת חכמים לטמא את הידים.

מביאה המשנה דין נוסף: הַשֶּׁרֶץ – בשר משמונה שרצים המנויים בתורה (ויקרא יא כט–ל) שמטמאים את הנוגע בהם, וְהַנְּבֵלָה – בשר בהמה שמתה בלא שחיטה שדינו גם הוא שמטמא את הנוגע בו או את הנושא אותו, וְכֵן הַדִּין גם בצירוף בשר נְבֵלָה מבהמה שנתנבלה וּבְשַׂר הַמֵּת – אדם מת שגם הוא מטמא את הנוגע בו או הנושא אותו, אם היה לפנינו חצי שיעור מכל אחד מהם אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְטַמֵּא את הנוגע בשני חצאי השיעור שמשרץ ומבשר נבלה, וכן הנוגע או הנושא שני חצאי השיעור שמבשר נבלה ומבשר המת. ולא יטמאו שני חצאי השיעור אֲפִילּוּ בְּשִׁיעוּר הַקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶן, וכלומר, שהרי שרץ שיעורו בכעדשה ונבלה בכזית, ונמצא שהשרץ חמור יותר שמטמא בשיעור מועט, ובכך מלמדת המשנה שאף אם בצירוף חצי העדשה שמבשר השרץ עם פחות מכזית מן הנבלה יש לפנינו כזית שלם, אין אומרים שישלים בשר השרץ שדינו חמור יותר את שיעור בשר הנבלה שהוא קל יותר. וכן לענין צירוף בשר נבלה עם בשר המת, שבשר המת דינו חמור יותר שהנוגע בו טמא שבעה ימים, ואילו הנוגע בבשר הנבלה אינו טמא אלא עד הערב, ואף על פי כן לא יועיל צירוף חצי הזית שמבשר המת החמור אף לא להשלים את שיעור בשר הנבלה הקל, ולא יטמא הנוגע בכזית המצורף משניהם אף לא טומאת ערב.

גמרא

הגמרא מבארת לאיזה ענין נאמרו דברי המשנה שאין הפיגול והנותר מצטרפים זה עם זה: אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא שָׁנוּ התנאים דין זה שאין הפיגול והנותר מצטרפים יחד, אֶלָּא לְענין טוּמְאַת הַיָּדַיִם הנוהגת בפיגול ונותר כמבואר בפסחים (קב:), ושיעורם לענין טומאה זו בכביצה, ובכך הוא ששנינו שאין הפיגול והנותר מצטרפים יחד לשיעור זה, דְּמִדְּרַבָּנַן הִיא – שעיקר טומאה זו אינה אלא מגזירת חכמים, ולא גזרו חכמים כך כאשר אין כאן שיעור שלם מאיסור אחד, שהרי זה גזירה לגזירה, אֲבָל לְענין איסור אֲכִילָה שבפיגול ונותר מִצְטָרְפִין שניהם לשיעורו שהוא בכזית, וכגון אם יש כאן פחות מכזית מפיגול, ונותר משלים את שיעורו לכזית, יתחייב האוכלו מלקות משום איסור אכילת פיגול. מוכיחה הגמרא כדברי שמואל מברייתא: דְּתַנְיָא – שכך שנינו בברייתא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, נאמר בתורה (שמות כט לד) 'וְאָם יִוָּתֵר

המשך בעמוד עא

משנה

המשנה ממשיכה בביאור דיני צירוף איסורים שונים לשיעור אחד: **הָעֲרֵלָה** – פירות אילן שגדלו תוך שלש שנים לנטיעתו שדינם שאסורים באכילה ובהנאה, **וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם** – הצומח מגפנים ומיני זרעים שנזרעו בתערובות שאסורים באכילה ובהנאה, **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** – אם אכל מזה חצי זית ומזה חצי זית, מצטרפים ולוקה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אֵין מִצְטָרְפִין**, ואינו לוקה.

גמרא

הגמרא מקשה על רבי שמעון: **וּמִי צָרִיךְ רַבִּי שִׁמְעוֹן לְצָרוּפֵי** – וכי באופן שאכל פחות מכזית מערלה ומכלאי הכרם סובר רבי שמעון שיש צורך בצירופם כדי לחייבו מלקות, **וְהָתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אכילת כָּל שֶׁהוּא** מכל איסורים שבתורה דיה **לְהִתְחַיֵּב עליה מַכּוֹת**, לפי שהשיעורים לא נאמרו אלא לחייבו חטאת בשגגה, אבל לחייב מלקות לאוכל במזיד לא נאמר שיעור. מתרצת הגמרא: **תְּנֵי** – פרש דברי רבי שמעון שכוונתו שאין **צְרִיכִין לְצָרֵף**, מאחר שלדעתו לוקה על אכילת כל שהוא.

משנה

מבואר במסכת כלים (פכ"ז מ"ב) ששיעור מיני אריג ובגדים והדומה להם לענין קבלת טומאה חלוק, והכלל בזה, שאין הבגד מקבל טומאה אלא כאשר ראוי הוא לתשמיש, וככל שהבגד רך ודק יותר ראוי הוא בשיעור קטן יותר. ושיעור מיני אריג ובגדים לטומאת מגע, בשלש על שלש אצבעות, ולענין טומאת מדרס בשלשה על שלשה טפחים. והשק העשוי משער עזים שהוא עבה יותר, שיעורו ארבעה על ארבעה טפחים. והעור שהוא עבה יותר משק, בחמשה על חמשה טפחים. ומפץ שהוא מחצלת של חבלים או קנים או גמי, בששה על ששה טפחים. המשנה כאן תבאר צירוף מינים אלו זה עם זה: **הַבֶּגֶד** העשוי מצמר או פשתן **וְהַשַּׂק, וכן הַשַּׂק וְהָעוֹר** של בהמה או חיה, **וכן הָעוֹר וְהַמַּפָּץ, כּוּלָּן מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** להשלים האחד את שיעור האחר. **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מַה טַּעַם** מצטרפים מינים אלו ששיעורם חלוק זה מזה, והלא שנינו לעיל (יז.) שכל שאין שיעורם שוה אינם מצטרפים, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לְיַמֵּא בְּמוֹשָׁב** – משום שאם צירף מהם חתיכות קטנות כדי לישב עליהן, ויש בכולן טפח על טפח, מקבלת טומאת מדרס כמבואר בברייתא להלן, ושיעורים אלו האמורים לעיל לא נאמרו אלא בחתיכה שנזדמנה מהן ולא נעשתה בכוונה מיוחדת. והואיל ומצטרפים לענין זה, מועיל צירופם גם לענין השלמת השיעור האמור בהם כשלא נעשו בכוונה מיוחדת.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא שמתוך דבריה יתפרשו דברי רבי שמעון: **תָּנָא, אם קִיצָּע** – חתך **מִכּוּלָּן** – מכל המינים האמורים במשנה בגד שק עור ומפץ, וצירפן **וְעָשָׂה מֵהֶן בֶּגֶד לְמִשְׁכָּב** – וחשב על בגד זה לשכב עליו על ידי שיעשהו טלאי בכסת המיועדת לשכיבה, מקבל טומאת מדרס בשְׁלֹשָׁה על שלשה טפחים, וכמו שנתבאר שהשיעורים לא נאמרו אלא בחתיכות ממינים אלו שנזדמנו בלא כוונה. ואם תיקן חתיכה זו **לְצורך מוֹשָׁב** – לעשותה טלאי לבגד המיוחד לישיבה, שיעורה **בטֶפַח** על טפח. ואם תיקנה **לְצורך אֲחִיזָה** – לאחוז בה מה שיבואר להלן, שיעורה **בכָּל שֶׁהוּ**. מבררת הגמרא: **מַאי 'לַאֲחִיזָה'** – מהו תשמיש האחיזה שראוי לו בגד כל שהוא. **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר רַבִּי יַנַּאי, שֶׁכֵּן עוֹמֵד לְנִוּוּלָה** – לאריגה, שבשעת האריגה נמתחים החוטים ועלולים להיפסק, ולכן דרך האורגים להחליקם בסובין או בשאר דבר דק כדי לחזקם, ודרך העושה כך לכרוך על אצבעו חתיכת בגד קטנה להגן על אצבעותיו שלא יחתכו על ידי החוט. הגמרא מביאה תשמיש נוסף שראוי בגד זה: **בְּמַתְנִיתָא תָּנָא, הוֹאִיל וְרָאוּי לְקוֹצְצֵי תְּאֵנִים** שדרכם לכרוך על ידיהם בשעת קציצת התאנים בגד קטן, כדי שלא יתלכלכו בדבש התאנים.

הדרן עלך קדשי מזבח

פרק חמישי - הנהנה מן ההקדש

משנה

משנתנו מבארת באיזה אופנים חלים חיובי מעילה על הנהנה מהקדש: **הַנֶּהֱנֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ** כשיעור **שָׁוֶה פְּרוּטָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פְּגָם** – שלא נפסד ההקדש מחמת הנאתו, מכל מקום כיון שנהנה **מָעַל**, וחייב לשלם להקדש מה שנהנה בתוספת חומש, ולהביא קרבן לכפרתו, **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פְּגָם**, כלומר, נהנה מחפץ שדרכו להיפגם מחמת השימוש, **לֹא מָעַל עַד שֶׁיִּפְּגוֹם** בשוה פרוטה. **וְשֶׁאֵין בּוֹ פְּגָם** – אבל בחפץ שאין דרכו להיפגם מחמת השימוש, **כֵּיוָן שֶׁנֶּהֱנָה, אף על פי שלא פגם מָעַל.**

מבארת המשנה: **כֵּיצַד** חל החיוב אף בלא שפגם וכיצד דווקא כשפגם, **נָתְנָה** אשה **קַטְלָא** [–תכשיט מזהב הקרוי 'ענק'] של הקדש, **בְּצוּאָרָהּ**, או שנתנה **טַבַּעַת** זהב של הקדש **בְּיָדָהּ**, או **שָׁתָה בְּכוֹס** הקדש **שֶׁל זָהָב**, מאחר שאין הזהב נפגם בהשתמשות, **כֵּיוָן שֶׁנֶּהֱנָה מָעַל**, אף שלא פגם. אבל אם **לָבַשׁ בְּחִלּוּק** של הקדש, או **כִּסָּה** עצמו **בְּטַלִּית** של הקדש, או **בִּיקַּע** עצי חולין **בְּקַרְדּוֹם** של הקדש, הואיל ודברים אלו דרכם להיפגם, **לֹא מָעַל עַד שֶׁיִּפְּגוֹם.**

המשנה מביאה עוד אופנים שפעמים מעל דווקא כשפגם ופעמים גם בלא שפגם: **הַנֶּהֱנֶה מִן הַחִטָּאת, כְּשֶׁהִיא חַיָּה**, כגון שרכב עליה, **לֹא מָעַל עַד שֶׁיִּפְּגוֹם** – שיכחש בשרה על ידי הרכיבה. אבל אם נהנה מחטאת **כְּשֶׁהִיא מֵתָה**, בין מתה תמימה בין בעלת מום, **כֵּיוָן שֶׁנֶּהֱנָה מָעַל** אף שלא פגם, שבהמת הקדש שמתה אינה עומדת לפדייה, לפיכך דינה כדבר שאין בו פגם, שמועלים בו גם ללא שפגם.

גמרא

הגמרא דנה במחלוקת רבי עקיבא וחכמים במשנה: **תָּנָא** – שנינו בברייתא, **מוֹדֶה רַבִּי עֲקִיבָא לַחֲכָמִים** שהמועל **בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פְּגָם**, שלא מעל אלא אם כן פגם. אומרת הגמרא: אם מודה רבי עקיבא שדבר שיש בו פגם לא מעל עד שיפגום, הרי בהכרח שמה שאמר במשנה 'אף על פי שלא פגם מעל' היינו בדבר שאין דרכו להיפגם, ואם כן קשה, שהרי זו היא שיטת חכמים במשנה שאמרו שדבר שיש בו פגם לא מעל עד שיפגום, **וּבְמַאי קָא מִיפַּלְגִי** – במה נחלקו חכמים ורבי עקיבא. מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא** מחלוקתם היא **בְּלָבוּשׁ מְצִיעָאָה** [–אמצעי] שלובשים בין המלבוש העליון החיצוני שדרכו להיפגם מיד בלבישה ראשונה בחיכוך הכתלים, ובין המלבוש הפנימי שעל בשרו, שאף הוא נפגם מיד בלבישה ראשונה מחמת הזיעה, אבל הלבוש האמצעי אינו נפגם עד זמן מרובה, וכמו כן נחלקו **בְּמַלְמָלָא** – בגד של פשתן דק ביותר, שלפי ששויו רב בעליו שומרים עליו ונזהרים ביותר שלא יפגם ואינם לובשים אותו אלא פעם או פעמיים בשנה ואין דרכו להפגם עד זמן מרובה. וסבר רבי עקיבא שהואיל ואין בגדים אלו נפגמים מיד דינם כדבר שאין בו פגם שאף על פי שלא פגם מעל, וחכמים סוברים שהואיל ולאחר זמן דרכם להפגם, דינם כדבר שיש בו פגם ולא מעל עד שיפגום.

בפרשת ויקרא בכתוב המדבר בענין מעילה בהקדש נאמר (ויקרא ה טו), 'נֶפֶשׁ כִּי תִמְעֹל מַעַל וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי הַשֵּׁם'. הגמרא מביאה ברייתא הדורשת פסוק זה: **תָּנוּ רַבָּנָן**, נאמר בענין מעילה **'נֶפֶשׁ'**, ומשמעו **שֶׁאֶחָד הַיָּחִיד וְאֶחָד הַנָּשִׂיא** [–מלך] **וְאֶחָד הַמָּשִׁיחַ** – כהן גדול שנמשח בשמן המשחה, דינם שוה להתחייב על מעילתם בכל הדינים האמורים בפרשה.

עוד נאמר באותו פסוק: **'כִּי תִמְעֹל מַעַל'**, ומפרשת הברייתא, **אֵין מַעַל** בכל מקום **אֶלָּא שִׁנּוּי**, שהמשתמש בחפץ של הקדש שינה את יעודו, שעמד לצורך גבוה ועשה בו מלאכת חול, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** (במדבר ה יב) בפרשת סוטה, **'אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל'**, והוא מעשה של שינוי, ששינתה שכיבת בעלה בשכיבת בועלה. **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** (דה"י א' ה כה), **'וַיִּמְעֲלוּ בֵּאלֹהֵי**

משנה הערלה וכלאי הכרם מצטרפין והתניא כל שהוא למכות — האכילה כל שהוא — עובר בלאו, ואם כן למאי מצטרפין? **משנה** הבגד — שהוא מטמא שלש אצבעות על שלש אצבעות. והשק — שיעורו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים. **הבגד** — מצטרף לשק שקל הימנו, לארבעה על ארבעה. וכן כל אחד ואחד מצטרף לקל הימנו: דשק מצטרף לעור לחמשה על חמשה, והעור למפץ לששה על ששה, דהיינו לקל הימנו. אבל לא הקל עם החמור. דלהכי תנא להו הכי; "הבגד והשק השק והעור כו' כולן מצטרפין זה עם זה". **מפני שהן ראוין לטמא במושב** — מפני שכשיש בין כולן שיעור אחד בין שניהם — ראוין ליטמא מושב עליו, הלכך מצטרפין. **גמרא** תנא קיצע מכולן — שאם חתך מכולן משהו מכל הני דתנן במתניתין, מהבגד ומשק ומעור וממפץ, ועשה מכולן בגד. **למשכב שלשה** — כלומר, אם חישב עליו לעשותו למשכב, כגון לתופרו בכסת. אם יש באותו בגד שלשה על שלשה, הואיל וראוי לעשות ממנו טלאי לכסת שנקרע — מטמא משום משכב. **ואם חישבו למושב** — לעשותו טלאי לבגד. אם יש באותו בגד טפח על טפח — מטמא משום זב. **לאחיזה** — אם חישב עליו לאחיזה — מטמא אפילו בכל שהוא. **מאי לאחיזה אמר ריש לקיש שכן עומד לנוולה** — שכן ראוי אותו בגד לאורגים. שהוא מחליק המטוה של אריג בסובין או בשום דבר כדי לחזקו. כורך בגד כל שהוא על אצבעו להגין עליו שלא יחתכנו החוט. והיינו "עומד לנוולה" — לכרוך על אצבעו בשאורג ומטוה החוטין. ו"נוולה" היא אריגה, כדאמרינן במסכת גיטין (לד,א): אשכחה דיתבא ונוולה. **הואיל וראוי לקוצצי תאנים** — שכשמחתכין את התאנים כורכין בגד כל דהו על ידיהם שלא יתלכלכו בדבש התאנים, הלכך מקבל טומאה.

הדרן עלך קדשי מזבח

משנה הנהנה אף על פי שלא פגם מעל — קא סלקא דעתך: בין בדבר [שאין דרכו לפגום, ובין בדבר] שדרכו לפגום קאמר רבי עקיבא דכיון שנהנה מעל. **שיש בו פגם** — כלומר, שדרכו ליפגם. **כיצד** — הוא דבר שאין בו פגם. **נתנה קטלא** — ענק של זהב של הקדש בצוארה, או טבעת בידה. **או שתה בכוס של זהב** — של הקדש. כל הני אין בהו פגם, שאינן נפגמין בכך, אלא כיון שנהנה מהן שוה פרוטה — מעל. והיכי משערינן בהו? הכי אומדין: כמה רוצה אשה ליתן שישאלו תכשיטין כהללו להוליכן לבית המשתה להתכבד בהן, ומשלמת להקדש שיעור הנאה שנשתמשה בהן. **וכל דבר שיש בו פגם** — כגון לבשה חלוק או כסה בטלית או ביקע בקרדום, הואיל ועומדין ליפגם — לא מעל עד שיפגום בהן בשוה פרוטה. **גמרא** תנא ומודה רבי עקיבא לחכמים בדבר שיש בו פגם — לא מעל אלא לכשיפגמנו. דלא אזלינן בתר הנאה, אלא בתר פגם. **ופריך** — אם כן דמודה רבי עקיבא לרבנן בדבר שיש בו פגם דלא מעל עד שיפגום, ופשיטא דרישא דקאמר רבי עקיבא כיון שנהנה מעל — בדבר שאין בו פגם, אם כן היינו רבנן, ובמאי קא מיפלגי? **אמר רבא בלבוש מציעאה** — דלא לביש ליה מבחוץ לגמרי. דמלבוש החיצון — פגם לאלתר. ולא לגמרי מבפנים סמוך לבשרו — דדהוא נמי פגים לאלתר, שמתחכך לבשר. אלא בלבוש שלובש בינתים בין מלבוש העליון ובין התחתון — שאינו נפגם עד זמן מרובה. **ומלמלא** — בגד של פשתן שדק ביותר, כדאמרינן גיטין (נט,א): דבר הנמלל ונמתח דהוי כי אמגוזא [ופלגא] — שכל כך דק, שבשכורכין אותו כולו ביחד, אין הכרך גדול יותר מאגוז [וחצי]. ולפי שדמיו יקרים הרבה, אינו לובשו אלא פעם בשנה או פעמים, ומשמרו הרבה שלא יפגם, ואין בו פגם עד זמן מרובה. ובהא פליגי, רבי עקיבא סבר: הואיל והוו דברים שאינן נפגמין לאלתר, אף על גב דפגמי לאחר זמן, כיון דלא פגמי לאלתר — הוי כדבר שאין בו פגם, דמועלין בו כיון שנהנה ממנו כשוה פרוטה, אף על גב דלא פגם. ורבנן סברי: הואיל ויש בו פגם מכל מקום — לא מעל עד שיפגום. **נפש** — האמור במעילה. **וכן הוא אומר וימעלו וגו' ויזנו אחרי הבעלים** — ששינו עצמם מן המקום לעבודה זרה.

תני אין צריכין לצרף — תימה דבפרק בתרא דמסכת עבודה זרה (סה,ב) קאמר: לרבי שמעון, ליצטרף היתר לאיסור, וליתסר! ומשני: רבי שמעון לטעמיה, דתנן "הערלה וכלאי הכרם, רבי שמעון אומר: אין מצטרפין", אלמא משמע ד"אין מצטרפין" רוצה לומר דאין מצטרפין ממש! ויש לומר: דדהוא דמסכת עבודה זרה לאו היינו דך דהכא, אלא ההוא ד"אין מצטרפין" דבסיפא דמשנה אחת דמייתי בסוף פרק "רבי עקיבא" (שבת פט,ב) ד"תבלין שנים ושלשה שמות". ותניא בסיפא, "רבי שמעון אומר: שני שמות ממין אחד, או שני מינין משם אחד — אין מצטרפין". ורוצה לומר: דאין מצטרפין, כיון דאין שניהם איסור אחד ממין אחד. והתלמוד קיצר הלשון, ולא דק קצת מן המשנה. ואם תאמר: מאי צירוף בעי התם, והא אית ליה כל שהוא למכות? יש לומר: דהיינו דווקא כשהאיסור בעין, ואוכלו. אבל התם מיירי שהוא בתערובות, כגון ערלה וכלאי הכרם שנתערבו יחד, ובכי האי גוונא לא אמר רבי שמעון כל שהוא למכות. דאם לא כן, למה לי קרא בנזיר (לה,ב) ובפסחים (מג,ב) להיתר מצטרף לאיסור? ושם פירשתי. והתם בההיא דשבת (פט,ב) רוצה לומר: שנתערבו ביחד, כדקתני בירושלמי ברישא דההיא התרומה ותרומת מעשר של דמאי — עולין באחד ומאה, מצטרפין זה עם זה. אבל הכא מיירי בלא נתערבו, דהא לא קתני "עולין באחד ומאה". **הבגד** והשק וכו' לנוולה — פירוש: דרך האורגת שיש בידה בלאי בגדים, שלא תהיה מחלקת יותר מדאי, וכן קוצצי תאנים.

הדרן עלך קדשי מזבח

הנהנה שוה פרוטה מן ההקדש אף על פי שלא פגם מעל — מפרש בגמרא דמודה רבי עקיבא בדבר שיש בו פגם. ומפרש במאי פליגי רבי עקיבא וחכמים. "נתנה קטלא בצוארה" — קטלא היא רביד, ובירושלמי "אצעדה" מתורגם: "קטלא". "שתה בכוס של זהב, כיון שנהנה מעל" — לפי שדבר שאין בו פגם. "לבש בחלוק, כסה בטלית, בקע בקרדום — לא מעל עד שיפגום. הנהנה מן החטאת — לא מעל עד שיפגום", מפרש לה בגמרא. **במאי** קמיפלגי בלבוש אמצעי ומלמלי — פירוש: לבוש אמצעי — לאפוקי עליונה שהוא פגום יותר מדאי. וכן התחתון, סמוך לבשר — פגום הרבה. אבל אמצעי — אינו פגום, אבל לזמן מרובה הוא פגום. ובהא פליגי, דרבנן סברי: כיון דלקמיה פגים — דבר שיש בו פגם הוא, ואין מועלין עד שיפגום. ורבי עקיבא סבר: [כיון] דהשתא לא פגים — דבר שאינו פגום הוא. ויש מפרשים: לבושא מציעא — יש בו פגם מיד, אבל אינו ניכר עד לפנים. רבנן סברי: דדבר שיש בו פגם הוא, אין מועלין בו עד שיפגום. ורבי עקיבא סבר: דבר שאין בו פגם הוא. ופירש הקונטרס לשון אחרון עיקר (והשמות מוכח בו לפנים). ונראה לרבי כי הדין עמהם, דהיכא דאין בו פגם עתה ולקמן יפגם — דבר שאין בו פגם הוא לכולי עלמא, כדאיתא לקמיה דפריך על ההיא ד"שתה בכוס של זהב": ודהבא לאו בר איפגומי הוא? בתמיה וכו'. עד דמסיק: נהי דלא איכא נהנה ופגם לאלתר, מי לא איכא פגימה כו' — כלומר, לקמיה איכא פגימה, ואפילו הכי קרי ליה במתניתין לכוס של זהב "דבר שאין בו פגם", וליכא מאן דפליג.

ומלמלא — בגיטין (נט,א) מפרש שהוא בגד דק והוי כאמגוזא ופלגי אמגוזא. ולענין דבר שיש בו פגם — הוי כלבוש מציעאה.

אין מעילה אלא שינוי — פירוש: מקדש לחול. על מרשות לרשות, מרשות קדש לרשות חול. ומייתי ראיה מסוטה שהיא עושה שינוי — שמנחת בעלה ועוסקת ומדבקת בדבר שהוא חולין, וגנאי לה.

ואומר וימעלו (בני ישראל בה') באלהי אבותיהם ויזנו אחרי הבעלים — תימה מאי "ואומר"? ויש לומר: דאי מסוטה, הוה אמינא: דדוקא נהנה, דומיא דסוטה שנהנית מן העבירה. אבל שינוי בלא הנאה, כגון מעות דהקדש דמוציא לחולין, שלוקח בהם חפץ לעצמו, או כדתנן במתניתין גבי אבן או קורה של הקדש "נתנה לחבירו הוא מעל", דאין גופו נהנה מן ההוצאה

הדרן עלך קדשי מזבח

הנגהנה מן ההקדש שוה פרוטה, אף על פי שלא פגם מעל, דברי רבי עקיבא. וחכמים אומרים: כל דבר שיש בו פגם - לא מעל עד שיפגום, ושאין בו פגם - כיון שנהנה מעל. כיצד? - נתנה קטלא בצוארה, שתה בכוס של זהב, כיון שנהנה - מעל. לבש בחלוק, כסה בטלית, ביקע בקרדום - לא מעל עד שיפגום. הנהנה מן החטאת, כשהיא מתה - כיון שנהנה מעל. גמרא תנא: מודה רבי עקיבא לחכמים בדבר שיש בו פגם. במאי קא מיפלגי? אמר רבא: בלבוש מציעאה ומלמלא. תנו רבנן: "נפש" - אחד היחיד, ואחד הנשיא, ואחד המשיח. "כי תמעל מעל" - אין מעל אלא שנוי, וכן הוא אומר "איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל", ואומר "וימעלו באלהי אבתיהם

אֲבֹתֵיהֶם וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים". יָכוֹל פָּגַם וְלֹא נֶהֱנָה, אוֹ נֶהֱנָה וְלֹא פָּגַם, וּבְמִחוּבָּר לַקַּרְקַע, וּבְשֶׁלִּיחַ שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ? - תַּלְמוּד לוֹמַר "וְחָטְאָה". נֶאֱמַר "חֵטְא" בִּתְרוּמָה, וְנֶאֱמַר "חֵטְא" בְּמַעֲלָה. מַה "חֵטְא" הָאָמוּר בִּתְרוּמָה - פּוּגֵם וְנֶהֱנֶה; וּמִי שֶׁפָּגַם נֶהֱנָה; וּבַדָּבָר שֶׁפּוּגֵם, בּוֹ נֶהֱנֶה; וּפְגִימָתוֹ וַהֲנָאָתוֹ כְּאֶחָד; וּבְתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע; וּבְשֶׁלִּיחַ שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ. אַף "חֵטְא" הָאָמוּר בְּמַעֲלָה - פּוּגֵם וְנֶהֱנֶה; וּמִי שֶׁפָּגַם נֶהֱנָה; וּבַדָּבָר שֶׁפּוּגֵם בּוֹ נֶהֱנֶה; וּפְגִימָתוֹ וַהֲנָאָתוֹ כְּאֶחָד; וּבְתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע; וּבְשֶׁלִּיחַ שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ. אֵין לִי אֶלָּא אוֹכֵל. וְנֶהֱנֶה בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ פְּגָם, מִנַּיִן? אֲכִילָתוֹ וַאֲכִילַת חֲבֵרוֹ, הֲנָיָיתוֹ וַהֲנָיַת חֲבֵרוֹ, הֲנָאָתוֹ וַאֲכִילַת חֲבֵרוֹ, אֲכִילָתוֹ וַהֲנָיַת חֲבֵרוֹ, שֶׁמִּצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה אֲפִילּוּ לִזְמַן מְרוּבֶּה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "תִּמְעֹל מַעַל" - מִכָּל מָקוֹם. אִי מַה "חֵטְא" הָאָמוּר בִּתְרוּמָה - לֹא צֵירֵף שְׁתֵּי אֲכִילוֹת כְּאֶחָד, אַף "חֵטְא" הָאָמוּר בְּמַעֲלָה - לֹא צֵירֵף שְׁתֵּי אֲכִילוֹת כְּאֶחָד. מִנַּיִן אָכַל הַיּוֹם וְאָכַל לְמָחָר, וַאֲפִילּוּ לִזְמַן מְרוּבֶּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "תִּמְעֹל מַעַל" - מִכָּל מָקוֹם. אִי מַה "חֵטְא" הָאָמוּר בִּתְרוּמָה - פְּגִימָתוֹ וַהֲנָאָתוֹ כְּאֶחָד. מִנַּיִן לַאֲכִילָתוֹ וַאֲכִילַת חֲבֵרוֹ, וַאֲפִילּוּ מִכָּאן וְעַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "תִּמְעֹל מַעַל" - מִכָּל מָקוֹם. אִי מַה "חֵטְא" הָאָמוּר בִּתְרוּמָה

עד

עצמו אימא דאין בזה מעילה. קא משמע לן מעילה דגבי עבודה זרה דהוי שינוי רשות בלא הנאה, שמשנה עצמו מרשות הקדוש ברוך הוא ומעבודתו לרשות עבודה זרה, דאינו נהנה בזה. אף אני אביא במעילה כשמשנה מרשות הקדש לרשות הדיוט, כגון מוכר ונותן ומשאיל חפצים של הקדש להדיוט — שמעל, אף על פי שאינו נהנה. ואם תאמר: ולייתי מעילה דגבי עבודה זרה, ולשתוק מסוטה? ויש לומר: דאיצטריך מסוטה, לאשמועינן דאפילו בלא שינוי רשות, כגון גזבר של הקדש, אפילו הכי אם נהנה — מעל, ואפילו בלא פגם, כגון קטלא וטבעת דמתניתין. והא לא מצינו למילף מעבודה זרה, דעבודה זרה איכא שינוי מרשות לרשות, שמניח עבודתו של הקדוש ברוך הוא ועובד עבודה זרה. להכי איצטריך מסוטה. ואם תאמר: ומסוטה היכי יליף הנאה בלא שינוי רשות, והלא בסוטה איכא שינוי מרשות הבעל לרשות הבועל? ויש לומר: דבסוטה ודאי ליכא שינוי רשות, שהרי היא אינה מניחה את בעלה במה שמזנה תחתיו. אבל מעבודה זרה מייתי, שמניח עבודת הקדש והולך ועובד עבודה זרה. ואם תאמר: כיון דמעילה דסוטה אינה קרויה שינוי רשות, אם כן מאי קאמר בברייתא "אין מעילה אלא שינוי, וכן הוא אומר "איש איש כי תשטה אשתו ומעלה" וגו'? ויש לומר: דעיקר סמך אמעילה דעבודה זרה דמייתי לבסוף, ומכל מקום אגב אורחיה מייתי מעילה דסוטה, לאשמועינן דשייכא מעילה בהקדש בנהנה בלא שינוי ובלא פגימה, דומיא דסוטה כדמסיק לקמן. אי נמי: נהי דשינוי רשות ליכא בסוטה, כדפרישית שאינה יוצאה מרשות הבעל בכך, מכל מקום איכא שינוי קצת. והכי קאמר בברייתא "אין מעילה אלא שינוי" — פירוש: דשני פנים. האחד, שינוי דהנאה, כמו נהנה מן ההקדש, אפילו בלא שינוי רשות, כגון גזבר, ובלא פגימה. דמכל מקום הוי שינוי, כיון שהקדש כל הנאותיו אסורות להדיוט. וכן מצינו מעילה כיוצא בה גבי סוטה, דכתיב "כי תשטה אשתו" וגו', וכדפרישית. ועוד יש שינוי אחר, בלא שום הנאה, כגון שינוי מרשות לרשות — שמוציא מרשות הקדש ומכניס לרשות הדיוט, כגון מכירה ונתינה והשאלה. ומיד שנשתנה לרשות הדיוט, דהיינו שעשה בה ההדיוט מעשה שחשוב זכיה וקנין מהדיוט להדיוט, אף על פי שלא נהנה. ועל שינוי זה מייתי מ"וימעלו" דעבודה זרה דסגי כמו שינוי מרשות לרשות, כדפירשתי בלא הנאה. כך דקדק מורי שיחיה. **יכול** נהנה ולא פגם [או] פגום ולא נהנה וכו' — פירוש: נהנה ולא פגום [סלקא דעתך] ילפינן מעילה מסוטה, שאינה פוגמה בבעילה של זנות שהיא עושה את בעלה. ודומיא דהכי נימא גבי הקדש. ואם תאמר: מאי ["יכול"] דקאמר? וגם מאי מייתי מתרומה לפטור נהנה בלא פגם דילפינן מעילה מסוטה, והא מתניתין היא דנתנה קטלא טבעת, דנהנה בלא פגם — חייב? ויש לומר: דמתניתין — בדבר שאין בו פגם, שדרך תשמישו והנאתו בלא פגם. והכא — בדבר שיש בו פגם קאי. והכי קאמר: יכול נהנה בלא פגם חייב בכל דבר, אף בדבר שיש בו פגם. ומייתי נמי מתרומה, שדרך הנאה על ידי פגימה, דהיינו אכילה לפטור (כמה) דהקדש נהנה בלא פגם. (והכא — אדבר שיש בו פגם קאי. והכי קאמר: יכול נהנה בלא פגם חייב בכל דבר אף) בדבר שיש בו פגם. (ומייתי בדבר שתשמישו דרך פגם) כגון קרדום וחלוק. ואם תאמר: כיון דבדבר שיש בו פגם מיירי, אם כן היכי תיסק אדעתא לחיוביה ממעילה דסוטה, והלא סוטה לא דמיא אלא לדבר שאין בו פגם, כדפרישית? ויש לומר: דמכל מקום אי לאו מיעוטא דילפינן מגזרה שוה דתרומה, הוה ילפינן מסוטה כל נהנה בלא פגם, אפילו בדבר שיש בו פגם, אף על גב דלא דמי לסוטה. משום דסברא הוא לומר: כיון דאהנאה קפיד קרא לחייבינהו, אם כן לא שנא אין בו פגם ולא שנא יש בו פגם. להכי אצטריך תרומה, לחלק. וכהאי גוונא צריך לומר גבי "פגם ולא נהנה יכול" וכו'. פגם ולא נהנה — פירוש: פגם ולא נהנה תיסק אדעתיה למילף מעבודה זרה שפוגם ומחלל, שהולך מאלהים חיים והולך אחרי ההבל. ואינו נהנה כלל בזה שעובד עבודה זרה. אף אני אביא במעילה לחייב פוגם בלא נהנה, כגון מזיק הקדש ומשליכו לאיבוד. כגון שנוטל חפצים של הקדש ומשליכו לאור או במים או משברו. ועל כרחך פגם דקאמר היינו כדפרשתי. דליכא לפרושי כגון שמוציא מרשות הקדש ומכניסו לרשות הדיוט, על ידי מכירה ומתנה או שאלה, וקרי ליה פגימה — לפי שהקדש נפסד וחסר. בזה ליכא למימר הכי, דאם כן כי מייתי מתרומה לפטור, הא ודאי כיון דאיכא שינוי רשות הוצאה מרשות הקדש והכנסה לרשות הדיוט, הרי הוא מועל. דהיא גופה ילפינן ממעילה דעבודה זרה. וגם תנן נמי "נתנה לחברו— הוא מעל". אלא ודאי מיירי במזיק בלא שינוי רשות, כדפרישית. ואם תאמר: והיא גופה הכי בעי למילף מעבודה זרה, והלא בפגם עבודה זרה איכא נמי שינוי רשות, כדפרשתי לעיל? ויש לומר: דמכל מקום סלקא דעתך אמינא דעיקר קפידא דקרא לאו משום שינוי רשות, אלא אפגמא ופסידא דהקדש קפיד רחמנא. ואם כן, אפילו בלא שינוי רשות נמי סלקא דעתך אמינא לחיוביי. להכי איצטריך תרומה לחלק. כך דקדק מורי שיחיה. **מה** תרומה פוגם ונהנה — דהכתיב "כי יאכל", ואי אפשר לאכילה בלא פגימה שמפסיד התרומה מן הכהן. וגם פוגם בלא נהנה פטור בתרומה. לאפוקי נהנה בלא פגם בדבר שיש בו פגם, ולאפוקי פגם בלא נהנה היכא דליכא שינוי רשות, כגון מזיק. ואין להקשות: לכתוב תרומה ולשתוק מאידך? דהתלמוד מצריך לקמן בסמוך. **אכילתו** ואכילת חבירו — מיירי שהאכיל את חבירו, שנתן לתוך פיו של חבירו. דליכא לפרושי "אכילת חבירו" על ידי שליחות, שצוה חבירו לאכול מן ההקדש — הא ליתא, אף על גב דיש שליחות לדבר עבירה גבי מעילה, כדילפינן "חטא" "חטא" מתרומה, הני מילי במעילה הבאה על ידי הוצאה, אבל במעילה הבאה על ידי אכילה והנאה — לא, כדאמרינן פרק "האיש מקדש" (קדושין מג,א): לא מצינו בכל התורה כולה זה נהנה וזה מתחייב, גבי "האומר לשלוחו צא ואכול את החלב", וכדפירש שם בתוספתא. כך נראה למורי שיחיה. אי נמי: שמא יש לומר גם על ידי שליחות, וכגון שצוה את חבירו ליטול ולאכול, ומדאגביה — קנייה, ומעל קודם האכילה. כדפירש שם בתוספתא. כך נראה למורי שיחיה.

יכול פגם ולא נהנה — כלומר, יכול יהא מועל היכא דפגם ולא נהנה, כגון שקרע בגד של הקדש דומיא ד"וימעלו" דעבודה זרה, דאיכא שינוי וליכא הנאה? **או יהא מועל כשנהנה ולא פגם** — כי היכי דאשכחן בסוטה דנהנה ולא פגם, שהרי פגומה ועומדת, שבעולה היא, ומעילה היא. **או בדבר שמחובר לקרקע** — כגון באילן של הקדש. ובשליח שעשה שליחותו של בעל הבית, יכול שימעול השליח כמו שאילו עשה מדעת עצמו. **תלמוד לומר וחטאה ונאמר חטא בתרומה** — "ולא תשאו עליו חטא". מה "חטא" האמור בתרומה — פוגם ונהנה, ומי שפגם נהנה — דהוא עצמו שפגם התרומה, הוא עצמו נהנה ממנה. **ובדבר שפוגם בו נהנה** — ולא בדבר אחר. **ופגימתו והנאתו כאחד** — בשעה אחת, כדאמרינן "הנאתו וביעורו שוה". **ובתלוש מן הקרקע** — דתרומה אינה נוהגת אלא בתלוש, דכתיב (דברים יח): "ראשית דגנך" — היינו דאידגן. **ובשליח שעשה שליחותו** — דכי תרם, מדעתו של בעל הבית הוא דהויא תרומה. **אף חטא האמור במעילה פוגם ונהנה** — מעל, לאפוקי פגם ולא נהנה, כגון שקרע שיראין של הקדש או לבש חלוק, שנהנה ולא פגם, ואידך דקתני במתניתין, דנהנה כחצי שיעור, דלא מעל. **ופגימה והנאה כאחת** — למעוטי פוגם האידנא פרוטה, ונהנה למחר פרוטה. **שליח שעשה שליחותו** — של בעל הבית, דבעל הבית מעל. פרט לשליח שלא עשה שליחותו אלא מדעת עצמו — שלא מעל בעל הבית. **אין לי אלא אוכל ונהנה** — כדאמרן, דכיון דיליף מתרומה — לא אשכחן אלא אוכל, דכתיב (ויקרא כב): "ואיש כי יאכל קדש בשגגה" וגו'. **אכילתו ואכילת חבירו** — כגון שלקח שוה פרוטה מן ההקדש, ואכל הוא חציה, והאכיל חציה לחבירו. או נהנה הוא כחצי שיעור, ונתן לחברו החצי האחר, ונהנה הוא. "והנאתו ואכילת חברו" — כגון שסך משמן של הקדש בחצי פרוטה, ונתן לחברו החצי האחר, ואכלו. וכן למפרע. והכא לא מיירי בשום פוגם אלא באוכל. **ואפילו לזמן מרובה** — כגון שאכל זה חצי שיעור בשחרית וחבירו לערב, מנין שמצטרפין ויהא הנהנה חייב? תלמוד לומר: "תמעול מעל" — ריבה. **אי מה חטא האמור בתרומה לא צירף שתי אכילות כאחת** — אלא אכילה [אחת] בעי בכזית, כדכתיב: "ואיש כי יאכל קדש" וגו', דבתרומה קא מיירי. אף במעילה לא צירף שתי אכילות כאחת. ואנן קיימא לן דצירף בה שתי אכילות כאחת. ומנין אתה אומר שאם אכל היום חצי שיעור, ואכל למחר חצי שיעור, דהיינו שתי אכילות, ואפילו לזמן מרובה שהוא חייב? **הא מילתא** — איכא בין זמן מרובה דהכא לזמן מרובה דלעיל. דהאי דהכא משמע בין לאחר שנים או שלשה ימים. דקתני ביה "אכל היום ואכל למחר", וההוא דלעיל לא משמע אלא ביום אחד, דלא תנא "אכל היום ואכל למחר". **ואפילו** — לא השלים שיעור אכילתו.

מכאן ועד שלש שנים מנין — שהוא חייב?

עד

אקשיה

אֲבוֹתֵיהֶם וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים' – עבדו לעבודה זרה ששמה בעל, ומעילה זו שינוי, ששינו עצמם מעבודת המקום לעבוד עבודה זרה.

הברייתא ממשיכה לדרוש את הנאמר בענין מעילה בהקדש. מבארת הברייתא: לכך נאמר בפסוק 'וחטאה', כי אילו לא נאמר, **יָכוֹל מִי שִׁפְּגֵם** את ההקדש **וְלֹא נֶהֱנָה** ממנו, כגון שקרע בגד של הקדש מעל, שהרי דימה הכתוב את המעילה לעבודה זרה, והשינוי האמור שם הוא פגם בלא הנאה. **אוֹ** מי **שֶׁנֶּהֱנָה** מחפץ שדרכו להיפגם בשימוש **וְלֹא פָּגַם** אותו, יכול שמעל, שהרי דימה הכתוב את המעילה לסוטה, והמעילה האמורה בה היא הנאה בלא פגם. **וּבְמַחוּבָּר לַקַּרְקַע** – יכול שמועלין באילן של הקדש המחובר לקרקע, **וּבִשְׁלִיחַ שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ**, כלומר, יכול שאם שלח שליח שיטול מן ההקדש, שהשליח מעל כאילו עשה מדעת עצמו, והמשלח לא מעל.

תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב 'וְחָטְאָה', ודרשו מכך גזירה שוה, **נֶאֱמַר 'חֵטְא' בִּתְרוּמָה** (במדבר יח לב) 'וְלֹא תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא', **וְנֶאֱמַר 'חֵטְא' בִּמְעִילָה,** 'וְחָטְאָה' (שם), למדנו מכך [–מתרומה למעילה] ששה דברים: א. **מַה חֵטְא הָאָמוּר בִּתְרוּמָה** שחייבין עליו חומש, הוא דווקא **הִפּוּגֵם** וגם **נֶהֱנָה,** שכן נאמר (ויקרא כב יד), 'וְאִישׁ כִּי יֹאכַל וגו' וְיָסַף חֲמִשִׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן', ואי אפשר לאכילה בלא הנאה ופגימה. ב. **וּמִי שֶׁפִּגֵּם נֶהֱנָה** – וזר שאכל תרומה הוא הפוגם והוא הנהנה. ג. **וּבְדָבָר שֶׁפּוּגֵם בּוֹ נֶהֱנָה** – והפגימה וההנאה הן באותו כזית שאכל. ד. **וּפְגִימָתוֹ וַהֲנָאָתוֹ** באים **כְּאֶחָד** – באותו זמן. ה. **וּבְתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע** – שאין התרומה חלה על פירות המחוברים לקרקע. ו. **וּבִשְׁלִיחַ שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ**, כלומר, אין בעל התבואה עצמו צריך לתרום תבואתו אלא יכול למנות שליח שיתרום עבורו.

אַף בְּחֵטְא הָאָמוּר בִּמְעִילָה יש בו ששה דברים הללו: א. צריך שיהא **פּוּגֵם וְנֶהֱנָה,** כלומר, שיפגם החפץ וגם יהנה ממנו. ב. וְצריך שמי **שֶׁפָּגַם** הוא זה **שֶׁנֶּהֱנָה,** אבל אם פגם אחד ונהנה חבירו, כגון שביקע בקרדום של הקדש עצים של חבירו ונפגם הקרדום שלא נהנה הוא אלא חבירו, לא מעל. ג. וְצריך **שִׁבְּדָבָר שֶׁפּוּגֵם בּוֹ נֶהֱנָה,** ולא אם נהנה מדבר אחד של הקדש ולא פגם, ופגם דבר אחר של הקדש אבל לא נהנה. ד. **וּפְגִימָתוֹ וְהֲנָאָתוֹ כְּאֶחָד** – ולא אם נהנה מדבר של הקדש ולא פגם היום, ולמחר פגמו בלא הנאה. ה. **וּבְתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע** – ולא אם נהנה מהקדש המחובר לקרקע. ו. **וּבִשְׁלִיחַ** ששלחו ליטול משל הקדש, **שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ** כמו שנצטווה, חייב המשלח ולא השליח, כי במעילה יש שליח לדבר עבירה.

הברייתא מרבה חיובים שונים של מעילה שאינם דומים לתרומה. מבררת הברייתא: שמא מאחר שלמדים דיני מעילה מתרומה, **אֵין לִי** שימעול **אֶלָּא הָאוֹכֵל,** שגם פגם וגם נהנה, שכן מצינו בתרומה, (ו)**נֶהֱנֶה** ולא פגם **בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ פְּגָם,** מִנַּיִן שמעל. וכמו כן מנין שמועלים גם באופנים דלהלן: א. **אֲכִילָתוֹ וַאֲכִילַת חֲבֵרוֹ** – לקח שוה פרוטה של הקדש ואכל חציה והאכיל חציה לחבירו. ב. **הֲנָיָתוֹ וַהֲנָיַת חֲבֵרוֹ** – לקח שוה פרוטה של הקדש ונהנה כחצי פרוטה ונתן לחבירו את החצי האחר ונהנה הוא. ג. **הֲנָאָתוֹ וַאֲכִילַת חֲבֵרוֹ** – סך בשמן של הקדש בחצי פרוטה והאכיל חבירו כחצי פרוטה. ד. **אֲכִילָתוֹ וַהֲנָיַת חֲבֵרוֹ** – אכל שמן של הקדש בחצי פרוטה וסך את חבירו בכחצי פרוטה, **שֶׁמִּצְטָרְפִין** אכילתו או הנאתו של **זֶה עִם** אכילתו או הנאתו של זֶה ומעל. **וַאֲפִילּוּ לִזְמַן מְרוּבֶּה,** כלומר, אפילו אם אכל או נהנה כחצי שיעור בשחרית והאכיל או ההנה את חבירו כחצי שיעור לערב, מִנַּיִן שאף בזה מצטרפים המעשים ומעל. **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב **'תִּמְעוֹל מַעַל',** שמועל **מִכָּל מָקוֹם** – בכל אופן, גם אם לא נעשה כל השיעור במעשה אחד אלא בהצטרפות שני אנשים ובהפרש זמן. דרשה שניה: מבררת הגמרא, מאחר שהוקשה מעילה לתרומה, **אִי מַה** – שמא נאמר כמו שב**חֵטְא הָאָמוּר בִּתְרוּמָה לֹא צְרִיךְ שְׁתֵּי אֲכִילוֹת כְּאֶחָד** – שכדי להתחייב צריך הזר שיאכל שיעור שלם של כזית תוך כדי אכילת פרס ככתוב בענייננה (ויקרא כב יד) 'וְאִישׁ כִּי יֹאכַל', ואין אכילה פחותה מכזית, **אַף חֵטְא הָאָמוּר בִּמְעִילָה לֹא צְרִיךְ** [–יצטרפו] **שְׁתֵּי אֲכִילוֹת כְּאֶחָד,** מִנַּיִן שאם **אָכַל הַיּוֹם** חצי שיעור **וְאָכַל לְמָחָר** חצי שיעור דהיינו שתי אכילות, שהן מצטרפות ומעל, **וַאֲפִילּוּ לִזְמַן מְרוּבֶּה** – כגון שהמתין בין אכילה לאכילה שנים או שלשה ימים, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'תִּמְעוֹל מַעַל',** לחייב על מעילה **מִכָּל מָקוֹם** – בכל אופן שהוא.

דרשה שלישית: **אִי מַה** – שמא נאמר כמו שב'חֵטְא' **הָאָמוּר בִּתְרוּמָה פְּגִימָתוֹ וַהֲנָאָתוֹ כְּאֶחָד** – שיעור שלם באדם אחד ומעשה אחד, אף במעילה אינו חייב אלא אם אכל ונהנה בזמן אחד שיעור שלם לבדו, **מִנַּיִן לַאֲכִילָתוֹ וַאֲכִילַת חֲבֵרוֹ** שהן מצטרפות, **וַאֲפִילּוּ** אם לא השלים שיעור אכילתו רק **מִכָּאן וְעַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים מִנַּיִן** שהוא חייב, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'תִּמְעוֹל מַעַל',** לחייב על מעילה **מִכָּל מָקוֹם** – בכל אופן שהוא.

דרשה רביעית: **אִי מַה** – האם נאמר שכמו ב**חֵטְא הָאָמוּר בִּתְרוּמָה** לא מצאנו שיתחייב בתוספת חומש על אכילת התרומה

אגרות קודש

ב"ה, ד' תשרי, תשי"ט
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מכ"ד אלול, עם הפ"נ המוסגר בו, שיקרא בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

ונעם לי לקרות במכתבו מהשתתפותו בהתועדויות בשבועות שעברו, והרי ידוע פתגם רבנו הזקן, וואס א חסידות'ר פארבריינגען קען אויפטאן קען מלאך מיכאל ניט אויפטאן, במ"ש אודות המיחוש, שנופלת תרדמה כו' - אחת העצות לזה הוא, הלימוד במקום שלבו חפץ, ושינוי בהלימוד מזמן לזמן, ז.א. שלא יהי' הלימוד שעות רצופות בענין אחד, או בסגנון אחד, מובן שהנ"ל הוא נוסף על חיזוק בריאות הגוף בכלל, ובפרט שזהו ענין נעלה גם בפ"ע וכלשון הרמב"ם, היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא...

בברכת חתימה וגמח"ט ולבשו"ט.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

כה אֲבָל מֻתָּר לְהִסְתַּכֵּל בְּמַרְאָה שֶׁאֵין בָּהּ חֵשֶׁשׁ זֶה[רט], אֲפִלּוּ אֵינָהּ קְבוּעָה[רי], אִם הוּא בְּעִנְיָן שֶׁאֵין אִסּוּר מִשּׁוּם "לֹא יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה", עַל־דֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ'יוֹרֶה דֵעָה' סִמָּן קנ"ו[309]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שב, דיני ניקוי וקיפול הבגדים בשבת, סעיף כה:

ביאורי הלכה

רט] חשש זה - מותר להסתכל במראה הרגילה מזכוכית שבזמננו, וכן במראה של מתכת שאינה חריפה כאיזמל או שאין דרך להסיר בה בחול[307].

רי] אינה קבוע - בזמננו שאין מורידים שערות אלא במספריים, מותר להביט בסכין היכול לשמש גם כעין מראה אף שהוא חד[308].

ציונים והוספות

307) כן משמע משוע"ר שהוסיף בסעיף הקודם: 'ודרך להסיר בה', ודלא כא"ר (ס"ק לד) שאסר בכל מראה של מתכת, ובמשנ"ב ס"ק סג: ולא חיישינן שמא כשיראה במראה שהן מדולדלין ילך אחר מספריים כדי להעבירם דאדהכי והכי מדכר שהוא שבת (משנ"ב ס"ק סג), וכן לא חששו שמא יתלוש בידו שאינו אלא משום שבות (אור שמח פכ"ב הי"ד).

308) שלחן שלמה סכ"ה, ועפי"ז מותר בזמננו להביט גם במראה שנאסרה בזמנם.

309) סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, ובשו"ע שם סעיף ב: אסור לאיש להסתכל במראה, משום לא ילבש גבר (דברים כב, ה), אלא אם כן משום רפואה, כגון שחושש בעיניו, או שמספר עצמו, או אם מסתפר מן העובד כוכבים בינו לבינו. וכדי ליראות אדם חשוב, מותר לראות במראה. הגה: וי"א הא דאסור לראות במראה היינו דוקא במקום דאין דרך לראות במראה רק נשים, ואית ביה משום לא ילבש גבר (דברים כב, ה) אבל במקום שדרך האנשים לראות ג"כ במראה, מותר. (ר"ן פא"מ). ואפילו במקום שנהגו להחמיר, אם עושה לרפואה שמאיר עיניו, או שעושה להסיר הכתמים מפניו או נוצות מראשו, שרי. (סמ"ג בשם הר"ר זעלקיל). וכן נהגו.

וכן הקילו רבותינו נשיאינו, ראה לקוטי שיחות ח"ג ע' 458 שאדה"ז השתמש במראה ליישור התפילין, ובס' רשימות דברים (חיטריק) עמ' 391 שכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ לא חש כלל לאיסור הבטה במראה.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות תפלה – לפי לוח "רב יומי"

יח יקבע מקום לתפלתו שלא ישנהו אם לא לצורך גדול וכל מי שקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו שכן מצינו באברהם שקבע מקום לתפלתו שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם כו' ואין די במה שיקבע לו בית הכנסת אחד בעיר להתפלל בו אלא גם בבית הכנסת שקבוע בו צריך שיהא לו מקום קבוע וכל תוך ד' אמות חשוב מקום אחד שאי אפשר לצמצם וגם כשמתפלל בביתו יקבע לו מקום שלא יבלבלוהו בני הבית:

יט לעולם יכנס אדם שיעור ב' פתחים לבית הכנסת ואח"כ יתפלל שנאמר לשמור מזוזות פתחי.

יש מפרשים שיעור ב' פתחים דהיינו רוחב ח' טפחים יכנס לפנים שלא ישב אצל הפתח לפי שנראה עליו כמשאוי עכוב בית הכנסת ויהיה מזומן סמוך לפתח לצאת ולפ"ז עכשיו שכל אחד מכיר את מקומו אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום שהדבר ידוע שאינו יושב שם אלא דרך קביעות.

ויש מפרשים הטעם מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין ולפ"ז אם אינו פתוח לרשות הרבים אין בכך כלום.

ויש מפרשים שלא ימהר להתפלל מיד כשיכנס אלא ישהה כדי הילוך שיעור ב' פתחים דהיינו ח' טפחים ונכון לחוש לכל הפירושים.

וי"א שהמתפלל צריך ליכנס לפנים מב' דלתות שנאמר לשקוד על דלתותי וגו' ולכן נהגו לעשות אכסדרה לפני בית הכנסת:

* * *

כ המתפלל י"ח צריך שלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל ודבר קבוע כגון ארון ותיבה אינם חוצצין וכן מטות שלנו העשוים לשכיבה ואין דרך לטלטלן ממקום למקום נקראת דבר קבוע ואינן חוצצות ואינו חוצץ אלא דבר גדול שגבהו י' טפחים ורחבו ד' טפחים על ד' טפחים אבל דבר קטן אינו חשוב הפסק בינו לקיר וכל דבר שהוא צורך התפלה אפילו הוא גדול הרבה אינו חשוב הפסק כגון השולחן שבבית שמניחין עליו הסידור ולכן נהגו בבית הכנסת שיש לפני כל אחד שולחן קטן (שקורין שטענדי"ר) שמניחין עליו הסידורים אע"פ שגבוה י' ורוחב ד'.

וכל זה למצוה מן המובחר אבל אם אי אפשר בקלות להתפלל בצבור בענין שלא יהא דבר שגבוה י' ורוחב ד' חוצץ בינו לבין הקיר כגון לפעמים שמתפללים בי' באיזו חדר ואי אפשר לכל אדם לעמוד בלא חציצה בינו לכותל אל ימנע מתפלת הצבור בשביל זה כי אין בזה איסור כשצריך לכך מצד דוחק המקום ומכל מקום יעצים עיניו או יתפלל מתוך הסידור ולא יביט לחוץ ולא יבא לידי ביטול כוונה ע"י דבר החוצץ שלפניו:

כא בעלי חיים חוצצין ואדם אינו חוצץ מפני שהוא מינו ויש מי שאומר שיש ליזהר מלהתפלל אחורי שום אדם וטוב לחוש לדבריו אבל מן הדין אין איסור אלא באחורי רבו כמ"ש לקמן:

כב בגדים המצויירים שתולים בכותלי בית הכנסת לנוי אע"פ שמן הדין אין בהם משום חציצה אין נכון להתפלל כנגדם כדי שלא יהא מביט בציורם ולא יכוין בתפלתו ואם יקרה לו להתפלל נגדם יעצים עיניו וגם כשמציירים כותלי בית הכנסת נכון שלא לצייר ציורים נגד פניו של אדם אלא למעלה מקומת איש ולכן אין נכון ג"כ לצייר ציורים בספרים שמתפללין בהם שלא תתבטל הכוונה.

אבל בגדים שמצויר עליהם דברי תפלות אפילו לישב עליהם בבית הכנסת אסור וצריך להוציאם מבית הכנסת כדי שלא ישאר לנו שום דבר בבית הכנסת כי מה לנו להניח בבית הכנסת שלנו דבר שהוא מוכן ומזומן לתפלתם (אבל שלא בבית הכנסת אפילו מצוייר עליהן צורות האסורים כמ"ש ביו"ד סי' קמ"א יש להן תקנה ע"י ביטול כמ"ש ביו"ד סימן קל"ט (וקמ"ה) [וקמ"ו]):

* * *

כג לא יתפלל בצד רבו ולא אחורי רבו עד שירחיק ד' אמות מפני שכשעומד בתפלה מצד רבו מראה את עצמו כאלו הם שוים ואחורי רבו ג"כ יוהרא הוא וכ"ש שלא יתפלל לפניו ואחוריו לרבו אלא א"כ הרחיק ד' אמות.

וי"א שכל זה כשמתפללין ביחיד אבל בבית הכנסת אם כך הוא סדר ישיבתו אין לחוש אם מתפלל לפניו או לאחריו ואע"פ שטוב להחמיר המנהג להקל ועכ"פ צריך ליזהר שירחיק מאחורי רבו כדי שיוכל רבו לפסוע ג' פסיעות לאחוריו ולא יצטרך להמתין עליו עד שיסיים הוא את תפלתו ונמצא גורם טורח ועכוב לרבו ואם הוא תלמיד חבר מותר אבל לפני רבו אסור אפילו בתלמיד חבר אלא ע"ד שנתבאר:

כד כל מקום שאין קורין בו קריאת שמע אין מתפללין בו וכשם שמרחיקין מצואה ומי רגלים וריח רע ומן המת ומראיית הערוה לקריאת שמע כך מרחיקין לתפלה:

כה היה עומד בתפלה והשתין תינוק בבית הכנסת ישתוק עד שיביאו מים להטיל על המי רגלים או יהלך לפניו עד שיהיו מי רגלים לאחריו ד' אמות או ילך לצדדיו אם אי אפשר לפניו או יצא מבית הכנסת ויגמור תפלתו ויותר טוב לילך למקום אחר ולא לשתוק כי שמא ישהה כדי לגמור את כולה ויצטרך לחזור לראש ונמצא גורם ברכה שאינה צריכה:

חלק א' סימן צ דין מקום הראוי להתפלל והולך בדרך:

א בגדיו כיצד אין צריך לומר שתהא ערותו מכוסה ולא יהא לבו רואה את הערוה אלא אפילו אם היתה טלית חגורה לו על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה וחוצץ בטליתו על מתניו שלא יהא לבו רואה את הערוה אסור להתפלל עד שיכסה לבו מטעם שנתבאר סימן ע"ד ואם לא כסה את לבו או שנאנס ואין לו במה שיתכסה הואיל וכסה ערותו והתפלל יצא:

ב צריך לאזור אזור בשעת התפלה אפילו אם יש לו אבנט שאין לבו רואה את הערוה משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל אבל בשאר ברכות מותר לברך בלא חגורה מאחר שיש לו אבנט במכנסיים ואין לבו רואה את הערוה והוא הדין אפילו בלא מכנסיים אם בגדיו מונחים ממש על בטנו וחוצצים בין לבו לערוה ומי שהולך כל היום בלא חגורה א"צ לאזור בשעת תפלה:

* * *

ג אסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה ויש אומרים שיש למחות שלא ליכנס לבית הכנסת בגילוי הראש ומדת חסידות הוא שלא לילך ד' אמות בגילוי הראש אפילו שלא בבית הכנסת כמ"ש בסי' ב':

ד כובעים הקלועים מקש חשובים כיסוי אבל הנחת ידו על ראשו אינה חשובה כיסוי לפי שהיד והראש גוף אחד הן ואין הגוף יכול לכסות את עצמו אבל אם אחר מניח ידו על ראשו יש להקל (כיון שרש"ל מיקל לגמרי):

ה לא יעמוד אדם בתפלה באפונדתו ולא ברגלים מגולים אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני הגדולים אלא בבתי רגלים אבל אם דרכם לעמוד יחפים בפני הגדולים כמו בארץ הערב מותר להתפלל יחף.

ובמדינות אלו אין להתפלל בבתי שוקיים של פשתן אם לא ילבש עליהם אנפלאות (שקורין זאקי"ן) שגנאי הוא לעמוד בפני הגדולים בבתי שוקיים של פשתן בלבד ומכל שכן כשנועלין סנדל (שקורין פאנטאפי"ל) שהעקב מגולה (אבל באנפלאות מותר להתפלל אף בלא בתי שוקיים מאחר שיש לו אזור להפסיק בין לבו לערוה או שבגדיו מונחים ממש על בטנו כמ"ש בסעיף ב').

וכן אין ללבוש בשעת התפלה בתי ידים כדרך עוברי דרכים:

ו דרך החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהן עטופים ומנהג החכמים הראשונים כשהיה שלום בעולם היו מתקשטים בבגדים נאים ומתפללים משום הכון כו' כלומר התנאה לפניו ובעת הזעם היו עומדים כעבד לפני רבו שמשליך אדרתו מעליו שלא יראה כחשוב וחובק את ידיו באצבעותיו מאימת רבו ויראתו דהיינו שחובק אצבעותיו של ידיו זה בשל זה כאדם ששובר אצבעותיו כשמצטער ויש מהחכמים שהיו עושים כן אף בעת שלום.

ומכל מקום טוב ליזהר שלא לחבוק אצבעותיו בעת שלום

כי בזה מוריד דין על עצמו אלא יניח ידיו זה על זה כפותין כמ"ש בסימן צ"ה:

חלק א סימן צא שיאזור מתניו ויכסה ראשו בשעת תפלה:

* * *

א גופו כיצד היה צריך לנקביו אל יתפלל עד שיפנה משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל ואם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל במה דברים אמורים בגדולים אבל בקטנים א"צ לחזור ולהתפלל ואפילו בגדולים אינו צריך לחזור אלא כשאינו יכול להעמיד עצמו שיעור הילוך פרסה אבל אם יכול להעמיד עצמו שיעור הילוך פרסה יצא בדיעבד אבל לכתחלה לא יתפלל בגוף משוקץ אפילו אם יעבור זמן התפלה עד שיפנה ואפילו בדברי תורה אסור כל זמן שגופו משוקץ ויש מי שמתיר אפילו לכתחלה אם יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה ויש לסמוך על זה אם הוא בענין שבעוד שיפנה יעבור זמן התפלה:

ב וכל זה כשהוצרך קודם התחלת התפלה אבל אם באמצע תפלתו נתעורר לו תאוה בין לקטנים בין לגדולים אם יכול להעמיד עצמו עד שיסיים תפלתו יעמיד עצמו ולא יפסיק אפילו לקטנים באמצע תפלת י"ח.

ואם אינו יכול להעמיד עצמו יפסיק לגדולים אבל לקטנים לא יפסיק ואפילו מים שותתין על ברכיו ממתין עד שיכלו המים וחוזר לתפלתו וא"צ להרחיק כמ"ש בסי' ע"ח.

אבל באמצע קריאת שמע וברכותיה אם רצה מרחיק ומטיל מים ואם רצה קורא כדרכו ומעמיד עצמו עד שיסיים תפלתו אבל לגדולים צריך להעמיד עצמו אם יכול ולא יפסיק אפילו בקריאת שמע וברכותיה (או אפילו בפסוקי דזמרה מברוך שאמר ואילך).

והוא שאינו מתאוה כל כך בענין שיהא בו משום בל תשקצו כשמעמיד עצמו אף ע"פ שאינו יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה אבל אם הוא בענין שיש בו משום בל תשקצו מפסיק בין לקטנים בין לגדולים באמצע קריאת שמע וברכותיה אבל לא באמצע תפלת י"ח שלא התירו להפסיק באמצע תפלת י"ח אלא משום חשש סכנות נפשות בלבד וכמו שיתבאר בסימן ק"ד וקל וחומר משום איסור בל תשקצו שאינו אלא מדברי סופרים שהם אמרו והם אמרו (ואם מרוב דחקו נתעטש או שבקש להתעטש יתבאר בסי' (קי"ג) [ק"ג]):

* * *

ג ומכל מקום לכתחלה יבדוק את עצמו יפה קודם התפלה שלא יצטרך לנקביו אח"כ ויטרוד בתפלתו וכן יסיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו.

ואח"כ צריך לרחוץ ידיו במים אע"פ שנוטל ידיו שחרית כיון שנגע בטינופת אחר נטילת שחרית ומכל מקום לא יברך על רחיצה זו אם כבר בירך על נטילת שחרית מטעם שנתבאר בסימן ז':

ד ואם אין לו מים צריך לחזו(ו)ר אחריהם עד פרסה אם הוא בדרך והמים נמצאים לפניו ברחוק פרסה ויכול להגיע אליהן קודם שיעבור זמן התפלה והוא שהולך יחידי אבל אם הולך בשיירא א"צ להפרד מן השיירא ללכת יחידי למקום המים ואם צריך לחזור לאחריו למקום מים עד מיל חוזר יותר ממיל אינו צריך לחזור.

ואם מתיירא שמא יעבור זמן התפלה עד שיגיע למקום המים לא יחזו(ו)ר אחריהם כלל רק ינקה ידיו בצרור או בעפר או בקורה או בכל דבר שמנקה:

ה וכל זה כשידיו מלוכלכות או שנגעו במקום מטונף אבל אם אינו יודע להן שום לכלוך אע"פ שהסיח דעתו מהם אחר נטילת שחרית אין צריך לחזור וליטלן ולא לנקותן שסתם ידים כשרות לתפלה כמו שכשרות לשאר ברכות ויש אומרים שהיסח הדעת פוסל לתפלה כמו שפוסל לאכילה מפני שהידים עסקניות הן ושמא נגעו במקום הטינופת וכן עיקר.

ומכל מקום אם אין מים מזומנים לפניו א"צ לחזו(ו)ר אחריהם אם אינו יודע להם שום לכלוך שלענין זה יש לסמוך על סברא הראשונה אלא ינקה ידיו בכל דבר שמנקה שנקיון מועיל אף לידים של היסח הדעת שפסול היסח הדעת הוא משום שמא מודבק בהן מעט זיעה או צואה וכשמנקה יתקנחו.

ואפילו בידים מלוכלכות א"צ לחזו(ו)ר אחר מים אלא כשאפשר אבל כשעומד בתפלה שאי אפשר לזוז ממקומו ונזכר שנגע במקום מטונף די בנקיון עפר או צרורות או מחכך ידיו בכותל.

אבל לכתחלה אסור ליגע במקום מטונף (אפילו יש לו מים מזומנים לפניו שלא להפסיק) בתפלה כמו שיתבאר בסי' צ"ז:

* * *

ו וכל זה בתפלה אבל לתלמוד תורה די בנקיון בעלמא בכל ענין אפילו יש מים מזומנים לפניו:

ז מקום המטונף הם מקומות המכוסים באדם לפי שיש בהם מלמולי זיעה וכן אם חיכך הראש כמ"ש בסי' קס"ד וכן צואת האוזן וצואת האף הן טינופות ואסור ליגע בהן בתפלה כי אם ע"י בגד:

ח המשתין לא יתפלל עד שישהה כדי הילוך ד' אמות משום ניצוצות שבאמתו והמתפלל לא ישתין עד שישהה כדי הילוך ד' אמות אחר סיום תפלתו שכל ד' אמות תפלתו שגורה בפיו ושפתיו רוחשות אבל לאחר ששהה כדי הילוך ד' אמות מותר לו להשתין במקום שהתפלל ומדת חסידות שלא להשתין בתוך ד' אמות של תפלה:

ט הרוקק לא יתפלל עד שישהה כדי הילוך ד' אמות והמתפלל לא ירוק לרצונו מחמת טיול עד שישהה כדי הילוך ד' אמות אבל אם נזדמן לו רוק מותר אפילו בתוך התפלה כמ"ש בסי' צ"ז:

י טוב ליתן צדקה קודם התפלה שנאמר אני בצדק אחזה פניך:

חלק א סימן צב הנצרך לנקביו ודין רחיצה ושאר הכנות:

א המתפלל צריך שישהה במקום שמתפלל שעה אחת קודם תפלתו כדי שיכוין לבו למקום שנאמר אשרי יושבי ביתך ואח"כ יהללוך סלה ושעה אחת אחר תפלתו שלא תהא נראית עליו כמשאוי שממהר לצאת ממנה שנאמר אך צדיקים יודו לשמך ואח"כ ישבו ישרים את פניך וחסידים הראשונים היו שוהין שעה ממש משעות בינונית שהן כ"ד במעת לעת ולשאר עם די בשעה מועטת כדי הילוך ב' פתחים שהם ח' טפחים כמ"ש בסימן צ'.

יש נוהגין להתפלל מתוך הספר כדי לכוין מאד והכל לפי מה שהוא מרגיש בנפשו:

חלק א סימן צג קודם שיתפלל צריך לשהות:

'לקוטי תורה' שבת שובה – הפרשה החסידית

שׁוּבָה[1]

"שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד הָוָיָה אֶלָקֶיךָ כו'" (הושע יד, ב):

לְהָבִין מַהוּ לְשׁוֹן "**עַד**", וַהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר: "שׁוּבָה **לַהֲוָיָ**"ה".

הָעִנְיָן, כִּי הִנֵּה לְשׁוֹן "שׁוּבָה" יֵשׁ בּוֹ ב' פֵּירוּשִׁים: הָא' כְּמַשְׁמָעוֹ – שׁוּבָה אֶת עַצְמְךָ. וְהַב' כְּמוֹ "שׁוּבָה ה' אֶת שְׁבִיתֵנוּ" (תְּהִלִּים קכו, ד), שֶׁהוּא פּוֹעַל־יוֹצֵא[2].

וּלְהָבִין זֶה, צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה נה, ו): "דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאוּהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב", שֶׁדָּרְשׁוּ רַז"ל[3] עַל עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, שֶׁאָז הוּא "בְּהִמָּצְאוֹ" וְ"הֱיוֹתוֹ קָרוֹב". וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מַלְאָכִי ג, ז): "שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם".

וְלִכְאוֹרָה לֹא שַׁיָּךְ "הֱיוֹתוֹ קָרוֹב" וְ"אָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם" לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא אֲשֶׁר "מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ" (יְשַׁעְיָה ו, ג), וּכְתִיב (יִרְמְיָה כג, כד): "אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא", וְ"לֵית אֲתַר פָּנוּי מִינֵּיהּ"[4].

בְּשִׁלְמָא לְגַבֵּי הָאָדָם שַׁיָּךְ שַׁפִּיר לוֹמַר "שׁוּבָה אֵלַי", בְּשִׁבִיל שֶׁנִּתְרַחֵק מִ"קִרְבַת אֱלֹהִים" (יְשַׁעְיָה נח, ב) לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְנִמְשַׁךְ אַחַר הַהֵפֶךְ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא אֲשֶׁר "מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ", לֹא שַׁיָּךְ עָלָיו לוֹמַר שֶׁנִּתְרַחֵק – שֶׁ"מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ" תָּמִיד.

אַךְ הָעִנְיָן:

שֶׁהוּא כִּמְשַׁל ב' בְּנֵי אָדָם שֶׁעוֹמְדִים בְּקִירוּב מָקוֹם סְמוּכִים זֶה אֵצֶל זֶה, הִנֵּה כְּשֶׁהֵם פּוֹנִים זֶה לָזֶה "פָּנִים בְּפָנִים" – הֲרֵי קְרוֹבִים מַמָּשׁ, אֲבָל אִם אֶחָד הָפַךְ פָּנָיו מֵחֲבֵירוֹ – הֲרֵי קְרוֹבִים נַעֲשׂוּ רְחוֹקִים.

וְכַךְ גַּבֵּי עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים כְּתִיב (עַקֵּב יא, טז): "וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים **אֲחֵרִים**", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת **אֲחוֹרַיִים**. וְגַם בְּכָל עֲבֵירוֹת – כֵּן הוּא בְּרוּחָנִיּוּת, שֶׁהָעוֹבֵר עַל אֵיזֶה עֲבֵירָה יוֹנֵק מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִים־דִּקְדוּשָׁה וְאֵינוֹ מַמְשִׁיךְ הַשֶּׁפַע מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת. אֲבָל עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה – "וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם" בִּבְחִינַת פָּנִים, לְהַמְשִׁיךְ לוֹ הַשֶּׁפַע מִבְּחִינָה פְּנִימִית.

וּלְהָבִין אֵיךְ שַׁיָּךְ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ לְשׁוֹן "פָּנִים וְאָחוֹר", וַהֲרֵי כְּתִיב גַּם כֵּן (תְּשָׁא לג, כג): "וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ" – שֶׁאֲפִילוּ בַּקְּדוּשָׁה עַצְמָהּ יֵשׁ בְּחִינַת אֲחוֹרַיִים[5] –

הִנֵּה "מִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה" (אִיּוֹב יט, כו): שֶׁיֵּשׁ בָּאָדָם מַחְשָׁבָה, דִּיבּוּר וּמַעֲשֶׂה – שֶׁכּוּלָּן הֵן הִתְפַּשְּׁטוּת הַחַיּוּת מֵהַנֶּפֶשׁ. שֶׁבַּמַּעֲשֶׂה יֵשׁ כֹּחַ הַפּוֹעֵל בַּנִּפְעָל, אַךְ הִתְפַּשְּׁטוּת הַחַיּוּת שֶׁבַּמַּעֲשֶׂה הוּא בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוֹת מִכֹּחַ הַחַיּוּת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ. וּבְחִינַת הַדִּיבּוּר הוּא פְּנִימִי יוֹתֵר, וְהַמַּחְשָׁבָה יוֹתֵר פְּנִימִית. וּפְנִימִית לִפְנִימִית בְּמַחְשָׁבָה עַצְמָהּ – שֶׁיֵּשׁ מַחְשָׁבָה בְּעָלְמָא, שֶׁהִיא בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת לְגַבֵּי בְּחִינַת הַמַּחְשָׁבָה שֶׁנִּגְנְעָה עַד הַנֶּפֶשׁ. כְּמוֹ הַחוֹשֵׁב בְּדָבָר שֶׁחַיָּיו תְּלוּיִין בּוֹ, שֶׁהַמַּחְשָׁבָה הַהִיא בְּעוֹמְקָא־דְּלִיבָּא, שֶׁשָּׁם פְּנִימִית וְתוֹכִיּוּת הַחַיּוּת וְתוֹךְ תּוֹכוֹ.

וְהִנֵּה כָּל הַבְּחִינוֹת הַלָּלוּ הֵן בְּהִתְפַּשְּׁטוּת הַחַיּוּת מֵהַנֶּפֶשׁ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵהִתְפַּשְּׁטוּת הַחַיּוּת אֲשֶׁר מִמֶּנָּה בְּתוֹךְ הַגּוּף – אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת שׁוּם שִׁינּוּי.

וְכַךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, יֵשׁ בְּחִינוֹת מַחְשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה

---

1. (נֶאֱמַר בְּשַׁבָּת פָּרָשַׁת הַאֲזִינוּ, שׁוּבָה, ג' תִּשְׁרֵי תקס"ט.

דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל" מִכְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר: יוֹם ב' דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה תשט"ז. שַׁבָּת פָּרָשַׁת שׁוּבָה: תשכ"ב. תשכ"ו. תשכ"ט. תשל"ב־ל"ח. תש"מ־מ"ד. תשמ"ו. תשמ"ח־מ"ט. ו' תשרי תשכ"ז. תשל"ג. תשל"ז).

2. (לְשׁוֹן מַפְעִיל – שֶׁפּוֹעֵל הַהֲשָׁבָה בְּאַחֵר – דִּבּוּר הַמַּתְחִיל שׁוּבָה תשד"מ.

"פּוֹעֵל יוֹצֵא – שֶׁיְּשׁוּב ה' לַדָּבָר הַמּוּשָׁב שֶׁהֵן יִשְׂרָאֵל. וְגַם כָּאן פֵּירוּשׁ שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל לֹא קָאֵי עַל יִשְׂרָאֵל אֶלָּא לַה' הוּא אוֹמֵר שֶׁיָּשׁוּב לְיִשְׂרָאֵל". – סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ח עמוד תכז).

3. (רֹאשׁ הַשָּׁנָה יח, א).

4. (תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן נז צא, ב).

5. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק כו'" – בְּפָרָשַׁת תְּצַוֶּה (תּוֹרָה אוֹר פד, ד)).

לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ. הֲגַם שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה נח, ח): "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם", וְגַם בִּבְחִינַת הַדִּיבּוּר – הֲרֵי מִדִּיבּוּר הָאָדָם אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת שׁוּם הִתְהַוּוּת; מַה שֶּׁאֵין כֵּן "בִּדְבַר ה' – שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ" (תְּהִלִּים לג, ו), "כִּי הוּא אָמַר – וַיֶּהִי" (שָׁם ט). מִכָּל מָקוֹם "דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם"[6]; מַחְשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא, הַיְינוּ מַה שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה מג, ז): "בְּרָאתִיו, יְצַרְתִּיו, אַף עֲשִׂיתִיו"[7]:

"בְּרָאתִיו" – בְּחִינַת מַחְשָׁבָה: כִּי בְּרִיאָה הִיא מֵאַיִן לְיֵשׁ, כַּךְ הַמַּחְשָׁבָה הִיא מֵאַיִן, שֶׁלֹּא נוֹלְדוּ וְנִתְהַוּוּ בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת קוֹדֶם הַמַּחְשָׁבָה, וְאוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה הֵן בְּבְחִינַת הֶעְלֵם. וְכַךְ בְּחִינַת הַבְּרִיאָה הִיא לִהְיוֹת "עָלְמִין סְתִימִין דְּלָא אִתְגְּלְיָין"[8]. (כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה – שֶׁאֵינָן נִפְרָדִים. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר – שֶׁיּוֹצֵא הַהֶבֶל לַחוּץ[9]).

וְ"**יִצַרְתִּיו**" – בְּחִינַת עוֹלָם הַדִּבּוּר: לִהְיוֹת שֶׁהַדִּיבּוּר הוּא גִּילוּי הַהֶעְלֵם שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה. וְנִקְרָא "יְצִרָתִיו" מִלְּשׁוֹן צוּרָה – שֶׁמְּצַיֵּיר הַחוֹמֶר הַהִיּוּלִי שֶׁהוּא בִּבְחִינַת הַהֶעְלֵם, וְהַצּוּרָה הוּא גִּילוּי לְהַחוֹמֶר.

וְ"**אַף עֲשִׂיתִיו**" – הוּא עוֹלָם הַמַּעֲשֶׂה: וְנִקְרָא בִּלְשׁוֹן "אַף" – שֶׁהִתְלַבְּשׁוּת הַמַּחְשָׁבָה בִּבְחִינַת הַמַּעֲשֶׂה אֵינָהּ כְּהִתְלַבְּשׁוּתוֹ בִּבְחִינַת הַדִּבּוּר. שֶׁשָּׁם מִתְלַבֵּשֶׁת מַמָּשׁ עַד שֶׁהָיוּ לַאֲחָדִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמַּעֲשֶׂה הוּא דָּבָר נִפְרָד.

וְכָל זֶה בְּהִתְפַּשְׁטוּת הַחַיּוּת לִהְיוֹת גִּילוּי הָעוֹלָמוֹת, שֶׁהֵם מִבְּחִינַת זִיו וְהֶאָרָה בִּלְבַד. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַצְמוֹ – "לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ", כִּי "אֲנִי הֲוָיָ"ה לֹא שָׁנִיתִי" (מַלְאָכִי ג, ו). וְנִמְצָא, שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה בְּחִינוֹת אֲחוֹרַיִּים וְחִיצוֹנִיּוּת לְגַבֵּי פְּנִימִית הַמְּלוּבָּשֶׁת בְּתוֹכָן, וּפְנִימִית לַפְּנִימִית עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת. :

(קִיצּוּר. בֵּיאוּר עִנְיָן פְּנִימִיּוּת וַאֲחוֹרַיִּים. "בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו"). :

ב. וְהִנֵּה בְּשַׁבָּת כְּתִיב (תִּשָּׁא לא, יז): "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה וְגוֹ' וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת".

וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן: שֶׁהֲרֵי הוּא יִתְבָּרֵךְ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, וְגַם בְּשַׁבָּת מְחַדֵּשׁ לִהְיוֹת הַשְׁפָּעַת וְהַמְשָׁכַת הַחַיּוּת. שֶׁאִילּוּ הָיָה מִסְתַּלֵּק כְּרֶגַע חַס־וְשָׁלוֹם, הָיָה הָעוֹלָם חוֹזֵר לְאַיִן וְאֶפֶס. וְלָכֵן אוֹמְרִים גַּם בְּשַׁבָּת "הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ"[10].

אַךְ הָעִנְיָן, דִּכְתִיב "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים **עָשָׂה**" דַּיְיקָא, דְּהַיְינוּ מַה שֶּׁנִּתְפַּשֵּׁט וְנִמְשַׁךְ הַחַיּוּת עַל יְדֵי בְּחִינַת **עֲשִׂיָּיה**. אֲבָל בְּשַׁבָּת שָׁבַת מִבְּחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת בִּבְחִינַת עֲשִׂיָּיה, וְגַם לֹא נִתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת הַדִּיבּוּר שֶׁהֵם "עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶם נִבְרָא הָעוֹלָם"[11].

וְלָכֵן כְּתִיב (יְשַׁעְיָה נח, יג): "מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר", וְאָמְרוּ רַז"ל: "שֶׁלֹּא יְהֵא דִּיבּוּרְךָ שֶׁל שַׁבָּת כו'"[12]. הַיְינוּ: כִּי לִהְיוֹת "בְּצֶלֶם אֱלֹקִים בָּרָא אֶת הָאָדָם"[13], לְכָךְ צָרִיךְ לִשְׁבּוֹת בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי "כִּי בוֹ שָׁבַת"[14] הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא שָׁבַת מִבְּחִינַת הַדִּיבּוּר, כִּי "שֵׁשֶׁת יָמִים **עָשָׂה**" הַיְינוּ עַל יְדֵי "עֲשָׂרָה **מַאֲמָרוֹת**", "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת"[15] מֵהֶם. אֶלָּא הִתְלַבְּשׁוּת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְהַוּוֹת וּלְהַחֲיוֹת הַבְּרוּאִים, וּלְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ מֵאַיִן לְיֵשׁ בְּשַׁבָּת – הוּא בִּבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה לְבַדָּהּ, שֶׁהוּא עוֹלָם־הַבְּרִיאָה.

וְלָכֵן נִמְשְׁכָה "נְשָׁמָה יְתֵירָה" בְּשַׁבָּת[16], דְּהַיְינוּ מֵעוֹלָם הַבְּרִיאָה[17], שֶׁהוּא עוֹלָם הַנְּשָׁמוֹת, וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ גַּם כֵּן שֶׁפַע וְחַיּוּת הָעוֹלָם־הַזֶּה הַגַּשְׁמִית שֶׁבִּבְחִינַת הָעֲשִׂיָּה. וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל[18]: דִּיבּוּר – אָסוּר, הִרְהוּר – מוּתָּר. אֲבָל אֵין זֶה בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת, אֶלָּא בִּבְחִינַת עֲשִׂיָּה, הוּא בִּבְחִינַת בִּיטּוּל לְגַבֵּי בְּחִינַת הַמַּחְשָׁבָה הַנַּ"ל.

וְלָזֶה יֵשׁ נוּסְחָאוֹת בִּבְרִכַּת "יוֹצֵר" בְּשַׁבָּת שֶׁאֵין אוֹמְרִים "מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ כו'" – לְפִי שֶׁבְּשַׁבָּת אֵין הַהִתְלַבְּשׁוּת בִּבְחִינַת עֲשִׂיָּה. אֲבָל בֶּאֱמֶת הַנּוּסְחָא הָעִיקָּרִית לוֹמַר גַּם בְּשַׁבָּת "מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ", כִּי גַּם בְּחִינַת מַחְשָׁבָה הוּא בְּחִינַת עֲשִׂיָּה לְגַבֵּי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא. וַאֲפִילּוּ בְּחִינַת חָכְמָה – כִּדְכְתִיב: "כּוּלָּם בְּחָכְמָה **עָשִׂיתָ**" (תְּהִלִּים קד, כד). אֶלָּא "אַנְתְּ הוּא חַכִּים"[19], פֵּירוּשׁ: שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת "חַכִּים", וְאַף גַּם זֹאת "לָא בְחָכְמָה יְדִיעָא כו'".

---

6. (בְּרָכוֹת לא, ב).

7. [עַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מִי מָנָה" (לְעֵיל בֶּלֶק סז, א)].

8. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פְּתַח אֵלִיָּהוּ").

9. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אָז יָשִׁיר" – בְּפָרָשַׁת בְּשַׁלַּח (תּוֹרָה אוֹר סב, ב וְאֵילֶךָ).

10. (בְּרִכַּת "יוֹצֵר אוֹר").

11. (רְאֵה אָבוֹת רֵישׁ פֶּרֶק ה).

12. ("בְּדִבּוּרְךָ שֶׁל חוֹל". שַׁבָּת קיג, ב).

13. (בְּרֵאשִׁית א, כז – בְּשִׁינּוּי הַסֵּדֶר).

14. (בְּרֵאשִׁית ב, ג).

15. (תִּשָּׁא לא, יז).

16. (בֵּיצָה טז, א).

17. (עַיֵּין בַּזֹּהַר חֵלֶק א', פָּרָשַׁת נֹחַ, דַף ע"ה, עַמּוּד ב' עַל פָּסוּק "שֵׁעַר הָחָצֵר הַפְּנִימִית". וּבְ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" שָׁם, בְּשֵׁם הַ"פְּרִי עֵץ חַיִּים". וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ").

18. (עַל פִּי יְשַׁעְיָה כה, ה: "זְמִיר עָרִיצִים יַעֲנֶה". רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג וַיֵּלֶךְ רפד, א).

19. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פְּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, ב).

וְהִנֵּה לְשׁוֹן שִׁבִּיתָה שֶׁנֶּאֱמַר אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא: "כִּי בוֹ שָׁבַת", הוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל כְּאָדָם הַשּׁוֹבֵת וְנָח מִ"מְּלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה"[20]. שֶׁבִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה הָיָה שִׁכְלוֹ וּמַחְשַׁבְתּוֹ מְלוּבָּשִׁים בַּמַּעֲשֶׂה הַהִיא, וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁשּׁוֹבֵת חָזְרוּ שִׁכְלוֹ וּמַחְשַׁבְתּוֹ לִמְקוֹרָן, וְגַם הַמַּעֲשֶׂה הַהִיא כְּלוּלָה בָּהֶם, שֶׁבְּשִׁכְלוֹ וּמַחְשַׁבְתּוֹ יֵשׁ גַּם כֵּן בְּחִינַת הַמַּעֲשֶׂה. דְּהַיְינוּ בְּחִינַת מַעֲשֶׂה שֶׁבְּשֵׂכֶל, שֶׁהוּא מִתְבּוֹנֵן בְּשִׁכְלוֹ עַל הַמַּעֲשֶׂה שֶׁעָשָׂה, וַהֲרֵי עוֹלֶה הַחִיּוּת הַמִּתְפַּשֵּׁט, וְשִׁכְלוֹ וּמַחְשַׁבְתּוֹ שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בְּמַעֲשֶׂה, וְחוֹזֵר לְהִתְכַּלֵּל בְּמְקוֹרוֹ – הוּא הַשֵּׂכֶל וְהַמַּחְשָׁבָה.

וְכָךְ עַל דֶּרֶךְ זֶה בְּשַׁבָּת עוֹלֶה הַחִיּוּת שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם – לִבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה. (דְּהַיְינוּ שֶׁ"עָלְמִין דְּאִתְגַּלְיָין" מִקַּבְּלִים הַחִיּוּת מִמְּקוֹם שֶׁמְּקַבְּלִים "עָלְמִין סְתִימִין", וְנִקְרָא (יְחֶזְקֵאל מו, א) "חָצֵר הַפְּנִימִית הַפּוֹנָה קָדִים", וְעָלְמִין־סְתִימִין מִתְעַלִּים יוֹתֵר כו').

וְלָכֵן שַׁבָּת אוֹתִיּוֹת **תְּשֵׁב**[21] – שֶׁעִנְיָן שַׁבָּת וְעִנְיָן תְּשׁוּבָה הַכֹּל אֶחָד, דְּהַיְינוּ חֲזָרַת הַדְּבָרִים לִמְקוֹרָן וְשָׁרְשָׁן.

כִּי הִנֵּה תְּשׁוּבָה אֵינָהּ מֵעֲבֵירוֹת שֶׁבִּידוֹ דַּוְקָא, אֶלָּא תְּשׁוּבָה הִיא לְהָשִׁיב נַפְשׁוֹ שֶׁיָּרְדָה מַטָּה מַטָּה וְנִתְלַבְּשָׁה בְּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים – אֶל מְקוֹרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ, לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, לְבַטֵּל רְצוֹנוֹ מִפְּנֵי רָצוֹן־עֶלְיוֹן. וְלָכֵן נִיתְקְנוּ עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים גַּם לְצַדִּיקִים גְּמוּרִים – "כִּי זֶה כָּל הָאָדָם" (קֹהֶלֶת יב, יג). וְעִיקָּר הַתְּשׁוּבָה הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים כז, ח): "לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ **פָנָי** כו'", פֵּירוּשׁ: **פְּנִימִית־הַלֵּב**, שֶׁהַלֵּב אוֹמֵר: "בַּקְּשׁוּ פָנָי"![22]

וְהוּא בְּחִינַת תְּשׁוּבָה־עִילָּאָה מֵעוֹמְקָא־דְּלִיבָּא, כְּאָדָם הַמַּעֲמִיק בְּמוֹחוֹ וְלִבּוֹ וּמַחְשַׁבְתּוֹ בְּדָבָר שֶׁחַיָּיו תְּלוּיִין בּוֹ, וְנוֹגֵעַ עַד הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ – כַּךְ יָשִׂים אֶל לִבּוֹ אַהֲבַת ה' מִ"קֶּרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק" (תְּהִלִּים סד, ז), כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים עג, כה־כו): "מִי לִי בַשָּׁמַיִם, וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי בָאָרֶץ, כָּלָה שְׁאֵרִי וּלְבָבִי וְגוֹ'".

וְהַיְינוּ אַהֲבָה־רַבָּה בְּלִי טַעַם וָדַעַת. כִּי אַהֲבָה הַנִּלְקָחָה מִטַּעַם־וָדַעַת הַמּוּשָׂג וּמוּבָן בְּהִתְבּוֹנְנוּת שִׁכְלוֹ וְרוּחַ בִּינָתוֹ – אֵין בָּהּ עוֹמֶק כָּל כַּךְ לִהְיוֹת "כָּלָה שְׁאֵרִי וּלְבָבִי כו'", רַק הִיא אַהֲבָה־רַבָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וְדַעַת, שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִיפָּרֵד מִיּחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ, "כִּי חֵלֶק הֲוָיָ"ה – מַמָּשׁ – עַמּוֹ" (הַאֲזִינוּ לב, ט).

וְעַל כֵּן יֵשׁ בְּכֹחַ כָּל יִשְׂרָאֵל לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ בְּ"אֶחָד"[23]. וְהִיא הִיא בְּחִינַת תְּשׁוּבָה וַחֲזָרַת הַדְּבָרִים לִמְקוֹרָן. כִּי כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ מַחְשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל מַמָּשׁ, כַּךְ יֵשׁ כָּל בְּחִינוֹת הַלָּלוּ בַּשֵּׂכֶל.

(שֶׁבְּחִינַת מַעֲשֶׂה־שֶׁבַּשֵּׂכֶל זֶהוּ כְּעִנְיָן בְּחִינַת שֵׂכֶל הַמַּעֲשִׂיִּים הַנִּזְכָּר בְּ"שְׁמוֹנָה פְּרָקִים לְהָרַמְבַּ"ם"[24], דְּהַיְינוּ הַשֵּׂכֶל־שֶׁבַּעֲשִׂיָּיה – אֵיךְ לַעֲשׂוֹת מְלָאכֶת מַחֲשֶׁבֶת כו', שֶׁזֶּהוּ בְּחִינָה הָאֲחֲרוֹנָה שֶׁבַּשֵּׂכֶל, וְנִקְרָא עֲשִׂיָּיה־שֶׁבַּשֵּׂכֶל כו'. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וְהִנֵּה הַנִּמְשָׁל מִזֶּה לְמַעְלָה: כִּי הִנֵּה מַחְשָׁבָה וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה הֵן בִּי"עַ. וּמַחְשָׁבָה וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁבְּחָכְמָה – הַיְינוּ בִּי"עַ דַּאֲצִילוּת. כִּי דֶּרֶךְ כְּלָל, אֲצִילוּת הוּא בְּחִינַת חָכְמָה[25]. אַךְ יֵשׁ בַּאֲצִילוּת עַצְמוֹ גַּם כֵּן בִּי"עַ[26]; וּמַחְשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל – זֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב בְּ"עֵץ חַיִּים"[27] דְּאַ"ק נִקְרָא אָדָם־דִּבְרִיאָה כו', וְנִקְרָא מַחְשָׁבָה־הַקְּדוּמָה[28]).

וְכָךְ כָּל בְּחִינוֹת הַלָּלוּ הֵן בְּמִקּוֹרָן וְשָׁרְשָׁן שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל. וְעַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה מֵעוֹמְקָא־דְּלִיבָּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, עוֹלֶה גַּם הַחִיּוּת שֶׁבַּמַּחְשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה וְנִכְלָל לְמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל. :

(קִיצּוּר. עִנְיָן "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת" מִבְּחִינַת "אֲשֶׁר עָשָׂה". וְנִמְשָׁךְ הַחִיּוּת מִבְּחִינַת מַחְשָׁבָה שֶׁהוּא "חָצֵר־הַפְּנִימִית". וְלָכֵן שַׁבָּת אוֹתִיּוֹת תְּשֵׁב. "בַּקְּשׁוּ פָנָי" – פְּנִימִית הַלֵּב). :

ג. וְהִנֵּה, עַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת **"אֶת פָּנֶיךָ הֲוָיָ"ה אֲבַקֵּשׁ"** (תְּהִלִּים כז, ח):

"פָּנֶיךָ" – בְּחִינַת פְּנִימִית־עֶלְיוֹן, "יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ" (נָשֹׂא ו, כה). וּבְחִינַת פָּנִים לְמַעְלָה הוּא אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה. וְנִקְרָא "פָּנִים" עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל: כְּמוֹ שֶׁבְּאָדָם עִיקַּר הַחִיּוּת הוּא בְּפָנָיו, שֶׁשָּׁם הִתְגַּלּוּת כָּל הַחוּשִׁים – רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה, רֵיחַ וְדִבּוּר; מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָעוֹרֶף יֵשׁ בּוֹ חִיּוּת מוּעָט וּמְצוּמְצָם מְאֹד, עַד שֶׁנִּחְשָׁב בִּבְחִינַת דּוֹמֵם לְגַבֵּי הַחִיּוּת הַנִּמְשָׁךְ בַּפָּנִים.

כַּךְ הוּא לְמַעְלָה: מַה שֶּׁמִּתְגַּלֶּה בּוֹ חִיּוּת וְאוֹר אֵין־סוֹף

---

20. (בְּרֵאשִׁית ב, ב).

21. (רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה סוֹף פָּרָשָׁה כב בִּיפֵה תֹּאַר שָׁם).

22. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל" (לְעֵיל פָּרָשַׁת רְאֵה כג, ב), בְּעִנְיָן "חָצֵר הַפְּנִימִית" וּ"מַפְתְּחוֹת הַפְּנִימִיּוֹת").

23. (רְאֵה בְּ"ח אוֹרַח חַיִּים רֵישׁ סִימָן סא. פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַקְּרִיאַת שְׁמַע פֶּרֶק יב).

24. (פֶּרֶק א).

25. (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר סוֹף תִּקּוּן ו. מִקֶּדֶשׁ מֶלֶךְ לִזֹהַר חֵלֶק ב רך, ב).

26. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "וְעַתָּה יִגְדַּל נָא" (לְעֵיל שְׁלַח לט, ג).

27. (נָשֹׂא עִנְיָן ב־ד וְרֵישׁ שַׁעַר ג).

28. וְעַיֵּן בַּזֹּהַר חֵלֶק א', נֹחַ (דַּף ס"ה, עַמּוּד א'). וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר: בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "אֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ" (לְעֵיל בְּהַר מג, רֵישׁ עַמּוּד ג). וְעַל פָּסוּק "רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב" (לְעֵיל בְּהַעֲלוֹתְךָ לה, ג וְאֵילָךְ).

בָּרוּךְ־הוּא בְּגִילּוּי רַב נִקְרָא בְּחִינַת פָּנִים לְגַבֵּי בְּחִינַת אֲחוֹרַיִּים וּבְחִינַת חִיצוֹנִיּוּת, שֶׁאֵין מִתְגַּלֶּה בָּהֶן אֶלָּא חִיּוּת מוּעָט וּמְצוּמְצָם. וְחִיצוֹנִיּוּת־עֶלְיוֹן נַעֲשֶׂה פְּנִימִית־תַּחְתּוֹן. וְכַמָּה בְּחִינוֹת, זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, זוֹ פְּנִימִית מִזּוֹ, עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת – "אֶת פָּנֶיךָ הֲוָיָ"ה", הוּא גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ הַ'סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין', שֶׁהוּא עִיקַּר הַחִיּוּת, שֶׁאֵין עָרוֹךְ אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ כְּלָל, עַד שֶׁבְּחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה נֶחְשֶׁבֶת לְגַבֵּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַצְמוֹ הַ'סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין' – בְּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית וּבְחִינַת דּוֹמֵם.

וְזֶהוּ שֶׁבִּיקֵּשׁ דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם (תְּהִלִּים כז, ח): "אֶת פָּנֶיךָ הֲוָיָ"ה אֲבַקֵּשׁ"[29] – לְהִיּוֹת בְּנַפְשׁוֹ גִּילּוּי הָאָרַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, "יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ" – הָאָרַת פָּנִים מֵרָצוֹן הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה.

כִּי חָכְמָה הִיא בְּחִינַת יו"ד[30], אֲשֶׁר אוֹת יו"ד הוּא נְקוּדָּה, שֶׁהוּא בְּחִינַת צִמְצוּם. וְכָל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁהוּא הִתְפַּשְּׁטוּת גְּדוּלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּרִיבּוֹא רִבְבוֹת מַדְרֵיגוֹת וְעוֹלָמוֹת אֵין מִסְפָּר, הִנֵּה "בְּמָקוֹם גְּדוּלָּתוֹ שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עִנְוָתָנוּתוֹ"[31].

כִּי "אֵימָתַי אִקְרֵי גָּדוֹל[32]"? כְּשֶׁהוּא "בְּעִיר אֱלֹקֵינוּ כו'"[33]. דְּהַיְינוּ בְּחִינַת צֵירוּפֵי אוֹתִיּוֹת. כִּי אוֹתִיּוֹת הֵן הַמַּשְׂכּוֹת מִלְּשׁוֹן "אָתָא כו'"[34].

וְזֶהוּ **"יְחָכֶם בְּאָחוֹר יְשַׁבְּחֻנָּה"** (מִשְׁלֵי כט, יא): שֶׁכָּל בְּחִינַת הַשֶּׁבַח שֶׁל גְּדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְהִתְפַּשְּׁטוּתוֹ שֶׁבִּבְחִינַת חָכְמָה, הוּא בְּחִינַת אֲחוֹרַיִּים לְגַבֵּי בְּחִינַת הַפְּנִימִיּוּת, שֶׁהוּא רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא הַ'סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין'.

וְזֶהוּ **"וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי"** (תְּשָׁא לג, כג):

כִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם זָכָה לְתוֹרָה, וְ"אוֹרַיְיתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת"[35]. אֲבָל "וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ" (תְּשָׁא שָׁם) – שֶׁגִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַצְמוֹ הַ'סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין', שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַתּוֹרָה וְהוּא מְקוֹר הַתּוֹרָה, אֵינוֹ מִתְגַּלֶּה בְּבְחִינַת רְאִיָּה וַהֲשָׂגָה. כִּי "לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל", אֶלָּא בִּבְחִינַת תְּשׁוּבָה, "כִּי **עִמְּךָ** הַסְּלִיחָה" – פֵּירוּשׁ: שֶׁבִּבְחִינַת "הַסְּלִיחָה" הוּא בִּבְחִינַת "עִמְּךָ" מַמָּשׁ, כִּי מִשָּׁם לוּקֶחָה וְנִמְשֶׁכָה.

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קל, א): "מִמַּעֲמַקִּים **קְרָאתִיךָ** הֲוָיָ"ה", פֵּירוּשׁ "קְרָאתִיךָ" – כְּאָדָם הַקּוֹרֵא לַחֲבֵירוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, כַּךְ קוֹרֵא וּמַמְשִׁיךְ בְּחִינַת גִּילּוּי הֲוָיָ"ה "מִמַּעֲמַקִּים", מִבְּחִינַת "יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ" (תְּהִלִּים יח, יב), "סְתִימָא דְּכָל סְתִימִין", וּמִשָּׁם "קְרָאתִיךָ" לִהְיוֹת גִּילּוּי בְּחִינַת הֲוָיָ"ה:

כִּי בְּחִינַת "מִמַּעֲמַקִּים" עַצְמָהּ אִי אֶפְשָׁר לָבֹא לִידֵי גִּילּוּי כִּי אִם בִּבְחִינַת "הֲוָיָ"ה", שֶׁהוּא צִמְצוּם, הַמְשָׁכָה וְהִתְפַּשְּׁטוּת כו'. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר. וּקְרִיאָה וְהַמְשָׁכָה זוֹ הִיא מֶחֱמַת "כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים"[36] לִהְיוֹת בְּחִינַת "מִמַּעֲמַקִּים" – עוֹמְקָא־דְּלִיבָּא בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, וְעַל יְדֵי זֶה אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָּא גַּם כֵּן בְּחִינַת "מִמַּעֲמַקִּים".

וּכְשֵׁם שֶׁמִּלְּמַעְלָה־לְמַטָּה אִי אֶפְשָׁר לָבֹא בְּחִינַת מִמַּעֲמַקִּים לִידֵי גִּילּוּי אֶלָּא בִּבְחִינַת צִמְצוּם וְהִתְפַּשְּׁטוּת כו', כַּךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא "כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים" מִמַּטָּה־לְמַעְלָה – גַּם כֵּן בְּחִינַת צִמְצוּם, שֶׁהוּא בְּחִינַת הִסְתַּלְּקוּת, לְסַלֵּק וּלְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ, וּמִזֶּה יָבֹא לְמַדְרֵיגַת מִמַּעֲמַקִּים.

וּמִשָּׁם נִמְשַׁךְ מְחִילַת עֲוֹנוֹת, כִּי הַפֶּגֶם הוּא שֶׁפּוֹגֵם בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְכַךְ חִיְּיבָה חָכְמָתוֹ לִהְיוֹת זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה וְזוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה. אֲבָל לְמַעְלָה מֵהַחָכְמָה, שָׁם אֵין פֶּגֶם מַגִּיעַ, כִּי "שְׁמָמִית בְּיָדַיִם תְּתַפֵּשׂ וְהִיא בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ" (מִשְׁלֵי ל, כח). וְהָעוֹבֵר עַל הַתּוֹרָה שֶׁהִיא בְּחִינַת חָכְמָה, צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ מִמְּקוֹם עֶלְיוֹן, לְמַעְלָה מִן הַחָכְמָה – הִיא בְּחִינַת "מִמַּעֲמַקִּים".

וּכְמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל אִם נִתְקַלְקֵל מוֹצָא־מַיִם צָרִיךְ לַחְפּוֹר בְּעוֹמֶק הַמַּעְיָן לְתַקֵּן, וְכָךְ "אַנְתְּ הוּא מְמַלֵּא כָּל שְׁמָהָן, וְאַנְתְּ הוּא שְׁלִימוּ דְּכוּלְּהוּ"[37], פֵּירוּשׁ "מְמַלֵּא כָּל **שְׁמָהָן**" – שֶׁהַתּוֹרָה כּוּלָּהּ הִיא שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא[38], שֶׁכְּמוֹ שֶׁעַל יְדֵי שֵׁם הָאָדָם אֲשֶׁר יִקְרְאוּ לוֹ, הִנֵּה עַל יְדֵי קְרִיאָה זוֹ נִמְשַׁךְ הָאָדָם וּפוֹנֶה אֶל הַקּוֹרֵא,

כַּךְ הַתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת "שֵׁם" לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא, לִהְיוֹת קוֹרְאִין וּמַמְשִׁיכִין גִּילּוּי אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה. כִּי רְמַ"ח מִצְוֹת הֵן "רְמַ"ח אֵבְרִין דְּמַלְכָּא"[39], שֶׁבָּהֶם נִמְשַׁךְ חַיּוּת וְאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא – כְּמוֹ שֶׁבְּאֵבְרֵי הָאָדָם עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל נִמְשַׁךְ "הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ"[40]. וְלָכֵן עַל יְדֵי הַתּוֹרָה נִמְשַׁךְ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.

---

29. (עַיֵּן מִזֶּה בְּהָרַמַ"ז, פָּרָשַׁת אֱמוֹר, בְּדֶרֶךְ צ"ג, עַמּוּד ב').

30. (רְאֵה קְהִלַּת יַעֲקֹב עֶרֶךְ יו"ד בִּתְחִילָּתוֹ).

31. (מְגִילָּה לא, א).

32. (תְּהִלִּים מח, ב: "גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹקֵינוּ").

33. (זֹהַר חֵלֶק ג ה, א. וּרְאֵה גַּם כֵּן זֹהַר חֵלֶק ב רלה, א. זֹהַר חָדָשׁ תִּשְׁא. שָׁם חִקַּת).

34. (יְשַׁעְיָה כא, יב: "אָתָא בוֹקֶר").

35. (זֹהַר חֵלֶק ב קכא, א).

36. (מִשְׁלֵי כז, יט).

37. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, פָּתַח אֵלִיָּהוּ).

38. (רַמְבַּ"ן עַל הַתּוֹרָה בַּהַקְדָּמָה. יוֹנַת אֵלֶם פֶּרֶק כט. וּרְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב פז, א. חֵלֶק ג עג, א וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

39. (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ל).

40. (רְאֵה יב, כג).

אֲבָל מִי שֶׁהֶעֱבִיר אֶת הַדֶּרֶךְ וּפָגַם בַּתּוֹרָה, הִנֵּה זֹאת תִּקּוּנוֹ: לָשׁוּב אֶל ה' "מִמַּעֲמַקִּים", מֵעוֹמְקָא־דְּלִיבָּא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קז, ו): "וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם", וְאַזַּי מִמְּשִׁיךְ מֵעוֹמֶק הָעֶלְיוֹן, בְּחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַצְמוֹ הַ'סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין', כִּי הוּא הַ"מְמַלֵּא כָּל שְׁמָהָן, וְאֵיהוּ שְׁלִימוּ דְכוּלְּהוּ", וְעַל יְדֵי זֶה מַשְׁלִים וּמְמַלֵּא כָּל הַחֲסָרוֹנוֹת וְהַפְּגָמִים.

וְזֶהוּ **"כִּי אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי וַה' יַאַסְפֵנִי"** (תְּהִלִּים כז, י):

כִּי הִנֵּה הַנְּשָׁמָה מִתְחַלֶּקֶת לְעֶשֶׂר בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת – ז' מִדּוֹת וְג' שִׂכְלִיִּים, וְהֵן נִמְשָׁכוֹת מִלְּמַעְלָה – מִבְּחִינַת "לְךָ הַיְוָ"ה הַגְּדוּלָּה וְהַגְּבוּרָה כו'" (דִּבְרֵי הַיָּמִים א' כט, יא) – ז' מִדּוֹת; וְכֵן הַשִּׂכְלִיִּים: "כִּי ה' יִתֵּן **חָכְמָה**, מִפִּיו **דַּעַת וּתְבוּנָה**" (מִשְׁלֵי ב, ו).

וְהִנֵּה כְּלָלוּת הַמִּדּוֹת – הֵן אַהֲבָה וְיִרְאָה – נִקְרָאוּ בְּשֵׁם בֵּן וּבַת: כִּי בְּאַהֲבָה נֶאֱמַר (תְּהִלִּים צח, ג): "**זָכַר** חַסְדּוֹ", וּבְיִרְאָה נֶאֱמַר (מִשְׁלֵי לא, ל): "**אִשָּׁה** יִרְאַת ה'".

(וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[41]: "בַּת בִּתְחִלָּה, סִימָן יָפֶה לְבָנִים", כִּי רֵאשִׁית וְהַתְחָלַת הָעֲבוֹדָה הוּא לְהַמְשִׁיךְ עָלָיו בְּחִינַת יִרְאָה[42]).

וְהַשִּׂכְלִיִּים נִקְרָאוּ בְּשֵׁם "אָב וְאֵם הַמּוֹלִידִים הַמִּדּוֹת"[43], כַּנּוֹדָע שֶׁהַמִּדּוֹת נוֹלְדוּ וְנִתְהַוּוּ מִן הַשִּׂכְלִיִּים[44].

וְהִנֵּה מִי שֶׁהֶעֱבִיר אֶת הַדֶּרֶךְ וּפָגַם בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, נִקְרָא "אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי". אֲבָל מִכָּל מָקוֹם "וַה'" – הוּא גִּילּוּי אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַצְמוֹ מַמָּשׁ – "יַאַסְפֵנִי", דְּהַיְינוּ שֶׁיֶּאֱסֹף וִיקַבֵּץ כָּל חֶלְקֵי הַנֶּפֶשׁ לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הִתְחַלְּקוּתָם. כִּי הַהִתְחַלְּקוּת הוּא מֵחָכְמָה וּלְמַטָּה, אֲבָל לְמַעְלָה מִן הַחָכְמָה, שָׁם הֵן בְּבְחִינַת הִתְכַּלְּלוּת[45].

וְהַיְינוּ עַל יְדֵי "כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים", בְּהִיוֹת הַנֶּפֶשׁ גַּם כֵּן בְּבְחִינַת הִתְכַּלְּלוּת בְּמִסִּירַת־נֶפֶשׁ מַמָּשׁ, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִטַּעַם וְדַעַת כַּנַ"ל.

וְאוֹתָהּ אָנוּ מְבַקְּשִׁים (תְּהִלִּים כז, ט): "אַל תַּסְתֵּר **פָּנֶיךָ** מִמֶּנִּי" – בְּחִינָה **פְּנִימִית** הַנַ"ל; "**אַל תֵּט בְּאַף עַבְדֶּךָ**" (שָׁם) פֵּירוּשׁ: שֶׁלֹּא תַּטֶּה אֶת "עַבְדֶּךָ" לִבְחִינַת "**אַף** עֲשִׂיתִיו", שֶׁהוּא הִתְפַּשְּׁטוּת בְּחִינַת חִיצוֹנִית הַחַיּוּת, אֶלָּא מִבְּחִינָה פְּנִימִית – "כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה כו'". :

(קִיצּוּר. עִנְיָן "אֶת פָּנֶיךָ הַוְיָ"ה אֲבַקֵּשׁ". הָאֶרֶת־פָּנִים שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה. "וְחָכָם בְּאָחוֹר יִשְׁבְּחֻנָּה". וְהִיא בְּחִינַת מַה שֶׁכָּתוּב "וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ". וּמִכָּל מָקוֹם "כִּי עִמְּךָ" מַמָּשׁ "הַסְּלִיחָה", "כִּי אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי, וַה' יַאַסְפֵנִי"). :

ד. וְהִנֵּה תַּכְלִית הַמְכֻוָּן מִתְּשׁוּבָה בְּעוֹמְקָא דְּלִיבָּא זוֹ – לִהְיוֹת "בַּקְּשׁוּ פָנָי" וְ"אֶת פָּנֶיךָ הַוְיָ"ה" כַּנַ"ל – הוּא מַה שֶׁכָּתוּב "כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן **תּוּרָא**" – פֵּירוּשׁ: שֶׁעִיקַּר גִּילּוּי הַסְּלִיחָה הוּא כְּדֵי לִהְיוֹת גִּילּוּי בְּחִינַת **יִרְאָתוֹ** יִתְבָּרֵךְ וּלְקַיֵּים "שׁוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" (שׁוֹפְטִים יז, טו).

וְזֶהוּ תַּכְלִית הַמְכֻוָּן בְּמַעֲשֵׂה־בְרֵאשִׁית, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְהָאֱלֹקִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו" (קֹהֶלֶת ג, יד), "סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע, אֶת הָאֱלֹקִים **יְרָא** וְגוֹ', כִּי זֶה **כָּל הָאָדָם**" (קֹהֶלֶת יב, יג). פֵּירוּשׁ: שֶׁהָאָדָם – שֶׁ"עַל דְּמוּת הַכִּסֵּא כְּמַרְאֵה אָדָם [..] מִלְּמַעְלָה" (יְחֶזְקֵאל א, כו) – הַיְינוּ בְּחִינַת הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא רְמַ"ח מִצְוֹת, "רְמַ"ח אֵבָרִין דְּמַלְכָּא"; וְשֵׁסַ"ה לֹא־תַעֲשֶׂה כְּנֶגֶד שֵׁסַ"ה גִּידִין.

וְכָל בְּחִינוֹת הַלְּלוּ נִמְשְׁכוּ לְמַטָּה בִּשְׁבִיל גִּילּוּי מִדַּת הַיִּרְאָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת בִּיטּוּל־רָצוֹן מִפְּנֵי רְצוֹן הַמֶּלֶךְ־הָעֶלְיוֹן, הֵן בְּ"סוּר מֵרָע" וְהֵן בְּ"וַעֲשֵׂה טוֹב", לַעֲשׂוֹת הַכֹּל מַה שֶׁהוּא נֶגֶד רְצוֹנוֹ וְטִבְעוֹ שֶׁל הָאָדָם, וְלַהֲפוֹךְ אֶת לִבּוֹ מִן הַקָּצָה אֶל הַקָּצֶה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (וָאֶתְחַנַּן ו, כד): "וַיְצַוֵּנוּ ה' לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה **לְיִרְאָה**" וְגוֹ'".

(וּבְקֹהֶלֶת־רַבָּה עַל פָּסוּק (ג, יד): "יָדַעְתִּי כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹקִים":

אָמַר רַבִּי יוּדָן: גְּדוֹלָה הִיא הַיִּרְאָה, שֶׁשָּׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא נִבְרְאוּ אֶלָּא בִּזְכוּת הַיִּרְאָה. הָדָא הוּא דִּכְתִיב (שָׁם): "וְהָאֱלֹקִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו".

אָמַר רַבִּי יִרְמִיָּה: גְּדוֹלָה הִיא הַיִּרְאָה, שֶׁשְּׁנֵי סְפָרִים שֶׁכָּתַב שְׁלֹמֹה, לֹא חָתְמָן אֶלָּא בְּיִרְאָה. הָדָא הוּא דִּכְתִיב (בְּסֵפֶר מִשְׁלֵי סוֹף סִימָן ל"א) "שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי, אִשָּׁה יִרְאַת ה' הִיא תִתְהַלָּל". וּבְסִיפְרָא הָדֵין כְּתִיב (קֹהֶלֶת יב, יג): "סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע, אֶת הָאֱלֹקִים יְרָא"[46]).

כִּי הִנֵּה תַּכְלִית בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת מֵאַיִן לְיֵשׁ – הוּא כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה יֵשׁ וְיִהְיֶה הַיֵּשׁ בָּטֵל. וְהַיְינוּ בְּמִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי "אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם כו'"[47]. וּ"מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים" (תְּהִלִּים קמה, יג) – שֶׁהָעוֹלָמוֹת וְהַהֶעְלֵם הִיא רַק

41. (בָּבָא בַּתְרָא קַמָּא, א).

42. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר עַל פָּסוּק (אַחֲרֵי טז, ג) "בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן כו'". וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

43. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב פה, א. חֵלֶק ג רצ, א).

44. (רְאֵה תִּנְיָא פֶּרֶק ג).

45. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וַה' נַגִּיהַּ חָשְׁכִּי" (תּוֹרָה אוֹר מִקֵּץ לו, ג).

46. וְעַיֵּן מַעְנְיָן "יִרְאַת ה' הִיא תִתְהַלָּל": פֶּרֶק ב' דְּסַנְהֶדְרִין (דַּף כ', עַמּוּד א'). וּבְרַבּוֹת, שְׁמוֹת, פָּרָשָׁה א', עַל פָּסוּק (א, יז) "וַתִּירָאן הַמְיַלְּדֹת". וּבְ"סֵפֶר חֲסִידִים" סִימָן קנ"ח.

47. (בְּחַיֵּי וַיֵּשֶׁב לח, ל. וְרֵישׁ פָּרָשַׁת בָּלָק, וְעוֹד. וּרְאֵה הַנִּסְתָּם לְעֵיל סה, ד).

מִבְּחִינַת "מַלְכוּתְךָ". וְאֵין הַתַּכְלִית לִהְיוֹת הָעֹלָם, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּתְגַּלֶּה מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּבְהִתְגַּלּוּת כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הֲרֵי זֶה בִּיטּוּל הַיֵּשׁ לִבְחִינַת מַלְכוּתוֹ הַמְיוּחֶדֶת בּוֹ בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ.

וְכָל זֶה מִפְּנֵי שֶׁכַּךְ עָלָה בִּרְצוֹנוֹ – לִהְיוֹת נַחַת־רוּחַ בְּבִיטּוּל־הַיֵּשׁ וְאִתְכַּפְיָא דְּסִטְרָא־אָחֳרָא.

וְזֶהוּ "צְחוֹק עָשָׂה לִי אֱלֹקִים" (וַיֵּרָא כא, ו): שֶׁמִּדַּת "אֱלֹקִים" וְהַצִּמְצוּם[48] לִהְיוֹת יֵשׁ מֵאַיִן, הוּא בִּשְׁבִיל בְּחִינַת "צְחוֹק" שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא; "כָּל הַשּׁוֹמֵעַ **יִצְחַק לִי**" (שָׁם) – בְּבִיטּוּל־הַיֵּשׁ, "וְנִגְלָה כְּבוֹד ה' כו'" (יְשַׁעְיָה מ, ה). **לֶעָתִיד**

וְהַיְינוּ עַל יְדֵי עֵסֶק תּוֹרָתֵנוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ כָּל יְמֵי מָשְׁךְ הַגָּלוּת. שֶׁעִיקַּר כַּוָּנַת הַמִּצְוֹת בְּ"סוּר מֵרָע", וּבַ"עֲשֵׂה טוֹב" – לִהְיוֹת בְּחִינַת "בַּטֵּל רְצוֹנְךָ"[49] הַנַּ"ל, וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה בִּיטּוּל־הַיֵּשׁ בְּכָל יוֹם מְעַט מְעַט.

אַךְ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וַעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְשׁוּבָה שֶׁהֵם כְּלָלוּת הַשָּׁנָה, צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ כְּלָלוּת בִּיטּוּל זֶה – לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת הַבִּיטּוּל עַל כָּל הַשָּׁנָה. וְלָזֹאת צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ מִבְּחִינַת פָּנִים־הָעֶלְיוֹנִים – "אֶת פָּנֶיךָ הֲוָיָ"ה אֲבַקֵּשׁ", "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ הֲוָיָ"ה", שֶׁהוּא מָאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַ'סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין', שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַחָכְמָה וְהַתּוֹרָה.

וְזֶהוּ עִנְיָן בִּרְכַּת הַמִּצְוֹת שֶׁתִּיקְּנוּ חֲזַ"ל לוֹמַר קוֹדֶם כָּל מִצְוָה: "**בָּרוּךְ אַתָּה** כו'", לְפִי שֶׁצָּרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת "**מֶלֶךְ הָעוֹלָם**" עַל יְדֵי עֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת, בִּשְׁבִיל "**אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו**". וְנִמְשָׁךְ בְּחִינַת בִּיטּוּל־הַיֵּשׁ לִהְיוֹת הִתְגַּלּוּת כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה הָעוֹלָם מַעֲלִים וּמַסְתִּיר הַחִיּוּת שֶׁבּוֹ עַד שֶׁנִּרְאֶה בְּעֵינֵי גַּשְׁמִים לְיֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא יִהְיֶה "מֶלֶךְ הָעוֹלָם" – שֶׁהִתְגַּלּוּת הָעוֹלָם יִהְיֶה בִּבְחִינַת "מֶלֶךְ", וְיָבִין כָּל הַיְצוּר כִּי הָעוֹלָם הוּא בְּחִינַת מֶלֶךְ בִּלְבַד[50], וּמֶלֶךְ וְעוֹלָם הֵם דָּבָר אֶחָד מַמָּשׁ.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"עֵץ חַיִּים"[51], שֶׁ"הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַחוּמְרִיּוּת הוּא מַלְכוּת דְּמַלְכוּת־דַּעֲשִׂיָּה". פֵּירוּשׁ: שֶׁהִתְהַוּוּתָהּ מֵאַיִן לְיֵשׁ תָּמִיד בְּכָל רֶגַע הוּא עַל יְדֵי הֶאָרָה וְהַשְׁפָּעַת "מַלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה". וְלָזֹאת בְּטֵלָה הִיא בִּמְצִיאוּת, בְּהַשָּׁגָה וּידִיעָה שֶׁמִּלְּמַעְלָה־לְמַטָּה[52]. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּאֲרִיכוּת בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים", "שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה".

וְהִנֵּה הִתְהַוּוּת הָעוֹלָם הוּא רַק בִּשְׁבִיל "אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם כו'". וְאִי לָזֹאת מַקְדִּימִים וְאוֹמְרִים "בָּרוּךְ אַתָּה", כְּלוֹמַר, שֶׁיִּהְיֶה בָּרוּךְ וְנִמְשָׁךְ מִמְּקוֹר הַבְּרָכוֹת, מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ הוּא הַ'סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין' – בִּיטּוּל זֶה. וְכִנּוּדָע, שֶׁבִּיטּוּל־הַיֵּשׁ הַגַּשְׁמִי, הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן בְּמַדְרֵגָה, הוּא עַל יְדֵי הֶאָרָה וְהַמְשָׁכָה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה[53].

וְלָכֵן כְּדֵי לָבֹא לִבְחִינָה זוֹ, שֶׁיִּהְיֶה גִּילּוּי מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בִּבְחִינַת בִּיטּוּל־הַיֵּשׁ הַגַּשְׁמִי, צָרִיךְ לְהַקְדִּים בְּחִינַת תְּשׁוּבָה־עֶלְיָאָה – "אֶת פָּנֶיךָ הֲוָיָ"ה אֲבַקֵּשׁ" וּ"מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ הֲוָיָ"ה", "בַּמַּיִם הַפָּנִים", עַל יְדֵי עוֹמֶק־הַלֵּב לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ בְּ"אֶחָד".

וְזֶהוּ עִנְיָן יְחוּדָא־עִילָּאָה תְּחִלָּה בִּקְרִיאַת־שְׁמַע: "הֲוָיָ"ה אֱלֹקֵינוּ הֲוָיָ"ה אֶחָד" – אֶחָד מַמָּשׁ, דְּכוֹלָא קַמֵּיהּ כְּלָא[54] וּכְאַיִן מַמָּשׁ. וְאַחַר כַּךְ יְחוּדָא־תַתָּאָה: "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד" – שֶׁנִּרְאָה וְנִתְגַּלֶּה בְּחִינַת יֵשׁ, אַךְ הַיֵּשׁ בָּטֵל לְאַיִן בִּשְׁבִיל הִתְגַּלּוּת כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְכֵן בִּבְרַכַּת הַמִּצְוֹת: "**בָּרוּךְ אַתָּה**", אוֹמְרִים תְּחִלָּה: "**הֲוָיָ"ה אֱלֹקֵינוּ**" – כְּלוֹמַר, שֶׁיִּהְיֶה "אֱלֹקֵינוּ", וַאֲנַחְנוּ נִהְיֶה בְּטֵלִים אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ כְּבִיטּוּל הָרֶגֶל לְגַבֵּי הָרֹאשׁ. וְכַךְ יִשְׂרָאֵל – לִי־רֹאשׁ[55], וּ"בְּרָא כַּרְעָא דַּאֲבוּהָ"[56], דְּהַבִּיטּוּל הַזֶּה הוּא בִּבְחִינַת אַחְדוּת מַמָּשׁ, שֶׁמִּתְאַחֵד וּמִתְכַּלֵּל בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וּמוֹסֵר נַפְשׁוֹ לְהַעֲלוֹתָהּ לְמַעְלָה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה טֶרֶם יְרִידָתָהּ, שֶׁהָיְתָה כְּלוּלָה בְּמַאֲצִילָהּ בָּרוּךְ־הוּא בְּיִחוּד גָּמוּר.

וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ אַחַר כַּךְ לִהְיוֹת "**מֶלֶךְ הָעוֹלָם**" – בִּיטּוּל־הַיֵּשׁ **כְּעֶבֶד** לִפְנֵי מֶלֶךְ – "כִּי **לִי** בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים, **עֲבָדַי** הֵם" (בְּהַר כה, נה) – "**לִי**" דַּיְיקָא, שֶׁגַּם בְּחִינַת עֶבֶד הוּא בִּבְחִינַת "**לִי**" וַ"**עֲבָדַי**"[57]. :

---

48. (נִסְמָן לְעֵיל סד, ג).

49. (אָבוֹת ב, ד).

50. (תְּפִלַּת הָעֲמִידָה לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה: "וְיָבִין כָּל יְצוּר כִּי אַתָּה יצרתו, וְיֹאמַר כָּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ, ה' אֱלוֹקֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ").

51. (שַׁעַר מג (צִיּוּר עוֹלְמוֹת אַבִי"עַ) פֶּרֶק א).

52. (בְּאוֹר הַתּוֹרָה שְׁמִינִי (וַיִּקְרָא בְּרֶרֶךְ ב) עַמּוּד תסג מְצַיֵּן שֶׁזּוֹ הִיא הַגָּהָה בִּכְתַב יַד רַבֵּינוּ הַזָּקֵן).

53. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר: בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין הַטַּעַם כו'" (תּוֹרָה אוֹר ג, ד). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וּלְהָבִין בְּתוֹסֶפֶת בֵּיאוּר עִנְיָן 'וַיְיַצֵּר' כו'" (תּוֹרָה אוֹר ד, א). עַיֵּן שָׁם.

וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת תְּצַוֶּה, סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעָשִׂיתָ בְּגָדֵי קֹדֶשׁ": "וְתַכְלִית וְסוֹף הַבְּרָכָה כו' וְהוּא לְהִיוֹת גִּלּוּי מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ . . וְהוּא בְּחִינַת לְבוּשׁ . . שֶׁמִּדַּת מַלְכוּתוֹ הִיא בְּחִינַת לְבוּשׁ לְחָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ וּמִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ הַנִּמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה בְּתוֹסֶפֶת וְרִיבּוּי הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וְזוֹ הִיא בְּחִינַת בְּרָכָה, שֶׁבְּרָכָה הִיא בְּחִינַת תּוֹסֶפֶת וְרִיבּוּי כו'").

וְעַיֵּן מַה שֶׁכָּתוּב בְּ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" פָּרָשַׁת צַו (בְּדַף כ"ו, עַמּוּד ב'): "שֶׁהוּא בָּא מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ כו', שֶׁזֶּה הוּא סוֹד "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד" כו'. עַיֵּן שָׁם).

54. (זֹהַר חֵלֶק א בַּהַקְדָּמָה יא, ב).

55. (רְאֵה לְעֵיל שְׁלַח מח, ב וְשָׁם נִסְמָן).

56. (רְאֵה לְעֵיל יב, ג וְשָׁם נִסְמָן).

57. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וְעַתָּה יִגְדַּל נָא" – בְּפָרָשַׁת שְׁלַח (לט, א).

(קִיצּוּר. וּפֵּירוּשׁ "כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תּוָּרֵא": שֶׁתַּכְלִית הַמִּכְוָּן מֵהַמִּשְׁכּוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת הַנַּ"ל הוּא "לְמַעַן תּוָּרֵא", "וְהָאֱלֹקִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו", וְהוּא בֵּיטּוּל־הַיֵּשׁ, וְזֶהוּ עִנְיָן בִּרְכוֹת־הַמִּצְוֹת). :

ה. וְהִנֵּה בְּחִינָה זוֹ שֶׁהִיא הִתְגַּלּוּת כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לִהְיוֹת יֵשׁ מֵאַיִן, שֶׁיְּהֵא הַיֵּשׁ בָּטֵל לָאַיִן, נִקְרָא בְּשֵׁם "עַד". כִּי "עַד" הוּא לְשׁוֹן נְצִחִית, כְּמוֹ "לֹא תֵבוֹשׁוּ וְלֹא תִכָּלְמוּ עַד עוֹלְמֵי **עַד**" (יְשַׁעְיָה מה, יז); "לְעַדֵּי **עַד** יִמְלוֹךְ"[58].

וְהִנֵּה בְּדָבָר שֶׁהוּא תַּחַת הַזְּמָן מַמָּשׁ – אֵין נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת נְצִחִיּוּת. וּבְדָבָר שֶׁהוּא לְמַעְלָה־מֵהַזְּמָן, בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף – שָׁם לֹא שַׁיָּךְ לְשׁוֹן "נְצִחִיּוּת" וְ"עוֹלְמוֹת". שֶׁלְּשׁוֹן זֶה אֵינוֹ נוֹפֵל כִּי אִם בִּבְחִינַת וְגֶדֶר זְמָן, שֶׁיּוּמְשָׁךְ זְמַן רַב כָּל כָּךְ. אֲבָל מַה שֶׁאֵינוֹ בִּבְחִינַת וְגֶדֶר הַזְּמָן, שָׁם לֹא שַׁיָּךְ הֶמְשֵׁךְ הַזְּמָן כְּלָל, אֶלָּא 'הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה' הַכֹּל אֶחָד. וְלֹא שַׁיָּךְ בְּחִינָה זוֹ וְלָשׁוֹן זֶה: "עוֹלְמִיּוֹת" וְ"נְצִחִיּוּת" אֶלָּא בִּבְחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת וְגֶדֶר הַזְּמָן: "מֶלֶךְ", "מָלָךְ" וְ"יִמְלוֹךְ"[59], כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" חֵלֶק ב' פֶּרֶק ז'. וְאַף עַל פִּי כֵן הֲרֵי הִיא הֶאָרַת **אֵין־סוֹף** בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁכִּשְׁמוֹ כֵּן הוּא: אֵין לוֹ סוֹף כו'.

וְכָךְ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם בְּגִילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַל נַפְשׁוֹ תִּכּוֹן מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לָעַד בְּקֶרֶב הָאָדָם, לִהְיוֹת גִּילּוּי כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ בִּבְחִינַת "בַּטֵּל רְצוֹנְךָ" לָנֶצַח, כָּל יָמָיו בַּל תִּמּוֹט. :

וְזֶהוּ "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד":

פֵּירוּשׁ: לְהָשִׁיב בְּחִינַת "עַד", הִיא בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ – לִמְקוֹרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ, הוּא אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ. כִּי הֶאָרַת אוֹר אֵין־סוֹף בִּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁמֵּאִיר וּמִתְגַּלֶּה בִּבְחִינַת "מֶלֶךְ הָעוֹלָם", שֶׁלֹּא יְהֵא הָעוֹלָם מַעֲלִים כו' – תָּלוּי בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם בְּגִילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַל נַפְשׁוֹ. וּכְמַאֲמַר רַז"ל[60]: "גָּלוּ לֶאֱדוֹם – שְׁכִינָה עִמָּהֶם". וְכָךְ כְּשֶׁנִּמְשָׁךְ אַחַר גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ־הַבַּהֲמִית שֶׁמִּקְּלִיפַּת וְסִטְרָא־אָחֳרָא – שֶׁנִּיצוֹץ אֱלֹקוּת שֶׁבּוֹ הוּא בְּגָלוּת הַגּוּף כו'.

וְהָעִיקָּר לַהֲשִׁיבָהּ בִּבְחִינַת "עַד", דְּהַיְינוּ שֶׁתִּהְיֶה הֶאָרָה זוֹ בָּהּ לָנֶצַח וּלְעוֹלָם וָעֶד בַּל תִּמּוֹט[61]. וְלֹא שֶׁיִּהְיֶה לִפְרָקִים וְעִתִּים מְזוּמָּנִים בִּלְבָד, רַק תִּהְיֶה יִרְאַת ה' עַל פָּנָיו בְּגִילּוּי כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ **תָּמִיד**. כִּי הֶאָרָה שֶׁהִיא לִפְרָקִים נִקְרָא בְּשֵׁם "דּוֹרִים"[62] – רַק לִהְיוֹת יִחוּדָא־תַּתָּאָה כְּמוֹ יִחוּדָא־עִילָּאָה, בִּחְינַת "תְּרֵין רֵיעִין דְּלָא מִתְפָּרְשִׁין"[63].

(וְזֶהוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "אֹהֶל בַּל יִצְעָן" וּ"בַּל יִסַּע, יְתֵדוֹתָיו לָנֶצַח" (בִּישַׁעְיָה סִימָן ל"ג, כ"). וְהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה" (מַהֲרִי"ץ) בְּזְכַרְיָה עַל פָּסוּק (זְכַרְיָה יד, ט) "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה", שֶׁבְּחִינוֹת ו"ה יִהְיוּ בְּמַדְרֵגַת י"ה כו', וּמִמֵּילָא יִהְיֶה "אֹהֶל בַּל יִצְעָן"[64].

וְהַיְינוּ כִּי עַכְשָׁיו יֵשׁ בִּבְחִינַת מַלְכוּת עֲלִיּוֹת וִירִידוֹת, וְלָכֵן נִקְרָא "אֹהֶל מוֹעֵד" – לְשׁוֹן זְמַן קָצוּב. שֶׁמִּקֹּדֶשׁ רִאשׁוֹן עָמַד ת"י שָׁנָה כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן לָעָתִיד־לָבֹא לֹא יִהְיֶה שִׁינּוּיִים כִּי אִם "בַּל יִצְעָן". וְהַיְינוּ עַל יְדֵי גִּילּוּי בְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין'[65].

וְזֶהוּ "נָוֶה שַׁאֲנָן אֹהֶל בַּל יִצְעָן": כִּי "נָוֶה שַׁאֲנָן" זֶהוּ הַהַמְשָׁכָה מִבְּחִינַת "אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי" (מַלְאָכִי ג, ו). כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּאִדְּרָא רַבָּה (דַּף קל"ז, סוֹף עַמּוּד א'): "נָוֶה שַׁאֲנָן – לְעָתִיק־יוֹמִין אִתְּמַר". וּמִבְּחִינָה זוֹ יוּמְשַׁךְ שֶׁיִּהְיֶה "אֹהֶל בַּל יִצְעָן כו', בַּל יִסַּע יְתֵדוֹתָיו" – יָתֵד הוּא הַמִּקַּשֵּׁר וּמְחַבֵּר הָאֹהֶל עִם הָאָרֶץ. (כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י בַּחוּמָּשׁ, סוֹף פָּרָשַׁת תְּרוּמָה).

וְזֶהוּ עִנְיָן "כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ" (דִּבְרֵי הַיָּמִים א' כט, יא) – "דְּאַחִיד בִּשְׁמַיָּא וְאַרְעָא"[66].

וְזֶהוּ "כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שׁוֹכֵן עַד" (יְשַׁעְיָה נז, טו). וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּשַׁלַּח טו, יח): "ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד".

וְזֶהוּ עִנְיָן "יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא מְבָרַךְ, לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא"[67]: דְּפֵּירוּשׁ "שְׁמֵיהּ רַבָּא" הַיְינוּ שְׁמוֹ־הַגָּדוֹל, שֶׁהוּא בְּחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף מַמָּשׁ. וְלָכֵן עַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה הַבְּרָכָה וְהַהַמְשָׁכָה "לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא" – בִּבְחִינַת "בַּל יִצְעָן כו'".

וְכָל זֶה הוּא בְּכֹחַ הַתְּשׁוּבָה, וְזֶהוּ "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד"[68]). :

58. (פִּיּוּט "מֶלֶךְ עֶלְיוֹן").

59. (נוֹסַח הַתְּפִלָּה לִפְנֵי "בָּרוּךְ שֶׁאָמַר": "ה' מָלָךְ, ה' מָלָךְ ה' יִמְלוֹךְ").

60. (סִפְרֵי בַּמִּדְבָּר לה, לד).

61. ("בַּל תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד". תְּהִלִּים קד, ה).

62. (זֹהַר וַיִּקְרָא ד', א (הוּבָא בְּאוֹר הַתּוֹרָה שְׁלַח, בְּמִדְבַּר כְּרַךְ ב עַמּוּד תקיז): אֵינוּן דִּתְאִיבִין דָּא לְדָא וְלָא מִשְׁתַּכְּחִין תְּדִיר אִקְרוּ דּוֹרִים, וְאֵינוּן דְּמִשְׁתַּכְּחִי תְּדִיר וְלָא מִתְכַּסְּיָין וְלָא מִתְפָּרְשִׁין דָּא מִן דָּא אִקְרוּ רֵעִים").

63. (זֹהַר חֵלֶק ב נו, א. חֵלֶק ג ד, א).

64. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"עֵמֶק הַמֶּלֶךְ", שַׁעַר הַשִּׁשִּׁי, סוֹף פֶּרֶק מ"ז. וְעַיֵּין מִזֶּה בַּזֹּהַר: חֵלֶק א', בְּרֵאשִׁית (נ"ג, א'). וַיְחִי (דַּף רל"ט, א'). וְסוֹף פָּרָשַׁת תְּשָׂא (קצ"ד, א').

65. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבוֹתָ" (לְעֵיל וָאֶתְחַנַּן ד, ב וְאֵילֶךָ), בְּעִנְיָן וּ"מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה כו'" (יְשַׁעְיָה יא, ט).

66. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ" (יְשַׁעְיָה נד, י), גַּבֵּי "וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט" (לְעֵיל תֵּצֵא מא, ב).

67. (נוֹסַח הַקַּדִּישׁ).

68. וְעַיֵּין מֵעִנְיָן "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל" בְּרַבּוֹת, וַיֵּשֶׁב, פָּרָשָׁה פ"ד.

"כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ" (הוֹשֵׁעַ יד, ב):

שֶׁעַל יְדֵי עָוֹן נִכְשָׁל; כְּאָדָם הַכּוֹשֵׁל רַגְלוֹ וְנוֹפֵל רֹאשׁוֹ לְמַטָּה, כַּךְ "גָּלוּ לֶאֱדוֹם – שְׁכִינָה עִמָּהֶם".

וְהָעֵצָה הַיְּעוּצָה הִיא: "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים" (הוֹשֵׁעַ יד, ג), הַיְינוּ הִתְעוֹרְרוּת "י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים" בַּעֲשָׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, שֶׁהֵם רַחֲמִים־עֶלְיוֹנִים, רַחֲמִים־פְּשׁוּטִים מִבְּחִינַת "וַיַּעֲבֹר הֲוָיָ"ה עַל פָּנָיו" (תִּשָּׂא לד, ו). וְהִיא הִיא בְּחִינַת תְּשׁוּבָה־עִילָּאָה מֵעוֹמְקָא־דְּלִיבָּא – "וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם" (תְּהִלִּים קז, ו), עַד כִּי נוֹגֵעַ עַד הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ, וְחַיָּיו תְּלוּיִין בּוֹ מַמָּשׁ – שֶׁהִיא הַהֲאָרָה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת הַמּוּשָׂג וּמוּבָן בְּהִתְבּוֹנְנוּת שִׂכְלוֹ.

וְכֵן הַי"ג מִדּוֹת הֵן לְמַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה וָדַעַת הַמּוּשָׂג וּמוּבָן. כִּי "שָׁאֲלוּ לַחָכְמָה: הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטֵאת הַמֶּה תִּתְכַּפֵּר? וְאָמְרָה: הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטֵאת הִיא תָּמוּת"[69]:

כִּי הַחָכְמָה מְחַיֶּיבֶת לִהְיוֹת זוֹ מִצְוַת־עֲשֵׂה וְזוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה. וּמִי שֶׁעוֹבֵר עַל זֶה וְעוֹשֶׂה נֶגֶד מַה שֶּׁהַחָכְמָה מְחַיֶּיבֶת, רָאוּי לְעוֹנֶשׁ כַּךְ וְכַךְ בְּכָל הָעוֹנָשִׁין הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה – דְּ"אוֹרַיְיתָא מֵחָכְמָה נְפָקַת". אֲבָל י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים, שֶׁהֵם לְרַחֵם וְלָחוֹן אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ הָגוּן[70] וְרָאוּי מִצַּד הַחָכְמָה – "וְנִסְלַח לוֹ"[71] – הֲרֵי הֵן לְמַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה וְדַעַת.

וְלָכֵן נֶאֱמַר "קְחוּ **עִמָּכֶם דְּבָרִים**" – שֶׁה"דְּבָרִים" הֵם "עִמָּכֶם". כִּי עִיקַּר הַתְּשׁוּבָה – בַּלֵּב, מִ"קֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמוֹק", עוֹמְקָא־דְּלִיבָּא שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהִתְבּוֹנְנוּת.

– וְאֵין הַתְּשׁוּבָה בָּאָה מֵחֲמַת הִתְבּוֹנְנוּת הַ"דְּבָרִים" הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יָשִׂים אֶל לִבּוֹ[72], כִּעְנְיַן שְׁתַּיִם בְּרָכוֹת שֶׁלִּפְנֵי קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁתִּיקְּנוּ כְּדֵי לְקַיֵּים הַקְּרִיאַת־שְׁמַע: "אֶחָד" – "וְאָהַבְתָּ", וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת אֵיךְ הַמַּלְאָכִים מַקְדִּישִׁים, וְאֵיךְ "אַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתָּנוּ"[73] –

(וְנִקְרָא בְּחִינַת הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ "דְּבָרִים" – עַל דֶּרֶךְ "וְתַן בְּלִבָּנוּ בִּינָה לְהָבִין כו'"[74], הַיְינוּ לְהָבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר[75]. "תּוֹךְ דָּבָר" הַיְינוּ 'מִמַּלֵּא כָּל עָלְמִין', וְצָרִיךְ לִהְיוֹת מִזֶּה בְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין' כו'[76]).

אֲבָל בִּתְשׁוּבָה שֶׁהִיא מֵעוֹמְקָא־דְּלִיבָּא אֵין הַ"דְּבָרִים" מְעוֹרְרִים, דְּהַיְינוּ הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה, כִּי תְּשׁוּבָה זוֹ הִיא לְמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה וַהֲבָנָה. אֶלָּא הַ"דְּבָרִים" הֵם רַק כְּדֵי לִהְיוֹת עוֹמְקָא־דְּלִיבָּא זוֹ יוֹצֵאת מֵהֶעְלֵם אֶל הַגִּילּוּי. :

"אִמְרוּ אֵלָיו כָּל תִּשָּׂא עָוֹן" (הוֹשֵׁעַ יד, ג):

לְפִי שֶׁאַתָּה "**כֹּל**" **וּבְלִלּוּת** הַכֹּל. דְּהַיְינוּ, בְּחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא הַ'סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין' – שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה. כִּי מֵחָכְמָה וּלְמַטָּה יֵשׁ הִתְחַלְּקוּת **לִפְרָטוּת** – חָכְמָה וּמִדּוֹת. אֲבָל לְמַעְלָה מִן הַחָכְמָה אֵין שׁוּם הִתְחַלְּקוּת. וְלָכֵן "**תִּשָּׂא עָוֹן**", כִּי אֵין פְּגַם הָעָוֹן מַגִּיעַ עַד שָׁם, שֶׁלֹּא פָּגַם אֶלָּא בִּבְחִינַת חָכְמָה כַּנַ"ל. :

"וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ" (שָׁם):

כִּי גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה יוֹתֵר מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת. לְפִי שֶׁבִּקְרְבָּן נֶאֱמַר: "קָרְבָּן לַהֲוָיָ"ה" (וַיִּקְרָא א, ב), "אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ לַהֲוָיָ"ה" (שָׁם ט), וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁהַקָּרְבָּן הוּא שֶׁמַּקְרִיבִים הַבְּהֵמָה עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ תְּמוּרַת נֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית שֶׁל הָאָדָם, "נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ"[77]. וְעַכְשָׁיו שֶׁאֵין לָנוּ קָרְבָּנוֹת – הַתְּפִלָּה הוּא בִּמְקוֹם קָרְבָּן[78].

ו"מִיכָאֵל עוֹמֵד וּמַקְרִיב נִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל"[79]: "מִיכָאֵל כַּהֲנָא רַבָּא"[80] הִיא בְּחִינַת אַהֲבָה־רַבָּה הַבָּאָה מִלְּמַעְלָה לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ בְּ"אֶחָד".

וְהִנֵּה כָּל הַשָּׁנָה הַמִּשְׁכָּה זוֹ הִיא דֶּרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים – "מִיכָאֵל כַּהֲנָא רַבָּא". אֲבָל בַּעֲשָׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה – "דִּרְשׁוּ אֶת ה' בְּהִמָּצְאוֹ" כְּתִיב, שֶׁהִיא הַמִּשְׁכַּת אוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ, שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת[81], רַק עַל יְדֵי בְּחִינַת תְּשׁוּבָה־עִילָּאָה שֶׁהוּא מֵעוֹמֶק הַלֵּב כַּנַ"ל. לָכֵן עִנְיָן הַקָּרְבָּנוֹת נַעֲשֶׂה עַל יָדֵינוּ עַצְמָן.

(וְזֶהוּ שֶׁיּוֹם־הַכִּפּוּרִים אָסוּר בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל[82], וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּשֶּׁלֶ"ה[83]: כִּי הַמִּנְעָל וְהַסַּנְדָּל מוֹרֶה עַל

---

69. (רְאֵה יְרוּשַׁלְמִי מַכּוֹת פֶּרֶק ב הֲלָכָה ו. יַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי תְּהִלִּים רֶמֶז תשב).

70. (שְׁמוֹת רַבָּה סוֹף פֶּרֶק מה).

71. (וַיִּקְרָא ד, כו).

72. ("וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ". עֵקֶב ו, ו).

73. (הַמַּלְאָכִים מַקְדִּישִׁים . . אַהֲבַתְנוּ: בִּרְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע של שַׁחֲרִית).

74. (נוּסַח בִּרְכַּת קְרִיאַת שְׁמַע).

75. (חֲגִיגָה יד, א. סַנְהֶדְרִין צג, ב).

76. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי" (תּוֹרָה אוֹר בְּתְחִלָּתוֹ א, א).

77. (אֱמוֹר כד, יח).

78. (בְּרָכוֹת כו, ב).

79. (רְאֵה מְנָחוֹת קי, א תּוֹסְפוֹת דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וּמִיכָאֵל").

80. (זֹהַר חֵלֶק ג לג, א. חֵלֶק ב רלא, א).

81. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֲנִי לְדוֹדִי", בְּעִנְיָן "הָרוֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים" (לְעֵיל פָּרָשַׁת רְאֵה לב סוֹף עמוד ג וְאֵילָךְ).

82. (יוֹמָא רֵישׁ פֶּרֶק ח. הוּבָא בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים סִימָן תריד סָעִיף ב).

83. (בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא שֶׁלּוֹ [רלז, ב] סוֹד חֲמִשָּׁה עִינּוּיִים בְּהַגָּהָה "וְאָסוּר בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל" בְּשֵׁם הָרַמַּ"ק זַ"ל).

הַמַּלְאָכִים מַטַּ"ט וְסַנְדָּל שֶׁנִּקְרְאוּ "נַעַל דִּשְׁכִינְתָּא"[84]. וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינָה זוֹ כו', עַיֵּן שָׁם.

וְהַיְינוּ כִּי "מַטַּ"ט וְסַנְדָּל קוֹשֵׁר קְשָׁרִים לְקוֹנוֹ מִתְּפִלּוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל"[85] – שֶׁהֵן מַעֲלִים הַתְּפִלּוֹת[86]. וְזֶהוּ עַל דֶּרֶךְ שֶׁבַּקָּרְבָּנוֹת הָיָה "אַרְיֵה דְּאָכִיל קָרְבְּנִין כו'"[87].

אָמְנָם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אֵין צָרִיךְ שֶׁיַּעֲלוּ הַתְּפִלּוֹת עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים, כִּי אִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ מְקַבְּלָן[88]).

וְנַעֲשֵׂית עֲלִיָּה יְתֵירָה בְּעִילּוּי אַחַר עִילּוּי בִּבְחִינַת "מִמַּעֲמַקִּים", וּפֵירוּשׁ: בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁאָז "לִפְנֵי הְוָיָ"ה תִּטְהָרוּ", שֶׁמַּגִּיעַ לִבְחִינַת "פְּנֵי הְוָיָ"ה", בְּחִינַת פָּנִים הַנַּ"ל.

הֲגַם דִּכְתִיב: "וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ", הַיְינוּ שֶׁהַפָּנִים בְּעַצְמָן אֵין בָּאִים לִידֵי גִּילּוּי. אֶבָל הַגִּילּוּי נִמְשָׁךְ מִשָּׁם – "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ" – לִהְיוֹת גִּילּוּי בְּחִינַת הְוָיָ"ה.

וְגַם, "וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ" – בִּבְחִינַת הַמְשָׁכָה לְמַטָּה, אֶבָל בִּבְחִינַת הַעֲלָאָה – "אֶת פָּנֶיךָ הְוָיָ"ה אֲבַקֵּשׁ". :

84. (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן כא סא, א. פֵּרְדֵּס שַׁעַר טז פֶּרֶק ד. הַנִּסְתָּם בְּתוֹרַת שְׁמוּאֵל תרל"ז חֵלֶק ב עַמּוּד תרעא הֶעָרָה 47).

85. (חֲגִיגָה יג, ב תּוֹסְפוֹת דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "קוֹשֵׁר").

86. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר – עַל פָּסוּק "מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים כו'" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים מג, ג וְאֵילֵךְ).

87. (זֹהַר חֵלֶק א ו, ב. חֵלֶק ב רעח, א. חֵלֶק ג יז, א).

88. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר: בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כְּנֶשֶׁר יָעִיר" (לְקַמָּן הַאֲזִינוּ עז, ג וְאֵילֵךְ). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן כו'" (לְעֵיל בַּמִּדְבָּר יא, א וְאֵילֵךְ).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(נח) **וזהו** ושמר לך את הברית ואת החסד כו' הברית הוא בחי' התקשרות עצמות הנ"ל שאינו בא רק מצד בחי' העצמיות לבד ולא משום סיבה מן הצד כלל רק מצד ששרש ועצם א' הן מפני שממקו' א' יצאו וכה"ג. וכך יובן למשכיל למעלה בבחי' התקשרות דנשמות ישראל בשרשן בעצמות אא"ס ב"ה כמארז"ל ישראל עלה במחשבה ה"ז בחי' התקשרות עצמיות מצד עצם הנשמות ישראל ומצד עצמות אא"ס שהן כמו עצם א' ממש כידוע בפי' ישראל לי ראש כו' (וז"ש במדרש ז' דברים קדמו לעולם תורה ותשובה ובנין בהמ"ק כו' ומחשבתן של ישראל קדמה לכולן כו') וע"ז נעשה כריתת ברית לאברם בעברו בן הבתרים בבחי' המעשה דוקא לעורר זכרון האהבה והתקשרות עצמיות הזאת שעלו ישראל במחשבה העצמי' כו' שלא תבטל לעולם גם כי תקטן ותתמעט האהבה או תשכח לגמרי מצד עוצם הריחוק או בסיבת הקיטרוגים הרבים העושים פירוד בין הדבקים ומחלשים תוקף התקשרו' האהב' או בסיבת מעשים הרעים והשנואים בעיני ה' מאד עכ"ז לא מאסתים לכלותם להפר בריתי אתם כו' כי בחי' הרשימו דקטנות הנשאר תתחדש להיות בתוקף ההתקשרות כמבראשונה ע"י זכרון הכריתת ברית שהיו בפ"מ דוקא מטעם הנ"ל שמעשה זו גורמת להביא זכרון האהבה שתתחדש בתקפה ומועיל לכח הזכרון לעורר את תוקף האהבה כמקדם ממש משא"כ בלא כריתת ברית שתוכל גם התקשרות העצמי' להבטל כו' כנ"ל באורך וד"ל. אך הנה גם על מעשה הכריתת ברית יוכל לשכוח וצריך להזכירו וזהו ושמר לך את הברית כו' שהוא לשמור זכרון הברית ונקרא שמירה כמו ואביו שמר את הדבר שהמתין ומצפה ושמר הדבר בלבו ולא נשכח ממנו כך ושמר לך את הברית להיות בזכרון תמיד ולא ישכח לעולם כו' וכמו ששומר זכרון הברית כך שומר להחסד שהוא בחי' החסד הפשוט העצמי שבלתי מורכב בדבר מה שאין לו שיעור כלל כי הוא בבחי' א"ס ממש כמ"ש חסדי ה' כי לא תמנו כו' וזהו ואת החסד בה' הידוע והוא בא מצד בחי' התפשטות של עצמית כשכל העצמיות מתפשט ע"כ גם הוא בבחי' א"ס כמו כי חפץ חסד הוא כו' וזהו מחמת התקשרות שנלקח ונקנה מצד בחי' התפשטות כל העצמיות דמשפיע ומקבל ביחודם וכמו אהבת דוד ויהונתן או משה ויהושע וכה"ג בכל משפיע ומקבל שנפשותיהם דבוקים והיו לנפש אחד שזהו כמו בחי' התקשרות שמצד העצמיות יחשב כנ"ל וכידוע דכנסת ישראל נקר' אשה והקדוש ברוך הוא נקרא איש כמה שכתוב ביום ההוא תקראי לי אישי והוא בחינ' יחוד קוב"ה ושכינתיה בבחי' התקשרות ואתדבקות רוחא ברוחא כו' ע"כ א' ושמר לך את החסד שהוא ג"כ בבחי' א"ס מאחר שכל עצמות אא"ס נמשך ומתפשט בהשפעתו או כמו חסד פשוט שעושה להחיות לעני או

להציל מן המות וכנ"ל שאינו מורכב בדבר מה גם לא
באהבה ותענוג כו' כנ"ל שאין לו שיעור והפסק וביטול
לעולם או כמו החסד שבא מצד הפקירות זולתו כו' כך
כתיב זכרתי לך חסד נעוריך כו' שכמו התקשרות
עצמיות יחשב כנ"ל וז"ש כי ההרים ימושו כו' וחסדי
מאתך לא ימוש כו' חסדי הפשוט העצמי כו' משא"כ
חסד שתלוי לפי אופן האהבה וזהו ההרים ימושו כו'
וכמו אהבה התלויה בדבר כמו הטעם והשכל או הרצון
ותענוג שאם יבטל הדבר שתלויה בו כמו התענוג או
השכל כו' בטלה אהבה זו לגמרי וממילא יבוטל החסד
וז"ש ההרים ימושו אפי' ההרים הגבוהים כמו הררי
קדם שנקרא בזהר טורא חשוכא שברצון ותענוג כו'
כמ"ש במ"א אבל חסד הפשוט שבלתי מורכב גם
בתענוג כו' רק חסד פשוט ועצמי לא תמוש שאין לו
ביטול לעולם לפי שבא מכח של התקשרות העצמיות
כנ"ל וד"ל. והנה השמירה לחסד זה בהכרח שזהו כמו
ושמר לך את הברית הג' שצריך להזכירו תמיד דהיינו
גם אם נשכח הדבר לגמרי כמו סיבת הריחוק או ע"י
קיטרוגים ומעשים רעים כנ"ל צריך להזכירו והשמירה
לזכרון זה הנה בבחי' כריתת ברית היינו לזכור על
מעשה דכריתת ברית תמיד אבל בחי' התקשרות זאת
שבבחי' ההתפשטות לא נעשה מעשה ע"ז רק במ"ת
דכתיב אשר כרת עמך ברית כו' ע"כ צריך שמירה
מעולה יותר שלא ישכח והיינו מ"ש אשר נשבע
לאבותיך ושבועה זו עיקרה על בחי' החסד (כי על
הכריתת ברית אין צריך שבועה כ"כ כי לא יוכל להפר
ברית אך על מ"ש וחסדי מאתך לא ימוש ע"ז צריך
שבועה ג"כ כי בלא שבועה הרי יוכל להבטל ג"כ כמו
שמבואר למעלה גם בבחי' התקשרות עצמיות שתוכל
להבטל מצד ההקטנה בלא כריתת ברית כו' וד"ל):

חזינוך. להבין הפרש שבין תפלה לתורה. סד"פ

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

"תָּמִים תִּהְיֶה עִם הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ"

"תָּמִים[1] **תִּהְיֶה עִם הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ".** (שופטים יח, יג)

הִנֵּה פֵּירוּשׁ "עִם הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ" יֵשׁ לְפָרֵשׁ עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב "לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל הֲוָיָ' אֱלֹקָיו עִמּוֹ" (בְּלָק כג, כא).

וְעַיֵּן בְּרַבּוֹת פָּרָשַׁת בָּלָק: "שֶׁשְּׁמוֹ מְשׁוּתָּף עִמָּהֶן שֶׁנֶּאֱמַר ה' אֱלֹקָיו עִמּוֹ"[2], וּבְמַה שֶׁכָּתוּב מִזֶּה בְּרַבּוֹת בַּמִּדְבָּר פָּרָשָׁה ה' עַל פָּסוּק "לְמַעַן שְׁמִי אַאֲרִיךְ אַפִּי כוּ'"[3] (יְשַׁעְיָה מח, ט), עַיֵּן שָׁם.

וְכֵיוָן שֶׁ"ה' אֱלֹקָיו עִמּוֹ" מַמָּשׁ, לָכֵן "לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב כו'".

וְזֶהוּ בְּעֵין מַה שֶׁאָמְרוּ רַז"ל עַל פִּי מַה שֶׁכָּתוּב "יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ כו'" (נָשֹׂא ו, כו) – וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים" (עֵקֶב י, יז), כו', וְאֵיךְ לֹא אֶשָּׂא פָּנִים כו'[4]. עַיֵּן שָׁם בַּגְּמָרָא פֶּרֶק ג דִּבְרָכוֹת דַּף כ עַמּוּד ב'.

---

1. אוֹר הַתּוֹרָה שׁוֹפְטִים (דְּבָרִים פְּרָךְ ב) עַמּוּד תתלה (נִדְפַּס גַּם בְּקוּנְטְרֵס אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל – קְדָה"ת תשל"ז). וְהוּא מַאֲמָר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן מִשֶּׁבָּת פָּרָשַׁת שׁוֹפְטִים תקנ"ט אוֹ תקנ"ח עִם הַגָּהוֹת אַדְמוּ"ר הַצֶּמַח צֶדֶק. נוֹסַח אַחֵר נִדְפַּס בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת לְהַצֶּמַח צֶדֶק מִצְוַת אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל. תּוֹכְנוֹ נִמְצָא גַּם בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין עִנְיַן לַ"ג בָּעוֹמֶר" תקפ"ח (נִדְפַּס בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן עַל הַתּוֹרָה חֵלֶק ב עַמּוּד תקצא).

וּרְאֵה עֵרֶךְ אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל בְּסֵפֶר הָעֲרָכִים חַבַּ"ד (חֵלֶק א עַמּוּד תרטז וְאֵילָךְ) וּבְסֵפֶר הַלִּקּוּטִים דַא"ח – צֶמַח צֶדֶק.

2. לְפָנֵינוּ בַּתַּנְחוּמָא סִימָן טו: "כֵּיוָן שֶׁרָאָה בִּלְעָם הֵיאַךְ יִשְׂרָאֵל מְשַׁמְּרִין אֶת הַמִּצְוֹת הַקַּלּוֹת, אָמַר מִי יוּכַל לְקַלֵּל אֶת אֵלּוּ, שֶׁהֵן מְשַׁמְּרִין מִצְוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּשְׁמוֹ גָּלוּף בָּהֶן, "ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ". הַמְקַלְּלוֹ, מְקַלֵּל לְעַצְמוֹ, שֶׁשְּׁמוֹ מְשֻׁתָּף בָּהֶן".

3. פִּסְקָה ו: "אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁיְּחִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם (יִתְרוֹ כ, ב) – "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ", וְשֻׁתַּף שְׁמוֹ בִּשְׁמָם – "יִשְׂרָאֵל", וּלְכָךְ הֶאֱרִיךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַפּוֹ עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא טְרָדָם, וְגָבָה מֵהֶם קִמְעָה קִמְעָה בַּגָּלוּת כְּדֵי לְנַקּוֹתָם, וְלֹא בִּקֵּשׁ לִמְחוֹתָם שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל שְׁמוֹ בָּהֶם".

4. "אָמַר לָהֶם, וְכִי לֹא אֶשָּׂא פָנִים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁכָּתַבְתִּי לָהֶם בַּתּוֹרָה (עֵקֶב ח, י) וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, וְהֵם מִדַּקְדְּקִים [עַל] עַצְמָם עַד כַּזַּיִת [לְרַבִּי מֵאִיר, וְעַד כַּבֵּיצָה "לְרַבִּי יְהוּדָה]".

וְיוּבַן בְּהַקְדִּים לְהָבִין מַאֲמַר הִלֵּל[5] הַזָּקֵן פֶּרֶק ב דְּשַׁבָּת[6]: "דַּעֲלָךְ סְנִי לְחַבְרָךְ לָא תַּעֲבֵיד – זוֹ הִיא כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ וְאִידָּךְ פֵּירוּשָׁא הִיא זִיל גְּמוֹר".

וְהִקְשָׁה מַהַרְשָׁ"א, דִּנְהִי שֶׁאָמַר לוֹ בְּלָשׁוֹן תַּרְגּוּם שֶׁכֵּן הָיָה לְשׁוֹנָם אָז בִּירוּשָׁלַיִם, מִכָּל מָקוֹם אַמַּאי שִׁנָּה לוֹ לוֹמַר בְּלָשׁוֹן שְׁלִילָה "דַּעֲלָךְ סְנִי כּוּ", הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר "וְתִרְחַמֵּיהּ לְחַבְרָךְ כְּוָותָךְ"[7] כְּמוֹ שֶׁתִּרְגֵּם אונְקְלוֹס.

וְתֵרֵץ, מִשּׁוּם דִּכְתִיב גַּבֵּי "לֹא תִקּוֹם וְלֹא תִטּוֹר" וַעֲלַהּ כְּתִיב "וְאָהַבְתָּ כּוּ"[8].

וְעַיֵּן מִמַּאֲמָר הִלֵּל:

בְּסֵפֶר בִּינָה לְעִתִּים דְּרוּשׁ ס"ח[9].

עֲקֵדָה שַׁעַר מוּ חֵלֶק ב[10].

סֵפֶר הַכַּוָּונוֹת – הַיְּינוּ פְּרִי עֵץ חַיִּים מ"ח, א'[11].

צִיּוּנֵי פָּרָשַׁת יִתְרוֹ[12].

עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ חֵלֶק ד פֶּרֶק לוֹ – הוּא פֶּרֶק הָאַחֲרוֹן מֵהַסֵּפֶר[13].

טוּר בְּרָקַת סִימָן תקכ"ז[14].

כְּלִי יָקָר פָּרָשַׁת קְדוֹשִׁים[15].

---

5. מַאֲמַר הִלֵּל נִתְבָּאֵר גַּם בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רָנִי וְשִׂמְחִי" תקנ"ו – נִדְפַּס עִם הַגָּהוֹת אַדְמוּ"ר הַצֶּמֶח צֶדֶק בְּאוֹר הַתּוֹרָה חֲנוּכָּה (בְּרֵאשִׁית בְּרַךְ ב) דַּף שיא, א וְאֵילַךְ. אוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית בְּרַךְ ג עַמּוּד תקצב.

6. לא, א.

7. וְתֹאהַב לַחֲבֵרְךָ כָּמוֹךָ.

8. קְדוֹשִׁים יט, יח: "לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ".

וְזֶה לְשׁוֹן הַמַּהַרְשָׁ"א: "וְיֵשׁ לוֹמַר דְּמַשְׁמַע לֵיהּ דִּקְרָא לֹא אָיְירֵי אֶלָּא בְּכִי הַאי גַּוְונָא בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, דְּגַבֵּיהּ "לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר" כְּתִיב וַעֲלַהּ קָאֵי "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ וְגוֹ'", שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה לוֹ רָעָה מִכָּל דִּסְנִי לָךְ כּוּ', אֲבָל לְגַבֵּי לַעֲשׂוֹת לוֹ טוֹבָה לֹא קָאָמַר "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" כִּדְאָמְרִינַן "חַיֶּיךָ קוֹדְמִין לְחַיֵּי אָחִיךָ" וְכֵן מוֹכִיחִין דִּבְרֵי תַּרְגּוּם יוֹנָתָן עַיֵּן שָׁם וְדוֹ"ק".

9. לְהָרֵב עֲזָרְיָה פִיג'ו מְחַבֵּר סֵפֶר "גְּדוּלֵי תְרוּמָה" עַל "סֵפֶר הַתְּרוּמוֹת". וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "וּכְבָר יָדַעְתָּ מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ זַ"ל (בְּרֵאשִׁית רַבָּה כד, ה) עַל מִלַּת "כָּמוֹךָ". וּלְדַעְתִּי בָּא הַצִּיּוּוּי לְהַזְהִיר מִלַּעֲשׂוֹת מַה שֶּׁהוּא שָׂנְאוּי לוֹ, בֵּין לְרֵעֵהוּ מַמָּשׁ דְּהַיְינוּ "רֵעֲךָ" שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וּבֵין אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ שֶׁהוּא "רֵעַ אָבִיךָ" וְחֲבֵירוֹ. כִּי "שְׁלוֹשָׁה שׁוּתָּפִים בְּאָדָם – אָבִיו וְאִמּוֹ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְכוּ'" (נִדָּה לא, א) שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְרֵעַ שֶׁלָּךְ. וּמִרּוּב מִדַּת טוּבוֹ אָמַר כָּאן תְּחִילָּה "לֹא תִקּוֹם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ", עִם רֵעֶיךָ מַמָּשׁ תִּשְׁמוֹר הָאַהֲבָה עִמָּהֶם, עַד שֶׁאֲפִילּוּ אִם הֵם יַקְנִיטוּךָ לֹא תִקּוֹם מֵהֶם וְלֹא תִטֹּר אֵיבָה. וְגַם כֵּן תֹּאהַב לְאוֹתוֹ הָרֵעַ שֶׁאֵינוֹ מַמָּשׁ רָע אֶלָּא הוּא "כָּמוֹךָ" וְדוֹמֶה לְךָ – שֶׁהִרְשָׁה אֶת הַפֶּה לְהַמְשִׁילוֹ אֵלֶיךָ. וּמִי הוּא זֶה? פֵּירֵשׁ וְאָמַר: "אֲנִי ה'" – אֲנִי הוּא הָרֵעַ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶהְיֶה כָּמוֹךָ, שֶׁרָאוּי תֹּאהֲבֵנִי לִשְׁמוֹר מִצְוֹתַי כְּמוֹ שֶׁאַתָּה רוֹצֶה יִשְׁמְרוּ מִצְוֹתֶיךָ".

10. "שֶׁאָמְרוּ "זֶה כְּלָל גָּדוֹל **בַּתּוֹרָה**"; "דַּעֲלָךְ סְנִי לְחַבְרָךְ לָא תַּעֲבֵיד", וְאִלּוּ "כְּלָל גָּדוֹל **בַּמִּדּוֹת**" לֹא אָמְרוּ. וְהַכַּוָּונָה לְהָעִיר כִּי הַהַשְׁעָרָה הַנְּאוֹתָה בְּאֵלּוּ הַדִּינִים מוֹעִיל מְאֹד לְהַדְרִיךְ הָאָדָם אֶל הַפְּנָאַת מַחְשְׁבוֹתָיו וּזְמָנָיו אֶל שְׁקִידַת הָעִיּוּן הַתּוֹרִיּוּ וְהַשָּׂגָתוֹ".

11. לְפָנֵינוּ בְּשַׁעַר הַנְהָגַת הַלִּימוּד פו, ד: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי ה'" . . וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ פָּסוּק זֶה עַל אַהֲבַת ה', "רֵעֲךָ וְרֵעַ אָבִיךָ" (מִשְׁלֵי כז, י), בְּסוֹד "לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי" (תְּהִלִּים קכב, ח), לְמַעַן אַחַי – לְתַתָּא וְרֵעָי – לְעֵילָא. "כָּמוֹךָ" – גִּימַטְרִיָּא אֱלֹהִים, וְרוֹצֶה לוֹמַר אֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמִּתְנַהֵג עִמְּךָ בְּמִדַּת הַדִּין . . וְאָמְרוּ רַזַל "דַּעֲלָךְ סְנִי לְחַבְרָךְ לָא תַּעֲבֵיד", פֵּירוּשׁ, לַבּוֹרֵא שֶׁעָלֶיךָ, מַה שֶּׁהוּא שָׂנְאוּי לוֹ, לֹא תַעֲשֶׂה לוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּדְכְתִיב "לֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא" (קְדוֹשִׁים יט, יז), הוּא אַזְהָרָה בְּגִלּוּי. הָא הָאָהוּב לוֹ עֲבֵיד, דִּכְתִיב "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ" (שָׁם).

12. "וּמְסִיֵּים [וַעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת] בְּרַע ["וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ"] – שֶׁהוּא יָתֵד הַתּוֹרָה, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת "הַהוּא דַּאֲתָא קַמֵּיהּ דְּהַוָּה לֵיהּ לְמֵימַר גַּיֵּרְנִי עַל מְנָת שֶׁתְּלַמְּדֵנִי כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ עַל רֶגֶל אֶחָד, אָמַר לֵיהּ, דַּעֲלָךְ שָׁאנֵי לְחַבְרָךְ לָא תַּעֲבֵיד זִיל וּגְמוֹר".

13. הוּבָא לְהַלָּן בִּפְנִים.

14. מִתְחַיֵּב לִימָצֵא בָּנוּ הַרְחָקַת הַנֶּזֶק וְהַקָּרְבַת הַתּוֹעֶלֶת . . אָמַר לַגֵּר עַל עִנְיַן הַרְחָקַת הַנֶּזֶק כִּי יִהְיֶה זָהִיר בּוֹ . . דְּאִתְּ סָאנֵי לְחַבְרָךְ לֹא תַּעֲבֵיד, אָמְנָם רַבִּי עֲקִיבָא עָלָיו הַשָּׁלוֹם עוֹד לִמֵּד דַּעַת אֶת הָעָם עַל עִנְיַן הַקְרָבַת הַתּוֹעֶלֶת. . . אָמַר לַגֵּר לְעִנְיַן **סוּר מֵרַע**, וְהוּא מֵעִנְיַן מַה שֶּׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת מֵאַחַר שֶׁהַגּוּפִים אֲחָדִים "הַלּוֹא אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ" (מַלְאָכִי ב, י). וּבְכְלָל דְּבָרָיו רָמַז לוֹ כִּי הַנָּה אָחִינוּ הוּא הַגֵּר מִפְּנֵי כִּי אֲבָרָהָם נִקְרָא אָב לַגֵּרִים שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי אַב הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ". אֲבָל רַבִּי עֲקִיבָא הוֹדִיעַ לָנוּ בִּדְבָרֵי קָדְשׁוֹ עַל דָּבָר הַנּוֹגֵעַ לְאַחְדוּת הַנֶּפֶשׁ כִּי "אֵל אֶחָד בְּרָאָנוּ" (מַלְאָכִי שָׁם), וְלָכֵן "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה לְעִנְיַן **וַעֲשֵׂה טוֹב**".

15. "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" אָמְרוּ חֲזַ"ל "זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה". וּבְמַסֶּכֶת שַׁבָּת: מַעֲשֶׂה בְּהַהוּא גֵּר שֶׁאָמַר לְמַדְנִי כָּל הַתּוֹרָה כְּשֶׁאֲנִי עוֹמֵד עַל רֶגֶל אַחַת, וְלִמְּדוּ הַלֵּל פָּסוּק "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" – "כָּל דַּעֲלָךְ סְנִי לְחַבְרָךְ לָא תַּעֲבֵיד וְאִידָּךְ פֵּירוּשָׁא זִיל גְּמוֹר". וּכְפִי הַנִּרְאֶה שֶׁהַגֵּר . . בִּיקֵּשׁ מַמָּשׁ שֶׁיְּעַמִּיד לוֹ כָּל מִצְוֹות הַתּוֹרָה עַל יְסוֹד אֶחָד דְּהַיְינוּ רֶגֶל אַחַת . . וְעַל יְדֵי שֶׁיְּזַכּוֹר כְּלָל זֶה יְזַכּוֹר אֶת כָּל מִצְוֹות ה'.

וְלִימְּדוּ פָּסוּק "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" אֲנִי ה'", כִּי כְּבָר אָמְרוּ חֲזַ"ל (מַכּוֹת כד א): "בָּא חֲבַקּוּק וְהֶעֱמִידָן עַל אַחַת שֶׁנֶּאֱמַר (חֲבַקּוּק ב, ד) וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה". וְזֶה אֵינוֹ סוֹתֵר דִּבְרֵי הִלֵּל, כִּי כָּל מִצְוֹות הַתּוֹרָה הֵם עַל שְׁנֵי סוּגִים, הָאֶחָד הוּא הַמִּצְוֹות שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, וְיסוֹד לְכוּלָּם הָאֱמוּנָה בָּהּ'. הַשֵּׁנִי הוּא הַמִּצְוֹות שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ, וְיסוֹד לְכוּלָּם פָּסוּק "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" . . וּכְשֶׁאָמַר כָּאן "עַל רֶגֶל אַחַת" הַיְינוּ יְסוֹד אֶחָד לְכָל סוּג וְעַל כֵּן אָמַר לוֹ פָּסוּק "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", וְעַל רֶגֶל זֶה הֶעֱמִיד לוֹ כָּל הַמִּצְוֹות שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ. וְאָמַר לוֹ גַּם סוֹף הַפָּסוּק "אֲנִי ה'", דְּהַיְינוּ הַיְסוֹד שֶׁעָלָיו הֶעֱמִיד חֲבַקּוּק כָּל מִצְוֹות הַתּוֹרָה וְהַיְינוּ הָאֱמוּנָה בָּהּ'.

עִיר גִּבּוֹרִים שָׁם[16].

וְהִנֵּה רַשִׁ"י פֵּירַשׁ[17] **לְרֵעֲךָ** – זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא שֶׁנֶּאֱמַר "רֵעַךְ וְרֵעַ אָבִיךָ אַל תַּעֲזוֹב".

וּבְסֵפֶר בִּינָה לְעִתִּים בֵּיאֵר שֶׁעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶׁסִּיֵּים "אֲנִי ה'", רוֹצֶה לוֹמַר, מַה שֶׁכָּתוּב "לְרֵעֲךָ" זֶהוּ "אֲנִי ה'" – שֶׁהִרְשִׁתִּי שֶׁתִּקָּרֶא לִי "רֵעֲךָ".

וּפֵירוּשׁ "דַּעֲלָךְ סְנִי" זֶהוּ שׁוֹרֶשׁ גַּם כֵּן לְכָל מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁלֹּא יַעֲבוֹר עַל שׁוּם מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה הַשָּׁנְאוּי אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ כְּמוֹ "דַּעֲלָךְ סְנִי" – שֶׁיַּעֲבוֹר עַבְדֶּךָ אוֹ בִּנְךָ עַל צִיּוּוְּךָ כוּ'.

וְאִם כֵּן לְפִי זֶה מִתּוֹרָץ קוּשְׁיַּית מַהַרְשָׁ"א לָמָּה אָמַר "דַּעֲלָךְ סְנִי", דְּהַיְינוּ בִּדֵּי לְבָאֵר אֵיךְ שֶׁהוּא יְסוֹד כָּל הַתּוֹרָה וְשֶׁהוּא מָקוֹר לְכָל שַׁסַ"ה לֹא תַּעֲשֶׂה.

וּבַעֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ פֶּרֶק אַחֲרוֹן מֵהַסֵּפֶר הֵבִיא מַה שֶׁכָּתוּב בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה, דַּעֲלָךְ סְנִי לְחַבְרָךְ לָא תַּעֲבִיד". וּבֵיאֵר שָׁם כִּי הַיִּיחוּד הוּא הַדַּעַת אֶת ה'. (וְכֵן בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית דַּף[18] עַל פָּסוּק "וְהָאָדָם **יָדַע** אֶת חַוָּה" (בְּרֵאשִׁית ד, א) – שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁכָּתוּב "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ **דֵּעָה אֶת ה'**" (יְשַׁעְיָה יא, ט), וְכִי לְזֶה הַתַּכְלִית נִבְרָא הָאָדָם. וְזֶהוּ מַאֲמָר "נִקְרָא רֵיעַ, אָהוּב כוּ'"[19], וְזֶהוּ "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" כוּ', וְזֶהוּ "אוֹ יַחֲזִיק בְּמָעוּזִּי כוּ'" (יְשַׁעְיָה כז, ה). עַד כָּאן דִּבְרָיו.

וּבֵיאוּר הַדְּבָרִים:

הִנֵּה יָדוּעַ שֶׁכְּלָלוֹת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם בִּבְחִינַת קוֹמָה שְׁלֵימָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּרִבּוֹת כִּי תִשָּׂא פָּרָשָׁה מ עַל פָּסוּק "אֵיפֹה הָיִיתָ גו'"[20]. וְזֶהוּ "שׁוּפְרֵיהּ דְּיַעֲקֹב מֵעֵין שׁוּפְרֵיהּ דְּאָדָם דַּאֲצִילוּת"[21], בִּבְחִינַת צִיּוּר אֲבָרִים, רֹאשׁ וְרַגְלַיִם וְיָדַיִם וְעֵינַיִם, עַד שֶׁגַּם צִפָּרְנֵי הָרַגְלַיִם וְהַיָּדַיִם כוּ', וְהָאֲבָרִים כַּאֲשֶׁר מוּפְרָדִים כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ לֹא יִכְאַב לְהַיָּד בְּמַכָּה שֶׁבָּרֶגֶל וְלֹא יַרְגִּישׁ בּוֹ כְּלָל כוּ', אֲבָל הֲרֵי יֵשׁ לְכוּלָּם חִיּוּת כְּלָלִי הַכּוֹלְלָם יַחַד,

(הַיְינוּ הַשְׁכִּינָה שֶׁהִיא מְקוֹר הַנְּשָׁמוֹת).

וּבְאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן ל"א הַמַּתְחִיל "נוֹדַע בַּשְּׁעָרִים" כָּתַב שֶׁהַשְׁכִּינָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם "לֵב" וְהַנְּשָׁמוֹת בְּשֵׁם "אֵבָרִים", עַיֵּן שָׁם.

וְאִם כֵּן לְפִי זֶה יֵשׁ לוֹמַר שֶׁמְּקוֹר הַכּוֹלֵל כָּל הַנְּשָׁמוֹת הוּא זָ"א דַּאֲצִילוּת הַנִּקְרָא "יִשְׂרָאֵל", וְהַשְׁכִּינָה נִקְרֵאת "בְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל" – שֶׁמְּקַבֶּלֶת מִבְּחִינַת יִשְׂרָאֵל, וְהִיא הַלֵּב, וּכְמוֹ שֶׁבֵּיאֵר אֲדוֹנֵנוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "זָכוֹר" דְּעַמְלַק[22]. אוֹ שֶׁמְּקוֹר כָּל הַנְּשָׁמוֹת זֶהוּ חָכְמָה עִילָּאָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים חֵלֶק א פֶּרֶק ב, וְכֵן מַשְׁמַע לְקַמָּן),

שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשְׁכוּ וְנִתְפָּרְדוּ כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ, וְהוּא הַמּוֹחַ שֶׁבָּרֹאשׁ הַמַּרְגִּישׁ אֶת כָּל הַכְּאֵבִים, כְּאֵב הָרֶגֶל וְהַיָּד שָׁוִין אֶצְלוֹ בְּהַרְגָּשָׁה, אַדְּרַבָּה, לִפְעָמִים יַרְגִּישׁ הַמּוֹחַ יוֹתֵר כְּאֵב מִכָּה שֶׁבַּצִּפּוֹרֶן הָרֶגֶל מִכְּאֵב מַכָּה שֶׁבַּיָּד. וְכַנִּרְאֶה בְּחוּשׁ מִזִּיגַת הִתְכַּלְּלוּת הָאֲבָרִים זֶה בָּזֶה מֵרְפוּאַת אֵבֶר אֶחָד בְּהַקְזַת דָּם חֲבֵירוֹ מִצַּד עֵירוּב הַדָּמִים כוּ'.

וְעַל פִּי זֶה יוּבַן לְמַשְׂכִּיל לְמַעְלָה:

שֶׁיֵּשׁ נִשְׁמוֹת מִבְּחִינַת יָדַיִם וְיֵשׁ נִשְׁמוֹת מִבְּחִינַת רַגְלַיִם וְצִפָּרְנַיִם שֶׁהֵם הַקַּלִּים כוּ', וְהַפֵּירוּד שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶם שֶׁלֹּא יוּכַל הָאֶחָד לְסִבּוֹל חֲבֵירוֹ, הוּא מִצַּד שֶׁנִּתְפָּרְדוּ כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ, וּמְרוּחָקִים הֵם מִמְּקוֹרָם הַכְּלָלִי הַמַּמְשִׁיךְ כְּלָלוּת הַנְּשָׁמוֹת וְהוּא פְּנִימִיּוּת חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, "בְּנִי בְכוֹרִי יִשְׂרָאֵל" (שְׁמוֹת ד, כב) כַּיָּדוּעַ.

וּכְשֶׁאָדָם מוֹסֵר נַפְשׁוֹ וְנִשְׁמָתוֹ בְּ"אֶחָד – אֱמֶת", שֶׁהוּא עִנְיַן יִחוּדָא עִילָּאָה כַּיָּדוּעַ, הֲרֵי בָּאת נִשְׁמָתוֹ לִמְקוֹר חוּצְבָּהּ, "יִשְׂרָאֵל עָלָה בְּמַחְשָׁבָה עִילָּאָה", וְאָז לֹא יִהְיֶה הַפֵּירוּד בֵּינוֹ לַחֲבֵירוֹ כְּלָל, כִּי יִהְיֶה בְּנִשְׁמָתוֹ בִּחִינַת הַהִתְכַּלְּלוּת שֶׁל הָאֲבָרִים מִצַּד הֶאָרַת מְקוֹרָם הַכְּלָלִי,

וְלָכֵן צָרִיךְ לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ מִצְוֹת "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ

---

16. לְבַעַל מְחַבֵּר סֵפֶר כְּלִי יָקָר. הַתּוֹכֶן כַּמּוּבָא בְּהֶעָרָה הַקּוֹדֶמֶת וּמוֹסִיף: וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "לַמְּדֵנִי כָּל הַתּוֹרָה עַל **רֶגֶל** אַחַת", הַיְינוּ מִצְוָה אַחַת, עַל דֶּרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר "נֵר לְרַגְלִי דְּבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי" (תְּהִלִּים קיט, קה), וְהוּא רֶמֶז ל"נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר" (מִשְׁלֵי ו, כג), וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "עַל רֶגֶל" – עַל דֶּרֶךְ "נֵר לְרַגְלִי" שֶׁהוּא "נֵר מִצְוָה".

17. שַׁבָּת שָׁם: **דַּעֲלָךְ סְנִי לְחַבְרָךְ לָא תַּעֲבִיד.** "רֵיעֲךָ וְרֵיעַ אָבִיךָ אַל תַּעֲזוֹב" (מִשְׁלֵי כז, י) זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תַּעֲבוֹר עַל דִּבְרָיו, שֶׁהֲרֵי עָלֶיךָ שָׂנְאוּי שֶׁיַּעֲבוֹר חֲבֵירְךָ עַל דִּבְרֶיךָ.

18. רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן סט קיג, א.

19. אָבוֹת ו, א: "כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ . . נִקְרָא רֵיעַ, אָהוּב".

20. שְׁמוֹת רַבָּה מ, ג: שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן מוּטָל גֹּלֶם הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק שֶׁעָתִיד לַעֲמֹד מִמֶּנּוּ, יֵשׁ שֶׁהוּא תָּלוּי בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם וְיֵשׁ שֶׁהוּא תָּלוּי בְּשַׁעֲרוֹ . . וְתִדַּע לְךָ, בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה אִיּוֹב מְבַקֵּשׁ לְהִתְוַכֵּחַ עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר (אִיּוֹב כג, ג ד): "מִי יִתֵּן יָדַעְתִּי וְאֶמְצָאֵהוּ, אֶעֱרְכָה לְפָנָיו מִשְׁפָּט". הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשִׁיבוֹ: אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהִתְוַכֵּחַ עִמִּי (אִיּוֹב לח, ד) – "אֵיפֹה הָיִיתָ בִּיְסֹדִי אָרֶץ"? מַהוּ "אֵיפֹה"? אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִיּוֹב, אֲמֹר לִי הָאֵיפֹה שֶׁלְּךָ? בְּאֵיזֶה מָקוֹם הָיִתָה תְּלוּיָה . . בְּאֵיזֶה אֵבֶר שֶׁלּוֹ?".

21. רְאֵה בְּבָא מְצִיעָא פד, א. בְּבָא בָּתְרָא נח, א. זֹהַר חֵלֶק ג רַעְיָא מְהֵימְנָא רמד, א. וּבְנִיצוֹצֵי זֹהַר שָׁם אות י. מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן עַל פָּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה חֵלֶק א עמוד לה. בֵּיאוּרֵי הַזֹּהַר לְאַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי וַיְחִי עו, א. וְשָׁם נִסְמָן.

22. תּוֹרָה אוֹר תְּצַוֶּה פד, ב.

בְּמוֹךָ" קוֹדֶם הַתְּפִלָּה, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ בְּ"אֶחָד",
כִּי "כָּל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב" (אֱמוֹר כא, יח)

(כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּתוֹרָה אוֹר פָּרָשַׁת מִקֵּץ בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רְנִי
וְשִׂמְחִי" דַף סא עַמּוּד א'). אֶלָּא שֶׁשָּׁם כָּתוּב כֵּן לְעִנְיַן מִי שֶׁיֵּשׁ
בּוֹ מוּם, הַיְינוּ מַחְשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה אֲשֶׁר לֹא לַה', שֶׁזֶּהוּ
מוּם פְּרָטִי בְּנַפְשׁוֹ. וּכְמוֹ כֵן מֶחֱמַת הַפֵּירוּד שֶׁבֵּינוֹ לַחֲבֵירוֹ
הוּא גַּם כֵּן בְּחִינַת מוּם כְּמוֹ שֶׁמְּבוֹאָר כָּאן[23])

– מְחוּסַּר אֵבֶר דִּשְׁכִינְתֵּיהּ[24], דְּהַיְינוּ בְּמַה שֶׁלֹּא יִסְבּוֹל
אֶת חֲבֵירוֹ, הֲרֵי מַה שֶׁנֶּפֶשׁ חֲבֵירוֹ כָּלוּל בּוֹ מִצַּד הַמָּקוֹר
הַכְּלָלִי הַמַּפְרִיד מִנַּפְשׁוֹ וְהֲרֵי הוּא בַּעַל מוּם וְלֹא יִסְבְּלֶנּוּ
הַמּוֹחַ הַכּוֹלֵל כּוּלָּם כּוּ'.

(וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמַ"ז פָּרָשַׁת פִּנְחָס דַּף רי"ט עַמּוּד ב וְזֶה
לְשׁוֹנוֹ: וְנִרְאֶה לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתִּי שֶׁבְּכָל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת
אָנוּ אוֹמְרִים "לְיַחֲדָא שְׁמָא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא
וּשְׁכִינְתֵּיהּ" וּמְסַיְּימִים "לְשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל" שֶׁהוּא כְּלָלוּת
כָּל הַנִּשְׁמוֹת בְּמִקּוֹרָם הָעֶלְיוֹן, שֶׁבָּזֶה מִתְיַיחֵד עִם הַשֵּׁם
יִתְבָּרֵךְ וְעִם כָּל יִשְׂרָאֵל, וּפְעוּלָּתוֹ הִיא נֶחְשֶׁבֶת זְכוּת רַבִּים
אֲדוּקִים בְּיוֹצְרָם, וּלְכָל אֶחָד יֵשׁ חֵלֶק בְּאוֹתָהּ פְּעוּלָּה. עַד
כָּאן לְשׁוֹנוֹ)].

קִיצּוּר. עִנְיַן "עִם הֲוָיָ" – עַל דֶּרֶךְ "הֲוָיָ' אֱלָקָיו עִמּוֹ", "לֹא
הִבִּיט" – עַל דֶּרֶךְ "יִשָּׂא ה' פָּנָיו", "דַּעֲלָךְ סְנִי" בִּלְשׁוֹן
שְׁלִילָה, יֵשׁ לוֹמַר – שׁוֹרֶשׁ לְמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. בַּעֲבוֹדַת
הַקֹּדֶשׁ פֵּירֵשׁ עִנְיַן הַיִּחוּד הוּא הַדַּעַת אֶת ה', כָּל הַנִּשְׁמוֹת
קוֹמָה אַחַת, וּמְחוּלָּקִים לְאֵבָרִים, וְהַמָּקוֹר – חָכְמָה עִילָּאָה
– כּוֹלֵל כּוּלָּם, עַל כֵּן בְּמִסִּירַת נֶפֶשׁ שֶׁנִּכְלָל בְּמִקּוֹרוֹ צָרִיךְ
לִהְיוֹת "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", דְּאִם לֹא כֵּן הוּא בַּעַל מוּם.
וּפֵירוּשׁ הָרַמַ"ז בְּמַה שֶׁאוֹמְרִים "לְיַחֲדָא כו' לְשֵׁם כָּל
יִשְׂרָאֵל".

הוספה למצות אהבת ישראל

23. רְאֵה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "שִׁיר הַשִּׁירִים" – לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים ב, א.

24. אֵבֶר דִּשְׁכִינְתֵּיהּ: רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג פִּנְחָס רלח, א. תַּנְיָא אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סוֹף סִימָן כב וְסִימָן לא.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

נשא את ראש בני גרשון גם הם, פי' נשא ע"ד
ומשנאיך נשאו ראש ות"י (תילים פ"ג) זקיפו
רישא, וברבות בראשית פי"ב קוממיות תני ר' חייא
בקומה זקופה ולא יראים מכל ברי'.
ולכאורה צ"ל הלא ארז"ל בפ"ק דקדושין דל"א א'
כל ההולך בקומה זקופה כאילו דוחק כו',
ופי' בסהמ"ק שם כי השראת השכינה מל' היא על חכ'
עילאה כ"ח מ"ה אין, וכשהולך בקומה זקופה יש, א"א
להיות עליו השראת השכינה וזהו כאילו דוחק כו'.
וי"ל בזה ב' פי', הא' שהשכינה כפופה ע"י עוונות
האדם שגורם השפלה להיכלות הקלי' שורש היצה"ר,
ואני בתוך הגולה ישפילנה (ישעי' ך"ו ה') גלו שכינה,
והגלות זיכוך שעבוד מלכיות, תמורת גהינם זיכוך
חטא ועון, ולכן דיו לעבד להיות כרבו ע' בר"ח שער
הענוה פ"ו בד"ה וכאשר יזכור, אבל לע"ל שתהי'
בזקף גדול במכש"כ ממ"ש בזח"ג קצ"א ב' וה' הולך
זקף, זקיפא דרישא, וא"כ גם הצדיקים נושאי כלי ה'
ילכו בקומה זקופה, וזהו נשא.
וביאור הענין ארז"ל אין עומדין להתפלל אלא מתוך
כובד ראש באו"ת באגדות דל"ו ב' ראש
שכינה, ויתפלל על הכבדות שבראש, כי מה שחסר לך
יש בשכינה כבי', י"ל חסרון ע"ד חוסר כל, מכל
מלמדי, מרוב כל, ובגלות חוסר, וראי' לדבריו ממד"ר
אמור ל"ב וגולה ח"א גולה וח"א גאולה, בזמן שאין
בהמ"ק גולה כובד, לע"ל גאולה קומה זקופה אין
שייך כובד ראש. גם י"ל קומה זקופה ע"ד זאת קומתך
דמתה לתמר קאי על חנניה מישאל ועזרי' שלא
השתחוו לצלמו דנבוכדנצר, ועמדו בקומה זקופה,
אמיתית הביטול לה' ולא לד"א, וכמארז"ל אין
השכינה שורה אלא על בעל קומה, ג' ראשונות כ"ח
מ"ה, אהבה יש, וזהו קוממיות מאה אמה עשר
ספירות יו"ד פעמים יו"ד, משא"כ בלא ג"ר אין
הקומה זקופה כ"כ, ועיקר קומה זקופה כשמאיר כתר
מזלי', שע"ז נסתפק ר' יוחנן בן זכאי איני יודע באיזה
דרך, כן למעלה עליית המל' שוין בקומתן וגבה מאד
לע"ל.

והפי' הב' כפשוטו אינו משום דיו לעבד, כ"א מצד מלא כל הארץ כבודו, הגם כי גם עכשיו מלא כל הארץ כבודו, אך זהו בהעלם, והאדם יש ודבר נפרד, וכשהולך בקומה זקופה שוכח ודוחק רגלי, אבל לע"ל שיהי' ונגלה כבוד ה', הביטול בנשמות ע"ד אצי' אין הקומה זקופה יש, כי לא יהי' האדם נפרד, אין בו לא אכילה חיות מרוחני', חייך חיי החיים מד"ר משפטים ס"פ ל"ב ואתה מחי' דוגמת ע"ס איהו וגרמוהי, וע"ד משה בהר לחם לא אכל ויהי שם עם בטל, וכן עתידי' צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש, והיינו מפני שיקראו על שמו פירש"י שמם הוי', ולכן ההילוך בקומה זקופה ז"ע הגבהת שיעור קומה ואין זה ח"ו יש, כ"א וזוקף בשם הגבהת הראש לקבל השגת אלקות ביתר שאת כמו בכריעה עיין בסידור סד"ה אד' שפתי תפתח, כן הקומה זקופה דלע"ל הגבהת חב"ד לקבל אא"ס, ע' בזח"ג פנחס ד' רנ"ז א' זוקף בשם עי"ז מעלה השכינה דכתיב נפלה להיות אקים את סוכת, שהקימה הוא ע"י הוי' [שזהו פי' חיוהי לפי' האריז"ל], א"כ יש קומה זקופה שמגביה את השכינה [שהו"ע זקיפת הקומה], עד"ז הוא קימה בקוממיות, ולכן משה הי' בעל קומה שהי' בטל, אמר ונתתי ע"ד בי נשבעתי.

ולפי"ז יובן פי' נשא דבני קהת ובני גרשון גם הם כי נשאו הארון והכלים והיריעות מקיפים לכן לא היו צריכים לכובד ראש כ"א נשיאות ראש קומה זקופה להעלות כו', משא"כ בני מררי מרירות בחי' כובד ראש לא נאמר בהם נשא. ובזה יובן שאמר רשב"י אנא סימנא, והתפארות ושבחים מאן פני האדון ה' דא רשב"י (בא דל"ח א') והקשה רבינו ז"ל שאין זה מדרך הצדיקים, ותירץ נשמות דאצי' ההגבהה אינו מסתיר והיינו כנ"ל.

וענין מה שבבני מררי לא נאמר נשיאות ראש יש לפרשו בשני פנים, הא' ע"ד שנת' בלק"ת בד"ה נשא, והב' להיותם בני מררי ל' מרירות על הריחוק וכל הקרוב קרוב יותר צריך להשיג ולהרגיש יותר ריחוקו, וע"י מרירות זה מעורר רחמים רבים שהוא בחי' ברחמים גדולים אקבצך, וכנודע מענין סידור הקערה שהמרור למטה שעי"ז מעוררי' רחמים רבים להיות ואביא אתכם אלי סגול סגלתא, וע' בלק"ת בשה"ש בד"ה נאוו לחייך בתורים יעו"ש.

בס"ד. (ש"פ נשא, ל"ב). קיצור.

קומה זקופה כו' כובד ראש כו' בני מררי

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס עץ החיים

כג) וְהִנֵּה, הַבַּחוּרִים הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר אִתָּם נִתְיַיסְּדָה אֲגוּדָּתֵינוּ יָדְעוּ אֶת מַטְּרַת יִסּוּד אֲגוּדָּתֵינוּ, וְגַם הֵמָּה בָּחָרוּ וְחָפְצוּ בָּזֶה, וְקִיְּימוּ וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם בְּנֶפֶשׁ חֲפֵיצָה לַעֲסוֹק בְּדַא"ח כְּפִי זְמָן הַנַּ"ל, וּבְלִימוּד הַטּוֹב. וְתוֹדָה לָאֵ־ל עָשׂוּ פְּרִי וְהִצְלִיחוּ. וְגַם עַתָּה תּוֹדָה לָאֵ־ל רַבִּים מֵהַבַּחוּרִים הוֹלְכִים בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה, וּמַתְאִימִים אֶל הַכַּוָּנָה הָאֲמִיתִּית, וְהוֹלְכִים וְעוֹלִים תּוֹדָה לָאֵ־ל.

אָמְנָם יֵשׁ גַּם כֵּן רַבִּים אֲשֶׁר בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמָן נִתְעַלֵּם מֵהֶם הַכַּוָּנָה הָאֲמִיתִּית. וּבְיוֹתֵר בָּא הַדָּבָר בְּסִיבַּת אֲשֶׁר נִקְבְּצוּ וּבָאוּ בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמָן בַּחוּרִים חֲדָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ כְּלָל מֵעֵסֶק הַחֲסִידוּת. וְאִם כִּי אֵינָם הָפְכִּיִּים חַס־וְשָׁלוֹם, אֲבָל מֵעֵסֶק הַחֲסִידוּת אֵינָם יוֹדְעִים, וּבָאוּ רַק בִּשְׁבִיל לִימוּד הַנִּגְלֶה. וְעַל יְדֵי זֶה, רוּחַ זָר הוֹפִיעַ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ לֵאמֹר, אֲשֶׁר עִיקַּר הַכַּוָּנָה הוּא רַק בְּלִימוּד הַנִּגְלֶה, וְלִימוּד הַחֲסִידוּת הוּא כְּטָפֵל חַס־וְשָׁלוֹם. וְכֵן הֵמָּה נוֹהֲגִים בְּעַצְמָם, אֲשֶׁר הָעִיקָּר בְּנַפְשָׁם הוּא לִימוּד הַנִּגְלֶה, וַחֲסִידוּת לוֹמְדִים רַק בִּכְדֵי לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה לְבָד. וּמִמֵּילָא מוּבָן אֲשֶׁר הֵמָּה וְלִימוּד תּוֹרָתָם אֵינָם כְּלָל וּכְלָל כְּפִי הַכַּוָּנָה הָרְצוּיָה בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה, וּבְמִצִּיאוּת עַצְמָן בְּמַצָּבָם וּמַדְרֵיגָתָם הָרוּחָנִי.

וְלָזֹאת הִנְנִי לְהוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת, אֲשֶׁר לֹא זֹאת הִיא מַטְּרַת כַּוָּנָתֵינוּ, כְּלָל לֹא. כִּי אִם תַּכְלִית כַּוָּנַת הִתְיַיסְּדוּת אֲגוּדָּתֵינוּ הוּא בִּשְׁבִיל לִימוּד הַחֲסִידוּת, בַּאֲשֶׁר הוּא עִיקַּר חַיֵּינוּ, וּבָזֶה דַּוְקָא יִחְיוּ בְּלִימוּד הַתּוֹרָה הַנִּגְלִית, וִיהִיוּ הֵמָּה וְעֵסֶק הַתּוֹרָה שֶׁלָּהֶם רְצוּיִים לִפְנֵי ה' נוֹתֵן הַתּוֹרָה :

קיצור. יֵשׁ טוֹעִים בְּהַמַּטָּרָה וְלָכֵן חוֹזֵר וּמוֹדִיעָם.

כד) וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם הָרוֹאוֹת אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ קִבַּלְנוּ עָלֵינוּ בְּלִי נֵדֶר לְהַשְׂלִים כָּל מַחְסוֹרֵיכֶם, וּבְאַוּוֹת וּבְחֶפֶץ נַפְשֵׁינוּ אֲנַחְנוּ מִשְׁתַּדְּלִים בָּזֶה, לְמַעַן יִהְיֶה לְבַבְכֶם וְדַעְתְּכֶם פְּנוּיָה לְעֵסֶק הַתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת הַוְיָ'. אָמְנָם מִי שֶׁאֵינוֹ מְקַיֵּים תְּנַאי מוֹדָעָה הַזֹּאת בְּלִימוּד דַא"ח ד' שָׁעוֹת בְּכָל יוֹם, לֶהֱוֵי יוֹדֵעַ, אֲשֶׁר הוּא נֶהֱנָה מֵאִתָּנוּ שֶׁלֹּא כַּדִּין.

קיצור. מִי שֶׁאֵינוֹ מְקַיֵּים הַסֵּדֶר נֶהֱנָה שֶׁלֹּא כַּדִּין.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – ה'תש"ז

אתם נצבים היום כולכם לפני הוי' אלוקיכם, ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל, טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחוטב עציך עד שואב מימיך. והנה פרשה זו קוראים תמיד לפני ראש השנה ו"היום" רומז לראש השנה, "זה היום תחילת מעשיך זיכרון ליום ראשון", שאז כל הנשמות עולות "לפני הוי' אלוקיכם", מ"ראשיכם" עד "שואב מימיך", ודווקא "כולכם" שיהיו לאחדים כאחד. שמעתי מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [כב' קדושת אדוני אבי מורי ורבי הרב הקדוש], שהיה לו בקבלה מרבי לרבי, שהאדמו"ר הזקן - רבנו הזקן - כאשר היה במעזריטש, רבו - המגיד ממעזריטש - גילה לו מיהו, שהוא נשמה חדשה דאצילות בהתלבשות בגופו בגילוי, ועבודתו היא לגלות ולבאר את תורת הבעל־שם־טוב באהבת השם ואהבת ישראל, ולגלות את דרך החסידות חב"ד [חכמה, בינה, דעת], ולכל לראש - מוסר לו רבו המגיד ממעזריטש בשם מורו הבעל־שם־טוב - דרך העבודה היא שצריך לקרב אנשים פשוטים, כי צריך לאהוב יהודי כי הוא יהודי, וכל יהודי ירידת נשמתו למטה בהתלבשות בגוף גשמי, היא כדי לעשות את המטה הגשמי לכלי לאלוקות.

וכאשר הרבי - רבינו הזקן - חזר ממעזריטש, ביודעו כבר מיהו, שהוא נשמה חדשה ויש אצלו התגלות עצם הנשמה בנשמה המאירה בגוף, הוא אמר אז תורה ברבים, "נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם". כאשר יהודי הולך ממקום למקום, מעיר לעיר וממדינה למדינה, "נותנים עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם". "חומר" ענינו ענין המציאות, הנה בירידת הנשמה למטה, נותנים עליו מלמעלה "חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שבא לשם".

"חומרי המקום" פירושו, החומר של המקום. החומר הוא הכוונה פנימית של המקום שיצא משם והכוונה פנימית של המקום שבא לשם. "חומרי המקום שיצא משם" פירושו, הכוונה בירידת הנשמה משורשה ומקורה ביש האמיתי, ו"חומרי המקום שבא לשם" פירושו מה שהנשמה צריכה לפעול על־ידי עבודה בתורה ומצות בעניינים הגשמיים של העולם שבא לשם, שעל ידי עבודתו מעלים את חומר המקום, היינו שורש מציאות היש, ל"מקום שיצא משם", הכוונה פנימית במציאות יש שעולה בעצמות אין סוף.

כאשר יהודי הולך ממקום למקום, אומר הרבי, כאשר נשמה שבגוף הולכת ממקום למקום, ממקום אחד לשני, ההילוך שלו הוא בהשגחה פרטית. כל העניינים בעולמות הם בהשגחה פרטית כפי שהרצון העליון הוא, נוסף עליהם ענייני האדם שנותנים לאדם את עניין הבחירה לבחור בטוב ולמאוס ברע.

ההשגחה העליונה מובילה את הנשמה ממקום למקום, כדי לברר ולהעלות את המקום. יהודי אינו הולך בעצמו בבחירתו ממקום למקום, עצמות אין סוף ברוך הוא, מוביל יהודי ממקום למקום בכוונה מיוחדת לפעול את עליית ובירור המקום, על ידי תורה ועבודה בקיום המצות.

"חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שבא לשם". "חומרי המקום שיצא משם", אומר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק באחת משיחות הקודש שלו בשנת תרנ"ו, שכללות העניין של ירידת הנשמה בגוף הוא שהארת הנשמה בירידתה למטה בהתלבשות בגוף היא כדי למלא את הכוונה עליונה על־ידי ההילוך ממקום למקום והתעסקות בתורה ומצות ועבודה שבלב. בזה שיהודי הולך ממקום למקום, ובמקום אחד הוא מתפלל ובמקום שני הוא עושה ברכה, בזה הוא ממלא את הכוונה העליונה לברר ולהעלות את חומר המקום כפי שעלה ברצונו יתברך.

* * *

וזוהי הכוונה שאמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, שעל־ידי זה נהיה העילוי של האור עצמי של עצם הנשמה בשורש שורשה כפי שהיא מושרשת בעצמות וממלאת את כוונת הירידה. העילוי הוא הכוונה של הירידה, והעלייה של הנשמה, על־ידי קיום התורה ומצוות ועבודה שבלב בכל העניינים הגשמיים על־ידי התפשטות הנשמה בכוחות הנשמה, משלימה את הכוונה של הירידה.

באחת משיחות הקודש, באחד הטיולים בנאות דשא סרברינקה בקיץ תרנ"ט, הואיל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לבאר לי עניין הכוונה בירידת הנשמה בגוף בשביל עליית הנשמה הנעשית על ידי הירידה. וביאר את מעלת עליית הנשמה הנעשית על ידי זה. הירידה היא במדרגת הנשמה והעלייה הנעשית על ידי הירידה, היא בעצמות הנשמה.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ביאר אז באריכות גדולה את מעלת העלייה בעצם הנשמה, היינו במדריגות חיה־יחידה, הבאה על־ידי ירידת הנשמה, ובזה ביאר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את העניין של מאסר הוד כ"ק רבינו הזקן שעל־ידי זה הייתה התגלות עצם נשמתו למטה.

* * *

בקיץ תרע"ה ביאר הוד כ"ק אאמו"ר את העניין שיוסף ואחיו הם אצילות ובי"ע [בריאה, יצירה. עשיה]. יוסף הוא נשמה דאצילות בגילוי למטה בהתלבשות בגוף. יוסף במצרים פירושו, שיוסף שנשמתו היא אור האצילות, חכמה דאצילות כמו שהיא באצילות, הנה כפי שהיא בשורש שורשה בעצמות אין־סוף, היא באה לידי גילוי למטה בחכמה דאצילות, הנה מדריגת החכמה הזו כפי שהיא מושרשת בעצמות אין סוף האירה אצל יוסף בגופו למטה בגילוי, ובהיותו הולך ברחובות מצרים האירה בו נשמתו דאצילות כפי שהיא מושרשת בשורש שורשה בעצמות אין־סוף ברוך־הוא. בדא"ח [דברי אלוקים חיים] מבואר בארוכה בעניין יוסף ואחיו שהם אצילות ובי"ע, הנה יוסף הכיר את אחיו והם לא הכירוהו. יוסף הוא עצמות המאציל בשורש העליון בעצמות אין־סוף, ואחיו שורשם בבי"ע, הנה יוסף שהוא במדריגת האצילות אפילו בהיותו במצרים הכירם, דאצילות עניינה עניין ההיכרות, אבל אחיו שהם במדריגת בי"ע לא הכירוהו. אצל יוסף התפשטות אור נשמתו דאצילות הייתה גם למטה במצרים בגילוי, ולכן הנה אחיו לא הכירוהו מפני שהם נשמות דבי"ע. לנשמות דבי"ע אין הכרה במדריגות האצילות.

להבין את עניין יוסף ואחיו במצרים בעבודה. יוסף הוא אצילות העליון כפי שאצילות היא בשורש שורשה בעצמות אין־סוף ברוך־הוא. ואחיו בי"ע. אצילות הוא גילוי העצמי ובי"ע גילוי ההארה. עצמות האצילות, הנה בכל מקום שהוא זהו עצמות. יוסף במצרים הוא שגילוי העצמות הוא על ידי מצרים, מצרים וגבולים. עצמות האצילות מתגלה על ידי גילוי בי"ע. ובעבודה הוא עניין מעלת העבודה על השכלה. כי כללות עניין ההשכלה הוא שתהיה עבודה. והעבודה היא אריכות התפילה. והיינו להתפלל עם הרגשה ['דערהער'] בהתבוננות שקודם התפילה, ועל ידי ההתבוננות של השכלה חסידית, שההשכלה מביאה את ההבנה הפנימית שהעיקר הוא התפעלות המידות.

וזו הכוונה שהתעוררות המידות עושה את ה'עובד' ל'משכיל', היינו שכאשר עוסקים ב'השכלה' בשביל 'עבודה', הנה שכרו, שמרגישים את מה שמבינים, וכמאמר הידוע "לא כל משכיל עובד וכל עובד משכיל". כאשר מרגישים את ענייני ההתבוננות, זאת אומרת שענייני ההתבוננות באים בעבודה בפועל בתיקון המידות. וזהו הפירוש 'עבודה' מלשון עורות עבודים, עורות מעובדים. עור בטבעו הוא גס ומריח חזק, ובעבודה עניינו שהטוב הגשמי הוא גס ומריח והעבודה היא, לפעול את הבירור וזיכוך הגוף ונפש הבהמית. וזהו ההכרה וההרגשה ['דערהער'] בפתגם "כל עובד משכיל", כאשר מבינים שהעיקר הוא התגלות המידות, היינו העבודה של תיקון המידות, ותיקון המידות פועל את התגלות עצם הנשמה, כמבואר בעניין העבודה שפועלת עילוי המוחין.

* * *

באחת משיחות הקודש דקיץ תרס"ג, הואיל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לבאר בזה, דההפרש בין אצילות לבי"ע הוא, אצילות הוא אור עצמי ובי"ע הוא אור מתפשט. ב'עבודה', ההפרש בין אצילות לבי"ע, 'משכיל' ו'עובד'. ל'משכיל' יש הבנה בעניין המדריגות דאצילות ול'עובד' יש הרגשה במדריגות דאצילות והוא מרגיש את מעלת ההרגש דבי"ע.

מעלת העובד על המשכיל היא, שמבינים שהעיקר הוא התגלות המידות בעבודה של תיקון המידות, וההרגש פועל את התגלות עצם הנשמה, כמבואר בעניין מעלת העבודה שפועלת עילוי המוחין, כמו ששמע הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מהוד כ"ק אביו הרה"ק אאזמו"ר מהר"ש שקיבל מהוד כ"ק אביו הרה"ק אדמו"ר צמח־צדק, ששמע הוא וחותנו כ"ק הרה"ק אדמו"ר האמצעי מהוד כ"ק רבינו הזקן בעניין מעלת המוחין על המידות, מוחין חב"ד מבינים, מידות מרגישים. אצל מתפלל חסידי, ההבנה של המוחין מקבלת ביטוי ברגש המידות.

באריכות גדולה מבאר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את מאמר המשנה "וידעו ביחוד ששם הארון נגנז", ביחוד בבירור. כאשר עוסקים בהפרדת המתולע מהטוב, על־ידי עבודת התפילה, השכר הוא שהידיעה בהשגחה האלוקית היא בבירור ['א בירור'דיקע], וזוהי מעלת העבודה על ההשכלה, שעבודה פועלת את עילוי עצם הנשמה.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח־צדק סיפר מה שקיבל מחותנו הוד כ"ק הרה"ק אדמו"ר האמצעי, מה שאמר בשם החסיד ר' פנחס רויזעס שאמר מה ששמע מהוד

כ"ק רבינו הזקן - בתורה ברבים קודם פטרבורג - 'משכיל' מבין ו'עובד' מרגיש [דערהערט].

מתפלל חסידי, מבאר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, באחת משיחותיו הקדושות במעלת התפילה בהתעוררות, הוא בעל־ עבודה, שזהו עיקר העניין של השכלה, שתהיה התעוררות הלב בתיקון המידות, והיינו שהתפילה של הארת הנשמה שבגוף מעלה את עצם הנשמה, והעילוי הוא שההארה פועלת עילוי העצם.

* * *

הרי הנשמה מלובשת בגוף ואם כן הרי צריכים גם עניינים גשמיים, גם עבודתה בתורה ומצות הרי היא בעניינים הגשמיים, שהשם יתברך ימלא את הצטרכות כל אחינו בני ישראל בבני חיי ומזוני בהרחבה, שהגשמיות תהיה בהצלחה ותהיה כלי טוב לרוחניות. וכולנו, אתם ואנחנו ובני ביתנו יחיו, בתוך כלל אחינו בני ישראל בכל מקום שהם, נתברך בשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

לשנה טובה תכתבו ותחתמו.

שבת פרשת נצבים, ה'תש"ז

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

א. היום התחילו את התורה, "בראשית ברא אלקים", "בראשית" – ב' ראשית, ישראל נקראים 'ראשית' והתורה נקראת 'ראשית'[1]. הזמן והמקום הם נבראים מחודשים, זה רצון הבורא ברוך־הוא שזמן ומקום יהיו מחודשים.

לכל מצוה יש את זמנה ומקומה. התחלת היום אצל יהודי היא הודאה, "מודה אני לפניך". הודאה זו נאמרת מיד כשמתעוררים מהשינה לפני נטילת ידים, שכן כל הטומאות שבעולם אינן מטמאות את ה"מודה אני" של יהודי.

יהודי אמריקה השקועים עמוק ב'הוא־האי' של "עשיית חיים" כלשונם, מכל־מקום ה"מודה אני" שלם. שכן, תושבי אמריקה הביאו אתם את ה"מודה אני" ה'ביתי' מפולין, רוסיה, גליציה, לעטלאנד ומשאר ישובים יהודיים.

אכן, יהודי אמריקה הם בעלי חסרונות. צרכי החומר הם בתגבורת אצלם על צרכי הצורה. מילדותם הם כבר עוסקים בפרנסה. משנות הילדות עד זקנה ושיבה מחפשים להיות בעלי פרנסה, אך ה"מודה אני" ה'ביתי' – שלם בכולם.

את הקור של ים הקרח, הכניסו בהם המלמדים האפיקורסים. בעיקר הם מסממים את החינוך הכשר. הם – המלמדים האפיקורסים – "נגע צרעת" בעם הנבחר, ואסור לעמוד בארבע אמותיהם.

ב. שמחת־תורה הוא זמן של שמחה, המצוה היא שמחה. חג הפסח הוא הזמן של אכילת מצה. ראש השנה – מצות תקיעת שופר. יום הכיפורים – מצות עינוי, "ועיניתם את נפשותיכם"[2]. המועדים בכלל הם זמן שמחתינו, והשמחה היא לפי ערך העבודה הקודמת בראש השנה ויום הכיפורים. אף־על־פי־כן קיים הבדל, העבודה של ראש השנה היא הזזת הנפש, דבר שהוא קשה מאד. גם אחרי חשבון הנפש של אלול וההתעוררות בימי הסליחות, קשה מאד הענין של הזזת הנפש, אך השמחה של שמחת־תורה היא בכל בני ישראל, קטן וגדול, תלמידי חכמים ואנשים פשוטים – בשוה, וכמאמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, שהריקודים המסורים של שמחת־תורה מעניקים ליהודים חיות בתורה ומצות בכל השנה.

הרי זה כאב לב עמוק, לראות את קרירותם של היהודים שומרי התורה והמצות האמריקאיים.

שמנת עבית כשית[3].

ב'בית הישן' היו גם כן בעלי "שמנת", אך ה"עבית כשית" לא היה כמו שהם כאן.

לפני שלש־עשרה שנה, בהיותי כאן, קיבלתי החלטה מסויימת בקשר ליהודי אמריקה. התבוננתי במעלותיהם וחסרונותיהם, מכל־מקום חשבתי – אולי טעיתי. אבל השנתיים וחצי לשהותי הנוכחית כאן, חיזקו את החלטתי.

ליהודי אמריקה – ישנן מעלות: האמונה והתמימות. אך אחר־כך, אין זה ממשיך. האמונה איננה מתפשטת, לתפילין אין זה שייך, לשבת אין זה שייך, זהו ה"עבית כשית". זהו הבוץ שצמח על השושנה.

ישנה שושנה הצומחת במקום של חול, הרוח מטילה עליה חול, לאחר־מכן בא הגשם והופך את החול לבוץ.

---

1) פס"ז ורש"י בראשית א, א.

2) ויקרא טז, לא. כג, כז. לב. במדבר כט, ז.

3) דברים לב, טו.

בני תורה צריכים להסיר את הבוץ. לימוד התורה צריך להיות באופן שלא רק האדמה תרגיש את בן התורה, בני התורה צריכים לחצוב חלונות, להאיר את העולם, לא שעל־ידי החלונות ייכנס האור אליהם, אלא שעל־ידי החלונות יאירו את העולם. המשפיעים, המדריכים והמנהלים צריכים לתת להם זאת. זה נוגע בשם הוי' עצמו. זה ענין של מקדש שם שמים.

ג. בבני תורה בכלל ובתלמידי ישיבות בפרט, צריך להיות הרגש טוב ב"בראשית ברא אלקים", שכל הענינים, הסיבות והמלחמות, הם בשביל ישראל והתורה.

תלמודי התורה הלא־כשרים, מביאים את הפצצות. אם מישהו היה זורק פצצה באמצע הרחוב, הרי היו קורעים אותו כדג, ואילו תלמודי התורה הלא־כשרים זורקים פצצות. הם רוצים - היל"ת - לשרש את אמונת ה' וקדושת התורה.

התלמידים שמוכרחים ללמוד לימודי חול - ילמדו אותם אחרי לימודי הקודש, ההתחלה אצל יהודי בכלל ואצל ילד בפרט, מן ההכרח שתהיה ב"מודה אני" ובתפילה, אז הוא יהודי בריא.

יהודים! הורים שזיכם השם־יתברך בילדים, והם מוסרים אותם לידיהם של מורים ומורות לא כשרים - זורקים בכך פצצה, לשרש ח"ו את האמונה ב"בראשית ברא אלקים".

הריני פונה אל כל הרבנים, שוחטים, מנהיגי הקהילות השונות, בבקשה לבבית, לפרסם את האמור לעיל, וברכות תחולנה על ראשם וראשי בני ביתם.

ד. מורנו הבעל־שם־טוב קירב יהודים פשוטים, ובקירוב זה העמידם בקרן אורה, והוד כ"ק רבנו הזקן נטע בחסידים את החוש לעזור ליהודים בגשמיות.

חסידי רבנו הזקן עמלו קשות לפרנסתם. חלק גדול מהם היו בעלי מלאכות עירוניות, אחרים היו איכרים, טוחנים, גננים, שהיו מציגים את סחורותיהם בעיירות ובחצרות הפריצים. כולם עבדו קשה לפרנסתם.

כשהיה לחסיד של רבנו הזקן שבוע טוב בפרנסה, הוא היה בטוח שבבואו לביתו יקדם אותו מכתב התעוררות לצדקה מהרבי, או 'משולח' של הרבי האוסף כספים לצרכי החזקת בני ארץ־ישראל.

הוד כ"ק רבנו הזקן פיתח והקנה בחסידים חושי אהבת חבירו וחושי הרגש זולתו. בעלי עסקים בכלל, ואלו שעסקו עם הפריצים בחוות ובעיירות בפרט, הנה כשהשי"ת נתן להם פרנסה, ציפו לקבלת אגרת מהרבי או מ'משולח' שלו לעורר על הצדקה.

הוד כ"ק רבנו הזקן עורר ב'אגרות הקודש' שלו את החסידים על ענין הצדקה בעין יפה וביד רחבה, שבקרב החסידים ובני ביתם נוצרה אימרה כללית: בפרנסה שהשי"ת נותן לנו, ישנו גם החלק שלך.

ה. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיפר באחד מלילות שמחת בית־השואבה, מה ששמע ב"יחידות" מהוד כ"ק אביו אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, מה שמסר לו הוד כ"ק אביו - אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" - על העבודה של מסירות־נפש שהיתה להוד כ"ק סבו אדמו"ר הזקן, להקנות בחסידים הרגש פנימי של אהבת ישראל, וקירובו של יהודי פשוט.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הסביר באריכות את ההבדל באופן נתינת צדקה, כאשר הלז מרגיש שנותנים לו בתור צדקה.

אכן, הנתינה היא מתוך הרגש, הנותן חש ומרגיש במחסור של חבירו, ויש לו מכך עגמת נפש.

אך שביעות הרצון, שחבירו נעזר והורווח לו על־ידו, מריח בריח רע של טעם מעלת עצמו, בהרגש גם שהוא עזר לו, ומדושן עונג מהרגש יוקר עצמו, שהוא מאד שבע־רצון ממה שעשו אותו מלמעלה ל'נותן'.

ולבד זאת שהוא נעשה מכובד בעיני עצמו, בעל גאוה, הרי זה היפך האמת, וזאת כאשר עבודת הצדקה צריכה לפעול, כמאמר הוד כ"ק רבנו הזקן, שעל־ידי עבודת הצדקה "נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה".

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בהתוועדות שמחת בית־השואבה - תרנ"ז - פירש אימרתו של הרבי, "שעל־ידי צדקה נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה": אלף - מדריגת הכתר, ועל־ידי גילוי אור הכתר, נעשה התרוממות הנפש, אלף פעמים עד ג' ראשונות דעתיק, שהן הבחינה התחתונה שבמאציל העליון, ואז שונה לגמרי עבודת התפילה, "מתפלל" לו, והתפילה מאירה את עבודת היום בכל אחד לפי ענינו.

ז. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר לי - בנאות דשא באליווקע, תרנ"ה - שביטויים וניבים יהודיים המקובלים ומפורסמים בין בני ישראל, יש להם מקור פנימי, שיש לייקר אותם מאד, וליהודי בעל עבודה חסידי, "מתפלל" חסידי, יש בהם תענוג.

אימרה מוכרת היא: געלט='כסף' בגימטריא

בלאטע='בוץ', ורז"ל אומרים[4] "לא נברא זהב אלא לצרכי המקדש" (ולכסף וזהב יש*).

כל מאמר חז"ל יש לדעת איך לפרשו. הכסף שמשתמשים בו לצרכים הגשמיים - הוא כסף של בוץ, אך כאשר משתמשים בכסף להקמת חדרי תורה וחינוך הכשר - נעשים הכסף והזהב מנוצלים היטב.

עלינו ועל כל בני ישראל, אנשים, נשים, נערים ונערות, שהובאו לאמריקה, מוטל חוב לעשות את אמריקה ל'מקום תורה'. חוב גמור למחוק את הביטוי: "זוהי אמריקה".

כשהשי"ת יצליח אותנו כולנו בעבודת ה"תורה־ועבודה" שלנו - ימחקו את מילת הבושה: "זוהי אמריקה".

ז. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" היה נוהג, שביום ראשון של חג הסוכות אחרי תפילת ערבית - בלילה השני - היה מתחיל לסדר התוועדויות שמחת בית־השואבה בניגונים וריקודים. הוא היה רוקד הרבה בעצמו, שגם אברכים צעירים לא יכלו להחזיק אתו. בהתוועדויות שמחת בית־השואבה היה כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" מסביר עניני חסידות, ועל־פי רוב היה אומר: הסבא - הוד כ"ק רבנו הזקן - שהמשיך וסידר 'חכמה' של תורת החסידות אומר את הענין באופן כך, ודודי־חותני שגילה והמשיך 'בינה' של תורת החסידות - מגלה ריבוי פרטים המסתעפים מהנקודה.

וכך בהסבירו את הענין, מגלה הסבא - כ"ק אאזמו"ר ה"צמח צדק" - את כוח ה'דעת' של חסידות חב"ד.

אחרי התוועדות של שמחת בית־השואבה, היה הסבא - הוד כ"ק אאזמו"ר "צמח צדק" - לומד הלכה ב'חושן משפט' בעיון רב, כדי לייבש את הזיעה של מצוה, שלא תהיה שום יניקה לחיצונים.

שמחת תורה תקע"ו בשעת ההקפות, רקד הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" רבות. אברכים בריאים לא יכלו להחזיק אתו, אחרים נפלו מעייפות, ואב־הסבא המשיך בריקוד בהכריזו: "ריקדו יהודים, ריקדו, שימחו בשמחת התורה, ובזכותה תזכו לחיי בני ומזונא רויחא".

הרבנית חי' מוסיא, נכנסה אל אביה הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי והתאוננה, שהוא - הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק בעלה - מעייף את קהל החסידים בריקודיו. היית צריך לראות בעצמך - אמרה לאביה הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי - איך הוא מופשט לגמרי. הסבא - הוד כ"ק רבנו הזקן - אמר לי עליו שיש לו חושים רחבים, המוחין שלו רחבים וגדולים.

ענה לה הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי:

אצלו - אצל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" - מאיר כעת גילוי האור של שמחת התורה כפי שהיה מאיר בבית המקדש. בית המקדש נקרא "לבנון". לבנון הוא חיבור של ל"ב נתיבות חכמה עם נו"ן שערי בינה. יונה בן אמיתי זכה בשמחת בית־השואבה לגילוי הנבואה, והוא - ה"צמח צדק" - זוכה, על ידי שמחת התורה שלו, לגילוי עצמות נשמתו כפי שהיא באצילות ולמעלה מזה. לתורה עצמה יש עליה בעצמות עצמותו יתברך משמחתו - של ה"צמח צדק" - בשמחת התורה.

מוצאי שמחת תורה אחרי מעריב, היה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" לובש מעיל משי אחר, שכן מעיל המשי שלו היה מלא זיעה וקרוע. כשהסבא - ה"צמח צדק" - היה הולך לחדרו המיוחד, היו גדולי חסידי אדמו"ר האמצעי מקבלים חתיכות מהבגד הקרוע, כסגולה להצלחה בתורה ועבודה.

היום שמחת־תורה. בשמחת־תורה נוטלים למעלה את הכוח של עין־הרע. בכל השנה יכולות הקליפות והסטרא־אחרא לעורר ח"ו עין רעה, אך בשמחת־תורה מאירה ברכת הוי' לישראל בגילוי. לכן עולים אב ובנו יחד לתורה, ובריקודי שמחת־תורה יכולים להמשיך הרבה מאד, השפעה מרובה לישראל בכלל ולעוסקים בתורה ועבודה בפרט.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק העניק לי כוחות מרבותינו הקדושים, בענין "ימינך ה' תרעץ אויב"[5]. כידוע שבפנימיות הקדושה ישנו אופן ש"נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות"[6], אלא שפעלתי אצל אבי, שתהיה הנהגה תורתית של "דרכיה דרכי נועם"[7].

הצדיק הגאון הר' ברוך - אביו של הוד כ"ק רבנו הזקן - קירב מאד יהודים פשוטים. כידוע היו גדולי תלמידי חכמים, רבנים ובעלי־בתים לומדי תורה, נבדלים מבעלי המלאכות הפשוטים. ובקהילות הגדולות יותר, היו לבעלי המלאכות בתי תפילה נפרדים.

מורנו הבעל־שם־טוב היה הראשון שהדריך את תלמידיו לקרב יהודי מפני שהוא יהודי, בהסבירו שישנם שני טעמים לאהבת ישראל: א) מפני שהוא

4) ראה שמו"ר לה, א.

* בהנחה חסרות כאן כמה תיבות.

5) שמות טו, ו.

6) ברכות נח, א. שבת לד, א. ב"ב עה, א. זח"א נט, א.

7) משלי ג, יז.

יהודי. ב) מפני שהוא בן תורה, והיה מסביר את שתי המעלות, שהמעלה הראשונה היא מעלה עצמית בכל בני ישראל, והמעלה השניה היא מעלה של התפשטות.

תלמידי מורנו הבעל־שם־טוב ביצעו במסירות־נפש את הוראותיו של מורנו הבעל־שם־טוב. גם בפרט זה של קירוב היהודים הפשוטים, היה להם מקרים מסויימים של מסירות־נפש.

הר' ברוך סידר בחוותו בית־כנסת ובית להכנסת אורחים, בו התאכסנו העוברים והשבים שהיו שוהים שם שבועות רבים, הם לא רצו ליהנות משולחן אחרים כי־אם מיגיע כפיהם. הר' ברוך היה מסדר להם עבודות שונות, ואחרי העבודה היו יושבים בבית־המדרש ועוסקים בתורה, חוזרים על תורות מורנו הבעל־שם־טוב ועל סיפורי מעשיות, שזה יסוד הענין של דרכי החסידים להתוועד ברבים מזמן לזמן.

זקני החסידים סיפרו, שהוד כ"ק רבנו הזקן כשבא ממזריטש, אמר 'תורה': "דע מה למעלה ממך"[8] – ממך ובך הכל תלוי, 'עתיק דאצילות' מחכה לדיבור של תורה של יהודי, מלאכי מעלה מחכים ל"ברכו", "קדושה" ו"אמן" של יהודי. האדמה עליה דורכים מחכה מששת ימי בראשית, עד שיהודי ידרוך עליה ויאמר פרק תהלים, או עד ששני יהודים ישוחחו ביניהם דבר־תורה.

שמחת תורה, תש"ג

8) אבות ב, א.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ו תשרי, תש"ה
ברוקלין

אל התלמיד החשוב מר יודא שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו;

יזהר לחזור את המשניות שיודע בעל־פה בדיוק, ולהבא ילמוד משנה חדשה אחת לשלשה ימים, והעיקר לחזור היטב בדיוק את המשניות שיודע, והשי"ת יהי' בעזרו בגשמיות וברוחניות.

יוסף יצחק

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

אגרות קודש

ב"ה, ה' תשרי, תשי"ח
ברוקלין.

הנהלת צעירי אגודת חב"ד סניף מאנטרעאל
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבם מכ"א אלול, ות"ח על הבשו"ט מהרושם שהשאיר הקעמפ גם על זמן הבע"ל, ובודאי למותר לעוררם שבכל ענינים כאלו מההכרח לנצלם בעוד הרושם חי וחם, ובפרט שעתה גם הוא התחלת זמן הלימוד וענינו חינוך וכל השתדלות בהשפעה בהנוגע לחנוך ה"ז דבר בעתו, ולא בכל הפרטים יש לתקן אח"כ באם יהי' גרעון בתעמולה עתה.

בעת רצון אזכיר את המדריכים-ות שי' להשתדלותם הנ"ל על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ושכרם הרי מובטח הוא ע"י נותן התורה ומצוה המצות במדה כנגד מדה אלא שכ"פ ככה, ויה"ר שיקוים בהם דבר משנה מצוה גוררת מצוה שילכו מחיל אל חיל בהפצת עניני יהדות ועניני חסידות ביחוד בכל מקום שידם מגעת.

בברכה לבשו"ט ולחתימה וגמח"ט.

פרשת וילך

לא א וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל: ב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא־אוּכַל עוֹד לָצֵאת
וְלָבוֹא וַיהוָה אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן
הַזֶּה: ג יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא | עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא־
יַשְׁמִיד אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירִשְׁתָּם
יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש"פ וילך תשל"ה – מתוך 'התקשרות')

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה . . אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל (לא, א)

"וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה" – מֹשֶׁה הָלַךְ וְהִתְעַלָּה מֵחַיִל אֵל חָיִל עַל־יְדֵי זֶה שֶׁקִּשֵּׁר וְחִבֵּר אֶת עַצְמוֹ "אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל".

לו׳ שני ד וְעָשָׂה יְהוָה לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחֹן
וּלְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמֹרִי וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד
אֹתָם: ה וּנְתָנָם יְהוָה לִפְנֵיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם
כְּכָל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם: ו חִזְקוּ וְאִמְצוּ
אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי | יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא
יַעַזְבֶךָּ: **ס**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש"פ וילך תשכ"ה – מתוך 'התקשרות')

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה (לא, א)

וַאֲזַל מֹשֶׁה לְמִשְׁכַּן בֵּית אַלְפָנָא (תַּרְגּוּם יוֹנָתָן)

לִפְנֵי שֶׁמֹּשֶׁה נָתַן הוֹרָאָה לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל, הָלַךְ לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ ("בֵּית אַלְפָנָא"), כְּדֵי לְעַיֵּן בְּדָבָר וּלְבָרֵר וּלְלַבֵּן אֶת שְׁמוּעָתוֹ. לוֹמַר לְךָ:

אַל לוֹ לָאָדָם לִפְסוֹק הֲלָכָה עַל סְמַךְ יְדִיעָתוֹ בַּתּוֹרָה וְזִכְרוֹנוֹ; עָלָיו לְעַיֵּן שׁוּב בְּשֻׁלְחָן־עָרוּךְ, וְרַק אַחַר־כָּךְ יוֹצִיא אֶת פְּסַק הַדִּין.

בְּעִנְיָן זֶה מְסוּפָּר עַל אַדְמוֹ"ר הָרַשַׁ"ב, שֶׁפַּעַם כִּבְּדוּהוּ בְּ'מַפְטִיר' מִבְּלִי לְהוֹדִיעַ לוֹ עַל כָּךְ מֵרֹאשׁ. הָרַבִּי יָצָא לְחֶדֶר סָמוּךְ וְעִיֵּן בַּהַפְטָרָה, וְרַק אָז חָזַר לְבֵית־הַכְּנֶסֶת וְעָלָה לַתּוֹרָה.

ישראל שלישי ז וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו
לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבוֹא
אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם וְאַתָּה תַּנְחִילֶנָּה אוֹתָם:
ח וַיהוָה הוּא | הַהֹלֵךְ לְפָנֶיךָ הוּא יִהְיֶה עִמָּךְ
לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ לֹא תִירָא וְלֹא תֵחָת:
ט וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל־
הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנֹּשְׂאִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה
וְאֶל־כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש"פ וילך תשל"ה – מתוך 'התקשרות')

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה (לא, א)

נָקֵל לְשַׁעֵר בְּאֵיזוֹ דַּרְגָּה רָמָה וְנִשְׂגָּבָה עָמַד מֹשֶׁה לְאַחֲרֵי מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנוֹת עֲבוֹדַת ה', וּבְכָל־זֹאת – בַּמֶּה עָסַק בְּיוֹמוֹ הָאַחֲרוֹן? בְּ"וַיֵּלֶךְ", הֲלִיכָה וַעֲלִיָּה לְדַרְגָּה נַעֲלֵית עוֹד יוֹתֵר.

רביעי י וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֵּץ | שֶׁבַע שָׁנִים
בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת: יא בְּבוֹא
כָל־יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת
נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם: יב הַקְהֵל אֶת־הָעָם
הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ
לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה
הַזֹּאת: יג וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ
לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר
אַתֶּם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: **פ** ע"כ בחול

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יד עמ' 127)

הַקְהֵל אֶת הָעָם . . לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ (לא, יב) **כֹּהֲנִים עוֹמְדִים . . וַחֲצוֹצְרוֹת שֶׁל זָהָב בִּידֵיהֶם [לְהַקְהִיל אֶת הָעָם לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ]** (תּוֹסֶפְתָּא סוטה ז, ח) תַּפְקִידוֹ הָעִקָּרִי שֶׁל כֹּהֵן הוּא לְהַעֲלוֹת גַּם אֶת הַנָּמוּךְ בְּיוֹתֵר לִקְדֻשָּׁה, כְּפִי שֶׁיֵּשׁ לִרְאוֹת מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁמָּצִינוּ בַּעֲבוֹדַת הַקְּטֹרֶת, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲשִׁיבוּת מְיֻחֶדֶת (כַּכָּתוּב "יָשִׂימוּ קְטֹרָה בְּאַפֶּךָ"): מַעֲבִירָה אֶת הַזֻּהֲמָא שֶׁל הַיֵּצֶר הָרַע (זהר); אֵינָהּ רְאוּיָה לְמַאֲכָל אָדָם (בְּנִגּוּד לַקָּרְבָּנוֹת); יֵשׁ בָּהּ חֶלְבְּנָה, שֶׁרֵיחָהּ רַע. זֶהוּ שֶׁכֹּהֵן מַקְהִיל וּמַרִים אֶת כָּל הָעָם, גַּם הַיְּהוּדִי הַנָּמוּךְ בְּיוֹתֵר.

חמישי יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת קְרָא אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְהִתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד וַאֲצַוֶּנּוּ וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וַיִּתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד: טו וַיֵּרָא יְהוָה בָּאֹהֶל בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד עַמּוּד הֶעָנָן עַל־פֶּתַח הָאֹהֶל: טז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם־אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה | אַחֲרֵי | אֱלֹהֵי נֵכַר־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָא־שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וַעֲזָבַנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ: יז וְחָרָה אַפִּי בוֹ בַיּוֹם־הַהוּא וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לְאֵכֹל וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי־אֵין אֱלֹהַי בְּקִרְבִּי מְצָאוּנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה: יח וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים: יט וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יח עמ' 199)

וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם . . וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת (לא, יז)

כָּתַב הָרמב"ם, שֶׁכַּאֲשֶׁר עַם יִשְׂרָאֵל מִתְנַתֵּק מֵהקב"ה הוּא נַעֲשֶׂה "מֻפְקָר לַמִּקְרֶה", וְהַצָּרוֹת בָּאוֹת עָלָיו בְּדֶרֶךְ "מְצִיאָה", כְּאִלּוּ מֵעַצְמָן. אָמְנָם, הַנְהָגָה זוֹ עַצְמָהּ הִיא בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית. אֵין כָּאן סִלּוּק הַהַשְׁגָּחָה, שֶׁהֲרֵי בֶּאֱמֶת קַיֶּמֶת הַשְׁגָּחָה גַּם כָּאן עַל כָּל פְּרָט וּפְרָט, אֶלָּא הַשְׁגָּחָה מֻסְתֶּרֶת ("וְהִסְתַּרְתִּי פָּנַי"), עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁאָדָם עָלוּל לַחֲשֹׁב שֶׁצָּרוֹתָיו בָּאוֹת בְּמִקְרֶה.

שישי כ כִּי־אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאֲדָמָה | אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָיו זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן וּפָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבָדוּם וְנִאֲצוּנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי: כא וְהָיָה כִּי־תִמְצָאן אֹתוֹ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ כִּי יָדַעְתִּי אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטֶרֶם אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי: כב וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כג וַיְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיֹּאמֶר חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ: כד וַיְהִי | כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־סֵפֶר עַד תֻּמָּם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לג עמ' 39)

וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד (לא, כו) **כָּל מִי שֶׁיּוֹשֵׁב לִפְנֵי סֵפֶר תּוֹרָה יֵשֵׁב בְּכֹבֶד רֹאשׁ . . שֶׁהוּא הָעֵד הַנֶּאֱמָן לְכָל בָּאֵי עוֹלָם** (רמב"ם סוף הלכות ספר תורה) חֲרֵי שֶׁסֵּפֶר תּוֹרָה הִיא עֵדוּת עַל כָּךְ שֶׁבָּחַר ה' בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים. וְהִנֵּה, עֵדוּת אֵינָהּ עַל דָּבָר הַנִּרְאֶה וְהַנִּכָּר - קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, שֶׁהוּא דָּבָר הַנִּרְאֶה לָעַיִן. כְּמוֹ כֵּן אֵין צֹרֶךְ בְּעֵדוּת עַל מִלְּתָא דַּעֲבִידָא לְאִגְלוּיֵי - קְדֻשַּׁת יִשְׂרָאֵל, הַנֶּפֶשׁ הַקְּדוֹשָׁה שֶׁבְּכָל יְהוּדִי, שֶׁלִּפְעָמִים (כְּגוֹן בְּעֵת רָצוֹן) הִיא מְאִירָה בְּגִלּוּי. הָעֵדוּת הִיא עַל דָּבָר הַנֶּעְלָם - הַקֶּשֶׁר הָעַצְמִי שֶׁל יְהוּדִי עִם עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

שביעי כה וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לֵאמֹר: כו לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה־שָׁם בְּךָ לְעֵד: כז כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־מֶרְיְךָ וְאֶת־עָרְפְּךָ הַקָּשֶׁה הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מַמְרִים הֱיִתֶם עִם־יְהוָה וְאַף כִּי־אַחֲרֵי מוֹתִי: כח הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת־כָּל־זִקְנֵי שִׁבְטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם וַאֲדַבְּרָה בְאָזְנֵיהֶם אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָעִידָה בָּם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ: כט כִּי יָדַעְתִּי אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי־הַשְׁחֵת תַּשְׁחִתُון וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם וְקָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי־תַעֲשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם: ל וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תֻּמָּם: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרֵךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ט, עמ' 378 – מתוך 'התקשרות')

הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף (לא, יב)

לְפִי הַ'מִּנְחַת חִנּוּךְ' (מִצְוָה תרי"ב) גַּם תִּינוֹק שֶׁנּוֹלַד הוּא בִּכְלָל הַמִּצְוָה. נִמְצָאנוּ לְמֵדִים מִזֶּה כְּלָל חָשׁוּב: חִנּוּכוֹ שֶׁל יֶלֶד יְהוּדִי מַתְחִיל מִיָּד עִם לֵדָתוֹ.

מפטיר כח **הַקְהֵילוּ אֵלַי אֶת־כָּל־זִקְנֵי שִׁבְטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם וַאֲדַבְּרָה בְאָזְנֵיהֶם אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָעִידָה בָם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ:** כט **כִּי יָדַעְתִּי אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי־הַשְׁחֵת תַּשְׁחִתُון וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם וְקָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי־תַעֲשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם:**

ל **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תֻּמָּם: פפפ**

ל' ועם מ' של נצבים ע' פסוקים, אדני"ה סימן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ ע"פ לקוטי שיחות חכ"ד עמ' 220 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִפְרְדוּ מֵעַל צֹאן מַרְעִיתָם

בְּפָרָשַׁת וַיֵּלֶךְ (לא, כח) כָּתוּב "הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת כָּל זִקְנֵי שִׁבְטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם". וּמְפָרֵשׁ רַשִׁ"י: "וְלֹא תָקְעוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בַּחֲצוֹצְרוֹת לְהַקְהִיל אֶת הַקָּהָל . . לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת".

וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ זֶה בְּדֶרֶךְ הַחֲסִידוּת:

יָדוּעַ מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים (ראה תניא אגה"ק סי' זך וביאורו. סי' כח. ובכ"מ) דְּ"בְהַעֲלוֹת ה' רוּחוֹ [שֶׁל צַדִּיק] וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו יֶאֱסֹף . . יַעֲלֶה בְּעִילּוּי אַחַר עִילּוּי עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת". וְתָמוּהַּ, אֵיךְ זֶה מַתְאִים עִם מַה שֶּׁכָּתוּב "אֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת" דְּמַשְׁמָעוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה יְרִידָה בְּנִשְׁמַת הַצַּדִּיק?

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה, דְּפֵירוּשׁ הַכָּתוּב הוּא לְמַעֲלִיּוּתָא, דִּכְשֶׁאָדָם שׁוֹלֵט עַל מַשֶּׁהוּ, סִימָן הוּא שֶׁשַּׁיָּךְ הוּא לַדָּבָר עַד שֶׁבִּיכָלְתּוֹ לִשְׁלוֹט עָלָיו, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּיוֹם פְּטִירַת הַצַּדִּיק, מִכֵּיוָן שֶׁנִּתְעַלָּה בְּעִילּוּי אַחַר עִילּוּי, אֵין לוֹ שַׁיָּכוּת לְעִנְיָנֵי עוֹלָם הַזֶּה, וּבְמֵילָא "אֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת".

לְפִי־זֶה הֲוָה־אָמִינָא דִּבְיוֹם פְּטִירַת מֹשֶׁה שֶׁנִּתְעַלָּה כָּל־כָּךְ עַד שֶׁאֵין שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ לוֹ "שִׁלִּיטָה" עַל יִשְׂרָאֵל, נִפְסַק הַקֶּשֶׁר רַחֲמָנָא־לִיצְלָן בֵּינוֹ לְצֹאן מַרְעִיתוֹ.

וּמְלַמְּדֵנוּ הַכָּתוּב, שֶׁאַף בְּיוֹם פְּטִירַת מֹשֶׁה, אָמַר "הַקְהִילוּ אֵלַי", שֶׁבִּיקֵּשׁ בְּעַצְמוֹ לְהַקְהִיל אֶת כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי בְּכָל מַצָּב וּבְאֵיזֶה דַּרְגָּא שֶׁנִּמְצָא בּוֹ מֹשֶׁה, עֲדַיִן קָשׁוּר וּמְאוּחָד הוּא עִם צֹאן מַרְעִיתוֹ. וְכִלְשׁוֹן רַשִׁ"י (חקת כא, כא) "מֹשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל הוּא מֹשֶׁה".

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרת לשבת שובה לקריאה בציבור

ולשמו"ת בהושע פרק יד ופרק ז

יד ב שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ: ג קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים
וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא
עָוֹן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ:
ד אַשּׁוּר | לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא
נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה
יָדֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם: ה אֶרְפָּא
מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי
מִמֶּנּוּ: ו אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח
כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן: ז יֵלְכוּ
יוֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ
כַּלְּבָנוֹן: ח יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן

שי למורא

ג) **קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים,** קַבְּלוּ עֲלֵיכֶם וְשִׂימוּ לְבַבְכֶם אֶל הַדְּבָרִים שֶׁאֲנִי אוֹמֵר לָכֶם. **כָּל תִּשָּׂא עָוֹן,** כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ תִּסְלַח. **וְקַח טוֹב,** מַעֲשֶׂה טוֹב שֶׁעָשִׂינוּ יָגֵן מוּל הֶעָוֹן. **וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ,** בִּמְקוֹם פָּרִים לְקָרְבָּנוֹת נְשַׁלֵּמָה לְפָנֶיךָ וְדוּי שְׂפָתֵינוּ. ד) **אַשּׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ,** וְגַם תֹּאמְרוּ לְפָנָיו, לֹא נְבַקֵּשׁ עוֹד עֶזְרַת אָדָם, לֹא מֵאַשּׁוּר וְלֹא מִמִּצְרַיִם. **עַל סוּס לֹא נִרְכָּב,** זוֹ הִיא עֶזְרַת מִצְרַיִם, שֶׁמִּשָּׁם נִשְׁלְחוּ הַסּוּסִים. **לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ,** אֵלּוּ הַפְּסִילִים. **אֲשֶׁר בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם,** אֲשֶׁר בְּךָ ה' לְבַדְּךָ תִּהְיֶה תִּקְוָתֵנוּ, אַתָּה הַמְרַחֵם יְתוֹמִים. ה) **אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם,** כַּאֲשֶׁר יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אָז אֶסְלַח לָהֶם עַל מַה שֶּׁהָלְכוּ בִּדְרֶךְ שׁוֹבֵב וּמָרְדוּ בִּי. **אֹהֲבֵם נְדָבָה,** אֹהֵב אוֹתָם בְּנִדְבַת לִבִּי, אַף שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְאוּיִים לְכָךְ. ו) **אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל,** כְּלוֹמַר, לֹא תִּפָּסֵק אַהֲבָתִי מִיִּשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁאֵין הַטַּל נֶעְצָר לְעוֹלָם. **וַיַּךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן,** וְשָׁרָשָׁיו שֶׁל יִשְׂרָאֵל יִתְפַּשְּׁטוּ כְּשָׁרְשֵׁי עֲצֵי הַלְּבָנוֹן. ז) **יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו,** יִתְפַּשְּׁטוּ עֲנָפָיו הַרְבֵּה. כְּלוֹמַר, יִתְרַבּוּ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו. **כַּזַּיִת,** כְּאִילַן זַיִת שֶׁהָעָלִים שֶׁלּוֹ לַחִים כָּל הַשָּׁנָה. וּלְפִי הַתַּרְגּוּם, הוּא רָמֵז עַל אוֹר הַמְּנוֹרָה שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן,** כְּמוֹ רֵיחַ הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה'. כְּלוֹמַר, שֵׁילֵךְ שְׁמוֹ הַטּוֹב לְמֵרָחוֹק. וְהוּא רָמֵז עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנִּקְרָא "לְבָנוֹן" עַל שֵׁם שֶׁמַּלְבִּין עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. ח) **יָשֻׁבוּ יוֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ,** אֵלּוּ שֶׁיָּשׁוּבוּ וְיֵחָסוּ בְּצִלּוֹ שֶׁל הַקב"ה.

עטרת מרים

תָּאֵשֵׁם שֹׁמְרוֹן (רֹאשׁ מַמְלֶכֶת אֶפְרַיִם) כִּי מָרְתָה בֵּאלֹהֶיהָ וגו': לָכֵן **ב שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל** שֶׁבְּאֶרֶץ יְהוּדָה **עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ** פֵּן יִקְרָא אֶתְכֶם כְּשׁוֹמְרוֹן **כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ** בָּא לְךָ הַצָּרָה הַזֹּאת: **ג קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים** שֶׁתִּתְוַדּוּ לְפָנָיו וּבָזֶה **וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו** בִּתְפִלָּה **כָּל־תִּשָּׂא עָוֹן** מְחוֹל נָא כָּל הָעָוֹן **וְקַח** בִּמְקוֹמוֹ **טוֹב** הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים שֶׁעָשִׂינוּ **וּנְשַׁלְּמָה** בִּמְקוֹם קָרְבְּנוֹת **פָרִים** אֶת וִידּוּי **שְׂפָתֵינוּ:** ד עוֹד זֹאת אִמְרוּ לְפָנָיו **מֵאַשּׁוּר** לֹא נְבַקֵּשׁ עוֹד עֶזְרָה כִּי **לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס** הִיא עֶזְרַת מִצְרַיִם **לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד** אֵלֶּה **אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ** אֶלָּא **אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם:** ה כַּאֲשֶׁר יֹאמְרוּ כֵּן, אָז **אֶרְפָּא** אֶסְלַח **לִמְשׁוּבָתָם,** אֹהֲבֵם אוֹהֵב אוֹתָם אַהֲבַת **נְדָבָה** כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ: **ו אֶהְיֶה כַטַּל** שֶׁאֵין נֶעְצָר מֵעוֹלָם **לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח** פֶּרְחִים נָעִים **כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ** הִשְׁרִישׁוּ וְהִתְפַּשְּׁטוּ **שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן** כְּשָׁרְשֵׁי עֲצֵי לְבָנוֹן: **ז יֵלְכוּ** יִתְפַּשְּׁטוּ לְמֵרָחוֹק **יוֹנְקוֹתָיו** עֲנָפָיו הַרְבֵּה **וִיהִי כַזַּיִת** שֶׁעָלָיו לַחִים כָּל הַשָּׁנָה **הוֹדוֹ** כֹּחַ לַחוּתוֹ, **וְרֵיחַ לוֹ** וְרִיחוֹ יִהְיֶה נוֹדֵף **כַּלְּבָנוֹן** הַמַּרִיחַ בְּיוֹתֵר לְפִי מַרְבִּית הָעֲשָׂבִים וְהָאִילָנוֹת הַגְּדֵלִים שָׁם: **ח** אֵלּוּ שֶׁיָּשֻׁבוּ לְאַרְצָם **יִהְיוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ** הָאֵל יִתְבָּרֵךְ, **יְחַיּוּ** אֶת עַצְמָם בְּכָל עֵת בְּמִצְוֹת הָאֵל יִתְבָּרֵךְ, **וִיהִיוּ כְּדָגָן** הַמְחַיֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת **וְיִפְרְחוּ** יִתְפַּשְּׁטוּ **כַּגֶּפֶן זִכְרוֹ** זִכְרוֹן שְׁמוֹ יִהְיֶה

פֵּרוּשׁ אַחֵר, "יָשֻׁבוּ", בְּשׁוּבָה וְנִחַת. **יְחַיּוּ דָגָן,** יְחַיּוּ אֶת עַצְמָם בְּכָל עֵת בְּמִצְוֹת הקב"ה, כְּמוֹ הַדָּגָן שֶׁמְּחַיֶּה אֶת הָאָדָם. וְחִסְּרָה "כ", וְהוּא כְּמוֹ "יִחְיוּ כְּדָגָן".

עטרת מרים

כְּיֵין הַגֶּדֶל בַּלְּבָנוֹן הַמּוּחָכָּר לִשְׁבָח: **ט** כְּשֶׁיֹּאמַר אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לִפְנוֹת לַעֲצַבִּים לַעֲבוֹדָה־זָרָה וְיָכִיר שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ, אָז אֲנִי עָנִיתִי אֶעֱנֶה אוֹתָם עַל תְּפִלּוֹתֵיהֶם וַאֲשׁוּרֶנּוּ אַבִּיט וְאַשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם מֵרְחוֹק אֲנִי אֶהְיֶה לְךָ כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן שְׁכוּפִפִין רֹאשׁוֹ אֵצֶל שָׁרָשָׁיו, כֵּן אֲנִי שׁוֹכֵן מָרוֹם וְאַשְׁפִּיל עֵינַי לְהַשְׁגִּיחַ בְּךָ, מִמֶּנִּי פִּרְיְךָ כָּל פְּרִי הַצְּלָחָתְךָ נִמְצָא לְךָ מִמֶּנִּי: כְּשֶׁהִשְׁלִים הוֹשֵׁעַ נְבוּאָתוֹ, אָמַר **י** מִי חָכָם בְּכָם וְיָבֵן אֵלֶּה הַתּוֹכָחוֹת שֶׁדִּבַּרְתִּי עַד הֵנָּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם וְיִתְבּוֹנֵן לְכָל אֵלֶּה וְיָשׁוּב אֵלַי כִּי־יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה גַּם אִם יִרְאוּ צַדִּיק וְרָע לוֹ אוֹ רָשָׁע וְטוֹב לוֹ וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם כִּי יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט וּפְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם כִּי יֹאמְרוּ אֵין מְסַדֵּר וּמְנַהֵג לְעוֹלָם: חָזַר הַנָּבִיא לְשַׁבֵּחַ לַה׳ עַל יְעוּד הַטּוֹבָה וְאָמַר: אַף שֶׁאֵין אָנוּ רְאוּיִים לְכָל הַטּוֹבָה הַהִיא כִּי אָנוּ מְלֵאֵי עָוֹן, אֲבָל **יח** מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא מוֹחֵל עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֲרִית נַחֲלָתוֹ לְדוֹר שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ בְּקֵץ הַיָּמִין לֹא־הֶחֱזִיק אוֹחֵז לָעַד עַד עוֹלָם אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא וְלָכֵן יִתְרָצֶה עַל הַפֶּשַׁע: **יט** יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ כִּמְאָז יִכְבֹּשׁ יִתְפּוֹשׁ בְּחֶזְקָה אֶת עֲוֹנֹתֵינוּ שֶׁלֹּא יַגִּיעַ שׁוּם עוֹנֶשׁ עָלָיו בֶּעָתִיד וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת עוֹמֶק יָם כָּל־חַטֹּאתָם הַחֲטָאִים הַבָּאִים בְּשׁוֹגֵג אוֹ בְּסִבַּת הַתְּאָוָה שֶׁלֹּא מִצַּד הַמֶּרֶד: **כ** תִּתֵּן אֱמֶת אַמֵּת לָנוּ דְּבָרְךָ אֲשֶׁר הִבְטַחְתָּ לְיַעֲקֹב כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ (בראשית כט) חֶסֶד שֶׁהִבְטַחְתָּ לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר צִוָּה לְבָנָיו לִשְׁמוֹר דֶּרֶךְ ה׳ וגו׳ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם בַּעֲקֵדַת יִצְחָק, כִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה׳ יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ וגו׳:

שי למורא

וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן: ט אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לַעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פִּרְיְךָ נִמְצָא: י מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם: ז יח מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יט יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם: כ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן, שֶׁהַגֶּפֶן מוֹצִיאָה פְּרוֹת בְּכָל שָׁנָה מִבְּלִי זְרִיעָה מֵחָדָשׁ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "יִחְיוּ דָּגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן", שֶׁהַדָּגָן יוֹצִיא פֵּרוֹת מִשָּׁנָה לְשָׁנָה מִבְּלִי זְרִיעָה, כְּמוֹ הַגֶּפֶן. זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן, רֵיחוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן הַמְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר. וְהוּא רָמֵז עַל נִסּוּךְ הַיַּיִן בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַנִּקְרָא "לְבָנוֹן". **ט) אֶפְרַיִם,** אֶפְרַיִם יֹאמַר. לַעֲצַבִּים, לַעֲבוֹדַת הַפְּסִילִים. אֲנִי עָנִיתִי, וְאָז יֹאמַר הקב"ה, אֲנִי אֶעֱנֶה לוֹ עַל כָּל מַה שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי. וַאֲשׁוּרֶנּוּ, אֶסְתַּכֵּל וְאַשְׁגִּיחַ בּוֹ לְתֵת לוֹ כָּל צָרְכָּיו. אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן, כְּמוֹ עֵץ הַבְּרוֹשׁ בִּהְיוֹתוֹ רַעֲנָן וְלַח, שֶׁאֶפְשָׁר לְכוֹפֵף אֶת רֹאשׁוֹ עַד לָאָרֶץ, כָּךְ יְהֵא הקב"ה מְצוּי לוֹ לְהַצְלִיחוֹ. מִמֶּנִּי פִּרְיְךָ נִמְצָא, הֲרֵי אֲנִי הוּא שֶׁכָּל טוֹבָתְךָ מֵאִתִּי בָּאָה. **י)** וּפְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם, כַּאֲשֶׁר יָשׁוּבוּ הַפּוֹשְׁעִים לְדַרְכֵי ה׳, וְלֹא הָיוּ רְגִילִים בָּהֶם כְּמוֹ הַצַּדִּיקִים, יִכָּשְׁלוּ בָּהֶם, כְּאָדָם שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר הַדֶּרֶךְ. וְזֶה נֶאֱמַר עַל הַפּוֹשְׁעִים שֶׁלְּבָם עוֹד בְּדֶרֶךְ פִּשְׁעָם. אֲבָל הַשְּׂבִים בְּלֵב שָׁלֵם, הקב"ה יַעֲזֹר. **יח)** נֹשֵׂא עָוֹן, מְכַפֵּר עַל עָוֹן. וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע, כְּלוֹמַר, אֵינוֹ עוֹמֵד עַל הַפֶּשַׁע לְהַשְׁגִּיחַ בּוֹ לְשַׁלֵּם עָלָיו גְּמוּל, אֶלָּא עוֹבֵר עַל הַפֶּשַׁע כְּאִלּוּ לֹא יְרָאָנוּ. לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ, לְאוֹתָם שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ בְּבוֹא הַגּוֹאֵל. לֹא הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיוּ חַיָּבִים שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מֵהַגָּלוּת לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם, לֹא יִפְנֶה לָעַד אֶל מַעֲשֵׂיהֶם. **יט)** יִכְבֹּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ, כְּאָדָם שֶׁכּוֹבֵשׁ דָּבָר תַּחַת רַגְלָיו שֶׁלֹּא יֵרָאֶה. וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצוּלוֹת יָם כָּל חַטֹּאתָם, כְּלוֹמַר, לֹא יִזְכְּרוּ לַעֲנֹשׁ עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ הִשְׁלַכְתָּם בְּעֹמֶק הַיָּם שֶׁלֹּא יֵרָאוּ. **כ)** תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב וגו׳, כְּלוֹמַר, הַאֲמֵת לָנוּ דְּבָרְךָ שֶׁהִבְטַחְתָּ לְיַעֲקֹב "וּפָרַצְתָּ יָמָּה וְקָדְמָה וְצָפֹנָה וְנֶגְבָּה וגו׳" (בראשית כח,יד), וְזֶה יִהְיֶה תַּשְׁלוּם גְּמוּל חַסְדּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם בַּעֲקֵדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק "כִּי נִשְׁבַּעְתִּי... וְיָרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אוֹיְבָיו וגו׳" (בראשית כב,טז-יז). וַ"אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ" כּוֹלֵל שְׁלֹשֶׁת הָאָבוֹת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

לב א הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי: ב יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב: ג כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ: (לוי) ד הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא: ה שִׁחֵת לוֹ לֹא בָנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ וּפִתַלְתֹּל: ו הַ לְיהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ: (ישראל) ז זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר וָדֹר שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ־לָךְ: ח בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: י יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ: יא כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יַרְחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ: יב יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר:

אגרות קודש

ב״ה, ימי הסליחות, ה׳תשי״ט
ברוקלין, נ.י.

הוו״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ מו״ה בנימין שי׳

שלום וברכה!

לקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בכבוד ובברכה לבשו״ט בכלל ובפרט,

מ. שניאורסאהן

לוח זמנים לשבוע פרשת וילך בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:33	6:37	8:57	8:57	9:30	9:31	10:32	10:32	13:01	12:59	18:29	18:22	18:55	18:47	18:03	18:57
חיפה (ק)	6:32	6:37	8:55	8:56	9:29	9:30	10:31	10:31	13:00	12:59	18:31	18:23	18:54	18:46	17:54	18:57
ירושלים (ק)	6:31	6:35	8:55	8:56	9:28	9:29	10:30	10:30	13:00	12:58	18:32	18:24	18:53	18:46	17:46	18:56
תל אביב (ק)	6:33	6:37	8:56	8:57	9:30	9:31	10:32	10:32	13:01	12:59	18:29	18:21	18:55	18:47	18:03	18:57
אוסטריה, וינה (ק)	6:50	6:59	9:02	9:05	9:45	9:49	10:46	10:48	13:15	13:13	18:39	18:26	19:12	19:00	18:10	19:12
אוסטרליה, מלבורן (ח)	6:00	5:51	8:26	8:20	9:03	8:58	10:07	10:03	12:42	12:40	18:23	18:29	18:50	18:56	18:10	19:07
אוקראינה, אודסה (ק)	6:52	7:00	9:05	9:09	9:48	9:51	10:49	10:50	13:18	13:16	18:42	18:30	19:14	19:02	18:14	19:15
אוקראינה, דונייצק (ק)	6:24	6:33	8:36	8:39	9:20	9:23	10:21	10:22	12:49	12:47	18:13	18:01	18:46	18:34	17:45	18:47
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	6:36	6:44	8:47	8:50	9:31	9:34	10:32	10:33	13:00	12:58	18:24	18:12	18:57	18:45	17:56	18:58
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	7:02	7:11	9:11	9:15	9:56	10:00	10:57	10:59	13:26	13:24	18:49	18:36	19:23	19:10	18:20	19:24
אוקראינה, קייב (ק)	6:54	7:04	9:03	9:07	9:49	9:53	10:50	10:52	13:18	13:16	18:42	18:28	19:16	19:03	18:13	19:17
איטליה, מילאנו (ק)	7:18	7:26	9:32	9:35	10:14	10:17	11:15	11:16	13:44	13:42	19:10	18:59	19:40	19:28	18:43	19:41
אקוואדור, קיטו (ח)	6:01	5:59	8:32	8:30	9:01	8:59	10:03	10:01	12:35	12:33	18:08	18:06	18:30	18:28	17:48	18:37
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	6:34	6:25	9:01	8:56	9:37	9:32	10:41	10:37	13:15	13:14	18:56	19:01	19:22	19:27	18:42	19:37
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	7:23	7:13	9:48	9:42	10:27	10:21	11:32	11:27	14:07	14:05	19:49	19:55	20:18	20:25	19:36	20:37
ארה"ב, בולטימור (ק)	7:00	7:06	9:19	9:21	9:56	9:58	10:58	10:58	13:27	13:25	18:53	18:43	19:21	19:12	18:27	19:23
ארה"ב, ברוקלין (ק)	6:50	6:56	9:08	9:10	9:46	9:48	10:47	10:48	13:16	13:14	18:42	18:32	19:11	19:01	18:15	19:12
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	6:51	6:57	9:08	9:10	9:46	9:48	10:48	10:48	13:17	13:15	18:42	18:32	19:11	19:01	18:16	19:13
ארה"ב, דטרויט (ק)	7:27	7:33	9:43	9:46	10:22	10:25	11:24	11:25	13:52	13:51	19:17	19:07	19:47	19:37	18:51	19:49
ארה"ב, האוסטון (ק)	7:13	7:17	9:38	9:38	10:10	10:11	11:12	11:12	13:42	13:40	19:10	19:03	19:35	19:28	18:46	19:38
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:45	6:49	9:07	9:08	9:41	9:43	10:43	10:43	13:12	13:10	18:39	18:31	19:06	18:58	18:14	19:08
ארה"ב, מיאמי (ק)	7:12	7:15	9:38	9:38	10:10	10:10	11:11	11:11	13:41	13:39	19:10	19:04	19:34	19:28	18:47	19:38
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	6:46	6:52	9:03	9:06	9:42	9:44	10:43	10:44	13:12	13:10	18:37	18:27	19:07	18:57	18:11	19:08
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	7:14	7:20	9:32	9:34	10:10	10:12	11:11	11:12	13:40	13:38	19:06	18:56	19:35	19:25	18:40	19:36
ארה"ב, שיקגו (ק)	6:45	6:51	9:02	9:04	9:41	9:43	10:42	10:43	13:11	13:09	18:36	18:26	19:05	18:55	18:09	19:07
בוליביה, לה-פס (ח)	6:17	6:12	8:48	8:45	9:18	9:15	10:21	10:18	12:53	12:52	18:29	18:30	18:52	18:53	18:12	19:02
בלגיה, אנטוורפן (ק)	7:39	7:49	9:47	9:51	10:34	10:38	11:34	11:36	14:03	14:01	19:26	19:12	20:01	19:47	18:56	20:01
בלגיה, בריסל (ק)	7:39	7:49	9:47	9:51	10:34	10:38	11:35	11:37	14:03	14:01	19:26	19:13	20:01	19:47	18:57	20:01
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:49	5:43	8:20	8:16	8:51	8:47	9:55	9:51	12:28	12:26	18:09	18:12	18:29	18:31	17:53	18:41
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:38	5:32	8:08	8:04	8:39	8:36	9:43	9:39	12:16	12:14	17:53	17:55	18:17	18:19	17:37	18:29
בריטניה, לונדון (ק)	6:57	7:07	9:05	9:09	9:52	9:56	10:53	10:55	13:21	13:19	18:45	18:31	19:19	19:05	18:19	19:19
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	7:06	7:17	9:11	9:16	10:01	10:05	11:01	11:04	13:29	13:27	18:51	18:37	19:28	19:14	18:24	19:28
גרמניה, ברלין (ק)	7:03	7:14	9:10	9:14	9:58	10:02	10:59	11:01	13:27	13:25	18:51	18:37	19:26	19:12	18:21	19:26
גרמניה, פרנקפורט (ק)	7:22	7:31	9:31	9:35	10:17	10:20	11:17	11:19	13:46	13:44	19:09	18:56	19:43	19:30	18:40	19:44
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:50	5:43	8:20	8:15	8:52	8:47	9:55	9:52	12:28	12:27	18:13	18:15	18:31	18:34	17:57	18:43
הודו, מומבאי (ח)	6:29	6:30	8:57	8:56	9:27	9:26	10:29	10:28	12:59	12:57	18:29	18:24	18:52	18:47	18:07	18:56
הודו, פונה (ח)	6:25	6:26	8:53	8:52	9:23	9:22	10:25	10:24	12:55	12:53	18:25	18:20	18:48	18:43	18:03	18:53
הונגריה, בודפשט (ק)	6:39	6:47	8:51	8:55	9:34	9:38	10:36	10:37	13:04	13:02	18:28	18:16	19:01	18:49	18:00	19:01
טורקיה, איסטנבול (ח)	5:54	6:01	8:12	8:14	8:50	8:53	9:52	9:53	12:21	12:19	17:47	17:37	18:16	18:06	17:20	18:17
יוון, אתונה (ק)	7:19	7:24	9:38	9:40	10:15	10:17	11:16	11:17	13:46	13:44	19:12	19:03	19:40	19:31	18:46	19:42
מולדובה, קישינב (ק)	7:00	7:08	9:13	9:16	9:55	9:58	10:56	10:58	13:25	13:23	18:49	18:37	19:22	19:10	18:21	19:22

לוח זמנים לשבוע פרשת וילך בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:26	6:27	8:54	8:54	9:24	9:24	10:26	10:25	12:56	12:54	18:26	18:21	18:49	18:44	18:04	18:53
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	6:07	5:55	8:29	8:22	9:12	9:05	10:16	10:11	12:51	12:50	18:34	18:42	19:06	19:14	18:22	19:27
נפאל, קטמנדו (ח)	5:55	5:58	8:20	8:21	8:53	8:53	9:54	9:54	12:24	12:22	17:53	17:46	18:18	18:11	17:29	18:21
סין, בייג'ין (ח)	6:08	6:14	8:26	8:29	9:04	9:06	10:06	10:06	12:35	12:33	18:01	17:51	18:30	18:20	17:33	18:31
סינגפור, סינגפור (ח)	6:52	6:50	9:23	9:21	9:52	9:50	10:54	10:52	13:25	13:23	18:58	18:56	19:20	19:18	18:38	19:27
פולין, ורשא (ק)	6:33	6:43	8:39	8:44	9:27	9:32	10:28	10:30	12:56	12:54	18:19	18:05	18:55	18:41	17:49	18:55
פרו, לימה (ח)	5:53	5:49	8:25	8:22	8:54	8:51	9:57	9:54	12:29	12:27	18:04	18:04	18:27	18:27	17:46	18:36
צרפת, ליאון (ק)	7:36	7:44	9:50	9:53	10:31	10:34	11:32	11:34	14:01	13:59	19:26	19:14	19:57	19:46	18:58	19:58
צרפת, פריז (ק)	7:47	7:55	9:57	10:01	10:42	10:45	11:43	11:44	14:11	14:09	19:36	19:24	20:08	19:56	19:08	20:09
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:44	5:43	8:15	8:13	8:43	8:42	9:46	9:44	12:17	12:15	17:49	17:46	18:11	18:09	17:29	18:17
קנדה, טורונטו (ק)	7:12	7:19	9:28	9:31	10:08	10:11	11:09	11:10	13:38	13:36	19:05	18:54	19:33	19:22	18:38	19:34
קנדה, מונטריאול (ק)	6:50	6:57	9:03	9:06	9:45	9:48	10:46	10:47	13:15	13:13	18:40	18:28	19:10	18:59	18:12	19:11
קפריסין, לרנקה (ק)	6:38	6:43	9:00	9:01	9:35	9:36	10:37	10:37	13:06	13:04	18:33	18:25	19:00	18:51	18:08	19:02
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	6:54	7:05	8:57	9:02	9:48	9:53	10:49	10:51	13:17	13:15	18:38	18:23	19:17	19:01	18:08	19:16
רוסיה, מוסקבה (ח)	6:27	6:39	8:29	8:34	9:21	9:26	10:22	10:25	12:50	12:48	18:14	17:59	18:50	18:35	17:43	18:50
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	6:17	6:25	8:29	8:32	9:12	9:15	10:13	10:14	12:42	12:40	18:06	17:54	18:38	18:26	17:38	18:39
שוויץ, ציריך (ק)	7:21	7:30	9:34	9:37	10:17	10:20	11:18	11:19	13:46	13:44	19:14	19:02	19:43	19:31	18:46	19:44
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:07	6:08	8:37	8:36	9:06	9:05	10:08	10:07	12:39	12:37	18:10	18:06	18:32	18:28	17:48	18:37

אגרות קודש

ב"ה, ד' תשרי, תשי"ט
ברוקלין.

שלום וברכה!

נצטערתי להשמועה שהגיעה לכאן, אשר נתעורר ענין של העדר קבלת מרות ע"י כ' בבית הספר...

והנה בהנ"ל אין נוגע ואין נכנסים כלל בהערכות או בהשואות זה שעליו לקבל המשמעת והמנהל, כי אין בזה השואה בין האישים, אלא בין המשרות, ומעין דוגמא להנ"ל, אף כי בדקות דדקות, סיפור הידוע ע"ד רבי יהושע ור"ג, ואדרבה בנדון דידן ההכרח גם עוד יותר, כיון שהעדר קבלת עול ומשמעת, פועל היפך הכוונה בהחלט על התלמידים-ות שי'.

אין מהצורך כלל להאריך בענינים אלו, בין כסא לעשור ובפרט שהרי דוקא ענין ימים אלו הוא קבלת מרות ומשמעת מבלי כל נגיעה בדעת ושכל, מתחיל מקב"ע של ר"ה על כל השנה, והלואי שאתבשר טוב בדואר החוזר, שגם מלכתחלה לא הי' העדר האמור או שעכ"פ מכאן ולהבא נתתקן הענין במילואו.

בברכה לבשו"ט וחתימה וגמח"ט,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

סדר מצות הדלקת נרות לראש־השנה ושבת־קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה .... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל .... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול (בערב ראש־השנה נותנים גם עבור היום השני) אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

ערב ליל א' של ראש־השנה

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על־ידי הגורמים המוסמכים.

* יש להדליק – לפני כניסת החג 'נר נשמה' (או שלהבת גז וכדומה) כדי לאפשר העברת אש להדלקת הנרות בלילה השני של ראש־השנה.

במידה והתעכבה הדלקת הנרות, והחג כבר נכנס, יש להדליק את הנר על ידי העברה מאש שהודלקה לפני כניסת החג. אסור בשום אופן להדליק על ידי יצירת אש חדשה (גפרור או מצית), מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם הַזִּכָּרוֹן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ליל ב' של ראש־השנה

זמן הדלקת נרות הערב – רק בלילה, לאחר צאת הכוכבים, על ידי העברה מאש הדלוקה לפני ראש־השנה.

בעת הדלקת הנרות נוהגים להניח לפני המברכת פרי חדש ובעת ברכת 'שהחיינו' תביט בו או שתלבש בגד חדש, ותדליק את הנרות סמוך לקידוש ממש, ואת הפרי הנ"ל תאכל תיכף לאחר הקידוש. ואם אין לה פרי או בגד חדשים – בכל זאת תברך 'שהחיינו', מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם הַזִּכָּרוֹן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ערב שבת קודש

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל .... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00700
29/09/2019

2304-3377

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים